

2 up

8-218

Biblioteca Universitaria
GRANADA
Sala A
Estante 27
Número 218

2 400 40

MADE IN SPAIN

7-9388

LIBER
GENERATIONIS

ET REGENERATIONIS ADAM,

SIVE

De historia Generis humani.

OPERIS MAGNI PARS PRIMA,

ID EST, ANIMA.

BENED. ARIA MONTANO HISPALEN.

DESCRIPTORE.

*Et hoc corrigere sequitur ex
purgatione deo deo
missionem deo deo
Ray Andrea
Quano*

ANTVERPIÆ,

EX OFFICINA PLANTINIANA,

Apud Viduam, & Ioannem Moretum.

M. D. XCIII.

BENED. ARIÆ MONTANI
PRÆFATIO IN HVMANI
GENERIS HISTORIAM.

INGVLIS quæ in terra degunt, quæque in
aëre vagantur animantium generibus, suum
proprium ac præcipuum ad exercendum
opus à natura propositum datúmque esse,
præterquam quòd omnes qui de mundo,
deq; partibus mundi sapienter disputauere,
sentiunt, ipsa quoque perpetuò obseruata,
atque minoris etiam ingenij hominibus spe-
ctata experimenta docent. Namque aues ad
volatum, ad cursum equos, feras ad sæuitiam gigni ex immutabili
atq; assiduo vsu cognouimus. Atque vnãquamque ex his formam,
ad id quòd efficere posse intelligimus, aptis & commodis partibus ac
membris constare conspiciamus. Quamobrem hominem animan-
tium omnium vel ex earúdem metu, pauore, & obsequio principem
agnitum, non otiosum in vita esse posse, sed proprio ac cognato, opti-
moque præ cæteris munere officioq; fungi oportere, nemo, qui hu-
mani sensus fuerit compos, non fatetur. quando non animalia tan-
tùm, sed quidquid cuiuscunque vitæ particeps est, hanc totius orbis
nusquam segnem, nusquam inutilem fabricationem aliquo sui vsu
fructuque decorat, vt arbores plantæq; omnes, & si quid proximè in
hanc rerum sortem concedit. Nullum verò vel hominis naturæ ma-
gis propriú, vel eiusdem præcipuis partibus magis congener aptumq;
munus esse declaratum est, quam mentis agitationem quãdam, per-
petuamque solertiam, vel omnium, si concedatur, vel quamplurima-
rum studium rerum. Quam quidem ad rem animali huic si non
prorsus, at maxima ex parte diuinæ ac cælestis originis prærogatiua,
publico non sibi blandientium, sed verum indagantium hominum
iudicio data fuit: cui non solùm animus, hoc est, interior pars excel-
lentissimis, præter alia, dotibus prædita, sed exterior quoque, hoc est,
corpus ipsum, quamquã (vt prima sui contéplatione videtur) ex eadẽ
materia cõstet, tamẽ situ, membris, habituq; præstantibus cõtigerit.

*Pronaq; cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cælumq; videre
Inssit, & erectos ad sidera tollere vultus.*

12
Quid. Meta-
morph.

— Separat hæc nos

*A grege mutorum, atque ideo venerabile solè
Sortiti ingenium, diuinorumq; capaces,
Atque exercendis capiendisq; artibus apti,
Sensum à caelesti demissum traximus arce,
Cuius egent prona & terram spectantia: mundi
Principio indulsit communis conditor illis
Tantum animas, nobis animos quoque.*

- 13
- 14 Atque ex hoc illud efficitur, vt non maturos tantum, ætateq; iam valentes homines, verum iuniores, verum adolentes, & pueros, ac propè dixerim infantes, ipsos, tantum non obrepentes cognoscendi cupiditate captos rapi, ac propè trahi videamus, & ad omnem vel noui, vel miri, vel peregrini, vel etiam vicini & assidui exempli spectandi occasionem siue opportunitatem magno concursu aduolare, in coronasque quam proximè cogi quotidie deprehendamus. Verum enimvero cum varia omnino ac multiplex cognoscendorum non solum farrago & materia, sed forma, ratio, ac modus ex ipsa rerum omnium copia ac infinita propè multitudine obiciatur, quidnam primum, potissimumq; optari, qua via iniri, quibus auxiliis, quibus partibus, quibus artibus ac ducibus vt expediat, prænoscere ac deligere, permagni referre, periculo iam sæpius factò constitit. Accidere enim potest (quod iam maximo nostri generis detrimento accidit) vt, dum quis aliena ac peregrina curiosè discenda & cognoscenda sectatur, quam maximè dimoueatur, & quam longissimè discedat ab iis quæ maximè cognita explorataque habere debuit: & caelestia quæ procul distant, constanti immotoque vultu conspiciendi avidus, ea, quæ ante pedes iacent, minimè videns, in foueam puteumve sese dedat precipitem. Itaque exspectatæ ac nimio studio conquisitæ scientiæ spe deceptus, & fructu abdicatus, præter curæ, laboris, ac temporis cum primis iacturam æternum sibi ipsi molitus exitium, insanire potius quam sapere, parasse censeatur. Quamobrem homini qui sese proprio muneri atque operi, hoc est, discendi ac sciendi labori addixerit, quid primum potissimum ad cognoscendum sibi propositum fuerit, dispicere ac deligere, primam curam esse oportere, ipsa rerum ratio naturaq; indicat: nam scientiarum omnium fontes & capita petentium felix cõditio fuerit, cõtrà verò riuulos consecrantium laboriosa & infelix.
- 15
- 16
- 17
- 18
- 19 Nullum verò vel melius, vel commodius, vel facilius, vel etiam hominis ingenio atque animo sciendi cupido dignius disciplinæ ac scientiæ caput esse, quam sui ipsius cognitionem contemplationemq; quicun-

quicunque res bene existimauere, momentisq; ponderauere suis, tandem censuerunt: cum importunum ineptumque prorsus iudicarent, aliena à sese remota, ac fortassis humanæ mentis viribus & ingenio negata, summa persequi contentione, sese verò ipsum ignotum relinquere, ac prorsus negligere: atque ita quæ non sibi regenda gubernandaque data essent, velle cognoscere tamen, (quæ tametsi maximè cognoscerentur, non ideo vel mutari, vel corrigi, vel inuerti cognoscentis ingenio, & autoritate ac voluntate possent) quod verò arbitrio proprio tractandum, moderandum, & gubernandum committeretur, quoniam pacto id agi posset, necessariò nescire; cum ne id quidem quidnam, qualeque esset, cognosceretur. Cuiusmodi peruersam ac præposteram sapientiam, furorem haud dubium manifestamque phrenesin cordatissimi ex hominibus esse credere: illudque alterum consilium non humanum tantum, sed planè diuinum è cæloq; demissum affirmarunt.

E cælo descendit γωδθι σκαυτδν

Figendum & memori, tractandum pectore, quidquid

Esse velus.

Quippe ad sui ipsius cognitionem, tanquam ad primum proximumque atque ad eò agnoscenti insitum caput, innatumque fontem aliarum omnium, quæ intra extraque hominem sunt, rerum tractatio contemplatioque refertur. Atque vt motus actioque animalis omnis ab ipso sese mouente animali naturæ impulsu incipit, ita etiam animi atque ingenij bene instituta agitatio exercitatioque propriæ naturæ atque virtutis notitiæ primum ac potissimum adhibenda est, idque à mente est intendendum, cui regnum totius animi à natura est tributum:

Disciteq; ò miseri, & causas cognoscite rerum:

Quid sumus, aut quidnam victuri gignimur, ordo

Quis datus, aut meta quam mollis flexus & vnda,

Quis modus argento, quid phas optare, quid asper

Vtile numus habet, patriæ carisq; propinquis

Quantum elargiri deceat, quem te Deus esse

Iussit, & humana qua parte locatus es in re.

Et profectò Stoicus ille hominum vitæ seuerus censor, rotius humanæ sapientiæ summam his paucis versibus explicauit, generatimque partitus dixit ac perorauit: cuius nos artem imitati, de rebus quas tractandas susceperimus, Deo propitio, differemus. Cum itaque nihil in hominum actionibus cognitione prius antiquiusque esse omnis omnium consensus, impetus, appetitusque statuatur; nihil verò cognitu,

scituque magis dignum, quam suæ vniuscuiusque hominum nature ac fortis ratio & modus sapientiorum autoritas probauerit & commendauerit: illud porro quærendum ac dispiciendum restat, quemadmodum discendi cognoscendique cura & ratio instituenda sit, cui duci, quibus authoribus permittenda, vt cum quæstu compendioque efficiatur id quod agimus: namque homines minimè doctos, minimè eruditos, imò infantes prorsus nasci manifestum est, eosdemque diu in magna rerum ignoratione crescere & adulescere, & nisi doctorem ac magistrum idoneum nactos, aut singulari & egregia præter cæteros naturæ ingeniique vi & solertia auctos, aut diuino aliquo dono atque munere præuentos (quorum rarissima semper fuere exempla) cæteros vel parum à belluis agendo differre, vel vulgarium opinionum nebulis ac tenebris circumfusos in vita omni oberrare, vel ea tantum agnoscere quibus ex paterna disciplina familiarique consuetudine imbuti fuerint, assiduis exploratū est periculis. Id quod etiam ad virtutum ac vitiorum imitationem & ad sensum cognitionis & intellectus comitè pertinere, Gentium sapientiæ professores adnotarūt:

— *Velocius ac citius nos*

*Corrumpunt vitiorum exempla domestica, magnis
Cum subeant animos authoribus, vnus & alter
Forstian hæc spernant iuuenes, quibus arte benigna
Et meliore luto finxit præcordia Titan.
Sed reliquos fugienda patrum vestigia ducunt,
Et monstrata diu veteris trahit orbita culpa.*

26 Vt enim agrorum nouale quamuis glebæ solique ingenio elegans beatumque sit, si tamen ab arte, opera, culturaque desertum fuerit, fentes & spinas, atque infelicia alia arborum herbarumque genera sua sponte abunde procreat; sic quicumque non rectè coluntur teneri animi, vel sterilitate propria marcentes vilescunt, vel in summa naturæ vbertate corrumpuntur luxurie.

— *Fortes creantur fortibus & bonis:*

*Est in iuuentis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.
Doctrina sed vim promouet instam,
Rectique cultus pectora roborant,
Viciumque defecere mores
Dedecorant bene nata culpa.*

27 Ita adè efficitur, vt exiguum vitæ curriculum & spatium quod homini

homini natura circumscripsit, nisi discens studium & industriam magistri optimi consilium & curam habeat, longis laboriosisque erroribus compleri, infelicique exitu confici necesse sit. Fuerit ergo vel beatæ fortis, vel accuratæ rationis, eum cognoscendi & intelligendi artiumque in vita optimarum magistrum reperire, qui viam certam, nec longam tamen, sibi optimè notam, & docendo monstrare, & præeundo tradere possit. Verum enimvero cum antiquis hominum seculis quamplurimi existerint, qui doctrinæ atque humanitatis professi studium, varias explicuerint scholas, seseque & intelligendi & viuendi præceptores diuersis in gymnasiis fallacissimè venditauerint, euenit tandem, vt discipulos profectus in discendo agendoque facti nunquam non pœniteret: cum manifestum sit, istorum nemini, eos qui sibi ad instituendum traditi fuerant, eò demum, quo animus iterque dirigebatur, esse perductos. Cum primis enim istorum nullus rem ipsam ex propriis principiis ac nominibus subductam exploratamque habuit: sed hic ex antea actis temporibus vulgarique narratione traditam occupauit, ille verò ex proprii ingenij intentione primum protulit, alius autem ex aliorum disputationibus vsupatam pro sua proposuit, ac ne verborum & ordinis ac modi species furtum proderet, mutandis vocibus, variandaque arti operam impendit, & ad fabularum vsque ænigmata & euripos sese demisit: quorum posteris & ab istorum ratione & exemplo degenerauerunt, & mutuis inter se contentionibus pugnantibus ita dissenserunt, vt proprios atque in sua verba iurare coactos discipulos pro sapientibus insanos dimiserint, alienos verò tanta opinionum & sententiarum diuersitate, tam nimia discendi prolixitate, tam varia & inextricabili orationis ac verborum perplexitate, vel obscurissima breuitate incertissimos perturbatos confusosque reddiderint. Atque hæc omnia hoc loco suis membris exemplisque persequi, longa magis quam benigna materia esset: docere verò & ostendere iam nostro æuo superuacanei cæseretur operis, vt pote re nõ solū ad meliores iam calculos reuocata, sed è discipulorum, etiã suorum, suspicionibus coarguta, & confessionibus patefacta, ex quo censu illa sunt:

*Ac ne forte roges, quo me duce, quo lare tuter:
Nullius addictus iurare in verba magistri,
Quo me cunque trahit tempestas, deferar hospes,
Nunc agilis sio, & versor ciuilibus vndis,
Virtutis vera custos rigidusque satelles,
Nunc in Aristippi furtim præcepta relabor,
Et mihi res, non me rebus submittere conor.* &

Horat. Ep. 2

*Parcus Deorum cultor & infrequens
Insanientis dum sapientia
Consultus erro, nunc retrorsum
Vela dare atque iterare cursus
Cogor. reliētos.*

In huiusmodi ergo tenebrarum densitate, ventorum vehementi & contentiosa pugna, sententiarum & verborum procelloso ac perpetuo nimbo, in tam magna ac turbulenta studiorum ac partium tempestate, simplicis ac sciendi cupidi hominis cuiuspiam sanam mentem naturalium virtutum naufragium facere, & sui ipsius periculum adire consequens erat, non adiutam & ereptā ope scientissimi alicuius gubernatoris, qui in sapientiæ puppi sedens, verique clauum tenens, in certæ atque exploratæ cognitionis tranquillū ac tutum portū ex alto inueheret. Talem verò ac tantum gubernatorem nisi Deum quempiā esse posse, atque hunc optari & quaeri oportere, cordatissimi viri intellexerunt, & docuerunt. Ita longam, multiplicem, atque acutam de hominis natura, virtute, ac præstantia disputationē huiusmodi sentētia à Platone cōclusam legimus:

33 *Τὰ μὲν οὖν περὶ τῆς ψυχῆς, ὅσον θνητὸν ἔχει καὶ ὅσον θεῖον, καὶ ὅπῃ καὶ μεθ' αὐτῆς καὶ δι' ἀχωρίας ὀκλιᾷται, τὸ μὲν ἀληθές (ὡς εἴρηται) Θεοῦ ἑμφύσησαντος, τότε αὖν οὕτω μόνως διασχυρίζομεθα. τὸ γὰρ μὴν εἰκὸς ἡμῖν εἰρησθαι, καὶ νῦν, καὶ ἔτι μάλ-
λον ἀνασκοποῦσι, διακυνδυνευτεον φάναι, καὶ πεφάσθαι.*

Plato in Timæo.

Iam verò cum ex huiusmodi periculis atque laboribus ea tandem mens, idque iudicium optimis quibusque hominum constiterit, humanæ naturæ doctorem & vitæ præceptorem Deum potissimū quocumque pacto petendum & conciliandum esse; quemadmodū id præstari obtinerique posset, dispicere & intelligere, hoc opus hic labor fuit.

34 Siquidē non secus in hac parte quàm in aliis, quasi iam indicauimus, aliorum hominum; vel infania, vel ambitione, vel audacia, vel calliditate ac solertia mortales decipi potuerunt, in fraudemque impelli, si ea velut ex Dei mente & monitu profecta crederent ac recipērent, quæ per malitiam aut etiam per studium & consiliū ab iis, quorum opera edebantur, conficta comparataque fuerant.

35 Atque adeò huiusmodi præstigiis ab illis quæ ad veri Dei cognitionem ex rerum natura clara & vera erant, totum terrarū orbem depulsum fuisse, & illa pro Diis admisisse & coluisse, quibus nulla diuinitatis ratio aut virtus inerat, antiquorum temporū frequentissima consuetudo, & quasi perpetui mores arguerunt: dum alius leges à se conditas Diui vel Diuæ vel Nymphæ cuiuspiam autoritate laudare & tradere studet, idque demum apud suos perorat: Alius nouorū quotidie Diuorum numina

37

&

& nomina reperit, imperitorum hominum credulitate abusus animos religionis imitatrice superstitione imbuunt: quæ res genuit falsas de Deo opiniones, & vitæ errores turbulentos, atque demum ad impietatem vsq; induxit, cuius præcipui duces poëtæ fuisse memoratur.

*ἢ θαύματα πολλὰ
καὶ πουτὶ καὶ βροτῶν φρένα
ὑπὲρ τὸν ἀληθῆ λόγον
δέδ' ἀλμενοὶ ψεύδεσι ποικίλοις
ἔξαπατῶντι μῦθοι,
χάρις δ' ἀπὲρ ἀπαντα τῶν
χειτὰ μελίχα θνατοῖς
ἐπιφέροισα τιμᾶν,
καὶ ἄπιστον ἐμήσατα πῖσον
ἔμμεναι τὸ πολλάκις
ἀμεραι δ' ἐπίλοιποι
μάρτυρες σοφωτατοί.
ἔσι δ' ἀνδρὶ φάμεν
εἰκὸς ἀμφὶ δαιμόνων καλὰ μείω γὰρ ἀντία.*

*Miranda Vates multa ferunt, tamen Pind. Olym.
Mortalium mens credula fabulis Od. 1.
Mendaciorum flore comptis
Gaudet auens magis atque vero.
Sic blanda Vatum gratia, quæ videt
Mortalibus prædulcia, conficit
Cultuq; concinnans decoro
Adstruit insinuatq; fidem.
Quamuis & olim postera tempora
Verum repertum iam sapientius
Tradant, minor sed culpa pulchris
Nempe Deos memorare dictis.*

Quis verò primus hanc ignotorum Deorum turbam congregandi, atque confusionem rebus ac religionibus afferendi, author impulsor- que fuerit, qua solertia & calliditate istud effecerit, in ipso, quod aggredimur, opere opportunè prodetur. Nunc enim res ipsas præfati attingimus, non rerum causas, initia, & momenta persequimur, contenti modò illud indicasse, homines in vero ac recto perquirendo & inuestigando incertis hominum sententiis & opinionibus atque anilibus Deorum superstitionibus delusos, & multis ac variis partibus pallantes à proposito aberrasse, atque se de certa, lata, ac perpetua via, hoc est, notitia Dei (quæ vel naturæ consideratione & contemplatione haberi potuerat) diductos, crassis demū tenebris circumfusos, in summa rerum & causarum ignoratione fuisse versatos; donec veri & misericordis Dei benignitas ad veritatis lucem certis admirandisque modis ac rationibus reuocauit. Namque idem ipse qui solus terrarum gentiumque omnium orbem sapientissimè tuetur & gubernat, immenso profundoque errorum & opinionum mari periculosissimè laborantium hominū genus miseratus, delectæ ad eam rem Israelitarum genti sese vltro sui cognoscendi doctorē, ac totius humanæ vitæ magistrum præbuit, huiusque gentis operā cæteris nationibus & gentibus, quamuis exteris, quamuis immanibus & barbaris, veritatis consiliique sui lumen porrigi atque tendi voluit. S. S. E. Parum est, ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & feces Israel conuertēdas.

38

Isaiz 49.

Ecce dedi te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremam terram. Quo vero tanto, tam graui, tam firmo, tamq; certo argumento effectum fuerit, ut doctrinam hanc, quam primam, præstantissimam, ac verissimam dicimus, à Deo profectam esse, dubitare non possent homines, docere nunc & confirmare operæpretium fuerit. Namque tantam de diuis, ac diuorum, qui cælestes habebantur, cultu-opinionem sapientum cum primis illorum orationibus & carminibus assertam, publicis atque priuatis religionibus receptam, ac legibus & institutis ciuilibus munitam, maiorû autoritate, quæ sancta esse debuit, traditam, vsu & consuetudine stabilitam, more & exemplo cõfirmatam, atque vnà cum seculis inueteratam, nisi magnû pondus ac momētum, nisi præstantissima aliqua compertæ veritatis vis mortalium animis excutere euelleréque non potuit. Quippe cum sine religione profus publicas ac priuatas res stare ac durare, nationes cunctæ vel ab ipsa vtilitate conuictæ negant, religionem verò publicè consecratam pro cuiusquam vel sapientissimi arbitrio corrigi, mutari, vel interturbari nephas habent, ac decretis edictisque vetant, atque vt maximarum turbarum causam horrent & execrantur.

Euripid.
Bacchis sub.
Cadmit. pœc.
sona.

Οὐ καταφρωνῶ γὰ τῶν θεῶν θνητὸς γε γῶς.
Οὐδ' ἐν σοφίζώμεθα τοῖσι δαίμοσιν.
Πατὴρ παραδοχὰς, ἀς δ' ὀμήλικας χρόνον
Κεκτήμεθα, οὐδ' εἰς αὐτὰ καταβαλλεῖ λόγος,
Οὐδ' εἰ δι' ἀνθρώπων τὸ σοφὸν εὔρηται φρενῶν.

Ex quibus omnibus cum sententiis, tum rationibus manifestum sit, acceptam à parentibus & magistris de pietate diuinique numinis metu & cultu, atque ad eò de eiusdē consilio & voluntate doctrinam & fidem sine maxima ac præstantissima rationis vi atque singulari, vt ita dixerim, perspicuitate, nec phas esse tentari, nec abrogari aut labefactari posse. Quamobrem nobis vt humano sensu modò agentibus ac disputantibus reposcenda ratio fuerit, qua Israelitarum populus sibi probata, illam, quam sacram sanctamq; habuit & coluit, doctrinam, initio ipso diuinâ esse sine dubitatione cognouerit. Atqui gentem illam non ad eò facilem, non rudem, non ad eò barbaram, non denique impensè credulam, sed magnis & præstantibus argumentis ad credendum indigentem fuisse, quæ de illis exstant historiæ omnes apertè produnt. Cum primis enim maioribus pietate ac sapientia magna præditis eandem propagatam accepimus, Abrahamo, Isaaco, & Iacobo, quorû laudes vel apud exteros etiam Scriptores celebrantur: Deinde quo tempore ad huius scholæ studium aprari & vocari

contia-

contigit, viris instructam non imperitis, nempe Aharone, & cæteris qui tribuum capita & proceres habebantur. Præterea religione non caruisse, saltē quam familiaris disciplina ex progenitoribus accepta docuerat, permixtam nimirum parti eius, quæ ex Ægyptiorum consuetudine quasi contagione quadam contracta fuerat. Atque omnia hæc vel deseruisse vel mutasse, vel expurgasse & correxisse, nisi maximo atque efficacissimo impulsu, non est consentaneum existimare. Demum vulgum ipsum cum frequenti nobiliorum turba insolentiorē, superbū, ambitiosum, à contentionibus & factionibus minimè alienum in superiores contumacem, in æquos & pares fastidiosum notare est: quem nec præceptoris grauitas, eloquentia, & probitas, nec signorum & miraculorum assidua, singularis, ac rarissima vis, nec doctrinæ ipsius æquitas & probabilitas, atque etiam suauitas vel ad fidem habendam perducerent, vel ad retinendam & conseruandam firmarent.

Cum hæc ita habeant, antiquos illos Israelitas ex ipsorum met monumentis testes excitatos producere & rogare libet, quænam tanta vis, quæve egregia præter cæteros autoritas & dignitas ad suū illum primum legislatorem, primumque apud eodē diuinæ & humanæ historiæ scriptorem, vt vatem & consiliorum ac sermonum Dei interpretem recipiendum, vt vitæ præceptorem & magistrum audiendum & colendum impulerit. An ne illa ornauerint & amplificauerint, quæ crebrò ipsis ab eodem edita prodigia, portenta, & miracula commemorantur, an verò signum aliquod homini vel à natura, vel à numine singulariter expressum, quod & gratiam apud populum, & autoritatē conciliaret? an demum eximia eloquentia innata longèq; antiquorum sapientum exemplis maior vis, quæ præter humani ingenij aleam, præter studij, disciplinæ atque culturæ facultatē omnem, singularem prouidentiam, efficientiam, voluntatēq; Dei probaret? Quæ tamen omnia rerum genera hominum arte atque industria (hoc est, magorum incantationibus & præstigiis exhiberi posse, scribentum pars affirmat, & ipsa de rebus à Moyse suo gestis narratio commemorat, atque ad eam tantum solertiam Mosaicæ præstantiæ rationem Gentium historici referunt. Nam Trogus Pompeius Ægyptios de magia cum Moyse contendentes superatos, atque in rubro mari demersos memoriæ prodidit. Iam verò, si vel nunc vacaret, vel res istud vt necessarium postularet, & miracula apud varios scriptores sparsa, ex variis terrarum locis atque hominū diuorumq; nominibus peteremus, quæ tamen nonnulli homines ridere & inficiari

43
44

45

Justinus.

omnino vel naturæ viribus, ac singulari efficientiæ adscribere non verentur.

*Somnia, terrores magicos, miracula, sagas,
Nocturnos lemures, portentaq; Thessalæ rides?*

*Namq; Deos didici securum agere auum:
Nec si quid miri faciat natura, Deos id
Tristes ex alto cali demittere tecto.*

Iam verò similibus artibus & ingeniorum machinatione ac solertia popularem gratiam à principibus viris aucupatam, quæsitam, collectamq; fuisse, qui antiquas euoluerit chartas, inficiabitur nemo. Itaque ab his ipsis quos primos communicandæ cæteris gentibus disciplinæ ministros accepimus, certum ac definitum spectatum autoritatis diuinæ Vati suo factæ prætolamur signum. Nam quæ de prophetico spiritu & impulsu, de Prophetarum periculo & munere officioq; dici possunt, proprio ac idoneo differemus loco. Nunc autem consiliorum oraculorumque diuinorum à Moyse petitorum & editorum authoramento contenti erimus.

Summa ac breuis de veteris Testamenti authoritate responsio.

SACRORVM scriptorum folia omnia in duas diducta partes accepimus: Alterâ vetus Testamentum siue pactum, siue fœdus; Alteram verò nouum dictitari & celebrari audiuius. Prioris initium Legem esse populo per Moysen à Deo latam atque traditam, Posterioris verò Euangelium à Iesu Nazareno promulgatum, & restium quatuor grauissimorum literis exaratum. Huius authoritate ad suum referuata tempus, illius nobis ratio ex suis ipsorum foliorum responsis quærenda ac repetenda est altiùs. Meminerit porrò Lector, nos hoc loco Academico more ac modo agentes, verum vestigare & inquirere, quod repertum, ac, uti par est, exploratum, omnem humano sensu præditum, & suæ felicitatis cupientem animum afficere, ad seseque pellicere possit.

Principiò autem illud statuendum est, Vatis ac Prophetæ diuinorumq; responsorum interpretis publicam & amplissimam dignitatem non ex miraculorum prodigiorumque frequente spectaculo

Moyfi vt legum latori & scriptori fuisse quondam tributam. Quippe non omnium miraculorum exempla diuinâ efficientiam ita probant, vt contemplantis hominis animo fidem faciant certissimam, timoremque incutiant præsentis numinis, cum vel eadem, vel simi-

lia.

lia aut paria, vel minora aut maiora, vel etiam his pugnancia ac præstantia incantantium hominum artibus, & magicis herbis atque veribus edi posse existimentur.

Hanc ego de calo ducentem sidera vidi,

Fluminis hæc rapidi carmine sistit iter.

Hæc cantu finditq; solum, manesq; sepulchris

Elicit, & tepido deuocat ossa rogo.

Cùm libet, obscuro depellit nubila calo:

Cùm libet, æstiuo conuocat orbe niues.

Iam ciet infernas magico stridore cateruas,

Iam iubet aspergas lacte referre pedem.

Sola tenere malas Medæ dicitur herbas,

Sola feros Hecates perdomuisse canes.

Præterea quæ per Moysen edita fuere miracula, quamuis maxima, quamuis rarissima, ac præter omne antea spectatum exemplum stupenda, quamuis denique Dei virtutem, dignitatem, & spiritum contemplatione sui, cæterorumque comparatione probantia, tamen illa magis beneficium magnum, atque ad eò pro loci ac temporum vsu maximè necessarium populo ipsi attulisse, quam autoritatem legis ac doctrinæ confirmandæ causa Prophetæ conciliaffe censentur. Nam impositam genti suæ ab insectante ac premente hoste vel dimicandi vel pereundi in aquis necessitatem disrupto atque exsiccato mari & peruiso superandam tradidit. Famem quoque ex viatici & victus egestate iam periculosè instantem, nouo alimenti & epularum genere cælitus deportato, depellendam curauit: Sitim etiam in arido ac prælongo itinere urgentem, aperto ex silice fonte ac riuo perpetuo expleuit: Laborantem iam ac periclitantem seditionibus populum, Chorachi factione repentino terræ hiatu absorpta sedauit. Atq; eandem causam rationemque similem in cæteris siue prodigiis siue portentis, ostentis ac signis dispicere, examinare, atque obseruare per facile fuerit: quæ tametsi virum illum mirandum reddere amplificareq; potuisse viderentur, doctorem tamen populo, atque religionis, pietatis, & vitæ totius magistrum, denique Prophetam persuadere & confirmare non vsque ad eò valerent.

Verùm enim uero attributæ & concessæ viro illi dignitatis & estimationis pondus, decus, & ius in vna præcipue atque certissima causa constitutum est, in præsentem videlicet numinis adlocutione, quæ coram populo atque gente tota semel facta, postea deinde assiduo & familiariter sermone repetita & confirmata fuit, hominem quotidie ferè

dominatim compellando, ac de tradendis præceptis & institutis, de componenda, concinnanda, & exercenda cum ciuilium tum sacrarum rerum doctrina, de historia demum omni describenda admonendo, quod & ipsemet aliquando in publicis comitiis genti suæ toti non probauit modò, sed nemine obstrepente confirmauit.

Deut. 5.

Audi Israel ceremonias atque iudicia, quæ ego loquor in auribus vestris hodie: discite ea, & opere complete. Dominus Deus noster pepigit nobiscum foedus in Horeb. Non cum patribus nostris iniiit pactum, sed nobiscum qui in præsentiarum sumus & viuimus. Facie ad faciem locutus est nobis in monte de medio ignis. Ego sequester & medius fui inter Dominum & vos in tempore illo, ut annunciarem vobis verba eius: Timuistis enim ignem, & non ascendistis ad montem, & ait: Ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo seruitutis, &c. Hac itaque vnica ad colloquutionem familiaritatemq; compellatione admissioneque tuta ac libera suæ de orando amplificandoq; Moyse voluntatis indubitabilem prærogatiuam datam esse Deus ipse declarauit. S. S. E. Iam nunc veniam ad te in caligine nubis, ut audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum. Ex qua Dei prædictione intelligimus, fidem Moyse legationi antea à populo habitam non adedè constantè ac firmam fuisse, ut nulla in posterum vel tergiuersatio, vel sinistra interpretatio tentare ac minuere posset, quam verò illa præsens allocutio factura erat, nulla omnino non solum animorum alienatio, nec annorum ac temporum longinquitas (quæ diruere & consumere vel maxima mortalium facta solet) tamen labefactare valeret. Ut credat tibi, inquit, in perpetuum. Ita adedè administrationis & legationis Moyse datæ populum illum cunctum non modò iudicem, sed arbitrum, sed certissimum & conscium testem esse Deus voluit. Cui genti non secus atque Prophetæ ipsi comperta, nota, manifesta que illa tria extitere, & Deum esse, & cum mortalibus illum agere & loqui posse, & suæ voluntatis ministros constituere, ornare, & confirmare idoneos; atq; hunc ad muneris præsentis expeditionem delectum confirmasse. Superuacanea enim miracula testimoniaque cætera existimari debent, vbi res ipsa iis, quibus examinanda iudicandaq; demandatur, cognita penitusque perspecta fuerit. Hactenus enim tot antea ostentis nouarumque rerum spectaculis Moyse vel vis, vel facultas, vel peritia ac dexteritas videri potuit mirabilis, qui in omni Ægyptiorum doctrina apprimè eruditus & exercitatus à puero fuerat; atque illius nationis disciplinarum non exigua pars in mathematicis diuinationibus & in-

canta-

cantationibus ac præstigiis censebatur. Verùm idem Vates diuinæ que mentis interpres & internuncius omnino apud cunctos, ut haberetur & susciperetur, non profus efficiebatur huiusmodi signis, quæ in aliâ accipi partem nõ nemini audienti in promptu esset. Atque hanc eandem rem rationemque omnem ipse, cum primùm à numine cõuentus fuit, edoctus monebatur: quippe post acceptam potestatem & copiam ad miracula & signa apud Ægyptum danda, illud præterea audiuit (quod ad libertatis annunciandum tempus atinebat) Et audient vocem tuam. Verùm idem cum intelligeret, non adedè firmam esse eam, quæ miraculis tantùm ac prodigiis niteretur, fidem; Non credent mihi, inquit, neque audient vocem meam, sed dicent, Non apparuit tibi Dominus. Id verò prudèter obiectum hoc pacto declarauit Deus, ut quæ in Ægypto agerentur & præstarentur omnia, ad vsque populi educationem, & hostium internecionem valerent, satisq; essent idonea: verùm quod ad perpetuam Prophetæ autoritatè declarandam spectaret, aliâ ratione magis perspicua, dubitationisq; experte constituendum esset, hoc est, præsentis alloquio, manifestisque responsis cælitus redditis. Ego, inquit, ero tecum; & hoc habebis signum, quod miserim te. Cum reduceris populum de Ægypto, imolabis Deo super montem istum. Coletis, inquit, Deum eo pacto & modo, quo Deus sese vobis cognoscendum præbebit, & colendum commendabit. Atque hanc de miraculis & signis, de que prophetiarum cæterarum vsu, tractationem in suum locum, si Deus deduxerit nos, integram reseruamus; hoc vnum modò nouisse contenti, Deum publicè ac palàm præsentis ac frequenti populo & veritatem sui probasse, & sermonem humanarum rerum prouidentiam sibi tribuètem edidisse, & sui consilij internuncios & interpretes constituisse pro arbitrio de lectos alios aliis & auctoramento & muneris modo illustriores, dictorum tamen fide & pondere non dispares (namq; omnium vna causa diuinæ de hominum salute voluntatis explicatio est:) primas autem inter antiquos docendi partes Moyse esse concessas. S. S. E. Audite sermones meos. si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somniũ loquar ad illum. At non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est; ore enim ad os loquar ei. palàm, & non per ænigmata & figuras, Dominum videt. Atque ita illum, uti primum & clarissimi sermonis ministrum, antiquitatis etiam nomine & loco anteponendum cæteris omnibus accepimus, veruntamen Iesu Nazareno longè minorè, qui fuit vir Propheta potè in opere & sermone coram Deo & omni populo.

Exodi 3.

Ibid.

Num. 12.

Lucæ 24.

pulo. Atque ab eodem ipso Moysè sibi, vt suo loco indicabimus, prædictus, promissus, & antepositus. Atqui ea quæ hæcenus nobis acta disputataque sunt, eò tendunt omnia, vt feliciorum nostrorum seculorum sortem nobis gratulemur: quandoquidem veri cognoscendi auidis, vnde peti copia abundeque suppeditari possit, exstant sacri libri partim à priscis quondam vatibus Spiritu sancto dictante, partim etiam à Iesu Christi Apostolis & Euangelistis eiusdem diuini Spiritus monitu & virtute conscripti. Et quidem librorum horum sincera & germana doctrina talibus, tam alteque ab initio iactis fundamentis nititur, quorum spectatores ac testes primi illi Israelitæ ex Ægypto migrantes fuerunt (quod antiquius fœdus spectat) Namque illis Deus ipse, vel potius Angelus quispiam ex Dei ministris spiritibus, eo modo eaque specie visus est, qua tunc videri illum fas fuerat, ita tamen vt negari aut ambigi posset nemini. auditus verò fuit apertis & patentibus auribus, aperto etiam illisque notissimo ac vulgari sermone allocutus. Illorum porrò sancta, vt par fuit, autoritate persuasi nepotes, fidem etiam secundum aliquod tempus imitati, integram seruauerunt. S. S. E. Seruiuitque Israel Domino cunctis diebus Iosue, & seniorum qui longo vixerant tempore post Iosue, & qui nouerant omnia opera Domini quæ fecerat in Israel. Verùm enim uero iisdem iam vita defunctis secuta proximè posteritas cum degenerasset, manifestis in vtramque partem euentis doctrinæ illius veritatem prouidentia coniunctam Dei, non intellexit modò, sed planè sensit, tum beneficiorum, iis qui obedirent & parerent, promissorum còstantia perpetua, tum eorum qui disciplinam negligenter & contemnerent, subeundis pœnis tristi & ærùnofo exitu. S. S. E. Qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus, & omnis præuaricatio & inobedientia iustam accepit mercedis retributionem. Atque ita quod semel Deo per nuncios locuto fundatum fuerat, perpetuis vel beneficiis vel supplicij exemplis firmari & stabiliri postera omnia secula cognouerunt.

Atque recentioris pacti à Deo cum hominibus per Iesum Christum initi veritatem & constantiam illa primùm docuit perspicuitas, allocutiones miraculorum ostentis notabilissimæ confirmarunt, tanto illustriores & præsentiores, tanto dignitate præstantiores, quanto seruo, quamuis fideli, Filius ipse Dei in terras vltro missus, atque doctrinæ declaratus magister maior censendus fuit. S. S. E. Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis, nouissimè diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem vniuersorum, per quem fecit & secula. Qui cum sit splendor Patris,

Patris, & figura substantiæ eius, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram maiestatis in excelsis, tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit. Atqui hunc Filium palàm mundo locutum grauissimi & sanctissimi testes memoriæ ac literis prodidere. Qui ab initio ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Horum enim huiusmodi testimonia exstant. Quod fuit ab initio, quod audiuius, & vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contætauerunt de Verbo vitæ (& vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annunciamus vobis vitam æternam quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis) quod vidimus & audiuius, annunciamus vobis, vt & vos societatem habeatis nobiscum, & societas nostra sit cum Patre, & cum Filio eius Iesu Christo. Certæ præsentia suæ sermonisque cum mortalibus à se initi professionem ab ipso Dei Filio factam, & litterarum monumentis per testes mandatam extare videmus, hodieque legimus. Si non venissem, & locutus eis non fuisset, & signa non fecissem quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Porrò huius noui fœderis susceptores diuinis beneficiis auctos, contra verò desertores dignis animaduersionibus fuisse castigatos, iidem ipsi ministri testificantur. Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Iesu, & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco: quia Christi bonus odor sumus Deo in iis qui salui sunt, & in iis qui perierunt: aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam. Quibus ex rebus omnibus, veteris instrumenti librorum amplissima dignitas & autoritas declaratur, & longè etiam illustrior sanctorum Euangeliorum, cæterorumque noui fœderis voluminum splendor perspicitur. In quo non modò miraculorum ac diuinæ allocutionis veritas spectata, sed maximorum Dei beneficiorum credentibus & obediētibus piis hominibus collatorum, rursusque grauissimorum suppliciorum contemptoribus atque impiis allatorum statuuntur exempla. S. S. E. Quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem, quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum, ab iis qui audierunt in nos confirmata est, contestante Deo signis & portentis, & variis virtutibus, & Spiritus sancti distributionibus secundum suam voluntatem. Quam demum voluntatem idem ipse testis aliàs asserens ita declarabat: Non erubescio Euangelium; virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Iudæo primùm & Græco: Iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est,

est, Iustus autem ex fide uiuit. Reuelatur enim ira Dei de cælo super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum qui veritatem Dei in iniustitia detinent. Cùm verò nobis ab vsque pueritia ipsa singularis quædam cupiditas innata fuerit cognoscendi quænam hominis natura sit, vnde profecta, quorsum demum tendat, quæmve totius vitæ actionum exitum habeat, haberéque possit: neque tamen in quamplurimis multorum scriptorum libris & voluminibus certam & exploratam huius tanti momenti rei cognitionem capere facile fuerit, donec in sanctuarium Dei, hoc est, in sacrorum foliorum arcanam admirabilemque doctrinam diuino beneficio admissis lumen prælatum fuit (quátum sensus nostri imbecillitas capere ac ferre posset) cuius ductu in his humanæ ignorationis tenebris ambulare & progredi, ac veri speciem dignoscere sit concessum: communis ac publicæ vtilitatis studium persuasit, vt qua parte simplicium hominum mentibus, qui eadem nobiscum tenerentur cura, prodesse daretur, ea quæ nobis longa assiduaque lectione collecta obseruataque essent, sine vlla vel honoris, vel gratiæ, vel terreni commodi cogitatione & spe communicare placeret: vt si quid opera industriaque nobis posita laudis mereri censeretur, id omne ad vnius Dei (cuius totus sumus) sempiternam referretur gloriam: Si quid rursus vel elegantibus exquisitæ contemplationis virorum, vel acutis nasutorum hominum auribus ineptum inconcinnumque putetur, id nobis nihil magnificum pollicitis vitio non sit vertendum, qui primi apud Latinos atque Græcos, quorum apud nos memoria exstat, huiusmodi telam exorsi sumus, non subtilissimis omnino filis, sed iis quæ suppetebant licis texendam, quam aliis idem siuileve argumentum posthac suscepturis vel retexendam, vel melioribus omnino arte & modo antiquandam permittimus, id quod ipsi magis optamus. namque illud præcipuum in votis est, vt quod ad hominum generis cognoscendam & petendam felicitatem conducit, quàm appositissimè ac facillimè tractetur & agitetur. Erit autem in hoc contexendo opere illa perpetuò fixa lex, vt quæ probare velimus, non populari trutina, sed aurificis statera examinentur, in qua tria tantùm statuentur pondera, eaque Authoritatis, Rationis, ac Sententiæ notis inscripta. Atque Authoritatem appellamus, diuinorum eloquiorum, sacrorumque librorum testimonia, ad eum quem intendunt sensum inducta: cui primam ac præcipuam atque adeò summam non solum fidem, sed reuerentiam & religionem haberi oportet. Rationem verò dicimus, animi mentisque cogitationem, quæ res, rerumque

Authoritas.

13
Ratio.

causas, momenta, & fines ex naturæ recta contemplatione, vel ex æquitate ac decoro petita, ad verum vel falsum, honestum ac turpe diiudicandum confert: cuius rectè institutæ maximam secundum sacra eloquia vim in docendo esse manifestum est. Quidquid verò præter hæc cuius hominum generi & ordini vel probabile, vel improbabile videatur, id Sententiam dicimus, quæ pro personæ cùm 14
Sententia. grauitate, tum rerum, de quibus agitur, peritia & vsu, plus aut minus momenti habeat: atque huius rectè initis disputationibus, sapientes viri, artiumque humanarum præceptores postremum locum censerent. Itaque tribus hisce ponderibus quidquid inter agendum produxerimus, (quod ad fidem faciendam attinet) examinatum, nec aliter nobis creditum, nec opinioni existimationique de nobis quicquam tributum volumus.

IGNOTIS audax nauem qui credidit undis,
Constituit que nouas primus inire vias,
Dum seiuncta locis atque intentata remotis
Terrarum cupidus visere regna parat:

Is, nisi stellarum numeros & commoda doctus
Intentis teneat munera luminibus,
Incertus dubiusque poli pelagique pererrat,
Et breuia & scopulos & mala damna pauet:
Sæpius insanis agitatur fluctibus ille,
Pellitur aduersis sæpius ille Nothis,
Actrepidans & multa timens sola nota relicta
Suspirat patriæ, ac deseruisse dolet:
Iam remos aptasse vlllos, complendaque ventis
Vela dedisse piget, consilij atque pudet:
Nec sibi promittit portus, nec curat ut altè
Hereat in tutis anchora fixa vadis.
Sic mihi multiplicis metuenda est cura pericli,
Ore alio indictum dum paro texere opus.
Sed tua suppliciter poscenti si Deus antè
Prætendes felix lumina, nil metuo.
Namque tuos populos lucenti lampade tutum
Præuius ipse doces carpere noctis iter.
Tendere & ipse soles nubem, mediumque per æstum
Efficis innocuos pergere posse dies.
Sis bonus, atque isto fidentis numine cœptis
Aspira, in laudes annue & alme tuas.

LIBER

De Veritate Dei.

CAPVT PRIMVM.

SAPIENTIÆ omnis, qua hominibus contin-
gere possit, fundamentum primum veritate ni-
titur Dei. Quod si quis neglexerit, quidquid
discere cognosceréque quamuis magno ingenio
plurimoque studio tentauerit, oleum tamen &
operam perdat necesse est. S. S. E. Nisi Dominus
adificauerit domum, in vanum laborauerunt
qui adificant eam. Accedentem igitur ad Deum,
primum oportet credere, quod est. Quidquid
enim non est, notitiam veram sui præbere non potest. Deum autem esse &
antiqui illi apertè cognouerunt: & qui credebant, beneficiorum cerio vsu
intellexerunt, rursus verò qui non credebant, fenserunt. S. S. E. Deo autem
gratia qui odorem notitiæ suæ manifestat per nos. Dei autem cognitio dua-
bus potissimum initur viis, altera vestigationis, altera verò responsi, siue
ostensionis. Vestigationem autem dicimus agitationem mentis, ex iis quæ in
calo ac mundo conspiciuntur obseruatis & examinatis, ad certam aliam su-
premiã naturam reperiendam intenta. Et hanc quidem sui cognoscendi
scholam, intellectu atq; animo non abuentibus hominibus omnibus aper-
tam explicatamq; semper esse Deus ipse voluit. S. S. E. Domine Dominus
noster, quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra. Ex ore infan-
tium & lactantium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas ini-
micum & ultorem. Quoniam videbo calos tuos, opera digitorum tuorum,
lunam & stellas quæ tu fundasti. & rursus alio in loco: Viri quid hac faci-
tis? & nos mortales sumus similes vobis homines, annunciantes vobis ab
his vanis conuerti ad Deum viuum, qui fecit calum & terram, mare &
omnia quæ in eis sunt, qui in præteritis generationibus dimisit omnes gentes
ingredi vias suas, & quidem non sine testimonio semetipsum reliquit, be-
nefaciens de calo, dans pluuias & tempora fructifera, implens cibo & lætitiã
corda nostra. Hoc verò exercitationis genus ad veritatem Dei indagandam
verè studiosorum virorū animis adhiberi, ille amicus sui laudator docebat:

Sapientie
fundamen-
tum.

Psal. 126.

Hebr. 11.

1 Cor. 2.

Vestigatio
Dei.
Ostensio
Dei.

Psal.

1 Cor. 14.

Miramur, si Democriti pecus edit agellos,
 Cultaque, dum peregre est animus sine corpore velox:
 Cum tu inter scabiem tantam, & contagia luci
 Nil paruum sapias, & adhuc sublimia cures:
 Quae mare compescant caulae, quid temperet annum,
 Stellae sponte sua, iussa ne vagentur & errent:
 Quid pre mat obscurum lunae, quid proferat orbem,
 Quid velit, & possit rerum concordia discors.

Quidnam discors haec & concinna semper sui similis rerum ac tempo-
 rum concordia siue concors discordia probare hominibus velit, ac possit:
 nempe naturam aliquam & vim cuius nutu consistit & gubernentur om-
 nia, cuiusq; stella imperium secuta vagentur. Verum enimvero cum ex hu-
 mani ingenij ambitiosa contentione varia ad inueniendum in rerum natu-
 ra Verum instuunt. fuerint disciplina, ut ab ipso primo ac principe Veri cog-
 noscendi proposito longissimè aberraretur, euenit, quod & idem ille scriptor
 subiuncto superioribus versu significabat:

Empedocles an Stertiniij deliret acumen?

Rom 7. S. S. E. Reuelatur ira Dei de caelo super omnem impietatem & iniustitiam
 hominum eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent. Quia quod no-
 tum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim illis manifestauit. Inuisibi-
 lia enim ipsius à creatura mundi, per ea quae facta sunt, intellecta conspi-
 ciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas, ita ut sint inexcusa-
 biles: quia eum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut
 gratias egerunt; sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est
 insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, &
 mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corru-
 ptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Atque
 altera illa via, quam contemplationis siue vestigationis dicimus, ita habet.
 Altera verò, cui ostensionis nomen indidimus, ex ipsius Dei oraculo in-
 struenda est. Nam si quis ex impressis in puluere hominis vel leonis vel ani-
 malis cuiuspiam vestigijs, animal ipsum consequi & inuenire intentus, ma-
 nifestam ac sonantem vocem percipiat, & animal huiusmodi verè esse, &
 non longè à se abesse, meliùs profectò, certius & plenius, multoq; citius cog-
 noscit. Quippe illud suspitione & coniectura querebat, hoc manifestè ac
 re ipsa proximè nato signo tenet. Ita enim ad dilectam sibi sponsam repe-
 riendam huiusmodi facultatem diuinus amator sibi dari poscebat: Ostende
 Cant. 2. mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, &
 facies tua decora. Eodem etiam signo sponsam sibi proximum aduentare, iam
 iamq; adesse gaudebat sponsa. Ego dormio, & cor meum vigilat, vox dilecti
 mei pulsantis. Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea. Vocem au-
 tem Dei & vni tantum singulari viro, & numerosa etiam genti in fre-
 quenti theatro auditam fuisse, ex pluribus sacrorum foliorum locis ostendere
 in promptu nobis esset. Attamen fontem ipsum quasi digito monstrare satis
 super-

superq; fuerit. Iamq; aduenerat tertius dies, & mane inclaruerat, & ecce Exod. 19.
 ceperunt audiri tonitrua, & micare fulgura, & nubes densissima operire
 montem, clangorq; buccinae vehementius perstrepebat, & timuit populus
 qui erat in castris: cumq; eduxisset eos Moyses in occursum Dei de loco
 castrorum, steterunt ad radices montis. Totus autem mons Sinai fumabat,
 eo quod descendisset Dominus Deus super eum in igne, & ascenderet fu-
 mus ex eo quasi de fornace: eratq; omnis mons terribilis, & sonitus buccina
 paulatim crescebat in maius, & prolixius tendebatur. Moyses laquebatur,
 & Deus respondebat ei. Descenditq; Deus super montem Sinai in ipso mon-
 tis vertice, & vocauit Moysen in cacumen eius: quo cum ascendisset, dixit ad
 eum: Descende, & contestare populum, ne forte velit transscendere termi-
 nos ad videndum Dominum, & pereat ex eis plurimam multitudo. Sacer-
 cerdotes quoque qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, ne percutiat eos.
 Dixitq; Moyses ad Dominum: Non poterit vulgus ascendere in montem
 Sinai: tu enim testificatus es & iussisti, dicens: Pone terminos circa mon-
 tem, & sanctifica illum. cui ait Dominus, Vade, descende, adscendesq; tu, &
 Aaron tecum, Sacerdotes autem & populus ne transceant terminos, nec
 ascendant ad Dominum, ne forte interficiat illos. Descenditq; Moyses ad
 populum, & omnia narrauit eis. Locutusq; est Dominus cunctos sermones
 hos: Ego sum Dominus Deus tuus, &c. Ei paulo inferius: Cunctus autem Exodi 19.
 populus videbat voces, & lampades, & sonitum buccinae, montemq; fuman-
 tem, & perterriti ac pauore concussi steterunt procul, dicentes Moysi: Lo-
 quere tu nobis, & audiemus: ne loquatur nobis Dominus, ne forte moria-
 mur. Et ait Moyses ad populum: Nolite timere, ut enim probaret vos, venit
 Deus, & ut terror illius esset in vobis, & non peccaretis. Stetitq; populus
 de longè, Moyses autem accessit ad caliginem, in qua erat Deus. Dixitque
 praeterea Dominus ad Moysen: Hac dices filiis Israel: Vos vidistis, quod de
 caelo locutus sim vobis. Qua allocutione tum plura alia, tum sui veritatem
 cum primis ostendit. EGO, inquit, SVM. utramque verò veritatis diuinae
 indagande viam sapienter vna hymno indicabat Psaltes. posteriolem tamen
 commodiorem & breuiorem predicans. Qui emittit eloquium suum terra, Psal. 147.
 velociter currit sermo eius: qui dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cine-
 rem spargit: mittit crystallum suam sicut buccellas, ante faciem frigoris eius
 quis sustinebit? Emittet eloquium suum, & liquefaciet ea; stabit spiritus eius,
 & fluent aquae. Qui annunciat verbum suum Iacob, iustitias & iudicia
 sua Israel. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit
 eis. At verò cum Latini sermonis antiquus usus nullum nobis certum ver-
 bum praestiterit, quo indefinita Natura Dei dici appellariq; possit (namque
 ENS Romanis auribus inauditum quondam ad Graeci uer imitationem ef-
 fictum est vocabulum) nullum nobis ad illam maiestatem significandam
 aptius usurpabitur, quàm VERVM, aut VERITAS. Quippe & hoc an-
 tiqui Philosophi omne cum natura, tum natura vltioris contemplationis

Verum, Veritas. Horat. lib. 1. Od. 18. Id. ep. 1. Verum, Veritas. Horat. lib. 1. Od. 18. Id. ep. 1. *propositum (quod obiectum siue subiectum Dialectici vocant) vno Veri, Veritatisq; verbo significare voluerunt. Ita poeta Pythagoram, sese antea Euphorbium fuisse dicitantem, Naturæ Veriq; non sordidum authorem, id est, doctorem, laudat. Idemq; sese naturalis ac suprema nec non moralis philosophia studis deditum duobus illis profitebatur verbis: Quid verum atque decens curo, & rogo, & omnis in hoc sum. Cum verò quidquid vel intra vel extra mundum est, Verum dici possit; primum ac præstantissimum omnium Verum esse oportet, quod sua sponte ac propriè verum sit, veritatisq; suæ nullum agnoscat, nullumq; habeat authorem: id autem quidquid fuerit, siue naturam, siue causam primam, primumque efficiens humanus appellet sermo. Verum ac Veritatem responso per Vates edito dici se voluit. Dominus 33 Deus verus est. germana Prophetæ illius lingua E M E T H dicitur, quod Latinis Verum siue Veritas est. Solus autem dictus est Veritas, cui nullum aliud verum in veritatis ratione, virtute, & constantia componi comparariq; possit. S. S. E. Vt scires quòd Dominus ipse est Deus, & non est alius Deut. 4. 33 præter eum. Sacrae autem linguae schemate, A I M G H O D M I L E B A D O, 33 non ulterius à seipso solo, illud indicatur, nempe Deum hunc, siue hoc Verum à se ipso Veritatem unicè ac singulariter habere, nihilq; ab eo ulterius inueniri, quod à seipso singulariter fuerit, vel esse possit; ita ut unicum singulare ac præstantissimum Verum sit is, cui Latinum Dei nomen significationis causa tribuitur. Eodem etiam tropo siue schemate docemur, nihil omnino præter Deum vel esse, vel excogitari posse; nam si Latinis vocibus vicumque oratio illa exprimitur, ita sonabit: Nihil à singularitate illius; vel, Nihil absque illo; siue, Præter illum nihil. Atque ita intelligimus hunc esse præter cetera, cetera verò omnia præter hunc, vel hoc etiam per cogitationem semoto nihil omnino esse: ita ut si quis primum illud ac supremum Verum mente & cogitatione de rebus tollat; quod verum in rebus ceteris esse possit, supererit nihil. Sin verò ceterarum omnium rerum veritatem naturamq; non esse sibi fingat, tamen Verum hoc esse pleneq; in se ipso constare relinquatur. Cum verissimum responsum illud statuat, N I H I L A S I N G U L A R I T A T E I L L I V S. Hæc enim mutuo sese consequuntur dicta. Id quod nihil dici potest, ab illius singularitate abest. Singularitas illius à nihilo alienissima remotissimaq; est. Quamobrem quod est, vel esse potest, quodq; nihil non dicitur, à singularitate illius habet ut sit quidquid est, cum solum nihil ab illo seponatur, ille verò, à nulla re ut sit, accipit; qui suam singularitatem nulli aliæ naturæ communem habet, ac tuetur. Mira profectò lingua illius & significatio & breuitas, quæ duabus tantum vocibus Deum esse, & rerum omnium authorem, gubernatorem, ac tutorem asserit; & quidquid ab illo, illiusq; singulari voluntate alienum fuerit, nihil esse prænunciat.*

De

De Natura Dei,

CAPVT II.

VERITATEM Dei tenenti animo naturam etiam inquirere Natura Dei. proximum fuerit, si tamen naturam dici fas est id, cui nec ortus nec initium adscribi, nec finis aut exitus ullus tribui potest, deniq; 2. quod singulare est, suamq; singularitatem à se ipso habet. Verum cum exigua admodum mortalibus diuinarum rerum cognitio contingat, eodem quoque pacto euenit, ut verborum, quibus hæc dici pronunciarique possint, mira sit paucitas, ac per sepe vel translatorum, vel ex communi usu mutuatorum egeamus: atq; ita quæ vicumque cognouimus, vicumque etiam exponamus, magisq; explicemus. non tamen Deo ipso abnuente aut prohibere: qui de se, suamq; virtute & actione cum hominibus acturus, eiusmodi usurpat voces, quas illis communes & de medio sermone productas nouit. Itaq; Natura vocabulo non solum ad ea quæ in mundo reperiuntur, sed etiam ad ea quæ mundo ulteriora præstantioraq; sunt, significanda, non adeo inconcinne utemur. Igitur quidnam Deus, quæq; Dei natura sit, humana indagacionis & contemplacionis diligentia & opera cognoscere mortalibus omnino negatum est: quibus ad naturam rerum cognoscendam nulla certior atq; expeditior docendi via vel methodus constat, quàm definitio: hanc verò diuina illa natura immenso atq; infinito superat intervallo. Nec enim intra terminos aut extremos aliquos fines illud sisti potest, quod veritatè & singularitatem suam à se nulli alij rei obnoxiam, nulli arti comprehensibilem tenet. quamobrem S. E. Sicut exaltantur celi à terra, sic exaltata sunt visus vestris, & cogitationes meæ à cogitationibus vestris. Nec verò vlla vel apta vel concinna esse definitio potest eius, cuius nullum superius aut amplius genus, nulla, quæ genus diuidant, & formas constituant, differentia existant; hæc verò existare omnino prohibet illa societatis & comparacionis impatiens diuina singularitas: nec descriptio etiam effingi, cuius ratio ex genere & accidentibus constat, cum singularitas æterna nec generi subsit nec accidentibus ullis, nec propriè substantia dicatur, quatenus hæc accidentibus subternitur: nisi fortè hoc verbum ea adnotatione admittamus, quæ aliquid propria natura esse, stare, nulloq; alio ut existat indigere dicitur. Namque hoc pacto substantiæ nomen ita ad singularitatis diuinæ significationem usurpabimus, ut nulli præterea aliæ comparemus substantiæ. Atque hanc naturam unicam esse, ipsa singularitatis ratio aperte docet. Quippe singulare non dicitur id, cuius in eodem genere par aut simile aut secundum inueniri potest, maximè cum singularitas singulari & nulli communicabili ratione sic appelletur. Vnicum autem hoc loco id dicimus, quod ita vnum est, ut nec mente & cogitatione diuidi, nec ad numerum possit referri. Vnum enim genus dicitur ut animal, quod tamen

Natura Dei.

2.

Verborum inopia.

3.

4.

Natura.

5.

Deus quid.

Definitio.

6.

7.

Singularitas. Esaiæ 55.

8.

Descriptio.

Substantia.

8.

Substantia diuina.

9.

Natura vnica.

10.

GENERAT. ET REGENERAT. ADAM

6 in plures formas partiri licet. sic rationale & ratione carens animal dicitur. unum etiam illud à Mathematicis vocatur, vel quod numeri principium est, quoniam idem numerus non sit, vel quod cum aliis eiusdem generis & nominis coagmentatum, numerum sua pro parte componit. Verum natura hæc, quam diuinam dicimus, ita vna, ita unica est, ut nec in plures diuidatur naturas, nec diuinarum naturarum inchoet numerum, nec secum quicquam in numerum coniungi patiatur, nec ullis claudatur finibus ut unum sit, ab aliisq; disiunctum, nec etiam mensuram admittat aliquam, nec partiri ipsa in plures portiones aliquo pacto vel cogitando, nedum fundo possit: ita demum unica est, ut quemadmodum singularitatem suam singulariter, ita vnius rationem & nomen sibi unice tribuat. S. S. E. Audi Israel Deus noster Deus vnus est. Sic vnus, ut idem Deus, sic Deus, ut idem vnicus, nulliq; alij vni extra se conferendus: cum cetera, quibus nomen vnus datur, vel in plura, si diuidatur, abire, vel aliis adiuncta numerum possint conficere. Quamobrem quicquid Naturæ huic diuinæ quocumque modo tribuitur, unice ac singulariter ita tribuendum est, ut nec ab ipsa diuulsum, nec in partes deductum, nec aliud quàm ipsa eadem esse existimari ve queat. Quidquid enim id est, unum singulare, simplex, ac diuinum est. Idem autem nec corpus, nec corporis vllius vis aut forma est: nec verò quicquam habet quod ad corporis rationem vel similitudinem referatur. Nam præterquam quòd corpus nullum ita vnus est, ut materia & forma non constet (quo quid cum diuina singularitate magis pugnat?) quedam etiam alia à Mathematicis & Philosophis circumscripta annotamenta fert, quæ vnica illi singularitati careret minimè. Vt quòd dimensionibus obnoxium, quòd figuris figurarumq; terminis circumscriptum sit, quòd locum certum sibiq; æqualem occupet, quòd duobus nedum pluribus in locis eodem tempore esse non possit, quòd cum alio corpore (saluis dimensionibus commisceri penetrariq; sese neget. His enim & aliis accidentibus sublati, nec esse, nec cognosci corpus potest. Diuina verò natura cum omnino substantia, cum vnica, cum singularis prorsus, cum sibi ipsi princeps atque sufficiens, denique cum omnia alia præter se omnibus modis singularissimè atque absolutissimè antestet, corporis huiusmodi accidentibus nullis subiicitur. Præterea corpus, cum continuum sit, diuisioni partitioniq; expositum est: diuiditur autem corpus in duas vel plures portiones, quæ corpora etiam dicuntur, & sunt. Quòd si corpus esset id quod appellamus Deum, in duo, & in plura etiam corpora diuidi posset, quæ seiuncta separatimq; præscripta dicerentur Dij: id verò incomparabili singularitate prorsus pellitur, & vni illi unice singularissimo alienum est. Porro cuius initiu & finis est, corporis eiusdem certam terminatamq; vim constitui necesse fuerit: Deo autem finem virtutem illa sibi unice omnino constans singularitas adscribi non permittit. S. S. E. Deus autem noster in calis est, & omnia, quacumque voluit, fecit. Omnia quæ voluit, facienti, nihil vel figura, vel terminis, vel aliis corporis excipitur modis: sed quæ rationibus

argumentationibusque adstruuntur, ipsis eiusdem Dei responsis omni humana ratiocinatione longè præstantioribus declarata sunt. Scito ergo hodie, & cogitato in corde tuo, quòd Dominus ipse est Deus in celo sursum, & in terra deorsum, & non sit alius. Manifestum autem est, eum qui in duobus pluribusve locis, hoc est, in celo sursum, in terraq; deorsum integer totus ac singularis constet, nec alium secum admittat, corpus non esse: & cuius natura celos & terram impleat & occupet, penitusq; penetret, nec tamen vel augeat modum, vel minuat, vel corrumpat, eundem à corporis conditionibus & rationibus abesse prorsus. Scriptum etiam legimus: Non vidistis aliquam similitudinem in die qua locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis. & apud Prophetam: Cui assimilastis me, & adequastis? dicit Sanctus. Quibus effatis figura omnis & quantitatis ac modi mensurarumq; immunitatem illa sibi sanctitas iure suo vendicat: quibus si obnoxia vllò pacto esset, & similitudinis & equalitatis comparationisq; non esset expertis, saltemq; si non inmensitatem parem corporis, tamen accidentibus aliorum corporum generi similem habere diceretur. Quòd verò membra & animalis corporis partes diuina scripta Deo persæpe affingant, ad efficientiam diuinam hominibus significandam proprie referendum est, non autem ad figuram aut formam describendam. Namque animalis efficacitatis instrumenta membra sunt; quibus detractis, efficacitatem quidem intelligere possumus, efficientiam verò expectare non possumus. Videndi enim, audiendi, incedendiq; vim animantibus inesse, ex eo cognouimus, quòd oculos, aures, ac pedes à natura concessos aptosq; conspiciamus: easq; partes iis exercitari vsibus comperimus, quibus oratio partibus & vsus etiam carentiam arguimus. Hanc verò similitudinem ab animalibus ad se diuina transferens natura, usurpato ex hominum lingua sermone, efficacitatem efficientiamq; suam hominibus indicat, humanumq; sensum, sensu quoque sibi adscribendo mouet, & impellit, atque ita humanarum rerum curam sibi propriam esse prebat, dum non segnè & negligentius aut ignorantius à se videri, audiri, presentiriq; cuncta ait; immo tanto efficacius, quanto animale omnem vim diuinam virtus antecellit. S. S. E. Vsq; quo peccatores Domine, vsque quo peccatores gloriabuntur? Effabuntur & loquentur iniquitatem, loquentur omnes qui operantur iustitiam. Populum tuum Domine humiliauerunt, & hereditatem tuam vexauerunt. Viduam & aduenam interfecerunt, & pupillos occiderunt, & dixerunt; Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob. Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Qui plantauit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat? Qui corripit gentes, non arguet? qui docet hominem scientiam. Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. Itaq; virtutem efficientiamq; Deo assertura sacra responsa, caput, oculos, aures, nasum, os, pectus, brachia, manus, ac pedes dicendo adscribunt: eademq; iis etiam telis & instrumentis nonnumquam mununt, quibus eiusmodi membra & artus munus officiumq; suum commo-

commodius & expeditius præstant. Atque hanc rationem illa omnia, & illis non dissimilia plurima spectant: Et viderunt Deum Israel, & sub pedibus eius quasi opus lapidis sapphirini, & quasi calum cum serenum est. Nec super reliquos, qui procul recesserant de filius Israel, misit manum suam.

Exodi 9. Virtutem etiam efficacitatemq; illam supremam Dei digitum præsentem
Exodi 31. confessi. Aegyptij incantatores appellarunt. Duas tabulas testimonij lapideas Dei digito scriptas, Moysi datas legimus. Namq; homines, quibus cognoscendarum rerum principia à sensu petuntur, membrorum actiones & munera ex nominibus ipsis velocius ac citius quam ex virtute membrorum insita percipiunt: quippe membra sensibus exposita sunt; virtus verò ex efficientia contemplatione intelligitur. Leuabo ad calum manum meam, & dicam: vivo ego in æternum. Si acvero ut fulgur gladium meum, & arripuerit iudicium manus mea, reddam ultionem hostibus meis, & iis qui oderunt me retribuam. Inebriabo sagittas meas sanguine, & gladius meus deuorabit carnes. Nec verò huiusmodi tropis ac translationibus sese suamq; vim significaturo in sermone tantum Deum usum audire est, sed similitum rerum sub humanum sensum & captum cadentium spectris & imaginibus antiquis vatis & patribus visendum ac referendum præbuisse constat. Atque ita Isaia vatis tinctis in visione conspectum legimus; Moysi apud Erythreum mare propugnatoris viri partes agentem; eidem verò in Sina monte ut Israelitarum procuratorem auditum, & aliis alias gerentem personas visum. Quæ omnia apertè docent, nullam illum naturam certam formam figuramq; habere: sed pro rerum atque consiliorum ratione & usu nunc hanc nunc illam vatis, aut iis, quos moneri oportuit, arcana spectro intra mentem, vel etiam corporeis oculis contemplandum præbere: verum quid verè ipse sit, humana mentis acie ulterius infinito interuallo ad cognoscendum esse repositum. S. S. E. Forsitan vestigia Dei comprehendes? & usque ad perfectum
Iob 11. Omnipotentem reperies? Excelsior celo est, & quid facies? profundior inferno, & vnde cognosces? Longior terra mensura eius, & latior mari. Nam philosophantium omnium sapientissimus acutissimoq; præditus ingenio Moyses, dum diuina natura apertam notitiam concedi sibi anxie & studiosè posceret, id nulli ex Adam genere homini in terris viuenti contingere posse audiuit. Idem verò impensè orando illud singulari retulit dono, ut velut hominem quempiam non ex facie, sed ex posteriore habitu & veste ab aliis hominibus secernere est; ita Deum ab iis quæ à Dei natura distant, à tergo prætereuntem, hoc est, ab effectis & consequentibus omnium mortalium vnus maximè dignoscere posset. Ecce, inquit, est locus apud me, & stabis supra petram: cumq; transierit gloria mea, ponam te in foramine petrae,
Exodi 33. & protegam dextera mea donec transeam: tollamq; manum meam, & videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris. Igitur cum diuina illa singularisq; natura sibi ipsa extra omne corporis genus constet, nihil prorsus quod ad corporum formam rationemve referatur, habet, nec coniu-

coniunctionem, nec disunctionem, nec diuisionem, nec huic oppositam integritatem partium, nec locum, nec mensuram, nec pondus, non ascensum aut descensum, non motum vllum, non eam quæ motum claudit quietem, nec dexteram nec sinistram, nec summum aut imum, nec faciem facierq; auersum dorsum, nec habitus formam aliquam, nec vlla affectionum genera, qualia quæ in corporibus degunt, animarum esse solent, vt vita & mors, ignorantia & scientia, stultitia & sapientia, somnus & vigilia, fletus & risus, dolor & gaudium, mestitia & letitia, taciturnitas ac facundia: Omnia, inquam, hæc, & quacumque in horum recensentur generibus, Deo, non vt corporibus vel animantibus quibus contingunt, natura & veritas tribuit. Sed sacra (vti diximus) responsa ex hominum (quos hoc pacto instituendos curant) more, lingua, & sermone affingunt. Quamobrem eosdem non semper delapsa calitis voce, sed aliorum hominum delegatione & operâ docere solent. S. S. E. Multifariam multisq; modis olim Deus loquens Patribus in
Hebr. 1. Prophetis, nouissimè diebus istis locutus est nobis in Filio. Nam quicumque ad sublimiorem diuinarum rerum rationem cognoscendam euecti fuerint, ij profectò nec eandem hominibus propalari fas esse aiunt, nec, si id liceat, verborum tamen orationisq; suppetere copiam, quibus aperiri explicariq; arcana illa possint, nec in humani sensus aut intellectus usum & facultatem ea venire asserunt. Scio huiusmodi hominem (sive in corpore, sive extra cor-
2 Cor. 12. pus nescio, Deus scit) quoniam raptus est in paradysum, & audiuit arcana
1. Cor. 13. verba, quæ non licet homini loqui. & iterum: Quòd oculus non vidit, nec
1. Cor. 13. auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus iis qui diligunt illum. Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum suum. Spiritus enim
omnia scrutatur etiam profunda Dei. Quis enim hominum scit quæ sunt
hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est? ita & quæ sunt Dei, nemo cog-
nouit nisi Spiritus Dei. & paulo inferius, Animalis, inquit, homo non per-
cipit ea quæ sunt Spiritus Dei. Idem etiam interpret ministrerq; Dei, omnia
quæ hunc humane conditionis locum tenentibus conspiciuntur & cognoscuntur de Deo non clarè, apertè, & vt res habet; sed per speculum in ani-
1. Cor. 13. ginate contingere asseuerat. Ex quo consequitur, eadem non suis verbis, quibus apud eos qui Spiritu Dei aguntur, efferrì possunt; sed à rerum imagine ac similitudine translatis velut per umbram significari: cuius forma illa sunt: Qui habitat in calis, iridebit eos, & Dominus subsannabit eos. Tunc lo-
Psal. 2. quetur ad eos in ira sua, & in furore suo conturbabis eos, & ipsi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus, & irritauerunt in vanitatibus suis. &
Deut. 32. Sicut ante latatus est Dominus super vos, bene vobis faciens, vosque multiplicans, sic latabitur disperdens vos, atque subuertens. Quæ omnia ex ani-
Deut. 28. mantis hominis desumpta sermone, si, vt audiuntur, excipienda statuendaque essent, in singularissima illa quieti simaque Dei constantia, ex iracundia sedationem, ex sedatione letitiam, atque diuersam his multiplicem mutationemque arguerent: à qua se prorsus immunem ipsa vendicat veritas.

Malach. 3.

Ego Dominus, & non mutor. Nam quacumque mutationi peruia esse possunt, eadem mutationis aut internam aut externam causam habent. Diuina autem singularitas nullam agnoscit causam, sed sibi ipsa integra, absoluta, perfecta, simplex, ac princeps, nulliusque egens constat.

Deum natura vnicum, personis esse trinum.

CAPVT III.

Sapientia.

Prou. 8.

1 Cor. 11.

ATQUE in illa sanctissima prorsus ac perfectissima natura singularitate, personarum trium numerum credere diuinis effatis iubemur: quem ubi crediderimus, non longè petitis argumentis & exemplis, quoad humanum ingenium excipere possit, declarare operapretium fuerit. Diuina Natura immensam incomparabilemque, sapientiam non modò sacra scripta & responsa tribuunt; sed ipsa humana mentis cogitatio & contemplatio concedit. Nihil enim boni ac perfecti excogitari in rebus potest, quod illa sanctissima singularitas non sibi proprium constansque, vendicet. Interea verò que optima atque summa habentur, Sapientia est: quam qui possidet, & sapiens & beatus dicitur. S. S. E. Beatus homo qui audit me, qui vigilat ad fores meas quotidie, & obseruat ad postes ostij mei. Qui me inuenerit, inueniet vitam. Neminem verò mentis compotem hominem fore, qui, quæ in hominum animis bona probandaque sint, confessus, eadem suprema atque infinita in natura Dei non agnoscat, nisi quippiam in infimis rebus esse singularare velit, quo immensa illa careat singularitas. Quamobrem necesse est, Deum & sapere, & intelligere ea omnia quæ intelligi, intellectuque, cognosci digna sunt, quo in genere diuina ipsa Natura præstantissimam nulli alia vel natura vel rei comparabilem occupat laudem. Quidquid verò Natura illa diuina est, quidquid sibi vendicat, infinitum omnino atque singularissimè absolutum & perfectum infinite est (nobis non ampliora ac sublimiora scientibus huiusmodi voces usurpare sit fas) id, inquam, omne, uti est, ab ipsa Natura perfectissimè cognoscitur. S. S. E. Quæ sunt Dei, nemo cognoscit, nisi Spiritus Dei. Cognitionem verò ab ipso cognoscente distinctam esse, & natura docet, & humana etiam declarat experientia. Quippe alia agentis, alia actionis ipsius consideratio est. Eam verò quam diuina illa mens notitiam sui ipsius habet, secundam personam in diuinis esse dicimus, cui sacra oracula & Verbi & Filij nomen indidere. Et Verbum quidem, ut ad hanc tractationem appellabitur, non tantum oris pronunciatum dici volumus; sed rem etiam intelligentis animo & cogitationi obiectam, & rei ipsius cognitionem certam. Namque hæc omnia & vocabulum Græcum λόγος, & maxime primæuæ ac sacra lingua vox DABAR significat. Tum cognitio illa, quod cognoscentem ipsum eundemque cognitum exactissimè refert & exprimit,

nominatur

nominatur Filius, quem eiusdem cum Patre cognoscente natura, eiusdemque omnino substantia esse illa diuina singularitas demonstrat: quippe cum nihil in Deo esse possit, quin idem singularis atque vnicus Deus sit. Iam quod Verbum hoc ex sapiente Deo profectum æternam ac perpetuam sapiendi & intelligendi actionem Patri tribuit, eandemque sibi etiam iure suo adscribit, Sapientia absolute, siue Sapientia Dei dicitur: quæ cum idem cum Patre sapiat, quippe quæ idem cum illo vnicusque sit Deus; eadem sapientia est, quæ Pater se ipsum, & Filium, & quæ Filius Patrem à quo gignitur, & se ipsum cognoscit genitum, & ex consequenti utraque persona cetera cognoscit omnia, quacumque esse, aut cognosci possunt. Si quidem quidquid cetera sunt, quidquidve esse possunt, singularitati illi ac virtuti efficientiæque diuinae, ut suo loco declarabitur, acceptum referunt. Atque idem ex illo iam citato mentemque, sæpius repetendo oraculo firmatur: Non est præter eum. Ex quo etiam vnicum Verbum, siue Filium vnicum, statui necesse est. Quem splendorem Patris, & figuram substantia eius, sacra scripta nominant. Diuina autem substantia splendorem & figuram substantiam & esse & dici, illa eadem singularitas docet: non alteram, inquam, sed eandem unicam & simplicissimam cum Patre substantiam, Cuius rei exemplum opportunum & commodum Solis natura & virtus proprio loco demonstranda præbebit. Atque hoc idem Verbum ipsum Patris, cum sese in carne mundo visibile exhibuit, de se Patremque, suo profitebatur, Ego, inquiens, & Pater vnum sumus. quem sermonem modo tantum citatum percurremus, illud interim adnotantes, Natura & Substantia singularitatem vocabulo, Vnum, significatam esse. Itaque Intellectum, Intellectionem, siue Sapientiam, siue Verbum Dei, & Filium Dei, & eundem cum Patre vnicum Deum confitemur. Vt plures verò Deos esse posse existimemus, nulla vel humana vel philosophica ratio ac disputatio efficere valet. Iam verò Pater Filium illum suum, ut à se genitum, utique sua omnino bonitatis & singularitatis plenum integrumque exemplar, semper præsens, idemque secum ut amet, consequitur: quandoquidem summè bonum summè etiam amabile esse constat. Rursus verò Filius Patrem summum bonum, à quo gigni atque genitum sese nouit, pari omnino æternaque beneuolentia & charitate amat. Ita fit ut mutuum uterque, quo sese diligant, spirent amorem; quem amorem simplicem etiam, eundemque cum Patre & Filio Deum, eandem unicam substantiam esse, singularitas diuina declarat: quamquam procedendi atque emanandi ratione distinguat, & tertiam personam appellandam concedat. Vt verò ad summam nobis redigatur sermo, Deus quin se ipsum intelligat, & cognoscat, esse non potest: Intellectio & cognitio à Deo genita Filius dicitur, idemque Dei Sapientia appellatur; quæ & se & Patrem cognoscit, agnoscitque suum: ex viriusque verò mutua cognitione utriusque procedit immensus, infinitus, æternusque Amor. Qui, ut ab utroque spiratur, sanctus dicitur Spiritus, eiusdem omnino ac singularis cum Patre ac Filio sanctitatis, eiusdem vir-

Deut. 4.

Amor.

tutis: eiusdem quippe substantiæ compos, nullam se natura diuisione, sed personarum tantum & nominum personis inditorum admissa distinctione; ita tamen, ut quidquid ab his tribus personis extra seipsas agatur efficiaturque, ab unico ac singularissimo Deo agi efficiq; intelligamus. Eiusdem namque substantiæ ac natura virtutem & efficientiam quoque esse oportet eandem. Etenim ut intelligentis ac libera natura actio tribus omnino è principis proficiscitur, intellectu (quam eandem cognitionem siue sapientiam dicimus) efficacitate (quæ potestas etiam & facultas Latinè appellatur) & voluntate (cui etiam consilij nomen imponitur): hæc omnia uni Deo ita propria, certa, pariterq; æterna sunt, ut & singulis personis conueniant, quarum unica natura est; & singula etiam singulis singulari ac propria ratione tribuatur. Patri potestas & efficacia, Filio sapientia, Spiritui sancto consilium & voluntas, cum tamen & Pater sapere, & posse, & velle; Filius item, & sanctus etiam Spiritus nihilominus sapere, & velle, & posse, verissimè dicantur. Vnde & Filius Patris dextera, & Spiritus sanctus Dei digitus, & alius tres ipsa persona tum verbis communicant, tum nominibus indigetantur; quod cæterarum extra se rerum efficientiam, rationem, & gubernationem spectat. Atque antiquioris doctrina temporibus, Dei diuinarumq; personarum notitia quamquam rerum & actionum commemorationibus sparsa fuerit, atque variis quidem communicata, certis tamen coniecturis magis quam perspicuis sermonibus capienda tradebatur; apertis verò nominibus ad recentioris vsque Testamèti ætatem non fuit publicata. Legimus enim in antiquis chartis, à Deo hominem fabricare parante illud pronunciatum: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinè nostram.* Legimus, *In principio creauit Deus calum & terram. ubi verbum, Creauit, primaue in lingua singulariter, nomen verò ELOHIM plurali numero scriptum exstat. Legimus, Verbo Domini cali firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum. &, Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis. &, Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. &, Emitte Spiritum tuum, & creabuntur: & renouabis faciem terræ. & canentes ac poscentes Vates ita audimus: Ne proyicias me à facie tua, & Spiritum sanctum tuum ne auferas à me. &, Redde mihi latitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me. Legimus præterea, audimusq; innumera alia huius inuestigandi arcani argumenta: verum nihil æque clarum apertumq; accepimus, atque illa: *Ite, & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. &: Tres sunt qui testimonium dant in celo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres unum sunt.* Quis est mendax, nisi is qui negat quod Iesus est Christus: hic est Antichristus, qui negat Patrem & Filium. Omnis qui negat Filium, nec Patrem habet: qui confitetur Filium, & Patrem habet. &, *In hoc scimus quoniam manet in nobis, de Spiritu quem dedit nobis. & sexcenta alia in recentioribus sparsa chartis.**

Doctrina antiqua & recentior.

Genesis 1.
Ibidem.Psal. 32.
Psal. 109.
Psal. 2.
Psal. 103.
Psal. 50.
Ibidem.Matth. 28.
1 Ioan. 5.
1 Ioan. 2.
1 Ioan. 3.

De Nominibus Dei.

CAPVT IIII.

DIVINE natura singularem maiestatem humani sermonis facultas nullo nomine dicere potuit, quo rei ipsius immensa tum veritas, tum virtus vel circumscriberetur, vel significaretur. Nam cuius nullus est finis & modus, eiusdem negatur esse definitio. Nominum autem sapienter impostorum eadem cum definitione significatio est, quamquam breuiori oratione, hoc est, unius vocabuli compendio pronunciata. Atque antiquissima imponendorum nominum ratio ex certa virtutis efficientiaq; rerum cognitione petebatur, qua sapientissimus initio hominum omnium secutus certis unumquodque animatum genus appellasse nominibus dicitur. S. S. E. Omne quod vocauit Adam anima viuentis, ipsum est nomen eius, quo orationis tropo & illi cunctarum animantium naturam exactè notam, & certis nominibus descriptam intelligimus. Verumtamen nec primo illi, nec cuiquam præterea ex illius posteritate homini, singularem hanc, de qua nobis instituitur sermo, immensitatem fuisse exactè cognitam, atque ex consequenti, nec certo proprio ac prorsus digno vocabulo nominari potuisse, ipsa rei amplitudine confirmare possumus: & eorum etiam sapientium confessione, qui forte, quidnam Deus esset, rogati, se potius quid non esset respondere ac declarare posse, affirmauere. Quin ex Angelis per homines quaesitum, tamen, ut admirabile, humanisq; auribus maius, minimè relatu, auditumq; fuit. S. S. E. Interrogauit eum Iacob, Dic mihi quo appellaris nomine? Responditq;, Cur quæris nomen meum? Verum enimvero ipsa illa diuina singularitas, quamquam natura sua humana mentis aciem, nedum sermonis vim, infinito superet intervallo; tamen sese hominibus ipsis, quoad id fieri expediret, non modo cognoscendam, sed insinuandam; immo (quod amplissimum beneficium censetur) communicandam ultro præbere voluit, & sermoni accommodauit hominum, & certis nominibus significandam potius quam definiendam permisit, id quoad diuina beneficentiæ & misericordiæ laudem, inter alia plurima, commemorare solent Vates. S. S. E. Quis sicut Dominus Deus noster qui in altis habitat, & humilia respicit in celo & in terra? Diuinorum autem nominum quadam ab ipso Numine, vel ab Angelo quopiam numinis partes agente, certa voce signata fuerunt; quadam verò à Vatribus, hoc est, ab hominibus Deo afflatis, ac dictante Numine edoctis, oportuno tempore pronunciata; nonnulla etiam ex communi sermone admissa & consecrata, dignitatem amplitudinemq;, approbante celo, meruerunt. Atq; ad hanc tractationem antiquissima ac primaue lingue potissimum habenda ratio est, qua primos hominum vsos, atq; adeo Numen ipsum homines allocutu, suo loco comprobabimus: cæteras verò omnes, quamuis cultissimas, ex hominum consensu & inuentione magis quam

Genesis 2.

Genesis 32.

Psal. 112.

Nomina facta.

Lingua primaue.

In libro De communi omnium linguarum arte.

quàm singulari aliqua Dei lege & institutione profectus in usurpationem venisse. Illa igitur, quæ ut sacra præcipuè appellaretur lingua, iam pridem apud doctos ac pios obtinuit, triplicem hanc quam facimus diuinorum nominum rationem ita expedit, ut duo tantum à Numine primùm pronũciata indicet consonantibus, elementis quaternis constantia, I H V H, & E H I H; quæ admotus ex artis ratione & lege vocalibus, ita pronũcianda censentur, יהוה I E H V E, & E H I E H. Atque hæc sacrosanctæ arcana ac reuelanda dicuntur nomina, quibus Natura diuina, quamquam non comprehenditur, ad sapientiæ tamen, quæ contingere homini potest, oportunitatem rationem explicandam, commodissimè indicatur: his verò duæ Latine voces, E R I T, atque E R O, non pleno significato, sed significati umbra & imagine quadam respondent. Nec verò hoc loco, vel quæ ab aliis de his nominibus dicta sint, referre; vel quæ à nobis obseruata, proferre est animus: cum maioris negotij id, nec huius instituti fuerit, sed ea tantum quæ in Apparatu sacro docebamur, commemorare sat fuerit, videlicet altero ex his nominibus audito, non diuina natura modo, sed æternitatis etiam illius nulla indigentis externa ope, & misericordiæ ac bonitatis in promittenda hominum salute & felicitate, nec non & constantia in apparanda & præstanda, in audientis mentem venire oportere, cuiusmodi rationum contemplatione, & nominum usurpatione, complura à sacris Vatribus in hunc modum diuinæ beneficentiæ celebrantur monumenta. Semel locutus est Deus, duo hæc audiui, quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordiæ, quia tu reddes unicuique iuxta opera sua. Misericordiam & veritatem diligit Deus, gratiam & gloriam dabit Dominus. Misericordiæ & veritas præcedent faciem tuam. Fuit autem horum duorum nominum tanta apud veteres & priscos maiestas & auctoritas, ut vulgaris etiam usurpatio sancta, augusta, ac religiosissima, nec nisi Pontificibus inter sacra familiaris duceretur. Ex eoque factum est, ut aliorum nominum pro his frequentissima appellatio in usum concesserit, non illius tantum primæ linguae compotibus, sed iis etiam quibus in alias linguas transferendi interpretibus cura suscepta est. Post hæc autem duo, quæ ad vnius verbi originem referuntur, secundaratio eorum fuerit, quæ à sacris Vatribus nuncupata ac decantata exstât, complura quidem, sed in his vnicum TSEBAOTH, quod in Hanna, Samuelis matris, domo auditum primò, postea verò deinceps in sacros sermones receptum celebratumque fuit, in his præcipuè argumentis, quæ diuinam potentiam, atque iniuriarum ultionem spectant. S. S. E. Dominus Deus TSEBAOTH, ipse est Rex gloriæ. & Principes tui socij furum, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non iudicant, causa viduæ non descendit ad eos. Propter hoc ait Dominus Deus exercituum, fortis Israel: Heu, consolabor super hostibus meis, & vindicabor de inimicis meis.

Quatuor præterea frequentissimè decantata nomina, ELOHA, ELOHIM, ADONAI, SADAÏ, cum duobus aliis ex horum partitione factis, EL,

& I A H, ex communi sermone petita, atque diuina natura per excellentiam tributa sunt; quod ea siue potestas, siue virtus & efficacia, siue alia quavis ratione facultas, quæ nominibus significaretur huiusmodi, nulli æquæ atque singularitati illi suprema vendicari posset, vel potius nulli alij natura, præter illius efficientiam & voluntatem inesse. S. S. E. Et incuruabitur sublimitas hominum, & humiliabitur altitudo virorum, & eleuabitur Dominus solus in die illa, & idola penitus conterentur. & rursum, Tantum in te recordemur nominis tui. Eandem verò præstantissimam diuinorum nominum singularitatem ita Pfaltes celebrandam commendabat: Iuuenes & virgines, senes cum iunioribus laudent nomen Domini. Quia exaltatum est nomen eius solius. Confessio eius super calum & terram. Nominum autem horum significationes quo pacto Latinis verbis explicare conati, ita reddemus, ut ELOHA, Principem, Prouidentem, Rectorem, & Gubernatorem, Iudicem, & Prospectorem, atque etiam consilij authorem interpretemur; idemque nomen multitudinis numero ELOHIM pronũciatum, maximam & abundantissimam eorundem numerum, facultatem, & copiam indicet; ita ut vel plures intelligantur principes, vel, si vnus sit, is, cui nomen plurale tribuitur, plurimorum principum auctoritatem amplitudinemque, sibi vendicet. quamquam & hoc nomen, vbi de diuina dicitur natura, ad Trinitatis quoque mysterium pertinere à piis creditur. Cuius nominis pars prima EL, quæ propter significationis præstantiam longiori pronũciatur voce, fortitudinem & potentiam significat, atque ita à Latinis interpretibus in vocem, FORTIS, conuertitur. ADONAI verò, quod in ordine tertium indicabamus, imperium dominationemque illi, cui tribuitur, adscribit, siue ea ex ingenito legitimoque iure possideatur, siue officio, atque consensu, & concessione arrogentur. Cuius verbi singularis numerus ADON, pluralis verò ADONIM sonat; coniunctum porro possessiuo singulari, in illam ADONAI formam transit: quam Latinus interpret interdum in Dominum meum, sæpiusimè verò absolutè in DOMINVM conuertit. Atque hoc ipsum nomen ADONAI, sacrosancto illi, rariusque propter reuerentiam pronũciato, I E H V E H, vicarium plerumque, tum in lectione, tum in sermone succedit. neque id apud sacra lingua peritos modo, sed apud Græcos etiam & Latinos obseruatur interpretes: namque illi κύριος, hi Dñs propè semper pronũciant. Illud porro nomen SADAÏ, beatitatem, opulentiam, atque nullius externæ vel opis vel rei indigæ copiam, & ut iam Latine dicere liceat, Omnipotentiam, augustissima voce significat, ut nihil omnino bonis omnibus affluentiùs excogitari possit: idem etiam beandis atque efficiendis, beneficiisque augendis rebus, aliis omnibus efficacitatem ac felicitatem asseuerat. S. S. E. Ego Dominus Sadai, ambula coram me, & esto profectus, & multiplicabo te vehementer nimis. Vltimum denique ex iis quæ citauimus, I A H, prior illius arcana & sacrosanctæ vocis I E H V E H, mutata tantum vocali, pars est, ad eandemque significationis maiestatem refertur, atque à Vatribus plerumque in carmi-

Ira 21.

Idem 26.

Psal. 148.

Psal. 13.

14

אלה

אלהים

אל

אדוני

שדי

Libro 10-
Ieph.

Psal. 6.

Psal. 83.

Psal. 88.

1 Sam. 1.

Psal. 42.

Ilaiz 1.

carminum structuram & modos vocatur, ut Halleluiah. Ex his autem quae iam explicauimus, illud liquet, videlicet, praeter tria illa ex eodem verbo deducta nomina, E H I E H, I E H V E H, & I A H, quibus diuinam maiestatem, & singularitatem illam naturae singulari quodam modo significari dicebamus, caetera omnia vim, efficientiam, auctoritatemque asserere. quoniam a diligentibus verborum ac sermonum artis censoribus, pronomina ea potius quam nomina dici debere iudicantur, siue appellatiua, & pluribus communia magis quam propria: ita tamen ut diuinae naturae per praestantiam, excellentiam, sanctitatemque deferantur, aliis vero omnibus, de quibus dici eadem sit fas, non nisi vel secundario ac deducto iure adscribantur, sicut nomina, Sapiens, & Psaltes, quorum alterum Salomoni, alterum vero Dauidi simpliciter pronunciata, inter antiquos viros conceduntur. Atque ita quod ad ELOHAH & ELOHIM spectat, cuius significationem ex prouidentia ratione, atque mundi & humanarum rerum cura explicuimus, ita sibi praecipue atque vnicè diuina illa asserit natura, ut nulli alij vel secundas, vel tertias deferat, sed tantum Angelis atque hominibus ex ea potestate imperiatur, quantum pro cuiusque ingenio, proque commisi muneris usu & ratione communicando, ipsa vltro definiat. S. S. E. Vacate, & videte quoniam

Pfal. 46. ego sum ELOHIM, & quoniam Rex omnis terrae ELOHIM, Psallite sapienter. Regnabit ELOHIM super gentes: ELOHIM sedet super sedem sanctam suam. Videte, inquit ipse, quod ego sum solus, & non est alius

Deut. 32. ELOHIM praeter me. Ego occidam, ego viuere faciam, percutiam, & ego sanabo: & non est qui de manu mea possit eruere. Et apud Isaiam Ezechias

Isaia 37. Rex in hunc modum professus orabat: Domine exercituum Deus Israel, qui sedes super Cherubim, tu es Deus solus omnium regnorum terra, tu fecisti calum & terram. Inclina Domine aurem tuam, & audi: aperi Domine oculos tuos, & vide, & audi verba Sennacherib, qui misit ad blasphemandum Deum viuentem. Verè enim, Domine, desertas fecerunt Reges Assyriorum terras & regiones earum, & dederunt deos earum igni, non enim erant ELOHIM, sed opera manuum hominum, lignum & lapis: & comminuerunt eos. & nunc Domine Deus noster, salua nos de manu eius; & cognoscant omnia regna terrae, quia tu ipse es ELOHIM solus (LEBADE-CHA ad singularitatem tuam.) & apud eundem, Numquid nescis, aut non audisti? ELOHIM, sempiternus mundi Dominus, qui creauit terminos terrae: non deficiet, nec laborabit, nec est inuestigatio sapientiae eius. Et Ieremias etiam Vates ita canit: Dominus ELOHIM, viuens, & Rex sempiternus: ab indignatione eius commouebitur terra, & non sustinebunt gentes comminationem eius. Sic ergo dicetis eis: Dy qui calum & terram non fecerunt, pereant de terra, & de iis quae sub caelo sunt. Qui facit terram in fortitudine sua, preparat orbem in sapientia sua, & prudentia sua extendit calos. Ad vocem suam dat multitudinem aquarum in caelo, eleuat nebulas ab extremitatibus terrae: fulgura in pluiam facit, & educit ventum de the-

sauris

sauris suis. Atque huius, cuius numine mundum factum regi etiam & gubernari Prophetæ omnes docent, nomen ELOHIM, interdum caelestibus animis, interdum etiam hominum ordinibus quibusdam, non ex ingenito & natiuo iure, sed ex munerum partitione concessum adscribi, testimonium illud planè declarat: Ego dixi, ELOHIM estis, & filij excelsi omnes, vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis. ELEI ELOHIM, id est, fortissimus Deorum Dominus locutus est, & vocauit terram. Et Aaron frater tuus Leutes scio quod eloquens scit, ecce ipse egredietur in occursum tuum, vidensque te, letabitur corde. Loquere ad eum, & pone verba mea in ore eius, & ego ero in ore tuo, & in ore illius, & ostendam vobis quid agere debeatis; & ipse loquetur pro te ad populum, & erit os tuum, tu autem eris ei LE ELOHIM, in iis quae ad Deum pertinent. Fungaris, inquit, munere & auctoritate ELOHIM apud illum. Rursus etiam dixit Dominus ad Moysen: Ecce constitui te ELOHIM Pharaonis. Quibus omnibus, compluribusque aliis sacrorum librorum locis, ELOHIM nomen Latini interpretes aliquando in Deum, vel Deos; aliquando in Iudicem, vel Iudices, pro sententiae ratione ac perspicuitate vertunt. Atque hoc nomen ELOHA, siue ELOHIM, ante Moysen Prophetam, primūque sacrorum foliorum scriptorem, gentibus notum, celebre, & cultum fuisse, multa testimonia declarant. Et dixit Noah: Benedictus Dominus ELOHIM Sem, dilatet ELOHIM Iaphet, & habitet in tabernaculo Sem. Abrahamum quoque saebus ab ELOHIM vocatum, conuentumque & Abimelechum etiam regem admonitum legimus, & aliquanto post tempore dixit Abimelech, & Phicol princeps exercitus eius, ad Abraham. ELOHIM tecum est in vniuersis quae agis; iura ergo per ELOHIM, ne noceas mihi, & posteris meis. stirpis meae. & Hethai ciues Abrahamum principem ELOHIM apud se haberi pronunciarunt. Quin & primis illius linguae initis eum qui orbem creasset, ac regeret, hoc nomine appellatum constat. Cur, inquit coluber, praecipit vobis ELOHIM ut non comederetis ex omni ligno paradisi? Quam etiam vocem in colloquio eodem, feminam vsurpassè legimus: De fructu ligni, quod est in medio paradisi, praecipit nobis ELOHIM ne comederemus, & ne tangeremus illud. Atque horum rationes nominum plenè quidem alias per opportunitatem, sed in sacro Apparatu plenius tractare solemus.

C

De

De Prophetis.

CAPVT V.

DEVM hunc, cuius quæ frequentiora reperiuntur nomina indicauimus, hominum generi sese, consiliūque suum insinuare, & quatenus fas esset, declarare vltro voluisse, ex sacra lectione cognouimus: id quod quondam Angelorum ministerio, per certos quosdam ad eam rem dilectos homines, expeditum fuit. Namq; hoc sapientia diuina rationi concinnum consonumq; erat, vt hominum, qui sensuum usu, ad ea quæ sensibus ignota remotaq; habentur, intelligenda indigent, magistri ac monitores ab ipso maximo doctore excitati & positi exstarent, quos Græcus sermo μαρτύρις, siue προφήτης; Latinus verò, Vates, appellat. Satis autem fuit antiquis quondam temporibus Deum ipsum & alloqui posse, & collocutum fuisse, publicèque auditum constare, vti antea diserebamus; idq; per cælestes Spiritus, quos Angelos nominamus, factitatum. Satis quoque antiquioribus iam peractis seculis, eundem per proprium Filium populo verba fecisse, vt & colloqui posse, & velle planè crederemus Deum. Ceteras verò diuinarum atq; humanarum rationes rerum, fidelibus à se institutis & instructis nunciis, ex hominum genere commissas accepimus; quibus ea habenda esset fides, quæ certo auctoramento instructis ministris & interpretibus haberi debuit. Horum verò Vatum non vna atq; eadem vel creandi forma, vel agendi norma & ratio fuit; nec idem excipiendi modus audituræ genti præscriptus: quamquam omnibus, ne de rebus isdem pugnantiæ dissentiendæve dicerentur, fuerit cautum. Quippe vni Moysi, cui conciliandæ gentis, atq; instruendæ Reipub., describendarumq; legum publica cura atque authoritas committebatur, sciscitationis & colloquij simplex quædam ac familiaris facultas concessa quondam fuit; ceteris verò, ad Ioannem vsque, Zachariæ filium (de quo suo dicitur loco) longè alij, minusq; ad aurium sensum apti modi, ad diuini consilij percipiendam sententiam, sunt adhibiti. S. S. E. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione appar-

Num. 12. 33 rebo ei, vel per somnium loquar ad illum: at non talis seruus meus Moyses, 33 qui in omni domo mea fidelissimus est. Ore enim ad os loquar ei. palam, & 33 non per enigmata & figuras, Dominum videt. Quemadmodum verò ij vel animo, vel corpore affecti, diuini consilij compotes consciique reddantur, in operis huius corpore significabitur. Neque verò vaticinandi munus & officium, quamlibet Vatis adscribatur, pro hominis ipsius arbitrio aut libidine suppeditatur, ita vt cum ille velit, oracula repente fundat; sicut cantor aut artifex aliquis, qui percepta semel arte pro animi sententia vti potest: sed eo tantum tempore, ac tam diu id agere visus est, dum vt fiat diuino consilio commodum opportunumq; iudicetur. Ita alij pluribus, alij paucioribus

argu-

argumentis; breuiori alij, quidam longiori temporis vaticinantur spatio. S. S. E. Non enim voluntate humana allata est aliquando Prophetia: sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. Quos quia sanctos appellari audimus, pro seculorum ratione & usu integrè probatq; Deo vitæ agnitos atq; delectos, & eodem etiam nomine raris, ad quos mittebantur, cognitos & exploratos fuisse, intelligi oportuerit. Huiusmodi autem ministros à se primum cum mandatis destinatos, præter vitæ opinionem & iudicium, certa signorum authoritate instructos & confirmatos legimus. Consentaneum namque rationi atq; rerum cum priuatarum, tum publicarum vsibus & commodis fuerit, vt, qui de magnis causis à maximo principe legati fuerint, nec sine opportunis atq; expressis legationum testimoniis & ornamentis mittantur, nec iis, quibus cum acturi fuerint, alio excipiantur pacto, præsertim vbi noui, ac præter mores aut receptam iam viuendi & agenda consuetudinem, argumenti expositores accedunt. Quamobrem Moyses, cum huiusmodi ad gentem suam, atq; Aegyptiam aulam suscipere iussus partes, ex innata viro prudentia & modestia detrectare niteretur, obicebat: Non credent mihi, nec audient vocem meam, sed dicent, Non apparuit tibi Dominus. Dixit ergo ad eum: Quid est quod tenes in manu tua? Respondit: Virga. Dixitq; Dominus: Projice eam in terram. Projecit, & versa est in colubrum, ita vt fugeret Moyses. Dixitq; Dominus: Extende manum tuam, & apprehende caudam eius. Extendit, & tenuit, versaq; est in virgam. Vt credant, inquit, quòd apparuerit tibi Dominus Deus patrum tuorum, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob. Dixitq; Dominus rursum, Mitte manum tuam in sinum tuum. Quam cum misisset in sinum, protulit leprosam in star niuis. Retrahe, ait, manum tuam in sinum tuum. Retraxit, & protulit iterum, & erat similis carni reliqua. Si non crediderint, inquit, tibi, neque audierint sermonem signi prioris, credent verbo signi sequentis. Quòd si nec duobus quidem his signis crediderint, nec audierint vocem tuam: sume aquam fluminis, & effunde eam super aridam; & quicquid hauseris de fluuio, vertetur in sanguinem. Hac ratione, atq; lege hac, Vatum omnium, quicumque à Deo missi fuere, primam authoritatem apud eos, quibus mittebantur, constabilitam intelleximus, à Moysè ad Iesum vsque Nazarenum, qui fuit vir Propheta, potens in opere & sermone coram Deo, & omni populo. Verum enimvero authoritatis atq; fidei Vatis conciliandæ & adstruendæ nec simplex modus, nec ratio vna fuit; sed certis vel miraculorum, vel prædictionum, atq; euentuum declaratis tamen atque exceptis tum lege, tum usu generibus assignata. Quibus tamen omnibus humana maiorem efficientiam adscribi necesse fuerat. S. S. E. Contestante Deo signis & portentiis, & variis virtutibus, & Spiritus sancti distributionibus, secundum suam voluntatem. Atq; huiusmodi certum iam & exploratum voluntatis, consilij, ac mandati sui nuncium simplice constanteq; fide, & pio officio, opportunèque obsequio iis, ad quos delegaret, exceptum Deus voluit, ac lata

Exodi. 4. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

Deut. 18. explicataq; sanxit lege: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum,
 „ similem tui, & ponam verba mea in ore eius, loqueturque ad eos omnia quae
 „ praecepero illi. Qui autem verba eius, quae loquetur in nomine meo, audire
 „ noluerit, ego ultor existam. Sed ut vero consiliorum sermonumque diuino-
 rum Vati ac nuncio certam, constantem, & obsequio probandam fidem ac re-
 ligionem praestari oportuit; ita rursus quemcumque arrogantem, audacem, vel
 temerario ausu legationis diuinae quamlibet honestam speciem praetendere
 atq; e mentiri accideret; non tantum turpi repulsa explodendum, sed graui
 supplicio damnandum ac vindicandum Deus idem censuit: qui non modo
 hoc lege cauit; sed, quemadmodum verax à mendace Vate dignosci posset,
 ibidem. periculi faciendi duplex praescripsit examen. Propheta autem qui arrogantia
 „ deprauatus, voluerit loqui in nomine meo, quae ego non praecepi illi ut dice-
 „ ret, aut ex nomine aliorum deorum, interficiatur. Quòd si tacita cogitatione
 „ responderis, Quomodo possum intelligere verbum, quòd os Domini non est
 „ locutum? hoc habebis signum. Quod in nomine Domini Propheta ille prae-
 „ dixerit, & non euenerit, hoc Dominus non est locutus; sed per tumorem
 „ animi sui Propheta confixit; iccirco non timebis eum. Atque ita huiusmodi
 Vatum veritatem & auctoritatem duplici trutina expendendam, & com-
 probandam, legis auctor significauit, nempe praedictionum vel signorum ve-
 ritate, atque constante sequaceq; euentu, & mandatorum argumento & ex-
 emplo. Neque enim signorum praenunciatorum euentus quemquam probari
 persuasit, nisi eundem doctrinae professio integra & sana, ac nihil cum late-
 iam & confirmatae legis germana sententia pugnans, comprobaret, audien-
 dumq; commendaret. Quamobrem duo exceptionis membra praescripta acce-
 pimus, alterum fuit, Quae ego non praecepi illi, ut diceret, alterum verò, Aut
 ex nomine aliorum deorum. Quidquid enim à constituta iam legis norma,
 ac sensu, vel minima ex parte discreparet, id ad aliorum potius deorum cul-
 tum, atque ad superstitionis insaniam, quam ad verae pietatis, vitae artem &
 Deut. 13. disciplinam referendum fuit. S. S. E. Si surrexerit in medio tui Prophetes,
 „ aut qui somnium vidisse se dicat, & praedixerit signum atq; portentum, &
 „ euenerit quod locutus est, & dixerit tibi, Eamus, & sequamur deos alienos,
 „ quos ignoras, & seruiamus eis; non audias verba Prophetae illius, aut som-
 „ niatoris; quia tentat vos Dominus Deus vester, ut palàm fiat utrùm dili-
 „ gatis eum, an non, in toto corde vestro, & in tota anima vestra. Dominum
 „ Deum vestrum sequimini, ipsum timeate, & mandata illius custodite, & au-
 „ dite vocem eius: ipsi seruietis, & ipsi adhaerebitis. Propheta autem ille, aut fi-
 „ ctor somniorum, interficietur: quia locutus est ut vos auerteret à Domino
 „ Deo vestro. Veracem itaq; Vatem attentè ac piè excipiendum, & pro lega-
 tionis ratione, religiosè obsequente officio, obseruandum, sacra praecepit Vox,
 ADNOTATIO
 pro tēpore. IPSVM AUDITE. Existunt autem aliquando tempora, in quibus vir
 quispian grauis aliàs & vaticinandi testimonio, hoc est, signo quopiam or-
 natus, nec haecenus mendacij exceptione ulla redargutus, nonnihil vel sua-
 deat,

deat, vel praecipiat quod à praescripta & usu recepta doctrina aut norma, aut
 formula aliqua, dissentaneum videatur, cetera tamen integer atq; sibi con-
 stans probetur. Quo quidem in loco, illius, ad quem missus dicitur, vel
 hominis, vel populi partes fuerint; examinata prius professionis oratione, &
 signi veritate, fidem & obsequium in ea re praestare, quae pro temporis & ne-
 gotij usu imperetur, quamlibet ea noua fuerit. Quippe duorum legitime pro-
 ductorum, atque fide aliàs commendatorum testimonium, quamquam singulare
 aliquod testimonium, ut verum non sit, accidere possit; tamen in iudicio ad-
 mittendum praecepit Lex. In ore duorum vel trium testimonium stabit omne ver-
 bum. Atqui vaticinij siue prophetiae auctoritatem duobus tantum testibus
 expendere docuit Deus; id est, Diui nominis nunciatione & professione,
 atq; manifesti signi exemplo & spectaculo. Qui verba eius quae loquetur in
 nomine meo: & Quod in nomine meo Propheta ille praedixerit, & non eue-
 nerit, hoc Dominus non est locutus. Sic enim Eliam praeter praescriptam sa-
 crorum formam, aras alieno loco exstrui, & hostis nouo modo ponendis im-
 bui iubentem, non impune modo, sed cum laude atq; utilitate Israelitarum
 gens audiuit, id quod euentus ipse Deo Vatis voci, precibus, atque studio ad-
 nuente, comprobauit: cum tamen aliàs aut aram poni, aut sacra fieri extra
 singularem templi atq; unicum locum, nefas censeretur. Verum Vati gra-
 uissimo, ac sanctissimo viro, & signorū veritate antea exornato, ac Dei par-
 tes in illa re, quae agebatur, praedicanti, credendum & parendum fuit: cum
 haec, quae populi examen expectarent, publica essent, & manifesta; quae verò
 intra viri mentem animūque versarentur, verane an conficta fuissent,
 vnus Dei omnia pernoscentis iudicio committenda relinquendaque cense-
 rentur. S. S. E. Abscondita Domino Deo nostro quae manifesta sunt no-
 bis & filiis nostris, & alio in loco, Homo videt ea quae parent, Dominus au-
 tem intuetur cor. Verum enimvero huiusmodi rerum genera, quae hominum
 iudicio occulta videbuntur; an Deo probata & rata fuerint, expectatum
 porro, & non multo post, vel vnum, & nullum, vel certo exemplo consecu-
 tum euentum manifestè declaraturum intelleximus. Ita enim Elias iussa, ex
 Dei mente consilioq; profecta, manifestus mox euentus plaudenti & accla-
 manti populo, confirmauit. S. S. E. Cumq; iam tempus esset ut offerretur
 holocaustum, accedens Elias Propheta (Propheta nomen & officium profes-
 sus) ait, Domine Deus Abraham, & Isaac, & Israel, ostende hodie quia tu
 es Deus Israel, & ego seruus tuus, & iuxta praeceptum tuum feci omnia
 verba haec. Exaudi me Domine, exaudi me: ut discat populus tuus iste, quia
 tu es Dominus Deus, & tu conuertisti corda eorum iterum. Cecidit autem
 ignis Domini, & vorauit holocaustum, & ligna, & lapides, puluerem quo-
 que, & aquam quae erat in aqueductu, lambens. Quod cum vidisset omnis
 populus, cecidit in faciem suam, & ait, Dominus ipse est Deus, Dominus
 ipse est Deus. Quamobrem legationis ac vaticinij sui auctoritatem primam,
 certissimis professionis atq; signorum testimonis confirmatam, inuidiosè
 C 3 tamen

tamen repudiata, iis, ad quos boni nuncij sui legatus destinabatur, obijciens, & culpa adscribens, Iesus Nazarenus aiebat: Si non venissem, & locutus
 11 eis non fuisset (Dei nomine) peccatum non haberent, nunc autem excusa-
 12 tionem non habent de peccato suo. Si opera non fecissem in eis qua nemo alius
 13 fecit, peccatum non haberent. Atque hanc examinanda Vatum atque Legatorum
 14 veritatis & fidei rationem ut certam constantemque, ita demum hominibus
 15 observandam. Ieremias ex Dei mandato indicavit, sic inquit: Dixit ad me
 16 Hananias filius Azur Propheta de Gabaon, in domo Domini, coram sacer-
 17 dotibus & omni populo, dicens: Hac dicit Dominus Deus exercituum, Deus
 18 Israel, Contrivi iugum Regis Babylonis. Adhuc duo anni dierum, & ego
 19 referri faciam ad locum istum omnia vasa domus Domini, qua tulit Nabu-
 20 chodonosor Rex Babylonis de loco isto, & transtulit ea in Babylonem. Et Ie-
 21 choniam filium Ioachim Regem Iuda, & omnem transmigracionem Iuda,
 22 qui ingressi sunt in Babylonem, ego conuertam ad locum istum, ait Domi-
 23 nus. conteram enim iugum Regis Babylonis. Et dixit Ieremias Propheta ad
 24 Hananiam Prophetam in oculis sacerdotum, & in oculis omnis populi qui
 25 stabat in domo Domini, & ait Ieremias Propheta, Amen, sic faciat Domi-
 26 nus: suscitet Dominus verba tua qua prophetasti: ut referantur vasa in do-
 27 mum Domini, & omnis transmigratio de Babylone ad locum istum. Verum-
 28 tamen audi verbum hoc quod ego loquor in auribus tuis, & in auribus uni-
 29 uersi populi. Propheta qui fuerunt ante me & te ab initio, & prophetae ue-
 30 runt super terras multas, & super regna magna, de praelio & de afflictio-
 31 ne, & de fame. Propheta qui vaticinatus est pacem: cum venerit verbum
 32 eius, tunc scietur Propheta quem miserit Dominus in veritate. Quam
 33 agendi & pernoscenti rationem in Christiana doctrina examine obseruan-
 34 dam, utpote legitimam, Gamaliel collegis persuadebat suis. Viri Israel, in-
 35 quit, attendite vobis super hominibus istis quid acturi estis. Ante hos enim
 36 dies exstitit Theudas, dicens se esse aliquem, cui consensit numerus viro-
 37 rum circiter quadringentorum, qui occisus est: & omnes quicumque cre-
 38 debant ei, dissipati sunt, & redacti ad nihilum. Post hunc exstitit Iudas
 39 Galilaus in diebus professionis, & auerit populum post se, & ipse periit:
 40 & omnes quotquot consenserunt ei, dispersi sunt. Et nunc itaque dico vo-
 41 bis, discedite ab hominibus istis, & finite illos. Quoniam si ex hominibus
 42 consilium hoc, aut opus, dissoluetur: si vero ex Deo est, non poteritis dissol-
 43 vere illud, ne forte & Deo repugnare videamini.

De

De Angelis.

CAPVT VI.

AETERNVM, simplicem, immotum, omnisque mutationis ex-
 1 pertem, diuitiis propriis, id est, se ipso, naturaque sua opulentiissi-
 2 mum, prorsusque beatissimum Deum, quamquam sui ipsius condi-
 3 tione atque amore, vitaque ipsa aeterna semper maximum, semper
 4 integrum, semper unum, semper sui compotem, pulcherrimum, & nullius
 5 rei nec externa gloria aut laudis indigentem; tamen virtutis, sapientiae, &
 6 charitatis sua notitiam, & cum magno usu fructum edere voluisse accepi-
 7 mus: noua creanda, formandaque natura, qua magnitudinis atque pulchritudi-
 8 nis, utilitatisque suae veritate exemplaris opificisque sui, quatenus rei ratio ser-
 9 re posset, imitaretur atque explicaret exemplum; & sese diuina praestantia
 10 admiratricem, & quasi comitem asseclamque praeberet, eoque nomine & autho-
 11 rem agnosceret, suam; & agnitum, pure coleret; cultumque, felicitatis pa-
 12 trem suum, & fautorem atque conseruatorem, amplificatoremque perpetuum
 13 retineret. Huic vero natura a se creanda, fouenda, & beanda ministros
 14 primum efficere, effectos instruere, ac demum destinare constituit. Atque
 15 ita rem concinnatam voluit, ut qui ministraturi essent, iis, quorum commo-
 16 do destinabantur, ordine atque serie antecederent, priorisque exstarent; nec
 17 priores tantum ordine, sed natura etiam simplicitate ac dignitate emerent.
 18 Igitur cum ex iis qua non fuerant, ea qua & essent, & naturam nomenque
 19 sortirentur, in lucem euocare decreuisset, Spiritum primum non sibi parem,
 20 aut comparandum, verum natura simplicitate, cognitione, & efficacitate,
 21 ingenij dexteritate, agendi que velocitate, quantum id perfici poterat, constan-
 22 tem, quem, ob eas quas commemorauimus partes, Spiritum plerumque, in-
 23 terdum Ignem, atque ob munus & officium sapissime Angelum nominari
 24 voluit. Non quod natura illa vel corpus aliquod sit, vel corpori insit cuiquam;
 25 sed quod nullis earum qua hominum in sermonem usumque cadunt rerum
 26 nominibus generis huius cum efficacia, tum velocitas significari commo-
 27 dius visa fuerit. S. S. E. Qui facis Angelos tuos Spiritus, & ministros
 28 tuos ignem vrentem. Horum autem quamquam exacta natura praestantia
 29 fuerit, non idem tamen ac simplex, sed varius ac multiplex ordo constitutus
 30 est, variisque titulis ac nominibus, pro muneris & officij praescripti iure, di-
 31 stinctus. Quippe aliis Archangeli, aliis Cherubim, Seraphim aliis vocabula
 32 tribuuntur, aliis vero Principatum & Potestatum adscribuntur tituli,
 33 omnibus tamen communis appellatio Angeli est. Horum vero omnium
 34 creandi causa fuerat, inter authorem ipsum natura omnis, atque dignissimam
 35 corporis non expertum omnium naturam, hoc est, inter Deum & hominem
 36 exercendum & frequentandum ministerium, a quo nullum ex Spirituum
 37 genere, quamquam ingenij ope praestantissimum, & adiunctis dotibus, am-
 38 plissi-

1.

2.

Spiritus.

3.

Psal. 109.

4.

Angelus.

5.

6.

Hebr. 1. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

plissimum, tamen exceptum fore conditor voluerat. S. S. E. Nonne omnes sunt administratorij Spiritus, in ministerium missi, propter eos qui hereditatem capiunt saluis? Atque hoc quidem ministerium siue munus, cum primum editi sunt Angeli, omnes cognouere sibi iniunctum ac demandatum; consilii que de ea re diuini rationem edocti, sese eorum, que in hominum genere ponenda essent, beneficiorum interpretes, nuncios, & ministros intellexerunt, quod ut commodius atq. certius deliberarent & agerent homines, qui postremus rerum omnium fingendus erat, ingenium naturamq. omnem & causas ex communicante & aperiente Deo perceperunt. Namq. sapientia ac prouidentia conditoris consentaneum fuerat, ut que in ministerium creabatur natura, intellectio nisq. prastantis compos erat, eadem, quibus & quatenus ministratura esset, edoceret; & suam ipsius vim atq. facultatem ad ea, quibus exercenda erat, munera, ingenium, consilium, & obsequium suum compararet. Id quod facile argumentando deducere possumus ex illo sacri Vatis carmine: Benedicite omnes Angeli eius, potentes virtute: qui facitis voluntatem eius, ad audiendam vocem verbi eius. Atque ratione hanc, & creandorum Angelorum causam, quidam ex sacri consilij atq. sermonis interpretibus, diuino Spiritu afflatis, electionem, alij principium, siue principatum, siue domicilium, alij ortum, alij aliter nominant: omnes autem eandem rem, quamquam variis vocibus indicatam, volunt. De vario vero Angelorum atque multiplici munere & officio nos alias in sacro Apparatu differebamus, & in huius historia contextu, atq. ipso magni operis corpore, qua opportuna censebimus, adscribemus.

De Proposito Dei.

CAPVT VII.

VERAM, constantem, & certam de hominis natura & ingenio, deq. eiusdem integritate aut vitio doctrinam, nisi magistro Numine humanis animis non posse percipi, in huius, quam teximus, enarrationis initio & proæmio dicebamus. Eam autem ita recte institutum iri existimare licet, si à prima eiusdem nature origine disputatio repetatur: namq. principis primum, causisq. cognitis, cetera omnia, quemadmodum deducenda compingendaq. fuerint, facile dignoscuntur. Atq. hoc ipsum est, quod prudens ille author principio vestigandum comendabat:

Diciteque ô miseri, & causas cognoscite rerum:
Quid tumus, & quidnam victuri gignimur, ordo
Quis datus,

Quamobrem primum illum historia sacra authorem non modò ab hominis istius, sed à mundi omnis, qui hominis causa conditus fuerat, primordiis scribendi ac docendi initium ducere, diuinus Spiritus per Angelos ministros,

Hebr. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

ministros voluit. Namque Angeli ministerio antiquam illam & rem, & doctrinam omnem fuisse expeditam, duo cum primis grauisimi testes, Stephanus ac Paulus, confirmant. Prioris testimonium illud est: Hic est Moyses, qui dixit filiis Israel, Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris tamquam me, ipsum audietis. Hic est qui fuit in Ecclesia, in solitudine cum Angelo, qui loquebatur ei in monte Sina cum patribus nostris, qui accepit verba vita dare nobis. Alterius verò illud: Si enim qui per Angelos dictus est sermo, factus est firmus. Atque idem hic Moyses, qui mundi vel nullum, vel valde antiquum ortum in illa, qua imbutus fuerat Aegyptiorum disciplina, didicerat, Natura Veriq. non tantum doctus esse, sed doctor euadere à Deo iussus, totius opificij, quo mundus constat, principia, seriem atq. tempora, & certa atq. stabilita iura, ante omnem de hominis natura sermonem, disertè descripsit: omniaq. prater Deum, quacumque sunt, ac videri humano sensu possunt, quæq. non possunt etiam, sunt tamen, & ratione atque intelligentia comprehenduntur; vnius Dei voluntate & iussu semel edita, existisse prædicat, idque in hunc modum tradit ac persequitur: **IN PRINCIPIO CREAVIT ELOHIM CÆLVM ET TERRAM.** Cæli ac terræ, hoc est, mundi totius, & omnium qui intra cælum, vel in cælo ipso degunt, aut sunt, & principium, & authorem fuisse ait. Principium verò non temporis tantum, sed nature originem, & velut seminarium vniuersi, à quo omnia, & per quem omnia, & in quo omnia. Atq. hoc principium Verbum illud intelligimus Dei, quem Filium antea nominabamus. Qui, cum sit splendor Patris, omnia virtutis suæ verbo portare declaratus est. In principio namq. erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbū. Hoc erat in principio apud Deū: & omnia per ipsum facta sunt.

Ex sacrorum itaq. scriptorum fide intelligimus, aptata esse secula verbo Dei, ut ex inuisibilibus visibilia fierent, Omnis autem de mundi fabricatione veri summam illo unico versu complexus Moyses, **IN PRINCIPIO CREAVIT DEVS CÆLVM ET TERRAM;** distinctis deinde temporum atq. rerum partibus explicuit: initio enim ita productam cæli ac terræ molem existisse, ut nihil omnino eorum, qua nunc in terra vel apparent, vel continentur, certum sui præberet specimen, nec ab ipsa quicquam sponte prodire producere posset, quoad Verbi voluntate ac iussu & ab aquis quibus permixta erat, & à cælo aëreque, seiuncta, suum occuparet locū, quem perpetuo esset obtentura, ac demum gignendi & alendi atq. conseruandi ea qua aleret, virtutem & facultatem acciperet. Primam verò illius permixtionis atq. cæcæ illius molis explicationem, primamq. temporis quo cuncta, unico Deo excepto, produci, exstare, & effici, conficiq. possent, aut durare, constitutionem, lucis atq. tenebrarum diuisionem certo apertiq. modo appellat Vates ille, qui pro secularum illorum ratione, cum de eis ageret, quo sensu atq. intellectu percipiuntur, aliud interim intra dictorum orationisq. corticem latere subindicat, quod non à se, verum à Propheta illo altero longè

post adfuturo, cuius ipse ministrum sese praebebat, demum explicaretur: ut suo etiam loco, nos eodem Verbo deducente, indicaturos speramus. Lucem vero primam sese conspiciendam, Deoq; probandam, Verbo iubente exhibuisse, hoc elogio Vates declarauit: Et vidit Deus lucem, quod esset bona. Et appellauit lucem diem, & tenebras appellauit noctem. Factumque est vespere & mane dies vnus.

LUX.

Itaque, primum opus Dei Verbo ac iussu ex stare obseruatum, lux fuit, illius diuina atq; aeternae lucis imago quaedam, eademq; bona, quae diem efficeret, qualem mundo exornando, fouendo, atq; cognoscendo opportunum constituerat Deus, qualemq; rerum distinguenda ac diiudicanda postulabat ratio.

Corporum
distinctio.

Secundum vero opus diuino Verbo concinnatum, corporum distinctio distinctioq; fuit: hoc est, aquarum, quae crassiorum ab iis quae tenuiorem sortita fuerant naturam, separatio: alteris superiora loca petere atq; occupare, alteris inferiora, atque adeo ipsum medium totius fabricae spacium tenere iussis, medioq; interuallo protenso, locoq; tenui, & ad extensionem contractionemq; praecipue apto, cui proprium vocabulum RAKIAGH fuit: & constituta mox atq; certa loci atque facultatis ratio, SAMMAIM nomen ab authore impositum adiunxit; quorū alterum Expansionem siue Firmamentum; alterum vero Caelum Romanus vocat sermo. Vocauitq; Deus firmamentum caelum. Et factum est vespere & mane dies secundus. Quo

RAKIAGH.

SAMMAIM.

Firmamen-
tum.
Caelum.

toto die natura illa constitutam postea perpetuoq; obtinendam muneris ac partium suarum rationem & normam perdidicerunt. Corporibus ita distinctis, hoc est, lenioribus & rarioribus à crassiorum natura & confusione secretis, crassiorum semotio atq; constitutio, eorundemq; utilitas atq; fecunditas accessit, suis quoque horis atq; temporibus expedita. Nam in crassiorum corporum genere duae partes fuerunt primū conditae: altera densior ac durior, quae suo pondere in firmum, hoc est, totius spacij medium locum tenere caeperat: altera vero liquida & mollior, quae findi, diuidi, atque cedere, iterumq; coire & integrari facile poterat, & crassiorem densioremq; illam in initio rerum velabat & occultabat prorsus. Haec vero authoris Dei iussu ita dirempta, aptata, atque locatae fuerunt, ut ex utraque vnum efficeretur corpus, quod globi similitudinem referens, partim solidum, partim liquidum maneret; liquidum vero, cuiuscumque receptaculi formam subiens imitaretur: atque solido corpori ad multas proferendas, edendas, & alendas res, inclita virtute, & variis permixtis ad eam facultatem succis variorum locorum speciminibus ex IABASSA, quod arens ac salsum significat, nomen in ARETS, mutauit, quod masculinam vim obtinens, efficacitatem ac virtutem, tolerantiam & immobilitatem atq; firmitudinem sibi adscribi postulat; fecunditatemq; cum primis arrogat. Hoc nomen, mutatis nonnihil posito atq; pronuntiatione elementis, TERRA, Latini non vertisse modo, sed imitari studuisse videntur. De hoc vero opere omni ita Moyses scripsit: Dixit vero Deus, Congregentur aquae quae sub caelo sunt, in locum vnum: &

Arida.

ARETS.

TERRA.

appa-

apparet arida. Et factum est ita. Et vocauit Deus aridam, terram: & congregationes aquarum appellauit maria. Et vidit Deus quod esset bonum: & ait, Germinet terra herbam virentem, & facientem semen iuxta genus suum, lignumque faciens fructum, & habens vnumquodque sementem secundum speciem suam. Et vidit Deus quod esset bonum. Et factum est vespere & mane dies tertius. Ita tertio die terram ab aquis secretam, ac fecunditate donatam, & vario multipliciq; plantarum, ac seminum, fructuumq; genere adornatam legimus: quo theatro nihil sub caelo pulchrius visum, nihil iucundius suauiusq; sentiri potest. S. S. E. Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Atq; ita vna die aquis in certa loca nimirum quamquam variè sinuata, continuata tamen, reductis, & carcere quodam conclusis, terra & locum suum firmissimum ac perpetuum obtinuit, & variarum rerum gignendi facultatem ex Verbi diuini virtute & efficientia adeptam est: quam rationem omnem complexus Psaltes, atque admiratus, paucis decantaui versibus: Qui fundasti terram super stabilitatem suam: non inclinabitur in seculum seculi. Abyssus sicut vestimentum amictus eius. Super montes stabunt aquae, ab increpatione tua fugient, à voce tonitruus tui formidabunt. Ascendunt montes, & descendunt campi in locum quem fundasti eis. Terminum posuisti, quem non transgredientur, neque conuertentur operire terram. Nec vero ulli alij vel natura, vel industria, tantarum quas procreat, & procreare conseruarique potest, rerum copiam, vim, ac facultatem terrae acceptam vel minima ex parte refert, quam vni Verbi eius virtuti & efficacitati, quod dixit, & facta sunt; mandauit, & creata sunt. Statuit ea in aeternum, & in seculum seculi, ce- preceptum posuit, & non prateribit. Haec namque omnium quae sub caelo, quaeq; in caelo sunt, gignuntur, & fiunt, rerum natura vera atq; unica est: Vis, inquam, Spiritus, & efficacia illius numquam irriti Verbi Dei, cuius cognoscendi & pronuntiandi quae nobis credita est vox, I E H I, sonat; & futuri exprimens figuram, perpetuitatem & constantiam sibi arrogat, atque virtutis propriae amplitudine omnia continet, omnia profert, in lucemq; deducit, omnia fouet ac tuetur. Ita herbarum atq; plantarum omnium varietas & copia illa admirabilis ut existeret atq; constaret, nihil prorsus astrorum, quae nulla adhuc erant, ignibus & lucibus, atq; in fluxu visibus debent.

Genesis 44

Psal 93.

4771

Quarti autem diei opus haec ipsa, quae modo commemorata sunt, astra & sidera non sponte quidem, sed eiusdem communis omnium naturae communicatione, hoc est, iussu Verbi illius I E H I, exsistere, officiaq; & partes sortita suas paruere: iussa nempe mundum hac noctu, illa interdum decorare; luminibusque illustrare & afficere suis, certos vnumquodque tenere cursus, tempora diuidere & variare, atque tempestatum significare mutationes: Sol singulari munere diem illuminare ac regere, Luna vero noctibus & lumen praebere, & humores adspirationesque suppeditare varias. Haec tum maiorum, tum minorum, pro sua cuiusque portione, astrorum,

D 2.

siderum,

siderum, atque stellarum officia fuere, quibus, ultra hac, in mundi rebus concessum aut iniunctum legimus nihil.

Genesis 1.

Dixit Deus, Fiant luminaria in firmamento cæli, & diuidant diem ac noctem: & sint in signa & tempora, & dies & annos: ut luceant in firmamento cæli, & illuminent terram. Et factum est ita. Fecitque Deus duo luminaria magna: luminare maius, ut præesset diei: & luminare minus, ut præesset nocti: & stellas. Et posuit eas in firmamento cæli, ut lucerent super terram: & præessent diei ac nocti, & diuiderent lucem & tenebras. Et vidit Deus quod esset bonum. Et factum est vespere & mane dies quartus.

Quinta autem die duorum liquidorum corporum, hoc est, Aëris, & Aquæ, regiones variis viuientium ac sentientium generibus, multiplicibusque formis ornatas & frequentes esse Deus voluit: quorum pars moueri posset, atque locorum mutare stationes; pars verò suis ferè, quibus produceretur, haberet sedibus, aut minimis saltem commigraret spaciis. hisque motus facultatem sortita sunt, aut membra & partes ad aëra vel aquam secundum idoneas adiunxit, aut agilia & lubrica, natationisque apta corpora formauit. Horum omnium prima origo ex aquis fuit, coactis crassioribus, ac terræ congeneribus, pinguibus, atque lacteis elementis, & in ossa, carnem, plumas, vel in squamas, & pinnas efformatis. Regio deinde singulis assignata, ad frequentiam propria, ut quædam terris degerent, & spiritus, auramque haurirent, aëremque volatu discurrere, altiùsque petere valerent: quædam verò in aquis perpetuò degerent, quas tranando permearent: nonnulla autem media viriùsque regionis obtinenda ac pererranda facultate auerentur. Verùm duobus præcipuè appellarentur adiunctis, volatile videlicet, & reptile; aut altero tantum. Nam quod pedibus prædita aues terra quoque incedere possint, id ad propagationis, & vitæ commoditatem, propriamque quietem obtinuisse feruntur. Auis ad volatum, ait Iob. Itaque quinto die aqua & cognato aëri, & sibi frequentes & varias incolarum & animantium, Dei verbo præstante, suffecere, & exhibere copias.

Iob 5.

Genesis 1.

Dixit autem, Producant aquæ reptile animæ viuientis, & volatile volans super terram sub firmamento cæli. Creauitque Deus cœte grandia, & omnem animam viuentem atque motabilem, quam produxerant aquæ in species suas, & omne volatile secundum genus suum. Et vidit Deus quod esset bonum. Benedixitque eis. (hoc est, procreationis ac propagationis facultatem ac felicitatem verbi virtute tribuit) dicens: Crescite, & multiplicamini, & replete aquas maris: Auesque multiplicentur super terram. Et factum est vespere & mane dies quintus.

Solidioris autem sedis atque loci usum, hoc est, terræ habitationem commodam suis quoque incolis tributam sapientissimus Opifex voluit, quorum corpora ex ipsa præcipuè terra constare iussit: hoc est, ex illa crassissima natura, cui variis, uti dicebamus, prædita succis & humoribus

nomen

nomen si erat factum. Ita adèò animalia omnia, siue quadrupeda ea sint, siue pluribus quàm quatuor pedibus nitantur & incedant; siue paucioribus reptent, siue pedibus carentia serpent; unico Dei volentis ac iubentis verbo, terra materiam suppeditante, repente, hoc est, breuiore quàm lucis mediæ spatio ex stare iussa, exstiterunt; atque communem genitricem agnoscentiâ exhiberantiaque ornarunt. De quo vario ac multiplice animantium genere, ad vnicum iubentis Dei iussum è terris ebulliente, ita legimus:

Genesis 1.

Dixit quoque Deus, Producat terra animam viuentem in genere suo, iumenta, & reptilia, & bestias terræ secundum species suas. Et factum est ita. Et fecit Deus bestias terræ iuxta species suas. Iumenta, & omne reptile terræ in genere suo. Et vidit Deus quod esset bonum. Nullum enim in omnibus viuentium huiusmodi generibus singularem, Deoque probatam, ac certo vsui destinatam naturam non est sortitum: nullumque hanc inferioris loci frequentiam suo proprio nomine non exornauit, atque variorum ministeriorum, operumque, usum præbuit: ita adèò reptantium cateruæ regni atque Reip. imaginem quandam apprime concinnâ, exhibebant. At verò: Sanctius his animal mentisque capacius altæ

Quid Meta. lib. 1.

Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset;

cuiusque præcipuè causa mundum atque mundi ornatum hunc omnem Deus è tenebris in lucem eduxerat. Hunc ideo eadem luce, hoc est, eodem quo animantes cætera edita fuerant die, singulari consilio atque opere effectum voluit, ut & cætera principem, seque ipsis longè præstantiorem agnoscerent, atque acciperent, & ipse supremum omnium atque caterorum Dominum sese gereret, cateraque pro suo consilio agens moderaretur, & exerceret.

Ibidem.

Faciamus (inquit) hominem ad imaginem & similitudinem nostram: & præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis vniuersæ terræ, omni que reptili quod mouetur in terra.

De hominis natura.

CAPVT VIII.

DVABVS primùm partibus hominem effectum voluerat Deus: grauiore atque crassiore mole constante altera; altera verò agili, omninoque crassitudinis & molis experte, atque planè ex eorum genere, cui propter naturæ præstantiam Spiritus nomen inditum est. Ita à Deo efficiendum erat, ut quemadmodum mundus ipse ex inferiorum atque superiorum generum naturis, hoc est, calo terraque componitur; homo etiam ex diuiniore quadam, & que visu ac sensu comprehendere non possit, parte altera, quæque calum tamen ipsum dignitate superaret; & ex altera, que videri quidem tangi que posset, hoc est, terra (quam etiam dignitate vinceret) compositus euaderet. Illam animum siue spiritum; hanc verò corpus

Hominis partes. Corpus.

Spiritus.

Cælum. Terra.

Animus.

com-

communi ac familiari sermone appellamus. Quidquid enim in ceteris animantibus quocumque modo fuerat, id omne ex terra productum effectumque constiterat: siue densius id in illis esset, ut corpus; siue rarius tenuiusque, ut anima. Quamobrem nihil in ceteris vel sensus vel cognitionis esse potuit, quod ultra ea, quae sensibus percipiuntur, protenderetur; in homine vero non solum sensus, velut in aliis animae compositibus, sed quae longe excelleret intelligendi ac sapiendi vis praecipue adesset, eaque non tantum natura genere ac definitione, ut calum terra, sed imperio, virtute, & actione, ut diuina & spiritalia mundanis, & corporibus, atque terrestribus praesideret, cunctaque sibi subiecta temperaret, tandemque eam sortem usurparet, ut, quamquam terrenus animalisque homo dici posset, à parte quam ex terra obtinuerat; altera tamen, quam ex peculiari Dei dono atque communicatione & efficientia sortitus fuerat, diuinus haberetur, contineretque vnus cum terra, tum calis dignitatem & nomen, essetque demum totius magni mundi exemplum & instar; breue quidem illud magnitudine ac mole, virtute vero, honestate, ac pulchritudine magnum & amplum; propter superiorem naturam Deo simile, propter inferiorem vero Angelis nonnihil minus, attamen gloria & honore à Deo coronatus, ut non tantum ceteris, quae sub calo continentur, praesesset, verum Dei authoris imaginem ac similitudinem praeferreret, & Angelis etiam ipsis, nedum naturis aliis ipso minoribus, probaret. Equidem nihil eorum omnium quae creata, facta, conditaque sunt, diuinae virtutis atque lucis experta fuerit; cum omnia verbo Dei constiterint atque existerint, diuinitatisque opus tam ad vitam quam ad mortem in se ipsis singula manifestent; ex his vero quaedam aeterna, perpetua, & immortalia sint, ut Angeli, & Spiritus caelestes omnes; quaedam mortalia, ut quaecumque ex terra prodire animantes, nonnulla partim deficere nequeant, partim sua natura aeterna non sint, ut homo; hic tamen vnus diuinae imaginis atque similitudinis praerogatiua ornatus est. Neque enim ut hominem ita quempiam ex Angelis ad imaginem Dei propositum, concinnatum, ac tandem factum legimus.

Et creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam: ad imaginem Dei creauit illum.

Natura omnis, & quae in se suaque sponte constat, aeternitatemque sibi arrogat, hoc est, diuina, Deusque ipse, & quae Dei conditoris voluntate ac Verbo effecta fuit; vel lux ipsa est, vel lucis communionem ac partem sortitur. Lucem vero à tenebris seunctam excipere & cognosci, cognitamque laudari Deus voluit. S. S. E. Et vidit Deus lucem quod esset bona. Diuini autem consilij ac beneficij fuit opus conficere, quod vtriusque lucis cognitione uti fruique posset: id vero quo commodius ac verius exerceret obtineretque, vtriusque lucis munere praeitam esse oportuit. Diuina quidem ex concessione ac societate quadam benignè donata, naturalis vero ex propria sortis concinnitate atque munere. Propriam homo sortem, quae ex terra conditus fuit, animalè dictam, obtinuit: illam alteram, quam diuinae lucis appellare societatem licet, non ex terra,

terra, sed ex admiranda singularique Dei inspiratione, & ut sic loqui sit fas, fructificatione accepit. Ita adeo talis existit, ut cognitionis tum diuinarum, tum naturalium rerum facultatem in se ipso haberet, non sibi arrogandam, sed suis utramque modis Deo acceptam referendam. S. S. E. Quid habes, quod non accepisti? quod si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Namque Angeli, quamquam & ipsi luce communicent perpetua & spiritali, atque ideo cognoscere Deum & spiritalia possint, eodemque nomine suum lucisque suae authorem Deum agnoscant, fateantur, & praedicent; corporea tamen, quam naturalem hoc loco appellamus, lucis communionem cum non habeant, tamen si cognoscere ut extra se constitutam dicantur, tamen ut sui ipsorum vel partem, vel portionem, vel possessionem, vel sortem, non agnoscunt. S. S. E. Palpate, & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Quod vero quis non habet, id agnoscere potest minimè. Deum igitur ex singulari multiplicis terrae particula, cui ex calore atque viuida pinguedine GHAPHAR nomen adheret, anima excipienda, atque vita obtinenda aptum corpus finxit, admiranda membrorum ac partium structura & utilitate concinnatum, cruribus atque brachiis, pedibus ac manibus ad usum geminis, eodemque modo oculis, auribus, ac naribus in vnico locatis capite, dextrisque atque sinistris, firmioribus his, agilioribus & promptioribus illis; vnico tantum ore, vnicaque lingua, verbis ac sermonibus efformandis ac distinguendis idonea; ceteris vero interioribus partibus non multo ab aliarum animantium praecipue quadrupedum genere ac situ dissimilibus, praeter cor; ut, quorum crescendi, seseque alendi non dissimilis ratio formaque futura erat, non dispar etiam locorum, & officinarum, atque partium, actionumque esset commoditas. Huic vero figmento à se compacto, spiritum animamque Opifex ipse indidit: non ex terra, terrenorumve corporum elementis ullis, non ex aqua, aut aëre, neque ex ignea natura productum, sed noua singularique efficientia inspiratum ad imaginem & similitudinem Artificis ipsius, hoc est, Dei, cuius quaedam velut diuini Spiritus aura, quidamque diuinae vitae esset ac diceretur halitus. Qui simul atque effecto iam corpori immixtus est, & viuendi, ac sentiendi, & mouendi se, atque adeo sese, ac cetera, Deumque ipsum cognoscendi vim facultatemque agnouit. Facultatem, inquam, duplicem: alteram quidem quae corpori, corporeisque visibus inseruire; alteram vero, quae spiritui ipsi, atque Deo, diuinisque rebus cognoscendis, agendis, obeundis, ac obtinendis vacare, operamque dare posset. Vtramque vero idem spiritus, idem animus ex Deo, uti cetera omnia, accepit, & acceptam, eodem iure rectè exercere debuit, & potuit. Hanc autem duplicem animi portionem, distinctionis atque definitionis causa duplici nomine vocatam oportuit; quod variè à variis tum linguarum, tum rerum peritis viris actum ac traditum nouimus; nonnullis appetitionem & rationem, nonnullis vero animam & animum, aliis autem aliter appellantibus. Prima vero lingua consuetudine priorem & potioram, R V A H H, hoc est, Spiritum; inferiorem vero, N E P H E S, id

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

1 Cor. 4.

id est, animam dictitatam: certè utramque eidem homini esse simul portionem, diuersa tamen & impari vi ac dignitate, quòd alteram Masculum, alteram Feminam esse ac dici constat.

Formauit igitur Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem.

Priorem siue inferiorem partem Animam, posteriorem verò viuentem siue vitam, vocabulorum NEPHES H H A I A H coniunctione edocti appellamus. Et creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam, ad imaginem Dei creauit illum, masculum & feminam creauit eos. Benedixitque illis Deus, & ait: Crescite & multiplicamini, & replete terram, & subiicite eam, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & vniuersis animantibus quæ mouentur super terram.

Eodem modo, pacto, ac more, quo primus ille homo conditus fuerat, exteros omnes homines crescere ac multiplicari Deus iussit, hoc est, masculum & feminam singulos esse: singulos terram replere, ac subycere, atque aded piscibus, volatilibus, & animantibus vniuersis dominari. Hanc ita anima corporeque constantem naturam, quod ex fertili atque succosa, vilique terra, quæ sacro sermone ADAMA dicitur, effinxisset, effecissetque, Deus ADAM, nomine idem ipse indigetauit: nomine, inquam, ex feminino in masculinum reformato, quod, quamquam congenerem naturam significat, præstantiorem tamen terræ & vim, & usum indicat; quemadmodum id quod masculinum in rebus est, feminino excellit, & præstat. Namque hanc masculi vim & rationem esse, & cognosci, sapientia postulat: ex quo vel unico nomine qualis quantusque homo diuino opere effectus exstiterit, apertè intelligitur, nempe terrenus, verum masculus & femina idem, idem præstans sibi, idem sibi ipsi præstanti concedens & adductus; idem utraque ex parte neque inuilibis, neque otiosus, verum qua masculus esset, præcipuè efficax, & imperans, potiore sui portione Deo adsimilis, & cum diuina luce societatem sortitus; inferiore verò parte vim naturamque obtinens terræ, quæ tanta imagini ac similitudini continenda idonea esset. Atque opus totum diuina sapientia confectum & perfectum ita erat, ita quoque cæteris omnibus rebus atque animantibus comparatum decenter continereque præstabat, ut boni atque exacti iudicium conficeret, mundi que ornatum & usum, authoris que omnium probationem laudemque postulareret, atque omne præterea creandi exemplar completeret, omniumque edendarum rerum tempus absolueret. S. S. E. Viditque Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Cætera omnia singula suis generibus boni: post hominem verò conditum, ad quem omnia alia referebantur, Deus, ad quem homo cum cæteris postremo referendus erat, valde boni iudicio elozioque probauit: Et erant valde bona. Et factum est vespere & mane dies sextus. Atque vltimum in creando, adornando, absoluendoque, mundo hoc visibili opus homo fuit, cuius causa cætera omnia, quæ videri sentiri que possunt, creata & effecta dicuntur. Namque animantium omnium natura,

gene-

generaque singula in obsequium homini creata ac tradita constat: plantarum verò cunctarum fructus & facultas cum aliis animalibus pro ratione & commodo singulorum, tum præcipuè huic animantium præfecto homini in usum concessit.

Dixitque Deus, Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna quæ habent in semetipsis sementem generis sui, ut sint vobis in escam, & cunctis animantibus terræ, omnique volucris cæli, & vniuersis quæ mouentur in terra, in quibus est anima viuens, ut habeant ad vescendum.

Quantus, quamque præ cæteris animantibus amplificatis, hic, quem hominem vocamus, natura exstiterit, facile cuius animum aduertenti perspicitur: quippe cuius corpus singulari consilio atque opera ex terra selecto aptoque puluere, animus verò præstantis ad conditoris & gubernatoris imaginem ac similitudinem effectus fuerit: quanta rursus rerum omnium, quæ sub celo sunt, notitia & cognitione præditus euaserit, ipso dominio, principatu, & usu declaratur. Nullum enim animalium genus illius obedientia exceptum voluit Deus: quare etiam nullum prorsus illi imperaturo cognoscere negatum. Præterea herbarum, arborum, plantarumque, naturas formasque omnes, & in suas, & in animantium cæterarum escas & alimentorum copias, qui suppeditare voluit, idem quoque vim & efficacitatem, & succorum rationem, opportunitates, maturitates, historiamque omnem, sponte sua pernoscentia præbuit: ut quemadmodum animantibus cæteris suis cuique cibus ac passus, nullo præter Verbum Dei docente, notus constat; sic etiam, atque aded longè melius homini, quidquid terra, & sibi, & aliis in esum profert, & parat in proprios & aliorum usus & esus, Verbo, quod obiecerat, cumulatè præbente & suggerente cognosceretur. Namque hoc ad valde boni nomen & exemplum pertinet. Viditque Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.

De viri ac mulieris communione & societate.

CAPVT VIII.

CONCESSAM homini generis, atque muneri, & facultatis propagationem fouere ac promouere parans Deus, eadem, qua conditus ille fuit, luce deligenda consortis optionem dedit, cunctis, quæ sub celo terras frequentare possunt, animantium formis ante oculos adductis, quæ sigillatim cognoscenti & nominarentur, & cuius in vita usus essent, declararentur. Namque ut homini ipsi, qua homo erat, non una constabat nature pars, sed duplex erat portio, diuina similitudinis imago, videlicet masculi, et terrene nature inferior altera, ac feminea substructio,

E

quam

quam prior illa, tanquam princeps, tenebat & gubernabat; ita toti ipsi homini integro quemadmodum propaganda soboles esset, & cognosceretur & iniretur opportuna ratio. Nulla vero ex omnibus quae terra produxerat animantium formis homini ad proprium generis procreationem apta idoneaque reperiri potuit: quippe singulorum, etiam praestantissimi cuiusque naturam omnem terrenam prorsus erat, nihilque cum caelestibus spiritibus, nihil cum imagine similitudineque Dei, quae prior ac dignior in homine portio laudabatur, commune habebat; nec duplici nomine atque re, masculi ac feminae, constabat. Omnibus enim feminea solum vis & veritas inerat, hoc est, terrena, atque sensibus tantum obnoxia natura; variis quidem singula viuendi, & usus sui praebeandi rationibus, distincta, nullo tamen pacto, nullo munere, nulla facultate ac virtute homini ad societatis communionem, atque ad similem progeniem edendam & proferendam idonea. id quod homo ipse sui cum ceteris comparatione aperte professus, quid, quantumque auctori acceptum ferret suo, agnouit planè, qualemque sese tueri conseruareque deberet, certissimo est assecutus iudicio. Dixit quoque Dominus Deus, Non est bonum hominem esse solum: faciamus ei adiutorium simile sibi. Formatis igitur Dominus Deus de limo cunctis animantibus terrae, & vniuersis volatilibus caeli, adduxit ea ad Adam, ut videret quid vocaret ea. Omne enim quod vocauit Adam animae viuentis, ipsum est nomen eius. Appellauitque Adam nominibus suis cuncta animantia, & vniuersa volatilia caeli, & omnes bestias terrae: Adae vero non inueniebatur adiutor similis eius. Quippe alia omnia, quamquam in terra degerent, partimque terris sublimiorem frequentarent regionem, tamen à Dei imagine & similitudine, quam homo vnus praecipuam gerebat, prorsus aberant; ut quae vel ex aquis, vel ex terra tantum ortum genusque deducerent. Omnino autem Adae simile adiutorium esse oportuit, cuius ope similis etiam procrearetur soboles: neque vero id hominis ipsius, qui iam effectus fuerat, consilio, inuento, aut opera praestari potuit, sed authorem Deum quoque expectabat, cuius imaginem, adiutorium quoque ipsum referret. Igitur ex Adami iam à se effecti carne & ossibus sociam, & vitam generisque consortem adformauit Deus, molliorem ac teneriorem naturam; utpote non ex terra illa rudiore, ex qua vir factus fuerat; sed ex eodem quidem puluere, verum iam in carnem & ossa concreto & concocto, effectam. Namque & qui insitione in alio trunco succrescunt rami, melioris ac tenerioris ligni sortiuntur corpus. Quamobrem sociam illam, quae ex viri carne & ossibus deducta effectaque esset corpore, leuiore viribus, teneriorem sensu, ac mente leniorem ac faciliorem esse oportuit, quaeque viro suo, quamquam natura persimilis esset, tamen ut origini, atque capiti, naturaque suae principio concederet, obsequeretur, posteriorèmq; se praerberet. Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam: cumque obdormisset, tulit vnam de costis eius, & repleuit carnem pro ea. Et aedificauit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam in mulierem: & adduxit eam ad Adam.

Adam. Dixitque Adam: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. haec vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est.

Primaue linguae vocibus, I S, aicitur, quem virum Romanus vocat sermo: unde Vir idem adiutorium illud sibi simillimum, I S S A H, dicendum statuit. Iamque adeo propaganda soboli huic Adami naturae copia, commoditas, & facultas concessa ac praestita erat, adiutorio ad hoc dato, praeter sexus varietatem cetera simillimo, hoc est, corporis membris, atque animi duplici portione, mare ac femina constante; animo, quo Deum authorem agnosceret, ac referret; corpore ac sensu, quo Adamicam, hoc est, terrenam, animalemque tueretur naturam. Vtrumque enim maris ac feminae vim & veritatem ab Opifice accepisse, diuina declarat lectio. Et creauit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creauit illum: masculum & feminam creauit eos. Id quod ante mulierem factam legimus, ad prius illud opus quod ex puluere creatum fuit, referendum quoque est; quamquam & ad effectam postmodum sociam demum transferatur, in cuius conditione non fingere, siue formare; sed facere, & aedificare, verba usurpantur. Alteri namque ex sociis, qui primus ac solus creatus fuerat, I A T S A R; alteri vero, quae ex hoc posterior sumpta fuit, B A N A H, verbum tribuitur, quod aedificare ac procreare Latine vertimus. Atque ita opus omne hoc, cui Adam, siue hominis nomen inditum est, duplici sexu, I S, & I S A H, siue viri ac mulieris, distinctum maris atque feminae vi ac natura, hoc est, animo atque anima constans, prima Verbi Dei imago in terra constituta: quae, ut Deus caelo, caelique spiritibus, atque homini ipsi, cui caelestis quoque origo erat, imperat atque praestit; ita terrae, terrenisque animantibus omnibus, quae in aqua versantur, quaeque super terram volitant, imperaret. S. S. E. Calum caeli Domino, terram autem dedit filiis hominum. Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra! Quid est homo, quod memor es eius? aut filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulo minus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiicisti sub pedibus eius, oves & boues vniuersas, insuper & pecora campi: volucres caeli, ac pisces maris, qui perambulant semitas maris. Ita non solum mente & animo, sed imperij etiam facultate ac munere similitudinem Dei homo in terris, ex diuina benignitate, fuerat sortitus. Ut autem in ceteris animantibus, atque etiam in homine ipso, maris ac feminae coniunctio fructum propagationemque spectabat naturae singulorum dignam: ita in homine ipso illa maris ac feminae interior arcanaque societas; hoc est, animi atque animae copulatio, ad fructum vitae diuinae idoneum producendum comparabatur: atque huc arcana illa benedictio & fecunditas concessa, huc illa declarata facultas & monitio spectat: Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & subiicite eam, & dominamini, &c.

De Lege naturæ.

CAPVT IX.

SINGVLIS generibus à se creatis & perfectis, certas naturæ & efficacitatis leges Verbi virtus & efficientia dedit: nihil enim vel in calo, vel sub calo actionis, aut latioris expertis, nihil otiosum esse voluit, nihil quod pro ratione ac modo virtutis atque sortis suæ, authoris ipsius semper viuientis, semperq; agentis, non imitaretur exemplum; atque ita cuncta mundi ornatum, & vsum, atque decus pariter instruerent. Hoc verò ipsum vt institueretur, iustitia acceptum referendum: sicut bonitati, atq; virtuti, efficaciq; infinita tributum fuit, vt omnia crearentur & exsisterent. Hoc itaque pacto calo, caliq; luminibus & sideribus sua munera iniuncta, ex consilio iussuq; Dei obita & obseruata sunt, vt diuidant diem ac noctem, & sint in signa, & tempora, & dies, & annos, vt luceant in firmamento cali, & illuminent terram. Terra verò opacitatis, & perpetua ferendarum, distinguendarum, & alendarum omnis generis plantarum lex posita est: idq; cum libera ac sui iuris manet, nec externa impeditur vi, assiduis præstat spectaculis. At verò planta ipsa suam perpetuo seruantes concessi fructus aut seminis copiam sufficiunt. Germinet terra herbam virentem, & facientem semen iuxta genus suum, lignumq; faciens fructum, & habens vnumquodque sementem secundum speciem suam. Animantium forma omnes, quæ vel in aquis degunt, vel terras frequentant & perambulant, suis generibus diuersæ, suis etiã exercitationibus idoneæ visuntur, siue illæ sponte suis partibus præstandis vacent, siue arte atque industria hominum informentur ac doceantur. Namq; nomina à primo homine singulis generibus ex usu ipso, atque naturæ singularis efficientia, imposita intelligimus; qui dum adiutorium proprium dispiceret, quid, quodq;, quaque in re sibi inseruire & obsequi posset, planè cognoscens, tamen illud, quo præcipue egebat, sui simile requisit. Et omne quod vacauit Adam animæ viuientis, ipsum est nomen eius, ex proprii muneris conditione inditum, eodem pacto quo mulieri nomen ISSAH demum est impositum. Quod verò in singulis rerum generibus è tenebris ad lucem vocandis, hoc est, in mundi partem constituendis, adiunctum legimus, Et factum est ita; in sacra lingua ratione & usu perpetuam, & constantem, atque immutabilem siue veritatem, siue legem appellare licet, idemq; ex eius lingua, in qua ratio & historia omnis hac primùm edita fuit, sermone & obseruatione scientibus planum fit: ex quo genere documenta illa, atq; exempla sunt; Auis nata est ad volatum. Numquid præbebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius hinnitum? Numquid ad præceptum tuum eleuabitur aquila, & in arduis ponet nidum suum? Penna struthionis similis est

Gen. 1.

Factum est
112.

Job 5. & 39.

est penna herodij & accipitris. Quando dereliquit oua sua in terra, tu forsitan in puluere calefacies ea? Obluiscitur quod pes concalcet ea, aut bestia ægri conterat. Duratur ad filios suos, quasi non sint sui: frustra laborauit, nullo timore cogente. Priuauit enim eam Deus sapientia, nec dedit illi intelligentiam. Miluus in calo cognouit tempus suum; turtur, & hirundo, & ciconia cognouerunt tempus aduentus sui. & Formica populus infirmus, qui preparauit in messe cibum sibi. Stello manibus nititur, & moratur in adibus Regis.

Denique nec corpora ipsa, vel quæ motu ac sono exercentur, vt aër, venti & aqua, atque ignis; vel quæ muta, fixa, atque solidiora sunt; segnes otiosasue in mundi integritate partes obtinent; imò singula non specie modo atque forma orbis ornatum adiuuant, sed vel afficiendi, vel aliorum effecta referendi ac sustinendi facultate prædita sunt. Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius. & Qui emittis fontes in conuallibus, inter medium montium pertransibunt aquæ. Potabunt omnes bestie ægri, expectabunt onagri in siti sua. Super ea volucres cali habitabunt, de medio petrarum dabunt voces. Omnia in sapientia fecisti, impleta est terra possessione tua. Quamobrem quæcunque calo terraq; visuntur & continentur, variarum rerum natura ac forma authoris sui sapientiam non tantum voce ac sono, quantum efficientia & suarum parium exercitatione prædicare à Vate monentur: Montes, & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri, bestie, & vniuersa pecora; serpentes, & volucres pennata. Quidquid verò cuique rerum generi vel agendi, vel ferendi conditione ab Opifice summo iniunctum fuit, id fœdere perpetuo constans, vel ius, vel munus, vel officium, vel iussum atq; electionem vocamus, vel principium & statutum, atque etiã præceptum. Sicut de aquis scriptum est, Terminum posuisti, quem non transgredientur, neque conuerterentur operire terram. & Statuit ea in æternum, & in seculum seculi; præceptum posuit, & non præteribit. His etenim verbis, lex, præceptum, statutum, electio, & mandatum, statio, ac domicilium, & similibus, etiã in earum rerum, quæ intellectione ac sensu carere existimantur, tractatione, ad sacri sermonis imitationem vti nobis fas esse existimandum est.

De Angelorum electione, ac Lege.

CAPVT X.

RÆSTANTEM illam Spirituum multitudinem à Deo creatam, intelligentiæ, cognitionisq; magnæ, ac sapientiæ competentem extitisse accepimus, atque retulimus; variis tamen tum intelligendi ac sapiendi, tum etiã agendi ac ministrandi ordinibus distinctam. Quam quidem omnem aliis, aliisq; muneribus atq; officiis adiectam, suæ erga hominum genus voluntatis atq; beneficentiæ celerrimam

& promptissimam ministram esse voluerat author: qui sapientissimo atque benignissimo consilio, quid cuique rei pro natura sua ratione conueniret, prescripserat, diuidendisque munis edixerat. Atque hanc singularum rerum pro cuiusque partibus atque exercitatione & usu, iustitiam vocamus; de qua S. E. Iustus Dominus, & iustitias dilexit, equitatem vidit vultus eius. Qui cum omnia in numero, pondere, ac mensura fecerit, omnibus proprias, uti commemorauimus, assignauit partes; quibus exercendis superiorum atque inferiorum natura omnis vacans, authoris voluntati atque consilio obsequeretur. Cum verò cognoscendi facultate, Spirituum supernorum natura predicta esset; quid sibi agendum, quid obtinendum, qua parte, quo munere diuinum propositum obseruandum foret, auctore ipso suggerente, docente, & instruente, intellexit. Fuit autem Spirituum omnium in cognoscenda ac facienda Dei voluntate celeritas & efficacia promptissima: quæ ut melius expressa nobis cognoscatur, Spiritus & efficacissimi ignis similitudine & appellatione describitur. Qui facis Angelos tuos Spiritus, & ministros tuos ignem vrentem. At verò ministerij omnium summa, ad hominum commoditatem & usum relata fuisse declaratur. Nonne omnes sunt administratorij Spiritus, in ministerium missi, propter eos qui hereditatem capiunt salutis? Atque huic ministerio addictis felicitate sua, hoc est, Dei perpetua visione, & gratia inenarrabili, gaudiorumque absoluta & immensa magnitudine, regno denique locupletissimo & iucundissimo frui concessum fuerat. Videte, inquit magister, ne contemnatis unum ex pusillis istis; dico enim vobis, quia Angeli eorum in cælis semper vident faciem Patris mei, qui in cælis est. Et unus ex illorum collegio Zachariæ verba faciens, ait: Ego sum Gabriel, qui adsto ante Deum, & missus sum loqui ad te, & hæc tibi euangelizare. Atque hanc ministræ dignitatē & amplitudinem, adiuncta frequentissimi nominis Dei vel Domini auctoritas aperte declarat. Namque legatorum ius, ac dignitas eius à quo delegantur, amplitudinem personarum refert. Atqui seruire Deo, regnandi laudem felicitatemque equat. Qui seruiunt ei, obsequentes erunt sancto; & eos qui diligunt illam, diligat Deus: qui audit illam, iudicabit gentes; & qui tuetur illam (sapientiam Dei) permanebit confidens. Oportet autem Angelorum collegiis omnibus hominis, cuius causa Deo seruiendum erat, non naturam solum perspectam, sed dignitatem, amplitudinem, & facultatem, ceteraque, Deo donante & auctore, ornamenta fuisse explorata; atque ita & cui, & quamobrem, quibusque in exemplis ministrandum à se esset, minimè ignotum latuisse. Hoc enim ad delegationis veritatem & expeditionem præcipue pertinet. Fuerat verò Dei ministris his communicatum apertumque consilium creandi hominis, cuius causæ & visibus, non modò mundi huius pulchritudo, ornatus, & exercitus omnis pareret, sed singulari etiam providentia & gratia hortus admiranda plantarum iucunditate & utilitate, excellenti ubertate instructus, & immarcescibili perpetuaque æternitate decorus, confereretur; in quo

agenti homini, allocutionis diuina gratia & copia suppeteret: adeò ut planè Deus quidam huic mundo, à Deo auctore, cælorumque possessore, constitutus, homo videri dicique posset. S. S. E. Cælum cæli Domino, terram autem dedit filijs hominum. Hanc itaque de ornando amplificandoque homine diuinam voluntatem Spiritibus omnibus à Deo mittendis ac legandis, hoc est, Angelorum ordinibus cunctis, usque ab ipso illorum initio declaratam fuisse intelligimus.

De Angelorum quorundam improbitate, defectione, & abdicatione.

CAPVT XI.

NVM verò in Angelorum ordinibus fuisse accepimus, HILEL nomine, principem spiritum, egregiis, præter multos alios, dotibus à Conditore donatum, quem propter donorum atque facultatum præstantiam ac prærogatiuam, arcani sermonis imagine, manentem ortum fuisse diuini Vates prædicant. Hic autem & virtutis amplitudinisque sue non ignarus, atque pulchritudine, quæ sibi authoris munere contigerat, plus nimio delectatus, diuini de homine adornando consilij, cuius rationem ac veritatem fuerat edoctus, benignitati insidias fraudemque moliri apud se cogitauit, inuidens scilicet maximam illi hominum generi in terris dignitatem amplitudinemque paratam, atque agrè ferens sese minori natura in ministerium esse destinatum, cum potius terrarum hominumque imperio gerendo parem idoneumque existimaret, utpote ad capienda, instituenda, & exercenda consilia, pro rerum ratione, suo ipsius iudicio, sapientissimum; & non solum hominis ingenio, sed multis etiam ex sublimium Spirituum collegiis sapientia, prudentia, & arte superiorem, nempe manentem ortum, atque lucis & pulchritudinis excellentia admirandum.

Hic verò, ubi hominis naturam duplici portione constitutam, cum ex indita sibi sapientia, tum verò ex diuina legis sibi caterisque declarata expositione intellexit, qua parte Dei propositum inuertere, aut saltem impedire posset, callidè apud se primum commentus, cateris etiam Spiritibus communicauit. Atque ita non modò hominis mundi que tyrannidem affectare, sed equalem ipsi Deo laudem & gloriam sibi comparare est aggressus.

Hanc verò calliditatis fraudem posteaquam narrando contexerimus, explicando vaticinio atque oraculo Dei adstruimus. Querere verò, & inuestigare, atque admirari hoc loco licebit, quonam pacto, quo rerum ac virtutum genere Hilel hic, cuius historiam nunc scribimus, Deo sese opponere, equalemque vel similem fore existimare potuerit? cum nec natura, nec persona consentaneum sit, ut quod originem, terminum, ac modum habet, cum infinito, aeterno, atque immenso contentionem comparationemque habeat. Namque

omnia quæ de Deo in hominum cogitationem considerationemq; veniunt, ad tria præcipuè capita, veluti genera, in summâ reuocari solent: quæ tamen si inter se equalia sint (si modo immenso equalis vel inæqualis notiones & voces admittuntur) tamen eloquendi serie ita pronuntiantur, Potestas, siue virtus & efficacia, Sapientia atq; Bonitas; ut in primis libri huius capitibus indicabamus. Manifestum autem ac planum etiam indocto ac rudi cuique arbitro fuerit, Hilelum illum spiritum cum Deo, id est, cum authore suo, de virtute & efficacia siue potentia nunquam quivisse contendere: neque enim hoc ullo pacto aut modo cum Creatoris, atque eius qui ex nihilo creatus fuerit, ratione stare potest; quare nec in mentem unquam huic simile quicquam venire Angelo illi potuit. Sed nec de bonitate tum naturæ, tum verò mentis atque consilij emulatio vlla incidere potuit spiritui, qui vel eo ipso, quod authoris sui laudum emulū sese præberet, bonitatis ius, decus, nomenq; omne ab se abdicare alienareq; censendus esset; præterquam quod ingrati ac perfidi notam sibi ad ignominiam sempiternam inurebat, qui ordine munerē suis, iidemq; amplissimis, non contentus, ad Principis proprii, atque in se tantis nominibus magnifici & benefici, partes obtinendas aspiraret. Reliquum igitur est, Hilelum illum, mundi huius dominatum & principatum appetentem, Sapientia diuina emulum sese præbere ac sistere voluisse, euentumq; sibi callido ac fraudulentum promississe consilio. Nam si ipse eam rationem & formam, quam Deus de homine amplificando statuerat, labefactare & invertere calleret, non sibi solum, verum aliis etiam permultis, Deo sapientior, saltem æquè sapiens videretur, & iure suo, ut postea indicabimus, hominis imperio obtento, mundi etiam, qui hominis causa editus fuerat, potestatem ac ditionem usurparet. Quamobrem consilium, inuentumq; suum, cum aliis spiritibus, eo modo quo ipsi inter se agunt, comunicauit; quibus defectionem persuadere parans, quemadmodum ipse sese, atque eos qui sibi adhererent spiritus omnes, hominis dominum redditurus esset, exposuit: neque enim Deum mutaturum ea quæ de hominis natura, vi, & facultate, iuxta genus suum instituisset; nec ea, quæ de eiusdem ornamento amplificationeq; decreuisset, variaturum. Quod si ipse suo ingenio, excogitatioq; commento, hominem in fraudem pellectum à Deo abalienaret, ut abalienandum sperabat; totius mundi imperio exspoliatum, in tyrannidem suam redactum iri, consequens erat. Ex Angelorum autem numero atque collegiis non exigua pars distinctas duplicis sapientia imagines, easq; admirandas, contemplati, alteram quidem Dei, hominem tantis partibus præstantem condituri; aliam verò Luciferi, siue Hilel, hominem à Dei fide & obsequio deulsuri, atque adeò subducturi, posteriori isti, quasi maiori visæ, primas deferentes concessere, & sese imperare homini, quam ministrare malle, professi sunt: atque ita à Deo desciscientes, æterna ira iudicium, sponte subitum, commenerunt, utpote quos sui ipsorum officij munerisq; pœnituerit, affectatæque maioris dignitatis ambitio, & cupiditas transversos egerit, id quod diuini Spiritus

Attributa
Deo.

Contentio
de sapientia.

Spiritus edicto, per Apostolum pronuntiato, declaratum est. Angelos verò qui non seruauerunt suum principatum, sed reliquerunt suum domicilium, in iudicium magni diei vinculis æternis sub caligine seruauit.

Atqui consilium ipsum inceptum primum à Lucifero, ambitiosè initum, & parè ac similem sapientia laudem quæsità, mandato sibi, atque in exemplū aduersus Babylonis Regem usurpato eiusdem Hilelis dicto, Isaias vates expressit: Quomodo cecidisti de calo Lucifer, qui mane oriebaris? corruisti in terrâ, qui vulnerabas gentes? Qui dicebas in corde tuo, In calū conscendam, super astra exaltabo solium meum, sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis: ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. Verumtamen ad infernum detrahèris in profundum lacu. Atque hoc quidem exemplum, quamquam in Babylonis tyrannum à Vate pronuntiatum fuerit, tamen ex Hileli (cuius ambitiosam superbiam Rex ille imitabatur) vera & antiqua historia alludendo productum fuit, idq; apertè ipso Dei mandantis iussu declaratur: Sumes parabolam istam contra Regem Babylonis, & dices: Quomodo cessauit exactor, & c. Id, inquit, quod verè olim Lucifero illi primo accidit, à te exempli parabolæq; nomine aduersus Babylonis Regem assumptum & iactatum volo: qui eodem, quo Lucifer ille, consilio, totius orbis terræ tyrannidem, ac diuinis laudibus per similem honorem superbè & insolenter affectare est ausus. Hoc itaque affectati diuini honoris proposito iam certus, atque maxime suæ sapientia opinione, spirituum parti non exigua persuaso, iustitia diuinæ veritas & constantia ducem ipsum, ducisq; gregem, è calo extorres atque exules in carcerem atque vincula coniciendos, & æterni ignis pœnis cruciandos censuit, atque ad exsilij expediendam multationem, ex spirituum ordinibus principem quendam, adiunctis ceteris qui in propria statione permanere voluerant, caelestibus animis præfecit. Hic verò indignè ferens quemquam diuinæ laudis emulam cogitationem subire, ratione, intellectu, atque sermone, qualia spirituum arma sunt, rem ipsam dextrè & celeriter confecit. Namque ut perfidus ille ac perduellis Lucifer Altissimo sese similem statuendum iactauerat: ita rursus contra fidus hic atque fortis minister neminem cum Deo ullo pacto conferri posse asseuerabat; sibiq; cum sociis suis incomparabilem virtutis Dei maiestatem authoritatemq; asserendam esse affirmabat: huiusmodi elogio atque præconio, MICHAEL, quod Latinus verbis expressum, QVIS VT FORTIS DEVS, consonat. Cuius elogij æterno monumento dux ille spiritus nomen sibi à Deo concessum duxit: atque eo nomine perpetuas cum Lucifero illo hoste inimicitias contentionesq; gessit. S. S. E. Et factum est prælium magnum in calo, Michael & Angeli eius pugnabant cum Dracone: & Draco pugnabat, & angeli eius, & non valuerunt; neque locus inuentus est eorum amplius in calo. Et proiectus est Draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur Diabolus & Satanus, qui seducit vniuersum orbem, & proiectus est in terram, & angeli eius cum eo missi sunt. Videbam Satanam sicut ful-

Isaias 14.

Parabola.

Apoc. 12.

GENERAT. ET REGENERAT. ADAM

Lucz 10.
Iudz.

gur de celo cadentem, ait IESVS. Atque de corpore Moysis disputantem cum Diabolo Michaelem Archangelum altercatum fuisse, Iudas Apostolus refert. Angelum verò illo ab officio principioque suo degenerantem, variis & infauis probrosisque nominibus fuisse pro male mentis noxiarumque artium exemplis dictitatum, & Ioannes in Mysteris, & frequentissima lectio docet. Eundem verò in diem iudicij vinculis aterpis sub caligine seruatum, atque igni destinatum perpetuo caelestis Magister confirmat. Tunc dicet & iis qui à sinistris erunt, Discedite à me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius. Atque hæc nunc de Luciferi peruerso & infido consilio, deq; eorum spirituum, qui Luciferi tenuere partes, consensu, damnatione, atque casu indicasse fuerit satis; quæ diuina scripta attentius legentibus magnam ad veræ scientiæ studium afferent lucem: iam verò deinceps, quemadmodum id quod proditor ille spiritus decreuerat, executus demum fuerit, porrò explicabimus.

Matth 25.

feri peruerso & infido consilio, deq; eorum spirituum, qui Luciferi tenuere partes, consensu, damnatione, atque casu indicasse fuerit satis; quæ diuina scripta attentius legentibus magnam ad veræ scientiæ studium afferent lucem: iam verò deinceps, quemadmodum id quod proditor ille spiritus decreuerat, executus demum fuerit, porrò explicabimus.

De hominis electione, ac Lege.

CAPVT XII.

Egal. 1. 8.

INTEREA quæ Deo tribuuntur virtutis amplitudinisq; infinita monumenta, iustitiæ laus & authoritas eandem cum cæteris admirationem ac prædicationem sibi arrogat. Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum, mandasti iustitiam testimonia tua, & veritatem tuam nimis. Huius autem diuinæ aeternæq; virtutis opus fuit, leges, uti dicebamus, unicuique rerum editarum generi præscriptas edicere, obseruandasq; mandare, & hoc pacto dignitatis atque sortis unicuique concessa tutricem asserttricemq; se præstare; contra verò, violati diuini iuris vtricem sese præbere, cum iustissimum fuerit vnumquemque ea dignitatis, muneris, atq; commoditatis statione pelli, quam propriis & præscriptis idoneisq; artibus tueri piguerit vel pœnituerit. Atque singularum quæ in toto hoc mundo intra exstræq; sunt rerum naturæ atque formæ propriarum artium & efficientiarum numquam oblita, temporibus, modulis, muneribusq; que suis commissæ mœnera obeuntes, conseruauerunt. S. S. E. Statuit ea in æternum, & in seculum seculi: præceptum posuit, & non præteribit. Ignis, grandis, nix, glacies, spiritus procellarum, qui faciunt verbum eius. Montes, & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri. Bestiæ, & vniuersa pecora; serpentes, & volucres pennatæ. & Ordinatione tua perseverat dies; quoniam omnia seruiunt tibi. Eorum autem quorum propter præstantiorem naturæ dignitatem iniunctas sibi partes diligenter ac fideliter suscipere & obire præcipuè retulerat, hoc est, Angelorum & hominum; illorum frequentem numerum, horum verò vniuersum genus in duobus primis personis, atque

Egal. 149.

que suis commissæ mœnera obeuntes, conseruauerunt. S. S. E. Statuit ea in æternum, & in seculum seculi: præceptum posuit, & non præteribit. Ignis, grandis, nix, glacies, spiritus procellarum, qui faciunt verbum eius. Montes, & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri. Bestiæ, & vniuersa pecora; serpentes, & volucres pennatæ. & Ordinatione tua perseverat dies; quoniam omnia seruiunt tibi. Eorum autem quorum propter præstantiorem naturæ dignitatem iniunctas sibi partes diligenter ac fideliter suscipere & obire præcipuè retulerat, hoc est, Angelorum & hominum; illorum frequentem numerum, horum verò vniuersum genus in duobus primis personis, atque

Egal. 1. 8.

atque totius naturæ seminariis, officium & fidem deseruisse ac prodidisse legitimus. Namque de Angelorum quorundam factione, ac subita defectione, quæ pro tempore differenda videbantur, paulo antiè indicauimus. Humanæ verò generis qualis quantaq; fuerit peruersitas, atque ingrati animi temeritas & audacia, deinceps exponemus: idq; ut commodius fiat, hominis naturæ rationem, repetito prius principio, aliquanto subtilius examinabimus.

Duplicem humanæ naturæ partem diuino opere constituisse dicebamus: caelestem alteram, ad imaginem & similitudinē Dei; terrestrem verò alteram, qua homo terrenus, ADAMQUE dictus est: Vtrique autē parti suam appetitionem adiunctam, diuersam quidem alteram ab altera, atq; vtrique naturæ propriam; superiorem vnā, inferiorem verò alteram: illam qua homo ea appeteret ac vellet, quæ superiori parti, hoc est, caelesti commoda decoraq; essent: hanc verò alteram appetitus nomine apud Latinos dictam, qua ea sibi homo quæreret atque assumeret, quæ animali vitæ honestè tuenda ac iuuantē opportuna viderentur. priorem marem, posteriorem verò feminam appellatam indicabamus; illam ductricem, & viæ atque vitæ principem ac reginam, hanc verò comitem & administram, administram, inquam: namque neutram absolūtè sui dominam & exlegem, sed suprema Conditoris legi additæ & obsequentem esse, diuina decreuerat iustitia. Vtrique autē parti propriam & aptam cognoscendi facultatem Author adiunxerat, qua videlicet id vtrique cognosceret, quod sibi vsui atque commodo foret. Verum humanæ geminæ cognitionis vsus non ex sua vtriusque regula atque norma, seu, ut ita dicamus, opinione ac libidine optandum, sed ex iustitiæ Dei præscripto temperandum ac desiniendum, eo tamen ordine, ut inferior cognitio nihil sibi citra superioris consilium ac nutum assumeret & vsurparet; superior verò nec sibi quicquam vellet, nec inferiori permetteret, præter Conditoris atque Principis supremi præscriptum ac legem. Geminæ autem hæc cognitio geminis oculorum luminibus ex imagine ac similitudine quadam conferrî poterit: quorum alterum dextrum, alterum verò sinistrum esse conuenit; vtrumque autem nihil posse ac debere contueri sine solis ac diæ luce, cuius præsidio quid pulchrum decorumque, quid contra turpe atque indecorum sit, clarè perspiciatur. Nam quæ alio lumine quàm diurno videntur, coloris proprii veritate tenebris turbata, spectantium sensum per sæpe fallunt; in tenebris verò, atque semota omnino luce, videri & conspici potest nihil. Atq; hoc illud pertinet quod Præceptor monendo dicebat: Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit; si autem nequam fuerit, etiam corpus tuum tenebrosum erit. Vide ergo ne lumen quod in te est, tenebræ sint. Si ergo totum corpus tuum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & sicuti lucerna fulgoris illuminabit te. Hoc itaque in primis disputationis operisq; huius fundamentum iacimus: nempe, Hominem ita porrò naturæ suæ rationem ac veritatē tueri & conseruare debuisse ac potuisse, videlicet sese agnoscentem,

Lucz 11.

tem, authoremq; sui suspicientem, ea secundum inferiorem partem appetere, quæ superior consulta moneret; superiorem verò ex decreto præscriptoq; Dei sibi atque inferiori portioni prospicere & consulere oportuisse. Consentaneum namque erat sinistrum dextro, feminam mari obtemperare, utrumq; verò capiti suo parere & obsequi, nec ulli vel proprio, vel alieno consilio aut monito sese ullo pacto addicere. Id si, uti constitutum fuerat, obtineretur, felicissimam profectò atque beatissimam vitæ formã, maximeq; sibi ipsi aptam & consonam, humanũ duceret genus, cui præter suã ipsius naturæ præstantiam & amplitudinem, totius orbis terrarum imperium, & assiduum opportunumq; semper authoris ac principis supremi Dei colloquium, atque Angelorum supernorumq; spirituum contigerat ministerium. Nouimus enim singularem admirandamq; curam illo primo rerum orbis initio ab authore in homine non fingendo efficiendoq; tantum, sed in ornanò, fouendo, atque propriis presentibusq; sermonibus compellando, monendo, & instruendo adhibitam: quam nisi humana peruersitas abalienaret, perpetuam immutabilemq; perseverantiam compertum est. Ego Dominus, & non mutor, & vos filij Iacob non estis consumpti. A diebus enim patrum vestrorum recessistis à legitimis meis, & non custodistis. Igitur hominis naturæ facultasq; fuit, quæ dextro, & quæ sinistro oculo videnda; quæ superiore, quæq; inferiore portione cognoscenda essent, videre & cognoscere. Tertium autem illius agere non retulerat, hoc est, utrarumq; rerum, quæ animo, quæq; sensu cognosci possunt, usum sibi ex suo ipsius iudicio statuere, sed ex Dei monito ac præcepto capessere. Siquidem non tantum ipse sibi quid utile, quid inutile foret, quantum Deus perspicere, & indicare, atque tradere poterat; nec tam sibi carus esse, quàm sapientissimo optimoq; Deo, qui imaginem suam à se perfectam & amare, & fouere instituerat: id quod Sapiencia ipsa aperte professu prædicabat: Cum eo eram euncta componens, & delectabar per singulos dies, ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum; & delicia mea, esse cum filiis hominũ. Nunc ergo filij audite me. Beati qui custodiunt vias meas. Audite disciplinam, & estote sapientes, & nate abiciere eam. Beatus homo qui audit me, & qui vigilat ad fores meas quotidie, & obseruat ad ostij mei. Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet salutem à Domino. Qui autem in me peccauerit, lædet animam suam. Omnes qui me oderunt, diligunt mortem.

Itaque hominem, duplici portione constantem, in orbe terrarum à Deo constitutum principem accepimus, masculum & feminam eundem; animo quidem masculum, anima verò, id est, ea parte in qua sensuum & appetitionis fons est, feminam; aliisq; nominibus interiorem exterioremq; hominem dictum: interiorem ad imaginem Dei factum, exteriorem in animã viuentem, ad exterioris naturæ, siue naturalis formæ rationem opportunis partibus compactum & concinnatum, atque hoc pacto propagandum ex duobus eiusdem naturæ sociis, primis omnium parentibus, quibus, præter exteriorem

viri

viri ac mulieris distinctionem, nihil præterea discriminis erat. S. S. E. Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Hæc vocabitur virago, quia de viro sumpta est. Hunc quàm diu in sua vocatione atque electione manere iuaret, omnibus suis partibus perfectum & integrum, nullius in se rei ad bene agendum, suauiterq; viuendum indigentem, & authoris sapientia conseruandum, & benignitas prouidentiaq; fouendum susceperat, & ipsa vitæ experientia declarabat. qua de re ita legimus: Erat autem vterque nudus, Adam scilicet & Eua, & non erubescabant. Cuiusmodi orationis tropo defectus vitæq; omnis excluditur exceptio. Eo modo & habitu, quo vterque à Conditore factus & constitutus erat, simplices ac recti, nullius vitij sibi conscij agebant, nihilq; in se, quod ad naturæ à Deo conditæ bonitatem facere posset, requirebant. Namque altero illo oculo caelesti diuina, sublimia, caelestia contemplari, altero verò naturali ac terrestri terrena & inferiora cognoscere cum possent; tantæ felicitatis & virtutis auctori Deo gratulari, atque, quod ad usum delectumq; faceret, obsequi ac parere debuerunt, ut cetera omnia suis quæq; ordinibus parent, & pro conditionis propriæ facultate & copia gratulantur: cum nihil itaque mali, aut defectus, aut vitij in se cognoscerent, nihil horrerent aut metuerent, nihil, quam ob rem erubescerent, habebant. Atqui nec Deum diuinæq; cognoscendi, nec terrena etiam perspicendi rationem & modum ipse sibi homo ex proprij consilij deliberatione statuere debuit, sed Deo ipso conditore præscriptum tenere ac seruare, eiusdemq; leges & edicta sancta sacraq; ducere, & ut ab infinitæ Sapientiæ consilio deaucta colere, nihilque alterius aut sibi appetere, aut alij ulli diuersa monenti credere ac fidere.

De præceptis homini in principio datis.

CAPVT XIII.

NON tantum terræ ac maris principatu & imperio illustrem præstantemq; hominem constituere Deus voluerat, sed variis etiam deliciis, usdemq; suauissimis & honestissimis, fouendum susceperat, consito ad eam rem horto, omnium, qui describi atque excogitari possunt, amantissimo ac fertilissimo. Plantauerat autem Deus paradysum voluptatis à principio: in quo posuit hominem quem formauerat. Produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue: lignum etiam vitæ in medio paradisi, lignumque scientiæ boni & mali. Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradysum, qui inde diuiditur in quatuor capita. Nomen vni Phison: ipse est qui diuidit omnem terram Hauila, vbi nascitur aurum; & aurum terræ illius optimum est; ibique inuenitur bdellium, & lapis onychinus. Et nomen fluuij secundi

Genesæ.

Gihon: ipse est qui circuit omnem terram Æthiopiæ. Nomen verò fluminis tertij, Tigris: ipse vadit contra Assyrios. Fluuius autem quartus, ipse est Euphrates. Tulit ergo Dominus hominem, & posuit eum in paradiso voluptatis, vt operaretur, & custodiret illum.

Atque huiusmodi cum natura sua dignitatem integram incolumemq; tueri, tum verò diuinam in se liberalitatem omnibus illis, quas commemorauimus, partibus, ac pluribus etiam cumulatam, conseruare primus homo debuit, debendoq; potuit, idemq; sibi, sobolisque sua omni retinere ac propagare: siquidem dona hæc ea causa sortitus obtinuerat, non vt amitteret, vel perderet, sed vt tueretur, & ad utilitatem suam, donantisq; gloriam & laudem perpetuam, conseruaret. Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & lubiicite eam, & dominamini piscibus maris. Iisdem quibus crescendi atque sese propagandi virtutem concesserat, dominationis atque imperij in cetera omnia copiam benignè fuerat largitus: quamobrem secundo alloquio non vni primo homini, sed omnibus fructuum terra vsus imperitus est. Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem fructum iuxta genus suum. vobis, inquit, non tibi: & cunctis animantibus; vt cunctis animantibus, ita etiam vobis cunctis.

Huius autem tanta felicitatis constantia & stabilitas, certa & ab ipsa lita Conditore lege nitebatur; cuius quoad integra conseruaretur sanctitas, diuina in obseruatores prouidentia singularem tutelam & curam, atque etiam diuina familiaritatis prerogatiuam frequentibus alloquiis, & vt sic dicere fas fuerit, caelestibus consuetudinibus iucundissimam experiretur homo. Et deliciae meae, esse cum filius hominum, ait Sapientia. & Quid est homo, quòd memor es eius? aut filius hominis, quoniam visitas eum? Namque id quod actum voluit aeternus immutabilisq; Deus, perpetuò constans azeret, modò is, qui beneficium acceperat, officio faciendo, conseruaret; vt cetera omnia, quibus mundus constat, suas queque partes tutantia, Verbi etiam diuini virtutem, hoc est, naturam propriam efficientiamq; retinent. Omnis verò illa, quae hominum generi data est lex, æqua, iusta, decensq; fuit, nullaq; sui parte difficilis, præsertim naturæ hominis liberæ atque rectæ, & virtutibus prædita us, quæ ad legis obseruantiam opportunæ erant: præsertim etiam gratuita benevolentiaq; Conditoris perpetuò iuuanda & fouenda. Hæc [Sapientia] illum qui primus formatus est à Deo pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodiuit. Et eduxit illum de limo terra, & dedit illi virtutem continendi omnia. Solummodo hoc inueni (ait Ecclesiastes) quòd fecit Deus hominem rectum.

Omnis autem hæc, quam indicare paramus, lex ad vsus exercitationemq; duarum animi virtutum referebatur, hoc est, ad superioris portionis, siue interioris hominis intelligendi vim (quam intellectum vocant) & ad diligendi, amandi, curandiq; facultatem (quæ voluntas dicitur) exercendam, in officioq; continendam, neque enim ex, quæ in hominum conditione præcipuam præstanz-

præstantemq; laudem obtinebant, virtutes & facultates frustra exsisterant, neque ratione atque pulchritudine orbis incolumi otiosa esse poterant: siquidem unicuique viucentium generi vita veritas actione & exercitatione comprobatur. Duo igitur agendi, seseq; exercendi argumenta proposita, duplexq; quasi materia data est. Alterum diuinum promissum siue dictum, alterum verò præceptum dicitur. Illud, vt intellectum exercendo in veri cognitione firmaret; hoc, vt voluntatem certis limitibus coerceret atque retineret. Alterius partis actionibus atque exactionibus constans habitus Fides; alterius verò seruitus propriè, siue obedientia, vel obseruantia appellatur. Quidquid enim Deus vel pollicitus vel comminatus fuerit, id sua sponte firmum, ratum, constansq; futurum, & diuina vitæ ratio docet, & intellectu suscipi crediq; par est. Sine fide autem impossibile est placere Deo: credere enim oportet accedentem ad Deum, quòd est, & inquirentibus se remuneratorem est. Quamobrem homini si Dei familiaris atque singularis curæ vsus fructumq; percipere commodum esset, vt certè fuerat commodissimum; effatis pollicitationibusque diuinis credere expediebat: non tantum verò is credere, sed adiunctis etiam præceptis, obtemperare, consequens consentaneumque erat. Remuneracionis namque ratio exercitij, obsequij, officijque veritatem, ad quam refertur certo modo & exemplo, constantem exigit. Atqui ad utriusque partis instructionem & exercitationem quamquam sex commemorantur præcepta primo homini data & probata; omnia tamen ad duo summa referimus capita; Fidem videlicet, & obedientiam, quæ iam paulo antè indicauimus. Fidei verò argumentum, quamquam prius ordine rerum sit, posteriori tamen loco ex narrationis contextu commemoratur. Obedientia verò materiam in vna arbore constitutam voluit esse Deus, quam ex tot plantarum millibus, quot cum alias in terris omnibus, tum præcipuè in horto illo constitas, hominis esui atque vsibus concessas indicauerat & suppeditauerat, vnã exceptam, & in omnem vsus interdicitam, sibi Imperatori supremo dicatam, reseruari voluit, & omnino sanctam sacramq; habendam decreuit. Tulit ergo Dominus Deus hominem, & posuit eum in paradiso voluptatis, vt operaretur, & custodiret illum: præcepitque ei dicens: Ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. Huic vocationi in qua voluntatis disciplina continebatur, comminatio adiuncta fuit, quæ intellectum in dictorum conuentorumq; diuinorum constantia atque veritatis fide occuparet ac retineret, nec quicquam ulterius cognoscere permetteret, quàm Deum omnibus dictis suis veracem, certum, immutabilemque esse, idq; apprimè diuinæ consentaneum esse naturæ. In quacumque enim die comederis ex eo, morte morieris. Itaque duo hæc vniuersè homini ad officium obseruantiamq; edicta fuerunt, videlicet, Dei oracula atque effata perpetuò veracia credere; illiusq; iussa, certa constanteq; religione & pietate atque obsequio prosequi. Posuit eum in paradysum voluptatis, vt operaretur, & custodiret illum.

Prou. 8.
Rials.

Sap. 10.

Eccle. 7.

Hebr. 11.

illum. Cuius legis prima & germana enunciatio, geminum complexa sensum, cum paradysum ipsum, tum verò præcipue Deum ipsum colendum obseruandumq; declarat: LE GHABODO VL SOMRO, Ad colendum eum, & ad obseruandum eum. Atque paradysi concessi cultura & obseruatio id ipsum pietatis officium erat, quod dictanti Deo & exigenti fuit impendendum. Summa verò vetiti fructus atque arboris cauenda ratio illa fuit, vt unico Dei sibi optimè consulentis monitu ac iussu contentus homo, superiorum atque inferiorum rerū naturas differentiãsq; cognosceret quidem, nihil autem ex illis ipse sibi vel profuturum, vel obfuturum dispiceret, examinaret, aut optaret, sed optionis ius & potestatem vni Deo permitteret, cui se quàm sibi ipsi cariorem intelligere par fuerat, cuique sapientiã infinita atque benignitatis laudem tribuere debebat: fieri autem non posse, vt, qui sapientissimus, optimus, benignissimus, atque sui esset amantiissimus, quid sibi maxime conueniret, rebusq; suis commodissimum foret, non constituisset & imperasset: id quod prudentissimè à diuino Vate decantatum est: *Vt*

Psal. 71. *iuumentum factus sum apud te, & ego semper tecum. Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me.*

Quidenim mihi est in celo? & à te quid volui super terram? Defecit caro mea, & cor meum: Deus cordis mei, & pars mea Deus in aeternum.

Quia ecce qui elongant se à te, peribunt: perdidisti omnes qui fornicantur abs te. Mihi autem adherere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam. Hac itaque diuinæ iustitiæ rerum genera omnia complexa ratio summa fuit, cuius quam ad se pertinere censebat partem homini conseruatam

Proverb. 16. *sanctamq; esse oportuit. Sicut scriptum est: Pondus & statera iudicia Domini sunt, & opera eius omnes lapides sacculi. Huc etiam illud pertinet, quod*

Ecl. 7. *paulo antè citatum, non absoluiimus: Solummodo hoc inueni, quod fecerit Deus hominem rectum, & ipse sese in finitis miscuerit quaestionibus.*

De defectione & casu hominis.

CAPVT XIII.

Sap. 1.

REAVIT Deus hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum: inuidia autem diaboli, mors introiuit in orbem terrarum. Luciferi superbam audaciam, & ambitiosum propositum perdendi hominis, atque ita diuinum consilium labefactandi, demumq; orbis imperium tyrannidemq; occupandi, paulo antè indicabamus: cuius facinus qua fraude, quibusque commentis tandem peractum fuerit, deinceps exponemus. Nouerat nimirum ille hominis recens editi naturam duplici portione constantem, superidri altera, inferiori verò altera. nouerat, inquam, interiorẽ exteriorẽq; esse hominem, quibus Adam in animam viuẽntem fuerat factus; utriq; verò homi-

homini suam, sibiq; aptam noscendi facultatem inditam, suamq; etiam appetendi vim, optandi tamen licentiam non esse permissam, sed ita temperatam rem, & vitam omnem, vt inferior superiori pareret portio, superior Dei vnus effatis, iussis, & monitis esset addicta. Rursum verò iustitiæ diuinæ seueritatem & integritatem summam constantissimãq; propria primum sapientiã intellexerat, & suo ipsius periculo atque malo senserat, quippe qui iam è celo, atque beatorum spirituum collegiis, consuetudine, confortioq; extorris exsulabat, & vinculis aternis in caligine subcundis fuerat reseruatus. Denique vitam illam felicem & sempiternam, quam primum editus in luce obtinuerat, in aeternam sibi mortem, in tenebrasq; fuisse commutatam, seq; mortis antesignanum atq; sequestrem, summum etiam rectorẽ tenebrarum, & spiritualis nequitiæ authorem promotorẽque redditum, agnoscebat. Nihilominus partes ipse suas, quamquam non in luce, in caligine tamen, tempestate ac tenebris agere, urgere, & promouere ceruus, quòd eiusmodi natura ingenioq; esset, vt, quod semel constituisset, nunquam non constitutum vellet, nec factum sibi in factũ optaret, eam, quam initio inuidiosè ad miserat de homine perdendo, diuinãq; sapientiã superanda, cogitationem studio, re, & euentu conficere decreuit, fallacia iam apud se reperta, qua homini per insidias atque fucum ruinam interitumq; adferret, mundi que huius imperium, despoliato expulsoque possessore legitimo, sibi vni seditionis que suæ comitibus & administris arrogaret. Hominem igitur mendacio adortus, ea tentat parte, qua minus sapere, minusque valere cognouerat, feminea nimirum portione in sui ipsius amorem inducta, sibiq; ipsi consulere ac prospicere, & utilitati commoditatieque propriæ operam dare suasa. id verò quantum vt apertè & impudenter susciperetur, diuini mandati auctoritas obstabat, tamen ex Dei mente & voluntate aut confici posse, aut vbi iam confectum fuerit, ratum fore, verborum præstigiis credibile ostendit. Denique illud accuratissimè egit, vt homo sibi ipsi quæ viderentur commoda & opportuna, dispicere & optare disceret, eademq; non aliena à diuino proposito fore sibi ipsi fingeret, hoc est, vt quæ sibi probarentur vtilia & iucunda, tametsi ex diuino præscripto non essent, tamen Deo fore demum probanda. neg enim Deus frustra sibi, portioni que suæ cognoscendi appetendique vim indiderat, sed vt eius vsum ipsa, cum sese res obtulerit, caperet; id verò Conditori gratum fore, quòd ab ipsa natura & utilitate rerum non esset dissentaneum: nec expectari semper oportere expressum & apertum Dei monitum aut iussum, sed id primum quod commodum aut iucundum sibi decerneret, idq; ipsum appetere & comparare confidenter; nec vereri idem non fore Deo iudice honestum & rectum, quod si maxime vetitum videatur, interpretatione tamen ingeniosa diuinum vel edictum vel dictum ad honesti ac recti rationes reuocandum esse. Atque huiusmodi argumenti summam, ad ea quæ de serpentis atque mulieris colloctione sermonẽq; narrantur, intelligenda & explicanda subductam primum, & legentium menti repositam esse

Ephes. 6.

esse expedierit. Namque eò referuntur omnia, ut homo ipse, præter Dei authoris sui præscriptum, commoditatem, dignitatem, amplitudinemque suam sibi ipsi superbe insolenterque statuens, consulat & querat, adipiscique conetur, idq. non sine Deo facere videatur; & quidquid Deus contra aut intercessisse, aut constituisse, aut vetasse dictus fuerit, vel ex proprio, vel ex alieno etiam Luciferi ipsius magistri ingenio ad id, quod magis expedierit, firmandum & comprobandum trahatur. Hæc itaque diaboli calliditas, hæc mendacis illius ac dolosi ambitiosiq. hostis astutia fuit, quam his orationum & sermonum figuris antiquæ veritatis enarrator descripsit: Sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terræ, quæ fecerat Dominus Deus. Qui dixit ad mulierem: Cur præcepit vobis Deus ut non comedetis ex omni ligno paradisi? Principio differere docuit confuso sermone, atque ex interdito ipso appetitionem incendere & excitare studuit, indignum ducendum monens sese uniuersè omni lignorū genere fuisse priuatos, quorum causa arbores, herbe, plantæq. omnes fuissent productæ. Namque alius quidem animantibus alia esui opportuna essent ex variis plantis alimenta; vobis verò cur non omnia? Excitare quidem appetitionem tentatio & fallacia hæc potuit, impellere & inducere ad vetiti fructus esum quamprimum usurpandum non potuit; illud tamen effecit, ut, re in deliberationem adducta, ad consilium disputationemq. descenderetur, quæ prima ad expugnationem opportunitas fuit; aperta videlicet ad colloquium & disceptationem ianua, quam vnus diuini iussu autoritate præclusam firmamq. custodiri oportuerat. Satis enim fuerat Deum præcipere, ad quem præceptionis ratio fuerat referenda, potius quam cum alio vel ingenio vel iudicio atque colloquio conferenda. Cui respondit mulier, De fructu lignorum quæ sunt in paradiso vescimur: de fructu verò ligni quod est in medio paradisi, præcepit nobis Dominus ne comederemus, & ne tangeremus illud, ne fortè moriamur. Quæ ad fidem obseruantiamq. pronuntiata & credita fuerant oracula, in disceptationem atque controuersiam vocata sunt: quæ prima nota fuit femine officium prodentis suum, alienum capeissentis, cuius magis intererat ad viri consilium rem colloquutionemque omnem traducere; viri verò, Dei iussum, sanctum atque ratum obseruare, omnemq. de se cogitationem in vnicam Dei prouidentiam & bonitatem rejicere, nulla commodi atque incommodi propriæ ratione habita. Namque ubi hæc haberi cœperit, rerum & consiliorum ordinem peruertere necesse est, & id primo loco figi, quod postremum esse debuerit, aut neglectum. Ne fortè moriamur. Metu magis quam voluntate sese duci & agi, feminea sapientia declarabat; pænæq. formidine detentam, iussum illud obseruare, quamquam mortis ac pænæ insciam & rudem prorsus, sed vitæ tantum, quam obtinebat, studentem & cauentem. Dixit autem serpens ad mulierem: Nequaquam morte moriemini. Scit enim Deus, quòd in quocunque die comedetis ex eo, aperientur oculi vestri: & eritis sicut dij, scientes bonum & malum.

Predictionem illam diuinam miti ac suauiter interpretatione leniendam, & in bonam potius partem accipi posse & accipiendam esse, docere callidus & fallax monitor studuit. id verò egit, agendumq. docuit, dicto nimirum Dei ad femineæ cogitationis calculos renocato. Nam cum Deus arborem illam scientiæ boni ac mali dixisset, eandem non temere editam, nec sine cuiuspiam vsu constitutam indicare putabatur: vsu verò nemini melius conuenire quam homini, non Deo, utpote minimè rerum omnium externarum indigenti, imò suprema infinitaq. cognitionis ac scientiæ compoti; non cæteris animantibus, quibus nec ad scientiæ idonea natura erat, nec horti illius amœnissimi possessio & vsura contigerat. Homini igitur illam esse paratam plantam, sensus, mentis, cognitionis atq. scientiæ capaci, dominoq. mundi huius constituto: qui cum quid cuique cæterarū animantium aptum, commodum, propriumque esset, exactè nosset, omnibusq. præesse ac dominari posset; sui ipsius commodi & incommodi cognitione & prouidentia si destitueretur, minore profectò quam poterat dignitate, amplitudine, atque virtute uti cogebatur. Atque ita imminutus putandus esset is, quem omni ex parte exactum auctumq. voluerat Deus, qui fortassis eo consilio illud vetuerat, ut quantum sibi saperet, quantum vellet atque studeret sibi duplex illa in homine natura, pernosceretur, segnior existimanda, si, cum augere ipsa perficeretq. sese magis posset, negligeret tamen ac torperet. Nam quod res ipsas spectat, scientia sua sponte atque ratione in numero bonorum atque adeò maximorum constituenda erat, homini præsertim diuini animi portione prædito, quod ad masculinam partem facit; quod verò ad feminam, satis erat, masculinam esse, & os ex osibus illius, carnemq. de carne, atque adeò omnium rerum, quæ sensu prædita essent, præstantissimam: Boni verò ac mali cognitionem ad prudentiam, prouidentiam, deliberationem, consiliumq. pertinere, quæ omnia vel virtutes, vel virtutum comites censebantur. Aperientur oculi vestri, qui nunc clausi velatiue sunt, dum quid conueniat vobis, rebusque sit utile vestris, non ex propria intra vos nata cognitione ac scientia percipitis, verum aliunde petere cogimini; vel vnum tantum boni sensum cum habeatis, non pernoscitis tamen, cum quid nam malum sit, quantumq. à bono distet, minimè edocti, quanti bonum vobis à Deo concessum facere debeatis, non planè exploratum tenetis. Præstat autem ut vtrique ex vobis pars, femina, inquam, ac mas, quid bonum, quidve malum sibi esse, & accedere possit, agnoscens, mutuis deliberationibus consiliisq. sese adiuent, viribus ac virtutibus communicatis tueantur, & vsu fructuq. rerum pro vtriusque commodis percipiendo, importuna atque aduersa cauendo, iucundam prorsus viuatis vitam, non domini tantum rerum cæterarum facti, sed sufficientes vobis ipsis, prudentes, ac sapientes, prorsusq. consulentes, ELOHIM, hoc est, diis cali ac terræ gubernatoribus euadatis similimi. Namque ut Elohim sibi atque mundo omni sapit ac scit, ita vos rebus cæteris, atque adeò vobis ipsis, tum bonum quam malum cognoscere, scire, sapere, & prouidere poteritis.

Atque melius etiam Deum ipsum tantorum donorum vobis authorem & praesidem cognoscentes, quem gratulatione perpetuoq; cultu prosequi noueritis, & vestrarum rerum vel minorum cura liberabitur, vel maximarum & commodissimarum precatatione & postulatione doctius & prudentius appellabitur. Huiusmodi argumentis speciosisq; causis ad sui amplificationem singularisq; proprietatis appetitionem vehementer incensa femina, nihil aliud iam quam externas rerum formas, & praesentis usura voluptatem meditata, in fraudem denique impulsam est. Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum visu, ad spectuq; delectabile. Bonum ad vescendum, ex cuius esu boni ac mali scientiae delectus & usus non extra petitus, sed interius veluti innatus caperetur. huic etiam amplitudinis opinionem atque electioni caterorum sensuum voluptas & iucunditas accessit, quibus omnibus femina indulgendum, & priuato consilio sibi uendum esse duxit. Sed quoniam nihil ipsa seorsum conficere illo in statu poterat inuito viro, nihil videlicet portio inferior, sine superioris consensu propter summam tunc utriusque necessitudinem & concordiam, quod Adam in animam uiuentem factus esset, atque altera os alterius, & caro de carne illius exstitisset: ita femina viro mutuae consuetudinis illecebris idem ipsum secum appetere admittereq; persuasit. hoc est, amplitudini quoque propria, & cognitioni priuata, atque intra sese constituende operam dare, idq; sedulo sibi curare & agere quod femina sibi egerat, & utrisque agendum optauerat. Et comedit, deditque viro suo, qui comedit. Atque ita primum illud humanum delictum utrimque conflatum admissumq; est, minore parte mendacio primum seducta, maiore vero per minorem commota, in fraudemq; deducta, ambabus vero à Dei Verbo ad serpentis fallacem suasionem descendens, & à boni ac mali ignoratione ad scientiam, sensum, experientiamq; repente versis & mutatis. Et aperti sunt oculi amborum. Non alterius oculus tantum, sed utriusque oculi narrantur aperti. ita vero priuata illa atque affectata videndi & cognoscendi vi aperti sunt, ut malum quod antea ignorabatur, propriae mortis experientia atque sensu admissum, cognitum & perceptum, atque adeo adherens domesticumq; factum euaserit. Neque enim mortis malum experimento nosci potest, nisi erepta ac sublata vita. Neque vitae bonum praestantissimum quale quantumq; sit, sine mortis comparatione atq; gustu exacte ab humana pernoscutur natura: quae cum nuda antea esset, id est, cum nihil haberet quod sibi tribuere arrogareq; posset; tamen diuina iustitiae communicatione ac singulari prouidentia ita temperata erat, ut humana terrenaq; omnia cognosceret, rectoq; teneret sensu, & diuinorum etiam capax compo'sque pro Conditoris liberalitate consisteret. Nihil prorsus in se, quam obrem erubesceret, agnoscebat; sed vita ac luce fruebatur tenebrarum ac mortis experite, mortis, inquam, aeternae atq; spiritualis, quae alienationem à Verbo Dei euestigio consequitur, ac tenebrarum externarum, à quibus diuinam virtute ac iussione separatam legimus. Ita porro homo sese diuinum lumen

supe

superare atque excedere affectantem, diuinum pariter atque suum, hoc est, integrum illud humanum quo praeditus fuerat, amisisse demum sensit, adeo ut neutrum eo quo antea perceperat modo, percipere iam deinceps posset. Siquidem antea nudus, nec suam cognosceret nec erubesceret nuditatem, quae composita visus acies, & bonis tantum ac pulchris assueta videndus, atque adeo diuinarum virtutum facultatumq; ornamentis intenta conspiciendis & contemplandis, intra suae sortis conditionisq; limites delectabatur. Totum igitur opus Dei illud quod hominem vocamus, masculinum ac feminam utraque ex parte recte constantem, ob appetitam & obtentam singularis ac priuati iudicij & usus copiam, ob oculorum suorum quaesitam suo modo perspicacitatem & propriae dignitatis conditionisq; ordine sese deturbatum à luce in tenebras, à libertate Dei in seruitutem carnis, à iustitia in profundam iniustitiam, denique à vita in mortem deiectum cognouit. Ex eaq; humani generis iactura atque ruina diaboli operum moles contra Dei gloriam comparata est, regniq; huius ita inuersi dominatio ab homine, cuius recta ac legitima possessio antea fuerat, ad Luciferum illius iam deinceps dictitatum principem traducta. S. S. E. Per unum hominem peccatum in hunc mundum Rom 6. intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Adeo antiqua, adeoque calamitosa humana sobolis miseria ab ipsis infantiae primordiis in omnes, qui in primo illo homine tanquam generis fonte continebantur, dimanauit: ut quidquid ille in se mali vitij senserat & cognouerat, nemo ex illius secundum naturam posteris non conceperit & agnouerit. Dominus de caelo in terram adspexit super filios hominum, ut videat si est intelligens, aut requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.

De conuersione humani status.

CAPVT XV.

METITI fructus, hoc est, affectandae praeter modum boni ac mali cognitionis interdictionem, consecutura euestigio mortis praedita poena cautam fuisse legimus. In quacunque die comederis ex eo, morte morieris. Hanc vero interioris hominis, ad imaginem & similitudinem Dei ab initio facti, moriem praecipue interpretamur, quae verè ac proprie mors dicitur, atque à Vita Verbo abalienatio ac separatio definitur: ut enim nullum in terris, nullum in aquis animal sine prouidentiae Dei omnia agentis, & in suis ordinibus conseruantis, virtute & efficentia viuere potest. S. S. E. Auertente autem te faciem tuam, turbabuntur: auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum conuertentur: sic etiam interioris illius hominis natura & vis sine Dei, cuius imaginem referebat, Verbo, vitam vimq; suam integram retinere conseruarèque

non potuit, sed eodem abiecto & repulso, sibi ipsi mortem attulit. S. S. E. Et omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso [Verbo] factum est nihil, quod factum est. Id quod in imaginem similitudinemque Dei per Verbum factum fuerat, & per Verbi obseruantiam conseruandum fuit, repudiato ac repulso Verbo, atque alio verbo serpentis admissio & obseruato, factum est Nihil. Id verò ita euenisse homo ipse cognouit. Nam qui antea nudus cum esset, non erubescere tamen, propter diuinarum virtutum ornamenta, & Verbi vitæ efficientiam prouidentiamque singularem perpetuo atque vltro presentem; S. S. E. Et deliciae meae, esse cum filiis hominum: idem interdecti quamprimum violata lege, sese ita nudum cognouit, ut sibi ipsi turpis ac nequam, inhonestusque iudicaretur, amissa iam illa virilis partis dignitate & præstantia, & in effeminate impotentiam delapsa natura. Hac illius per Vitam descriptæ imaginis significatio est: Et cognouerunt se esse nudos. Propter violatam proditamque Verbi præcepti, Dei obedientiam, primum conuersi status sui argumentum, nuditatis suæ (quam præstaret ignorasse) agnitionem habuere: atque iam voti compotes facti, hoc est, boni ac mali cognitionis, nuditatem illam turpem, impuram atque malam agnoscentes, cum corrigere, emendare, vel saltem celare ac dissimulare cuperent; nihil in se quo id efficerent comperientes, tamen non à Deo postulare aut expectare visi sunt, sed sua sponte, id est, propria industria, quam ex cognitione affectata & obtemperata sibi peperisse videbantur. Igitur quod in se ipsis perdididerant, nec iam apud se reperire poterant, tamen aliunde exterius inuenire conciliariæque student: sed inuentione ipsa falluntur, atque decepti sese, dum non examinantur, fallunt, ea rerum genera ad sese operiendum, velandum, atque iuuandum usurpantes, quæ cum naturæ atque egestatis suæ usu conueniebant minimùm. Conseruunt, inquit, folia ficus, & fecerunt sibi perizomata. Hæc scilicet à Deo descendentis ac semoti hominis partes, huiusmodi scientia atque industria est, ut nuditatis amissarumque virtutum propriæque inopia conscientiam excogitato sibi vltro atque per laborem & negotium quesito asparto remedio alleuamentoque soletur. Atque hic humanarum opinionum, inuentionum, actionum, curarumque infinitis partibus distractus atque diductus est fons: hæc sibi ipsis consulendi ac vitæ modum deligendi ac instituendi perpetua anxietas, quæ tamen & rem, & modos quibus sibi prospiciat, extra se pro ingenio ac sensu suo constituens, cum plura & varia scire ac sapere ipse sibi videatur, non modo ad veram sapientiam, sed nec ad veritatis unquam perducitur scientiam. Quid enim ficus foliis cum hominis nuditate egestate: quid foliorum ingeniosa ac laboriosa commissio & coaptatio, neque apte humano corpori hæsuræ, neque vel ad exiguum duratur a tempus, nec vlllo pacto, si ex vero examinatur probanda, nec eius qui operitur ac velatur conscientie vel labem elutura, vel pondus leuatura? Quam primùm enim ita suo studio instructus homo ille Dei vocem audiuit, quam integris antea auribus ac sensibus dulcem, suauem, atque salutarem percipere solebat; horrere

rursus, auersari atque pauere cepit, & quemadmodum effugere later eg. posset, magna trepidatione curabat. Et cum audissent vocem Domini Dei ambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se Adam & vxor eius à facie Domini in medio ligni paradisi. Ad conferendam humanæ sapientiæ vanitatem cum diuini iudicij atque examinis veritate, nihil aptius describi potuit quam horror, quam fuga, quam denique latebræ: neque cæ quidem in re, possessione, atque locis propriis petita, quod nullæ præsto essent; sed intra horti exterioris ligna & arbores, quæ quidam præstare fugituo valerent, nihil ipse qui fugam ceperat, expertus est. certè illud intellexit, sese nullibi latere, nullibi iudicis Dei oculos atque notitiam fallere posse. Vocauitque Dominus Adam, & dixit ei: Vbi es? Miseriæ & inopia propria agnitionem illud est consecutum, ut qui alloquia diuina antea expectabat excipiebatque, quique præsentem & probante Deo de rerum natura differere ac dicere verè potuit, nominæque certa subiectis sibi animantibus omnibus imponere, & eius, quod sibi deesset, adiutorij curam & prouidentiam auctori ipsi permittere solebat, iam post hac in eum se deductum locum confiteatur, ut vocem pauat alloquentis Dei, ut se inuisentis maiestatem tremat & horreat, optetque, potius intra horti ligna delitescere, quam alloquij puri sanctitatem, & vitæ actionumque expectare examen; atque hoc vno habitu quam graue pondus, quantus conscientie angor sit, manifestet: Vocem tuam audiui in paradiso, & timui, eo quod nudus essem, & abscondi me. Quo responso Dei benignitas & constantia indicatur, & auersionis alienationisque culpa vni homini tribuitur, qui quo minùs Deum propitium, præsentem, atque fauentem experiat, suo commiserit vitio. Neque enim homini unquam sese Deus abnegat, sed idem ipse scelere sese qui adstrinxerit, Deo, diuinæque gratiæ subducit. S. S. E. Iniquitates vestræ declinauerunt

Ierem. 32

hæc, & peccata vestra prohibuerunt à vobis bonum. Iam verò ut misericordiæ clementiæque Dei perpetua & constans ratio, contra verò humanæ scientiæ illius ex peccato parte peruersitas una referantur actione; illius monitiis, & ad veram criminis confessionem reuocantis vox; istius verò vitiosa, inepta, atque importuna improbaque excusatio, & culpæ sine arte fuga, breui representantur colloquio. Cui dixit Dominus, Quis enim indicauit tibi quod nudus esses, nisi quod ex ligno, de quo præceperam tibi ne comederes, comedisti? Mortem sibi ipsi suo vitio atque crimine, id est, interdecti violatione, adsciuisse atque intulisse arguitur hominem nam cognitionem illam confusionemque nuditatis, mortem interpretamur, quam expertus confitetur homo. Atque ex vno primo illo homine cum vxore etiam sua, hoc est, in masculi atque femina vnus, & in horum prima familia, duorum qui primi contigere liberorum, totius humani generis ingenij & morum nobis & unicuique nosse volenti exempla fuerint deinceps petenda. Quæ enim illi fuerint & vitæ & felicitatis initia, qualæque rerum decus ante admissum serpentis consilium indicabamus: qualis verò quantaque mutatio

mutatio

tatio & conuersio & sibi & posteritati omni una illa familia manifestum documentum statutum fuit. Dixitque Adam: Mulier, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, & comedi. Peruersa cum excusationis, tum causa, atque etiam interpretationis argutarumque imagines viuas, id est, scientiæ illius boni ac mali factus ac fructus, responsio hæc prodit. Primum quidem peccatum non ex se initio profectum, sed ex consortis atque sociæ communicatione deriuatum causari contendit homo; atque ita culpam declinare, in aliumque vel transferre omnem; vel ex eo ipso minuere, quod non à se solo susceptam dicat. Atque ita argumentatur: Tu mihi mulierem sociam presentemque dedisti, sociam verò obsequio iuuare oportuit, appetentem videlicet fructus illius gustum atque esum. Hoc enim cum concordie & communionis mutua necessitudine conuenire putauit, ut quod illa bonum sibi ac mihi duceret, hoc & ipse ut ambobus pariter commodum admitterem, atque ita societatem vitæque communionem cum ea seruarem, quam tu mihi sociam dederas. Quod si quod delictum est, id ex illius infirmitudine est delictum, cuius tamen infirmitudinem tu mihi presentem, societatisque iure ac nomine fouendam dederas: ita quod alias integer atque rectè valens homo valde commendauerat, Deoque auctori gratulatus fuerat, nunc iam eger atque boni ac mali scientia auctus, vel in excusationis materiam probatum arripit, vel notatum ac improbatum auctori ipsi obicit. Tu dedisti mihi hanc sociam, quam officio prosequi deberem: eam obsequio sum prosecutus: cuius si appetitio & factum vitiosa fuere, tamen illam, suo ingenio à te constitutam, tu ipse mihi dedisti. Nec verò alienum fuit à me illam foueri, quam tu fouendam blandè, & comiter habendam dederas mihi: ita in alterutram partem arguere & sese causamque suam defendere, vel minuere culpam, vel in alium transferre, vel partim in auctorem ipsum reicere doctior ille & mali ac boni peritior didicerat: quidquid autem illi sibi ad excusationem defensionemve finxerit aut inuenerit, unum tamen illud confessus prodidit, nempe se, quas priores partes tenere ac tueri, atque caput mulieri sese præstare oportuerat, femine concessisse, atque dignitatem ingenuitatemque suam femineo sensui appetituique addixisse; eamque contraxisse prauitatem, ut, quidquid mali agat, cum veritate & virtute defendere non possit, tamen infirmitudinis propriæ excusatione, quamuis turpi & minimè accipienda, coloret. Atque ita interiorem illum hominem qui secundum Deum creatus fuerat, tam porro deinceps longè minus validum, legis quidem ac iusti diuini non ignarum, exteriori tamen, hoc est, femineæ sui parti in obsequia mancipatum euasisse constat. id quod homo ipse aliquando in sese descendens, atque turbatam præposteramque vitæ & actionum propriarum imaginem exprimens, confiteri lamentarique solet. Scimus quod lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod ego operor, non intelligo; non enim quod volo bonum hoc ago; sed quod odi malum, illud facio. Si autem quod nolo, illud facio, consentio legi, quoniam bona est. Nunc autem iam non ego operor illud, sed

Rom. 7.

sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quod non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum: nam velle adiacet mihi, perficere autè bonum non inuenio: non enim quod volo bonum hoc facio, sed quod nolo malum hoc ago. Si autem quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Inuenio ignar legem, volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet. Huiusmodi viua & expressa imago est hominis illius, qui violata legis argutus, non ignorationem suam allegauit, sed femina præstitum excusauit obsequium. Adam enim primus formatus est, deinde Heuq. Tim. 6. Adam non fuit seductus, mulier autem seducta in præuicatione fuit. Atque illam viri in questionem iudiciumque vocati ineptam nec admittendam responsionem & causam, altera turpis etiam & pudenda interrogata mulieris excusatio subsequuta est, fallacia nimirum, doli, atque fuci sibi à monitore facti, quamobrem in illam fraudem deduci euenerit. Et dixit Dominus Deus ad mulierem, Quare hoc fecisti? Quæ respondit, Serpens decepit me, & comedi. Confessionem quidem facti extortam utrique parti, causam autem nec honestam, nec simplicem alteri aut alteri dictam notare licet. Nec enim virum à femina persuasum decuerat, nec mulierem in consultationem deliberationemque cum serpente descendisse oportuerat: sed mulierem marito primas ferre, maritum verò Dei iubentis voluntati ac dicto audientem parentemque se unà cum uxore præstare. Viro enim ipsi primum ut capiti, deinde verò mulieri tanquam membro de membris, & osi ex ossibus, atque carni ex carne, lex erat dicta in hanc formulam: Et præcepit ei, dicens: Ex omni ligno paradisi comedes, de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas: in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris. Ita verò, conuulso ac turbato prioris naturæ & statu, humana res omnis in eum locum prolapsa est, ut vir deinceps mulieris, hoc est, superior portio inferioris obsequio sese dederet; inferior verò, externarum rerum speciem pro conditionis suæ modo & captu secuta, opinionibus vsa fuerit plerumque fallacibus; atque harum pater & artifex callidissimus ille serpens, fucum perpetuò faciens, hanc in vitium deductam ad monendum, secumque in scelus inducendum virum sollicitet. Hæc igitur illius admissa & subita mortis imago, hæc summa & arcana descriptio est; hæc post illam ruinam vitæ humane adumbrata effigies, quam suis coloribus, hoc est, innumeris ex illo vitiorum fonte natis sceleribus & criminibus, vix umquam satis depictam quisquam author exhibere potuit, præter Deum ipsum, qui cordium atque renum scrutator unicus celebratur.

H.

De

De antiqua Luciferi lite & causa.

CAPVT XVI.

LUCIFERVM humana amplitudinis inuidencia sapientia Dei amulum sese præbere voluisse, atque hac mente proprium munus & officium deseruisse, indicabamus, eam verò quam mente cogitationem susceperat fallenda & in fraudem inducenda hominis natura commentatione demum effecisse accepimus. Ratio verò quamobrem ex illorum spirituum collegiis non pauci Luciferi siue Hilelis partes fuerint secuti, apparere iam intelligi que incipit. Nam præterquam quòd perinde atq; ille in ministerium hominis sese destinatos indignati sunt, & in terras, ac mundum huc, atque adeò in hominem dominationis communionem affectarunt; illud etiam admiratione & plausu profecti sunt, quod ab ipsorum optato principe propositum & inceptum tandem euenisse compererunt, nimirum sapientiam Dei ab istius calliditate fuisse ipsorum iudicio superatam, atque Deum quidem in condendo, ornando, totq; partibus instruendo homine sapientissimum & efficacissimum sese ostendisse, verum in eodem mundi huius principe conseruando rationem & modum iniisse, quæ à Luciferi sapientia cõtaminari, turbari, atque dissolui possent, demumque dissoluta euaderent, constituta videlicet homini lege atque dicta, quam, natura partibus exploratis ac perspectis, quemadmodum violandam doceret & moneret, demumq; persuaderet Luciferi sapientia callidè inueniret. itaque Deum efficiendi potentissimum magis quam prudentia, Luciferum verò acutissimum & prudentissimum ducentes, illum deserere, hunc sibi principem suscipere decreuerunt: id quod huiusmodi argumentatione confirmatum iniuere: Nempe quòd cum Deus iustissimus iudex & sit, & credatur, ipse legem statuerit, quam si homo sanctam obseruasset, perpetuum felicitatis atque amplitudinis suæ conseruaret usum & possessionem; sin verò desertam violasset, minimè abrogatam aut mutatam Deus vellet; unde hominem à se, hoc est, à vita alienatum fore consequeretur, atque illius euestigio regnum ad victorem Luciferum iri translatum: nec aliter rem omnè hanc cū iustitia diuinæ integritate, sanctitate, ac firmitudine cõstare posse, omnis illa caterua præuariicatorum spirituum, quos malos demonas appellamus, arbitrata est. Quam quidem cum Luciferi, tum angelorum illius peruersitatem diuina prouidentia ab eterno præcognitam tamen permisit; atque, cum voluit, spiritualem illam primùm, deinde verò humanam eadit naturam, vtramque integram, vtramque suis numeris atque dotibus exactam & absolutam, qualèmq; vel ad officium faciendum quod præstaret, vel ad deserendum, libertatis & electionis compotem esse decuerat. Sicut S. E. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Verum illud inter vtramque naturam præter

alia

alia differebat, quòd illa delectam semel propositamq; sibi partem numquam esset repudiatura, propter summam simplicitatè sui; hac verò ex bono in malum, rursusq; ex malo in bonum mentem voluntatèmq; mutare valeret, utpote quæ non simplex, verum duplici portione effecta constaret: vtrique verò parti priuata ac propria expetitionis & appetentiæ facultatem adiunctam haberet; superiori eam quæ voluntas, inferiori vero quæ appetitus diceretur: unde huic semper, illi verò alteri semel dumtaxat eligendæ certa constaret optio.

Verum enimvero deficientis à se, atque à legitima obseruantia descendentis, & per superbiam atque inuidiam à natura suæ dignitate degenerantis, ambitiosaq; contentioni atque gloria sese tradentis Luciferi propositum æterno, admirando, & prouidentissimo consilio frangere, dissipare, ac prorsus pessumdare & perdere Deus constituit, simul ut & sapientiæ suæ infinitam insuperabilemq; amplitudinem Angelis hominibusq; declararet, & hominem esse voluerat, non terrarum orbis imperio, atque gratia amorisq; sui usu magnum esse voluerat, non terrarum modo deinceps, sed calorum etiam atque inferiorum regno donatum & auctum amplificatumq; stabiliret: id quod ad Luciferi ipsius augendum pœnam, & augendam perpetuis cruciatibus & sollicitudinibus mentem, non occulta ac dissimulata cogitatione, sed aperta prædictione ac minatione denunciatum expressit. Et ait Dominus Deus ad serpentem: Quia fecisti hoc, maledictus eris inter omnia animantia, & bestias terræ: super pectus tuum gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ. INIMICITIAS ponam inter te & mulierem, & semen tuum & semen illius: & ipsa conteret caput tuum, & tu infidiaberis calcaneo illius. Vltra exsilium illud, obscurissimiq; carceris vindicationem, quibus in iudicium magni diei reseruat, Lucifer multatus erat ob tanti sceleris audaciam, & perdendi hominis nefarium crimen, obq; affectatam & occupatam huius mundi tyrannidem; in sima & abiectissima conditione, insigniq; nota atque ignominia damnatus est præ omnibus quæ in terra gignuntur animantibus, id est, præ cunctis in simis etiam terrene, crassissime, atque à celestium consortio alienæ sortis spiritibus; ita ut nihil magis iniustum, nefastum, vitiosum, ac dirum, nihil magis Deo, atque Angelis, & hominibus inuium exstare possit. Nam quæ in imagine ac terrestri colubro dicta videntur, ad illud multiplex & tortuosum Luciferi ingenium Veritate magistra referendum est. Dicitur autem maledictum, siue, ut Dei verbum sonat, A R V R, id, cuius conceptus, partus, & fructus omnis, cuius incepta, & exitus, atque euentus infelicissimè succedunt. Ut verò infelicitati summa grauius accedat momentum, perpetuus actionum, ac meditationum, excogitationumque omnium serpenti illi indictus est labor; ita ut quæ magno studio, intento ingenio, atque validissimo conatu acta fuerint, irrita tamen atque infecta demum deprehendantur, idq; non vno atque altero exemplo, sed assiduis, ac potius continuis inuentorum casibus ac vanis euentibus

tibus luendum sit. Cuius sententia illa predictionis pars est: Super pectus tuum gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ. Quantumvis callidus, quantumvis astutus, quantumvis tibi ipse sapiens & consultus videri possis, quamlibet recentibus atque acutis inuentis tuam tuarumque rerum conditionem renouare studeas, nihil tamen nisi terrenum, crassum, atque durum, & aridum, fœculentumque sapies. Atque ita, Terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ. Iam vero regnum quod habitu cum muliere colloquio, atque infelici familiaritate contracta, occupaſti, versa rerum vice demum amittes, inimicitias ex me iussuq; meo inter te atque inter mulierem perpetuo indicendis; ut, quidquid illi moniti vel consilii per te datum fuerit, execrandum, reiiciendum, repellendumq; ducatur: atque hanc legem inferiori hominis parti sancitam statuam. Grauiſſimum autem tibi denuncium inimicum fore mulieris semen, quod tu tamen perpetuo omnique ex parte tibi addictum & subiectum futurum fixeras, atque ita regnum tuum continuatis hominum ætatibus, æternisq; successionebus permanſurum putabas. Eueniet autem, ut non solum te à mulieris semine tyrannide depulsum, ac regni corona immixtum experiare, sed capite læsum, confractum, ac detritum sentias, hoc est, potestate omni per fraudem & fallaciam adeptam, hominis demum operam & negotio pulsum admireris. Namque is ita tecum pugnabit, ut caput semper petat, ac demum conculcatum conterat; tu vero nihil illi altius quàm in postremis ac terræ vicinioribus membris nocere obesseq; possis, idq; non aperto congressu, sed per insidias atq; fallacias, quæ tuæ porro artes perpetuæ erunt. Et ipsum conteret caput tuum. Mulieris semen, hoc est, HOMO, aliquando existet, cuius sapientia & actionibus tua prorsus dissoluentur opera. Quo dicto adorandog; oraculo, futura humanarum rerum non instaurationis modo, sed amplificationis admirande promissum factum, arcana oratione conceptum est.

Quamquam vero predictione ac denunciatione hac Lucifer Luciferique grex male semper habuerint, & crederent, & contremiscerent, ut Apostolus ait; nunquam tamen ita absterriti sunt, ut à proposito diducerentur, aut in occupata tyrannidis desperationem venirent; quippe quorum mentem & sapientiam agenda atque expedienda rei ratio & forma ita fugerat, ut nunquam consilii illius callidi & facti etiam pœniteret. Nam quo nam pacto iure solui posset, quod iure colligatum fuerat, id illis absconditum celatumque fuit, cum Dei iustitia certa, constans, & immutabilis duceretur; cuius denunciatione integro & viuenti homini predicta mors ob legem demum violatam euenerit: mortis autem imperium apud se constitutum, incolumi Dei iustitia labefactari non posse existimabatur; atque ex consequenti sapientia illa sua Luciferi non solum victrix ac superior, sed inuicta perpetuo fore putabatur. Quid autem diuinum oraculum & mysterium portenderet, spiritus omnes, & qui in electione permanserant, & qui Luciferi partiu fuerant, cognouerunt; quemadmodum vero id conficiendum esset, utriq; pariter

ignorarunt: nisi quod alteri Dei veritatem certam ratamq; constitutam & intellexerant & adorauerant; alteri vero credentes ac tremantes pariter, nisi illata vi certum exitum habere non posse arbitrabantur. itaque iudicy diuini fidem semper appellabant, & de sapientia, non autem de virtute & potentia, secum agi obtestabantur. At vero arcanum hoc vllis ætatibus cum vllis vel hominum, vel Angelorum arbitris ad ipsum vsque expeditionis tempus communicatum non fuisse, & res ipsa, cum explicabitur, ostendet; & Apostolus, ad notitiam vsuq; tandem admissus, contestatus est. *Mysterium* Coloss. 1. quod absconditum fuit à seculis [antiquis] & generationibus [Angelis & humanis] nunc autem manifestatum est Sanctis eius, quibus voluit Deus c. notas facere diuitias sacramenti huius in Gëtibus, quod est Christus, in vobis c. spes gloria, quem nos annunciamus. Altera igitur Angelorum pars, qua c. profpes gloria, quem nos annunciamus. Altera igitur Angelorum pars, qua c. profprium antiquumq; statutum tenere decreuerat, Dei sapientiam quamquam non c. assequeretur, victricem tamen enasuram semper, sibiq; semper adorandam, & c. obsequiis omnibus colendam suscepit. Altera vero, Deo iusto iudice atq; c. constante, pro Luciferi sapientia litem dandum esse rebatur. Atq; ita alteri munus officiumq; suum simpliciter, fideliter, vitæq; hominum amicè, conseruarunt: alteri principis sui diuersam factionem summo consensu sunt persecuti. *S. S. E.* Omne regnum in se diuisum desolabitur, & domus supra domum Lucæ 12. cadet: si autem Satanas in se ipsum diuisus est, quomodo stabit regnum eius? c.

Duplex, uti iam adnotauimus, Luciferi mundi huius dominatum & principatum ambienti consilium fuit: Sapientiam diuinam superandi alterum, alterum vero hominem perdendi, & vita pariter ac terrarum orbis regno expellendi. Duplici etiam nomine diuina causa instituta est: videlicet prouehendi atque amplificandi hominem; atque etiam sapientiam æternam, & præstantissimam, infinitamq; asseredi. Vtrumque vero à Dei Verbo, qua secunda in diuinis persona est, Patre ac Spiritu sancto volentibus, conficiendi causa susceptum fuit. Id vero quemadmodum efficeretur, quamquam utriq; pro tempore celatum fuerit; tamen quo nomine agendum foret, Angelis & hominum sanctissimis est indicatum: nempe obedientiæ ac seruitutis, qua humanam illam primam superbiam & improbitatem non æquaret modo, sed infinito etiam superaret interuallo. Namque id Verbum cum Deus esset, idemq; Dei sapientia, & hominis amantissimus & clementissimus; rationem modumq; callebat, quo & diuina iustitia simul fieret satis, & misericordie sine carentis bonitati indulgeretur; simulq; homini (ut propositum Dei maneret) cumulatissimè amplissimeq; consuleretur. Atque huc illa Pauli doctrina spectat: Decebat enim eum propter quem omnia, & per quem omnia, Hebr. 2. &c. Atque hætenus qua ad denunciata Luciferi vindicationem, modum vero, & rei gerenda celatam rationem spectarent, breuiter significata accepimus: nunc vero deinceps qua ad lapsi & perditii hominis renouationem pertinent, agemus.

LIBER SECVNDVS.

De reuocatione hominis.

CAPVT I.

DROPOSITVM institutumq̄, suum stabile ac fixum Deus volens, eadem ipsa, quam retulimus, denunciatione Lucifero prædixit, & multis postea dictis ac repetitis promissis confirmauit; plurimis etiam verborum ac rerum imaginibus idem portendentibus, descripsit, & veluti representauit: Fore videlicet ut Natura hominis instauranda, & ultra humanam sortem amplificanda, diuinæ Sapientiæ causa superior ac victrix emeretur. Quæ omnia quamquam Lucifero excepta expectataq̄ fuerint, quemadmodum porro sapientiæ autoritate & virtute certum exitum essent habitura, minime cognosci, diuinari, aut conijciendo attingi potuerunt; quamobrem perpetua huic atque constans fuit ad Dei iudicium & iustitiam prouocatio, cuius sententia & autoritate sese in regno sua sibi sapientia parto permansurum arbitratur: atque ita omnibus modis quidquid ad hominum salutem agi videretur obseruans, nihil demum comperibat, quod rem ipsam conficeret, hoc est, quod hominem à morte illa æterna, in quam eum ipse detruserat, assereret. id quod totis omnium ætatum exemplis & argumentis ostenditur. At qui diuinam misericordiam ita negotium totum à principio gessit, ut quamuis per antiqua secula celatum & occultum agere atque meditari quodammodo videretur, maturatum adeo curauerit ac fouerit, ut demum expeditum confectumq̄ præstiterit; ita tamen susceptum & transactum voluerit, ut quamquam ad salutem efficiendam, afferendam, atque præstandam autoritas virtusq̄ omnis penes se unum esset, tamen ad excipiendam & ipsius beneficio obtinendam ea homini adhiberentur, quæ adhibere integrum foret, quæq̄ idonea & opportuna ipse censeret & constitueret.

Duo autem in summa sunt quæ Deus ad salutem hominis agenda suscepit; Promissum videlicet, & Veritas. Promissum quidem dictis & conuentis enuncians, veritatem verò idem agendis, conficiendis, atque præstandis explicuit. Duo item ab homine adhibenda idem postulauit; nempe fidem & obsequium. Fidem, qua diuina dicta & promissa tenacissimè exciperentur & crederentur; obsequium verò, quo ea obirentur & agerentur, quæ Deus ipse obeunda atque agenda præciperet & moneret. Namque homini ab illo priori dignitatis loco & gradu depulso, quamquam plurimum quæ secundum naturam, & quæ ex gratia donoq̄ Dei contigerant, virtutum & ornamentorum detrimentum allatum, iacturâq̄ facta fuisset: tamen illa tria nature congenita remanserant, Intelligentia, Voluntas, & Conatus; quæ in

ea quoque mortua (ut ita dicamus) vitæ conditione, quamquam non parum laesa & labefactata, tamen nec diruta, nec prorsus conuulsa constitere, sed ita adhuc affecta, ut agere seseq̄, exercere possent, ex auxilio tamen & ope authoris misericordis Dei, qui nulli à se in orbem terrarum edito homini ea negat aut inuidet, quæ ad proprii muneris meditationem & exercitationem commoda, vtilia, oportunaq̄ censentur: Est enim lux vera quæ illuminat ^{Ioan. 1.} omnem hominem venientem in hunc mundum. Omnem illuminat qui sese illustrari ac diuino lumine duci sinit; cui etiam beneficio illud argumento est, quod idem solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Igitur partem illam, quam intelligentiam siue intellectum usurpare & appellare solemus, in dictorum suorum fide firmam & probatam; duas verò reliquas, voluntatem & conatum, in præceptorum atque monitorum à se tradendorum diligente ac sedulo obsequio exercitatum Deus voluit: atque hæc sibi constare, ut postrema hæc duo, primi illius argumento ac testimonio forent, hoc est, ut præcedentem & præuiam fidem mandatorum præsens consequeretur in voluntate studium, & in conatu obsequium (quicumque enim viri sancti hoc modo sese gesserunt, testimonio fidei probati & inuenti dicuntur) & quamquam quæ credenda dicerentur, aut promitterentur, humani ingenij excederent captum; ea tamen quæ præciperentur agenda, ad studij & conatus hominis temperarentur modum; quem si aliquando excellere viderentur, tamen presentis ac vitæ fidei virtute & subsidio feliciter omnino vincerentur & conficerentur. Hanc verò hoc loco descriptam significatamq̄ tum diuini consilij, tum humani officij rationem ad omnes historie ac tractationis huius partes certo filo connectendas subductam haberi, ac mente perceptam recoli, permagni retulerit.

Prima igitur illa humani generis electione per mortem ex diaboli inuidia in mundum allatam contaminata ac dissipata; in quam conditionem traductus fuerit homo, res ipsa declarat: nempe miserrimam & infelicissimam; quippe cuius inferior portio vitæ & actionum prærogatiuam occuparit, ac primas obtinuerit partes, nihilq̄, admittere optarit quod sibi grauius aut insuauius duceretur; contra verò superior pars, quem interiorem hominem, siue spiritum dicimus, adeo debilis & infirma euaserit, ut quamquam meliora cognosceret & probaret, inferioris tamen impotentia ac temeritati sapissimè succumberet; & tamen si intellectu respirare quodammodo videretur, actionibus tamen ipsis ita capite imminutus esset, ut mortuus, vel mortis filius planè dici posset; totus verò & integer homo ex utraque parte constans, hoc est, mas & femina, in malum intentus ac pronus diuino pronunciaretur iudicio & sermone. Vidit Deus quod multa malitia hominum esset in terra; ^{Genes. 6.} & cuncta cogitatio hominis intenta esset ad malum omni tempore, ita ut eum prænituerit quod hominem fecisset. qui & Noahum aliquando allocutus, ^{Genes. 9.} idem testimonium edocuit: Sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona est ab adolescentia sua. Hæc natura hominum ab illa prima conditione

tione abalienata imago est, primis, ut aiunt, lincis descripta; quam postea suis
 partibus ac membris diligentius deductam, & coloribus variis à serpentis
 maculosa pelle contractis expressam, antiqui Vates, & Vatum Rex atq; Pa-
 ter Christus, & Christi Apostoli persecuti sunt. Et facti sumus ut immun-
 dus omnes nos, & quasi pannus menstruatæ uniuersæ iustitiæ nostræ. Ceci-
 dimus quasi folium uniuersi, & iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt
 nos. Et, Dominus de calo prospexit super filios Adam, ut videat si est intelli-
 gens, ac requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt:
 non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. Sed huiusmodi generis
 humani miseriam breui sermone complexus Paulus & confessus, ante oculo-
 s cognoscendam posuit: Et vos cum essetis mortui in delictis & peccatis
 vestris, in quibus aliquando ambulastis secundum seculum mundi huius, se-
 cundum principem potestatis aeris huius, spiritus qui nunc operatur in filios
 dissidentie, in quibus & nos aliquando conuersati sumus in desideriis car-
 nis nostræ, facientes voluntatem carnis & cogitationum, & eramus naturæ
 filij iræ, sicut & ceteri. Hæc, & his congenera, & quæ ex his orta sunt om-
 nia, diaboli opera ab Apostolo vocantur, quibus detentus ac damnatus homo,
 Deo inimicus, ac sibi ipsi infestissimus, prorsusq; disidens atque discors,
 multisq; rixarum, inuidiæ, iurgiorum, ac, ut vno verbo dicamus, curarum se-
 minibus refertissimus euasit, carne aduersus spiritum, & spiritu aduersus
 carnem concupiscente, & utrisque sibi inuicem aduersatis, carne porro sa-
 pientie laudem & usum sibi promittente & occupante. Sapientia verò car-
 nis, Paulo docente, Deo inimica est; legi enim Dei non est subiecta, nec enim
 potest. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Namque cum ea
 lege uterque homo mas & femina conditi fuissent, ut duo in carne una fo-
 rent; ita tamen ut mas, qui prior natura ac dignitate fuerat, praece-deret, fe-
 mina verò sequeretur: contra per admissum violatæ obedientiæ scelus ac ne-
 fas euenit, ut vel femina in illo coniunctionis societatisq; consensu sese prio-
 rem ac ducem præstare studeat, vel aliud volentem & agentem virum do-
 mesticis rixis, pugnis, & contentionibus lassare & fatigare contendat &
 pergat; atque ita porro exerceat, ut ad peiora victum trahat, vel ipsa ad me-
 liora reuocantem, & cohortatum, ac satis validè conatum, non nisi relucta-
 ta prius ac renixa demum sequatur, utpote quæ natura sua grauior, densior,
 atque in casum ac ruinam pronior adhaerentem sibi virum, nimisq; ex illo
 priori periculo vxorium redditum, secum in præcepsum unâ ducat, legem diui-
 nam ad propriam sui ipsius mentem (quæ prudentia carnis dicitur) in-
 terpretata, & meliora omnia sibi pollicita, ingenique sui inuentione &
 operâ sibi ipsi placente & consulente.

Verum enimvero misericordia bonitasq; illa infinita, quam Deum dici-
 mus & adoramus, propositum explicare atque firmare suum volens, eam
 agendi iniu ratione, quam pro hominis iam lapsi captu, ac debilitata inuer-
 saque natura, expedientissimam nouit. Nam cum hominem iam mortuum,

atque à vita abalienatum rescire rursus ac renouare, atque adeò perficere &
 ad sublimiora traducere constituerit: interim dum id absolueretur, promissis
 releuandum, in spem erigendum, & certis officiis exercendum, præparan-
 dum, atque ad tanti beneficii opportunitatem instruendum suscepit; idq; ab
 ipsis suæ voluntatis declarata primordiis, ad peracta & perfecta usque sa-
 lutis tempus, perpetuò egit, & conseruauit. Ad illam verò agendi iam ad-
 uersus hominem rationem, illud cum primis opportunè consultum est, ut qui
 propter præstitum mulieri obsequium, virilitatis illius pristina vim &
 facultatem ita debilem ac propemancam senserat, ut non iam per se seorsum
 primùm altissima, uti antea, videre atq; cognoscere posset, sed exterioris por-
 tionis sensus primùm consuleret; hîdem ipsis ageretur partibus, quas com-
 modius & facilius capere ac tenere valeret: hoc est, non rebus tantummodo,
 sed verbis etiam atq; sermonibus ea doceretur & moneretur, quæ ad utrâ-
 que sui partem exercendam & præparandam pertinerent, hoc est, ad eam in
 qua cognitionis versatur vis, intellectionem, inquam, superius appellatam,
 & ad eam alteram in qua officiorum facultas & virtus spectatur, quam in
 voluntatem & conatum diducebamus. Ex hoc itaque fonte omnis illa ora-
 tionum, imaginum, ac rerum copia dimanauit, quæ totis originalis mundi
 primùm, deinde veteris Testamenti seculis ac temporibus, variis in locis, oc-
 casionibus, & opportunitatibus audita, vel visa, & spectata est. Omnia enim
 in figura contigerunt illis, dum animalis homo adhuc superesset: qui cum ea
 quæ spiritus atq; Dei sunt, non perciperet; cumq; adhuc puerilem non exue-
 ret imprudentiam, illis ducendus erat partibus, atque continendus, quas pro
 atatis ac infirmitudinis more & usu tenere posset. Hanc igitur instituendi
 pro tempore hominis viam, ab ipso suo de salute publica promisso primo inire
 Deus cepit. Namque serpentem prius allocutus, iis usus est verbis, quæ re-
 rum imaginem, audientis hominis animo ac sensui accommodatam, adum-
 brarent magis, quàm res ipsas vel traderent, vel eminentius depingerent;
 Gressum in pectus, terra esum, inimicitias, semen illius, & mulieris semen,
 capitis contritionem, & calcaneo faciendas insidias. Quibus ex verbis illud
 homo excepit & intellexit, fore ut quæ à diabolo colligata fuerant opera, &
 constructa, viri cuiuspiam ex sese progignendi, & à Deo præficiendi, viriute
 & efficientia aliquando dissoluerentur: nihil verò huic nocuenti aut in-
 ferre mali diabolus posset, præter laborem & exercitationem vitæ, idq; in ex-
 tremis partibus ac membris. Atque illo promisso hominem ex miserrimo ac
 pro viribus conatibusq; suis desperato casu in noui, maximi, ac salutaris be-
 neficij fidem, spem, & expectationem inductum Deus voluit, cum ea quæ
 diximus, utroque arbitro & audiente, Serpenti minatus pronunciaret.

Verum enimvero non fidem solùm, & fidei comitem spem, ab homine ad sa-
 lutis suæ donum expectandum adhiberi Deus iussit; sed alteram, uti dixi-
 mus, animi siue intellectus partem, in qua agendi vis & facultas inest, obe-
 dientiæ ac seruitutis officiis constanter, & studiosè, ac serio occupari atque
 exerceri

exerceri mandauit: eamque exercit. tionem duplici subeundam cura præscripsit; coercenda videlicet male appetentia atque libidinis, unde peccatorum densissima exoritur & pullulat silua; & virtutis excolenda, que vel ipsa ratione animi, diuino lumine illustrata cognoscitur, vel potius Deo ipso magistro interius docente, vel exterius dictante, dignoscitur. Hoc itaque consilio ac pacto sermonem breuem, sed significationis plenissimum, cum utroque humana societatis consorte Deus habuit, in quo & suum utrique in quem deuentum fuerat statum agnoscendum retulit, & quid, quemadmodumque agere expediret, ad malorum reperiendum finem, & boni veri obtinendam copiam, quam ipse, qui promiserat, benignè effusus tandem erat, monstrauit, postremo ratione, qua illa tanta rerum ex summa miseria & calamitate in maximam felicitatem conuersio ac mutatio efficienda erat, in ipso responsi calce arcanis indicauit vocibus. Fuit autem illud admonentis, monentis, precipientis, & instruentis, atque ad salutis expectationem hortati Dei oraculum huiusmodi: Mulieri quoque dixit, Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos: in dolore paries filios, & sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Namque antea quamquam femina, hoc est, exterior hic homo, viro, uti capiti, cederet, nullam tamen dominationis perpetiebatur vim, sed summa concordia & caritate utrumque temperante & conciliante obsequabatur; alterque & altera partibus muneribusque fungebantur suis, mutusque sese commoditatibus inuabant: nec illa quicquam incommodè, grauitè, ac duritè concipere ederèque poterat, neque pluribus, quam usus & nature integræ ratio exigebat, distinebatur conceptionibus, id quod de muliere illa externa Adami consorte, apertè atque clarè pronunciatum, non minùs vere atque significanter de illo, quem exteriorem appellamus hominem, femineaque infirmitudine notamus, accipiendum fuerit. Namque utrique illa conueniunt aptanturque: Faciamus illi adiutorium simile sibi. & Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Hec vocabitur virago, quia de viro sumpta est. Itaque huic etiam parti, huic femine, ut non secus quam viro salutis beneficium à Deo præstaretur, illa penitentia atque exercitationis cura & lex imposita est, superiori parti, hoc est, viro non reluctandi & abnuendi, sed obsequendi, inseruiendi, gerendique morem. Ut verò que conceperit hæc, non sine dolore pariat, Dei sapientia & prouidentia tribuendum intelleximus: Multiplicabo ærumnas tuas: in dolore paries filios. ut voluptas, que dolore nocet, monentis Dei memoriam refricans, minùs auidè mulieri, de qua nobis est sermo, appetatur. Adæ verò dixit, Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de ligno, ex quo præceperam tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Puerum officium, vel potius malificum, quanta auctori suo detrimeptam importauit, sentienti iam atque experiri tum primùm inci-

pienti,

pianti, censor atque iudex Deus declarat ac prædicit, simul oratione ac verbis usus, que res pariter ipsas, rerumque imagines significet, in hanc formam. ADAMA, terra dicitur, ea ratione qua colitur, atque colenti gratiam fructumque refert. Ea verò cum benignè respondet, datamque sibi operam cum favore etiam persoluit, sacrorum sermonum usu benedicta appellatur, ac laudatur; Romana lingua opimum & fertilem agrum vocat, aliquando etiam benignam terram nominat: que cum sterilis in frugiferaque est, maledicta & maledictionis nominibus apud sacros notatur scriptores: ut scriptum est; Terra enim saepe venientem super se bibens imbrem, & generans herbam Hebr. 6. opportunam, illis, à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo: proferens autem spinas ac tribulos, reproba est, & maledicto proxima, cuius consummatio in combustionem. Atqui hominis corpus, siue exteriorem hominem cc. appellare malumus, ex terra assumptum & fictum, diuina tradunt oracula, ex qua etiam nomen homini est factum, ADAMA; cuius parti quoque exteriiori primitiuum nomen, ADAMA H, hoc est, Terra, adscribit; ita, ut quæ de terra illa prima uia, ex qua formatus homo fuit, simpliciter dicuntur, eadem arcano sensu hominis externæ nature, siue terrenæ adscribantur. Ut igitur terra ipsa, qua visu cernitur, atque agriculturæ arte exercetur, omnia sponte uberrimè quondam tulisse, nullòsque hominum labores postulasse dicitur. Non enim pluerat Dominus Deus super terram, & homo non erat Genes. 2. qui operaretur terram, sed fons ascendebat de terra, irrigans uniuersam superficiem terræ. Sic hominis terrena minorque portio rectè antea agebat, munusque suum obibat animo, interiorique homini, qui secundum Deum creatus fuerat, obsequabatur in veritate & iustitia, quam ipsa humana mens, diuino munere aucta, obibat. Verum postea hæc non minore cura, studio, ac labore indiguit, ad vitæ probandum usum, quam illa altera ad percipiendos eum segetum, tum arborum ac plantarum cæterarum fructus. Hanc de generantis nature labem atque difficultatem illis verbis Deus indicauit: Maledicta terra [non ex nature primo ingenio, verum] in opere tuo, que vitiorum densissima silua in homine adnata est, cuius malitiam & viciositatem penitentia perpetuo labore & cultu refecari & corrigi oportere denuntiavit ac præcepit: In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ. Non enim ulterius quicquam hac solidum magis homo sibi, quamuis multis assiduisque laboribus exantlatis, parare ad vitæ illius arcanæ usum poterat, præter herbas, non vitæ aut sanguinis compotem vllum cibum, vel maxima cura & industria præstare, hoc est, non ipse suam animale vitam in aliam potiorè & spiritualem commutare. S. S. E. Cum hæc omnia feceritis, dicite: Lucæ 11. Serui inutiles sumus, quæ debuimus facere, fecimus. Verum hanc rationem, hoc loco in arcanis & obscurioribus reseruatam, opportunè aliàs explicabimus, illo nunc documento contenti, homini non datas fuisse partes ab illa miseria se ipsum restituendi, ut pote qui per carnis infirmitudinem id efficere

minimè valeret, sed, his partibus Verbi sapientia, virtuti, atque benignitati commissis, fidem & pœnitentiam homini mentis compoti fuisse demandatam; in pœnitentia autem conatum, luctationem, & laborem, virtutumque humanarum exercitationem contineri. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. ea, inquam, virtutis exempla, quæ homini imperata fuerant, præstarique poterant, ex arduo atque difficili petenda esse, cum caro concupiscat aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem: verum eam siue pugnam, siue contentionem, duabus maximis rationibus tum sustineri, tum tolerari ac perferrî posse, præsentî videlicet imperantis ope & auxilio, qui eo ipso quod imperabat, & euenturum prædicebat, sese Verbumque suum pollicebatur propitium & promotorem (VESCERIS PANE TVO) atque etiam spe finis ac moditantis laboribus ac sudoribus ab ipso auctore & promissore statuendi. Neque enim exercitationem illam vel æternam, vel diutissimè perferendam fore ait; sed certo definitam iri termino, nempe corporalis atque animalis vite fine, non antea constituto, nunc verò deinceps omni hominum generi constituendo. Nam quæ mors antea & prædicta à Deo, & obita ab homine fuerat, illa ipsa erat quæ violatam primùm obedientia legem consecuta est: In quacunque die comederis, morte morieris. Hanc enim mortem diabolus ad regni à se usurpati opportunitatem in mundum intulit, suaque tyrannidis arcem constituit: à qua morte cum alienissimavita esset, sese pelli aut deturbari nunquam posse putabat: itaque mortem suam omni studio, industria, atque adeò securitate tueri decreuerat, & promouere instituerat, nouis indies peccatorum generibus ex illo primo scelerum fonte & peccati corpore deriuandis, quibus mortis firmaretur & amplificaretur imperium, nec illa tantummodo prima noxa hominum genus periret, sed innumeris vnusquisque hominum erratis & criminibus à se admissis obligatus, durissimum mortis tributum imperatori ipsi conferret, & æternas pœnas, quas diuina exigeret iustitia, pro scelerrum natura exsolueret. Atque hæc de prima morte hætenus indicasse sat fuerit.

Verum enimvero sapientia atque misericordia Dei, simplici atque pari consensu coniuncta, virtutemque infinitam complexa, quemadmodum publici hostis labefactato consilio, imperium etiam de medio sublatum euerteretur, eademque operâ iustitiæ satisfieret diuina, atque hominum generi exornando amplificandoque, consulere, admirandâ superis mentibus omnibus, inferis verò stupendam rationem instituere, corporis morte ac dissolutione in omnes inducta homines, quæ & mortalis ac terrena vite laborum finis afferretur, & mortis illius à diabolo in orbem allata potestas funditus tolleretur; idque interim dum expediendum esset, promissis instaurandis, atque imaginibus exhibendis, quamquam identidem repetitum, tamen creatam omnem sapientiam, quamuis maximam, fugeret, ad maiores Luciferi menti curarum cruciatus parandos; ut certa semper atque victrix Dei denunciatio euaderet, illis verbis antea comminati, Super pectus tuum gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ.

Itaque

Itaque corporis mors, quæ ante hominis casum vitari semper potuit, propter constitam in medio horti vitæ arborem, nec in prædictione illa priori, Morte morieris, expressè denunciata fuerat, postea ad salutis publicæ opportunitatem & expéditionem instituta & indicta fuit; non mortis quidem nomine, quod simpliciter & sua vi consideratum, huic proposito minus aptè conuenit; verum solutionis ac conuersionis vocabulis declarata: Donec reuertaris in terram, de qua sumptus es. Quia puluis es, & in puluerem reuertèris. Quibus rebus ac verbis omnibus obseruatis & animaduersis, hominis definitio, atque descriptio, aut informatio reperiri facile potest, non tam illius qui antea fuerat totus atque integer, tam multis partibus exornatus, ac donis adauctus, quam eius qui post ruinam, Dei beneficio adhuc sultus, euasit & exstitit: ita ut hominem dicere possimus, animale, cognitionis ac distinctionis ratiocinationisque capacem, fidei diuinis effatus habenda idoneum, delectationis & optionis compotem, exercitationi atque luctationi additum, & corporis demum solutionis atque mortalis vite finis debitorem. Quam descriptionem vnusquisque ex iis, quæ iam dicta sunt, explicare poterit; vel ad operis huius partem, quam Corpus vocamus, explicandi causa referre.

Hætenus itaque Dei maiestatem, & auctoritatem, atque efficientiam; spirituum naturam, distinctionem, & electionem; hominis creationem, dignitatem, & ornamenta, eiusdemque culpam, & generis humani ruinam; Dei verò misericordiam in salute decernenda & promittenda, obseruauimus, demumque hominis huius, qualem habuimus, formam descripsimus. Atque rationem hanc ipsam cum mundi ipsius, tum humanarum rerum initio ipso in eum statum, quem indicabamus, conuersarum, Constitutionem mundi, cum Euangelio nominare possumus, Græcis τὴν τοῦ κόσμου καταβολὴν dictam: à cuius tempore, ad usque per acta salutis finem, quanta Dei semper fuerit benignitas, quam constans erga genus humanum studium, quanta rursus hominum varietas, perversitas, & inconstantia, atque temeritas, quanta diaboli in urgendo & amplificando negotio suo pertinacia, quam porrò maxima Dei patientia, quam miranda prouidentia, ac demum propositi consiciendi virtus & constantia, quinam & quales bonorum & malorum exitus, toto deinceps opere hoc, cui Animæ nomen indidimus, enarrabimus.

De hominis ingenio, facultate, labore, cura & inconstantia, à constitutione mundi.

CAPVT I.

HOMINEM, quem ab initio integrum, boni plenum, mali prorsus expertem & inscium, atque in summa ad imaginem authoris & gubernatoris Dei factum habuimus, cognitione verò sapientem, distinctis, inquam, sapiendi facultatibus ac modis, superiore parte sublimia, inferiore autem humiliora noscentem, utrimque verò à Deo deductum & formatum, sibiq; omnino constantem; hunc rursus, post violatam precepti diuini legem vniuerso rerum & facultatum statu turbatum retulimus; minùs iam interiùs valentem, exteriùs verò insolentiùs habentem; multis donis & partibus imminutum, verùm duobus nominibus auctiorem, nempe boni & mali cognitione atque experimento & usu, nec non habilitate ad fidem Deo habendam cultiore. Namque antea Deum veracem esse, nec mentiri posse, Natura dictante, homo intelligere & potuerat, & debuerat, idèq; mulieri existimandū erat. Sed hac cum ex antiquiore iam & intellectu prastantiore serpente audiret, se vetiti fructus esu minimè morituros, verùm diis futuros per similes; arbitrata est, non semper suis vel promissis, vel predictionibus, vel denunciationibus constare Deum, sed ita eloqui aliquando, ut interpretatione mandatum vel promissum, vel denunciatum excipere minimè dissentaneum fuerit: quare facile in errorem sese induci passa est, viro non consulto, nec alio superiore expectato oraculo. Verum tamen postquam degustato iam, vel deuorato potiùs fructu, notitia boni atque mali compos utraque ex parte euasit, & sese nudum cognouit; tum demum periculo atque experimento doctior Dei effatis constantiam & veritatem non modo pernouit, sed in se suoque omni statu sensit, adeò mutatus, ut alteram referret imaginem, serpentis nimirum illius à quo deceptus lethale venenum hauserat, turbata iam in se & occisa vita, atque imagine illa simplicissima Verbi in se ipso iugulata; Agno, inquam, Dei ab origine mundi occiso, & inferiore parte, hoc est, homine exteriore in vitium declinui, sibi que plus nimio indulgente, & externis rerum formis atque speciebus dedito atq; ad eandem secum culpam interiorem hominem in obsequia plus æquo pronum pelliciente. Tantum autem facultatis & ingenij retinuit homo, ut doctore monstratorèque Deo spinas ac tribulos ab herbis & pane dignoscere posset; hoc est, quæ vitanda ac fugienda, quæ contra expetenda forent, distinguere, siue ea interno Dei animum erudientis documento, siue externo sermone doctus, didicisset. Nam alter utro vel utroque etiam pacto omnem hominem in hunc mundum venientem illuminari sacra nobis oracula tradiderunt. Cum enim Gentes quæ legem non habet, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt;

ApoC. 13.

Ioan. 1.

Rom. 1.

faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus Dei scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium. Hinc autem verum concessa distinguendarum facultati preceptio, uti iam vidimus, & monitio adiuncta est studij, conatus, contentionis, atque invidiosæ, quibus hominis salutem expetentis & expectantis propriam virtus, & perseverantia, atque pietas Deo saluari probata, promisso demum vitæ afficeretur beneficio.

At verò cum ex boni ac mali cognitione homo, qua parte animalis erat, corporis vitam, bonum summum sibi duceret; illud euenire potuit, ut, si suo sibi arbitrio agendum esset, corporis dissolutionem atque interitum prorsus declinare atque effugere optaret; idq; omnino studeret, quod quamquam potiori parti, hoc est, animo, nociturum perpetuò cognosceret, tamen sibi exteriore videlicet homini dulce ac suave, gratumq; duceretur, nec tam Dei misericordis cõsilio ex morte vitam effecturo, quam sua ipsius cupiditati vitæ hanc retinendi atque conseruandi indulgeret. Nam qui sumus in hoc tabernaculo ingemiscimus, eo quòd nolumus expoliari, sed superuicari, ut absorbeat quod mortale est à vita. Propositum autem Dei fuerat, mortem hanc exteriore hominis, atque dissolutione, duabus de causis instituire: altera quidem ut iustitiæ locus esset, isq; puniretur, qui precepta legis contemptor arguebatur, atque demum ei parti, quæ mortem adsciuerat sibi, inferretur mors; altera verò ut ex illius morte, interioris hominis resurrectio & vita institueretur, hoc est debiliore extincto homine, fortior ille, qui secundum Deum creatus fuerat, demum rediuuus exstaret, atque eo pacto mortuum quoque iam consortem, ad alium meliorem, quàm antea, vitæ usum tandem reuocatum gratularetur. Illam itaque improbam optionem homini anteuertere Deus voluit, atque eidem longè meliorem à se institutam consulere. Cuius illa summaratio erat, ut, quoad huius auræ vitalis usus fructusq; maneret, nihil expeteretur ex rebus iis, quæ nec sua natura ad vitam necessaria sunt, nec sine cura aut iniuria comparari possunt, atque opinione magis quàm vero pulchra videntur; sed ea tantùm ad externum usum cultumq; compararentur, quæ vilem & commodam sui copiam præbent, nec ex cuiusquam incommodo, sed ex benigno Dei beneficio facile contingere possunt. Nam quæ hominis iudicio bona utiliaq; viderentur, per sæpe fallere atque imponere deprehensa sunt; veluti cingula illa, quæ nudis antea ex ficulnea foliis contexta fuerant: quæ verò ex rerum natura à Deo commonstrata exhibitæq; fuerint, ea satis idonea, atq; in omnem usus opportunitatem apta & commoda probare est. Fecit quoque Dominus Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & ait: Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum & malum. nunc ergo ne fortè mittat manum suam, &umat de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum [animalem vitam] Emisit eum Dominus Deus [benignus iudex & gubernator] de paradiso voluptatis, ut opera;

Cor. 4.

operaretur terram, de qua sumptus est. Eiecitque Adam: & collocauit ante paradysum voluptatis cherubim, & flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitæ. *Benignitatis, ac misericordia, iudiciiq; pariter consilio hominem perpetua atque aeterna vita facultate & copia (quoad carnem attinet) priuatum legimus; ita ut qui interioris portionis vitam perdidisset, quam propria virtute atque opera instaurare non poterat, ab illo felicissimo horto exul exterioris quoque hominis fine, hoc est, carnis solutione mulctaretur; nec ad utramque repetendam restituendamq; vitam, remedium ipse sibi inuenire posset, sed ex Dei benignitate atque promisso expectaret obtinendam, promittentis fide fultus, & obsequij studiis & exercitationibus, quoad vitam mortalem hanc viueret, deditus. Hac enim arcana significatio est illius mandati, ut operaretur terram, de qua sumptus est. illam ipsam terram, de qua terrenus atque animalis existiterat, & à qua captus, & in fraudem coniectus fuit. Vtrumque namque* np̄ *verbo LVCHAHH indicatur. Nec verò vita tantummodo ipsius copia & usu priuatus fuisse homo dicitur, sed via quoque ipsa qua ad vitæ arborem accessus pateret; ita ut nullo pacto, nullo proprio consilio, nullo nec singulari cuiusquam, neque communi plurium inuenio, vitam sibi homo vel prorogare, vel tueri, vel amissam semel ultro repetere posset, non corporis, non animi semel amissam vitam, sed nec ab Angelis etiam, aut alio quouis spiritu petere, quippe cum vel Angelos ad eam rem adire & conuenire volenti flammeus gladius perpetuo vibratus obiectusq; obstaret, quoad via ipsa ultro sese conspiciendam tenendamq; præberet, & vita optantibus & expetentibus diuina liberalitate donaretur. TRIA igitur ex his, quæ iam enarrauimus, obseruatione admirationeq; dignissima existere: Virtus primùm atque efficacitas infinita Dei, in mundo omni, atq; adeò in homine creando, eodemq; animantibus terræq; omni præficiendo: iustitia deinde diuina in statuendis legibus, iisdemq; consecuta crimen & scelus pæna vindicandis: & misericordia atque benignitas summa in suscipienda & constituenda hominis iam perditæ salute; quam misericordiam iustitia etiam complexa probauit, iustificatum esse decernens, ut sicut mors homini à Verbi obsequijs discedenti illata fuerat, ita rursus Verbo hominis mortem suscipienti ac subituro vita restitueretur, & ut alterius inobedientie supplicium, ita alterius obedientie summæ summum & maximum tribueretur præmium. Atque his tribus obseruationis nostræ articulis ad arcana salutis mysterium, doctissimis hominum ignotum, modestissimis atque sui ipsorum contemptoribus declaratum, prima aperitur ianua.*

De

De experimento hominis vario.

CAPVT III.

HCC E Adam quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum & malum, ait Deus. Cum verò bonum natura sua expetendum, malum verò fugiendum videatur, euenit, ut ad boni appetitionem, maliq; declinationem, homo promptus euaderet. Neque verò hoc tam vitio dandum erat, nisi imbuta prauitatis erroribus mens optionem & electionem sibi ipsa usurparet, usurpatamq; urgeret, ac temeraria contentione tueri ac defendere, atque sapientia etiam nomine consecrare studeret. Nam cum tantum vitij hominis natura ex illo primo peccato acceperit, ut quæ posterior in omni vitæ actione & usu pars esse debuerat, hoc est, exterior homo, sibi primùm cedi indulgeriq; non postulet solùm, verùm efflagitet, atque magna etiam contentione molietur; per sepe efficitur, ut quod ipsa sibi bonum ducit, interiori quoque bonum videri ac persuaderi velit, & curam non paruam iniiciat querendi argumenta & causas, quibus id quod ipsa cupit & optat, pro locis & temporibus, proque aliis ingeniosis magis quàm veris rationibus optandum censeatur, nec optandum modò, sed, quod maximè infestum & periculosum est, diuinæ voluntatis & approbationis titulo dignum existimetur, indeque maiori conatu atque studio quàm veritas ipsa susceptum ineatur, atque illud exemplum valeat & usurpetur plerumque: Non morte moriemini: scit enim Deus, quod in quacumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij scientes bonum & malum. Itaque in electione earum rerum, quæ vel uti bonæ optandæ sint, vel ad bonum tendere ac deducere existimentur, non quid, quantumq; Deus aut iubeat, aut vetet, modò tenendum, sed vlteriùs etiam contendendum sibi persuadenti, hoc est, quidnam, & quantum Deus ipse sciat: eam verò Dei notitiam, & scientiam suis ipsorum falsa & fucata sapientia elementis ac ponderibus æstimandam definiendamq; tentant: atque ita vana pro solidis, difficilia pro facilibus, molliora pro durioribus, curua pro rectis, obscura pro claris & perspicuis capiuntur, dummodo sibi ea parte plus placeant, quæ sensibus animalique facultate prædita est. Vidit igitur mulier quòd bonum esset lignum ad vespendum, & pulchrum oculis, ad spectũque delectabile. Namque illa sic argumentata, sibi vsui futurum, atque adeo esu dignum & paratum putauit: Non frustra, inquit, huiusmodi bonum odorem suauis gustus indicem, non frustra formam & modum, non etiam colorem & pulchritudinem hanc Deus fructui indidit, sed homini in usum parauit: cum Deus in natura rerum nihil frustra, nihil temere, nihil inutile effecerit. Tulit ergo de fructu illius, & comedit, deditq; viro suo, qui comedit. Ab his igitur initiis humana sapientia schola omnis profecta dimanauit, & suus unicuique sensus pro præceptore, suum ingenium pro duce, suus appetitus pro Deo petita, con-

K

sulta,

fulta, cultaque exsistere. Hinc definitiones, partitiones, comparationesque rerum, alia cum aliis & cum seipsis persape pugnantes; hinc rixae, contentiones, & iurgia; hinc sectarum, opinionumque inextricabilis multitudo & perplexio, aliis commenta, inuenta, figmenta, ac somnia sua pro diuino oraculo proponentibus & venditantibus, atque usque ad inuidiam rabiem propugnans, singulisque illud usurpantibus & repetentibus, quamquam non oratione semper, sed actione & commetatione perpetua: Scit Deus quod in quacunque die comedetis, aperientur oculi vestri, & eritis sicut Diij. Hoc enim, ut suo differemus loco, variarum sectarum auctores suis persuadere discipulis studebant. qua de re scriptum legimus: Veruntamen vani filij hominum, mendaces filij hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in id ipsum. Verum, ut iam edocti sumus, omnia haec ut vana & inutilia, imò ut perniciose prorsus à paradiso una cum homine ipso eiecta expulsaque sunt, & cura imposita homini excolendi terram, ex qua sese assumptum cognoscere fas usque fuerat, in eoque cultu sese ad usque sudorem exercendi atque versandi, & panem suum sibi comparandi; quo cibo ubi vitam hanc mortalem traduceret, ad promissa salutis communionem Dei benignitate perduceretur. At qui hominem in eo, quem diximus, rerum statu degentem, duplicis prolis parentem factum legimus: alterius quidem insolentis ac superbae, suique tantum amantis, aliisque inuidiae & infestae, ac plane violentae: alterius vero mitis, lenis, ac pie simplicis facilis, & modestissima. Atque duo haec uniuersae deinceps hominum sobolis ac posteritatis exempla fuerunt in duas tantum vitae vias diducta: quam rem ita sacra enarrat historia: Adam vero cognouit uxorem suam Heuam. Quae concepit & peperit Cain, dicens: Possedi hominem per Deum. Mater femina insolentiorum atque asperiorum hunc natum possessionem suam esse autumat, & diuino exornat elogio: quod eiusmodi ingenia virilia nimirum, atque prompta, & ad gerendam rem maxime idonea, inferioris partis oculis videantur. Filij enim huius seculi prudentiores in generatione sua sunt, quam filij lucis. Atque hi quo insolentiores sese praebent, hoc potentiores atque beatiores putantur, usurpatores videlicet alieni commodi, atque inuidi & obstrictatores; Praestantes iidem dicti (neque enim aliud nunc verbum Latium succurrit, quo Caini nomen imitemur, quam Compotis siue Praestantis.) Hac altera priorque Adami, atque Heuae, hoc est hominis terrigeni, & vitalis feminae proles fuit, robustior, potentior, insolentior, minusque, ut paulo post notabimus, humana. Altera vero & posterior illa fuit, quae probitatis atque pietatis exemplar primum exstitit, ex iisdem parentibus orta, sed quae interioris hominis virtutem, & candorem, simplicitatemque referret. Rursumque peperit fratrem eius Abel. Namque ex eodem homine masculo & femina petulantia, proteruitas, rursumque pudor ac modestia proficiscuntur: iisdem porro parentibus probi & improbi homines progenerantur, quorum tamen diuersae mentes, diuersis atque dissonis studiis detentae, disparem omnino vitam degunt,

disparibusque inducti finibus dissimiles demum habent exitus, boni bonos, mali vero exitiales. Fuit autem Abel pastor ouium, & Cain agricola. Alterius quidem simplex, mansuetum, mite, atque modestum, & officiosum vitae institutum, & munus ouium pascendarum cura probabat, animantium videlicet praeter ceteras mitissimarum, quae pastori dominorumque suo & cibum simplicem lactis, & vestium usum praeberent, idoneumque custodiendi operae precium, ubertate & facultate sibi à natura concessa, persoluerent, ipsa vero simplicis & sponte nati faeni, herbarumque pastu alerentur, nullumque pastori suo praeter deductionis & custodia laborem imponerent; interim vero dum pasci contingeret, satis loci atque otij ad cogitandum, meditandum, & exercendum bonis consiliis animum praeberent. Huiusmodi enim bonis, & sana mente atque humano ingenio praeditis pastoribus, vita constare facile potuit. Et Cain agricola. Durus attentusque homo, & auaritia instigante labori nimio deditus, cuius varia colendi agri studia nusquam toto anno intermitterentur, aperienda findendaque humo assuetus, atque instrumentis inuentendis intentus, quibus pro seculi sui facultate artem illam exercere expedireque posset, hinc à labore, cum nullum declinaret, otium nullum suppetebat, quo seipsum excoleret, quo mentem animumque ad diuinam & humanarum contemplationem rerum intenderet, sed totus in parando corporis victu atque in cumulanda re immersus, nec pietatem erga Deum & parentes, nec aduersus fratrem proprium charitatem retineret, suique unius rationem habendam duceret, deque posteritate sua amplificanda, demum de mundi huius, mortalisque vitae commodis sibi familiaeque suae comparandis, potissimum ageret: religionis autem atque pietatis vera rationem postremam duceret, atque externo tantum ritu, non spiritu item coleret. Factum est autem post multos dies, ut offerret Cain de fructibus terrae munera Domino.

Quamquam improbissimus quisque viuat, interdum tamen religioni indulgendum ducit, diuerso tamen consilio: nam pro vita atque studiorum suorum usu & sine diuersa diuersè de Deo, Deique cultu statuit. Hic Deum orandum censet, det vitam, det opes; ille vero inimicorum suorum animas poscit; alius gloriam, alius alias res in votis ponit: atque huiusmodi curis rerum suarum partem nec optimam, nec simplicem impendendam arbitratur: hocque pacto Deum sibi conciliare, propitiūque reddere satagit. est etiam qui scelerum impunitatem huiusmodi mercede emptis diuinis auribus assecuturam sese putet, nullis vere ac solidae poenitentiae ad tantum negotium opportuna iactis fundamentis. Cain non dictus est ex optimis frugum suarum culmis munus Deo dicasse, non ex iis quae proprio ac iusto labore comparauisset: nec enim eo animo erat, ut optima ac pulcherrima quaeque rerum Deo accepta referenda sacrandaque censeret, sed de fructibus terrae: quo dictiois tropo ea iudicantur, vel quae terra nullo hominis cultu sponte sua protulerat, vel si ex iis etiam, quae laborem sibi cultoris vendicabant, interpretari velis, nihil tamen egregium praesferrent, sed numeri tantum pars essent ex fructibus terrae.

Contra verò Abel, cuius præcipuum pietatis fuerat studium, quidquid optimi atque præstantis habebat, auctori, conseruatori, atque salutari Deo vouebat, & sponte etiam sacrificabat. Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui, & de adipibus eorum. Ita ut non prima modo gregis capita & viscera, sed pinguisima ex illis Deo adolenda seligeret. quo in officio quidquid ex exteriori homine, qui caro etiam dicitur, primum & maximè proficisceretur, hoc est, vitæ studia, cogitataque præcipua, vni Deo sacrare probareque cupere sese profitebatur. Atque hanc mentem pietatè que huiusmodi Deo placere cum primis, & præcipuam opportunissimamq; ad litadum esse, exempli illius dissimilis declarauit euctus. Namque oculi Domini super iustos [primum] & aures eius in preces eorum: vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Igitur Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius. Ad Abel animū ac mentem primum, atque hac gratia ad munera eius Deum respexisse legimus. Ad Cain autem, & ad munera illius non respexit. Duobus itaque breuibus quidem, verūm grauisimis exemplis docemur, humanarum rerum probationem vel improbationem ex hominum ipsorum probitate vel improbitate Deo statui; quippe qui ad Cain non respexit, cuius, ut ait Iohannes, opera maligna erant, fratris autem eius iusta. Victima impiorum abominabiles Domino, vota iustorum placabilia. siquidem abominatio est Domino via impij: qui sequitur iustitiam, diligitur ab eo. Oportet autem manifesta fuisse argumenta voluntatis & prouidentie Dei in utrumque fratrum, quando maior minoris felicitatem. lethali & implacabili inuidia profectus est: atque hoc grauisimum inuidendi vitium natum est ex illo sui ipsius amore, quo quisque sese Dei simile esse contendit, & bonum ac malum sibi vni sciri, alterumq; petere, declinare alterum studet: quo vitio vbi hominis mens imbuta, & corrupta fuerit, non humana modo societatis & necessitudinis iura violat & peruertit, sed diuina etiam oblitus momentis Dei vocem quoque contemnit. Est autem inuidia, ægritudo suscepta animi, propter alterius res secundas, que tamen nihil noceant inuidenti. Iratusque est Cain vehementer, & concidit vultus eius. Nihil equidem Abeli simplicissimi iuuenis, atque vnici fratris probitas, & apud Deum impetrata gratia, Caino obesse potuit vnquam, & tamen tanta incidit rabies, ut, nisi de medio sublato fratre, vita videatur perpetuò fore acerbissima, & huiusmodi funesta cogitatio mentem & vultum deiciat, & animi tumultum facile arguendum prodat. Atque in hoc primo duorum fratrum exemplo, inuidia, insidiarumq;, & iniuriarum ab hominibus aduersus homines susceptarum initia & exitus indicantur. Quidquid enim Caino in mentē sua sponte venerat, quidquid à Deo monito- re dissuasum suauimè fuerat, idem vniciq; homini non modo pio, & sui ipsius memori, sed Caini imitatori representatur. Quidquid rursus Abel egerat, idem simplicissimus quisque, & innocentissimus in sese experitur. Alter enim vbi semel sui amore insanire cœperit, nihil grauius, quàm al-

terius

terius commodum, videri aut sentire sibi putat, nihil verò expeditius arbitrat, quàm quocumque pacto, siue vi, siue dolo, siue utroque modo, illud quominus promoueat impediri, vel omnino intercipi. Atque hanc rixarum, fraudum, iniuriarum, ac damnorum, & humani cordis pestis (qua nulla in hominum genus grauius ac vehementius desauit) originem esse, diuinus iam Spiritus declarauit. Amorem nimirum suis ipsius, ex quo cupiunt as, libido, & ambitio proficiscuntur, non ex astrorum concursu ac discursu, non ex natura exterioris vitio, ac tumultu vllò, non ex rerum ipsarum, quæ vel appetuntur, vel fugiuntur, defectu vel excessu, quando illa ratione sua indifferentes censentur, sed ex concepto ac nutrito in hominum ipsorum sensibus atq; animis vitio. S. S. E. Vnde bella & lites in vobis? Nonne hinc? ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris? Concupiscitis, & non habetis; occiditis & zelatis, & non potestis adipisci; litigatis & belligeratis, & non habetis propter quod non postulatis; petitis, & non accipitis, eo quod male petatis, ut in concupiscētis vestris consumatis. Adulteri, nescitis quia amicitia huius mundi inimica est Dei: quicumque ergo voluerit amicus esse seculi huius, inimicus Dei constituitur. An putatis quod inaniter Scriptura dicat, Ad inuidiam concupiscit spiritus, qui habitat in vobis? Tanta igitur Cain propter inuidiam deprauati dementia fuerat, ut nullo pacto melius quàm fratris nece sibi consulere, mentemq; suam explere putauerit. idq; intra se intento animo, demissoq; vultu cogitandum, quemadmodum clam Deo, nec parentibus arbitris, ut pote intercessuris, conficere posset, tacitus cogitabat. Verum enimvero & propositū, & propositi causam sese non latere posse, Deus declarans, interius habito sermone dissuadere, & sibi melius ac sapientius consulere ac prospicere præsens hortatur & optat. Dixitque Dominus ad eum: Quare iratus es? & cur concidit facies tua? Nonne si bene egeris, recipies? sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit? sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. Eam quam Cainus momentis, & ad sanam mentem reuocantis, ad melioraq; hortati Dei vocem audiuit, nemo tam stupidus malig; animi est, qui, cum in peccandi cogitationem primum venerit, sibi interius factam, ac satus superq; perceptam, inficiari verè possit (quandoquidem in duorum illorum fratrum Caini & Abeli exemplis omnium hominum imaginem viuam intueri licet) nemo, inquam, sibi scelus aliquod suscipienti à diuino Verbo omnem hominem illuminante intra propriae mentis recessum, mali consilij dissuasorem sermonem non futurum causabitur, cogitationibus inter se inuicem accusantibus, aut etiam defendentibus. Atque hunc sermonem non debitum quidem, verum diuina gratia vltro habitum, testem veracissimum, & consciūm grauisimum futurum vnicique nouimus, in die qua iudicabit Dominus occulta hominum. Nemo enim homo immanior, audacior, aut ab humanitate alienior esse potuit Caino fratricida, qui primus nouū lethi genus, homicidium, inquam, & quod seuius multo est, parricidium, auctor in orbem inuexit, qui fraternā gratiam

primus violauit, qui parentes proprios optimi filij desiderati perpetuo dolore ac luctu affectit, qui societatem hominum perripuit, propriam domum funestauit, aeternum generi suo crudelitatis & seuitiae opprobrium reliquit, deum humana omnia ac diuina iura peruertit: & tamen iste à cogitati sceleris expeditione, ausu, & conatu auocatus est alloquio Dei, cuius misericordem atque benignam prouidentiam ipsa sua sapientia sic assertam commendat: Diligis enim omnia quae sunt, & nihil odisti eorum quae fecisti. neque enim odiens aliquid constituisti aut fecisti. Quomodo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses? aut quod à te vocatum non esset, conseruaretur? Parcís autem omnibus: quoniam tua sunt Domine, qui amas animas. Audiuit autem ille suam singulis hominum culpam fraudi esse, in nullumq; posse ab alio transferri, declinare verò & effugere, facultatis consiliique esse vniuscuiusque, idq; virtuti adscribi, admittere verò ac sustinere, à recta ratione, sanoque sensu alienum esse, ideòque probro proximum, & pœna esse obnoxium.

Quare, inquit, iratus es? Cùm fratris pietas & virtus nocere tibi, nihil officere, aut detrabere nihil possit? Tuum ergo tibi vitium istam iram vltro incendit, idemq; vultum depressit abiectiq; tuum, quod tamen virtute, studio, atque conatu domare ac frangere possis; nec frangere solum, sed ubi virtute, pietate, atque officio superaueris, cum decore & premio victor euadere. Atque sua sponte manifestum & certum haberi duci que debet, Deum, qui huiusmodi sermone benignè & amanter compellaret, auxilium, subsidium, ac praesidium suum homini meliora seligere atque agere volenti, & conato, non fuisse subducturum. Nihil enim Deus efficitur, quod ubi aptū, paratum, idoneum, & obtemperantem, fidumq; animum nactus fuerit, euentu & exitu felicissimo non expediat. Propè est Dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate. Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, ut saluos faciat eos. Et quomodo descendit imber & nix de caelo, & illuc vltra non reuertitur, sed inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat semen serenti, & panem comedenti: sic erit verbum meum quod egredietur de ore meo: non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quaecunque volui; & prosperabitur in his ad quae misi illud. nempe apud eos qui veritatem Dei in iustitia detinere noluerint. Nulli namque hominum quicquam fraudi fuit, praeter peccatum à se admissum & folum. Iniquitates vestrae declinauerunt haec, & peccata vestra prohibuerunt à vobis bonum. Quia inuenti sunt in populo meo impij, insidiantes quasi aucupes, laqueos ponentes, & pedicas, ad capiendos viros. Igitur diuinum monitum virioso animi sui affectu, atque implacabili inuidentiæ posthabens Cainus, Abelum fratrem, sanctum innocentemq; virum, atque securum, nihilq; manus timentem, quam paratas sibi à fratre unico, & maiore, atq; his nominibus obseruato, insidias, repentina inuasum uincant. Cumque esset in agro, insurrexit Cain aduersus fratrem suum

Abel,

Abel, & occidit eum. Fructus & partus ab homine exteriori producti secundum fuit specimen. Primum enim fuerat, verum suum, hoc est, interitorem hominem in mortem deturbasse: secundum verò, necem etiam aliis intulisse, nullamq; nece situdinis, quamuis coniunctissimæ, habitam esse rationem parti illi humanae, quæ sociam, & sibi in carne vna coniunctā, in fraudem calamitatem, ac mortem allidere minimè dubitauerat: namque tam Carnus, quam huius pater Adamus, homo fuere, & hominis uterq; partes egere, uterque liborè & sponte sese à Dei iussu, & monitu, ac lege, ad inferioris consilij obsequium traducti. Prima ergo hominum societates inuidia atq; cæde, immo parricidio turbata, documento fuit, simplices ac probos viros periculo suo in improborum consuetudine perpetuo versari, atque vitæ innocentiam & candorem, ni leges vindicent, sceleratorum inuidentiæ, insidiis, dolis, ac fraudibus patere, tantumque improbos à maleficio hominum aliorum metu coerceri, & pudore nonnihil refrenari; inde verò occasionem captare, vel Deo vetante, dum mortalis idem nemo sciat, conceptum semel atque admissum animo facinus peragendi, ad eamq; rem socios quarere, non tam ex amore atque charitate, quæ nulla improbus certè est, quam ex mutui auxiliij causa; ut quod pessimus quisque solus conficere non valet, sui similibus conuictis viribus & opibus exsequatur. Horum autem huiusmodi commune consilium & usurpatur oratio: Circumueniamus iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & impropere nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinae nostræ. Promittit se scientiam Dei habere, & filium Dei se nominat. Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum. Grauis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, & immutata sunt via eius. Huiusmodi Caini & Abelis, hoc est, proborum atque improborum hominum ingenia, studia, & vitæ atq; morum exempla sunt: neque quicquam securitatis piis ac sanctis viris in mundo est, nisi quantum diuina prouidentia tutela certissima vel defendit ac tuetur; vel, ubi tentari & exerceri probos permiserit, curat, & ulciscitur. Sed quoniam eadem humani generis amans est, & casum atque interitum miseratur; non modo piis, ut diximus, curat, verum impiissimum quemque atque improbissimum cum perire nolit, vltro ad sanitatem, pœnitentiam, correptionemq; vitæ reuocat, exceptura clementissimè, ubi improbitatis periculosos, atque desertæ pietatis & virtutis repetentes; verèq; studiosos probauerit. Huius verò in improborum reuocatione diligentia diuina prima actio esse solet, mentem atque animum ad peracti sceleris agnitionem, detestationem, atque confessionem percellere, quod primum officium Verbum ipsum sibi nunquam omissum declarauit. Ego, inquit, quos amo, arguo & castigo; amulare ergo, & pœnitentiam age. Ecce sto ad ostium, & pulsò: si quis au-dierit vocem meam, & aperuerit ianuam, intrabo ad illum, & cenabo cum illo, & ipse mecum. Hanc ab initio cum hominibus rationem à Deo initam, ipsa primum apud Adamum exemplum ostendit, Adam ubi es? & rursum idem

in Caino urgendo repetitum confirmavit. Et ait Dominus ad Cain, Vbi est Abel frater tuus? Vterque quidem Dei vocem audire, Adamus & Cainus; verum prior, admissi facinoris minimè inficiator, mulierem excusare studuit; in eo magis venia dignus, quòd confessionem non recusaverit, quam cum agnita infirmitudinis & improbitatis dolore pronunciatam oportuit. posterior verò delictum celare, atque insolenter etiam crimen declinare, accusantemque conscientiam excogitata & artificiosa responsione dissimulare conatus est: Nescio: numquid custos fratris mei sum ego? Primam auocantis à culpa Dei monitionem Cainus exceperat, quam suscepisse prastitisset. eandem cunctis mortalibus, ante admissum nefas, animo atque cogitatione repeti vnusquisque sibi ipsi conscius, testisq; est: post flagitium vero admissum, claram, & manifestam reuocantis vocem, intra mentis penetrabilia sentiri, conclusis etiam ianuis, hoc est, visceribus turbatis & pauentibus, peccatores omnes nobiscum confiteantur necesse est. Verum in illo summa insania, summaq; perversitas, & exitialis proteruita est, si quis reuocatis Dei & morbi detestationem, sanitatisq; amorem, suadentis monitum contemnat, & peccatum vel dissimulare, vel negare, vel negligere, atque occultare magis proteruè, quam deprecari suppliciter studeat. Namq; illud ad clementiam & misericordiam Dei optimi paternum affectum commouet, hoc verò ad pœna supplicium eiusdem aeterni ac saeui iudicis iustam irritat iram.

Rom 1.

An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundùm autem duritiam tuam, & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet vnicuique secundùm opera eius: iis quidem qui secundùm patientiam boni operis, [ut Abelus] gloriam, & honorem, & incorruptionem quarunt, vitam aeternam: iis autem qui sunt ex contentione, [ut Cainus] & qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio. Tribulatio & angustia in omnè animã hominis operantis malũ. Huius horribilis proteruitatis & insolentiæ primam in orbe imaginè expressit Cainus, cuius responsi contumaciam tremendi iudicij sententia persecutus Deus, Dixit ad eum: Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Quo responso, publicũ & singularè etiam humanorum factorum curatorem, & arbitrum sese Deus professus, declarat nullum esse tam occultum, nullum tam dissimulatum in terris facinus, quod vel se iudicem, vel naturam ipsam rerum, atque adeò brutissimam omnium terram testem latere possit; nullumque tam insensibile rerum genus in terra, quod, admissa aduersus innocentem iniuria, non offendatur ac doleat; porro nullum tam mutum, tam vocis expertum elementum, quod inquisitori & cognitori, atque iudici Deo vocale non sit. illud quoque cum primis obseruandum, atque animo mentiq; insigendum docet, hominum propter iustitiam & innocentiam occisorum & mortuorum sanguinem, quamquam absconditum, quamquam terra visceribus abditum & sepultum, tamen Deo

viuere,

viuere, clamare, & audiri, nec, quo minùs id fiat, vlla arte, & opera, aut vi impediri posse. Porro diuinum iudicium, omni ex parte integrum, seuerum, atque legitimum constare, tametsi hominum dissimulatione, fictione, & dolis, aut studio, diligentia, gratia, opinione, aut alio quouis colore res ipsas velari celariq; mundo contingat, aut in tenebris ita peragi, vt nusquam in lucem proditurus quispiam existimet, tamen auctori ipsi nunquam obliuione extinctum, aut Deo iustè semper iudicanti non cognitũ, & ante quàm pœnè fuerint exacta commemoratum, exprobratumq; iri. Hæc fecisti, & tacui, ait Deus. Existimasti iniquè quòd sim similis tui: arguam te, & statuam contra faciem tuam. Quid fecisti? Conuincentis & coarguetis, confessionemq; urgentis Dei oratio est, confessionem autem non qua ex pœnitentia & veniæ impetranda studio profecta fuerit, quippe quam hominis contumacia sibi ipsi subduxerat; sed qua iustam iudicis sententiam proclamet ac probet. Atqui iniuriam maleficiumque, quocumque tempore, loco, & modo ea patrentur, nisi aliàs ritè expiata fuerint, inulta, impunitaque minimè euasura; seueritatis diuinæ exemplum in homicidam illum editum; confirmavit, constituta pœna morte ipsa grauiore, eademque perpetua.

Nunc igitur maledictus eris super terram, quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinè fratris tui de manu tua. Cum operatus fueris eam, non dabit fructus suos: vagus & profugus eris super terram.

Malefactorum consilia & studia omnia, quamquam magna vi, multa arte & industria suscepta & imita, multoq; labore & sumptu promota, tamen infelici atque erumoso exitu claudenda, & contrario votis euentu ruitura, prior sententia huius pars indicat. Siquidem violentis & furentibus animis & factis diuina iustitia primùm, & hanc venerata ipsarum natura omnis rerum aduersatur insensissimè. Hinc autem est quòd impiis, ac tyrannis, iniustisque omnibus, nec potentia, nec opes, nec sua nimio studio conquisita sapientia, quicquam ad promissam & propositam sibi felicitatem conferunt; quantoq; maior interdum videatur horum vita commoditas & prosperitas, tanto arumnosior miseria & calamitas deprehenditur, nimirum iratis & infestis rerum omnium naturis ei qui societatis humanæ, cuius causã orbis omnis constiterat, dissoluerit ac violauerit ius. Huc illa spectat vox: Cum operatus fueris eam, non dabit fructus suos. Huic verò infelicitatis externæ malo, aliud longè grauius, incommodius, importuniusq; adiunctum est, perpetuus quidam conscientie languor ac morbus, quo impij atque iniuriosi homines correpti & oppressi, assiduis variisque animi ac mentis perturbationibus velut insani laborant, nec sibi ipsi villo consilio, vllòve remedio aut requiem, aut leuamentum parare afferreque valent. Hinc verò varrè studiorum, locorum, atque actionum profectis mutationibus ancipiti & inconstanti semper proposito in diuersas rapiuntur partes, nunc aliud, nunc verò aliud præsidio sibi fore putantes: frustrata tamen omnia experti, anxieris distrahuntur curis, variandis illis quidem identidem, abijciendis verò nunquam.

L

quam. Vagus & profugus eris. Prius verbum animi ac mentis, consilij, inconstantiam, sensusque mutabilitatem; posterius verò locorum, munerum, artium, amicitiarum, & consuetudinum, atque societatum, & negotiorum significat mutabilitatem, metum præterea perpetuum, atque omnium rerum pauorem & formidinem, quibus plenus est semper animus, ubi iniuria aliis facta, sibi se ipsum iniquum & infestum reddidit; id quod manifesta homicida illius confessione deprehenditur. Namque is immanitate atrocitateque facinoris, quasi furis agitatus iniquus, à pœnitentia, & veniæ, ac misericordiæ postulacione, quæ vnicus in tanta tempestate portus, isque verè ac seriò reuersis atque petere conatus patens fuerat, desperationis procella sese permittens ac tradens, exemplum horrendum detestandumque, statuit pessimorum, ac violentorum, perditissimorumque, hominum, qui, ubi semel in profundum malorum deuenerint, inconsideratissima ac dementissima temeritatis impetu cæco ferri sese, quàm meliora momentis consilij voce sisti ac reuocari patiuntur.

Dixitque Cain ad Dominum: Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear. Ecce eiicis me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar, & ero vagus & profugus in terra: omnis igitur qui inuenit me, occidet me.

Eos qui à singulari Dei gratia atque tutela propriis criminibus, & sceleribus sese abalienauerint, omnium rerum natura, animantiumque generibus omnibus odio atque inuidiæ esse, magnoque cum vitæ ac salutis periculo ubique versari, nullibi terrarum aut locorum tuto viuere, oratio hæc apertè arguit. Dei verò clementia interdum, interdum verò iustitia, nonnunquam viroque nomine fieri, vt huiusmodi, quamquam nusquam securi, tamen certa prouidentia defensi, aliquandiu durent: tum vt sui tandem, suæque miseriæ & calamitatis pertæsi, ad pœnitentiam, saniorisque mentis consilium, atque adeo ad misericordiæ diuinæ præsidium sese referant; tum verò vt horum miserrimæ arumnosæque vitæ spectaculum, exemplum, documentumque, mundo atque hominibus cæteris præbeat iustitiæ ultionisque Dei, atque indignationis in sceleratos, impuros, ac nefarios homines. Non tardat Deus promissionem suam

2. Petri 1.
 11 (vt quidam existimant) sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti. Scimus enim, quoniam iudicium Dei

Rom. 2.
 11 est secundum veritatem in eos qui talia agunt. Existimas autem hoc, ô homo
 12 qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies iudicium Dei?
 13 An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis, ignorans quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem
 14 tem duritiam tuam & impœnitens cor, thesaurizas tibi iram, in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei. Huius diuini iudicij perpetuum per totam vitam orbi præconium furiosa ac perpetua instabilitas fecit, qua Cainus à gratia & facie Dei exsul per diuersa loca vagus & errabundus ferebatur, nullibi terrarum tutum, nusquam securum se esse credens, utpote cuius

membra

membra, inquieta mens, mentem verò offensi numinis conscientia, & innocentis fratris occisi terribilis semperque instans imago agitaret atque vexaret, & cuiuscunque, siue hominis, siue aliorum generum animantis occursum afferendæ sibi mortis opinione ac metu exanimaret. Omnis igitur qui inuenit me, occidet me. Ita adeo fit, vt qui semel alterius capiti insidiatus fuerit, vitæ suæ paratas non metuat modo ac vereatur, sed animo & cogitatione semper experiatur insidias, adeo ipse sibi supplicium asiduum est, vt semel iam pœnas dedisse optarit. Verùm vt nec ipse sibi manus afferret Cain, nec ab alio quopiam occideretur, quoad exilio atque metu illo perpetuo mortalibus omnibus diuini iudicij indicium & monumentum sese faceret, Dei consilio prouisum, ac responso cautum legimus. Dixitque ei Dominus, Nequaquam ita fiet: sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur. Nam quod in partè solaminis accipere homicida ille curabat, hoc est, vagationem instabilitatemque illam sibi pœnæ nomine in dictam, oblata morte finire, euenire diuina iustitia vetuit, vt immanis sceleris inuidia & odium mortalibus cunctis probrosæ scelerati illius exsulis pœnæ asiduo ac publico spectaculo concitaretur. Quod quidem exemplum in illo vno præcipuè statutum Deus voluit; nec verò inde ab aliis deinceps homicidis petendum, vt aliàs docebimur, tradidit. Posuitque Deus in Cain signum, vt non interficeret eum omnis qui inuenisset eum. Inquietam illam vagationem, mentis anxietatem, atque membrorum perpetuum tremorem, quæ nomini- bus NAG & NAD, significantur, signum fuit, quo quicumque occurreret, vel agnosceretur ex fama, vel rogatus ipse, causam confiteretur & proderet. Ex illo verò Caini metu, quem homicidij experientia in terrarum orbem inuexit, societatis & coniunctionis inter se, atque mutui auxiliij subsidijque petendi orta necessitas fuit. Namque aliàs nisi innocentes, nocentium vni sibi infestam esse timerent, rursus verò nocentes ab ultione sibi metuendum intelligerent, liberius in agris, suo quemque loco cum uxore & liberis viuere iuuaret, atque sedes interdum pro commoditate soli ac cæli mutare delectaret. Verùm enimvero cum non modo animantium ferarum complura genera hominibus infesta fore, sed homines etiam alios insidiari, & crudelissimè nocere posse constaret, deliberato ac certo consilio in commune coire, & coniunctis opibus sese mutuo tueri iuuareque placuit, authore cum primis rei huius Caino, quem præcipuè in huiusmodi cogitationem proprius ille metus & conscientiaë pauor impellebat, hoc vno pacto, & suæ, & posteritatis suæ præstantiæ, dignitati, atque splendori per spectum iri putantem; inuenta primùm ciuitate, & constituta, cuius necessitudine & ope sese ipse principem sisteret, & ab aliena vi defensum seruaret, inuaderetque interdum eos quos sibi, consiliis propositisque, suis minùs obsequentes, aut aduersos fore cognosceret. Namque illum sanguinarium animum homini parricide, nec pœnitentiæ correcto, nec pœnis, ac terroribus emendato, perpetuò hæsisse, consentaneum est, tum sese in metu illo grauitissimo defendendi, tum verò alios per poten-

tiam opprimendi causa. Cognouit autem Cain uxorem suam, quæ concepit, & peperit Henoeh. Et ædificauit ciuitatem, vocauitque nomen eius ex nomine filij sui Henoeh.

Illud cum primis animaduersione dignum est, Caini acta, facta, gesta que omnia ad humani ingenij & consilij exemplum referri oportere, atq; in hoc vno primùm humanarum artium exemplum constitui, ut quacunque postea deinceps auaritiã, ambitionemq; in studiis actionibusq; hominum spectare videantur, ad huius hominis reuocentur imaginem, qui cum sese à facie Dei eiectum existimaret, suo sibi consilio & modo viuendum esse, & iam nouam humanæ felicitatis rationem inuendam persuasit. Itaque de publicis priuatisque rebus nouum sermonem instituire cæpit, dandumque putauit non parum dexteritati ac prudentiæ suæ, cuius copia & facultate quid agendum, quid petendum, quid esset vitandum, cognosceret. Vnde primæ a se genitæ proli, quam masculam virilemque viderat, atque ita magnæ potentia, & gloriæ, amplitudinisque initium sibi posteritati que suæ fore sperabat, nomē faustum & augustum imponendum curauit H H A N O K, quod Latine initiationem, felicitatis principium, & augurationem dicere possumus. Hispanici sermonis germana vox aptè reddi estrena. Susceptis autem ex hoc filio nepotibus, primam urbem construere aggressus, eodem etiam faustitatis indigetavit nomine; ita ut iam & prolem illam generis ac sanguinis sui propagandi, & urbem magnæ dominationis, atque multarum aliarum urbium condendarum aut obtinendarum initia fore auguraretur, sibi que hoc pacto præclaram primæ omnium hominum familiæ, atque omnium urbium parentis, famam celeberrimis monumentis firmaret. Hinc variæ venèrunt artes. Nam præterquam quod agricultura, cui ipse plurimum deditus erat, variæ ad arationes, insitiones, & consitiones, instrumenta & ferramenta postularer; ipse quoque ciuitatis, & ædificandarum ædium usus, deinde etiam tuenda vitæ, atque pugnandi, & propugnandi, expugnandique opportunitas & occasio diuersa, ac multiplicia, ad inferenda aut depellenda pericula, genera excogitare cogebat. Atque ad hanc partem omnes referendæ sunt artium formæ, quacunque materia ad opus efficiendum indigent, & manuum etiam ministerio exercètur, quales omnes eæ sunt, quæ ministram architecturæ operam præbent, in quibus primùm naturæ & expeditionis ratione locum sibi vendicat ea quæ circa ferrum, æs, metallaque omnia versatur: siquidem hæc una cæteris omnibus commodam idoneamq; præstat instrumentorum copiam; deinde verò mensurarum, & ponderum, numerorumque obseruandam certamq; rationem expedit, itaque omnium huiusmodi externorum opificum primus magister & instructor is dicetur, qui in fundendo, cudendo, incidendoque are, & in emolliendo, ducendo, ac limando ferro fuerit peritissimus. Atque harum omnium artium finis præcipuus est, hominum vitæ, quod ad corporis commoditatem pertinet, consulere. Sunt præterea aliæ, longè istis nobiliores, quæ non tam in corpore iuuando, quàm in erudiendo, excolendo,

formar-

formando, adornandoque animo ponuntur, & liberiores ideo atque humaniores vocantur, quod hominis præstantiore parte dignæ sunt; cuiusmodi eæ sunt, quæ contemplationem, mentisq; agitationem, magis quàm membrorum atque corporis operam exigunt; tum quæ eam animi portionem instruunt, quam intellectum mentemq; vocamus; tum verò quæ eam sibi tractandam usurpant, in qua morum atque consuetudinis, cum priuata, tum communis concinnitudo spectatur. Priorem naturalem disciplinam, posteriorem verò moralem dicimus. Igitur utriusque generis artes quoniam si paulatim atque ex usus ratione inuenire, discere, absoluereq; necesse esset, longissimi temporis mora, atque multorum erratorum experimentorumq; periculis, plurimorumque ingeniorum collatione opus foret; Deus, qui terrarum orbi habitando prospiciebat, duos primos, & maximos, atque præstantissimos omnium magistros, vltro absolutè ac perfectè edocuit, quorum opera atque doctrina, hominum vita ac societas excultior euaderet, atque ad otium & negotium opportunis commoditatibus uti posset. Ab eodem verò tempore, hoc est, à Caini sæculo, hominum pars quedam domicilia coniuncta, quas urbes dicimus, mœnibus sepire & incolere optarunt; pars verò coniunctionem quidem & societatem probarunt, sed liberiore habitatione, atque vitæ genere rusticior uti voluerunt, passionibus nimirum armentorum & pecorum, atq; mobilium tectorum siue tabernaculorum facilitate & libertate. Quibus etiam pro ingeniorum & studiorum ratione artifices illi duplices, hoc est, qui externo in opificio, & qui interna in contemplatione & meditatione occupantur, vtilis esse potuerunt. Primus Caino nepos Irat contigit, cui filius procreatus Mehuiael dictus fuit, ab hoc Methusæl, à Methusaelo Lamechus prognatus. Qui accepit duas uxores, nomen vni Ada, & nomen alteri Sella. Genuitq; Ada label, qui fuit pater habitantium in tentoriis, atque pastorum. Et nomen fratris eius Iubal: ipse fuit pater canentium cithara & organo. Hic musicen nõ inuenisse modo, sed exactissimè exercuisse docuisseq; dicitur: namque hoc vox A B in sacris quoque significat, pro qua Latini Patrem reddunt. Musicen autem vnã ex liberalibus disciplinis esse, quæ ceteras, quamquam sorores & germanas, tamen postrema sequatur & absoluat, nec nostri nunc instituti est ostendere, nec quisquam scientiarum humanarum compos ambigit. Atque hic, ubi mente animique vi, ex Dei doctoris instinctu, numerorum, ponderum, atque mensurarum exactam tenuisset ac tradidisset naturam fratri suo, ex aliena matre nato, atque manu ad materiam omnem tractandam apprimè idoneo & agilissimo, in artibus, quibus ingenio atque animo deditus erat, perficiendis multum contulit proportionum & comparationum rationibus interuallisque expeditis, unde circini, regularumque iudicium constitit. Sella quoque genuit Tubal-Cain, qui fuit malleator & faber in cuncta opera æris & ferri L O T E S diligentem, strenuum, atque peritum opificem significat, cui malleatoris & fabri Latina nomina hoc loco deseruiunt.

Cum verò in uno Adamo humanum genus omne esset duplici parte constans, masculino videlicet & femina; & quæ femina pars erat, post illud boni ac mali experimentum fortior & viuudior videretur, certèque insolentior euassisset; eamq. partem Cainus repræsenteret, ad sui amorè, commoditatem, ornamentum, amplificationemque in terris, ingenio atque studio propensus & intentus homo; cumq. hic idem fratrem suum Abelum occidisset, in quo alterius, hoc est, melioris humanæ naturæ partis, interioris videlicet hominis candor, simplicitas, ac probitas lucebat: illud enenit, ut cultiore pio atque probato desertus & vacuus terrarum orbis, huius seculi filius, in vita potentibus, proq. libidine agentibus, tantum pateret, qua hominum sobole & frequentia, principi huius mundi, hoc est, Diabolo, regnum sine ullo impedimento amplificari & propagari posse existimabatur. Neque enim hoc spiritu quiescente, nihilque agente & instigante, iustus ille Abelus de medio sublatus interfectusq. fuerat, quippe illud promissum de mulieris filij virtute atque efficacitate, qua se superatum & perditum iri audierat, ita malè habebat, habuitque semper, ut ne quis bonus & pius vir deinceps exstaret, cui non ipse quàm posset, grauissimè officeret, insidiasq. instrueret, consilium perpetuum ceperit. Ergo extincto Abelo, pietatis ac pœnitentiæ scintilla in solis primis parentibus, hoc est, Adamo & Heua residua, ac veluti cineribus occultata erant, quoad stipite aliquo diuina prouidentia admoto, ad posteritatem, igne propagato, eruerentur. Hoc verò melioris prolis desiderium parentibus leniendum curauit Deus, tertia prole suscepta, quæ conseruande ac propagande pietatis certam faceret spem.

Cognouit quoque Adam vxorem suam: & peperit filium, vocauitque nomen eius SETH [POSITVM & FIRMATVM interpretari licebit] dicens, Posuit mihi Dominus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain: Meliorem generis partem à deteriore vi atque potentia oppressam & occisam declarat, idq. à Caino terrenarum rerum atque opum cupido fratre, cuius proles numero multiplici creuerat, eademq. ingenio & artibus præstare, seseq. tueri & amplificare studebat. Verum enimvero Dei prouidentia & virtute gratulatur sibi contigisse, ut quamquam non tot filiis, ac tam instructis, atque Caini gens & familia viseretur; tamen vnicus, Deo donante & sufficiente, susceptus modo natus, dolorem ex illius occisi desiderio acceptum imminueret ac molliret, & pietatis veræ diuiniq. cultus rationem, quam Abelus inierat, produceret, teneret, ac tueretur, & promissi illius sancti seminis, fidem atque spem firmaret.

Atque iam duæ in terris familie erant: alteram Cainus, Sethus alteram constituebant. Verum illa frequens & potens, hæc verò infrequens & modesta, uno tantum viro totis centum & quinque annis contenta: cum interitum prior illa multo nepotum & pronepotum succresceret numero, quod exemplum in hominum propagatione & sobole perpetuum, per atates omnes obseruatum est, ut longè maior improborum quàm bonorum dignosceretur

copia.

copia. Nam peruersi difficile corriguntur, & stultorum infinitus est numerus. I ccl. 14.

Verum enimvero ut in plantarum arborumq. natura conspiciamus, eas quæ quasi sponte proueniunt, & campos ac sibus complent, citissimèq. crescut & augentur, nec felici probari fructu, nec diutius durare, sed vel decrescere & minui, vel subita tempestatum ac procellarum vi repente frangi, corrumpi, euelli, ac dissipari, contra verò, eas diutissimè durare, probatisq. commendari fructibus, atq. omnibus temporum iniuriis superesse, quas natura & opportuno cultu tardius unà cum atate adolere & perfici videmus: ita etiam proorum, & bonorum perpetuam & constantem rationem, impiorum verò breuem potentiam, præcocemq. & inanem felicitatem, utriusque partis declarauit euentus; cuius paulo post referemus historiam. Vidi impium psal. 36. superexaltatum & eleuatum sicut cedros Libani. Et transiui, & ecce non erat: & non est inuentus locus eius. Custodi innocentiam, & vide æquitatem: quoniam sunt reliquæ homini pacifico. Iniusti autem disperibunt, simul reliquæ impiorum interibunt. Salus autem iustorum à Domino: & protector eorum in tempore tribulationis.

Rebus autem hominum ita auctis ac dilatatis, ut non in familias modò, sed in oppida, vrbes, ac ciuitates diduci contigisset, disciplina illa domestica Caini parentis valebat adè, ut unusquisque sibi iam suam vim & potentiam, suam voluntatem ac libidinem sibi salutarem & faustam duceret, pròque Deo suspiceret, haberet, & coleret; priuatisq. intentus opibus, ea tantum in commune curaret, quæ ad priuata conseruanda expedire arbitraretur; nihilque diuinum saperet, sed omnia ex hominis definitione metiretur & statueret, ex hominis, inquam, ad Caini exemplum efficti & conformati, qui à facie Dei eiectum sese ducens, de illo humanæ miserie statu, de illius status correctione, de salute hominum generi per Deum afferenda minimum cogitabat, ita ut nomen illud arcanum Dei, quod ad misericordiæ & salutis publicæ rationes pertinet, è communi hominum sermone, & commemoratione remotissimum haberetur. Eadem verò tempestate piissimi viri Sethi domus mascula prole ex diuino beneficio instructa est, cuius munere, & officio pietatis ratio in terris procuraretur, & diuinus instauraretur cultus, ac publicæ salutis notitia, fides, & expectatio hominibus iis, qui persuaderi se sine rent, excitaretur. Sed & Seth natus est filius, quem vocauit Enos. Iste cœpit inuocare nomen DOMINI. Enos nomine homo ea ratione significatur, qua sese ipsum agnoscens, miseriam infirmitudinemq. suam sentit, ac modestiam, animiq. moderationem & grauitatem seruat, ab illa effrenata Caini superbia, arrogancia, atque importunitate sese præbet alienum. Iste cœpit inuocare nomen DOMINI. Namque antehac, à primis propagatione familie Caini annis, potentiorum & magnatum, atque his adulantium ingenio, rudiorumq. credulitate, falsa vanorum deorum opinione, doctrina, atque formidine vulgus omnis imbutus erat: &, si nondum hominibus, vel uiuentibus, vel vita functis, celi tamen sideribus, astrorumq. naturis, ac

nomi-

nominiibus; diuinus tribuebatur honor, utpote quorum ordinibus, motibus, & cursibus terrena omnia atque humana etiam vel oriri, & occidere, vel aqi prorsus, vel certè iuuari a clædi crederentur. Temporum præterea varietates & mutationes, ac ex his nata commoda vel incommoda, opportunitati, importunitati, atque concordia, discordiaq; stellarum, & caelestium luminum tribuerentur. Cumq; maxima hominum pars terrenorum tantum teneretur studio, ea præcipue, quibus terrena gubernari atque duci putabat, excogitatis ac dicatis cultibus concilianda sibi suscipiebat. Hæc itaque res falsas opiniones genuit, erroresq; turbulentos, & superstitiones aniles. Quibus malis Enos medicinam facere studuit, veri Dei nominis atque virtutis, efficacitatis, & communis ac singularis in homines providentiæ, ac præsertim diuini de humana salute consilij, propositi, atque promissi disciplina & institutione seriò, studiosè, ac piè suscepta, & exercitanda, ac tradenda, initio ab ipsis rerum primordiis, atque adeò à mundi constitutione repetita ac deducto. Hoc enim nobis illa significant verba: Ille cœpit inuocare nomen DOMINI. Vi præco atq; magister doctrina illius, qua nominis IEHVEH, arcana sententiâ colligitur. Huius doctrina summa illa fuerat, Authorem videlicet rerum omnium unicum asserere Deum, eundemq; gubernatorem ac perpetuum rectorem tradere. Humani generis ortum ducentis & quindecim annis ante se natum præcessisse, parentibus primis Adamo & Heua, qui tunc etiam inter viuos numerarentur, quorum vera & certa confessio esset admissi delicti, & vitiositatis concepta, atque ad posteritatem transmissa, hinc verò malorum omnium hominibus repertam originem, atque morborum & mortis fontem, illius præcipue mortis, qua hominum animi à vera vita abalienati ac pulsi essent. Quam tamen vitam idem Deus IEHVEH nomine appellatus, & eodem etiam inuocandus, hominibus sese redditurum, atque maximorum beneficiorum cumulo ornaturū pollicitus fuerit, obnunciatis & indictis mali consilij auctori, hoc est, diabolo, pœnis coram Adamo & Heua parentibus: atque his ipsis spe facta, finis laboribus omnibus per semen ex muliere oriturum imponendi, & huius promissi postulata fide, ac vitæ pœnitentis & piæ imposta imperataq; conditione. Contineri verò vitæ illius Deo probanda legem ac rationem omnem paucorum præceptorum breui, eaq; humanæ naturæ conditioni ac decoro valde consona summa: videlicet vnius Dei amore, obseruatione, atque cultu, quæ timoris, siue reuerentiæ, siue pauoris, atque alius huiusmodi significantur verbis. Huic verò consequentè esse alterius à Deo numinis credendi aut suspiciendi vetationem, illiusq; solius inuocationem & expectationem: hisq; duobus, ea quæ Deum spectant, præstari. Quæ verò ad vitæ cum priuata, tum communis rationem pertinent, quatuor esse, quibus obseruatis, humanum officium sua sponte rectè flueret, societatemq; vitæ conseruaret. Eorum verò hanc cõstitui seriem: Homicidium, Sanguinemq; vitare; Legitimo coniugio contentos, incestum omnem cauere; Furto abstinere, suog; quemque labore partis vitæ rebus; Ad socie-

societatem conseruandam, & pellendam iniuriam, iudicia institui: quorum præceptorum explicationem in operis huius corpore siue silua adiungemus. Demum Enosi doctrina omnis in admonendis proprii officij hominibus, ysdemq; ad salutis promissæ fidem & spem animandis, continebatur, cum summa attestatione misericordiæ atque veritatis diuinæ, quæ credentibus, vitiumque fugientibus, ac piè & iuste viuentibus hominibus opportunè præstanda esset; neminemq; omnino à salute excipiendum, & excludendum, nisi quæ sua culpa presserit & exceperit. Nec verò dura aut aliena esse quæ præciperentur, sed quæ ipsa humana virtus & natura sua, seq; digna esse fateberetur, quæ ideo ad salutem obtinendam exigebantur; tamen in illis vera salutis ratio non esset sita, sed in unico Dei beneficio, omnem humanam opinionem & expectationem longè superante, per Deum liberalissimè ac benignissimè præstando. Credere itaque oportere diuinis effatis, & credentem ea quæ imperarentur, quæq; maximè decerēt, velle, & conatu studioq; adhibito sedulo agere. Atque hæc fidei ac legis illius prima, quam naturalem dicimus, breuis doctrina, duobus præcipuis membris distincta, Dei timoris & cultus, atque officij ac iuris inter homines obseruandi, quorum omnis ratio innocentiam & beneficentiam spectat.

De hominis Arbitrio.

CAPVT IIII.

AD salutis ultro à Deo promissæ & afferendæ obtinendum beneficium illud summum ac maximum, de quo verba ab Enoso frequenter facta narrabamus; hominum, qui seruari cuperent & studerent, non fidem tantum, sed obedientiam, obseruantiam, & vitæ probitatem exigi ac peti diximus; neque in ea exactiōne quicquam esse, quod natura ipsa humana à se alienum, vel sibi non integrum causari posset. Id verò quàm verè ex sacris oraculis firmetur, operæ precium lectori facturi videmur, si altius repetitum ostenderimus. Hominem interiorem ad imaginem & similitudinem Dei factum iam didicimus, variis præditum, ornatum, ac decoratum virtutibus, memoria, intellectus, prudentiæ, fortitudinis, temperantiæ, ac iustitiæ, & aliis permultis, quibus imago illa diuina concinnata est. Has verò omnes quamquã admissi peccati mole ac pondere pressus homo longè minùs quàm antea expeditas experiatur; retinet tamen, & suis in animi partibus locatas manere intelligit; nec sibi ipsi præsentis atque certas inficiari potest: potest & idem exercere, atque exercitationis vi & vsu nitidiores promptioresq; præstare, quippe omnia quæ sua sponte pulchra decoraq; sunt, exercendo pulchriora reddi, ac magis magisq; indies nitescere videmus. illud tamen verum est, exacta harum virtutum exempla sine auxilio subsidiog; Dei edi non posse, propter circumstans illud, quod diximus, peccati pondus

pondus & venenum, quod humanis membris ex illo vetiti fructus esu, atque ex serpentis halitu fuit infusum. S. S. E. Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Verum eam uero huiusce infirmitudini, & corporis animiq; imbecillitati, diuinae misericordiae & opis copiam praesto semper esse, neq; cuiquam, qui admittere sedulo uelit, subduci, testimonio certissimo fuerit ea, quam modo retulimus, Caini imago & historia, quem, quamuis irreprochissimum & perditissimum, tamen immane facinus animo cogitantem blanda, grata, paterna, ac salutaris Dei interpellauit & praeuocauit, deserteq; docuit, peccati ac sceleris vi & impetu nisi uolentem & prudentem, atq; ultero succumbentem, opprimi non posse; sese autem qui moneret atque exhortaretur, propitium fautorem, & lueta, atque repulsa, uictoriaq; adiutorem adesse.

Nonne si bene egeris, recipies? sin autem male, statim te foribus peccatum aderit? sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. Qua diuina sententia non tantum pronuntiata simpliciter, uerum expositione amplificationeque confirmata, docetur peccati appetitum homini subiectum esse, non secus atque in recte instituta domo ac familia uxor uiro subiecta est; & hominem etiam post illam primam cladem peccati appetitioni dominari posse: namque idem uerbum hoc in loco usurpatum est a Deo, quod in Hebraeae denunciationibus fuerat prolatum: Sub uiri potestate eris, & ipse dominabitur tui, id uero quod responso Dei declaratum referimus, multorum etiam inter gentes nationesq; hominum innocenter atque studiosè uiuentium exempla experimentaque comprobarunt, qui gratia illi diuinae intra eorum animos lucenti atque suadenti sese faciles atque habiles praebuerunt, & cum uiciorum fera monstriferaque natura & copia bellum felici successu sustinentes superarunt, & consilio, auxilij, ac demum uictoriae parenti Deo gratulati sunt, ex quorum numero Iob & Melchisedech, & horum similes uiciorum domitores, ac uirtutum sectatores fuere. in hac quoque classe nonnulli ex Philosophis describi possent, qui, diuino instinctu moniti & aduti, suos composuere mores, & alienos etiam praecipiendo ac docendo emendauere, nisi ydem arrogantia dementati, & gloriae cupiditate corrupti, id quod gratiae, bonitati, & efficientiae Dei acceptum referre debebant, suae ipsorum uirtuti atque sapientiae tribuissent, quamobrem postea, ut diuino priuarentur dono, commeriti sunt. Quia cum cognouissent Deum [& in externis rebus sese indicantem, & in ipsorum animis internè insinuante & agentem] non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. dicentes enim se esse sapientes, facti sunt. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & uolucrum, & quadrupedum, & serpentium. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam: ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis. qui commutauerunt ueritatem Dei in mendacium: & coluerunt, & seruiuerunt creaturae potius quam creatori, qui est benedictus in secula. Et sicut non probauerunt

Deum

Deum habere in notitia: tradidit illos Deus in reprobum sensum.

Hac itaque exempla ac testimonia aperte ac planè declarant homini, animi uirtutibus non abusu, & gratia diuinae efficientiam auxiliūq; admittenti & agnoscenti, ea uitari posse peccata & scelera, quae ex uitiositate cupidinis cor animūq; tentant; uitari, inquam, non ut non tentent, sed ut non suscipiantur & peragantur.

~~_____~~
~~_____~~
~~_____~~
~~_____~~
~~_____~~

Non enim coronabitur, nisi qui legitimè certauerit. Beatus uir qui suffert tentationem: quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam uitae, quam repromisit Deus diligentibus se. Nemo, cum tentatur, dicat quoniam à Deo tentatur. Deus enim intator malorum est: ipse autem neminem tentat. Vnusquisque autem tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus. Deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum. peccatum uero cum consummatum fuerit, generat mortem. Nolite itaque errare fratres charissimi. Omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est, descēdens à Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec uicesitudinis obumbratio. Quamobrem quodcumque hominibus peccatum admissum, uel delictum susceptum fuerit, probro & crimini esse oportet, quod imbecilliori ac deteriori sui portioni indulgere & obsequi magis quam imperare ac temperare libuerit, eodem profusus pacto quo primum peccatum ab Adamo fuerat admissum, qui exprobrantis atque iudicantis Dei sententia illud audiuit: Quia audisti uocem uxoris tuae, & comediisti de ligno, ex quo praeceperam tibi ne comederes, idcirco maledicta terra in opere tuo. Spinās & tribulos germinabit tibi. In sudore uultus tui uesceris pane tuo, donec reuertaris in terram tuam. Hunc uero sudorem tantum laboris interpretati tam sumus, quantum par esset consumi in resuscendendis & uellendis corruptis appetitionibus, & carnalibus concupiscentiis, quae in maledicta terra, hoc est, in exteriori homine pullulantes, aduersus animam, id est, interiorem hominem, subinde militant.

~~_____~~
~~_____~~
~~_____~~
~~_____~~
~~_____~~

Quam quidem rem cum certam subductamq;

~~_____~~
~~_____~~
~~_____~~
~~_____~~
~~_____~~

~~_____~~
~~_____~~
~~_____~~
~~_____~~
~~_____~~

Iſaia 64. *pij viri ac Vates haberent, ita confeſſi diſſamabant: Facti ſumus vt immun-*
 33 *dus omnes nos, & quaſi pannus menſtruata vniuerſa iuſtitie noſtrae: & ce-*
 33 *cidimus quaſi folium vniuerſi, & iniquitates noſtrae quaſi ventus abſtule-*
 Job 17. *runt nos. Numquid iuſtificari poteſt homo comparatus Deo, aut apparere*
 33 *mundus natus de muliere? Ecce lana etiam non ſplendet, & ſtelle non ſunt*
 33 *munda in conſpectu eius: quanto magis homo putredo, & filius hominis ver-*
 33 *mis? Quam quidem ob rem nullo effici modo potuit, vt homo poſt illam pri-*
 33 *mam labem ſeipſum à morte erueret, & ad perfectam vitam iuſtitiamque*
 33 *referret, quamuis legis vel innata, vel ſcripta, præceptis & operibus inſer-*
 33 *uiret. Non intres in iudiciũ cum ſeruo tuo: quia non iuſtificabitur in con-*
 33 *ſpectu tuo omnis viuens. Verum enimvero ne huius exacti iudicij conſcien-*
 33 *tia preſſus ac turbatus homo animum demitteret, ſalutemq; deſperaret ſuam;*
 33 *diuina bonitate & providentia duo conſulta ſunt: alterum vt fides & ſpes*
 33 *feret homini, ſalutis ac vitæ, non ſua, ſed filij cuiuſdam ex femina orituri,*
 33 *virtute & efficientia referenda: alterum verò vt pœnitentiæ ſtudium ex-*
 33 *ercitatioque imperaretur eo quo præſtari poterat modo, hoc eſt, pugna aduer-*
 33 *ſum concupiſcentia partus inſcipienda & ſuſtinenda, cum præſentis gratia*
 33 *auxilio atque dono. Vtrumque verò, uti iam diſſerebamus, illa vna actione*
 33 *expoſitum fuit, qua & ſerpenti ſententia denunciata, & Adamo luctatio,*
 33 *& terra ſua laborioſa cultura demandata fuit: Inimicitias ponam inter te*
 33 *& mulierẽ, & ſemen tuum & ſemen illius: & ipſum conteret caput tuum.*
 33 *In ſudore vultus tui veſcẽris pane tuo, donec reuertaris in terram tuam.*
 33 *Nullum nobis in ſacrorum voluminum lectioe exemplum vſquam reper-*
 33 *tum eſt, quo Deus Adami poſteritatẽ (quam ſapientiſſimè deſerti officij dam-*
 33 *nat) propter originis peccatum à parentibus primis cum carne acceptum ob-*
 33 *ſurgare, & pœnis addicere intelligatur; contra verò, centena paſſim legun-*
 33 *tur obiurgationes, reprehentiones, minitationes, atque denunciationes pœ-*
 33 *narum, & innumera deſcribuntur caſtigations ob propria ſingulorum ca-*
 33 *pitum, vel communia populorum atque gentis ſcelera, commiſſaq; delicta, &*
 33 *neglecta officia, peccataq; vltro admiſſa, & vitæ corruptela licentiã, ex qui-*
 33 *buis omnibus planum ac perſpicuum fit, homini à prima illa maxima iactura*
 33 *vitandi, & fugiendi, domandiq; vitij & peccati, rurſusq; officij faciendi,*
 33 *virtutisq; exercenda facultatem ſuperſeſſe, eidemq; excitando, animando, &*
 33 *firmando gratiam auxiliumq; Dei adſeſſe. vtrumque autem in Caini perſo-*
 33 *na declaratum fuſſe, & ad omnem hominem pertinere, animaduertendum*
 33 *eſt: Nonne ſi bene egeris, recipies? bene igitur agere homini; quamuis inſo-*
 33 *lentiſſimo, quamuis Caini ſimillimo, integrum eſt. Si autem malè, in foribus*
 33 *peccatum cubat, non inſtat imminere ve capiti, nec ianuã occupat, nec aditum*
 33 *exitumve patã & potenter præcludit: nec enim tantã vi, tantã ve audacia*
 33 *pollet, ſed canum inſtar cubans obſeruat, atque ingreſſuri aut egreſſuri cal-*
 33 *cibus inſidiatur, vt noceat, & aduerſatur; Et ſub te erit ap-*
 33 *petitus*

33 *petitus illius, & tu dominaberis illi, velis & coneris modo. Ab his autem*
 33 *feris deducta allegoria fuit, qua non tam viribus & impetu, quam inſidiis*
 33 *& obſervatione ad ledendum valent vtunturq;. quã obrem verbum RO-*
 33 *BETS, in diuina monitione fuit uſurpatum. Nec verò ad inſidiantis tan-*
 33 *tum peccati cauendam repellendamq; fraudem & leſionem facultas atque*
 33 *libertas homini conſtitit; ſed etiam ad euſdem iam admiſſi & ſuſcepti ma-*
 33 *lum deteſtandum & procurandum, atque remedij quaſitis curandum, vis*
 33 *& copia, atque diuina etiam doctrina exhortatioque reſtat. Procuratioe*
 33 *autem ſumma duabus illis deſinitur partibus, fide ac pœnitentia. Fide, in-*
 33 *quam, qua diuina miſericordiæ promiſſa excipiuntur & repetuntur: pœni-*
 33 *tentia verò, qua iuſtitia mitigatur, caeleſtisq; placatur ira, & conciliatur cle-*
 33 *mentia. Magnam enim mirabilemq; ad ſe leniendum ac reſtituendum mo-*
 33 *menti ac ponderis vim pœnitentiæ eius, quam fides inſtruxerit, eſſe Deus vo-*
 33 *luit; de qua nos tum ſæpe alias, tum in eo libello diſſerebamus, cui Dictatũ*
 33 *Chriſtiani nomen præſcripſimus. Hanc verò pœnitentiã propter ſalutis*
 33 *humanae ſtudium à Deo exigi & flagitari, atque promiſſi adhibitiq; auxiliij*
 33 *ope adiuuari & excitari, omnia ferè diuina ſcripta docent, nihil totis ferè*
 33 *paginis ab hominibus peccati reus magis impenſè & aſiduè exigetia, quã*
 33 *fidem & pœnitentiã: qua ſi facultatis humanae præſtare non fuiſſet, non*
 33 *ita profectò continenter & accuratè exigentur. Ac præterquam quòd il-*
 33 *lud in primo hominum parente ſtatutũ exemplum declarat, qui, dum à Deo*
 33 *vocaretur, ad pœnitentiã confeſſionemq; apertè reuocari viſus eſt (Adam*
 33 *vbi eſ? &, Quis indicauit tibi quòd nudus eſſes, niſi quòd ex ligno, de quo*
 33 *præceperam tibi ne comederes, comediſti?) illud idem cum Caino, quãquam*
 33 *impio atq; ſcleratiſſimo, inſtauratum & reuocatum confirmat: Vbi eſt Abel*
 33 *frater tuus? Quid feciſti? Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra.*
 33 *Quid aliud vtraque vox & oratio diuina agere, quid mouere & excitare*
 33 *exiſtimanda eſt, niſi admiſſi peccati ſenſum, agnitionem, & morbi dolorem,*
 33 *& ab inſani pectoris & capitis malo reſipiſcentiam, niſi gemitum, ac medi-*
 33 *cina deſiderium & ſtudium, atque medicæ opera implorationem, & ſolli-*
 33 *citationem? Quòd profectò diuina reuocationis & excitationis exemplum,*
 33 *nullus inter mortales tam ſcleratus, tam immanis ac durus, tam ab hominis*
 33 *affectibus auerſus eſt, qui poſt admiſſum vltro atque etiam impotenter ſce-*
 33 *lus in ſeſe non editum renouatumq; agnoſcat, conſcientia reprehendente, &*
 33 *eoq; cogitationibus inter ſe inuicem accuſantibus, & animo pœnitentiã ſua-*
 33 *dente, hortatoq; Deo, idem verò cunctis hominibus, in quibus diuina lucis*
 33 *vel ſcintillula illa, quam ratione in nominamus, lucet, ex Dei beneficio atque*
 33 *cura contingere, vel hoc ipſo apud Cainum docemur exemplo. Alioqui quo-*
 33 *modo indicabit Deus hunc mundum, iuſtiſſimus iudex, & ab ira inferenda*
 33 *alieniſſimus, & qui nihil aliud peccantibus reprobat aut obijcit, quã pro-*
 33 *uoluntatis deliberatam, nequitiam & malitiam ad ſuſcipiendum ſce-*
 33 *lus, & ſuſcepti, tenendi, repetendi, vrgendi, augendi, atque amplificandi*

proteruam pertinaciam: id quod in multis sacrae disciplinae locis passim inculcatum audimus. Misi ad vos omnes seruos meos Prophetas, consurgens
 10ccm. 35. dibuculo, mittensque, & dicens: Convertimini unusquisque à via sua pessima, & bona facite studia vestra; & nolite sequi deos alienos, neque colaris
 33 eos, ut habitetis in terra quam dedi vobis & patribus vestris: & non inclinastis aurem vestram, neque audistis me. Laua à malitia cor tuum Ierusalem, ut salua sis. Numquid sicut figulus iste, non potero vobis facere, domus
 10ccm. 4. Ierusalem. 18. Israel? Ecce, sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea, domus Israel.
 33 Repente loquar aduersus gentem & aduersus regnum, ut eradiceam, & destruaam, & disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens ista à malo suo quod locutus sum aduersus eam: agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitavi ut facerem ei. Nunc ergo dic viro Iuda, & habitatoribus Ierusalem,
 33 dicens: Hæc dicit Dominus, Ecce ego fingo contra vos malum, & cogito contra vos cogitationem: reuertatur unusquisque à via sua mala, & dirigite vias vestras, & studia vestra. Idem quoque apud Ezechielem Patrem, iuramento etiam adhibito, Deus protestatus declarat, cuius orationem admiranda equitatis, & immense misericordiae testimonius refertam, ad eorum omnium qui vel pœnitentiam negligunt, vel humanum arbitrium eleuant, perfringendum errorem, & instruendos animos, ex verbo referre, operaprecium
 10ccm. 18. duximus. Factus est sermo Domini ad me, dicens: Quid est quod inter vos parabolam vertitis in prouerbiū istud in terra Israel? dicentes, Patres comederunt uuam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt. Viuo ego, dicit Dominus Deus, si erit ultra vobis parabola hæc in prouerbiū in Israel. Ecce omnes anime, meæ sunt: ut anima patris, ita anima filij, mea est: anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Et vir, si fuerit iustus, & fecerit iudicium & iustitiam, in montibus non comederit, & oculos suos non leuauerit ad idola domus Israel, & uxorem proximi sui non violauerit, & ad mulierem menstruatam non accesserit, & hominē non contristauerit, pignus debitori reddiderit, per vim nihil rapuerit, panem suum esurienti dederit, & nudum operauerit vestimento, ad usuram non commotauerit, & amplius non accepit, ab iniquitate auerterit manum suam, & iudicium verum fecerit inter virum & virum, in preceptis meis ambulauerit, & iudicia mea custodierit, ut faciat veritatem: hic iustus est, vita viuet, ait Dominus Deus.
 33 Quod si genuerit filium latronem effundentem sanguinē, & fecerit unum de istis, & hæc quidem omnia non facientem, sed in montibus comedentem, & uxorem proximi sui polluentem, egenum & pauperem contristantem, rapientem rapinas, pignus non reddentem, & ad idola leuantem oculos suos, abominationem facientem, ad usuram dantem, & amplius accipientem: numquid viuet? non viuet. cum vniuersa hæc detestanda fecerit, morte morietur, sanguis eius in ipso erit. Quod si genuerit filium, qui videns omnia peccata patris sui quæ fecit, timuerit, & non fecerit simile eis, super montes non comederit, & oculos suos non leuauerit ad idola domus Israel, & uxorem

rem

rem proximi sui non violauerit, & virum non contristauerit, pignus non retinuerit, & rapinam non rapuerit, panem suum esurienti dederit, & nudum operauerit vestimento, à pauperis inturia auerterit manum suam, usuram & superabundantiam non acceperit, iudicia mea fecerit, in preceptis meis ambulauerit: hic non morietur in iniquitate patris sui, sed vita viuet. Pater eius quia calumniatus est, & vim fecit fratri, & malum operatus est in medio populi sui: ecce mortuus est in iniquitate sua. Et dicitis, Quare non portabit filius iniquitatem patris? Videlicet, quia filius iudicium & iustitiam operatus est, omnia precepta mea custodiuit, & fecit illa, viuet vita. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij: iustitia iusti super eum erit, & impietas impij erit super eum. Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, & custodierit omnia precepta mea, & fecerit iudicium & iustitiam: vita viuet, & non morietur. Omnium iniquitatum eius, quas operatus est, non recordabor: in iustitia sua, quam operatus est, viuet. Numquid voluntatis meæ est mors impij, dicit Dominus Deus, & non ut conuertatur à viis suis, & viuat? Si autem auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem secundum omnes abominaciones quas operari solet impius, numquid viuet? omnes iustitiæ eius, quas fecerat, non recordabuntur: in prauaricatione quam prauaricatus est, & in peccato quod peccauit, in ipsis morietur. Et dixistis, Non est aqua via Domini. Auidite ergo domus Israel, Numquid via mea non est aqua? & non magis viæ vestrae prauæ sunt? Cum enim auerterit se iustus à iustitia sua, et fecerit iniquitatem, morietur in eis: in iniustitia quam operatus est, morietur. Et cum auerterit se impius ab impietate sua quam operatus est, & fecerit iudicium & iustitiam: IPSE animam suam viuificabit. Considerans enim, & auertens se ab omnibus iniquitatibus suis quas operatus est, vita viuet, & non morietur. Et dicunt filij Israel, Non est aqua via Domini. Numquid viæ meæ non sunt aqua, domus Israel, & non magis viæ vestrae prauæ? Idcirco vnumquemque iuxta vias suas iudicabo, domus Israel, ait Dominus Deus. CONVERTIMINI, & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris: & non erit vobis in ruinam iniquitas. Projicite à vobis omnes prauaricationes vestras in quibus prauaricati estis, & facite vobis cor nouum, & spiritum nouum: & quare moriemini domus Israel? QUIA NOLO MORTEM MORIENTIS, dicit Dominus Deus, reuertimini, & uiuite.

Hoc vnum à Deo per Patrem suum preconium factum multorum librorum & argumentorum vicem præstitit, quæ à variis scriptoribus, ad adferendam arbitrij humani veritatem, edi solent. Namque rem rationemque nulli quondam Sanctorum ante legem latam, nulli quoad lex durauit, nulli demum Apostolorum non certam, testatam, & assertam legimus. An diuitias bonitatis eius (ait Iudæus Paulus) & misericordiam contempnis? Secundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor tuum, thesaurizas tibi iram

in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua. Et Petrus eos, qui diuinis promissis fidem abrogabant, coarguens; inquit, Non tardat Deus promissiones suas, sed patienter agit, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam conuerti. Quamobrem Filius ipse Dei, dum vitæ præceptorem, & boni nunciij legatum ageret, clamare solitus est: Pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Et huius præcursor atq; index Iohannes Baptista factis ac simulatis hominibus veræ ac solidæ pœnitentiæ serium studium suadebat: Progenies viperarum, quis docuit vos fugere à ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ. Idemq; aliàs frequenter clamans monebat: Pœnitentiam agite, & credite Euangelio. Petrus autem Apostolus eos qui diuina gratia munus expetere se profitebantur, consulentibus quid nam facere oporteret breui oratione docebat: Pœnitentini, & baptizetur vnusquisque vestrum baptismo pœnitentiæ. Omnis itaque sacra doctrina ratio attentè, accuratè, & studiosè, ut par est, suis subducta nominibus illam conficit summam, Deum salutem hominibus promissam præstiturum, fidem cum primis commendare, atque innocentiam puritatemque vitæ imperare, certè verò post lapsum pœnitentiæ ut necessariam exigere. Hæc autem præstari posse propter virtutes naturæ hominum concessas, & propter easdem etiam deberi, utpote ipsius humana officia propria naturæ, quorum defectus naturæ munera prodita arguat. Neque verò diuinam gratiam, qua humana adiuuatur & corroboratur virtus, cuiquam rectè agere volenti defuturam: nec quidquid fieri quod verè bonum appellandum sit, quod ex diuini subsidij & auxiliij munere ac dono effectū non debeat agnosci. Quo quidem nomine Philosophi in primis, & multi ex Gentibus alij meritò accusati ac damnati sunt, qui dum honesta priuatorum ciuiliūque morum præcepta non tradiderint solū, verū etiam non pauci, ex ipsis vitæ consuetudinibusq; exemplis, aliis hominibus probauerint; tamen, quia nec innati veneni, atque latentis peccatorum originis rationem habuerunt, nec sentientes doluerunt, atque hoc pacto diuinam misericordiā implorare neglexerunt: id præterea quod rectè agerent, non Dei interiùs monstrantis atque iuuantis beneficio, sed suo ipsorum ingenio, consilio, studio, & inuento tribuerunt, atque hoc pacto sibi gloriolam aucupati, aliis pro sua ipsorum doctrina venditare studuerunt, in stultiæ sapientiæ cæcas impeditissimasq; tenebras præcipites dare, sese, diuino iudicio permisi, ad varias deinde errorum vias diuerterunt, ex quibus maxima doctrinarum, opinionum, fabularum, & factionum, tandèmq; diuersa ac fœdissima flagitiorum monstra in terrarum orbe existerunt.

De propagatione humani generis, & morum atque doctrinæ corruptela.

CAPVT V.

HX duobus primis Adami filiis duæ familie veteres, & præcipuè illustres, primùm distinctæ sunt; ad quas caterarum omnium gentium, qua deinde orta fuere, census & studia referentur. Altera Cainitarum, Sethitarum altera fuit de illa prius, qua historia ratio postulat, enarrandum. Caini posteritas ad urbium condendarum, splendorisq; vitæ studium, atque ad potentia & gloria, omnisque terreni commodi ac vitæ deliciis instituta, ea tantum querere, inuenire, curareq; pergebat, qua pro corrupti animi opinione, pulchra, & præclara, illustriaq; duceret: atque ita terras latè occupare, adificia quàm optima, amplissima, ornatissimaq; extruere, nouisq; indies augere monumentis, adiunctisq; deliciarum commoditatibus, perficere satagebat, & voluptatis, atq; sanitatis membrorum, exteriorisq; hominis cura intenta, nulli rei parcebat, nulli non dabat operam, qua ad valetudinem & elegantiam corporis, atq; ad vitæ iucunditatem facere posset: atque repertarum artium vim facultatemq; omnem ad hoc tantum iucunditatis, commoditatis, & securitatis, atque otij usum referebat: materiam verò omnem & coniam, cum fructuum, quos varios & elegantes terra marisq; recens & fœcunda natura suppeditaret, tum etiam animantium caterarum, atque adeò hominum sibi inuicem vel vi, vel arte & industria cedentium, in huiusmodi libidinis & luxus opportunitatem undique conquistam consumebat: nihil interea diuinarum recordari rerum, nihil de morte cogitantes, nisi quantum ea ad properandam, nulloq; temporis momento prætermittendam vitæ voluptatem excitare, & stimulos addere poterat: sed quòd diuturnior tunc vitæ esset, minima omnium de morte, deq; vitæ exitu esse videbatur cogitatio, qua si qua esset, ea tantum senioribus incidebat, quorum oratio frequens illa usurpabatur, quam nimirum exterioris hominis corrupta disciplina dicebat, Comedamus & bibamus, cras enim moriemur. Huiusmodi genus, factionemq; gentis, Filios hominum, siue Adam, doctrina sacra appellat. Sethitarum verò domus principio minùs frequens quidem illa altera priore esse (quamquam non rara tamen) atque longè diuerso, hoc est, austero more modoq; viuere cœpit, utpote qua paternæ doctrina ac vitæ instituta capeffens, primam diuinarum rerum, hoc est, pietatis rationem, humanarum verò, hoc est, terrena ac mortalis vitæ huius, vel nullam habendam esse duceret, vel postremam, eam videlicet qua exulum, atque à propria patria extorrium, pœnitentiæq; studiis addictorum conditionem deceret. Quamobrem ut pudicè, purè, atque innocenter id exsiliij, quod concedebatur, tempus traduceret, ut minùs erga terrestre, mi-

Esaiæ 11.

N rum,

De

rum, calamitosum arumnisq; plenum æuam afficeretur, nihil de urbibus con-
struendis, nec de splendore ullo cogitabat, nec ad otium appetendum & qua-
rendum animum intenderat; sed pascendis alendisq; pecoribus præsertim,
atque frugibus colendis operam nauans, ea quæ ad pauperis & parci victus
& cultus vsum satis erant, labore atque industria sibi comparabat, in casulis
tentoriisq; agens, quibus temporum importunitates iniuriasq; frangeret ma-
gis & minueret, quàm vitaret prorsus, de migratione commutationeq; vita
semper, de humanarum rerum in terris duratione nunquam cogitans, pa-
triam porrò aliam frequenti commemoratione recolens, in quam diuino be-
neficio se traducendos crederent & sperarent. Hæc verò humana gētis pars
& respublica, his legibus & studiis ab altera distinctissimè agens, Filij Dei
nominantur: atque utraque eodem communicans verbo BEN, (quod con-
structionem adificationemq; significat) adiunctis, (separatur study & consi-
lij, atque ad eò actionis nominibus BENEI ADAM, BENEI ELOHIM,
adificantium, siue instruentium Adæ vitam & mores, adificantium Dei
iusti iudicis, & prouidentis, atque gubernatoris cognitionem, rationem, &
cultum: atque his duobus collegis dissectus, terrarum orbis colentes, aman-
tesque sui, vel contra negligentes, & exsilium transigentes hominum socie-
tates totis ferè mille & quadraginta tribus annis produxit: nam totidem à
Setho vsque ad Noabhi numerantur ortum. Atque in Sethi posteritate
quintus Henoch, qui septimus ab Adamo recensetur, tum præclaro pieta-
tis exemplo illustrissimus vixit, tum sanctissimo exita à mortalium conspe-
ctu & consortio sublatus, corporis huius terreni resurrectionem, alteramq;
à morte alienam vitam testatus est. Atque ita bonorum finis, & felicissimi
euentus doctrinam, certissimo sortis conditionisq; suæ argumento compro-
bavit. Namque is æternæ salutis fide instructus, morum vitæq; ratione eam
inuit, ut trecentum sexaginta annorum tempus spectatum atque gratum sui
Deo atque superis omnibus dederit spectaculum. Quamobrem laborum atq;
exercitationum donatus ruse, viuens & sentiens raptus in meliorem æter-
naq; quieti secretum locum emigravit. Et ambulavit Henoch cum Deo:
& vixit Henoch postquam genuit Mathufalam, trecentis annis, &
genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Henoch trecenti sexa-
ginta quinque anni. Ambulavitque cum Deo, & non apparuit: quia
tulit eum Deus. Qui vel hoc vno exemplo se humana vitæ spectatorem, ar-
bitrum, atque bonorum adiutorem & promotorem, ac demum iudicem repen-
soremq; antiquis etiam seculis declarauit. S. S. E. Henoch placuit Deo, &
translatus est in paradysum, ut det gentibus pœnitentiam. &, Fide Henoch
translatus est, ne videret mortē, & non inueniebatur: quia transtulit illum
Deus: ante translationem enim testimonium habuit placuisse Deo, sine fide
autem impossibile est placere. Credere enim oportet accedentem ad Deum,
quia est, & inquirentibus se remunerator sit. Ex Hanocho autem Mathusa-
lam ortus est, qui paternæ disciplina rationem tenens, & familiares dome-
sticos

sticos, atque ceteros pietatis virtutisq; veræ cultores docuit, & Lamecho ex
liberis suis natu maximo ad posteritatem propagandam tradidit. Lamechum
verò & patrem imitatus & præceptorem Noabhus integram intamina-
tamque vitæ, quæ ad mortali præstari potuit, sanctimoniam inter pessimos
iam hominum animos, & corruptissimos priuatè ac publicè mores, longo
quingentorum annorum spacio produxit, quo toto tempore nullos suscepit li-
beros; Deo id prouidente, ne numerosior iusti ac sancti viri proles difficilius
in officio contenta, torrenti ac rapido scelerum, quo totus orbis flagrabat, æstu
& incendio corripereetur. Meminisse autem, ac sapius etiam recoluisse oportet,
duo illa humana labis antiqua elementa, ex quibus malum omne in genus
hominum inuectum creuit, videlicet infusi in mortalium naturam veneni,
quod femina primùm largiùs haustrum inhaesit, atque in filios omnes propa-
gatum fuit; deinde etiam Serpentis illius antiqui, qui occupatum in homines
regnum non retinere modò, sed omnibus viribus & artibus firmare sibi, am-
plificareq; studuit. Quamquam verò utraque pars quondam, hoc est, filij Dei
& filij hominum, mente, studiis, ac moribus distinguerentur, neutri tamen
eam exuerant naturam, qua Adam, id est, homines dicebantur. Erant quippe
omnes ex vno homine prognati, quamquam alteri Cainum, alteri Abelum,
siue Sethum representabant, utrumque Adami, uti iam commemorauimus,
filium, utrumque hominem, sed hunc interioris, exterioris illum hominis in-
genium referentem; neutrum veneni expertem præsci, alterum verò interni
mali vim grauius sentientem, curariq; cupientem, alterum id leniùs curan-
tem, externaq; portioni indulgentem plus nimio. Sed quoniam proborū cum
improbis commercia, consuetudines, commutationesq; rerum intercesserant,
euenit ut ij qui simpliciores atque rusticioris asperiorisq; vitæ erant, externo
aliorum splendore, atque cultu, & ornamentis primùm, cum priuatim tum
publicis illecti, deinde sermone persuasi, potiorem, hilariorē, atque naturæ
hominum magis amicam & iucundam partem ducerent, imitarique occipe-
rent, eandemq; suauiorē pro tempore experti, atque laboriosam minùs iudi-
cantes (ut ingenium hominum à labore ad libidinem procliuè est) seriò porrò
cipessent, & communicatis coniunctisque vtriusque partis consiliis, ij qui
probi antea fuerant, atque ijdem rariores, à frequentissima improborum tur-
ba in fr uidem deducerentur, vitiūq; conciperēt nihilo minùs, quàm alio-
rum fuerat, fœdum. Hoc verò malum mulierum occasione, arte, illecebrisq;
in simoliorum partem peruasit. Nam cum Cainitarum femina & propter
vitæ delicias, & propter formæ studium longè molliores, pulchriores, & ho-
nestiores, atque etiam decentiores viderentur ijs qui ex horridioribus orti
matribus, cum minùs cultis, minusq; bellis virginibus ex domestica necessi-
tudine conuersabantur, ubi aliorum puellas longè in speciem pulchriores mi-
rari primùm cœpissent, deinde lasciuis artibus, ac blandis & cultioribus allo-
quiis, verborumq; lenocinis intentas & exercitatas spectare pergerent, as-
suetudine quotidiana, & consuetudine oculorum, animos quoque ad illarum

probandos mores, expetendâque coniugia assueuerunt, atque ita proborum factio non virtuti, nec telis, sed saniori armis improborum luxuria succubuit, cum præsertim nec his oratio deesset qua partes defendi ventur ac præferrentur suæ; nec illis causæ & argumenta deficerent, quibus tantam status conditionis, suæ mutationem colorari posse existimaretur; siue quod ad omnem rerum partem, etiam ad pietatem colendam & amplificandâ ciuili frequentia, & communior societas hominum longè melior quàm illa palantium raritas, & rustica singularum familiarum loco, & sita, atque habitu dissitarum disciplina, siue etiam quod ad vitæ huius morales commoditatem, securitatem, & iucunditatem, quo frequentior ac densior hominum respublica esset, eo crederetur beatior. id quod vel vna mulierum forma, gratia, valetudo, atque adeò species ipsa, omni ex parte decès, comprobaret. Quod si minori atque molliori sexui tantum ad suauiter agendum opportunitatis vitæ illa communis, & societas atque coniunctio præstabat, par fuerat opinari & sperare longè meliùs actum iri cum viris ab agro & silua ad vrbes migrantibus, & ciuilem colentibus vitam, eodem legum instituto vsuris, & communi consensu, consilio, & studio, mutuaq; opera sese tutaturis. Itaque vt primus homo ad imaginem Dei effectus, femine suasu scelus ac nefas suscepit; sic originalis illius mundi viri, qui bonus aliàs disciplinis imbuti fuerant, mulierum occasione & sese, & orbem corruerunt ac perdidierunt. Quæ quidè peruersitas, peruersitatisq; causa omnibus postea seculis ac temporibus durauit, hodieq; exstat: siue enim publicè, siue priuatè hominum studia corrumpantur, id propter feminam accidit, interdum propter externam quampiam, semper verò propter internam illam, de qua nobis arcanus ab initio factus est sermo. Et vidit mulier quòd bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrū oculis, aspectuq; delectabile, & tulit de fructu illius, & comedit; deditq; viro suo, qui comedit. Vna autem mulier tantum potuit efficere, vt ad sensus, opinionis, atq; mentis suæ obsequium virum aliàs sapientem fortemq; inflecteret: quare non mirum est, si plures hominum filie corruptæ sententiæ, consuetudinis, atque societatis suæ leges iis qui probi rudiorèsq; malorum antea fuerant, persuaserint. Primum enim suam necessitudinem, aliarum rusticarum, quamuis honestiorum consuetudini & familiaritati anteferebant probarunt; deinde verò cetera omnia, quibus ipsæ addictæ erant, consilia, iudicia, arbitria, atque adeò artes & opera laudanda, suscipienda, & promouenda tradiderunt. Cumque cœpissent homines multiplicari super terram, & filias procreassent: videntes filij Dei filias hominum quòd essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant. Nec verò consilium istud quod iis, qui filij Dei antea vocabantur, paulatim allectis, ac demum corruptis, placuerat, illis aliquo pacto displicuit, qui filij hominum dicebantur, & erant: cum, quia perditorum animi, quamquam vitium perpetuò vrgeant & foueant, piorum mores, quos aliàs oderunt & auersantur, tamen verentur & formidant, suæq; turpitudinem

dinem vitæ cum admoto alienæ virtutis exemplo componi grauiter ferunt, tum verò sociorum & imitatorum in eare frequentia vehementer gaudent; vt qui vitæ suæ formam certa & honesta ratione probare non possunt, suffragiorum numero, & studio, ac turba, densaq; fauentium phalange tueantur & defendant. Neque verò negotium hoc tam viribus & potentia, quàm blandimentis, dissimulationibus, hospitiorū copia, inuitationibus, ac demum licentia conficitur. Hoc enim aliquando peruidens turpitudinis magister, impietatisq; auctor magus quidam Balaamus, ad peruertendam populi Dei disciplinam, sanctitatemq; contaminandam, studiosè agendum is à quibus consultus aduocatusq; fuerat, callidè persuasit: quod proculdubio ex animi sententia eueniret, nisi tempestiua Dei castigatio, & optimorum ministrorum intercessio præscinderet. S. S. E. Morabatur eo tempore Israel in Setim, Num. 15. & fornicatus est populus cum filiabus Moab, quæ vocauerunt eos ad sacrificia sua: at illi comederunt, & adorauerunt deos earum; initiatusq; est Israel Beel-phegor. Et iratus Dominus ait ad Moysen: Tolle cunctos principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis, vt auertatur furor meus ab Israel. Magnam autem licentiam filijs Dei ab hominum filijs permissam fuisse oportet: & id quod aliàs turpe & probrosum duci debuerat, è reipublicæ vsu, & consuetudinis opportunitate non tantum admissum, sed etiam celebratum, & studiosè optatum, atque adeò curatum; quando iis, nulla excepta condicione, quicquid collibuisse, in proprijs filiabus deligendi libera concessa fuerit potestas pro singulorum libidine & arbitrio in puellarum accipiendarum numero, genere, loco, & ordine. Ex omnibus quas elegerant. Namque hoc pacto, & communi consensu, eandem vitæ & studiorum legem subituros, alterius partis viros omnes, in eandemq; demum concessuros turbam speratum est: atque ita consulentibus hominum filijs, & horum filiabus, nec non & vxoribus filias ad libidinis artem omnem instruentibus, puellis autem ipsis magistrarum dictata non ruditer nec segniter peragētibus; Dei qui vocabantur filij, simplicior, inquam, & rusticior virorum pars, qui pietatis antea studiis dediti fuerant, corruptelarum illecebris deliniti & irretiti, non tantum ipsi vitio eneruati ac fracti succubuerunt, sed longè se nequiore progenie procreata, atque sobole, terrarū orbem flagitijs alterius partis contaminatum, homicidiorum & omnium scelerum illuie prorsus cooperuerunt. Siquidem hi vxorum proteruæ voluntati nimium addicti, cum iam patres euaderent, liberorum educationem omnem permittebāt: quæ cum se à viris suis domesticam disciplinam doceri non paterentur, filios paternæ reuerentiæ expertes, maternæq; libidinis & insolentia imitatores, altera ex parte fortes, id est, paterno communicantes robore, altera verò impotenti licentia effrenatos, & muliebris ambitionis & cupidinis opinionibus atque exemplis imbutos produxerunt. His porro crescentibus & valentibus, ius & fas omne de terris deleri primum cœptum est; deinde iniuriarum, flagitiorum, atque scelerum genere omni admissis, & per orbem grassato, ferarum,

armentorumque ritu nullum non tentatum facinus, & peractum, quod modo alterius vis & potentia non compeferet. id verò ut alij ab aliis minus obstaturum timerent, & connubia, & familiarum affinitatumque coniunctiones, curatum est: ita ut qui ex amicitis huiusmodi maiorem pararet opulentiam, is opulentissimus fortunatissimusque haberetur, & ciuilium, domesticarum, publicarum, priuatarumque rerum partem sibi opportunam occupare, rapere, & usurpareque, nullo vindice posset. Gigantes autem erant super terram in diebus illis. Postquam enim ingressi sunt filij Dei ad filias hominum, illique genuerunt, isti sunt potentes à seculo viri famosi.

Qui potentia, temeritate, atque audacia nihil ex ratione ac iure agerent, sed omnia ex voluntate & facultate metirentur & statuerent, atque nihil non sibi licere felicissimum ducerent, tum aliorum qui non adeò valerent rebus, operis, & laboribus, atque etiam animis corporibusque abuti, liberale & regium esse putarent; hos potentes à seculo, siue ab antiquo, fama celebravit, & Gigantum cognomento fabula commemorauerunt: & quoniam religionem, pietatem, reuerentiam, atque metum Dei omnem abiecerant, & piorum modestiorumque domus collegiaque omnia vel in suas partes traduxerant, vel disturbata dissipauerant prorsus (vnius viri mente domoque excepta) Deos de celo deicere conatos, priscorum sapientia finxit. Vtrumque verò malum, hoc est, istorum impotentem effrenatamque licentiam, & parentum, ex quibus isti procreati fuerunt, temeritatem ex illo primæ hominū vitiositatis fonte emanasse, operæpretium fuerit animaduertere. Eritis sicut dii, scientes bonū & malum. Et videns mulier quòd bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile, tulit de fructu illius, & comedit, deditque viro suo, qui comedit: ita ut duo illa errorum, peccatorum, ac flagitiorum omnium elementa semper cauenda notentur, summi appetitio loci, & propria vniuscuiusque electio & optio. Videntes filij Dei filias hominum quòd essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant. ita malorum omnium caput propriæ electionis audacia esse deprehensum est.

Omnis igitur illa ætas, qua Noabhus natus adoleuit, & vir etiam factus, ad quingentesimum vitæ peruenit annum, corruptissimis iam hominum moribus, & longè etiam peioribus quam antea vivebatur, in qua voluptatum ac deliciarum publica atque priuata studia & artes omnes consumebantur, nec iuris aut equitatis vlla ducebatur habebaturque ratio, sed opibus atque potentia metiri res omnes vnica omnium sententia ac doctrina erat, isque maximè laudabatur, qui multum posset: quamobrem in coniungendis familiis, affinitibusque ad similia studia, & ad mutua auxilia, ad nominis & generis celebritatem comparandis, votorum summa statuebatur. Erant, ait Verbum Dei, homines comedentes & bibentes, nubentes & nupti dantes. Quoniam verò tanta voluptatum licentia, tanta opum & potentia magnificentia, sine multa atque assidua impensa diuinius produci durareque nequit, nec sine otio huiusmodi vita suauis haberetur, euenit, ut, qui potentissimi essent, eorum, qui minus

minus opibus & viribus valerent, labores ac res cum familiares, tum communes appetere, appetitas inuaderent, & vi, bello, homicidiis, fraudibus, atque insidiis occuparent; & ij qui his vel parebant, vel obsequabantur, vel inuiti etiam cedebant, inferiores etiam ac pauperiores oppressos exspoliaret, vel circumuentos exhaurirent; humillimi verò & inopes ad consulendum sibi, potentiorumque rapacitati suppeditandam materiam, nullam commodiorum, quam per furta, fraudes, latrocinia, mendaciæque reperiri, fierique posse, viam arbitrarentur; atque ita vel aperte ac palam, vel obscurius, & ex insidiis nemo hominum erat qui vitæ compendium iniuria & fraude sibi positum, non desiniret, nemo qui violentiam improbare auderet, sed iam quam maximè nocere ac ledere posse maximum inter homines bonum, & illustrè preconio ac monumento dignissimum predicaret. Ita enim vsu comparatum videmus, ut creata semel in urbibus otiosisque familiis luxuries auaritiæ pariat, ex auaritia verò audacia exoriatur, audacia nihil sibi non licere velit, nihil à se admissum non probari, magnificumque haberi patiatur. Nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt hominem in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis. Eò demum improbitatis ac peruersitatis humanum genus, publici hostis studio & operâ, & sua ipsius malitia traductum est, ut nihil omnino non antiqui modò illius ad imaginem & similitudinem Dei creati hominis, verum nihil prorsus Adami ad penitentiam à Deo religati & addicti retinere deprehensus fuerit; neque solum in factis atque exercitationibus, sed in actionibus, studiis, consiliis, opinionibus, ac sententiis quicquam obseruabatur, quod humani, hoc est, ratione utentis ingenij probaret exemplum. Videns autem Deus quòd multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, penituit eum quòd hominem fecisset in terra. Perditissimam & profligatissimam omnium hominum vitam dissolutas, & vsque ad perniciem effrenatas mentes, nihilque prorsus humanum sapientes, prima horum versuum describit pars, neque verò id ab ipsis hominibus animaduersum, sed Dei iudicio notatum indicat. Videns autem Deus, quem & singulorum hominum iudicem ac vindicem, Abelis & Caini fratrum historia tradiderat, & totius orbis vnicum arbitrum, iudicem, & curatorem ætas hæc declarauit, ita tamen in iudicando seuerum, ut à propria benignitate & beneficentia, atque voluntate propositoque erga naturæ humanæ salutem iustitiæ integritas non dimoueat: quippe cuius consilium de homine amplificando, tamen si non ad omnes homines ob ipsorum noxam pertineat, tamen nec Luciferi opera, nec vlla alia vel vis, vel fraus, quo minus perficiatur, impedire possit. Qua igitur Deus iudicem se mundo prauit, publicum malum publico supplicio decreuit ulcisci; qua verò misericordem benignumque Patrem semper agit, perire partem eorum doluit, quos

Genesi. 3.

malum. Et videns mulier quòd bonum esset lignum ad vescendum, & pulchrum oculis, aspectuque delectabile, tulit de fructu illius, & comedit, deditque viro suo, qui comedit: ita ut duo illa errorum, peccatorum, ac flagitiorum omnium elementa semper cauenda notentur, summi appetitio loci, & propria vniuscuiusque electio & optio. Videntes filij Dei filias hominum quòd essent pulchræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant. ita malorum omnium caput propriæ electionis audacia esse deprehensum est.

Math. 24.

homines comedentes & bibentes, nubentes & nupti dantes. Quoniam verò tanta voluptatum licentia, tanta opum & potentia magnificentia, sine multa atque assidua impensa diuinius produci durareque nequit, nec sine otio huiusmodi vita suauis haberetur, euenit, ut, qui potentissimi essent, eorum, qui minus

1 Tim. 6.

quos non ad interitum, sed ad vitam, ad salutem, ad felicitatis aeternae communicationem factos oportuit. Id verò etiam ut aduersum peccatores & flagitiosos optatum & curatum cognosceretur publicè, centum ac viginti annorum cunctationem Misericordia à Iustitia Dei impetrauit, quo longo spatio & interuallo à ferenda & pronuntianda sententia interiecto, & iudicium hominibus prædiceretur; & pœnitentia, quæ fidem comitata ignoscendi ventam petere & accipere solet, ediceretur & imperaretur. Pœnituisse autem Deum quòd fecisset hominem, sermone Romano legimus, atque ita eodem sensu hoc loco accipimus, quem verbum ipsum germano ac puro significato efficit; nimirum cogitasse Deum, se, Spiritumq; suum ab hominibus subducere, quos tanto hospite, conseruatore, & fautore, atq; adeò inhabitatore, indignos sese reddidisse constaret: prorsus enim alienam tanta maiestate, puritate, & sanctitate tam impuram contaminatamq; sedem esse, quippe cum carni nihil cum spiritu commune intercedat: hominem autem præcipuè spiritualem, ad imaginem & similitudinem Dei factum & informatum, ad carnis tantum imaginem degenerasse, ut nihil nec agendo, nec efficiendo, nisi carnem referre constaret, idem esse atque Deum à se abdicare voluisse, ac studuisse: in carne autem, carnisq; sordibus & impuritate, Dei Spiritum retineri, nec naturæ diuinæ conuenire, neque cum terrenæ carnis conditione congruere. Paruum itaque prorsus, longeq; infimum iudicatum Deo habitaculum sibi domicilium hominis quod in terra factum fuerat, illud verò sibi probari & optari, quod non in terra, sed in spiritu, in caelesti parte hominis editum fuisset. Quod si ipse sibi homo comparare, atque diligenter & accuratè reficere, & labore, virtute, ac pœnitentiæ studio emundare pro viribus, pro gratiæq; dono procuraret, se libenter, atque ex proposito suscepti, promissique facti ratione, suscepturum & subiturum, sibiq; esse consecraturum. Id verò ut hominibus, quorum agere intererat, sedulo ageretur, longa tot annorum mora & expectatione ante litam in iudicio sententiam prædictam ac declaratum, & assidua denunciatione admonendum esse: demum verò, nisi resipiscentium fide ac pœnitentiæ pietatisq; studio, malum publicum publicè procuraretur & expiaretur, iustitia esse cedendum. Antiquum namque esse apud Deum misericordiae exercendæ atque ostendendæ consilium, cui si propter peccandi contumaciam non relinquatur locus, proximam iudicij seueritatem constare, quæ, quamquam lenta ac sera, grauissima tamen pœna vindicanda essent maleficia. Et tactus dolore cordis intrinsecus, Delebo, inquit, hominem quem creauì, à facie terræ, ab homine vsque ad animantia, à reptili vsque ad volucres cæli: pœnitent enim me fecisse eos. Ab inferenda ira adeò abhorrentem Deum intelleximus, ut adductum etiam iustitiæ rationibus ad supplicium crimine & maleficiis minus ac leuius decernendum, animo doluisse vehemèter legamus, eo pacto quo dolorem huiusmodiq; animi motus & affectiones numini naturæ immobili, & quietissimo, sibiq; constantissimo tribuere humanus potest sermo. Misericordiam

vide-

videlicet maximam & propriam adscripturus. Namque ut summus quispiam peritissimusq; artifex opus à se affabre atque sapienter effectum & perfectum, si propter acceptum alicunde malum vitium perdendum ac dissipandum esse censeat, quamquam id ex artis sapientiæq; lege fieri oportere cognosceret, & posita operæ iacturam, & operis iam editi corruptionem, & consequentem comminutionem aut extinctionem grauitè ferret, inuitusq; ageret: quod misericordia, sapientia, virtusq; Dei à se factum gauisa fuerat, (S. S. E. Adæ non inueniebatur similis. & Delectabar per singulos dies, & delicia mea esse cum filiis hominum) nunc porro propter operis culpam delendum iure esse, doluisse fertur. qua sermonis figura, misericordiae magnitudo in Deo apertissimè commendatur, quem etiam iudicem agentem, eorum, quos ad pœnas damnarit, miseret. Suauis Dominus vniuersis, & misericordia eius super omnia opera eius. Delebo hominem, quem creauì, à facie terræ. Supplicij genus, & pro iudicij ratione conueniens, & pro malis meritis leue decretum à Deo est, qui cum grauissimis cruciatibus addicere singulos homines posset, idq; varia postularent maleficia, tamen aquarum inundatione totum hominum genus obruere, atque ita pollutum terrarum orbem lustrare & abluere decreuit, ut hoc pacto susceptæ corruptis hominum moribus & flagitiosa consuetudine macula è terræ facie delerentur, foetida etiam exhalatio dissiparetur atque tolleretur. Est autem orationis huius à figulo desumpta translatio, qui formatum sibi ad honestos vsus vas, propter depravatam formam, vitiumq; conceptum, effusa copiosius aqua delere, in lutumq; rursum redigere decreuerit. Iam verò peccati auctori, ac mortis hominum principi Lucifero nihil reliquum videri poterat industria, fraudis, laboris, atque studij, suarumq; artium omnium, quod ad sui regni perpetuitatem, ad sapientiæ victoriam statuendam, adhibendum ponendumq; esset; quippe cui tantum agendo successisset, ut non solum animis antea hominum aeterna esset inuecta mors; sed omni iam mortalium generi, atq; adeò terris ipsis, terrarumq; frequentatoribus animantibus, quæ hominis causa fuerant edita, publicus etiam iudicio ac sententia Dei denunciatus & affeendus esset interitus. Atque ita ex iustitiæ diuinæ integritate sapientiam siue calliditatem suam Dei sapientia, vti semper putauerat, superiorem eausuram sperare potuit, & euenturum fortasse censuit, nisi vna in tanto argumentorum pro se, causæque sua facientium numero, quam diuina lex, veritas, atque iustitiæ exciperet, superesset solum toto orbe familia: quæ familia cum pietatem coleret, & hominis naturam nomenq;, quatenus id præstari poterat, purius & integrius conseruaret, formæq; suæ rationem pro loco ac tempore, qualem ex natura atque ex disciplina acceperat, puram tueretur, publica illa iudicij sententia secerni, & à communi calamitate eripi, atq; cum laude etiam, & virtutis præconio ac præmio seruari debuit. Huius verò familie, quæ nouum instaurandis hominibus principium & quasi seminarium generis futurum erat, historiam integram diuinus Spiritus Vati suo

Genesi 1.
Prou. 22

Psal. 144

O

à vitæ

à virtutis & pietatis testimonio exordiendum dictauit. Noë verò inuenit gratiam coram Domino [propter conseruatum in tam turpibus & impiis etatibus, pietatis virtutisq; vera exemplum.] Hæ sunt generationes Noë. Noë vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulauit. Solus ex priscis Dei filius ab illa publica turpitudinis ac scelerū labe, propter melioris mentis atque vitæ perseuerantiam, liber ac purus, idcōque solus cum iis, quos caros habuit, quoq; in disciplina pietatis continue- rat, à publico orbi terrarum decreto supplicio incolumitatem habiturus. Et genuit filios Sem, Cham, & Iaphet. Corrupta autem est terra coram Deo, & repleta est iniquitate. Terra nomine accipimus, terra fictos quon- dam homines, atque à diuina aure particula illa, quam interiorē hominem appellari diximus, ad terræ fecem prorsus demissos atque degenerantes, quo- rum mentes primūm fœdis cupidinibus allectæ, & opinionibus prauis cor- ruptæ, ad omnem sceleris, iniuriæq; faciendæ licentiam sese dissoluerant, & vitam, sermonem, & mores à vera humanitatis ratione abalienauerant: neque verò id cuiusquā sensu atque iudicio improbatum vel damnabatur, præterquam Noabhi unius, qui quod in aliis, propter publicum in illa peruer- sitate consensum, reprehendere & corrigere non poterat, ipse sibi temperan- do & abstinendo, familiæq; suæ præcipiendo, notare & cauere iubebat, non sine contemptione & risu aliorum, qui vni viro à communibus iudiciis disidenti insultarent, vti stolido ac insipienti; vel etiam interdum diuersæ ab ipsorum sententiis differenti & azeuti minarentur. Neque enim iniu- riarum impunitas publica sine publico consensu & plausu totis illis annis durare poterat. itaque cum humano iudicio non modo non damnaretur vi- uendi in terris genus illud, quin potius magnificum & nobile, atque expeten- dum duceretur, genio, vti dicitur, indulgere, cuticulam curare, diuitiis ac de- liciis affluere, affinitatibus opes augere & firmare, nomenq; hæc omnia lau- dabile iam sumpsissent; unicum supererat Dei iudicium integrum atque seuerum, cuius damnarentur sententia idq; Vates factum indicans expo- suit, Coram Deo. Nam coram hominibus nunquam nitidius atque elegan- tius humana vita habuisse putabatur. Iniquitatem hoc loco iniuriam publi- cam definimus, quam nulla iam leges vindicent, imò communis sensus & mos tueantur & promoueant, atque etiam interdū honestis nominibus im- ppositus commendent. Hoc enim verbum illud, H H A M A Z Z, significat, cuius ea vis est, vt, cum planè ac plenè constiterit, diuinam iram certissi- mē prouocet, & ad ultionem quamprimum parandam irritet: de quara- tione omni in Commentariis Prophetarum longius differebamus.

Amos 3.

Cumque vidisset Deus terram esse corruptam (omnis quippe caro corruerat viam suam super terram) [ita vt nemo homo in terris ageret, qui opinione, iudicio, consilio, studiis & actionibus, ac rerum, quæ in terra gignuntur & inueniuntur, abusu, humanitatis aliquem probaret sensum, sed omnia ex libidine agerentur, & per iniuriam vsurparentur] dixit ad Noë:

Noë: Finis vniuersæ carnis venit coram me: repleta est terra iniquitate à facie eorum, & ego disperdam eos cum terra. Carnem appellabat appellatq; Deus homines inferiori sui portioni, hoc est, femineæ, indulgentes, spiritualisq; negligētes partē, quos non solum in se corruptos, verum & brutis peiores euasisse testatur. Siquidem bruta omnia à mutua sui generis cadē plerumque abstinent, nec in tantam sauitiam atq; homines inter se rapiuntur, nec nisi paucus de causis rixantur, quamquam ab honestatis iure & sensu aliena efficta sint: demum singula horum genera suas custodiunt & ser- uant vias: vnā verò hominum naturam & communibus & singularibus moribus via sua, viuendiq; forma terram infecisse & corrupisse, oculi (que suis inuisam & odiosam reddidisse Deus ait. Igitur expectatam ultra centum annos pœnitentiam, nec tamen vel ex natura accusantis, vel ex Dei in- terius monentis & comminati vocibus, nec ex Noë præconio & vitæ exem- plo optatam & initam, quemadmodum Deus non verbis tantum, sed re- bus ante oculos positis, vrgens indiceret atque negligentibus instantem pu- nitionem denunciaret, rationem instituit, opusq; Noabho imperauit facien- dum, quo & hæc agerentur, & illius prospiceretur incolumitati, qui solus fidem & pietatem conseruauerat, ac præterea imago statueretur, monumen- tumq; fieret publica olim animorum salutis per Dei Verbum post seculorum finem orbi afferendæ, & alterius etiam mortis humana carni inferendæ, in qua Spiritum diuinum numquam habiturum esse certum erat.

Salutis itaque illius & perfugium, & præsidium, arcam quandam esse Deus voluit, quæ certis modis atq; partibus præscripta mortui hominis cor- pus proportionē repræsenteret: de cuius ratione, opere, & vsu, in sacro Appa- ratu agebamus; de arcana verò significatione, in Petri Epistolam elucidatio- nes conscripsimus. Omne itaque tempus id, quo fabricabatur arca, instantis iam orbi scelerum pœna, atq; interualli ad pœnitentiam aucti, testimonium tulit; fidemq; vni in illo opere serio ac diligenter occupati, suamq; sperantis; & aliorum cupientis salutem declarauit. Atque hoc pacto nullam ætatem voluntatis, doctrinæ, atque disciplinæ diuinæ Vate caruisse obseruauimus, ab eo tempore, quo, moribus hominum degenerantibus, continuata serie Vates Praconesq; exstiterunt Enos, Cainan, Malael, Jared, Henoch, Mathusalaim, Lamech, & Noabhus, quæ iustitia præconem Petrus Apostolus appellat. Noë inuentus est perfectus, iustus, & in tēpore iracundiæ factus est reconciliatio.

Lib. Noab.

2 Petri 2.
Ecclesi 44.

Demum perfecta arca, quæ in publica orbis expiatione ac scelerum suppli- cio fidelibus ac piis excipiendis atque seruandis instituta fuerat, per actōque iam longæ expectationis & patientiæ Dei tempore, videlicet annorum cen- tum & viginti à prima denunciatione; Deus ipse iustitiæ suæ legibus & in- stitutis constans, & misericordiæ propositæ erga hominum genus perpetuò tenax, & piorum qui supererant, quamquam paucis, id est, octo capitibus tantum, & instaurandæ orbis terrarum habitationi, generisq; propagandæ seminario, vno atque eodem prospexit consilio, inductis & conclusis intra

lignum carcerem cum uxore & liberis & nuribus Noabho, animantiumque ceterarum, quæ in terris gigni ac viuere natura voluit, eo numero coacto, qui ad sufficiendam sobolem, atque ad faciendum post libertatem gratulationis sacrificium satis foret. Ecce ego adducam aquas diluuij super omnem terram, vt interficiam omnem carnem in qua spiritus vitæ est subter cælum; & vniuersa quæ in terra sunt, confluentur. Ponamque fœdus meum tecum. Quo oraculo & se iustum iudicem, quamquam patientem & expectatorem prius, in improbos omnes esse; & in iudicio exercendo, de probis & innocentibus tuendis cura attingi, & in antiquo misericordia in hominum gentem proposito susceptoq; consilio permanere declarauit: idq; per Noabhum, Noabhiq; posteritatem firmandum, & expediendum, perficiendumq; pollicitus est, simul etiam & iussum siue præceptum ad viri exercendam obedientiam addidit: Ponamque fœdus meum tecum: & ingredieris in arcam tuam & filij tui, & vxor tua, & vxores filiorum tuorum tecum. Hoc enim pacto & fidei & obsequij viri illius periculum faciendum, ac misericordiae veritatisq; diuina ratio explicanda fuit. Dediisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus, vt liberentur dilecti tui. Salutem autem illam, quæ futuræ arcanae redemptionis imago etiam erat, omni hominum generi diuino beneficio communem esse Deus voluit, hoc est, iis qui ante allatum orbi expiationis supplicium fuerant, & iis qui in ipso expiationis tempore essent, & iis etiam qui postea superstites forent, atque horum quoque posteris. Hominum autem qui verè homines dici appellariq; Deo indice & nomenclatore deberent, tantum octo illi exstabāt, qui in sanctorum disciplina, & in filiorum Dei collegio perstiterant, hoc est, octo animæ à Noabho educatae & instituta. hæc humani generis Ecclesia digna fuit, hæc & ante diluuium, & in diluuiio, & post diluuium viguit, atque adeo vna hæc ex Setho deducta & prognata familia humanum genus representabat: ex qua, vt ex primo quondam Adamo mortalium soboles omnes propagatae fuerant, posteritatem etiam omnem, atque in varias familias diducendam hominum gentem sufficere, diuina prouidentia decreuerat. itaq; non vnum tantum caput, sed integrum, eiusdemq; studiis deditum collegium, non singula seorsum, sed omnia sensu consensuq; vno atque eodem fidei & obsequij periculo comprobata, in eandemq; arcam conclusa, seruanda suscepit Deus. Ingrederis in arcam tuam, & filij tui, & vxor tua, & vxores filiorum tuorum tecum. Ecce quàm bonum, & quàm iucundum, habitare fratres in vnum, hoc est, tecum. Quoniam illic mandauit Dominus benedictionem & vitam vsque in seculum. Ceteros verò totius orbis incolas mortales omnes vno terra siue carnis nomine Deus notauit; quippe quorum sensus affectusq; omnes in carnis tantum, hoc est, exterioris hominis, ac femineæ portionis, eiusdemque contaminatissime, vitium degenerassent. Cumque vidisset Deus terram esse corruptam (omnis quippe caro corruerat viam suam) ait: Ecce ego adducam aquas diluuij super terram,

ram, vt interficiam omnem carnem. Quæ verò natura, qualis vita, qualiaq; studia carnis nomine arguantur, Paulus luculenter notauit: Manifesta, inquit, sunt opera carnis, quæ sunt, fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitia, contentiones, emulationes, ira, rixa, dissensiones, sectæ, inuidia, homicidia, ebrietates, comestationes, & his similia: quæ prædico vobis, sicut prædixi; quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Fructus autem spiritus sunt, charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Hæc verò posteriora ad eum cum prioribus pugnant, vt vna esse, vel commisceri atque seruari non possint. id quod Deum prædixisse antea referebamus: Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est. Noabhi verò iusti atque innocentis viri fides multis modis examinata probatur: tum quòd certam ac decretam de orbe aquis obruendo sententiam credidit, & promissam sibi salutem optauit, atque obsequio adhibito cepit, eodem quo ingredi iussus est die arcam subiens, cum familia domoq; sua; quamquam nullum vel cali color, vel neri tempestas, vel temporis hora futuri imbris minitarentur aut portenderent indicium; tum etiam quòd quamquam arctum, & angustum, atque etiam maestum pro humani sensus infirmitudine sibi suisq; carcerem illum futurum prævidebat, & mortis imaginem se subiturum meditabatur, præstare tamen idem hoc intelligebat, & ferendum potius atque optandum arbitrabatur, quàm in diluuij aquis perpetuo dissolui ac deleri, præsertim cum laborem illum, pro successura vita ac libertatis tempore, duratione atque lætitia breuem fore ipsa fide sperare doctus fuisset, vel ex eo vno argumento, quòd sibi, animantiumq; vna coactorum generibus ac multitudini omni tantum cibi, alimentorum, & pabuli comparare iubebatur, quantum animantibus vacuus in illa certis modulis ac spacijs definita arca locus, qui supererat, caperet, quantumq; ipsa varia alimentorum natura intra aquas, aëreque non libero durare utilis posset, quòd anni aut ad summum sesquianni tempus esse videbatur. Verùm enimvero illud in præcipua fidei laude ponitur, quòd illud arcani propositi de hominū genere seruando instaurandoque cum Adamo quondam primum pactum fœdus secum redintegrandum audiens crediderat. Quamobrem comparatis curatisq; iis omnibus rebus, quacumque expedire imperatus fuerat, nihil omnino cunctatus, totum se vocantis atque iubentis Dei verbis permisit ac tradidit. Ingrederis tu, & omnis domus tua in arcam: te enim vidi iustum coram me in generatione hac. Fecit ergo Noë omnia quæ mandauerat ei Dominus. Atque hoc modo constantem ac diuturnam fidem, & longo tempore spectatam pietatem, & graue virtutis propositum probauit: non qui vno aut altero vel die, vel mense, vel anno specimen dedisset sui, & à ceteris mortalibus alienum instituisset vite iter; sed qui totis sexcentis annis contra omne aliorum consilium & exemplum religione, probitate, & morum integritate perpetua perseuerasset incorruptus, & iudiciū Dei, quòd

publicè contemptum videbat, & metueret, obseruaretq; ipse, & suis, uxori, liberis, ac nuribus obseruandum predicaret, interimque irrisiones omnium aliorum ferret, quos ipse pietatis doctrina instruere satagebat, nihil omnino metuentes, & patientia Dei, quam ad pœnitentiæ expectationem referebat, abusus; ut qui vel illam viuendi formam, quam ipsi publicè seruarent, superius gratam, vel non inuisam, vel, ut ex temporum & seculorum interuallis arguere videbantur, neglectam prorsus putarent. Hac omnia illa significantur atatis adnotatione: Eratque sexcentorum annorum quando diluuii aquæ inundauerunt super terram. Quibus omnibus in virtutis veræ studia incubuerat, & de pietate, vitæ innocentia, probitate, atque de prouidentia iustitiæ, Dei differuerat & egerat, non doctrina ac sermone tantum, sed moribus iustis, integris, religiosis, timidis, iniuriarum perferentibus, domi atque foris perpetuò constantibus. Huic igitur viro firma illa ac vitia fides certam salutis reddidit spem, ceteris verò omnibus contemptio fiduciaq; sua audaciam atque insolentiam auxit, atque hæc demum iudicij Dei maturauere exemplum. Ingressus est Noë, & filij eius, & vxores filiorum eius cum eo in arcam, propter aquas diluuij. quas ille certas fore, & illo in ligno tantum sese euasurum credebat, nusquam aliàs tutum futurum, aut incolumem saluumq; duraturum, quod etiam ius, à quibus causam rogaretur, & antea dum fabricaretur arca, & eo etiam tempore quo adibatur, predicens, obtestatus est. Namque hoc ipsa causæ expositione indicatur, Propter aquas diluuij. Nec verò hæcenus tantum misericordia patientiæq; diuina, & Noahhi fides & pertinacia, atque hominum aliorum publica & importuna contumacia spectata sunt, sed ab hac etiam luce septem diebus continuis, ad usque ipsum inundationis inferendæ articulum, quibus & ille arcam frequentatus cum domo sua iam maestus ac tristis aliorum miserabatur interitum, & isti cachinnis atque irrisionibus, clamoribus & sibilis sapientiam, prudentiam, fidemq; senis, fatuitatem dicentantes, consectabantur & explebant. Cumque transissent septem dies, aquæ diluuij [illi formidatæ atque vitatæ, istis irrisæ & contemptæ] inundauerunt super terram. Septem hos dies, ab eo quo primùm Noahhus cum suis victum & pabulum inferre cœpit, ad eum quo coactis in arcam animantium omnium generibus, ipse demum nihil de cetero exterius acturus, cum tota familia commigravit. In articulo diei illius ingressus est Noë, & Sem, & Cham, & Iaphet filij eius; & vxor illius, & vxores filiorum eius cum eis in arcam, ipsi & omne animal secundum genus suum: & inclusit eum Dominus de foris. Nam tumetsi quispiam alius alia ratione aut intra domum quamuis firmissimam, vel intra paratum aut fortè oblatum nauigiū, aut quouis commento atque inuento remedio vel praesidio, salutem sibi consulere studuisset, frustra tamen omne aliud peteretur ac tentaretur per fugium, superiorū atque inferiorum natura omni rerum ad Dei voluntatem & efficacitatem redacta. Quippe in vna tantum arca à Deo instituta ac dicata, eademq; ab

ipso Deo exterius conclusa & obserata, seruari oportuit, quemcumque suæ salutis vera cogitatio curaq; ageret. Vt enim diluuij iudicium vnius Dei auctoritate exercebatur, ita etiam seruandorum exceptio, iustitia, prouidentia, ac misericordia, efficientiæq; Dei constituenda fuit. Atque hoc pacto interitum, & vitæ arcana ratio omnis, quæ illa figura significabatur, ad vnicum auctorem Deum referenda fuerat. Quippe illam originalis mundi causam, rationem, iudicationemque omnem cunctis partibus & exemplis publicæ olim salutis hominum Verbo virtutēque Dei efficiendæ mysterium signumque fuisse expressum, D. Petrus declarauit.

1 Pet. 1.

Excepta autem & procurata familia Noahhi, quem vnum Deus iustum in toto terrarum orbe sibi repertū nominauerat, perpetuis quadraginta dierum imbribus celo demissis, & eluuiionibus è mari atque ex abyssis erumpentibus, terra omnis inundata & obruta usque adeò fuit, ut editissimos etiam totius orbis montes altiùs demersos aqua occultauerit; eaque res argumento fuerit certissimo, nullam esse posse in toto terrarum orbe potentiã, nullas opes, nullam quamuis superbissimam arrogantiam, quam diuina ira atque iustitiæ vis non opprimat, subitoq; exstinguat ac deleat; nullam porrò industriam, artem, calliditatem, aut facultatem idoneam esse ad diuinum iudicium euadendum, neque vllam vitæ, salutis, libertatisq; opportunitatem, aut viam, nisi quam Deus ipse munierit & parauerit. Vero namque simillimum est, crescente atque exuperante inundatione, alios alia quæsisse, vel ad latendum, vel ad enatandum, vel ad innatandum remedia; cuius modi multa in mari atque terra, in lacubus & fluminibus, paludibusq; reperta quòdam fuere, hodieq; reuerire vsus cogit ac docet. Verùm illa tempestate, præter vnicam arcam, Dei consilio, instituto, decreto, & artificio comparatam, nihil præterea existit, quod vel imbrum vim ferre, vel inundationis impetum frangere, vel undis & fluctibus superesse atque innatare valeret: nec verò intra aquas ipsas, quouis loco conclusas, auram ad animantium respirationes commodas reperire fuit, penetrante atque dissipante compagem omnem, immo & corpora ipsa lignorum & vasorum vehemente humoris vi, vitpote qui & cataractas cali & terrarum abditos angustos meatus iam disruptos peruaserat. Factumque est diluuium quadraginta diebus super terram: & multiplicatæ sunt aquæ, & eleuauerunt arcam in sublime à terra. Vehementer enim inundauerunt, & omnia repleuerunt in superficie terræ: porrò arca ferebatur super aquas. Et aquæ præualuerunt nimis super terram: operti que sunt omnes montes excelsi sub vniuerso cælo, quindecim cubitis altior fuit aqua super montes quos operuerat. Nullum montem non obrutum & opertum, atq; editissimos omnium quindecim, hoc est, ter quinis cubitis exuperatos, atque ita terram omnem diluuij illius in horas ad quadragesimum diem crescentibus primùm aquis, deinde verò diutius stagnantibus, occultatã ac demersam, vitæq; omnis atq; spiritus expertem latuisse, vnicamq; orbe toto existisse aquarum superficiem, quæ mortis

atque extinctionis exprimebat imaginem, eam verò centū & quinquaginta, id est, ter quinquagenis diebus nihilo decrecentem aut imminutam durasse dicitur, quod tempus, ad omnia animantium corpora dissoluenda ac dissipanda, satis spatij attulit, ut totidem additis decrementi aquarum diebus, nullum præterea seculi ac vitæ prioris monumentum aut vestigium apparet, & MYSTERIVM interim describeretur alterius diluuij, cuius hoc imago erat, ad publicam mundi damnationem & extinctionem, & ad consequentem orbis terrarum salutem & instaurationem referendi, cuius figuræ paulo antè mentionem faciebamus. Omnia verò hæc ter quinario repetito effecta videmus, quod præter alias arcanas rationes, Dei nomen ELOHIM, ad tres personas relatum indicat, quarum indivisa providentia & efficientia mors ac vita, & quidquid in omni mundo agitur, constat. Nulla verò humana, nulla belluina, quamvis procerissima statura, quocunque modo, atq; ingenio, & inuento in altissimos etiã euadere potuisset montes, quindecim cubitorum modum attingere nedum excedere valuerit. Nec verò tam durū ac solidè compactū, aut natura exsiccatum animantis corpus fuit, quod aqua humor, atq; natiui halitus tepor centum quinquaginta dierum spatium non macerauerit atq; dissoluerit, & in aquas resolutum dissiparit. Consumptaq; est omnis caro quæ mouebatur super terram, volucrum, animantium, bestiarum, omniumq; reptilium quæ reptant super terram. Vniuersi homines, & cuncta in quibus spiraculum vitæ est in terra, mortua sunt. Et deleuit omnem substantiam quæ erat super terram, ab homine vsque ad pecus, tam reptile quàm volucres cæli, & deleta sunt de terra: remanuit autem solus Noë, & qui cum eo erant IN ARCA. cuius materia, fabrica, & vsus, quod consilio voluntateq; Dei instituta essent, vniõ ac singulariter valere & prodesse comprobata sunt, quamquam illam humani sapientia, dum parari conficq; videret, contempsisset; & vel superuacaneam, vel inutilem censuisset, vel si veram inundationis calamitatem fore metueret, præstātius & validius, ac firmitus præsidium se sibi prospecturam putaret. Atque hanc rem omnem sermone breui significabat Sapientia libri scriptor: Propter quod cum aqua deleteret terram, sanauit iterum Sapientia, per contemptibile lignum iustum gubernans. Atque ita mundus ille qui in sacro sermone originalis dicitur, hoc est, homines omnes qui Caini genus vel sanguine conseruauerant, vel disciplina, studijs, ac moribus referebant, quicq; totum orbem multiplici prole occupauerant, ut iniuriarum ac sceleris consensu communicantes, publicèq; peruersitatis ad extremū tenaces, vno aquarum inundantium iudicio ac supplicio deleuit Deus. Idem tamen propositi memor, & misericordia consilio constans, paucis illis, qui ex publica impiorum clade superstitis fuerant, fidelibus conseruatis, humana gentis frequentiam de integro instauratione, & promissi sui rationem persequi voluit.

LIBER TERTIVS.

De hominum instauratione, & salutis publicæ curatione.

CAPVT I.

ARIVS ac dispar hæctenus impietatis, scelerum, iniuriarum, atque pietatis, innocentia, & simplicitatis exitus spectatus, illis intra aquas obrutis ac deletis, hæc verò conclusa, & nihil adhuc exterius ostendente, sed mortui instar intra arcam præferente, arca tamen nihil demersa, sed aquis innatante & exstante: quod interius delitescens vitæ spem faceret; quippe cum arca omni ex parte integræ appareret, & ab aquarum cum penetrantium humore & pondere, tum incidentium ac defluentium vi & plaga inuictam immuncmq; sese præstans emereret, opusq; suum totum non humano, sed prorsus diuino consilio & artificio constans probaret; atque id quod in posterum significabat, vnius Dei virtute & efficientia consecutum iri indicaret. A diluuij verò initio ad vsque datam Noabbo loci & quietis oportunitatem, copiamq; prædeundi factam, quatuordecim præteriere menses, quorum sine exsiccate aqua nullum præterita impietatis in terris, quod videri posset, reliquere vestigium, eaq; tantum superfuere animalia, quæ vna cum Noabbo seruanda Deus in arcam egerat, admirando providentia argumento, tanta concordia & quiete, tot variarum animantium dissimilia & alia aliis aliàs infesta genera tam diu durare potuisse, nec aëris vitio aut contagio, nec villo alio defectu vel incommodo vllum etiã ex minori numero, aut ex mollißima & infirmißima natura vel vnicum tantum fuisse desideratum: cuius conseruationis præcipuam efficientiam Dei voluntati tribui adscribiq; oportet, opportunitatem verò loci ipsius diuino iussu & præscripto aptati, accommodati, & comparati ingenio & rationi, ex lignis videlicet scilicet certa bituminis vi obductis & inductis, cui nomen CHOPHER, certo modo & opificio copactis, quæ omnia Deo authore constiterant: cuius etiam fidei & curæ fuit, conclusas in arca animas foris obserare & obsignare, ac demum conseruatas, aperto arca ostio, euocare & educere: ita ut eiusdem voluntate, decreto, & iussu imaginem illam umbramq; subire mortis, & carcerem adire, atq; etiam rursum ad vitæ liberio rem auram vsuq; redire contingerit. Quam rationem omnem animo ac mente perceptam, cogitationeque repetitam, teneri oportuerit, utpote arcanis argumentis ac documentis plenissimam. Igitur Mense secundo, septimo & vicesimo die mensis, arefacta est terra. Locutus est autem Deus ad Noë, dicens: Egredere de arca tu, & vxor tua, filij tui, & vxores filiorum tuorum tecum. Cuncta

animantia quæ sunt apud te, ex omni carne, tam in volatilibus quam in bestiis, & vniuersis reptilibus quæ reptant super terram, educ tecum, & ingredimini super terram: crescite & multiplicamini super eam. Egressus est ergo Noë, & filij eius, & vxor illius, & vxores filiorum eius cum eo. Sed & omnia animantia, iumenta, & reptilia quæ reptant super terram secundum genus suum, egressa sunt de arca. Manifesto argumento probanda singulorum generum natura, utpote quæ initio Dei verbo ac iussu facta constiterant, & eiusdem Verbi auctoritate postea in arcam conseruationis causa coacta; demum ad terrarum orbem sua procreandæ solis frequentia exornandum & instruendum, rursum reuocata & immissa. Nam quod his exceptis alia omnia fuerint antea aquis obruta & extincta, hominum criminis & culpæ fuerat, quos & iniuriarum & rerum omnium abusus damnatos, unâ cum rebus ipsis perdendos, diuina sententia decreuit.

Genes. 7. *Finis vniuersæ carnis venit coram me. Repleta est terra iniquitate à facie eorum, & ego disperdam eos cum terra. Omnis quippe caro corruerat viam suam super terram. Iisdem itaque generibus, totidemque numeris ex arca in terram reddita animalia omnia vitæ suæ authorem, conseruatorem, atq; instauratorem Deum, eo modo quo potuerunt, hoc est, ipsa sui præsentia testata sunt, & obedientia in posterum singulorum generis propagandi, atque hominem, cuius ministerio & officio conclusa, pasta, seruata, & educta fuerant, metu ac pauore, & quæ præstari ab ipsis possit reuerentia, obseruandi: cui etiam propter positam, rectèq; exercitatam erga animantes curam, earum quæ puriores essent, in proprias escas, vsum, & fructum concessit Deus, certis tamen, ad crudelitatem & luxuriam, atque insolentiam & immanitatem vitandam, conditionibus constitutis. Atque Noabho ipsi in terra exposito prima cura fuit gratulationis seruatori redemptorique Deo suo, ipsius suorumque nomine, immolatis caesisq; hostiis faciendæ; his, inquam, hostiis, quæ in animantium puriorum generibus senarium superauerant numerum, hoc est, septima quaque ex his, quas mundas nominans septenas reponi Deus iusserat. Edificauit Noë altare Domino: & tollens de cunctis pecoribus & volucribus mundis, obtulit holocausta super altare. Holocaustum in sacrorum genere ea dicitur hostia, quæ certo ritu caesa, tota incenditur, nulla nec ministris, neque is pro quibus immolatur portione reseruata. Significat verò, eos à quibus præbetur, deberi se totos Deo, siue de peccatis damnatos siue de beneficiis, ac vitæ salutisq; munere confluentes: id quod Noabhus purè ac sanctè agens, pro se, liberis, posterisque suis, pro mundo restituit; atq; adeò pro animantibus omnibus ad hominum vsus seruatis, factitauit: quo animo atque officio propitium ita habuit Deum, ut non sibi, suisq; tantum, sed humano generi omni deinceps ad finem vsque mundi conseruando, atque mundum ipsius fœderibus, temporum opportunitatibus; atque horarum tempestatumque commoditatibus, hominum causa gubernandis litauerit. Odo- ratulq; est Dominus odorem suauitatis, & ait ad eum: Nequaquam*

quam vltra maledicam terræ propter homines: sensus enim & cogitatio humani cordis ad malum prona sunt ab adolescentia sua: non igitur vltra percutiam omnem animam sicut feci. Cunctis diebus terræ, sementis & messis, frigus & æstus, ætas & hiems, nox & dies non requiescent. Quo responso aliam sibi natura hominum corrigendam rationem, alium ex misericordiæ consilio tenendum modum significabat Deus. Quandoquidem huiusmodi castigationibus ac pœnis nullus futurus esset finis, ubi pro meritis azeretur hominum; qui cum statim ab ipsis naturæ suæ primordiis in prauitatem sese detorserint, quoad homines fuerint, & Adamum patrem omnino retulerint, ob concepta, vel suscepta, & explicata passim, auctæque in dies peccata ac scelera, continuis diluuiionibus, atque huiusmodi pœnis sese ipsi dignos damnandosque exhibituri erant. Aliam verò diluuiionis formam sibi prospectam esse, aliquando emittendam, quæ expiando scelere non mortem, sed vitam hominibus offerat; terramque ipsam non obruat & perdat, sed beet potius. Huius illuuiionis felix exitus, aliàs Vati sacro indicandus mandabatur: Aqua inundabunt, & delebitur fœdus vestrum cum morte, & pactum vestrum cum inferno non stabit. Itaque huiusmodi publica & communi plaga humanam vitam non sibi deinceps punctum, sed alio pacto emendatum atq; instauratum, amplificatumq; iri Deus recepit: ut quemadmodum terra hæc, quæ oculis cernitur, animaliumq; vitæ excidit ac tuetur, unâ cum rebus cateris quæ in ipsa gignuntur, sua cum temporibus fœdera legesq; seruat ab initio positas, atq; ita factus fructusq; profert & maturat proprios, datq; semen ferenti, & panem comedenti; sic etiã natura ipsa hominum, quæ, qua parte terram refert, abususque primis temporibus ingrata & sterilem sese reddiderat, certo arcanoq; Dei beneficio ad magnam felicitatem ac fœcunditatem, atque adeò ad formam primam meliorem redigenda esse prædicitur: quale diuinum promissum aliquando contemplatus, animoq; volutans, & fide atq; spe concipiens Vates sibi atq; orbi omni gratulabundus celebrabat. Etenim Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum. Hoc verò suum promissum, à seq; præstandum beneficium, quaquam ex donantis voluntate ac benignitate publicum comuneq; fuerit, non secus atque temporum constitutiones, calorum atq; aëris vices in terra vsus instituta & concessæ, tamen illis certum fore, qui, quo nomine atq; munere valent, sese ad excipiendum aptauerint, nec propriam sterilitatem diuinæ gratiæ donis, & monitis, atque culturis anteculerint. Nam quæ tellus falsedinem amaritudinemq; suam, aut aliàs innatum & conceptum vitium non exspuit, nec eluendum celestibus imbribus præbet, frugibus ac fructibus ferendis inepta manet, eadem, quod sæpius irrigata ingrator perstittit, dignior exsecratione ac detestatione euadit. Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem, & generans herbam opportunam illis à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo: proferens autem spinas ac tribulos, reprobata est, & maledictio proxima, cuius consummatio in combustionem.

De diuinis institutionibus post diluuium, ac maximi promissi instauratione.

CAPVT II.

NATVRÆ humanæ ingenium, quod antea ad maxima & optima cognoscenda atque agenda idoneum existisse docebamus, post admissam femineæ portiois insolentiam, eò imbecillitatis inertiaq; traductum notabamus, ut ad maiora & spiritualia capeffenda ac tenenda, minoribus, externis, ac sensui peruis rebus deduci postulet, & imaginibus potius quàm rerum veritate ipsarum à principio instituendum sit, interim dum illam pueritiam, siue potius femineam infirmitudinem excedit: cum quo ut hoc pacto agendum sit, clementia ac prouidentia Dei curatum dispensatumq; est. S. S. E. Cùm essem paruulus, loquebar ut paruulus, sapiebam ut paruulus, cogitabam ut paruulus. Huc etiam illud eiusdem Doctoris spectat: Ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Tanquam paruulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam; nondum enim poteratis: sed nec nunc quidem potestis; adhuc enim carnales estis. Hæc itaque ratio est quamobrem in conditionis huiusmodi instruenda homine, ea adhibenda curauerit Deus, quæ pro sui ordinis modulo excipi retineriq; possint: qualia sunt, ab externis & corporeis naturis petita imagines, & præcepta quadam, quæ singula audiri, cognosci, & intelligi, atq; etiam præstari possunt. Vnde similitudinum, parabolarum, exemplorum, atque translationum omnium copia petita est, quæ rem primùm quandam ex naturæ definitione atque vsu sensibus cognoscendam obijciat, atque inde interiori homini, hoc est, meliori hominis parti, id quod pro tempore opportunum sit, insinuetur. Quod in omnem huius animalis vitæ ætatem, siue in omnē hanc hominum pueritiam identidem recoluisse ac meminisse valde retulerit, quoad id quod perfectum est, diuino dono aduenerit, id omne euacuaturum quod ex parte esse Apostolus ait.

Igitur propositum suum de hominis salute promouens Deus, id quod Adamo pollicitus indicarat, Noabhi etiam familiæ, quæ instaurationi terrarum orbis caput erat, significare ac benignè polliceri pergit: lege tamen data, quæ cum promissi fide obsequium & studium præstandum commendaret & imperaret. Ea verò certis præceptis distincta explicatâque fuit. Namque ad memoriam huiusmodi, quem describimus, hominis inuandam atque ad rationationem illustrandam, numerorum natura magnas habere dicitur opportunitates, ideoq; soli homini vsui esse existimatur. Nec enim qui hominis excedunt ordinem caelestes spiritus, numerandi aut calculos subducendi peritia indigent: nec quæ infra humanum sensum animalia viuunt, vllam numeri aut comparationis attingunt partem. Omnis autem filiis Noabhi, atque

adeo

adeo gentibus omnibus Dei sermone tradita disciplina, septem siue præceptis, siue membris comprehendebatur. Quorum primum erat, Nullum præter unicum Dei calorum ac terræ conditoris numen aut animo & cogitatione concipere, aut colendum suscipere. quippe cùm id unicum esset quod & originali orbi exitium ob noxas attulisset, & iis qui superstites fuerant, salutem præstitisset, quodq; nunc præsens & fauens verba faceret, & felicitatis veræ promissum daret, ac leges imponeret. Secundum verò, Huic uni supplicare, atque gratulationem pro bonis beneficiisq; omnibus facere. Atque duo hæc hominum erga Deum spectabant reuerentiam & cultum. Tertium erat, Innocentia custodia & obseruantia, abstinentiaq; ab iniuria cuiquam mortalium faciendâ; hoc est, ab homicidio, vulnere, aut plaga. Quartum, Incestus omnis vetitum: quod antiquorum sermone turpitudinum siue venditorum reuelatio dicitur. Quintum, Alienarum rerum per vim aut fraudem rapinæ aut vsurpationis declinatio. Sextum, Iudiciorum atque Iudicium institutio, ad iniuriarum & sanguinis cognoscendâ & vltiscendâ crimina, atque ad ciuilibus vitæ institutionem, tutelam, & securitatem. Atque sex hæc & pietatem erga Deum, & hominum inter se coniunctionem & societatem in officio, honestate, atque decoro continendam complectebantur, ac naturæ ipsi hominum, hoc est, rationi ei cuius humanum ingenium compos euaserat, apprimè consentanea fuerunt, eademq; Adamo antè tradita, & præcepta ferebantur: quorum violatio & profanatio diluuius aquis vindicta expiatâque fuerat. Porro Noabho carniū ex viuente animali interdicitus esus, septimum numeratur mandatum: quod & breui definitione priuatam singulorum continentiam præciperet; & crudelitatem, feritatem; atque sauitiam omnem, etiam in animalia muta, tanquam alienam ab humanitate vetaret. His itaque septem capitibus, omnis quondam gentibus ac nationibus cunctis diuino munere atque oraculo tradita institutio ac doctrina contenta fuit: quam etiam naturæ legem dicitatam nouimus, utpote iis constantem partibus, quas ipsa in animis innata intellectio, atque ex intellectioe profecta ratio non probare solum, sed dictare etiam videatur, præter singulare illud de abstinentia ab esu membri ex viuente animali detracti, quod, tametsi quod causam spectat, naturæ consentaneum sit, non ita sua fronte distinctum apparere poterat, maximè hominibus cuncta sibi alia permissa constare, & quocumque modo in vsum cedere putantibus, dummodo nulli alijs noceretur mortali. Cuiusmodi opinio illis, vti apparet, ante diluuium insederat, qui ob rerum & animantium abusum, cum ipsis animantibus damnati & extincti fuere, eo quod omnis caro viam corrupisset suam. Itaque legis illius capitum summa huiusmodi fuit.

NIHIL PRO DEO HABETO AVT COLITO NISI VNICVM

MVNDI OPIFICEM.

VNI HVIC GVBERNATORI AC SALVTARI SVPLICATO.

SANGVINEM NE FVNDITO.

- IV. TURPITVDINEM NE DETEGITO.
 V. A RAPINA ABSTINETO.
 VI. IVDICIA PVRE CONSTITVITO.
 VII. CARNEM CVM SANGVINE SVO NE COMEDITO.

Omnis autem quæ secundum naturam in animis mentibusq; hominum nondum peruersa opinione corruptis inscripta est pia, honesta, & civilis vitæ forma, omnis etiam domestica atque familiaris institutio his septem membris aptè concinnatur. Nam quod pietatem, Deiq; amorem, metum, & cultum singulariter spectat, primis duobus breuiter ac significanter traditur. Altero notitia ac fides vnici Dei, altero vero eiusdem providentiæ, atq; conciliandæ procurandæq; gratiæ doctrina, in qua sacrorum acrituum continetur opportuna ratio, & humanæ etiam egestatis agnitio, cum diuini auxilij petitione ac spe. Tribus verò proximis scelera & maleficia vetantur & præciduntur omnia, quæcunque ex tribus humana mentis vitiis, ira, libidine, & auaritia, proficisci solent. Sexto turis inter homines exercendi, & iustitiæ siue æquitatis conseruandæ, atque publicæ rei instituendæ summa præscribitur. Septimo demum humani ac mitis animi, misericordiæq; etiam in inferiora se genera, commendantur ac præcipiuntur mores, & immodicæ voluptatis cupiditas & studium restringitur, atque rerum cauetur abusus, ac omnium naturæ cognoscendi, tractandi, & pro ratione singularum usurpandi cura excitatur, cum significatione non exigua mysteriorum, in ipsis rebus ita cognoscendis abditorum. Quamobrem postremo huic, utpote ad rituum & ceremoniarum quoque definitionem & religionem referendo, ratio adiuncta & explicata fuit, quæ animam omnem, etiam brutorum, corpori suo longè præstantem, in usum hominum concedere non debere doceret: utpote quæ quandam quasi cognationem cum spiritu haberet, & Deo auctori tantum reddenda esset, siue ad sacrificium, siue alio quouis pacto animal occidi eueniret. quòd si in brutorum anima, quæ in sanguine continetur, & cum ipso fusa perit, quiduis cuiuslibet licere religio erat; longè maxime obseruantia, reuerentiæ, atque custodia, tutelæq; dignam eam esse animam qua homo viuuit, quippe quàm excellentissimam prærogatiua sacram auctor voluerit, immortalem videlicet, & verè spiritualem atque diuinam naturam singulari imagine ac similitudine referentem, adeò ut nulla in rebus omnibus conditis alia exstet, quæ Deum ipsum habitaturum in se excipere possit, præter hanc vnã. Hæc autem, quæ hoc loco indicauimus omnia, quæq; longius deducta, magnum ad sese explicandum & campum, & otium postularent, subiunctis versibus comprehensa & conclusa Spiritus sanctus dictauit.

- II. Benedixitque Deus Noë & filiis eius. Et dixit ad eos: Crescite, & multiplicamini, & replete terram. Et terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ, & super omnes volucres cæli, cum vniuersis quæ mouentur super terram: omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt. Et omne quod mouetur & viuuit, erit vobis in cibum: quasi
- I.
 V.
- qlera

olera virentia tradidi vobis omnia. Excepto, quòd carnem cum sanguine non comedetis: sanguinem enim a imarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum: & de manu hominis, de manu viri, & de manu fratris eius requiram animam hominis. Quicumque fuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius per hominem: ad imaginem quippe Dei factus est homo. Vos autè crescite, & multiplicamini, & ingredimini super terram, & implete eam. Cuius oraculi sine suam de instaurando & colendo terrarum orbe voluntatem abunde satis Deus declarauit, atque omni regioni, loco, ac nationi providentiæ suam vltro adhibiturū pollicitus est; utpote cuius consilium fuerit semper ea, quæ hominum causa cõdiderat, hominibus ipsis benignè sufficere. Itaq; omnis honesti, atque iusti omnis cum pietate coniuncti, prima ac summa capita non ex hominum sententiis, sed ex vero Dei oraculo declarata, cunctisque orbis terræ nationibus tradita & posita, paucis his versibus comprehensa sunt, à quibus neminem hominem immunem Deus auctor esse voluit: id quod Moyses præcisè indicauit, dum Noabho & filiis eius dicta fuisse scribit. Cætera verò quæ ad familiarum necessitudines, ad beneficiorum gratiam, ad modestiam, pudorem, atque ad civilis & urbana consuetudinis officia pertinent, omnia ex iis veluti fontibus sua sponte manantia deriuantur, ut reuerentiæ & honor parentibus & maioribus debitus, ex naturæ ipsius impulsu, ac domestica disciplina, atque etiam ex iudicum auctoritate, in qua ministrorum, administrationumq; disponuntur ordines: ex præcepto etiam quo incestus omnis prohibetur, in quo libidinosè tangendis etiam propinquorum propinquaremque vestibus cautio adhibita est: quam vel per risum & iocum contemptam & violatam pœna, ut postea docebimur, consecuta fuit grauissima. Igitur illius benedictionis (namque hoc verbo, tamquam sacro & arcano; posthac, ubi opus fuerit, uti commodum duximus) quæ reconciliatam hominibus Dei voluntatem, & copiam benignè factam orbem terrarum replendi ac possidendi declarabat, illa conditio lexq; fuit perpetuò obseruanda, & moribus præstanda, quoad illa maxima afferretur Benedictio salutis animorum publicæ à Deo ipso perficiendæ, quæ maiore ac sanctiore lege in humano corde conscribenda, hæc iam tum non obseruaretur modò, sed cumulatissimè etiam præstaretur, & infantiam illam præscam hominum, valida virtute ac virilitate mutaret. Quam benedictionem, quia non minus communè, quàm priorem illam de hominum genere ac terrarum orbe instaurando, Deus esse decreuerat; Noabho Noabhiq; filiis, qui tum supererant, cunctis, atq; horum posteritati omni pollicitus est, promisso illo antiquo, cuius in fide Adamus vixerat ac decesserat, cum his aperto & expresso fœderis nomine repetito:

Hæc quoque dixit Deus ad Noë, & ad filios eius cum eo: Ecce ego statuam pactum meum vobiscum, & cum semine vestro post vos; & ad omnem animam viuentem quæ est vobiscum, tam in volucris quàm in iumentis & pecudibus terræ, cunctisque quæ egressa sunt de

VII.
 III.
 VI.

arca;

arca, & vniuersis bestiis terræ. **STATVAM** pactum meum vobiscum, & nequaquam vltra interficietur omnis caro aquis diluuij, neque erit deinceps diluuium dissipans terrā. *Cuius responsi ac promissi hominibus notanter & expressè facti ac repetiti arcanam rationem indicat vox ipsa diuina, STATVAM* pactum meum vobiscum, & cum semine vestro post vos. & iterum: Statuam pactum meum vobiscum, cui etiam, mutata sermonis formula, aliarum ab homine animantium, & cum homine ipso tamen terram occupantium, cura suscepta adiungitur, non sine arcana significatione facultatum, virtutum, & affectuum omnium, quæ in humana natura orbe hoc exiguo versantur ac degunt, quæ omnia nunquam de cetero diluuij aquis perditum prorsus iri satisfecit Deus: atque hac imagine illud significauit, fore, ut cōseruato in terris arce beneficio homine, cetera ita componantur, ut viuere etiam in terra apud hominem possint: quam etiam interpretationem, ut arcani magni pro tempore maiestas ferebat, nos arcanè magis quàm palàm adiungimus, aliàs, ubi Deus ipse cōcesserit, aperiendam. Atque ita pactum & promissum illud omnibus hominibus commune fuit, quibus propria culpa non fuerit repudiatum, iis videlicet qui ante diluuium, hoc est, octo capitibus, & iisdem diluuij tempestate durante, & his etiam qui à diluuiio superstitēs fuere, horumq; posteritati omni: quam rem cum primis obseruatam, ac memoria sæpius repetitam oportuerit.

De gentium propagatione, atque diuersorum morum causa.

CAPVT III.

TERRARVM orbis, qui variis hominum familiis, variorumque morum disciplina, consuetudine, atque exemplo notandis, nempe ijs qui Dei, & ijs qui hominum filij, ac deinde gigantibus & impijs & crudelibus incolebatur, ad vnā Noahhi domum & sobolem redactus fuit: ex quatuor familia ortæ, quæ ad mundi seminarium exceptæ & reseruatæ fuerant, cum iisdem parentibus natæ educatæq; essent, quod ad viros attinet, eadem pietatis doctrina imbutæ, iisdem domesticis exemplis auctæ, vno eodemq; diuino promisso pariter comprehensæ; tamen in varia ingenia, varia studia, ac diuersos mores ductæ sunt, siue hoc ex feminarum consuetudine atque necessitudine profectum, contagione vel exemplo in posteros dimanauerit, siue magis ex illo exsucto primi sceleris vario ac multiplici veneno, atque ex neglecta alijs, alijs verò curata sui ipsius cultura prouenerit: namque hætenus ex illa humanarum rerum inuersione, quæ primæ culpæ crimen consecuta est, duplicia tantum exempla fuerant in vita huius mortalis theatro spectata, duplici in scena, Cainitarum altera, id est,

est, eorum qui aperte mali, sui que tantum, ac suarum rerum amantes & propugnatores, aliarum inuasores violenti essent; altera verò Abellarum, quæ Sethi Vatis disciplinam amplexati, probitatem ac simplicitatem, cum pietatis notitia obseruabant: utrisque verò confusis, & in amicitiam coeuntibus partibus, immansissima gens prodierat eorum qui sese pro dijs haberi, adorari, ac metui voluerunt, quiq; nullam potestatis auctoritatisq; diuinæ, aut humanæ, præterquam suæ ipsorum rationem haberi patiebantur. Gigantes, ut accepimus, ab antiquis appellati viri, nominis atque famæ præcipuæ & celeberrimæ, quibus, ut nullum aliud nomen non anteferebatur modo, sed ut neq; compararetur, cura negotiorumq; fuit. Hos autè longè alijs etiam improbis hominum filiis nequiores, multoq; importuniores & perniciosos magis euasisse intelleximus, atq; adeò hos fuisse, qui calestem ultionem accelerauerunt, quorumq; operæ atq; malignitate factum, ut, præterquàm in vnica Noahhi domo, nulla prisca illius probitatis apparerent vestigia. Namque antea & simpliciter probi, & aperte mali in terris vixerant, & utraque factio palàm partes agebat suas. Vnde videmus ante diluuium hominum genus in tres veluti factiones diductum, filiorum videlicet Dei, & filiorum hominum, & deinde quos Latini pariter atque Græci Gigantes nominant, Sacer verò sermo **NEPHILIM** vocat. Quippe enim dum istis atas, & numerus, & robur accederet, duæ aliæ partes adhuc vigeabant, quæ postea demum in istorū turbam vel vi impulsæ, vel exemplo inductæ, concesserunt. Hæc verò omnia diluuij aquis extincta quidem, verum non penitus ex orbe terrarum excisa & consumpta fuerunt. Namque in ijs, qui superstites euaserant, hominibus, antiqui illius insiti mali vitia nondum exstirpata ac sublata funditus fuerant, quæ altè actis fundamentis & radicibus propagata deinceps fuere: id verò quemadmodum euenerit, operæ pretium est cognoscere.

Interim dum hominum crescebat soboles illa, quæ terrarum cultus habitationesq; initura esset, trium tantum fratrum Noahhi filiorum, siue domibus, siue casis ac tentorijs consuetudine & societate paterna ciuili vita familiariter agebatur. Quorum nomina, uti iam cognouimus, fuere **SEM**, **CHAM**, **IAPHETH**. Vt ex lectione apparet, primus, maximusque natus **SEM** fuit, **IAPHETH** verò secundus, postremus autem **CHAM**, qui, quod carminis ordini ac numeris aptius conuenit, secundus recenseri solet, & quod ut minimus, ita parentibus charior, indulgentius tractaretur, atque licentius ageret, id quod patri opprobrio, ipsi exitio, ipsiusq; posteris & imitatoribus damno dedecorq; fuit: tanti est indulgenter ac remissè, vel seuerè, pædica, & grauius liberis fuisse educatos.

Placuit verò Noahho agricultura studium, utpote innocenti atq; pio ingenio animoq; dignæ, & omnium, quæ ad hanc mortalem vitam iuuandam & propagandam exercentur, artium utilissima, atque ipsa sui contemplatione etiam iucundissima: in qua tractanda ipse omnium peritissimus fuisse dicitur, ob eamq; rem sua ipsius lingua **AIX ADAMAH**, hoc est, **TELLVRIS**

VIR, appellatus, celebratusque est. Is autem constatarum ac diligentius quàm antea cultarum vitium fructum percepit omnibus aliis, quos varia arborum genera præbere possunt, præferendum, hoc est, uuarum varias & multiplices formas, ex quibus vinum expresit, cuius ante hunc inuentorem nulla in sacris historis reperitur mentio. Huius verò largius aliquando hausti vim propter etatis insuetudinem, & noui potus tentationes, vehementem idem ipse magister expertus, ebrius factus, intra proprium tentorium parum decare, vestibus nimirum resolutis ac turbatis, penè nudus totus, incompositio que corporis membrorumque habitu stratus humi temere iacebat: quem primum fortè domum ingressus Chamus, spectatum non modò non erubuit ac doluit, verùm risus ac ioci materiam esse volens, appellatis duobus fratribus, predidit: verùm illos cum melior ac verecundior pientiorque mens instruxisset, honestissimo auxit consilio prospiciendi ac ferendi repentinam patris sui infirmitudinè, & ignominiam turpitudinemque, non solum dissimulandi, verùm auertendi vitandiq; etiam suis ipsorum pallis pro velamine & stragulo reiectis, eo modo ac temperamento, ea cautione, vt nulla in posterum superesse posset eiusmodi spectaculi nunquam ipsis visi testificatio aut recordatio, quominus patris obseruantia sancta integrâq; maneret. Historiam ex sacro volumine repetere legenti cuius licebit, exitum verò varium, & diuerso bonorum ac malorum fine adnotandum, retulerit cognoscere. Siquidem tribus filiis propter varium sensum, atque diuersum facinus, tria legimus præannunciata responsa, eaq; varia, & diuersis formulis ac verbis prolata, quorum certissima euenta omnibus porro deinde atatibus non significata modo, sed manifestis exemplis ostensa declarataq; sunt. Euigilans autem Noë ex vino, cum didicisset quæ fecerat ei filius suus minor, ait: Maledictus Chanaan, seruus seruorum erit fratribus suis. Cur verò prædictio hæc atque dira denunciatio Chanaghanum ex omnibus Chami filius potissimum nominauerit, culpam notare videtur historia, quod is nimirum vel patri primus aui sui morbum & habitum indicauerit, vel vnâ ingressus quoque triserit. ita enim legimus: Quod cum vidisset Cham pater Chanaan, verenda scilicet patris sui esse nudata, nunciauit duobus fratribus suis foras. Hunc itaque nepotem, patris nomen quodammodo referentem, & mores expressius imitatum, atque in filio, etiam parentem ipsum, huiusmodi denunciatione & omine Noahus potissimum persecutus est, adeoque semper cum posteritate sua impium & insolentem, atque iniurie faciendæ studiis asperum præuidit, vt assidue ac perpetua seruituti deuouerit, cæterorumque fratrum posteris præadam, & seruos & mancipia esse voluerit. Atque ita ad vsque postremas nationum confusiones euenisse obseruatum est, vt maxima seruitiorum pars ex Chanaanorum regionibus (quæ postea communi nomine Syriæ dicta sunt) peteretur, nomenque ipsum Syri seruum simpliciter significaret. Duobus verò aliis filiis, quos pietate atque obseruantia, meliore sorte ac laude dignos probauerat, fausta & prospera omnia tribuens præ-

dixit,

dixit, aliter tamen alteri & alteri præfatus ac precatus. Nam Semo natu maximo filio quasi propriam, familiarem, & constantem diuini numinis notitiam, atque sacram de generis humani salute disciplinam appellato singulariter nomine illo arcano, fore nunciauit, & potestatem auctoritatemque dominationis in Chanagani posteros arrogauit; Dominum Deum omnibus in rebus actionibusque nationis huius perpetuò laudatum, prædicatum, ac declaratum, appellatumque, iri præcincens, ita quidquid in illa gente magnum ac pulchrum egregiumque, præter cæteros populos spectatum commendatumque, de cætero fuerit, id vni Domino Deo acceptum referendum sit. Benedictus IEHV E H Deus Sem: sit Chanaan seruus eius. Quidquid itaque vel disciplina, vel doctrina, vel alio nomine magnum, faustum ac felix Semi sobolibus contigerit, id omne ex vno IEHV E H H, Deo patrono providente, atque sua mysteria aperiente & credente, præfectum credere est; cuius promissi vti responsi planè diuini formula adnotanda, & arcana ratio obseruanda fuerit.

At verò Iaphetum, cuius honestum decorumque nomen gratiam ipsa sui significatione promereri ac poscere videbatur, longiore oratione, & duplici etiam munere beatum auctumque voluit pater: quorum vnum quidem ex ELOHIM nomine, & auctoritate, atque benigna efficientia constitutum prædixit; alterum verò posterius ex altero nomine expectandum, quod apud Semitas fuerat consecratum. Vt verò responsi huius arcana verba melius teneantur, & cum euentis ipsis postea collata, & planius exposita, apertius explicentur, argumenti summa in breue cogenda est. Prædicti totius duæ obseruantur partes: altera est, fore vt Iapheth, cuius nomen pulchritudinem, formam, speciem, atque decorem appellando significat, omnibus decoris ac pulchritudinis generibus, quæ ex ELOHIM conditoris gubernatorisque mundi auctoritate ac munere mortalibus donari solent, auctissimus ac præstantissimus euadat. Nihil autem hominibus in vita pulchrius, aptius, & in omnem vitam partem utilius, opportuniusque optari posse quàm sapientiam, hoc est, rerum diuinarum & humanarum cognitionem, in huius oderis exordio declarabamus, & omnium nationum consensu confirmare possumus, præterquam quod idem hoc, vt maximum, maximeque, expetendum in terris bonum omnibus ferè sanctorum scriptorum paginis commendatur. Atqui sapientia pulcherrima, atque utilissimè opportunissimè, in omne tempus boni ea vis & facultas est, vt non tantum eum, quem informat, animum decorare & ornare; sed huius etiam operâ aliis sese commendare, insinuare, communicareque possit: hoc verò posterius orationis atque sermonis vi & persuasione faciat. Nam quæ à sapientibus rectè ac pulchrè cognita percipiuntur, eadem apte, concinne, & ornata orationis officio declarata & exposita, commendatæque traduntur: neque enim ad sapientis exactam definitionem satis fuerit sapere, nisi etiam sapienter dicere adiungatur: ita vt quæ bene sentita & cognita summopere delectant, bene etiam & pulchre dicta & enunciata audientes iuuent & instruant. S.S.E. Ad scientiam, sapientiam, & disciplinam ad

Q 2

intelli-

intelligenda verba prudentia, & suscipiendam eruditionem doctrina, iustitiam, & iudicium, & equitatem, ut detur paruulis astutia, adolescenti scientia & intellectus, audiens sapiens sapientior erit, & intelligens gubernacula possidebit, animaduertet parabolam & interpretationem verba sapientum, & enigmata eorum. Huiusmodi autem duplici scientia & eloquentia munere Iaphethum non donandum modo, sed amplificandum ac dilatandum, Noabhus pater vaticinatus est, eoque privilegio auctum, ut qua de mundi ac celi rebus, deique opificio Dei ELOHIM, de huius circa orbem cura & gubernatione sub hoc nomine ELOHIM cognosci, dici, disputari, tradique possent, hic vnus caterarum nationum plenius teneret, & uberius elegantiusque doceret, ac traderet. Atque ita in sapientia mundi huius, atque in dicendi facultate, ingenio, & sermone aliis omnibus antecelleret gentibus. Verum enimvero quamquam huiusmodi sapientia facultate & copia Iaphethus singulari Dei beneficio auctior euaserit, illius tamen arcana scientia, qua diuinum de publica mundi salute consilium & propositum hominibus indicabatur, thesauros non poterat suo ipsius ingenio atque studio inuenire: maioris enim hoc & reconditoris naturae erat, quam ut humano sensu & labore excogitatiove argumento effodi, atque in lucem erui posset: quippe quod Deum ipsum, I E H V E H nomine, magistrum & indicem postulabat, nec ratione & intelligentia comprehendere ac teneri, sed alterius virtutis, cui Fides nomen est, sinu, Deo communicante ac tradente, repositum custodiri & seruari: id quod hoc pacto contingere vnus ex praestantissimis Gentium sapientibus confessus est, dum arcani huius argumenti summam breuibus carminibus complexus ita canebat: Quis mihi tribuat ut scribantur sermones mei? quis mihi det ut exarentur in libro stylo ferreo, & plumbi lamina, vel certe sculphantur in sili-
 19. lice? Scio enim quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra sur-
 20. rectorus sum, & rursus circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum;
 21. quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspexuri sunt, & non alius.
 22. REPOSITA EST HÆC SPES MEA IN SINU MEO. Et Paulus Gentium doctor hoc idem salutis publicae sacro, sanctum mysterium gentibus omnibus, nisi Deus, aut quispiam alius Deo auctore missus, enunciauerit, & admoto diuinae doctrinae lumine indicauerit, tenebris occultatum & circumfusum esse ait. Omnis quicumque inuocauerit nomen Domini [I E H V E H] saluus
 Rom. 10. erit. Quomodo ergo inuocabunt in quem non crediderunt? aut quomodo cre-
 23. dent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient sine predicante?
 24. Quomodo vero predicabunt nisi mittantur? Sicut scriptum est, Quam speciosus pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona! Ex his autem plurimisque aliis sacrorum librorum locis, responsisque diuinis, & sanctorum doctorum sententiis ac praedictis, longè diuersam esse sapientiam eam quae ex naturae ac mundi partium cognitione & contemplatione comparatur, ab ea quam Deus ipse, praepceptorem magistrumque se se praebens, oraculis documentisque propriis tradit & communicat, manifestum sit. Quamquam enim nec
 illa

illa altera, quatenus sapientia & scientia nomine digna est, absque Dei dono & beneficio mortaliu cuiquam contingat; S. S. E. Quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quare gloriaris quasi non acceperis? tamen alia atque alia utriusque doctrina & facultatis ratio, alia percipienda forma est. Prior illa Deo, ut natura humana auctore, ingenij atque iudicij amplificatore efficitur, non sine cognoscentis animi opera & labore, studio & industria, sicut scriptum est: Deditque cor meum ut scirem prudentiam atque doctrinam, erroresque & stultitiam, & agnouit quod in his quoque esset labor & afflictio spiritus, eo quod in multa sapientia multa sit indignatio; & qui addit scientiam, addit & laborem. itaque & animi attentione atque opera pars haec & sciendi atque dicendi facultas indiget; neque quisquam eruditus & sapiens natus homo fuit, neque repente doctus euasit, nisi rarissimo aliquando & singulari Dei beneficio ac privilegio mirabiliter auctus fuerit, cuius vnicum nobis haecenus exemplum in Salomone existit. At vero altera illa doctrinae via, quae ad veram atque sinceram certamque humanam salutis & felicitatis notitiam deducit, Deo tantum instructore munitur, eodemque demonstratae indicatur, nihilque a discipulis & sectatoribus exigit suis, praeter candidam, simplicem, ac docilem fidem, & in rebus, quae imperantur, agendis obseruantiam, cum summa modestia, agnitioneque sui ipsius, & gratulatione muneris ex diuina liberalitate ac benignitate accepti: qua de re ita legimus: In ipsa hora exultauit [Iesus] spiritu, & dixit, Confiteor tibi Pater, Domine cali & terra, quod abscondisti haec a sapientibus & prudentibus [mundi] & reuelasti ea paruulis. Etiam Pater, quoniam sic fuit placitum ante te. Omnia mihi tradita sunt a Patre meo. Et nemo scit quis sit Filius, nisi Pater; & quis sit Pater, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Et conuersus ad discipulos suos, dixit: Beati oculi qui vident quae vos videtis. Dico enim vobis, quod multi Prophetae & Reges voluerunt videre quae vos videtis, & non viderunt; & audire quae vos auditis, & non audierunt. Huius cognitionis ac discipline facultas vnus Dei munere hominibus constare potuit, ea ratione qua singulare illud arcanumque I E H V E H nomen vni conditori, curatori, gubernatori, ac soli demum SALVTARI tribuitur. Atque nominis huius mysterium Semo, Semique posteritati primum credendum Noabhus praedixerat, Benedictus I E H V E H Deus Sem; per huius porro posteros cum Iaphethi nepotibus aliisque nationibus communicandum. Quamquam enim diuina salus Noabho ac filiis tribus, hoc est, terra incolis omnibus futuris promissa erat, atque ex pacto & promisso diuino praestanda expectabatur; tamen arcanam rationem, doctrinam, disciplinam, & cognitionem illius apud Sem primum ponere & statuere decreuit Deus, idque Patriarcha & Propheta suo Noabho praedicandum firmandumque dictauerat in premium officij paterna dignitatis & obseruantiae causa pie & honestè facti, atque ab huius consilio primum profecti: id quod narrationis ordo ac series indicauit; At vero Sem & Iaphethi pallium imposuerunt humeris suis. Inuentum, & argumen-

gumentum primum à Semo excogitatum discimus: nec verò nulla nominum utriusque filij habenda ratio est, quorum alterum positionem, situm, constitutionem & firmitatem, atque singularem certitudinē significat, SEM; alterum verò decorem, dilatationem, siue amplitudinem. IAPHETH in illo altero positam iam & firmatā veri Dei nominis notitiam perpetuò conseruatum iri, felix illud faustumq; omen significabat, Benedictus IEHVEH Deus Sem. Huius verò ethymo siue agnominatioe usus Vates, propria ex Dei beneficio futurae felicitatis speciem & formam breui adumbrabat anigmate: IEPHTHE ELOHIM IAPHETH; quod ex verbo sic Latine sonabit, Decoret, amplificet Deus creator & gubernator decorum & amplum. id quod interpres noster vetus significante verbo expressit, Dilatet Deus Iapheth, id est, in ea ratione & conditione quam nomen IAPHETH significat, dilatet & amplificet, non solum sobole & gente, verum etiam pulchritudine, decore, & amplitudine, quae maximè homines deceat; ita ut quidquid ad rerum naturae cognitionem, & ad orationis splendore facit, quatenus ad ELOHIM rationem hoc spectat, hic ut nemo plenius ac felicius consequatur. Verum quod ad nomen IEHVEH arcanum attinet, non ipse sibi proprium aut primò concessum, ut alia, vendicet & iacet; sed hospes ac discipulus apud Semum admissus, doceatur ac discat. Sic interpretamur praedictionis partem illam, Et habitet in tabernaculis Sem.

Neque verò ex his efficitur aut concluditur, Chamū siue Chenaghamum, salutis illius publice expertem prorsus fore; cui quidem non ita pridem ex arca tam egresso communc cum ceteris fuerat factum promissum. Hæc quoque dixit Deus ad Noë, & ad filios eius cum eo, Ecce ego statuam pactum meum vobiscum, & cum semine vestro post vos. Sed quoniam horum pater à filij ac liberi ingenuitate ad seruilis ingenij mores degenerauerat, commertus est, ut illius magna misericordia à Deo gentibus omnibus olim praestanda rationem & notitiam, non ut frater, verum ut seruus doceretur & acciperet; utq; ea quoque à Iaphethi posteris acciperet, quae illi cumulatè tradere Deus decreuerat, hoc est, philosophia atque eloquentia disciplinas omnes in artem redactas, & compendiarie via perdiscendas. Quamobrem utriusque responsi, siue vaticinationis carmen eadem verborum atque orationis formula, ysdem numeris & pedibus concinnata clauditur. Sitque Chanan seruus eius. Hæc verò in primaeva lingua, qua primū fufum fuit oraculum, ita sonant: VA I H I CHENAGHAM GHEBEDLAMO, quod ex verbo utcunque sic nobis, Et erit Chenagham seruus utriusque. Nam LAMO plurale & singulare pariter significat, illis & illi: vsurparique hæc formula solet cum res ita ad plures pertinet, ut singulis etiam tribuatur. Et profectò is qui temporum fastos, ac rerum gentiumq; historias, & naturae disciplinas diligenter ac studiosè tractare instituerint, non parum retulerit huius Noabhi praedictionis breuem summam interpretationemq; subductam mente ac manu tenere, plurimum in omnem lectionis par-

tem distinctionis atque luminis porrecturam. Itaque diuinarum rerum, & ad humanam felicitatem propriè facientium, arcana Semi posteris credenda & conseruanda fuere: disciplina verò omnes quibus hominum vita hæc mortalis decoratur, cum sermonis atq; eloquentiae facultate Iaphethi generi & soboli largè concedenda erant, atque huic illa etiam maiora & meliora; non ex humani ingenij virtute & opera, sed ex societate & consuetudine Semi communicanda erant; ab utrisque demum ad Chanaghamum seruili conditione in familiam receptum profectura, cui etiam, quae Iaphetho donata fuerant, isdem conditionibus concedenda.

Animaduersione interim atque admiratione dignum fuerit, existere nunquam, ut quae utiliter inuenta primò & producta fuerint, moribus & culpa hominum perniciem afferant, atque probrosa aliquando inuentoribus ipsis euadant, maximè verò cum præter modum & rationem vsurpantur. Nihil videri potuit ad vitæ & valetudinis opportunitatem vini inuentione aptius, nihil ad ærorem leuandum vel minuendum præsentius, & tamen Noabho patri malum attulit omni mæstitia grauius, & ad vnius ex huius liberis desestationem causam iustam dedit, & inter fratres, qui tres ex omni hominum gente superstites in eadem domo educati fuerant, odij, dissidij, dissensionum, ac discordiarum ad omnem deinceps posteritatem pertinentium seminarium fuit.

De diuisione prima gentium, familiarumque & studiorum varietate.

CAPVT. IIII.

NON temere ac fortuitò, nec inconsideratè in tres tantum partes orbis terrarum gentiumq; omnium ab antiquissimis etiam diuisus, ad nostra vsque tempora constat; quamquam diuisionis huius rationem certam & expeditam, præter sacra oracula, nullus alius ex veteribus, tum Græcis, tum Latinis historiarum scriptoribus explicauerit, confusam quidem illi ac perturbatam vel ex vulgari antiqua fama traditionem consecuti sunt, quam ipsorum deinde poëta commentitiis fabulis cantandis obscurauerunt. Solus autem Moyses, quem præteritorū, præsentium, ac futurorum temporum Vatem Deus instituerat & instruxerat, rem ipsam à principio repetitam persecutus est: quippe qui regiones omnes terræ in tres maximas cogens partes, trium, quos iam commemorauimus, Noabhi filiorum familiis & posteris, ut primis occupantibus, adscripsit. Harum verò familiarum numeros & nomina exacta ac diligente recensione indicauit.

Hæ sunt generationes filiorum Noë: Sem, Cham, & Iapheth: namque sunt eis filij post diluuium. Filij Iapheth: Gomer, & Magog, & Madai,

Madai, & Iauan, & Thubal, & Mosoch, & Thiras. Porro filij Gomer: Afchenes, & Riphath, & Thogarma. Filij autem Iauan: Elisa & Tharfis, Kethim & Dodanim. *Qua nomina cum seculorum vi, ac linguarum varia usurpatione & pronuntiatione variata ac mutata postea fuerint, demumq; transmigrationsibus variis gentium obscurata, aut prorsus antiquata obsoleuerint, si cuiquam nosse placuerit quibusnam terrarum locis restitui possint, Apparatus sacri voluminibus relegendis facile prestabitur, atque idem quoque continget expectato huius operis commentario, cui Silue, siue Magni operis inscriptio fuerit. Nunc satis erit monuisse, earum regionum, quae à Babylone per Septentrionem ad Occasum usque iacent, situs tractusq; omnes, cum interiectis Mediterranei maris insulis, Iaphethi filiis in usum concessisse, in quibus fuere qui postea à Latinis Graeci dicti sunt, quiq; etiam, quamquam fabulosis imaginibus, gentilitatem suam ab usque Iapeto reuocant: his etiam Latini & Itali agnati sunt, quorum omnium lingua magnam haecenus iis, quibus capiuntur, affinitatem probant, id quod alio fortassis loco opportunius indicabimus. Hanc verò Iapeti domum, ad quam Philosophorum antiquissimi Scythae & Thraeces primum, deinde verò Graeci, quamquam iuniores, referuntur, humanarum disciplinarum ac scientiae sapientiaq; naturalis laudibus, & sermonis facultate praestantissimam, seseq; ceterarum omnium gentium praebuisse ac iactasse magistram, praeterquam quòd scriptorum ab ipsis relictà monumenta nimio plus praedicant, sacra etiam testimonia confirmant. Quoniam Iudei signa petunt, & Graeci sapientiam quaerunt, inquit Paulus, qui Gracos eosdem sapientes scribas, & seculi huius conquisitores nominat: & quod ad dicendi facultatem & elegantiam illis maxime affectatam attinet, ita excipit: Et ego cum venissem ad vos, fratres, veni non in sublimitate sermonis aut sapientiae, annuncians vobis testimonium Christi. Non enim iudicavi me scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. Et ego in infirmitate, & timore, & tremore multo fui apud vos: & sermo meus, & praedicatio mea non in persuasibilibus humanae sapientiae verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis: ut sit fides vestra non in sapientia hominum, sed in virtute Dei.*

Loca à filiis Iauan occupata aut maritima, aut in ipso mari sita fuisse indicat Moyses. Filij Iauan: Elisa & Tharfis, Kethim & Dodanim. Ab his diuisae sunt insulae gentium in regionibus suis, vnusquisque secundum linguam suam, & familias suas, in regionibus suis.

Chami verò familia, cum multa fuerint, totam terram ab Euphrate amne ad orientem usque Mediterranei maris Occasum versus, & eam quoque omnem quae ad Meridiem vergit, mariq; alluitur Meridiano, contiguis regionibus usurparunt: quas postera secula Aegyptum & Aethiopias duas, atq; Chananeam, siue Palaestinam Assyriamq; vocarunt. Cetera verò loca omnia, à Mysia ad usque Orientalis maris prima littora, in filiorum Semi potestatem concesserunt. Atque ita terrarum orbis omnis tribus primum nationibus

bus ex eadem domo & familia oriundis, eodem Dei promisso comprehensis, vnaq; septem preceptorum doctrina instructis, habitatus cultusq; fuit, nea mortalium quisquam diuersam ab his familiis generis originem vel moliri, vel reperire unquam verè potuit. Hæ familiae Noë iuxta populos & nationes suas. Ab his diuisae sunt gentes in terra post diluuium. Quid autem in causa fuerit quare postea inter homines dissidia, tanta opinionum, studiorum atque partium diuortia facta fuerint, euestigio declarabimus. Hominum à tribus illis familiis oriundorum iam vberius crescenti, ac propagato numero cum diuino responso de occupandis & colendis terris, atque relinquendo ob eam rem natali solo decretum iam factum instauraretur, illud videlicet, replete terram. Ab Orientali regione, quae ultra Euphratem iacet, profecta, in latissimum campum, quem flumen illud alluebat, deuentum est multitudini, cui Senaghar antiquum nomen fuisse legitimus: ibidemq; iam de diuisione itinerum actura, ambitiosum incidit consilium, ex gloria ac fama cupiditate natum, cuius vitij radix ex illo fraudulento monitu altius haeserat, Eritis sicut Dij, scientes bonum & malum. Summa verò consilij fuit communi studio & collatis continuatisq; operis turrim edificare immensis atque incomparabilis altitudinis, cui nulla aliàs in omni terrarum orbe equalis visi posset, cuique quidquid usquam praetera quamuis maxima mole strueretur, tamen primas concederet, & antiquitatis & auctoritatis ius ac decus tribueret. Turri verò proximam construere urbem collibebat, quae propriam singularum familiarum contineret ostentaretque domum, atque ita singularum nomina maiestatem auctoritatemq; tueretur, ut, quamquam diuisis per terras gentibus, tamen ipsa principatum teneret, ferret ac deferret: ita ut nihil ab vllius familiae posteris deinceps ageretur, citra suae gentis capitis, quod in ciuitate illa mansurum erat, consilium, decretum, atque edictum. Si quid verò incommodi accideret, huius praesidium patrociniūq; capitis peteretur, quod tum ad familiae & generis tuitionem, tum multo magis etiam ad auctoritatem, splendorem, & amplitudinem, quo praecipue omnia reuocanda censebantur iis, quibus illa conditio perplacuit. Eritis sicut Dij, aliàs namque verendum, ne si nullum tanta antiquitatis atque dignitatis superesset monumentum, illorum, qui primi habitandi orbis authores & parentes fuerant, exstinguerentur perirentq; nomina. Neque satis videbatur intelligi in posterum Dei beneficio orbem terrarum fuisse restitutum atque renouatum & amplificatum, cui vni laus & gratia omnis deberetur, nisi etiam eorum, per quos mundi soboles propagata fuerat, recenserentur ac celebrarentur nomina, & auctoritas atque decus illa in ciuitate constaret, cum imperio ac prerogatiua iuris vniciuique domui in familias ex se profectas vel dicundi, vel exercendi, vel defendendi ac vindicandi. Nemo enim quicquam tentare ausurus videbatur aduersus eos, quorum in illa communi totius orbis patria, in illa, inquam, amplissima metropoli patrociniū cum potentia ac maiestate constaret. Hoc igitur omnium

illorum commune deliberatum, & rogatis ac dictis sententiis decretum, uno eodemq; sermone pronuntiatum fuit. Erat autem terra labij vnus, & sermonum eorundem. Cumque proficiscerentur de Oriente, inueniunt campum in terra Senaar, & habitauerunt in eo. Dixitque alter ad proximum suum: Venite, faciamus lateres, & coquamus eos igni. Habueruntque lateres pro saxis, & bitumen pro cæmento: & dixerunt, Venite, faciamus nobis ciuitatem & turrim, cuius culmen pertingat ad cælum: & celebremus nomen nostrum, ante quàm diuidamur in vniuersas terras. *Nouam Gigantum factionem nimirum illud studium laudis, & celebris nominis cupiditas moliebatur, communi omnium consensu, & consilio, argumentoq; omni, quod ad propositi facilitatē & opportunitatem faceret, prudenter atque ex animi sententia excogitato & comparato. Quippe loci cum primis natura ac situs, nobilem, capacem, & ad spectu præclaram promittebat ciuitatem, cuius atque turris visendi auditis, omnes ex omni terrarum orbe nationes pertractura putabatur. Artis verò adificatoria peritia, & humani ingenij ad huiusmodi inuentiones intenti acumen & sagacitas, quemadmodum ex loci ipsius natura adificiorum materia compararetur, collatis & communicatis cogitationibus reperit. Nemo autem in tanta hominum turba & copia fuit, qui à cæterorum consilio ac voluntate dissentiret, eaq; res mortalium omnium animos gloria duci facile arguebat: ad eam verò capiendā aliis alios adiumento esse, quàm diu vnusquisque suam eo pacto consecuturum se splendoris partem, atque apud suos obtenturum, & inter alios conseruaturum speraret: ita verò singuli suis ipsorum rebus præcipuè ac maximè prospicientes, in commune consulebant; aliosq; iuuabant, à quibus iuuari etiam se intelligerent. Nullius itaque vel vox, vel ratio ab isto communi ac publico omnium instituto discrepauerat. Nam qui & viribus, & ingenio præstaret, facile partem gloria eo tempore minoribus concedebat, quorum adhibita & coniuncta operà meliùs ac plenius optatis propriis responsum iri præuiderat. Rursus qui rudiores inferioriq; conditione essent, libenter sese præstantioribus addebant socios, opinione atque spe parisi atque similis cum cæteris autoritatis & gloria sempiterna. Quamobrem aduersus monitum, oraculum, & iussum Dei (quo omnes pariter uno consensu, eodemq; studio terrarum orbem quàm primùm partiri, & ex illius à Deo promulgati iuris legibus colere iubebantur) ad comparandum sibi otium, cum splendore etiam nominis, atque ad amplitudinem autoritatemq; in cæteras regiones propagandam sese totos dederunt. habitauerunt in eo, in quo habere ipsi manereq; decreuerant, ac deinde ciuitate et rebus suis, tam priuatis quàm publicis, ex animi sententia compositis & constabilitis, tū demum eorum, quos interim produxissent, filiorum examina in omnes terræ partes, tanquam colonias nouas, primùm mitterent; deinde cum temporis postularet opportunitas, renouarent veteres, quibus etiam certa colonaria ad ciuitatis illius metropolis amplitudinem & maiestatem conseruandam imperaretur.*

Hanc

Hanc hominum aduersus voluntatem suam conspirationem, siue coniurationem potiùs, contrario argumēto, hoc est, dissensionibus, varietatibus, & contentionibus, ac discordiis ex eorundem ipsorum ingenio profecturis, euertere decreuit Deus, nimirum difficultate expeditioni illi & festinationi allata, quæ natura sua nec mala, nec damnanda esset, tamen menti moribusq; hominum dissidia, & incommoda, atque impedimenta obijceret satis idonea ad id, quod institutum erat, perturbandum, & confundendum, ac demum dissipandum. Prouidentia itaque ac misericordia Dei vetuit ne ipsi sese homines impietatis criminibus ac sceleribus magis ac magis indices adstringerent. Si quidem ut nulli certa homini ad felicitatem via est, præter eam quæ diuino consilio, ac decreto, iussuq; munita constiterit: ita rursus nulla ad miseriam & calamitatem magis prona ac præceps, quàm electio & voluntas ex proprio consilio profecta: hæc enim quia liberè, & nullo cogente initur, ad culpam recto tramite ducit; deinde verò ad scelus progressa, demū in interitum desinit. Hanc Adamus primus primam vituperationem subiit, volens nimirum aliud eligere & sequi, præter ea quæ ex Dei iussu cognouerat, & ipse sibi, quemadmodum diuinam mentem ex minoris partis consilio, sententia, & libidine interpretaretur, inuentā rationem faciliùs ac libentiùs admittens, quàm simplicem præceptionē eius, quo authore & ipse cōstabat, & quidquid haberet, acceperat. Hæc eadē quoque mens hisce Adami posteris fuit, nō quibus aperte Dei consiliū ac mandatū repudiari videretur, sed quibus ratio iniretur, quemadmodū cum maiore ipsorum cōmodo & splendore, quod cum primis curandum censebatur, obiri & perfici demum illud posset ex temporis, ac loci, atq; rerū præsentium copia, quæ omnia non temere sibi oblata fuisse interpretabantur: ideoq; illorum vox non refertur huiusmodi, Ne dispergamur, aut, Ne diuidamur prorsus (namque hæctenus humana sapientia cauta astutaq; est, vt sese Deo aperte obiectam dissimulet) sed illa fuit quæ descripta iam superius recensetur: Celebremus nomen nostrum antequam diuidamur in vniuersas terras. Illud prius studiosè ac diligenter, deinde posterius hoc porrò cum cætera iam constituta fuerint, agendum decreuerant. Priores autem partes illæ ex ipsorum consilio ac voluntate suscipiebantur, quibus demum, quæ à Deo dictatæ ac mandatæ fuerant, subiungerentur. Qui habet aures audiendi, audiat; atque hæc humani ingenij imagine propiùs attentiusq; spectata in seipso, quidnam ex se, quid verò ex Deo profectum fuerit, agendo secernat & interno sciat. Idem intelligat proprij commodi studium, priuatæ electionis fontē, hæc verò errorum, flagitiorum, ac scelerum, omnisq; improbitatis & impietatis esse officinam. Descendit autem Dominus [misericors ac salutis publicæ author] vt videret ciuitatem & turrim quam ædificabant filij Adam [parētis proprij in hoc etiam consilio & ausu imitatores] & dixit: Ecce, vnus est populus, & vnum est labium omnium: cœperunt quæ hoc facere, nec desissent à cogitationibus suis [ad malum intentis ab adolescentiu sua] donec eas opere compleant

pleant [*Adami parentis exemplo*] Venite igitur, descendamus, & confundamus ibi linguam illorum, ut nō audiat vnusquisque vocem proximi sui. Atque ita diuisit eos Dominus in vniuersas terras, & cessauerunt ædificare ciuitatem. *Non qui consiliū mutauerint suum; quod ut spontē ac deliberatē ex priuati singulorum commodi cogitatione, spe, & persuasione cœptum fuerat, ita singulorum animo fixum immotumq; sedebat faciendi ciuitatem ac turrim, & nomen sibi comparandi ac propagandi, sed qui eius partis, qua potissimum homines ad societatem & communionem vtuntur, hoc est, sermonis dissimilitudine ac varietate adeo discreparent, ut mutuo sibi officerent magis, quàm ad agendum opitularentur & inseruiret. Qualis verò & cuiusmodi illa labiorum confusio fuerit, cum non huius instituit sit explicare, aliàs opportunè nobis indicabitur, præsertim in volumine quo communem linguam omnibus meditamur artem. Vnum verò hoc loco attentè ac sanctè obseruandum constat: Quidquid ab hominibus contra Dei propositum suscipitur, quamuis maxima concordia, summa potentia, intentioq; agatur studio, apparere quidem aliquantulum posse, quantum nimirum ad manifestandam arguendamq; audaciam, temeritatem, & culpam satis fuerit; procedere verò & succedere ex ipsorum animi sententia, vel diuino consilio impedimentum afferre non posse, quo minùs opportunus & certus constet euentus. Et idcirco vocatum est nomē eius Babel, quia ibi confusum est labium vniuersæ terræ: & inde disperfit eos Dominus super faciem cunctarum regionum. Labium quidem confusum legimus, tamen institutum & consiliū illorum non propterea legimus mutatum. Nemo enim fuit qui à studio & voluntate ædificandæ turris ob aliam causam destituerit, nisi quòd propter sermonis confusionem mutuo sibi obstabant, ædificij opus promouere desitum est: atque eadem perturbatio lingue, quod habitatio- nis communionem incommodis ac difficultatibus quamplurimis afficiebat, disiunctionem, diuisionem, & discessionem effecit, ita tamen, ut qui ex Semo prognati fuerant, partim in eadem regione, totoque tractu illo secundum Euphratem manerent, atque inde terras ad ortum iacentes succrescenti sobole ac familiis profeminatis occuparent, quorum omnium primæ sedes à Moyse indicantur: reliqui verò duo fratres, alter sinistram orbis partem à primi sinibus inchoatam, cum interiectis mari insulis, alter maritimam illius continentis oram, cum dextera orbis portione ortum atque occasus versus tenerent. Verum enimvero discessionem illam corporum, & consuetudinis mutua, non solum varia soli ac cali usurpatio cōsecuta est, sed, quod multorum malorum in hominum animis ad malum procliuius causa semper fuit, odia, inimicitia, ac simultates perpetua inter fratres ita diuisos, quæ ad postera etiam secula perdurarent. Nam cum singulis eadem primùm fuisset mens ædificandi turrim celo æmulam, ac domum sibi & nomen comparandi; idq; per aliorum importunum sibiq; ignotum sermonem, quo minùs confici posset, impeditum videret, grauiter & iniquo ferens animo indignabatur, atque*

atque inuidiosè interpretatus iacturæ suæ culpam in alium transferebat, ut quem commodi sui inturbatorem existimauerat, atque inde perpetuis susceptis simultatibus bellorum, iniuriarum, direptionis, & præliorum, atque etiam contumeliarum, & probrorum, quæ mutuo exercerentur, concepta semina arbitramur: quibus etiam rebus antiquior illa, atque iater ipsos etiam posteros nouis offensionibus identidem renouata rixa accessit, ob impietatis à Chamo in patrem notatæ exemplum, & variam illi ac fratribus dictam sortem, quos interim dum vita teneret, dumq; temporis illius acerba recordatio moueret, contentionebus & opprobriis mutuis non raro exarsisse, humanos mores expendenti verosimillimum sit. Certè nos, veteribus historiis aliquando lectis, obseruare meminimus perpetua quarundam nationum odia & bella aduersus alias, rursum semper aliarum ab aliis petita & lata auxilia, ad illam Noabhi filiorum primam discordiam, si principium altius repetatur, esse referendam, post orbis terræ partitionem in trium tantum partium affinitates & familiaritates, atque deinde commodorū & incommodorum societates vocationem: id quod ad multa loca cognoscenda apud Vates omnes, præcipuè verò apud Hieremiam & Ezechielem adnotasse operæpretiū fuerit. Voluit autem Deus loco illi, in quo humanum consiliū, quod aduersus voluntatem suam cœptum fuerat, irritum ipse reddiderat, æterni opprobrii exemplum, nomine imposto, posteris omnibus esse, atq; documentum perpetuum temeritatis hominum, iudicijq; sui, ne quis in posterum in eiusmodi insaniam incidere pararet. Idcirco vocatum est nomen eius Babel, quia ibi confusum est labium vniuersæ terræ. Nihilominus tamen improba illa animi libido, & furiosa cupiditas priuati tum commodi, tum nominis, nulli ex his quibus illud acciderat diuortium, atque adeo nulli ex illorum posteris, quamquam multis regionibus ac locis mutatis, multis transactis sæculis non modo coercita, sed nec valde imminuta ac debilitata fuisse arguitur: quippe singulis pro ingenij proprii modo incensa mansit, suam urbem, suamque turrim struendi, atque opinionis & gloriæ sibi ex studio suo comparandæ, quamquam id diuersis artibus & argumentis, diuersa reperienda & comportanda materia, quæ nimirum pro temporis ac loci opportunitate commodior visa fuerit. Singulis quoque eadem ratio inita & firmata est amandi ac probandi eos, quos inuento ac proposito suo fauentes, ac partium suarum studiosos esse constiterit, tanquam eiusdem & mentis & lingue compotes, contra verò eos improbandi, & inimicissimè excipiendi, qui vel à se non rebus modo, sed sermone, atque verborum usurpatione, vel tantillum dissentire videantur. Certè, si non hæc siue comædia, siue tragædia ad nostram vsque memoriam sapiissime acta & spectata fuit, at ipsis patrum temporibus frequentissima fuit, atque vbiq; locorum sua habuit theatra, quorum non ruina modo, verum integra ædificia nobis peregrinantibus in medijs viarum compitis, in urbibus, oppidis, atque etiam in vicis visenda sese ostentabant: quæ an nunc etiam frequententur, non est nostri consilij disputare; verum

illud quod diximus propositum cunctis nationibus mansisse, ipsa diuina oracula declarant; dum singulas, quæ labio tantum turbato disiunctæ fuerant, propriam sibi linguam confinxisse, terras usurpatas nominibus indigetasse suis, atque certis familiarum distinctionibus celebres perdurare curasse indicat. De Iapethi genere: Ab his diuisæ sunt insulæ gentium in regionibus suis, vnusquisque secundum linguam suam, & familias suas, in nationibus suis. De Chamitis verò: Hi sunt filij Cham in cognationibus, linguis, & generationibus, terrisque, & gentibus suis. De Semitis autem: Isti sunt filij Sem secundum cognationes, & linguas, & regiones in gentibus suis.

De variis gentium studiis & moribus.

CAPVT V.

QVAMQVAM septem illa Noabhi domui ac soboli omni tradita præcepta, & quod sua sponte omnia ferè recta hominum rationi & intellectui consona essent, & quod verè à Deo fuerant data, omnium gentium studiis constare, & moribus etiam præstari oportuit; tamen propter illud inharens animo vitium, deligendi nimirum non semper quæ Deus præscripserit, vel non eodem, quo ille statuerit, modo excipiendi, explicandi, atque agendi, & propter ardentem libidinem celebritatis ac nominis priuatè comparandi, ac singulariter constituendi, euenit certè vt diuisis ac diductis primùm in varia loca nationibus, domesticæ illius, & communis antea disciplinæ grauitas & authoritas paulatim neglecta remitteretur, ac indies contempta, & propter vetustatem relicta, exolesceret: dum vel potentissimus, vel ingenio præstantissimus quisque pro ratione commodi, vsusq; sui atque suorum, pro opinionis de se constituendæ, pro captandæ gloriæ cupiditate, à veteri & communi orbita diuertens, alias atque alias viuendi, agendi, atque docendi vias munire tentauerit, & vel gratia, vel persuasione, vel viribus, potentia atque opibus in opinionem sententiàmque suam, aliorum partem aliquam induxerit, partè etiam pertraxerit. Qua in re authoritati cum primis propriæ, non apud præsentis modo, & eiusdem aui homines, sed apud absentes & posteros constituendæ & stabiliendæ opera industriâq; adhibita fuit. Atque primus error in rerum omnium caput, hoc est, in veri Dei cognitionem & cultum inuectus fuit; dum frigente paulatim nominis IEHVEH (cuius ratio humana salutis continet summam) celebritate ac splendore, nomen tantum quoddam commune in vnaquaque lingua exsisterit, quod pro sermonis vsu, & imponentium iudicio, eam significaret naturam, quæ vel mortalibus omnibus, vel alicui singulariter familie, nationi, genti, aut populo, cum authoritate & maiestate prodesse vel obesse posse aestimaretur, cuiusque ob eam rem timor & reuerentia animi, atque

etiam

etiam huic affectioni professio consona, quæ cultus dici posset, publicè dedicaretur. Duo autem hominum collegia fuisse intelligimus, quorum authoritate & industria hæc de diuinis rebus peruersa disciplina instituta & stabilita est. Alterum principum & potentiorum, qui vt maiestati, rebus nominibusque suis consulere, vel sese, vel parentes maioresq; suos, vel filios ac nepotes, uxores, & alia cara desiderataq; capita, Deos esse vel fuisse dictitauerunt, ac pro diis haberi & coli, populorum adulantium vel metuentium acclamatione & confirmatione sanciri curauerunt. Huiusmodi verò sanctiones, aut genere ipso, aut obestatione, aut consecratione legis, aut pœna sacrabantur, eius nimirum capite, qui contra vel fecisset, vel docuisset, aut dixisset, consecrato ac damnato. Alterum verò collegium eorum fuit, qui sese non viribus, nec opibus, aut potentia metu, sed sapientiæ doctrinâq; opinione populo venditantes, mirabiles præbere studebant, ob eam rem longè pestilentiores, quod eleganti specie, ac verborum lenocinio naturalem rerum nitorem figmentis fucosq; puerili occultantes, falsis diuinitatis nominibus indigitauerunt, & mysteriorum suo ingenio repertorum traditionibus inuoluitissimis vniuersam naturam rerum transformantes, suis tantum discipulis & sectatoribus crediderunt, cæteris verò rudioribus, & ad deceptionem habilibus, atque adeò pronis mortalibus adoranda, atque ex ipsorum præscripto colenda exhibuerunt, certis picturis & coloribus simulata, quæ spectantiùm oculos inuarent primùm, sed propius attendere volentium protinus maiestatis ac numinis præconio & religione præstringerent. Vtrisque autem his authoribus consilij inuentiq; sui fundamentum iactum fuit in fiducia ingenij hominum, quos exteriorum, atque sensibus magis peruiarum imaginibus rerum detineri potius ac facilius capi, quàm earum quæ non videntur vestigatione & contemplatione affici ac delectari intellexerant. Quam cognoscèdi peruersitatem ab illa prima generis hominum calamitate vntosè constatam, iam antea cognouimus. Itaque alteri ex inuentoribus istis, vel propter beneficia sui temporis gentibus præstita, vel propter vim in impotentes illatam, sese cæteris hominibus ac posteris, etiam sæculis admirandos & suspiciendos, demumq; diuinis honoribus afficiendos contenderunt. Alteri verò, propter usurpatam diuinarum humanarumq; rerum scientiam ac doctrinam, non tam sese deos credi, quàm deorum auctores, parentes, & assertores haberi & laudari studuerunt. Vtrique verò commentorum suorum asseclas non raros naçti, suos Deos in scenam missos, vulgari spectatorum theatro nõ modo plausu exceptos, sed probatos, sed acclamatos adoratosque obtinuerunt. Magnam verò opportunamq; istorum proposito & consilio operam, commodumque studium, & efficax, assentatorum genus quoddam nauauit, qui vel avaritia & cupiditate ducti, vel principum aut vulgi gratiola aucupio illecti, artibus iis diligenter sese dedidere, quæ in natura rerum consingendis ac simulandis versatur imaginibus, cuius generis pictura & sculptura sunt, sed omnium callidissima & ad afficiendum, ducendum, atque adeò pertrahendum

dum

dum hominum animos præcipuè efficax Pöſis, quæ, cum pictura etiam ipſa ſit, res ita ſimulare & conformare didicit, ut non modo picturæ & ſculpturæ inſtar mutas & immobiles imagines oculis ſpectandas obijciat, ſed res ipſas, cum quæ ſub cælo continentur, tum etiam quæ cæleſtes habentur, veriſſimillimas, viuentes, motu præditas, ac dicendi copia, & agendi efficiendiq; facultate præſtantes, inducere nouerit; & non lumina tantùm ſpectantium afficere & fallere, quod duæ illa valent; ſed oculos, aures, atque adeò animũ mentemq; rapere, & quæ minimè credenda ſint, credibilia probare valeat. Horum itaque artiſicum adulatione & principes, & ſapientiæ illius inſanæ profeſſores, ad ſuam apud vulgus hominum obtinendam cauſam, plurimum profecerunt: cum tamen utriq; cum fautoribus & miniſtris pariter ſuis, mendaciæ ac fraudis à ſe pro veritate venditæ conſciũ ſibi eſſent. De utroq; iſtorum magiſtrorum collegio cum multa & varia compluribus in ſacrorum voluminum capitibus, tum verò illa longè perſpicua legimus: Vani autè ſunt

Sap. 15.

omnes homines, in quibus non ſubſeſt ſcientia Dei; & de hiſ quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum qui eſt; neque operibus attendetes, agnouerunt quis eſſet artiſex: ſed aut ignem, aut ſpiritum, aut citatum àërem, aut gyrum ſtellarum, aut nimiam aquam, aut ſolem & lunam, rectores orbis terrarum deos putauerunt. Quorum ſi ſpecie delectati, deos putauerunt: ſciant quanto hiſ dominator eorum ſpeciſior eſt. ſpeciei enim generator hæc omnia conſtituit. Aut ſi virtutem & opera eorum mirati ſunt; intelligant ab illis, quoniam qui hæc fecit, fortior eſt illis: à magnitudine enim ſpeciei & creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri. ſed tamen adhuc in hiſ minor eſt querela. Et hi enim forte ſe errant, Deum quærentes, & volentes inuenire. Etenim cum in operibus illius conuerſentur, inquirunt: & perſuaſum habent quoniam bona ſunt quæ videntur. Iterum autem neq; hiſ debet ignoſci. Si enim tantum potuerunt ſcire, ut poſſent æſtimare ſeculum: quomodo huius Dominum non faciliùs inuenerunt? Infelices autem ſunt, & inter mortuos ſpes illorum eſt, qui appellauerunt deos opera manuum hominum, aurum & argentum, artiſ inuentionem, & ſimilitudines animalium, aut lapidem inutilem opus manus antiquæ. Aut, ſi quis artiſex faber, de ſilua lignum rectum ſecuerit, & huius doctè eradat omnem corticem, & arte ſua uſus, diligenter fabricet vas utile in conuerſationem vitæ, reliquiis autem eius operis ad præparationem eſcæ abutatur: & reliquum horũ, quod ad nullos eſt uſus, faciat lignum curuum, & verticibus plenum, ſculpat diligenter per vacuitatem ſuam, & per ſcientiam ſuæ artiſ figuret illud, & æſtimilet illud imagini hominiſ, aut alicui ex animalibus illud comparet, perliniens rubrica, & rubicundum faciens fuco colorem illius, & omnem maculam quæ in illo eſt perliniens. & faciat et dignam habitationem, & in pariete ponens illud, & confirmans ferro, ne fortè cadat, proſpiciens illi, ſciens quoniam non poteſt adiuuare ſe: imago enim eſt, & opus illi adiutoriũ. Et de ſubſtantia ſua, & de filiis ſuis, & de nuptiis votum faciens inquirat.

Non

Non erubeſcit loqui cum illo qui ſine anima eſt: & pro ſanitate quidem in firmum deprecatur, & pro vita rogat mortuum, & in adiutorium inutilem inuocat: & pro itinere petit ab eo qui ambulare non poteſt: & de acquirendo, & de operando, & de omni rerum euentu petit ab eo qui in omnibus eſt inutilis. Atque eodem loco aliquanto inferius: Inittum enim fornicationis, eſt exquiſitio idolorum: & adinuentio illorum, corruptio vitæ eſt. neq; enim eſt ab initio, neque erunt in perpetuum. Superuacuitas enim hominũ hæc adinuenit in orbem terrarum: ideo breuis illorum finis eſt adinuentus. Acerbo enim luctu dolens pater, cito ſibi rapti filij fecit imaginem: & illum qui tunc quaſi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cæpit, & conſtituit inter ſeruos ſuos ſacra & ſacrificia. Deinde interueniente tempore, conualeſcente iniqua conſuetudine, hic error tamquam lex cuſtoditus eſt, & tyrannorum imperio colebantur figmenta. Et hos quos in palam homines honorare non poterant, propter hoc quòd longè eſſent, è longinquo figura eorum allata, euidentem imaginem Regis, quem honorare volebant, fecerunt: ut illum qui aberat, tanquam præſentem colerent ſua ſollicitudine. Pronexit autem ad horum culturam & hos qui ignorabant, artiſicis nimia diligentia. Ille enim volens placere ei qui ſe aſſumpſit, elaborauit arte ſua, ut ſimilitudinem in melius figuraret. Multitudo autem hominum abducta per ſpeciem operis, eum qui ante tempus tanquam homo honoratus fuerat, nunc Deum æſtimauerunt. Et hæc fuit vitæ humana deceptio, quoniam aut affectui aut regibus deſeruietes homines, incommunicabile nomen lapidibus & lignis impoſuerunt. Ut autem materiam omnem, ex qua ſua iſti ſibi ſigna conſingebant, præſtringamus; & quantum ad huiusmodi deceptiones & præſtigias ars cõtendendo valuerit, edoceamur, idem Sapiens nobis eſt rurſus audiendus.

Sap. 15.

Sed & figulus mollem terram premens, laborioſè fingit ad uſus noſtros unumquodque vas, & de eodem luto fingit quæ munda ſunt in uſum vaſa, & ſimiliter quæ hiſ ſunt contraria. horum autem vaſorum quis ſit uſus, index eſt figulus. Et cum labore vano Deum fingit de eodem luto, ille qui paulo antè de terra factus fuerat, & poſt puſillum reducit ſe vnde aſſumptus eſt, repetitus animæ debitum quam habebat. Sed cura eſt illi, non quia laboraturus eſt, nec quoniam breuis illi vitæ eſt, ſed concertatur aurificibus & argentariis: ſed & ararios imitatur, & gloriam præfert, quoniam res ſuperuacuas fingit. Cinis eſt enim cor eius, & terra ſuperuacua ſpes illius, & luto vilior vitæ eius: quoniam ignorauit qui ſe finxit, & qui inſpirauit illi animam quæ operatur, & qui inſuſflauit ei ſpiritum vitalem. Sed & æſtimauerunt luſum eſſe vitam noſtram, & conuerſationem vitæ compositam ad lucrum, & oportere unumquemque etiam ex malo acquirere. Hic enim ſcit ſe ſuper omnes delinquere, qui ex terræ materia fragilia vaſa, & ſculptilia fingit. Omnes enim inſipientes, & infelices ſupra modum animæ ſuperbi, ſunt inimici populi tui, & imperantes illi: quoniam omnia idola nationum deos æſtimauerunt, quibus nec oculorum uſus eſt ad videndum, neque nares

S

ad

» ad percipiendum spiritum, neque aures ad audiendū, neque digiti manuum
 » ad tractandum, sed & pedes eorum pigri ad ambulandum. Homo enim fecit
 » illos: & qui spiritum mutuatus est, is finxit illos. Nemo enim sibi similem ho-
 » mo poterit Deum fingere. Cū enim sit mortalis, mortuum fingit manibus
 » iniquis. Melior enim est ipse iis quos colit: quia ipse quidem vixit, cū esset
 » mortalis; ille autem nunquam. Sed & animalia miserima colunt: in sen-
 » sata enim comparata his, illis sunt deteriora. Sed neq; ad spectu aliquis ex his ani-
 » malibus bona potest conspiciere. Effugerunt autem Dei laudem, & benedi-
 » ctionem eius. Quam eandem peruersitatem tum principum tyrannidi, tum
 » eorū culpæ diuus Paulus attribuit, qui sapientiam professi, hominum vulgo,
 » quasi prestigiis quibusdam & captionibus, ab illis quæ clara sunt, pulso,
 » ad veritatem diuinam cognoscendam, & vti fas fuerat, querendam, tene-
 » bras offuderunt. Reuelatur ira Dei de celo, super omnem impietatem & in-
 » iustitiam hominum eorum qui veritatem Dei in iniustitia detinent: quia
 » quod notum est Dei, manifestum est illis. Deus enim illis manifestauit [di-
 » uina videlicet per humana insinuans.] Inuisibilia enim ipsius, à creatura
 » mundi, per ea quæ facta sunt intellecta, conspiciuntur: sempiterna quoque
 » eius virtus & diuinitas: ita ut sint inexcusabiles. Quia cum cognouissent
 » Deum; non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: sed euauerūt
 » in cogitationibus [opinionibus] suis, & obscuratum est insipiens cor eorum.
 » dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Et mutauerunt gloriam in-
 » corruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volu-
 » crum, & quadrupedum, & serpentium. Atque Poëtarum carmina & com-
 » menta plurimum in huiusmodi creando errore, & in falsis animorum opi-
 » nionibus atque superstitionibus gignendis confecisse, præterquam quod sua
 » ipsorum insolente gloriatione deprehensum est, Apostolorum quoque de vera
 » Dei natura & virtute testimonium dantium expositione confirmatur. Non
 » enim doctas fabulas secuti, notam fecimus vobis Domini nostri Iesu Chri-
 » sti virtutem & præsentiam: sed speculatores facti illius magnitudinis. Ac-
 » cipiens enim [non ab hominibus poëtis, ut ceteri qui apud nationes vocantur
 » Dij, sed] à Deo Patre honorem & gloriam, voce delapsa à Deo huiusmodi à
 » magnifica gloria: Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui, ipsum
 » audite. Et hanc vocem nos audiui de celo allatam, cū essemus cum ipso
 » in monte sancto. Ita igitur euenit, ut cum dispersitis nationibus, linguarum
 » forma etiam variæ mutarentur, & opinionum de humanis diuinisq; rebus
 » interea innumera & varia orirentur succrescerentq; monstra, aliis aliud,
 » aliis nullum mundo principium a signantibus, atque inde etiam pro ingenio-
 » rum luxurie, pro principum atque doctorum libidine, usu, atque interdum
 » contentione, infinita ferè portenta pro numinibus tradita colerentur: &
 » cū duo tantum antea nomina essent, quibus sacrosancta illa maiestas mor-
 » talium generi appellanda esset; alterum ELOHIM, quod ad creationem, pro-
 » uidentiam, & gubernationem significandam celebre fuerat; alterū IEHVEH,
 » cuius

cuius arcana significatio ad publicam salutem, hominumque felicitatem cre-
 dendam, optandam, & sperandam tradita erat: huius quidem, præterquam
 in Semi familia & posteritate, nulla relinqueretur notitia; illius verò alte-
 rius vox quidem in Chanaanorum lingua & gente maneret, non tamen vni
 vero atque soli Deo sanctum ac integrum seruatam, sed veritate mendaciis
 contaminata, compluribus rebus, vel vanis prorsus, vel à diuinitate alienis,
 commune factum decantaretur; ceteræ verò terrarum orbis incolæ, pari la-
 borantes insania, nominis cuiuspiam, ad significandam diuinam naturā im-
 positi, sanctitatem variis rebus, quibus vim ac numen esse cōfinxissent, arro-
 garent; ac demum temeritatis istius furore in hominum mentibus & mori-
 bus indies crescente, veri numinis, quo cuncta reguntur, notitia turbaretur.
 Huius autem superstitionis altissimas stirpes iam olim in gentiū variarum
 animis natas & auctas eicere studentes Paulus & Barnabas, ab initio iacti
 seminis arguebāt, præsentis rei exemplo commoti. S. S. E. Turba autem cū
 » vidissent quod fecerat Paulus, leuauerunt vocem suam Lycaonicè dicentes, «
 » Dij similes facti hominibus, descenderunt ad nos. Et vocabant Barnabam, «
 » Iouem: Paulum verò, Mercurium, quoniam ipse erat dux verbi. Sacerdos «
 » quoque Iouis qui erat ante ciuitatem, tauros & coronas ante ianuas afferēs, «
 » cum populis volebat sacrificare. Quod vbi audierunt Apostoli Barnabas «
 » & Paulus, conscisis tunicis suis, exilierunt in turbas, clamantes & dicen- «
 » tes: Viri, quid hæc facitis? & nos mortales sumus, similes vobis homines, an- «
 » nunciantes vobis ab his vanis conuerti ad Deum viuum, qui fecit calum & «
 » terram, mare, & omnia quæ in eis sunt: qui in præteritis generationibus di- «
 » misit omnes gentes ingredi vias suas. Et quidem non sine testimonio semet- «
 » ipsum reliquit, benefaciens de celo, dans pluuias, & tempora fructifera, «
 » implens cibo & letitia corda nostra.

De posteritate Semi.

CAPVT VI.

ILVD itaque superstitionis multiplex malum à primæ disun-
 ctionis hominum temporibus natum, toto terrarum orbe per du-
 centum quinquaginta quinque annorum spatia peruagatum est,
 vnaquaque natione, ciuitate, familia, & interdum etiam singulis
 capitibus proprios sibi errores & furores optantibus, atque deorum numine
 nomineq; indignantibus vario: qua in re amulatio quoque plurimum va-
 luit, dum quisque gentem rempublicamq; suam non paucioribus aut minori-
 bus quàm alij numinibus celebrem ornatamq; euadere contendit: id quod si-
 gillatim ostendere & persequi, infiniti penè ac planè ingrati esset operis. Sa-
 nè eò usque pestilentia ista grassata est, ut eorum quoque, quibus salutis pub-
 lica mysterium ac nomen creditum fuerat, gentem & populos non leuiter

attigerit: nec verò vulgus tantum ac plebem ille morbus oppressit, sed eos affecit quoque, quibus paterna Semi disciplina, continuata primogenitorum serie, tradita erant: namque ab Arphaxado primo Semi filio, ad Abrahamum usque, octo numerantur aetates, proprio singulae generis ac familiae heredi primario adscriptae, Hebero, Phalego, Regur, Sarugo, Nabhori, Tareho, & Abrahamo. Phaleghi verò tempestate disunctionem factam legimus, qui, ceteris omnibus aliis atque aliis, uti iam accepimus, terra ac cali plagas petentibus, & varia occupantibus loca, solus eam regionem optavit, in qua facta fuerat linguarum perturbatio, hoc est, Euphrati flumini vicinos agros, CHASDIM, siue Chaldaeorum, deinceps appellatos, in quibus celeberrima, ut apparet, urbium omnium VR dicta fuerat. His autem non primæua, sed primæua valde affinis lingua usurpata fuit, quam Chaldaicam, siue Babylonicam, vel Arameam dicunt, in qua nominis IEHVEH, aut verbi etiam ex quo deductio fit, nullum exemplum exstat: nam Chaldaeii interpretes illud sacrosanctum nomen quoties ex primæua lingua indicare volunt, triplici iota & vocali longa significant potius quam exprimunt, in hunc modum, iiiia. Quamobrem nomen illud arcanum apud Semi posteros non ex materni sermonis usu, sed ex arcanæ doctrinae traditione mansisse censetur, à primæua, & communi antea omnibus lingua conseruatum. Verum enimvero inualescente inter ceteras nationes vani cultus & falsorum numinum superstitione, hæc natio etiam, uti dicebamus, siue inscitia, siue temeritate, siue magis amulatione, idem vitij fecit: id quod aliquando Iosue dux populi celeberrimo ac frequentissimo concilio ex Dei mandato confessus est. Congregauitq; Iosue omnes tribus Israel in Sichem, & vocauit maiores natu, ac principes, & iudices, & magistros, steteruntq; in conspectu Domini, & ad populum sic locutus est: Hæc dicit Dominus Deus Israel, Trans fluiuium habitauerunt patres vestri ab initio, Thare pater Abraham, & Nachor; seruiertque diis alienis. Atqui quemadmodum ceteri omnes in varios diducti fuerint errores, iam indicauimus. Certè verò quæ præcipuam & maximè faustam paterni ominis ac benedicti partem sortita fuerat Semi familia, sicuti diximus, habuit. Hæ sunt generationes Sem: Sem erat centum annorum quando genuit Arphaxad, biennio post diluuium. Vixitque Sem postquam genuit Arphaxad, quingentis annis: & genuit filios & filias. Porro Arphaxad vixit triginta quinque annis, & genuit Sale. Vixitque Arphaxad postquam genuit Sale, trecentis tribus annis: & genuit filios & filias. Sale quoque vixit triginta annis, & genuit Heber. Vixitque Sale postquam genuit Heber, quadringentis tribus annis: & genuit filios & filias. Vixit autem Heber triginta quatuor annis, & genuit Phaleg. Et vixit Heber postquam genuit Phaleg, quadringentis triginta annis: & genuit filios & filias. Vixit quoque Phaleg triginta annis, & genuit Reghu. Et vixit Phaleg postquam genuit Reghu, ducentis nouem annis: & genuit filios & filias. Vixit autem Reghu triginta duobus annis,

nis, & genuit Sarug. Et vixit Reghu postquam genuit Sarug, ducentis septem annis: & genuit filios & filias. Vixit verò Sarug triginta annis, & genuit Nachor. Vixitque Sarug postquam genuit Nachor, ducētis annis: & genuit filios & filias. Vixit autem Nachor viginti nouem annis, & genuit Thare. Et vixit Nachor postquam genuit Thare, cētum decem & nouem annis: & genuit filios & filias. Vixitque Thare septuaginta annis, & genuit Abram, & Nachor, & Aran. Porro Aran genuit Lot. Mortuusque est Aran ante Thare patrem suum, in terra natiuitatis suæ in VR Chaldaeorum. Duxerunt autem Abram & Nachor vxores: nomen vxoris Abram, Sarai: & nomen vxoris Nachor, Melcha, filia Aran patris Melchæ, & patris Ieschæ. Erat autem Sarai sterilis, nec habebat liberos. Tulit itaque Thare Abram filium suum, & Lot filium Aran, filium filij sui, & Sarai nurum suam, vxorem Abram filij sui, & eduxit eos de VR Chaldaeorum, ut irent in terram Chanaan: veneruntq; usque Haran, & habitauerunt ibi. Et facti sunt dies Thare ducentorum quinque annorum, & mortuus est in Haran.

De Abrami euocatione.

CAPVT VII.

Viam terrarum orbis omnis & hominibus, & erroribus plenus ac frequens esset, ita ut veri Dei & gubernatoris mundi notitia vel turbata, vel ad paucos redacta, magis in dies vel nouis superstitionibus permixta confundretur, vel obliuione obscuraretur; illa verò, quæ ad publicam salutem expectandam pertinebat, disciplina etiam in Semi posteris, quibus præcipue credita erat, vulgi consuetudine, & impiorum ac mendacium opinionibus ac doctrinis penè exolesceret: propositi sui semper memor ac tenax Deus, consilium suum arcanum non solum commemorando ac repetendo, denunciando ac prædicendo docere, sed parare iam, adornare atque instruere cepit, viro quodam primùm delecto, atq; nominatim excepto, ex illa p̄ij quondam filij stirpe, cui Noabhus pater hanc præcipue sortem in reuerentiæ ac pietatis præmium eduxerat, BENEDICTVS IEHVEH DEVS SEM. quam sortem planè diuinam euentu ipso confirmatam volens Deus, in maxime ignorationis atque superstitionis turbida tempestate, luculentum sui nominis vexillum in medio terrarum tollere, atque promissi antiqui fidem apud homines instaurare decreuit: id verò arcani Abramo iam explicatiùs quam antehac aperire, & negotium eidem dare salutaris illius nominis celebrandi, ac non posteris tantummodo suis, verum & aliis nationibus, terrarumq; cultoribus opportunè patefaciendi & communicandi iisdem legibus antiquis repetitis, quas ab exordio mundi omnibus propriæ salutis cupidis atque studiosis sanctas obseruandasq; constitue-

rat, fidei videlicet & obsequij; quasq; non sermone atq; oratione modo commendatas, sed viuus exemplis ab hoc, quem unicum ex omni orbe secernebat, mandati sui ministro præstari voluit, ac demum abunde præstitas laudauit. Fuit autem vir ille Abramus natu maximus, ex Tarahi filius, quem, quamquam inter supersticiosos natum & educatum, tamen ob sanæ mentis animiq; candoris indicium, ad eam quam parabat rem idoneum optauerat Deus; & propter antiquæ benedictionis rationem primum excipiendum, rerū atq; consiliorum continuata series probabat. is verò ab ipso primum actionū initio examinatus, solida virtutis atque pietatis singulare atque graue de se dedit specimen, magnamq; expectationem concitauit fidei omnibus periculis comprobanda, concitauit verò non Deo solum, cui interna externaq; cuiusq; hominum cogitata & facta manifesta sunt, sed sociis comitibusq; suis, quos etiam pietatis ac doctrinæ veræ discipulos habuit, quosq; secum vnâ peregrinatos eduxit. Nam nullum solum mortalibus omnibus, aut carius, aut iucundius patria censetur, modo id liberè & commodè teneri, atque coli, habitariq; possit; vbi sacra, vbi genus, vbi maiorum vestigia & exempla multa, affines præterea, amici, atque conciuues, quorum nota ingenia, & examinata explorataq; studia, commoda, ac suffragia: nihil verò contrà incommodius, aut importunius existimatur exsilio, nihil peregrinatione incertius ac durius, maximè quæ perpetua fore putetur; vbi omnia ferè desiderantur, quæ patriam liberè ac placidè incolentibus constant; quod & illa diuina lege significatum est: Peregrino molestus non eris; scitis enim aduenarum animas,

Exodi 23. 33 quia & ipsi peregrini fuistis in terra Egypti. Primum autem in Abrami fide atque obsequio periculum factum, primum illius delecti ad pietatem militis tyrocinium hoc in genere huiusmodi fuit: Dixit autem IEHV E H ad Abram, Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui. Quidnam relictu ac desertu tristius, nisi certa atque explorata melioris cum soli, tum commodi constiterit antea opportunitas & copia? qualis tamen nulla huic exercitando tyroni constitit initiò, sed illud tantum imperatum officium fuit, Et veni in terram quam monstrauro tibi. Id quod summum & grauissimum exemplum commendans Paulus, non sine admiratione ad imitationis normam describebat: Fide qui vocatur Abraham,

Hebr. 11. 33 obediuit in locum exire quem accepturus erat in hereditatem, & exiit, nesciens quò iret. Quod verò tamquam præmij nomine adiunctum est, nò minorem tentandæ fidei materiam dedit: Faciamq; te in gentem magnam, & benedicam tibi, & magnificabo nomen tuum, erisque benedictus. Et benedicam benedicientibus tibi, & maledicam maledicentibus tibi, atque in te benedicentur vniuersæ cognationes terræ. Senex homo, qui iam septuagesimum quartum excefferat vitæ annum, hæcenus nulla auctus prole, atque adèò mulieri non solum ætatis ultra modum prouectæ, sed planè sterilis coniugio addictus, in magnam gentem futurum se audit, quod nulli nec principum terræ, nec sapientum eorum, qui naturam vim, & op-

portunitatem efficacitatemque rerum, ac plagas cali scrutantur, persuaderi poterat: ita vt propria patria, & cognationis, atque ciuitatis commoditas, certaq; utilitas relinquenda esset. Attamen vir ille & sensu & iudicio magnus, magna prudentia & rerum cognitione & vsu præditus, nihil in iis, quæ indicauimus, cogitandis cunctatus, vnum illud sibi animo percipiendum agendumq; persuasit, qui snam is, à quo euocabatur, esset, nempe, IEHV E H illius quondam princeps & author promissi, Benedictus IEHV E H Deus Sem, qui nunc rursus idem promissum non renouare modo, sed iam fouere, adornare, atque in se instruere vellet, quiq; nulla vi, nullo obice impediri detineriq; posset, quo minùs, quidquid vellet, promitteret, quidquid autem promississet, præstaret, modo y, quibus promissa facta fuerint, vel minore fide, vel negato aut lento obsequio sibi non deessent ipsi. Egredus est itaq; Abram sicut præceperat ei Dominus. non qui solus ac singularis locum priùs, quo migrare iussus fuerat, exploraret, atque gratum opportunumq; sibi nactus, euocata aut repetita familia, gente, & re sua, demum adiret, & habitaret: imò simulatque vocatus fuit, patriæ, cognationi, domui, commodisq; omnibus aeternum valedicens, Egredus est sicut præceperat ei Dominus, & iuit cum eo Lot, quem bonorum sibi promissorum, tanquam certissimorū participem ac socium, secum educere studuit: adèò nihil prorsus in vllò sese vocantis hæserat verbo. Septuaginta quinque annorū erat Abram cum egredetur de Haran. nec verò iam migraturus quicquā ex eo domus sua, quo tunc erat, statu & ordine mutauit; nec relicta seniore ac sterili vxore, aliam sibi optandam duxit, cuius nota vel sperata sæcunditas opportunitatem haberet promisso idoneam illi, Faciam te in gentem magnam; sed eadè conditione, qua se euocatum audiebat, vtendum sibi intelligens, promissi enctum cum apparatu instructioneq; omni auctori suo permittendum statuit; suarum verò partium esse, fidem promissis, obsequiumq; iussis, cum multa diligentia, constantia, ac seueritate seruare. Tulitq; Sarai vxorem suam, & Lot filium fratris sui, vniuersamque substantiam quam possederant, & animas quas fecerant in Haran: & egressi sunt vt irent in terrā Canaan. quam gentibus ac populis, iisdemq; potentibus & opulentis, frequentissimam & fame celebritate acceperant, & ipsi quamprimum peragrare cæperunt, manifestò comperere. Cumque venissent in eam, pertransiuit Abram terram vsque ad locum Sichem, & vsque ad conuallem illustrem: Cananæus autem tunc erat in terra. Natio nimirum non acris modo, verum opulentissima etiam, utpote quæ duodecim Regibus ac gentibus celebraretur, tanta singulorum concordia, ac mutua ope & opera, vt omnibus idem antiquum gentis nomen à diuisione vsque populorum conseruaretur ac retineretur adhuc: in media autem gentis illius prosperitate peregrinus & hospes ille terram ingressus, neque vel minima ex parte possidens, tamen nunc hunc, nunc illum in agrum, sæpius mutatis tentoriis, commigrans, qui nuper se in gentem magnam futurū exceperat, rursus illud sibi declaratum audiit.

auduit. Apparuit autem Dominus Abram, & dixit ei: Semini tuo dabo terram, hanc. Iam non viuenti ac sentienti sibi, non iis quos vnà secum è patria abduxerat, quibus gratior vsus fructusq; ac possessio videri posset, sed soboli, posteritatiq; suæ, promissi euentum seruandum audit, cum tamen ipsi nulla proles esset, nec ex naturæ exemplo ac virtute sibi, atq; uxori illi quam habebat, sperari posset. Nimis longa profectò censeri posset felicitatis, vel conditionis illius expectatio, cuius causa patriis ac domesticis commodis, & propria ciuitate quis abductus esset: id quod attentè obseruandum, ac diligenter expendendum diuinus ille concionator commendabat: Deus gloria apparuit

A. Eos. 7.

» patri nostro Abraham cum esset in Mesopotamia, priusquam moraretur in
 » Charan; & dixit ad illum; Exi de terra tua, & de cognatione tua, & veni
 » in terram quam monstrauero tibi. Tunc exiit de terra Chaldeorum, & ha-
 » bitauit in Charan. Et inde, postquam mortuus est pater eius, transtulit illum
 » in terram istam, in qua nunc vos habitatis, & non dedit illi hereditatem in
 » ea, nec passum pedis, & repromisit dare illi eam in possessionem, & semini
 » eius post ipsum, cum non haberet filium. Et tamen sorte illa quam à Deo sibi
 » parari intellexerat, contentus ac latus, nihil sibi præterea aut alio pacto que-
 » rendum & petendum arbitratus, nisi quod & quemadmodum ex consilio
 » voluntateq; Dei proficeretur, non modo non respondit, aut excepit, aut re-
 » quisit quicquam; sed responsum illud vltro redditum gratulatione & sup-
 » plicatione suscipiendum sibi statuit. Ædificauitque ibi altare Domino,
 » qui apparuit ei. ut qui satis pro tempore beatum sese putaret, què I EHVH
 » ille humana felicitatis author & promotor, illud publicæ salutis negotium
 » iam iam adornans, allocutione dignatus esset, certioremq; fecisset promissi sui
 » diuini, apud ipsius posteritatem primùm præstandi, atque locum illū in quo
 » hospes tum peregrinabatur, edendorum à se munerum publicum theatrum
 » fore, se verò, quamquam multis post annis, tamen illius maximæ felicitatis
 » gratia, largitione, & communtione quoque vsurum: quam viri, atque illius
 » imitatorum mentem & consolationem in exemplum citatam, Apostolus ad-
 » miratus commendauit: Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti; non acceptis
 » repromissionibus, sed à longè eas adspicientes & salutantes, & confitentes,
 » quia peregrini & hospites sunt super terram. Qui enim hæc dicunt, signifi-
 » cant se patriam inquirere. Et siquidem si ipsius meminissent de qua exerat,
 » habebant utique tempus reuertendi, nunc autem meliorem appetunt, id est,
 » caelestem: ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum: parauit enim illis
 » ciuitatem. Sui ergo officij esse, illum Deum colere, & colendum prædicare, à
 » quo tantum beneficium terrarum orbi efficiendum tribuendumq; erat, ra-
 » tus, toto peregrinationis suæ tempore ei negotio ac muneri, quocunque loci di-
 » uerteret, assiduum & flagrans studium, magnamque dedit operam. Et in-
 » de transgrediens ad montem qui erat contra Orientem Bethel, te-
 » tendit ibi tabernaculum suum, ab Occidente habens Bethel, & ab
 » Oriente Hai: ædificauitque ibi altare Domino, & inuocauit nomen
 » eius,

A. Eos. 7.

Hebr. 11.

eius. Perrexitque Abram vadens, & vltrà progrediens ad Meridiem. Ita verò constans, ita certum diuinum crediderat promissum, ut religiosis altaribus erectis, & fidem suam, & promittentis Dei nomen, ad posterorum etiam memoriam testaretur, interim verò ipse ignotum iam illis regionibus I EHVH, nomen & numen celebraret, & cognoscendum colendumq; promulgaret. Hoc enim significant verba illa: Et inuocauit nomen eius. Variarum verò tum cali ac terræ tempestatum, tum etiam rerum humanarum occasionibus oblati, cum solum vertere vel tuberetur, vel vltro decerneret, duo perpetuò antiqua obtinuit, hoc est, suam in officio faciendo, & pietate colenda atque suadenda constantiam, & singularem erga se Dei providentiam frequenti ac multiplici periculo declaratam, cum admiratione tam inuidentium, quam beneuolorum Regum, principum, populorum, ac priuatorū, quibus partim metuendus ac suspiciendus cum reuerentia, partim verò diligendus, ornandus, atque opibus & honore afficiendus euasit, apud Ægyptios, in omniq; Chanaanorum, quam peragrabat, regione, id quod perpulchre à Vate decantatum, ac doctrina causa litterarum monumentis mandatum est, dicens: Tibi dabo terram Chanaan funiculum hereditatis vestra. Cum essent numero breui, paucissimi & incolæ eius. Et pertransierunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum. Non reliquit hominem nocere eis, & corripuit pro eis Reges. Nolite tangere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari.

Psal. 104.

Nec verò Abramus, quamquam tot modis exornatus, clarus ac celebris, aut ab humanitatis officiis, aut à vita modestia, comitate, facilitate, & morū simplicitate vel minima ex parte deductus vnquam fuit, nec ad iniuriam cuiquam ex mortalibus inferendam, aut ad eas, quæ sæpè sibi facta fuerant, vltiscendas animum retulit, sed aliorum cupiditati cedendo, ambitioni ac potestati nihil repugnando, suorum domesticorum ac familiarium affiniumque importunitati, quæ sine numinis offensa esset, conuiuendo non modo integer, fortis, ac sui semper similis constitit, sed omnibus, quibus cum illi res aliquando fuit, etiam vicinis quoque, atque adeò remotioribus, vel admirabilis vel formidolosus euasit, efficiente videlicet Deo, & Vatis, concionatoris, atq; ministri sui vitam, dignitatem, famam, atque familiam, atq; res omnes perpetua tuitione prosecuto. Quid multa? cum hoc unico præsidio virum vnum exigua trecentorum decem & octo seruorum manu, & paucissimorum sociorum copia, quatuor potentes Reges & victoria atque exspoliis prædæque regnorum quinque superbos intra vnius noctis atque postera lucis tempus vicisse, fudisse, fugasse, atque præda omni, & propriis etiam ipsorum manibus despoliasse, & illatam nepoti suo iniuriam eadem operâ vltum fuisse, non modo principes victi nuper ab ipsoq; restituti admirati fuerint, sed metropolis etiam urbis Ierosolymorum Rex, atque totius Chanaanæ regionis præcipuum caput, idemque Dei summi Sacerdos sacro munere donatum, illo æterno rei gesta, & victoria ex diuino præsidio reportata, laudauerit.

T

Bene-

Benedictus Abram Deo excelfo, qui creauit cælum & terram: & benedictus Deus excelfus, quo protegente, hostes in manibus tuis sunt. *Verùm ante hanc, quam commemorauimus expeditionem, ubi primùm à Loto nepote, propter pascuorum angustias non nihil turbato, discesserat, idem quod antea diuinum promissum clariùs modo atque apertius explicatũ, rursusq; firmatum percepit, eodemq; fidei testimonio, hoc est, consecratis ac dedicatis IEHVEH suo aris, & gratulationibus decretis, sibi exceptũ professus est.* Dixitque IEHVEH ad Abram postquam diuisus est ab eo Lot: Leua oculos tuos, & vide à loco in quo nunc es ad Aquilonẽ & Meridiem, ad Orientem & Occidentem. Omnem terram quam conspicias, tibi dabo, & semini tuo vsque in sempiternum. Faciamque semen tuum sicut puluerem terræ: si quis potest hominum numerare puluerem, semen quoque tuum numerare poterit. Surge ergo, & perambula terram in longitudine & latitudine sua: quia tibi daturus sum eam. Mouens igitur tabernaculũ suum Abram, venit, & habitauit iuxta conuallem Mambre, quæ est in Hebron: edificauitq; ibi altare IEHVEH. *In quantam verò tum apud alios auctoritatem, tum apud alios gratiã eximia ille humanitatis, innocentia, comitatis, modestia, ac patientia, præcipue verò fidei constantissima virtutes Abramum, paulo post Abrahamum dictum, posuerint, præter Aneri, Escolis, & Mamberi societatem, aliorumq; amicitias & consuetudines, Abimelechi Regis, illiusq; exercitibus præfecti Phicolis confessio declarauit, & fœderis ab istis procurati, ambitu, inuiti, atq; sanciti monumentum perpetuum posteritati relictum adhuc testatur.* Eodem tempore dixit Abimelech, & Phicol princeps exercitus eius ad Abraham: Deus tecum est in vniuersis quæ agis. Iura ergo per Deum, ne noceas mihi, & posteris meis, stirpique meæ: sed iuxta misericordiam quam feci tibi, facies mihi, & terræ in qua versatus es aduena. Dixitque Abraham: Ego iurabo. Et increpauit Abimelech propter puteum aquæ quem vi abstulerant ferui eius. Responditque Abimelech: Nesciui quis fecerit hanc rem: sed & tu non indicasti mihi, & ego non audiui præter hodie. Tulit itaque Abraham oues & boues, & dedit Abimelech: percusseruntque ambo fœdus. Et statuit Abraham septem agnas gregis seorsum. Cui dixit Abimelech: Quid sibi volunt septẽ agnæ istæ, quas stare fecisti seorsum? At ille, Septem, inquit, agnas accipies de manu mea: vt sint mihi in testimoniũ, quoniam ego fodi puteum istum. Idcirco vocatus est locus ille Bersabee: quoniam ibi vterque iurauit. Et inierunt fœdus pro puteo iuramenti. Surrexit autem Abimelech, & Phicol princeps exercitus eius, reuersique sunt in terram Palæstinorum. Abraham verò plantauit nemus in Bersabee, & inuocauit ibi nomen Domini Dei æterni, & fuit colonus terræ Palæstinorum diebus multis. *Quo loco atque altari ibidem erecto IEHVEH nomen declaratum & celebratum, atque eidem numini æterno*

æterno (cui ELOHIM vera atque diuina maiestas illa in lingua arrogabatur) Abrahamo predicante atque celebrante, tributum intelligimus.

At verò dum vir ille peregrinationibus vagatur multis, nec vna diutius commoratur sede, diuini alloquij consolationibus, & nouis atque arcanis magni illius promissi repetitionibus, indiesq; auctioribus, nõ caruit, & singularium Dei consiliorum arbiter & conscius appellatus conuentusq; fuit. Nam post gloriosam illam à quatuor Regibus reportatam victoriã, post vindicatum in libertatem nepotem, in fidem atque spem prolis ac sobolis diuino responso inductus est, quod tamen sibi natura vi contingere iam posse non putabat, & merito, utpote grandæuus admodum, & optima quidem atque charissima, verùm sterilis uxoris coniugio fideliter semper vsus, nihilque aliud præterea cogitans. His itaque transactis, factus est sermo Domini ad Abram per visionem, dicens: Noli timere Abraham, ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis. Dixitque Abram: Domine Deus, quid dabis mihi? ego vadam absque liberis: & filius procuratoris domus meæ iste Damascus Eliezer. Addiditque Abram: Mihi autem non dedisti semen: & ecce vernaculus meus, hæres meus erit. Statimque sermo Domini factus est ad eum, dicens: Non erit hic hæres tuus: sed qui egredietur de utero tuo, ipsum habebis hæredem. Eduxitque eum foras, & ait illi: Suspice cælum, & numera stellas, si potes. Et dixit ei: Sic erit semen tuum. Quo responso planè sapientissimus vir ille intellexit, posteritatem sibi diuino consilio ac munere sufficiendam, non numero tantum, verùm etiam qualitatum similitudine ac natura ad eas res, quas obseruare iubebatur, esse referendam. Nam cum antea audisset, terræ pulueri æqualem fore; terrenam quoque, caterorumq; mortalium instar habituram putauerat. Nunc verò quòd à terra in cælum sensu ac mente intendere, & stellarum numerum & nomina cognoscere iubetur, prudentissima cogitatione caelestem sobolem habiturum sese interpretatur, eamq; lucidam, efficacem, & mortali ac terrena sorte superiorem, atque ita eandem terrenam & caelestem simul futuram, hoc est, mortalem & immortalem, humanam & diuinam, humanis oculis, quatenus fas sinat, spectandam, quem propter humanam naturam communionem sensibus comprehendere liceat, propter diuinam verò naturam præstantiam ex luce & virtute, uti stellas, magis quàm ex rei ipsius penetratione cognoscere contingat. Credidit Abram Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Eam iustitiam intelligimus, quam semen illud promissum mundo allaturum erat: in eiusdem codicem hoc probata fidei nomen Abramo relatum reputatumque fuisse legimus. Huius verò promissi mysterium ipsa promissa Abrami soboles de generibus posteris aliquando indicabat: Abraham pater vester exsultauit vt videret diem meum, & vidit, ^{Ioan. 9.} & gauisus est. & Antequam Abraham fieret, ego sum. Quemadmodum verò promissum illud adornandum, expediendum, ac demum præstandum esset, cognoscere auens Abramus, admirandis arcanisq; spectris per propheticam

quietem visis instructus fuit, simulque temporum atque seculorum, quæ ad eam usque expeditionem numeranda & obseruanda erant, seriem edoctus euasit. Dixitque ad eum: Ego IEHVEH qui eduxi te de VR Chaldæorum, vt darem tibi terram istam, & possideres eam. At ille ait: IEHVEH Deus, vnde scire possum quòd possessurus sum eam? Et respondens Dominus, Sume, inquit, mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoque & columbam. Qui tollens vniuersa hæc, diuisit ea per medium, & vtraque partes contra se altrinsecus posuit: aues autem non diuisit. Descenderuntque volucres super cadauera, & abigebat eas Abram. Cumque sol occumberet, sopor irruit super Abram, & horror magnus & tenebrosus inuasit eum. Dictumque est ad eum: Scito prænosces quòd peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua: & subiicient eos seruituti, & affligent quadringentis annis. Verumtamē gentem cui serituri sunt, ego iudicabo: & post hæc egredientur cum magna substantia. Huius autem oraculi imagine, non modò posteritatis secundum carnem sibi futura, humana ac terrena negotia primum, deinde otia didicit Abramus, verum etiam amplioris & frequentioris generis ad se fidei professione tanquam ad patrem referendi, hoc est, orbis terræ gentium omnium publicos labores sub antiqui Serpentis tyrannide perferendos, & publicæ deinde salutis, diuino munere afferenda, mysterium cognouit, cuius arcana rationes & actiones apud gentem à se deducendam & procreandam expedienda essent: id verò post suum è viuis excessum perficiendum fore; ita vt ipse huius magni ac publici beneficii non iam spectator in terris viuens, sed sperator etiam mortuus futurus esset, vnà cum iis à quibus prognatus erat: qui omnes in fide atque spe promissi huius vita functi fuerat, quamquam non ita clarè, ac plenè arcani illius consilij ac negotij figuram prænouissent. Hoc enim ipsi beatioris contigisse domi, vt viuenti & sentienti huius rei iam à mundi initio promissa notitia cateris inuoluta, magis iam aperta esset; proinde morienti latior extremus accederet dies, propter fidem & spem certam ex rei definitione & imagine confirmatam. Est enim fides sperandarum substantia rerum argumentum non apparentium. Hanc monitionis explicationem illa oraculi continebat pars: Tu autem ibis ad patres tuos in pace, sepultus in senectute bona. Atque ita quid sibi, quid posteris suis tam ex humanis, quam ex diuinis rebus expectandum esset, hoc oraculo arcanis verbis edito cognouit Abramus, & rationem quoque audit, quamobrem vtriusque salutis expeditiones ad certas postea differenda essent ætates. Generatione autem quarta, reuertentur hic: necdum enim completæ sunt iniquitates Amorrhæorum vsque ad præsens tempus. Atque hæcenus mysterij illius maximi descriptionem certis lineis ductam, atque suis umbris & eminentiis auctam, verbotenus, tamquam prologum vel argumentum percepit; euestigio verò ipsius rei gerenda imaginem, siue actionem potius, velut in theatro quodam à Deo ad-

Hebr. 11.

missus,

missus, spectauit. Cum ergo occubisset sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis transiens inter diuisiones illas. Quo in spectaculo amicitia inter Deum & homines resarcienda imaginem & simulachrum intuitus Abramus, magno cum sibi ac suis, tum præsertim Deo gratulationis debita plausu probauit, atque integra & solida spe apud sese condita seruaui perpetuò; & suas agens partes, fidei professione gratam acceptamq; habuit: atque ita non promisso tantum, verum fædere etiam ferito, admirandum illud negotium vtriusque, ex donantis videlicet & ex accipientis personis, confirmatum fuit. In illo die pepigit Dominus fœdus cum Abram, dicens: Semini tuo dabo terram hanc à fluuio Ægypti vsque ad fluuium magnum Euphratem, Cinæos, & Cenæzæos, Cedmonæos, & Hethæos, & Pherezæos, Rephaim quoque, & Amorrhæos, & Cananæos, & Gergesæos, & Iebusæos. Ex hoc responso & colloquio non modò doctior produit Abramus, verum muneris ac beneficii singularis magnitudine ornatior, utpote certus iam cum posteritatis sibi sufficiens, tum publicæ salutis apud gentem suam olim diuina virtute efficienda. quemadmodum verò prolem suscepturus esset, hoc diuina prouidentia integrum relictum, occasione per uxorem legitimam procurata, ac demum oblata, aliter quam Deus instituerat, interpretabatur. Namque ille filium quempiam sibi fore sperabat, non ultra naturæ communia exempla susceptum, sed qualem & sterilis uxor, conscia iam facta consilij diuini viro suo declarati, & ipsa euentum eo pacto quo expectari posse intelligebat, & expectans curabat: nimirum quam sibi ad conceptus facultatem natura negatam pernouerat, substituta pro se ancilla, & Abramo tradita, corrigendam putans: tantum illi diuinorum promissorum pro sua parte adornandorum studium erat. Cuius rei causa Ægyptiam, quam caram habebat, ancillam Hagaram vocatam in locum suum, viro suffectam voluit, ex eaq; Ismaghelem filium susceptum sibi adoptandum decreuit. Verum enimvero vel hoc vno exemplo doceri potuit in magnis Dei promissis & consiliis nihil ex humano ingenio vel inuento miscere fas esse: quippe quam etiam ante natum puerum intempestiue ab ancilla contemptam, & facti, & voti pœnituerit; adeò vt sibi ipsi, ac viro, demumque prægnanti puella grauem ac duram se præbere ira contumeliæ impatiens coegerit: illius verò inclementiam cum ferendam sibi iam non arbitraretur ancilla, fuga declinandam constituit, donec Angeli, à Deo missi, voce correpta, sese sibi ac domina restituit, & obsequio deinceps tractatu faciliorem præstitit. Natam autem prolem, atque à matre Ismaghelis nomine indigitatam, vterque coniugum cum foueret, & filium illum promissa sibi gentis initium fore existimaret, aliter habituram rem ex diuino oraculo intellexerunt: idq; cum primis edocti sunt, videlicet nullam illius maximi consilij, quod à Deo parabatur, partem humanæ virtuti acceptam ferendam, aut aliàs tribuendam esse, adeò vt neque ipsam eiusdem consilij imaginem ex naturæ consuetudine aut modo profectam quisquam ostendere aut

dicere posset. Sed ut arcanum illud, quò hæc omnia referebantur, negotium totum prorsus ex Dei misericordia, voluntate, promisso, & efficacia expectandum erat; ita & ipsa, quo id prius tanquã pignore representabatur, species omnis Dei singulari dono, & nunquam antea in natura rerum viso, exciperetur exemplo: ad cuius excipiendi copiam, præter fidem & obsequium à se præstitum, humana vis indicare posset nihil. Postquam verò nonaginta & nouem annorum esse cœperat, apparuit ei Dominus, dixitque ad eum: Ego Dominus omnipotens: ambula coram me, & esto perfectus. Ponamque fœdus meum inter me & te: & multiplicabo te vehementer nimis. Cecidit Abram pronus in faciem. Dixitque ei Deus: Ego sum, & pactum meum tecum, erisque pater multarum gentium. Nec vltra vocabitur nomen tuum Abram: sed appellaberis Abraham: quia patrem multarum gentium constitui te. Faciamque te crescere vehementissimè, & ponam te in gentibus, Regesque ex te egredientur. Et statuam pactum meum inter me & te, & inter semen tuum post te in generationibus suis fœdere sempiterno: ut sim Deus tuus, & feminis tui post te. Daboque tibi & semini tuo terram peregrinationis tuæ, omnem terram Canaan in possessionem æternam, eròque Deus eorum. Atqui responsi huius partibus ac verbis diligenter inspectis & comparatis, diuina cum primis benignitas, & erga hominum genus ac publicum communeque salutis bonum perpetua voluntas & cura quadam etiam Boni illius iam clarior significatio ac descriptio, clarius iam & explicatius apparere incipiunt. Magnum enim quiddam, & humana sorte ac vice præstantius, illa expositione indicatur, ut sim Deus tuus, & feminis tui post te: & illa rursus, Eròque Deus eorum. Atque pacti sæpius repetiti, siue fœderis identidem vltro promissi nomina id ipsum hoc indicant: ad quod fœdus ex diuina liberalitate obtinendum, simplex ac sincerus pietatis cultus ab Abrahamo, Abrahamique filiis exactus & postulatus auditur, quem cultum fide & obsequio exhibendum iam sapiissime audiuius, & hic breuibus verbis repetitum adnotauimus, Ambula coram me, & esto perfectus.

Maximi & optimi dati, & perfectissimi doni Abrahami posteritati, hoc est, hominum generi Abrahami fidem & pietatem imitato parati symbolum & arcanum argumentum illo promisso exceptum est: Daboque tibi, & semini tuo terram peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaan in possessionem æternam. EROQUE DEVS EORVM. Et quisquis arcanorum verborum diuino beneficio notitiam habet, facile intelligit, quid nomina illa significant, TERRAM CHANAAN.

De circuncisionis fœdere.

CAPVT VIII.

AB ipso mundi constituti tempore primo salutis publicæ beneficium verbis ac promissis Adamo primùm, deinde aliis piis viris, ad Abrahamum usque promissum fuerat, idemque Abrahamo hætenus variis modis repetitum & instauratum, nusquam tamen signo aliquo aut monimenti pignore vel tessera significatum. Quemadmodum hoc eodem oraculi tempore Abrahamo significatum, arcanoque ritu commendatum Deus voluit, idque ex opportunitate promissi illius, ERO DEVS EORVM, celebrari cœptum est: namque promisso illo id arcanè significabatur, fore videlicet, ut Deus gentem sibi pararet sanctam, & adeo gratam, ut perpetua gratia, beneficentia, & communicatione suorum donorum dignam effectam, multis partibus augetet ac donaret, quarum causa sese illi perpetuò Deum singulariter prouidentem & fauentem præberet, ut ceteris Adami filiis non secus quàm luminaria cali tenebris, præstantem, peculiari modo ac iure, præ reliquis hominibus, Dei populum, nec non Dei filios esse dicendam & appellandam: cuius cognoscenda signa interna, manifesta, certaque forent, propter inditam diuino munere virtutem & sanctitatem: interea verò, dum tempus illud consilio Dei destinatum expectaretur, rem ipsam promissam imagine quadam oculis sensibusque cognoscenda significatam, ac omni terrarum orbi monstratam & spectatam Deus voluit; nempe delecta sibi gente, atque certis legibus & conditionibus deuincta, ac vere virtutis doctrinis erudita, quam ipse singulariter ornatam, partibus auctam, multis ceteris nationibus antecellentem, admirandam prorsus redderet, tum propter optimè constituta reipublicæ exemplum unicum, tum verò propter manifesta diuina cura, & singularis erga se prouidentia ac benignitatis assidua & perpetua, omnique ex parte comprobanda argumenta, ita ut si quæpiam mortalis natio Deo immortalis grata & familiaris peculiarisque esse posse existimaretur, hæc una ac præcipua esset: vitæ quæ, quod ad vitæ disciplinam attinet, omnium esset sapientissima; quod ad consuetudinem, mores, & officia, omnium videretur innocentissima & optima; quod ad Dei cultum, religiosissima, denique quod ad diuinam benignitatis, gratia, & custodia, ac tutela usum, cunctarum beatissima censeretur. Atque his omnibus partibus ac rebus id interim significaretur, & credendum sperandumque susciperetur, quod de vero atque gratissimo illo populo diuina virtute congregando, comparando, atque in proprium æternumque regnum sibi dicendo & sacrandò Deus apud se constituerat, & piis viris ac Fatibus indicauerat. Huius rei symbolum, siue signum externum, in ea humani corporis membrorum parte Deus notari iussit, quæ cordis imaginem representat, quæque præcipua appetentia ministrat. Hanc enim nudam & simplicem porro deinceps manere, & hominem ipsam

De

ipsum id characteris preferentem frangenda compescendaq; libidinis perpetuo admonere voluit; ea lege, ut quisquis huiusmodi signo professionem suam testari vel negligeret vel recusaret, is nec Deo, nec hominibus in illius delecti populi ac nominis communionem censendus esset. Huius autem, de quo agimus, externi signi ritus ratioq; omnis ab Angelo Dei interprete in hunc instituta sunt modum. Dixit iterum Deus ad Abraham: Et tu ergo custodies pactum meum, & semen tuum post te in generationibus suis. Hoc est pactum quod obseruabitis inter me & vos, & semen tuum post te: Circumcidetur ex vobis omne masculinum: & circumcidetis carnem præputij vestri, UT SIT IN SIGNUM FOEDERIS inter me & vos. Infans octo dierum circumcidetur in vobis, omne masculinum in generationibus vestris: tam vernaculus quàm emptitius circumcidetur, & quicumque non fuerit de stirpe vestra: eritque pactum meum in carne vestra in fœdus æternum. MASCVLVS CVIVS PRÆPUTII CARO CIRCVCNCISA NON FVERIT, DELEBITVR ANIMA ILLA DE POPVLO SVO: QVIA PACTVM MEVM IRRITVM FECIT. Quo in præcepto complura adnotanda obseruandaq; sese offerunt; ac præter tempus infantibus definitum, præter sexum quem lex hac appellabat, præter locum & modum, quæ omnia certa significatione & causa non carent, illa nunc ad institutum nostrum propius accedunt, nempe circumcissionem illam in carne factam, non propriè fœdus, verùm FOEDERIS dici SIGNVM. Namque fœderis efficientiam & auctoritatem Deo adscribi, acceptamq; referri oportuit; cuius negligens aut contemptor esse iudicabatur, quicumque signi professione non sibi optatã ostenderet: deinde verò nec hac prærogatiua populi Dei, nec dignitate & communicatione quempiam ex omnibus terra nationibus excludi modò optantem & expetentem, atque adeò suscepta lege, & fœderis signo accepto professum: ex eo enim consequebatur, eiusmodi populi ius ac decus, non in vnius tantum Abrami domus ac posteritatis naturali propagatione sufficiens angustis tenendum, sed patefacta petentibus cunctis ianua, terrarum orbi omni communicandum esse. Huius verò diuina copia ac liberalitatis imagine illud indicabatur, regnum illud, quod in hominum animis instituire, sibiq; ponere Deus parabat, mortalium nemini, quamuis secundum carnem remotissimo, negãdum esse, modò eo pacto ac modo, iisdemq; legibus accipiendis diligenti studio quaereretur. Quamquam verò circumcissio, aliàs fœdus dicatur, quod ex elocutionis ac sermonis compendio & figura magis quàm ex re explicandum fuerit; tamen fœderis esse signum Deus ipse declarauit. Namque fœdus propriè mutuuum consensum dicimus de pace, amicitia, societate, imperio, regno, vel dominatione, aliãve vitæ cõmuniõne. Atque hoc loco ac tempore octauum præceptum, septem illis à Noaha acceptis Abramo additum, adnotare est; quod ut naturæ atque humanæ rationis cõmunia elementa non adeò clarè spectare videbatur, ita religiosam magis arcanamq; occultarum rerum significationem portendebat. Atque ita salutis publicæ

publicæ diuinum consilium contemplantis animum à cõmuni naturæ sapientia ad maiora & sublimiora cogitanda certis gradibus prouehabat, & quorsum mysteria hæc euasura essent, iubebat attendere; cùm iam maius quippiam, quàm naturæ vis vsusq; præstare possit, ad publicæ salutis auctoritatem & expeditionem expectandum videretur: id verò ut ita habere pluribus iisdemq; admirandis obseruari posset signis, negotium illud maximum qua parte humanæ quoque naturæ cõmunicatione cõficiendum erat, singulari atque nouo, planèq; diuino modo vnicus tanta rei author Deus adornauit & inchoauit. Antiqui serpentis caput mulieris conterendum semine prædictum fuerat, ex quo responsio fides hominibus fuerat facta, victoria illius virtutem & efficientiam homini cuidam fore olim tribuendam: sed quis nam qualisve homo is futurus esset, nondum hætenus fuerat promulgatum & cognitum; quod interim dum cõficiendum iam esset, celari oportere, diuino consilio iudicatum fuit: iis verò, quibus promissi illius maximi notitia erat, homo qui spem ex viro atque muliere genitus, & cõmuni ac vulgato naturæ modo & exemplo editus, maximo illi cõficiendo operi à Deo instruendus & præficiendus esse credebatur: ex eoq; factum est, ut primo sibi genito ac nato filio antiquissima viuientium mater, cui hanc prouinciam deferendam arbitrabatur, compendij, & lucri, atque emptionis nomen imponeret, CAIN, dicens, Possedi hominem per Deum; siue, ut verborum germana significat vis, Possedi virum singularem apud IEHVEH: eadem verò secundum, veluti ad eiusmodi rem præstãdam nec idoneum, nec natum, ABEL, vocaret, quæ vox vel luctum, vel interitum, vel his affinem frustrationem significat. Cùm verò res illa omnis ex animi sententia non successisset, sed qui parentibus potior visus erat & melior, deterior eadens fratrem, qui verè bonus, sanctus, iustusq; exstiterat, interfecisset, seseq; ultro & obstinatè à Dei gratia & misericordia alienasset; mutata iam sententia, tertium filium, quem probum fore optabat & præfagebat, cū magne virtutis opinione, atque etiam beneficij diuini expectatione, SETH nominauit, dicens: Posuit mihi Deus SEMEN aliud pro Abel quem occidit Cain. Atque ita porrò spes & expectatio huiusmodi à maioribus accepta, pijs hominibus, tanquam hæreditas quadam diligenter & accuratè fouebatur adusque Noahhi tempus, cui quamprimum nato mater nomen illud fecit, dicens: Iste consolabitur nos ab operibus & laboribus manuum nostrarum in terra cui maledixit Dominus. Quin etiam & huc spectans Noahhus expectationem illam à patribus acceptam in Semum translatã voluit, BENEDICTVS IEHVEH DEVS SEM. Quicumque enim illius arcani consilij ac propositi Dei cognitionem habebant, euentum quidem sperabant certissimum: tempus autem cùm ignorarent, singuli quam proximum optabant & expetebant, quibusq; modis poterant, fidem atq; spem professi suam, sollicitabant, & quantum fas esset, urgebant. Sicut scriptum est: Et conuersus Iesus ad discipulos suos, dixit: Beati oculi qui vident quæ vos

Genes 5.

Lucæ 10.

videtis: dico enim vobis, quod multi Propheta & Reges voluerunt videre
 que vos videtis, & non viderunt; & audire que vos auditis, & non audie-
 runt. & Petrus ait, Reportantes finem fidei vestra, salutem animarum; de
 qua salute exquisierunt atque scrutati sunt Propheta, qui de futura in vobis
 gratiâ prophetauerunt, scrutantes in quod vel quale tempus significaret in
 eis Spiritus Christi: prænuncians eas que in Christo sunt passionis, & poste-
 riores glorias: quibus reuelatum est, quia non sibi metipsis, vobis autem mi-
 nistrabant ea que nunc nunciata sunt vobis, Spiritu sancto misso de celo, in
 quem desiderant Angeli prospicere. Atqui ut cetera post Semum primoge-
 nitorum nomina (que ab huius arcani ratione non aliena sunt) omittamus,
 ipsum viro, de quo agimus factum à parentibus nomen ABRAM, diuinum
 beneficium planè spectasse videtur, ut quod patrem sublimem significet. ita-
 que, ut diximus, antiqui omnes, quibus arcana consilij Dei notitia, vel ex in-
 spiratione Dei, vel ex reâ & hereditaria maiorum disciplina contigerat,
 cum rem per hominem conficiendâ crederent, sua quisque pro parte exopta-
 tam atque expectatam colere, fouere, & celebrare studebant: id quod Abra-
 ham diligenter etiam agens, quemadmodum ad se pertinere intelligere posset,
 oraculo iam superius citato querebat: Domine Deus, quid dabis mihi? Ego
 vadam absque liberis: & filius procuratoris domus meae iste Damascus Elie-
 zer. Addiditq; Abram, Mihi autem non dedisti semen. Statimq; sermo Do-
 mini factus est ad eum, dicens: Non erit hic heres tuus: sed qui egredietur de
 utero tuo, ipsum habebis heredem. Cui quidem promisso proxima fuit Saræ
 sollicitudo, sedulitas, & cura de suscipiendo ex ancilla filio, eodemq; sibi ad-
 optando: qui cum iam natus, educatus, & circumcissione, hoc est, diuini fæde-
 ris signo adnotatus fuisset, fortassis Abrahamo videbatur hic idem fore, cu-
 ius ad posteritatem illud pertineret, Et benedicentur in semine tuo omnes
 familie terræ. Sed ut beneficium illud prorsus diuinum, atque ex vnus Dei
 virtute profecturum erat, in quo nihil carni & sanguini iuris & autori-
 tatis arrogaretur; ita & eius, per quem conficiendum erat, ortum Dei altis-
 simi virtute edendum olim parabatur. Atque eius etiam à quo stirps illa pro-
 paganda erat, hoc est, filij & seminis Abrahamo promissi exemplum nõ vul-
 gare ac naturale prorsus, ceterisq; natalibus hominum persimile, sed ultra
 naturæ vires & usum singulari Dei efficientia edendum parabatur, in quo
 perspiceretur quid quantumq; fides diuinis dictis & pollicitis habita impe-
 trare ac reportare posset, & quatenus eadem omnè, quæ naturæ viribus præ-
 stari possit, humanam operam & facultatem excelleret. Quam obrem ea om-
 nia quæ ad hoc institutum suum comparanda delegerat, noua inauditaq; in
 rerum natura hætenus, & non solum rebus ipsis, verum nominibus etiã ac
 verbis, titulis atque definitionibus de integro promouenda & perficienda esse
 declarauit oraculum. Dixit quoque Deus ad Abraham, Sarai uxorem
 tuam non vocabis Sarai, sed Saram. Et benedicam ei, & ex illa dabo
 tibi filium, CUI BENEDICTVRVS SVM, eritque in nationes, &

Reges

Reges populorum orientur ex eo. Cecidit Abraham in faciem suam,
 & risit; in corde suo dicens: Putasne centenatio nascetur filius? & Sara
 nonagenaria pariet? Dixitque ad Deum: Vtinam Ismael viuat coram
 te. Et ait Deus ad Abraham: Sara vxor tua pariet tibi filium, vocal isq;
 nomen eius Isaac, & constituam pactum meum illi IN FOEDVS
 SEMPITERNVM, ET SEMINI EIVS POST EVM. Super Ismael quoque
 exaudiui te. ecce benedicam ei, & augebo, & multiplicabo eum val-
 de: duodecim duces generabit, & faciam illum in gentem magnam.
 PACTVM VERO MEVM STATVAM AD ISAAC, quem pariet
 tibi Sara tempore isto in anno altero. Cùmque finitus esset sermo lo-
 quentis cum eo, adscendit Deus ab Abraham.

Sarai nomen à parentibus factum, singularem quandam auctoritatem si-
 gnificabat, quod Latinis auribus dominam siue heram meam sonaret: quod
 ab illis singularitatis angustiis ad generalis & communis principatus defi-
 nitionem traducens Deus, plurimorum credentium sobole & prerogatiua
 augendam mulierem declarabat: ut quæ vix antea vnus familie mater erat,
 de cetero nullo cohiberetur aut arctaretur termino, nullo certo numero de-
 finiretur eorum quibus mater princepsq; dicenda esset: nam non tam iis quos
 naturali propagatione ex se orituros sperare posset, quàm iis quos fidei imita-
 tione eodem quo ipsa modo conceptura & paritura erat, in populi Dei fami-
 lia adnumerandos diuinum portendebat responsum, hoc est, ex promisso Dei,
 cuius singulari ac propria virtute & efficientia filius ille, qui iam desperatis
 naturæ viribus promittebatur, suscipiendus erat. Dabo ex illa tibi filium.
 Ex uxore vetula, ac pluribus de causis sterili, filium sese centenario homini
 daturum promittit; quem si maximè illo aetatis parentibus naturæ concedere
 posset (ut verè non poterat) tamen diu victurum atque ipsis superstitem ne-
 garet, cum usu venire videamus, ut ij qui longæua matre & patre nascuntur,
 vel vitales non sint, vel, si supersunt, imbecilli & valetudinarij semper vi-
 uant. Atqui ut omni ex parte huius proles & copia, & vita, & ratio omnis
 suæ singulari virtuti ac voluntati tribueretur, non vitalem modò, verum
 beatum, felicem, atque sobole procreanda prosperrimum suo beneficio fore
 Deus pollicetur ac declarat: Cui benedicturus sum, eritque in nationes,
 & Reges populorum orientur ex eo. Quod promissum cùm magna fide
 exciperet Abraham, quin præ gaudio cum ingenti risu prosequeretur, tem-
 perare non potuit, utpote qui contra spem in spem crederet, se multarum gen-
 tium futurum patrem, non quidem ex naturæ facultate, sed ante Deum cui
 crediderat. Illius verò fidei atque lætitiæ tum monumentum æternum, tum
 omen optimum ipso nascituri in fantis nomine publicè declarare & statuere
 iussus est Abrahamus. Vocabisque nomè eius Isaac. Risus perpetui signi-
 ficationem verbum ipsum præfert: atque publica calamitatis lætū veterem
 cum æterna lætitiæ se auctore permutandum, Deus portendebat. Hæc verò
 fidei constantia, hæc certitudo, atque adeò efficacia est, ut nondum natus

V 2

puer,

puer, sed promissus tantum, utriusque tamen parenti letitiam risumque fecerit. Namque & mater ipsa auditum inter virum & Angelos hospites de conceptu partuque suo sermonem gaudio ac risu prosecuta fuit. Cumque comedissent, dixerunt ad eum: Vbi est Sara vxor tua? Ille dixit: Ecce in tabernaculo est. Cui dixit: Reuertens veniam ad te tempore isto, vita comite, & habebit filium Sara vxor tua. Quo audito Sara risit post ostium tabernaculi. Cui risui diuinum promissum opportunitatem ac materiam dedisse narratur. Erant enim ambo senes, prouectaque ætatis, & desierant Saræ fieri muliebria. Quæ risit, occultè dicens: Postquam consenui, & dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo? Nec verò ambigentis femine risus hic fuit, sed præ insperati iam antea gaudij copia & magnitudine gestientis, ac sibi maritoque gratulantis: id verò gaudium diuina virtuti acceptum prorsus referri debere, illa cum viro pariter repetito, atque certis terminis definito promisso edocta est. Dixit autem Dominus ad Abraham: Quare risit Sara, dicens, Num verè paritura sum anus? Nunquid Deo quicquam est difficile? Iuxta conditum reuertar ad te hoc eodem tempore, vita comite, & habebit Sara filium. Negauit Sara, dicens, Non risi, timore perterrita. Dominus autem, Non est ita, inquit, sed risisti. *Viriusque parentis risus diuino promisso motus, & fide excussus, latum ac beatum futuri filij natalem, & planè cum imperato nomine conuenientem præmonstrabat: quæ res felici euentu confirmata, atque publicis tum matris, tum patris gratulationibus celebrata fuit, cum magna vicinorum omnium admiratione & letitia.* Visitauit enim Dominus Saram sicut promiserat: & impleuit quæ locutus est. Concepitque, & peperit filium in senectute sua, tempore quo prædixerat ei Deus. Vocauitque Abraham nomen filij sui quem genuit illi Sara, Isaac. & circumcidit eum octauo die, sicut præceperat ei Deus, cum centum esset annorum: hac quippe ætate patris, natus est Isaac. Dixitque Sara: Risum fecit mihi Deus: quicumque audierit, corridebit mihi. Rursumque ait: Quis auditorus crederet Abraham quoddam Sara lactaret filiū quem peperit ei iam senis? Creuit igitur puer [tantum virtutis effæto iam matris corpori fides auxerat] & ablactatus est: fecitque Abraham grande conuiuium in die ablactationis eius.

Igitur Abrahami non ita pridem sterilis domus duplici prole iam beata & celebris erat, ita ut de hærede nulla superesset sollicitudo aut cura. Verum enimvero quia præcipua & maxima atque optima hæreditas ipsius bonis designebatur, quæ ex diuino proposito ac promisso profectura, nullum alium præter Deum authorem laudatura erant; is tantum qui ex promisso per fidem susceptus erat, filius illius diuini doni ex asse hæres Dei sententia ac voce declaratus est, cuius in posteritate illud toties repetitum præstandum esset. IN SEMINE TVO BENEDICENTVR VNIVERSÆ COGNATIONES TERRÆ. *Et quidem Ismahelus, qui non singulari promisso ac dono,*

dono, sed communi cum cæteris exemplo Abrahamo fuerat ortus filius, & quia natu maior, & quia vnicus ante hac, & ancilla matris indulgentia, patre senes, ut fit, interdum coniuente, insolentior fortassis euaserat (quales Adami filij sua sponte, nisi compeſcantur, esse solent) certè viribus editior cum esset, in puerilibus lusionibus molestiorem ac duriozem sese minori atque naturà modestiori liberaliorisque, indolis fraterculo præbebat, primus ipse ad ludendum prouocans, & facile, ut fit, verberans, ac flere lugerèque cogens. S. S. E. *Qui secundum carnem natus erat, perſequebatur eum qui secundum spiritum.* Cumque vidisset Sara filium Agar Ægyptiæ ludentem cum Isaac filio suo, dixit ad Abraham: Eice ancillam, & filium eius: non enim erit hæres filius ancillæ cum filio meo Isaac. Durè accepit hoc Abraham pro filio suo. Cui dixit Deus: Non tibi videatur asperum super puero, & super ancilla tua: omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius: quia IN ISAAC VOCABITVR TIBI SEMEN, *id est, non qui filius est carnis, hic filius Dei; sed qui filius est promissionis, æſtimatur in semine.* Igitur Abrahamus commigrare iusso filio qui secundum carnem fuerat natus; cum coniuge, & nato illo in quo promissa acceperat, id est, cum Isaaco, ipse post compositum cum Palæſtinis sædus, in optato sibi sapius loquens dicit: ubi concionatoris ac magistri officium faciens, pietatis religionisque veræ disciplina tum familiam suam, quam frequentem habuit, tum verò vicinos, & quotquot cognoscere & erudiri velle intelligebat, instruxit. Abraham verò plantauit nemus in Bersabee, & inuocauit ibi nomen IEHVEH Dei æterni: Et fuit colonus terræ Palæſtinorum diebus multis.

De tentatione Abrahami.

CAPVT IX.

MAXIMA & pretiosissima dona hominibus à se parata declarare, promittere, & repetitis promissis identidem in memoriam reuocare ac denunciare, benignitatis & magnificentia quoque Dei fuit, & cura planè diuinæ ac paternæ simul; eiusdem quoque fuit iudicij, consilij, & prouidentia, prospicere & cauere, ne homines ipsi in tanta felicitatis studio sibi deessent, sed ea præstarent quæ ad pacti ac promissi illius veritatem & constantiam exigebantur, hoc est, fidem & obsequium, ab ipso mundi initio tanquam lex & conditiones postulata. Hac enim & antiquis omnibus, quibus promissum illud denunciatum fuerat, & Abrahamo etiam, qui cum de eadem re apertius & familiaris, ut ita loquamur, agebatur, prædicta erat conditio: nam non multo ante natum Isaacum, consilium suum de exercendo in Sodomam & Gomorrhham iudicio Abrahamo declaraturus Deus, in hunc modum deliberaſſe narratur: Num celare potero Abraham quæ gesturus sum: cum futurus sit in gentem magnam ac robustissimam,

mam, & BENEDICENDÆ SINT IN ILLO OMNES NATIONES TERRÆ. Scio enim quòd præceptorum sit filius suis, & omni domui suæ post se, vt custodiant viam I E H V E H, & faciant iudicium & iustitiam, vt adducat I E H V E H propter Abraham omnia quæ locutus est ad eum. Igitur ipsum primò delectum virum, quem ex cæterorum hominum gregibus unicum credentium atque peculiaris populi sui patrem futurum secreuerat, omnibus examinatum ponderibus, in medio terrarum orbe sistere & proponere Deus voluit, virum, vnde fidei & obsequij veri, atque verè p̄ exempla peterentur, iis quibus ad eandem salutem à Deo impetrandam animatis cuiuscunque virtutis periculum fieret, longè minus ac leuius futurum eo quod in hoc præstantissimo viro factum est. S. S. E. Fidelis est Deus, qui non patietur vos tentari ultra id quòd potestis, sed faciet cum tētatione prouentū: Vt probatio vestra fidei multo pretiosior auro, quod examinatur igni, inuen. & c. Nemo enim esse potest homo vel paterni affectus amorisq̄ cōsciū, vel etiā humani sensus compos, qui tantæ viri huius fidei & constantiæ, tantæq̄ obedientiæ spectacula vel cogitando non solū non admiretur, sed non etiā stupefactus intueatur, præcipuè verò cuius ita acriter examinadi primū in omnibus mundi atatibus exemplum fuerit: nam quæ postea cōsecuta sunt omnia (præter unum Iesu Christi, de quo suo dicitur tempore) & minus dura fuere, & monstrata ex Abrahami vestigiis via expediri facilius posse, & ad felicem perferri exitum credita sunt, idq̄ fuit euentus certis comprobatum. Quemadmodum verò res omnis hac acta fuerit, ipsum Dei Vatem diligentissimè narrantem audire est operæpretium.

Genes 22.

Quæ postquam gesta sunt, tentauit Deus Abraham, & dixit ad eū: Abraham, Abraham. At ille respondit: Adsum. Ait illi: Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis, Isaac, & vade in terram visionis: atq̄ ibi offeres eum in holocaustum super vnum montium quem monstrauero tibi. Igitur Abraham de nocte consurgens, strauit asinum suum, ducens secum duos iuuenes, & Isaac filium suum: cumq̄ concidisset ligna in holocaustum, abiit ad locum quem præceperat ei Deus. Die autem tertio, eleuatis oculis, vidit locum procul. Dixitq̄ ad pueros suos: Expectate hīc cum asino: ego autem & puer illuc vsque properantes, postquam adorauerimus, reuertemur ad vos. Tulit quoque ligna holocausti, & imposuit super Isaac filium suum: ipse verò portabat in manibus ignem & gladium. Cūque duo pergerent simul, dixit Isaac patri suo: Pater mi. At ille respondit: Quid vis filii? Ecce, inquit, ignis & ligna: vbi est victima holocausti? Dixit autem Abraham: Deus providebit sibi victimam holocausti, fili mi. Pergabant ergo pariter: & venerunt ad locum quem ostenderat ei Deus, in quo ædificauit altare, & desuper ligna composuit: cumq̄ alligasset Isaac filium suum, posuit eum in altare super struem lignorum. Extenditque manum, & arripuit gladium, vt immolaret filium suum.

Hæst-

Hæstenus Abrahami officium constitit, cuius fuerat simul diuinis promissis credere, & iussis prorsus absque exceptione cunctatione vlla studiosè pariter ac diligenter obtemperare, imperatūq̄ rebus operam dare sedulam, quamuis alia aliis pugnare, & non modò non coherentia, sed maxime disjuncta atque contraria viderentur: id quod de hoc eodem exemplo differens Apostolus opportunissimè adnotauit: Fide obtulit Abraham Isaac cum tentaretur; & vnigenitum offerebat, qui susceperat repromissiones (ad quem dictum est: Quia in Isaac vocabitur tibi semen) arbitrans quia & à mortuis suscitare potens est Deus: vnde eum & in parabolam accepit.

Hebr. 11.

Iam verò, vt institutum nobis repetamus opus, in humana felicitatis negotio duplices esse agendas partes indicabamus: alteras Dei benignè polliciti, alteras hominis ad felicitatem vocati, & contententis: in his nihil vel ingenij, vel propriæ industria oportere poni, sed intellectu in fidei obsequium tanquam in seruitutem addicto, cæteras animæ virtutes & facultates omnes, memoriā, voluntatem, appetentiam, operam, solertiam, quidquid denique propriæ facultatis censerī possit in iis, quæ iussa fuerint, facessendis, consecrare ac ponere; diuini verò conspectu c muneris esse, rerum omnium fines & exitus reperire, aliarum breuius, aliarum verò longius modos ac terminos constituere, omnia autem felicissimis demum euentis absoluere & perficere, atque gratiæ benignitatiq̄ suæ elogio & præconio exornare: id quod & in hac Abrahami tentati imagine ostendit: cuius quod efficere potuerat studiosè præstantis fidem & obsequium orbi omni perspecta, & sibi probata, excepto primū ab instanti cade filio, promissī maximi instauratione, & iam singulari magis arcani felicitatis humana futuri antistitis insinuatione prosecutus est: nam cum ille mitissimum & obsequentiissimum iuuenem filium ad victimam ritus vitis ligatum mactabundus cultro iam peteret: Ecce Angelus Domini de cælo clamauit, dicens: Abraham, Abraham. Qui [nihil omnino turbatus, verū totus sibi constans, ac maximæ fidei efficiētia in omnem partem integer] respondit: Adsum. Dixitque ei: Non extendas manum tuam super puerum, neque facias illi quicquam: nunc cognoui quòd timeas Dominum, & non pepercisti vnigenito filio tuo propter me. Leuauit Abraham oculos suos, viditque post tergū arietem inter vepres hærentem cornibus: quem assumens, obtulit holocaustum pro filio. Appellauitq̄ nomen loci illius, Dominus videbit. Vnde vsque hodie dicitur, In monte Dominus videbit. Vocauit autem Angelus Domini Abraham secundò de cælo, dicens: Per me ipsum iuravi, dicit Dominus: quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me: benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & velut arenam quæ est in littore maris: possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & BENEDICENTVR in semine tuo omnes gētes terræ, quia obedisti voci meæ. quia nullius præterquam in sibi mei rationem tibi habendam duxisti, idq̄ fidelissimè

simè

simè ac fortissimè nihil praterea moratus facesisti. Antehac Abrahamus nationes omnes terra in se benedictum iri audiebat, cum tamen se hominem esse agnosceret, nec maledictionem illam antiquam delere, humana opis esse intelligeret: verum ille, promissi fidem tenens & colens, rationem & modum omnem Dei consilio permittebat. Nunc verò iam accipit semen quoddam sibi à Deo paratum, idem quod ab initio hominum generi, hoc est, Heuæ posteritati promissum fuerat, in quo omnes gentes terra, hoc est, ab Adamo orsunda nationes omnes, ad felicitatis communionem vocandæ admittendæq; essent.

Ifaci in illa pietatis disciplina educati atas ad tricesimum septimum adoleuit annum, in quo Sara mater vita defuncta, filio piissimo desiderium sui maximum reliquit, cuius corpus in agri empti sepulchro condendum studiosissimè curauit Abrahamus. Namque illi quamuis dominorum ac principum terræ liberalitate inemptæ sepultura conditio offerretur, benignè tamen recusata est; quippe cui terra illa in possessionem promissa esset, quæ si uiuentibus uxori ac sibi nondum contigisset (quia nondum completa erat Amor-rheorum iniquitas) tamen vita functis perpetua hereditatis iure firmanda credebatur, eodemq; nomine posteris inuenienda suis optabatur, veluti promissi terreni pignus certissimum, à quo illi propter emptionis veræ celebrationem publicam nullo iudicio pelli possent, utpote qui possessionem tenerent omnium quæ in terris usurpari possunt stabilissimam; qualem sepulchrorum ac monumentorum antiquitas omnis esse voluit, non solum certam ac propriam, sed religionum etiam auctoritate vindicatam: adeò ut si oblata gratis conditio Abrahamo placuisset, semel iam admissa, & conditi corporis usu constituta, vel hoc vno nomine perpetuò mansura esset, nedum si iusti ac legitimi pretii indicatione atque exsolutione, mutuoq; venditoris & emptoris consensu, ac testium presentium frequentia & celebritate, communique comprobatione, nulliusq; intercessionem rem actam transactamq; publicè constaret. Hoc enim pacto emptorem, emptorisq; hæredes, quod partem illam spectabat, non tam hospites aut adscriptos, quam ciues iustos ac legitimos haberi ius ratioq; postulabat. Vixit autem Sara centum viginti septem annis, & mortua est in ciuitate Arbee, quæ est Hebron, in terra-Chanaan: venitque Abraham ut plangeret & fieret eam. Cumque surrexisset ab officio funeris, locutus est ad filios Heth, dicens: Aduena sum & peregrinus apud vos: date mihi ius sepulchri vobiscum, ut sepeliam mortuum meum. Responderunt filij Heth, dicentes: Audi nos domine, princeps Dei es apud nos: in electis sepulchris nostris sepeli mortuum tuum, nullusque te prohibere poterit; quin in monumento eius sepelias mortuum tuum. Surrexit Abraham, & adorauit populum terræ, filios videlicet Heth: dixitque ad eos: Si placet animæ vestræ ut sepeliam mortuum meum, audite me, & intercedite pro me apud Ephron filium Seor, ut det mihi speluncam duplicem, quam habet in extrema parte agri sui: pecunia digna tradat eam mihi coram vobis

Genesii 23.

vobis in possessionem sepulchri. Habitabat autem Ephron in medio filiorum Heth. Responditque Ephron ad Abraham cunctis audientibus qui ingrediebantur portam ciuitatis illius, dicens: Nequaquam ita fiet, domine mi; sed tu magis ausculta quod loquor: Agrum trado tibi, & speluncam quæ in eo est, presentibus filiis populi mei, sepeli mortuum tuum. Adorauit Abraham coram populo terræ, & locutus est ad Ephron circumstante plebe eius, Quæso, ut audias me: Dabo pecuniam pro agro: suscipe eam, & sic sepeliam mortuum meum in agro. Responditque Ephron, Domine mi, audi me: Terra quam postulas, quadringentos siclos argenti valet: istud est pretium inter me & te: sed quantum est hoc? sepeli mortuum tuum. Quod cum audisset Abraham, appendit pecuniam quam Ephron postulauerat, audientibus filiis Heth, quadringentos siclos argenti probatæ monetæ publicæ. Confirmatusque est ager, quondam Ephronis, in quo erat spelunca duplex, respiciens Mambre; tam ipse, quam spelunca, & omnes arbores eius in cunctis terminis eius per circuitum, Abraham in possessionem vendentibus filiis Heth, & cunctis qui intrabant portam ciuitatis illius. Atque ita sepeliuit Abraham Saram vxorē suam in spelunca agri duplici, quæ respiciebat Mambre, hæc est Hebron in terra-Chanaan. Et confirmatus est ager, & antrum quod erat in eo, Abraham in possessionem monumenti à filiis Heth. Quo exemplo Abrahamus ultra illam studiosè, accuratè, & legitime quasitam & obtentam possessionem, unde nunquam amplius in Chaldaeam reuerti, in animum induxerat suum; duo etiam cogitasse, & posteris suis agitanda & retinenda reliquisse obseruatur: Alterum fuit, certissimam fidem atque spem profiteri de terreno promisso regionis illius, à sobole genteq; sua obtinenda ac possidenda, ubi sibi atque uxori & agrum emeret, & sepulchrum strueret, quod procreandis à se familiis, ut paternum monumentum indicandum visendumq; constaret, & vita ac peregrinationis sua ex diuinæ providentiæ consiliis ac monitis peracta, memoriã visentibus audientibusq; renouaret: Alterum, ut terrena illius possessionis, qua ipsi tunc vterentur, quæq; ipse mortuus cæternus usus esset, imago veritatem & constantiam celestis illius alterius promissi, cuius velut umbra terrenum hoc fuerat, expectandam recolendamq; doceret ac moneret: quippe cum ipse adeò certam credidisset, ut vel hoc pacto ac modo professus declararet, videlicet, quod uxorem, quamquã ad vitæ extremum hospitem, tamen post mortem ciuem sepulchri ac cippi, atque adeò agri possessione auctam videret, & se ipsum pari iure usurum iam constitueret. quamobrem & alterius illius promissi, quamquam nondum maturati, nec viuenti tunc ac sentienti præstiti, tamen post has mortalis vitæ peregrinationes, copiam ab illius principe atque authore iis demum, quæ indicata fuerant, nempe fide & obsequio, purè expensis, exsolutis, ac probatis, liberalissimè tandem sibi esse faciendam. Vxore autem iam honestissimè & liberalissimè

composita ad rem illam quam precipuam & maximam animo ac votis omnibus agebat; nihil prius faciendum sibi putauit, quam filio, ad quem diuini promissi promouendi ratio attinebat, uxorem parare non vulgare, nec qualem hominum consuetudo commendaret, verum quam Dei consilium, iudicium, atque autoritas deligeret & approbaret. Poterat quidem tam diues, tamq̃ celebris, qui iam apud omnes illarum regionum incolas in magna erat gratia, vir vel opulentissima cuiusque, aut potentissima in terris illis familia affinitates, si expetisset, obtinere nullo negotio, imò magno etiam cū emolumento & plausu: nam nemo princeps filiam suam negaret iuueni ornatissimo, atque ab ipsis vsque natalibus admirabili, tantaq̃ pecuaria rei & locupletis domus heredi unico futuro, atque viuentis quoque patris participi. Verum cur in huiusmodi cogitationem nunquam Abrahamus animum induxerit suum, complura in causa fuere, illudq̃ cum primis, nempe totam filij sui vitam, omnemq̃ agendi rationem ad institutum & propositum Dei referenda sibi esse, atque illius consilio, voluntati, & prouidentie committenda; quippe cuius matrem etiam antequam suscepisset, non ex alia, quam ex gente sua, sibiq̃ maximè affinem & cognatam, imò propè germanā sororem esse Deus voluerat, cuius naturam & aetatem quamlibet impediētem, obstantem, & abnuentem, vel potiùs desperantem, tamen promissi efficientia & virtute non refecerat vel correxerat modo, verum immutauerat, & ex sterilitate multiplici in admirandam inauditamq̃ fecunditatem conuertarat. Pactum meum, ait, statuam ad Isaac quem pariet tibi Sara in tempore isto, in anno altero. Ex huius autem consilij ac promissi feliciss. mo euentu, Abramus totum illud à Deo paratum de publica hominum salute negotium apud Semitam & sobolem, atque ad eam suam ipsius cognationem, expeditum confectumq̃, iri intellexit. Namq̃ hoc Deus viro fidei disciplina discretissimo cognoscendum obijciens, curandumq̃, committens, filium ex cognatione sua, nec tamen ex noua aliqua illinc repetenda, ac pro uxore sterili sufficiens muliere, verum ex ipsa propria ac legitima coniuge Sara & pollicitus fuerat, & reapse prestavit: ex cuius beneficij tempore & exemplo sapienter ipse argrmentatus est, primùm nolle Deum quidquam ad illam rem ex Chanaanorum gente, quamquam vicina, peti aut comparari, sed suam tantum ipsius cognationem delectam indicare. Deinde nullam tantam apud cognatos propinquosq̃ suos in huiusmodi petitione difficultatem oriturā esse, quam prouidentia Dei, cui vni propositi ac promissi sui cura esset, non emolliat & corrigat, ac demum componat eadem vi & efficientia qua nonagenaria mulieris natina infecunditas in nouam admirabilemq̃ fecunditatem subito euaserat. Præterea cū sibi ac posteris suis Chanaanorū terram illam ex diuina liberalitate fide iam exceptam teneret ex promisso illo, Daboq̃ tibi & semini tuo terram peregrinationis tue, omnem terram Chanaan in possessionem eternā; nulla ex parte, nulloq̃ alio nomine, quam diuini promissi veritate, autoritate, & efficientia possessionis illius ius in posterum cōstare debere

Genesis 17.

Ibidem.

debere intellexit & voluit: neque vllam affinitatis aut cognationis cum Chanaanais inita vel dari, vel allegari posse exceptionem passus est, quo minus diuino promisso atque dono facultas copiaq̃, omnis & ius hereditatis accepta prorsus referenda essent. Hanc verò cogitationem illud quoque firmavit, non sibi frustra paulo post illam tentationem nunciatum de numerosa prole Nachori fratri suo apud Mesopotamiam nata, cum nominum etiam catalogo studiosè recensito.

Nec verò Abrahami optatum & votum sefellit euentus, immo potiùs non tam animi sententiam, quam singularem Dei prouidentiam voluntatēque probauit, non ei modo qui curauerat, sed illis ad quos de aduocanda sponsa legatus missus est, cum præfatione diuini illius nominis IEHVEH, cuius notitia & religio apud Semitas nondum fuerat extincta. Huius verò admirabilis consilij ac beneficij Dei historia sic habet: Erat autem Abraham senex, dierumq̃ multorum: & Dominus in cunctis benedixerat ei. Dixitque ad seruum seniore domus suæ, qui præerat omnibus quæ habebat: Pone manum tuam subter femur meum: vt adiurem te per Dominum Deum cæli & terræ, vt non accipias uxorem filio meo de filiabus Chanaanorum, inter quos habito: sed ad terram & cognationem meam proficiscaris, & inde accipias uxorem filio meo Isaac. Respondit seruus: Si noluerit mulier venire mecum in terram hanc, nunquid reducere debeo filium tuum ad locum de quo tu egressus es? Dixitque Abraham: Caue ne quando reducas filium meū illuc. Dominus Deus cæli, qui tulit me de domo patris mei, & de terra natiuitatis meæ, qui locutus est mihi, & iurauit mihi, dicens, Semini tuo dabo terram hanc: ipse mittet Angelum suū coram te, & accipies inde uxorem filio meo. sin autem mulier noluerit sequi te, non teneberis iuramento: filium meum tantum ne reducas illuc. Posuit ergo seruus manum sub femore Abraham domini sui, & iurauit illi super sermone hoc. Tulitque decem camelos de grege domini sui, & abiit, ex omnibus bonis eius portans secū, profectūque perrexit in Mesopotamiam ad urbē Nachor. Cūque camelos fecisset accūbere extra oppidū iuxta puteum aquæ vesperè, eo tempore quo solent mulieres egredi ad hauriendam aquā, dixit: Domine Deus domini mei Abraham, occurre, obsecro, mihi hodie, & fac misericordiam cū domino meo Abraham. Ecce ego sto prope fontē aquæ, & filiarum habitatorum huius ciuitatis egredientur ad hauriendam aquā. Igitur puella cui ego dixero, Inclina hydriam tuā vt bibam; & illa responderit, Bibe, quin & camelis tuis dabo potū: ipsa est quam præparasti seruo tuo Isaac, & per hoc intelligā quòd feceris misericordiam cū domino meo. Necdum intra se verba compleuerat, & ecce Rebecca egrediebatur, filia Bathuel, filij Melchæ uxoris Nachor fratris Abraham, habens hydriā in scapula sua: puella decora nimis, virgoq̃; pulcherrima, & incognita

Genesis 24.

viro. descenderat autem ad fontem, & impleuerat hydriam, ac reuertebatur. Occurritque ei seruus, & ait: Pauxillum aque mihi ad bibendum præbe de hydria tua. Quæ respondit: Bibe, domine mi. Celeriterque deposuit hydriam super vlnam suam, & dedit ei potum. Cùmque ille bibisset, adiecit: Quin & camelis tuis hauriam aquam, donec cuncti bibant. Effundensque hydriam in canalibus, recurrit ad puteum, vt hauriret aquam: & hausit, omnibus camelis dedit. Ipse autem contemplabatur eam tacitus, scire volens vtrum prosperum iter suum fecisset Dominus, an non. Postquam autem biberunt cameli, protulit vir in aures aureas, appendentes siclos duos: & armillas totidem pondociclorum decem. Dixitque ad eam: Cuius es filia? indica mihi. est in domo patris tui locus ad manendum? Quæ respondit: Filia sum Bathuelis, filij Melchæ, quem peperit Nachor. Et addidit, dicens: Palearum quoque & fœni plurimum est apud nos, & locus spatiosus est ad manendum. Inclinauit se homo, & adorauit Dominum, dicens: Benedictus Dominus Deus domini mei Abraham, qui non abstulit misericordiam & veritatem suã à domino meo, & recto itinere me perduxit in domum fratris domini mei. Cucurrit itaque puella, & nunciavit in domum matris suæ omnia quæ audierat. Habebat autem Rebecca fratrem nomine Laban, qui festinus egressus est ad hominem, vbi erat fons. Cùmque vidisset in aures & armillas in manibus sororis suæ, & audisset cuncta verba referentis, Hæc locutus est mihi homo: venit ad virum qui stabat iuxta camelos, & prope fontem, dixitque ad eum: Ingredere, benedicte Domini, cur foris stas? præparauit domum, & locum camelis. Et introduxit eum in hospitium, ac destravit camelos, deditque paleas & fœnum camelis, & aquã ad lauandos pedes eius, & virorum qui venerant cum eo. Et appositus est in conspectu eius panis. Qui ait: Non comedam donec loquar sermones meos. Respondit ei: Loquere. At ille, Seruus, inquit, Abraham sum. Et Dominus benedixit domino meo valde, magnificatusque est: & dedit ei oues & boues, argentum & aurum, seruos & ancillas, camelos & asinos. Et peperit Sara vxor domini mei filium domino meo in senectute sua, deditque illi omnia quæ habuerat. Et adiurauit me Dominus meus, dicens: Non accipies vxorem filio meo de filiabus Chananzorum, in quorum terra habito: sed ad domum patris mei perges, & de cognatione mea accipies vxorem filio meo. Ego verò respondi domino meo: Quid si noluerit venire mecum mulier? Dominus, ait, in cuius conspectu ambulo, mitteret Angelum suum tecum, & diriget viã tuam: accipiesque vxorem filio meo de cognatione mea, & de domo patris mei. Innocens eris à maledictione mea, cùm veneris ad proximos meos, & non dederint tibi. Veni ergo hodie ad fontem, & dixi: Dñe Deus domini mei Abraham, si direxisti viam meam in qua nunc ambulo,

bulo, ecce sto iuxta fontem aquæ, & virgo quæ egredietur ad hauriendam aquã audierit à me; Da mihi pauxillum aquæ ad bibendum de hydria tua: & dixerit mihi; Et tu bibe, & camelis tuis hauriã: ipsa est mulier quam præparauit Dominus filio domini mei. Dumque hæc tacitus mecum voluerem, apparuit Rebecca, veniens cum hydria, quam portabat in scapula: descenditque ad fontem, & hausit aquam. Et ait ad eam: Da mihi paululum bibere. Quæ festinans deposuit hydriã de humero, & dixit mihi: Et tu bibe, & camelis tuis tribuam potum. Bibi, & adaquauit camelos. Interrogauitque eam, & dixi: Cuius es filia? Quæ respondit: Filia Bathuelis sum, filij Nachor, quem peperit ei Melcha. Suspendi itaque in aures ad ornandam faciẽ eius, & armillas posui in manibus eius. Pronusque adorauit Dominum, benedicens Domino Deo domini mei Abraham, qui perduxit me recto itinere, vt fumerem filiam fratris domini mei filio eius. Quamobrem si facitis misericordiam & veritatem cum domino meo, indicate mihi. sin autem aliud placet, & hoc dicite mihi, vt vadam ad dexteram, siue ad sinistram. Responderuntque Laban & Bathuel: A Domino egressus est sermo: non possumus extra placitum eius quicquam aliud loqui tecum. En Rebecca coram te est: tolle eam, & proficiscere, & sit vxor filij domini tui, sicut locutus est Dominus. Quod cùm audisset puer Abraham, adorauit in terram Dominum. Prolatisque vasis argenteis, & aureis, ac vestibus, dedit Rebeckæ: fratri quoque eius & matri dona obtulit. Inito conuiuio, vescentes pariter & bibentes, manserunt ibi. Surgens autem manẽ, locutus est puer: Dimitte me, vt vadam ad dominum meum. Responderuntque frater eius & mater: Maneat puella saltem decem dies apud nos, & postea proficiscetur. Nolite, ait, me retinere, quia dominus direxit viam meam: dimittite me, vt pergam ad dominum meum. Et dixerunt: Vocemus puellam, & quæramus ipsius voluntatem. Cùmque vocata venisset, sciscitati sunt: Vis ire cum homine isto? Quæ ait: Vadam. Dimiserunt ergo eam, & nutricem illius, seruumque Abraham, & comites eius; imprecantes prospera sorori suæ, atque dicentes: Soror nostra es, crescas in mille millia, & possideat semen tuum portas inimicorum suorum. Igitur Rebecca, & puellæ illius adscensæ camelis, secutæ sunt virum: qui festinus reuertebatur ad dominum suum. Eo autem tempore deambulabat Isaac per viam quæ ducit ad puteum, cuius nomen est Viuentis & Videntis: habitabat enim in terra australi: & egressus fuerat ad meditandum in agro, inclinata iam die: cùmque eleuasset oculos suos, vidit camelos venientes procul Rebecca quoque conspecto Isaac, descendit de camelo, & ait ad puerum: Quis est ille homo qui venit per agrum in occursum nobis? Dixitque ei: Ipse est dominus meus. At illa tollens citò pallium suum, operuit se. Seruus autem cuncta quæ gesserat, narrauit Isaac.

Qui introduxit eam in tabernaculum Saræ matris suæ, & accepit eam uxorem: & in tantum dilexit eam, ut dolorem, qui ex morte matris eius acciderat, temperaret. Iam verò post Isaaci diuina felicitatis patri promissa hæredis rem ac domum rectè, piè, ac sanctè constitutam, Abrahamum longo auro potitum, & multis modis à Deo ornatum, in eadem, quam tradendam posteris suis crediderat, regione ex huius mortalis vitæ peregrinatione dies recepit extremus, & commune cù Sara uxore sepulchrum sua pecunia emptum, curatum, & factum, ad usque promissi terreni præstandi tempora conditum seruauit. Fuerunt autem dies vitæ Abraham, centum septuaginta quinque anni. Et deficiens mortuus est in senectute bona, prouectæque ætatis, & plenus dierum: congregatusque est ad populum suum. Et sepelierunt eum Isaac & Ismahel filij sui in spelunca duplici, quæ sita est in agro Ephron filij Seor Hethæi, è regione Mambre: quam emerat à filiis Heth. ibi sepultus est ipse, & Sara uxor eius. Et post obitum illius benedixit Deus Isaac filio eius, qui habitabat iuxta puteum nomine Viuentis & videntis. quod nomen & Isaaco, & Ismaheli sanctum faustumque fuit, ac diuina in se prouidentie argumentum perpetuum.

De promotione diuini propositi apud Isaacum.

CAPVT X.

IN Abrahami veri illis in seculis pietatis cultoris & antistitis, diuiniq; nominis & consilij præconis ac doctoris, atque fidei efficacissimæ exemplaris, iam vita ac munere pariter defuncti locum Isaacus filius, ac paterna virtutis & pietatis hæres & imitator, successus fuit. Cuius in promouenda familia admirabile quoque cùm natura & modi, tum significationis exemplum exstare voluit Deus, benedictionis accipiendæ hereditatem decernens ei, non qui natura vi & serie prior ac maior, aut viribus robustior, opibusq; potentior emineret, sed ei potius, qui quamquam aliàs omni huiusmodi laudum, quæ magna apud homines putantur, minor haberetur, tamen fidei ac probitatis indole maior ab ipsis usque natalibus euaderet. Atque in huius viri duplici prole totius orbis terrarum in duas partes diuisam gentem diducere, monstrare, ac præsentare Deus constituit. Alteram eorum, qui doctrinam de vera pietate, deq; diuino proposito, & hominum officio à parentibus acceptam seruarent & colerent: alteram verò eorum qui ad alia dogmata diuerterent, & omnia vel ad vim & potentiam, vel ad sapientiam humanam referrent. Quas ab initio disidentes, disiectas, ac ferè capitali odio discordes, magna tandem mutatione & conuersione rerum in pacis ac salutis communionem restitutum iri, diuinis respon-

responsis est prædictum. Hanc verò Isaaci historiam, utpote certis exemplis, & ad publicam salutis rationem pertinentibus insignem, singulari & notabili inscriptione enarrandam, Spiritus sanctus dictauit. Hæ quoque sunt generationes Isaac filij Abraham. Abraham genuit Isaac: qui cùm quadraginta esset annorum, duxit uxorem Rebeccam filiam Bathuelis Syri de Mesopotamia, sororem Laban. Deprecatusque est Isaac Dominum pro uxore sua, eo quòd esset sterilis: qui exaudiuit eum, & dedit conceptum Rebeccæ. Sed collidebantur in utero eius paruuli, quæ ait: Si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit me concipere? perrexitque ut consuleret Dominum. Qui respondens ait: Duæ gentes sunt in utero tuo, & duo populi ex ventre tuo diuidentur, populusque populum superabit, & maior seruiet minori. Iam tempus pariendi aduenerat, & ecce gemini in utero eius reperti sunt. Qui primus egressus est, rufus erat, & totus in morem pellis hispidus: vocatumque est nomen eius Esau. Protinus alter egrediens plantam fratris tenebat manu: & idcirco appellauit eum Iacob. Sexagenarius erat Isaac quando nati sunt ei paruuli. Quibus adultis factus est Esau vir gnarus venandi, & homo agricola: Iacob autem vir simplex habitabat in tabernaculis. Isaac amabat Esau, eo quòd de venationibus illius vesceretur: & Rebecca diligebat Iacob. Complura in narratione hac ad institutum nostrum facientia obseruanda adnotandaq; sese offerunt, cum primis verò promissorum Dei veritas constantissima, ac maiuratio sapientissima, qui interea dum Amorrhæorum impietas, quæ tunc efferuescebat, vel pœnitentia mutaretur, vel ad supplicij usque tempus decoqueretur, electum sibi ad salutis arcanam expeditionem populum certa serie creare, ac producere, propagareque decreuit, & miraculis, portentis, ac singularibus illustrare signis, ut sibi iam optatum ac dicatum facile esset intelligere. Namque ex vntico vocatio Abrahamo cùm multas alias gentes ortus, tum præcipuè Isaacum, qui sanguinis sue seminis Abrahami cognomentum præcipua quadam prærogatiua hereditarium haberet, quiq; vno ex conceptu duobus liberis auctus, duplicis populi patrem se fore ex oraculo disceret, quorum maior minori seruiturus demum esset. Quo in responso notitiam cœpit eorum qui doctrinam diuinitus acceptam à principio seruaturi essent, qui tamen multo pauciores, & potentia minores censendi erant aliis, qui in varias distributi nationes, factiones, & partes, totum ferè orbem obtinerent, atque diuersis cùm linguis tum doctrinis & opinionibus implerent, & potentia, gloria, ac terreni commodi amplificationi studerent primùm, atque in huius vitæ mortalis usu, splendore, & ornamentis felicitatis, ac boni summam ponerent: sed qui postea tandem diuina veritate informati ac persuasi, ab illo viuendi ac sentiendi genere in minoris quondam populi sententiam, doctrinam, communionem, & familiaritatem, atque adeò obsequium concederent.

Præterea mirari conuenit variam gemellorum ingenium, quorum alter natu-

natura validior ac robustior, maiorq; etiam & in fœtus quoque maturitate prior; alter verò mollioribus constans elementis, atque ideo ingenio sedatione, minusq; robustis membris, eodem tempore geniti sunt. Quare nihil uterque sideribus, aut caloribus momentis & habitibus debere censendus. quippe unum idemq; tempus sibi vendicantes, vno ex compressu geniti ambo, nec alter in hanc vitalem aurâ sine altero editus, tamen ad eò ingenio, indole, sensu, studio, & moribus disparis, ut nec gemellus gemello, nec frater fratri, sed nec homo homini magis videatur posse reperiri dissimilis. Nec verò eos qui audierint, in minorem admirationem traducere potest illud, videlicet minorem ab usque matris aluo tanto viribus & robore, atque corporis membrorumq; vigore & habitu impari, tamen maiori primas in paterna domo ac familia præripere contendisse, ut & illum intra materna viscera luctatione exercuerit, atque ex utero non nisi secum prodire permisit, ita verò fortiter pede tenuerit, ut, quoad ambo simul exstarent, diuelli se non fuerit passus, magna & stupenda portentis explanatione, nimirum fore ut hic illi vera vita, cuius causa uterque nascebatur, antevertat progressus. Vnde & perpetua in luctatione victoria nomen à parentibus diuino Spiritu monitis accepit. Idcirco appellauit eum I A G H A C O B.

De Iacobi indole.

CAPVT XI.

NO eodemq; partu editi, iisdemq; parentibus orti pueri illi gemelli, ab ipsa infantia penè diuersa indole præditi, variam de se ipsis, quibus noti erant, spem facere cœperunt. Namque Esau, qui, quod prior prodire cœpisset, maior habebatur, ad res foris gerendas, & ad bellicas artes, atque ad humanam quam appellant gloriam, idoneus futurus visus est: quippe qui adhuc puer, ad cursus, iaculationis vagationis, ac venationis studiū animum adiecerat, nec domum ad parentes nisi serus & præda onustus redire consueuerat, à literis verò, vel civilibus aut religiosis disciplinis, nimio plus abhorrens videbatur. Contrà verò minor mitem animum, ingenium sedatum, domesticis rebus aptum, ad artes honestas, & vitæ ac familia vitales propensum præferebat: usq; detinebatur tantum laboribus, quos parenti utrique, præcipuè verò matri gratos, & domui vitales esse intellexerat, pastorum greges ubi oportebat, & ouium caulas atque magalia inuisens, & pecuariam rem, quasi præfectus, libenter curans. Hoc enim narrationis expositio illa significat, Habitabat in tabernaculis. Si quidem & parentes, ut hospites, & parentum pastores, ex more id genus umbrarum & habitationis incolebant. Hic itaque pietatis ac diuinorum promissorum rationem & leges à parentibus edoctus, tota mente, assiduâq; meditatione recolens, illud etiam quod ex matre de oraculo singulari audierat,

MAIOR

MAIOR SERVIET MINORI, animo identidem volutans, tacitusq; secum cogitans, plena fide magnâq; spe conceptum fouebat: & non frustra se cum fratre intra uterum cõtendisse, cumq; prodeunte vna pone harentem in lucem fuisse editum argumētabatur. Hanc cogitationem confirmabat mirus amor, quo animum erga diuinarum rerum notitiam incensum gerebat, nihil aliud libenter, præter hoc unum agentem, ceteraq; omnia in hanc cogitationem referre solitum, idq; primùm studebat, quemadmodum quod fide, spe, ac voto præceperat, aliquo etiam certo ac manifesto iure sibi aliquando palam vendicaret: cumq; totus in hoc esset, & suo studio, & fratris insolentia, temeritate, & impia neglectione effectum est, ut quidquid natura alteri in sacris arcanisq; rebus ac diuinis promissis iuris, dignitatis, & authoritatis tribuerat, id opianti, auenti, atque sapientissimè curanti sibi emptionis contractu, fitu, ac lege, & iuramenti vi in possessionem atque usum cederet, approbante consilio Dei, & impiam contempcionem venditoris damnante. Quamquam enim temporibus ac seculis illis ex filiis qui plures eidem patri contigissent, quod ad rei familiaris rationem attinebat, nemo præcipuè ac propriè heres ex asse ullis legibus institutus videretur, sed hoc iuris totum ad paternū referretur arbitrium; tamen in illa Semè, atque ad eò Abrahami progenie, posteritate & familia primogenitura prærogatiuam obtinere præstantissimæ beatissimâq; sortis esse censebatur. quippe quam donorum celestium, atque humana salutis consequerentur arcana promissa, maximus & præstantissimus bonorum omnium thesaurus ex illa domo & familia omnibus terræ orbis nationibus referendus, impertiendus, & communicandus, quem tamen non tantum vilissimo pretio panis & lentis Esau proditum vendidisse, sed per summum quoque nephas contempsisse & spreuisse narratur.

Sexagenarius erat Isaac quando nati sunt ei paruuli. Quibus adultis, factus est Esau vir gnarus venandi, & homo agricola: Iacob autem vir simplex habitabat in tabernaculis. Isaac amabat Esau, eo quod de venationibus illius vesceretur: & Rebecca diligebat Iacob, Coxit autem Iacob pulmentum: ad quem cum venisset Esau de agro lassus, ait: Da mihi de coctione hac rufa, quia oppidò lassus sum. Quam ob causam vocatum est nomen eius Edom. Cui dixit Iacob: Vende mihi primogenita tua. Ille respondit: En morior, quid mihi proderunt primogenita? Ait Iacob: Iura ergo mihi. Iurauit ei Esau, & vendidit primogenita. Et sic accepto pane & lentis edulio, comedit, & bibit, & abiit, parui pendens quod primogenita vendidisset.

Genesis 25.

Y

De

De promisso, promissique conditionibus ad Isaacum repetitis & instauratis, deq. perpetua & certa prouidentia diuina erga pios tutela & cura.

CAPVT XII.

POST susceptos & iam adultos geminos liberos, qui bipertiti generis hominum representabant personas, alter Caino illi prisca moribus, ingenio, specie, studiisq. non adeo dissimilis, nimirum fornicator & prophanus à Spiritu sancto notatus; alter uero Abelo miti atque innocenti simillimus, & qui patientia, comitate, & prudentia fratris animos tolerare, ferre, ac retinere nouerat; interea euenit ut Isaacus pater propter difficultatem annonae, summamq. rei frumentaria inopiam, qua communiter apud Chananeos laborari capium fuerat, in Aegyptum commigrare decernens, à Deo monitus quiescere securusq. agere, nec de victu tantum familiae parando, quantum de pietatis disciplina & institutione curanda & promouenda sollicitus esse iuberetur, atque eadem regione manere in qua tunc hiebat; ubi quamquam hospes adhuc, nec certum uiuendi domicilium habens, tamen tamquam dominus aliquando futurus, & proprius incola peragrare, & promissi terreni naturam, ingenium, & partes omnes indagare & cognoscere poterat ac debebat.

Non ignarum neque immemorem fuisse Isaacum illius Abrahamo patri inter caesas & diuisas hostias dormienti dati responsi, & res, & ratio indicat, & eius etiam oraculi, quod mox commemorabimus, argumenta declarant, ex quibus illud unum est: Complens iuramentum quod sponondi Abrahamo patri tuo. Ex hac uero notitia cogitabat idem sibi consilium capiendum, quod Abrahamo patri in simili communis ac publicae famis tempestate ceptum fuerat, maximè cum patri praedictum esset, fore suum semen in terra non sua peregrinum, atque illinc demum in Chananaam regionem cum magna substantia remeaturum: id uero praesenscientem pium ac fide constanti virum, illa ratio subiit, esse iam fortassis illius migrationis opportunitate praesenti utendum, & quadringentos annos illos in responsi indicatos incipere (quos tamen non à suo, sed à responsi tempore enumerandos diuina prouidentia praefixerat) quamobrem ne si forte id ita, ut cogitabat, decretum iam esset, ipse Dei uoluntati, & sua ipsius saluti deesse uideretur, de migratione serio agebat quantum poterat; quid porro euenturum esset, Dei permittebat prouidentia, à qua, uti diximus, illud iter inchoare prohibitus, & apud Palaestinos habere iussus, quam diu hesit, non tantum incolumis ac tutus Dei tutela uixit, uerum eiusdem patrocinio ac beneficio carus, gratus, & ornatus, & re fami-

miliari

miliari auctus, euasis, & sacrosanctum salutaris numinis nomen liberè & feliciter cultum, assidueq. celebratum praedicaui eodem in loco, in quo iam antea pater quoque publicè praedicaerat. Orta autem fame super terram post illam sterilitatem quae acciderat in diebus Abraham, abiit Isaac ad Abimelech regem Palaesthinorum in Gerara. Apparuitque ei Dominus, & ait: Ne descendas in Aegyptum, sed quiesce in terra quam dixero tibi. Et peregrinare in ea, eròque tecum, & benedicam tibi: tibi enim & semini tuo dabo uniuersas regiones has, complens iuramentum quod sponondi Abrahamo patri tuo. Et multiplicabo sementuum sicut stellas caeli: daboque posteris tuis uniuersas regiones has: & BENEDICENTVR IN SEMINE TVO omnes gentes terrae, eo quod obediit Abrahamo uoci meae, & custodierit praeccepta & mandata mea, & ceremonias legesque seruauerit. Mansit itaque Isaac in Geraris. Qui cum interrogaretur à uiris loci illius super uxore sua, respondit: Soror mea est, timuerat enim confiteri quod sibi esset sociata coniugio: reputans, ne forte interficerent eum propter illius pulchritudinem. Cumque pertransissent dies plurimi, & ibidem moraretur, prospiciens Abimelech rex Palaesthinorum per fenestram, uidit eum iocantem cum Rebecca uxore sua. Et accersito eo, ait: Perspicuum est quod uxor tua sit: cur mentitus es eam sororem tuam esse? Respondit: Timui ne morerer propter eam. Dixitque Abimelech: Quare imposuisti nobis? potuit coire quispiam de populo cum uxore tua, & induxeras super nos grande peccatum. Praecipitque omni populo, dicens: Qui tetigerit hominis huius uxorem, morte morietur. Seuit autem Isaac in terra illa, & inuenit in ipso anno centuplum: benedixitque ei Dominus. Et locupletatus est homo, & ibat proficiens atque succrescens: donec magnus uehementer effectus est, habuitque possessiones ouium & armentorum, & familiae plurimum. Ob hoc inuidentes ei Palaesthini, omnes puteos quos foderant serui patris illius Abraham, illo tempore obstruxerunt, implentes humo: in tantum, ut ipse Abimelech diceret ad Isaac: Recede à nobis, quoniam potentior nobis factus es ualde. Et ille discedens, ut ueniret ad torrentem Geraræ, habitaretque ibi: rursum fodit alios puteos, quos foderat serui patris sui Abraham, & quos, illo mortuo, olim obstruxerant Philisthiim: appellauitque eos iisdem nominibus quibus antè pater uocauerat. Foderuntque in torrente, & repperunt aquam uiuam. Sed & ibi iurgium fuit pastorum Geraræ aduersus pastores Isaac, dicentium: Nostra est aqua, quamobrem nomen putei ex eo quod acciderat, uocauit Callumniam. Foderunt autem & alium: & pro illo quoque rixati sunt, appellauitque eum Inimicitias. Profectus inde, fodit alium puteum, pro quo non contenderunt: itaque uocauit nomen eius Latitudo, dicens: Nunc dilatauit nos Dominus, & fecit crescere super terram.

Ascendit autem ex illo loco in Bersabee, vbi apparuit ei Dominus in ipsa nocte, dicens: Ego sum Deus Abraham patris tui; noli timere, quia ego tecum sum: benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum propter seruum meum Abraham. Itaque ædificauit ibi altare: & inuocato nomine Domini, extendit tabernaculum: præcepitque seruis suis vt foderent puteum. Ad quem locum cum venissent de Geraris Abimelech, & Ochozath amicus illius, & Phicol dux militum, locutus est eis Isaac: Quid venistis ad me hominem quem odistis, & expulistis à vobis? Qui responderunt: Vidimus tecum esse Dominum: & idcirco nos diximus: Sit iuramentum inter nos, & ineamus fœdus: vt non facias nobis quicquam mali, sicut & nos nihil tuorum attigimus, nec fecimus quod te læderet, sed cum pace dimisimus auctū benedictione Domini. Fecit ergo eis conuiuium: & post cibum & potum surgentes manè, iurauerunt sibi mutuo: dimisitque eos Isaac pacificè in locum suum. Ecce autem venerunt in ipso die serui Isaac annunciantes ei de puteo quem foderant, atque dicentes: Inuenimus aquam. Vnde appellauit eum Abundantiam: & nomen vrbi impositum est Ber-sabee, vsque in præsentem diem. Esau verò quadragenarius duxit vxorem Iudith filiam Beerī Hethæi, & Besemath filiam Elon eiusdem loci: quæ ambæ offenserunt animū Isaac & Rebeckæ.

De primario hæreditatis iure, Iacobi causa firmato.

CAPVT XIII.

NON modo primas in familia paterna partes illas, quæ diuinam arcanamque dignitatem & prærogatiuam spectabant, vbi vendidisset Esau, contempsit & risit, nec nomen ex illo contractu sibi impositum EDOM aspernatus refutauit; verum nihil minus tunc sibi cura esse re ipsa declaraturus, vxorem, non quam parentes ad illius selectæ sobolis instructionem secernere ac deligere vellent, expectatâ, sed quam ipse sibi pro libidine optauerat, vltro duxit vnam atque item alteram, ambas ex Chananaeorum gente, cuius mores Deo inuisos cognoscere oportuit, saltem suis patri ac matri suspectos & veuementer ingratos nosse: quo facto se prorsus ab illa de genere suo purè conseruando cogitatione alienum esse prodidit. Esau verò quadragenarius duxit vxorem Iudith filiam Beerī Hethæi, & Besemat filiam Elon eiusdem loci. Quam ob rem omnem vt quam floccifecerat & prodiderat vltro dignitatem ac præstantiam ex diuini etiam iudicij sententia parentis proprij ministerio pronūciata exueretur, comeruit: alterque natu minor, qui votis omnibus optauerat, & contentione summa curauerat, victor vt reportaret, dignus est iudicatus. Namque hic materno studio

studio & consilio vsus, patri quod ad externum habitum & sensum tantisper dum attrectaretur, imponens onuen illud bonum quod ex natura ordine maiori ac valentiori tribuendum videbatur, arte præceptum sibi arrogauit.

Quod omen sacrum sanctorum voluminum usurpatione BENEDICTIO vocatur, magnæque felicitatis assignationem significat, pro argumenti ac rei, de qua agitur, natura & ratione. Est autem actionis huius historia lectu dignissima, & animaduersionis admirandæ; verum quæ, propter arcanam partium omnium significationem, iustum ad explicationem sui requirat volumen; quo qui mysteriis diuinis iam fuerint initiati, & in spiritualem contemplationem admissi, non indigent; ceteri vero nunquam abundè satis possint instrui. Nos autem Dei deducente manu, si elucidationes in veteres libros ediderimus, quales in novos Christi gratia iam edidimus, non nihil prætendemus lucis ad huius campi difficiliora loca transcurrenda. Senuit autem Isaac, & caligauerunt oculi eius, & videre non poterat: vocauitque Esau filium suum maiorem, & dixit ei: Fili mi? Qui respōdit: Adsum. Cui pater, Vides, inquit, quod senuerim, & ignorem diem mortis meæ: fume arma tua, pharetram, & arcum, & egredere foras. Cumque venatu aliquid apprehenderis, fac mihi inde pulmentum, sicut velle me nosti, & affer vt comedam: & benedicat tibi anima mea antequam moriar. Quod cum audisset Rebecca, & ille abiisset in agrum vt iussuonem patris impleret, dixit filio suo Iacob: Audiui patrem tuum loquentem cum Esau fratre tuo, & dicentem ei: Affer mihi de venatione tua, & fac cibos vt comedam, & benedicam tibi coram Domino, antequam moriar. Nunc ergo, fili mi, acquiesce consiliis meis: & pergens ad gregem, affer mihi duos hæcos optimos, vt faciam ex eis escas patri tuo, quibus libenter vescitur: quas cum intuleris, & comederit, benedicat tibi priusquam moriatur. Cui ille respondit: Nosti quod Esau frater meus homo pilosus sit, & ego lenis: si attrectauerit me pater meus, & senserit, timeo ne putet me sibi voluisse illudere, & inducam super me maledictionem pro benedictione. Ad quem mater, In me sit, ait, ista maledictio, fili mi: tantum audi vocem meam, & pergens affer quæ dixi. Abiit, & attulit, deditque matri. Parauit illa cibos sicut velle nouerat patrem illius. Et vestibus Esau valde bonis, quas apud se habebat domi, induit eum: pelliculasque hæcorum circumdedit manibus, & colli nuda protexit. Deditque pulmentum, & panes quos coxerat, tradidit. Quibus illatis, dixit: Pater mi. At ille respōdit: Audio. Quis es tu, fili mi? Dixitque Iacob: Ego sum primogenitus tuus Esau: feci sicut præcepisti mihi: surge, sede, & comede de venatione mea, vt benedicat mihi anima tua. Rursumque Isaac ad filium suum: Quomodo, inquit, tam citò inuenire potuisti, fili mi? Qui respondit: Voluntas Dei fuit vt citò occurreret mihi quod volebam. Dixitque Isaac: Accede ad me, vt tangam te, fili mi, & probem vtrum

Genes 27.

tu sis filius meus Esau, an non. Accessit ille ad patrem: & palpato eo, dixit Isaac: Vox quidem, vox Iacob est: sed manus, manus sunt Esau. Et non cognouit eum, quia pilosæ manus similitudinem maioris expresserant. Benedicens ergo illi, ait: Tu es filius meus Esau? Respondit: Ego sum. At ille, Asser mihi, inquit, cibos de venatione tua, fili mi, vt benedicat tibi anima mea. Quos cum oblatos comedisset, obtulit ei etiam vinum. quo hausto, dixit ad eum: Accede ad me, & da mihi osculum, fili mi. Accessit, & osculatus est eum. Statimque vt sensit vestimentorum illius fragrantiam, benedicens illi, ait: Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. Det tibi Deus de rore cæli, & de pinguedine terræ, abundantiam frumenti & vini. Et seruiat tibi populi, & adorent te tribus: esto dominus fratrum tuorum, & incuruentur ante te filij matris tuæ. qui maledixerit tibi, sit maledictus: & qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur. *Admirandum atq; adorandum maximi beneficii diuini Verbi opera & virtute hominibus olim conferendi mysterium hac vera & sapientissimè instructa imago tulu Iacobi sub pellibus velati, atque fraternis vestibus induti, isdemq; odoratissimis, ac patri pergratis, quæ hominum genus arcana similitudine referebant, non antè suaue, non antè probatum, quàm à Filio sub humano habitu latente fuisset susceptum.* Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. *Verùm nunc nondum tempus est plura de his indicandi: satis autem fuerit dicere, diuinum promissum apertiore iam & pleniore significatione expressum, fuisse hoc in senis responso Iacobo filio renouatum, patre primam in diuinis representante personam, ac tertia dictata quoque per agente.* Atque hæc Iacobi fratris natæ minoris, virtute verò ac pietate maioris tunc fors fuit diuino monitu edita, quæ præter arcanam publicæ salutis rationem, Iacobo Iacobiq; posteris, quanam in terris euentura essent prospera atque honesta, breui verborum summa portendebat. Altera verò fratri alteri etiam educta fors, priori, quod ad terrestrem beatitatem attinet, impar, non prorsus tamen infelix, quamquam meritis longè maior, quod verò cælestem diuinam rationem spectaret, initio remota, & minimè comparanda, in posterum verò longo deinceps interuallo mutanda & instauranda. Meminisse autem retulerit, virumque horum fratrum isdem parentibus ortum, non suas tantùm, sed omnis terrarum orbis iam inde ab aluo materno partes agere: alterum hominum eorum qui ex fide cognouere & coluere Deum; alterum verò eorum qui & hoc & omnia ad humanam sapientiam & vim retulerunt. Quos Apostoli duobus notarum nominibus, hoc est, Circumcisionis & Præputij, sapiens appellauere. Igitur omnis quæ futura erat Esau siue Edomi familia in humanis diuinisq; rebus aliis atque aliis etatibus imago, ita à Moysè descripta fuit: Vix Isaac sermonem impleuerat: & egresso Iacob foras, venit Esau, coctosque de venatione cibos intulit patri, dicens: Surge pater mi, & comede de venatione filij tui: vt benedicat mihi

mihî anima tua. Dixitque illi Isaac: Quis enim es tu? Qui respondit: Ego sum filius tuus primogenitus Esau. Expauit Isaac stupore vehementi: & vltra quàm credi potest, admirans, ait: Quis igitur ille est qui dudum captam venationem attulit mihi, & comedi ex omnibus prius quàm tu venires? benedixique ei, & erit benedictus. Auditis Esau sermonibus patris, irrugit clamore magno: & consternatus, ait: Benedic etiam & mihi, pater mi. Qui ait: Venit germanus tuus fraudulenter, & accepit benedictionem tuam. At ille subiunxit: Iustè vocatum est nomen eius Iacob: supplantauit enim me en altera vice: primogenita mea antè tulit, & nunc secundò surripuit benedictionem meam. Rursumque ad Patrem, Nunquid non reseruasti, ait, & mihi benedictionem? Respondit Isaac: Dominum tuum illum constitui, & omnes fratres eius seruituti illius subiugauit: frumento & vino stabiliui eum, & tibi post hæc, fili mi, vltra quid faciam? Cui Esau, Num vnâ, inquit, tantùm benedictionem habes, pater? mihi quoque obsecro vt benedicas. Cùmque eiulatu magno fletet, motus Isaac, dixit ad eum: In pinguedine terræ, & in rore cæli desuper erit benedictio tua. Viues in gladio, & fratri tuo seruias: tempusque veniet, cùm excutias & soluas iugum eius de ceruicibus tuis. *Diuina salutis arcanum beneficium non ex natura aut voluntatis priuata ratione aut iure hominibus constitutum, omnis hæc Esau historia significabat, verùm Dei authoris liberalitati, & benignitati, ac proposito, iis quibus donandum esset, acceptam referendum. Non enim, vt ait Paulus, volentis nec currentis, sed miserentis Dei est. Quam tamen misericordiam non temere impertiendam Deus ipse declarauit. Moysi enim dicit: Miserebor cuius miserebor, & misericordiam præstabo cui miserebor. Hoc enim responso docebat sibi certum & constitutum esse delectum eorum, quibus cum benignè agendum sit: nempe cum iis qui fide instructi, verè ac serio se metuerint & coluerint. S. S. E. Et misericordia eius ab æterno vsque in æternum super timentes se, & iustitia eius in filios filiorum, his qui seruant testamentum eius, & memores sunt mandatorum eius ad faciendam ea. Hac lege atque hoc pacto se promissa sua Abrahami posteritati præstiturum Deus iam receperat. Scio enim quod præcepturus sit filiis suis, & domui suæ post se, vt custodiant viam Domini, & faciant iudicium & iustitiam, vt adducat Dominus propter Abraham omnia quæ locutus est ad eum. Hanc verò legem cùm non, vt oportuit, Edomus & mente tenuerit, & pietate exercenda seruarit, beneficium diuinum significantes, hereditatè & benedictionem, amisit, & quamquam instaret,urgeret, posceret, repulsam tamen tulit formidando sæculis omnibus exemplo. Ne quis fornicator aut prophanus, vt Esau, qui propter vnâ escam vendidit primitiua sua. Scitote enim quoniam & postea cupiens hereditare benedictionem, reprobatus est: non enim inuenit penitentiae locum, quamquam cum lacrymis inquisisset eam. Omnem verò posteritati suæ futurum publicarum rerum statum & modum*

Rom. 8.

Exodi 33.

Psal. 102.

Genes. 18.

Hebr. 12.

modum illo omine à patre pronunciata accepit, in eodemq; arcanam retulit rationem rei eius qua pietatem, religionem, atque humanam felicitatem spectaret. Nam Gentium populis, atq; iis precipue qui Edom paries vel tenere, vel secuti sunt, boni summam in potentia & armis statuisse, & quod ad religionem faceret, suo ipsorum ingenio indulgisse, atque ea coluisse qua propositum suum promouere putarentur, ipsorum historicis monumentisq; notatur: ideoq; in veri boni ratione atque usu, hoc est, in vera pietatis notitia & commodis atque fructibus à Iacobi posteris superati sunt, primas in hac hereditate ferentibus: quod verò ita superarentur, ultra paternum etiam exemplum ipsi sibi sua commeruere superbia & arrogantia, dum sapientiã non ex fonte, id est, non ex diuinis oraculis, sed ex humanis elementis, deliramentis, ac somniis petitam consecrati, in tenebras incidere densissimas, è quibus nullo pacto, nullove ingenio erui potuissent, nisi tandem mera & vnica Dei benignitate Euangelij accedente lumine in lucem euocarentur. Istud erat tugum quod victus Esau longo tempore laturus erat, quodq; tandem beneficio & misericordia Dei excussurus prædicitur. Namque aliàs nunquam Esau ille pater, qui primus Idumais nomen dedit, Iacobo fratri illi gemello victus & superatus seruisse comperitur. Quamobrem in his prædictionibus nonnulla quidem simpliciter ac planè ex verborum vi, omnia verò arcanè excipienda ac definienda censentur. Constat enim, quod ad ea attinet quæ sub sensum cadere possunt, quæq; huius vitæ mortalis usum respiciunt, duriores fuisse Edomum Iacobo fratri, atque diu etiam formidatum, & interim fuga exsilioq; longo declinatum. Oderat ergo semper Esau Iacob pro benedictione qua benedixerat ei pater, dixitque in corde suo: Venient dies luctus patris mei, & occidam Iacob fratrem meum. Temeritatem, impietatem, inconstantiam, ac mobilitatem mali hominis, ac ingenium Caini persimile notare licet, qui cum ipse vitro à virtute ac pietate paterna degenerans, quod verè maximum bonum erat, contempsisset, ac nephariè vendidisset, malum tamen suum non resipiscencia corrigere, non precibus ac supplicationibus piis, non sacris purè faciendis procurare, & ex misericordia Dei medicinam querere studuit, sed patris cum primis quam maturrimam mortem optauit, ut fratris, cui inuidebat, felicitatem prærumperet: sinistrè ac perperam videlicet cogitans, cum hereditate ac domo paterna felicitatem illam à fratre expectari: nec enim iste aut maiora iam sapiebat, aut his humanis & caducis sublimiora curabat, quæ si, ut par erat, cogitasset, intelligeret profectò nihil se vel viribus & potentia, vel calliditate & insidiis ei nocere officereve posse, quem ad interna animi bona præcipue promouendum, singularis Dei tueretur prouidentia. Quàm verò cacum ac dementem inuidiosa malitia reddiderat, vel vnà deliberati iam animi atque iniquè decernentis certa sententia arguit: in qua sanctitatis ac pietatis aduersum patrem suum, & charitatis erga fratrem iura & officia omnia peruersa ac deserta notantur. Neq; verò illa repentina ac feruentis & impatientis ira ex tempore temere effu-

rita oratio; sed certo atque excogitato consilio concepta & firmata fuit, cum professione immortalis ac numquam deponendi odij, etiã post patris obitum, qui liberalem & ingenuum filium non modo spectatus, sed cogitatus etiam tanto dolore afficere debebat, ut omnem aliam iniuriam obliuisci cogeret, nedum insoniti ac innocenti fratri necem moliri sineret: tamen iste diuturnum odium fouebat, quod non nisi peracto parricidio satiatum iri curabat. Dixit in corde suo: Venient dies luctus patris mei. Ut in ipso medio mærore occupatum, imparatiorem, minusque quippiam tale opinantem opprimeret si atrem: cuius charitatis vel nomen ipsum ad huiusmodi crudelem orationem appellare nefarium ac flagitiosum fuit. Cuiusmodi scelerati exempli imitationem istius hominis posteris expressam Deus apud Amosum accusans condemnabat. Hæc dicit Dominus: Super tribus sceleribus Edom, Amos 1. & super quartum non conuertam eum: eo quod persecutus sit in gladio fratrem suum, & violauerit misericordiam eius, & tenuerit ultra furorem suum, & indignationem suam seruauerit vsque in finem. Atque huic simillimam improborum hominum aduersus pios, probos, & innocentes, quantumuis aliàs humana necessitudine deuinctos, mentem, sententiam, cogitationem, & orationem perpetuam esse, vel quotidianis exemplis cognoscere licet, quam cassam tamen & irritam diuini erga pios præsidij tutela reddit. Considerat peccator iustum, & querit mortificare eum, Dominus Psal. 36. autem non derelinquet eum in manibus eius; nec damnabit eum cum iudicabitur illi. Expecta Dominum, & custodi viam eius, & exaltabit te, ut hereditate possideas terram. Permittit namque Deus improborum tantisper feruere malitiam, quoad manifestam orbis notet & consecuturi à se iudicij seueritatem probet; nec quisquam acerbè aut iniquè quippiam de diuina prouidentia existimet. Verùm ubi iam istorum constiterit improbitas, tum verò nequid pro sententia aut sibi commodi, aut innocentibus veri incommodi afferat, repente opprimitur & perit. Qui confidunt in Domino sicut mons Psal. 124. Sion, non commouebitur in æternum, qui habitat in Ierusalem. Montes in circuitu eius, & Dominus in circuitu populi sui, ex hoc nunc & vsque in seculum. Quia non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem iustorum, ut non extendant iusti ad iniquitatem manus suas. Benefac Domine bonis & rectis corde: declinantes autem in obligationes, adducet Dominus cum operantibus iniquitatem. PAX SVPER ISRAEL.

Z

De

De Iacobi felici fuga, ex filio, ac labore.

CAPVT XIII.

SAV mala mens malusq; animus insidias pio atque integro fratri dum struere ac tendere parat, ita diuina tutela eluditur, ut contrarios omnino votis euentus vel inuitus cogatur spectare, atque prudentiam calliditatemq; propriam successu cassam & irritam sentiat. Namque frustra iacitur rete ante oculos pennatorum. Dei vero singulari prouidentia Esau propositum matri indicatum, & prudenti consilio non declinatum & interruptum, sed prorsus vanum ac futile euasit. Paternæ domus consuetudo adeò dulcis esse solet, ut, nisi magna ac planè honesta melioris conditionis affulserit, spes nullo alio loco mutanda putetur. Quòd si inopia, aut alia vi & necessitate vertendum sit solum, id inter vitæ calamitates & arumnas poni solet. Tum verò si quis propter metum & insidias eorum quibus carus esse debuit, non modo parentum conspectu, sed & familiaris rei vsu atque commodis omnibus priuari, & in exsilium ire, incertas & ignotas regiones querere, & ignotorum hominum ingenia & animos experiri, ac mores perferre cogatur, miserum prorsusq; calamitosum putatur: quæ tamen omnia atque adeò duriora patienter & fideliter perlata, Iacobo in magnam felicitatem ac dignitatem, atque adeò in amplitudinem incomparabilem demum conuersa fuere. Tantum malorum corrigere, ac bonorum afferre, pia & constans fides potest. Nam præterquam quòd in medio exsilii laboribus magnis exercitato omnia quæ ad mortalis vitæ usum & splendorem expetuntur, prospera, & honesta, atque singularia præter omne commune exemplum contingere, repugnante etiam atq; detrabere studente affinium suorum inuidia, in ipsa fuga trepidatione ac maestitia magni propositi Dei promissio atq; ostensa ac visa imago, & fides & spes amplificauit, & mirabile ad omnes casus perferendos, animumq; reficiendum consolationem adhibuit. Nunciata sunt hæc Rebeckæ: quæ mittens, & vocans Iacob filium suum, dixit ad eum: Ecce Esau frater tuus minatur ut occidat te. Nunc ergo, fili mi, audi vocem meam, & confurgens fuge ad Laban fratrem meum in Haran: habitabisque cum eo dies paucos, donec requiescat furor fratris tui, & cesset indignatio eius, obliuiscaturque eorum quæ fecisti in eum: postea mittam, & adducam te inde huc. cur vtroque orbabor filio in vno die? Dixitq; Rebecca ad Isaac: Tædet me vitæ meæ propter filias Heth: Si acceperit Iacob uxorem de stirpe huius terræ, nolo viuere. Firmato itaque consilio, & filij iam persuaso animo, pari prudentia idem ut patris voluntate & assensione fiat, mater curauit: illud cum primis seni insinuare studens, quòd facile probatum iri intelligebat, videlicet cauendum prospiciendumq; esse, ne domestica illa & familiaris ac sancta pietatis & morum disciplina, Deo ipsorum tutelari atq;

FIGUR. I.

atque præfidi grata, impuris Chananaarum feminarum nuptiis contaminaretur, atque ita felicitas illa, Abrahamo atque ipsis quoque diuinitus promissa, filiorum aut nepotum vitio & culpa subduceretur. De odio verò, obtreptione, & malevolentia Esau in fratrem, nihil prudens mulier marito indicauit, cui eam rationem minùs grauem putandam existimaret, fortassis responsuro sibi autoritate, & imperio, atque paterno officio apud Esau fore corrigendam & componendam, aut id singulari matris erga Iacobum amori atque indulgentiæ tributuro, aut etiam inuidetiæ cuiusdam maternæ, propter præstantem gratiam ipsius, quam ab Esau aucupio ac venatione iam diu antè collectâ legimus: Quibus adultis, factus est Esau vir gnarus venandi, & homo agricola: Iacob autem vir simplex habitabat in tabernaculis. Isaac amabat Esau, eo quòd de venationibus eius vesceretur, et Rebecca diligebat Iacob.

Genesis 25.

Deliberato itaque ac certo parentis vtriusque iussu ac mandato Iacob in Mesopotamiam iter instituit longum quidem & ignotum sibi, quòd propter fidem ac pietatem nihil formidatum, forti animo, quamquam solus pedibus ac optimis patris ominibus proficisci contendit. Vocauit itaque Isaac Iacob, & benedixit eum, præcepitque ei dicens: Noli accipere coniugem de genere Chanaan: sed vade, & proficiscere in Mesopotamiam Syriæ, ad domum Bathuel patris matris tuæ, & accipe tibi inde uxorem de filiabus Laban auunculi tui. Deus autem omnipotens benedicat tibi, & crescere te faciat, atque multiplicet: ut sis in turbas populorum. Et det tibi benedictiones Abraham, & semini tuo post te: ut possideas terram peregrinationis tuæ, quam pollicitus est auo tuo. Cumque dimisisset eum Isaac, profectus peruenit in Mesopotamiam Syriæ ad Laban filium Bathuel Syri, fratrem Rebeckæ matris suæ.

Hanc Iacobi pietatem atque hoc in parentes obsequium cum animi fortitudine ac recta disciplina coniuncta, multa & admiranda ac felicissima diuina singularisq; prouidentia argumenta & exempla consecuta fuere; cum primis autem rerum caelestium, atque diuini in terris regni spectaculum secundum quietem visum, quòd ex multiplici imaginum concordia, humane felicitatis arcanum contemplatione sui indicabat, cui viso adlocutio quoque atque promissa adiuncta sacrosancti atque diuinitus delati somnij apud pium virum quamprimum expergesactum, fidem fecerunt. Igitur egressus Iacob de Bersabee, pergebat Haran. Cumque venisset ad quendam locum, & vellet in eo requiescere post solis occubitum, tulit de lapidibus qui iacebant, & supponens capiti suo, dormiuit in eodem loco. Viditque in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cælum: Angelos quoque Dei ascendentes & descendentes per eam: & Dominum innixum scalæ dicentem sibi: Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui, & Deus Isaac: Terram in qua dormis, tibi dabo, & semini tuo. Eruntque semen tuum quasi puluis terræ: dilataberis ad Orientem, & Occidentem, & Aquilonem, & Meridiem:

& BENEDICENTVR IN TE & in semine tuo cunctæ tribus terræ. Et ero custos tuus quocunque perrexeris, & reducam te in terram hanc: nec dimittam te, nisi compleuero vniuersa quæ dixi. *Scala Iacob monstrata, nõ ex lignis, verum lapidibus multis, variis, ac pulchris constructa visebatur firmissimo fundamento à terra calum vsque pertingens, cuius vsu caelestia cum terrestribus communicabantur: ita ut Angeli descendentes & ascendentes, hominum in terra degentium rebus ministras operas darent, nunc à calo in terram, nunc rursus à terra in calum referendis. Atque ita una constituebatur domus, cuius primum & inferius pavementum cum superiore contignatione, hoc est, cum calo ipso, illius scala commoditate & vsu coniungebatur; domus verò dominus ac pater IEHVEH, erat scala suprema insistent, atque insistentem virtutem firmitudinemque communicans, adeo ut Iacobo etiam in terra cubanti viseretur, & locutus audiretur: sic enim principes ac Reges ex superiore regia loco, his qui inferius adhuc versantur ac sunt, prospicere, imperare, & fauere solent. Domicilij verò diuini in terris atque in calo constituendi, quod variis hominum sanctorum ministeriis scalæ illius instar instruendum & concinnandum coniungendumque fuerat, imago illa piissimo viro fuit, ministeriorum autem rationem & copiam caelestibus Spiritibus, internunciis, atque ministris expediendam esse intellexit, idque demum sibi cognitum, gratulabundus predicauit.* Cumque euigilasset Iacob de somno, ait: Verè Dominus est in loco isto, & ego nesciebam. Pauensque, Quàm terribilis est, inquit, locus iste! non est hinc aliud nisi domus Dei, & porta cæli. Surgens ergo Iacob manè, tulit lapidem, quem supposuerat capiti suo, & erexit in titulum, fundens oleum desuper Appellauitque nomen vrbs Beth-el, quæ prius Luza vocabatur. *Cum itaque iam viso edoctus, & promissis auctus, maximorum donorum beneficia sibi, suisque, atque aui sui Abrahami imitatoribus parata apertius cognouisset, eademque firmata fide intra animi sacrarium condidisset; nihil aliud sibi posthac aut curandum, aut agendum duxit, quàm sese Deo in seruum, perpetuumque cultorè mancipare, nulla alia externi commodi aut mercedis conditione, quàm eorum quæ ad quotidianum victum & cultum, eumque simplicem, & seruis etiam necessarium, opportuna sunt, cetera verò omnia nec poscere, nec optare quidem, sed secum vnà prouidentia ac tutela diuinæ permittente, cum professione quoque decumarum seruitutis ergo persolueendarum etiam ex iis quæ ad victum à Domino sibi porrigerentur: id verò consilium non modo deliberatum constituit, verum etiam reapse ex eodem illo tempore præstandum pronunciauit, & concepto atque nuncupato voto confirmauit.* Vouit etiam votum, dicens: Si fuerit Dominus mecum, & custodierit me in via per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendum, reuersusque fuero prospere ad domum patris mei: erit mihi Dominus in Deum, & lapis iste, quem erexi in titulum, vocabitur Domus Dei:

Dei: cunctorumque, quæ dederis mihi, decimas offeram tibi. *Igitur virum hunc mentem sanam, animum pium, atque vltro oblatum seruitutis officium Deo probasse, euentus ipse ostendit, quippe quem totis viginti annis exercitatum continuo & variis modis affinium etiam inuidia tentatum, impetitum, exspoliatum sapius, tamen duabus vxoribus, ysdemque honestissimis, & multiplici prole auctum, amplissima pecuaria re diuitem in illo exfiliio diuina cura ac tutela effecerit, ab eodemque intum & illesum eduxerit, ac insectantibus etiam amulis & inuidis socero atque affinibus verendum & obseruandum reddiderit, ac demum ad promissa vsque terræ fines incolumem deduxerit.* PROPECTVS ergo Iacob venit in terram Orientalem. Et vidit puteum in agro, tres quoque greges ouium accubantes iuxta eum: nam ex illo adaquabantur pecora, & os eius grandi lapide claudebatur. Morisque erat ut cunctis ouibus congregatis, deuoluerent lapidem, & relectis gregibus, rursus super os putei ponerent. Dixitque ad pastores: Fratres, vnde estis? Qui responderunt: De Haran. Quos interrogans, Nunquid, ait, nostis Laban filium Nachor? Dixerunt: Nouimus. Sanusne est? inquit. Valet, inquiunt: & ecce Rachel filia eius venit cum grege suo. Dixitque Iacob: Adhuc multum diei superest, nec est tempus ut reducantur ad caulas greges: date antè potum ouibus, & sic eas ad pastum reducite. Qui responderunt: Non possumus, donec omnia pecora congregentur, & amoueamus lapidem de ore putei, ut adaquemus greges. Adhuc loquebantur, & ecce Rachel veniebat cum ouibus patris sui: nam gregem ipsa pascebat. Quam cum vidisset Iacob, & sciret consobrinam suam, ouesque Laban auunculi sui: amouit lapidem quo puteus claudebatur. Et adaquato grege osculatus est eam: & eleuata voce fleuit. Et indicauit ei quod frater esset patris sui, & filius Rebeccæ: at illa festinans nunciauit patri suo. Qui cum audisset venisse Iacob filium sororis suæ, occurrit obuiam ei: complexusque eum, & in oscula ruens, duxit in domum suam. Auditis autem causis itineris, respondit: Os meum es, & caro mea. Et postquam impleti sunt dies mensis vnus, dixit ei: Num quia frater meus es, gratis seruias mihi? dic quid mercedis accipias. Habebat verò duas filias, nomen maioris Lia: minor verò appellabatur Rachel. Sed Liappis erat oculis, Rachel decora facie, & venusto aspectu. Quam diligens Iacob, ait: Seruiam tibi pro Rachel filia tua minore septem annis. Respondit Laban: Melius est ut tibi eam dem quàm alteri viro, mane apud me. Seruiuit ergo Iacob pro Rachel septem annis: & videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine. Dixitque ad Laban: Da mihi vxorem meam: quia iam tempus impletum est, ut ingrediar ad illam: Qui, vocatis multis amicorum turbis ad conuiuium, fecit nuptias. Et vesperè Liam filiam suam introduxit ad eum, dans ancillam filix, Zelpham nomine. Ad quam cum ex more Iacob fuisset ingressus,

Genesis 29.

gressus, facto mane vidit Liam : & dixit ad socerum suum , Quid est quod facere voluisti? nōne pro Rachel seruiui tibi? quare imposuisti mihi? Respondit Laban: Non est in loco nostro consuetudinis, vt minores antè tradamus ad nuptias. Imple hebdomadam dierum huius copulæ : & hanc quoque dabo tibi pro opere quo seruiturus es mihi septem annis aliis. Acquieuit placito: & hebdomada tráfacta, Rachel duxit vxorem : cui pater seruam Balam tradiderat. Tandémque potitus optatis nuptiis, amorem sequentis priori prætulit, seruiens apud eum septem annis aliis. Videns autem Dominus, quòd despiceret Liam, aperuit vuluam eius, sorore sterili permanente. Quæ conceptū genuit filium, vocauitque nomen eius Ruben, dicens: Vidit Dominus humilitatem meam, nunc amabit me vir meus. Rursumque concepit & peperit filium, & ait: Quoniam audiuit me Dominus haberi contemptui, dedit etiam istum mihi, vocauitque nomen eius Simeon. Concepitque tertio, & genuit alium filium: dixitque, Nunc quoque copulabitur mihi maritus meus, eo quòd pepererim ei tres filios: & idcirco appellauit nomen eius Leui. Quarto concepit, & peperit filiū, & ait: Modò confitebor Domino. & ob hoc vocauit eum Iudam: cessauitque parere. **C E R N E N S** autem Rachel quòd infœcunda esset, inuidit sorori suæ, & ait marito suo: Da mihi liberos, alioquin moriar. Cui iratus respondit Iacob, Num pro Deo ego sum, qui priuauit te fructu ventris tui? At illa, Habeo, inquit, famulam Balam: ingredere ad illam, vt pariat super genua mea, & habeam ex illa filios. Deditque illi Balam in coniugium: quæ, ingresso ad se viro, concepit, & peperit filium. Dixitque Rachel: Iudicauit mihi Dominus, & exaudiuit vocem meam, dans mihi filium. & idcirco appellauit nomen eius Dan. Rursumque Bala concipiens, peperit alterum: pro quo ait Rachel: Comparauit me Dominus cum sorore mea, & inualui: vocauitque eum Nephthali. Sentiens Lia quòd parere desiisset, Zelpham ancillā suam marito tradidit. Qua post conceptum edente filium, dixit: Feliciter. & idcirco vocauit nomen eius Gad. Peperit quoque Zelpha alterum. Dixitque Lia: Hoc pro beatitudine mea: Beatam quippe me dicent mulieres. propterea appellauit eum Aser. Egressus autè Ruben tempore messis triticeæ in agrū, reperit mandragoras: quas matri Liæ detulit. Dixitque Rachel, Da mihi partem de mandragoris filij tui. Illa respondit: Parūmne tibi videtur, quòd præriperis maritum mihi, nisi etiam mandragoras filij mei tuleris? Ait Rachel: Dormiat tecum hac nocte pro mandragoris filij tui. Redeuntque ad vesperam Iacob de agro, egressa est in occursum eius Lia, & ait, Ad me, inquit, intrabis: quia mercedè conduxisti te pro mandragoris filij mei. Dormiuitque cum ea nocte illa. Et exaudiuit Deus preces eius: concepitque, & peperit filium quintum, & ait: Dedit Deus mercedem mihi, quia dedi ancillam

Genesis 30.

lam meam viro meo. appellauitque nomen eius Issachar. Rursum Lia concipiens, peperit sextum filium, & ait: Dotauit me Deus dote bona: etiam hac vice mecum erit maritus meus, eo quòd genuerim ei sex filios: & idcirco appellauit nomen eius Zabulon. Post quem peperit filiam, nomine Dina n. Recordatus quoque Dominus Rachelis, exaudiuit eam, & aperuit vuluam eius. Quæ concepit, & peperit filium, dicens: Abstulit Deus opprobrium meum. Et vocauit nomen eius Ioseph, dicens: Addat mihi Dominus filium alterum. Nato autè Ioseph, dixit Iacob socero suo: Dimitte me, vt reuertar in patriam meam, & ad terram meam. Da mihi vxores, & liberos meos, pro quibus seruiui tibi, vt abeam: tu verò nosti seruitutem qua seruiui tibi. Ait illi Laban: Inueniam gratiam in conspectu tuo: experimento didici, quia benedixit mihi Deus propter te: constitue mercedè tuam quam dem tibi. At ille respondit: Tu nosti quomodo seruiuerim tibi, & quanta in manibus meis fuerit possessio tua. Modicum habuisti antequam venirem ad te, & nunc diues effectus es: benedixitque tibi Deus ad introitum meum. iustum est igitur vt aliquando prouideam domui meæ Dixitque Laban: Quid tibi dabo? At ille ait: Nihil volo: sed si feceris quod postulo, iterum pascam & custodiā pecora tua. Gyra omnes greges tuos, & separa cunctas oues varias, & sparso vellere: & quodcunque furuum & maculosum, variūmque fuerit, tam in ouibus quàm in capris, erit merces mea. Respondebitque mihi cras iu'titia mea, quādo placitū tempus aduenerit, coram te: & omnia quæ nō fuerint varia, & maculosa, & furua, tam in ouibus quàm in capris, furti me argues. Dixitque Laban: Gratum habeo quod petis. Et separauit in die illa capras, & oues, & hircos, & arietes varios, atque maculosos: cunctum autem gregem unicolore, id est, albi & nigri velleris, tradidit in manu filiorum suorum. Et posuit spatiū itineris trium dierum inter se & generum, qui pascebat reliquos greges eius. Tollēs ergo Iacob virgas populeas virides, & amygdalinas, & ex platanis, ex parte decorticauit eas: detractisque corticibus, in his quæ spoliata fuerant, candor apparuit: illa verò quæ integra fuerant, viridia permanserunt: atque in hunc modum color effectus est varius. Posuitque eas in canalibus, vbi effundebatur aqua: vt cum venissent greges ad bibendum, ante oculos haberent virgas, & in aspectu earum conciperent. Factumque est vt in ipso calore coitus, oues intuerentur virgas, & parerent maculosa, & varia, & diuerso colore respersa. Diuisitque gregem Iacob, & posuit virgas in canalibus ante oculos arietum: erant autem alba & nigra quæque, Laban: cætera verò, Iacob, separatis inter se gregibus. Igitur quando primo tempore ascendebantur oues, ponebat Iacob virgas in canalibus aquarū ante oculos arietū & ouium, vt in earum contemplatione conciperent. quando verò serotina ad-

missura

missura erat, & conceptus extremus, non ponebat eas. Factaque sunt ea quæ erant ferotina, Laban: & quæ primi temporis, Iacob. Diciturque est homo ultra modum, & habuit greges multos, ancillas & seruos, camelos & asinos. **POST QUAM** autem audiuit verba filiorum Laban dicentium: Tulit Iacob omnia quæ fuerunt patris nostri, & de illius facultate ditatus, factus est inclytus: animaduertit quoque faciem Laban, quod non esset erga se sicut heri & nudius tertius, maxime dicente sibi Domino: Reuertere in terram patrum tuorum, & ad generationem tuam, eroque tecum. Misit; & vocauit Rachel & Liam in agrum, ubi pascebat greges, dixitque eis: Video faciem patris vestri quod non sit erga me sicut heri & nudius tertius: Deus autem patris mei fuit mecum. Et ipsæ nostis quod totis viribus meis seruijerim patri vestro. Sed & pater vester circumuenit me, & mutauit mercedem meam decem vicibus: & tamen non dimisit eum Deus ut noceret mihi. Si quando dixit, Variæ erunt mercedes tuæ: pariebant omnes oves varios foetus: quando verò è contrario ait, Alba quæque accipies pro mercede: omnes greges alba pepererunt. Tulitque Deus substantiam patris vestri, & dedit mihi. Postquam enim conceptus ouium tempus aduenerat, leuaui oculos meos, & vidi in somnis ascendentes mares super feminas, varios & maculosos, & diuersorum colorum. Dixitque Angelus Dei ad me in somnis, Iacob? Et ego respondi, Adsum. **Qui** ait: Leua oculos tuos, & vide viuersos masculos ascendentes super feminas, varios, maculosos, atque resperfos. Vidi enim omnia quæ fecit tibi Laban. Ego sum Deus Beth-el, ubi vnixisti lapidem, & votum vouisti mihi. Nunc ergo surge, & egredere de terra hac, reuertens in terram natiuitatis tuæ. Responderuntque Rachel & Lia: Numquid habemus residui quicquam in facultatibus, & hereditate domus patris nostri? Nonne quasi alienas reputauit nos, & vendidit, comeditque pretium nostrum? Sed Deus tulit opes patris nostri, & eas tradidit nobis, ac filiis nostris: vnde omnia quæ præcepit tibi Deus, fac. Surrexit itaque Iacob, & impositis liberis, ac coniugibus suis super camelos, abiit. Tulitque omnem substantiam suam, & greges, & quicquid in Mesopotamia acquisierat, pergens ad Isaac patrem suum in Terram Chanaan. Eo tempore ierat Laban ad tondendas oves, & Rachel furata est idola patris sui. Noluítque Iacob confiteri focero suo quod fugeret. Cumque abiisset tam ipse quam omnia que iuris sui erant, & amne transmissio pergeret contra Montem Galaad: nunciatum est Laban die tertio quod fugeret Iacob. **Qui**, assumpris fratribus suis, persecutus est eum diebus septem: & comprehendit eum in Monte-Galaad. Viditque in somnis dicentem sibi Dominum: **Caue** ne quicquam aspere loquaris contra Iacob. Iamque Iacob extenderat in monte tabernaculum: cumque ille cõsecutus fuisset eum cum

fratri-

fratribus suis, in eodem Monte-Galaad fixit tentorium. Et dixit ad Iacob: **Quare** ita egisti, ut clam me abigeres filias meas quasi captiuas gladio? Cur ignorante me fugere voluisti, nec indicare mihi: ut profecerer te cum gaudio, & canticis, & tympanis, & citharis? Non es passus ut oscularer filios meos & filias: stultè operatus es & nunc quidem. Valet manus mea reddere tibi malum: sed Deus patris tui heri dixit mihi: **Caue** ne loquaris contra Iacob quicquam durius. Esto, ad tuos ire cupiebas, & desiderio erat tibi domus patris tui: cur furatus es deos meos? Respondit Iacob: **Quod** inscio te profectus sum, timui ne violenter auferres filias tuas. **Quod** autè furti me arguis: apud quemcumque inueneris deos tuos, necetur coram fratribus nostris. scrutare quicquid tuorum apud me inueneris, aufer. hæc dicens, ignorabat quod Rachel furata esse idola. Ingressus itaque Laban tabernaculum Iacob, & Liæ, & vtriusque famulæ, non inuenit. Cumque intrasset tentorium Rachelis, illa festinans abscondit idola subter stramenta cameli, & sedit desuper: scrutanti que omne tentorium, & nihil inuenienti, ait: Ne irascatur dominus meus, quod coram te assurgere nequeo: quia iuxta consuetudinem feminarum nunc accidit mihi. sic delusa sollicitudo quærentis est. Tumensque Iacob, cum iurgio ait: **Quam** ob culpam meam, & ob quod peccatum meum sic exarsisti post me, & scrutatus es omnem suppellectilem meam? **Quid** inuenisti de cuncta substantia domus tuæ? pone hinc coram fratribus meis, & fratribus tuis, & iudicent inter me & te. Idcirco viginti annis fui tecum: oues tuæ & capræ steriles non fuerunt, arietes gregis tui non comedi: nec captum à bestia ostendi tibi, ego damnum omne reddebam: quidquid furtim peribat, à me exigebas: die noctuque æstu vrebam, & gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis. Sicque per viginti annos in domo tua seruiui tibi, quatuordecim pro filiabus, & sex pro gregibus tuis: immutasti quoque mercedem meam decem vicibus. Nisi Deus patris mei Abraham & timor Isaac affuisset mihi, forsitan modò nudum me dimisisses: afflictionem meam & laborè manuum mearum respexit Deus, & arguit te heri. Respondit ei Laban: **Filiæ** meæ & filij, & greges tui, & omnia quæ cernis, mea sunt: quid possum facere filiis & nepotibus meis? Veni ergo, & ineamus fœdus: ut sit in testimonium inter me & te. Tulit itaque Iacob lapidem, & erexit illum in titulum. Dixitque fratribus suis: **Afferte** lapides. **Qui** congregantes fecerunt tumulum, comederuntque super eum. **Quem** vocauit Laban Tumulum-testis, & Iacob, Aceruum-testimonij, vterque iuxta proprietatem linguæ suæ. Dixitque Laban: **Tumulus** iste erit testis inter me & te hodie, & idcirco appellatum est nomen eius Galaad, id est, Tumulus-testis. Intueatur & iudicet Dominus inter nos quando recesserimus à nobis, si afflixeris filias meas, & si introduxeris

alias vxores super eas: nullus sermonis nostri testis est absque Deo, qui præsens respicit. Dixitque rursus ad Iacob: En tumulus hic, & lapis quem erexi inter me & te, testis erit: tumulus, inquam, iste & lapis sunt in testimonium, si aut ego transiero illum pergens ad te; aut tu præterieris, malum mihi cogitans. Deus Abraham, & Deus Nachor iudicet inter nos, Deus patris eorum. Iuravit ergo Iacob per timorem patris sui Isaac: immolatisque victimis in monte, vocauit fratres suos ut ederent panem. Qui cum comedissent, manserunt ibi. Laban vero de nocte consurgens, osculatus est filios & filias suas, & benedixit illis: reuersusque est in locum suum.

Expeditas itaque Iacobi serui sui res à remotiorum inuidia, emulatione, atque obrectatione, & ab iniuria defensas, à domesticis etiam maiorisque periculi plenis insidibus tutatus est Deus, hoc est, ab illa veteri fratris Esau similitudine, quam pius & innocens vir maximè formidabilem suspectamque habebat, tum propter hominis ingenium, & mores suis prorsus dissimiles, tum etiam propter vim & potentiam, quæ eousque creuerat, ut sibi cum quadringentis viris, isdemque strenuus, illum in occursum properare se retulissent nuncij, quos ipse salutationis & officij causa præsenserat; verum enimvero difficultatem illam quam humanum iudicium insuperabilem, & non nisi cum iacturæ metu ac deliberatione declinari posse arbitraretur, inuictissima illa Fidei virtus non modo emolliuit, sed cum gloriæ etiam prærogatiua, cum æterno decoris & nominis monumento, & in omnia secula statuendo exemplo peruenit. Namque nouo, & nunquam antea viso certamine per totam noctem fortissimè certato, quemadmodum non difficillima ac durissima tantum, verum que impossibilia viderentur, vinci atque confici à piis viris possint, experimento ac periculo in se facto didicit: nempe luctatus cum caelesti Spiritu Dei, tum mandantis personam agente atque vim referente, & tamen longa conflictione & concussione firmissimè sustentata, aduersarioque etiam poscente, etiam cedentis voce atque oratione flagitante, non tamen nisi palmæ & victoriæ monumentis concessis dimisso aut relaxato. Quibus monumentis nomen reportauit virtutis non tantum in hominum terrenis & infimis, sed in supernis etiam Dei tentationibus sustinendis & superandis spectatissima. Vnde ipse omnem fratris inuidiæ & violentiæ conceptum deposuit metum, & diuini beneficii gratulatione perpetua certaminis illius admirandi loco nomen imposuit, quod rei gesta memoriam seculorum æternitati consecraret. Ergo diuina tutela, ac providentiæ singularis presidio fultus ac tutus, magna securitate & fratrem sibi occurrentem exceptum comiter ac ciuilitè salutauit, donisque communicatis auxit, isdemque quanta cura Deo sint, qui illi sese totos dederint, edocuit, ac demum prudenter et benignè etiam officium facere parantè dimisit: tandè ad promissam deductus regionè, agro ad domiciliũ empto, concionatoris atque vatis munus obiit, nomenque illud EHEVEH celebrauit & coluit, in cuius arcana ratione salutis publicæ continentur argumenta.

IACOB

IACOB autem abiit in itinere quod cœperat: fueruntque ei obuiam Genesis 32. Angeli Dei. Quos cum vidisset, ait: Castra Dei sunt hæc. & appellauit nomen loci illius Mahanaim, id est, Castra. Misit autem & nuncios ante se ad Esau fratrem suum in terram-Seir, in regionè Edom: præcepitque eis, dicens: Sic loquimini domino meo Esau: Hæc dicit frater tuus Iacob: Apud Laban peregrinatus sum, & fui usque in præsentem diem. Habeo boues, & asinos, & oues, & seruos, & ancillas: mittoque nunc legationem ad dominum meum, ut inueniam gratiam in conspectu tuo. Reuersique sunt nuncij ad Iacob, dicentes: Venimus ad Esau fratrem tuum, & ecce properat in occursum tuum cum quadringentis viris. Timuit Iacob valde: & perterritus diuisit populum qui secum erat, greges quoque & oues & boues & camelos in duas turmas, dicens: Si venerit Esau ad vnam turmam, & percusserit eam; alia turma quæ reliqua est, saluabitur. Dixitque Iacob: Deus patris mei Abraham, & Deus patris mei Isaac: Domine qui dixisti mihi, Reuerte in terram tuam, & in locum natiuitatis tuæ, & benefaciam tibi: minor sum cunctis miserationibus tuis, & veritate tua quam expleuisti seruo tuo. In baculo meo transiui Iordanem istum: & nunc cum duabus turmis regredior. Erue me de manu fratris mei Esau, quia valde eum timeo: ne fortè veniens percutiat matrem cum filiis. Tu locutus es quòd benefaceres mihi, & dilatares semen meum sicut arenam maris, quæ præ multitudinem numerari non potest. Cumque dormisset ibi nocte illa, separauit de his quæ habebat, munera Esau fratri suo, capras ducentas, hircos viginti, oues ducentas, & arietes viginti, camelos foetas cum pullis suis triginta, vaccas quadraginta, & tauros viginti, asinas viginti, & pullos earum decem. Et misit per manus seruorum suorum singulos seorsum greges, dixitque pueris suis: Antecedite me, & sit spatium inter gregem & gregem. Et præcepit priori, dicens: Si obuium habueris fratrem meum Esau, & interrogauerit te, Cuius es? aut, Quò vadis? aut, Cuius sunt ista quæ sequeris? respondebis: Serui tui Iacob, munera misit domino suo Esau: ipse quoque post nos venit. Similiter dedit mandata secundo, & tertio, & cunctis qui sequebantur greges, dicens: Iisdem verbis loquimini ad Esau, cum inueneritis eum. Et addetis: Ipse quoque seruus tuus Iacob iter nostrum insequitur. dixit enim: Placabo illum muneribus quæ præcedunt, & postea videbo illum, forsitan propitiabitur mihi. Præcesserunt itaque munera ante eum, ipse vero mansit nocte illa in castris. Cumque maturè surrexisset, tulit duas vxores suas, & totidem famulas cum vdecim filiis, & transiit Vadum-Iacob. Traductisque omnibus quæ ad se pertinebant, mansit solus: & ecce vir luctabatur cum eo usque mane. Qui cum videret quòd eum superare non posset, tetigit neruum femoris eius, & statim emarcuit. Dixitque ad eum: Dimitte me, iam

enim ascendit aurora. Respondit: Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Ait ergo: Quod nomen est tibi? Respondit: Iacob. At ille, Nequaquam, inquit, Iacob appellabitur nomen tuum, sed Israel: quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines praeualebis! Interrogauit eum Iacob: Dic mihi, quo appellaris nomine? Respondit: Cur quaeris nomen meum? Et benedixit ei in eodem loco. Vocauitque Iacob nomen loci illius Phanuel, dicens: Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea. Ortusque est ei statim sol, postquam transgressus est Phanuel: ipse vero claudicabat pede. Quam ob causam non comedunt neruum filij Israel, qui emarcuit in femore Iacob usque in praesentem diem: eo quod tetigerit neruum femoriseius, & obstupuerit. *ELEVANS* autem Iacob oculos suos, vidit venientem Esau, & cum eo quadringentos viros: diuisitque filios Liae & Rachel, ambarumque famularum: & posuit vtramque ancillam, & liberos earum in principio: Liam vero, & filios eius in secundo loco: Rachel autem & Ioseph nouissimos. Et ipse progrediens adorauit pronus in terram septies, donec appropinquaret frater eius. Currens itaque Esau obuiam fratri suo, amplexatus est eum, stringensque collum eius, & osculans fleuit. Leuatisque oculis vidit mulieres, & paruulos earum, & ait: Quid sibi volunt isti? & si ad te pertinent? Respondit: Paruuli sunt quos donauit mihi Deus seruo tuo. Et appropinquantes ancillae & filij earum, incuruati sunt. Accessit quoque Lia cum pueris suis: & cum similiter adorassent, extremi Ioseph & Rachel adorauerunt. Dixitque Esau: Quanam sunt istae turmae quas obuiam habui? Respondit: Vt inuenirem gratiam coram domino meo. At ille ait: Habeo plurima, frater mi, sint tua tibi. Dixitque Iacob: Noli ita, obsecro: sed si inueni gratiam in oculis tuis, accipe munusculum de manibus meis. sic enim vidi faciem tuam, quasi viderim vultum Dei: esto mihi propitius, & suscipe benedictionem quam attuli tibi, & quam donauit mihi Deus tribuens omnia. Vix fratre compellente suscipiens, ait: Gradiamur simul, eroque socius itineris tui. Dixitque Iacob: Nosti, domine mi, quod paruulos habeam teneros, & oves & boues foetas mecum: quas si plus in ambulando fecerim laborare, morientur vna die cuncti greges. Praecedat dominus meus ante seruum suum: & ego sequar paulatim vestigia eius, sicut videro paruulos meos posse, donec veniam ad dominum meum in Seir. Respondit Esau: Oro te, vt de populo qui mecum est, saltem socij remaneant viae tuae. Non est, inquit, necesse: hoc vno tantum indigeo, vt inueniam gratiam in conspectu tuo domine mi. Reuersus est itaque illo die Esau itinere quo venerat in Seir. Et Iacob venit in Socoth: vbi aedificata domo, & fixis tentoriis, appellauit nomen loci illius Socoth, id est, tabernacula. Transiuitque in Salem urbem Sichimorum, quae est in Terra-Chanaan,

Genesii 33.

naan, postquam reuersus est de Mesopotamia Syriae: & habitauit iuxta oppidum. Emitque partem agri in qua fixerat tabernacula, a filiis Hemor patris Sichem centum agnis. Et erecto ibi altari, inuocauit super illud fortissimum Deum Israel.

Optimi ac piissimi viri quietem & securitatem grande filiorum facinus turbauerat quidem, qui raptae sororis stuprum communi Sichimitarum ciuium & regis ac principum caede atque urbis direptione & vastatione vlti fuere; sed oblatam formidolosi temporis tempestatem diuina prouidentia tutela composuit, metu grauissimo vicinis gentibus cunctis iniecto, atque opinione de viro adaueta cum celebri nominis diuinitus mutati fama, quae breui percrebuit, & in ore atque sermone omnium caepit esse, illum in posterum pro Iacobo Israellem dicendum appellandumque esse iussu & imperio Dei, cuius munere post illius admirabilis luctationis tota nocte fortiter decertata exemplum, illo non cognomente tantum, sed nominis decore & ornamento tanquam victoriae iure affectus est, vt non LVCTATIVS, velut antea, sed POSSIDIVS posthac deinceps diceretur. Huiusmodi enim Latina nomen IACOB & ISRAEL interpretatio indicari potest. Huius vero nominis dignitate & amplitudine non semel tantum, id est, non in illo luctationis & victoriae feruore, sed iterum iam re confecta & composita, contentione dignus declaratus & confirmatus fuit, iudicio atque responso diuino. Postea vero idem in Sichimorum vicinia Bethelam commigrare iussus, religionis & sacrorum rationem filiis, domesticis, familiaribusque suis pure ac sancte tractandam obseruandamque procurauit, semotis & abolitis vanae & patriae apud Aramaeos antea cultae superstitionis reliquiis & monumentis. eodem vero loco vbi nominis confirmationem a Deo acceperat apud Bethelam, diuini illius arcani de humana salute apud gentem suam expediendi consilij repetitum promissum audiit, atque in his locis partim breui tempore hospes, partim diutius haerens, & filiis auctus, & duabus vxoribus viduatus, atque eoque vagatus est, quoad annis, & bonis pietatis meritis, ac vita defuncti patris Isaaci funeri vna cum fratre Ghesauro iusta persoluit.

Interea locutus est Deus ad Iacob: Surge, & ascende Beth-el, & habita ibi, facque altare Deo qui apparuit tibi quando fugiebas Esau fratrem tuum. Iacob vero, conuocata omni domo sua, ait: Abiicite deos alienos qui in medio vestri sunt, & mundamini, ac mutate vestimenta vestra. Surgite, & ascendamus in Beth-el, vt faciamus ibi altare Deo, qui exaudiuit me in die tribulationis meae, & socius fuit itineris mei. Dederunt ergo ei omnes deos alienos quos habebant, & in aures quae erant in auribus eorum. at ille infoditeas subter terebinthum, quae est post urbem Sichem. Cumque profecti essent, terror Dei inuasit omnes per circuitum ciuitates, & non sunt ausi persequi recedentes. Venit igitur Iacob Luzam, quae est in Terra-chanaan, cognomento Beth-el: ipse, & omnis populus cum eo. Aedificauitque ibi altare, & appel-

Genesii 35.

lavit nomen loci illius Domus-Dei: ibi enim apparuit ei Deus cum fugeret fratrem suum. Eodem tempore mortua est Debora nutrix Rebeccæ, & sepulta est ad radices Beth-el subter quercum: vocatumque est nomen loci illius, Quercus-fletus. Apparuit autem iterum Deus Jacob postquam reuersus est de Mesopotamia Syriæ, benedixitque ei, dicens: Non vocaberis vltra Jacob, sed Israel erit nomen tuum. Et appellauit eum Israel, dixitque ei: Ego Deus omnipotens, cresce, & multiplicare: gentes, & populi nationum ex te erunt, reges de lumbis tuis egredientur. Terramque quam dedi Abraham & Isaac, dabo tibi & semini tuo post te. Et recessit ab eo. Ille verò erexit titulum lapideum in loco quo locutus fuerat ei Deus: libans super eum libamina, & effundens oleum: vocansque nomē loci illius Beth-el. Egressus autem inde, venit verno tempore ad terram quæ ducit Ephratam: in qua cum parturiret Rachel, ob difficultatem partus periclitari cœpit. Dixitque ei obsterix: Noli timere, quia & hunc habebis filium. Egre-diente autem anima præ dolore, & imminente iam morte, vocauit nomen filij sui Ben-oni, id est, filius doloris mei: pater verò appellauit eum Ben-iamin, id est, filius dextræ. Mortua est ergo Rachel, & sepulta est in via quæ ducit Ephratam, hæc est Beth-lehem. Erexitque Jacob titulum super sepulchrum eius: Hic est titulus monumenti Rachel, vsque in præsentem diem. Egressus inde, fixit tabernaculum trans Turrem gregis. Cumque habitaret in illa regione, abiit Ruben, & dormiuit cum Bala concubina patris sui: quod illum minimè latuit. Erant autem filij Jacob duodecim. Filij Liæ: primogenitus Ruben, & Simeon, & Leui, & Iudas, & Issachar, & Zabulon. Filij Rachel: Ioseph & Benjamin. Filij Balæ ancillæ Rachelis: Dan & Nephthali. Filij Zelphæ ancillæ Liæ: Gad & Aser. hi sunt filij Jacob, qui nati sunt ei in Mesopotamia Syriæ. Venit etiam ad Isaac patrem suum in Mambre, Ciuitatem Arbee, hæc est Hebron: in qua peregrinatus est Abraham & Isaac. Et completi sunt dies Isaac centum octoginta annorum. Consumptusque ætate mortuus est: & appositus est populo suo senex & plenus dierum: & sepelierunt eum Esau & Jacob filij sui.

Israelis historia.

CAPVT XV.

AD Isaaci vsque obitum duorum fratrum domus & familiæ sub patris adhuc iure & autoritate crescebant, quo iam desiderato, alterius atque alterius partes & loco & vita genere atque publicæ priuatæque rei vsu distinctæ prorsus ac distinctæ fuerant, & alterius mores tantum ab alterius desciuere exemplo, ut Edomi gens non cognata & proxima, hoc est, non fraterna, sed prorsus Israelis proli ac soboli inimi-

inimica videretur; his pacem tranquillitatemque amantibus, pecuariam exercitibus rem, & vera pietatis doctrinam secutis; illis contra armorum ac belli studio deditis, expugnationi atque occupationi vicinarum terrarum incumbentibus, potentia inhiantibus, titulorum & imaginum splendore gaudentibus, quod verò religionem spectat, ea tantum colentibus quæ pro potentia & ambitionis vsu magnifica & fausta putarentur. Huius verò argumenti est narratio omnis quæ in sacro Moysis volumine de Esau generatione instituitur. Genes; 8.

At verò Israel duodecim liberis maribus auctus, eam hospes adhuc regionem incoluit, quam patribus suis ac sibi promissam tandem patriam posteris futuram suis credebat: in qua, præter amissas uxores, magno in dolore, luctu, ac mœrore diu iacuit propter charissimi filij Iosephi desiderium, quem à fratribus propter virtutis atque ingenij præstantiam & somniorum admiranda portentia in Aegyptum venditum, senex ipse, cruenta vestis argumento persuasus, à feris raptum ac disceptum existimauerat. Eundem tamen singularis illa Dei prouidentia morum ac virtutis, fortitudinis, continentia atque fidei periculis exercitatum & exploratum, nec non sapientia ac prudentia dotibus vltra omne humanum exemplum regibus ac principibus mirabilem redditum, sorte mutata, ex seruo totius Aegyptiorum regni præfectum, atque ab ipso rege secundum constituit. Stupendo tantæ probitatis ac patientia exitu, atque adeo ex eorum genere euentuum, quos nulla causa efficere possit, præter unicum Deum, Qui facit mirabilia magna solus, hoc est, arcano consilio ac singulari, & hominibus non vestigabili modo. Nam quod hominum iudicio, atque ipsius etiam Iacobi sensu miserum & calamitosum censeretur, tamen ad patris & fratrum salutem, atque adeo ad posteritatis illorum omnium numerosam & felicem sobolem breui tempore procreandam, alendam, & amplificandam, demum ad voluntatem suam de gentis huius copia, dignitate, nobilitate, & ornamentis vltra ceterarum nationum exemplum constitutendis, Deus conuertit ac direxit. Cuius rei breuem, plenam, atque optimam narrationem, ne nos ingenij nostri atque orationis propriæ inopia & culpa deterrere videremur, ex diuini Vatis petitam carminibus hic inseruimus. Psal. 104.

Et vocauit famem super terram, & omne firmamentum panis contriuit. Misit ante eos virum, in seruum venundatus est Ioseph.

Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum pertransiit animam eius, donec veniret verbum eius.

Eloquium Domini inflammauit eum; misit Rex, & soluit eum, princeps populorum, & dimisit eum.

Constituit eum dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ. Ut erudiret principes eius sicut semetipsum, et senes eius prudentiam doceret. Et intrauit Israel in Aegyptum, & Iacob accola fuit in terra Cham.

Ei auxit populum suum vehementer, & firmavit eum super inimicos eius.

Qua

Qua in re omni diuini propositi admiranda vis & auctoritas obseruanda atque cognoscendam sese contemplantibus indicat: quæ prædictam ac denunciata antiquo serpenti sententiam ita promoueat, ut sapientia affectatam gloriolam omni in loco, omniq; in tempore perturbet, identidemq; exstinguat: nam quo loco ille præcipuam vani cultus & curiosarum disciplinarum atque omnis fallacis doctrinæ scholam totius orbis frequentissimam explicuerat, & plurimis atque ornatissimis tum magistris, tum discipulis instruxerat, ibidem Deus ex septuaginta capitibus tantum famis (vbi videbatur vulgo) depellendæ causa inductis, veræ pietatis ac sapientiæ seminarium fecit, totq; erudiendorum ac instituendorum millibus amplificauit, ut magnum hosti ipsi atque hostis cateruis omnibus interitus exitiq; suarum partium metum iniecerit, & ex consequenti in varia commenta, variq; inuenta & excogitata de illis perdendis argumenta, stultum sapientem distrahi, distractumq; frustra torqueri suerit. Quam rem rationemq; omnem Israeli ipsi de migratione in Aegyptum cogitanti à se feliciter expediendam significauit. Profectusque Israel cum omnibus quæ habebat, venit ad Puteum iuramenti: & mactatis ibi victimis Deo patris sui Isaac, audiuit eum per visionem nocte vocantem se, & dicentem sibi: Iacob, Iacob. Cui respondit: Ecce adsum. Ait illi Deus: Ego sum fortissimus Deus patris tui: noli timere, descende in Aegyptum, quia in gentem magnam faciam te ibi. Ego descendam tecum illuc, & ego inde adducam te reuertentem: Ioseph quoque ponet manus suas super oculos tuos.

Genes. 46.

Igitur in totius terræ inopia & fame, summaq; annonæ caritate, ex promissa regione Dei iussu egressus Israel in Aegyptum migravit, non modo in presens alendus atque fouendus ornandusq; (propter filij auctoritatem, & summam apud Regem, principes, & populum gratiam) verum in posterum augendus filiis, nepotibus, & frequentissima sobolis posteritate amplificandus adeo, ut ducentorum circiter annorum spatio ex duodecim quos in Mesopotamia & Chananitide regione susceperat liberos, quosq; moriens in Aegypto hospites reliquerat, ad plura quàm sexcenta virorum millia propagatus fuerit. Quam multitudinem admiratus, valdeq; horrens antiquus Dei atq; hominū hostis, Aegyptiorū nouo regi ac populo ab illis antiquioribus nimium diuerso suspectā inuisamq; reddidit, eandemq; nunc metu, nunc usus ac seruitutis comodo, & operarum variarū imperitatione, atque aliis aliisq; exitij generibus inuentis, perdendā sollicitauit, ac tanta demū oppressit seruitute, ut nulla vnquam capita vel belli victoria & iure capta & abducta tam dure oppressa, tam inclementer exercitata, tam inhumanè tractata vllis in temporum aut locorū historiis & exemplis nouerimus. Atque populo illi ex optimis parentibus prognato, ac singulari & vera disciplina ad pietatē erudito, quamquam hac in parte etiam & temporum miseria, & eorum quibus seruitutem seruiebant consuetudine non nihil etiam corrupto & contaminato, populo, inquam, illi huiusmodi infima ac durissima à tyranno constituta con-

ditio,

ditio, imago quadam, aut potius umbra erat miserimi. & in felicissimi status naturæ hominum ab illo primæ electionis ordine & gradu, primorū parentum vitio & culpa, ac tyrannicis peccati ac mortis legibus, sub Luciferi ditione & potestate retentæ, quam nullo alio, præterquam vnius Dei consilio & beneficio liberari ac seruari posse, vel hæc ipsa docebat imago humanis viribus & artibus sese solui aut corrigi posse prorsus abnegans; & vnius Dei virtutem, & sapientiam, opemq; vnicè postulans: Tantus enim tamque difficillimus impositi seruitij ac ingi adamantinus nodus nullum alium minoris quàm diuinæ virtutis & efficacitatis admittebat vindicem. Hoc verò illud erat quod Abrahamo patri fuerat significatum illo diuino responso: Scito prænosces quòd peregrinum erit semen tuum in terra non sua, & subicient eos seruituti, & affligent quadringentis annis. & hoc quidem ipsum quod paucis versibus à Psalme commemoratum est: Conuertit cor eorum ut odirent populum eius, & dolum facerent in seruos eius.

Genes. 15.

cc

Psal. 104.

cc

De statu hominum ad Moyfis vsque ætatem.

CAPVT XVI.

AT verò ex eo tempore, quo linguarum confusio ac gentium diuisio facta fuerat, factionum atque opinionum tum diuersitas, tum numerus simul cum hominum copia vsque adeo excreuit, ut quot capitum, totidem ferè studiorum viueret millia. Nec enim solum in rerum naturæ cognitione atque vsu à vero variè ac multum aberratum est, atque in diuinarum notitia & cultu rerum ad immaniissima ac turpissima sententiarum monstra ac deliria deuentum; sed in publicis & priuatis moribus tantum iam ubique insanitum, ut nulla ferè iam humana ac simplicis disciplina integra & sana pars exstaret. Hoc enim effecerant illa singularis delectus & opinionis aniditas, & ex prima illa peruersitate consilij ac iudicij ex antiqua auersionis culpa contracta effrenis libido, qua animæ celestium inanes effecta tota in terris curua, & ad malum prona, gloriola, ambitioni, atq; cupiditati propriæ inservientes, pro suscepti ac sibi optati comodi vel boni ratione doctrinam, leges, & exempla constituerunt, alia aliorum, ac sæpe etiam propriis inuentis pugnancia. Ex quo fonte, eorum qui antea Sophi aut Sophiste, & postea Philosophi appellari voluerunt, tam multæ sectæ, familiae, ac disciplinae scaturiere, quæ, quamquam apud Græcos postremum feruere visæ sunt, longè tamen antea proruperant, atque aliis & aliis in locis, pro populorum & hominum frequentia, pro potentia ac imperij præstantia, prodierant & viquerant. Nam & ante Abrahamum Chaldaea regio omnis vario errorum ac superstitionum genere, variis morū corruptelis contaminatissima erat: nec melius aut humanius Aegyptus, nec Cha-

b

nan. 20.

nana eorum terra mitius aut modestius agebat, quippe & Abrahamum male
 habuerant Chanaan eorum exempla, & filio suo uxorem ex patrio potius solo
 optare coegerant Isaacum, & Rebeccam filiarum Heib valde pœnituerat.
 Aegyptius verò, qui doctrina tunc cateris anteire videbantur, quale esset de
 rebus iudicium, armenta ac pecudes arguebant, & portenta alia pro diis ha-
 bita & culta, vel Iosepho ac Moysè testibus, quorum aliter pastores ouium
 omnes Aegyptiis detestationi esse, alter nullum ex pecorum armentorumque
 generibus hostiam illis mactari fas putari assererat. Non potest, inquit, ita
 fieri, abominationes enim Aegyptiorum immolabimus Deo nostro: quòd si
 mactauerimus ea quae colunt Aegyptij, coram eis lapidibus nos obruent. Iam
 verò illorum septem quae filius Noabhi data fuerat praecepta, nulla fere apud
 Gentes vestigia exstabant, ubi fas verum atque nefas, ubi turpitudine, dede-
 cus, ac morum labe variè & impunè grassabantur, & quod impiissimum
 est, vel decori habita, laudabile sumebant apud multos nomen, vel numinibus
 etiam ipsis auctoribus & approbatoribus adscribebantur: tantum mali effi-
 cere afferreque potuit proprij singulorum consilij & propositi amor. Cuius per-
 uersitatis ac dedecoris detestabiles imagines apud Vates, & aliàs saepius in
 sacris scriptis notatae reperiuntur, & breuiter ab Apostolo repetita commemo-
 rantur. Quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt,
 aut gratias egerunt: sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratù est
 insipiens cor eorum. dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Et mu-
 tauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corrupti-
 bilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. (Propter quod
 tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam: ut contume-
 liis afficiant corpora sua in semetipsis) qui mutauerunt veritatem Dei in
 mendacium: & coluerunt, & seruiuerunt creaturae potius quam creatori, qui
 est benedictus in secula, Amen. Propterea tradidit illos Deus in passiones
 ignominiae. Nam femina eorum mutauerunt naturalem usum, in eum usum
 qui est contra naturam. Similiter autem & masculi, relicto naturali usu fe-
 minae, exarserunt in desideriis suis inuicem, masculi in masculos turpitudi-
 nem operantes, & mercedem (quam oportuit) erroris sui in semetipsis reci-
 pientes. Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia; tradidit illos Deus
 in reprobum sensum, ut faciant ea quae non conueniunt: repletos omni ini-
 quitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, plenos inuidia, homicidio,
 contentione, dolo, malignitate, susurrone, detractores, Deo odibiles, contu-
 meliosos, superbos, elatos, inuentiones malorum, parentibus inobedientes, in-
 sipientes, in compositos, sine affectione, absque fœdere sine misericordia. Hac
 Gentium disciplina, hac vita ac morum summa fuit. Quarum quamquam
 interdum honesta orationes audirentur, & simplici natura, ut videbantur,
 in speciem consona, tamen orationes magis quam rationes fuisse deprehense
 sunt. Quippe illis votorum summa ab huius vita gloriola & incunditate,
 pro cuiusque arbitrio definita, non altius vel vno pede tollebat. Deus de
 celo

celo prospexit super filios hominum, ut videat si est intelligens aut requirens
 Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat
 bonum, non est vsque ad vnũ. Et quidem Gentium leges quacunque vel ho-
 nestissima viderentur, quaeve cognominarentur sanctissima, ad communem
 hominum inter se vitam societatemque seruandam tantum edita sunt, non ad
 animorum felicitatem, aut ad alterius hac melioris vitae expectationem, quam
 vel conditores ipsi ignorabant, tantum abest ut crederent, praeter raros ad-
 modum aliis atque aliis in locis disitis, in quorum mentibus lumen illud
 Noabhi filius quondam porrectum, non fuerat prorsus exstinctum. Atque in
 his ipsis laudatioribus institutis ac legibus, praeter fidei defectum, sine qua
 Deo placere est impossibile, multa offendebantur absurde, stulte multa, ini-
 que quam plurima sancita, ut interim de tyrannicis legibus, & ad pauco-
 rum potentiam & auaritiam compositis, nihil dicatur, nihil etiam de qua-
 rundam gentium moribus & consuetudinibus, quae, cum aliàs à communi
 sensu abhorreant, apud quos tenebantur & exercebantur, laudabile sume-
 bant nomen, & ex abusu magis quam ex usu defensores ac patronos publicè
 ac priuè habebant: adeò ut, cum plerisque omnibus natura ac iuris magni-
 fica verba in ore versentur, vera tamen & inculcata natura atque equita-
 tis ac iuris forma & ratio unicuique alia & alia pro animi impulsu defi-
 niretur; omneque iam in praecipiti staret vitium, nec posteris aetatibus quic-
 quam prauis in mores & leges inferendum reliquum esse iam posset: id quod
 vel unico Chanaan eorum exemplo doceri facile fuerit: qui cum in media &
 optima totius terrae orbis regione degerent, linguamque, retinerent omnium anti-
 quissimam & significatissimam, quae etiam sola natura atque virtutis re-
 rum doctissimi esse poterant, & primi omnium in humanis disciplinis ha-
 bebantur, atque astrologis & mathematicis, id est, Chaldaeis vicini erant,
 anguris tamen, superstitionibus, falso ac vano cultu iniuriarum, fraudis, ac
 doli, generibus libidinum & stuprorum, atque incestus monstris, atque aliis
 vitiosa & flagitiosa vita deformitatibus turpissimi ac nequissimi erant,
 nihilque iam tolerabilius gigantibus illis, ob quorum furias & noxam, di-
 luuij supplicium terris omnibus fuerat illatum. S. S. E. Ne polluamini in
 omnibus his, quibus contaminata sunt vniuersae gentes, quas ego eycia ante
 conspectum vestrum, & quibus polluta est terra, cuius ego scelera visitabo,
 ut euomat habitatores suos.

Igitur Deus humani generis calamitatem (vni semper) miseratus, ac in pro-
 posito proprioque gratia ac misericordiae consilio permanens, in densissimis
 errorum ac vitiorum tenebris, in caligine temporum turbidissimorum, is, quae
 tunc opportuna expeditu erant, dispositis, umbram quandam & imaginem lu-
 minis sui aeterni in terras effundere decreuit, quae veritati atque claritati
 ipsi diuina collata, umbra tantum erat; natura verò hominum, quae qualis
 tunc erat, obscuritati collata, lux dici iure potuit: non quidem lumen quale
 Oriens ex alto sol mundo affert, verum quale ignis obscura nocte incensus

is, qui propè accesserint, porrigere soles, ut huius usu & cōmoditate homines affecti, maiori ac vera claritati expetenda atq; expectanda sese animo ac mente preparantes assuefacerēt. Huius verò tanti hominibus beneficij expediendi & conferendi causa scholam explicare instituit in medio totius orbis terra situ, cuius opportunitate & copia nationes omnes cognita & probata ad utilitatē salutemq; suam uti possent, & tanti boni presentī communione & fructu usi, eterna ac diuina salutis fide & spe incendi, & cum tempus esset, munere ac dono ex diuina liberalitate augeri. Hanc verò scholam apud Israelitarum populū aperire decreuit, ut & hoc nomine quoque promissa antiquis illorum patribus præstaret: in quorum posteritate suum illud arcanum negotium de antiqui hostis damnatione, de gloria sua, deq; hominum felicitate peragendum receperat. Ibidem itaque & priorem hanc veritatis umbram & imaginem apparere, & posterius illud amplissimum diuinumq; lumen intereffulgere & splendere voluit. S. S. E. Et nunc dicit Dominus, formans me ex utero seruum sibi, ut reducam Iacob ad eum, & Israel non congregabitur: & glorificatus sum in oculis Domini, & Deus meus factus est fortitudo mea. Et dixit, Parum est ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & feces Israel conuertendas. Ecce dedi te in lucem Gentium, ut sit salus mea usque ad extremum terra. Hæc dicit Dominus redemptor Israel, Sanctus eius.

Diximus Israelitarum apud Aegyptios miseram, duram, ac planè seruilē conditionem, illius publicæ & communis humani generis seruitutis, antiqui hostis tyrannide, & peccati lege oppressi, umbram imaginemq; reuulisse: eorundem verò à suppliciorum metu, & ab assiduis operis, perpetuoq; labore liberatorum vnica vindicta, & fides, & spes futura publicæ libertatis firmare, & modum rationemq; significare, ex Dei sapientia & benignitate potuit. Namque ut doctrina quam populus ille iam liber factus didicit, celestis sapientia breue quoddam signum fuit; sic etiam vindicationis forma & modus illud maximum animorū liberationis exemplar imitata sunt, & pignus certum fuere voluntatis Dei, cui humani animi quàm corporis priorem atq; potiore curam & rationem esse, ipsa rerum comparatio naturæque docet. Namque Israelitarum apud tyrannum illum labor mortalis huius vitæ partem non excedebat, & tamen ille diuina prouidentia atq; virtute pulsus est. Quare eum, quo animi conflictantur humani, pellere atq; auertere maxima Dei misericordiæ dignissimum opus beneficiumq; fuerat: corpus enim hominis propter animum, non contra animum propter corpus conditus exsisterat.

Huic autem scholæ atque doctrinæ in terris primū explicandæ, ac publicè declarandæ, singularem quendam virum præficere decreuit, quem à se prius eruditum, & apprime doctum, ceteris postea ad discendū magistrum, & ad agendum viuendumq; ducem daret: nec solum his partibus ac muneribus instructum exercere, sed populo illi Israelitarum à se soluendo, & in libertatem vindicando ministrum & antesignanum constitutum voluit.

Atq;

Atque hanc rem admirabili prouidentia, & obseruanda temporum, virtutum, signorum, actionumq; serie ab initio ad exitum usque comparatam deduxit. Namque in medijs illis durissimæ seruitutis laboribus, in turbulentissimâ tempestate, in metu atque trepidatione omnium, puerum Leuitarum familiæ donauit, qui ab ipso ortus principio diligenter adnotatibus magnarum olim sperandarum rerum spem facere potuit: quippe qui infans adhuc, tanta formæ ac vultus dignitate præstitit, ut quamquam à matre propter metam expositus, tamen repertus, breui dignus iudicatus fuerit, qui in ipsa Regis aula aleretur, & Regis filia liberali nomine, hoc est, filij proprii iure adoptatus, atque omnibus Aegyptiis tum bellicis, tum domesticis disciplinis institutus, vel apud populi sui inimicos gratiosus, charus, & celebris euaserit: ita verò negotiū hoc admirabile suscipi ac transigi decuit, ut qui in orbem terrarū verarum artium liberaliū magister, & rectè viuendi præceptor eximius futurus erat, quid, quantumq; disciplina illa ceteris ex humano ingenio & iudicio excogitatis antecellerent, nō modo non ignoraret, verum cognosceret calleretq; prorsus. Hic adulta iam & matura ætate, cum quis, & unde ortus esset, intellexisset, incensus aliquando studio iuuantis suos, quocunque nomine ac modo tuto posset, identidem inuisebat, & pro viribus atq; authoritate iis, quos priuatè iniuria affici videret, opitulabatur, donec (ut beneficentissimo cuique euenit) eorū, quibus profuerat, prodesseq; ulterius poterat, nec æquum iudicium, neque gratum expertus animum, insidiarum ac prodicionis metu solum vertere, & in exsilium vltro proficisci, sibi consultum duxit. Atque, Deo ita prospiciente, ubi in alienam regionem sese recepisset hospes, exsul, ignotus, inops, tamen propter vultus atque habitus dignitatem, & propter innocentie & virtutis ac fortitudinis exempla, nō solum humanè & liberaliter à Madianitarum gente exceptus, verum ab ipso reipublica illius ministro & antistite propriæ filia nuptiis & affinitate auctus & honestatus fuit: idem pecuariae socris sui rei (namque hæc optima & pretiosissima illius gentis patrimonia erant) pastor & custos institutus, qua in arte, & vitæ exercitatione, operum ac laboris patientia, complures transegit annos, animum verò semper fidei & spei in Deum firmitudine fultum, iis curis & meditationibus occupabat, quæ pia, & disciplinarum omnium cognitione instructissima mente digna fuerant. Hanc verò in breue coactam summi huius viri historiam, quam fusè ac plenè ab eodem ipso descriptam, Spiritus sanctus ad posteritatis memoriã literis mandatã voluit, nos ex diui Stephani grauissima actione imitati sumus. Cum autem appropinquaret

A. Bot. 7.

tempus promissionis quam confessus fuerat Deus Abrahæ, creuit populus, & multiplicatus est in Aegypto, quoad usque surrexit alius Rex in Aegypto, qui non sciebat Ioseph. Hic circumueniens genus nostrum, afflixit patres nostros: ut exponerent infantes suos, ne viuificarentur. Eodem tempore natus est Moyses, & fuit gratus Deo, qui nutritus est tribus mensibus in domo patris sui. Exposito autem illo, sustulit eum filia Pharaonis, & nutritum eum

eum sibi in filium. Et eruditus est Moyses omni sapientia Aegyptiorum.
 Et erat potens in verbis Et in operibus suis. Cum autem impleretur ei qua-
 draginta annorum tempus, ascendit in cor eius ut visitaret fratres suos fi-
 lios Israel. Et cum vidisset quendam iniuriam patientem, vindicauit illum:
 Et fecit ultionem ei qui iniuriam sustinebat, percussio Aegyptio. Existima-
 bat autem intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipsius daret salu-
 tem illis: at illi non intellexerunt. Sequenti vero die apparuit illis litiganti-
 bus: Et reconciliauit eos in pace, dicens: Viri, fratres estis, ut quid no-
 cetis alterutrum? Qui autem iniuriam faciebat proximo, repulit eum, di-
 cens: Quis te constituit principem Et iudicem super nos? numquid interfi-
 cere me tu vis, quemadmodum interfecisti heri Aegyptium? Fugit autem
 Moyses in verbo isto: Et factus est aduena in terra-Madian, ubi genuit
 filios duos. Procul ergo ab aulica consuetudine, Et à civilibus negotiis tumultu-
 ribusq; separato, atque ideo diuinis rebus, Et honestis animi disciplinis con-
 templandis liberius in solitudine intento Moyse, admirabili Et inaudita an-
 te rerum natura pugnantium conuersione Et concordia consilij sui opportu-
 ne expediendi significationem imaginemq; ostendit, Et salutis ac libertatis
 Israelitarum populo (qui totius hominum generis partes representabat) bre-
 uis ipsius opera ac ministerio danda Et tempus iam adesse declarauit, Et mo-
 dum, formam, atque rationem distinctè Et ordinatè præscripsit: idq; omne
 unius ex ministris animis, quos Angelos vocamus, officio factum ac trans-
 actum fuit. Namque antiqua omnia tum alloquia Et colloquia, tum etiam
 acta atque facta quacunq; legimus, per Angelos expedita sunt: quorum ta-
 men munus omne diuina prorsus virtute Et auctoritate constabat: nondum
 enim aut natura ipsa rerum, aut maiestas Et amplitudo beneficij hominū ge-
 nus adhuc animale, Et feminea facultate imbecille, presenti, familiari, atque
 domestica, ut ita dicamus, colloquutione dignabatur; sed omnem quondam vel
 sermonem, vel congressum Et conuentum per Angelos factitatum, Spiri-
 tus sanctus Apostolis interpretibus declarat: qui tamen sermo, quamquam
 non eandem intra hominis animum efficientiam ostenderet, quam is qui
 merè diuinus, id est, à Deo per Filium profectus postea fuit; sacrosanctam
 tamen Et planè diuinam dignitatem auctoritatēque omnibus numeris,
 partibus, atque legitimis probauit signis. S. S. E. Qui per Angelos dictus
 est sermo, factus est firmus.

Hebr. 2.

LIBER

LIBER QVARTVS.

De Legis beneficiis & causa.

CAPVT I.

HUMANVM genus ad veri Et honesti cognitionem Et ex-
 ercitationem ab initio, Deo auctore, constitutum Et infor-
 matum, propter appetitam Et obtentam boni atque mali no-
 uitiam, non in varias tantum opiniones, verum etiam in di-
 uersas vitæ vias ac sectas diductum ac distractum, Et ad-
 usque nefariam temeritatem Et peruersitatem prolapsum, complurium ex-
 emplorum usus arguit, Et ipsorum etiam magistrorum documenta, Et stu-
 dia, atq; deliramenta, nec non Et ex his nata scelera prodiderunt, Et diuino-
 rum quoque oraculorum ministri Et interpretes indicauerunt. Quippe de
 omnibus in vniuersum studiis institutisq; hominum pronunciatum accan-
 tatumq; legimus: Saluum me fac Domine, quoniã defecit sanctus, quoniam
 diminuta sunt veritates à filio Adã. Vana locuti sunt unusquisque ad pro-
 ximum suū: labia dolosa, in corde Et corde locuti sunt. Et, Veruntamen vani
 filij hominum, mendaces filij hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vani-
 tate in idipsum. Et, Corrupti sunt, Et abominabiles facti sunt in studiis
 suis: non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Dominus de celo pro-
 spexit super filios Adam: ut videat si est intelligens, aut requirens Deum.
 Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum,
 non est vsque ad vnum. Sepulchrum patens est guttur eorum: linguis suis
 dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorum. Quorum os maledictio-
 ne Et amaritudine plenum est: veloces pedes eorum ad effundendum san-
 guinem. Contritio Et infelicitas in vis eorum, Et viam pacis non cognoue-
 runt: non est timor Dei ante oculos eorum. Atque horum ducibus Et præce-
 ptoribus huiusmodi notas diuino verbo indicatas legimus: Si verè utique
 iustitiam loquimini, rectè iudicate filij Adam. Etenim in corde iniquitates
 operamini: in terra iniustitiam manus vestra concinnant. Alienati sunt pec-
 catores à vulua, errauerunt ab utero, locuti sunt falsa. Furor illis secundum
 similitudinem serpentis, sicut aspidis surda, Et obturant aures suas. Quæ
 non exaudiet vocem incantantium, Et venefici incantantis sapienter. Hos
 adeo proprij ingenij iactatione, Et gloria sibi arroganda cupiditate actos, non
 solum à veri inuentione, atque ab honesti decoriq; obseruatione descivisse, sed
 in deteriore quàm bruta locum, Et fœdissimam morum consuetudinē que
 corruptelam prolapsos, à verace gentium doctore accusatos nouimus, ut qui
 à Deo sese abalienare, Et sibi insis, suisq; sectatoribus, vitæ modū vltro præ-
 scribere studuerint, atque turpis Et honesti, veri ac falsi rationem omnem
 ipsi

Rom. 12.

ipsi pro sua singulorum ambitione autoritatis propria nomine defixerint, idq; ad vitam rectè degendam, atque ad bonorum ac malorum, felicitatisque humana fines sufficere existimauerint, quam peruersitatem sapientia documentis ac testimonio indicare in promptu est. Vnde & illis qui in vita sua insensatè & iniuste vixerunt, per hæc quæ coluerunt, dedisti summa tormenta. Etenim in erroris via diutius errauerunt, deos æstimantes hæc quæ in animalibus sunt superuacua, infantium insensatorum more viuentes. Propter hoc tanquam pueris insensatis iudicium in derisum dedisti.

Ergo huiusmodi humanam vicem miseratus Deus, verissimam in omnes vitæ partes æquisimam utilissimamq; legem non solum dicto & voce pronunciatam, sed tabulis & chartis incisam ac conscriptam ipse edidit, & literarum monumentis publicandam constituit, magno totius generis humani beneficio; quippe quam non ex hominum ingenio, iudicio, opinione, ac sententia, sed ex illa æterna imperandi prohibendiq; sapientia, quæ vniuersum mundum regit, profectam, & res, & ratio, & manifesta documeta demonstrarunt. Cum enim homo ipse iam quid esset, vndeq; deductus, & quam ob rem natus, vel ignoraret prorsus, vel ad fabularum dubium incertumq; reuocaret, quemadmodum officium plenè ac rectè omnino facere deberet, & posset, verbis magis atque disputationibus, controuersis & contentionibus iactare, quàm veræ & à dubitatione seiunctæ æquitatis luce tenere deprehendebatur. Hinc enim euenerat, ut variis varia atque diuersa omninoque contraria vel pietatis vel impietatis, vel virtutis ac vitij, vel iuris & iniuriæ nominibus laudarent aut improbarent, & ad proprij studij vsum vel abusum, petenda vel fugienda prædicarent. Itaque lex illa quæ integræ quoddam naturæ constiterat lucidissima, ac deinde in vitium prolapsæ, tamen parètum doctrina, & rationis vi, cogitationumq; operà hominum membris conseruabatur, communis inimici Serpentis antiqui dolis ac technis, & exterioris hominis praua affectantis vel negligentia, vel nequitia & insolentia variis erroribus & ignorationibus demum impedita, ferè communiter ac publicè euaserat: quamquam separatim ac singulariter in nonnullis, vel quos Dei timor imbutos cõseruabat, vel paterna disciplina instructos adiuuabat, antiquum obtineret; ut de Semi posteris quibusdam, de Iobo Armenio, deq; aliis obseruare & adnotare est, qui toto in orbe terrarum rari admodum diuinarum humanarumq; rerum laudabili notitia commendari potuerunt. S. S. E. Memor ero Rabab & Babylonis scientium me. Ecce alienigenæ, & Tyrus, & populus Aethiopum, hi fuerunt illic: nam cateri vel socordiâ desides, vel propria sapientia opinione superbi, aut vitium cum virtute commutauerant, aut virtutis veræ candorem multis vitiis, & veritatem mendacio contaminauerant. S. S. E. Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua: omnia mandata tua veritas.

Ne verò quispiam de legis autoritate ambigere unquam posset, Deus ipse sapientissimè, & efficacissimè curauit, sese ipsum primum præceptorum suorum

suorum doctorem, præconem, ac pronunciatorem, deinde etiam scriptorem, Angeli ministerio representans. S. S. E. Deus ab Austro veniet, & Sanctus de monte Pharam. Operuit celos gloria eius, & laudis eius plena est terra. Splendor eius ut lux erit, cornua in manibus eius. Atque ita Dei præsentis alloquium, et suas leges pronunciantis præconiū palam ac publicè hominibus probatum, mediq; in luce præstitum, calum ac terra testati sunt: quæ rationem nos abunde satis in operis huius initio differendo explicuisse videmur.

Duplicem autem vsum, vtrumque maximum & opportunissimum, lege illa diuinitus lata, mortalibus allatum, edocti sumus: Alterum quidem proprij hominum defectus & impotentia cognitionem; alterum verò, veræ atq; vnicæ medicina ac salutis petendæ ac reperiendæ doctrinam.

Namque ut nemo homo erat, qui, vbi communi sensu vti cœpisset, vario sese ac multiplici vitio obnoxium non sentiret; & quamquam nonnulli vitio eam vel infirmitudinem vel nequitiam detestati, impugnare ac superare studebant, atque ad eum vel metu, vel pudore, vel melioris cogitationis impulsu euincere conarentur; nunc illud interdum aliud sceleris ac peccati genus vitantes, atque ab aliarum aliarumq; appetitionum exemplis edendis abstinentes, quæ in pugna & luctatione labor magnus, multusq; ponebatur sudor: tamen qui harum miseriarum caput præscinderet ad eum nemo erat, ut ne qui plane agnosceret, iam superesse quispiam videretur. Erat enim totius mali fons illa appetendi effrenis vis, quæ ex primo hominum crimine humanis medullis penitus inhaeserat, & iam ita insederat, ut non aliunde allata, sed vnà cum ipsa natura & nata ab initio esse & adoluisse putaretur. Id quod Apostolus Paulus hominis à lege iam admoniti & edocti personam sustinens, professus conqueritur. Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognoui, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces.

Hoc itaque lex illa diuina primum vocis pronunciatâ sono, deinde tabulis inscriptâ, disertè docuit. Complura videlicet vitiorum, quibus humana vita vexaretur & corrumpeteretur, membra esse, quæ quamquam sigillatim vel ligarentur, vel magno labore ac studio interdum reprimerentur, aut etiam rescinderentur, tamen omnino exstingui vel deleri non poterant, quàm diu caput ipsum peccati maneret, vnde eadem membra fouerentur & coalescerent, vel, quamuis sapiissimè recisa, rursus velut è vitiâ radice renata pullularent: esse autè caput, radicem, & stipitem, atque ad eum corpus ipsum, id quod contrarius ac fas, contra propriam & sinceram humanæ mentis rationem, animum, animiq; sensus ageret, & corporis persapè membra exerceret: idq; variis nominibus propterea diceretur, quòd aliis atque aliis modis agere, imperare, mouere, trahere, ducere, impellere, & incitare hominem, deprehensum esset. Quod enim operor non intelligo. Non enim quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio. Si autem quod nolo, illud facio: consentio legi, quoniam bona est. Nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habitat in

» me peccatum. Scio enim quoniam non habitat in me, hoc est, in carne mea,
 » bonum. Nam velle adiacet mihi: perficere autem bonum, non inuenio. Non
 » enim quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod
 » nolo, illud facio: iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.
 » Inuenio igitur legem, volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum ad-
 » iacet. Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem: video au-
 » tem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, & capti-
 » uantem me in lege peccati, quae est in membris meis. Huius itaque peccati ra-
 » dix, caput, stipes, corpus, & vehemens vis, hic humana natura adhaerens vitij
 » morbus, qui propter diurnitatem callum dolori atque animo obduxerat, di-
 » uina legis calore & efficientia sentiri atque affligere sentientem hominem
 » cepit, atque cognitione sui, & propria conditionis ac miseria taditum animo
 » peperit, atque infirmitudinis vim acerbiorum sentienti exhibuit. S. S. E. Oc-
 » casione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem
 » concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem vix-
 » bam sine lege aliquando. Sed cum venisset mandatum, peccatum renixit. Ego
 » autem mortuus sum: & inuentum est in me mandatum, quod erat ad vi-
 » tam, hoc esse ad mortem. Nam peccatum, occasione accepta per mandatum, se-
 » duxit me, & per illud occidit. Itaque lex quidem sancta, & mandatum san-
 » ctum, & iustum, & bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors?
 » Absit: sed peccatum, ut appareat peccati, per bonum operatum est mihi mor-
 » tem: ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum. Scimus enim quia
 » lex spiritualis est: ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Hoc itaq;
 » vnum ex muneribus legis à Deo latae fuit, totius, inquam, humanae deformi-
 » tatis & prauitatis initia, causas, & incrementa indicare, & vitiositatis in
 » tota vita constantis, & à seipsa dissidentis materiam, vim, atque euenta
 » omnia, latentemq; iam diu fraudem & occultum malum prodere, corruptio-
 » ne illa ad extremum usque demonstrata, quam hominum genus, Serpentis
 » morfu exulceratum, patiebatur magis quam agnosceret; hoc est, mortis ipsius
 » imagine exactè describenda, & ante oculos, ut ita dicamus, proponenda; quae
 » cum verè mors esset, homines quos corripuisset (corripuerat autem vniuer-
 » sam Adami progeniem) vita omnino expertes reddidit, atque ex consequenti,
 » omni seipos resuscitandi aut reficiendi & instaurandi facultate priuatos
 » reliquit: nam quae societas luci cum tenebris, aut vita cum morte? Quidquid
 » enim mortuum iacet, nullam sibi ipsi prorsus afferre opè potest, imò nullum
 » nomen, prae terquam mortis aut nihili, obtinet. Siquidem actionis origo effi-
 » cacitasq; omnis à vita est; vita verò prae ter Verbum Dei nulla est; à quo quid-
 » quid exciderit, in mēras tenebras atque in mortem abit. S. S. E. Omnia per
 » ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est: in ipso au-
 » tem vita erat.

Rom. 7.

Ioan. 1.

~~Hanc verò vitæ reatè instituendæ ac ducendæ facultatem, quibus in re-
 bus & actionibus exercere oporteret hominem pium & fidelem, Diuina lex
 docuit, decem primùm præceptis, veluti summis agendorum ac faciendorum
 capitibus, Angeli voce ac præconio pronunciatis, deinde in tabulas lapideas
 diuina arte relatis & incisis, ex quibus complura alia, veluti membra dedu-
 eta, Moysi ministro & interpreti dictata, quae tum publicos totius gentis, tum
 priuatos singulorum capitum ac munerum officiorumq; mores ac ritus com-
 plexa, nihil quod vel ad religionem, vel ad probitatem vniuscuiusque perso-
 nae, vel ad hominum communitatem & societatem inter ipsos colendam, de-
 cens, opportunum, ac pro temporum ac seculorum vsu reatum, iustum, san-
 ctum atque vtile honestumq; esset, requirendum præstermiserant, nihil rur-
 sus pro illorum temporum atque hominum statu superuacaneum continebant.
 S. S. E. Omnia mandata tua veritas. Atque ita humana sapientia, & illi
 praua atque ambitiosa ingeniorum insolenti & audaci licentiæ, pro suo cu-
 iusque consilio de moribus atque vitæ institutis definiendi ac decernendi hoc
 resistebatur pacto, vetando videlicet, ne quis pietatis, religionis, virtutisq;
 nomine quippiam, præ ter diuinum præscriptum, aut docere, aut agere, aut~~

Genetis 5.

Psal. 118.

Deut. 12. *contra dedocere; vitare, ac velle ausus esset. Quod precipio tibi, hōdatūm*
facito Domino: nec addas quicquam, nec minuas.

Quoniam verò ratio ac tractatio hęc omnis, quam Latine Legem, Græcè
NOMON dicere solēmus, non modo vitæ recte agenda regulas ac præcepta
tradebat, sed omnem humani generis ac status historiam ab initio vsque re-
rum & mundi repetitam explicabat, Deo imponente; sua; hoc est, printeua
illa lingua (cui præcipue sacra mysteria credita fuere) nomen THORAH,
hoc est, doctrina, obtinuit. S.S.E. Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus
est nobis: apparuit de monte Pharan, & cum eo sanctorum millia. In dexte-
ra eius ignea lex. Dilexit populos, omnes sancti in manu illius sunt: & qui
appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius. THORAH præce-
pti nobis. Moyses, hæreditatem multitudinis Iacob.

Deut 31.

De altero præcipuo Legis munere & beneficio.

CAPVT II.

PRAVITATIS hominum animis insita principia & causas, atque adeo euenta omnia, legis à Deo lata doctrina & expositione indicata fuisse intelleximus; ac venenatum illud virus detestum deprehendimus, unde illa communis pestis ac publica mors ex uno homine in mortalium omnium genus dimanauerat; cuius efficiencia vel impotentia potius effectum erat, vñ ab illo præcepto, NON CONCVPISCES, nemini sua virtute atque operâ immuni esse contingeret; satisq; videretur factum, si cupiditatis impetum nec operis exemplum, nec voluntatis deliberata sequeretur obsequium. Hactenus enim humana sapientia exceptio ingenio exercitando, & consilio communicando processerat, vt sibi satis abundeq; fecisse videretur, si primum concupiscentiæ motum in manu hominis minimè esse statueret. Ita enim humana saltem apud Latinos & ratio, & mens, & sententia definit, huiusmodiq; oratione rem ipsam pronunciat. Et quidem quatenus vitam illam expectat, qua in communi hominum consuetudine societateq; versatur, quaq; à Philosophis politica siue ciuilis dicitur, satis rectè institutam arbitrari par esset, si vel omnia officia & beneficia, qua erga homines agenda commendantur & præcipiuntur, quis præstaret, ita vt nihil in quempiam aliū, nec in seipsum, vel flagitij vel peccati vltro admitteret ex sequereturve, quamuis maximè aliàs admittere aut exsequi cuperet. Atque adeo ad hanc vsque rationem & metam de temperantia, abstinentia, continentia, iustitia, fortitudine, atque harum veluti duce prudentia, in summaq; de virtute satis diligenter ac subtiliter ab hominibus disputatum est, & quod ad mores attinet, satis à pluribus præstitum, ab iis præ-

præcipue, & citra controuersiam omnem, quos in sacris historiis, & oraculis, atque scriptis commendatos laudatosque accepimus.

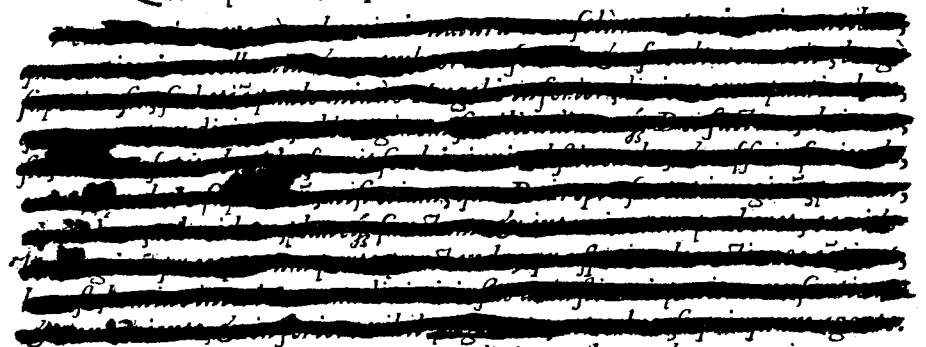
Et quidem huiusmodi vitæ ratio ac modus sua sponte apud homines laudem meretur, & humanitatis etiam tuetur nomen. Quippe vt homo rationis ac mentis capax & particeps est, ita secundum naturæ propria decorum viuere agereq; debet; idq; iure assequitur, vt hominem, qualem Adami similem depingimus, expressisse & præstitisse existimetur, & dignus censeatur, quem ciuilis lex omnis incolumem, saluum, ac tutum conseruet. S.S.E. Moyses enim scripsit, quoniam iustitiam, qua ex lege est, qui fecerit homo, viuet in ea. Ita quidē euenerat, vt mortalis eius officij & consuetudinis, qua mortalibus aliis deberentur ponderibus examinatus, iustus, temperans, benignus & officiosus, ac denique bonus iure dici posset; ubi videlicet ea facere cauisset, qua legis præceptis vetantur; ea rursus præstasset, qua eadem lege sanciantur; nempe à damno dando, & malo inferendo abstinere, commodis alienis studiosè prospicere & operam dare. Ita enim virum bonum describere popularis doctrina solet.

Rom. 10.
Leuit. 18.

Vir bonus est quis?

Qui consulta patrum, qui leges, iuraque seruat;
Quo multæ magnæque secantur iudice lites;
Quo responfore, & quo causæ teste tenentur.

Horat.
Lib. 1. Epist.

S. S. E. Hęc est annunciatio quam audiuius ab eo, & annunciamus vobis: Quoniam Deus lux est, & tenebra in eo nō sunt vlla. si dixerimus quoniam societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & veritatem non facimus. Si autem in luce ambulamus, sicut & ipse est in luce, societate habemus cum eo. Hanc autem lucem idem arbitramur esse quod mentem puram, integram, candidam, & simplicem omnino, nihil à Dei ipsius, qui mens purissima, integerrima, candidissimaq; est, amore, studio, & iussu degenerantem, atque ab illius amore nulla omnino vel minima ex parte alienatam aut diductam, nec quicquam sua sponte, vel sibi, vel aliis cupientem, quod numinis ipsius, quod imitari oportet, lucem offendant, imaginemque illius in se residentem inficiat. Quam legis spiritualem dicitur partem duo maximè diuine legis præcepta exigebant; sanctissima: quidem illa & luci-

Ioan. 1.

lucidissima, suaq; sponte commendatissima, verum Adami posteritati post publicam illam ruinam prorsus difficillima praestitu. Alterum erat:

Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota fortitudine tua.

Alterum vero, quod natura unicum, rerum autem vetandarum distinctione multiplex est:

Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem eius, non seruum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quae illius sunt.

Hac vero sicut & ex his legitime deducta cetera precepta non solum hominibus, qui sensu ad cognoscendum inducuntur, verum Deo ipsi, cui interna animorum ac mentis agitatio constat & patet, probanda exigebat lex, ut non externo tantum exemplo, sed interno animi studio, atque adeo spiritu ipso exercita atque praestita iudicaretur: id quod cum tantum imperasset ac postulasset illa pronuntiata, & in tabulas relata lex, nec quicquam praeter ea virium ac facultatis hominum animis praestitisset (utpote quae nihil ad perfectum deduceret) auertere magis peccatum animos docendo ac praecipiendo, quam lenare vel tollere censebatur, ac damnationem & iudicium magis quam vitam aut virtutem dicebatur asserere: namque ad hanc regulam dixerunt animalis mortalisq; homo immanis quantum prauus, quantum a recto discrepans deprehendebatur. S. S. E. Numquid iustificari potest homo comparatus

Iob 25. Deo, aut apparere mundus natus de muliere? Ecce luna etiam non splendet,

& stelle non sunt munda in conspectu eius. Quanto magis homo putredo, & filius hominis vermis! & rursus: Numquid homo Dei comparatione iustificabitur, aut factore suo purior erit vir? Ecce qui seruiunt ei, non sunt stabiles, & in Angelis suis reperit prauitatem. Quanto magis hi qui habitant

Iob 4. domos luteas, & qui terrenum habent fundamentum, consumentur veluti tinea! Idcirco diuinae Sapientiae praestantissimus interpres, atque adeo Sapientia ipse IESVS, Dei Filius, quatenus hominibus, & quo nomine precepta praestare contingeret, quo rursus non contigerat, ad sua usque virtutis communicationem disertè docebat: Cum feceritis omnia quae precepta sunt

Luc 17. vobis, dicite: Serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus. id nimirum consecuti, quod qui non praestiterit, ne hominis quidem, nedum serui Dei nomen tueri iure posset. Verumtamen ut ultra serui conditionem animalis homo obseruanda lege progressum faciat, quoad precepta illa spiritualia, spiritu etiam effecerit, & lex, & ratio, & Euangelij doctrina distinguit: quae eiusmodi hominem carnalem appellatum, sub peccato venundatum indicat.

Rom. 7. Inquit, quid homini summi iudicium, in se...

Hoc itaque illud alterum diuinae legis beneficium fuit, in cuius laudibus magna sacrorum scriptorum versatur pars, eorum nempe qui simul & peccati cognitionem in sacra lege datam, & virtutem animi ad laboris & studij progressus una cum Dei ope faciendos indicatam, & vera absolutae salutis, diuini verbi efficientia obtinenda, promissionem & spem factam agnoscere. Cuius sententiae totum illud carmen est: Legem pone mihi Domine iustificationum tuarum, & exquiram eam semper. Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo. Deduc me in semita mandatorum tuorum, quia ipsam volui. Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam. Amputa opprobrium meum quod suspicatus sum: quia iudicia tua iucunda. Et veniat super me misericordia tua Domine: SALVTARE tuum secundum eloquium tuum. Et respondebo exprobrantibus mihi verbum: quia speraui in sermonibus tuis. Haec igitur legis officiorum summa fuit, homini cum primis & suum a Deo principium atque integrae naturae statum, & deinde ex concessae dignitatis gradu casum indicare, & quid illum agere oportuisset, ostendere; rursus vero quantum a debiti muneris integritate distaret, reprehendere; quantum porro agere & facere cum diuina ope & gratia contingeret; idq; sedulo agendum suadere, utpote & hominis conditione dignum, & Deo imperanti gratum & probandum, modone in illa externa preceptorum obseruantia, salutis & felicitatis aeternae, atque beatae diuinae vitae poneretur votorum summa, sed in virtute ac efficientia Verbi Dei, quae id quod ante integrum creauerat, & suo ipsius vitio ad nihilum delapsus fuerat, benignè tamen fouere, & in longe felicissimum locum rescire ac promouere decreuerat. Quam efficientiam & summa fide credendam, & maxima spe poscendam, ac perpetua cura expetendam commendabat lex: quae cum salutem ipsa asserere non posset, indicare ac docere tamen potuit; & quid interim ad illius expectandum verum usum agi, quid effici ac praestari oporteret, declarando admonuit & praecipit, donec illud adesset, quod venturum & affuturum pollicebatur, nempe

divinum Verbum omnia instauraturum; atque ad id in meliorem conditionem promoturum, cuius virtute famuli domines terrarum benedicti ad erant, ut Abrahamo promissum lex ipsa docuit. Ad huius beneficii a lege expressi rationem doctrina illa Apostolica peruenit. Lex ergo ad id eius promissa Dei: Absit. Sed conclusit scriptura omnia sub peccato: ut promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Prius autem quam veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi, in eam fidem qua reuelanda erat. Itaque lex, pædagogus noster fuit in Christo: ut ex fide iustificemur. At ubi venit fides, quæ reuelanda erat iam non sumus sub pædago.

Ita legis illius divina in tabulis incisa, & certis deinde voluminibus replicata priori officio, quam sit homini curia supellex cognoscitur, quam miseram ac tenuis, atque etiam calamitosa conditio, sive vel cum illo priore natura ac donorum statu comparatur, vel ad diuini iudicii normam examinatur. Posteriore vero causa & ratione hominum dignoscitur discrimen, eorum, inquam, qui fidem cum pietate coniunctam colunt, & eorum qui utramque vel alteram deserunt aut negligunt: namque istis neutra sine altera ad felicitatem prodest, quamquam alterutra adesse videatur: illis vero utraque simul ad obtinendum diuinum promissum, hoc est, æternæ vitæ beneficium, plurimum confert. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum, propter retributionem. Atque retributionem hanc, quam fidelis ac pius expectat animus, magnum illud salutis atque vitæ donum idem Vates interpretatus est; cuius qui Deo auctore compos fuerit, propter sancti Spiritus virtutem, qua firmatur & vegetatur, legis obseruantiam non externè tantum, sed etiam internè Deo probat. S. S. E. Retribue seruo tuo, viuifica me: & custodiam sermones tuos. & idem, Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. Quam diu verò humanum cor angustiis Adami spatis exclusus urgetur, externa preceptorum custodia pensionem, quam in eo statu debet, ubi sedulo soluerit, ut seruus fidelis domino placet; idemq; ut ad altiora promoueat, ex benigno Dei promisso promeretur. Externam vero pensionem appellamus pugnam illam & luctam in exterioris hominis motibus & appetitionibus compescendis ac domandis, nec imperare sinendis, atque in humanitatis ac pietatis officiis rectè faciendis, quæ exercitationem in vno omnium parente Adamo ab omni genere exactam iam antea accepimus: In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Quisquis enim id quod minus est, pro suæ conditionis fide præstiterit; id ex diuina benignitate, quod maius est, dono accipiet. S. S. E. Euge serue bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium Domini tui. Atqui nusquam legimus Deum ab hominibus legis imperio ac seculo addictis quicquam exegisse vltra id quod mentis electione, & animi diuina ope & gratia adiuti virtute præstari posse declaratum est; idq; cum præstitum fuerit cum confessione debiti & imbecillitatis oblatum placere ac probari intelleximus. Sint lumbi vestri præcincti, & lucerna ardentes in manibus vestris, & vos similes

similes hominibus expectantibus dominum suum quando reuertatur à nuptiis: ut cum venerit, & pulsauerit, confestim aperiant ei. Beati serui illi, quos, cum venerit dominus, inuenerit vigilantes. Amen dico vobis, quod præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis. Quo promisso magnum diuini beneficii celatur mysterium, significaturq; conditio illa, qua pios & credentes homines Deus è seruis in filiorum libertatem traducendos & asserendos receperat, & ex maledicto in prosperitatem ac benedictionem sibi mutandos fuerat pollicitus. Dum itaque illius maximi beneficii parabatur opportunitas, & adornabatur; eos, quibus illud expeteretur, non solum fide atq; spe expectationeq; actos, sed honestæ vitæ (quoad id præstari oportebat, & integrum erat) actionibus intentos & incumbentes, ac pietatis rationibus, non sine magna futurorum bonorum significatione, studium atque operam nauantes esse lex iussit; multis quidem illos tum officiis, tum ritibus occupatos, qua simul & rerum sperandarum maiestatem quadammodo indicarent, & vitam non otio aut segnitie torpere sinerent, & etiam ipsam humanam naturam imbecillitatem arguerent; cuius cum aliis partes fuissent, illa omnia spiritu & veritate, ac reapse præstare, tamen propter internum morbum, vel externo cultu & ministerio, non sine sumptu assiduo, ac magno labore, seruitiique exemplo, vix rectè ac purè exhiberentur. S. S. E. Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce seruo tuo. Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, & emundabor à delicto maximo.

De gente in regnum optata, deque Legis opportunitate.

CAPVT III.

MNIVM hominum animis ac mentibus opus legis inscriptum fuisse, edocti sumus, idq; multorum viuis exemplis didicimus: verum temporum longitudine, ac præcipuè exterioris hominis vitio legem illam, quam naturalem dicimus, aliis atque aliis modis turbatam & obscuratam exstuisse, compluribus gentium opinionibus, & ingeniorum variis impeditam sententis, minus, quam res ipsa postulabat, excultam, imò alicubi etiam gentium neglectam, & legendis temporum ac nationum historicis & sacris voluminibus euoluendis intelleximus. Adeo ut remotionemq; hanc omnem in maximas tenebras incidere tandem prouideret, nisi Dei, hominum genus fouentis & curantis, prouidentia singularis corrigeret, legibus videlicet ferendis, ac doctrina constituenda, qua voluntatis suæ, atque Veri Boniq; à Falso & Malo distinctam summam complecteretur, eamq; gentibus omnibus promulgatam vellet, ex instituto & exemplo primum nationis vnius, quam ad propositum suum urgendum & promovendum

uendum creauerat, comparauerat, & eduxerat, hoc est, posterorum Abrahami, & Isaaci, & Iaghabobi, quos ab exiguis initiis, hoc est, ab unius singulari domo, & sterili ante coniugio, per unicum liberum ad maximam animarum copiam & multitudinem produxerat. S. S. E. Audite me qui sequimini quod iustum est, & queritis Dominum: attendite ad petram unde excisi estis, & ad cauernam laci de qua praecepti estis. Attendite ad Abraham patrem vestrum, & ad Saram quae peperit vos: quia unum vocauimus eum, & benedixi ei, & multiplicauimus eum.

Huius autem Abrahami ingentem posteritatem in Aegypti regione aduultam, incolarum siue indigenarum petulantia & superbia, ac principum potentia, maximaque Regis tyrannide oppressam, atque in durissima seruitutis assiduas operas damnatam & traditam, miserrime omnium gentium viuere ac agere euenerat, Aegyptiis cum populis, tum praecipue magnatibus ac Rege antiquorum ac veterum beneficiorum oblitis, quae a Iosepho Israelitarum gentili quondam publice priuateque accepta fuerunt; ut hominum sunt mores, sui ipsorum amantium, & aliorum inuidientium commodis, atque adeo antiqua illa odia ac dissidia inter Noabhi filios orta, continuatis inimicitis, proferentium. Namque Aegyptij ex Chamo deducti, Israelitas a Semo oriundos inuisos ac suspectos habuere, ultra etiam religionis, & cultus, & rerum ac verborum inter utrumque populum discrepantiam.

Qua igitur tempestate seruitij iugo maxime & acerbissime pressos Israelitas Deus vidit, eadem liberare, & in libertate afferere, atque sibi in praecipuum peculiaremque, ex gentibus omnibus populum deligere, regnique singularis titulo ac iure ornare voluit: ut quanto ex inferiore loco, ac duriore conditione, ad suauissimum libertatis usum sese traductos cognoscerent, tanto gratiores animo obligatos fateri, & alacriore pietatis officio perpetuo obseruando dedere, fas, ius, equitas, & ipsa communi quoque sensu humanitas iuberet, & legibus diuinis cum colendis, tum suo exemplo ad omnem terrarum orbem propagandis ac dilatandis operam dare suaderet. S. S. E. Parum est, ut sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & feces Israel conuertendas. Ecce dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terrae. Hac dicit Dominus redemptor Israel, Sanctus eius.

Huius vero propositi atque beneficij sui de Israele liberando, seruando, ornando, atque amplificando consilium & opportunitatem Moysi ad eam rem sibi delecto interpreti ac ministro communicare & committere dignatus Deus, huiusmodi sermone exposuit: Vidi afflictionem populi mei in Aegypto, & clamorem eius audiui propter duritiam eorum qui praesunt operibus, & sciens dolorem eius, descendi, ut liberem eum de manibus Aegyptiorum, & educam de terra illa in terram bonam & spatiosam, in terram que fluit lacte & melle, ad loca Chananei, & Hethaei, & Amorrhaei, & Pherezaei, & Heuaei, & Iebusaei. Clamor ergo filiorum Israel venit ad me, & vidi que afflictionem eorum qua ab Aegyptiis opprimuntur. Sed veni, & mittam

mittam te ad Pharaonem, ut educas populum meum, filios Israel de Aegypto. Neque vero tantum instituta, studia, moresque hominum lege publice ferenda ac sancienda corrigere, & rectam vitae humanae viam munire, Deus parabat, hoc est, non tantum homines, quid ad recte viuendum agere oporteat, edocere; sed etiam quid ipse ad aeternam illorum salutem agendum conficiendumque, ab initio mundi suscepit, indicare. Atque ita in hoc populo redimendo, liberando, deducendo, & conseruando, ac demum in promissa terra possessionem mittendo, maximi illius consilij de expugnanda ac dissipanda antiqui hostis tyrannide, deque calorum regno instituendo & stabiliendo, in hominibus arcanam imaginem & simulachrum oculis ac sensu capiendum depinxit & expressit: ita tamen ut quamquam simulachrum quidem illud, reapse tamen, naturaeque sua maximum opus, diuinumque planè beneficium esset, & quoddam quasi pignus futurae animorum libertatis, eodem authore ac redemptore Deo, qui populo illi grauissima seruitute laboranti vindicem & assertorem se praeberat efficacissimum, & vel hac ipsa unica imagine edenda vim, efficientiam, sapientiam, & liberalitatem suam maximo & adorando tremendoque, praconio ac nomine cum inferis ac terrigenis, tum superis omnibus nationibus ostenderat, iudicio nimirum edito & exercito in populi a se delecti inimicos, & in eos etiam quos isti pro diis haberent & colerent. S. S. E. Hac dicit Dominus Deus Hebraeorum: Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi. Quia in hac vice mittam omnes plagas meas super cor tuum, & super seruos tuos, & super populum tuum: ut scias quod non sit similis mei in omni terra. Nunc enim extendens manum percutiam te & populum tuum peste, peribisque de terra. Idcirco autem posui te, ut ostendam in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra. Rem vero omnem quemadmodum agere, & ad publicae salutis ratione instituere, ac demum conficere decreuisset, Moysi ministro certa serie significata Deus exposuit: Ego Dominus qui apparui Abraham, Isaac, & Iacob in Deo omnipotente: & nomen meum IEHVEH non indicaui eis. Pepigi quoque foedus meum cum eis, ut darem eis terram Chanaan, terram peregrinationis eorum, in qua fuerunt aduena. Ego audiui gemitum filiorum Israel quo Aegyptij opprimerunt eos: & recordatus sum pacti mei. Ideo dic filiis Israel, Ego Dominus educam vos de ergastulo Aegyptiorum, & eruam de seruitute: ac redimam in brachio excelso, & iudiciis magnis. Et assumam vos mihi in populum, & ero vester Deus: & scietis quod ego sum Dominus Deus vester qui eduxi vos de ergastulo Aegyptiorum: & induxerim vos in terram bonam, super quam leuavi manum meam ut darem eam Abraham, Isaac, & Iacob: daboque illam possidendam vobis, ego Dominus. Dixitque Dominus ad Moysen: Ecce ego constitui te deum Pharaonis: & Aaron frater tuus erit propheta tuus. Tu loqueris ei omnia quae mandabo tibi: & ille loquetur ad Pharaonem, ut dimittat filios Israel de terra sua. Sed ego indurabo cor eius, & multiplicabo signa & ostenta mea in terra Aegypti, & non audiet vos: immittamque ma-

» num meam super Aegyptum, & educam exercitum & populum meum filios
 » Israel de terra Aegypti per iudicia maxima. Et scient Aegyptij quia ego sum
 » Dominus qui extenderim manum meam super Aegyptum, & eduxerim fi-
 Exodi 11. lios Israel de medio eorum. & rursus, Transibo, inquit, per terram Aegypti
 » nocte illa, percutiamq; omne primogenitum in terra Aegypti, ab homine vs-
 » que ad pecus, & in cunctis diis Aegypti faciam iudicia. Ego Dominus.

Huius autem totius maximae agenda atque demum à Deo peractae rei non
 summam tantum atque exitum, sed mirabilem continuationem, seriemque
 ipsam obseruare ac tenere expedit unicuique huius nostri operis lectori, qui
 salutis illius externae populo olim Israelitarum per Deum allatae ac datae ra-
 tionem veram, ac potiore etiam usum ad se pertinere intellexerit. Pertine-
 re namque proprie atque egregie ad nostram hanc postremam mundi aetatem
 I Cor. 10. Spiritus diuinus docuit. Hac autem omnia in figura contingebant illis, scri-
 » pta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines seculorū deueniunt.
 Adeoque hoc verum esse comperimus, ut scripta sacra omnia ad unicum ge-
 nus humanum, id est, singulos homines, spectare credamus. quippe singuli
 homines idem quod Adam sunt, cuius causa diuinum de publica salute
 propositum constitit.

Est autem huiusmodi rerum obseruanda series: Gentem videlicet illam,
 Deo dilectam, ab Aegyptiis quondam exceptam hospitem, & de illis propter
 Iosephum benemerentem, tamen grauisimo seruitio oppressam fuisse, ac ma-
 lorum sensu impulsam, Deum appellasse, eundem benignum, misericordem,
 ac liberatorem, assertoremque expertam, demum liberam euasisse, ac in po-
 puli formam & exemplum constitutam, eundem Deum, Regem, Legum-
 latorum, iusque sibi dicentem, atque adeo gubernatorem, & vindicem pra-
 cipuo ac singulari beneficio obtinuisse, eoque decore & ornamento omnibus,
 qui vsquam terrarum agerent, mortalibus antelatum euasisse, tenerique, ac
 debere tanto dono non modo perpetuam gratiam & laudem, verum etiam
 authorem esse gentibus aliis ad eiusmodi felicitatis communionem optan-
 dum & petendum, atque adeo ex his terrenis & minoribus bonis illa cele-
 stia & maxima considerandum, & credendum, exoptandum, omniq; studio
 & opera curandum & poscendum.

Igitur Aegyptiorum maxima illa insolentia, superbia, & contumacia
 compluribus iudiciis atque animaduersionibus, tandemque inundatione, &
 merfione, abolitioneque apud Arabicum sinum, Rubrum mare appellatum,
 perfracta, Israelitae omnes incolumes ac liberi constituti, Deum salutis suae
 illius maximae, quam nulla humana vis aut potentia praestare potuisset, au-
 thorem agnoscetes, confessi, atque debita verissimi carminis gratulatione
 Exodi 14. profecuti sunt. S. S. E. Liberauitque Dominus Israel in die illa de manu
 » Aegyptiorum. Et viderant Aegyptios mortuos super littus maris, & ma-
 » num magnam quam exercuerat Dominus contra eos, timuitque populus Do-
 » minum, & crediderunt Domino, & Moyse seruo eius. Quippe ipsa liber-

tatis conditio aliena ab illo seruili metu ac labore, qua uiuentibus & instan-
 tibus Aegyptiis vexabantur, ipsdem postea in mari demersis, ac prorsus ex-
 stinctis, nouum deinceps vitae modum atque usum, nouos postulabat mores,
 sub benigno atque beneficentissimo liberatore & assertore Deo traducendos,
 atque ex illius responsis, Moyse interprete, instituentos.

Tunc cecinit Moyse & filij Israel carmen hoc Domino, & dixerunt: Exodi 15.
 Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est: equum & ascen-
 sorem deiicit in mare.

Fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem.
 Ille Deus meus, & glorificabo eum; Deus patris mei, & exaltabo eum. &
 cetera omnia quae carmine illo terrenae libertatis gratulatorio, atque promiss-
 sa animorum salutis mysteriis refertissimo, celebrantur.

De Lege manifestè publicata, ac Legum- latoris Dei haud ambigua fide.

CAPVT IV.

POPVLVM illum ex Semi posteritate oriundum, Abrahamo,
 Isaaco, & Iaghabo, claris Patribus ortum, ubi è seruitutis mi-
 seria in libertatem asseruisset Deus, eodem in loco, quo ante an-
 num cogendum & statuendum praeceperat, iam constitutū, et in
 Reipub. ac ciuitatis suae regni formā instruere, & legibus, quibus gubernari
 oportebat, erudire atq; informare constituit. idq; sibi faciendum Moyse ante
 annum, uti significabamus, praedixerat: Ego ero tecū, & hoc habebis signum Exodi 3.
 quod miserim te: cum reduxeris populum meum de Aegypto, immolabis Deo
 super montem istum.

Igitur cum redempto ac liberato sibiq; iam addicto populo regni atq; vite
 legibus & conditionibus ferendis, fœdus quamprimum sancire Deus con-
 stituit, & quoniam pacto suae, quo etiam populi partes deinceps agenda essent,
 decernere. Ne verò res hac per interpretem perpetuo acta, humana auctori-
 tatis & operae suspicionem cuiquam mortalium commouere posset; prae-
 senti, veritatem, voluntatemq; suam nulli ambigendam, eadem illa tempe-
 state non coniecturis modò cognoscendā, sed viua voce, atque manifesto ser-
 mone ex supremo loco edito, publicè probandam exhibuit, signis praeterea &
 portentis eiusmodi additis, quae & authorem Deum declararent, & qualem
 pro illo rerum atque hominum statu cognoscere fas esset, repraesentaret: hoc
 est, non quem humani oculi viderent, tamen quem aures audirent, certū, &
 animis formidabilem, atque metuendum colendumq; mentibus: verum ho-
 minum conditioni, quae tunc erat, non tanquam patrem, sed tanquam domi-
 num ac Regem ducendū, probis videlicet ac frugi seruis propitium, placidum,
 ac valde etiam beneficum, improbis verò & ignaris asperum, & animaduer-
 sorem,

forem, qui tamen officium suum pro temporis ratione facientibus longè meliorem atq; illustriorem sortem comparatam teneat, & liberalissimè demum sit communicaturus. Atque hoc illius, quam euestigio describemus, narrationis argumentum summumq; caput esto.

Exodi 19.

Mense tertio egressione Israel de terra Aegypti, in die hac venerunt in solitudinem Sinai. Nam profecti de Raphidim, & peruenientes usque in desertum Sinai, castrametati sunt in eodem loco, ibiq; Israel fixit tentoria è regione montis. Moyses autem ascendit ad Deum: vocauitq; eum Dominus de monte, & ait: Hac dices domui Iacob, & annuntiabis filiis Israel: Vos ipsi vidistis quae fecerim Aegyptiis, quomodo portauerim vos super alas aquilarum, & assumpserim mihi. Si ergo audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea est omnis terra. Et vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. haec sunt verba quae loqueris ad filios Israel. Venit Moyses: & conuocatis maioribus natu populi, exposuit omnes sermones quos mandauerat Dominus. Responditq; omnis populus simul: Cuncta quae locutus est Dominus, faciemus. Cumq; retulisset Moyses verba populi ad Dominum, ait ei Dominus: Iam nunc veniam ad te in caligine nubis, ut audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum. Nunciavit ergo Moyses verba populi ad Dominum. Qui dixit ei: Vade ad populū & sanctifica illos hodie, & cras lauēq; vestimenta sua. Et sint parati in diem tertium: in die enim tertio descendet Dominus coram omni plebe super montem Sinai. Constituesq; terminos populo per circuitum, & dices ad eos: Cauete ne ascendatis in montem, nec tangatis fines illius: omnis qui tetigerit montem, morte morietur. Manus non tangat eum, sed lapidibus opprimetur, aut confodietur iaculis: siue iumentum fuerit, siue homo, non uiuet. cum cæperit clangere buccina, tunc ascendant in montem. Descenditq; Moyses de monte ad populum, & sanctificauit eum. Cumq; lauissent vestimenta sua, ait ad eos: Estote parati in diem tertium, & ne appropinquetis uxoribus uestris. Iamq; aduenerat tertius dies, & mane inclauerat: & ecce cæperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes densissima operire montem, clangorq; buccinae uehementiùs perstrepebat: & timuit populus qui erat in castris. Cumq; eduxisset eos Moyses in occursum Dei de loco castrorum, steterunt ad radices montis. Totus autem mons Sinai fumabat: eo quod descendisset Dominus Deus super eum in igne, & ascenderet fumus ex eo quasi de fornace: eratq; omnis mons terribilis, & sonitus buccinae paulatim crescebat in maius, & prolixius tendebatur: Moyses loquebatur, & Deus respondebat ei. Descenditq; Dominus super montem Sinai in ipso montis vertice, & vocauit Moysen in cacumen eius. Quò cum ascendisset, dixit ad eum: Descende, & contestare populum: ne fortè velit transcendere terminos ad videndum Dominum, & pereat ex eis plurima multitudo. Sacerdotes quoque qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, ne percutiat eos. Dixitq; Moyses ad Dominum: Non poterit vulgus ascendere

in montem Sinai; tu enim testificatus es, & iussisti, dicens: Pone terminos circa montem, & sanctifica illum. Cui ait Dominus: Vade, & descende. Ascendesq; tu & Aaron tecum, Sacerdotes autem & populus non trans-eant terminos, nec ascendant ad Dominum, ne fortè interficiat illos. Descenditq; Moyses ad populum, & omnia narrauit eis.

Oportuit autem celeberrimo virorum mulierumq; conuentu de fædere illo agi, quod non ad illam gentem modò, sed ad omnes quoque totius orbis homines pertineret, hoc est, quod uera humanitatis officiorum ab omni singulari opinione & sententia liberam contineret summam illi populo proponendam ac declarandam, quem gentium omnium caterarum doctrina ueritate, & morum exemplis magistrum Deus optauerat. Neminem uero in tanta multitudine à conuentu remotum oportuit, quo res omnibus communis testatissima, imò & exploratissima atque certissima cunctis euaderet, nec mortalium cuiquam ex tanto testium numero inficias iri posset. Angelus itaque è supremo loco auditus, Dei gubernatoris ac Regis partes agebat, populus uero ipse suas tam publicas quam priuatas. Atque hæcenus per interpretem res acta erat, uidelicet Moysen ab Angelo personam Dei sustinente uocatum, & cum mandatis ad gentem missum, rursusq; à gente cum responsis redeuntem, & utriusque partis consensus & studia referentem. Namq; Dei illa proposito Moysi ministro mandata fuerat: Si audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis; mea est enim terra; & vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. Haec sunt uerba quae loqueris filiis Israel. Quòd mandatum summa fide perlatum & expositum ab interprete legimus. Venit Moyses, & conuocatis maioribus natu populi, exposuit omnes sermones quos mandauerat Dominus. Atque maiorum operà de mandato illo ad populum relatam ac deliberatam uoluntatis & obsequij responsum publicè etiam factum est. Responditq; omnis populus simul: Cuncta quae locutus est Dominus, faciemus. Voluntate itaque de fædere, pactione, & conditionibus utrinque accepta & reddita, presentem & manifestam allocutionem in diem tertium pollicitus Deus, ritè, purè, atque studiosè, attentisq; animis expectandam, quòd is mos in summis principibus nominandis antiquus & legitimus esset, maximè ubi populus non per vim & potentiam, sed sponte atque uliro deliberato consilio & certo Regem sibi constituit. Quamquam enim Deus populum illum, ut sua uirtute ex inimicorum tyrannide ereptum, seruitutis conditione retinere iure potuit, illustriore tamen donare clementer ac benignè uoluit, obedientia uidelicet, non quae ut coastos seruos & mancipia heri ergastulo operisque addiceret, sed quae ut liberos patroni obsequiis & imperio exerceret, atque adeò Regis legibus, & potestate legitima teneret. Id quod illis frequèti postea cõmemoratione repetitum fuit. S. S. E. Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terrã. Non quia cunctas gentes numero vincebatis, uobis iunctus est Dominus, & elegit vos

Exodi 19.

» cum omnibus sitis populis pauciores: sed quia dilexit vos Dominus, & custo-
 » diuit iuramentum quod iurauit patribus vestris. Eduxitq; vos in manu forti,
 » & redemit de domo seruitutis, de manu Pharaonis Regis Aegypti.

Atque adlocutionem illam publicam & celeberrimam in tertium diem
 Exodi 19. ita indixit Deus: Vade ad populum, & sanctifica illos hodie, & cras, lauentq;
 » vestimenta sua. Et sint parati in diem tertium: in die enim tertio descendet
 » Dominus coram omni plebe super montem Sinai. Descenditque Moyses de
 » monte ad populum, & sanctificauit eum. Cumq; lauisent vestimenta sua, ait
 » ad eos: Estote parati in diem tertium, & c.

Adlocutionis forma.

CAPVT V.

Nulla non modo pia, sed nec humanae vitae pars officio vacare
 debeat, siue ea publice, siue priuata, siue singulariter unicuique,
 siue cum aliis agenda sit, eaque ratio certam disciplinam postulet
 actionum omnium, tam quae ad religionem diuinumq; cultum,
 quam quae ad priuatos mores & singularia studia, atque etiam quae ad com-
 munem hominum inter se societatem & consuetudinē rectē instituendam
 pertinent, summa & maxima ac praestantissima capita decem generalibus
 & late patentibus praeceptis Deus illa die tradidit, quo populum publice ac
 palam allocutus est, calo ac terra illius actionis arbitris & consciis, ac deinde
 perpetuo testibus. Locutusq; est Dominus cunctos sermones hos:

Exodi 19.

- I. Ego sum DOMINVS Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de do-
 » mo seruitutis.
- II. Non habebis deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neque om-
 » nem similitudinem quae est in calo desuper, & quae in terra deorsum, nec eo-
 » rum quae sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles: ego sum Do-
 » minus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in
 » tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt me: & faciens mise-
 » ricordiam in millia usque qui diligunt me, & custodiunt praecepta mea.
- III. Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum. neque enim habebit in-
 » fontem Dominus eum, qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra.
- IV. Memento ut diem sabbathi sanctifices. Sex diebus operaberis, & facies
 » omnia opera tua. Septimo autem die sabbatum Domini Dei tui est: non fa-
 » cies omne opus in eo, tu, & filius tuus, & filia tua, seruus tuus, & ancilla
 » tua, iumentum tuum, & aduena qui est intra portas tuas. Sex enim diebus
 » fecit Dominus calum & terram, & mare, & omnia quae in eis sunt, & re-
 » quieuit in die septimo: idcirco benedixit Dominus diei sabbatho, & sancti-
 » ficauit eum.
- V. Honora patrem tuum & matrem tuam, ut sis longauus super terram,
 » quam Dominus Deus tuus dabit tibi.

Non

Non occides. Non mœchaberis. Non furtum facies.

Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.

Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem eius, non
 seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quae illius sunt.

Quibus decem praeceptis, praeceptorumq; rationibus & visibus, diuini hu-
 maniq; iuris, & omnium tam ad aeternam quam ad mortalem hanc vitam
 facientium legum fontes animo ac memoria unicuique mortalium continendi,
 aperti sunt ab ipso rerum omnium, atque adeo generis hominum auctore &
 sapientissimo gubernatore, vero, viuente, & aeterno Deo, neque hominum quis-
 piam quicquam vel excogitare potuit, quod capitum summae huic addendo,
 vel deducendo, quippiam mutare posset: quippe breuis illa Dei adlocutio, fas,
 decus, & ius omne cum priuatis tum publicis in actionibus, studiis, & vita
 totius humanae consuetudinibus tenendum, complexa est, atque hominum in-
 genio ac iudicio modestiam imperauit, & instituenda ex libidine, vel opinio-
 ne, vel sententia, vitae arrogantiam repressit. Quis enim tanta superbia, tanta
 audacia esse possit, qui Dei sapientia ac doctrina addendum vel detrahendum
 putaret? Dei verò ac non hominis, nec alterius naturae quam caelestis,
 doctrinam & institutionem illam esse, vox ipsa probauit & confirmauit hu-
 mana sublimior, terribilior, & efficacior, quae non modo hominum corda metu
 ac pauore afficiebat, verum naturam ipsam sensu atque anima carentium
 rerum concussam excitabat, ac tubarum instar ad sonitum commouens, lato-
 ris pronunciatorisq; legum sermoni comitem operam horribili sono atq; spe-
 ctro praebere iubebat. S. S. E. Interroga de diebus antiquis qui fuerunt ante
 te ex die quo creauit Deus hominem super terram, à summo calo usque ad
 summum eius, si facta est aliquando huiusmodi res, aut unquam cognitum est,
 ut audiret populus vocem Dei loquentis de medio ignis, sicut tu audisti &
 vidiisti: si fecit Deus ut ingrederetur, & tolleret sibi gentem de medio na-
 tionum, per tentationes, signa, atque portenta, per pugnam & robustam ma-
 num, extentumq; brachium, & horribiles visiones, iuxta omnia quae fecit pro-
 vobis Dominus Deus vester in Aegypto, videntibus oculis tuis: ut scires
 quoniam Dominus ipse est Deus, & non est alius praeter unum. DE CAELO
 te fecit audire vocem suam, ut doceret te: & in terra ostendit tibi ignem
 suum maximum, & audisti verba illius de medio ignis, quia dilexit patres
 tuos, & elegit semen eorum post eos.

Ac ne quispiam dictorum & acceptorum publice praeceptorum, quibus ex-
 petendarum ac fugiendarum summa rerum continebatur, vel obliuiosam me-
 moriam excusaret, vel rationem numerumq; aliqua ex parte per audaciam
 aut inscitiam turbaret, aut alio pacto inuerteret, ea ipsa quae publice denun-
 ciata fuerant legum capita, binis incisa lapideis tabulis, alteris prioribus di-
 uina manu primum factis & inscriptis, alteris verò à Moysè comparatis,
 verum Dei digito exaratis, ad perpetuum vera ac solida doctrinae monu-
 mentum & exemplar tradita, & in mystica arca, in sacro tentorio primum,

c. 2

postea.

VI. VII. VIII.

IX.

X.

postea verò in templo quodam Ierosolymis magnificentissimè exstructo conseruata sunt, ut veræ pietatis elementa ac prima principia ex illo petita loco, integra & intaminata in quam plurimos codices de scribenda constarent: id verò ita consulum, factum, ac præstitum populo audienti Moyses commemorans, ait: Hæc verbalocutus est Dominus ad omnem multitudinem vestram de medio ignis, & nubis, & caliginis, voce magna, nil addens amplius; & scripsit ea in duabus tabulis lapideis, quas tradidit mihi. Atque ita merito semper ab illius ætatis hominibus legum summa illa diuina prorsus ac celestis habita, atque à posteris ad nostrum vsque tempus credita fuit.

De partitione ac diuisione Legum, earumque exercitatione & vsu.

CAPVT VI.

INTERIOREM hominem ab illo primo nature naufragio, & antiqua multarum virtutum atque commoditatum vitæ calamitate ac iactura, ad eò femineæ parti, hoc est, exteriori homini additum intelleximus, ut Deus ipse hoc pacto rursus instruendum & ad usque expediendæ salutis publicæ opportunitatem deducendum suscepit. Et quamquam germanus Dei cultus intra animum propriè spectetur, S. S. E. Deus Spiritus est; & eos qui adorant, in spiritu & veritate oportet adorare: tamen diuinæ clementiæ, bonitatis, ac prouidentie fuit, quemadmodum pietatis atque humanitatis officia præstari ab homine mortali & Adami simili possent, prospicere, consulere, atque exigere, neq; vltius quicquam (quamquam iure primo deberetur) postulare, quàm quod pro præsentis conditione reddi integrum esset. Ad quam rationem illa explicanda exposulatio est: De ore tuo te iudico, serue nequam: sciebas quòd ego homo austerus sum, tollens quod non posui, & metens quod non seminavi, & quare non disti pecuniam meam ad mensam, & ego veniens cum vsuris vtique exegisti sem illam? Itaque animali homini, cui spiritualium rerum difficillima captio est, ea tantum agenda, tractanda, conficiendaq; præcipiuntur, quæ cum vtiusque partis, superioris videlicet ac inferioris portionis ingenio, habitu, & facultate conueniant, ex quo fit, ut multa, quæ, si interno munere præstarentur, abunde grata & probata euaderent, per externi atque sensibus habitus ritus imaginem & exercitationem purè exhibita, pro præsentis conditionis vsu satis faciant, modò non arida, nuda, & ieiuna, atque spiritualis experta mysterij & significationis aut exhibeantur, aut esse censeantur Nam quæcunque huius nota ac farine fuerint, non otiosa ac superuacanea modò, verum etiam inania, atque ad eò vitiosa, odiosa, molestaq; euadere deprehenduntur. S. S. E. Ad vos. ò sacerdotes, qui despicitis nomen meum, & dixistis, In quo despeximus nomen tuum? Offeritis super altare meum panem pollutum,

& dicitis, In quo polluimus te? In eo quòd dicitis, Mensa Domini despecta est. Si offeratis cacum ad immolandum, nonne malum est? & si offeratis claudum & languidum, nonne malum est? offer illud duci tuo, si placuerit ei, aut si susceperit faciem tuam, dicit Dominus exercituum. & paulo post: Vos polluisis nomen meum in eo quòd dicitis, Mensa Domini contaminata est, & quod superponitur, contemptibile est cum igne qui illud deuorat. Et dixistis: Ecce de labore, & exsufflastis illud, dicit Dominus exercituum, & intulistis de rapinis claudum & languidum, & intulistis munus. numquid suscipiam illud de manu vestra, dicit Dominus? Maledictus dolosus, qui habet in grege suo masculum, & votum faciens, immolat debile Domino: quia Rex magnus ego, dicit Dominus exercituum, & nomen meum horribile in Gentibus. Itaque internum cultum ad se verè ac propriè pertinentem, quàm diu homo per carnem infirmior præstare purè, exactè, atque perfectè non valet, quemadmodum quidem exhibere potest, exigitur ac postulatur, ita tamen vt externum ipsum ritè candidèq; exhibeat, dumq; exhibet, internum se magis debere intelligat, idq; sedulo agat, vt pro animi intentione illum cogitet, illumq; præstare exoptet, & cum se minus valere agnoscat, diuinam opem benignitatemq; imploret, ab eademq; se susceptum, adiutum, ac promotum, demumq; perfectum iri credat & speret. S. S. E. Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem vtique: holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contritulus; cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Benigne fac Domine in bona voluntate tua Sion, & adificentur muri Ierusalè. Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes & holocausta: tunc imponent super altare tuum vitulos. & rursus: Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce seruo tuo. Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, & emundabor à delicto maximo. Et erunt vt complaceant eloquia oris mei, & meditatio mea in conspectu tuo semper [d quod spero faciet] Dominus adiutor meus, & redemptor meus.

Igitur mortalis homo, is nimirum, cuius actio & conuersatio nondum in calis est, cuiusq; mens nondum est diuinitus immutata, sed interim ex earum rerum, quæ sensibus percipiuntur, cognitione ad vltiorum, & quæ ad spiritum pertinent, cogitationem deducitur, iis rebus & imaginibus eruditur ac instituitur, iisq; actionibus exercetur & occupatur, quæ externa suæ partis facultate & operà confici possunt, atque ad interna monitionem & excitationem relata, illud veræ pietatis studium non impediunt, sed excitant magis, atque desiderium illud immutationis & amplificationis à Deo promissæ, ac suo tempore efficiendæ incendunt.

Et quidem interea dum animalem, hoc est, suam ipsius homo vitam viuunt, in otio prorsus esse nequit (nam vita, quæcunque ea sit, motu & operatione semper nunc alia, nunc verò alia tenetur) quare vt aliquid agat, aliquid faciat, medietur aliquid, necesse est, siue id bonum sit, siue malum. Atque ita eius, cuius vitam salutis propriæ à Deo expendendæ atque expectandæ fides infor-

Iacobi 2.

mat, certis actionibus, & exercitationibus, atq; studiis occupatam intendere, ostendere, atq; adeo probare oportet. S. S. E. Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Nūquid poterit fides saluare eum? Si autem frater aut soror nudi sint, & indigeant victu quotidiano; dicat autem aliquis ex vobis, illis: *Ite in pace, calefacimini & saturamini; non dederitis autem eis que necessaria sunt corpori: quid proderit? Sic & fides, si non habeat opera, mortua est in semetipsa. Sed dicet quis: Tu fidem habes, & ego opera habeo. ostende mihi fidem tuam sine operibus: & ego ostendam tibi ex operibus fidem meam.*

Istius verò debilioris, hoc est, humane conditionis ratio, facultas, & efficacitas, habitasq; omnis bifariam distribuitur. Aut enim eas res agit homo, quæ ad se relata, in se etiam consumuntur, eundemq; ipsum vel iuuant, vel lædunt, & partim corpori, partim animo commoda & incommoda sunt, ut moueri, quiescere, pasci, esurire, exspoliari, vesti, cogitare, vigilare, dormire, & à cogitatione vacare, & quæcunque huius generis utramque spectant partem: aut ea quæ agit, & facit, & fert, ad alium extra se referuntur. Atq; hæc rursum in tria partiri solent membra, quorum maximam, hoc est, præcipuam dignitatem ea vendicant, quæ officium aduersus Deum definiunt & postulant; deinde verò ea sequuntur, quæ societatem & communionem cum cæteris hominibus seruandam spectant. Postremo loco reliqua omnia sunt, quæ in celo atque sub celo continentur variis natura distincta generibus, quorum usus hominem ipsum, cuius causa omnia condita fuere, attingit. Quamquam verò omnis ratio hæc generatim pietatis nomine significari Latine possit, tamen differendi atque cognoscendi causa distinguenda singula suis verbis commodius censemus, & primam clarissimamq; partem Pietatem, secundam Officium, tertiam verò Vsum, siue Vsurpationem dicere solemus. Vt Pietas id sit quod erga Deum & spirituales res, Officium quod erga homines agere, Vsum verò quem ex cæteris rebus hominem capere oporteat ac deceat.

Pietas.
Officium.
Vsum.

De officiorum siue actionum generibus diuina Lege definitis.

CAPVT VII.

EIDELIS ac pijs, salutiq; sue studentis hominis acta & facta omnia tribus iis, quæ commemorabamus, generibus, Pietate, Officio & Vsu, diuina lex complexa est. Nam quæ propriè diuinum spectarent timorem & cultum, illis præceptis tradidit: *Audi Israel,*

Deut. 6.

Domine Deus tuus Deus vnus est. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Non habebis deos alienos in conspectu meo. Non facies tibi sculptile, nec similitudinè omnium quæ in celo sunt desuper, & quæ in terra deorsum, & quæ versantur

10

in aquis sub terra: non adorabis ea, & non coles. Non usurpabis nomen Domini Dei tui frustra. Obserua diem sabbathi vt sanctifices eum, sicuti præcepit tibi Dominus Deus tuus: Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septimus, dies sabbathi est, id est, requies Domini Dei tui. non facies in eo quicquam operis, tu, & filius tuus, & filia, seruus & ancilla, & bos, & asinus, & omne iumentum tuum.

Quæ verò actiones & studia ad officium pertinent, generibus illis clauduntur: *Honora patrem tuum & matrem. Non occides. Non mechaberis. Non furium facies. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.*

Porro quæ ad usum referuntur earum omnium rerum quæ hominum causa condita sunt, & in illa sabbathi celebritate, & in his postremis indicantur præceptis: *Non concupisces uxorem proximi tui. Non domum, non agrum, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, & vniuersa quæ illius sunt.*

Quæcunque humani animi puritatem & singulares mores, priuatim quæ vniuscuiusque actiones tangunt, Præcepta Latini interpretes dixere: quæ verò Dei timorem & cultum comitantur, Ceremonias dictas legimus: ea autem quæ in communi vita & societate, mutuaq; consuetudine versantur, Officia dici Latine possunt, ab Interpretibus Iudicia appellantur. Quæ omnia genera ab illis decem summis capitibus & fontibus profecta, in plures actiones diducuntur, vel rerum materia & natura, vel personarum ac temporum modorumq; rationibus distincta. Ea verò cum lex illa diuina, tum quæ è celo audita, tum quæ in tabulas relata fuit, summam edixisset, quoniam singulariter explicari oportebat, ne quid contra fas ac ius, contraq; Dei consilium, vel addendo, vel detrahendo, humana audacia ac sapientia illa indurataq; priuata mutaret, suis singularibus formis ad singula genera adscribendis, Vati atque interpreti Moysi, poscente & postulante populo, explicanda dictata fuere diuinitus. Id quod ab eodem in publica concione & professione declaratum & confirmatum fuit. Vos autem postquam audistis vo-

Deut. 9.

cem de medio tenebrarum, & montem ardere vidistis; accessistis ad me omnes principes tribuum & maiores natu, atque dixistis: Ecce ostendit nobis Dominus Deus noster maiestatem & magnitudinem suam. vocem eius audiui de medio ignis, & probauimus hodie, quod loquente Deo cum homine, vixerit homo. Cur ergo moriemur, & deuorabit nos ignis hic maximus? Si enim audierimus ultra vocem Domini Dei nostri, moriemur. Quid est omnis caro, vt audiat vocem Dei viuentis, qui de medio ignis loquitur, sicut nos audiui, & possit viuere? Tu magis accede, & audi cuncta quæ dixerit Dominus Deus noster tibi, loquerisq; ad nos, & nos audientes faciemus ea. Quod cum audisset Dominus, ait ad me: Audiui vocem verborum populi huius quæ locuti sunt tibi: bene omnia sunt locuti. Quis det talem eos habere mentem, vt timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea in omni tempore, vt bene sit eis & filiis eorum in sempiternum? Vade ergo & dic eis, Reuertimini in tentoria vestra. Tu verò hic sta mecum, & loquar tibi

omnia

omnia mandata mea, & ceremonias atque iudicia: quae docebis eos, ut faciāt ea in terra quam dabo illis in possessionem. Custodite igitur & facite quae praecepit Dominus Deus vobis: non declinabitis neque ad dexteram, neque ad sinistram: sed per viam quam praecepit Dominus Deus vester ambulabitis, ut viuatis, & bene sit vobis, & protulerentur dies in terra possessionis vestrae.

Totius verò doctrina illius quae summam à Deo edita, singulatim verò Moysi ad explicandum describendumque dictata fuit, corpus, tribus praeceptis (viti diximus) partibus constans, copluribus praeceptis & institutis concinnatum compositumque obseruatur, id est, sexcentum ac tredecim, quae per omne monumentorum à Moysi descriptorum volumen variis in locis nominatim distributa sunt. Ea verò quamquam illinc petere liceat, nos tamen si certa serie & commoda breuitate enumerata, recensuerimus, non exiguum nostra legentibus operae precium facturi videmur, quòd ratione vsuque sui dignissima cogniti existimentur, utpote ex sapientiae diuinae fonte hausta, & expetendarum ac fugiendarum species rerum referentia, quae sola sui contemplatione animum erudiant, actione verò & exercitatione (quantum fas est) suscepta corrigant & ornent, atque melioris conditionis desiderium incutiant, ad eamque postulandam excitent, communiantque mentes. Magnum enim hoc pacto huius disciplinae usum esse, quicumque rectè ac purè studiosi fuere, intelligebant. Omnia mandata tua veritas. In aeternum non obliui, car

Psal. 118.

in iustificationes tuas: quia in ipsis viuificasti me. In quo corrigit adolescentior viam suam? in custodiendo sermones tuos. Super inimicos meos prudentem me fecisti mandato tuo, quia in aeternum mihi est. Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est. Super senes intellexi, quia mandata tua exquisiui. Ab omni via mala prohibui pedes meos, ut custodiam verba tua. Hereditate acquisiui testimonia tua in aeternum, quia exultatio cordis mei sunt. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in aeternum propter retributionem.

Illam etiā altera causa ad praecepta enumeranda digna iudicatur, ut videlicet cognosci intelligique apertius possit, quam durum iugum impositum, quamque graue onus ferendum fuerit eis qui legis doctrinae studio atque cultura operam dare ex religione atque instituto tenerentur, tot praeceptis, insis, & imperiis praestandis, tot ritibus purè seruandis, tot officiis faciendis: ita ut assiduo labori intenti, tunc etiā perpetuo angerentur metu offensio- nis & maledicti sine vlla exceptione pronunciat in quemcunque non desertorem tantum, sed etiā vel minima ex parte negligentem. Nam quamquam quoad externum opus illa omnia quae praecepta, & imperata, dictataque fuerant, & singula curari aequè diligenter posse putarentur; tamen ut nihil omnino mendii, nihil prauitatis, nihil vitij in colentium animis reprehenderetur, nulli ex illis rerum ac temporū statu sibi prorsus promittere, nulli profiteri ac defendere contigisse legimus, interim dum peccati regnum in orbe vigeret. Atque huc illud spectat quod Epistola ad Hebraeos auctor Paulus docuit:

docuit: Et omnis sacerdos praesto est quotidie ministrans, & easdem saepe offerens hostias, quae nunquam possunt auferre peccata. & iterum, Vmbra enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum; per singulos annos eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indesinenter, nunquam potest accedentes perfectos facere: alioquin cessassent offerri, ideo quòd nullam haberent ultra conscientiam peccati, cultores semel mundati. sed in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit. impossibile enim est sanguine taurorum & hircorum auferri peccata. & Petrus Apostolus legis iugum id esse ait, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus.

Aa. 15.

Cum autem viuendi disciplina omnis duobus capitibus percipiatur, altero earum quas facere, altero verò earum quas vitare oporteat rerum, idque in omni actionum genere spectetur, fit ut lex, quam imperandi prohibendique sapientiam dicimus, alias iubendo res, alias verò vetando, in Iussa atque Verita distribuatur: quorum nominum ad artis ac sermonis commodiorem usum perpetua habenda ratio fuerit. his enim duabus contrariis formis vniuersa haec doctrina traditur. S. S. E. Declina à malo, & fac bonum, & inhabita in seculum seculi. Haec verò, quae abunde satis ad hanc rem fore duximus, praefati, praeceptorū seriem simpliciter Latina oratione subiiciemus, sine vlla commentationis vel disputationis cura. Namque hoc longioris operis, ac maioris fuerit laboris. Contenti autem nos unā cum lectore fuerimus indicandis locis ipsis ex quibus praecepta petuntur.

Psal. 16.

Imperiorum siue iussorum enumeratio & catalogus. CAP. VIII.

- I. **D**EVUM ESSE, EVNDEMQUE OMNIUM RERVM AVTHOREM ET GVBERNATOREM CREDITO.
Ex illo: Ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis. Deut. 5.
- II. DEVM VNICVM CREDITO.
Audi Israel, Dominus Deus noster Deus vnus est. Deut. 6.
- III. DEVM AMATO.
Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Deut. 6. Leuit. 19. & 25.
- IV. DEVM TIMETO.
Timebis Dominum Deum tuum. Deut. 6.
- V. DEVM COLITO.
Seruietis Domino Deo vestro. Et nunc Israel quid Dominus Deus tuus petit à te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, & ambules in viis eius, & diligas eum, & seruias Domino Deo tuo in toto corde tuo, & in tota anima tua? Exodi 25. Deut. 10.
- VI. DEO HAERETO.
Dominum Deum timebis, & ei seruias, & ipsi adhaerebis. Deut. 10.

E

VII.

- Myſter.
Deut. 10. **VII. PER NOMEN DEI IURATO.**
Ipsi adhærebis, iurabisque in nomine illius.
- Deut. 13. &
18. **VIII. DEVM IMITATOR.**
Dominum Deum vestrum sequimini. & Si custodieris mandata Domini, & ambulaueris in viis eius.
- Leuit. 22.
Ibidem 10. **IX. DEI NOMEN SANCTVM HABETO.**
Sanctificabor in medio filiorum Israel. Sanctificabor in iis qui appropinquant mihi, & in conspectu omnis populi gloriabor.
- Deut. 11. **X. IVSSA DEI DISCITO ET LOQVITOR.**
Ponite hæc verba mea in cordibus vestris, & animis vestris, & suspendite ea pro signo in manibus, & inter oculos vestros collocare; docete filios vestros vt illa meditentur.
- Deut. 6. **XI. IVSSA DEI DOCETO.**
Eruntque verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo, & Narrabis ea filiis tuis.
- Ibidem.
Ibid. 11. **XII IVSSA DEI MONVMENTI LOCO ESTO.**
Eruntque & mouebuntur inter oculos tuos. & Ponite hæc verba mea in cordibus & animis vestris, & suspendite ea pro signo in manibus, & inter oculos vestros collocare.
- Ibidem 6. **XIII. IVSSA DEI IN MANV HABETO.**
Et ligabis ea quasi signum in manu tua.
- Leuit. 15. **XIV. IVSSA DEI PRO ORNAMENTO GESTATO.**
Loquere filiis Israel, & dic eis vt faciant sibi fimbrias per angulos palliorum, ponentes in eis vittas hyacinthinæ, quas cum viderint, recordentur omnium mandatorum Domini: ne sequantur cogitationes suas, & oculos per res varias fornicantes; sed magis memores præceptorum Domini, faciant ea, sicutque sancti Deo suo. Ego Dominus Deus vester, qui eduxi vos de terra Aegypti, vt essem Deus vester.
- Deut. 6. 11. **XV. IVSSA DEI DOMI MEDITATOR.**
Scribesque ea in limine & ostiis domus tue.
- Deut. 31. **XVI. IVSSA DEI SOLEMNITER AC PVBLICE GENTI OMNI EXPONVNTOR.**
Conuenientibus cunctis ex Israel, vt appareant in conspectu Domini Dei tui in loco quem elegerit Dominus; leges verba legis huius coram omni Israel, audientibus eis, & in vnum omni populo congregato, tam viris quam mulieribus, parvulis, & aduenis qui sunt intra portas tuas: vt audientes discant, & timeant Dominum Deum vestrum, & custodiant impleantque omnes sermones legis huius. filij quoque eorum qui nunc ignorant: vt audire possint, & timeant Dominum Deum suum cunctis diebus quibus versantur in terra, ad quam vos, Iordane transmissi, pergitis obtinendam.
- Deut. 17. **XVII. REX LEGIS DIVINÆ LIBRYM SIBI DESCRIBITO, SICVM TENETO, ILLVM ASSIDVE RELEGITO.**
Postquam autem sederit [rex] in solio regni sui, describet sibi deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à Sacerdotibus Le-

nitica.

- uitica tribus, & habebit secum, legetque illum omnibus diebus vita sua, vt Myſter. discat timere Dominum Deum suum, & custodire verba & ceremonias eius, quæ in lege præcepta sunt.*
- XXIX. VNVSQVISQVE SIBI LEGEM DESCRIBITO.**
Scribite vobis canticum istud, & docete filios Israel, vt memoriter te- Deut. 31. weant, & ore decantent.
- XIX. VBI PASTVS FVERIS, DEO LAVDEM DICITO.**
Cum comederis, & saturatus fueris, benedicas Domino Deo tuo. Ibid 8.
- XX. TEMPLVM DEO DICATO.**
Facient mihi sanctuarium, & habitabo in medio eorum. Exodi 25.
- XXI. TEMPLVM DEI SACROSANCTVM HABETO.**
Sanctuarium meum metuite. Paucete sanctuarium meum. Leuit. 19. & 26.
- XXII. TEMPLVM DEI SEMPER OBSERVATO ET COLITO.**
Applica tribum Leui, & fac stare in conspectu Aharon sacerdotis, vt Num. 3. ministrent ei, & excubent & obseruent quicquid ad cultum pertinet multitudinis coram tabernaculo testimonij, & custodiant omnia vasa tabernaculi, seruientes in ministerio eius. Dixitque Dominus ad Aharon: Tu, & Ibid. 18. filij tui, & domus patris tui tecum portabis iniquitatem sanctuarij: & tu, & filij tui ministrabis in tabernaculo testimonij. Excubate in custodia sanctuarij, & in ministerio altaris: ne oriatur indignatio super filios Israel.
- XXIII. TEMPLI MINISTERIIS LEVITÆ FAMVLI SVNTO.**
Filius Leui mihi in tabernaculo seruentibus, & portantibus peccata populi, legitimum sempiternum erit in generationibus vestris. &, Ministrabit Deut. 18. in nomine Domini Dei sui, sicut omnes fratres eius Leuitæ, qui stabunt eo tempore coram Domino.
- XXIIII. SACERDOS PVRE MINISTRATO.**
Missæ aqua lauabunt in ea Aharon & filij eius manus suas ac pedes quando ingressuri sunt tabernaculum testimonij, & quando accessuri sunt ad altare vt offerant in eo thymiama Domino, ne forte moriantur. Legitimum sempiternum erit ipsi & semini eius per successiones. Exodi 30.
- XXV. SACERDOTES IGNEM SANCTVM PERPETVO CVRANTO.**
Collocabunt eam Aharon & filij eius vt vsque manè luceat coram Domino. Perpetuus erit cultus per successiones eorum coram filiis Israel. & rursum: Ponetque eas Aharon à vespere vsque ad manè coram Domino, cultu ritumque perpetuo in generationibus vestris. Super candelabrum mundissimum ponentur semper in conspectu Domini. Leuit. 24.
- XXVI. SACERDOTES POPVLO BENE PRECANTOR.**
Loquere Aharon & filius eius: Sic benedicetis filiis Israel, & dicetis eis. Num. 6.
- XXVII. DEI MENSÆ PANE PERPETVO IMSTRVITOR.**
Pones super mensam panes propositionis in conspectu meo semper. Exodi 26.
- XXIX. DEI ARAM BIS QVOTIDIE SVFFITO.**
Et adolebit incensum super eo Aharon suaue fragrans manè: quando com- Exodi 30. ponet lucernas, incendet illud: & quando collocabit ad vespèram, & ret thymiama sempiternum coram Domino in generationibus vestras.

- Myfter. **XXIX. IGNEM ALTARI QVOTIDIE INCENDITO.**
Leuit. 6. *Ignis autem in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos, subiiciens ligna manè per singulos dies.*
- Ibidem. **XXX. CINIS AB ARA QVOTIDIE TOLLITOR.**
Vestietur tunica sacerdos, et feminalibus lineis: tollensq; cineres, quos vorans ignis exussit, & deponens iuxta altare, spoliabitur prioribus vestimentis.
- Num. 8. **XXXI. IMPVROS A COMMVNIONE ARCEO.**
Præcipe filiis Israel ut eiiciant de castris omnem leprosum, & qui semine fluit, pollutusq; est super mortuo: tam masculum quam feminam: eiicite de castris, ne contaminent ea cum habitauerint vobiscum.
- Leuit. 21. **XXXII. SACERDOTEM SANCTVM DVCITO.**
Quia consecratus est Deo suo, & panes propositionis offert. Sit ergo sanctus, quia ego sanctus sum, qui sanctifico vos.
- Exodi 29. **XXXIII. SACERDOS ORNATV SANCTO MINISTRATO.**
De hyacintho verò, & purpura, vermiculo ac bysso fecit vestes, quibus indueretur Aharon, quando ministrabat in sanctis, sicut præcepit Dñs Moysi.
- Num. 7. **XXXIV. SACERDOTES CISTAM MYSTICAM HUMERIS TRANSFERVNO.**
Filiis autem Caath non dedit plaustra & boues, quia in sanctuario seruiunt, & onera propriis portant humeris. & Tulerunt filij Leui arcã Dei, sicut præceperat Moyses iuxta verbum Domini, humeris suis in vestibus.
1. Paral. 15. **XXXV. PONTIFEX OLEO SANCTO INVNGITOR.**
Leuit. 11. *Pontifex, id est, sacerdos maximus inter fratres suos, super cuius caput fusum est unctiois oleum, & cuius manus in sacerdotio consecratae sunt, vestitusq; est sanctis vestibus.*
- Deut. 18. **XXXVI. SACERDOTVM VICISSITVDINES SVNTO.**
Si exierit Leuites ex vna urbium tuarum ex omni Israel, in qua habitat, & voluerit venire, desiderans locum quem elegerit Dominus, ministrabit in nomine Domini Dei sui, sicut omnes fratres eius Leuitæ, qui stabunt eo tempore coram Domino. Partem ciborum eandem accipiet quã & ceteri: excepto eo quod in urbe sua ex paterna ei successione debetur.
- Leuit. 21. **XXXVII. SACERDOS NECESSARIOS SVOS DESIDERATOS LVGETO.**
Ne contaminetur sacerdos in mortibus civium suorum, nisi tantum in consanguineis ac propinquis, id est, super patrem & matrem, & filium & filiam, fratrem quoque & sororem virginem, quæ non est nupta viro.
- Ibidem. **LXXI. PONTIFEX VIRGINEM VXOREM DVCITO.**
Virginem ducet uxorem.
- Exodi 19. **LXXII. BINIS AGNIS QVOTIDIE FACITO.**
Num. 28. *Hoc est quod facies in altari: Agnos anniculos duos per singulos dies ingerit, vnum agnum manè, & alterum vespere.*
- Leuit. 6. **LXXIII. PONTIFEX BIS QVOTIDIE LIBAMEN DATO.**
Hæc est lex sacrificij libamentorum, quæ offerent filij Aharon coram Domino, & coram altari: Tolle sacerdos pugillum simile quæ conpersa est oleo, & totum thus quod super simillam positum est, adolebitq; illud in altari in monumentum odoris suauissimi Domino.

- Myfter. **LXXIV. SABBATHO BINIS ALTERIS AGNIS SACRIFICANTOR.**
Num. 28. *Die autem sabbathi offeretis duos agnos anniculos immaculatos, & duas decimas simile oleo conperse in sacrificio, & liba quæ ritè funduntur per singula sabbatha in holocaustum sempiternum.*
- Ibidem. **LXXV. CALENDIS FESTVM SACRIFICIVM FACITO.**
In Calendis autem, id est, mensium exordiis, offeretis holocaustum Domino, vitulos de armento duos, arietem vnum, agnos anniculos septem immaculatos, & tres decimas simile oleo conperse per singulos arietes, & decimam decimæ simile ex sacrificio per agnos singulos. holocaustum suauissimi odoris atque incensi est Domino.
- Ibidem. **LXXVI. FESTI TRANSITVS SEPTEM DIES SOLENNI PRÆTEREA SACRO CELEBRATO.**
Offeretis incensum holocaustum Domino vitulos de armento duos, arietem vnum, agnos anniculos immaculatos septem: & sacrificia singulorum ex simila quæ conpersa sit oleo, tres decimas per singulos vitulos, & duas decimas per arietem, & decimam decimæ per singulos agnos, id est, per septem agnos: & hircum pro peccato vnum, ut expietur pro vobis, præter holocaustum matutinum, quod semper offeretis. Ita facietis per singulos dies septem dierum in fomitem ignis, & in odorem suauissimum Domino.
- Ibidem. **LXXVII. SPICAS HORDEI PRIMO MENSE SACRATO.**
Leuit. 21. *Feretis manipulos spicarum, primitias mensis vestra ad sacerdotem, qui eleuabit fasciculum coram Domino, ut acceptabile sit pro vobis altero die sabbathi, & sanctificabit illum.*
- Ibidem. **LXXVIII. AGNO PVRO SOLENNI EODEM DIE FACITO.**
Leuit. 22. *Atque in eodem die quo manipulus consecratur, cadetur agnus immaculatus anniculus in holocaustum Domini. Et libamenta offerentur cum eo, duæ decimæ simile conperse oleo in incensum Domini, odoremque suauissimum: liba quoque vini, quarta pars hin.*
- Ibidem. **LXXIX. FESTO QVINQVAGESIMI BINOS PANES NOVOS AFFERTO.**
Numerabitis ab altero die sabbathi in quo obtulistis manipulum primitiarum septem hebdomadibus plenas, vsque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est, quinquaginta dies: & sic offeretis sacrificium nouum Domino ex omnibus tabernaculis vestris, panes primitiarum duos de duabus decimis simile fermentata, quos coquetis in primitias Domino.
- Ibidem. **LXXX. SEPTIMI MENSIS CALENDAS SOLENNI SACRO CELEBRATO.**
Mense septimo prima die mensis, erit vobis sabbatum memoriale, clauentibus tubis vocabitur sanctum, & omne opus seruire non facietis in eo; ET OFFERETIS HOLOCAVSTVM DOMINO.
- Ibidem. **LXXXI. SEPTIMI MENSIS DECIMADIE SACRVM SOLENNE FACITO.**
Decimo die mensis huius septimi, dies expiationum erit celeberrimus, & vocabitur sanctus, affligetisq; animas vestras in eo, & OFFERETIS HOLOCAVSTVM DOMINO.

MyRet. XLIX. FESTVM EXPIATIONVM PRÆSCRIPTO RITV CELEBRATO.
Leuit. 16. Vitulum pro peccato offeret, & arietem in holocaustum: tunica linea vestietur, feminalibus lineis verenda celabit. & quæ præterea toto illo constituantur capite.

Leuit. 23. L. VMBRACVLORVM FERIAS SOLENNI SACRO PROSEQVITOR.
A quinto decimo die mensis septimi erunt ferie tabernaculorum septem diebus Domino. Dies primus vocabitur celeberrimus atque sanctissimus: omne opus seruire non facietis in eo, & septem diebus offeretis holocausta.

Ibidem. LI. OCTAVAM VMBRACVLORVM FERIAM SINGVLARI SACRO PERAGITO.

Dies quoque octauus erit celeberrimus atque sanctissimus, & offeretis holocaustum Domino: est enim cætus atque collecta.

Deut. 16. LII. OMNIS MAS TER IN ANNO TEMPLVM DEI PETITO.
Tribus vicibus per annum apparebit omne masculinum tuum in conspectu Domini Dei tui in loco quem elegerit, in solennitate azymorum, & in solennitate hebdomadarum, & in solennitate tabernaculorum.

Ibidem. LIII. TER IN ANNO MASCVLVVS OMNIS IN TEMPLOSESE OSTENDITO.
Tribus vicibus per annum APPAREBIT.

Deut. 16. LIV. DIEM FESTVM LÆTVS AGITO.
Et epulaberis in festiuitate tua tu, & filius tuus, & filia tua, & seruus tuus, & ancilla tua. Leuites quoque & aduena, ac pupillus, ac vidua qui intrâ portas tuas sunt.

Num. 9. LV. MAS ET FEMINA PEZZAHH RITE FACITO, NEGLIGENS NOXIVS ESTO.

Faciant filij Israel Phasè in tempore suo quartadecima die mensis huius ad vesperam, iuxta omnes ceremonias & iustificationes eius. * Si quis autem mundus est, & in itinere non fuit, & tamen non fecit Phasè, exterminabitur anima illa de populis suis.

Ibid. LVI. CARO PEZZAHH CVM INFERMENTATO ET AMARIS HERBIS EDITOR.

Quarta decima die mensis ad vesperam cum azymis & lactucis agrestibus comedent illud.

Ibid. LVII. QVI IMPVRVS PRIMO MENSE FVERIT, QVIVE ABFVERIT VIR, SECVNDO MENSE PEZZAHH FACITO.

Homo qui fuerit immundus super anima, siue in via procul in gente vestra, faciat phasè Domino in mense secundo.

Ibid. LIIIX. SECVNDI MENSIS PEZZAHH CVM INFERMENTATO ET AMARIS EDITOR.

Cum azymis & lactucis agrestibus comedent illud.

Num. 10. LIX. FESTIS DIEBUS TVBIS SONANTO.

Si quando habebitis epulum, & dies festos, & calendæ, canetis tubis super holocaustis, & pacificis, & victimis, ut sint vobis in recordationem Dei vestri. Ego Dominus Deus vester.

Ibid. LX. VICTIMA OMNIS VT MINIMVM DIES OCTO NATA ESTO.

Bos, ovis, & capra cum genita fuerint, septem diebus erunt sub ubere matris suæ; die autem octavo, ac deinceps, offerri poterunt Domino.

MyRet. LXI. HOSTIA OMNIS PVRA ESTO.

Homo de domo Israel, & de aduenis qui habitant apud vos, qui obtulerit oblationem suam, vel vota soluens, vel sponte offerens, quidquid illud obtulerit in holocaustum Domini, ut offeratur per vos, masculus immaculatus erit ex bobus, & ouibus, & capris.

Leuit. 22. LXII. SACRIFICIVM OMNE SALE CONDITOR.

Quidquid obtuleris sacrificij, sale condies. In omni oblatione offeres sal.

LXIII. SACRIFICIVM CONSVMMATVM CERTO MORE ET RITV PERAGITO.
Homo qui obtulerit ex vobis hostiam Domino, de pecoribus, id est, de bobus & ouibus offerens victimas, si holocaustum fuerit eius oblatio, ac de armento; masculus immaculatus offeret ad ostium tabernaculi testimonij, ad placandum sibi Dominum: ponetq; manus super caput hostiæ, & acceptabilis erit, &c. & Hæc est lex holocausti, Cremabitur, &c.

LXIV. EXPIATIO RITE PROCVRATOR.

Ista est lex hostiæ pro peccato: In loco ubi offertur holocaustum, immolabitur coram Domino. Sanctum sanctorum est. Sacerdos qui offeret, comedet eam in loco sancto, in atrio tabernaculi.

Ibidem. LXV. EXEMPLVM PROPRIO RITV PVRGATO.

Hæc quoque est lex hostiæ pro delicto: Sancta sanctorum est: idcirco ubi immolabitur holocaustum, mactabitur & victima pro delicto: sanguis eius per gyrum altaris fundetur, &c.

LXVI. PLACATIONI SVVS RITVS OBSERVATOR.

Hæc est lex hostiæ pacificorum quæ offertur Domino.

Ibidem. LXVII. MVNVS DILIGENTER SVO RITV CVRATOR.

Anima cum obtulerit oblationem sacrificij Domino, similia erit eius oblatio, fundetque super eam oleum, & ponet ihus, ac deferet ad filios Aharon sacerdotis, &c.

LXVIII. MAGISTRATVS PVBLICVM ERROREM EXPIANTO.

Quod si omnis turba Israel ignorauerit, & per imperitiam fecerit quod contra mandatum Domini est, & postea intellexerit peccatum suum, offeret pro peccato suo vitulum, adducetque eum ad ostium tabernaculi, & ponent seniores populi manum super caput eius coram Domino, immolatioque vitulo, &c.

LXIX. PRIVATVS PRIVATVM ERROREM EXPIANTO.

Quod si peccauerit per ignorantiam anima [unica] de populo terra, ut faciat quicquam de iis quæ lege Domini prohibentur, atque delinquat, & cognouerit peccatum suum, offeret capram immaculatam, &c.

Ibidem. LXX. AMBIGVVM FACTVM EXPIANDVM CVRATOR.

Anima si peccauerit per ignorantiam, feceritque vnum ex iis quæ Domini lege prohibentur, & peccati rea intellexerit iniquitatem suam, offeret arietem immaculatum de gregibus sacerdoti, iuxta mensuram æstimationemq; peccati: qui orabit pro eo, quia nesciens fecerit: & dimittetur ei, quia per errorem deliquit in Domino.

Myfter.
Leuit. 5.

LXXI. PECCATVM NOTVM EXPIATOR.

Anima quæ iurauerit, & protulerit labiis suis ut vel malè quid faceret, vel bene, & idipsum iuramento & sermone firmauerit, oblitusque postea intellexerit delictum suum, agat pœnitentiam pro peccato, & offerat de gregibus agnam siue capram, & c. toto illo capite.

Ibidem.

LXXII. PECCATA NOTA EXEMPLI HOSTIA DEPRECATOR.

Si peccauerit anima, & audierit vocem iurantis, testisque fuerit quòd aut ipse vidit, aut conscius est: nisi indicauerit, portabit iniquitatem suam. Anima quæ tetigerit aliquid immundum, & c. quæ illo capite indicantur.

Ibidem.

LXXIII. PECCATORVM EXPIATIONES CONFESSIO PRÆITO.

Vir siue mulier cum fecerint ex omnibus peccatis quæ solent hominibus accidere, & per negligentiam transgressi fuerint mandatum Domini, atque deliquerint, confitebuntur peccatum suum, & reddent, & c.

Leuit. 15.

LXXIV. QVISQVIS FLUXIONE PURGATVS FVERIT, SACRV M FACITO.

Si sanatus fuerit qui huiusmodi retinet passionem, numerabit septem dies post emundationem sui, & lotis vestibus & toto corpore in aquis viventibus, erit mundus. Die autè octauo sumet duos turtures, aut duos pullos columba, & veniet in conspectu Domini ad ostium tabernaculi testimonij, dabitq; ea sacerdoti, qui faciet vnum pro peccato, & alterum in holoc. & c.

Leuit. 5.

LXXV. MV LIER A FLVXV LIBERATA SACRV M DEBETO, SOLVITO.

Si steterit sanguis, & fluere cessauerit, numerabit septem dies purificationis suæ, & die octauo offerent pro se sacerdoti duos turtures, aut duos pullos columbarum ad ostium tabernaculi testimonij, qui vnum faciet pro peccato, & alterum in holocaustum, & c.

Leuit. 12.

LXXVI. QVÆ PEPERIT MV LIER, PURGATOR, SIVE DIVES, SIVE PAVPER, PRO RE SVA.

Cumq; expleti fuerint dies purificationis suæ, pro filio siue pro filia, deferet agnum anniculum in holocaustum, & pullum columba, siue turturem pro peccato ad ostium tabernaculi testimonij, & tradet sacerdoti, qui offeret illa coram Domino, & orabit pro ea, & sic mundabitur à profluvio, & c.

Leuit. 14.

LXXVII. QVI SANATVS EST A LE PRA, CONSVMMATIONIS, EXPIATIONIS, EXEMPLIQVE VICTIMAS REDDITO.

Die octauo assumet duos agnos immaculatos, & ouem anniculam absq; macula, & tres decimas simila in sacrificium, quæ conspersa sit oleo, & seorsum olei sextarium, & c.

Leuit. 27.

LXXVIII. BOVM ET GREGIS DECVMAM CERTO MORE REDDITO.

Omniū decimarum bouis & ouis & capræ, quæ sub pastoris virga transeunt, quidquid decimum venerit, sanctificabitur Domino.

Exodi 13.
Deut. 15.

LXXIX. PRIMVM BOVIS, ET OVIS, ET CAPRÆ PARTVM SACRV M SISTITO.

Sanctifica mihi omne primogenitum quod aperit vuluam. De primogenitis quæ nascuntur in armentis & ouibus tuis, quidquid sexus masculini, sanctificabis Domino Deo tuo.

LXXX.

LXXX. FILIVM PRIMVM SANCTVM DESTINATO ET REDDITO.

Primogenitum filiorum tuorum dabis mihi; ita dumtaxat, ut pro hominis primogenito pretium accipias.

LXXXI. ASINVM PRIMOGENITVM OVE REDIMITO.

Primogenitum asini mutabis oue.

LXXXII. ASINI PRIMOGENITVM NON REDEMP TVM FRANGITO.

Quòd si non redemeris VEGHARAPHTHO.

LXXXIII. VNVM QVEMQVE FESTVM DIEM SVIS MVNERIB. CELEBRATO.

Ad locum quem elegerit Dominus. Deus vester de cunctis tribubus vestris, ut ponat nomen suum ibi, ut habitet in eo, venietis.

LXXXIV. MVNERA OMNIA SACRA IN SANCTVM DEFERTO.

Et offeretis in loco illo holocausta & victimas vestras, decimas & primitias manuum vestrarum, & vota atque donaria, primogenita bouum & ovium. Et comedetis ibi in conspectu Domini Dei vestri. offeres hostias, & facies quæcunque precipio tibi.

LXXXV. DEBITA SACRA, EXPIATIONEM, CONSVMMATIONEM, ET EXEMPLVM IN SANCTO, EXSOLVITO.

Quæ autem sanctificaueris & voueris Domino, tolles, & venies ad locum quem elegerit Dominus, & offeres oblationes tuas carnem & sanguinem super altare Domini Dei tui.

LXXXVI. QVÆ PROFANA REDDVNTVR, AC REDEMP TA FVERINT, FAS EDERE.

Si autem comedere volueris, & te esus carniū delectauerit, occide, & comede iuxta benedictionem Domini Dei tui, quam dedit tibi in urbibus tuis, siue immundum fuerit, hoc est, maculatum & debile; siue mundum, hoc est, integrum, & sine macula.

LXXXVII. SI QVID SACRO PERMVTAVERIS, ILLVD CVM SACRO SANCTVM ESTO.

Animal autem quod immolari potest Domino, si quis vouerit, sanctum erit, & mutari non poterit, id est, nec melius malo, nec perius bono. quòd si mutauerit, & ipsum quod mutatum est, & illud pro quo mutatum est, consecratum erit Domino.

LXXXVIII. MVNERIS RELIQVIAS SACERDOTES EDVNTO.

Quod reliquum fuerit de sacrificio, erit Aharon & filiorum eius. & paulo inferius: Quidquid autem reliquum est, erit Aharon & filiorum eius, sanctum sanctorum de oblationibus Domini.

LXXXIX. SANCTA PROPITIATORIA SACERDOTES EDVNTO.

Arietem quoque consecrationis tolles, & coques carnes eius in loco sancto, quibus vescetur Aharon & filij eius: panes quoque qui sunt in camastro in vestibulo tabernaculi testimonij comedent, ut sit placabile sacrificium.

XC. SANCTÆ CARNES SI CONTAMINENTVR, CREMANTOR.

Caro quæ aliquid tetigerit immundū, non comedatur, sed cōburatur igni.

XCI. SANCTORVM RELIQVIÆ CREMANTOR.

Quidquid autè tertius inuenerit dies, ignis absomet. Si quis de carnibus victimæ pacificorū die tertio comederit, irrita fiet oblatio, nec proderit, & c.

- 234 GENERAT. ET REGENERAT. ADAM
- Myfker. XCII. NAZARÆVS COMAM NVTRITO.
Num. 6, 5. *Crescente caesarie capitis eius.*
- XCIII. NAZARÆVS, PERACTO TEMPORE, TONDETO ET SACRIFICATO.
Ibid. 13. *Cum dies quos ex voto decreuerat, complebuntur: adducet eum ad ostium tabernaculi fœderis, & offeret oblationem eius Domino, agnum anniculum immaculatum in holocaustum, & ouem anniculam immaculatam pro peccato, & arietem immaculatum, hostiam pacificam, canistrum quoque, & cet. & paulo inferius: Tunc radetur Nazaræus ante ostium tabernaculi fœderis caesarie consecrationis suæ.*
- XCIV. NVNCVPATA PRÆSTATO.
Deut. 23, 24. *Quidquid autem semel egressum est de labiis tuis, obseruabis, & facies sicut promisisti Domino Deo tuo, & propria voluntate & ore locutus es.*
- Num. 30, 3. XCV. VOTORVM IVDICIVM ESTO.
Si quis virorum votum Domino vouerit, aut se constrinxerit iuramento, non faciet irritum votum suum [ipse non, alius poterit facere, ut Pontifex vel Sapiens ex q̄mp & consuetudine.]
- Leuit. 11, 24. XCVI. IMPVRO CONTACTV IMPVRS HABETOR.
Quicumque morticina eorum contigerit, polluitur, & c. pluribus locis.
- Ibid. 29. XCVII. IMMUNDAS BESTIOLAS OCTO QVISQVIS TRACTAVERIT TETIGERITVE, CONTAMINATVS CENSETOR.
Hæc quoque inter polluta reputabuntur de iis qua moventur in terra, mustela & mus, & crocodilus, singula iuxta genus suum, mygale & chamaleon, & stellio, & lacerta, & talpa, omnia hæc immunda sunt: qui tetigerit morticina eorum, immundus erit usque ad vesperum.
- Leuit. 16. XCVIII. CIBI ET POTVS PVRI IMPVRIQVE IVDICIVM ADHIBETO.
Omnis cibus quem comederis, si fusa fuerit super eum aqua, immundus erit, & omne liquens quod bibitur de vniuerso vase, immundum erit.
- Leuit. 12. XCIX. MENSTRVVM TEMPVS MVLIER SEPARATOR.
Mulier quæ redeunte mense patitur fluxum sanguinis, septem diebus separabitur.
- Leuit. 12. C. MVLIER A PARTV CERTVM TEMPVS OBSERVATO.
Mulier si suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus, iuxta dies separationis menstruæ, & c. Deinde, Si autem feminam pepererit, immunda erit duobus hebdomadibus, iuxta ritum fluxus menstrui.
- Leuit. 13. CI. LEPROSVS A CONSVETVDINE SEMOVETOR.
Homo in cuius cute & carne ortus fuerit diuersus color (sive pustula, aut quasi lucens quippiam, id est, plaga lepræ), adducetur ad Aaron sacerdotem, vel ad unumquemlibet filiorum eius, & c.
- Ibid. 13, 47. CII. VESTIS QVOQVE LEpra INFECTÆ IVDICIVM ESTO.
Vestis lanea sive linea quæ lepram habuerit in stamine atque sub tegmine, aut certe pellis, vel aliquid quod ex pelle confectum est, & c.
- Leuit. 14. CIII. ÆDES LEpra TACTÆ PROCVRANTOR.
Si fuerit plaga lepræ in adibus, ibi is, cuius est domus, nuncians sacerdoti, & dicet, & c.

- civ. VIR FLVENS IMPVRS HABETOR.
Vir qui patitur fluxum feminis, immundus erit.
- CV. VIR SEMINE VLTRO REMISSO, POLLVTVS DVCITOR.
Vir de quo egreditur semen coitus, lauabit aqua omne corpus suum, & ibidem immundus erit usque ad vesperam.
- CVI. SANGVINE DIVTIVS FLVENS MVLIER IMPVRA DVCITOR.
Mulier quæ patitur multis diebus fluxum sanguinis non in tempore menstruali.
- CVII. CADAVERIS HVMANI OCCASIONE IMMVDVS HOMO CENSETOR.
Qui tetigerit cadaver hominis, & propter hoc septē dieb. fuerit immundus. Num. 19, 12
- CIX. AQVAVM LVSTRALIVM RITVM OBSERVATO.
Tollentq̄ de cineribus combustionis atq̄ peccati, & mittent aquas viuas Ibid. 19. *super eos in vas, in quibus cum homo mundus tinxerit hyssopum, asperget ex eo omne tentorium, & cunctam supellectilem, & c.*
- CIX. IMPVRS OMNIS AQVA MVNDA LAVATO.
Lauabitur aqua, & ita ingredietur castra. Leuit. 14, 15, 16, 17, & 22. Num. 19. Deut. 23.
- CX. LEPROSI LVSTRATIO CEDRO, HYSOPO, PVRPVRA, GEMINISQVE PASSERIBVS ET AQVA PARATOR.
Et in purificatione eius sumet duos passeres, lignumq̄ cedrinum, & vermiculum atque hyssopum, & immolato uno passere in vase fictili super aquas viuas, & c. Leuit. 14, 48
- CXI. LEPROSVS CVM LVSTRATVR, RADITOR.
Et die septimo radet capillos capitis, barbâmq̄ & supercilia, & totius corporis pilos, & c. Ibid. 14, 9
- CXII. LEPROSVS SEIPSVM NOTATO INDICATOQVE.
Quicumque maculatus fuerit lepra, & separatus est ad arbitrium sacerdotis, habebit vestimenta dissuta, caput nudum, os veste contactum, contaminatum ac sordidum se clamabit. Ibid. 13, 44
- CXIII. BOVEM RVPAM LVSTRATIONIS ERGO FACITO.
Præcipe filiis Israel ut adducant ad te vaccâ rufam ætatis integra, in qua nulla sit macula, nec portauerit iugum, & c. Et paulo inferius, Habebit hoc filij Israel, & advena qui habitant inter eos, sanctum iure perpetuo. Num. 19, 21
- CXIV. ANIMÆ HOMINIS DEVOTÆ ÆSTIMATIO ESTO.
Homo qui votum fecerit, & sponderit Deo animam suam, sub æstimatione dabit pretium. Leuit. 27, 2
- CXV. ANIMAL QVOD VOVERIS, ÆSTIMATOR.
Animal autem immundum, quod immolari Domino non potest, si quis vouerit, adducetur ante sacerdotem, & c. Ibid. 27, 11
- CXVI. ÆDIVM DEVOTARVM ÆSTIMATIO ESTO.
Homo si vouerit domum suam, & sanctificauerit Domino, considerabit eam sacerdos virum bona an mala sit; & iuxta pretium quod ab eo fuerit constitutum, venundabitur. Ibid. 27, 14
- CXVII. AGRVM SI SACRAVERIS, ÆSTIMANDVM TRADITO.
Quod si agrum possessionis suæ vouerit & consecraverit Domino, iuxta mensuram sementis æstimabitur pretium. Ibid. 16.

Myfker.
Leuit. 15.

Ibidem.

Num. 19, 12

Ibid. 19.

Num. 19. Deut. 23.

Leuit. 14, 48

Ibid. 14, 9

Ibid. 13, 44

Num. 19, 21

Leuit. 27, 2

Ibid. 27, 11

Ibid. 27, 14

Ibid. 16.

- Mysterium.** CXIIX. VSVS E SACRO PER ERROREM CAPTI EXPIATIO, SATISDATIO, ET QVINCTA MVLTCTA ESTO.
- Leuit. 5, 15.** Anima si prauaricans ceremonias per errorem in his quæ Domino sunt sanctificata, peccauerit, offeret pro delicto suo arietem immaculatum de gregibus, qui emi potest duobus siclis iuxta pondus sanctuarij: ipsumque quod intulit damni restituet, & quintam partem ponet supra, tradens sacerdoti, qui orabit pro eo, offerens arietem, & remittetur ei.
- Leuit. 19, 24.** CXIX. NOVÆ PLANTÆ QUARTI ANNI FRUCTVS GRATVLATIONIS ERGO SACER ESTO.
- Leuit. 19.** Quarto anno omnis fructus eorum sanctificabitur laudabilis Domino.
- Leuit. 19.** CXX. ANGLVLM MESSIS ET PROVENTVS EGENIS PERMITTITO.
- Cum messueris segetes terræ tuæ, non tondebis vsque ad solum superficiei terræ, SED pauperibus & peregrinis carpēda dimittes. Ego Dominus, &c.
- Leuit. 19.** CXXI. RACEMORVM AC FRVCTVVM CÆTERORVM RELIQVIAS EGENO HOSPITIQUE PERMITTITO.
- Nec remanētes spicas colliges. Pauperibus & peregrinis carpēda dimittes.
- Deut. 24.** CXXII. MANIPVLVM EXCIDENTEM EGENO ET HOSPITI RELINQVITO.
- Quando messueris segetes in agro tuo, & oblitus manipulum reliqueris, non reuertēris ut tollas illum, sed aduenam, & pupillum, & viduam auferre patieris.
- Ibidem.** CXXIII. RELIQVOS VINÆ RACEMOS EGENO ET HOSPITI SINITO.
- Si vindemiaueris vineam tuam, non colliges remanentes racemos, sed cedent in usum aduenæ, pupilli, & viduæ. memento quod & tu seruieris in Aegypto, & idcirco praciūdio tibi ut factas hanc rem.
- Leuit. 19.** CXXIV. VITIS DECIDENTES BACCAS EGENIS LINQVITO.
- Nec in vinea tua grana decidentia congregabis, sed pauperibus & peregrinis carpēda dimittes.
- Exodi 13, 19** CXXV. PRIMITIAS PRIMORVM TERRÆ TVÆ DEO SACRATO.
- Primitias frugum terræ tuæ deferes in domum Dei tui.
- Deut. 18, 4.** CXXVI. PRIMITIÆ ANNONÆ SACERDOTVM SVNTO.
- Primitias frumenti, & olei, & lanarum partem ex ouium tonsione.
- Leuit. 2, 7, 30** CXXVII. DECVMAS DEO REDDITO.
- Omnes decimæ terræ siue de frugibus, siue de pomis arborū, Domini sunt.
- Deut. 14, 22.** CXXIIX. DECVMAM ALTERAM IN SANCTO COMEDITO.
- Decimam partem separabis de cunctis fructibus tuis quæ nascuntur in terra per annos singulos, & comedes in conspectu Dei tui in loco quem elegerit, ut in eo nomen illius inuocetur.
- Nam. 18, 16.** CXXIX. LEVITES DECVMARVM DECVMAM SACERDOTIBVS REDDITO.
- Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: Præcipe Leuitis atque denuncia: Cum acceperitis à filiis Israel decimas quas dedi vobis, primitias earum offerte Domino, id est, decimam partem decimæ, ut reputetur vobis in oblationem primitiuorum, tam de areis quàm de torcularibus.
- Deut. 14, 16.** CXXX. TERTIO QVOQVE ANNO DECVMAM TERTIAM LEVITÆ, PAUPERI, ET HOSPITI REPONITO.
- Annoteritio separabis aliam decimam ex omnibus quæ nascuntur tibi co-

- Myster.** tempore, & repones intra ianuas tuas, venietque Leuites, qui aliam non habet partem nec possessionem tecum, & peregrinus, ac pupillus, & vidua qui intra portas tuas sunt, & comedent, & saturabuntur.
- Deut. 16, 13.** CXXXI. SANCTA IUSTA A TE PRÆSTITA CONFITETOR.
- Loqueris in conspectu Domini Dei tui, Attuli quod sanctificatum est de domo mea, & dedi illud Leuitæ & aduenæ, & pupillo ac viduæ, sicut iussit. &c.
- Ibid. 16, 9.** CXXXII. BENEFICIA DIVINA GRATVLAVNDVS RECOLITO.
- Accedesque ad sacerdotem qui fuerit in diebus illis, & dices ad eum: Profectior hodie coram Domino Deo tuo, quod ingressus sum in terram pro qua iuravit patribus nostris, &c.
- Num. 15, 18.** CXXXIII. LIBVM EX MASSA TVA DEO SACRATO.
- Cum veneritis in terram quam dabo vobis, & comederitis de panibus regionis illius, separabitis primitias Domino de cibis vestris: sicut de areis primitias separabitis, ita de pulmentis dabitur primitiua Domino.
- Exodi 23, 10** CXXXIV. SEPTIMO QVOQVE ANNO AGRI VACANTO.
- Sex annis seminabis terram, & congregabis fruges eius; anno autē septimo dimittes eam, & requiescere facies, ut comedant pauperes populi tui.
- Leuit. 25, 3.** CXXXV. SEPTIMO ANNO AB OPERA RVSTICA VACATO.
- Septimo anno sabbatum erit terra requiectionis Domini. & Septimo cessabis arare & metere.
- Exodi 34, 21** CXXXVI. ANNUM QVINQVAGESIMVM SACRVM DVCITO.
- Sanctificabis annum quinquagesimum.
- Leuit. 25, 10.** CXXXVII. SEPTIMO MENSE, DIE DECIMA ANNI QVADRAGESIMI NONI BVCCINA LIBERTATEM INDICITO.
- Numerabis tibi septem hebdomadas annorum, id est, septies septem, quæ simul faciunt annos quadraginta nouem, & clanges buccina mense septimo, decima die mensis.
- Ibid. 25, 8.** CXXXVIII. PRÆDIA ET AGRI EODEM ANNO GRATIS RESTITVNTOR.
- Cuncta regio possessionis vestræ sub redemptionis conditione vendetur. Anno Iubilæi redibunt omnes ad possessiones suas.
- Ibid. 25, 13.** CXXXIX. DOMVS INTRA MVROS VENDITAE INFRA ANNUM REDEMPTIO ESTO, POST ANNUM EMPTORI CONFIRMATOR.
- Qui vendiderit domum intra urbis muros, habebit licentiam redimendi donec vnus impleatur annus: si non redemerit, & anni circulus fuerit deuolutus, emptor possidebit eam, & posteri eius in perpetuum.
- Ibid. 25, 19.** CXL. ANNORVM AD IVBILÆVM RATIO CERTA HABETOR.
- Numerabis tibi septem hebdomadas annorum, id est, septies septem.
- Ibid. 25, 9.** CXLI. ANNO SEPTIMO DEBITVM FRATRI TVO REMITTITO.
- Septimo anno facies remissionem, quæ hoc ordine celebrabitur: Cui debetur aliquid ab amico vel proximo, ac fratre suo, repetere non poterit.
- Deut. 15, 3.** CXLII. AB EXTERIS DEBITVM REPETITO.
- A peregrino & aduenæ exiges.
- Ibid. 15, 2.** CXLIII. EX OMNI HOSTIA MACTATA, BRACHIVM, RENES, ET VENTRICVLVS SACERDOTI CADITO.
- Hoc erit iudicium sacerdotum à populo, & ab iis qui offerunt victimas,

- Myſter. *ſiue bouem, ſiue ouē immolauerint, dabunt ſacerdoti armum & uentriculum.*
- Deut. 18, 4. *Lanarum partem ex ouium tonſione [dabis illi.]*
- CXLV. DEVOTARVM RERVM IVDICIVM ESTO.
Omne quod Domino conſecratur, ſiue homo fuerit, ſiue animal, ſiue ager, ſicut poſſeſſio conſecrata, ad ius pertinet ſacerdotum.
- Deut. 12, 21. *CXLVI. ANIMALI IUGVLATO VESCITOR.*
Quando dilatauerit Dominus Deus tuus terminos tuos, ſicut locutus eſt tibi, & uolueris veſci carnis quas deſiderat anima tua, locus autem quem elegerit Dominus Deus tuus, ut ſit nomen eius ibi, procul fuerit; occides de armentis & pecoribus qua habueris, ſicut praecepit tibi.
- CXLVII. IUGVLATI ANIMALIS CRVOREM HYMO. CCCVLITQ.
Leuit. 17, 13. *Fundat ſanguinem eius, & operiat illum terra.*
- CXLIX. NIDI CARTI MATREM MITTITO.
Deut. 22, 7. *Abire patieris matrem, captos tenens filios.*
- CXLIX. EX QVADRV PEDIBVS QVOD GEMINATIS VNGVLIS RVMINAT, EDERE FAS ESTO.
Leuit. 11, 2. *Hec ſunt animalia qua comedere debetis de cunctis animantibus terra: Omne quod habet diuiſam ungulam, & ruminat in pecoribus, comedetis.*
- CL. AVIBVS PVRIſ VESCITOR.
Deut. 14, 11. *Omnes aues mundas comedito.*
- CLI. LOCUSTARVM DELECTVS AD CIBVM ESTO.
Leuit. 11, 21. *Quidquid ambulat quidem ſuper pedes, ſed habet longiora retrò crura, per qua ſalit ſuper terram, comedere debetis.*
- CLII. PISCIBVS SQVAMOSIS AC PINNATIS VESCITOR.
Leuit. 11, 9. *Hec ſunt qua gignuntur in aquis, & veſci licitum eſt: Omne quod habet pinnulas & ſquamias, tū in mari quàm in fluminibus & ſtagnis, comedetis.*
- CLIII. MENSIVM INSTITVENDORVM RATIO HABETOR.
Exodi 12, 1. *Menſis iſte vobis principium menſium, primus erit in menſibus anni.*
- CLIV. SEPTIMO QVOQVE DIE QUIESCITO.
Exodi 30, 10. *Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua: ſeptimo autem die ſabbatum Domini Dei tui eſt.*
- CLV. SABBATHVM COMMEMORATIONE SACRA CELEBRATO.
Exodi 20, 8. *Memento ut diem ſabbathi ſanctifices. Memento diei ſabbathi ad ſanctificandum illum.*
- CLVI. DECIMAQVARTÀ MENSIS PRIMI FERMENTVM E DOMO AVFERTO.
Exodi 12, 15. *In die primo non erit fermentum in domibus veſtris.*
- CLVII. LIBERTATIS AEGYPTIACÆ DIVINVM BENEFICIVM A DIEI QVINCTÆ DECIMÆ INITIO ENARRATO.
Exodi 13, 8. *Narrabiſque filio tuo in die illo, dicens: Hoc eſt quod fecit mihi Dominus quando egreſſus ſum de Aegypto. & Mementoſte diei huius in qua egreſſi eſtis de Aegypto, & de domo ſeruitutis, quoniam in manu forti eduxit vos Dominus de loco iſto.*

- CLVIII. EADEM DIE INFERMENTATVM EDITO.
Myſter. Exodi 12, 18. *Primo menſe quartadecima die menſis ad veſperam comedetis azyma, uſque ad diem viceſimam primam eiusdem menſis ad veſperam.*
- CLIX. EODEM DIE AB OPERA VACATO.
Ibid. 16. *Dies prima erit ſancta atque ſolemnis.*
- CLX. EIVSDEM FESTI SEPTIMVM DIEM VACATIONE OBSERVATO.
Ibid. *Et dies ſeptima eadem feſtinitate venerabilis.*
- CLXI. A FESTO GHOMER DIES NOVEM ET QVADRAGINTA NVMERATO.
Leuit. 23, 14. Deut. 16, 8. *Numeroſitis ergo ab altero die ſabbathi, in quo obtuliſtis manipulum primitiarum, ſeptem hebdomadas plenas, uſque ad alteram diem expletionis hebdomadae ſeptimae, id eſt, quinquaginta dies.*
- CLXII. QVINQVAGESIMA DIE FERIATOR.
Leuit. 23, 15. *Et vocabitis hunc diem celeberrimum atque ſanctiſſimum: omne opus ſeruile non facietis in eo. Legitimum ſempiternum erit in cunctis habitaculis & generationibus veſtris.*
- CLXIII. MENSIS SEPTIMI PRIMVM DIEM SACRV SANCTVM HABETO.
Num. 19, 8. *Menſis etiam ſeptimi prima dies venerabilis & ſancta erit: omne opus ſeruile non facietis in eo.*
- CLXIV. DECIMA SEPTIMI MENSIS DIE A VICTV CONTINETO.
Leuit. 16, 19. *Menſe ſeptimo, decima die menſis affligetis animas veſtras.*
- CLXV. EADEM DIE AB OPERIS VACATO.
Ibidem. *In hac die expiatio erit atque mundatio ab omnibus peccatis veſtris coram Domino. Sabbathum requietionis eſt.*
- CLXVI. VMBRACVLORVM DIES PRIMVS SACER SANCTVS-QVE ESTO.
Leuit. 23, 35. *Dies primus vocabitur celeberrimus atque ſanctiſſimus.*
- CLXVII. VMBRACVLORVM OCTAVVS FERALIS AC SANCTVS ESTO.
Ibidem. *Dies quoque octauus erit celeberrimus atque ſanctiſſimus.*
- CLXVIII. TOTIS SEPTEM DIEBVS VMBRACVLA HABITATOTE.
Ibidem. *Et habitabitis in umbraculis ſeptem diebus. Omnis qui de genere Iſrael eſt, manebit in tabernaculis, ut diſcant poſteri veſtri quòd in tabernaculis habitare fecerim filios Iſrael cum educaſſem eos de terra Aegypti. Ego Dominus Deus veſter.*
- CLXIX. LVLEBVM SEPTEM VMBRACVLORVM DIEBVS CIRCVMFERTO, LATITIAMQVE CVRATO.
Ibid. *Sumetis vobis die primo fructus arboris pulcherrime, ſpatulasq; palmarum, & ramos ligni denſarum frondium, & ſalices de torrente, & letabimini coram Domino Deo veſtro.*
- CLXX. SEPTIMI MENSIS DIE PRIMA CLANGOREM CELEBREM REDDITO.
Num. 19, 1. *Dies clangoris eſt, & tubarum.*

Myſter. CLXXI. DIMIDIUM SICLI SINGVLI QVOTANNIS IN SANCTO PENDINGTO.

Exodi 30, 12 Quando tuleris summam filiorum Iſrael iuxta numerum, dabunt ſinguli pretium pro animabus ſuis Domino, & non erit plaga in eis cum fuerint recenſiti. Hoc autem dabit omnis qui tranſit ad nomen, dimidium ſicli iuxta menſuram templi.

Deut. 18, 14. CLXXII. VATI DEI AVTHORITATEM EDICENTI OBAVDITO. Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis, ſicut me, ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus: ipſum audies.

Ibid 17, 15. CLXXIII. REGEM TIBI PRÆFICITO. Cùm ingreſſus fueris terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi, & poſſederis eam, habitauerisq; in illa, & dixeris, Cōſtituam ſuper me Regem, ſicut habent omnes per circuitum nationes: eum conſtitues, quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum.

Ibid. 17, 12 Concilium. CLXXIV. MAGISTRATVI OBSEQVITOR. Et facies quodcunq; dixerint qui præſunt loco quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius, ſequerisq; ſententiam eorum.

Exodi 21, 2. CLXXV. IN IVDICIIS PLVRIMORVM SENTENTIAM SEQVITOR. CLXXVI. MAGISTRATVS AC IVDICVM COLLEGIA IN CIVITATIBVS INSTITVVTOR.

Deut. 16, 18. Indices & magiſtros conſtitues in omnibus portis tuis quas Dominus Deus tuus dederit tibi per ſingulas tribus tuas, ut iudicent populum iuſto iudicio.

Leuit. 19, 16. CLXXVII. IVRE EXERCENDO IVSTE FACITO. Iuſte iudica proximo tuo.

CLXXVIII. TESTIS QVOD NOVERIT RESPONDETO. Si peccaverit anima, & audierit vocem iurantis, teſtisq; fuerit quòd aut ipſe viderit, aut conſcius eſt, niſi indicaverit, portabit iniquitatem ſuam.

Deut. 13, 14. CLXXIX. TESTIMONIA DILIGENTER SYMITO. Quere ſolicite, & diligenter rei veritatem perſpecta, & c.

Ibid. 19, 18 Mſs. CLXXX. TESTIS FALSI FICTIVE PRO MENTE PŒNAS DATO. Cùmq; diligenter perſcrutantes, inuenerint falſum teſtem dixiſſe contra fratrem ſuum mendacium, reddent ei ſicut fratri ſuo facere cogitavit.

CLXXXI. HOMICIDIUM INCERTO AVTHORE DEPREHENSVM, RITE EXPIANDVM PROCVRATO.

Deut. 21, 1. Cùm inuentum fuerit in terra quam Dominus Deus tuus daturus eſt tibi, hominis cadauer occiſi, & ignorabitur cadis reus, egredientur maiores natu, & iudices tui, & mettentur à loco cadaueris ſingularum per circuitum ſpatia ciuitatum; & quam viciniorem cateris eſſe perſpexerint, ſeniores ciuitatis illius tollent vitulam de armento, quæ non traxit iugum, nec terram ſcidit vomere, & ducent eam ad vallem aſperam atque ſaxoſam, quæ nunquam arata eſt, nec ſementem recepit, & cadent in ea ceruices vitulæ: accedentq; ſacerdotes filij Leui, quos elegerit Dominus Deus tuus ut miniſtrent ei, & benedicant in nomine eius, & ad verbum eorum omne negotium

tium: & quicquid mandum vel immundum eſt, iudicetur. Et venient omnes maiores natu ciuitatis illius ad interfectum, lauabuntq; manus ſuas ſuper vitulam quæ in valle percuffa eſt, & dicent: Manus noſtra non effuderunt ſanguinem hunc, nec oculi viderunt. propitiuſ eſto populo tuo Iſrael, quem redemiſti, Domine, & ne reputes ſanguinem innocentem in medio populi tui Iſrael. Et auferetur ab eis reatus ſanguinis: tu autem alienus eris ab innocentis cruore qui fuſus eſt, cum feceris quod præcepit Dominus.

CLXXXII. HOMICIDIIS REPENTINIS VRBES SEX PEREVGII CAUSA COMPARATO, VIAS INSTRVITO.

Deut. 19, 6. Tres ciuitates ſeparabis tibi in medio terra, quam Dominus Deus tuus dabit tibi in poſſeſſionem, ſternens diligenter viam: & in tres equaliter partes totam terræ tuæ prouinciam diuides: ut habeat è vicino qui propter homicidium profugus eſt, quò poſſit euadere. Hæc erit lex homicidæ fugientis, cuius vita ſeruanda eſt. Qui percufferit proximum ſuum neſciens, & qui heri & nudius tertius nullum contra eum odium habuiſſe comprobatur, ſed abiſſe cum eo ſimpliciter in ſyluam ad ligna cadenda, & in ſuccione lignorum ſecuris fugerit manu, ferrumq; lapſum de manubrio, amicum eius percufferit, & occiderit: hic ad vnā ſupradictarum urbium confugiet, & viuet: ne forſitan proximus eius, cuius effuſus eſt ſanguis, dolore ſtimulatus, perſequatur, & apprehendat eum ſi longior via fuerit, & percutiat animam eius qui non eſt reus mortis: quia nullum contra eum qui occiſus eſt, odium prius habuiſſe monſtratur. Idcirco præcipio tibi, ut tres ciuitates equalis inter ſe ſpatij diuidas. Cùm autem dilatauerit Dominus Deus tuus terminos tuos, ſicut iurauit patribus tuis, & dederit tibi cunctam terram quam eis pollicitus eſt, (ſi tamen cuſtodieris mandata eius, & feceris quæ hodie præcipio tibi, ut diligas Dominum Deum tuum, & ambules in viis eius omni tempore) addeſ tibi tres alias ciuitates, & ſupradictarum trium urbium numerum duplicabis: ut non effundatur ſanguis innoxius in medio terra, quam Dominus Deus tuus dabit tibi poſſidendam, ne ſis ſanguinis reus. Si quis autem odio habens proximum ſuum, inſidiatus fuerit vitæ eius, ſurgensque percufferit illum, & mortuus fuerit, fugeritq; ad vnā de ſupradictis urbibus, mittent ſeniores ciuitatis illius, & arripient eum de loco effugij, tradentq; in manu proximi, cuius ſanguis effuſus eſt, & morietur. Non miſereberis eius, & auferes innoxium ſanguinem de Iſrael, ut bene ſit tibi.

CLXXXIII. HABITANDI CAUSA LEVITIS VRBES ASSIGNANTOR.

Num. 35. Præcipe filiis Iſrael ut dent Leuitis de poſſeſſionibus ſuis vrbes ad habitandum, & ſuburbana earum per circuitum: ut ipſi in oppidis maneat, & ſuburbana ſint pecoribus & iumentis: quæ à muris ciuitatum forinſecus, per circuitum, mille paſſuum ſpatio tendentur, contra Orientem duo millia erunt cubiti, & contra Meridiem ſimiliter erunt duo millia: ad mare quoque quod reſpicit ad Occidentem, eadem menſura erit, & Septentrionalis plaga equali termino finietur. eruntq; vrbes in medio, & foris ſuburbana.

De ipsis autem oppidis, quae Leuitis dabitur, sex erunt in fugitiuorum auxilia separata, ut fugiat ad ea qui fuderit sanguinem: & exceptis his, alia quadraginti duo oppida, id est, simul quadraginta octo cum suburbanis suis. Ipsaeque urbes quae dabuntur de possessionibus filiorum Israel, ab his qui plus habent, plures auferentur: & qui minus, pauciores. Singuli iuxta mensuram hereditatis suae, dabunt oppida Leuitis.

CLXXXIV. AEDIFICANDO PERICVLVS CAVETO.

Deut. 12, 8. Cum aedificaueris domum nouam, facies murum tecti per circuitum: ne effundatur sanguis in domo tua, & sis reus labere alio, & in praecipitium ruere.

CLXXXV. VANORVM NUMINVM CVLTVM PRORSVS TOLLITO.

Deut. 12, 2. Subuertite omnia loca in quibus coluerunt gentes, quas possessuri estis, deos suos super montes excelsos & colles, & subter omne lignum frondosum. Dissipate aras earum, & confringite statuas, lucos igne comburite, & idola comminuite: disperdite nomina earum de locis illis.

CLXXXVI. VRBEM DEVOTAM IGNI ABSVMITO.

Deut. 13, 12. Si audieris in una urbium tuarum, quas Dominus Deus tuus dabit tibi ad habitandum, dicentes aliquos, Egressi sunt filii belial de medio tui, & auerterunt habitatores urbis suae, atque dixerunt, Eamus, & seruiamus diis alienis quos ignoratis; quare sollicitè: & diligenter rei veritate perspecta, si inueneris certum esse quod dicitur, & abominationem hanc opere perpetratam, statim percuties habitatores urbis illius in ore gladii, & delebis eam, omniaque quae in illa sunt usque ad pecora, quidquid etiam supellectilis fuerit, congregabis in medio platearum eius, & cum ipsa ciuitate succendes, ita ut vniuersa consumas Domino Deo tuo, & sit tumulus sempiternus.

CXXXVII. NATIONES TIBI A DEO TRADITAS PRORSVS DELETO.

Deut. 10, 16. De his autem ciuitatibus quae dabantur tibi, nullum omnino patieris viuere, sed interficies in ore gladii; Hethaem videlicet, & Amorrhaeum, & Chanaanem, Pherezaem, & Heueum, & Iebusaeum; sicut praecepit tibi Dominus Deus tuus.

CLXXXVIII. AMALEKITAM PRORSVM DELETO.

CLXXXIX. INIMICITIARVM AMALEKI MEMENTO.

Deut. 15, 17. Memento quae fecerit tibi Amalech in via quando egrediebaris ex Aegypto: quomodo occurrerit tibi, & extremos agminis tui, qui lassè residebant, ceciderit, quando tu eras fame & labore confectus, & non timuerit Deum. Cum ergo Dominus Deus tuus dederit tibi requiem, & subiecerit cunctas per circuitum nationes in terra quam tibi pollicitus est; delebis nomen eius sub calce.

CXC. CVM HOSTE REMOTIORE DE PACE AGITO: VOLENTE, Aequa conditione seruato; NOLENTE, BELLVM INITO, VIROS OCCIDITO, FEMINAS AC PVEROS ABDVCITO, SPOLIATO, PRÆDAM FACITO.

Deut. 10, 10. Si quando accesseris ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primum pacem. Si receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea est, saluabitur, & seruiet tibi sub tributo. Sin autem fœdus inire noluerit, & ceperis contra

contra te bellum, oppugnabis eam. Cumque tradiderit Dominus Deus tuus illum in manu tua, percuties omne quod in ea generis masculini est, in ore gladii, abique mulieribus & infantibus, iumentis & ceteris quae in ciuitate sunt. Omnem prædam exercitus diuites, & comedes de spoliis hostium tuorum, quae Dominus Deus tuus dederit tibi. Sic facies cunctis ciuitatibus quae à te procul valde sunt, & non sunt de his urbibus quas in possessionem accepturus es.

CXCI. SACERDOS LEGITIMI BELLI CAUSA CONSTITVTVS, PARTES SVAS PERAGITO.

Deut. 20, 2. Appropinquante autem iam prælio, stabit sacerdos ante aciem, & sic loquitur ad populum: Audi Israel, vos hodie contra inimicos vestros pugnam committitis: non pertimescat cor vestrum, nolite metuere, nolite cedere, nec formidetis eos: quia Dominus Deus vester in medio vestri est, & pro vobis contra aduersarios dimicabit, ut eruat vos de periculo. Duces quoque per singulas turmas audiente exercitu proclamabunt: Quis est homo qui aedificauit domum nouam, & non dedicauit eam? vadat, & reuertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, & alius deducet eam. Quis est homo qui plantauit vineam, & necdum fecit eam esse communem, de qua vesci omnibus liceat? vadat, & reuertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, & alius homo eius fungatur officio. Quis est homo qui despondit uxorem, & non accepit eam? vadat, & reuertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, & alius homo accipiat eam. His dictis addent reliqua, & loquentur ad populum: Quis est homo formidolosus, & corde pauido? vadat, & reuertatur in domum suam, ne pauere faciat cor dafratrum suorum, sicut ipse timore perterritus est.

CXCII. LOCVM EXTRA CASTRA MVNDICIÆ CAUSA OPTATO.

Habebis locum extra castra, ad quem egrediaris ad requisita natura. Deut. 21, 13

CXCIII. PAXILLVM IN BALTHEO, AD FODIENDI VSVM, BELLI TEMPORE GESTATO.

Ibidem. Gerens paxillum in baltheo, cumque sederis, fodies per circuitum, & egesta humo operies quo releuatus es: (Dominus enim Deus tuus ambulat in medio castrorum tuorum, ut eruat te, & tradat tibi inimicos tuos) & sint castra tua sancta, & nihil in eis appareat fœditatis, ne derelinquat te.

CXCIV. REM PER VIM, FVRTVMVE, FRAVDEMVE, DOLVMVE, MALVM ALII ABLATAM, EI, CVIVS FVERAT, INTEGRAM RESTITVITO. SIN MINVS, SATISDATO, QVINCTVPLVM ADDITO.

Leuit. 5, 2. Anima quae percauerit, & contempto Domino negauerit proximo suo depositum, quod fidei eius creditum fuerat, vel ut aliquid extorserit, aut calumniam fecerit, siue rem perditam inuenerit, & inficiens insuper peierauerit, & quolibet aliud ex vbius fecerit, in quibus solent peccare homines; conuicta delicti, reddet omnia, quae per fraudem voluit obtinere, integra, & quintam in iuper partem domino cui damnum intulerat.

- Mysterium. CXCIV. PAUPERI SVBSIDIVM PORRIGITO.
Deut. 1. *Aperies manum pauperi, & dabis mutuum quo eum indigere perspexeris. & Si attenuatus fuerit frater tuus, & infirmus manu, & susceperis eum quasi aduenam & peregrinum, & vixerit tecum, ne accipias usuras ab eo, nec amplius quam dedisti. Time Deum tuum, ut possit viuere frater tuus apud te.*
- CXCVI. SERVVM DIMISSVM DONIS PROSEQVITOR.
Deut. 15, 14. *Dabis viaticum de gregibus, & de area, & torculari tuo, quibus Dominus Deus tuus benedixerit tibi.*
- CXCVII. PAUPERI MVTVVM DATO.
Exodi 22, 24. *Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi qui habitat tecum.*
- CXCIX. AB ALIENIGENA FOENVS CAPITO.
Deut. 23, 19. *Alieno fœnerabis.*
- CXCIX. PIGNVS PAUPERI OPORTVNE VSVS CAUSA CONCEDITO.
Deut. 24, 13. *Reddes ei ante solis occasum, ut dormiens in vestimento suo benedicat tibi, & habeas iustitiam coram Domino Deo tuo.*
- CC. MERCENARIO OPERÆ MERCEDEM PERSOLVITO.
Ibid. 24, 15. *Eadem die reddes ei pretium laboris sui ante solis occasum, quia pauper est, & ex eo sustentat animam suam: ne clamet contra te ad Dominum, & reputetur tibi in peccatum.*
- CCI. OPERÆ DE VINEÆ, VEL DE SEGETIS FRVCTV VESCI FAS ESTO.
Deut. 23, 24. *Ingressus vineam proximi tui comede vvas quantum tibi placuerit: foras autem ne efferas tecum. Si intraueris segetem amici tui, franges spicas, & manu conteres, falce autem non metes.*
- CCII. INIMICI IVMENTVM SVB ONERE IACENS, SVBLEVATO.
Exodi 23, 5. *Si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibus, sed subleuabis cum eo.*
- CCIII. IVMENTVM ONERARE LABORANTI AVXILIATOR.
Deut. 22, 4. *Si videris asinum fratris tui, aut bouem cecidisse in via, non despicies, sed subleuabis cum eo.*
- CCIV. REM ALTERI PERDITAM, VBI INVENERIS, REFERTO.
Deut. 22, 1. *Reduces fratri tuo, etiam si non est propinquus frater tuus, nec nosti eum: duces in domum tuam, & erunt apud te quam diu querat ea frater tuus, & recipiat. Similiter facies de asino & de vestimento, & de omni re fratris tui quæ perierit, si inueneris eam.*
- CCV. FRATREM ERRANTEM CORRIPITO.
Leuit. 19, 17. *Publicè argue eum.*
- CCVI. PROXIMVM VTI IPSVM TE AMATO.
Ibid. 19, 18. *Diliges amicum tuum sicut te ipsum. Ego Dominus.*
- CCVII. ADVENAM IMPENSE AMATO.
Deut. 10, 18. *Et vos ergo amate peregrinos, quia & ipsi fuistis aduenæ in terra Aegypti.*
- CCIX. LIBRÆ IVSTA ÆQVAQVE RATIO OBSERVATOR.
Leuit. 19, 36. *Statera iusta, & æqua sint pondera; iustus modius, æquusq; sextarius.*

- CCIX. MAGISTRATVI ET SENECTÆ HONOREM DEFERTO.
Coram cano capite consurge, & honora personam senis, & time Dominum Deum tuum. Ego sum Dominus. Ibid. 19, 32.
- CCX. PATREM AC MATREM AMPLIFICATO.
Honora patrem tuum, & matrem tuam, ut sis longæuus super terram quam Dominus Deus tuus dabit tibi. Exodi 20, 12.
- CCXI. PARENTES REVERENTER COLITO.
Vnusquisque patrem suum, & matrem suam timeat. Leuit. 19, 3.
- CCXII. FRVCTVM FERTO, NVMERVM AVGETO.
Et vos crescite & multiplicamini, & replete terram. Genesis 2, 7.
- CCXIII. VXOR DVCTA VIRO, CERTO MVNERE DICATOR.
Si acceperit homo uxorem, & habuerit eam. Deut. 24, 1.
- CCXIV. VIRO APVD VXOREM PRIMO ANNO IMMVNITATEM DATO.
Vacabit absque culpa, ut uno anno letetur cum uxore. Ibid. 24, 5.
- CCXV. MASCVLVM OMNEM CIRCVCIDITO.
Circuncidetur vobis omne masculinum, & circuncidetur carnem præputij vestri, ut sit in signum fœderis inter me & vos. Genesis 17.
- CCXVI. DEMORTVI ABSQ; LIBERIS VXOREM AFFINIS DVCITO.
Deut. 25, 5. *Quando habitauerint fratres simul, & vnus ex eis absque liberis mortuus fuerit, vxor defuncti non rubet alteri: sed accipiet eam frater eius, & suscitabit semen fratris sui, & primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit, ut non deleatur nomen eius ex Israel. Sin autem noluerit accipere uxorem fratris sui quæ ei lege debetur, perget mulier ad portam ciuitatis, & interpellabit maiores natu, dicetq;: Non vult frater viri mei suscitare nomen fratris sui in Israel, nec me in coniugium sumere. Statimq; accersit eum facient, & interrogabunt. Si responderit, Nolo eam uxorem accipere: Accedet mulier ad eum coram senioribus, & tollet calceamentum de pede eius, spuetq; in faciem illius, & dicet: Sic fiet homini qui non edificat domum fratris sui. Et vocabitur nomen illius in Israel, Domus discalceati.*
- CCXIX. VIRGINEM QVI VITIARIT, MVLTATOR, VXOREMQ; PERPETVAM HABETO.
Si inuenerit vir puellam virginem, quæ non habet sponsum, & apprehensus concubuerit cum illa, & res ad iudicium venerit: dabit, qui dormiuit cum ea patri puella quinquaginta siclos argenti, & habebit eam uxorem, quia humiliavit illam: non poterit dimittere eam cunctis diebus vitæ suæ. Deut. 22, 28.
- CCXIX. QVI DVCTAM SIBI VXOREM PROBRI FALSO INSIMYLARIT, VAPVLATO, EAMQ; PERPETVO HABETO.
Si duxerit vir uxorem, & postea odio habuerit eam, quæ fueritq; occasio- nes quibus dimittat eam, obiciens ei nomen pessimum, & dixerit, Vxorem hanc accepi, & ingressus ad eam, non inueni virginem: tollent eam pater & mater eius, & ferens secum signa virginitatis eius ad seniores urbis qui in porta sunt: & dicet pater, Filiam meam dedi huic uxorem: quam quia odit, imponit ei nomen pessimum, ut dicat, Non inueni filiam tuam virginem: & ecce hæc sunt signa virginitatis filia mea. expandent vestimentum coram se- Ibid. v. 14.

nioribus ciuitatis: apprehendentq; serues urbis illius virum, & verberabunt illum; condemnantes in super centum siclis argenti, quos dabit patri puella, quoniam diffamauit nomen pessimum super virginem Israel: habebitque eam uxorem, & non poterit dimittere eam omnibus diebus vite sue.

CCXX. QVI VIRGINEM SEDUCTAM VITIARIT, DOTE M DATO, AC DVCITO, PATRE NON RENVENTE.

Exod. 22, 16.

Si seduxerit quis virginem nondum desponsatam, dormieritq; cum ea: dotabit eam, & habebit eam in uxorem. Si pater eius dare noluerit, reddet pecuniam iuxta modum dotis quam virgines acciperent consueuerunt.

CCXXI. MULIEREM CAPTIVAM QVI DVCERE VOLET, RITE INITIATAM, LEGITIME DVCITO.

Deut. 21, 10.

Si egressus fueris ad pugnam contra inimicos tuos, & tradiderit eos Dominus Deus tuus in manu tua, captiuo que duxeris, & videris in numero captiuorum mulierem pulchram, & adamaueris eam, & uoluerisq; habere uxorem, introduces eam in domum tuam: qua radet caluariem, & circumcides ungues, & depones vestem in qua captiua est: sedensque in domo tua, stabit patrem & matrem suam uno mense: & postea intrabis ad eam, dormiesq; cum illa, & erit uxor tua.

CCXXII. UXOREM QVI OB TURPITUDINEM DIMISERIT, LIBELLO REPUDIII PROSEQUIOR.

Ibid. 24, 1.

Si acceperit homo uxorem, & habuerit eam, & non inuenerit gratiam ante oculos eius propter aliquam foeditatem: scribet libellum repudij, & dabit in manu illius, & dimittet eam de domo sua.

CCXXIII. UXOREM VIRO ADULTERII SUSPECTAM RITUALI DEVOTIONE EXAMINATAM, IN CVLPA, VEL EXTRA CVLPAM PONITO.

Num. 5, 12.

Vir cuius uxor errauerit, maritumque contemnens dormierit cum altero viro, & hoc maritus deprehendere non quierit, sed latet adulterium, & testibus argui non potest, quia non est inuenta in stupro: si spiritus zelotypiae concitauerit virum contra uxorem suam, quae vel polluta est, vel falsa suspitione appetitur: adducet eam ad sacerdotem, & offeret oblationem pro illa decimam partem sati farinae hordeaceae: non fundet super eam oleum, nec imponet ibus: quia sacrificium zelotypiae est, & oblatio inuestigat adulterium. Offeret igitur eam sacerdos, & statuet coram Domino: assumetque aquam sanctam in vase fictili, & paucillum terrae de pavimento tabernaculi mittet in eam. Cumq; steterit mulier in conspectu Domini, discooperiet caput eius, & ponet super manus illius sacrificium recordationis, & oblationem zelotypiae: ipse autem tenebit aquas amarissimas, in quibus cum exsecratione maledicta congescit, adurabitque eam, & dicit: Si non dormiuit vir alienus tecum, & si non polluta es deserto mariti thoro, non te nocebunt aquae istae amarissimae, in quas maledicta congescit. Si autem declinasti a viro tuo, atque polluta

polluta es, & concubuiisti cum altero viro, his maledictionibus subiacebis: Det te Dominus in maledictionem exemplumque cunctorum in populo tuo. putrescere faciat femur tuum, & tumens uterus tuus dirumpatur. ingrediansur aqua maledicta in ventrem tuum, & utero tumescente putrescat femur. Et respondebit mulier, Amen, amen. Scribetque sacerdos in libello ista maledicta, & delebit ea aquis amarissimis, in quas maledicta congescit, & dabit ei bibere. Quas cum exhauerit, tollet sacerdos de manu eius sacrificium zelotypiae, & eleuabit illud coram Domino, imponetque illud super altare: ita dumtaxat ut prius pugillum sacrificij tollat de eo quod offertur, & incendat super altare; & sic potum dei mulieri aquas amarissimas. Quas cum biberit, si polluta est, & contempto viro adulterij rea, pertransibunt eam aquae maledictionis, & inflato ventre computrescet femur: eritq; mulier in maledictionem, & in exemplum omni populo. Quod si polluta non fuerit, erit innoxia, & faciet liberos. Ista est lex zelotypiae. Si declinauerit a viro suo, & si polluta fuerit, maritusq; zelotypiae spiritu concitatus adduxerit eam in conspectu Domini, & fecerit ei sacerdos iuxta omnia quae scripta sunt, maritus absque culpa erit, & illa recipiet iniquitatem suam.

CCXXIV. PLAGAS COMMERTVS VAPVLATO PRONVS.

Si autem eum qui peccauerit, dignum viderint plagis, prosternent, & coram se facient verberari. Pro mensura peccati, erit & plagarum modus. Deut. 25, 2.

CCXXV. QVI HOMICIDIUM NON EX STUDIO FECERIT, IN PERPVGII VRBE TVTVS MANETO.

Quod si fortuito, absque odio & inimicitia, quicumque horum fecerit, & hoc audiente populo fuerit comprobatum, atque inter percussorem & propinquum sanguinis quaestio ventilata: liberabitur innocens de vltoris manu, & reducetur per sententiam in urbem ad quam confugerat, manebitq; ibi, donec sacerdos magnus, qui oleo sancto unctus est, moriatur. Num. 35, 22.

CCXXVI. SCELVS VLCISCITOR.

Qui percusserit seruum suum vel ancillam virga, & mortui fuerint in manibus eius, criminis reus erit. Exod. 21, 20.

CCXXVII. SCELERV M PARS STRANGVLATIONI OBNOXIA ESTO.

Qui maledixerit patri suo aut matri, morte moriatur. Leuit. 24, 9.

& toto cap.

CCXXVIII. FLAGITIA IGNI VINDICATO.

Qui supra uxorem filiam, duxerit matrem eius, scelus operatus est: uiuus ardebit cum eis. Ibid. 20, 14.

CCXXIX. IMPIETATEM SAXIS PVNITO.

Cum reperti fuerint apud te intra vniam portarum tuarum, quas Dominus Deus tuus dabit tibi, vir aut mulier qui faciant malum in conspectu Domini. Deut. 17, 2.

Domini.

Domini Dei tui, & transgrediantur pactum illius, ut vadant, & seruiant diis alienis, & adorent eos, solem & lunam, & omnem militiam caeli, quae non praecepi; & hoc tibi fuerit nunciatum, audiensq; inquisieris diligenter, & verum esse repereris, & abominatio facta est in Israel. educes virum ac mulierem, qui rem sceleratissimam perpetrarunt, ad portas ciuitatis tuae, & lapidibus obruentur.

CCXXX. SUSPENSIO QUOQUE POENAE GENVS ESTO.

CCXXXI. IUDICII SENTENTIA INTERFECTVS, SEPELITOR.

Deut. 11, 21. *Quando peccauerit homo quod morte plectendum est, & adiudicatus morti, appensus fuerit in patibulo: In eadem die sepelietur.*
Ibidem.

CCXXXII. SERVIS HEBRAEIS PECVNIA EMPTIS, VITAE, COMMODI, AC LIBERTATIS CERTVM IVS OBSERVATOR.

Exodi 11, 2. *Si emeris seruum Hebraum, sex annis seruiet tibi, septimo egredietur liber gratis. Cum quali veste intrauerit, cum tali exeat. Si habens uxorem, & uxor egredietur simul. Sin autem Dominus dederit illi uxorem, & pepererit filios & filias: mulier & liberi eius erunt domini sui, ipse vero exibit cum vestitu suo.*

CCXXXIII. ANCILLAM ISRAELITEM QUI DVXERIT, VT LIBERAM HABETO, VEL DIMITTITO.

CCXXXIV. ANCILLA ISRAELITES FASTIDIENTI HERO REDIMITOR.

Ibid. v. 8. *Si displicuerit oculis domini sui, cui tradita fuerat, dimittet eam.*

CCXXXV. SERVITII CHANANAEI PERPETVA SERVITVS ESTO.

Leuit. 25, 44. *Seruus & ancilla sint vobis de nationibus quae in circuitu vestro sunt, & de aduenis qui peregrinantur apud vos: vel qui ex his nati fuerint in terra vestra, hos habebitis famulos, & haereditario iure transmittetis ad posteros, ac possidebitis in aeternum.*

CCXXXVI. IN NOCENTEM VLTIONIS IUDICIUM DATOR.

Exodi 21, 22. *Si rixati fuerint viri, & percusserit quis mulierem pregnantem, & abortiuum quidem fecerit, sed ipsa vixerit; subiacebit damno quantum maritus mulieris expetierit, & arbitri iudicauerint. Sin autem mors eius fuerit subsequuta, reddet animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, adustionem pro adustione, vulnus pro vulnere, liuorem pro liuore.*

CCXXXVII. SI BOS CORNU FERIENS HOMINEM OCCIDERIT, SAXIS OBRVITOR, BOVIS DOMINVS IMMVNIS IUDICATOR, NISI PRÆMONITVS CAVERE NEGLEXERIT.

Exodi 21, 28. *Si bos cornu percusserit virum aut mulierem, & mortui fuerint, lapidibus obruetur, & non comedentur carnes eius: dominus quoque bouis innocens erit. Quod si bos cornu petiit fuerit ab heri & nudius tertius, & contestati sunt dominum eius, nec recluserit eum dominus, occideritq; virum aut mulierem: & bos lapidibus obruetur, & dominum eius occident. Quod si pretium fuerit ei impositum, dabit pro anima sua quidquid fuerit postulat. Filium quoque & filiam si cornu percusserit, simili sententia subiacebit.*

CCXXXVIII. SI QVADRVPE IN PVTEVM FOVEAMVE PATENTEM DECIDENS, LAESA FVERIT, QUI FODERIT, PRETIUM REDDITO, QVADRVPEDEMQUE SIBI CAPESSITO.

Si quis aperuerit cisternam, & foderit, & non operuerit eam, cecideritq; bos aut asinus in eam, reddet dominus cisterna pretium iumentorum: quod autem mortuum est, ipsius erit. Exodi 21, 33.

CCXXXIX. FVR PRO BOVE QVEM FVRTO ABEGERIT, QVINCVPLVM, PRO OVE QVADRVPLVM, INTEGRAREPERTA, EI DVPLVM REDDITO. IDEM SI PARIETEM PERTVNDERE DEPREENSVS NOCTV OCCIDATVR, OCCISOR INDEMNATVS ABITO. FVRTI MVLCTAM, QUI SOLVENDO NON ERIT, EX EDICTO VENITO.

Si quis furatus fuerit bouem aut ouem, & occiderit, vel vendiderit: quinque boues pro vno boue restituet, & quatuor oues pro vna oue. Si effringens fur domum, siue suffodiens fuerit inuentus, & accepto vulnere mortuus fuerit; percussor non erit reus sanguinis. Quod si orto sole hoc fecerit, homicidium perpetravit, & ipse morietur. Si non habuerit quod pro furto reddat, ipse venundabitur. Si inuentum fuerit apud eum quod furatus est, viuens, siue bos, siue asinus, siue ovis, duplum restituet. Ibid. 22, 1.

CCXL. QUI ALIENVM FVNDVM INCENDERIT, OPTIMA FVNDI SVI PARTE MVLCTATOR.

Si laferit quispiam agrum vel vineam, & dimiserit iumentum suum ut depascatur aliena: quidquid optimum habuerit in agro suo, vel in vinea, pro damni aestimatione restituet. Ibid. v. 5.

CCXLI. QUI INCENDIO CAVSAM NON SPONTE TVLERIT, DAMNVN RESARCITO.

Si egressus ignis inuenerit spinas, & comprehenderit acervos frugum, siue stantes segetes in agris, reddet damnum qui ignem succenderit. Ibid. v. 6.

CCXLII. ALIENAM QVADRVPEDEM QUI SINE MERCEDE CVSTODIERAT, MORTVAM AVT IMMINVTAM, VEL VI ABACTAM; SI VEL TESTIBVS DOCVERIT, VEL IVRAMENTO CONFIRMAVERIT, IMMVNIS MITTITOR. FVRTO ABLATAM EXSOLVITO. A FERIS RAPTAM INDICATO.

Si quis commendauerit proximo suo asinum, bouem, ouem, & omne iumentum ad custodiam, & mortuum fuerit, aut debilitatum, vel captum ab hostibus, nullusq; hoc viderit: iusurandum erit in medio, quod non extenderit manum ad rem proximi sui: suscipietq; Dominus iuramentum, & ille reddere non cogetur. Quod si furto ablatum fuerit, restituet damnum domino. Si comestum a bestia, deferat ad eum quod occisum est, & non restituet. Ibid. v. 10.

CCXLIII. REI VEL PECVNIAE DEPOSITAE, AC FVRTO ABLATAE, IUDICIUM EX IVRAMENTO FACITOR, VEL IMMVNITATIS, VEL SATISDACTIONIS. SI FVR INVENTVS FVERIT, DVPLVM SOLVITO.

Si quis commendauerit amico pecuniam aut vas in custodiam, & ab eo qui susceperat, furto ablata fuerint: si inuenitur fur, duplum reddet: si latet fur, dominus domus applicabitur ad deos, & iurabit quod non extenderit manum in rem proximi sui, ad perpetranda fraudem, tam in boue quam Ibid. v. 7.

in asino, & oue, ac vestimento, & quidquid damnnum inferre potest: ad deos utriusque causa perueniet: & si illi iudicauerint, duplum restituet proximo suo.

CCXLIII. COMMODATA QUADRVPE, QUÆ ABSENTE DOMINO PERIERIT, IMMINVTAVE FVERIT, AB EO QUI ACCEPERAT, SATISDATOR, NISI MERCEDIS CONDITIO PRÆIVERIT.

Ibid. v. 14. *Qui à proximo suo quidquã horum mutuo postulauerit, & debilitatum aut mortuum fuerit, domino nõ presente: reddere compelletur. Quod si impresentiarum dominus fuerit, non restituet, maximè si conductum venerit pro mercede operis sui.*

CCXLV. EMPTIO AC VENDITIO EX IVRE ET ÆQVITATE, HONESTIS CONDITIONIB. TRANSIGNVNTOR.

Leuit. 25, 14. *Quando vendes quippiam civi tuo, vel emes ab eo, ne contristes fratrem tuum.*

CCXLVI. FRAVDIS DOLIQUE MALI IVS IVDICIVMQUE ESTO.

Exodi 22, 9. *Ad perpetranda fraudem, tam in boue quàm in asino, & oue, & vestimento, & quidquid damnnum inferre potest; ad deos utriusque causa perueniet: & si illi iudicauerint, duplum restituet proximo suo.*

CCXLVII. VIM CVIPIAM ILLATAM, VEL VI ARCEO, PVDOREM SEMPER SERVATO.

Deut. 25, 11. *Si habuerint inter se iurgium viri duo, & vnus contra alterum rixari cœperit, volensq; vxor alterius eruere virum suum de manu fortioris, miseritq; manum, & apprehenderit verenda eius: abscondes manum illius, nec flecteris super eam vlla misericordia.*

CCXLVIII. HÆREDITAS COGNATIS EX ORDINE VENITO.

Num. 27, 8. *Homo cum mortuus fuerit absque filio, ad filiam eius transibit hæreditas. Si filiam non habuerit, habebit successores fratres suos. quod si & fratres non fuerint, dabitur hæreditatem fratribus patris eius. Sin autem nec patruos habuerit, dabitur hæreditas his qui ei proximi sunt. eritq; hoc filiis Israel sanctum lege perpetua, sicut præcepit Dominus Moysi.*

HACTENVVS IVSSORVM SERIES.

Vetitorum tabulæ.

CAPVT IX.

I EOS ALIOS PRÆTER ME VNVM NE HABETO.

Exodi 20, 3. *Non habebis deos alienos coram me.*

II SIGNVM CVLTVS CAUSA NE FACITO.

Ibid. v. 4. *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in celo desuper, & quæ in terra deorsum, neq; eorum quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles.*

III. SIMVLACRVM DIVINVM NVLLO FACTO CONFLATO.

Exodi 34, 27. *Deos conflatis non facies tibi.*

IIII. SIGNA RELIGIOSA NVLLA EX MATERIA FACITO.

Non facietis deos argenteos, nec deos aureos facietis vobis.

Exodi 20, 23

V. CVLTVM ALIENIS DIIS NON EXHIBETO.

Non adorabis ea.

Ibid. v. 5.

VI. NVLLO MODO QVODQVAM ALIVD COLITO.

Neque coles.

Ibidem.

VII. MOLOCHO NIHIL DE SEMINE TVO PERMITTITO.

De semine tuo non dabis vt consecretur idolo Moloch.

Leuit. 18, 17.

VIII. INTERROGATIONES SVPERSTITIOSAS NE INITO.

Non declinetis ad Magos.

Leuit. 19, 34.

IX. ARIOLOS NE CONSVLITO.

Nec ab ariolis aliquid sciscitemini.

Ibidem.

X. VANARVM RERVVM RATIONEM NVLLAM HABETO.

Nolite conuerti ad idola.

Ibid. v. 4.

XI. STATVAM NE FIGITO.

Non facies tibi atq; constitues statuam: quæ odit Dominus Deus tuus.

Deut. 16, 22.

XII. LAPIDEM RELIGIOSVM NE PONITO.

Nec insignem lapidem ponetis in terra vestra, vt adoretis eum.

Leuit. 24, 1.

XIII. LVCVM NEC DEO TVO CONSERITO.

Non plantabis lucum & omnem arborem iuxta altare Domini Dei tui.

Deut. 16, 2.

XIIII. VANI DEOR. NOMINIS RATIONEM NVLLAM HABETO.

Et per nomen externorum deorum non iurabitis, neque audietur ex ore vestro.

Exodi 23, 13.

XV. VANVM CVLTVM AVT RITVM NEC TRACTATO, NEC ID AGENTI OBSEQVITOR, NEC OMNINO MEMORATO.

Si tibi voluerit persuadere frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus vel filia, siue vxor quæ est in sinu tuo, aut amicus quem diligis vt animam tuam, clam dicens; Eamus, & seruiamus diis alienis, quos ignoras tu & patres tui, cum earum in circuitu gentium quæ iuxta vel procul sunt, ab initio vsque ad finem terræ: non acquiescas ei, neque audias, neque parcat ei oculus tuus vt miserearis & occultes eum, sed statim interficies. sit primùm manus tua super eum, & post te omnis populus mittat manum. Lapidibus obrutus necabitur: quia voluit te abstrahere à Domino Deo tuo, qui eduxit te de terra Aegypti, de domo seruitutis: vt omnis Israel audiens timeat, & nequaquam vltra faciat quippiam huius rei simile. Si audieris in vna vrbiũ tuarum, quæ Dominus Deus tuus dabit tibi ad habitandum, dicentes aliquos: Egredi sunt filij belial de medio tui, & auerterunt habitatores vrbis suæ, atque dixerunt: Eamus, & seruiamus diis alienis quos ignoratis: quæ sollicitè, & diligenter rei veritate perspecta, si inueneris certum esse quod dicitur, & abominationem hanc opere perpetratam, statim percutes habitatores vrbis illius in ore gladij, & delebis eam, omniaq; quæ in illa sunt, vsq; ad pecora. quidquid etiam supellectilis fuerit, congregabis in medio platearum eius, & cum ipsa ciuitate succendes, ita vt vniuersa consumas Domino Deo tuo, & sit tumulus sempiternus. & iterum, Neq; audietur ex ore vestro.

Exodi 23, 23

XVI. SUPERSTITIONEM NEC ALIENO EXEMPLO INITO, NEC IMITATOR, NEVE ÆMVLATOR.

Deut. 13, 12. *Vt omnis Israel audiens timeat, & nequaquam ultra faciat quicquam huius rei simile.*

XVII. SUPERSTITIOSVM CVLTVM MONENTI, QVISQVIS MONITVS FVERIT, NE PARETO.

Ibid. v. 8. *Non acquiescas ei.*

XVIII. EIDEM NVLLO FACTO AVDIENS ESTO.

Ibidem. *Neque audias.*

XIX. SUPERSTITIONIS QVI TIBI AVTHOR FVERIT, NE PARCITO.

Ibidem. *Non parcet ei oculus tuus.*

XX. EIDEM NE PATROCINATOR.

Ibidem. *Neque miserearis eius.*

XXI. INDICARE AC DEFERRE SUPERSTITIONIS AVTHOREM NE DVBITATO.

Ibidem. *Neque occultes eum.*

XXII. REBVS VANO CVLTVI DICATIS, NE FAVETO, NEVE VTITOR.

Deut. 7, 15. *Non concupisces argentum & aurum de quibus facta sunt, neque assumes ex eis tibi quidquam, ne offendas, propterea quod abominatio est Domini Dei tui. Nec inferes quippiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema, sicut & illud est.*

XXIII. VRBEM SUPERSTITIONIS CRIMINE DAMNATAM ET INCENSAM NE RESTITVITO.

Ibid. 13, 16. *Non edificabitur amplius.*

XXIII. EX DAMNATA VRBE NVLLAM REM VSVRPATO.

Ibid. v. 17. *Et non adhærebit de illo anathemate quicquam in manu tua.*

XXV. NIHIL TIBI CAPITO QVOD AD VANVM CVLTVM PERTINVERIT.

Deut. 7, 16. *Nec inferes quicquam ex idolo in domum tuam, ne sis anathema, sicut & illud est.*

XXVI. VANORVM NVMINVM NOMINE NE VATICINATOR.

Ibid. 18, 20. *Propheta autem qui, arrogantia deprauatus, voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi ut diceret, aut ex nomine alienorum deorum, interficietur. & illud, Et per nomen externorum deorum non iurabitis, neque audietur ex ore vestro.*

XXVII. NOMEN DEI VATICINATVRVS NE FALSO APPELLATO, NEVE NON MANDATA PRONVNCIATO.

Deut. 18, 20. *Propheta autem qui arrogantia deprauatus voluerit loqui in nomine meo quæ ego non præcepi illi ut diceret.*

XXVIII. VATI SUPERSTITIOSO FALSOVE NE AVDITO.

Ibid. 13, 4. *Non audies verba Prophetæ illius aut somniatoris.*

XXIX. VANVM VATEM NE VERETOR, NEVE OBSERVATO.

Ibid. 18, 22. *Idcirco non timebis eum.*

XXX. SUPERSTITIONE GENTIVM NE AFFICITOR.

Leuit. 20, 23. *Nolite ambulare in legitimis nationum, quas ego expulsurus sum ante vos. Omnia hæc fecerunt, & abominatus sum eas. & illud, Caue ne imiteris eas, postquam te fuerint introeunte subuersæ, & requiras ceremonias earum*

earum, dicens: Sicut coluerunt gentes ista deos suos, ita & ego colam. Non facies similiter Domino Deo tuo.

XXXI. AVGVRIA NE TRACTATO, NEVE HABETO.

Ne inueniatur in te qui obseruet auguria.

Deut. 18, 10.

XXXII. MATHEMATICOS NE PETITO.

Ne inueniatur in te qui ariolos sciscitetur. & alio loco, Ne auguremini.

Ibidem.
Leuit. 19, 26.

XXXIII. INCANTATOREM NE PERMITTITO.

Neque inueniatur in te incantator.

Deut. 18, 10

XXXIII. MALEFICVM NE FERTO.

Neque inueniatur in te maleficus.

Ibidem.

XXXV. PRÆSTIGIATOREM NE ADMITTITO.

Neque inueniatur in te HHOBER, HHEBER.

Ibidem.

XXXVI. PYTHONEM NE ADITO.

Neque qui pythone[m] consulat.

Ibidem.

XXXVII. NEMO RESPONSA A MORTVIS PETITO.

Neque qui quærat à mortuis veritatem.

Ibidem.

XXXVIII. VIRI GESTAMEN FEMINA NE INDVITO.

Ne induatur mulier veste virili.

Deut. 22, 5

XXXIX. MVLIERIS VESTEM VIR NE INDVITO.

Nec vir utetur veste feminea.

Ibidem.

XL. NOTIS CORPVS NE INVITOR.

Neque figuras aliquas aut stigmata faciatis vobis.

Leuit. 19, 28.

XLI. SAGHATNAZVM NE VESTITOR.

Non indueris vestimento quod ex lana linoq[ue] confectum est.

Deut. 22, 11

XLII. CAPITIS ANGVLVVM NE ROTVNDATO.

Neque in rotundum attondebitis comam.

Leuit. 19, 27.

XLIII. BARBÆ ANGVLOS NE TOLLITO.

Neque radetis barbam.

Ibid.

XLIII. CORPVS NE INCIDITO.

Non vos incidetis.

Deut. 14, 1.

XLV. EGYPTVM NE REPETITO.

Nequaquam amplius per eandem viam reuertamini: Per viam de qua dixi tibi, ut eam amplius ne videres. Aegyptios quos nunc videtis, nunquam amplius videbitis in sempiternum.

Deut. 17, 16.
Ibid. 18, 28.
Exodi 14, 23

XLVI. CORDIS HVMANI VIAS NE SEQVITOR.

Ne sequantur cogitationes suas, & oculos per res vanas fornicantes.

Num. 19, 39

XLVII. CVM IMPIIS FOEDVS NE FERITO.

Non inibis cum eis fœdus.

Deut. 7, 2.

XLVIII. NEMINI EX SEPTEM NATIONIBVS PARCITO.

De iis autem ciuitatibus quæ dabantur tibi, nullum omnino permittes viuere.

Ibid. 20, 16.

XLIX. NATIONES SEPTEM IN GRATIAM NE RECIPITO.

Nec misereberis earum.

Ibid. 7, 2.

L. VANOR. DEOR. CVLTORES REGIONEM TVAM NE HABITANTO.

Non habitent in terra tua, ne forte peccare te faciant in me, si serueris diis eorum.

Ibid. 23, 33.

LI. CONNVBIA AFFINITATESVE CVM IISDEM NE IVNGITO.

Deut. 7. 4. *Neque sociabis cum eis coniugia: filiam tuam non dabis filio eius, neque filiam illius accipies filio tuo.*

LII. AMMONITAM ET MOABITAM AFFINEM NVNQVAM ESSE TIBI SINITO.

Ibid. 13. 3. *Ammonites & Moabites, etiam post decimam generationem non intrabunt Ecclesiam Domini in aeternum.*

LIII. IDVMÆVM AB AFFINITATE NE ARCETO.

Ibid. v. 7. *Non abominaberis Idumæum, quia frater tuus est.*

LIIII. ÆGYPTII AFFINITATE NE ABHORRETO.

Ibid. *Nec Ægyptum, quia advena fuisti in terra eius.*

LV. AMMONITIS ET MOABITIS PACEM NE PROPOSITO NEVE DATO.

Ibid. *Non facies cum eis pacem, nec quares eius bona cunctis diebus vitæ tuæ in sempiternum.*

LVI. HOSTIVM NON STERILEM ARBOREM, NEC BELLII ETIAM TEMPESTATE PERDITO.

Ibid. 20. 19. *Quando obsederis civitatem multo tempore, & munitionibus circumdederis ut expugnes eam, non succides arbores de quibus vesci potest; nec securibus per circuitum debes vastare regionem, quoniam lignum est, & non homo, nec potest bellantium contra te augere numerum.*

LVII. HOS TEM CERTVM IN PRŒLIO NE PAVETO, NEVE METVITO.

Ibid. 7. 21. *Non timebis eos, quia Dominus Deus tuus in medio tui est. & Noli timere, sed recordare quæ fecerit Dominus Deus tuus Pharaoni, & cunctis Ægyptiis, plagas maximas quas viderunt oculi tui, & signa atque portenta, manumque robustam, & extentum brachium, ut educeret te Dominus Deus tuus. sic faciet cunctis populis quos metuis. Insuper & crabrones miseret Dominus Deus tuus in eos, donec deleat omnes atque disperdat qui te fugerint, & latere potuerint.*

LVIII. GHAMALEKITARVM INIVRIÆ NE OBLIVISCITOR.

Ibid. 25. 19. *Cave ne obliuiscaris, &c.*

LIX. SACROSANCTVM NOMEN DEI NE TEMERATO.

Ibid. 22. 37. *Diis non detrahes. & alibi, Non pollues nomen Dei tui.*

LX. NOMEN DEI NE VANE IVRATO.

Leuit. 19. 12. *Non periurabis in nomine meo.*

LXI. NOMEN DEI FRVSTRANE APPELLATO.

Exodi 20. 7. *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum: nec enim habebit infontem Dominus eum, qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra.*

LXII. SANCTITATEM DIVINI NOMINIS NE PROPHANATO.

Leuit. 22. 31. *Ne pollutis nomen meum sanctum, ut sanctificer in medio filiorum Israel.*

LXIII. DEVM GVBERNATOREM TVVM NE TENTATO,

Deut. 6. 16. *Non tentabis Dominum Deum tuum.*

LXIIII. DE SACRA DICATAVE RE NE PERDITO.

Ibid. 12. 4. *Non facietis ita Domino Deo vestro; sed ad locum quem elegerit Dominus Deus vester de cunctis tribubus vestris, ut ponat nomen suum ibi, & habitet in eo, venietis: & offeretis in loco illo holocausta & victimas vestras, deci-*

decimas & primitias manuum vestrarum, & vota atque donaria, primogenita bouum & ouium. Et comedetis ibi in conspectu Domini Dei vestri: ac letabimini in cunctis ad quæ miseritis manum vos, & domus vestra, in quibus benedixerit vobis Dominus Deus vester.

LXV. SVSPENSI CADAVERA IN LIGNO VLTRALVCEM NE SINITO.

Non permanebit cadaver eius in ligno.

Deut. 21. 23.

LXVI. SACRI TEMPLI CVSTODIAM NE NEGLIGITO.

Excubate in custodia sanctuarij, & in ministerio sanctuarij, ne oriatur indignatio super Israel.

Num. 18. 5.

LXVII. SACERDOS TEMPLVM NE PRO ARBITRIO INGREDITOR.

Loquere ad Aaron fratrem tuum ne omni tempore ingrediatur sanctuariū.

Leuit. 16. 2.

LXVIII. SACERDOS VITII SIBI CONSCIVS ADYTVM NE SVBITO.

Ita dumtaxat ut intra velum non ingrediatur, nec accedat ad altare, qui maculam habet, & contaminare non debet sanctuarium meum.

Leuit. 21. 23

LXIX. SACERDOS HÆRENTE VITIO AFFECTVS, SACRVM NE OPERATOR.

Homo de semine tuo per familias qui habuerit maculam, non offeret panes Deo suo.

Ibid. v. 17.

LXX. SACERDOS, QVOD VITIO OBNOXIVS FVERIT, SACRVM NE FACITO.

Omnis qui habuerit maculam de semine Aaron sacerdotis, non accedet offerre hostias Domino.

Ibid. v. 21.

LXXI. LEVITES ET SACERDOS PRÆSCRIPTA MVNIA NE INVICEM VSVRPANTO, NEVE CONFVNDITO.

Excubabuntque, Leuita ad præcepta tua, & ad cuncta opera tabernaculi: ita dumtaxat ut ad vasa sanctuarij & altare non accedant, ne illi moriantur, & vos pereatis simul.

Num. 18. 3.

LXXII. SANCTA TRACTATVRVS VINVM NE BIBITO, NEC SICERAM.

Vinum, & omne quod inebriare potest, non bibetis tu & filij tui, quando intrabitis tabernaculum testimonij, ne moriamini: quia præceptum sempiternum est in generationes vestras: & ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum & prophanum, inter pollutum & mundum: doceatisque filios Israel omnia legitima mea, quæ locutus est Dominus ad eos per manum Moysi.

Leuit. 10. 9.

LXXIII. ALIENVS A GENTE LEVITICA NE AD MVNIA SACRA ACCEDITO.

Alienigena non miscbitur vobis. & Externus qui administrandum accesserit, morietur.

Num. 12. 4.

Ibid. v. 7.

LXXIIII. SACERDOS IMPVRVS NE MINISTRATO.

Loquere ad Aaron & ad filios eius, ut caueant ab his quæ consecrata sunt filiorum Israel, & non contaminent nomen sanctificatorum mihi, quæ ipsi offerunt. ego Dominus. Dic ad eos, & ad posteros eorum: Omnis homo qui accesserit de stirpe vestra ad ea quæ consecrata sunt, & quæ obtulerunt filij Israel Domino, in quo est immunditia, peribit coram Domino. ego sum Dominus.

Leuit. 22. 2.

LXXV. SACERDOS EX IMPVRITATE LOTVS, ANTE SOLIS OC-
CASVM NE SERVITO

Leuit. 21, 6. *Et non polluent nomen Dei sui.*

LXXVI. IMPVRVS NE SANCTVM INGRIDITOR.

Num. 19, 16. *Tam masculum quàm feminam eiicite de castris, ne contaminent ea. &*
Num. 5, 3. *Neg, ingredietur in sanctuarium, donec impleantur dies purificationis sue.*
Leuit. 12, 4.

LXXVII. IMPVRVS AD SACRV M LOCVM NE PROPE ACCEDITO.
Deut. 23, 10. *Si fuerit inter vos homo qui nocturno pollutus sit somnio, egredietur
extra castra, & non reuertetur, priusquam ad vesperam lauetur aqua: &
post solis occasum regredietur in castra.*

LXXVIII. ARAM E SECTIS LAPIDIBVS NE STRVITO.

Exodi 20, 25. *Quòd si altare lapideum feceris mihi, non edificabis illud de sectis lapi-
dibus: si enim leuaueris cultrum super eum, polluetur.*

LXXIX. AD ARAM PER GRADVS NE ADSCENDITO.

Ibid. 10, 26. *Non adscendes per gradus ad altare meum, ne reueletur turpitudine tua.*

LXXX. IGNIS IN ARA NE EXSTINGVITOR.

Leuit. 6, 12. *Ignis autem in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos, subiiciens
ligna mane per singulos dies, & imposito holocausto, de super adolebit adipēs
pacificorum. Ignis est iste perpetuus, qui nunquam deficiet in altari.*

LXXXI. SVPER ALTARE AVREVM PRÆTER SVFFIMENTVM DE-
STINATVM, NIHIL INCENDITO, NEVE IMPONITO.

Exodi 30, 9. *Non offeretis super eo thymiana compositionis alterius, nec oblationem
& victimam, nec libabit is libamina.*

LXXXII. VNGVENTVM SACRO SIMILE NEMO IMITATOR.

Ibid. 30, 37. *Iuxta compositionem eius non facietis aliud.*

LXXXIII. VNGVENTO SANCTO PRÆTER SACERDOTEM MAGNVM
AC REGEM NEMO VNGITOR.

Ibidem. *Caro hominis non ungetur ex eo.*

LXXXIII. SVFFIMENTI SACRI INSTAR NVLLVS FACITO.

Ibid. v. 17. *Talem compositionem non facietis in vsus vestros.*

LXXXV. VECTES AB ARMILLIS CISTÆ HÆRENTIBVS NE DE-
TRAHANTOR.

Ibid. 25, v. 13. *Facies quoque vectes de lignis setim, & operies eos auro, inducēsque per
circulos qui sunt in arca lateribus, vt portetur in eis: qui semper erunt in
circulis, nec unquam extrahentur ab eis.*

LXXXVI. HOSEN AB EPHOD NE SEPONITOR.

Ibid. 28, v. 28. *Et stringatur rationale annulis suis cum annulis superhumeralis vitta
hyacinthina, vt maneat iunctura fabrefacta, & à se inuicem rationale &
superhumeralē nequeant separari.*

LXXXVII. TVNICÆ PONTIFICALIS CAPITIV M NE RVMPITOR.

Ibid. v. 32. *In cuius medio supra erit capitium, & ora per gyrum eius textilis, sicut
fieri solet in extremis vestium partibus, ne facile rumpatur.*

LXXXVIII. SACRA PRÆTERQVAM IN OPTATO LOCONE FACITO.

Deut. 12, 14. *Caue ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris.*

Leuit. 17, 4, 9. *LXXXIX. VICTIMAM NVLLAM EXTRA SANCTVM LOCVM MACTATOR.*

Ibid. 17, 3. *Homo quilibet de domo I srael, si occiderit bovem, aut quem, siue capram,*

in

*in castris vel extra castra, & non obtulerit ad ostium tabernaculi oblatio-
nem Domino, sanguinis reus erit: quasi si sanguinem fuderit, sic peribit de
medio populi sui.*

XC. MACVLOSVM NIHIL IN SANCTA AFFERTO.

Si maculam habuerit, non offeretis.

Leuit. 22, 26.

XCI. VITIOSVM NIHIL IEHVÈH AFFERTO.

Non offeretis ea Domino.

Ibid. v. 21.

XCII. VITIOSI CRVOREM ARÆ IEHVÈH NE INFERTO.

Non offeretis Domino.

Ibid. v. 24.

XCIII. VITIOSVM NIHIL IN ARA IEHVÈH ADOLETO.

Nec adolebit is ex eis super altare Domini.

Ibid. v. 22.

XCIII. BOVE PECVDEVE PRÆSENTI MACVLA VEL VITIO
NE FACITO.

*Non immolabis Domino Deo tuo bovem & ovem, in quo est macula, Deut. 17, 1, 2
aut quippiam vitij.*

XCIV. HOSTIAM MACVLATAM VITIOSAMVE NEC AB ALIENI-
GENA ADMITTITO.

*Omne animal quod vel contritis, vel tunsis, vel sectis, ablat is q. testiculis Leuit. 22, 14.
est, non offeret is Domino, & in terra vestra hoc omnino ne faciatis. De ma-
nu alienigena non offeret is panes Deo vestro, & quidquid aliud dare vo-
luerit: quia corrupta, & maculata sunt omnia: non suscipiet is ea.*

XCVI. NIHIL MACVLATVM IN SANCTA AFFERTO.

Vt acceptabile sit, omnis macula non erit in eo.

Ibid. v. 16.

XCVII. FERMENTI MELLISVE NIHIL IN SACRIFICIA ADHIBETO.

*Omnis oblatio qua offertur Domino, absque fermento fiet, nec quicquam Leuit. 2, 11
fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio Domini.*

XCVIII. ABSQVE SALE NE FACITO.

Nec auferes sal fœderis Dei tui, de sacrificio tuo.

Ibid. v. 11.

XCIX. MERETRICIS DONA CANISVE PRETIVM IN SANCTVM
NE AFFERTO.

*Non offeres mercedem prostibuli, nec pretium canis in domo Domini Deut. 23, 18
Dei tui, quidquid illud est, quod voverint: quia abominatio est utrumque
apud Dominum Deum tuum.*

C. PARENTEM ET PROLEM EADEM DIE NE IVGLATO.

Non immolabuntur una die cum fratribus suis.

Leuit. 22, 28.

CI. HOSTIÆ EXPIATRICE OLEV M NE ADDITO.

Non mittet in cam oleum.

Leuit. 5, 11.

CII. EXPIANTI HOSTIÆ THVS NE ADIVNGITO.

Nec thuris aliquid imponet super eam, quia pro peccato est.

Ibid. v. 12.

CIII. SVSPICIONIS MVNERI OLEV M NE MISCETO.

Non fundet super eam oleum.

Num. 5, 15.

CIIII. SVSPICIONIS MVNERI THVS NE INFERTO.

Nec imponet thuris, quia sacrificium zelotypiæ est.

Ibid. v. 15.

CV. SANCTA NE MVTATO.

*Animal autem quod immolari Domino potest, si quis voverit, sanctum Leuit. 27, 9.
erit; & mutari non poterit, id est, nec melius malo, nec peius bono.*

k

CVI.

- CVI. SANCTVM NE VARIATO.
Leuit. 17, 26 *Primogenita que ad Deum pertinent, nemo sanctificare poterit, & uere, siue bos, siue ouis fuerit: Domini sunt.*
- CVII. SANCTVM IEHVEH, NE REDIMITO.
Num. 18, 17 *Primogenitum autem bouis, & ouis, & capra non facies redimi.*
- CVIII. DECVMAS NE VENDITO NEVE REDIMITO.
Leuit. 27, 28 *Quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino, & omnis consecratio que offertur ab homine, non redimetur, sed morte morietur.*
- CIX. NIHIL SACRV M VEL DEVOTVM VENITO.
Ibid. v. 28. *Omne quod Domino consecratur, siue homo fuerit, siue animal, siue ager, non veniet, nec redimi poterit.*
- CX. AGER SACER NE REDIMITOR.
Ibidem. *Siue ager, non veniet, nec redimi poterit.*
- CXI. AVIS FACIENDÆ CAPVT NE SEPARATO.
Leuit. 5, 8. *Qui primum offerens pro peccato, retorquetur caput eius ad pennulas, ita ut collo adhereat, & non penitus abrumpatur.*
- CXII. SANCTIS NE ABVTITOR.
Deut. 9, 19. *Non operaberis in primogenito bouis.*
- CXIII. PECVS SACRATVM NE TONDETO.
Ibidem. *Et non tondebitis primogenita ouium.*
- CXIII. PHASE PRÆSENTE FERMENTO NE FACITO.
Exodi 14, 25 & 23, 10. *Non immolabis super fermento sanguinem hostia mee.*
- CXV. EX SACRO PHASE NIHIL IN CRASTINVM RELIQUIMANETO.
Exodi 23, 18. *Nec remaneat adeps sollempnitatis tue usque manè.*
- CXVI. HOSTIÆ CARNEM IN CRASTINVM NE RELINQVITO.
Leuit. 22, 29. *Si immolaueritis hostiam pro gratiarum actione Domino, ut possit esse placabilis, eodem die comedetis eam, non remanebit quicquam in manè alterius diei.*
- CXVII. EX CARNE VESPERTINA PRIMI FESTI NIHIL IN CRASTINVM MANETO.
Deut. 16, 4. *Non remanebit de carnibus eius quod immolatum est vespere in die primo, usque manè.*
- CXVIII. IN SECVNDI MENSIS PHASE NIHIL IN CRASTINVM RELINQVITO.
Num. 9, 12. *Non relinquent ex eo quippiam usque manè.*
- CXIX. EX GRATVLATORIA LEGITIMA HOSTIA NIHIL IN CRASTINVM RELINQVITO.
Leuit. 22, 9. *Si immolaueritis hostiam pro gratiarum actione Domino, ut possit esse placabilis, eodem die comedetis eam, non remanebit quicquam in manè alterius diei.*
- CXX. OS NVLLVM AGNI PHASE FRANGITO.
Exodi 12, 46. *Nec os illius confringetis.*
- CXXI. EX PHASE POSTERIORI OS NE FRANGITO.
Num. 9, 12. *Et os eius non confringent.*

- CXXII. EX CARNE PHASE NIHIL FORAS EFFERTO.
Exodi 12, 46. *Nec efferetis ex carnibus eius foras.*
- CXXIII. RELIQUIAS MVNERIS IN FERMENTO NE COQVITO.
Leuit. 6, 17. *Ideo autem non fermentabitur.*
- CXXIII. CARO PHASE NEQ. CRVDA, NEQ. ELIXA ESTOR.
Exodi 12, 9. *Non comedetis ex eo crudum quid, neq. coctum aqua.*
- CXXV. ADVENA PHASE NE COMEDITO.
Ibid. v. 45. *Aduena & mercenarius non comedent ex eo.*
- CXXVI. PRÆPVII COMPOS PHASE NE VESCITOR.
Ibid. v. 48. *Si quis autem incircuncisus fuerit, non comedet ex eo.*
- CXXVII. NEMO VANI CVLTVS PHASE ESTO.
Ibid. v. 44. *Omnis alienigena non comedet ex eo.*
- CXXVIII. NEMO IMPVRVS PHASE COMEDITO.
Leuit. 12, 4. *Omne sanctum non tanget, neque ingreditur in sanctuarium, donec impleantur dies purificationis sue.*
- CXXIX. CARO SANCTA SI CONTAMINETVR, NE ESTOR.
Leuit. 7, 19. *Caro que aliquid tetigerit immundi, non comedetur.*
- CXXX. CARO SANCTA POST PRÆSCRIPTVM TEMPVS NE COMEDITOR.
Leuit. 19, 6. *Quidquid autem residuum fuerit in diem tertium, igne comburentis. Si quis post biduum comederit ex ea, profanus erit, & impietatis reus: portabitque iniquitatem suam, quia sanctum Domini polluit, & peribit anima illius de populo suo.*
- CXXXI. SANCTORVM RELIQUIÆ EXTRA TEMPVS NE COMEDVNTOR.
Exodi 29, 30. *Non comedentur, quia sanctificata sunt.*
- CXXXII. NEMO ALIENVS A RELIGIONE SANCTIS VESCITOR.
Leuit. 22, 10. *Omnis alienigena non comedet de sanctificatis.*
- CXXXIII. MERCENARIVS HOSPE SQUE SACERDOTIS NEC PRIMOGENITA, NEQVE SEPOSITA ESTO.
Ibid. *Inquilinus sacerdotis & mercenarius eius non vescentur ex eis.*
- CXXXIII. PRÆPVII COMPOS SEPARATVM NE COMEDITO.
Deut. 12, 48. *Si quis autem circuncisus non fuerit, non comedet ex eo.*
- CXXXV. SACERDOS IMPVRVS SEPARATVM NE ESTO.
Leuit. 22, 4. *Homo de semine Aaron qui fuerit leprosus, aut patiens fluxum seminis, non vescetur de his que sanctificata sunt mihi, donec sanetur.*
- CXXXVI. SACERDOTIS FILIA PROFANO DVCTA, SANCTVM NE COMEDITO.
Ibid. v. 12. *Si filia sacerdotis cuilibet ex populo nupta fuerit; de his que sanctificata sunt, & de primitiis non vescetur.*
- CXXXVII. MVNVS AD SACERDOTEM PERTINENS, NEMO EX POPVLO ESTO.
Leuit. 6, 23. *Omne enim sacrificium sacerdotum igne consumetur, nec quisquam comedet ex eo.*
- CXXXVIII. SACERDOS PIACVLVM INTRA ADYTV M ILLATVM, NE ESTO.
Ibid. v. 30. *Hostia enim que caditur pro peccato, cuius sanguis infertur in tabernaculum testimonij ad expiandum in sanctuario, non comedetur, sed comburetur igni.*

CXXXIX. CONTAMINATVM NE COMEDITO.

Deut. 14, 1. *Non comedatis qua immunda sunt.*

CXL. ALTERAM FARRIS DECVMAM SECVNDAM PRIVATE NE COMEDITO.

Ibid. 13, 17. *Non poteris comedere in oppidis tuis decimam frumenti, & vini, & olei tui primogenita armentorum & pecorum, & omnia qua voveris, & sponte offerre volueris, & primitias manuum tuarum.*

CXLI. DECIMA ALTERA MVSTI PRIVATE NE FRVITOR.

Ibidem. *Non poteris comedere decimam vini, & c.*

CXLII. DECIMA ALTERA OLEAGINOSA PRIVATE NE VTITOR.

Ibidem. *Non poteris comedere decimam olei tui.*

CXLIII. PRIMITIVA PECVARIA NE PRIVATE COMEDITO.

Deut. 12, 17. *Primogenita armentorum & pecudum.*

CXLIIII. PIACVLVM ET EXEMPLVM EXTRA SANCTVM NE COMEDITO.

Ibid. *Armentorum & pecorum.*

CXLV. HOLOCAVTOMA NE PRIVATE COMEDITO.

Ibid. *Et omnia qua voveris.*

CXLVI. LIBERALE MVNVS PRIVATE NE ESTO.

Ibid. *Et qua sponte offerre volueris.*

CXLVII. EXTRANEVS SANCTA NE COMEDITO.

Exodi 29, 33. *Alienigena non vescetur ex eis, quia sancta sunt.*

CXLVIII. SACERDOS IN PRIVATIS AEDIBVS PRIMITIVA MANVALIA NE COMEDITO.

Deut. 12, 17. *Nec primitias manuum tuarum.*

CXLIX. DECVMA ALTERA IMPVRE NE ESTOR.

Ibid. 26, 14. *Non separavi ea in qualibet immunditia.*

CL. QVISQVIS IN LVCTV AGIT, DECVMAM ALTERAM NE ESTO.

Ibidem. *Non comedi ex eis in luctu meo.*

CLI. DECVMÆ POSTERIORIS PRETIVM NISI IN CIBVM POTVMVE NE PONITO.

Ibidem. *Nec expendi de his quicquam in re fanebri.*

CLII. FRVCTIBVS ANTE SEPOSITIONEM NE FRVITOR.

Leuit. 22, 15. *Nec contaminabunt sancta filiorum Israel qua offerunt Domino.*

CLIII. SEPARANDORVM SERIEM NE INVERTITO.

Exodi 22, 28. *Decimas tuas & primitias tuas non tardabis reddere.*

CLIIII. SIVE EX VOTO, SIVE EX SPONTE FERENDA NE INVERTITO.

Deut. 23, 21. *Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere: quia requirit illud Dominus Deus tuus: & si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.*

CLV. DEI FACIEM ABSQVE MVNERE NE VISITO.

Ibid. v. 15. *Non apparebis in conspectu eius vacuus.*

CLVI. QVOD SI QVIS SIBI INDIXERIT, QVODVE INTERDIXIT, NE RESCINDITO. NEVE IRRITVM FACITO.

Num. 30, 3. *Si quis virorum vovum Domino voverit, aut se constrinxerit iuramento: non faciet irritum verbum suum.*

CLVII.

CLVII. SACERDOS MERETRICEM VXOREM NE DVCITO.

Scortum non ducet uxorem.

Leuit. 21, 7

CLVIII. SACERDOS PROFANATAM NE ACCIPITO.

Et vile prostibulum non ducet.

Ibid.

CLIX. REPVDIATAM AB ALIO SACERDOS NE ACCIPITO.

Nec eam qua repudiata est a marito.

Ibid.

CLX. VIDVAM FEMINAM SACERDOS NE DVCITO.

Viduam autem non accipiet.

Ibid. v. 14.

CLXI. SACERDOS VIDVÆ NE COMMISCETOR.

Ne commisceas sterpem generis sui vulgogentis sue.

Ibid. v. 15.

CLXII. SACERDOS NE PROLIXVM CRINEM PASCITO.

Capita vestra nolite nudare.

Ibid. 19, 6.

CLXIII. SACERDOS VESTEM NE DIDVCITO.

Vestimenta nolite scindere.

Ibid.

CLXIIII. SACERDOS VICE SVA TEMPLVM NE EGREDITOR.

Vos autem non egrediemini foras tabernaculi.

Ibid. v. 7.

CLXV. SACERDOS MINOR MORTVIS NON NECESSARIIS NE POLLVITOR.

Loquere ad sacerdotes filios Aaron, & dices ad eos: Ne contaminetur sacerdos in mortibus civium suorum, nisi tantum in consanguineis, ac propinquis, id est, super patrem & matrem, & filium & filiam, fratrem quoque, & sororem virginem, qua non est nupta viro.

Ibid. 21, 2.

CLXVI. PONTIFEX AD NVLLVM MORTVVM ACCEDITO.

Et ad omnem mortuum non ingreditur omnino.

Ibid. v. 11.

CLXVII. PONTIFEX NVLLO FACTO CONTAMINATOR.

Super patre quoque suo, & matre, non contaminabitur.

Ibid.

CLXVIII. LEVITES IN TERRA PRÆDIVM NE HABETO.

Nihil accipient de possessione fratrum suorum.

Deut. 18, 2.

CLXIX. LEVITES SPOLII HOSTILIS PARTEM NE CAPITO.

Nec habebitis partem inter eos. Non habuit Levi partem neque possessionem cum fratribus suis.

Deut. 10, 9.

Deut. 12, 12.

Deut. 14, 27.

CLXX. CALVITIVM TIBI NE FACITO.

Non facietis vobis calvitium super mortuo. Nec radent caput.

Deut. 14, 1.

Leuit. 21, 5.

CLXXI. IMPVRVM ANIMAL NE COMEDITO.

Quidquid autem ruminat quidem, & habet ungulam, sed non diuidit eam, non comedetis illud.

Leuit. 11, 3.

CLXXII. AQUATILE IMPVRVM NE ESTO.

Quidquid autem pinnulas & squamas non habet eorum qua in aquis mouentur, & viuunt, abominabile vobis execrandumque erit: carnes eorum non comedetis.

Ibid. 10, 21.

CLXXIII. AVEM ET MVREM NE COMESTO.

Hæc sunt qua de auribus comedere non debetis.

Ibid. v. 13.

CLXXIIII. REPTILE ALATVM NE ESTO.

Et omne quod reptat, & pinnulas habet, immundum erit, & non comedetur.

Deut. 14, 19.

CLXXV. REPTILI TERRESTRI NE VESCITOR.

Omne quod reptat super terram, abominabile erit, nec assumetur in cibum.

Leuit. 11, 41.

- CLXXVI. NULLVM INSECTVM COMESTO.
Leuit. 11, 43 *Nolite contaminare animas vestras, nec tangatis quicquam eorum, ne immundi sitis.*
- CLXXVII. VERMEM NULLVM COMEDITO.
Ibid. v. 42. *Quidquid super pectus quadrupes graditur, & multos habet pedes, sine per humum trahitur, non comedetis, quia abominabile est.*
- CLXXVIII. NIHIL HORRIBILE COMESTO.
Ibid. v. 44. 20, 25. *Ne polluatis animas vestras in omni reptile, quod mouetur super terram.*
- CLXXIX. NULLVM CADAVER COMEDITO.
Deut. 14, 21 *Quidquid morticinum est, ne vescamini ex eo.*
- CLXXX. CARNE RAPTA NE VESCITOR.
Exodi 22, 31 *Carnem quae à bestiis fuerit prae gustata, non comedetis.*
- CLXXXI. VIVENTIS ANIMANTIS PARTEM NE COMESTO.
Deut. 12, 23 *Non debes animam comedere cum carnibus.*
- CLXXXII. ISRAELITA NERVVM COXÆ NE ESTO.
Genes. 9, 4. *Non comedunt neruum filij Israel, qui emarcuit in femore Iacob vsque in praesentem diem: eo quod tetigerit neruum femoris eius, & obstuperit.*
- CLXXXIII. SANGVINE NE VESCITOR.
Leuit. 7, 26 *Sanguinem quoque omnis animalis non sumetis in cibo, tam de auibus, quam de pecoribus.*
- CLXXXIII. ADIPEM ANIMALIS MVNDI NE COMESTO.
Ibid. v. 23. *Adipem bouis, & ouis, & caprae non comedetis.*
- CLXXXV. HAEDVM IN MATERNO LACTE NE COQVITO.
Deut. 14, 22 *Non coques haedum in lacte matris suae.*
- CLXXXVI. HAEDVM MATERNO LACTE COCTVM NE COMESTO.
Leuit. 21, 19 & 34, 26. Ibid. v. 22. *Non coques haedum in lacte matris suae.*
- CLXXXVII. BOVIS LEGITIMA LAPIDATIONE DAMNATI CARNES NE COMEDVNTOR.
Exodi 26, v. 21, & 29. *Non comedent carnes eius.*
- CLXXXVIII. PANEM EX NOVIS FRVGIBVS ANTE INITIATIONEM NE ESTO.
Leuit. 13, 14. *Panem, & polentam, & pultes non comedetis ex segete, vsque ad diem qua offeratis ex ea Deo vestro. praeceptum est sempiternum in generationibus, cunctisq; habitaculis vestris.*
- CLXXXIX. TOSTVM ANTE INITIATIONEM NE COMEDITOTE.
Ibidem. *Et polentam ne comedatis.*
- CXC. CARMEL ANTE INITIATIONEM NE VESCIMINOR.
Ibidem. *Et pultes non comedatis.*
- CXCI. PRÆPUTIVM FRVCTVS EX ARBORE NE COMEDITO.
Leuit. 19, 23 *Quando ingressi fueritis terram, & plantaueritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum. Poma quae germinant, immunda erunt vobis, nec edetis ex eis.*
- CXCII. MIXTVRAM EX VINEA NE COMEDITO.
Deut. 22, 9 *Ne & sementis quam seivisti, & quae nascuntur ex vinea, pariter sanctificentur.*

- CXCIII. VINVM SUPERSTITIONI ADDICTVM NE BIBITOR.
De quorum victimis comedebant adipēs, & bibebant vinum libaninum. Deut. 32, 38
- CXCIII. AD SANGVINIS PERICVLVM NE COMEDITO.
Non comedetis carnem cum sanguine. Leuit. 19, 26
- CXCV. IN DIE EXPIATIONVM NE GVSTATO.
Omnis anima quae afflicta non fuerit die hac, pereat de populis suis. Ibid. 23, 25
- CXCVI. IN FESTO PEZZAHH FERMENTATVM NE ESTOR.
Vt non comedatis fermentatum panem. Exodi 13, 3
- CXCVII. NIHIL FERMENTACEVM PER IDEM FESTVM COMESTO.
Omne fermentatum non comedetis in cunctis habitaculis vestris. Ibid. 12, 15
- CXCVIII. FERMENTATVM EODEM FESTO A MERIDIENE COMESTO.
Non comedetis in eo panem fermentatum. Deut. 16, 3
- CXCIX. FERMENTATVM NIHIL ILLIS FESTIS DIEB. EXSTATO.
Non apparebit apud te aliquid fermentatum in cunctis finibus tuis. Exodi 13, 7
- CC. EODEM PEZZAHH SEPTENARIO NIHIL FERMENTATVM PRIVATE REPERITOR.
Septem diebus fermentatum non inuenietur in domibus vestris. Ibid. 12, 19
- CCI. NAZARÆVS NIHIL EX VVIS EXPRESSVM BIBITO.
Et quidquid ex vva exprimitur, non bibet. Num. 6, 3
- CCII. NAZARÆVS VVAM INTEGRAM NE ESTO.
Vvas recentes non comedet. Ibidem.
- CCIII. NAZARÆVS VVA PASSA ARIDAVE NE VESCITOR.
Siccasq; non comedet. Ibidem.
- CCIII. NAZARÆVS NE VVÆ BACCAM ESTO.
Ab vva passa vsque ad acinum non comedet. Ibid. v. 4
- CCV. NAZARÆVS NEC VVÆ FOLLICVLVM ESTO.
Ab vva passa vsque ad acinum non comedent. Ibidem.
- CCVI. NAZARÆVS MORIVI ERGO NE CONTAMINATOR.
Super patris quidē, & matris, & fratris, sororisq; funere cōtaminabitur. Ibid. v. 6
- CCVII. NAZARÆVS AD MORTVVM NE ACCEDITO.
Omni tempore separationis suae super mortuum non ingreditur. Ibid. v. 6
- CCVIII. NAZARÆVS, QVAM DIV SEPARATVS ERIT, NE TONDETOR.
Omni tempore separationis suae nouacula non transibit per caput eius vsque ad completum diem quo Domino consecratur. Ibid. v. 5
- CCIX. ANGLVLM AGRI TVI METENDO NE EXIGITO.
Cum messueris segetes terrae tuae, non tondebis vsque ad solum superficiem terra. Leuit. 19, 9
- CCX. SPICARVM RELIQVIAS NE REPETITO.
Nec remanentes spicas colliges. Ibid. v. 9
- CCXI. VINEAE TVAE RACEMOS NE AVFERTO.
Neque in vinea tua racemos. Ibidem.
- CCXII. VVARVM BACCAS DECIDVAS NE LEGITO.
Nec grana decidentia congregabis. Ibidem.
- CCXIII. MANIPVLVM PRÆTERMISSVM NE REQVIRITO.
Quando messueris segetem in agro tuo, & oblitus manipulum reliqueris, non reuerteris ut tollas illum. Deut. 24, 19

- CCXIII. CONFUSA IN AGRO TVO NE SERITO.
Leuit. 19, 19 *Agrum tuum non seres diuerso semine.*
- CCXV. VINÆ TVÆ ALIVD SEMEN NE IACITO.
Deut. 22, 9. *Non seres vineam tuam altero semine, ne & sementis quam seuisi, & qua nascuntur ex vinea, sanctificentur.*
- CCXVI. IUMENTA TVA NE CONFVNDITO.
Leuit. 19, 29. *Iumentum tuum non facies coire cum alterius generis animantibus.*
- CCXVII. VARIIS IUMENTIS PARITER NE ABVTITOR.
Deut. 22, 19. *Non arabis simul in boue & asino.*
- CCXVIII. BOVI LABORANTI PAVLVM NE SVBVCITO.
Ibid. 25, 4. *Non ligabis os bouis triturantis in area fruges tuas.*
- CCXIX. AGRVM TVVM ANNO SEPTIMO NE SERITO.
Leuit. 25, 4. *Septimo autem anno sabbatum erit terra requietionis Domini: agrum non seres.*
- CCXX. SEPTIMO ANNO VINÆAM TVAM NE COLITO.
Ibidem. *Et vineam non putabis.*
- CCXXI. SEPTIMO ANNO ARBORVM TVARVM FRVCTVS NE EXIGITO.
Ibid. v. 5. *Quæ sponte gignet humus, non metes.*
- CCXXII. FRVCTIBVS SEPTIMI ANNI NON VTI DOMINVS VTITOR.
Ibidem. *Et vvas primitiarum tuarum non colliges quasi vindemiam.*
- CCXXIII. ANNO QVINQVAGESIMO AGER NE COLITOR.
Ibid. v. 11. *Quinquagesimus annus iubilæus est: non seretis.*
- CCXXIII. ANNO QVINQVAGESIMO SPONTE NATA NE METITO.
Ibid. 25, 11. *Neque metetis sponte in agro nascentia.*
- CCXXV. ANNO QVINQVAGES. FRVCTVS ARBORVM NE REQVIRITO.
Ibidem. *Et primitias vindemæ non collegetis.*
- CCXXVI. AGER IN IVS PERPETVVM NE VENDITOR.
Ibid. v. 17. *Tempus enim frugum vendit tibi: nolite affligere contribules vestros.*
- CCXXVII. LEVITARVM SVBRBANA NE MVTANTOR.
Leuit. 27, 34 *Suburbana Levitarum ne veneant.*
- CCXXVIII. LEVITEN NE DESERITO.
Deut. 12, 29. *Caue ne derelinquas Leuiten in omni tempore quo versaris in terra.*
- CCXXIX. REMISSIONIS ANNO DEBITVM NE EXIGITO.
Ibid. 15, 2. *Cui debetur aliquid ab amico vel proximo ac fratre suo, repetere non poterit, quia annus remissionis est Domini.*
- CCXXX. ANTEREMISSIONEM COMMODARE PROXIMO NE RECVSATO.
Ibid. v. 9. *Caue ne fortè subrepat tibi impia cogitatio, & dicas in corde tuo, Appropinquat septimus annus remissionis; & auertas oculos tuos à paupere fratre tuo, nolens ei quod postulat mutuam commodare: ne clamet contra te ad Dominum, & fiat tibi in peccatum.*
- CCXXXI. PAVPERI DIFFICILIS NE ESTO.
Ibid. v. 7. *Si vnus de fratribus tuis qui moratur intra portas ciuitatis tue, in terra quam Dominus Deus tuus daturus est tibi, ad paupertatem deuenerit: non obdurabis cor tuum, nec contrahes manum, sed aperies eam pauperi, & dabis mutuam quo eum indigere perspexeris.*

- CCXXXI. SERVVM HEBRÆVM LEGE REMISSVM, IMMVNIS NE DIMITTITO.
Deut. 15. *Et quem libertate donaueris, nequaquam vacuum abire patieris.*
- CCXXXIII. PAVPERI CUI COMMODAVERIS NE INSTATO.
Exodi 22, 25 *Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor, nec usuris opprimes.*
- CCXXXIII. FOENORE QVÆSTVM NE FACITO.
Leuit. 25, 37. *Pecuniam tuā non dabis ad usurā, & frugū super abundantia non exiges.*
- CCXXXV. ARGENTVM, FAR, AVT QVIPPIAM ALIVD NE FOENERATOR.
Deut. 23, 20 *Non facerabis fratri tuo pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliā rem.*
- CCXXXVI. VSVRÆ NEGOTIA NE AGITO.
Exodi 23, 25 *Nec usuris opprimes.*
- CCXXXVII. MERCEDEM OPERÆ IN CRASTINVM NE DIFFERTO.
Leuit. 19, 14 *Non morabitur opus mercenarij tui apud te usque manè.*
- CCXXXVIII. PIGNVS A DEBITORE PRIVATVS NE CAPITO.
Deut. 24, 15 *Cum repetes à proximo tuo rem aliquam, quam debet tibi, non ingredieris domum eius, ut pignus auferas; sed stabis foris, & ille tibi proferet quod habuerit.*
- CCXXXIX. PIGNORIS NECESSARIJ VSV PRO TEMPORE PAVPEREM NE FRAVDATO.
Ibid. v. 12. *Sin autem pauper est, non pernoctabit apud te pignus, sed statim reddes ei ante solis occasum: ut dormiens in vestimento suo, benedicat tibi, & habeas iustitiam coram Domino Deo tuo.*
- CCXL. VIDVAM PIGNORE NE COGITO.
Ibid. v. 16. *Nec auferes pignoris loco vidua vestimentum.*
- CCXLI. SVPELLECTILEM AD VICTVM PARATAM NE PIGNERATOR.
Ibid. v. 6. *Non accipies loco pignoris inferiorem & superiorem molam: quia animam suam apposuit tibi.*
- CCXLII. HOMINEM PROXIMVM NE FVRTO ABVCITO.
Deut. 5, 18 *Furtum non facies. Qui furatus fuerit hominem, & vendiderit eum, conuictus noxæ, morte morietur.*
- CCXLIII. FVRTO REM NVLLAM CAPITO.
Leuit. 19, 17 *Non facietis furtum.*
- CCXLIII. DEBITVM PER VIM NE RECIPITO.
Ibid. v. 13. *Non opprimes proximum vi.*
- CCXLV. POSSESSIONVM TERMINVM NE CONVELLITO.
Deut. 19, 14. *Non assumes & transferes terminos proximi tui, quos fixerunt priores, in possessione tua quam Dominus Deus tuus dabis tibi in terra quam acciperis possidendam.*
- CCXLVI. NEMINEM PREMITO.
Leuit. 19, 13 *Non facies calumniam proximo tuo.*
- CCXLVII. NE NEGATO.
Ibid. 19, 15 *Nec mentiemini.*
- CCXLVIII. NE MENTITOR.
Ibid. v. 11. *Nec decipiet vnusquisque proximum suum.*
- CCXLIX. IN CONTRACTIBVS NEMINEM AFFLIGITO.
Ibid. 25, 14. *Quando vendes quippiā cui tuo, vel emes ab eo, ne contristes fratrem tuum.*

- CCL. POPVLARI TVO NE EXPROBRATO.
Leuit. 25, 17. *Nolite affligere contribules vestros, sed timeat vnusquisque Deū suum, quia ego Dominus Deus vester.*
- CCLI. ADVENÆ NE EXPROBRATO.
Exodi 22, 21. *Aduenam non contristabis.*
- CCLII. ADVENAM NE AFFLIGITO.
Ibidem. *Neque affliges eum.*
- CCLIII. SERVVM EX ALIENO LOCO IN TVAM REGIONEM TRANSEVGIENTEM, HERO NE TRADITO.
Deut. 23, 15. *Nec trades seruum domino suo, qui ad te confugerit: habitabit tecum in loco qui ei placuerit.*
- CCLIIII. SERVO IN VESTRAM REGIONEM RECEPTO NE EXPROBRATO.
Ibidem. *In vna regionum tuarum requiescet: ne contristes eum.*
- CCLV. NEQVE VIDVAM, NEQVE VPILLVM AFFLIGITO.
Exodi 22, v. 22, 23. *Vidua & pupillo non nocebitis.*
- CCLVI. SERVO HEBRÆO SERVILEM SERVITVTEM NE IMPONITO.
Leuit. 25, 39. *Si paupertate compulsus vendiderit se tibi frater tuus, non eum opprimes seruitute famulorum.*
- CCLVII. SERVOS HEBRÆOS SERVITVTIS MORE NE VENITO.
Ibidem. *Non veniant conditione seruorum.*
- CCLVIII. SERVO HEBRÆO INCLEMENTER NE IMPERATO.
Ibid. v. 41. *Ne affligas eum per potentiam.*
- CCLIX. SERVVM HEBRÆVM ADVENÆ INCLEMENTER SERVIRE NE PATITOR.
Ibid. v. 53. *Non affligent eum in conspectu tuo.*
- CCLX. ANCILLAM HEBRÆAM ALIENO NE VENDITO.
Exodi 21, 6. *Populo autem alieno vendendi eam non habebit potestatem.*
- CCLXI. ANCILLÆ HEBRÆÆ CVI SPOPONDERIS, IVRA SVA NE SVBDVCITO.
Ibid. v. 9. *Si autem filio suo desponderit eam, iuxta morem filiarum faciet illi. Quod si alteram ei acceperit, providebit puella nuptias, & vestimenta, & pretium pudicitiae non negabit.*
- CCLXII. ALIENIGENA FEMINA FORMÆ ERGO DVCTA, NE VENDITOR.
Deut. 24, 14. *Si autem postea non sederit animo tuo, dimittes eam liberam, nec vendere poteris pecunia.*
- CCLXIII. ALIENIGENAM QVAM TIBI DESPONDERIS, NE SERVALITER EXERCETO.
Ibidem. *Nec opprimere per potentiam, quia humiliasti eam.*
- CCLXIIII. ALIENAM REM NE OPTATO.
Deut. 5, 19. *Non concupisces uxore proximi tui: non domum, non agrū, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, & vniuersa quae illius sunt.*
- CCLXV. ALIENVM NE CVPITO.
Ibidem. *Et non concupisces, &c.*
- CCLXVI. OPERARIVS ALIENAS FRVGES SIBI NE METITO.
Ibid. 23, 25. *Si intraueris segetem amici tui, franges spicas, & manu conteres: falce autem non metes.*

- CCLXVII. OPERARIVS ALIENO PRÆDIO NIHIL EFFERTO.
Ingressus vineam proximi tui, comede vvas quantum tibi placuerit, foras autem ne efferas tecum. Ibid. v. 23.
- CCLXVIII. ALTERIVS REPERTAM REM NE DISSIMVLATO.
Deut. 22, 1, 2, 3. *Non videbis bouem fratris tui, aut ouem errantem, & prateribis: sed reduces fratri tuo. Etiam si non est propinquus frater tuus, nec nosti eum, duces in domum tuam, & erunt apud te, quàm diu querat ea frater tuus, & recipiat. Similiter facies de asino, & de vestimento, & de omni re fratris tui, quae perierit. Si inueneris eam, ne negligas quasi alienam.*
- CCLXIX. ONERI SVCCVMBENTI AVXILIVM NE NEGATO.
Exodi 23, 5. *Si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis, sed subleuabis cum eo.*
- CCLXX. MENSVRAM IYSTAM NE FRAVDATO.
Leuit. 19, 35. *Non facies quod iniquū est, in iudicio, in regula, & pondere, & mensura.*
- CCLXXI. MENSVRÆ INIQVÆ NIHIL APVD TE ESTO.
Deut. 25, 7, 13, 14, 15, 16. *Non habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus. nec erit in domo tua modius maior & minor. pondus habebis iustū & verum, & modius equalis & verus erit tibi: ut multo viuas tempore super terram quam Dominus Deus tuus dederit tibi. abominatur enim Dominus tuus eum qui facit hæc, & auersatur omnem iniustitiam.*
- CCLXXII. IVDICIVM NE INVERTITO.
Leuit. 19, 25. *Non facies quod iniquum est, nec iniuste iudicabis.*
- CCLXXIII. IVDEX DONVM NE ACCIPITO.
Exodi 23, 8. *Non accipies munera, quia etiam excecant prudentes.*
- CCLXXIIII. IVDEX MAGNATEM NE REVERETOR.
Leuit. 19, 15. *Nec honores vultum potentis.*
- CCLXXV. IVDEX NEMINEM VERETOR.
Deut. 1, 17. *Nec accipietis cuiuspiam personam, quia Dei iudicium est.*
- CCLXXVI. IVDEX PAVPEREM NE REVERETOR.
Exodi 23, 6. *Non declinabis in iudicium pauperis.*
- CCLXXVII. PAVPERIORIS CAVSAM NE INVERTITO.
Leuit. 19, 5. Exodi 23, 6. *Non declinabis in iudicium pauperis.*
- CCLXXVIII. MVLIERI SONTI NE PARCITO.
Deut. 25, 12. *Abscindes manum illius, nec flecteris super eam vlla misericordia.*
- CCLXXIX. ADVENÆ VPILLIVE IVS NE INVERTITO.
Ibid. 24, 23. *Non peruerteris iudicium aduenæ & pupilli.*
- CCLXXX. NEVRVM LITIGANTIYM MENDOSE AVDITO.
Exodi 23, 7. *Non suscipies vocem mendacij.*
- CCLXXXI. IN DETERIOREM PARTEM PLVRIBVS NE SECVNDATO.
Ibid. v. 2. *Non sequeris turbam ad faciendum malum.*
- CCLXXXII. SENTENTIAM EX NVMERO NE DICITO.
Ibid. *Neque in iudicio plurimorum acquses sententia.*
- CCLXXXIII. NEMINEM PRIVATA CAVSA VVSCIPITOTE.
Deut. 1, 16. *Nulla erit distantia personarum.*
- CCLXXXIIII. TESTIMONIYM VANVM NE RESPONDETO.
Ibid. 20, 16. & 5. v. 20. *Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.*

CCLXXXV. IMPROBI TESTIMONIUM NE SUSCIPITO.

Exodi 23, 1 *Non iunges manum tuam ut pro impio dicas falsum testimonium.*

CCLXXXVI. PROPINQVORVM TESTIMONIUM NE CONSTATO.

Deut. 24, 16 *Non occidentur patres pro filiis, nec filij pro patribus.*

CCLXXXVII. ADVERSYM SONTEM SINGVLARIS TESTIS NE SISTITOR.

Ibid. 19, 15 *Nō stabit testis vn^o contra aliquē, quidquid illud peccati & facinoris fuerit.*

CCLXXXVIII. INSONTEM CAPITIS NE DAMNATO.

Exodi 20, 13 *Non occides.*

Deut. 5, 17 CCLXXXIX. NEMINEM ABSQ LEGITIMO TESTIMONIO OCCIDITO.

Exodi 23, 7 *Insontem & iustum ne occidito.*

CCXC. TESTIS SINGVLARIS IN CAUSA SONTICA NIHIL PRÆTER TESTIMONIUM RESPONDETO.

Num. 35, 30 *Ad vnus testimonium nullus condemnabitur. Nemo occidatur vno contra se dicente testimonium.*

Deut. 17, 6.

CCXCI. ANTE EXACTVM IVDICIVM NEMO SONTIVM OCCIDITOR.

Num. 35, 12 *Cognatus occisi non poterit eum occidere, donec stet in conspectu multitudinis, & causa illius iudicetur.*

CCXCII. HOMICIDIO INSTANTEM VEL VI PROHIBETO.

Deut. 19, 12 *Abscindes manum illius, nec flecteris super eum vlla misericordia.*

& 21, 27.

CCXCIII. QVI VIM PASSVS PECCARIT, NE PVNITOR.

Deut. 22, 26 *Puella nihil patietur, nec est rea mortis: quoniā sicut latro consurgit contra fratrem suum, & occidit animam eius, ita & puella perpeffa est. Sola erat in agro: clamauit, & nullus affuit, qui liberaret eam.*

CCXCIII. HOMICIDII LEVIORIS MVLCTA NVLLO PRETIO MVTATOR.

Num. 35, 31 *Non accipietis pretium ab eo qui reus est sanguinis.*

CCXCV. HOMICIDII DELIBERATI POENA NVLLO PRETIO MVTATOR.

Ibid. v, 32 *Qui reus est sanguinis, statim & ipse morietur.*

CCXCVI. PERICLITANTEM CVM SERVARE POSSIS, NE PRÆTERMITTITO.

Leuit. 19, 17 *Non stabis contra sanguinem fratris tui.*

CCXCVII. PERICVLI OFFENSIONISQVE CAVSAM NVLLAM APVD TE DATO.

Deut. 22, 8 *Cum edificaueris domum novam, facies murum tecti per circuitū, ne effundatur sanguis in domo tua, & sis reus labente alio, & in praeceptis ruenie.*

CCXCVIII. CAVSAS AD CVLPAM ALII NE DATO.

Leuit. 19, 14 *Nec coram caeco ponas offendiculum.*

CCXCIX. PLAGIS DIGNVS PRÆTER IMPROBITATIS AC VIRIVM MODVM NE VERBERATOR.

Deut. 25, 2 *Si autem eum qui peccauerit dignum viderint plagis, prosterneat, & coram se facient verberari: pro mensura peccati erit & plagarum modus.*

CCC. DELATOR, PERCONTATOR, CRIMINATOR NE ESTO.

Ibid. 19, 16 *Non eris criminator nec susurro in populo.*

CCCI. NEMINEM EX ANIMO ODERIS.

Ibidem. *Non oderis fratrem tuum in corde tuo.*

CCCII. NEMINEM TVRPITER ARGVITO.

Ibidem. *Argue eum, nec habeas super illum peccatum.*

CCCIII. NE VLGISCITOR.

Ibidem. *Ne quaras vltionem.*

CCCIII.

CCCIII. NE OBSERVATO.

Nec memor eris iniuria ciuium tuorum.

Ibid.

CCCIV. AVEM CVM PVLLIS VNA NE CAPITO.

Si ambulans per viam, in arbore vel in terra nidum auis inueneris, & matrem pullis vel auis desuper incubantem: non tenebis eam cum filiis.

Deut. 22, 6

CCCVI. ANGVLM IN LEPRÆ SVSPICIONE NE RADITO.

Si non creuerit macula, & capillus sui coloris est, & locus plaga carni reliqua equalis: radetur homo absque loco maculae.

Leuit. 13, 31

CCCVII. LEPRÆ MALVM NE DISSIMVLATO.

Obserua diligenter ne incurras plagā leprae, sed facies quaecunque docuerint te sacerdotes Leuitici generis, iuxta id quod praecepi eis, & imple sollicitē.

Deut. 24, 8

CCCVIII. LOCVM VITVLÆ OB OCCVLTVM HOMICIDIVM CAESÆ NE COLITO, NEVE SERITO.

Seniores ciuitatis illius tollent vitulam de armento, qua non traxit iugum, nec terram scidit vomere: & ducent eam ad vallem asperam atq; saxosam, qua nunquam arata est, nec sementem recepit.

Ibid. 21, 3

CCCIX. MALEFICO NE PARCITO.

Maleficum non patieris viuere.

Exodi 22, 17

CCCX. QVI RECENS VXOREM DVXERIT, PRIMO ANNO NIHIL PVB. IMPERATOR.

Cum acceperit homo nuper uxorem, non procedet ad bellum, nec ei quippiam necessitatis iniungetur publice; sed vacabit absque culpa domui suae, ut vno anno letetur cum uxore sua.

Deut. 24, 9

CCCXI. MAGISTROR. LEGITIMOR. DOCUMENTA NE PRÆTERMITTITO.

Veniēsq; ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, querēsque ab eis: qui indicabunt tibi iudicij verstatem. Et facies quodcunque dixerint qui praesunt loco quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius, sequerisq; sententiam eorum: nec declinabis ad dexteram, neque ad sinistram.

Deut. 17, v. 9, 10, 11.

CCCXII. DIVINO EDICTO NE ADIVNGITO.

Quod praecipio tibi, hoc tantum facito Domino; nec addas quicquam.

Deut. 12, 31.

CCCXIII. DE EDICTO DEI NE SVBDVCITO.

Nec diminuas.

Ibid.

CCCXIII. IVDICES NE ELEVATO.

Dis non detrahes.

Exodi 22, 28

CCCXV. PRÆFACTO NE IMPRECATOR,

Principi populi tui non maledices.

Ibid.

CCCXVI. NE CVIQVAM DETRAHITO.

Non maledices surdo.

Leuit. 19, 14

CCCXVII. PARENTIBVS NE DETRAHITO.

Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur.

Exodi 22, v. 16, 18.

CCCXVIII. PARENTES NE PERCVTITO.

Qui percusserit patrem suum aut matrem, morte moriatur.

Ibid. 22, 21.

CCCXIX. SABBATHO OPERAM NE DATO.

Septimo autem die sabbathum Domini Dei tui est: non facies omne opus in eo, & filius tuus, & filia tua, seruus tuus, & ancilla tua, & c.

Ibid. 10, 10.

CCCXX. SABBATHIS VESTRIS PRÆSCRIPTVM LOCVM NE PRÆTERGREDITOR.

Exod. 16, 29 Nullus egrediatur de loco suo die sabbathi.

Ibid. 15, 5. CCCXXI. SABBATHO NEMO SUPPLICIO AFFICITOR.

Ibid. 15, 5. Non succendetis ignem in omnibus habitationibus vestris.

Num. 18, 18. CCCXXII. IN FESTO PEZZAH OPERAM NE DATO.

Exodi 12, 16. Nihil operis facietis in eis.

Ibid. v. 18. CCCXXIII. SEPTIMA DIE PEZZAH OPERAM NE DATO.

Ibid. v. 18. Dies prima erit sancta atque solennis, & dies septima eadem festiuitate venerabilis: nihil operis facietis in eis, exceptis his quæ ad vescendum pertinet.

Num. 28, 25. CCCXXIII. FESTO COETVS OPERAM NE DATO.

Num. 28, 25. Dies quoque septima celeberrimus & sanctus erit vobis: omne opus seruale non facietis in eo.

Leuit. 23, 24. CCCXXV. SEPTIMI MENSIS PRIMO DIE OPERAM NE DATO.

Num. 29, 1. Mense septimo prima dies mensis erit vobis sabbathus, memoriale, clangentibus tubis, & vocabitur sanctum: omne opus seruale non facietis in eo.

Leuit. 23, 27. CCCXXVI. MESSIS FESTO DIE OPERAM NE DATO.

Num. 29, 12. Decimo die mensis huius septimi, dies expiationum erit celeberrimus, & vocabitur sanctus; affligetisq. animas vestras in eo, & offeretis holocaustum Domino. Omne opus seruale non facietis in tempore diei huius: quia dies propitiationis est, ut propitietur vobis Dominus Deus vester.

Leuit. 23, 35. CCCXXVII. SEPTIMI MENSIS DIE OPERAM NE DATO.

Leuit. 23, 35. Dies primus vocabitur celeberrimus atque sanctissimus: omne opus seruale non facietis in eo.

Num. 19, 15. CCCXXVIII. EXPIATIONVM DIE OPERAM NE DATO.

Num. 19, 15. Die octauo, qui est celeberrimus, omne opus seruale non facietis.

Leuit. 18, 7, 8. CCCXXIX. MATERNA VERENDA NE DETEGITO.

Leuit. 18, 7, 8. Turpitudinem patris tui, & turpitudinem matris tuæ non discooperies, mater tua est: non reuelabis turpitudinem eius. Turpitudinem vxoris patris tui non discooperies, turpitudinem enim patris tui est.

Ibid. v. 8. CCCXXX. VERENDA VXORIS PATRIS TVI NE DETEGITO.

Ibid. v. 8. Turpitudinem vxoris patris tui non discooperies: turpitudinem enim patris tui est.

Ibid. v. 9. CCCXXXI. VERENDA SORORIS TVÆ NE DETEGITO.

Ibid. v. 9. Turpitudinem sororis tuæ ex patre siue ex matre, quæ domi vel foris genita est, non reuelabis.

Ibid. v. 11. CCCXXXII. VERENDA FILIÆ VXORIS PATRIS TVI NE DETEGITO.

Ibid. v. 11. Turpitudinem filie vxoris patris tui, quam peperit patri tuo, & est soror tua, non reuelabis.

Ibid. v. 10. CCCXXXIII. VERENDA FILIÆ FILII TVI NE DETEGITO.

Ibid. v. 10. Turpitudinem filie filij tui, vel neptis ex filia, non reuelabis: quia turpitudinem tua est.

Ibid. CCCXXXIII. VERENDA NEPTIS TVÆ EX FILIA NE DETEGITO.

Ibid. Vel neptis ex filia, non reuelabis: quia turpitudinem tua est.

Ibid. v. 17. CCCXXXV. VERENDA FILIÆ TVÆ NE DETEGITO.

Ibid. v. 17. Turpitudinem vxoris tuæ & filie eius non reuelabis. Turpitudinem filie filij tui, vel filie filie tuæ, non reuelabis.

CCCXXXVI.

CCCXXXVI. VERENDA MVLIERIS ET FILIÆ EIVS NE REVELATO.

Turpitudinem vxoris (tuæ) & filie eius non reuelabis.

Leuit. 18, 17

CCCXXXVII. VERENDA MVLIERIS ET NEPTIS EIVSDEM NE D.

Filiam filij eius non sumes.

Ibidem.

CCCXXXVIII. VERENDA MVLIERIS ET NEPTIS EIVSDEM EX FILIA N. D.

Filiam filie eius non sumes.

Ibidem.

CCCXXXIX. VERENDA AMITAE NE DETEG.

Turpitudinem sororis patris tui non discooperies: quia caro est patris tui.

Ibid. v. 12.

CCCXL. VERENDA MATER TERAE NE DETEG.

Turpitudinem sororis matris tuæ non reuelabis, eo quod caro sit matris tuæ.

Ibid. v. 13.

CCCXLI. VERENDA VXORIS PATRVI TVI NE DETEG.

Ne accedas ad vxorem eius quæ tibi affinitate coniungitur.

Ibid. 13, 14.

CCCXLII. VERENDA NVRVV TVÆ NE DETEG.

Turpitudinem nurus tuæ non reuelabis, quia vxor filij tui est: nec discooperies ignominiam eius.

Ibid. v. 15.

CCCXLIII. VERENDA VXORIS FRATRIS TVI NON DISCOOP.

Turpitudinem vxoris fratris tui non reuelabis: quia turpitudinem fratris tui est.

Ibid. v. 16.

CCCXLIII. VXORIS TVÆ VIVENTIS NE SOROREM HABETO.

Sororem vxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius, adhuc illa vivente.

Ibid. v. 18.

CCCXLV. FEMINAM EX MENSIB. NON RITE LOTAM NE TANGITO.

Ad mulierem quæ patitur menstrua non accedes; nec reuelabis secretum eius.

Ibid. v. 19.

CCCXLVI. CVM ALTERIVS VXORE REM NE HABETO.

Cum vxore proximi tui non coibis; nec seminis commistione maculaberis.

Ibid. v. 20.

CCCXLVII. CVM BRVTO NE REM HABETO.

Cum omni pecore non coibis; nec maculaberis cum eo.

Ibid. v. 23.

CCCXLVIII. MVLIER CVM BRVTO NE MISCBITOR.

Mulier non succumbet iumento, nec miscebitur ei: quia scelus est.

Ibidem.

CCCXLIX. CVM MARE MAS NE CONCVMBITO.

Cum masculo non miscearis coitu femineo, quia abominatio est.

Ibid. v. 22.

CCCL. VERENDA PATERNA NE DETEGITO.

Turpitudinem patris tui ne reuelato.

Ibid. v. 7.

CCCLI. VERENDA PATRVI NE DETEGITO.

Turpitudinem patris tui non reuelabis.

Ibid. v. 14.

CCCLII. CONSANGVINITATIS AVT AFFINITATIS SANCTITATEM NVLLO ACCESSV TENTATO.

Omnis homo ad proximum sanguinis sui non accedet; ut reuelet turpitudinem eius.

Ibid. v. 6.

CCCLIII. OPERAM SPVRIIS GIGNENDIS NE DATO.

Non ingrediatur MAMZER in Ecclesiam Domini vsq. ad decimam generationem.

Deut. 23, 4.

CCCLIII. MVLIEREM NON NISI LEGITIME ADITO.

Non erit meretrix de filiabus Israel.

Ibid. v. 17.

CCCLV. REPVDIATAM TIBI, ALIIQVE DVCTAM, QVAMVIS DEINDE VACVAM, PRIOR VIR NE RVRSVM DVCTO.

Si acceperit homo vxorem, & habuerit eam, & non inuenit gratiam ante

Deut. 24, 1.

oculos eius propter aliquam secretitatem: scribet libellum repudij, & dabit in

2, 3, 4.

manu illius, & dimittet eam de domo sua. Cumq; egressa alterum maritum duxerit; & ille quoque oderit eam, dederitq; ei libellum repudij, & dimiserit de domo sua; vel certe mortuus fuerit: non poterit prior maritus recipere eam in uxore, quia polluta est, & abominabilis facta est coram Domino: ne peccare facias terram tuam, quam Dominus Deus tuus tradiderit tibi possidendam.

CCCLVI. VIDVA MARITI DEMORTVI PROPINQVIS DESTINATA NULLI ALII ANTENVBITO.

Deut. 25, 5.

Quando habitauerint fratres simul, & unus ex eis absque liberis mortuus fuerit, uxor defuncti non nubet alteri.

CCCLVII. CONIUGII CVM COMPRESSA SIBI MULIERE DAMNATO REVDII IVS NE ESTO.

Ibid. 22, v. 28, 29.

Si inuenerit vir puellam virginem, quae non habet sponsum, & apprehendens concubuerit cum illa, & res ad iudicium venerit: dabit qui dormiuit cum ea, patri puellae quinquaginta siclos argenti, & habebit eam uxorem, quia humiliavit illam: non poterit dimittere eam cunctis diebus vitae suae.

CCCLVIII. UXOREM QUAM QVIS CALVMNIATVS FVERIT, POST CALVMNIAE IVDICIUM REVDIANDI IVS NE ESTO.

Ibid. 22, v. 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19.

Si duxerit vir uxorem, & postea odio habuerit eam, quae seritq; occasiones quibus dimittat eam, obijciens ei nomen pessimum, & dixerit uxorem hanc accipi, & ingressus ad eam, non inueni virginem: tollent eam pater & mater eius, & ferent secum signa virginitatis eius ad seniores urbis qui in porta sunt: & dicet pater, Filiam meam dedi huic uxorem: quam quia odit, imponit ei nomen pessimum, ut dicat, Non inueni filiam tuam virginem: & ecce haec sunt signa virginitatis filiae meae. expandent vestimentum coram senioribus civitatis: apprehendentq; senes urbis illius virum, & verberabunt illum; condemnantes in super centum siclis argenti, quos dabit patri puellae, quoniam diffamavit nomen pessimum super virginem Israel: habebitq; eam uxorem, & non poterit dimittere omnibus diebus vitae suae.

CCCLIX. EVNVCHVS FACTVS UXOREM ISRAELITIDEM NE ADITO.

Deut. 23, 1.

Non intrabit eunuchus attritis vel amputatis testiculis, & abscisso verebro, ecclesiam Domini.

CCCLX. ANIMAL NULLVM CASTRATO.

Leuit. 22, 24.

Omne animal quod vel contritis, vel tunfis, vel sectis ablatiisq; testiculis est, non offeretis Domino, & in terra vestra hoc omnino ne faciatis.

CCCLXI. ALIENIGENAM TIBI NE REGEM PRAEFIGITO.

Deut. 17, 15.

Non poteris alterius gentis Regem facere, qui non sit frater tuus.

CCCLXII. REX EQVOS PLVRES NE SIBI COMPARATO.

Ibid. v. 16.

Equitatus numero subleuatus.

CCCLXIII. REX VXORVM NUMERVM NE AVGETO.

Ibid. v. 17.

Non habebit uxores plurimas.

CCCLXIII. REX SIBI AVRI ARGENTIVE VIM NE PARATO.

Ibidem.

Nec argenti & auri immensa pondera.

LIBER QVINTVS.

De Legis promulgatione, exceptione, foedere: de duplici promissorum ratione: tum de minis & maledicto.

CAPVT I.

GITVR sexcentis ac tredecim partibus, hoc est, membris & articulis, vniuersa pietatis, honestatis, & officij ratio comprehensa, integrum iuris humanae vitae observandi genus conflatum, atque ex antiquo debito in sua nomina reuocatum fuit; in restauratore doctrinae Deo, Moysen verò Vate ac Scriba in codice referente, eodemq; singula promulgante & exponente. Namque haec eadem omnia hominum generi, dum illi diuinae similitudinis imago integra maneret ab initio, & cognita, & in suarum partium definitionem, studium, exercitationemq; data, ipsa per se tum iussorum, tum etiam vetitorum forma ipsum recti & prauis discrimen, quod comuni sensu non carentibus diiudicatur, docere possunt aperte; ideoq; idem hoc maximus ille hominum praeceptor & institutor Iesus Dei Filius indicat, cum ait: Quis autem vestrum habens seruum arantem aut pascentem, qui regresso Lucæ 17. de agro dicat illi, Statim transi, recumbe: & non dicit ei, Para quod cæ- 11. nen, & praecinge te, & ministra mihi donec manducem & bibam, & post 12. hoc tu manducabis & bibes? Numquid gratiam habet seruo illi, quia fecit 13. quae ei imperauerat? Non puto. Sic & vos cum feceritis omnia quae praecepta 14. sunt vobis, dicit, Serui inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus. 15.

Nihilominus tamen interm dum homo illam tantum imaginem ac similitudinem. Ad patris tueretur, dum minor hominis pars viuens valensq; vigeret, hanc huius legis observandae & colendae exercitationem & curam ex diuina benignitate doctus tenere & perpetuam subire ac tueri debuit; & quod ad opus atinet, potuit; atque hoc pacto vitam suam animalem auctori probare suo, & probatae praemium obtinere, nec illud quidem simplici, verum duplici genere definitum, altero quod ad eandem animalem vitam faceret, maximasq; commoditates praerberet, idq; proximum promissum ac praestitum fuit huius legis observandae ac diligenter colendae praemium, quod & eam ipsam inferiorum hominis portionem, hoc est, semineam partem in hoc mundo, quantum rerum ac locorum ratio & natura status ferre poterat, bearet, earum rerum copia & affluentia, sine quibus mortalis vita hac commode propagari nequit, cuiusmodi sunt victus, cultus, & aëris, calis ac soli salubritas, & harum rerum conservatrix publica ac priuata securitas, pericu-

lorumq; externorum contemptio: namque hac summa est beneficiorum quæ externam hanc, & communem hominum naturæ legem ritè colentibus, aptè promissa fuerunt, quam sup loco opportunè posthac, subductis enumeratisq; rationibus & partibus, faciemus.

Alterum verò præmij genus, quod ad hominis felicitatem veram facit, caput ipsum primarium; quod ad legis verò externæ obseruantiam, secundarium dicendum: quo diuina illa benedictio, quæ Abrahami posteritati destinata fuerat, arcanis promissis denunciata ac proposita est, non omnibus iis qui legis externum cultum tantummodo seruarent, sed iis qui Abrahami fidem imitati, & legem colerent pariter, & illud ipsum mysterium ardentè optarent; atque ab eodem qui pollicitus fuerat Deo studiosè poscerent, & attentè expectarent. Quo in mysterio legis non externo tantum opere, sed interno quoque studio & cultu præstandæ facultas & copia, atque ex his oritura celestis regni hereditas, continebantur. Atque hanc ad utrumque præmij genus facientem distinctionem cognoscere ac tenere expedierit iis, quibus nec in sacris scriptis hallucinari, nec in ea, quæ ad felicitatem ducit, via errare, cura studiumq; fuerit. Huius quippe vel ignoratio, vel obliuio, aut negligentia & contemptio, Israelitarum gentè ab æterni regni promisso atque hereditate excepit, exceptumq; exclusit. Contrà verò eiusdem distinctionis notitia & obseruantia nationes gentium diuina misericordia ad regnum vocatas & obsequentes admisit. S. S. E. Quid ergo dicemus? Quod

Rom. 9. 22 Gentes quæ non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam, iustitiam
23 autem quæ ex fide est. Israel verò sectando legem iustitiæ, in legem iustitiæ
24 non peruenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus, offenderunt
25 enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem of-
26 fensionis, & petram scandali: & omnis qui credit in eo, non confundetur.

Hunc offensionis lapidem semen illud sacrosanctum intelligimus esse, cuius virtutè ac benedictione familiæ terræ omnes benedicti iri, responsum fuerat. Namque ut lex propter carnis eorum, quibus data siue repetita est, infirmitudinem neminem ad perfectum deducere potuit. Quod verò impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem: Deus Verbum missurus proprium sibi perficiendum receperat. Interea tamen dum ille venturus expectabatur, & legem hanc à Deo, Moyse interprete, promulgatam, eo, quo obseruari liceret, pacto obseruatam & cultam oportuit, & quidquid ex illius summa per humani status imbecillitatem desideraretur, hoc est, preceptorum interna spiritalisq; obseruantia ac præstantia, ad diuinæ liberalitatis promissum suo tempore expediendum ac præstandum, fide ac spe firmissima reuocaretur; cum cognitione proprii defectus ex illa prima hominum calamitate relictis, non quidem legis ipsius defectus, quippe quæ, quod ad externum cultum attinet, integra, vera, perfecta & sancta suo in iure ac foro erat; quod verò ad interiorè perfectionem facit, eadem ipsa omnem continebat rationem earum rerum quas etiam spiritum præstare oportuerat eos qui ad

maximum illud summa felicitatis contenderent præmium. Eadem quoque vnunquam: que ex filiis Adami ab illa, quam ipsa exigeret, perfectione atque sanctitudine procul abesse indicans, arguebat. S. S. E. Itaque lex sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem: ut fiat supra modum peccans peccatū per mandatum: Scimus enim quod lex spiritalis est: ego autem carnalis sum.

Et quidem nullam legis partem, quamuis minimam, mysterio vacare, nullam otiosam inanemve rerum esse credere, latoris auctoritati, & eorū, quorum causa illa tum iussa, tum vetita conscripta fuerant, utilitati, atque vtriusque partis rationibus consentaneum est: tamen si quadam in his offenduntur, quorum cum significatio aperta non fuerit, figura, speciesque ipsa mirabilis apparet, omnium tamen magnam grauitatem, maximamq; auctoritatem, atque ex consequenti, certam probandamq; obseruantiam haberi oportuit. S. S. E. Omnia mandata tua veritas. & Quomodo dilexi testimonia tua Domine? tota die meditatio mea est. Super inimicos meos pruden-
tem me fecisti mandato tuo: quia in æternum mihi est. Super omnes dolentes me intellexi: quia testimonia tua meditatio mea est. Super senes intellexi: quia mandata tua exquisiuit. Atque idem Vates, ubi eadem statuta præceptaq; omnia studiosè meditatus cognouisset, in hunc modum decantare solet. Lex Domini immaculata, conuertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis. Iustitia Domini recta, iustificans cor-
da: preceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Timor Domini sanctus, permanens in seculum seculi: iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa. Desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum: & dulciora super mel & fauam. Etenim seruus tuus custodit ea, & in custodiendis illis retributio multa. Non solum magnam retributionem iis, qui diuina mandata præstiterint, paratam Vates ait; sed multam siue multiplicem: namq; hæc verbi, R A B, ab illo pronuntiati significatio est: quo utrumque præmiorum genus indicatum fuit: alterum quidem externorum, atque ad hanc mortalem vitam opportunorum beneficiorum, propter cultam externisq; officiis & sacrificiis exercitam legem eo modo quo præstare ab homine posse Deus nouerat, præstandamq; postulabat: Alterum verò virtutis ac benignitatis diuinæ, id demum effecturæ, ut quæ nec prorsus caueri, nec planè præstari poterant iussa ac vetita, spiritalia, inquam (namque hoc verbum deinceps usurpari in loco expediens fuerit) quæ animalis homine sensu quidem & cogitatione capere valet, prioribus condonatis delictis, demum conficerentur ac præstarentur, atque ex legis spiritus vitæ facultate & usu externa legis nominibus abundè fieret satis. Ita adèd vtriusque generis cum externorum, tum interiorum beneficiorum, iis qui ex fide firma promittentis atque imperantis operam legi nauarent faciendam copiam pulcherrimo carmine, ut sibi optatam, canebat Vates: Delicta quis intelligit? Ab oculis meis munda

me Domine: & ab alienis parce seruo tuo. Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero: & mundabor à delicto maximo. Et erit, ut complacent eloquia oris mei: & mediatio cordis mei in conspectu tuo semper. Hæc vero diuina efficientia sibi concessum ac donatum in ipso carminis extremo versu declarabat: Dominus adiutor meus, & susceptor meus.

De seueritate, concinnitate, ac sancti- monia legis externæ.

CAPVT II.

SPIRITVALIS legis maiestatem admirandam (quia nec huius quod nunc agimus fori, nec nostri nunc instituti, immo neque ingenij est indicare) in proprium, cum Deus concesserit, referuimus locum: atque eius, quam externam in tabulas coactamque relatum nouimus, rationes de integro repetimus.

Externum legis cultum homini rationis ac sermonis compoti imperatum, natura documeto, ac præcipuè diuino monitu cognouimus. Nulla enim adò barbara, adè ab humanitatis sensu aliena est natio, quæ non aliquam eorum quæ cum in priuata, tum in publica vita ratione agenda fuerint, tum ac doctriam sibi instituat; & quo doctior, ac disciplinæ melioribus instructior gens fuerit, eo meliora atque cultiora vitæ præcepta institutaq; sibi varare studet. Legum autem summa ratio ad duo prima refertur in genere solet capita, unum eorum, quæ unumquemque mortalem secum agere, meditari, & exercere deceat, quod ad utramque sui partem, id est, animum & corpus, excolendam faciat: quamquam ipsum seorsum agere, & à cæterorū hominum communicatione & societate semotum vivere res aliqua impulerit, vel vis coegerit. Alterum verò caput, rationes actionis que eius postulat, quæ hominem erga eos, quibus cum, vel sub quibus agit, cognoscere, tenere, atque efficere oporteat. Namque hominem non sibi uni natum, omninòque solum & singularem esse decere, iam ex prima natura illius origine intelleximus, docente assuerantèque Deo. Non est bonum hominem esse solum: quamobrem suas cognoscere partes operæpretium ducimus, quibus partibus cum apud se ipsum, tum apud alios defungi, ipsius naturæ ac personæ consequens contentanèque sit.

Ut verò certo ordine atque decente serie vitæ actionumq; ratio incatur, caput illud, quod animaduersionem continet eorum officiorum quibus erga alios vacandū sit, in duo partimur nomina, eius videlicet, quod hominis naturam superat, atque eius quod eundem in natura dignitate locum obtinet. Ultra hominis animalis & mortalis naturam nulla alia superior, nisi immortalis, ac vitæ melioris compos, quam animalis est, creati, cogitari ue potest. Hanc igitur primùm querere & cognoscere, & quo nam pacto, quibus of-

ficiis,

ficiis, quibus que actionibus coli oporteat, diligenter curari, rationi consentaneum est. Namque ex huius notitia & recto cultu, quæ ratione cum se ipsum, tum vero cætera vel sibi paria vel minora inferioraq; accipere tractarique conueniat, non esse, in promptu fuerit. Quamobrem quicumque boni ac sapientes legum institutores celebriores fuere, à religionis rationibus inuitum fecisse obseruantur: in quibus de ea natura, quam immortalem atque homine maiorem ducebant, quamque diuinitatis aut numinis prærogatiua frui credebant, atque de pietate ac iustitia, sanctitate ac religione, quæ supremæ naturæ huic tribuenda esset, primùm disserere. Deinde verò de priuatis singulorum hominū moribus, tertio autem loco de communi inter se hominum societate leges ac decreta fecerunt. Hunc autem locum, pro personarum cum priuatarum, tum publicarum diuersitate ac ratione, longè latèque patentem tractarunt. Atque institutionum ac sanctionum omnium, quibus humana vita informari, atque hominum societas coniunctioq; rectè seruari possit, hæc communes habentur summe, quas formas nullis humana sapientiæ professoribus, nullis legum cõditoribus plenius ac melius quam Deo ipsi expressus fuisse, nemo in scias ire potest, qui modo Deū & homines posse adloqui, & adlocutum fuisse intellexerit. Quæ de re in huius operis præfatione, ac primo vestibulo nos, ut videmur, copiosè ac dilucidè satis disseruimus.

Igitur primam huius operis atque supremam partem institutionibus ac decretis eius, quæ de diuina natura, deq; illius colendæ ratione, modo, ritu, & pompa, atque ceremoniarum iure facta sunt, comprehensam esse Deus voluit: eam verò, quamquam rebus corporeis, aliisq; ad sensum & ad tactum pertinentibus, exhiberi iussit; propriis tamen subiunctis causis ac significationibus non continuò aperte declarauit, sed uno tantum monitu mysteriis omnia plena esse indicauit, isdemque non vulgo propaladis, verum suo tempore ac loco explicandis, quæ tamen iis qui assiduam & attentam pietati operam darent, singulari magisterio insinuarentur, quoad illud è diuino consilio præfixum adesset seculum, quo cælestium arcætorum diuitiæ ad felicissimum verè piorum usum explicatæ proponerentur. Namque ante illud tempus, quamquam hominum genus, accepta iam lege, Israel vulgo appellari poterat; nondum tamen virtutem illam admirandam nomine Israelis adumbratam obtinebat, sed inferius illud atque humilius nomen IAGHACOB tantummodo tuebatur; cum magna tamen fide atque spe promotionis amplificationisq; sue, cumq; perpetuo tanti doni ac beneficii voto. Quam rem oratio prexq; illa, à Iacobo studiosè facta, arcanè significabat: Vouit etiam votum, dicens: Si fuerit Dominus mecum, & custodierit me in via per quam ambulabo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendum: reuersusq; fuero prospere ad domū patris mei, erit mihi Dominus in Deum: & lapis iste, quem erexi in titulum, vocabitur Domus Dei. Cunctorum, quæ dederis mihi, decimas offeram tibi. Huiusmodi itaque personam hominum genus representabat, quam diu sub illis imaginibus, umbris, figuris, &

spectris, somniisq; ageret: quorum argumentum somnium illud à Iacobo, fra-
 trem fugiente, visum continebat. Attamen eo tempore quo res conuertèda,
 Iacobusq; ille ab exsilio ac fuga reducendus esset, tum verò & nomen illi im-
 ponendum parabatur nouum, & aperta maximorum mysteriorum notitia
 ac disciplina communicanda promittebatur: Et dabo tibi thesauros abscondi-
 tos, & arcana secretorum: ut scias quia ego Dominus, qui uoco nomen tuum
 Deus Israel. Propter seruum meum Iaghabob, & Israel electum meum, &
 vocaui te nomine tuo: assimilauit te, & non cognouisti me. Ego Dominus, &
 non est amplius: & ultra me non est Deus: accinxi te, & non cognouisti me:
 Ut sciant ij qui ab ortu solis, & qui ab occidente, quoniam absque me non
 est. Igitur quæ de notitia Dei, quæ de cultu, quæ de maximorum à celo dono-
 rum & beneficiorum in homines exspectatione, quæ de huius diuini propo-
 siti ratione explicanda & conficienda prouidentissimo consilio decreta fue-
 rant; ea legis ac doctrinæ pars, quæ in religionum sacrorumq; procuracione
 consumitur, significantissimis imaginibus exhibebat, & assidua tum medi-
 tatione tum cogitatione teneri ac tractari iubebat. Nihil verò in toto hoc ge-
 nere otiosum, nihil præter rem, nihil ad inanem aut vulgare occupationem,
 ad ambitiosi ornamentum pompam aut apparatus, institutum imperatumue
 fuerat. Quin potiùs magnam solidamq; significationis virtutem sub illo ru-
 diori ac sensibus peruiso spectaculo occultabant. Neque verò interim dum illa
 cognitionum & actionum durauit atas, frustra aut sine usu aliquo eiusmodi
 cum studiis, tum exercitationibus cura operaq; impendebatur sua: namque
 expiationum saltem externarum efficentia rebus illis tum tribuebatur non
 ex vi aut efficacitate naturæ ipsarum, sed ex fide virtutis illius diuinæ, cuius
 vera ac propria expiandi, renouandi, & amplificandi auctoritas est. hoc est,
 Verbi Dei olim omnia perfecturi, & interim obsequium exigentis, & pie-
 tatis culturam eo modo, quo adhiberi tunc liquebat, postulantis. S. S. E. His
 verò ita compositis, in priori quidem tabernaculo semper introibant sacer-
 dotes sacrificiorum officia consummantes. In secundo autem semel in anno so-
 lus Pontifex, non sine sanguine, quem offerret pro sua & populi ignorantia:
 hoc significante Spiritu sancto, nondum propalatum esse sanctorum viam,
 adhuc priore tabernaculo habente statum. Quæ parabola est temporis instan-
 tis, iuxta quam munera & hostiæ offeruntur: quæ non possunt iuxta conscien-
 tiam perfectum facere seruientem, solummodo in cibis & in potibus, & ius-
 titiis carnis, usque ad tempus correctionis impositis.

A diuinarum verò constitutione rerum proxima ea occurrit, quæ priua-
 tam cuiusque hominis vitam, quatenus homo est, à brutisq; differt, quem-
 admodum institui coliq; oporteat, præcipit. Namque hæc, antequam quid Deus
 esset, quid à Deo humana sortita esset natura, nosceretur: non potuit rectè,
 vii decuit, demonstrari. Cuius generis actiones omnes integritatis & con-
 tinentiæ nominibus definiuntur. Atque hanc partem ea iussa, instituta, de-
 creta, vtiq; docent, quibus de amore ac dilectione erga Deum, de ciborum

ac potuum delectu arcana significatione tenendo, de cultu & habitu, de quæ
 huiusmodi rebus & curis, quæ unumquemque priuatè spectare videntur.

Tertiam in humanis actionibus circuli partem ea vendicant omnia, quæ
 aduersus omnium ceterorum hominum personas atque res unumquemque
 pro loci sui ratione atq; honestate obseruare ac præstare decorum ac dignum
 fuerit; siue ceteri, cum quibus agendum erit, necessarij eiusdem familia affi-
 nitate coniuncti; siue eiusdem Reipub. conciuies, siue aliena ciues fuerint.

Quam partem omnem abstinentia, modestia, & innocentia atque iustitia
 usurpant, quarum virtutum summam unicum officij complectitur verbum;
 cuius partis varia ac multiplicia membra articulatim diuisa, deserti simeq;
 disposita, sacri illius voluminis monumentis exhibentur, in quo à pietate er-
 ga parentes, & obseruantia erga principes, ad clementiam usque erga seruos,
 omnibus personis cõuenientia præcepta redduntur: munerum quoque publi-
 corum leges quæ prouidentiam, quæq; iustitiam spectant, sancitæ & stabilitæ
 promulgantur. Hæc autem cum ita decreta, statuta, traditaq; fuerint, præter
 ingentem dignitatem auctoritatemq; quam habent, quantum ex legislatoris
 Dei maiestate est, summam quoque utilitatem & nullarum humanarum le-
 gum pulchritudini comparandum decus, iis gentibus ac rebus publicis affer-
 re possunt, quæ vitæ rerumq; suarum rationes ad huiusmodi normam disci-
 plinæ dirigere studuerint. S. S. E. Scimus enim quod lex bona est, si quis ea
 legitimè utatur. Atque huius legis ultra ceteras omnes, quæ in orbe terrarum
 præcipua commendatione dignæ essent, excellentem præstantiam, nationum
 omnium confessione ac testimonio defensum probatumq; iri, Deus ipse con-
 firmabat. Et nunc Israel audi præcepta & iudicia quæ ego doceo te: ut facies
 ea viuas, & ingrediens possideas terram quam Dominus Deus patrũ ve-
 strorum daturus est vobis. Non addetis ad verbũ quod vobis loquor, nec au-
 feretis ex eo: custodite mandata Domini Dei vestri, quæ ego præcipio vobis.
 Oculi vestri viderunt omnia quæ fecit Dominus contra Baghalphegor, quo-
 modo contriuerit omnes cultores eius de medio vestri. Vos autem qui adha-
 retis Domino Deo vestro, viuitis vniuersi usque in præsentem diem. Scitis
 quod docuerim vos præcepta atque iustitias, sicut mandauit mihi Dominus
 Deus meus: sic facietis in terra ea quam possessuri estis: & obseruabitis, &
 implebitis opere. Hæc est enim vestra sapientia, & intellectus coram populis,
 ut audientes vniuersi præcepta hæc, dicant, En populus sapiens & intelligens,
 gens magna. Nec enim est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropin-
 quantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. Quæ
 est enim alia gens sic incluta, ut habeat ceremonias, iustaq; iudicia, & vni-
 uersam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros? Custodi igitur
 te metipsum, & animam tuam sollicitè.

Quamquam verò Deus hominibus à durissima seruitute liberatis quo-
 libet modo uti potuerit, non tamen ut coactis mancipiis, verum ut manu as-
 fertis ac libertate donatis, maximorumq; beneficiorum cumulo amplificatis,

uti voluit, videlicet ciuitate quadam ex illis in terrarum orbe instituta, & rebus ac personis, cum priuatis tum publicis, in certos ordines decentissime redactis, legibus atque decretis faciendis, quorum omnium auctorem, censorem, ac dictatorem perpetuum, vindicemque se ipse præberet, quo gentis atque ciuitatis mortalemq; degentis vitam statu nihil beatius contingere in terris mortalem vitam degentibus hominibus potuit, nec in votum etiã quicquam præstantius venire. Nihilominus tamen, ut nemo conationem aut violentiam excusare aut excipere unquam posset, comitiis habitis per iustum ac legitimũ ministrum, voluntate, fide, & obsequio tam plebis quã procerum rogatione facta, latam ac promulgatam voluit; promisso cum primis facto ac recepto non modo optimi, iustissimi, & clementissimi imperij, sed loci etiam ad gentis habitationem oportuni, & omnibus, quæ ad vitam suauiter & quiete traducendam expetuntur, commodis instructi. illaq; rogatio hu-

Exodi 19, 3. in/modi fuit: Moyses autem ascendit ad Deum: & coauitq; cum Dominus
 de monte, & ait: Hæc dices domui Iaghaboc, & annuntiabis filiis Israel:
 Vos ipsi vidistis quæ fecerim Aegyptiis, quomodo portauerim vos super alas
 aquilarum, & assumpserim mihi. Si ergo audieritis vocem meam, & custo-
 dieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea est
 enim omnis terra. Et vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta.
 Comitiam igitur facta, conciliũq; maiorum ac senatorum (per quos ad po-
 pulum de rogatione refert oportuerat) tertio à libertatis publicæ in ense co-
 actum est. Venit Moyses, & conuocatus maioribus natus populi, exposuit om-
 nes sermones quos mandauerat Dominus. Responditq; omnis populus simul:

Ibidem. CUNCTA QUÆ LOCUTVS EST DOMINVS, FACIEMVS.
 Ne quæ verò unquam vel publicè, vel priuatè existere posset exceptio simu-
 lationis ac fallaciæ à ministro confictæ in allocutione & sermone Dei, ve-
 ritatem constantiamq; suam palam populo probatam Deus voluit, videlicet
 sermone primo, qui legum ac iuris contineret summam, habito, voce ex sup-
 riore loco demissa, orationeq; facta, quæ numinis testaretur præsentiam &

Exodi 19, 8 consiliũ, voluntatem atq; auctoritatem declararet. Cũq; retulisset Moyses
 verba populi ad Dominum, ait ei Dominus: Iam nunc veniam ad te in cali-
 gine nubis, ut audiat me populus loquentẽ ad te, & credat tibi in perpetuum.
 Id quod ita peractũ esse iam antea indicauimus, ubi de decem primorum di-
 uini iuris elementorum doctrina & promulgatione diserebamus. Verum-
 enim uero quòd illa allocuti numinis maiestas maior ac terribior esset,
 quã ut hominum sensu & animis intrepidè spectari audiriue possit; nec
 iam deinceps, quod ad faciendam numinis præsentis fidem pertineret, quic-
 quam præterea requireretur, ut responso potiùs per ratem accepto & relato
 deinceps ageretur, postulatũ primũ, deinde pactum, conuentum, atq; præ-
 stitum fuit. S. S. E. Cunctus autem populus videbat voces & lampades, &

Ibid 20, 8 sonitum buccinæ, montemq; fumantem: & perterriti ac pauore conuulsi,
 steterunt procul, dicentes Moysi: Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur
 nobis

nobis Dominus, ne fortè moriamur. Et ait Moyses ad populum: Nolite ti-
 mere: ut enim probaret vos venit Deus, & ut terror illius esset in vobis, &
 non peccaretis. Stetitq; populus de longè, Moyses autem accessit ad caliginem
 in qua erat Deus. Dixit præterea Dominus ad Moysen: Hæc dices filiis Is-
 rael: Vos vidistis quòd de calo locutus sim vobis. Nee multo antè quã hæc
 agerentur, ministri auctoritatem colloquiis & responsis vltro citroq; datis
 firmatam & amplificatam populus aperitè cognouerat. Totus autem mons
 Sinai fumabat: eo quòd descendisset Dominus Deus super eum in igne,
 & ascenderet fumus ex eo quasi de fornace: eratq; omnis mons terribilis.
 Et sonitus buccinæ paulatim crescebat in maius, & prolixius tendebatur:
 Et Moyses loquebatur, & Deus respondebat ei. Ex quo factum est ut populus,
 tantam perhorrescens maiestatem, ad conditionem de interpretis munere
 & officio à Moysè suscipiendo, vltro etiam descenderit. Deus verò clemen-
 tiæ causa eadem conditione vsus, locum atque tempora modumq; declarauit,
 quo se Moysi legum atque institutorum præceptorumq; capita omnia di-
 ctantem ostenderet. Locum quidem certum veluti regiam aulam in medio
 gentis sibi ad eam rem, ad publicosq; conuentus, atque ad ministeria erga
 regem exercenda, beneficiaq; regia ac diuina postulanda, sibi legitimis atque
 oportunis partibus construendum præscripsit: tempus verò oraculi quærẽdi
 ac referendi ipso epularum diuinarum, hoc est, sacrificiorũ articulo, modum
 præterea & habitum quo se Deus præsentem probaret, nubis fundenda den-
 situdinem circum aulam illam, quam tabernaculum Latine dicimus, regiam
 dicere quoque possumus: id enim nomen MISCHAN rectè etiam admittit.

Atque de iis, quæ indicamus, ita alio alioq; in capite legimus: Duos quoque
 Cherubim aureos & productiles facies ex utraque parte oraculi. Cherub
 vnus sit in latere vno, & alter in altero. Virumque latus propitiatorij tegat
 expandentes alas, & operientes oraculum, respiciantq; se mutuo versis vul-
 tibus in propitiatorium quo operienda est arca, in qua pones testimonium
 quod dabo tibi. Inde præcipiam, & loquar ad te supra propitiatorium, ac de
 medio duorum Cherubim, qui erunt super arcã testimonij, cuncta quæ man-
 dabo per te filiis Israel. & rursus: Alterum verò agnum offeres ad vespe-
 rum iuxta ritum matutinae oblationis, & iuxta ea quæ diximus in odorem
 suauitatis. sacrificium est Domino, oblatione perpetua in omnes generatio-
 nes vestras, ad ostium tabernaculi testimonij coram Domino, ubi constitutam
 ut loquar ad te: ibiq; præcipiam filiis Israel. Id quod ita fieri cœptum, ac de-
 inceps porrò factitatum intelligimus, ab eo die, quo primũ sacra illa regia
 initiata ac dedicata fuit. Postquam omnia perfecta sunt, operuit nubes ta-
 bernaculum testimonij, & gloria Domini impleuit illud. Nec poterat Moy-
 ses ingredi tectum fœderis, nube operiente omnia, & maiestate Domini co-
 ruscante, quia cuncta nubes operuerat. Si quando nubes tabernaculum dese-
 rebat, proficiscebantur filij Israel per turmas suas: si pendebat desuper, ma-
 nebant in eodem loco. Nubes quippe Domini incumbabat per diem taberna-

culo, & ignis in nocte, videntibus cunctis populis Israel per cunctas mansiones suas. Vocauit autem Moysen, & locutus est ei Dominus de tabernaculo testimonij, dicens: Loquere filius Israel, & dices ad eos. Homo qui obtulerit ex vobis hostiam Domino; & cetera, quae plurima illo in loco diuino ministro referuntur dictata, quaeque non suo, sed planè diuino consilio ac mandato idem ipse adscribit. Ne obliuiscaris verborum quae viderunt oculi tui, & ne excidant de corde tuo cunctis diebus vitae tuae: docebis ea filios ac nepotes tuos, diem in quo stetisti coram Domino Deo tuo in Horeb, quando Dominus locutus est tibi, dicens: Congrega ad me populum, ut audiant sermones meos, & discant timere me omni tempore quo viuunt in terra, doceantque filios suos. Et accessisti ad radices montis qui ardebat usque ad caelum: erantque in eo tenebrae, & nubes, & caligo. Locutusque est Dominus ad vos de medio ignis. Vocem verborum eius audistis, & formam penitus non vidistis. Et ostendit vobis pactum suum quod praecepit ut faceretur, & decem verba quae scripsit in duabus tabulis lapideis. Mibi que mandauit in illo tempore ut docerem vos ceremonias & iudicia quae facere deberetis in terra quam possessuri estis: custodite igitur sollicitè animas vestras.

De foederis pactionibus & conditionibus.

CAPVT III.

UTAQUE legibus & institutis viuendi latis, ac disciplina data, à populo sanctiundo, foedere aequis conditionibus transactum est; idque per interpretem quidem Moysen, legis in ipsarum fidelem scribam, nuncium verò Pontificem, qui utraque partes ageret, Dei videlicet atque hominum. Pontificem autem ipsum utriusque parti familiarem esse oportuit: ut qui utriusque procurandas res ex animo & studio suscepturus esset. Atqui hominibus familiarem ipsa natura communio effecerat; quippe cum homo ipse ex hominibus assumptus, humani nihil à se alienum duceret. Ut verò idem Deo etiam propior & familiarior euaderet, homineque sublimiorem quoque gereret personam, certi ritus diuina sapientia praescripti, atque apud imiti & expediti, praesistere; non ex rerum ipsarum, quibus y actitarentur, natura aut virtute, verum ex diuini verbi ac mandati efficacitate, atque adeò ex arcana illorum rituum significatione maius aliquid & excellentius ad postera secula portendente, & sacerdotem alium longè praestantissimum indicante, cuius auctoritate summa, eademque propria, quod illis temporibus absolui non potuerat, tandem perficiendum esset. Verum prout etas illa ferebat, in qua ignea lex, terrore animis hominum iniecto, legislator adhuc inter fulgura, tonitrua, fumum, caliginem, & nubem sese tremendum magis quam conspicendum praebat; nuncium huiusmodi ac Pontificem rebus iis quae videri, audiri, sentiri, possent, initiatum & conse-

consecratum ad illa ministeria externa satis esse idoneum Deus declarauit. Cuius consecrationis formam, ut ad institutum nostrum non adeò facientem, ex ipsis sacris voluminibus cognoscendam potius, quam hoc loco referendam, duximus.

Igitur declarato atque adornato iam antea interprete Moysen, & optato creatore, sacerdote maximo, eodemque nuncio Dei appellato; conditiones dictae primum, quae & à populo curam, studium, obsequiumque legum cum fide exigent, & à Deo tutelam, beneficentiam, singularemque prouidentiam, eandemque perpetuam pollicerentur hoc pacto, ut, dum homines legibus per hunc humanum & familiarem nuncium repetendis atque explicandis obtemperarent, Deus per alium calis demissum nuncium, hominum rebus perpetua prospicientia & felicitate faueret: & quamquam haec omnia in huius mortalis vitae theatro edita spectarentur, tamen & imaginem referrent, siue umbram aeternorum bonorum, & horum etiam spem alerent, expectationemque promouerent. Conditionum autem, quibus utrimque transactum fuit, illa summa sunt capita. Ecce ego mittam Angelum, qui praecedat te, & custodiat in via, & introducat in locum quem praeparauit. *Exodi 23. 18*
 Observa eum, & audi vocem eius, nec contemnendum putes: quia non dimittet cum peccaueris, & est nomen meum in illo. Quòd si audieris vocem eius, & feceris omnia quae loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te. Praecedetque te Angelus meus, & introducet te ad Amorrhaeum, & Hethaeum, & Phereaeum, Chanaanumque, & Heueum, & Iebusaum, quos ego destrues eos, & confringes statuas eorum. Seruietisque Domino Deo vestro, ut benedicam panibus tuis & aquis, & auferam infirmitatem de medio tui. Non erit infaecunda, nec sterilis in terra tua: numerum dierum tuorum implebo. Terrorem meum mittam in praecursum tuum, & occidam omnem populum ad quem ingredieris: cunctorumque inimicorum tuorum coram te terga vertam: emittens crabrones prius, qui fugabunt Heueum, & Chanaanum, & Hethaeum, antequam introcas. Non eiiciam eos à facie tua anno vno: ne terra in solitudinem redigatur, & crescant contra te bestiae. Paulatim expellam eos de conspectu tuo, donec augearis, & possideas terram. Ponam autem terminos tuos à mari rubro usque ad mare Palaesthinorum, & à deserto usque ad flumini: tradam in manibus vestris habitatores terrae, & eiiciam eos de conspectu vestro. Non inibis cum eis foedus, neque cum diis eorum. Non habitent in terra tua, ne forte peccare te faciant in me, si seruietis diis eorum: quod tibi certè erit in scandalum.

Ante consecratis leges populum rogatum superius retulimus, ac de colendo principe Deo consultum communi sententia consensisse. illis verò iam conscriptis & editis, ac sacerdote sacerdotisque auctoritate constitutis, rursum de iisdem legibus, deque utrarumque partium conditionibus rogatum, atque rogationi adnuentem, in foederis communionem receptum Deus voluit: foedus

Rogatio eod-
d tsonum, &
foederis ce-
lebrata.

verò ipsum antiquo ritu celebratum est, mactatis hostiis, & parte utraque ferita pecudis sanguine respersis, atque hoc ritu pactioem confluente. Pacta enim ac fœdera societatum, pignore utrimque deposito, cum partibus professis ac purè & legitime ominatis conflabantur. Quippe fœdera eiusmodi testamentum hominis representabant, cuius auctoritas, vel eius, qui fecerat, morte firmabatur, vel certis obsignabatur ritibus ac signis, ex quibus, quæ sanguine fuso fiebant, grauisima habebantur: undique enim id felix ac faustum acclamabatur, pro cuius firmitudine ac sanctitate ad mortem potius deuotere sese, quam fœdere rupto vitam producere unusquisque optare profitebatur. Atque hoc est quod Apostolus ex antiqua rerum veritate ac receptis publicè moribus doctrinam à se explicanda causa in exemplum produxit.

Hebr. 9, 17. Testamentum enim in mortuis confirmatum est, alioqui nõdum valet, dum

viuit qui testatus est. Qua verò ratione, quo modo, quòque ritu rogatio posterior facta, atque illam consecuta pactio celebrata sit; ipse utriusque partium interpres & publicus minister Moyses posteritatis memoria literis

Exodi 24, 1. mandauit consignatum. Moyse quoque dixit: Ascende ad Dominum tu, &

Aaron, & Nadab, & Abiu, & septuaginta senes ex Israel, & adorabitis

procul. Solusq; Moyses ascendet ad Dominum, & illi non appropinquabunt;

nec populus ascendet cum eo. Venit ergo Moyses, & narrauit plebi omnia verba

Domini, atque iudicia: responditque omnis populus una voce: OMNIA

VERBA DOMINI, QUÆ LOCUTVS EST, FACIEMVS.

Scripsit autem Moyses uniuersos sermones Domini: & manè consurgens,

edificauit altare ad radices montis, & duodecim titulos per duodecim tribus

Israel. Misitq; iuuenes de filiis Israel, & obtulerunt holocausta, immolaueruntq;

victimam pacificam Domino, vitulos duodecim. Tulit itaque Moyses

dimidiam partem sanguinis, & misit in crateras: partem autem residuam

fudit super altare. Assumensq; volumen legis, legit audiente populo: qui di-

xerunt: OMNIA QUÆ LOCUTVS EST DOMINVS, FACIEMVS; ET

ERIMVS OBEDIENTES. Ille verò sumptum sanguinem respersit in popu-

lum, & ait: HIC EST SANGVIS FOEDERIS QUOD PEPIGIT DOMI-

NVS VOBISCVM SVPER CUNCTIS SERMONIBVS HIS. Ascenderuntq;

Moyse & Aaron, Nadab & Abiu, & septuaginta de senioribus Israel, &

viderunt Deum Israel, & sub pedibus eius quasi opus lapidis sapphirini, &

quasi calum cum serenum est. Nec super eos qui procul recesserant de filiis

Israel, misit manum suam, videruntq; Deum, & comederunt, ac biberunt.

Dixit autem Dominus ad Moysem: Ascende ad me in montem, & esto ibi:

DABOQVE TIBI DVAS TABVLAS LAPIDEAS, ET LEGEM, AC MAN-

DATA QUÆ SCRIPSI, VT DOCEAS EOS. Surrexerunt Moyses, & Io-

sue minister eius: ascendensq; Moyses in montem Dei, senioribus ait: Exspe-

ctate hic donec reuertamur ad vos. habetis Aaron, & HV R vobiscum: si

quid natum fuerit questionis, referetis ad eos. Cumq; ascendisset Moyses,

operuit nubes montem, & habitauit gloria Domini super Sinai, tegens illum

nube

nube sex diebus: septimo autem die vocauit eum de medio caliginis. Erat autem species gloria Domini, quasi ignis ardens super verticem montis in conspectu filiorum Israel. Ingressusq; medium nebula, ascendit in montem: & fuit ibi quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. Atque hæc omnia consilium propositumq; Dei legis, & institutorum fidem & sanctitatem, & ministri auctoritatem spectantibus hominibus palam ac publicè probarunt: illis verò quadraginta diebus veram regni celestis in hominum animis constituendi rationem, atque huius imaginem in terris edendam, spectandam, & obseruandam, assiduamq; meditatione recolendam, Vates ille edoctus cognouit: quam imaginem, illinc reuersus, religiosè comparandam curauit, longo tempore in regio sacròque tentorio (quod aliàs tabernaculum dicitur) construendo ac dedicando occupatus: quoad constituta in medio regia, ac duodecim tribubus circum ex ordine collocatis, integri terrarum orbis, Dei presentia & providentia gubernandi, ad speciem exemplum positum fuit, cuius visendum admirabile exemplum, quamam & quanta illa forent, quæ Deus intra humanum animum efficienda parasset, cogitandum, & expectandum, atque expectandum commendaret. S. S. E. Inspice, & fac secundum exemplar quod monstratum est tibi in monte.

Exodi 25,
40. & 26, 30.

De legis promissis & veritate.

CAPVT IIII.

QUAMQVAM quidem præcepta institutaque omnia à Deo per Moysen in volumen relata, hominum genus propter nature excellentiam obseruare & præstare debuerit, si modo proprium decus conseruare vellet, ut iam aliàs differendo monstrabamus (Cum feceritis hæc omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inuiles sumus: quod debuimus facere, fecimus) tamen eadem non sine magna terrena etiam beatitatis usura iis, qui studiosè ac purè pieq; colerent, feliciter cedere, idem qui doctor instauratorq; fuit, Deus, voluit ac recepit, complura ad hanc mortalem vitam pollicitus commoda, quæ usu fructuq; sui maiora, immo maxima illa significabant, quibus veri olim interna legis cultores, ac sanctorum ciues domesticiq; Dei afficiendi amplificandiq; erant. Atque promissorum bonorum huiusmodi exemplum illud est: Si autem audieris vocem Domini Dei tui, ut facias atque custodias omnia mandata eius quæ ego præcipio tibi hodie, faciet te Dominus Deus tuus excelsores cunctis gentibus quæ versantur in terra: venientq; super te uniuersa benedictiones ista, & apprehendent te; si tamen præcepta eius audieris: Benedictus tu in ciuitate, & benedictus in agro. Benedictus fructus ventris tui, & fructus terra tua, & fructusq; iumentorum tuorum, gregis armentorum tuorum, & caula ouium tuarum. Benedicta horrea tua, & benedicta reliquia tua. Benedictus eris

Deut. 28, 1.

ingrediens & egrediens. Dabit Dominus inimicos tuos, qui consurgunt aduersum te, corruentes in conspectu tuo: per unam viam venient contra te, & per septem fugient à facie tua. Emitteret Dominus benedictionem super celaria tua, & super omnia opera manuum tuarum: benedicetque tibi in terra quam acceperis.

Hec terrenorum commodorum summa promissi fuit iis, qui diligenter ac sedulo legem colerent, facti, in quibus, uti diximus, arcana celestium bonorum ac beneficiorum latebat ratio, quæ demum fidem obsequiumque præstantibus exhibenda erant, maxima cum mutatione in melius personarum, & omnium, quæ ad vitam & felicitatem pertinet, rerum amplificatione ex diuina benignitatis efficientia, cuius causa omnia illa externa agebatur. S. S. E. Omnia in figura contingebant illis. Atque mysterium hoc si non prorsus aperitum, significatum tamen Deus hoc eodem loco subiunxit: **SUSCITABIT TE DOMINVS SIBI IN POPVLVM SANCTVM, SICVT IVRAVIT TIBI, SI CVSTODIERIS MANDATA DOMINI DEI TVI, ET AMBVLAVERIS IN VIIS EIVS: VIDEBNTQVE TERRARVM POPVLI QVOD NOMEN DOMINI INVOCATVM EST SVPER TE, ET TIMEBVT TE.** Abundare te faciet Dominus omnibus bonis, fructu vteri tui, & fructu iumentorum tuorum, fructu terræ tuæ, quam iuravit Dominus patribus tuis ut daret tibi. Aperiet Dominus thesaurum suum optimum, celum, ut tribuat pluuiam terræ tuæ in tempore suo, benedicetque cunctis operibus manuum tuarum, & fœnerabis gentibus multis, & ipse nullum fœnus accipies. Constituet te Dominus in caput, & non in caudam, & eris semper supra & non subter. Si tamen audieris mandata Domini Dei tui, quæ ego præcipio tibi hodie, & custodieris, & feceris, ac non declinaueris ab eis, nec ad dexteram, nec ad sinistram, nec secutus fueris deos alienos, neque colueris eos.

Illud verò ex iis quæ commemorando recitauimus, obseruari adnotarique operæ pretium fuerit, externam illam legis obseruantiam nec sua natura veram summamque felicitatem esse, nec felicitatis nomen vsquam obtinere: eandem tamen à fidelibus & piis ritè exercitam, ad summam felicitatis expectationem quam plurimum adiuuare, felicitatis verò illius auctorem unicum Deum esse. S. S. E. Non est volentis, neque currentis, sed Dei miserentis. & Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Quamobrem illud à legislatore modo referebamus interiectum: **Suscitabit te Dominus sibi in populum sanctum, sicut iuravit tibi.** Id quod aliter interpretatus aliquando Israelitis & fraudi fuit maxima, & repulsæ causam attulit, sicut Apostolorum disputationibus redarguuntur. Quoniam autem in lege nemo iustificatur apud Deum, manifestum est: quia iustus ex fide vivit: lex autem non est ex fide, sed, qui fecerit ea, vivet in illis. Vitam autem legis obseruatoribus constantem interpretantur Apostoli, quam securitas ab hostibus, & à iudiciorum externorum ultionibus tuta promittitur, quamque

quàmque ea, quæ huius auræ spirabilis vsuræ commoda oportunaque habentur, præstare possunt: nam qui non mæchantur, qui ab homicidio ac malo damnosè inferendo abstinet, innocentie pretium securitatem reportat. Qui vitius temperat, valetudini consulit: denique qui sese ad pietatem colendam, ad religionis res curandas, diuini obsequij studio rectè addidit, promissa illa externa ex promittentis liberalitate promeretur. S. S. E. Ego Dominus Deus vester. custodite leges meas atque iudicia, quæ faciens homo vivet in eis. ego Dominus. Id quod iterum atque iterum adnotandum commendatur; utpote cuius ignorantia aut negligètia Iudæos à salute ab alienatos deterret, ac multos ex iis, qui Christianum profitentur nomen, turbatos olim hodieque exercet, alios quidè plurimum vsque, alios verò nihil prorsus legis obseruantia tribuentes, virosque autè doctore & interprete egentes, quamuis doctrinam interpretationemque Scripturarum sacrarum professos. Vt autem boni ominis felicitumque prædictionum copiosa ac secunda exempla legis obseruatoribus legitimis proposita; sic contra omnium infelicitatum ac miseriarum plenissime mina iactata, pericula intentata, ac formidines legis illius violatoribus & contemptoribus hominibus opposita fuere. Quod si audire nolueritis vocem Domini Dei tui, ut custodias & facias omnia mandata eius, & ceremonias quas ego præcipio tibi hodie, venient super te omnes maledictiones istæ, & apprehendent te. Maledictus eris in ciuitate, & maledictus in agro. Maledictum horreum tuum, & maledictæ reliquæ tuæ. Maledictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, armenta bouum tuorum, & greges ouium tuarum. Maledictus eris ingrediens, & maledictus egrediens. Mittet Dominus super te famem & esuriam, & increpationem in omnia opera tua quæ tu facies: donec conterat te, & perdat velociter, propter adiuuentiones tuas pestimas in quibus reliquisti me. Adiungat tibi Dominus pestilentiam, donec consumat te de terra ad quam ingrederis possidendam. Percutiat te Dominus egestate, febre & frigore, ardore & aestu, & aère corrupto ac rubigine, & persequatur donec pereas. Sit calum, quod supra te est, aneum: & terra, quam calcas, ferrea. Det Dominus imbrem terræ tuæ puluerem, & de calo descendat super te cinis, donec conteraris. Tradat te Dominus corruentem ante hostes tuos: per unam viam egrediaris contra eos, & per septem fugias, & dispergaris per omnia regna terræ. sitque cadaver tuum in escam cunctis volatilibus cali, & bestis terræ; & non sit qui abigat. Percutiat te Dominus hulcere Aegypti, & partem corporis, per quam stercora egeruntur, scabie quoque & prurigine: ita ut curari nequeas. Percutiat te Dominus amentia & cecitate ac furore mentis, & palpes in meridie sicut palpare solet cæcus in tenebris, & non dirigas vias tuas. Omnique tempore calumniam sustineas, & opprimaris violentia, nec habeas qui liberet te. Vxorè accipias, & alius dormiat cum ea. Domum ædifices, & non habitas in ea. Plantas vineam, & non vindemias eam. Bos tuus imoletur coram te, & non comedas ex eo. Asinus tuus rapiatur in conspectu tuo, & non reddatur tibi. Oves tuæ den-

tur inimicis tuis, & non sit qui te adiuet. Filij tui & filia tua tradantur
 alteri populo, videntibus oculis tuis, & deficientibus ad conspectum eorum
 tota die, & non sit fortitudo in manu tua. Fructus terra tua, & omnes la-
 bores tuos comedat populus quem ignoras: & sis semper calumniam sustinens,
 & oppressus cunctis diebus, stupens ad terrorem eorum quae videbunt oculi
 tui. Percutiat te Dominus ulcere pessimo in genibus & in suris, sanarique
 non possis à planta pedis usque ad verticem tuum. Ducet te Dominus, &
 Regem quem constitues super te, in Gentem quam ignoras tu, & patres tui:
 & seruias ibi diis alienis, ligno & lapidi. Et eris perditus, in prouerbum
 ac fabulam omnibus populis ad quos te introduxerit Dominus. Sementem
 multam iacies in terram, & modicum congregabis: quia locusta deuorabunt
 omnia. Vineam plantabis, & fodies, & vinum non bibes, nec colliges ex ea
 quippiam: quia vastabitur vermibus. Oliuas habebis in omnibus terminis
 tuis, & non ungeris olco: quia defluent, & deperibunt. Filios generabis &
 filias, & non fruëris eis: quoniam ducentur in captiuitatem. Omnes arbores
 tuas & fruges terra tua rubigo consumet. Aduena qui tecum versatur in
 terra, ascendet super te, & erit sublimior: tu autem descendes, & eris infe-
 rior. Ipse fenerabit tibi, & tu non fenerabis ei. Ipse erit in caput, & tu eris
 in caudam. Et venient super te omnes maledictiones ista, & persequentes
 apprehendent te, donec intereas: quia non audisti vocem Domini Dei tui,
 nec seruasti mandata eius, & ceremonias quas praecepit tibi. Et erunt in te
 signa atque prodigia, & in semine tuo usque in sempiternum: eo quod non
 seruieris Domino Deo tuo in gaudio, cordisq; latitia, propter rerum omnium
 abundantiam. Seruias inimico tuo, quem mutet tibi Dominus, in fame, &
 siti, & nuditate, & omni penuria; & ponet iugum ferreum super ceruicem
 tuam, donec te conterat. Adducet Dominus super se Gentem de longinquo,
 & de extremis terra finibus in similitudinem aquilae volantis cum impetu,
 cuius linguam intelligere non possis; Gentem procacissimam, quae non defe-
 rat seni, nec misereatur paruuli, & deuoret fructum iumentorum tuorum,
 ac fruges terra tua, donec intereas; & non relinquat tibi triticum, vinum,
 oleum, armenta bouum, & greges ouium, donec te disperdat, & conterat in
 cunctis urbibus tuis, & destruantur muri tui firmi atque sublimes, in qui-
 bus habebas fiduciam in omni terra tua. Obsideberis intra portas tuas in om-
 ni terra tua quam dabit tibi Dominus Deus tuus: & comedes fructum vteri
 tui, & carnes filiorum tuorum & filiarum tuarum, quas dederit tibi Do-
 minus Deus tuus, in angustia & vastitate qua opprimit te hostis tuus. Ho-
 mo delicatus in te, & luxuriosus valde, inuidebit fratri suo, & uxori qua
 cubat in sinu suo, ne det eis de carnibus filiorum suorum quas comedit: eo quod
 nihil aliud habebat in obsidione, & penuria qua vastauerint te inimici
 tui intra omnes portas tuas. Tenera mulier & delicata quae super terram
 ingredi non valebat, nec pedis vestigium figere propter mollietatem & teneri-
 tudinem nimiam, inuidebit viro suo qui cubat in sinu eius, super filij & filia

carni-

carnibus, & illuue secundinarum quae egrediuntur de medio feminum eius,
 & super liberis qui eadem hora nati sunt. comedent enim eos clam propter
 rerum omnium penuriam, in obsidione & vastitate qua opprimit te inimi-
 cus tuus intra portas tuas. Nisi custodieris & feceris omnia verba legis hu-
 ius quae scripta sunt in hoc volumine, & timueris nomen eius gloriosum &
 terribile, hoc est, Dominum Deum tuum: augebit Dominus plagas tuas, &
 plagas seminis tui, plagas magnas & perseverantes, infirmitates pessimas
 & perpetuas: & conuertet in te omnes afflictiones Aegypti, quas timuisti,
 & adhærebunt tibi. Insuper & vniuersos languores, & plagas quae non
 sunt scriptae in volumine legis huius, inducet Dominus super te, donec te
 conterat: & remanebitis pauci in numero, qui prius eratis sicut astra caeli
 praemultitudine: quoniam non audisti vocem Domini Dei tui. Et sicut antè
 latatus est Dominus super vos, bene vobis faciens, vosq; multiplicans: sic
 latabitur disperdens vos atque subuertens, ut auferamini de terra ad quam
 ingredieris possidendam. Disperget te Dominus in omnes populos à summi-
 tate terra usque ad terminos eius: & seruias ibi diis alienis, quos & tu
 ignoras & patres tui, lignis & lapidibus. In gentibus quoque illis non
 quiesces, nec erit requies vestigio pedis tui. Dabit enim tibi Dominus ibi
 cor pauidum, & deficientes oculos, & animam consumptam in ærore: & erit
 vita tua quasi pendens ante te. Timebis nocte & die, & non credes vitæ
 tuae. Manè dices, Quis mihi det vespere? & vespere, Quis mihi det manè?
 propter cordis tui formidinem, qua terreberis, & propter ea quae tuis vide-
 bis oculis. Reducet te Dominus classibus in Aegyptum per viam de qua di-
 xit tibi ut eam amplius non videres. Ibi venderis inimicis tuis in seruos &
 ancillas, & non erit qui emat. Hactenus feriti fueris conditiones, & ob-
 temperantibus commodorum promissa, rursusq; negligentibus & contempto-
 ribus incommodorum, calamitatum, atque erumnarum mina: ut tum præ-
 miorum pactiōibus magis obligati homines, tum pœnarum perterriti metu,
 legē religiosè colerent, hoc est, officium facerent suum, hominesq; sese præsta-
 rent: ita tamē ut decoris proprii atq; diuinæ gratiæ promissorumq; rationem
 omni terrore ac metu antiquiorem ducendam cognosceret. Nam propositæ
 disciplinae adscribendum est, ei, qui non ex virtutis amore, sed ex pœnæ formi-
 dine peccatis careat, culpamq; tantum vitare studeat. Quare probitatis ac lu-
 cis amorē, & consequentis ex hoc præmij spem, omni aliæ cogitationi in hu-
 manis actionibus antestare oportuerit. S. S. E. Considera quod hodie propo-
 suerim in conspectu tuo vitam & bonum, & è contrario mortem & malum. Deut. 30, 15.
 Testes inuoco hodie calum & terram, quod proposuerim vobis vitam &
 bonum, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, ut & tu viuas,
 & semen tuum, & diligas Dominum Deum tuum, atq; obedias voci eius,
 & illi adhæreas (ipse est enim vita tua, & longitudo dierum tuorum) ut
 habites in terra pro qua iurauit Dominus patribus tuis Abraham, Isaac,
 & Jacob, ut daret eam illis.

De

De instaurato fœdere.

CAPVT V.

MANARVM legum atque sanctionum pondera, nulla alia autoritate, nullave ratione exactius quam usu ipso examinantur. *V*sus autem pater & educator tempus est, quod suis momentis singula deducens, solidum à vano discernit, & à floribus ac foliis fructum verum atq; utilem sciungit, & quid vitiosum quidq; integrum sit, distinguit & separat. Itaque sapientissimum temporis habetur indicium, ex quo fit ut sapientia ac prudentia prerogativa senioribus deferatur. *S. S. E. Corona dignitatis senectus, que in vis iustitia reperietur.* Legum autem & institutionum, que ad vitæ viam informandam & componendam conduntur, eadem que ceterarum actionū examinatio est. Multa enim in rebus publicis ac priuatis decreta, immo ferè omnia que ex ingenio consilioq; hominum profecta sunt; ubi ad temporis lancem examinata fuerint, vel inania ac leuia, vel graua nimium deprehensa sunt, vel certè adiectionem aut detraktionem sui postularunt. Atque hinc illa quotidie humani iuris immutatio, varietas etiam, in eadem Repub., vel ut minimū correctio ac temperatio frequentissima. Verùm enimvero diuina illa legum doctrina ac disciplina, præter ceteras partes quibus sapientiam exsuperat humanam, hoc etiam præstat nomine, quod nullis temporibus, nullis atatibus, nullis rerum aut negotiorum tempestatibus corrigendam aut immutandam sese concedit: utpote que ex supremæ sapientiæ consilio nata, quid hominem perpetuo deceat, optimè ac plenissimè perspectū teneat, ac tradat. *S. S. E. Iustitia tua, iustitia in æternum; & lex tua veritas.* Est autem nunc nobis oratio ac disputatio de lege iustitiæ cum priuata tum publica. Nam de ritibus ac sacris curandis & constituendis alia ratio etiam admiranda ac perpetua fuerit, dummodo arcanè, ut ipsa postulat, consideretur. Igitur factarum atque editarum à se legum examinationi ac probationi, & animaduersioni eius, qui ex illarum obseruantia percipi posset, usus, quadraginta annorum tēpus concessit Deus, quod satis idoneum spatium, amplumq; fuit ad obseruationis vel neglectiōis consilia cunctis ponderada, maximè in loco commoditatum omnium que ad vitam expetuntur egentissimo, rursusq; incommodorum plurimorum refertissimo, nimirum in vastissima Arabiæ solitudine, in qua præter omnium rerum, que ad victum & cultum parantur, inopiam, atque adèo aquarum natiuam penuriam, nec calis ac solis temperies hospitalitatem concedit, nec ferarum ac serpentum maleficū genus frequens deest unquam, nec illa tempestate externa bellorum, atque turbarum, & inimicitiarum discrimina iis defuere, quibus leges illæ datæ, & ad experiendū commissa quoque fuerant. Quæ leges, uti iam intelleximus, veris cultoribus suis pacem, securitatem, tranquillitatem, oportunarumq; ad vitam rerum copiam, ex la-

toris

toris liberalitate pollicebantur; contrà verò negligentibus & contemptoribus aduersa importunaq; omnia, & calamitosa atque acerbissima ex iusto iudicio minabantur. Quorum quidem omnium si prima pericula in regionibus cultissimis & frequentibus fierent, non vsque adeo manifesta certè ac singularis providentiæ argumenta & exempla utriusque parti probare fortasse viderentur (qua humanæ sapientiæ Deo semper detrahentis perversitas noscitur) verumtamen illo tanto tempore, illo importunissimo, atque aliàs incommodissimo loco, nulla ad exceptionem, aut ad interpretationem, vel ansa data, vel causa relicta est: utpote cum nihil unquam, dum illa exerceretur disciplina, vel illa in solitudine & vastitate piis cultoribus defuerit earum rerum, quibus natura negatis doleat; nihil rursus periculorum atque difficultatum nocere obesse potuerit; contrà verò iis, qui improbiore fuerant, atque legum sanctitatem violarāt, digna sceleribus pœna ad interitum vsq; fuerint perlatæ, adèo ut nullus ex iis qui nefas admisserant, etiā iunioribus, & vigesimum non excedentibus annum, breviori illi (si cum humana vita exemplis cunctis comparatio adhibeatur) annorum quadraginta curriculo superstes fuerit, atque ita in utramque partem earū, que à Deo dictata fuerant, legum cum abusus, tum usus certo & constanti experimēto atq; euentu compertus est. Nulloq; deinceps ad exceptionem relicto loco, de instaurando atque firmando de integro fœdere iisdem tum secundarum rerum ac premiorum, tum maledictorum ac mulctarum conditionibus ultro citroq; conuentum, actum, transactumq; in hunc modum fuit. Hæc sunt verba fœderis *Deut. 19. c.* quod præcepit Dominus Moysi ut feriret cum filius Israel in terra Moab: *cc* præter illud fœdus quod cum eis pepigit in Horeb. Vocauitq; Moyses omnem *cc* Israel, & dixit ad eos: Vos vidistis vniuersa que fecit Dominus coram vo- *cc* bis in terra Aegypti Pharaoni, & omnibus seruis eius, vniuersaq; terra il- *cc* lius, tentationes magnas quas viderunt oculi tui, signa illa portentaq; ingen- *cc* tia, & non dedit vobis Dominus cor intelligens, & oculos videntes, & au- *cc* res que possunt audire, vsque in præsentem diem. Adduxit vos quadraginta *cc* annis per desertum; non sunt attrita vestimenta vestra, nec calceamenta pe- *cc* dum vestrorum vetustate consumpta sunt. Panem non comedistis, vinū & *cc* & siceram non bibistis; ut sciretis quia ipse est Dominus Deus vester. Et *cc* venistis ad hunc locum: egressusq; est Sehon Rex Hesebon, & Og Rex Ba- *cc* san, occurrentes nobis ad pugnam. Et percussimus eos, & tulimus terrā eo- *cc* rum, ac tradimus possessionem Ruben & Gad, & dimidia tribui Manasse. *cc* Custodite ergo verba pacti huius, & implete ea: ut intelligatis vniuersa que *cc* facitis. Vos statis hodie cuncti coram Domino Deo vestro, principes vestri- *cc* & tribus, ac maiores natu, atque doctores, omnis populus Israel, liberti & *cc* uxores vestræ, & aduenæ qui tecum morantur in castris, exceptis lignorum *cc* cesoribus, & his qui comportant aquas: ut transeas in fœdere Domini Dei *cc* tui, & in iureiurando quod hodie Dominus Deus tuus percussit tecum: ut *cc* suscitetur se sibi in populum, & ipse sit Deus tuus sicut locutus est tibi, & sicut *cc*

iuravit patribus tuis Abraham, Isaac, & Jacob. Nec vobis solis ego hoc
 fœdus ferio, & hæc iuramenta confirmo, sed cunctis presentibus & absen-
 tibus. Vos enim nostis quomodo habitauerimus in terra Aegypti, & quomo-
 do transferimus per medium nationum, quas transeuntes vidistis, ab omni-
 nationes & sordes, id est, idola eorum, lignum & lapidem, argentum & au-
 rum quæ colebant. Ne fortè sit inter vos vir aut mulier, familia aut tribus,
 cuius cor auersum est hodie à Domino Deo nostro; ut vadat & seruiat diis
 illarum Gentium: & sit inter vos radix germinans fel & amaritudinem:
 cumq; audierit verba iuramenti huius, benedicat sibi in corde suo, dicens:
 Pax erit mihi, & ambulabo in prauitate cordis mei: & assumat ebria sitien-
 tem, & Dominus non ignoscat ei: sed tunc quàm maximè furor eius fumet,
 & zelus contra hominem illum, & sedeant super eum omnia maledicta quæ
 scripta sunt in hoc volumine: & deleat Dominus nomen eius sub celo, &
 consumat eum in perditione ex omnibus tribubus Israel, iuxta maledictio-
 nes quæ in libro legis huius ac fœderis continentur. Dicitq; sequens gene-
 ratio, & filij qui nascentur deinceps, & peregrini qui de longè venerint, vi-
 dentes plagas terræ illius, & infirmitates quibus eam afflixerit Dominus,
 sulphure & solis ardore comburens, ita ut ultra non seratur, nec virens
 quippiam germinet, in exemplum subuersionis Sodomæ & Gomorrhæ, Ada-
 mæ & Seboim, quas subuertit Dominus in ira & furore suo. Et dicent om-
 nes Gentes, Quare sic fecit Dominus terræ huic? quæ est hæc ira furoris
 eius immensa? Et respondebunt, Quia dereliquerunt pactum Domini quod
 pepigit cum patribus eorum, quando eduxit eos de terra Aegypti: & serui-
 runt diis alienis, & adorauerunt eos quos nesciebant, & quibus nõ fuerant
 attributi: idcirco iratus est Dominus contra terram istã, ut induceret super
 eam omnia maledicta quæ in hoc volumine scripta sunt: & eiecit eos de terra
 sua in ira & in furore, & in indignatione maxima, proiecitq; in terrã alienã,
 sicut hodie comprobatur. Abscondita, Domino Deo nostro: quæ manifesta
 sunt, nobis & filiis nostris usque in sempiternum, ut faciamus vniuersã
 legis huius. Denique legis illius obseruantia in omnẽ vitæ partem, ad res om-
 nes bello ac pace agendas, in otio, in negotio, ad consiliorum prudentiam, ad
 euentorum felicitatem, nullo tempore, cum domi tum foris, non vtilissimam
 fore, Deus ipse iam iam promissa terrenã præstiturus, duci à se creato, Moy-
 sisq; successorì, præcipiens prædicebat: Non recedat volumen legis huius ab
 ore tuo, sed meditaberis in eo diebus ac noctibus, ut custodias, & facias om-
 nia quæ scripta sunt in eo: tunc diriges viam tuam, & intelliges eam. Ecce
 ego præcipio tibi, confortare, & esto robustus. Noli metuere, & noli timere:
 quoniam tecum est Dominus Deus tuus in omnibus ad quacumq; perrexeris.

Iosue 1, 8.

De

De fide promissorum Dei.

CAPVT VI.

GITVR latis atque experimentorum multiplici periculo exami-
 natis legibus, fœdereq; inito & insaurato de populo in sua sede ac
 domo, & in Repub. collocando; actum deinceps fuit de promissis Dei,
 quæ in terra atque in hac mortali vita speranda fuerant, præstandis: ut hoc
 pacto atque exemplo maximorum ac planè diuinorum donorum & felicis-
 simi æterniq; regni (quæ illis velut argumentis & imaginibus indicaban-
 tur) & fides amplificaretur, & cresceret spes. Ad hanc verò expeditionem
 Dux & Imperator delectus fuit, adeoq; nominatim exceptus, qui muneris
 & officij fide ac dexteritate, nominis etiam proprij significatione, præsentem
 rem feliciter gerendam polliceretur, & futuræ æternæ salutis expectationem
 firmaret. is Iehosuah dicitur Nun filius, in legum diuinisq; iuris studio ex-
 ercitatissimus Moysi perpetuus comes, & obsequentissimus minister. Qui
 cum diu antea à Deo appellatus, delectus, ornatus, atque populo ad expecta-
 tionem propositus fuisset: rursus paulo ante Moysis obitum, dux & belli ac
 pacis renunciatus est imperator, ac demum magistro suo, vita ac muneribus
 defuncto, Spiritu diuino auctus, rem aggredi, persequi, & conficere iussus
 fuit. Ac primæ quidem tum appellationes, tum renunciationes in publicis
 ordinum omnium comitiis factæ celebratq; fuere, idq; publicè ac palam:
 rei verò inceptanda dies præsentis ac singulari compellatione destinatus est,
 nec multo postea, in ipsis occupanda seu potiùs expugnanda regionis initiis,
 viri dignitas, authoritas atque potestas summa, miraculis, prodigiis, atque
 signis certissimis publicè declarata & confirmata est, hæc dignitatis & or-
 namentorum authoritatisq; illius viri series & forma fuit, quam, quibus
 temporibus & actionibus transactam absolutamq; obseruauerimus, recitare
 operæ pretium fuerit: quippe id non ad illius tantum negotia & gesta, ve-
 rum etiam ad spiritualium promissorum arcana cognoscenda apprime con-
 tulerit. Dixit quoque Dominus ad Moysen: Ascende in montem istum Num. 27, 12
 Abarim, & contemplare inde terrã quam daturus sum filiis Israel: cumq; videris eam, ibis & tu ad populum tuum, sicut iuit frater tuus Aaron: quia
 offendisti me in deserto Sin in contradictione multitudinis, nec sanctifica-
 re me voluisti coram ea super aquas. hæc sunt aquæ contradictionis in Cades
 deserti Sin. Cui respondit Moyses: Prouideat Dominus Deus spirituum
 omnis carnis, hominem qui sit super multitudinem hanc; & possit exire &
 intrare ante eos, & educere eos vel introducere: ne sit populus Domini sicut
 oues absque pastore. Dixitq; Dominus ad eum: Tolle Iosue filium Nun, virum
 in quo est Spiritus, & pone manum tuam super eum. Qui stabit coram
 Eleazaro sacerdote, & omni multitudine, & dabis ei præcepta cunctis vi-
 dentibus, & partem gloriæ tuæ, ut audiat eum omnis synagoga filiorum Is-
 rael.

rael. Pro hoc si quid agendum erit, Eleazar sacerdos consulat Dominum.
Ad verbum eius egredietur & ingredietur ipse, & omnis Israel cum eo, &
cetera multitudo. Fecit Moyses ut praeceperat Dominus. Cumq; intulisset
Iosue, statuit eum coram Eleazaro sacerdote, & omni frequentia populi. Et
impositis capiti eius manibus, cuncta replicauit quae mandauerat Deus.

Hoc idem non longo post tempore ita actum, populo commemorans Moyses
Deut. 3, 26 referabat. Iratus est Dominus mihi propter vos, nec exaudiuit me, sed dixit
mihi, Sufficit tibi: nequaquam ultra loquaris de hac re ad me. Ascende ca-
cumen Phasga, & oculos tuos circumfer ad Occidentem, & ad Aquilonem,
Australiumq; & Orientem respice, nec enim transibis Iordanem istum. Prae-
cipe Iosue, & corrobora eum, atque conforta: quia ipse praecedet populum istum
& diuidet eis terram, quam visurus es. Haec tenus optio & creatio Iosue.

Ibid. 3, 1. Confirmatio autem illa, actione facta ac declarata. Abiit itaque Moyses, &
locutus est omnia verba haec ad uniuersum Israel, & dixit ad eos: Centum
viginti annorum sum hodie, non possum ultra egredi & ingredi, praesertim
cum & Dominus dixerit mihi, Non transibis Iordanem istum. Dominus ergo
Deus tuus transibit ante te, ipse delebit omnes gentes has in conspectu tuo,
& possidebis eas: & Iosue iste transibit ante te, sicut locutus est Dominus.

Ibidem 7. Vocauitq; Moyses Iosue, & dixit ei coram omni Israel: Confortare, & esto
robustus: tu enim introduces populum istum in terram quam daturum se pa-
tribus eorum iurauit Dominus, & tu eam sorte diuides. Et Dominus, qui
ductor est vester, ipse erit tecum: non dimittet nec cadere linquet te: noli ti-
mere, nec paucas. Et ait Dominus ad Moysen, Ecce propè sunt dies mortis
tua: voca Iosue, & state in tabernaculo testimonij, ut praecipiam ei. Abierunt
ergo Moyses & Iosue, & steterunt in tabernaculo testimonij: apparuitq; Do-
minus in columna nubis, quae stetit in introitu tabernaculi.

Definitio. Cum verò tempus exstisset quo promissum terrenum ad exitum addu-
ceretur, diuino monitu atque oraculo Dux idem & Imperator ad munus
Iosue 1. obeundum destinatus est. Et factum est post mortem Moysi serui Domini, ut
loqueretur Dominus ad Iosue filium Nun, ministrum Moysi, & diceret ei:
Moyses seruus meus mortuus est: surge, & transi Iordanem istum, tu, &
omnis populus tecum, in terram quam ego dubo filiis Israel. Omnem locum,
quem calcauerit vestigium pedis vestri, vobis tradam, sicut locutus sum
Moysi. A deserto & Libano usque ad fluium magnum Euphraten, omnis
terra Hethaeorum usque ad mare magnum contra Solis occasum, erit termi-
nus vester. Nullus poterit vobis resistere cunctis diebus vitae tuae: sicut fuit
cum Moysi, ita ero tecum: non dimittam nec derelinquam te. Confortare, &
esto robustus: tu enim sorte diuides populo huic terram pro qua iuravi patri-
bus tuis ut traderem eam illis. Confortare igitur, & esto robustus valde: ut
custodias, & facias omnem legem quam praecipit tibi Moyses seruus meus:
ne declines ab ea ad dexteram vel ad sinistram, ut intelligas cuncta quae agis.
Non recedat volumen legis huius ab ore tuo: sed meditaberis in eo diebus ac

nocti-

noctibus, ut custodias & facias omnia quae scripta sunt in eo: tunc diriges
viam tuam, & intelliges eam. Ecce praecipio tibi, confortare & esto robustus.
Noli metuere, & noli timere: quoniam tecum est Dominus Deus tuus in
omnibus ad quaecunque perrexeris.

Atque electio illa, siue potius lex de Iosue imperio lata, repetita, & in-
staurata, authoritatis ac posteritatis publicè susceptae plebiscito recepta ob-
seruataq; fuit. Maioribus imperat Iosue Imperatoris mandatum primum
ad populum ferentibus, & unicuique tribus suas imponentibus partes, sin-
gulisq; tribubus legitimè suscipientibus fide, deque obsequio cum priuati-
tum publicè praestando decernentibus.

Praecepitq; Iosue principibus populi, dicens: Transite per medium castro- Iosue 10.
rum, & imperate populo, ac dicite: Preparate vobis cibaria, quoniam post
diem tertium transibitis Iordanem, & intrabitis ad possidendam terram
quam Dominus Deus vester daturus est vobis. Reubenitis quoque & Gadit
tis, & dimidia tribui Manasse ait: Mementote sermonis quem praecipit vo-
bis Moyses famulus Domini, dicens: Dominus Deus vester dedit vobis re-
quiem, & omnem terram. Uxores vestrae, & filij, ac iumenta manebunt in
terra quam tradidit vobis Moyses trans Iordanem: vos autem transite ar-
mati ante fratres vestros, omnes fortes manu, & pugnate pro eis, donec det
Dominus requiem fratribus vestris sicut & vobis dedit, & possideant ipsi
quoque terram quam Dominus Deus vester daturus est eis: & sic reuer-
tini in terram possessionis vestrae, & habitabitis in ea quam vobis dedit Moy-
ses famulus Domini trans Iordanem contra Solis ortum. Hoc imperato-
rium edictum quod primum omnium tum Israelitis ceteris, tum iis qui iam
suas obtinebant sedes, edixit, publico omnium consensu & plebiscito de au-
thoritate imperatoris factò probatum susceptumq; fuit. Responderuntq; ad
Iosue, atque dixerunt: Omnia quae praecipisti nobis, faciemus, & quocunque
miseris ibimus. Sicut obediimus in cunctis Moysi, ita obediemus & tibi:
tantum sit Dominus tecum, sicut fuit cum Moysi. QVI CONTRADIXERIT
ORI TVO, ET NON OBEDIERIT CUNCTIS SERMONIBVS QVOS PRAE-
CEPERIS EI, MORTE MORIATVR.

Quoniam verò omnis potestas ex Deo esse creditur, quaeq; hanc non pro-
bat originem, tyrannidis notatur nomine, cum cetera omnia, quae antè iam
transacta fuerat, & spectasset, & concessisset populus, unam illam exceptio-
nem cauit, quam pro temporis ac rerum magnitudine valde necessariam du-
xit. hoc est, singularis prouidentiae, voluntatis, & amplificationis Dei aduer-
sum Imperatorem ipsum, ad tot bellorum, totq; gerendarum dexteritatem
& felicitatem rerum. Quamobrem illud in exceptione requisitum postula-
tumq; fuit: Tantum sit Dominus tuus tecum, sicut fuit cum Moysi. id est,
faueat praesens tibi, singulariterq; sese prospicientem & consulentem probet,
idq; publicè, ut sese iam Moysi maximis signis probauit, praecipue verò
maris obsecundantis imperio, virq; annuenti quondam illi, atque eo pacto
victo-

victoriam de hoste potentissimo promittentis. Huiusmodi cum primis prodigium & signum suae voluntatis atque cura erga Iosue imperium & gesta publicè dari populus expetebat, quo obsequium suum certius ac plenius praestaret, maiorique exsequeretur studio. Atqui quòd ea postulatio illo in tempore, illaque exceptio ad periculorum omnium contemptionem ex fide natam, aequa esset, plenè & cumulatè à numine praestita fuit: eademque operà declaratum est, velle ipsum promissa sua de regionibus Chanaan eorum expugnandis & occupandis ac possidendis, hoc vno duce & ministro exsoluere, ideoque illum iam aliàs delectum, initiatum, appellatum, & instructum maximi miraculi auctoritate adornare. Cuius auctoritatis illud exemplum est. Dixitque

Iosue 3, 7.

» Dominus ad Iosue: HODIE INCIPIAM EXALTARE TE CORAM OMNI ISRAEL: UT SCIANT QVOD SICVT CVM MOYSE FVI, ITA ET TECVM SVM. Tu autem præcipe sacerdotibus qui portant arcam fœderis, & dic eis: Cùm ingressi fueritis partem aquae Iordanis, stete in ea. Dixitque Iosue ad filios Israel: Accedite huc, & audite verbum Domini Dei vestri. Et rursum, In hoc, inquit, scietis quòd Dominus Deus videns in medio vestri est, & disperdet in conspectu vestro Chananaeum & Hethaëum, Heuaeum & Pherezaeum, Gergesaem quoque & Iebusaem, & Amorrhaeum. Ecce, arca fœderis Domini omnis terra antecedit vos per Iordanem. Parate duodecim viros de tribubus Israel, singulos per singulas tribus. Et cùm posuerint vestigia pedum suorum sacerdotes qui portant arcam Domini Dei vniuersae terrae in aquis Iordanis, aqua, quae inferiores sunt, decurrent atque deficient: quae autem de super veniunt, in vna mole consistent. Igitur egressus est populus de tabernaculis suis, ut transiret Iordanem: & sacerdotes qui portabant arcam fœderis, pergebant ante eum. Ingressisque eis Iordanem, & pedibus eorum in parte aquae tinctis, (Iordanis autem ripas aluei sui tempore mensis impleuerat) steterunt aqua descendentes in loco vno, & ad instar montis intumescens apparebant procul ab urbe quae vocatur Edom, usque ad locum Saribam: quae autem inferiores erant, in Mare solitudinis (quod nunc vocatur mortuum) descenderunt, usquequo deficerent. Populus autem incedebat contra Iordanem: & sacerdotes qui portabant arcam fœderis Domini stabant super siccam humum in medio Iordanis accincti, omnisque populus per arenam alueum transibat. Post amnem transmissum, duo cum primis obseruanda commemorantur. Alterum fuit pauor, horror, & metus iniectus omnibus iis qui iam iam expugnandas, Israelitisque tradendas, incolabant regiones, tam regibus ac principibus, quam reliquo vulgo omni, quippe cum ea res omnem illarum gentium statum euersum iri portendisset. Alterum verò fuit publica circumcisio, solenni ritu inita ab iis omnibus, qui propter incertam in solitudine vagationem nondum fuerant circumcisi. Neque enim omnino fuisset, virum, illius sancti fœderis argumento non insignitum & confirmatum, in regni illius noui ius atque usum recipi aut admittere, id quod ad salutis humanae communicationem arcanas maximasque signifi-

significationes continere existimandum est. Postquam ergo audierunt omnes Reges Amorrhaeorum, qui habitabant trans Iordanem ad Occidentalem partem, & cuncti Reges Chanaan, qui propinqua possidebant magni maris loca, quòd sicca esset Iordanis coram filiis Israel donec transirent, dissolutam est cor eorum, & non remansit in eis spiritus, timentium introitum filiorum Israel. Eo tempore ait Dominus ad Iosue: Fac tibi cultros lapideos, & circumcide secundò filios Israel. Fecit quoque quod iusserat Dominus, & circumcidit filios Israel in colle praeputorum. Hac autem causa est secunda circumcisionis: Omnis populus qui ingressus est de Aegypto generis masculini, vniuersi bellatores viri, mortui sunt in deserto per longissimos via circuitus, qui omnes circumcisi erant. Populus autem qui natus est in deserto, per quadraginta annos itineris latissimae solitudinis incircumcissus fuit: donec consumerentur qui non audierant vocem Domini, & quibus ante iurauerat ut ostenderet eis terram lacte & melle manantem. Horum filij in locum successerunt patrum, & circumcisi sunt à Iosue: quia sicut nati fuerant, in praeputio erant, nec eos in via aliquis circumciderat. Postquam autem omnes circumcisi sunt, manserunt in eodem castrorum loco, donec sanarentur. Dixitque Dominus ad Iosue, Hodie abstuli opprobrium Aegypti à vobis. Vocatumque est nomen loci illius Galgala, usque in praesentem diem. Animaduertendum verò duximus, circumcisionem hanc secundam dictam, & Iosue non auctoritate modo, sed operà etiam ex Dei iussu fuisse factam.

Circumcisio
secunda per
Iosuan.

Illam porro circumcisionem consecutus narratur arcanum salutis antea allata, & olim publicè hominibus afferenda, festus dies, cui à transitu nomen PEZZAH est, solenni ritu & ceremonia celebratus; atque hoc peracto, quamprimum regionis obtinenda ius fuisse diuino munere initum. Namque antehac, quàm diu per deserta & inculta loca circumduetus fuit Israel, singulari victu ex Dei providentia suppeditato alebatur; & quod gleba ac terra sterilitas negabat, diuini verbi fides abunde sufficiebat. S. S. E. Ut sciamus quòd non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit ex ore Dei. Vbi verò ad promissam regionem deuentum est, cura illa non opus fuit in terra frugum & fructuum omnium, qui ad propugnandam vitam comparari possunt, refertissima, ideoque lacte & melle manare dicitur. Quàm primùm itaque illorum ciborum, quibus regio laudabatur, copiam homines adepti fuere, diuini promissi fidem liberatam ipso usu fructu cognouere, gratulati sunt. Manseruntque filij Israel in Galgalis, & fecerunt Phase quartadecima die mensis ad vespertum in campestribus Iericho: & comederunt de frugibus terrae die altero, azymos panes, & potentiam eiusdem anni. Defecitque manna postquam comederunt de frugibus terrae, nec vsti sunt ultra cibo illo filij Israel, sed comederunt de frugibus praesentis anni terra Chanaan. Cùm autem esset Iosue in agro urbis Iericho, leuauit oculos, & vidit virum stantem contra se, euaginatam tenentem gladium, perrexitque ad eum, & ait: Noster es, an aduersariorum? Qui respondit: Nequaquam, sed sum princeps

Deut. 8, 5.

Iosue 5,

princeps exercitus Domini, & nunc venio. Cecidit Iosue pronus in terram.
 Et adorans ait: Quid Dominus meus loquitur ad seruum suum? Solue, inquit, calceamentum tuum de pedibus tuis: locus enim in quo stas, sanctus est. Fecitque Iosue ut fuerat imperatum.

De expugnatione ac possessione regnorum in terris, ac de eiusdem stabiliendæ lege, pacto, & omine. CAP. VII.

VAMQVAM verò terrenum illud regnum frequentissimis ac fortissimis propugnatoribus, & locorum natura arteque muniturum præsidium firmatum, ideoque insuperabile videretur, diuina tamen voluntatis ac providentia beneficio & ope, exigua hominum operâ, ac nullo ferè negotio, & ultra quàm cogitari posset, brevissimo tempore expugnatum & obtentum est, idemque in suas partes distributum, ad habitandam & incolendam usus concessum: nimirum intra septennium ferè, quantum vix ad regiones ab exercitu peragendas & lustrandas satis fore videri potuerat, nedum ad Reges unum ac triginta bello armisque victos capiendos & perdendos, tot bellatorum fundendas ac minuendas & profugandas copias, tot delendos populos, tot vrbes occupandas, exspoliandas, ac diripiendas, tam multa gregum & armentorum millia conficienda & cogenda, regionumque constituendos atque ineundos tractus & fines. Atque illud vel unicum exemplum, quid inter humanam facultatem, diuinamque voluntatem ac tutelam intersit, aperto & illustri satis fuit argumento. Cepit ergo Iosue omnem terram, sicut locutus est Dominus ad Moysen, & tradidit eam in possessionem filii Israel secundum partes & tribus suas: quieti que terra à præliis.

Iosue 11, 23

Iosue 12.

Hi sunt reges quos percusserunt filii Israel, & possederunt terram eorum trans Iordanem ad solis ortum, à torrente Arnon usque ad montem Hermon, & omnem Orientalem plagam que respicit solitudinem. Sehon Rex Amorrhæorum qui habitabat in Hesebon, &c. & à solitudine usque ad mare Cineroth contra Orientem, & cet. Terminus Og Regis Basan, de reliquiis Raphaim, &c. Moyses famulus Domini, & filii Israel percusserunt eos, tradiditque terram eorum Moyses in possessionem Rubenitis, & Gaditis, & dimidia tribui Manasse. Hac regna propter incolentium improbitatem, importunam inuidiam, Israelitis ultra promissum adaueta legimus: promissa autem Regionis illa regnorum series est. Hi sunt Reges terra quos percussit Iosue & filii Israel trans Iordanem ad Occidentalem plagam, à Baghal Gad in campo Libani, usque ad montem cuius pars ascendit in Seir: tradiditque eam Iosue possessionem tribubus Israel, singulis partes suas, tam in montanis quam in planis atque campestribus. In Aseroth, & in solitudine, & in Meridie Hethæus fuit, & Amorrhæus, Chananeus & Pherezeus, Heueus & Iebu-

Iebusæus. Rex Iericho unus: rex Hai, que est ex latere Bethel unus: rex Ierusalem unus, rex Hebron unus, rex Ierimoth unus, rex Lachis unus, rex Eglon unus, rex Gazer unus, rex Dabir unus, rex Gader unus, rex Herma unus, rex Hered unus, rex Lebna unus, rex Adullam unus, rex Maceda unus, rex Bethel unus, rex Taphua unus, rex Opher unus, rex Apher unus, rex Saron unus, rex Madon unus, rex Asor unus, rex Semeron unus, rex Athsaph unus, rex Thenach unus, rex Mageddo unus, rex Cedès unus, rex Iachanam Carmeli unus, rex Dor, & prouinciæ Dor, unus, rex Gentium unus, rex Galgal unus, rex Thersa unus: omnes reges triginta unus. Quorum collata consilia, & iuncta copia, ac nominum arcana interpretationes ac rationes, Dei proposito quamquam obfistere conarentur, frustra tamen omnia, atque adeo in suam ipsorum perniciem, tentauere. Ne verò expugnationum multitudinem, sed promissi diuini constantiam atque hominum fidei presentissima veritate, tantam rem tam breuiter confectam quispiam arbitrari posset, singulari ac priuato exemplo consultum fuit Calebi viri unius, ætate incommodiori, nempe octoginta quinque annos nati, viribus tamen ac sensu ex diuina providentia virtute integerrimi: qui cum familia sua non multis viris fortissimam & robustissimam regionum illarum nationem, opibus & opinione præstantem, exiguo admodum negotio, nullo periculo victam deleuit, & regno atque rebus omnibus exspoliavit, ac demum illustrem in illis omnibus bellis victoriam ferè solus obtinuit. id quod significanter in eodem repetens libro Spiritus sanctus adnotandum dictauit: cuius exempli huiusmodi narratio expositioque est. Accesserunt itaque filii Iuda ad Iosue in Galgala, locutusque est ad eum Caleb filius Iephone Cenezæus: Nosti quid locutus sit Dominus ad Moysen hominem Dei de me & te in Cadef-Barne. Quædraginta annorum eram quando misit me Moyses famulus Domini de Cadef-Barne, ut considerarem terram, nunciauique ei quod mihi verum videbatur. Fratres autem mei qui ascenderant mecum, dissoluerunt cor populi, & nihilominus ego secutus sum Dominum Deum meum. Iurauitque Moyses in die illo, dicens: Terram quam calcavit pes tuus, erit possessio tua, & filiorum tuorum in æternum: quia secutus es Dominum Deum meum. Concessit ergo Dominus vitam mihi, sicut pollicitus est, usque in præsentem diem. Quædraginta & quinque anni sunt ex quo locutus est Dominus verbum istud ad Moysen, quando ambulabat Israel per solitudinem: hodie octoginta quinque annorum sum sic valens, ut cor valebam tempore quando ad explorandum missus sum: illius in me temporis fortitudo usque hodie perseverat, tam ad bellandum quam ad gradiendum. Da ergo mihi montem istum quem pollicitus est Dominus, te quoque audiente, in quo Enacim sunt, & vrbes magna atque munitæ. si forte sit Dominus mecum, & poterero delere eos, sicut promisit mihi. Benedixitque ei Iosue, & tradidit ei Hebron in possessionem. Atque ex eo fuit Hebron Caleb filio Iephone Cenezæo usque in præsentem diem: quia secutus est Dominum Deum Israel. Nomen Hebron antè vocabatur

33 Cariath-Arbe. Adam maximus ibi inter Enactim situs est: & terra cessauit
 34 à praeliis. Atque hac eadem exempla seculis atque hominibus illis publice &
 communiter, nec non singulariter & priuatè edita & spectata, certissimo
 documento fuerunt virtutis & efficientiæ fidei diuinis promissis habitæ, &
 Hebr. 11, 30. secundo obsequio excolta ac probatæ. S. S. E. Fide muri Iericho corruerunt
 35 circuitu dierum septem. Fide Rahab meretrix non periit cum incredulis, ex-
 36 cipiens exploratores cum pace. Et quid adhuc dicam? Deficit enim me tem-
 37 pus enarratæ de Gedeon, Barac, Sampson, Iephte, Dauid, Samuel, & Pro-
 38 phetis [qui illum præcesserant] qui per fidem deuicerunt regna [terrena vi-
 39 delicet] operati sunt iustitiam [præceptorum legitimorum] adepti sunt repro-
 40 missiones [mortalis vitæ huius ac terrestri hereditatis patribus ante factas.]

Verum enimvero regnum illud terrenum tantis diuitiis, tot vitæ commo-
 dis abundans, iisdem artibus, quibus hominum generi adipisci contigerat,
 tenendum obseruandumque esse, in lege sæpius prædictum ac denunciatum fue-
 rat, & post pacem iam partam, compositasque res, rursus de integro condi-
 tione explicata & enarrata repetitum fuit; artibus videlicet illis fide & obse-
 quio diuinis præstito iussis: inter cetera verò illa seuerissimè cauebatur, ne
 utilitatis aut gloriæ cuiuspiam cupiditate & spe, neque vlla alia quamuis in
 speciem honesta causa, amicitiarum vel familiaritatis commerciiue fœdera
 cum Gētibus illis adeo damnatis inirentur unquam, nèue vlla ex illarum mo-
 ribus ac ritibus cultusque semina vllò prorsus vel minimo exemplo in Dei po-
 puli priuatam vel publicam rem admitterentur. Quandoquidem ipsis ad re-
 ligionis ac pietatis internum studium, externumque cultum, ad omnium in vitæ
 & moribus actionum & exercitationum generatum domi, tum foris ob-
 eunda, abunde satis legum & præceptorum institutorumque diuino consilio
 ac iudicio fuerat præscriptum. Enoluto autem multo tempore, postquam pa-
 cem dederat Dominus Israël, subiectis in gyro nationibus vniuersis, & Io-

Iosue 13.

33 sue iam longæuo & per senilis ætatis, vocauit Iosue omnem Israël, maio-
 34 resque natu, & principes ac duces, & magistros, dixitque ad eos: Ego senui, &
 35 progressioris ætatis sum: vosque cernitis omnia quæ fecerit Dominus Deus
 36 vester cunctis per circuitum nationibus, quomodo pro vobis ipse pugnauerit:
 37 & nunc quia vobis sorte diuisit omnem terram, ab Orientali parte Iorda-
 38 nis usque ad mare magnum, multaque adhuc supersunt nationes: Dominus
 39 Deus vester disperdet eas, & auferet à facie vestra, & possidebitis terram,
 40 sicut vobis pollicitus est. tantum confortamini, & estote solliciti ut custodia-
 41 tis cuncta quæ scripta sunt in volumine legis Moysi, & non declinetis ab eis
 42 neque ad dexteram neque ad sinistram: ne, postquam intraueritis ad Gentes
 43 quæ inter vos futuræ sunt, iuretis in nomine deorum earum, & seruiatis
 44 eis, & adoretis illos: sed adhæreatis Domino Deo vestro, quod fecistis usque
 45 in diem hanc. Et tunc auferet Dominus Deus in conspectu vestro gentes
 46 magnas & robustissimas, & nullus vobis resistere poterit. Unus est vobis
 47 persequetur hostium mille viros: quia Dominus Deus vester pro vobis ipse
 pugna-

pugnabit, sicut pollicitus est. Hoc tantum diligentissimè præcauete, ut diliga-
 48 tis Dominum Deum vestrum. Quod si volueritis Gentium harum, quæ in-
 49 ter vos habitant, erroribus adherere, & cum eis miscere connubia, atque ami-
 50 citias copulare: iam nunc scitote quod Dominus Deus vester non eas deleat
 51 ante faciem vestram, sed sint vobis in foueam ac laqueum, & offendiculum ex-
 52 latere vestro, & sudes in oculis vestris, donec vos auferat atque disperdat de
 53 terra hac optima, quæ tradidit vobis. En ego hodie ingredior viam vniuersæ
 54 terræ, & toto animo cognoscetis quod de omnibus verbis, quæ se Dominus
 55 præstiturum vobis esse pollicitus est, unum non præterierit in cassum. Sicut er-
 56 go impleuit opere quod promissit, & prospera cuncta venerunt: sic adducet su-
 57 per vos quidquid malorum comminatus est, donec vos auferat atque disper-
 58 dat de terra hac optima quam tradidit vobis, eo quod præterieritis pactum
 59 Domini Dei vestri, quod pepigit vobiscum, & seruiertis diis alienis, &
 60 adoraueritis eos: cito atque velociter consurget in vos furor Domini, & au-
 61 feremini ab hac terra optima quam tradidit vobis.

Atque illa in publicis comitiis frequentissimoque senatu populi ac Reipub-
 62 licæ ministris omnibus, tum diuinorum beneficiorum commemoratio, tum pietatis
 63 ac officiorum, publicè ac priuatè facta monitio, ipsos cum primis magi-
 64 stratus spectauit, quorum cura vel negligentia in illo temporum atque rerum
 65 statu, hoc est, dum externa & scripta lege agendum esset, magno ponderi ac
 66 momento ad rerum publicarum ac priuatarum vel salutem vel calamitatem
 67 esse potuit. Sed enim ne quid ex Dei prouidentia requiri unquam posset, quod
 68 ad omnes partes monendas, & ad munera officiorumque singulorum declaranda
 69 & exigenda pertineret, aut ne quis usquam ad exceptionem, aut excusatio-
 70 nem ac defensionem locus vlli hominum ordini aut conditioni relinqueretur,
 71 non modo actio illa cum magistratibus ac populi ducibus principibusque viris
 72 celebrata fuit, sed coacto ordinum omnium populique concilio, ac recitatis re-
 73 censitis conditionibus, & altissimè repetita diuinorum beneficiorum narra-
 74 tione, prædictioneque facta tum diuina tutelæ hominum obsequio perpetuo ad-
 75 futura, tum iræ ac pœnæ in impios atque desertores violatoresque religionis
 76 ac legum consecuturæ, deliberatione repetita, optioneque de integro data, & ob-
 77 testatione interposita, de constituto iam fœdere retinendo ac seruando publi-
 78 cè palam ab omni conuentu transactum fuit. Atque hoc loci illud semel obi-
 79 ter ad omnem hanc rationem retulerit explicasse: Alienorum deorum cultum
 80 in sacro sermone dici quidquid præter diuinæ sapientiæ dictata ac decreta ad
 81 pietatis atque morum exercitationem, vel humano tantum ingenio priuatoque
 82 consilio excogitatum, vel aliunde inductum, & in consuetudinem relatum,
 83 notari posset: idque vel illa exceptione definiri: Vt custodiatis cuncta quæ scri-
 84 pta sunt in volumine legis Moysi, & non declinetis ab eis neque ad dexteram
 85 neque ad sinistram; sed adhæreatis Domino Deo vestro, quod fecistis usque
 86 ad diem hanc. Atque in prædictionibus omnibus illud culpa caput indica-
 87 tur: Eo quod præterieritis pactum Domini Dei vestri, quod pepigit vobiscum.

Hac itaque in comitiis primùm acta, illa verò deinceps in pleno ac publico
refus 24. communiq; consilio celebrata, in deliberatione proposita, ac demum constituta
 transactaq; fuere. Congregauitq; Iosue omnes tribus Israel in Sichem, &
 vocauit maiores natu, ac principes, & iudices, & magistros: steteruntq; in
 conspectu Domini, & ad populum sic locutus est: Hec dicit Dominus Deus
 Israel, Trans fluuium habitauerunt patres vestri ab initio, Thare pater
 Abraham & Nachor: seruieruntq; diis alienis. Tuli ergo patrem vestrum
 Abraham de Mesopotamia finibus, & adduxi eum in terra Chanaan: mul-
 tiplicauitq; semen eius, & dedit ei Isaac: illiq; rursum dedit Iacob & Esau.
 E quibus, Esau dedit montem Seir ad possidendum: Iacob verò, & filij eius
 descenderunt in Aegyptum. Misitq; Moysen & Aaron, & percussit Aegy-
 ptum multis signis atque portentis. Eduxitq; vos & patres vestros de Aegy-
 pto, & venistis ad mare: persecutiq; sunt Aegyptij patres vestros cum curri-
 bus & equitatu, usque ad mare rubrum. Clamauerunt autem ad Dominum
 filij Israel: qui posuit tenebras inter vos & Aegyptios: & adduxit super eos
 mare, & operuit eos. Viderunt oculi vestri cuncta quae in Aegypto fecerim,
 & habitastis in solitudine multo tempore: & introduxi vos in terram Amor-
 rhaei, qui habitabat trans Iordanem. Cumq; pugnarent contra vos, tradidi
 eos in manus vestras, & possedistis terram eorum, atque interfecistis eos.
 Surrexit autem Balac filius Sephor rex Moab, & pugnavit contra Israel.
 Misitq; & vocauit Balaam filium Beor, ut malediceret vobis: & ego no-
 lui audire eum; sed è contrario per illum benedixi vobis, & liberaui vos de
 manu eius. Transististisq; Iordanem, & venistis ad Iericho. Pugnaveruntque
 contra vos viri ciuitatis eius, Amorrhaeus, & Pherezeus, & Chanaanus,
 & Hethaeus, & Gergesaeus, & Heueus, & Iebusaeus: & tradidi illos in
 manus vestras. Misitq; ante vos crabrones: & eieci illos de locis suis,
 duos reges Amorrhaeorum, non in gladio & in arcu tuo. Deditq; vobis ter-
 ram in qua non laborastis, & vrbes quas non edificastis, ut habitaretis in
 eis; vineas & oliueta quae non plantastis. Nunc ergo timeate Dominum, &
 seruite ei perfecto corde atque verissimo: & auferte deos quibus seruierunt
 patres vestri in Mesopotamia & in Aegypto, ac seruite Domino. Sin au-
 tem malum vobis videtur ut Domino seruiatis, optio vobis datur: eligite
 hodie quod placet, cui seruire potissimùm debeatis, vtrum diis quibus ser-
 uierunt patres vestri in Mesopotamia, an diis Amorrhaeorum, in quorum
 terra habitatis: ego autem & domus mea seruiemus Domino. Responditque
 populus, & ait: Absit à nobis ut relinquamus Dominum, & seruiamus diis
 alienis. Dominus Deus noster ipse eduxit nos & patres nostros de terra
 Aegypti, de domo seruitutis: fecitq; videntibus nobis signa ingentia, & cu-
 stodiuit nos in omni via per quam ambulauimus, & in cunctis populis per
 quos transiuimus. Et eiecit vniuersas gentes, Amorrhaeum habitatorem
 terrae quam nos intrauimus. SERUIEMVS IGITVR DOMINO,
 QUIA IPSE EST DEVS NOSTER. Dixitque Iosue ad populum:

Non

Non poteritis seruire Domino: DEVS ENIM SANCTVS ET FORTIS
 ÆMVLATOR EST, nec ignoscet sceleribus vestris atque peccatis. Si dimi-
 seritis Dominum, & seruiertis diis alienis, conuertet se, & affliget vos,
 atque subuertet postquam vobis praestiterit bona. Dixitq; populus ad Iosue:
 Nequaquam ita ut loqueris erit, sed DOMINO SERVIEMVS. Et Iosue
 ad populum, Testes, inquit, vos estis, quia ipsi elegeritis vobis Dominum,
 VT SERVIATIS EI. Responderuntq; TESTES. Nunc ergo, ait, auferte
 deos alienos de medio vestri, & INCLINATE CORDA VESTRA AD DO-
 MINVM DEVM ISRAEL. Dixitq; populus ad Iosue: DOMINO DEO
 NOSTRO SERVIEMVS, ET OBEDIENTES ERIMVS PRÆCEPTIS
 EIVS. Percussit ergo Iosue in die illo fœdus, & proposuit populo praecepta
 atq; iudicia in Sichem. Scripsitq; omnia verba hac in volumine legis Domini:
 & tulit lapidem grandem, posuitq; eum subter quercum quae erat in sanctua-
 rio Domini, & dixit ad omnem populum: En lapis iste erit vobis in testi-
 monium, quod audieritis omnia verba Domini quae locutus est vobis: ne
 fortè postea negare velitis, & mentiri Domino Deo vestro. Dimisitq; po-
 pulos singulos in possessionem suam. Atque Respub. hac, his instituta legi-
 bus, hisq; ornata moribus, tam diu statum illum conseruauit, dum in fœdere
 & officio, ac pietate illa, quam promiserat, mazeret; curantibus Iosue &
 principibus illis primis, qui & beneficiorum atque certa praesentisque pro-
 uidentiae Dei erga pios, & ultionis aduersus impios, non spectatores modò,
 sed etiam participes fuerant. Horum enim studio, vigilantia, autoritate,
 consiliis, actionibus, operaque perpetua, populus seueræ disciplina terminis
 contentus, atque pietatis exercitatus officii, certam & constantem Dei be-
 nigni veritatem expertus est. Seruiuitque Israel Domino cunctis diebus
 Iosue & seniorum, qui longo vixerant tempore post Iosue, & qui nouerant
 omnia opera Domini quae fecerat in Israel.

LIBER

LIBER SEXTVS.

De humanarum rerum varietate, inconstantia, & crebra in peius mutatione, ex hominis culpa ac vitio.

CAPVT I.

BENIGNISSIMAM Dei mentem & voluntatem erga hominum salutem, dignitatem, ornamentum, & amplificationem crebris & illustribus exemplis iam inde à principio declaratam intelleximus, ac demum confirmatam cum vna gente, eademq; delecta, & maximis beneficiis affecta, mirabiliq; modo erudita, & ad arcani consilij ac propositi instar instructa, prouecta, & constituta: ita ut quod in hac mortali vita expeti ad beatitatem posset, nihil prorsus fuisset reliquum, nihil quod desideraretur, præter aeterna illius animorum atque corporum felicitatis beneficium, cuius tamen dulcissimam meditationem, fidem, atque spem, illa externarum rerum bene constituta conditio præferbat; qua conditione quisquis constanter viueret, viam hanc demum cum extremo summoq; bono commutaturus erat. S. S. E. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas propter retributionem. id quidem quod nonnulli probi, fortes, sibiq; optimè consulentes viri, animi fide concipientes, magna per omnem vitam constantia & seueritate egerunt, impedimentis omnibus etiam spretis, superatis laboribus, & calamitatibus contemptis, & capitis quoque, ubi oportuit, periculo fortiter subito atque perlato. S. S. E. Nolite amittere confidentiam vestram, qua magnam habet remunerationem. Patientia enim vobis necessaria est: ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem. Aduhuc enim modicum aliquantulumque, qui venturus est, veniet: quod si subtraxerit se, non placebit anima mea. Est autem fides, sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. In hac testimonium consecuti sunt senes. ij videlicet, qui in constituta sibi diuinitus conditione manserunt.

Verum enimvero humani animi femina portio ab illo primo prætermissæ conditionis exemplo sui ipsius præcipuè amans perpetuò perseuerauit, & legem ipsa meliori portioni, hoc est, viro suo imponere magis quam vel viri consiliis, vel Dei legibus obtemperare vsque adeò contendit, ut post promulgatam diuinam legem durius etiam sese aduersus virum gesserit. Namque antea compluribus in rebus virili portioni, siue animo ferè imposuerat, id non esse vitium significando, quod legis disciplina non vitium modo, sed vitiorum caput esse arguebatur: id quod illa egerimè ferens, tamen

urgere

urgere & promouere multis modis certando accepit: interdum sententiis & argumentationibus contra viri mentem susceptis, nonnumquam legis diuina interpretationibus, & vel si illis non satis aptis, exceptionibus tamen, & singularium consiliorum commentis, ac demum, si illac non succederet, molestiis & iurgiis ac difficultatibus viro obiectis, ut in suam sententiam siue perducto, siue pertracto, tandem ad libidinem suam abuteretur. Id quod legitimis antea prædictionibus ex legislatoris Dei mente, legis ipse minister non semel cauerat: Ne forè sit inter vos vir aut mulier, familia aut tribus, cuius cor auersum est hodie à Domino Deo nostro, ut vadat, & seruiat diis illarum gentium: & sit inter vos radix germinans fel & amaritudinem. Cumq; audierit verba iuramenti huius, benedicat sibi in corde suo, dicens: Pax erit mihi, & ambulabo in prauitate cordis mei: ET ASSUMAT EBRIA SITIENTEM, & Dominus non ignoscat ei: sed tum quam maximè furor eius fumet, & zelus, contra hominem illum; & sedeant super eum omnia maledicta quæ scripta sunt in hoc volumine, & deleat Dominus nomen eius sub calo, & cõsumat eum in perditionem ex omnibus tribubus Israel, iuxta maledictiones quæ in libro legis huius ac fœderis continentur. Rursus verò hoc idem prospiciens, de integroq; monens Pates inculcabat: Tollite libram istum, & ponite illum in latere arcæ fœderis Domini Dei vestri: ut sit ibi contra te in testimonium. Ego enim scio contentionem tuam, & cervicem tuam durissimam. Aduhuc viuente me, & ingrediente vobiscum, semper contentiosè egistis contra Dominum: quanto magis cum mortuus fuero! Congregate ad me omnes maiores natu per tribus vestras, atque doctores, & loquar audientibus eis sermones istos, & inuocabo contra eos calum & terram. Noui enim quod post mortem meam iniquè agetis, & declinabitis citò de via quam præcepi vobis: & occurrent vobis mala in extremo tempore, quando feceritis malum in conspectu Domini, & irritaueritis eum per opera manuum vestrarum. Locutus est ergo Moyses, audiente vniuerso cætu Israel, verba carminis huius, & ad finem vsque compleuit: Audite cali quæ loquor, audiat terra verba oris mei; &c. Quo carmine diuini consilij de humana salute arcanum, & humana perversitatis crimen, ac rursus benignitatis Dei argumentum solide continentur, illaque omnia sub illius terrenæ imaginis umbris secta velataque exhibentur.

De animorum & consuetudinum impotentente deprauatione. CAP. II.

AD publicarum ac priuatarum statum rerum pristinum, eumque optimum, vel retinendum, vel labefactandum & amittendum; vel conuertendum & recuperandum, eorum, qui præsumunt, ingenia, mores & auctoritatem, talia, qualia oportet contingere, aut hæc eadem requiri, ac desiderari, per magni referre natura ipsa docet, & ra-

tio ex gregum agrorumque custodibus obseruata, nec non seculorum etatumque omnium exempla declarant. Namque hominum omnium ingenium postquam ab illa prima, in qua constitutum ab initio fuerat, veritate desciiuit, quamquam, qua parte virile est, veri & boni amorem non prorsus amisit, tamen qua femineam retinet naturam, eamque deprauatam, superbam & insolentem, ad falsitatem & vitia procliuē est, faciliq; delabitur. S. S. E. Sen-
 22 sus enim & cogitatio hominis in malū prona sunt ab adolescentia sua. Huic animalis hominis malo fomenta remediaq; oportuna Deus ab initio comparauit, qualia in huius operis contextu obseruauimus, qualiaque probatissima habuit, interim dum salutis ac vitæ integræ auctor ille toties antiquis promissus exsaret, de quo scriptum est: Orietur vobis timentibus nomen meum.
 Malach. 4. 7. Sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius: & egrediemini, & salietis sicut vituli de armento: & calcabitis impios, cum fuerint cinis, sub planta pedum vestrorum, in die qua ego facio, dicit Dominus exercituum.

Atque in ea qua interim à Deo paratur medicina, doctrina veræ ac sanæ studium & exercitatio cum primis commendantur, qua non singularibus hominibus modò incunda, verum etiam publicis magistris & præfectis curanda creduntur, parentibus videlicet domorum in propriis familiis, in frequentiori verò populo ciuitatum, oppidorum, vicinarum, atque societatum reliquarum qua inter homines ineuntur, magistratibus, quorum auctoritati & operæ illud committitur, prospicere videlicet atq; agere diligenter, vt, qua optimè in publicis priuatisque rebus instituta decretaq; fuerint, sincerè atq; rite imita exerceantur: in eos verò quibus hæc violata notabuntur, seuerè animaduertantur. Namque hoc pacto & qui suo pte studio rectè vitam viuere parauerint, securius id agere possunt; & qui iis vel exemplo, vel incommodo obstare ausi fuerint, metu deterriti coercentur, vel digna affecti multa corriguntur, aut è medio tolluntur, & quantum id humanè præstari possit, rerum qua videntur & spectantur, facies composita atque decens conseruatur: cuius exemplum cæteris hominibus ad imitationē sumitur, & supremo præsidi ac principi Deo gratum, & ipsi Reip. cum primis vtile honestumq; euadit. Vt enim in animalis corpore capitis integritas ac sanitas cætera attingit membra, eademq; rectè constituta, apteq; suis singulorum muneribus præstandis comparata conseruat, ita à supremo potestatum ordine obseruata, veri ac boni disciplina populum in officio coninet, & Deum sibi Reipublicæq;
 Psal. 132. 1. omni fauentem consulentemq; conciliat. S. S. E. Ecce quam bonum & quam iucundum habitare fratres in vnum. Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius. Sicut ros Hermon qui descendit in montem Sion. Quoniam illic mandauit Dominus benedictionem, & vitam vsque in seculum. Ex huiusmodi ergo religionis, pietatis, atque humanitatis officiorum doctrina, in maiorū exemplis ac moribus assidue spectata, vniuersæ Israelitarum Reip. magno, quoad ea durauit, ornamento & emolumento, singulis hominibus magno ad virtutem

tem documento, & ad beatitatem adiumento fuit. Illis autem desideratis beneficiorum diuinorum, qua perpetua esse debuit, & explicatissima semper constare, memoria ac recordatio in obliuione obscurata ac deleta primum, statimq; ab illa patrum grauitate degeneratum est, mox verò Resp. illius integræ splendor impuris moribus obsoleuit. Inde autem ad vana opinionum atque doctrinarum commenta in insanas de natura diuina fabulas, mixtas & perturbatas de religione sententias aberratum, ac demum omnis cum singularium ac priuatarum, tum publicarum facies rerum in sædisimam turpitudinem detestabile dedecus, impurissimamq; labem commutata est. Mortuus
 Iudic. 1. 8. est autem Iosue filius Nun, famulus Domini, centum & decem annorum, & sepelierunt eum in finibus possessionis suæ in Thamnath-hare in monte Ephraim, à Septentrionali plaga montis Gaas. OMNISQUE ILLA GENERATIO CONGREGATA EST AD PATRES SVOS: & surrexerunt alij, qui non noverant dominum, et opera quæ fecerat cum israel. Feceruntq; filij israel malum in conspectu Domini, & seruiuerunt Baghalim. Ac dimiserunt dominum Deum patrum suorum, qui eduxerat eos de terra Aegypti: & secuti sunt deos alienos, deosq; populorum qui habitabant in circuitu eorum, & adorauerunt eos: & ad iracundiam concitauerunt dominum, dimittentes eum, & seruietes Baghal & Astharoth.

Atque historia huius lectione illud obseruatum est, antiquiorem ac potiorē esse apud Deum doctrinæ commendationem, cum beneficentia coniunctam. Hanc verò si hominum peruersitas vel negligat, vel abiciat, correctionis animaduersionisq; iudicium ac vindictam secundo esse in loco: attamen vel hoc ipsum ad humanæ sanitatis atque vitæ consilium institutumq; pertinere. S. S. E. Ego scio cogitationes, quas ego cogito super vos, ait Dominus, cogitationes pacis, & non afflictionis, vt dem vobis finem & patientiam. & inuocabitis me, & ibitis: & orabitis me, & ego exaudiam vos.

Verum enimvero quamquam posterior hæc ratio in vitiorum humanorum remediis ac medicina ponatur, non tamen ea est, qua malo penitus curato plenam salutem afferat, quam diu inferior illa ac feminea hominis portio, quam animam dicimus, potiores adhuc partes obtinet, id est, quam diu Adami veteris soboles viget & propagatur. Namque vt legis in nube, caligine, tonitru ac fulgure lata & promulgata vis, præter eruditionem cum terrore ac metu coniunctam, nihil præterea virtutis auditoris menti addit: ita minarum ac maledictorum, quibus illa vindicatur, sensus & experimentum dolorem quidem inferunt, atque lachrymas excudunt, gemitus clamorēque cient; ad summum, deprecationem extorquent, recti verò propositi pertinaciam ac perseuerentiam planè efficere & constabilire non satis valent: ex eoq; euenit, vt, quo ad sese malorum importunitate, atque medicamentorum exigua efficacitate vexatum egrotus homo senserit, proprium nimirū confessus vitium, correctionis in posterum magis profiteatur nomen quam serium

suscipiat propositum; votis ornatam deprecationis imaginem externo artifi-
 cio & fastu suspendat potius, quam interno cultu exhibeat. S. S. E. Cum oc-
 cideret eos, quarebant eum: & reuertebantur, & diluculo veniebant ad eum.
 Et rememorati sunt quia Deus adiutor est eorum: & Deus excelsus re-
 demptor eorum est. Et dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti
 sunt ei: Cor autem eorum non erat rectum cum eo, nec fideles habiti sunt in
 testamento eius. Ipse autem est misericors, & propitiuus pieti peccatis eorum:
 & non disperdet eos. Et abundauit ut auerteret iram suam: & non accen-
 dit omnem iram suam. Et recordatus est QVIA CARO SVNT: spiritus
 vadens, & non rediens. Nunquam verò beneficiorum diuinorum, quæ per-
 petua esse debuit, recordatio, memoria, & obseruatio in obliuionis ingratum
 vitium commutatur sine mentis alienatione & insania quæ in Adami filiis
 prosperitatis vsum plerumque consequitur. S. S. E. Homo cum in honore
 esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis fa-
 ctus est illis. Atqui mala ea quæ prosperitate fulciuntur, quæq; mentem etiam
 penetrant & opprimunt, durioribus remediis, hoc est, igni ac ferro medendi
 ratio & ars ipsa, quam Deus maximus medicus exactissimè nouit, curanda
 docent. S. S. E. Liuor vulneris absterget mala, & plagas in secretioribus
 ventris. Quæ mobrem in huiusmodi locum suo vitio deuenturis hominibus,
 aptam oportunitatemq; adhibitum iri curationem, hoc est, mixtam labore, cala-
 mitate, plagis, quoad egrotus demum sentire, ad seseq; reuersus, ac iam insa-
 niam exspuens, diuinam quam neglexerat clementiam, benignitatem, fidem,
 opemq; implorare posset, Moyses vates ac doctor prædicens monuit.
 Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit: incrassatus, impinguatus, di-
 latatus, dereliquit Deum factorem suum, & recepit à Deo salutari suo.
 Prouocauerunt eum in diis alienis, & in abominationibus ad iracundiam
 concitauerunt. Immolauerunt demoniis, & non Deo, diis quos ignora-
 bant: noui recenteq; venerunt, quos non coluerunt patres eorum.
 Deum qui te genuit dereliquisti, & oblitus es Domini creatoris tui.
 Vidit Dominus, & ad iracundiam concitatus est: quia prouocauerunt
 eum filij sui & filia. Et ait, Abscondam faciem meam ab eis, & conside-
 rabo nouissima eorum: generatio enim perversa est, & infideles filij.
 Ipsi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus, & irritauerunt in vani-
 tatibus suis: & ego prouocabo eos in eo qui non est populus, & in gente stulta
 irritabo illos. Ignis succensus est in furore meo, & ardebit usque ad in-
 ferni nouissima: deuorabitq; terram cum germine suo, & montium funda-
 menta comburet. Congregabo super eos mala, & sagittas meas complebo
 in eis. Consumentur fame, & deuorabunt eos aues morsu amarissimo:
 dentes bestiarum immistam in eos, cum furore trahentium super terram,
 atque serpentium. Foris vastabit eos gladius, & intus pavor, iuuenem si-
 mul ac virginem, lactentem cum homine sene. Et dixi, Vbinam sunt? ces-
 sare faciam ex hominibus memoriam eorum. Sed propter iram inimico-
 rum

rum distuli: ne forte superbirent hostes eorum, & dicerent, Manus nostra
 excelsa, & non Dominus fecit hæc omnia. Gens absque consilio est, & si-
 ne prudentia. Utinam saperent, & intelligerent, ac nouissima prouiderent.
 Atque huiusmodi prædictionibus consonum consilium ad humane per-
 uersitatis ac prauitatis insaniam purgandam, prout ætatis ratio ferebat, in-
 stituit Deus. Iratusq; Dominus contra Israel, tradidit eos in manus iracundis. 2, 14.
 pientium: qui ceperunt eos, & vendiderunt hostibus qui habitabant per gy-
 rum: nec potuerunt resistere aduersariis suis, sed quocumque pergere voluis-
 sent, manus Domini super eos erat, sicut locutus est, & iurauit eis: & vehe-
 menter afflicti sunt. Suscitauitq; Dominus Iudices qui liberarent eos de va-
 stantium manibus: sed nec eos audire voluerunt; fornicantes cum diis alie-
 nis, & adorantes eos. Cito deseruerunt viam per quam ingressi fuerant pa-
 tres eorum: & audientes mandata Domini, omnia fecere contraria. Cumq;
 Dominus iudices suscitaret, in diebus eorum flectebatur misericordia, &
 audiebat afflictorum gemitus, & liberabat eos de cade vastantium. Post-
 quam autem mortuus esset iudex, reuertebantur, & multo faciebant maiora
 quam fecerant patres eorum, sequentes deos alienos, seruiantes eis, & ad-
 orantes illos. Non dimiserunt adinventiones suas, & viam durissimam, per
 quam ambulare consueuerant. Hæc summa descriptio hominum ingenij ac
 sensus legis illius diuinæ, quæ externæ felicitatis promissa obtemperantibus,
 improbiioribus verò pœnarum minitationes & prædictiones affert, nec præ-
 ter metum, terrorem, & pauorem in animis ac mentibus humanis quicquam
 præterea egregium ac maximum solet efficere. Quippe quæ in lapideis, non
 in carneis cordis tabulis primum scripta editaq; fuerit, & sicut antea com-
 memorabamus, peccata detegere quidem, indicare, notare, & ad summum dis-
 suadere, non tamen prorsus tollere valuerit. S. S. E. Quia non est in suis
 Rom. 1:
 quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinaue-
 runt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad
 vnum. Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolosè agebant, ve-
 nenum aspidum sub labijs eorum. Quorum os amaritudine & dolo plenum
 est, veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio & infelici-
 tas in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt: non est timor Dei ante
 oculos eorum. Scimus autem quia quæcūque lex loquitur iis qui in lege sunt,
 loquitur, ut omne os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus Deo, quia
 ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo. Per legem enim
 cognitio peccati. Voluit autem Deus hæc ratione hominum generi declarari
 quantum mali ex eorundem vitiis inhaesisset, quod nec tanta doctrina ma-
 restas & facultas expurgare ac tollere valeret, nedum suæ ipsorum sapien-
 tiæ inuenta commenta atque inconstantia perpetuoq; secū pugnantiarum
 verborumq; argumenta demere possent. Atque ita nec humana studia iis, qui
 legem diuinam in tabulis redactam non haberent, nec huius copia iis, qui-
 bus contigerat, veræ atque æternæ salutis vsuram concepit: nisi quantum

Lucæ 12.

hac maiorem, illustriorem, atque expeditiorem sortis conditionisq; sua cognitionem hominibus attulit, & securitatem eorum, qui sine lege agebant, in curam, suspicionem, atque sollicitudinem mutauit: & negligentibus contemptoribusq; in hoc altero ordine grauiores ac plures pœnarum intulit plagas: officium verò suum facientibus clariorem & firmiter præmiij promissionem attulit. S. S. E. Beatus ille seruus, quem, cum venerit Dominus, inueni- rit ita facientem. Verè dico vobis, quoniam supra omnia quæ possidet, consti- tuet illum. Quod si dixerit ille seruus in corde suo, Moram facit Dominus meus venire; & cœperit percutere seruos & ancillas, & edere, & bibere, & inebriari: veniet Dominus serui illius in die qua non sperat, & hora qua nescit, & diuidet eum, partemq; eius cum infidelibus ponet. Ille autem seruus qui cognouit voluntatē Domini sui, & nō se præparauit, & non fecit secun- dū voluntatem eius, vapulabit multis: qui autem non cognouit, vapulabit paucis. Omni autem cui multum datum est, multum queretur ab eo: & cui commendauerunt multum, plus petent ab eo.

Rom. 7.1.

Equidem quod legis ac doctrinæ illius in tabulis chartisq; tradita & ex- posita rationem & veritatem spectat, sua natura bonum, sanctum, decens, omniq; ex parte commendatione dignissimum erat, nihilq; vani, superuacane- nei nihil, aut, contra quod requiretur, nihil habebat; vna efficiētia exceptione adnotata, quod animos quamquam terrore ac metu afficeret, non tamen in aliam conditionem mutabat ab ea quam offendiſſet: hoc est, filiorū Adami, Adamoq; simillimorum: quibus quod interius agendum præcipiebat lex, du- riſſimum, difficillimum, atque impossibili affine iudicabatur, ob insitiā ipsiſ prauitatis repugnantē malitiam, quæ legi aduersata grauius etiam atque im- potentiſ, contentioſeq; magis peccare deprehendebatur; id quod hominis le- ge carentis primū, deinde verò legi addicti persona inducta perſpicuè Apo- stolus indicabat. An ignoratis fratres (ſcientibus legem loquor) quia lex in homine dominatur quanto tempore viuit? Cū enim eſſemus in carne, pas- siones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificarent morti. Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. sed pec- catum non cognoui, nisi per legem. nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mor- tuum erat. Ego autem vivebam sine lege aliquando. Sed cū veniſſet manda- tum, peccatum reuixit. Ego autem mortuus sum: & inuentum est mihi man- datum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Nam peccatum occasione ac- cepta per mandatum, seduxit me, & per illud occidit. Itaque lex quidem san- cta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. sed peccatum, ut appareat peccatū, per bonum operatum est mihi mortem: ut fiat supra modum peccans peccatum per man- datum. Scimus enim quod lex spiritualis est: ego autem carnalis sum, ve- nundatus sub peccato. Quod enim operor non intelligo. non enim quod volo, bonum,

bonum, hoc ago: sed quod odi, malum, illud facio. Si autem quod nolo, illud fa- cio: consentio legi, quoniam bona est. Nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habuit in me peccatum. Inuenio igitur legem, volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet. Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, repugnan- tem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Hoc itaque caput esse deprehenditur inconstantia atque impotētia ho- minum iam contento, iam laxo fune laborantium, cuius rei exemplum illa describit historia, quæ in Iudicum seculis narrandis posita, huiusmodi claud- ditur sine. In diebus illis non erat Rex in Israel, sed vnusquisque quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat. Illud nimirum significante historiae autore, hominum amentia, præposteroq; iudicio fieri, ut inconstantia, puerſitas, ac deprauatio morum, cū singulariter, tum communiter corruptorum, rectoris defectui adſcribi soleat; cū tamen turbatio ista omnis ex ipsa mentis animorumq; prauitate diuina lege aduersante oriatur. Hoc enim legum at- que institutorum vetationibus non semel cautum fuerat. Nec declinabis ad dexteram, nec ad sinistram.

Iud. 21.

Clementiæ & benignitatis Dei exem- plum illustre. CAP. III.

OTIS illis Iudicum ætatibus variè affectum hominem adno- tauimus, interdum propter noxam impietatemq; correctum; sapē- tiam optimorum magistratuum studio, cura, & opera Deo re- conciliatum, sæpius autem in insaniam atque scelera sua reuer- sum: idq; ad eò non vsquequaque veræ, tamen verisimili causæ datū, nempe rectoris potentiſſimi defectui, cuius authoritate, reuerentia, ac metu & vi- tium compeſci, & virtuti suus honor tribui posset; cū tamen in ipsa diuina lege, quæ & singulis priuatè, & cunctis communiter imperata erat, ne quis ultra citrà ve præscriptum quicquam priuatè aut communiter saperet, vel ageret, cautum ac vetitum fuisset. Præcepitque nobis Dominus ut faciamus omnia legitima hæc, & timeamus Dominum Deum nostrum, ut bene sit nobis cunctis diebus vitæ nostræ, sicut est hodie. Eritq; nostri misericors, si custodierimus & fecerimus omnia præcepta eius corā Domino Deo nostro, sicut mandauit nobis. & iterum, Et facies quodcunq; dixerint qui præ- sunt loco quem elegerit Dominus; & docuerint te IUXTA LEGEM EIVS. Sequerisq; sententiam eorum, neq; declinabis ad dexteram neq; ad sinistram.

Deut. 6, 24.

Ibid. 17.

Ne tamen humani ingenij obtusum acumen & inspiens argutia in pie- tatis officiiq; defectu, authoris ac principis magni desiderium vlteriſ excu- sare, Regis ac Gubernatoris supremi munus eo modo, quem atates illæ ferre poterant, suscipere exercereq; Deus voluit, ingenti hominibus beneficio col- lato,

lato, nec tamen grati ac memoris, uti par erat, animi alacritate & obseruan-
tia excepto. Ad eam verò expediendam rem virum creavit ab alio usque ma-
tris multis & admirandis auctoritatis documentis ornatum, & ab infan-
tia gratia ac voluntatis diuina exemplis frequentissimis non modo specta-
tum, verum etiam celebratum, Samuelem nomine, Ephraem, virum non
admodum illustri patria, verum honestis ac piis parentibus, matremq; sancta
ortum, cui diuina consilia tempestatibus illius rationem spectantia, & credita,
& suis confirmata euentis, manifestè ac publicè cognoscerentur. Atque na-
pueri indoles, & adolescentis pubertas maxima spe, summaq; expectatione
ab omni obseruata est populo. Puer autem Samuel ministrabat Domino co-
ram Heli, & sermo Domini erat pretiosus, in diebus illis non erat visio ma-
nifesta. Hæc autem tempore, atque hoc magno oraculorum desiderio, responsa
primò Samuelis dari cœpta narrantur; eaq; narratio huiusmodi assertione
clauditur: Creuit autem Samuel, & Dominus erat cum eo; & non cecidit
ex omnibus verbis eius in terram: & cognouit vniuersus Israel à Dan us-
que ad Bersabee, quòd fidelis Samuel Propheta esset Domini. Et addidit Do-
minus ut appareret in Silo, iuxta verbum Domini. Et euenit sermo Sa-
muelis vniuerso Israël.

Nec verò iuris dicendi tantum causa instructum, doctrinæq; explicandæ
peritum, atque adeò populi regendi prudentia dexteritateq; præstantem, om-
niq; ex parte integerrimū gubernatorem, virum illū Deus constituit, verum
etiam rerū foris gerendarum, atque bellum sustinendi, tum inferendi arte
atque felicitate mirabilem exhibuit, & ad utrumque actionum genus, omni
humano exemplo superiorem præstitit; utpote vaticinandi sapientia in om-
nes partes amplificatum, quicq; quidquid ageret, quidquid conficeret, non
sibi arrogaret, sed Deo, cuius ipse minister erat, auctori ac regi tribuens, ac-
ceptum referret. Continuatissq; rerum successibus, & populo securitatē suo,
& hostibus terrorem ac metum afferret, & præsentis numinis opinionem

alere. S. S. E. Ait autem Samuel ad vniuersam domum Israel, dicens: Si
in toto corde vestro reuertimini ad Dominum, auferte deos alienos de medio
vestri, & preparate corda vestra Domino, & seruite ei soli, & eruet vos de
manu Philisthæum. Abstulerunt ergo filij Israel Baghalim & Astaroth,
& seruiuerunt Domino soli. Dixit autem Samuel: Congregate vniuersum
Israel in Masphath, ut orem pro vobis Dominum. Et conuenerunt in Mas-
phath, hauseruntq; aquam, & effuderunt in conspectu Domini, & ieruna-
uerunt in die illa, atque dixerunt ibi, Peccauimus Domino. Iudicauitq; Sa-
muel filios Israel in Masphath. Et audierunt Philisthæum quòd congregati
essent filij Israel in Masphath, & ascenderunt satrapæ Philisthinorum ad
Israel. Quod cum audissent filij Israel, timuerunt à facie Philisthinorum.
Dixeruntq; ad Samuelem: Ne cesses pro nobis clamare ad Dominum Deum
nostrum, ut saluet nos de manu Philisthinorū. Tulit autem Samuel agnum
lactentem unum, & obtulit eum holocaustum integrum Domino: & cla-

mauit

mauit Samuel ad Dominum pro Israele, & exaudiuit eum Dominus. Fa-
ctum est autem; cum Samuel offerret holocaustum, Philisthæum iniere præ-
lium contra Israel: intonuit autem Dominus fragore magno in die illa su-
per Philisthæum, & exterruit eos, & cæsi sunt à filiis Israel. Egressiq; filij
Israel de Masphath, persecuti sunt Philisthæos, & percusserunt eos usque ad
locum qui erat subter Bethchar. Tulit autem Samuel lapidem unum, & po-
suit eum inter Masphath & inter Sen: & vocauit nomen loci illius Lapis
adiutorij. Dixitq; Hucusque auxiliatus est nobis Dominus. Et humiliati
sunt Philisthæum, nec apposuerunt ultra ut venirent in terminos Israel.
Facta est itaque manus Domini super Philisthæos cunctis diebus Samuelis.
Et reddita sunt vrbes quas tulerant Philisthæum ab Israel, Israeli, ab Ac-
caron usque Geth, & terminos suos: liberauitq; Israel de manu Philisthi-
norum, eratq; pax inter Israel & Amorrhæum. Iudicabat quoque Samuel
Israelem cunctis diebus vite sue: & ibat per singulos annos circuiens Beth-
el, & Galgala, & Masphath, & iudicabat Israelem in supradictis locis.
Reuertebaturq; in Ramatha: ibi enim erat domus eius, & ibi iudicabat Is-
raelem: edificauit etiam ibi altare Domino.

De nouo & indigno præposteroque ho- minum consilio. CAP. IIII.

NEMO est qui satis mirari queat, vnde illud sit hominibus opti-
marum ac planè expectandarum rerum fastidium, nisi idem
prauitatem quoque agnouerit, qua humana mens ab eo tempore
imbuta fuit, quo suadenti potius colubro, quam Deo iubenti as-
sentiri atque obsequi maluit, & boni ac mali affectatā notitiam vltro vsur-
pare studuit. Quidnam hominum publica ac priuata rei in hac mortali vita
magis exoptandū fuerat, quid contingere potuerat beatius, quam vnius Dei
consilio regi, virtute defendi & conseruari, atque splendore & maiestate
exornari, idq; omni loco, omni tempore, tum domi, tum foris experiri? cum
summa aliarum gentium admiratione, summoq; metu, nihil moliri ausarum
aduersus populum qui singulari cura ac tutela Numini esse manifestè cog-
nosceretur, iisq; adeo immunibus rerum omnium ac liberis, nihil Regi suo
Deo præstantibus, utpote nullius egenti: id verò effici ministri operà inno-
centissimi, vigilantissimi, ac diligentissimi, minimeq; vel populo communi-
ter, vel priuato cuique sumptuosi ac grauis: id quod in publica rogatione com-
muni populi totius confessione declaratum fuit. Cuius rei exemplum ut ra-
rissimum & felicissimum in terris, ita summis votis perpetuò exoptandum
fuerat. Attamen illa Reipubl. facies totis quadraginta ferè annis spectata,
sordescere ac displicere cœpit hominis animo, proprij potius quam diuini
consilij appetentis, atque in ea etiam re & varij & inconstans; qui cum id
quod

quod petiit, spernit; repetit, quod nuper omisit: Aestuatur, & vita disconuenit ordine toto. Atqui huius sollemnis insania culpam in aliam potius extra se positam personam, quam in propria equitatis defectum reijcit. Quod enim stultius consilium capi umquam potuit hominibus, quam ut, spreto & fastidito Dei uiuentis benignissimo & facillimo splendidissimoq; regno, rerum summam & principatum mortali potius homini tribui debere censeretur: idq; uotis omnibus communi consensu, maximaq; importunitate & contentione esflagitaretur; esflagitatum uero grauibus ac duris, imò difficillimis ac planè seruilibus etià conditionibus prædictis ac denūciatis admitteretur.

1 Sam. 8.

Factum est autem cum senuisset Samuel, posuit filios suos iudices super Israel. Fuitq; nomen filij eius primogeniti Ioel, & nomen secundi Abia, iudicum in Bersabee. Et non ambulauerunt filij illius in uis eius: sed declinauerunt post auaritiã, acceperuntque munera, & peruerterunt iudicium. Congregati ergo uniuersi maiores natu Israel, uenerunt ad Samuelem in Ramatha. Dixeruntq; ei: Ecce tu senuisti, & filij tui non ambulant in uis tuis: constitue nobis Regem, ut iudicet nos, sicut & uniuersa habent nationes. Displicuitq; sermo in oculis Samuelis, eo quod dixissent, Da nobis Regem, ut iudicet nos. Et orauit Samuel ad Dominum. Dixit autem Dominus ad Samuelem: Audi uocem populi in omnibus que loquuntur tibi. non enim te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Iuxta omnia opera sua, que fecerunt à die qua eduxi eos de Aegypto usque ad diem hanc; sicut dereliquerunt me, & seruiuerunt diis alienis, sic faciunt etiam tibi. Nunc ergo uocem eorū audi: ueruntamen contestare eos, & prædic eis ius regis qui regnaturus est super eos. Dixit itaque Samuel omnia uerba Domini ad populum qui petierat à se Regem, & ait: Hoc erit ius Regis qui imperaturus est uobis. Filios uestros tollet, & ponet in curribus suis, facietq; sibi equites & præcursores quadrigarum suarū, & constituet sibi tribunos & centuriones, & aratores agrorum suorū, & messorum segetum, & fabros armorum & curruum suorū. Filias quoque uestras faciet sibi unguentarias, & focarias, & panificas. Agros quoque uestros & vineas, & oliueta optima tollet, & dabit seruis suis. Sed & segetes uestras, & uinearum redditus addecimabit, ut det eunuchis & famulis suis. Seruos etiam uestros, & ancillas, & iuuenes aptimos, & asinos auferet, & ponet in opere suo. Greges quoque uestros addecimabit, uosq; eritis ei serui. Et clamabitis in die illa à facie Regis uestri quem elegeritis uobis: & non exaudiet uos Dominus in die illa, quia petistis uobis Regem. Noluit autem populus audire uocem Samuelis, sed dixerunt: Nequaquam; Rex enim erit super nos, & erimus quoque sicut omnes gētes: & iudicabit nos Rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis. Et audiuit Samuel omnia uerba populi, & locutus est ea in auribus Domini. Dixit autem Dominus ad Samuelem: Audi uocem eorum, & constitue super eos Regem.

De

De Rege homine, & regni vario usu.

CAPVT V.

DIVINO igitur, simplici, placido, minimè sumptuoso, nulliq; ambitioni addicto regno fastidito & spreto, tamquam humani fastus gloria experte, rex deligitur homo natura uiribus & ingenio ac forma præstans, in quo nihil humani iudicij elegantia quod exciperet vel requireret, indicare potuit, utpote cuius partes omnes, Deo ipso monstrante, Vati primùm probata, ac populo deinde omni collaudata fuerint. cum primis etiam species ipsa, qua homines plerumque capiuntur, imperio digna iudicata fuit: animi uirtus & sponte sua ingens, & quod præcipuum est, diuinitus adiecto Spiritu auctior & effisacior euasit: curarū uero & cogitationum ratio (ut ferè in repentinis personarum mutationibus fit) ab omni communi & humili uulgariq; exemplo ad sublimem & regiã planè meditationem traducta, adeo ut paululo postquam à Vate dictus est Rex, mores omnino mutauerit, publicè uero appellatus & salutatus, apud improbos quosdam, quibus contemni uisus est, regiam auctoritatem cum sapiente temperamento, citraq; tyrannidis uel leuissimam suspicionem comprobaue- rit. Atque huius tum electi, tum appellati, suscepti, salutati, ac demū formidati noui regis narratio latiùs in Samuelis libro cognoscenda, summis rerum ac temporum argumentorumque capitibus nobis hoc loco recensetur. Dominus reuelauerat auriculam Samuelis, ante unam diem quàm ueniret Saul, dicens: Hac ipsa hora, qua nunc est, cras mittam uirum ad te de terra Benjamin, & unges eum Duce[m] super populum meum Israel: & saluabit populum meum de manu Philistinorum: quia respexi populum meum, uenit enim clamor eorum ad me. Cumq; adspexisset Samuel Saulem, Dominus dixit ei: Ecce uir quem dixeram tibi, iste dominabitur populo meo. Accessit autem Saul ad Samuelem in medio portæ, & ait: Indica, oro, mihi, ubi est domus Videntis. Et respondit Samuel Sauli, dicens: Ego sum Videntis. ascende ante me in excelsum, ut comedatis mecum hodie, & dimittam te manè: & omnia que sunt in corde tuo, indicabo tibi. Et cuius erunt optima quaque Israel? nonne tibi, & omni domui patris tui? Respondens autem Saul, ait: Nūquid non filius Iemini ego sum de minima tribu Israel, & cognatio mea nouissima inter omnes familias de tribu Benjamin? quare ergo locutus es mihi sermonem istum? Cumq; manè surrexissent, & iam elucesceret, uocauit Samuel Saulem in solario, dicens: Surge, ut dimittam te. Et surrexit Saul: egressiq; sunt ambo, ipse uidelicet & Samuel. Cumq; descenderent in extrema parte ciuitatis, Samuel dicit ad Saul: Dic puero ut antecedit nos, & transeat: tu autem subsiste paulisper, ut indicem tibi uerbum Domini, Tulit autem Samuel lenticulam olei, & effudit super caput eius, & oscu- latus est eum, & ait: Ecce unxitte Deus super hereditatem suam in prin- cipem,

1 Sam. 9.

Ibid. 10.

21 citem, & liberabis populum suum de manibus inimicorum eius, qui in cir-
 22 cuitu eius sunt. Et hoc tibi signum, quia vnxit te Deus in principem. Cum
 23 abieris hodie à me, inuenies duos viros iuxta sepulchrum Rachel in finibus
 24 Benjamin, in Meridie, dicentq; tibi: Inuenta sunt asina, ad quas ieras per-
 25 quirendas: & intermissis pater tuus asinis, sollicitus est pro vobis, & dicit:
 26 Quid faciam de filio meo? Cumq; abieris inde, & ultra transferis, & vene-
 27 ris ad quercum Thabor, inuenient te tres viri ascendentes ad Deum in
 28 Bethel, vnus portans tres hœdos, & alius tres tortas panis, & alius portans
 29 lagenam vini. Cumq; te salutauerint, dabunt tibi duos panes, & accipies de
 30 manu eorum. Post hæc venies in collem Dei, ubi est statio Philistinorum:
 31 & cum ingressus fueris ibi urbem, obuium habebis gregem Prophetarum de-
 32 scendentium de excelso, & ante eos psalterium, & tympanum, & tibiam,
 33 & citharam; ipsosq; prophetantes. Et insiliet in te Spiritus Domini, & pro-
 34 phetabis cum eis, & mutaberis in virum alium. Quando ergo euenerint si-
 35 gna hæc omnia tibi, fac quacūque inuenerit manus tua: quia Dñs tecum est.
 36 Itaque cum auerisset humerum suum, ut abiret à Samuele, mutauit ei
 37 Deus cor aliud, & venerunt omnia signa hæc in die illa. Veneruntq; ad præ-
 38 dictum collem, & ecce cuneus Prophetarum obuius ei, & insiluit super eum
 39 Spiritus Domini, & prophetauit in medio eorum. Videntes autem omnes
 40 qui nouerant eum heri & nudius tertius, quòd esset cum Prophetis, & pro-
 41 phetaret, dixerunt ad inuicem: Quenam res accidit filio Cis? num & Saul
 42 inter Prophetas? Responditq; alius ad alium, dicens: Et quis pater eius? ver-
 43 sumque in prouerbiū: Num & Saul inter Prophetas?
 44 Et conuocauit Samuel populum ad Dominum in Masphat, & ait ad fi-
 45 lios Israel: Hæc dicit Dominus Deus Israel, Ego eduxi vos de Aegypto, &
 46 erui vos de manibus Aegyptiorum, & de manu omnium regum qui afflige-
 47 bant vos. Vos autè hodie proiecistis Dominum Deum vestrum, qui solus sal-
 48 uauit vos de vniuersis malis & tribulationibus vestris, & dixistis: Ne-
 49 quaquam, sed regem constituē super nos. Nunc ergo state coram Domino per
 50 tribus vestras, & per familias. Et applicuit Samuel omnes tribus Israel, &
 51 cecidit fors tribus Benjamin. Et applicuit tribum Benjamin & cognationes
 52 eius, & cecidit cognatio Metri, & peruenit vsque ad Saul filium Cis. Qua-
 53 sierunt ergo eum, & non est inuentus. Et consuluerunt post hæc Dominum
 54 utrumnam venturus esset illuc. Responditq; Dominus: Ecce absconditus est
 55 domi. Cucurrerūt itaq; & tulerunt eū inde: stetitq; in medio populi, & altior
 56 fuit vniuerso populo ab humero & sursum. Et ait Samuel ad omnē populum,
 57 Certè videtis quem elegerit Dominus, quoniam non sit similis illi in omni
 58 populo. Et clamauit omnis populus, & ait: Viuat Rex. Locutus est autem Sa-
 59 muel ad populum legem regni, & scripsit in libro, & reposuit coram Domi-
 60 no: & dimisit Samuel omnem populum, singulos in domum suam.

At verò hæc vix acta fuerant, cum nouus, & antea communiter optatus,
 atque adeo efflagitatus, ac publicè salutat, nulla adhuc exceptionis inuenta
 causa,

causa, nulla culpa, nulla cuiuspiam offensione mortalium, in quorundam ha-
 21 minum odium, aut inuidiam, aut contempionem venire cœpit: tantum sibi
 22 constans ista humani iudicij & studij inconstantia est, ubi diuini timoris
 23 ponderibus & auctoritate non retinetur, religionèque firmatur. Sed & ^{Ibidem.}
 24 Saul abiit in domum suam in Gabaa: & abiit cum eo pars exercitus, quorum
 25 tetigerat Deus corda. Filij autem Beliaghal dixerunt: Num saluare nos po-
 26 terit iste? Et despexerunt eum, & non attulerunt ei munera.

Huiusmodi autem dissidij initia magnam citò publicis ac priuatis homi-
 27 num rebus perniciem allatura, si ulterius foia promouerentur, Deus (cui
 28 perpetua erga hominum salutem prospicientia est) opportuno ac præsentè
 29 atque ex ipsis periculis citato exemplo corrigenda curauit.

Et factum est quasi post mensem, ascendit Naas Ammonites, & pu- ^{1 Sam. 11.}
 30 gnare cœpit aduersum Iabes-Galaad. Dixeruntq; omnes viri Iabes ad
 31 Naas: Habeto nos fœderatos, & seruiemus tibi. Et respondit ad eos Naas
 32 Ammonites: In hoc feriam vobiscum fœdus, ut eruam omnium vestrū ocu-
 33 los dextros, ponamq; vos opprobrium in vniuerso Israel. Et dixerunt ad eum
 34 seniores Iabes: Concede nobis septem dies, ut mittamus nuncios ad vniuer-
 35 sos terminos Israel: & si non fuerit qui defendat nos, egrediemur ad te. Ve-
 36 nerunt igitur nuncij in Gabaa Saulis, & locuti sunt verba hæc audiente po-
 37 pulo: & leuauit omnis populus vocem suam, & fleuit. Et ecce Saul veniebat,
 38 sequens boues de agro, & ait: Quid habet populus quòd plorat? Et narraue-
 39 runt ei verba virorum Iabes. Et insiluit Spiritus Domini in Saul, cum au-
 40 disset verba hæc, & iratus est furor eius nimis. Et assumens vtrumque bo-
 41 uem, concidit in frustra, misitq; in omnes terminos Israel per manum nuncio-
 42 rum, dicens: Quicumque non exierit, & secutus fuerit Saul & Samuel, sic
 43 fiet bobus eius. Inuasit ergo timor Domini populum, & egressi sunt quasi
 44 vir vnus. Et recensuit eos in Beze: fueruntq; filiorum Israel trecenta mil-
 45 lia; virorum autem Iuda triginta millia. Et dixerunt nunciis qui venerant:
 46 Sic dicetis viris qui sunt in Iabes-Galaad, Cras erit vobis salus, cum inca-
 47 luerit sol. Venerunt ergo nuncij, & nunciauerunt viris Iabes quæ locuti
 48 sunt, & dixerunt: Manè exhibimus ad vos: & facietis nobis omne quod pla-
 49 cuerit vobis. Et factum est, cum dies crastinus venisset, constituit Saul po-
 50 pulum in tres partes, & ingressus est media castra in vigilia matutina, &
 51 percussit Ammon vsque dum incalesceret dies: reliqui autem dispersi sunt,
 52 ita ut non relinquerentur in eis duo pariter.

Atque hoc pacto ex primæ expeditionis tam prospero euentu, quæ iam apud
 53 multos laudari cœperat regis auctoritas, emendatis rursus studiis firmata
 54 est, opinione concepta felicitatis tum Sauli diuinitus adrogatæ, tum etiã Va-
 55 tis consilio & iam olim perspecta sanctitate & veritate corroboratæ ac
 56 declaratæ. Et ait populus ad Samuelem: Quis est iste qui dixit, Saul non occide- ^{1 Sam. 12.}
 57 tur quisquam in die hac: quia hodie fecit Dominus salutem in Israel.

11, Dixit autem Samuel ad populum: Venite, & eamus in Galgala, & innoue-
 12, mus ibi regnum. Et perrexit omnis populus in Galgala, & fecerunt ibi re-
 13, gem Saul coram Domino in Galgala, & immolauerunt ibi victimas pacifi-
 14, cas coram Domino. Et latatus est ibi Saul, & cuncti viri Israel nimis.

Quamquam verò populus nouarum magis rerum cupiditate, quam vera
 causa, Rempab. suam ad regni splendorem redactam & informatam, non
 sine Dei offensione affectauisset & obtinuisset, eamq. rem repulsa sibi data
 nomine Deus ipse manifestis documentis ac prodigijs declarasset; modestè
 tamen ac fideliter de cetero tractatam, & ex legum suarum præscriptio gub-
 ernatam, non modo toleraturum, verùm etiam numine, consilio, auxilio,
 atque præsidio suo seruatorum ac promoturum sese recepit; ita vt nullibi ter-
 rarum beatius, nullibi securius ac tutius, vel sub regibus ac tribunis, vel sub
 1 Sam. 12. multorū optimatum potestate, vel libera viueretur ciuitate, aut regione vi-
 15, seretur. Et timuit omnis populus nimis Dominum & Samuelem: & dixit
 16, vniuersus populus ad Samuelem: Ora pro seruis tuis ad Dominum Deum
 17, tuū, vt non moriamur: addidimus enim vniuersis peccatis nostris malū, vt
 18, peteremus nobis regem. Dixit autem Samuel ad populum: Nolite timere,
 19, vos fecistis vniuersum malum hoc: verumtamen nolite recedere à tergo
 20, Domini; sed seruite Domino in omni corde vestro. Et nolite declinare post
 21, vana, quæ non proderunt vobis, neque eruent vos, quia vana sunt. Et nō de-
 22, relinquet Dominus populum suum, propter nomen suum magnum: quia iu-
 23, rauit Dominus facere vos sibi in populum. Absit autem à me hoc peccatum
 24, in Domino, vt cessem orare pro vobis, & docebo vos viam bonam & rectam.
 25, Igitur timete Dominum, & seruite ei in veritate, & ex toto corde vestro.
 26, Vidiſtis enim magnifica, quæ in vobis gesserit. Quod si perseueraueritis in
 27, malitia; & vos & rex vester pariter peribitis.

De populi ac principum insolentia.

CAPVT VI.

REPREHENSIS à Deo erratis, & clementie benignitate ad
 utilitatem publicam correctis, noua rursus addita fuere ex illo
 propria industria priuatig. consilij ferocissimo solo exorta, ex illa
 nimirum spinarum ac tribulorum fertilissima terra; quæ cum
 plurimum compeſci atque excoli debuisset ab humana mente, nimia contra
 indulgentia non solum in prauitate à primis temporibus cæpta perſtare, sed
 gliſcere, dureſcere, solidari animaduertitur.

Rerum omnium actionumq. salutem & felicitatem summam in vna ac
 sola voluntatis inſorumq. Dei obseruatione & cultura conſiſtere, ab ipsis
 vsque mundi initiis in natura hominumq. rationibus omnibus adnotatum
 28, declaratumq. conſtat. Ordinatione tua perseuerat dies: quoniam omnia ser-
 uiunt

uiunt tibi. Tu mandasti mandata tua custodiri nimis. Spreuisti omnes dis-
 cedentes à iudicijs tuis: quia iniusta cogitatio eorum. Nisi quod lex tua me-
 ditatio mea est, tum forte periissem in humilitate mea. Denique omnia per-
 Verbum facta: & quæ à Verbo descuerunt, ad nihilum recidiſſe diuina sa-
 pientia discipulus & interpres asseuerauit.

Iam homines exoptatum regem & habuerant, & susceperant; atque pri-
 mō asperiorum rerum periculo commodum experti erant, talemq. ulterius
 experturos sese diuino oraculo acceperant: ea tamen lege atque omine, vt ne-
 que ille, neque ipsi à diuinis iussis vel latum, quod aiunt, unguem deuiarēt,
 niēne à proposito & patente voluntatis Dei limite discederent. Verumtamen
 nolite recedere à tergo Domini. Idem autem ipsum & sibi curandum & ob-
 seruandum princeps ipse nouus initio cauerat, & constituerat, nihil vide-
 licet agi præter auctoritatem regiam, quæ tamen Vatis monitu, consilio, atq.
 responſo temperanda eſſet. Quicumque non exierit, & secutus fuerit Saul
 & Samuel, sic fiet bobus eius. Et tamen rex idem idemq. populus, non exspe-
 ctato diuina voluntatis oraculo, imō inſu prætermiſſo & neglecto, priuata
 de sacris faciendis, deq. gerendis rebus conſilia ineunt atque exsequuntur, ac
 temeritatem & insolentiam neceſſitatis nomine ac iure defendere student.

Cum primū de voluntate Dei erga se certior fieret Saul, ne quid non
 præſente, atque diuinum conſilium declarante Vate occiperet, monitus ac ius-
 sus fuerat; eamq. obseruantiam publicis rebus, felicitati, & ſui ipsius, fami-
 liaq. ſuae ſplendoris ac decoris perpetuitati futuram eſſe audierat. Et descen-
 des ante me in Galgala: ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationē, &
 immoles victimas pacificas. Septem diebus expectabis, donec veniam ad te,
 & ostendam tibi quid facias. Quod præceptum studiosè retentum & reli-
 giosè obseruatum oportuerat: tamen propter vulgi exigua moræ impatientis
 improbitatem, princeps etiam ipse nihilo ſapientior violauit. Cuius temeri-
 tatis exemplum illa commemoratur historia: Et Philistiim congregati sunt
 ad præliandum contra Israel; triginta millia currum, & sex millia equi-
 tum, & reliquum vulgus, sicut arena quæ est in littore maris plurima. Et
 ascendentes caſtrametati sunt in Machmas, ad Orientem Beth-auen. Quod
 cum vidiſſent viri Israel se in arcto positos, (afflictus enim erat populus) ab-
 conderunt se in speluncis, & in abditis, in petris quoque & in antris, &
 in cisternis. Hebrai autem transferunt Iordanem in terra Gad & Galaad.
 Cumq. adhuc eſſet Saul in Galgala, vniuersus populus perterritus eſt, qui se-
 quebatur eum. Et expectauit septem diebus iuxta placitum Samuelis, & non
 venit Samuel in Galgala, dilapsusq. eſt populus ab eo. Ait ergo Saul: Afferte
 mihi holocaustum, & pacifica. Et obtulit holocaustum. Cumq. compleſſet, of-
 ferens holocaustum, ecce Samuel veniebat: & egressus eſt Saul obviam ei, vt
 salutaret eum. Locutusq. eſt ad eum Samuel. Quid fecisti? Respondit Saul:
 Quia vidi quod populus dilaberetur à me, & tu non veneras iuxta placitos
 dies, porrò Philistiim congregati fuerant in Machmas, dixi: Nunc descen-
 dent

dent Philistiim ad me in Galgala, & faciem Domini non placavi, necessitate compulsus obtuli holocaustum. Quo responso & necessitatem excusabat, & pietatis pratexebat studium. Quam verò ineptè atq; insipienter utrumque allegauerit, Vatis responso arguitur. Dixitq; Samuel ad Saul: Stultè egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi. Quod si non fecisses, iam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum; sed nequaquam regnum tuum ultra consurget.

Igitur hæc regni omnibus regis partibus ex humani iudicij sententia instructi prima experientia fuit; scilicet à Dei præcepto & instituto ad propriam industriam priuatamq; consilium desciscere, & tamen religionis ac pietatis, utilitatisq; publicæ profiteri nomina: id verò quanto errore, imò nefario scelere & ausu factum fuerit, exitus coarguit, nimirum diuini offensa numinis, & ipsius principis non ita pridem delecti, ornati, & amplificati repudiatio, regijq; apicis ad humiliorem quidem ex vulgi sensu, Dei autem iudicio potiolem & præstantiolem virum translatio. Quasiuit Dominus sibi virum iuxta cor suum: & præcepit ei Dominus ut esset dux super populum suum, eo quòd non seruaueris quæ præcepit Dominus.

Ibidem.

De maturata regis abdicatione propter nouum peccatum. CAP. VII.

HÆC verò nouum ac nefarium contra ius contraq; fas conscientum à rege facinus, & tamen humana sapientiæ acumine & ingenioso inuento ita coloratum, ut cum voluntariè susceptum non diffiteatur author, tamen prudenter, rectè, purè, ac piè factum contendere non dubitet, ac dignum etiam in quo ipse gloriatur, nec modò non veniam sibi poscat, sed ab hominibus laudè, à Deo præmia mereri videatur. Neque verò huic rei, huic consilio atque factò qui utroque pollice fauerent, defuisse certum est, populum nimirum cunctum, qui proni ad superstitionem & priuata consilia ineunda, principis sententiis subscriberent, & facti sese ministros præberent. At qui res hæc quemadmodum fuerit à Deo constituta, & hominum iudicio, ausu, & corrigendi studio corrupta, narrabitur.

1 Sam. 15.

Et dixit Samuel ad Saul: Me misit Dominus ut ungerem te in regem super populum eius Israel: NUNC ERGO AVDI VOCEM DOMINI: Hæc dicit Dominus exercituum, Recensui quæcunque fecit Amalec Israeli: quomodo restitit ei in via cum adscenderet de Aegypto. Nunc ergo vade, & percutite Amalec, & demolire vniuersa eius: non parcas ei, & non concupiscas ex rebus ipsius aliquid; sed interfice à viro vsque ad mulierem, & paruulum atque lactentem, bouem & ouem, camelum & asinum. Præcepit itaque Saul populo, & recensuit eos quasi agnos: ducenta millia peditum, & decem millia virorum Iuda. Cumq; venisset Saul vsque ad ciuitatem Amalec

Amalec, tetendit insidias in torrente. Dixitq; Saul Cino, Recedite, atque discedite ab Amalec: ne fortè inuoluam te cum eo. tu enim fecisti misericordiam cum omnibus filiis Israel, cum adscenderes de Aegypto. Et recessit Cino de medio Amalec. Percussitq; Saul Amalec ab Hevila, donec venias ad Sur, quæ est è regione Aegypti. Et apprehendit Agag regem Amalec viuum: omne autem vulgus interfecit in ore gladij. Et pepercit Saul & omnis populus Agag, & optimis gregibus ouium & armentorum, & vestibus, & arietibus, & vniuersis quæ pulchra erant, nec voluerunt disperdere ea: quidquid verò vile fuit & reprobum, hoc demoliti sunt.

Quid à Deo Sauli, ac per Saulem populo, Samuele interprete mandatum fuisset, clarè narravit historia: quantum verò ex illo omni mandato exceptum fuerit, apertè expositum est: scilicet regis vitæ vel clementiæ nomine, vel gloria ac triumpho causa consultum, armentorum gregumq; optimis partitum, & pretiosissimis pulcherrimisq; tum natura, tum artificio rebus indultum: neque verò id sine plausibili ratione, saltem honesta oratione, immo religiosa defensione factum putari conuenit, quo alia propter elegantiam seruatu & custoditu digna censerentur, ut quæ vel specie ipsa placerent, & seruata nocerent nemini, destructa verò nullo perirent usu: alia verò non solum populo utilia forent, sed etiam ad pietatis Deiq; cultum commodissimè usurpari possent, immo postularent ipsa, atque adeo gratulationi & supplicationibus diuinis deberentur; & meliori nota apponendum esset, si, quæ ab impiis possessoribus ope auxilioq; Dei erepta fuerant, Deo ipsi potius accepta, relata, ac dicata consecrarentur: ita improbitatis ac potius impietatis priuati ac proprij consilij commentis & superstitionis inuentis sanctum pietatis nomen imponere, & gloria, laudis, cultusq; Dei studium pratexere, humana sapientia nouit. Id verò quàm à veræ pietatis ratione, ritu, & usu alienum, quàm nefarium, quàmq; Deo ingratum inuisumq; euadat, idem Vates docuit.

Factum est autem verbum Domini ad Samuel, dicens: Pœnitet me quòd constituerim Saul regem: quia dereliquit me, & verba mea opere non compleuit. Contristatusq; est Samuel, & clamauit ad Dominum tota nocte. Cumq; de nocte surrexisset Samuel, ut iret ad Saul manè, nunciatum est Samueli eo quòd venisset Saul in Carmelam, & erexisset sibi forniciè triumphalem, & reuersus transisset, descendissetq; in Galgala. Venit ergo Samuel ad Saul, & Saul offerebat holocaustum Domino de initiis præadarum quæ tulerat ex Amalec. Et cum venisset Samuel ad Saul, dixit ei Saul: Benedictus tu Domino, impleui verbum Domini. Et dixit Samuel, Et quæ est hæc vox gregum quæ resonat in auribus meis, & armentorum quam ego audio? Et ait Saul, De Amalec adduxerunt ea: pepercit enim populus melioribus ouibus & armentis, ut immolarètur Domino Deo tuo, reliqua verò occidimus. Ait autem Samuel ad Saul, Sine me, & indicabo tibi quæ locutus sit Dominus ad me nocte. Dixitq; ei, Loquere. Et ait Samuel, Nonne cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? unxitq; te Dominus

Ibidem.

in regem super Israel, & misit te Dominus in viam, & ait: Vade, & inter-
 sic peccatores Amalec, & pugnabis contra eos usque ad internecionem eo-
 rum. Quare ergo non audisti vocem Domini; sed versus ad predam es, &
 fecisti malum in oculis Domini? Et ait Saul ad Samuelem, Imò audiui vo-
 cem Domini, & ambulavi in via per quam misit me Dominus, & adduxi
 Agag regem Amalec, & Amalec interfeci. Tulit autem de prada populus
 oves & boues, primitias eorum quæ caesa sunt, ut immolarent Domino Deo
 suo in Galgalis.

Ita res omnes confundere, ac diuina humanis miscere, & proprium con-
 siliium atque priuata ad suum commodum inuenta, vel cupidè, vel ambitiosè
 & gloriosè excogitata, voluntatem cultumq; Dei interpretari hominum in-
 genium nouit, eademq; magnificis consecrare verbis consuevit. Primitias,
 inquit, eorum quæ caesa sunt, ut immolarèt Domino. Verùm huiusmodi quæ
 fuerint omnia alia præter mentem voluntatemq; suam, quamquam aliis ve-
 ra ac pia dicantur, tamen Deus impietatis nota condemnare solet. Et ait Sa-
 muel, Numquid Deus vult holocausta & victimas, & non potius ut obe-
 diatur voci Domini? MELIOR EST ENIM OBEDIENTIA QUAM
 VICTIMÆ: & auscultari magis quàm offerre adipem arietum: quoniam
 quasi peccatum ariolandi est, repugnare, & quasi scelus idololatriæ, nolle ac-
 quiescere. Pro eo ergo quòd abiicisti sermonem Domini, abiicit te Dominus
 ne sis rex. Ergo iste humana gloriæ exitus perpetuò expectandus, ut qui se
 hominibus popularem præbere ac probare studuerit, quamuis pietatis nomen
 suis optionibus & consiliis prætereundè curet, diuino tamen iudicio impieta-
 tis & sceleris damnatus euadat, nec illud modò quòd affectabat, non assequa-
 tur, verùm etiam is exspolietur ornamentis, quibus ex diuini beneficii gra-
 tia fuerat affectus, & violati obsequij pœnas demum luat. Id quòd vel rex
 iste iam abdicatus iustè in sese decretum confitetur. Dixitq; Saul ad Sa-
 muelem; Peccaui, quia prauaricatus sum sermonem Domini, & verba tua,
 timens populum, & obediens voci eorum. Sed nunc porta, quæso, peccatum
 meum, & reuertere mecum ut adorem Dominum. Et ait Samuel ad Saul,
 Non reuertar tecum, quia proiecisti sermonem Domini, & proiecit te Do-
 minus ne sis rex super Israel. Et conuersus est Samuel ut abiret: ille autem
 apprehendit summitatem pallij eius, quæ & scissa est. Et ait ad eum Samuel,
 Scidit Dominus regnum Israel à te hodie, & tradidit illud proximo tuo,
 meliori te. Porrò Triumphator in Israel non parcat, & pœnitentia non fle-
 etur; neque enim homo est ut agat pœnitentiam. At ille ait, Peccaui: sed
 nunc honora me coram senioribus populi mei, & coram Israel, & reuertere
 mecum, ut adorem Dominum Deum tuum. Reuersus ergo Samuel, secutus
 est Saulem: & adorauit Saul Dominum. Quòd vel unicum exemplū, præ-
 ter alia quamplurima, satis superq; esse poterat ad cognoscendum quantum
 sibi mali pariat humanus animus, ubi à cognita & declarata voluntate Dei
 ad suam ipsius electionem traducitur: cui malo vltro ac sponte obito, difficil-
 limum

Ibidem.

Ibidem.

limum repertu remedium fore, vel negari prorsus Dei iudicio, ea quæ sub-
 iunguntur declarant. Abiit autem Samuel in Ramatha: Saul verò descen-
 dit in domum suam in Gabaa. Et non vidit Samuel ultra Saul usque ad
 diem mortis suæ. Veruntamen lucebat Samuel Saulem, quoniam Dominum
 pœnituit, quòd constituisset regem Saul super Israel.

Ibidem.

Deum salutis publicæ gratia hominum re-
 bus, quantum præsens ferre valeat con-
 ditio, rectè & oportunè consulere.

CAPVT VIII.

CONCESSO iam & constituto hominibus notabili ac manife-
 ste diuina auctoritate eademq; rursus repudiato primo rege, qui
 iudicio vulgi præstantissimus putabatur, nouum sufficiens
 sibi regem Deus comparauit; qui quantum à viro bono, Adami
 tamen conditionem nondum superante, expectari posset, efficeret, & in re-
 gno prudenter, feliciter, & innocenter administrando, quàm proximam in-
 culpatissimam personam tueretur: & eadem operâ imaginem representaret
 regis illius veri, quem ad communem generis beatitatem præstandam admi-
 rando consilio ab initio decreta salutis Deus adornabat. Ex eadem namque
 tribu ac familia illum æternum arcani regni principem & authorem exsti-
 turum indicare cœpit, ex qua hunc, Samuele interprete ac ministro, populo
 suo Israeli præficiendum deligebat.

Dixitq; Dominus ad Samuelem, Usquequo tu luges Saul, cùm ego proie-
 cerim eum ne regnet super Israel? Imple cornu tuum oleo, & veni, ut mittam
 te ad Isai Bethlehemitem: pronidi enim in filiis eius mihi regem. Et ait Sa-
 muel, Quomodo vadam? audiet enim Saul, & interficiet me. Et ait Domi-
 nus, Vitulum de armento tolles in manu tua, & dices, Ad immolandū Do-
 mino veni. Et vocabis Isai ad victimam, & ego ostendam tibi quid facias,
 & unges quemcunque monstrauero tibi. Fecit ergo Samuel sicut locutus est
 ei Dominus. Venitq; in Bethlehem, & admirati sunt seniores ciuitatis, oc-
 currentes ei, dixeruntque: Pacificusne est ingressus tuus? Et ait, Pacificus:
 ad immolandum Domino veni: sanctificamini, & venite mecum ut immo-
 lem. Sanctificauit ergo Isai & filios eius, & vocauit eos ad sacrificiū. Cùmq;
 ingressi essent, vidit Eliab, & ait: Num coram Domino est christus eius? Et
 dixit Dominus ad Samuelem, Ne respicias vultum eius, nec altitudinem
 staturæ eius: quoniam abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico:
 homo enim videt ea quæ patent, Dominus autem intuetur cor. Et vocauit
 Isai Abinadab, & adduxit eum coram Samuele. Qui dixit, Nec hunc ele-
 git Dominus. Adduxit autem Isai Samma: de quo ait, Etiam hunc non ele-
 git Dominus. Adduxit itaque Isai septem filios suos coram Samuele: & ait

Sam. 16.

„ Samuel ad Isai, Non elegit Dominus ex istis. Dixitq; Samuel ad Isai, Nun-
 „ quid iam completi sunt filij? Qui respondit, Adhuc reliquus est paruulus,
 „ & pascit oves. Et ait Samuel ad Isai, Mitte, & adduc eum: nec enim dis-
 „ cumbemus prius quam huc ille veniat. Misit ergo, & adduxit eum. Erat au-
 „ tem rufus, & pulcher adpectu, decoraq; facie. & ait Dominus: Surge, &
 „ unge eum: ipse est enim. Tulit ergo Samuel cornu olei, & unxit eum de me-
 „ dio fratrum eius: & directus est Spiritus Domini à die illa in Dauid, &
 „ deinceps: surgensq; Samuel abiit in Ramatha. Spiritus autem Domini re-
 „ cessit à Saul, & exagitabat eum spiritus nequam à Domino. Dixeruntque
 „ serui Saul ad eum: Ecce spiritus Dei malus exagitat te. Inbeat dominus no-
 „ ster, & serui tui qui coram te sunt, quarent hominem scientem psallere ci-
 „ thara, ut quando arripuerit te spiritus Domini malus, psallat manu sua, &
 „ leuius feras. Et ait Saul ad seruos suos, Prouidete ergo mihi aliquem bene
 „ psallentem, & adducite eum ad me. Et respondens vnus de pueris, ait: Ecce
 „ vidi filium Isai Bethlehemitem, scientem psallere, & fortissimum robore,
 „ & virum bellicosum, & prudentem in verbis, & virum pulchrum: & Do-
 „ minus est cum eo. Misit ergo Saul nuncios ad Isai, dicens: Mitte ad me Da-
 „ uid filium tuum, qui est in pascuis. Tulit itaque Isai asinum plenum panibus,
 „ & lagenam vini, & hadum de capris vnum, & misit per manum Dauid
 „ filij sui Sauli. Et venit Dauid ad Saul, & stetit coram eo: at ille dilexit eum
 „ nimis, & factus est eius armiger. Misitq; Saul ad Isai, dicens: Stet Dauid
 „ in conspectu meo: inuenit enim gratiam in oculis meis. Igitur quandocun-
 „ que spiritus Domini malus arripiebat Saul, Dauid tollebat citharam, &
 „ percutiebat manu sua, & refocillabatur Saul, & leuius habebat: recedebat
 „ enim ab eo spiritus malus.

Tot natura, ingenij, ac dexteritatis partibus præditum, atque etiam opti-
 mis artibus ad miraculum vsque instructum, & quod maximum erat, diuino
 spiritu auctum, Deo atque hominibus, vel tetricis, gratissimum, cui recte
 gerendarum rerum committeretur summa, delectum, sacra carmina identi-
 dem celebrant: atque hoc argumento diuinam erga hominum genus curam
 perpetuamque prospicientiam laudibus assiduis prosequuntur.

Psal. 88.

Misericordias Domini in æternum cantabo. In generationem & ge-
 „ nationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo. Quoniam dixisti, In
 „ æternum misericordia edificabitur in calis, preparabitur veritas tu ain eis.
 „ Disposui testamentum electis meis, iuravi Dauid seruo meo; Vsque in
 „ æternum preparabo semen tuum. Et edificabo in generationem & gene-
 „ rationem sedem tuam. Tunc locutus es in visione sanctis tuis, & dixisti:
 „ Posui adiutorium in potente, & exaltaui electum de plebe mea.
 „ Inueni Dauid seruum meum: oleo sancto meo unxi eum.
 „ Manus enim mea auxiliabitur ei: & brachium meum confortabit eum.
 „ Nihil proficiet inimicus in eo: & filius iniquitatis non apponet nocere ei.
 „ Et concidat à facie eius inimicos eius: & odientes eum in fugam conuertat.

Et

Et veritas mea, & misericordia mea cum ipso: & in nomine meo exalta. “
 bitur cornu eius. Atque regni reguq; tot modis beati ac felicitis copiam “
 totis quadraginta annis hominibus factam, tamen quorundam superbia, alio-
 rum fastidio, nonnullorum arrogantia, & vitiosis offensionibus ac satietate
 improbe, ingratiè, & impie saepe sapius tentatam, ac tantum non omnino re-
 pudiatam accepimus; & non ab imperij amulis tantummodo, verum à fami-
 liaribus ac propinquis, atque adeo à propriis liberis in maximum discrimen
 & periculum adductam: sed ea res istud solum efficit, vt humana mentis
 prauitatem, inconstantiam, importunitatem, & ad suum malum sibi pa-
 riendum perpetuam industriam proderet; rursusq; longissimè diuersam
 Dei humanum seruare ac beare genus tendentis, & fouentis mentem, ratio-
 nem, & efficientiam, constantiamq; comprobaret. S. S. E. Audite ergo domus ^{Ezech. 18.}
 Israel, Nūquid via mea non est aqua, & non magis via vestra praua sunt? “
 Quod ingenium propositumq; suum Deus ipse apud alium Vatem professus,
 ait: Ego Dominus, & non mutor, & vos filij Iacob non estis consumpti. ^{Malach. 1.}
 A diebus enim patrum vestrorum recessistis à legitimis meis, & non custo-
 distis. Atque ita, quamuis multis incommodorum difficultatibus infestatus,
 inimicitiarum periculis agitatus, externis bellis exercitatus, domesticis sedi-
 tionibus, imò coniurationibus tentatus, regni tamen clauum adusque supre-
 mum vite diem tenuit, & gubernacula Reip. diligenter, fideliter, innocen-
 terq; tractauit, vnica culpa excepta, qua hominem tamen esse arguit, & ad
 pœnitentiæ grauissimum exemplū ex occasione excitauit. Cetera verò Deo
 gratus, & hominū omnium memoria cū perpetua laudis admiratione com-
 mendatus excessit. Atque adeo externi regni fidem & constantiam in gente
 posteritateq; sua (quoad illius Reip. status duraret) confirmauit: arcam ve-
 rò atque æterni imperij principem dictatoremq; perpetuum vnum quendam
 ex posteris suis demum existiturum, non semel tantum repetitis responsis ac-
 cepit. Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius. ^{Psal. 88.}

Ipse inuocauit me, pater meus es tu: Deus meus, & susceptor salutis mea. “
 Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ. In æter-
 num seruabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi. “
 Et ponam in seculum seculi semen eius, & thronum eius sicut dies cali. “
 Dormiuit igitur Dauid cū patribus suis, & sepultus est in ciuitate Dauid. ^{3 Reg. 2.}
 Dies autem quibus regnauit Dauid super Israel, quadraginta anni sunt: in
 Hebron regnauit septem annis, in Ierusalem triginta tribus annis. Qui se-
 cit rectum in oculis Domini, & non declinauit ab omnibus que praceperat
 ei, cunctis diebus vite suæ, excepto sermone Vrie Hethai. “

r 3

De

De varia & instabili rerum facie, ex principum populique inconstantia, & mutabilitate mentis atque morum.

CAPVT IX.

HUMANVM genus quàm diu rem ipsam, ad quam à Deo destinatum est, non obtinet, sed rei tantum figuram & imaginem retinet; hoc est, Adami illius primi parentis naturam tuetur, nullo rerum loco, nullo commendabili statu diu permanet, propter continuam illam pugnam & contentione interioris exteriorisq; hominis, nempe maris ac femina; illius quidem meliora videtis ac probantis efficerèque canati, huius viro deteriora, ut sibi ad tempus magis grata, affectantis, & ex antiqua viri in se indulgentia, atque inde nata insolentia perurgentis, ac saepe saepius extorquentis. quae res in causa est, ut nemini secum de bonorum ac malorum ratione, optione, ac finibus diutius conueniat, & ex consequenti nullam certam ac perpetuam cum alio quopiam de vero atque honesto concordiam communem ita habeat, ut semper conseruandam statuatur. Ex quo fit, ut quae diuinitus ad hoc malum curandum comparata sunt remedia, hoc est; sanctorum legum documenta, vel repudientur aut contaminentur primum, deinde alia quarantur, vel cum his commixta, vel ab his aliena, quae demum nihil prodesse, imò plurimum obesse deprehensa abiiciantur, aliisque ex eodem spinas ac tribulos suggerente agro peritis mutantur; rursumq; alius istorum succedentibus loco, omnibusq; frustra tentatis, dementia atque insolentia morbus ad corruptionem procedens, mortem ipsam hominum maturare ac properare cogat, ex qua morte humanarum rerum cum priuatarum tum publicarum calamitatem, perniciem, ac dissipationem consequi necesse est.

Dauidi regno ac vita pariter defuncto, filius successit, non vulgaris exempli vir, sed ab ineunte aetate omnium quos terra umquam tulerit hominum diuino ac singulari beneficio sapientissimus; qui & auctoritate ac prudentia regnum feliciter administrare, & sapientia atque consilij opinione iis, qui foris essent, regibus ac populis vel gratus, vel formidatus esse potuit. idem etiam opum diuitiarumq; magnitudine, nulli ex iis qui antea fuerant, nulli ex posteris comparandus, Rempub. suam ita ornauit, ut pacis & quietis, quod ipsum illius profitebatur nomen, aeternum sui sui statuerit monumentum. Tamen nihilominus in principe hoc, quem humanarum iudicium felicissimum pronunciauerat, multa excepta peccata, quamplurima diuino iudicio deprehensa sunt errata; quae ut regni integritas tum summa comminueretur, & diuisa dissidiis ac discordiis pessundaretur, ac tandem dissiparetur, commuerunt. De priori parte, hoc est, de illius beatitudinis testimonio & encomio ita scriptum legimus:

Videns

Videns autem regina Saba omnem sapientiam Salomonis, & domum quam edificauerat, & cibos mensa eius, & habitacula seruatorum, & ordines ministrantium, vestesq; eorum, & pincernas, & holocausta quae offerebat in domo Domini: non habebat ultra spiritum; dixitq; ad regem: Verus est sermo quem audiui in terra mea super sermonibus tuis, & super sapientia tua: & non credebam narrantibus mihi, donec ipsa veni, & vidi oculis meis, & probaui quod media pars mihi nunciata non fuerit: maior est sapientia & opera tua, quam rumor quem audiui. Beati viri tui, & beati serui tui hi, qui stant coram te semper, & audiunt sapientiam tuam. Sit Dominus Deus tuus benedictus, cui complacuiisti, & posuit te super thronum Israel, eo quod dilexerit Dominus Deus Israel in sempiternum, & constituit te regem, ut faceres iudicium & iustitiam.

Postulauerat quidem vir hic sapientiam à Deo, tamen non illam plane diuinam, quam perfectum donum datumq; optimum Iacobus Apostolus appellat; sed eam tantum quae ad mundi ac rerum partes cognoscendas, & hominum caetus regendos faceret. Cuius postulati huiusmodi exemplum fuit: Et nunc Domine Deus, tu regnare fecisti seruum tuum pro Dauid patre meo: ego autem sum puer paruulus, & ignorans egressum & introitum meum, & seruus tuus in medio est populi quem elegisti, populi infiniti, qui numerari & supputari non potest pra multitudine. Dabis ergo seruo tuo cor docile, ut populum tuum iudicare possit, & discernere inter bonum & malum. quis enim iudicare possit populum istum, populum hunc multum? Placuit ergo sermone coram Domino, quod Salomon postulasset huiusmodi rem. Et dixit Dominus Salomoni: Quia postulasti verbum hoc, & non petisti tibi dies multos, nec diuitias, aut animas inimicorum tuorum; sed postulasti tibi sapientiam ad discernendum iudicium: ecce feci tibi secundum sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens & intelligens, in tantum ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit. Sed & haec quae non postulasti, dedi tibi: diuitias scilicet & gloriam, ut nemo fuerit similis tui in regibus cunctis retro diebus. Igitur euigilauit Salomon, & intellexit quod esset somnium: cumq; venisset Ierusa-

3 REG. 4. *Ierusalem, stetit coram arca fœderis Domini, & obtulit holocausta, & fe-
 cit victimas pacificas, & grande conuiuium vniuersis famulis suis. Atqui
 non ea tantum que ad populos gubernandos cōferrent, verum etiam ea que
 mundi ornatum ac rerum spectarent naturas, id est, cognitionem omnem,
 quam philosophia nomine humani sapientes definiunt; viro huic diuino mu-
 nere constituisse, innumera disputationes, & varia ab eodem relicta scripta
 declararunt. Deditq̄ Dominus sapientiam Salomoni, & prudentiam mul-
 tam nimis, & latitudinem cordis, quasi arenam que est in littore maris. Et
 præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium Orientalium & Aegy-
 ptiorum: & erat sapientior cunctis hominibus; sapientior Ethan Ezrabite,
 & Eman, & Chalcol, & Dorda filius Mahol: & erat nominatus in vni-
 uersis gentibus per circuitum. Locutusq̄ est Salomon tria millia parabolas:
 & fuerunt carmina eius quinque millia. Et disputauit super lignis à cedro
 que est in Libano, & sique ad hyssopum que egreditur de pariete: & disseruit
 de iumentis, volucris, reptilibus, & piscibus. Et veniebant de cunctis po-
 pulis ad audiendam sapientiam Salomonis, & ab vniuersis regibus terra,
 qui audiebant sapientiam eius. Nec tamen eum, cui eiusmodi scientia &
 cognitionis naturalium humanarumq̄ rerum copia suppetit (quamquam id
 rarissimi exempli, atque vni cuiquam homini, ut Salomoni, tribuendi) vere
 Iob. 28. ac summæ pariter sapientia consequitur facultas. Habet argentum venarum
 suarum principia, & auro locus est in quo conflatur. Ferrum de terra tolli-
 tur: & lapis solutus calore, in aes vertitur. Tempus posuit tenebris, & vni-
 uersorum finem ipse considerat, lapidem quoque caliginis, & umbram mor-
 tis. Diuidit torrentem à populo peregrinante, eos quos oblitus est pes egentis
 hominis & inuitos. Terra de qua oriebatur panis in loco suo, igni subuersa
 est. Locus sapphiri lapides eius, & gleba illius aurum. Semitam ignorauit
 auis, nec intuitus est eam oculus vulturis. Non calcauerunt eam filij instito-
 rum, nec pertransiuit per eam leona. Ad silicem extendit manum suam,
 & subuertit à radicibus montes. In petris riuos excidit, & omnem pretiosum
 vidit oculus eius. Profunda quoque fluuiorum scrutatus est, & abscon-
 dita in lucem produxit. Sapientia verò ubi inuenitur? & quis est locus in-
 telligentia? Nescit homo pretium eius, nec inuenitur in terra suauiter
 viuentium. Abyssus dicit, Non est in me: & mare loquitur, Non est me-
 cum. Non dabitur aurum obrizum pro ea, nec appendetur argentum in
 commutatione eius. Non conferetur tinctis Indiæ coloribus, nec lapidi sar-
 donico pretiosissimo, vel sapphiro. Non adequabitur ei aurum vel vitrum,
 nec commutabuntur pro eo vasa auri. Excelsa & eminentia non memora-
 buntur comparatione eius: trahitur autem sapientia de occultis. Non ad-
 equabitur ei topazius de Aethiopia, nec tinctura mundissima componetur.
 Vnde ergo sapientia venit? & quis locus intelligentia? Abscondita est
 ab oculis omnium viuentium, volucres quoque cæli latet. Perditio & mors
 dixerunt, Auribus nostris audiuius famam eius. Deus intelligit viam
 eius,*

eius, & ipse nouit locum illius. Ipse enim fines mundi intuetur: & omnia
 que sub calo sunt, respicit. Huius sapientia præstantissimum donum ius,
 quos ad se Deus admirabili efficientia pertractos filios adoptarit ac perfece-
 rit, abunde præstitam eidem ipsi mutua communicatione letabundi gratia-
 lantur. Sermo meus & prædicatio mea non in persuasibilibus humana sa-
 pientia verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis: ut fides vestra non sit
 in sapientia hominum, sed in virtute Dei. Sapientiam autem loquimur in-
 ter perfectos: sapientiam verò non huius seculi, neque principum huius se-
 culi, qui destruuntur; sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, que abs-
 condita est, quam prædestinauit Deus ante secula in gloriam nostram, quam
 nemo principum huius seculi cognouit: si enim cognouissent, nunquam Do-
 minum gloria crucifixissent. Sed. S. S. E. Quòd oculus non vidit, nec au-
 ris audiuit, nec in cor hominis ascendit, que præparauit Deus iis qui dili-
 gent illum. Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum suum. Spiritus enim
 omnia scrutatur, etiam profunda Dei. Quo spiritu quia nondum auctus fue-
 rat sapiens ille Salomon, nihil ultra hominem præstitit, hominem verò eius-
 modi egit, quem non semel sua conditionis pœnituerit. Locutus sum in cor-
 de meo, dicens: Ecce magnus effectus sum, & præcessi omnes sapientia, qui
 fuerunt ante me in Ierusalem, & mens mea contemptata est multa sapien-
 ter, & didici, dediq̄ cor meum ut scirem prudentiam atq̄ doctrinam, erro-
 resq̄ & stultitiam: & agnouit quòd in his quoque esset labor, & afflictio
 spiritus, eo quòd in multa sapientia multa sit indignatio, & qui addit scien-
 tiam, addit laborem. Atqui huiusmodi sapientia non planè homines beatos
 reddi, integros, probos, & in quibus nihil possit requiri, nihil excipi eorū no-
 minum, quibus pietas purè definitur, manifestis & miserandis atque adeò
 pudendis viri eiusdem exemplis arguitur. Rex autè Salomon adamauit mu-
 lieres alienigenas multas, filia quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Am-
 monitidas, Idumæas, & Sidonias, & Cetheas: de gèribus super quibus di-
 citur ad vestras: certissimè enim auertent corda vestra ut sequamini deos ea-
 rum. His itaque copulatus est Salomon ardentissimo amore. Fueruntque ei
 uxores quasi regina septingentæ, & concubinae trecentæ: & auerterunt mu-
 lieres cor eius. Cumq̄ iam esset senex, deprauatum est cor eius per mulieres,
 ut sequeretur deos alienos: neque erat cor eius perfectum cum Domino Deo
 suo, sicut cor Dauid patris eius. Sed colebat Salomon Astarthen deam Sido-
 niorum, & Chamos deum Moabitum, & Moloch idolum Ammonita-
 rum. Fecitq̄ Salomon quòd non placuerat coram Domino, & non adimpleuit
 ut sequeretur Dominum, sicut Dauid pater eius. Tunc adificauit Salomon
 phanum Chamos idolo Moab, in monte qui est contra Ierusalem, & Moloch
 idolo filiorum Ammon. Atque in hunc modum fecit vniuersis uxoribus
 suis alienigenis, que adolebant thura, & immolabant diis suis.

Quantum diuitie, & opes, quantum his præstans humana sapientia consti-
 cere

cere malorum possit; imò & soleant, ubi à diuini iusti religiosa obseruantia ad proprij commodi aut honoris, ac denique consilij & inuenti studium descuerint, vel unico viri huius exemplo manifestè deprehenditur: qui duabus rebus, nulli reprehensionì obnoxius, si naturam spectemus, hoc est, sapientia & potentia, ad priuatum ingenij abusum traductis, eum; à quo omnia acceperat, infensum sibi cum primis reddidit, & promissa sibi posterisq; suis amplitudinis maiestatisq; statum ita iuxtauit, ut penè totum labefecerit, una aut altera tantum ex duodecim tribubus parte excepta, quam tamen non merito suo arrogare, sed clementia bonitatisq; Dei acceptam referre debuit, Dei, inquam, suum de publica hominum salute consilium hoc pacto fouentis, & promissum Dauidi patri factum firmantis ac promouentis. Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hæc quæ docebo eos: Et filij eorū vsque in seculum sedebunt super sedem tuam. Rursus etiam: Ipse inuocabit me, Pater meus es tu, Deus meus, & susceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam illū, excelsum præ regibus terræ. In æternum seruabo illi misericordiam meam: & testamentum meum fidele ipsi. Et ponam in seculum seculi semen eius: & thronum eius sicut dies celi. Si autem dereliquerint filij eius legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint: Si iustitias meas prophanauerint, & mandata mea non custodierint: Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verbis peccata eorum. Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea. Neque prophanabo testamentum meum: & quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita. Semel iurauit IN SANCTO MEO, si Dauid mentiar: semen eius in æternū manebit. Et thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternū, & testis in celo fidelis.

3 Reg. 11.

Igitur iratus est Dominus Salomoni, quod auersa esset mens eius à Domino Deo Israel, qui apparuerat ei secundo, & præceperat ei de verbo hoc, ne sequeretur deos alienos, & non custodiuit quæ mandauit ei Dominus. Dixit itaque Dominus Salomoni, Quia habuisti hoc apud te, & non custodisti pactum meum, & præcepta mea quæ mandauit tibi, distrūpens scindam regnum tuum, & dabo illud seruo tuo. Verumtamen in diebus tuis non faciam, propter Dauid patrem tuum: de manu filij tui scindam illud. Nec totum regnum auferam, sed tribum unam dabo filio tuo, propter Dauid seruum meum, & Ierusalem quam elegi. Atque humana quamuis maxima sapientia, sibi tamen indulgentis, huiusmodi exemplum exstitit, & existabit, cui vel tanta, vel minor etiam facultas fuerit diuini præscripti obsequio nõ temperata, ut nullo pacto quisquam de se sibi promittere possit, quod ad veram felicitatem propria industria aut solertia efficiendū pariendumq; proficiat. Namque huius unicum authorem Deum qui non cognouerit, aut postulauerit, secutusq; fuerit, cum maximo labore immensisq; curis meram vanitatem, densissimasq; tenebras sibi molitum sese tandem sentiet, ut idem ille

ille, cuius partes modo discussimus, ingenuè confessus est: Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes: vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Quid habet amplius homo de vniuerso labore suo, quo laborat sub sole? Id quod ab huius viri patre Dauide sapienter traditum, & ad hominum doctrinam decantatum est: Vanum est vobis ante lucem surgere: surgite postquam sederitis qui manducatis panem doloris.

Nec verò proposito institutoq; nostro alienum fuerit, templum illud toto terrarum orbe celeberrimum obiter commemorare; quod maximo sumptu, summa ac significantissima arte, sapientissimi huius regis cura atque industria constructum, ornatum, consecratumq; fuit, instar habens mobilis ædis siue tentorij quondam in solitudine, ad exemplar diuinitus demonstratum, Moysen ministro erecti, quod verum aliud præstantissimum ac proprium Deo templum ac domicilium sub umbra atque imagine representabat, atq; interim, dum plena absolutaq; hominum adornabatur salus, frequentandum hoc, ac purè sancteq; colendum, pro temporis atque facultatis humane ratione commendatum fuit: & communem ac publicum Israeli atque gentibus omnibus oraculorū supplicationumq; conuentum præstabat. S. S. E. Ergone putandum est quod verè Deus habitet super terram? si enim calum & calum calorū te capere non possunt, quanto magis domus hæc quam edificauit? Sed respice ad orationem serui tui, & ad preces eius Domine Deus meus: audi hymnum & orationem quam seruus tuus orat coram te hodie, Vt sint oculi tui aperti super domum hanc nocte ac die: super domum de qua dixisti, Erit nomen meum ibi: ut exaudias orationem, quam orat in loco isto ad te seruus tuus, Vt exaudias deprecationem serui tui & populi tui Israel, quodcumque orauerint in loco isto, & exaudies in loco habitaculi tui in celo: & cum exaudieris, propitius eris. Si peccauerit homo in proximum suum, & habuerit aliquod iuramentum quo teneatur adstrictus, & venerit propter iuramentum coram altari tuo in domum tuam, tu exaudies in celo: & facies, & iudicabis seruos tuos, condemnans impium, & reddens viam suam super caput eius; iustificansq; iustum, & retribuens ei secundum iustitiam suam. Si fugerit populus tuus Israel inimicos suos (quia peccaturus est tibi) & agentes penitentiam, & confitentes nomini tuo venerint, & orauerint, & deprecati te fuerint in domo hac: exaudi in celo, & dimitte peccatum populi tui Israel, & reduces eos in terram quam dedisti patribus eorū. Si clausum fuerit calum, & non pluerit propter peccata eorum, & orantes in loco isto, penitentiam egerint nomini tuo, & à peccatis suis conuersi fuerint propter afflictionem suam: exaudi eos in celo, & dimitte peccata seruorum tuorum, & populi tui Israel: & ostende eis viam bonam per quam ambulent, & dapluiam super terram tuam quam dedisti populo tuo in possessionem. Fames si oborta fuerit in terra, aut pestilentia, aut corruptus aer, aut arugo, aut locusta, vel rubigo, & afflixerit eum inimicus eius portas obsidens, omnis plaga, vniuersa infirmitas, cuncta deuoratio, & increpatio quæ acciderit populo

21 tuo Israel: si quis cognouerit plagam cordis sui, & expanderet manus suas
 22 in domo hac, tu exaudies in caelo in loco habitationis tuae, & reprobittaberis,
 23 & facies ut des unicuique secundum omnes vias suas, sicut videris cor eius
 24 (quia tu nosti solus cor omnium filiorum hominum) ut timeant te cunctis die-
 25 bus quibus viuunt super faciem terrae quam dedisti patribus nostris. Insuper
 26 & alienigena, qui non est de populo tuo Israel, cum venerit de terra longin-
 27 qua propter nomen tuum (audietur enim nomen tuum magnum, & manus tuae
 28 fortis, & brachium tuum extentum ubique) cum venerit ergo, & orauerit in
 29 hoc loco, tu exaudies in caelo, in firmamento habitaculi tui, & facies omnia
 30 pro quibus inuocauerit te alienigena: ut discant uniuersi populi terrarum no-
 31 men tuum timere, sicut populus tuus Israel, & probent quia nomen tuum inuo-
 32 catum est super domum hanc quam aedificauit. Si egressus fuerit populus tuus ad
 33 bellum contra inimicos suos, per viam, quocumque miseris eos, orabunt te con-
 34 tra viam ciuitatis quam elegisti, & contra domum quam aedificauit nomini
 35 tuo, & exaudies in caelo orationem eorum, & preces eorum, & facies iudi-
 36 cium eorum. Quod si peccauerint tibi (non est enim homo qui non peccet) &
 37 iratus tradideris eos inimicis suis, & captiui ducti fuerint in terram ini-
 38 micorum longe vel propè, & egerint poenitentiam in corde suo in loco ca-
 39 ptiuitatis, & conuersi deprecati te fuerint in captiuitate sua, dicentes: Pec-
 40 cauimus, inique egimus, impie gessimus: & reuersi fuerint ad te in uniuersa
 41 fo corde suo, in tota anima sua, in terra inimicorum suorum, ad quam captiui
 42 ducti fuerint: & orauerint te contra viam terrae suae quam dedisti patribus
 43 eorum, & ciuitatis quam elegisti, & templi quod aedificauit nomini tuo: exaudies
 44 in caelo, in firmamento solij tui orationes eorum, & preces eorum, & facies iudi-
 45 cium eorum: & propittaberis populo tuo qui peccauit tibi, & omnibus iniquita-
 46 tibus eorum quibus praeparati sunt in te: & dabis misericordiam coram eis
 47 qui eos captiuos habuerint, ut misereantur eis. Populus enim tuus est, & ha-
 48 reditas tua, quos eduxisti de terra Aegypti, & de medio fornacis ferreae. Ut
 49 sint oculi tui aperti ad deprecationem serui tui, & populi tui Israel, & ex-
 50 audias eos in uniuersis pro quibus inuocauerint te. **TU ENIM SEPA-**
 51 **RASTI EOS TIBI** in hereditatem de uniuersis populis terrae, sicut lo-
 52 cutus es per Moysen seruum tuum, quando eduxisti patres nostros de Aegy-
 53 pto Domine Deus. Huiusmodi grauisima & prudentissima postulatio-
 54 ne, quam adiuncta sacrificia subsecuta fuere, templum illud magnificentis-
 55 simum quidem, & arte operis, admirabili, terrestri tamen elementariq; ma-
 56 teria dicatum & consecratum est; pulchris ipsius dedicantis ominibus &
 57 bonis verbis, frequentissimo adstante lingua, fauente populo.

ibidem.

Factum est autem, cum compleisset Salomon orans Dominum omnem ora-
 21 tionem & deprecationem hanc, surrexit de conspectu altaris Domini (utrumq;
 22 enim genu in terram fixerat, & manus expanderat in caelum). Stetit ergo,
 23 & benedixit omni ecclesiae Israel voce magna, dicens: Benedictus Dominus
 24 qui dedit requiem populo suo Israel, iuxta omnia quae locutus est: non cecidit

ne

ne vnus quidem sermo ex omnibus bonis quae locutus est per Moysen seruum
 suum. Sit Dominus Deus noster nobiscum sicut fuit cum patribus nostris,
 non derelinquens nos, neque prouiciens: sed inclinet corda nostra ad se, ut
 ambulemus in uniuersis viis eius, & custodiamus mandata eius, & cere-
 monias eius, & iudicia quaecumque mandauit patribus nostris. Et sint ser-
 mones mei isti, quibus deprecatus sum coram Domino, appropinquantes Do-
 mino Deo nostro die ac nocte, ut faciat iudicium seruo suo, & populo suo Is-
 rael per singulos dies: & sciant omnes populi terrae, quia Dominus ipse est
 Deus, & non est ultra absque eo. Sit quoque cor nostrum perfectum cum Do-
 mino Deo nostro, ut ambulemus in decretis eius, & custodiamus mandata
 eius, sicut & hodie. Igitur rex & omnis Israel cum eo immolabant victimas
 coram Domino. Maeruitq; Salomon hostias pacificas, quas immolauit Do-
 mino, bouum viginti duo millia, & ouium centum viginti millia. Et dedi-
 cauerunt templum Domini rex & filij Israel.

Et factum est cum perfecisset Salomon aedificium domus Domini, & aedi-
 ficium regis, & omne quod optauerat, & voluerat facere, apparuit ei Domi-
 nus secundo sicut apparuerat ei in Gabaon. Dixitq; Dominus ad eum, Ex-
 audiui orationem tuam, & deprecationem tuam quam deprecatus es coram
 me: sanctificauit domum hanc quam aedificasti, ut ponerem nomen meum ibi
 in sempiternum, & erunt oculi mei & cor meum ibi cunctis diebus. Tu quo-
 que si ambulaueris coram me, sicut ambulauit pater tuus, in simplicitate cor-
 dis, & in aequitate, & feceris omnia quae praeci tibi, & legitima mea &
 iudicia mea seruaueris: ponam thronum regni tui super Israel in sempiter-
 num, sicut locutus sum David patri tuo, dicens: Non auferetur vir de ge-
 nere tuo de solio Israel. Si autem auersione auersi fueritis vos & filij vestri,
 non sequentes me, nec custodientes mandata mea, & ceremonias meas quas
 proposui vobis, sed abieritis & colueritis deos alienos, & adoraueritis eos:
 auferam Israel de superficie terrae quam dedi eis, & templum, quod sanctifi-
 caui nomini meo, prouiciam a conspectu meo, eritq; Israel in proverbium, &
 in fabulam cunctis populis. Et domus haec erit in exemplum omnis qui trans-
 ierit per eam, stupebit & sibilabit, & dicet, Quare fecit Dominus sic terra
 huic, & domui huic? Et respondebunt, Quia dereliquerunt Dominum Deum
 suum, qui eduxit patres eorum de terra Aegypti, & secuti sunt deos alienos,
 & adorauerunt eos, & coluerunt eos: ideo adduxit Dominus super eos om-
 ne malum hoc. Diuina prouidentia ac benignitatis pro temporum ratione,
 hominibus fauentis ac prospicientis constantia & veritas huius quoque hi-
 storia exemplis comprobatur. Rursusque humani animi atque ingenij nun-
 quam sibi constantis impotentia manifestè arguitur: qui dum externis ac
 sibi malè adnatis cogitationibus conflictatur, quamquam sapientia ac dexte-
 ritatis nominibus decorari ac splendere videatur; nec recta semper videt,
 nec visa purè ac sincerè agit; ita ut in mediis tenebris agere ac viuere de-
 prehendatur: idq; tunc maximè, cum diuina institutionis praetensam lucer-

nam summa cura, & certa attentione (sequi negligens, tandem pratermit-
tit. S. S. E. Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. &
Spreuisti omnes discedentes à iudiciis tuis, quia iniusta cogitatio eorum.

De hominum bello cum diuina lege.

CAPVT X.

DVOS reges hoc vario exemplo notissimos, quæ postea consecuta
fuerunt tempora, inter humani ingenij atque animi importunita-
tem, Deiq; bonitatem, quid intersit, abunde satis declararunt.
quippe, paucis exceptis bonis principibus, quibus pietatis ex Dei
prescripto colende vel instaurande studium fuit, ceteri suis atque populi
cupidinibus indulgentes, & studiis deseruientes, legis imperio vel neglecto
vel ingeniosa ac potius insolente interpretatione detorto ac prophanato, sese
cum suis in omne nephas tradidère, ac precipites vltro detulerunt. Mutan-
te enim in horas clauum rege, atque omni libidinis vento sese permittente,
populus, qui in eadem vehabatur nauis, vario vite cursu, ac plerumque infelici
vsus, frequenter iacturam fecit, tum rerum quas preciosissimas habebat, tum
decoris, honoris, dignitatisq; publicæ ac priuatae; ac demum ad impietatis sco-
pulos appellens, tenebris offusis demersus est, vna tantummodo atq; altera re-
licta tabula, in quam reliquæ collata aliquot sunt, quæ paulo etiã post, pro-
pter mentis inopiam, artisq; defectum, non dissimili ceteris iniere periculũ.

Salomonis primus hæres Roboamus superbiæ ac insolentiæ suæ pœnas de-
dit, maxima regni multatus parte, hoc est, totis decem tribubus, quæ propter
grauis dominationis metum, ad Ieroboamũ, Salomoni quondam infensum vi-
rum, descuerunt. Atque ita ipse vitio suo, sibi, vt quæ Deus patri commina-
tus fuerat, constarent incommoda, commeruit. Verum enimvero nec alteri
iuste imminuta felicitas, nec alteri, quamquam nihil promerito, repente al-
lata amplitudo, aut animum, aut mores correxit, in meliusq; mutauit, ille, vt
se dignam correptionem agnoscens, improbitatis iudicem ac vindicẽ Deum
vera pœnitentia, & supplice deprecatione, pietatisq; obseruantia placatum
propitiumq; sibi reddere studeret; hic verò gratulatione atque religione, ali-
enique exempli disciplina sibi consulens, ornamenti auctorem sui Deum de-
bito cultu & prosequeretur obsequio. Atque Roboamũ regis monumentũ hu-
iusmodi ad posteritatis memoriam, exempliq; detestationem ac metum pro-
ditum legimus. Porro Roboam filius Salomonis regnavit in Iuda. Qua-
draginta & vnus annus erat Roboam cum regnare cœpisset: decẽ & septem
annos regnavit in Ierusalem ciuitate, quam elegit Dominus vt poneret no-
men suum ibi, ex omnibus tribubus Israel. Nomen autem matris eius Na-
ama Ammanitis. Et fecit Iudas malum coram Domino, & irritauerunt eum
super omnibus quæ fecerant patres eorum in peccatis suis, quæ peccauerunt.

Edifi-

Edificauerunt enim & ipsi sibi aras, & statuas, & lucos super omnem col-
lem excelsum, & subter omnem arborẽ frondosam. Sed & effeminati fuerunt
in terra, feceruntq; omnes abominationes gentium, quas attriuit Dominus ce-
ante faciem filiorum Israel. In quinto autem anno regni Roboam, ascendit ce-
Sesac rex Aegypti in Ierusalem, & tulit thesauros domus Domini, & ce-
thesauros regios, & vniuersa diripuit: scuta quoque aurea quæ fecerat Sa-
lonon: pro quibus fecit rex Roboam scuta area, & tradidit ea in manũ du-
cum scutariorum, & eorum qui excubabant ante ostium domus regis. Fuit ce-
que bellum inter Roboam & Ierobagham cunctis diebus. Hæc apud fami-
liam gentemq;. Dauidis rerum publicarum facies fuit, apud Israelitarũ ve-
rò tribus decem cum rege suo, homine ingratisimo pariter & impio, non
honestior forma visa est. Aedificauit autem Ieroboam Sichem in monte, Reg. 12.
Ephraim, & habitauit ibi: & egressus inde aedificauit Phaniel. Dixitq; Ie-
roboam in corde suo, Nunc reuertetur regnum ad domum Dauid, si ascen-
derit populus iste vt faciat sacrificium in domo Domini in Ierusalem: & ce-
conuertetur cor populi huius ad dominum suum Roboam regem Iuda, in-
terficiẽtq; me, & reuertentur ad eum. Et excogitato consilio, fecit duos vi-
tulos aureos, & dixit eis: Nolite vltra ascendere in Ierusalem, Ecce di-
tũ Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti. Posuitq; vnũ in Bethel, & al-
terum in Dan, & factũ est verbum hoc in peccatum: ibat enim populus ad ce-
adorandum vitulum vsque in Dan. Et fecit phana in excelsis, & sacerdotes ce-
de extremis populis, qui non erant de filio Leui. Constituitq; diem solennem ce-
in mense octauo, quintadecima die mensis, in similitudine solennitatis quæ ce-
elebratur in Iuda. Et ascendens, altare similiter fecit in Bethel, vt immo-
laret vitulis quos fabricatus fuerat: constituitq; in Bethel sacerdotes excel-
sorum quæ fecerat. Et adscendit super altare quod exstruxerat in Bethel, ce-
quintadecima die mensis octauo, quem sinxerat de corde suo: & fecit solen-
nitatem filius Israel, & ascendit super altare vt adoleret incensum.

Tantum scilicet malorum sibi suisq; moliri solet humanus animus, vbi à
Dei, cuius vnus causa vitam adeptus est, obsequio, cultu, & consilio, atque
iussis ad sui ipsius amorem & studium indulgenter degenerat, eaq; vltro in-
uenit & excogitat, quæ propriis destinata commodis, tamen populari sapien-
tiæ specie diuinis nominibus indiget & consecrat. Horum tamen inuen-
torum qualis expectandus fructus fuerit, euentus ex Dei iudicio ac senten-
tia spectatus declarat. Et ecce vir Dei venit de Iuda in sermone Domini in
Bethel, Ieroboam stante super altare, & ibas iacente. Et exclamauit contra ce-
altare in sermone Domini, & ait: Altare, altare, hæc dicit Dominus, Ecce ce-
filius nascetur domui Dauid, Iosias nomine, & immolabit super te sacerdo-
tes excelsorum, qui nunc in te thura succendunt, & ossa hominum super te ce-
incendet. Deditq; in illa die signum, dicens: Hoc erit signum quod locutus est ce-
Dominus, Ecce altare scindetur, & effundetur cinis qui in ea est. Cumq; ce-
scidisset rex sermonem hominis Dei quem inelamauerat contra altare in ce-
Bethel,

33 Bethel, extendit manum suam de altari, dicens: Apprehendite eum. Et ex-
 34 aruit manus eius quam extenderat contra eum: nec valuit retrahere eam ad
 35 se. Altare quoque scissum est, & effusus est cinis de altari, iuxta signū quod
 36 prædixerat vir Dei in sermone Domini. Et ait rex ad virum Dei, Depre-
 37 care faciem Domini Dei tui, & ora pro me, ut restituatur manus mea mi-
 38 hi. Orauitq; vir Dei faciem Domini, & reuersa est manus eius ad eum, &
 39 facta est sicut prius fuerat. Locutus est autem rex ad virum Dei, Veni me-
 40 cum domum ut prandeas, & dabo tibi munera. Responditq; vir Dei ad re-
 41 gem, Si dederis mihi mediam partem domus tua, non veniam tecum, nec
 42 comedam panem, neque bibam aquam in loco isto: sic enim mandatū est mihi
 43 in sermone Domini præcipientis, Non comedes panem, neque bibes aquam,
 44 neque reuertēris per viam qua venisti. Abiit ergo per aliam viam qua ve-
 45 nerat in Bethel.

3 Reg. 14.

Atque huiusmodi rerum, verborum, actionumq; imaginibus totam illam
 noui & a se creati principis domum ac familiam cum Israelitarum insanas
 principum secuto populo, non tam regni quam regis ac gentis vitio contami-
 natam & corruptam, corrigendam quidem cum primis, & castigationibus
 coërcendam emendamq; Deus curauit, ac demum ob scelerum pertina-
 ciam repudiavit. In illo tempore agrotauit Abia filius Ieroboam. dixitq;
 36 Ieroboam uxori suæ, Surge, & commuta habitum, ne cognoscaris quod sis
 37 uxor Ieroboam: & vade in Silo, ubi est Abias Propheta qui locutus est mihi
 38 quod regnurus essem super populum hunc. Tolle quoque in manu tua de-
 39 cem panes, & crustulam, & vas mellis, & vade ad illum: ipse enim indica-
 40 bit tibi quid euenturū sit puero huic. Fecit ut dixerat uxor Ieroboam: & con-
 41 surgens abiit in Silo, & venit in domum Abia: at ille non poterat videre,
 42 quia caligauerant oculi eius præ senectute. Dixit autem Dominus ad Abia,
 43 Ecce uxor Ieroboam ingreditur, ut consulat te super filio suo qui agrotat.
 44 hæc & hæc loquēris ei. Cum ergo illa intraret, & dissimularet se esse que-
 45 rat, audiuit Abias sonitum pedum eius introeuntis per ostium, & ait: In-
 46 gredere uxor Ieroboam: quare aliam te esse simulas? ego autem missus sum ad
 47 te durus nuncius. Vade, & dic Ieroboam: Hæc dicit Dominus Deus Israel,
 48 Quia exaltaui te de medio populi, & dedi te ducem super populum meū Is-
 49 rael, & scidi regnum domus Dauid, & dedi illud tibi, & non fecisti sicut
 50 seruus meus Dauid, qui custodiuit mandata mea, & secutus est in toto cor-
 51 de suo, faciens quod placitum esset in conspectu meo: sed operatus es malè su-
 52 per omnes qui fuerunt ante te, & fecisti tibi deos alienos & conflates, ut
 53 me ad iracundiam prouocares, me autem proiecisti post corpus tuum: idcirco
 54 ecce ego inducam mala super domū Ieroboam, & percutiā de Ieroboam min-
 55 gentem ad parietem, & clausum, & nouissimū in Israel: & mundabo reli-
 56 quias domus Ieroboam, sicut mūdari solet fimus vsque ad purum. Qui mor-
 57 tui fuerint de Ieroboam in ciuitate, comedent eos canes: qui autem mortui
 58 fuerint in agro, vorabunt eos aues cali: quia Dominus locutus est. Tu igitur
 surge.

surge, & vade in domum tuam: & in ipso introitu pedum tuorū in urbem, &
 morietur puer, & planget eum omnis Israel, & sepeliet: iste enim solus in-
 feretur de Ieroboam in sepulchrum, quia inuentus est super eo sermo bonus,
 a Domino Deo Israel, in domo Ieroboam. Constituet autem sibi Dominus
 regem super Israel, qui percutiet domum Ieroboam in hac die, & in hoc tem-
 pore: & percutiet Dominus Deus Israel, sicut moueri solet arūdo in aqua:
 & euellet Israel de terra bona hac, quam dedit patribus eorum, & ventila-
 bit eos trans flumen: quia fecerant sibi lucos, ut irritarent Dominum. Et
 tradet Dominus Israel propter peccata Ieroboam, qui peccauit, & peccare fe-
 cit Israel. Surrexit itaque uxor Ieroboam, & abiit, & venit in Thersa:
 cumq; illa ingrederetur limen domus, puer mortuus est, & sepelierunt eum.
 Et planxit eum omnis Israel iuxta sermonem Domini, quem locutus est in
 manu serui sui Abia Propheta.

Post hos verò ad multa secula quicumque utriusque populi, Iudeorum vi-
 delicet & Israelitarum, regno potiti memorantur, fugiendis istorum duo-
 rū Roboami ac Ieroboami vestigiis ducti, quidam breuiora, longiora alij vite
 curricula pessimo exemplo ac posteris populisq; exitiali confecerant: paucis
 ex Ierosolymorum exceptis regibus, quorū virtute, pietate, & legitima pro-
 curatione ac deprecatione supplicii aliās maturè ferendum, aliquādiu dila-
 tum est. Horū omnium nomina & rationes actionesq; recensere si velimus,
 opus hoc, quod sua sponte iustum modū sortitur, in immensum cresceret. Sa-
 tis verò superq; fuerit vno verbo notare & arguere tum Iudam, tum etiam
 Israellem (quorū neuter nomine ac titulo suo se dignum præbuit) ab hominis
 Adami corrupta natura, ad illustrem laudis & fortitudinis rationem ac di-
 gnitatem tuandā, animi vires intentionemq; non serio conuertisse; verūm
 alteros alteris vel contentione & emulatione vel imitatione ad impietatem
 si non authores, promotores tamen fuisse, ac suos sibi utrumque populum vel
 finxisse deos, vel verum Deum præposterè colere instituisse. Id quod factum
 Deus editis arguebat oraculis: Si fornicaris tu Israel, non delinquat saltem
 Iuda: & nolite ingredi in Galgala, & ne ascenderitis in Bethauen, neque
 iuraueritis, Viuit Dominus. Quoniam sicut vacca lasciuens declinauit Is-
 rael: nunc pascet eos Dominus quasi agnum in latitudine. Particeps idolo-
 rum Ephraim, dimitte eum. Separatum est conuiuium eorū, fornicatione
 fornicati sunt: dilexerunt afferre ignominiam protectores eius. Ligauit eum
 spiritus in alis suis, & confundentur a sacrificiis suis. Et rursum: Clangite
 buccina in Gabaa, tuba in Rama: ululate in Bethauen, post tergum tuū Ben-
 iamin. Ephraim in desolatione erit in die correptionis: in tribubus Israel
 ostendi fidem. Facti sunt principes Iuda quasi assumentes terminum: super
 eos effundam quasi aquam iram meam. Calūniam patiens est Ephraim, fra-
 ctus iudicio: quoniam cæpit abire post sordes. Et ego quasi tineam Ephraim:
 & quasi putredo domui Iuda. Et vidit Ephraim languorem suū, & Iudas
 vinculū suum: & abiit Ephraim ad Assur, & misit ad regem Phtorem: &

Osee 4.

Ibid. 5.

„ ipse non poterit sanare vos, nec solvere poterit à vobis vinculum. Quoniam
 „ ego quasi leona Ephraim, & quasi catulus leonis domus Iuda: ego ego capiam.
 „ & vadam: tollam, & non est qui eruat.

Duo autem præcipue notantur diuerticula, quibus humanus animus à Dei consilio & iussu, hoc est, à suo ipsius officio discedere solet: aut enim simpliciter ad manifesta scelera & flagitia, velut insaniens ultro rapitur, presentis voluptatis & commodi illecebris incitatus, idq; aperitè admittit quod à parte sui femina, eademq; seducta, persuadetur: aut rursus ab horum cogitatione & cupiditate non alienus, quodammodo se continet, ne id quod male appetit, palam committat; & cupidinum turpitudinem eatenus dissimulat, quatenus legum periculo vel infamia apud homines metu deterretur, quod tamen si fallere posse speret, sacra prophanis miscere nihil dubitet. Verum interim dum nihil tantum palam audet, non minus graua & impura intra se cogitat peccata: & quamquam à manifesto furto & homicidio ad alterutroq; abtineat, tamen invidia, ambitione, dolo, libidine, & iracundia ardet. Verum hac immania crimina arreptis & inductis grauitatis ac seueritatis personis tegere, & sese non modo aliis hominibus venditare, verum Deo ipsi sanctum probare studet, atque illud mordicus tenet, quod à dolo colubro primum est persuasus: Non morte moriemini: scit enim Deus, quod in quacunque die

Genes 2.

„ comederitis, aperientur oculi vestri, & eritis sicut dii, scientes bonum & malum. Quamquam verò sese ipsum aliquando respiciens, virtutis vera ornamentis nudum & spoliatum agnoscit, folia tamen, & suo ingenio petitas frondes, viridesq; in speciem colores prætexens, turpitudinem suam celare occultareq; frustra contendit. Verum enimvero hac, qua aliàs sua natura cito flaccescunt, tentantur, hominibus fortasse aliis ad tempus fucum factura, Dei tamen oculis acutissimis non inepta modo, verum impurissima ac detestanda prorsus opportuno iudicio manifestè arguenda ac damnanda.

Psalm 49.

S. S. E. Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras testimonia mea, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu verò odisti disciplinam, & abiecasti sermones meos retrorsum. Si videbas furem, currebas cum eo: & cum adulteris portionem tuam ponebas. Sedens, aduersus fratrem tuum loquebaris, & aduersus filium matris tue ponebas scandalum. Os tuum abundauit malitia: & lingua tua concinnabat dolos. Hæc fecisti, & tacuisti. Existimasti iniquè quod ero tui similis: arguam te, & statuam contra faciem tuam.

Ex hoc genere fuerunt sacrorum atque rituum complures ultro inuenta forma, aut quæ Dei oraculis instituta quidem fuerant, ad ambitionem tamen & ostentationem aut aliorum detorta atque deslexa, demumq; perperam ac præposterè acta & exercita, atque à mysterij significatione ad gratia diuina & felicitatis vere ius ac pignus usurpata, cum tamen hæc agens animus solidum pietatis decus exuisset, & in densissimam opinionum atque cõmentationum sibi petitarum siluam umbramq; confugiens, pro nudo sese vestitum atque obiectum venditare laboraret, paternum illud imitatus commentum, de quo

quo scriptum est: Et cum audissent vocem Domini Dei deambulantis in paradiso, ad auram post meridiem, abscondit se Adam & uxor eius à facie Domini in medio ligni paradisi. Ad hanc rationem vana illa querela hominum & grauissima Dei redargutio apud Vatem pertinet: Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, & annuncia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Me etenim de die in diem querunt, & scire vias meas volunt: quasi gens qua iustitiam fecerit, & iudicium Dei sui non dereliquerit, rogant me iudicia iustitiæ: appropinquare Deo volunt. Quare ieiunauimus, & non adspexisti: humiliauimus animas nostras, & nescisti? Ecce, in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repletis. Ecce, ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impietatis. Nolite ieiunare sicut vsque ad hanc diem, ut audiatur in excelsis clamor vester. Nunquid tale est ieiunium quod elegi, per diem affligere hominem animam suam? nunquid contorquere quasi circulum caput suum, & saccum cinerem sternere? nunquid istud vocabis ieiunium, & diem acceptabilem Domino? Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi? dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, dimitte eos, qui confracti sunt, liberos, & omne onus dirumpe. Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosq; induc in domum tuam: cum videris nudum, operi eum: & carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpet quasi manè lumen tuum, & sanitas tua citius orientur, & anteibit faciem tuam iustitia tua, & gloria Domini colliget te. Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet: clamabis, & dicet, Ecce adsum. si abstuleris de medio tui catenam, & desieris extendere digitum, & loqui quod non prodest. Cum effuderis esurienti animam tuam, & animam afflictam repleueris: orientur in tenebris lux tua, & tenebra tua erunt sicut meridies. Et requiem tibi dabit Dominus semper, & implebit splendoribus animam tuam, & ossa tua liberabit, & eris quasi hortus irriguus, & sicut fons aquarum, cuius non deficiunt aquæ. Et edificabuntur in te deserta seculorum: fundamenta generationis & generationis suscitabis: & vocaberis edificator seculorum, auertens semitas in quietem. Si auerteris à sabbatho pedem tuum, facere voluntatem tuam in die sancto meo, & vocaueris sabbathum delicatum, & sanctum Domini gloriosum, & glorificaueris eum dum non facis vias tuas, & non inuenitur voluntas tua ut loquaris sermonem: Tunc delectaberis super Domino, & sustollam te super altitudines terræ, & cibabo te hereditate Iacob patris tui. os enim Domini locutum est. Ad eandem quoque humana industria peruersitatem, ac diuina improbationis rationem illud pertinet: Audite verbum Domini principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei nostri populus Gomorrhæ. Quò mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? plenus sum. holocausta arietum & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum & agnorum & hircorum nolui. Cum ueneritis ante conspectum meum, quis quesuit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atrijs meis? ne afferatis ultra sacrificium frustra: incensum ab-

Genes 1.

Genes 18.

Genes 11.

ominatio est mihi. Neomeniam, & sabbatum, & festiuitates alias non fe-
ram, iniqui sunt cætus vestri: calendæ vestras & solennitates vestras odi-
uit anima mea: facta sunt mihi molesta, labor aut sustinens. Et cum exten-
deritis manus vestras, auertam oculos meos à vobis: & cum multiplicau-
eritis orationem, nõ exaudiam. manus enim vestrae sanguine plena sunt. La-
uamini, mundi estote, auferite malum cogitationum vestrarum ab oculis meis:
quiescite peruersè agere, discite bene facere: querite iudicium, subuenite op-
presso, iudicate pupillo, defendite viduam, & venite, arguite me, dicit Domi-
nus: si fuerint peccata vestra vt coccinum, quasi nix dealbabuntur: & si fue-
rint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt. Si volueritis, & audie-
ritis, bona terra comedetis: quòd si nolueritis, & me ad iracundiam prouo-
caueritis, gladius deuorabit vos, quia os Domini locutum est. Quomodo facta
est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij? iustitia habitauit in ea, nunc autem
homicida. Argentum tuum versum est in scortiam: vinum tuum mixtum est
aqua. Principes tui infideles, socj furum, omnes diligunt munera, sequuntur
retributiones. Pupillo non iudicant: & causa vidua nõ ingreditur ad illos.
Propter hoc ait Dominus Deus exercituum fortis Israel, Heu, consolabor
super hostibus meis, & vindicabor de inimicis meis. Et conuertam manum
meam ad te, & excoquam ad purum scortiam tuam, & auferam omne stan-
num tuum.

Huius argumenti, modi, atque rationis assiduis ac frequentibus nunciis
& mandatis vsus Deus, homines monere admonereq; officij sui, & ab erro-
re auertere, à scelere ad virtutis ac pietatis viam reuocare, vsque ad contem-
ptionis & insolentia contentissima fastidium non destitit, cum iam miseri-
cordie immensitas iudicij & animaduersionis seueritati locum daret. In
diebus illis cepit Dominus tædere super Israel, percussitque eos Hazael in
vniuersis familijs Israel. Atque decem tribuum res in hanc inuidiam vltro
deductas legimus, nec verò meliorem demum Iudeis ac Beniaminitis consti-
tisse mentem accepimus. Viginti & vnus annis erat Sodechias cum regnare
cepisset: & vndecim annis regnavit in Ierusalem. Fecitq; malum in oculis
Domini Dei sui: nec erubuit faciem Ieremiae. Propheta loquentis ad se ex
ore Domini. A rege quoque Nabuchodonosor recessit, qui adiurauerat eum per
Deum: & indurauit ceruicem suam & cor, vt non reuertetetur ad Domi-
num Deum Israel: sed & vniuersi principes sacerdotum, & populus praua-
ricati sunt inique iuxta vniuersas abominationes Gentium: & polluerunt
domum Domini, quam sanctificauerat sibi in Ierusalem. Mittebat autem
Dominus Deus patrum suorum ad illos per manus nunciorum suorum de no-
cte consurgens, & quotidie commonens: eo quòd parceret populo & habita-
culo suo. At illi subsannabant nuncios Dei, & paruipendebant sermones
eius, illudebantq; Prophetis: donec adscenderet furor Domini in populum eius,
& esset nulla curatio. Tantum adeò humana mentis peruersitas parere
sibi malorum valet, ubi cum benignitate Dei pertinaci auersione contendit.

id

id quod responso diuino, improbitatem hominum exprobrante, proclamatum
audire atque horrere est: Quid faciam tibi Ephraim? quid faciam tibi Iu-
da? misericordia vestra quasi nubes matutina, & quasi ros manè pertransi-
ens. Propter hoc dolui in Prophetis, & occidi eos in verbis oris mei. Quia
misericordiam volui, & non sacrificium: & scientiam Dei plus quàm holo-
causta. Ipsi autem sicut Adam transgressi sunt pactum, ibi prauaricati sunt
in me. Galaad ciuitas operantum idolum, supplantata sanguine. Et quasi fau-
ces virorum latronum, particeps sacerdotum, in via interficientium pergen-
tes de Sichem: quia scelus operati sunt. In domo Israel vidi horrendum: ibi
formicationes Ephraim: contaminatus est Israel. Sed & Iuda pone messem
tibi, cum conuertero captiuitatem populi mei.

De partibus, munere, officioque Vatum.

CAPVT XI.

MANDATORVM omnium Dei, quæ à Vatribus hominum causa
accepta, ac fideliter diligenterq; peracta sunt, summam rationem
quatuor præcipuis capitibus subductam, obseruamus. Ex quibus
prima fuit, Diuinorum beneficiorum in hominum genus ab orbis
initio tum communiter, tum singulariter collatorum commemoratio, cum signi-
ficatione voluntatis Dei erga homines; quorum vt singularis producendorum
forma, sic etiam promouendorum atq; ornandorum præcipua quadam cura
semper fuit. Secundum huic subiunctum argumentum fuit, Hominum ingrati-
animitatis, desertiq; officij, & pietatis proditiæ exprobratio, quam animaduersionis
seuerissimo exemplo dignam, res ratioq; & legum sanctitas exposularet.
Atque ad hæc duo capita complures Vatum referuntur actiones, quas omnes
enumerare longissimum foret. Vnam verò atque alteram subijcere operapre-
tium esse existimamus. Audite celi, & auribus percipe terra, quoniam
Dominus locutus est, Filios enutriui, & exaltaui: ipsi autem spreuerunt me.
Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui: Israel autem
me non cognouit, & populus meus non intellexit. Vnde genti peccatrici, populo
gravi iniquitate, semini nequam, filijs sceleratis: dereliquerunt Dominum,
blasphemauerunt sanctum Israel, ab alienati sunt retrorsum. Illud etiam al-
terum huic persimile exemplum est: Audite verbum Domini domus Ia-
cob, & omnes cognationes domus Israel: hæc dicit Dominus, Quid inuene-
runt patres vestri in me iniquitatis, quia elongauerunt à me, & ambula-
uerunt post vanitatem, & vani facti sunt? Et non dixerunt, Vbi est Dominus
qui adscendere nos fecit de terra Aegypti: qui traduxit nos per desertum, per
terram inhabitabilem & inuiam, per terram sitis, & imaginem mortis, per
terram in qua non ambulauit vir, neque habitauit homo? Et induxit vos in
terram Carmeli, vt comederetis fructum eius, & optima illius: & ingressi con-

21 taminasti terram meam, & hereditatem meam posuisti in abominationem.
 22 Sacerdotes non dixerunt, Vbi est Dominus? & tenentes legem nescierunt me,
 23 & pastores prauaricati sunt in me: & prophetae prophetauerunt in Baal, &
 24 idola secuti sunt. Propterea adhuc iudicio contendam vobiscum, ait Dominus:
 25 & cum filiis vestris disceptabo. Transite ad insulas Cethim, & videte: &
 26 in Cedar mittite, & considerate vehementer: & videte si factum est huiusce-
 27 modi: Si mutauit gens deos suos, & certe ipsi non sunt dii: populus vero
 28 meus mutauit gloriam suam in idolum. Obstupescite cali super hoc, & porta
 29 eius vehementer desolamini, dicit Dominus. Duo enim mala fecit populus
 30 meus: Me dereliquerunt fontem aqua viua, & foderunt sibi cisternas; cister-
 31 nas dissipatas, quae continere non valent aquas.

Tertium vero Prophetiarum actionum studium continebat, homi-
 nes ab impietate ad fidem & ad morum vitamque emendationem (quam peniten-
 tiam vocant) reuocandi, adiuncta etiam praedicatione grauisimumque poenarum
 ex diuino iudicio contumacibus imminentium, obsecrationemque misericordiae ac
 benignitatis Dei in eos qui reuocati obsecundarent, & expositione etiam
 summa patientia iudicis castigationem, idque clementiae ac veniae causa, in lon-
 gum differentis. Hoc item sensu atque monitu Vatum obarta refertissima

Isaie 18.

21 visuntur. Propterea expectat Dominus ut misereatur vestri, & ideo exal-
 22 tabitur parcens vobis: quia Deus iudicij Dominus: beati omnes qui exspe-
 23 ctant eum. Populus enim Sion habitabit in Ierusalem: plorans nequaquam plo-
 24 rabis: miserans miserebitur tui; ad vocem clamoris tui, statim ut audierit,
 25 respondebit tibi. Et dabit vobis Dominus panem arctum & aquam breuem,
 26 & non faciet auolare a te vltra doctorem tuum, & erunt oculi tui videntes
 27 praeceptorem tuum. Laua a malitia cor tuum Ierusalem, ut salua fias: vs-
 28 quequo morabuntur in te cogitationes noxiae? Vox enim annunciantis a Dan,
 29 & notum facientis idolum de monte Ephraim. Concitate Gentes, Ecce, au-
 30 ditum est in Ierusalem custodias venire de terra longinqua, & dare super
 31 ciuitates Iuda vocem suam. Quasi custodes agrorum facti sunt super eam in
 32 gyro: quia me ad iracundiam prouocauit, dicit Dominus. Via tua, & cogita-
 33 tiones tuae fecerunt hac tibi: ista malitia tua, quia amara, quia tetigit cor tuum.

Isaie 55.

21 Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas, & re-
 22 uertatur ad Dominum, & miserebitur eius; & ad Deum nostrum, quoniam
 23 multus est ad ignoscendum. Non enim cogitationes mea, cogitationes vestrae:
 24 neque via vestra, via mea, dicit Dominus. Quia sicut exaltantur cali a
 25 terra, sic exaltata sunt via mea a viis vestris, & cogitationes mea a cogita-
 26 tionibus vestris. Et quomodo descendit imber & nix de calo, & illic vltra
 27 non reuertitur, sed inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam fa-
 28 cit, & dat semen serenti, & panem comedenti: Sic erit verbum meum quod
 29 egredietur de ore meo: non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quacun-
 30 que volui, & prosperabitur in eis ad quae misi illud [apud eos videlicet, qui fide
 31 & obsequio susceptum obseruauerint.] & Anima quae peccauerit, ipsa mo-

Ezech. 18.

21 rietur:

rietur: filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniqui-
 22 tatem filij: iustitia iusti super eum erit, & impietas impij erit super eum. Si
 23 autem impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis quae operatus est,
 24 & custodierit omnia praecepta mea, & fecerit iudicium & iustitiam: vita vi-
 25 uet, & non morietur. Omnium iniquitatum eius, quae operatus est, non re-
 26 cordabor: in iustitia sua quam operatus est, viuet. Numquid voluntatis meae
 27 est mors impij, dicit Dominus Deus, & non ut conuertatur a viis suis, &
 28 viuat? Si autem auerterit se iustus a iustitia sua, & fecerit iniquitatem se-
 29 cundum omnes abominationes quas operari solet impius, nunquid viuet?
 30 omnes iustitiae eius, quae fecerat, non recordabuntur: in prauaricatione quam
 31 prauaricatus est, & in peccato suo quod peccauit, in ipsis morietur. Et dixi-
 32 stis, Non est aqua via Domini. Audite ergo domus Israel, Nunquid via mea
 33 non est aqua, & non magis via vestra praua sunt? Cum enim auerterit se
 34 iustus a iustitia sua, & fecerit iniquitatem, morietur in eis: in iniustitia quam
 35 operatus est, morietur. Et cum auerterit se impius ab impietate sua quam ope-
 36 ratus est, & fecerit iudicium & iustitiam: ipse animam suam viuificabit.
 37 Considerans enim, & auertens se ab omnibus iniquitatibus suis quae ope-
 38 tus est, vita viuet, & non morietur. Et dicunt filij Israel, Non est aqua via
 39 Domini. Nunquid via mea non sunt aqua, domus Israel, & non magis via
 40 vestra praua? Idcirco unumquemque iuxta vias suas iudicabo domus Israel,
 41 ait Dominus Deus. Conuertimini, & agite poenitentiam ab omnibus ini-
 42 quitatibus vestris: & non erit vobis in ruinam iniquitas. Proicite a vobis
 43 omnes prauaricationes vestras in quibus prauaricati estis, & facite vobis
 44 cor nouum, & spiritum nouum: & quare moriemini domus Israel? Quia
 45 nolo mortem morientis, dicit Dominus: reuertimini & viuite.

Huiusmodi compluribus monitis, consiliis, & suasionibus per sacros Vates
 frequentissime curatis, misericordiae suae magnitudinem Deus identidem de-
 2 clarauit eis, qui ad meliorem mentem, atque ad vitam morumque correctionem
 3 seriam, fideque firma fultam, sese conuertent: quod & re ipsa subinde proba-
 4 uit, eis parcens atque consulens, quos vel monendo & corripiendo ad pietatis
 5 studium allectos, vel minis & castigationibus ab impietate deterritos respici-
 6 cere, & sibi prudentius consulere cognosceret. Id quod sibi proprium anti-
 7 quumque esse, nec cuiusquam mortalium odio vel inuidia exceptum deprehendi,
 8 insignis exempli imagine Deus ipse professus est. Verbum quod factum est ad
 9 Ieremiam a Domino, dicens: Surge, & descende in domum figuli, & ibi au-
 10 dices verba mea. Et descendi in domum figuli, & ecce, ipse faciebat opus super
 11 rotam. Et dissipatum est vas quod ipse faciebat e luto manibus suis: conuer-
 12 susque fecit illud, vas alterum, sicut placuerat in oculis eius ut faceret. Et factum
 13 est verbum Domini ad me, dicens: Nunquid sicut figulus iste non potero vo-
 14 bis facere, domus Israel? ait Dominus, Ecce sicut lutum in manu figuli, sic vos
 15 in manu mea, domus Israel. Repente loquar aduersus gentem & aduersus
 16 regnum, ut eradicem, & destrua, & disperdam illud. Si poenitentiam egerit
 17 gens

gens illa à malo suo quod locutus sum aduersus eam: agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitavi ut facerem ei. Et subito loquar de gente & de regno, ut edificem & plantem illud. Si fecerit malum in oculis meis, ut non audiat vocem meam: pœnitentiam agam super bono quod locutus sum ut facerem ei. Nunc ergo dic viro Iuda, & habitatoribus Ierusalem, dicens: Hæc dicit Dominus, Ecce, ego fingo contra vos malum, & cogito contra vos cogitationem: reuertatur unusquisque à via sua mala, & dirigite vias vestras, & studia vestra.

Verum enimvero uti Deus ab iracundia inuidiaq. omni sese alienissimum ac prorsus remotissimum perpetuis obstinationibus atq. actionibus ostendit, ita rursus iustissimum iudicem, & seuerissimum ultorem non modo comminatus predicauit, sed etiam pœnis repetendis ostendit aduersus eos, qui misericordiam benignitatemq. suam in iniustitia & impietate detinentes, à pœnitentia cogitatione & studio remoti, cupidinibus vitiosisq. actionibus contumaciter indulgerent, & sacrosancta Vatū sanctorumq. ministrorum monita, & ex diuino iussu relata iurgia contemnerent, consiliaq. saluberrima spernerent. Qui dixerunt, Desperauimus: post cogitationes enim nostras ibimus, & unusquisque prauitatem cordis sui mali faciemus. Ideo hæc dicit Dominus: Interrogate gentes, Quis audiuit talia horribilia, quæ fecit nimis virgo Israel? Nunquid deficiet de petra agri nix Libani? aut euelli possunt aquæ erupentes frigide, & defluentes? Quia oblitus est mei populus meus, frustra libantes & impingentes in viis suis, in semitis seculi, ut ambularet per eas in itinere nō tristo: ut fieret terra eorū in desolationem, & in sibilum sempiternum; omnis qui praterierit per eam, obstupescet, & mouebit caput suum. Sicut ventus urens dispergam eos coram inimico: dorsum, & non faciem ostendam eis in die perditionis eorum.

Interim verò dum diuinum iudicium differtur, in ipsis etiam offensivorum temporibus nunquam non sui memor misericordia Dei nullū non mouet lapidem ut propositum peragat suum de salute publica hominum generi afferenda, atq. iam à constituto mundo primis fundamentis parata & promissa: quam cum ipse omnibus Adami filiis pollicitus fuerit, quicūque non fuerit adeptus, vitio suo adscribat oportet: vipote qui, quamquam Caino sese similem præbuerit, non minùs quàm illū sese vel interno impulsu sapiissime, vel etiam externo legis & vaticiniorū ministerio ad meliorem mentem, atq. ad ad felicitatis veram fidem & spem, ac tandem ad vitæ communionem vocatum, inficias ire non possit. S. S. E. Quid debui facere vinea mea quod non fecerim. Hanc enim muneris ac ministerij partem sibi susceptam, & sedulo ac diligenter præstitam, diuinū illud Verbum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundū, assueerat. Ierusalem, Ierusalem [hominum cœtū ad supernā cognitionem vocatū appellat] quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt: quoties volui cōgregare filios tuos quæ admodum gallina cōgregat pullos suos sub alis, & noluisti. Ecce relinquetur domus, etc.

Neque

Neque verò illud non indicandum arbitramur, quod vel commemoratione ipsa sui, maximo contemplantiū animos perfundit horrore: nimirum eosque humanam improbitatem atque importunam contumaciam progredi posse malorum, eoque diuinæ misericordiæ patientia, & pœnarum cunctatione ac dilatione abuti, ut se prorsus desertam, atq. periculorū, quæ sibi ipsa molita fuerit, miseris & infelicitatibus suo merito permissam experiri iustissimum atque dignissimū censetur: in quem locum quicumque se precipitauerint, sustinere se, cum velint, minimè possint; quippe qui à veritatis diuinæ firmitudine ad meram vanitatem, à lucis usura ad tenebras ultro sese traduxerint, & insaniam suam premium atq. exitum non meliorem, quàm Cainus, sortiri debeant: quo loco & statu quid vnquam excogitari possit deteriorius, non planè constat. Eum verò ut pertimescentes deuotare possent homines, diuinæ clementiæ responsis quondam moniti, perpetuo seculorū ordine moniti fuere, hodieq. admonentur. Audite, & auribus percipite. Nolite eleuari: quia Dominus locutus est. Date Deo vestro gloriam antequam contenebrefcat, & antequam offendant pedes vestri ad montes caliginosos: expectabitis lucem, & ponet eam in umbram mortis, & in caliginem. Quo quidem iudicio quamquam nihil horribile ac tremendum magis fuerit, tamen non excipiendos esse eos qui misericordiam benignitatemq. Dei neglexerint, aliis atq. aliis obstinationibus sanctorum ministrorum operà declaratum est. Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam, dedi dilectam animam meam in manum inimicorum eius. Facta est mihi hereditas mea quasi leo in silua, dedit contra me vocem, ideo odiui eam. Hæc dicit Dominus, Quis est hic liber repudij matris vestrae quo dimisi eam? aut quis est creditor meus cui vendidi vos? Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris dimisi matrem vestram: quia veni, & non erat vir; vocaui, & non erat qui audiret. De quo diuino in contumaces iudicio plura aliàs & longiore sermone disputanda sunt.

De quarto prophetici muneris officio.

CAPVT XII.

VPEREST autem nobis illa actionum pars longius aliquanto explicanda, quam vnā Vates omnes, tametsi non sibi prorsus exploratam & cognitam, tamen sub imaginum exemplis creditam, libentissimè pariter & fidelissimè tractauerunt, eam causam vnica arbitratū esse propter quam reliquæ partes omnes & sibi impositæ, & sedulo fuissent peragenda. Atque huius argumentum variis modis quidem indicatū, variis ostensum spectris & figuris, multiplici ac sublimi oratione ac stylo annūciatum, tamen sacrosanctum arcanumq. illud spectabat salutis publicæ donum, quod hominum generi omni comparatum, opportuno tempore exhibendum,

Deus conseruabat & fouebat, atque interim, dum præstaretur, sub imaginè saltem aliquatenus cognoscendum, & ardenti studio optandū, contentis precibus postulandum, attentisq; animis expectandū hominum generi per Vates omnes, Deo authore, promissum, promissisq; identidem repetitis inculcatum est. Illorum autem promissorum breuem quandam pro huius loci ac temporis angustiis rationem, summa paulo altius repetita exponere, non leue fuerit operapretium.

Quidnam, & quantum hominis natura, cum sese primū à Dei verbo & instituto degenerans perdidit, unà secum amiserit, in primo huius operis libro significauimus magis quàm explicuimus. Neque enim illud satis pro rei magnitudine & amplitudine, nostra vel solertia vel oratione explicari potuit: neque quisquam mortalium diuitias tantas enumerare aut aestimare valet, nisi rursus in thesauros absconditos, & arcana secretorum per Dei Filium fuerit admissus: nam neque lux, neque etiam huic contrarie & inimica tenebræ, sine lucis usura cognosci possunt. S. S. E. Omnia quæ arguntur, à lumine manifestantur. Omne enim quod manifestatur, lumen est.

Atqui verisimile & probabile est, nonnullam illius primæ integritatis humanarum rerum notitiam, ac rursus iacturæ maximæ postea subsentientem existimationem, apud eos, qui primis parentibus proximi exstiterunt, mansisse; non illam quidem ex sensu & experimenta proprio, à quo iam abalienati fuerant, verū ex maiorum suorum narratione, expositione, ac disciplina, quantum & illi declarare ac testari, & hi excipere teneretq; valerent, saltem vitæ piæ atque innocenter instituentis causa, & pœnitentiæ atque exercitationis illius in vitiis declinandis, virtutibusq; præstandis, quæ indicabamus homini impositam & imperatā Dei præcepto illo: In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Et quidem huiusmodi notitia utriusque conditionis humana, hoc est, illustris illius prioris, & obscuræ ac miseræ posterioris, nō arbitramur caruisse Abelum iustum, & Cainum quamuis vitia suo iniustissimū, Sethum, Enosum, Chainanum, & horum liberos ac posteros ad usque Noabhi atate, ac publicæ inundationis tempora. Siquidem quos paternæ familiæ recta serie ius attingit, eosdem disciplina præscæ non expertes fuisse commemorauimus.

Cuius etiam discipline atque præscarum notitiæ rerum vestigia aliqua, quamuis obscura, post diluuiū ad usque Babylonicæ dissidij memoriam exstiteret, præcipue dum tres illi Noabhi filij superstites manerent, à quo tamē seculo variarum opinionum ac sententiarū, disciplinarū multitudinem ebulliente, errorum atq; ignorantie terrarum loca omnia plena fuerunt, vnica Semite posteritate excepta, cui diuini nominis scintilla aliqua semper affulsit, exigua tamen, & intra densas ac turbulentas tenebras pressa. S. S. E. Trans flumen habitauerunt patres vestri ab initio, Thare pater Abraham, & Nachor, seruiseruntque diis alienis.

Ex quo quidem loco, aliisq; permultis, arguere licet, veram bonorum & malorum definitionem, distinctamq; cognitionem, quæ à parentibus primis emanat.

emanauerat, hominum mentibus vario errore imbutis fuisse demersam, ita ut quod, quale, quantumq; esset solidum hominum officium ab opinionū & cupidinum atq; variorum studiorū impedimentis nudatum ac liberum, vix hominū quisquam in toto terrarum orbe planè ac perspicuè teneret, & conscientia animiq; humani propria existimatio multis tum variis ac iam receptis publicè priuateq; sententiis, multis ac diuersis gentium ac nationū moribus turbata, vehementer laboraret. Huiusmodi temporum animorumq; caliginem lumine aliquo discutendam Deus decreuit, lumine, inquam, non illo primo ac præcipuo sui numinis, quo antiquissimis tenebris à luce diuisis diem noctemq; distinxerat, verū quod igni clarissimo atque purissimo incenso porrigi humanis mentibus posset: quod quamquam cum splendore solis non compareretur, tamen ubi accensum admotumq; fuerit, ea quæ antea crassis occultata & circumfusa tenebris latebant, celari deinceps disquirentibus non valent. Hoc lumen legis diuina beneficium interpretamur, cuius flama & luminis usurā quam illa tempora ferebāt, præbuit; & frigoris illius antiquam vim, qua vera doctrina contracta & coacta rigeat, ita pepulit, ut calorem suū improborum atq; impurorū cōscientiis vrendis manifestauerit. Hanc enim ignea natura vim sacri authores legi in Sina monte tradita adscribere solent: Ignitum eloquium tuum vehementer. Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis. Deus ab Austro veniet, & sanctus de monte Pharan, Operuit calos gloria eius, & laudis eius plena est terra. Splendor eius ut lux erit, CORNUA in manibus eius: ibi abscondita est fortitudo eius. Deus manifestè veniet, Deus noster, & non silebit. Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida.

Verū enim uero quamuis lucere sua natura potuit lex, utpote diuina, & ab illo solis splendore profecta, à cuius calore abscondi potest nihil, quamuis animos à rigore illo ignorantie ac desidia ita liberare, ut vel aestu suo moueret & conuerteret, vel negligentes & contēptores exureret; non tamen prorsus ab illa contracta quondam in primo & communi peccato duritia mollire & flectere, atq; ad lenitatem, benevolentiam, amoremq; reuocare sic valuit, ut quæ iussa imperataq; essent, eadem dulcissima & suauissima actūq; facillima haberentur, & amanti simè studiosissimeq; præstarentur. Potuit certe illa, metu timorēque perpetuo mentibus incusso, humanā conscientiam cognitione quidem malorum & bonorum instruere, & officij faciendi admonere; ceterū, quod obsequium, cultum, & efficientiam spectabat, accusare magis & exagitare quàm sedare iudicata est. Quippe lex illa cultoribus suis non adoptionis filiorum, sed timoris ac seruitutis spiritum attulit; nec à veteris Adami emanante in posteros vitio exemit, immo in sua ipsorum conditione manentibus, quid phas, quidq; nephas esset, indicauit, & hoc vitare, illud sequi atque agere iussis, obtemperantibus præmia ostendit, rursus verò maledicta & pœnas suppliciaq; negligentibus & minus præstantibus denunciauit. S. S. E. Lex enim iram operatur. Ex qua re euenit, ut propter in-

dicatam & redargutam, non tamen sublatam vitiositatem illam qua communiter laboratū est, humano sensui non difficilis modo & ardua, sed etiam terribilis atque vehementer urgens existimaretur lex, & qua non ad minuendum, sed ad augendum & amplificandum, non ad extinguendum, sed ad excitandum & irritandum peccatum apposita videretur: ut qua non modo operum actionumq; officia, sed cogitationum quoque integritatem, & puritatem, sanctitatemq; efflagitaret; nec tamen humanā impotentiam ad id, quod postulabatur, præstandum, egregia aliqua virtute & facultate reficeret; sed eo in loco & statu, quem à primi sceleris tempestate tenuisse arguebat, quantum ad virtutem efficacitatemq; attinet, immutatam relinqueret.

Cato. Quem locum & statum, sacrorum authorum sermone Carnis nomine vocari obseruauimus. Atque hanc rationem omnem sapientissimè Apostolus persequitur, illius persona inducta, quem lex, notitia sui imbutū, imperij iugo vexaret. Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, ut fructificaret morti. Et paulo post:

Rom. 7. Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. sed peccatum non cognoui, nisi per legem. nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, NON CONCV-
PISCES. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem vivebam sine lege aliquando. Sed cum venisset mandatum, peccatum reuixit. Ego autem mortuus sum: & inuentum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Nam peccatum, occasione accepta per mandatum, seduxit me, & per illud occidit. Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum. Quod ergo bonum est, mihi factū est mors? Absit. sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatū est mihi mortem: ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatū. Scimus enim quod lex spiritalis est: ego autem carnalis, venundatus sub peccato. Quod enim operor non intelligo. non enim quod volo, hoc ago: sed quod odi, illud facio. Si autem quod nolo, illud facio: consentio legi, quoniam bona est. Nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quia non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonū. Nam velle adiacet mihi: perficere autem bonum, non inuenio. Non enim quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malū, hoc ago. Si autem quod nolo, illud facio: iam non ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatum. Inuenio igitur legem, volentis mihi facere bonum, quoniam mihi malū adiacet. Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuam me in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?

Cuius Apostolica dissertationis illud argumentum præcipuum est: Humanum animum bonorum ac malorum rationes ac discrimen legis ministerio doceri quidem, atque etiam ad malū declinandum, & bonum capeffendum moneri, ac demum ad impotentis vitiositatis humanae carni adherentis con-

fectio-

fessionem adduci; at verò infelicitatis eiusmodi remediū vehementer expectandum sibi, quo pacto reperiri aut effici contingat, non planè legis beneficio esse concessum aut integrū. Namq; id quod mortuū est, ipsum sibi vitam resumere, natura vi & facultate nō valet. igitur vel in morte manendū, vel vitā ab alia virtute & efficacitate expectandā & poscendā esse. hoc enim exclamatio illa indicat: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? "

Huiusmodi vero munus atq; officium legi cum suas assignaremus partes, iam antea proprio loco tribuebamur: indicandi videlicet peccatū, & humanam improbitatem atq; impotentiam arguendi: quam quisquis agnitam professus confessusq; rectè esset, quoniam pacto, & unde medicinā malo suo, vel potius morti propria vitam petere, expectare, atque sperare, ac tandem obtinere posset, eiusdem legis beneficio & institutō, atque adeo responso docebatur. Quam legis partem, præter alias quas tunc recensebamus, huic loco, ut apprimè opportuno, reseruauimus. Nam beneficij cum primis nomine definimus, hominem in sui cognitionis angustias ita adductum fuisse, ut pœnititudine propria sortis affectum de salutis quaerendā ratione cura cogitationiq; subiret. id verò cum humanum ingenium inuenire non posset, eiusdem legis doctrina indicaretur, ac non solum fieri posse, sed quemadmodum, quo auctore efficiendum esset, quo pacto expectandum, ac demum percipiendum, compluribus institutis, imaginibus, atque sermonibus ad eandem rem definitis, ostenderetur.

Igitur post peccati in hominibus naturam illam prauam ac rebellem impotentemq; insolentiam, non per genera modo, sed per innumeratas species ac formas, vel potius deformitates, cognitam, & post patefactum illius fontem (cuius caput cum humana sapientia non vidisset, riuulos consectata, frustra reprimere satagebat) secundum opus fuerat, nunquid tantum malū corrigi posset, docere: tertium verò, de facultate ac virtute eius, à quo corrigi posset, demumq; de voluntate ac proposito agere: hac verò ubi constarent omnia, quemadmodū porrò procuranda essent, ostendere. His autem capitibus omnibus diuina lex abunde satis faciens, primum fieri posse declarauit, ut peccata non modo expiantur, verum tollerentur prorsus & extinguerentur. id verò effectum iri assuebat sacrificij virtute, & sacrificantis autoritate, procuratore, & opera. quamobrem sacrificiorū, quæ pro tempore opportuna erant, ritus, & rationem variam eadē instituit lex, creato ad id munus sacerdotum ex hominibus ipsis, atque a deo mortali quoque, eodem tamen certis & statutis conditionibus delecto, sacris quibusdam legitime initiato, successione in eadem familia ac tribu conseruata serie alio atque alio in demortuorum locū statuendo. Atque hæc summa ratio est constituendorum cum sacrorum ac rituum omnium quæ in lege decreta sunt, tum sacerdotum suis ordinibus distinctorū, cum primisq; præcipui flaminis, qui summi siue maximi sacerdotis & pontificis, sæpe etiam inuncti & consecrati nominibus titulusq; appellatur. Huius autem sacerdotis ministerium amplissimum, quamquam

variis curis, variis exercebatur operis, triplici tamen in summa officio definitum est, videlicet, Sacra doctrina preceptis & institutis eos, quos diligentia sua commendatos habebat, instruendi, atque precibus assiduis & sacris faciendis Deo conciliandi, certisq; ritibus, bonisq; verbis expiandi, ubi errasse comperit esset, simulq; feliciter fausteq; agere curandi. quod operae genus benedictiones in sacro sermone vocatur. Atque ministeria omnia hac multis rerum & sacrificiorum tum naturis, tum rationibus, tum temporum, locorum, & personarum conditionibus & circumstantiis, iisdemq; arcane significationis plenissimis in ipsius divinae legis voluminibus traduntur, quae quicumque diligenter illinc petere & cognoscere studuerit, non ingrati sibi positam operam experietur, dummodo eo quod referri oportet, referat, nec umbram tantum rerum sectetur, imò res ipsas potissimum tenere curet.

Verum enimvero cum rerum, tum personarum natura ipsa comparanda, examinanda, & pernoscenda, tum etiam periculo experimentoq; assiduo deprehensum est, sacris ac ritibus & ministracionibus illis, quamuis frequentissimis, humano animo neque peccati pondus ac iugum gravissimum tolli, neque metum illud ac maledictum quod lex incutiebat, adimi, nec quietis quicquam afferri. Id quod propter duplicem, uti apparet, exceptionem euenire comperitum est. Alteram, quod cum peccati debitum infinitum esset, pretioq; oporteret infinito exsolui (hoc est, morte eius, à quo admissum fuerat, anima, inquam, humana, quae propter imaginem quam refert Dei, infinitudinis est particeps) nulla in omni animantium genere inueniri poterat hostia, quae pro debitore ita satis daret, ut à iustitia diuina nihil amplius eodem nomine peteretur. Alteram verò exceptionem ministrum ipsum spectare lex indicabat. Namque sanctissimum, imprimisq; gratissimum & charissimum Deo, nullaq; prorsus nota excipiendam esse oportuit Pontificem, cuius auctoritate, opera, & gratia, offensae publicae ac maxime vltionis ius remitteretur, & beneuolentiae in homines perpetuae pactio fieret, sancireturq; foedus. Id quod lex ipsa suis illis imaginibus aperte indicabat, dum exquisitissimas cum deligendi, tum consecrandi ac dedicandi Pontifices partes minutatim ac singulariter executas: quas cum in externo tantum corporis membrorumq; habitu, cultu, ac victu tot tantasq; exigeret, facile significabat, non pauciores minoresque exigi eas, quas diuinum iudicium in tanti ministri mente atque animo sitas requireret. at verò illis in nullo Sacerdotum ex Adami stirpe prognato, quaeunque ex familia is, modò homo merus foret, consistere, eadem ipsa lex aperte docuit: quippe quae de Sacerdotis quoque ipsius erroribus atq; peccatis expiandis, precepta institutaq; ediderit: quem, nisi maledicto quoque obnoxium non uisset, cur singularibus ac priuatis, necnon & communibus ritibus ac victimis pro seipso quoque maectandis addiceret, causa nulla fuerat. Itaque omnia haec indicare, docere, & instituere poterat lex, corrigere verò prorsus ac planè praestare non poterat, propter carnis infirmitudinem, hoc est, exterioris hominis illius feminam impotentiam & nequitiam, legis doctrinae accusationi, autho-

authoritati, atque imperio dissentientem vltro, & magis aliquando ex metu quam ex studio parentem, non raro verò externa tantum specie, & personato magis quam verò ac serio cultu obsequium simulantem, idq; seipsam eiusmodi sanctitatis umbra ac persona venditandi & ornandi cupiditate & consilio, atque etiam commento ad proprium commodum referendo. Ex hac autem disputatione illud conficitur documentum à legis cultoribus cum simulatis, vel poena metu impulsis, tum candidioribus obseruatum, non eam fuisse legis vim & efficientiam, quam humanae infelicitatis magnitudo ad plenam salutis usum exigeret: utpote quae neque vires ad vitam valetudinemq; animorum praestaret idoneas, neque satis aptum ac praesens ad mala iam admissa expianda sacrificiorum illorum adhiberet remedium. Caterum ut haec hominibus infirmitudinis suae ratio constaret, lex ipsa molita est, in eaq; re vim omnem conatumq; parauit, ut homo mortem suam agnosceret, & vitam desideraret, desideratam verò non desperaret, sed restitui posse edoctus, ratione quoque teneret, quemadmodum restitutum iri credere & sperare posset, eamq; certis & arcanis sacris faciendis ac frequentandis traditam, assidua cogitatione meditaretur, nec verò illis plus quam verarum imaginibus rerum ac figuris tribueret; sed pie tamen exercendis, & rite curandis res ipsas intento animo cogitaret, & ardenti studio expeteret, atque à vero & unico auctore vitae contentis precibus ac supplicationibus posceret, demumq; huiusmodi officij constantia impetraret. Haec, & his consona plura alia, dum de sacris ritibus praeciperet, lex docebat eos, quos attentos professores ac discipulos nancisceretur. idq; identidem huiusmodi promissi formula significabat: Orabitq; pro eo Sacerdos & pro peccato eius coram Domino, & repropitiabitur ei, dimitteturque peccatum.

Atque eos qui huiusmodi tum sui ipsorum, tum etiam temporis atque sacrificiorum illorum infirmitudinis doctrina & cognitione imbuti essent, eadem lex consolata exhortataq; est ad fidem & expectationem maximi cuiusdam Pontificis à Deo inter homines constituendi, cuius ministerium & sanctissimum prorsus foret, & ad faciendum litandumq; pro populo efficacissimum, unica tantum cadenda & sacrificanda hostia, quae diuinae iustitiae pro omnibus omnium debitis abunde sufficeret: cuius hostiae ac victimae vim caetera omnia legitima sacrificia variis imaginibus ac ritibus representarent quidem, umbrae tamen instar omnia haberent, magis quam res ipsas exhiberent, nisi quatenus (ne prorsus otiose agitarentur) lotionibus lustrationibusq; suis externam carnis impuritatem ac sordes expiarent; quod ipsum quoque ad praestantissimam illius hostiae virtutem ac significationem referebatur.

S. S. E. His verò ita compositis, in priori quidem tabernaculo semper introibant Sacerdotes sacrificiorum officia consummantes: in secundo autem semel in anno solus Pontifex non sine sanguine, quae offert pro sua & populi ignorantia, hoc significante Spiritu sancto, nondum propalatum esse sanctorum viam, adhuc priori tabernaculo habente statum, quae parabola est temporis instans.

instantis, iuxta quam munera & hostia offeruntur, qua non possunt iuxta conscientiam perfectum facere seruientem, solummodo in cibis & in potibus, & variis baptismatibus & iustitiis carnis usque ad tempus correctionis impositis. Idemq; paulo post, Sanguis, inquit, hircorum & taurorum, & cinis vitula adpersus, coinquinatos sanctificat ad emundationem carnis.

Diuinæ legis doctrina de hominum salute ex Dei beneficio ac liberali dono expectanda. CAP. XIII.

NTER tam multa, tamq; varia precepta & instituta, quibus inculcādis magna doctrina illius prisca (quā Legem appellamus) consumitur pars, interq; multiplices, & assidue repetendas sacrarum ac rituum formas, quibus salutis vera arcana referebatur significabaturq; ratio, diuini beneficii illius maximi hominibus credendi, sperandi, atque expectandi promissa opportunis locis non obscure facta reperiuntur, in quibus & humane felicitatis author Deus indicatur, idemq; per ratem, legis ministrum, & opportunitatem beneficii illius maximi, tum demum allaturum sese recipit, cum iam res hominū ad infimum miseriarum locū reducta, nec natura viribus, nec ullo ingenio, nullave humana vel industria vel ope correctū iri iudicarentur, atque adeo cum sese sub legis maledicto propter impotentiam & prauitatem atque impietatem oppressos noscerent ac sentirent, nullamq; sua sponte rationem aliam sibi ineundā ducerent, nisi deprecationis atque supplicationis in calum intentā, diuināsq; aures assiduis clamoribus, lamentis, & precibus ex conditionis propriae poenitudine sollicitantis. Tum verò Deum praesto futurum, cuius auctoritate & efficientia miserrima illa atque calamitosa conditio hominum in mediis rerum tempestatibus periclitantium ad mirificā & suauissimā luculentissimāq; quietis & tranquillitatis plenissimum locum traducerentur. Cum ergo venerint super te omnes sermones isti, benedictio siue maledictio quam proposui in conspectu tuo, & ductus poenitudine cordis tui in vniuersis gentibus, in quas disperdiderit te Dominus Deus tuus, & reuersus fueris ad eum, & obedieris eius imperiis, sicut ego hodie precipio tibi, cum filiis tuis, in toto corde tuo, & in tota anima tua: reducet te Dominus Deus tuus de captiuitate tua, ac miserebitur tui, & rursus congregabit te de cunctis populis in quos te antè disperdit. Si ad cardines cali fueris dissipatus, inde te detrahet Dominus Deus tuus, & assumet, atque introducet in terram quam possederunt patres tui, & obtinebis eam: & benedicens tibi, maioris numeri te esse faciet, quàm fuerunt patres tui.

Quo responso diuino alteram salutem homines & credere & sperare iussi sunt, longè profectò illustriorem, multoq; feliciorē priore illa, quam solutis

Egy-

Aegyptiacis ergastulis Israelitæ experti fuerant. siquidem illa civilis tantum fuerat, corporumq; libertatem solummodo afferre, & instituenda in terribis republicæ formam praescribere visa est: tamen animorum, qui sub peccati iugo ac seruitute laborabant, conditionem non adeo meliorem, quàm antea, constituisse deprehēdebat. Nihil enim, uti Paulus affirmat, ad perfectum adduxit lex: verum illa, sicuti paulo antè adnotare cepimus, desideratam & requisitam in se humanarum rerum perfectionem in posterum tempus expectandam pollicebatur, eamq; confectum iri declarabat singulari dono ac virtute Dei, qui damnatam illam & improbatam veteris Adami pelliculam, qua prisca fraudis contagies inharebat, sacrosancta arcanaq; efficientia detracturus, & nouo valetudinis ac vitæ genere mutaturus esset, atque adeo imaginem illam circumcisionis antiquæ, in externo corporis habitu ac situ celebratam & frequentatam, ad verā, exactā, & absoluta rei ac virtutis exemplum translaturus, corde humano in melius immutando, & interiore illo homine masculo, qui iam diu languens, & penè mortuus iacuerat, non modo ad natiuam propriamq; virtutem instaurando, sed ad diuinam prorsus conditionem promouendo: id verò beneficium quod in umbra & imagine apud vnicam Israelitarum familiam positum antea fuerat, tanquam in singulari schola, ex qua tamen orbis omnis doctrina vera elementa discere potuisset, non illi tantum genti posthac, sed omnibus omnium gentium nationibus in eandem spem & rationem atque misericordia liberalitatisq; vsuram vocatis, communicandū ac praestandū. Hoc enim illa in proximè citati responsi parte postrema formula significabat, videlicet: Et benedicens tibi, maioris numeri te esse faciet, quàm fuerint patres tui. Quod de patribus illis dicitur, qui, Moysē duce, Pharaonis tyrannidem euaserant, numero plus quàm sexcentorum millium eorum qui patres esse nominariq; iure poterant, quippe quorum atas armis gestandis esset idonea. Illud autem diuinum arcanumq; natura corrigendæ atque in melius immutandæ beneficii admirabili Dei efficientia constitutum, quo verum humani generis decus, atque diuinarum rerum serium studiū afferendum esset, eadem legis antiquæ doctrina, eiusdem responsi continuata serie atque obseruata expositione promittitur. Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuū, & cor seminis tui, ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, ut possis viuere. Quantam verò ex huiusmodi circumcissione humani generis, rerum, ac status in melius conuersionem expectari oporteret, quantamq; felicitatis ac beatitudinis copiam demum allatā experiri par esset, subiuncta descriptione, explicatam animaduertere expedierit. Omnes autē maledictiones has conuertet super inimicos tuos, & eos qui oderunt te, & persequuntur (qui verò, qualesq; inimici isti qui notantur, dicendi sint, vel qui legit, intelligat, vel ex alio nostrorum scriptorum loco requirat) tu autem reuertēris, & audies vocē Domini Dei tui, faciesq; vniuersamā data, qua ego precipio tibi hodie: & abundare te faciet Dominus Deus tuus in cunctis operibus manuum tuarū, in sobole uteritui, &

Rom. 7. 11.

Genes 8. 21

Deut. 30.

Ex Significationibus in Apocalypsin

Y

in

in fructu iumentorum tuorum, in habundantia terra tua, & in rerum omnium
 largitate. Reuertetur enim Dominus ut gaudeat super te in omnibus bonis,
 sicut gauisus fuit in patribus tuis. Atque egregia felicitatis imago hæc
 una cum circumcisione cordis, quæ præmiū rebus in melius mutandis fun-
 damentum iactura esset, ab externo sensu ad arcanam & Spiritu obtinendam
 veritatem transferenda ei fuerit, qui diuini consilij seriem per ætates ex-
 plicandam obseruaturus, legendis nostris operam dare, in animū induxerit
 suum. Hoc enim est quod ab eodem diuino oraculo per noui Testamenti inter-
 pretes ac ministros declaratur: Non enim qui in manifesto Iudæus est, ne-
 que quæ in manifesto in carne est circumcisio; sed qui in abscondito Iudæus
 est, & circumcisio cordis in spiritu, non litera; cuius laus non ex hominibus,
 sed ex Deo est. Idem etiam alio loco iis, qui tanto diuino beneficio affecti
 erant, gratulabundus & exponens aiebat: In quo & circumcisi estis circum-
 cisione non manu facta in exspoliatione corporis carnis, sed circumcisione
 Christi, consepulti ei in baptismo: in quo & resurrexistis per fidem opera-
 tionis Dei, qui suscitauit illum à mortuis. Et vos cum mortui essetis in deli-
 ctis & praprio carnis vestrae, conuiuificauit cum illo: donans vobis omnia
 delicta [præterita] delens quod aduersum nos erat, chirographum decreti
 [peccatum] quod erat contrarium nobis, & ipsum tulit de medio, affigens
 illud cruci: & exspolians principatus & potestates, traduxit confidenter pa-
 lam, triumphans illos in semetipso. Huiusmodi verò arcanæ circumcisionis
 euentus is expectandus erat, quo nihil in hominum vota cadere posset, aut
 beatius aut optatius, videlicet diuina legis intra animum desigenda virtus,
 eiusdemque purè obseruanda admirabilis facultas omni metu libera, & ma-
 ledicti atque execrationis experte, imò contrà cumulatisimi gaudij perpe-
 tuæque pacis ac felicitatis muneribus adaucta, hanc rem efficiente eodē Deo,
 cui soli circumcisionis tanta authoritas iure tribuenda fuit, nullæ præter-
 ea nec humana industria, nec terrestri sapientia aut diligentia propria ad-
 scribenda, tantummodo verò iis partibus atque officiis expetenda, & anxie
 querenda, quas partes ab ipso constituti orbis initio per Deum ex homini-
 bus exactas iam sapius retulimus, fide videlicet effatorum ac promissorum
 Dei, & eorum legis mandatorum obseruantia, quæ humana vis, etiam post
 primæ dignitatis iacturam vel faciliora præstare honestè, vel difficiliora
 conari probabiliter posset. Namque hanc rationem duplicem cum officij par-
 tiumque hominis, tum beneficii atque efficientiæ Dei, eadem ipsa antiqua lex
 descriptam testatamque tradidit; & ad spem hominibus faciendam firmavit,
 ubi promissis iis, quæ paulo antè commemorabamus, illud euestigio subiunxit:
 Si tamen audieris vocem Domini Dei tui, & custodieris præcepta eius &
 ceremonias quæ in hac lege conscriptæ sunt, & reuertaris ad Dominum
 Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua. MANDATVM HOC
 quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum, nec in ca-
 lo situm, ut possis dicere: Quis nostrum valet ad celū ascendere, ut deferat
 illud.

Rom. 1.

Coloss. 1.

illud ad nos, ut audiamus atque opere compleamus? Neque trans mare positum,
 ut causeris & dicas: Quis è nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos
 usque deferre, ut possimus audire & facere quod præceptū est? Sed iuxta te est
 sermo valde in ore tuo, & in corde tuo, ut facias illum. Hæc itaque summa
 ratio est eorum beneficiorū diuinorumque donorum, quorum causa diuinam
 legem latam, atque adeò omnia sacra scripta, dictata, ac tradita accepimus.

Iam verò illud reliquum fuerat ut lex eadem, quæ bonorum omnium fi-
 nem declarauerat, authorem quoque ipsum ac ministrum tantæ felicitatis
 indicaret, & eum quatenus expectari, quibus signis obseruari, quonam pa-
 cto probari, qua mente & ratione excipi phas iusque foret, docendo ostenderet.
 Atque huic etiam parti cumulatè consuluisse legem intelleximus. PRO-
 phetam de gente tua & de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus
 Deus tuus: ipsum audies, ut petisti à Domino Deo tuo in Horeb, quando con-
 cilio congregata est, atque dixisti: Ultra non audiam vocem Domini Dei mei,
 & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar. Et ait Dominus
 mihi, Bene omnia sunt locuti, Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suo-
 rum similem tui. Atqui similitudo hæc, quam Moyses probandam, ac Deus
 etiam obseruandam præfinitui [Sicut me, & similem tui] non ad naturæ defi-
 nitionem referenda erat, ut descriptio & adnotatio hominem futurum Va-
 tem illum significaret: namque hoc prioribus verbis declaratum erat [De gente
 tua & de fratribus tuis, & De medio fratrum suorum.] qui & homines &
 Israelitæ omnes erant. Hominem itaque Prophetam illum, atque adeò ex Is-
 raelitarum gente futurum prænotauerat promissio, verum eundem hominem
 plus etiam & amplius quam pro humana sortis conditione amplificatum iri
 iam idem subindicabat promissum, non sine verborum mysterio. SVSCI-
 TABIT DOMINVS: SVSCITABO DE EIS. Hunc verò Prophe-
 tam habitu quidem hominem, virtute verò plus homine habentem, quod ad
 muneris functionem attinet, Moysis partes omnes acturum, & totius lega-
 tionis illius instar obseruanda serie obtenturum voces illæ indicabant, CHA-
 MONI, CHEMOCHAH, videlicet eundem & diuinæ voluntatis ac miseri-
 cordiæ, deique publica salute curæ interpretem & præconem, eundemque liber-
 tatis ac salutis ministrum, multis ac variis argumentis & signis ornatum
 & commendatum, demum verò diuinæ legis ferendam, & fœderis denuo sanc-
 tiendi, sacerdotumque inungendorum Pontificem maximum, alio tamen pacto
 alioque sublimiore exemplo efficacem, videlicet diuinæ planè compotem vir-
 tutis, quæ cum illa circumcisione cordis quadraret, quam Deus efficiendam,
 sibi adrogandam receperat. Siquidem omnia hæc Moysis fide & opera ex-
 plicata fuerant, re quidem vera, veroque experimento ac manifesto hominum
 sensu percepta: quæ tamen ad eorum, quæ postea edenda parabantur, speciem
 & veritatem ac præstantiam si conferrentur, umbram profecto magis futu-
 rorum, quam rerum ipsarum definitionem sortiri iudicarentur; tantumque
 posterioribus cessura, quantum quæ humana, fluxa, caduca, atque mutabilia
 sunt,

Coloss. 1.
H. br. 10.

sunt, solidis, perpetuis, constantibus & aternis, planeq; diuinis concedere in-
re debent. Nihil enim à Propheta illo promisso vel dicendum, vel agendum,
vel conficiendum erat, quin idem Deum verum, unicum, & presentē lau-
daret authorem. Ponam verba mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia que
præcepero illi. Qui autem verba eius, quæ loquitur in nomine meo, audire
noluerit, ego vltor existam.

Atque hæcenus ea indicasse sat fuerit, quæ de salutis publica ratione,
authoritate, atque usu & experimento, demumq; mysterio omni, antiqua illa
lex prænotanda atque expectanda proposuit, dum humana natura in firmi-
tudinem prodens, curationem verò suarum partium esse abnuens, sublimi
& efficacissimo alteri Propheta diuina veritate & virtute instructo remi-
sit & concessit. Ex quo factum est ut eadem lex dux & pædagogus ad Chri-
stum esse prædicaretur. Prius autem quàm veniret fides, (sub lege custodie-
bamur conclusi in eam fidem quæ reuelanda erat. Itaque lex pædagogus no-
ster fuit in Christo.

Idem de publica salute promissum re- sponsis diuinis Vatum operâ celebra- tum & firmatum. CAP. XIII.

ANTIQVORA scripta omnia tribus partibus distincta, to-
tidemq; nominibus à Spiritu sancto in recentioribus libris in-
scripta adnotauimus, Legis videlicet, Prophetarum, & Psalmo-
rum. in omnibus autem suam de publica hominum salute vo-
luntatem testatam consignatamq; Deus voluit, & hominum generi consili-
sui rationem significatam, & ad sperandum propositam statuit. Id quod non
oscitanter tenendum, sed quàm diligentissimè consulendum & obseruan-
dum idem ipse à Deo demum legatus commendabat, dum salutis prædican-
da nuncium se se afferre professus, conficiende quoque Pontificem significa-
ret. Opera quæ dedit Pater ut perficiam ea: ipsa opera quæ ego facio, testimo-
nium perhibent de me, quia Pater misit me: & qui misit me Pater, ipse testi-
monium perhibuit de me. neque vocem eius unquam audistis, neque speciem
eius vidistis, & verbum eius non habetis in vobis manens: quia quem misit
ille, huic vos non creditis. Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis
vitam habere: & illa sunt quæ testimonium perhibent de me: & non vultis
venire ad me ut vitam habeatis. Claritatem ab hominibus non accipio. Sed
cognoui vos quia dilectionem Dei non habetis in vobis. Ego veni in nomine
Patris mei, & non accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum acci-
pietis. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, &
gloriam quæ à solo Deo est, non quaritis? Nolite putare quia ego accusaturus
sum vos apud Patrem: est qui accuset vos, Moyses, in quo vos speratis. Si
enim

enim crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi. de me enim ille scripsit. «
Si autem illius literis non creditis, quomodo verbis meis credetis? Idem quo- «
que Pater Vnctus, idemq; vna author, dum suos instrueret discipulos, atebat: «
Hæc sunt verba quæ locutus sum ad vos quum adhuc essem vobiscum, quo- «
niam necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophe- «
tis, & Psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas. «
& dixit eis, Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & «
resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam & «
remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus à Ierosolyma, & vos «
testes estis horum. Eandem quoque sacræ legis ac Prophetarum lectionem «
sibi obseruatam, & cum veritate collatam, discipuli fatebantur. Inuenit Phi- «
lippus Nathanael, & dicit ei, Quem scripsit Moyses in lege, & Propheta, «
inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth. Et Paulus, Scimus, inquit, «
quia quæcunque lex loquitur, iis qui in lege sunt, loquitur: ut omne os ob- «
struatur, & subditus fiat omnis mundus Deo: quia ex operibus legis non iu- «
stificabitur omnis caro coram illo. Per legem enim cognitio peccati. Nunc au- «
tem sine lege iustitia Dei manifestata est, testificata à lege & Prophetis. Iu- «
stitia autem Dei per fidem Iesu Christi, in omnes & super omnes qui cre- «
dunt in eum. non enim est distinctio. Omnes enim peccauerunt, & egent «
gloria Dei. Idem etiam Apostolus sua gentis errorem miseratus, ait: Fra- «
tres, voluntas quidem cordis mei & obsecratio ad Deum, sit pro illis in sa- «
lutem. Testimonium enim perhibeo illis quod emulationem Dei habent, sed «
non secundum scientiam. Ignorantes enim iustitiam Dei, & suam que- «
rentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Finis enim legis, Christus: «
ad salutem omni credenti. Moyses enim scripsit, quoniam iustitiam quæ ex «
lege est, qui fecerit homo, viuet in ea. Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit: «
Natiueris in corde tuo, quis adscendet in celum? id est, Christum deducere. «
Aut quis descendet in abyssum? hoc est, Christum à mortuis reuocare. Sed «
quid dicit Scriptura? Propè est verbū in ore tuo, & in corde tuo, hoc est ver- «
bum fidei quod prædicamus. Idem etiam Romæ in custodia detentus, iis qui «
se se consulerent Iudæis exponebat, testificans regnum Dei, suadensq; eis de «
Iesu ex lege Moysi & Prophetis, à mane vsque ad vespèram.

Quæ verò per Moysen de illius promissi Vncti presentia, virtute, præ-
stantia & efficacia scripta fuerant, ab ipso diuini consilij declarati tem-
pore, vsque ad repetitæ legis institutionem, non omnia, sed quadam indica-
bamus, quæ ad argumenti expositionem pro huius operæ ratione satis fore in-
telligimus. Namque singula persequi, infiniti prode laboris operisq; esset,
Commentariiq; in ipsam legem potius nomen, quàm hoc, postulare, quod
Magni operis animâ inscribere institimus. Illud tamè quasi postremum,
ideoque memoriæ mandandum, huic parti adiungendum duximus, quod sine
precepti, siue promissi mereatur titulum, perinde fuerit, in lege quidem scri-
ptum, tamen non ante Maximi illius Vncti felicissima tempora planè ple-
nèque

Leuit. 11.

neque præstitum. Ego sum Dominus Deus vester, qui eduxi vos de terra Aegypti, ut essem vobis in Deum. Sancti eritis, quia ego sanctus sum.

His ergo quæ ex lege citata nobis iam constant oracula, proximum fuerit, ex aliis Vatibus qui post Moysen oracula sua literarum monumentis ad posteritatem instruendam commendarunt, quæ ad huius diuini promissi fidem faciant, oportunißima quæq; recensere, iactò cum primis argumèti cuiusdam communis fundamento, cui omnis mysterij huius admirandi ratio variis verborum ac sententiarum figuris & imaginibus enunciata innitatur.

1. Pet. 1.

De qua salute, inquit Petrus, exquisierunt atque scrutati sunt Prophetae, qui de futura in vobis gratia prophetauerunt, scrutantes in quod vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi: prænunciando eas quæ in Christo sunt passiones & posteriores glorias: quibus reuelatum est, quia non sibi metipsis, vobis autem ministrabant ea quæ nunc nunciata sunt vobis per eos qui euangelizauerunt vobis, Spiritu sancto misso de celo, in quem desiderant Angeli prospicere. Idem etiam alio in loco, verba suorum gentilium cæcui faciens, aiebat: Pœnitentini & conuertimini, ut deleantur peccata vestra: ut cum venerint tempora refrigerij à conspectu Domini, & miserit eum qui prædicatus est vobis, Iesum Christum, quem oportet quidem calum suscipere usque in tempora restitutionis omnium, quæ locutus est Dominus per os sanctorum suorum à seculo Prophetarum. Moyses quidem dixit, Quoniam Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris tãquam me: ipsum audite iuxta omnia quacunque locutus fuerit vobis. Erit autem, omnis anima quæ non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe, Et omnes Propheta à Samuel, & deinceps qui locuti sunt, annunciauerunt dies istos. Vos estis filij Prophetarum & testamenti quod disposuit Deus ad patres nostros, dicens ad Abraham, In semine tuo benedicentur omnes familie terra.

Salutis humanæ à Vatibus prænuntiata summa ac breuis descriptio. CAP. XV.

HUMANI generis à primis parentibus acceptam, atque in omnes posteros deductam, perpetuoq; manentem conditionem cum primis meditati Vates, & miseriam prorsus agnoscentes, neque genere ipso dignam, neque vllius humane virtutis aut artus ope mutari posse intellexerant, quam grauius ferre, & assiduis lamentis ac fletibus prosequi ipsa rei ratio ac magnitudo suadebat: præcipue verò ubi id quod aliàs auxilio atque remedio esse posse putaretur, hoc est, legis scriptæ beneficium, oneris potius ac ponderis augmento fuisse deprehensum fuerit, quæ omnia simul effecerant, ut sapientissimum quemque hominem suæ omnino sortis pœniteret, ac planè tantæ miseriæ animo atque cogitatione, immo sensu ipso pertaderet, idq; variis modis decantatum, ac potius deploratum, diuersas

uersas querimonias prorumpere cogeret, nunc patrum vitium accusantem, nunc sese in mundo natum dolentem, vel quamprimum abolutum fuisse optantem. Ex quo argumento illa frequenter usurpabantur: Patres comederunt vnam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt. Patres nostri peccauerunt, & non sunt, & nos iniquitates eorum portauimus.

Ezech. 18.

Thren. 1.

cc

Verum enimvero huiusmodi dolore ac mœrore affectos pios ac sanctos viros, quos Prophetas siue Vates nominamus, diuina benignitas consolabatur & reficiebat promissione maximi ac præstantissimi doni olim Deo unice efficiente hominibus communicandi: cuius veritatem cum ex promittentis autoritate crederent, modum tamen & rationem edendi & conficiendi, neque ipsi, neque etiam ipsis longè sapientiores Angeli apertè intelligere potuerunt. Mysterium (inquit Paulus) quod absconditum fuit à seculis [antiquis] & generationibus [humanis & angelicis]. Attamen hos, quamquam cetera sapientiæ diuinæ de hac re arcana pro tempestatibus illius infirmiore statu latuissent, illud tamen edoctos Deus voluit, fore, ut illius maximi muneris veritate, facultate, & constantia humanum genus non modo antiqua illa atque innata seruitutis calamitate liberum euaderet, sed in sublimiorem locum & ordinem prouectum, diuinam sanè conditionem sibi oblatam experiretur, & in Filij Dei dignitate & amplitudine sese positum admiraretur, idq; assiduis supplicationibus factum, perpetua etiam gratulatione, & nunquam intermittendis misericordiæ & gratiæ Dei laudibus celebraret.

Coloss. 1.

Hanc itaque felicitatem, ut unicam & maximam hominibus omnibus constanti fide credendam, & sedulo pœnitentiæ ac virtutum studio exoptandam, contentis precibus à Deo authore unico postulandam, Vates per suadere curabant, cuius unica causâ cetera omnia, quacunque mortalibus appetuntur, contemnenda ac despicienda censuere. Atque huiusmodi felicissimam conditionem cum propriis verbis, utpote diuinam, homini indicari & pronunciari minimè posse intelligerent, earum rerum imaginibus, usq; sermonum, sententiarum, atque verborum tropis & figuris sancti illi viri significabât, quibus faustissima, beatissima, & suauissima, ac iucundissima quacunque existimantur, significare & commendare humanum eloquium solet.

Hoc nobis veluti Vaticiniorum præmium præfatis ipsos iam eandem rem mirabiliter continentis audire iucundissimum pariter & utilissimum fuerit.

IN illa die erit germen Domini in magnificentia, & in gloria, & fructus terra sublimis, & exultatio iis qui saluari fuerint de Israel. Et erit, omnis qui relictus fuerit in Sion, & residuus in Ierusalem sanctus vocabitur omnis qui scriptus est in vita in Ierusalem. Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Ierusalem lauerit de medio eius in spiritu iudicij, & spiritu ardoris. Et creabit Dominus super omnem locum montis Sion, & ubi innocatus est, nubem per diem, & fumum, & splendorem ignis flammantis in nocte. Super omnem enim gloriam protectio. Et tabernaculum

Isaia 4.

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

culum erit in umbraculum diei ab aestu, & in securitatem & absconsio-
nem à turbine, & à pluuia.

Itaiz 9.

Multiplicasti gentem, non magnificasti latitiam: Latabuntur coram te,
sicut qui latantur in messe, sicut exultant victores capta præda, quando diui-
dunt spolia. Iugum enim oneris eius [peccatum] & virgam humeri eius
[pœnam] & sceptrum exactoris eius [legis maledictum] superasti sicut in
die Madian. Quia omnis violenta prædatio cum tumultu, & vestimentum
mixtum sanguine eris in combustionem & cibum ignis. PARVVLVS enim
natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super hu-
merum eius, & vocabitur nomen eius Admirabilis, Consiliarius, Deus for-
tis, Pater futuri seculi [noui fœderis] Princeps pacis. Multiplicabitur eius
imperium, & pacis non erit finis, super solium Dauid & super regnū eius
sedebit, ut confirmet illud, & corroboret in iudicio & iustitia amodo vsque
in sempiternum. Zelus Domini exercituum faciet hoc.

De pace & quiete publica sanctorum.

Itaiz 11.

ET egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Et
requiescet super eum Spiritus Domini. Spiritus sapientia & intellectus, spi-
ritus consilij & fortitudinis, spiritus scientia & pietatis; & replebit eum
spiritus timoris Domini: non secundum visionem oculorum iudicabit, neque
secundum auditum aurium arguet: sed iudicabit in iustitia pauperes, & ar-
guet in aequitate pro mansuetis terra: & percutiet terram virga oris sui,
& spiritus labiorum suorum interficiet impium. Et erit iustitia cingulum
lumborum eius: & fides cinctorium renū eius. Habitabit lupus cū agno:
& pardus cum hædo accubabit: vitulus, & leo, & ouis simul morabuntur,
& puer paruulus minabit eos. Vitulus & ursus pascentur: simul requiescēt
catuli eorum: & leo quasi bos comedet paleas. Et delebitur filius ab hube-
re super foramine aspidis: & in cauernam reguli, qui ablactatus fuerit, ma-
num suam mittet. Non nocebunt, & non occident in vniverso monte sancto
meo: quia repleta est terra scientia Domini, sicut aqua maris operientes. In
die illa radix Iesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabun-
tur, & erit sepulchrum eius gloriosum. Et erit in die illa: adiiciet Dominus
secundo manum suam ad possidendum residuum populi sui, quod relinque-
tur ab Assyriis, & ab Aegypto, & à Phethros, & ab Aethiopia, & ab
Aelan, & à Sennaar, & ab Emath, & ab insulis maris. Et leuabit signum
in nationes, & congregabit profugos Israel, & dispersos Iuda colliget à
quatuor plagis terra. Et auferetur zelus Ephraim, & hostes Iuda peribūt:
Ephraim non emulabitur Iudam, & Iudas non pugnabit contra Ephraim:
Et volabunt in humeros Philisthiim per mare, simul prædabuntur filios
Orientis: Idumæa & Moab præceptum manus eorum, & filij Ammon obe-
dientes erunt. Et desolabit Dominus linguam maris Aegyp̄ti, & leuabit
manum suam super flumen in fortitudine spiritus sui: & percutiet eum in
septem

septem riuis, ita ut transeant per eum calceati. Et erit via residuo populo
meo, qui relinquetur ab Assyriis: sicut fuit Israeli in die illa qua ascen-
dit de terra Aegyp̄ti.

Confessio hominis ad diuinam conditionem ducti.

ET dices in die illa, Confitebor tibi Domine, quoniam iratus es mihi: Itaiz 11.
conuersus est furor tuus, & consolatus es me. Ecce Deus saluator meus,
fiducialiter agam, & non timebo: quia fortitudo mea, & laus mea Dominus
Deus, & factus est mihi in salutem. Haurietis aquas in gaudio de fontibus
saluatoris. Et dicetis in die illa, Confitemini Domino, & inuocate no-
men eius: notas facite in populis adinventiones eius: mementote quoniam
excelsum est nomen eius. Cantate Domino quoniam magnificè fecit: an-
nunciate hoc in vniversa terra. Exulta, & lauda habitatio Sion: quia
magnus in medio tui sanctus Israel.

Misericordia erga Iacobum, illique conscriptos aduenas.

PROPE est ut veniat tempus eius, & dies eius non elongabuntur. Mi- Itaiz 14.
serebitur enim Dominus Iacob, & eliget adhuc de Israel, & requiescere eos
faciet super humum suam: adiungetur aduena ad eos, & adharebit domui
Iacob. Et tenebunt eos populi, & adducent eos in locum suum: & possidebit
eos domus Israel super terram Domini in seruos & ancillas: & erunt ca-
pientes eos qui se ceperāt, & subiciant exactores suos. Et erit in die illa: cum
requiem dederit tibi Deus à labore tuo, & à concussionem tua, & à seruitute
dura qua antè seruisti, sumes parabolam istam contra regem Babylonis, &
dices: Quomodo cessauit exactor, quietuit tributum? Contriuit Dominus ba-
culum impiorum, virgam dominantium, cadentem populos in indignatione
plaga insanabili, subicientem in furore gentes, persequentem crudeliter.
Conquieuit & siluit omnis terra, gausa est, & exultauit: abietes quoque
latata sunt super te, & cedit Libani. Ex quo dormisti, non ascendit qui suc-
cidat nos. Infernus subter conturbatus est in occursum aduentus tui, susci-
tauit tibi gigantes. Omnes principes terra surrexerunt de solis suis, omnes
principes nationum. Vniuersi respondebunt, & dicent tibi, Et tu vulneratus
es sicut & nos, nostri similis effectus es. Detracta est ad inferos superbia tua,
concidit cadauer tuum: subter te sternetur tineas, & operimentum tuū erunt
vermes. Quomodo cecidisti de calo Lucifer, qui manè oriebaris? Corruisti
in terram, qui vulnerabas gentes? qui dicebas in corde tuo, In celum conscen-
dam, super astra Dei exaltabo solium meum, sededo in monte testamenti in
lateribus Aquilonis. Ascendam super altitudinem nubium, similis ero Al-
tissimo. Verumtamen ad infernum detrahèris in profundum lacu. Qui te
viderint, ad te inclinabuntur, teq̄ prospicient: Nunquid iste est vir qui con-
turbauit terram, qui concussit regna: Qui posuit orbem desertum, & vrbes
eius destruxit, vincetis eius non aperuit carcerem? Omnes reges gentium vni-
uersi

22 uersi dormierunt in gloria, vir in domo sua. Tu autem proiectus es de sepul-
 23 chro tuo, quasi stirps inutilis pollutus, & obuolutus cum his qui interfecti
 24 sunt gladio, & descenderunt ad fundamenta lacti, quasi cadauer putridum.
 25 Non habebis consortium neque cum eis in sepultura: tu enim terram tuam dis-
 26 perdidisti, tu populum tuum occidisti: non vocabitur in eternum semen pes-
 27 simorum. Preparare filios eius occisioni in iniquitate patrum suorum: non
 28 consurgent, neque hereditabunt terram, neque implebunt faciem orbis ciui-
 29 tatum. Et consurgam super eos, dicit Dominus exercituum, & perdam Ba-
 30 bylonis nomen, & reliquias, & germen, & progeniem: dicit Dominus. Et
 31 ponam eam in possessionem ericij, & in paludes aquarum, & scopabo eam in
 32 scopa terens, dicit Dominus exercituum. Iurauit Dominus exercituum, di-
 33 cens: Si non ut putauit, ita erit: & quomodo mente tractauit, sic eueniet: ut
 34 conteram Assyrium in terra mea, & in montibus meis conculcem eum, &
 35 auferetur ab eis iugum eius, & onus illius ab humero eorum tolletur. Hoc
 36 consilium quod cogitavi super omnem terram, & hac est manus extenta su-
 37 per uniuersas gentes. Dominus enim exercituum decreuit, & quis poterit
 38 infirmare? & manus eius extenta, & quis auertet eam?

Terræ quondam infelicis exitium, id est, veteris
hominis mors.

24. 15. **CONFRATIONE** confringetur terra, contritione conteretur ter-
 25 ra, commotione comouebitur terra: agitatione agitabitur terra sicut ebrius,
 26 & auferetur quasi tabernaculum unius noctis: & grauabit eam iniquitas
 27 sua, & corruet, & non adiciet ut resurgat. Et erit in die illa: visitabit Do-
 28 minus super militiam cali in excelsis, & super reges terra, qui sunt super
 29 terram. Et congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum, & clan-
 30 dentur ibi in carcere: & post multos dies visitabuntur. & erubescet luna, &
 31 confundetur sol, cum regnauerit Dominus exercituum in monte Sion, &
 32 in Ierusalem, & in conspectu senum suorum fuerit glorificatus.

25. **DOMINE**, Deus meus es tu: exaltabo te, & confitebor nomini tuo:
 26 quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas fideles, Amen. Quia po-
 27 suisti ciuitatem in tumulum, urbem fortem in ruinam, domum alienorum:
 28 ut non sit ciuitas, & in sempiternum non adificetur. Super hoc laudabit te
 29 populus fortis, ciuitas gentium robustarum timebit te. quia factus es forti-
 30 tudo pauperum, fortitudo egeno in tribulatione sua, spes a turbine, umbracu-
 31 lum ab aestu. Spiritus enim robustorum quasi turbo impellens parietem. Sicut
 32 aestus in siti, tumultum alienorum humiliabis, & quasi calore sub nube tor-
 33 rente propaginem fortium marcescere facies. Et faciet Dominus exercituum
 34 omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiae
 35 pinguium medullatorum, vindemia defecata. Et precipitabit in monte isto
 36 faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam orditus est su-
 37 per omnes nationes. Precipitabit mortem in sempiternum: & auferet Do-
 38 minus

29 minus Deus lachrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de
 30 uniuersa terra: quia Dominus locutus est. Et dicit in die illa, Ecce Deus no-
 31 ster iste, expectauimus eum, & saluabit nos: iste Dominus, sustinuumus
 32 eum, exultabimus, & letabimur in saluari eius. quia requiescet manus Do-
 33 mini in monte isto: & triturabitur Moab sub eo, sicuti teruntur paleae in
 34 plastro. Et extendet manus suas sub eo, sicut extendit natans ad natandum:
 35 & humiliabit gloriam eius cum allisione manuum eius. Et munimenta sub-
 36 limium murorum tuorum concident, & humiliabuntur, & detrahentur in
 37 terram usque ad puluerem.

Confessio & gratulatio Sanctorum, cum supplicatione.

IN die illa cantabitur canticum istud in terra Iuda.

Frbs fortitudinis nostra, Saluator ponetur in ea murus & antemurale. Iai 26.

Aperite portas, & ingrediatur gens iusta, custodiens veritatem.

Vetus error abiit: seruabis pacem: pacem, quia in te sperauimus.

Sperastis in Domino in seculis aternis, in Domino Deo forti in perpetuum.

Quia incuruabit habitantes in excelsis, ciuitatem sublimem humiliabit:
humiliabit eam usque ad terram, detrahet eam usque ad puluerem.

Conculcabit eam pes, pedes pauperis, gressus egenorum.

Semita iusti recta est, rectus callus iusti ad ambulandum.

Et in semita iudiciorum tuorum Domine sustinuumus te: nomen tuum,
& memoriale tuum in desiderio anima.

Anima mea desiderauit te in nocte: sed & spiritu meo in precordiis
meis de mane vigilabo ad te: cum feceris iudicia tua in terra, iustitiam di-
cent habitatores orbis.

Misereamur impio, & non discet iustitiam: in terra sanctorum iniqua
gessit, & non videbit gloriam Domini.

Domine exaltetur manus tua, & non videant: videant & confundan-
tur zelantes populi, & ignis hostes tuos deuoret.

Domine dabis pacem nobis: omnia enim opera nostra operatus es nobis.

Domine Deus noster, possederunt nos domini absque te, tantum in te
recordemur nominis tui.

Morientes non uiuant gigantes non resurgant: propterea visitaisti & con-
triuisti eos, & perdidisti omnem memoriam eorum.

Indulxisti genti Domine, indulxisti genti: nunquid glorificatus es? elon-
gasti omnes terminos terra.

Domine in angustia requisierunt te, in tribulatione murmuris doctrina
tua eis. Sicut quae concipit, cum appropinquauerit ad partum, dolens cla-
mat in doloribus suis: sic facti sumus a facie tua Domine.

Concepimus, & quasi parturiuimus, & peperimus spiritum: salutes non
fecimus in terra, ideo non ceciderunt habitatores terra.

Fluent mortui tui, interfecti mei resurgent: expergiscimini, & laudate
qui

qui habitatis in puluere: quia ros lacris ros tuus, & terram gigantum detra-
hes in ruinam. Vade populus meus, intra in cubicula tua, clande ostia tua
super te, abscondere modicum ad momentum, donec pertransseat indignatio.
Ecce enim Dominus egredietur de loco suo, ut visitet iniquitatem habi-
tatoris terrae [peccati regnantis in Adamo vetere] contra eum: & reuelabis
terra sanguinem suum, & non operiet ultra interfectos suos.

Iudicium in tyrannidem maximi hostis hominum.

Isaiz 17.

In die illa visitabit Dominus in gladio suo duro, & grandi, [infinita ef-
ficacitatis vi] & forti, super Leuiathan serpentem vechem [infrenem, &
apertam hominum impudentiam & potentiam] & super Leuiathan ser-
pentem tortuosum [dolosam sapientiae simulationem] & occidet eum qui in
mari est. In die illa vinea meri cantabit ei. Ego Dominus qui seruo eam, re-
pentè propinabo ei: ne fortè visitetur contra eam, nocte & die seruo eam.
Indignatio non est mihi: quis dabit me spinam & veprem in praelio: gradiar
super eam, succendam eam pariter? An potius tenebit fortitudinem meam,
faciet pacem mihi, pacem faciet mihi? Qui ingrediuntur impetu ad Iacob,
florebit & germinabit Israel, & implebunt faciem orbis semine. Nunquid
iuxta plagam percutientis se percussit eum? aut sicut occidit interfectos eius,
sic occisus est? In mensura contra mensuram cum abiecta fuerit, iudicabis
eam: meditatus est in spiritu suo duro per diem æstus. Idcirco super hoc di-
mittetur iniquitas domui Iacob: & iste omnis fructus ut auferatur pecca-
tum eius, cum posuerit omnes lapides altaris sicut lapides cineris allisos, non
stabunt luci & delubra. Ciuitas enim munita desolata erit, speciosa relin-
quetur & dimittetur quasi desertum: ibi pascetur vitulus, & ibi accubabit,
& consumet summitates eius. In siccitate messes illius conterentur, mulie-
res venientes, & docentes eam: non est enim populus sapiens, propterea non
miseretur eius qui fecit eum: & qui formauit eum, non parceret ei. Et erit:
in die illa percutiet Dominus ab alueo fluminis vsque ad torretem Aegypti,
& vos congregabimini vnus & vnus filij Israel. Et erit: in die illa clange-
tur in tuba magna, & venient qui perditii fuerant de terra Assyriorum, &
qui eieci erant de terra Aegypti, & adorabunt Dominum in monte sancto
in Ierusalem.

Iudicium Dei per Vinctum suum aduersus peccatum, mortem, & infernum.

Ibid. 28, 14.

Propter hoc audite verbum Domini viri illi sores, qui dominami-
ni super populum meum qui est in Ierusalem. Dixistis enim: Percussimus
fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Flagellum inundans
cum transierit, non veniet super nos: quia posuimus mendacium spem no-
stram, & mendacio protecti sumus. Idcirco hac dicit Dominus Deus: Ecce
ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem,
pretiosum, in fundamento fundatum. qui crediderit, non festinet. Et ponam

in pondere iudicium, & iustitiam in mensura: & subuertet grando spem
mendacij, & protectionem aquæ inundabunt. Et delebitur fœdus vestrum
cum morte, & pactum vestrum cum inferno non stabit: flagellum inundans
cum transierit, eritis ei in conculcationem. Quandocumque pertransierit,
tollet vos: quoniam manè diluculo pertransibit in die & in nocte, & tan-
tummodo sola vexatio intellectum dabit auditui. Coangustatum est enim
stratum, ita ut alter decadat: & pallium breue vtrumque operire non potest.
Sicut enim in Monte diuisionum stabit Dominus: sicut in valle quæ est in
Gabaon irascetur: ut faciat opus suum, alienum opus eius: ut operetur opus
suum, peregrinum est opus eius ab eo.

Redemptio-
nis opus do-
num.

Boni nuncij representatio.

CONSOLAMINI, consolamini popule meus, dicit Deus vester. Isaiz 40.
Loquimini ad cor Ierusalem, & aduocate eam: quoniam completa est militia
eius, dimissa est iniquitas illius: suscepit de manu Domini duplicia pro om-
nibus peccatis suis. Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas
facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur, & omnis
mons & collis humiliabitur. Et erunt praua in directa, & aspera in vias
planas. Et reuelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter quod os
Domini locutum est. Vox dicentis, Clama. Et dixi, Quid clamabo? Omnis
caro fœnum, & omnis gloria eius quasi flos agri. Exsiccatum est fœnum, &
cecidit flos, quia Spiritus Domini sufflauit in eo. Verè fœnum est populus:
exsiccatum est fœnum, & cecidit flos. Verbum autem Domini nostri manet
in æternum. Super montem excelsum ascende tu qui euangelizas Sion: exalta
in fortitudine vocem tuam quæ euangelizas Ierusalem: exalta, noli time-
re. Dic ciuitatibus Iudæ, Ecce Deus vester: ecce Dominus Deus in fortitu-
dine veniet, & brachium eius dominabitur: ecce, merces eius cum eo, & opus
illius coram illo. Sicut pastor, gregem suum pascet: in brachio suo congregabit
agnos, & in sinu suo leuabit, fœtas ipse portabit. Quis mensus est pugillo
aquas, & calos palmo ponderauit? quis appendit tribus digitis molem terræ,
& librauit in pondere montes, & colles in statera? Quis adiunxit Spiritum
Domini? aut quis consiliarius eius fuit, & ostendit illi? Cum quo iniit con-
siliium, & instruxit eum, & docuit eum semitam iustitiæ, & erudiuit eum
scientiam, & viam prudentiæ ostēdit illi? Ecce, Gentes quasi stilla situla, &
quasi momentum statera reputatæ sunt: ecce, insula quasi puluis exiguus.
Et libanus non sufficiet ad succendendum, & animalia eius non sufficient
ad holocaustum. Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, & quasi ni-
hilum & inane reputatæ sunt ei. Cui ergo similem fecistis Deum? aut quam
imaginem ponetis ei? Numquid sculptile conflauit faber? aut aurifex auro si-
gurauit illud, & laminis argenteis argentarius? Forte lignum, & impu-
trabile elegit: artifex sapiens querit quomodo statuatur simulachrum quod nō mo-
ueatur. Numquid non scitis? numquid non audistis? numquid non annun-
ciatum

31 ciatum est vobis ab initio? numquid non intellexistis fundamenta terrae?
 32 Qui sedet super gyrum terrae, & habitatores eius sunt quasi locusta: qui ex-
 33 tendit velut nihilum calos, & expandit eos sicut tabernaculum ad inhabi-
 34 tandum. Qui dat secretorum scrutatores quasi non sint, iudices terra velut
 35 inane fecit. Equidem neque plantatus, neque satus, neque radicans in terra
 36 truncus eorum: repente flauit in eos, & aruerunt, & turbo quasi stipulam
 37 auferet eos. Et cui adsimulastis me, & adequastis? dicit sanctus. *Leuate in*
 38 *excelsum oculos vestros, & videte quis creauit hac: qui educit in numero*
 39 *militiam eorum, & omnes ex nomine vocat: pra multitudine fortitudinis*
 40 *& roboris, virtutisq; eius, neque unum reliquum fuit. Quare dicit Jacob,*
 41 *& loqueris Israel, Abscondita est via mea a Domino, & a Deo meo indi-*
 42 *cium meum transiit? Numquid nescis, & non audisti? Deus sempiternus*
 43 *Dominus, qui creauit terminos terra, non deficiet, neque laborabit, nec est*
 44 *inuestigatio sapientia eius. Qui dat lasso virtutem: & his qui non sunt, for-*
 45 *titudinem & robur multiplicat. Deficient pueri & laborabunt, & iuuenes*
 46 *in infirmitate cadent: qui autem sperant in Domino, mutabunt fortitudi-*
 47 *nem, assumant pennas sicut aquila, current, & non laborabunt, ambulabunt,*
 48 *& non deficient.*

Prouidentia Dei certa ac singularis in filios à se redemptos & assertos.

Maiz 43.

ET nunc hac dicit Dominus creans te Jacob, & formans te Israel:
 31 *Noli timere, quia redemi te, & vocaui te nomine tuo: meus es tu. Cum trās-*
 32 *ieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te: cum ambulaueris in*
 33 *igne, non comburèris, & flamma non ardebit in te. Quia ego Dominus Deus*
 34 *tuus sanctus Israel saluator tuus, dedi propitiationem tuam Aegyptum,*
 35 *Aethiopiā, & Saba pro te. Ex quo honorabilis factus es in oculis meis, &*
 36 *gloriosus: ego dilexi te, & dabo homines pro te, & populos pro anima tua.*
 37 *Noli timere, quia ego tecum sum: ab Oriente adducam semen tuum, & ab*
 38 *Occidente congregabo te. Dicam Aquiloni, Da: & Austro, Noli prohibere:*
 39 *affer filios meos de longinquo, & filias meas ab extremis terra. Et omnem*
 40 *qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creauit eum, formauit eum, &*
 41 *feci eum. Educ foras populum caecum, & oculos habentem: surdum, & au-*
 42 *res ei sunt. Omnes gentes congregatae sunt simul, & collectae sunt tribus:*
 43 *quis in vobis annunciet istud, & quae prima sunt, audire nos faciet? Dent*
 44 *testes eorum, & iustificentur, & audiant, & dicant, Verè. Vos testes mei,*
 45 *dicit Dominus, & seruus meus quem elegi: ut sciatis, & credatis mihi, &*
 46 *intelligatis quia ego ipse sum. ante me non est formatus Deus, & post me*
 47 *non erit. Ego sum, ego sum Dominus, & non est absque me saluator. Ego*
 48 *annunciaui, & saluaui: auditum feci, & non fuit in vobis alienus. vos tes-*
 49 *tes mei, dicit Dominus, & ego Deus. Et ab initio ego ipse, & non est qui de*
 50 *manu mea eruat: operabor, & quis auertet illud? Hac dicit Dominus re-*
 51 *demptor*

demptor vester, sanctus Israel: Propter vos emisi in Babylonem, & detraxi
 1 *vecēs uniuersos, & Chaldaos in manibus suis gloriantes. Ego Dominus*
 2 *sanctus vester, creans Israel rex vester. Hac dicit Dominus, qui dedit in*
 3 *mari viam, & in aquis torrentibus semitam. Qui eduxit quadrigam &*
 4 *equum: agmen & robustum, simul obdormierunt, nec resurgent: contriti*
 5 *sunt quasi linum, & exstincti sunt. Ne memineritis priorum, & antiqua*
 6 *ne intueamini. Ecce ego facio noua, & nunc orientur, utique cognoscetis ea:*
 7 *ponam in deserto viam, & in inuio flumina. Glorificabit me bestia agri, dra-*
 8 *cones & struthiones: quia dedi in deserto aquas, flumina in inuio, ut darem*
 9 *potum populo meo, electo meo. Populum istum formauit mihi, laudem meam*
 10 *narrabit. Non me inuocasti Jacob, nec laborasti in me Israel. Non obtulisti*
 11 *michi arietem holocausti tui, & victimis tuis non glorificasti me: non te ser-*
 12 *uire feci in oblatione, nec laborem tibi praeui in thure. Non emisti mihi ar-*
 13 *gento calamum, & adipe victimarum tuarum non inebriasti me. Veruntam-*
 14 *en seruire me fecisti in peccatis tuis, praeuisti mihi laborem in iniquitati-*
 15 *bis tuis. Ego sum, ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me, & pec-*
 16 *catorum tuorum non recordabor. Reduc me in memoriam, & iudicemur si-*
 17 *mul: narra si quid habes ut iustificeris. Pater* tuus primus peccauit, & in-*
 18 *terpretes tui prauaricati sunt in me. Et contaminaui principes sanctos, de-*
 19 *di ad interuersionem Jacob, & Israel in blasphemiam.*

*Mifera ho-
 minis con-
 ditio à pat-
 rib. accepta
 & propria
 industria au-
 ctior ac mi-
 serior reddi-
 ta. Status ita-
 que humani
 generis ante
 Euangelij
 beneficium.

Posteroris hominum conditionis Euangelij beneficium consecuturae descriptio ex imagine.

ET nunc audi Jacob serue meus, & Israel quem elegi. Hac dicit Domi-
 1 *nus faciens & formans te, ab utero auxiliator tuus: noli timere serue meus*
 2 *Jacob, & rectissime quem elegi. Effundam enim aquas super sitientem, &*
 3 *fluenta super aridam: effundam spiritum meum super semen tuum, & bene-*
 4 *ditionem meam super stirpem tuam. Et germinabunt inter herbas quasi sa-*
 5 *lices iuxta praterfluentes aquas. Iste dicet, Domini ego sum: & ille vocabit*
 6 *in nomine Jacob: & hic scribet manu sua, DOMINO: & in nomine Israel*
 7 *assimilabitur. Hac dicit Dominus Rex Israel, & redemptor eius Dominus*
 8 *exercituum: Ego primus, & ego nouissimus, & absque me non est Deus.*
 9 *Quis similis mei? Vocet & annunciet: & ordinem exponat mihi, ex quo*
 10 *constitui populum antiquum: ventura & quae futura sunt annuncient eis.*
 11 *Nolite timere, neque conturbemini: ex tunc audire te feci, & annunciaui:*
 12 *vos estis testes mei. numquid est Deus absque me, & formator quem ego*
 13 *non nouerim?*

Commemoratio beneficii diuini, & incitatio ad gratulationem.

MEMENTO horum Jacob & Israel, quoniam seruus meus es tu. for-
 1 *maui te, seruus meus es tu Israel, non obliuiscaris mei. Delcui ut nubem*
 2 *iniqui-*

iniquitates tuas, & quasi nebulam peccata tua: reuertere ad me, quoniam redemi te. Laudate cali, quoniam fecit Dominus: iubilate extrema terra, resonate montes laudationem, saltus, & omne lignum eius, quoniam redemit Dominus Iacob, & Israel gloriabitur. Hac dicit Dominus redemptor tuus, & formator tuus ex utero. Ego sum Dominus faciens omnia, extendens calos solus, stabiliens terram, & nullus mecum. Irrita faciens signa diuinorum, & ariolos in furorem vertens: conuertens sapientes retrorsum, & scientiam eorum stultam faciens: suscitans uerbum serui sui, consilium nunciorum suorum complens. Qui dico Ierusalem, Habitaberis: & ciuitatibus Iuda, Aedificabimini, & deserta eius suscitabo. Qui dico profundo, Desolare, & flumina tua arefaciam. Qui dico Cyro, Pastor meus es, & omnem uoluntatem meam complebis. Qui dico Ierusalem, Aedificaberis: & templo, Fundaberis.

Humanæ iustitiæ beneficium è celo demittendū in terras.

Isaie 45, 6.

Ego Dominus, & non est alter: formans lucem, & creans tenebras: faciens pacem, & creans malum: ego Dominus faciens omnia hæc. Rorate cali desuper, & nubes pluant iustum: aperiatur terra, & germinet saluatorum rem: & iustitia oriatur simul. Ego Dominus creauit eum.

De sancto fœdere cum hominibus feriendo.

Ibid. 49, 7.

Hæc dicit Dominus redemptor Israel, sanctus eius, ad contemptibilem animam, ad abominatam gentem, ad seruum dominorum: Reges uidebunt, & consurgent principes, & adorabunt propter Dominum, quia fidelis est, & sanctum Israel qui elegit te. Hac dicit Dominus: In tempore placito exaudiui te, & in die salutis auxiliatus sum tui: & seruaui te, & dedi te in fœdus populi, ut suscitares terram, & possideres hereditates dissipatas: ut didiceres his qui uincti sunt, Exite: & his qui in tenebris, Reuelamini. Super uias pascentur, & in omnibus planis pascua eorum. Non esurient, neque sitiens, & non percutiet eos æstus & sol: quia miserator eorum reges eos, & ad fontes aquarum potabit eos. Et ponam omnes montes meos in uiam, & semita mea exaltabitur. Ecce isti de longe uenient, & ecce illi ab Aquilone & mari, & isti de terra Australi. Laudate cali, & exulta terra, iubilate montes laudem: quia consolatus est Dominus populum suum, & pauperum suorum miserebitur. Et dixit Sion, Dereliquit me Dominus, & Dominus oblitus est mei. Numquid obliuisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? & si illa obluta fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. Ecce, in manibus meis descripsi te: muri tui coram oculis meis semper. Venerunt structores tui: destruentes te, & dissipantes à te exibunt. Leua in circuitu oculos tuos, & uide, omnes isti congregati sunt, uenerunt tibi: uisus ego, dicit Dñs, quia omnibus his uelut ornamento uestieris, & circumdabis tibi eos quasi sponsa. Quia deserta tua, & solitudines tua, & terra ruinae tuae nunc angusta erunt præ habitatoribus, & longè fugabuntur qui ab-

Puturam salutem in ple- nitudine tē- porum.

forbe-

forbebant te. Adhuc dicent in auribus tuis filij sterilitatis tuæ, Angustus est mihi locus, fac spatium mihi ut habitem. Et dices in corde tuo, Quis genuit mihi istos: ego sterilis, & non pariens, transmigrata & captiua: & istos quis enutritiuit: ego destituta & sola: & isti ubi hic erant? Hac dicit Dominus Deus, Ecce, leuabo ad Gentes manum meam, & ad populos exaltabo signum meum. Et afferent filios tuos in uoluis, & filias tuas super humeros portabunt. Et erunt reges nutritij tui, & reginae nutrices tuæ: uultu in terra demisso adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent. Et scies quia ego Dominus, super quo non confundentur qui expectant eum. Numquid tolletur à forti præda? aut quod captum fuerit à robusto, saluum esse poterit? Quia hæc dicit Dominus, Equidem & captiuitas à forti tolletur: & quod ablatum fuerit à robusto, saluabitur. Eos uero qui iudicauerunt te, ego iudicabo, & filios tuos ego saluabo. Et cibabo hostes tuos carnibus suis: & quasi musto, sanguine suo inebriabuntur: & sciet omnis caro, quia ego Dominus saluans te, & redemptor tuus fortis Iacob.

Promissa Abrahamo & Saræ benedictio, & communio filiorum omnium in unum corpus.

AVDITE me qui sequimini quod iustum est, & queritis Dominum: attendite ad petram unde excisi estis, & ad cauernā laci de qua præcisi estis. Attendite ad Abraham patrem uestrum, & ad Sarā quæ peperit uos: quia unum uocaui eum, & benedixi ei, & multiplicauit eum. Consolabitur ergo Dominus Sion, & consolabitur omnes ruinas eius: & ponet desertum eius quasi delicias, & solitudinem eius quasi hortum Domini. Gaudium & letitia inuenietur in ea, gratiarum actio, & uox laudis. Attendite ad me popule meus, & tribus mea me audite: quia lex à me exiit, & iudicium meum in lucem populorum requiescet. Propè est iustus meus, egressus est saluator meus, & brachia mea populos iudicabunt: me insula expectabunt, & brachium meum sustinebunt. Leuate in calos oculos uestrum, & uidete sub terra deorsum: quia cali sicut fumus liquefcent, & terra sicut uelamentum atteretur, & habitatores eius sicut hæc interibunt: Salus autem mea in sempiternum erit, & iustitia mea non deficiet. Audite me qui scitis iustum, populus meus lex mea in corde eorum: nolite timere opprobrium hominum, & blasphemias eorum ne metuatis. Sicut enim uelamentum, sic comedet eos uermis: & sicut lanam, sic denorabit eos tineæ: Salus autem mea in sempiternum erit, & iustitia mea in generationes generationum. Consurge, consurge, induere fortitudinem brachium Domini: consurge sicut in diebus antiquis, in generationibus seculorum. numquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem? Numquid non tu siccasti mare, aquam abyssi uehementis: qui posuisti profundū maris uiam, ut transirent liberati? Et nunc qui redempti sunt à Domino, reuertentur, & uenient in Sion laudantes, & letitia sempiterna super capita eorum, gaudium & letitiam tenebunt, fugiet dolor & gemitus.

Aa

Ego

» Ego, ego ipse consolabor vos: quis tu ut timeres ab homine mortali, & à filio
 » hominis, qui quasi fœnum ita arefcet? Et oblitus es Domini factoris tui, qui
 » tetendit calos, & fundauit terram: & formidasti iugiter tota die à facie
 » furoris eius qui te tribulabat, & parauerat ad perdendum: ubi nunc est fu-
 » ror tribulantis? Cuius ueniet gradiens ad aperiendum, & non interficiet us-
 » que ad internecionem, nec deficiet panis eius. Ego autem sum Dominus Deus
 » tuus, qui conturbo mare, & intumescunt fluctus eius: Dominus exercituum
 » nomen meum. Posui uerba mea in ore tuo, & in umbra manus meae protexi
 » te, ut plantes calos, & fundes terram: & dicas ad Sion, Populus meus es tu.
 » Eleuare, eleuare, consurge Ierusalem, qua bibisti de manu Domini calicem
 » iræ eius: usque ad fundum calicis soporis bibisti, & potasti usque ad faces.
 » Non est qui sustentet eam ex omnibus filiis quos genuit: & non est qui ap-
 » prehendat manum eius ex omnibus filiis quos enutriuit. Duo sunt qui oc-
 » currerunt tibi: quis contristabitur super te: uasitas, & contritio, & fames,
 » & gladius, quis consolabitur te? Filij tui proiecti sunt, dormierunt in capite
 » omnium uiarum, sicut oryx illaqueatus: pleni indignatione Domini, incre-
 » patione Dei tui. Idcirco audi hoc pauperula & ebria non à uino. Hæc dicit
 » dominator tuus Dominus, & Deus tuus, qui pugnabit pro populo suo: Ecce
 » tuli de manu tua calicem soporis, fundum calicis indignationis meae, nō ad-
 » iicies ut bibas illum ultra. Et ponam illum in manu eorum qui te humilia-
 » uerunt, & dixerunt animæ tuæ, Incuruare, ut transeamus: & posuisti ut
 » terram corpus tuum, & quasi uiam transeuntibus.

Promissum Dei credentibus & sperantibus, pietatiq̄ue
studenter, præstandum.

Isaiz 51.

CONSVRGE, consurge, induere fortitudine tua Sion, induere vesti-
 » mentis gloriæ tuæ Ierusalem ciuitas sancti; quia non adiicies ultra ut per-
 » transeat per te incircuncisus & immundus. Excutere de puluere, consurge,
 » sede Ierusalem: solve uincula colli tui captiua filia Sion. Quia hæc dicit Do-
 » minus, Gratis uenundati estis, & sine argento redimemini. Quia hæc dicit
 » Dominus Deus, In Ægyptum descendit populus meus in principio, ut colo-
 » nus esset ibi: & Assur absque uia causa calumniatus est eum. Et nunc quid
 » mihi est hîc, dicit Dominus: quoniam ablati sunt populus meus gratis? Do-
 » minatores eius iniquè agunt, dicit Dominus, & iugiter tota die nomen meum
 » blasphematur. Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa: quia
 » ego ipse qui loquebar, ecce adiuu. Quam pulchri super montes pedes annun-
 » ciantis & prædicantis pacem, annunciantis bonum, prædicantis salutem,
 » dicentis Sion, Regnauit Deus tuus. Vox speculatorum tuorum, leuauerunt
 » uocem, simul laudabunt: quia oculo ad oculum uidebunt cum conuerterit
 » Dominus Sion. Gaudete & laudate simul deserta Ierusalem: quia conso-
 » latus est Dominus populum suum, redemit Ierusalem. Parauit Dominus
 » brachium sanctum suum in oculis omnium Gentium: & uidebunt omnes
 » fines

fines terra salutare Dei nostri. Recedite, recedite, exite inde, pollutum nolite
 » tangere; exite de medio eius, mudamini qui fertis uasa Domini. Quoniam
 » non in tumultu exibitis, neque in fuga properabitis; præcedet enim uos Do-
 » minus, & congregabit uos Deus Israel.

De plenitudine ac frequentia populi sancti.

LAUDA sterilis qua non paris, decanta laudem, & hinni que non pa-
 » riebatur: quoniam multi filij deserta magis, quam eius que habet uirum, dicit
 » Dominus. Dilata locum tentorii tui, & pelles tabernaculorum tuorum ex-
 » tende, ne parcas: longos fac funiculos tuos, & clauos tuas consolida. Ad
 » dexteram enim, & ad leuam penetrabis: & semen tuum Gentes heredita-
 » bit, & ciuitates deserta inhabitabit. Noli timere, quia non confundèris, nec
 » erubesces: non enim te pudebit, quia confusionis adolescentiæ tuæ obliuiscè-
 » ris, & opprobrij uiduitatis tuæ non recordaberis amplius. Quia dominabi-
 » tur tui qui fecit te, Dominus exercituum nomen eius: & redemptor tuus
 » sanctus Israel, Deus omnis terra uocabitur. Quia ut mulierem derelictam
 » & mœrentem spiritu uocauit te Dominus, & uxorem ab adolescentiæ ab-
 » iectam, dixit Deus tuus. Ad punctum in modico dereliqui te, & in mise-
 » rationibus magnis congregabo te. In momento indignationis abscondi fa-
 » ciem meam parumper à te, & in misericordia sempiterna misertus sum tui:
 » dixit redemptor tuus Dominus. Sicut in diebus Noë istud mihi est, cui iu-
 » raueram ne inducerem aquas Noë ultra supra terram: sic iuraueram ne irascer
 » tibi, & non increpem te. Montes enim commouebuntur, & colles contre-
 » miscent: misericordia autem mea non recedet à te, & fœdus pacis meæ non
 » mouebitur: dixit miserator tuus Dominus. Pauperula tempestate conuulsa,
 » absque ulla consolatione. Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fun-
 » dabo te in sappiris, & ponam iaspidem propugnacula tua, & portas tuas in
 » lapides sculptos, & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles. Vniuersos
 » filios tuos doctos à Domino: & multitudinem pacis filiis tuis. Et in iustitia
 » fundaberis: recede procul à calumnia, quia non timebis: & à pauore, quia non
 » appropinquabit tibi. Ecce accola ueniet, qui non erat mecum, aduena quondam
 » tuus adiugetur tibi. Ecce, ego creauit fabrum sufflantem in igne brunas, &
 » proferentem uas in opus suum, & ego creauit interfectorem ad disperden-
 » dum. Omne uas quod factum est contra te, non dirigitur: & omnem linguam
 » resistentem tibi in iudicio, iudicabis. Hæc est hæreditas seruorum Domini,
 » & iustitia eorum apud me, dicit Dominus.

Inuitatio & uocatio ad salutis donum per fidem &
pœnitentiam à Deo obtinendum.

OMNES sitientes uenite ad aquas: & qui non habetis argentum, pro-
 » perate, emite, & comedite: uenite, emite absque argento, & absque ulla com-
 » mutatione uinum & lac. Quare appenditis argentum non in panibus, & ec-
 » laborem uestrum non in saturitate? Audite audientes me, & comedite
 » bonum,

„ bonum, & delectabitur in crassitudine anima vestra. Inclinate aurem ve-
 „ stram, & venite ad me: audite, & viuet anima vestra, & feriam vobiscum
 „ pactum sempiternum, misericordias Dauid fideles. Ecce testem populus dedi
 „ eum, duce[m] ac preceptorem Gentibus. Ecce gentem quam nesciebas, vocabis:
 „ & gentes quæ te non cognouerunt, ad te current propter Dominum Deum
 „ tuum, & sanctum Israel, quia glorificauit te. Querite Dominum dum inue-
 „ niri potest, inuocate eum dum propè est. Derelinquat impius viam suam, & vir
 „ iniquus cogitationes suas, & reuertatur ad Dominum, & miserebitur eius,
 „ & ad Deum nostrum, quoniam multus est ad ignoscendum. Non enim cogi-
 „ tationes meæ, cogitationes vestrae: neq[ue] via vestra, via mea, dicit Dominus.
 „ Quia sicut exaltantur cali à terra, sic exaltati sunt via mea à vris vestris,
 „ & cogitationes meæ à cogitationibus vestris. Et quomodo descendit imber
 „ & nix de celo, & illuc ultra non reuertitur, sed inebriat terram, & in-
 „ fundit eam, & germinare eam facit, & dat semen ferenti, & panem come-
 „ denti: sic erit verbum meum quod egredietur de ore meo: non reuertetur ad
 „ me vacuum, sed faciet quaecunque volui, & prosperabitur in his ad quæ misi
 „ illud. Quia in latuita egrediemini, & in pace deducemini: montes & colles
 „ cantabunt coram vobis laudem, & omnia ligna regionis plaudent manu.
 „ Pro saliuca ascendet abies, & pro vrtica crescet myrthus: & erit Domi-
 „ nus nominatus in signum æternum, quod non auferetur.

Pœnitentiæ doctrina & commendatio ad salutem à Deo
 impetrandam, & promissio de communionem sancto-
 rum Gentibus concedenda.

Ibid. 56.

HÆC dicit Dominus, Custodite iudicium, & facite iustitiam: quia
 „ iuxta est salus mea ut veniat, & iustitia mea ut reueletur. Beatus vir qui
 „ facit hoc, & filius hominis qui apprehendet istud: custodiens sabbatum ne
 „ polluat illud, custodiens manus suas ne faciat omne malum. Et ne dicat filius
 „ aduenæ qui adheret Domino, dicens: Separatione diuidet me Dominus à po-
 „ pulo suo. Et non dicat Eunuchus, Ecce ego lignum aridum. Quia hæc dicit
 „ Dominus Eunuchis, Qui custodierint sabbatha mea, & elegerint quæ ego
 „ volui, & tenuerint fœdus meum: Dabo eis in domo mea & in muris meis
 „ locum, & nomen melius à filiis & filiabus: nomen sempiternum dabo eis,
 „ quod non peribit. Et filios aduenæ qui adherent Domino, ut colant eum, &
 „ diligant nomen eius, ut sint ei in seruos: omnem custodientem sabbatum ne
 „ polluat illud, & tenentem fœdus meum: Adducam eos in montem sanctum
 „ meum, & latificabo eos in domo orationis meæ: holocausta eorum & victi-
 „ ma eorum placebunt mihi super altari meo: quia domus mea, domus orationis
 „ vocabitur cunctis populis. Ait Dominus Deus qui congregat dispersos Is-
 „ rael, Adhuc congregabo ad eum congregatos eius. Omnes bestie agri venite
 „ ad deuorandum, vniuersæ bestie saltus. Speculatores eius cæci omnes, nescie-
 „ runt vniuersi: canes muti non valentes latrare, videntes vana, dormientes,
 „ &

„ & amantes somnia. Et canes impudentissimi nescierunt saturitatem: ipsi
 „ pastores ignorauerunt intelligentiam: omnes in viam suam declinauerunt,
 „ vnusquisque ad auaritiam suam, à summo vsque ad nouissimum. Venite,
 „ sumamus vinum, & impleamur ebrietate: & erit sicut hodie, sic & cras,
 „ & inulio amplius.

Causa quamobrem suum maximum donum tota legis
 tempestate Deus distulerit.

VIAM facite, prabete iter, declinate de semita, auferte offendicula de
 via populi mei. Quia hæc dicit excelsus & sublimis, habitans æternitatem: ^{Ibid. 57. 14.}
 „ & sanctum nomen eius in excelso & in sancto habitans, & cum contrito
 „ & humili spiritu: ut viuificet spiritum humilitum, & viuificet cor contri-
 „ torum. Non enim in sempiternum litigabo, neque vsque ad finem irascar:
 „ quia spiritus à facie mea egredietur, & flatus ego faciam. Propter iniquita-
 „ tem auaritia eius iratus sum, & percussi eum, abscondi à te faciem meam,
 „ & indignatus sum: & abiiit vagus in via cordis sui. Vias eius vidi, & sa-
 „ nauit eum, & reduxi eum, & reddidi consolationes ipsi, & lugentibus eius.
 „ Creauit fructum labiorum pacem, pacem ei qui longè est & qui propè, dixit
 „ Dominus, & sanauit eum. Impi[us] autem quasi mare feruens, quod quiescere
 „ non potest, & redundant fluctus eius in conculcationem & lutum. Non est
 „ pax impiis, dicit Dominus meus.

Diuinum Domini optatum pœnitentibus, ac sese abne-
 gantibus, adrogandum.

FRANGE esurienti panem tuum, & egenos vagosq[ue] induc in domum ^{Ibid. 58. 7.}
 tuam: cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc
 „ erumpet quasi manè lumen tuum, & sanitas tua citius orietur, & anteibit
 „ faciem tuam iustitia tua, & gloria Domini colliget te. Tunc inuocabis, &
 „ Dominus exaudiet: clamabis, & dicet, Ecce adsum. Si abstuleris de medio
 „ tui catenam, & desieris extendere digitum, & loqui quod non prodest. Cum
 „ effuderis esurienti animam tuam, & animam afflictam repleueris: orietur
 „ in tenebris lux tua, & tenebrae tuæ erunt sicut meridies. Et requiem tibi da-
 „ bit Dominus semper, & implebit splendoribus animam tuam, & ossa tua
 „ liberabit, & eris quasi hortus irriguus, & sicut fons aquarum, cuius non de-
 „ ficient aquæ. Et edificabuntur in te deserta seculari: fundamenta generatio-
 „ nis & generationis suscitabis: & vocaberis edificator sepium, auertens se-
 „ mitas in quietem. Si auerteris à sabbatho pedem tuum, facere voluntatem
 „ tuam in die sancto meo, & vocaueris sabbatum delicatum, & sanctum Do-
 „ mini gloriosum, & glorificaueris eum dum non facis vias tuas, & non in-
 „ uenitur voluntas tua, ut loquaris sermonem: Tunc delectaberis super Do-
 „ mino, & sustollam te super altitudines terræ, & cibabo te hereditate Iacob
 „ patris tui. os enim Domini locutum est.

Donum præstantissimum Dei ut non obtineatur, malitia ac vitio hominum fieri, cuius magnitudinis ac turpitudinis ubi homines verè perterriti fuerit, confessione propria conuictos, & pœnitentia emendatos, diuinam medicinam & salutem gratis accepturos.

Isaie 19.

ECCE, non est abbreviata manus Domini ut saluare nequeat, neque
 31 aggrauata est auris eius ut non exaudiat: sed iniquitates vestrae diuiserunt
 32 inter vos & Deum vestrum, & peccata vestra absconderunt faciem eius à
 33 vobis ne exaudiret. Manus enim vestrae polluta sunt sanguine, & digiti
 34 vestri iniquitate: labia vestra locuta sunt mendacium, & lingua vestra ini-
 35 quitatem fatur. Non est qui inuocet iustitiam, neque est qui iudicet verè: sed
 36 confidunt in nihili, & loquuntur vanitates: conceperunt laborem, & pepe-
 37 rerunt iniquitatem. Oua aspidum ruperunt, & telas araneae texuerunt: qui
 38 comederit de ouis eorum, morietur: & quod confotum est, erumpet in regu-
 39 lum. Tela eorum non erunt in vestimentum, neque operientur operibus suis:
 40 opera eorum opera inutilia, & opus iniquitatis in manibus eorum. Pedes eo-
 41 rum ad malum currunt, & festinant ut effundant sanguinem innocentem:
 42 cogitationes eorum cogitationes inutiles: vastitas & contritio in visceribus
 43 eorum. Viam pacis nescierunt, & non est iudicium in gressibus eorum. Sedita eorum
 44 incuruata sunt eis: omnis qui calcatur in eis, ignorat pacem. Propter hoc elon-
 45 gatum est iudicium à nobis, & non apprehendet nos iustitia: expectauimus
 46 lucem, & ecce tenebrae: splendorè, & in tenebris ambulauimus. Palpauimus,
 47 sicut cæci, parietem, & quasi absque oculis attrectauimus: impigimus meri-
 48 die quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui. Rugiemus quasi vrsi omnes,
 49 & quasi columbae meditantur gememus. expectauimus iudicium, & non est:
 50 salutem, & elongata est à nobis. Multiplicatae sunt enim iniquitates nostrae
 51 coram te, & peccata nostra responderunt nobis. quia scelera nostra nobiscum,
 52 & iniquitates nostras cognouimus, peccare & mentiri contra Dominum: &
 53 auersi sumus ne iremur post tergum Dei nostri, ut loqueremur calumniam
 54 & transgressionem: concepimus, & locuti sumus de corde verba mendacij.
 55 Et conuersum est retrorsum iudicium, & iustitia longè stetit: quia corruit
 56 in platea veritas, & aequitas non potuit ingredi. Et facta est veritas in obli-
 57 uionem: & qui recessit à malo, præda patuit: & vidit Dominus, & malum
 58 apparuit in oculis eius, quia non est iudicium: & vidit quia non est vir: &
 59 aporiatum est, quia non est qui occurrat: & saluauit sibi brachium suum, & iu-
 60 stitia eius ipsa confirmauit eum. Indutus est iustitia ut lorica, & galea sa-
 61 lutis in capite eius: indutus est vestimentis ultionis, & opertus est quasi pal-
 62 lio zeli. Sicut ad vindictam quasi ad retributionem indignationis hostibus
 63 suis, & vicissitudinem inimicis suis: insulis vicem reddet. Et timebunt qui
 64 ab Occidente, nomen Domini: & qui ab Ortus solis, gloriam eius: cum vene-
 65 rit quasi fluius violentus, quem Spiritus Domini cogit, & venerit Sion
 redem-

redemptor, & eis qui reddunt ab iniquitate in Iacob, dicit Dominus. Hoc factum est
 66 meum cum eis, dicit Dominus: Spiritus meus qui est in te, & verba mea
 67 quae posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, & de ore seminis tui, & de ore
 68 seminis seminis tui, dicit Dominus, a modo & usque in sempiternum.

Lucis ac disciplinae in sanctis cognoscendae discrimen
 ab externis tenebris.

SVRGE, illuminare Ierusalem: quia venit lumen tuum, & gloria Do- 69
 70 mini super te orta est. Quia ecce tenebrae operient terram, & caligo populos:
 71 super te autem orietur Dominus, & gloria eius in te videbitur. Et ambula- 6a
 72 bunt Gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui. Leua in circuitu
 73 oculos tuos, & vide: omnes isti congregati sunt, venerunt tibi. Filij tui de
 74 longè venient, & filiae tuae de latere surgent. Tunc videbis, & afflues, &
 75 mirabitur & dilatabitur cor tuum, quando conuersa fuerit ad te multitudo
 76 maris, fortitudo Gentium venerit tibi. Inundatio camelorum operiet te, dro-
 77 medary Madian & Ephraim: omnes de Saba venient, aurum & thus deferen-
 78 tes, & laudem Domino annunciantes. Omne pecus Cedar congregabitur tibi,
 79 arietes Nabaioth ministrabunt tibi: offerentur super placabili altari meo, &
 80 domum maiestatis meae glorificabo. Qui sunt isti, qui ut nubes volat, & quasi
 81 columba ad fenestras suas? Me enim insulae expectant, & naues maris in
 82 principio, ut adducam filios tuos de longè: argentum eorum, & aurum eorum
 83 cum eis nomini Domini Dei tui, & sancto Israel, quia glorificauit te. Et
 84 aedificabunt filij peregrinorum muros tuos, & reges eorum ministrabunt tibi:
 85 in indignatione enim mea percussisti te, & in recconciliatione mea misertus sum
 86 tui. Et aperientur portae tuae iugiter: die ac nocte non claudetur, ut afferatur
 87 ad te fortitudo Gentium, & reges earum adducantur. Gens enim & regnum
 88 quod non seruiert tibi, peribit: & Gentes solitudine vastabuntur. Gloria Li-
 89 bani ad te veniet, abies & buxus, & pinus simul, ad ornandum locum sanctifi-
 90 cationis meae, & locum pedum meorum glorificabo. Et venient ad te curui filij
 91 eorum qui humiliauerunt te, & adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui
 92 detrahebant tibi, & vocabunt te ciuitatem Domini, Sion sancti Israel: pro
 93 eo quod fuisti derelicta, & odio habita, & non erat qui per te transiret, po-
 94 nam te in superbiam seculorum, gaudium in generationem & generationem.
 95 & suges lac Gentium, & mamilla regum lactaberis: & scies quia ego Do-
 96 minus saluans te, & redemptor tuus fortis Iacob. Pro aere afferam aurum, &
 97 pro ferro afferam argentum, & pro lignis aes, & pro lapidibus ferrum: & po-
 98 nam visitationem tuam pacem, & propositos tuos iustitiam. Non audietur
 99 ultra iniquitas in terra tua, vastitas & contritio in terminis tuis, & occu-
 100 pabit salus muros tuos, & portas tuas laudatio. Non erit tibi amplius sol ad
 101 lucendum per diem, nec splendor luna illuminabit te: sed erit tibi Dominus in
 102 lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Non occidet ultra sol
 103 tuus, & luna tua non minuetur: quia erit tibi Dominus in lucem sempiter-
 104 nam,

nam, & complebuntur dies luctus tui. Populus autem tuus omnes iusti, in perpetuum hereditabunt terram, germen plantationis meae, opus manus meae ad glorificandum. Minimus erit in mille, & paruulus in gentem fortissimam: ego Dominus in tempore eius subito faciam istud.

Salutem publicam à Dei Verbo susceptam, summoque studio maturatam.

Isaia 61.

SPIRITVS Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuntiandum mansuetis misit me, ut mederer contritis corde, & predicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionem: ut predicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro: ut consolarer omnes lugentes: ut ponerem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris: & vocabuntur in ea fortes iustitie, & plantatio Domini ad glorificandū. Et adificabunt deserta à seculo, & ruinas antiquas erigent, & instaurabunt ciuitates desertas, dissipatas in generationem & generationem. Et stabunt alieni, & pascent pecora vestra: & filij peregrinorum, agricola & vinitores vestri erunt. Vos autem Sacerdotes Domini vocabimini, ministri Dei nostri, dicetur vobis: fortitudinē Gentium comedetis, & in gloria earum superbietis. Pro confusione vestra duplici & rubore laudabunt partem eorū: propter hoc in terra sua duplicia possidebunt, latitia sempiterna erit eis. Quia ego Dominus diligens iudiciū, & odio habens rapinam in holocausto: & dabo opus eorū in veritate, & fœdus perpetuum feriam eis. Et scietur in Gentibus semen eorum, & germen eorum in medio populorum: omnes qui viderint eos, cognoscent illos, quia isti sunt semen cui benedixit Dominus. Gaudens gaudebo in Domino, & exultabit anima mea in Deo meo: quia induit me vestimentis salutis, & indumento iustitiæ circumdedit me, quasi sponsum decoratum corona, & quasi sponsam ornatam monilibus suis. Sicut enim terra profert germen suū, & sicut hortus semen suum germinat: sic Dominus Deus germinabit iustitiam, & laudem coram vniuersis Gentibus.

Ciuitatis sanctorum communionem ac felicitatem perpetuam stabilemque fore.

Ibid. 61.

PROPTER Sion non tacebo, & propter Ierusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor iustus eius, & saluator eius ut lampas accendatur. Et videbunt Gentes iustum tuū, & cuncti reges inclitum tuū: & vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominabit. Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Non vocaberis ultra derelicta: & terra tua non vocabitur amplius desolata: sed vocaberis Voluntas mea in ea, & terra tua inhabitabit: quia complacuit Domino in te, & terra tua inhabitabitur. Habitabit enim iuuenis cum virgine, & habitabunt in te filij tui. Et gaudebit sponsum super sponsam, & gaudebit super te Deus tuus. Super muros tuos Ierusalem constitui custodes: tota die & tota nocte in

perpe-

perpetuum non tacebunt. Qui reminiscimini Domini, ne taceatis, & ne detis silentium ei, donec stabiliat, & donec ponat Ierusalem laudem in terra. Iurauit Dominus in dextera sua, & in brachio fortitudinis suae, Si dedero triticum tuū ultra cibum inimicis tuis: & si biberint filij alieni vinum tuum in quo laborasti. Quia qui congregabunt illud, comedent, & laudabunt Dominum: & qui comportant illud, bibent in atrijs sanctis meis. Transite, transite per portas, preparate viam populo, planū facite iter, & eligite lapides, & eleuate signum ad populos. Ecce Dominus auditum fecit in extremis terra, dicite filiae Sion, Ecce saluator tuus venit: ecce merces eius cum eo, & opus eius coram illo. Et vocabunt eos populus sanctus, redempti à Domino. Tu autem vocaberis, Quasita ciuitas, & non Derelicta.

Vnius Dei Verbi virtuti & efficientiæ salutis victoriam, beneficiumque totum acceptum referendum.

QUIS est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra, iste formosus in stola sua, gradiens in multitudine fortitudinis suae? Ego qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad saluandū. Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari? Torcular calcaui solus, & de Gentibus non est vir mecū: calcaui eos in furore meo, & conculcaui eos in ira mea: & aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, & omnia indumenta mea inquinavi. Dies enim ultionis in corde meo, & non erat auxiliator: quasi ui, & non fuit qui adiuuaret: & saluauit mihi brachium meum, & indignatio mea ipsa auxiliata est mihi. Et conculcaui populos in furore meo, & inebriavi eos in indignatione mea, & detraxi in terram virtutem eorum. Miserationum Domini recordabor, laudem Domini super omnibus qua reddidit nobis Dominus, & super multitudinem bonorū domui Israel, que largitus est eis secundum indulgentiam suam, & secundum multitudinem miserationarū suarum. Et dixit, Veruntamen populus meus est, filij non negantes: & factus est eis saluator. In omni tribulatione eorum non est tribulatus, & Angelus faciei eius saluauit eos: in dilectione sua, & in indulgentia sua ipse redemit eos, & portauit eos, & eleuauit eos cunctis diebus seculi. Ipsi autem ad iracundiam prouocauerunt, & afflixerunt Spiritum sancti eius: & conuersus est eis in inimicum, & ipse debellauit eos. Et recordatus est dierū seculi Moysi & populi sui: Vbi est qui eduxit eos de mari cū pastoribus gregis sui? ubi est qui posuit in medio eius Spiritum sancti sui? Qui eduxit ad desertam Moysen brachio maiestatis suae: qui scidit aquas ante eos, ut faceret sibi nomen sempiternum. Qui eduxit eos per abyssos, quasi equum in deserto non impingentem. Quasi animal in campo descēdens, Spiritus Domini ductor eius fuit: sic adduxisti populum tuum, ut faceres tibi nomen gloriæ. Attende de caelo, & vide de habitaculo sancto tuo & gloriæ tuæ: ubi est zelus tuus, & fortitudo tua, multitudo viscerum tuorū, & miserationū tuarum?

Bb

super

super me continuauerunt se. Tu enim pater noster, & Abraham nesciuit nos, & Israel ignorauit nos: Tu Dñe pater noster, redemptor noster, à seculo nomen tuū. Quare errare nos fecisti Domine de uis tuis, indurasti cor nostrū ne timeremus te? Couertere propter seruos tuos, tribus hereditatis tuae. Quasi nihilū possederunt populum sanctum tuū: hostes nostri conculcauerunt sanctificationem tuam. Facti sumus quasi in principio, cum non dominareris nostri, neque inuocaretur nomen tuum super nos.

Salutis publicæ per imagines descriptio: quarum tamen significatio rei magnitudinē nullo equare possit modo.

Comparatio prioris & posterioris hominū conditionis.

Iai 64.

VT INAM dirumperes calos, & descenderes: à facie tua montes defluerent, sicut exustio ignis tabescerent, aqua arderent igni, ut notum fieret nomen tuū inimicis tuis: à facie tua gentes turbarentur. Cum feceris mirabilia, non sustinebimus: descendisti, & à facie tua montes defluerunt. A seculo non audierunt, neque auribus perceperunt: oculus non uidit, Deus absq; te, quæ preparasti expectantibus te. Occurristi letanti, & facienti in stitiam: in uis tuis recordabuntur tui: ecce, tu iratus es, & peccauius: in ipsis fuimus semper, & saluabimur. Et facti sumus ut immundus omnes nos, & quasi pannus menstruatae uniuersa iustitiæ nostræ: & cecidimus quasi foliū uniuersi, & iniquitates nostræ quasi uentus abstulerunt nos. Non est qui inuocet nomen tuū: qui consurgat, & teneat te: abscondisti faciem tuam à nobis, & allisisti nos in manu iniquitatis nostræ. Et nunc Domine, pater noster es tu, nos uero lutū: & fictor noster tu, & opera manuum tuarū omnes nos. Ne irascaris Domine satis, & ne ultra memineris iniquitatis nostræ: ecce, respice, populus tuus omnes nos. Ciuitas sancti tui facta est deserta, Sion deserta facta est, Ierusalem desolata est. Domus sanctificationis nostræ & gloriæ nostræ, ubi laudauerunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis, & omnia desiderabilia nostræ uersa sunt in ruinas. Numquid super his continebis te Domine, tacebis, & affliges nos uehementer?

Salutem publicam communem omni hominum generi promissam, iis tamen tribuendam qui fide & obsequio probati fuerint, cæteros uero ab hoc beneficio exclusum iri.

Ibid 65, 8.

HÆC dicit Dominus, Quomodo si inueniatur grauum in botro, & dicitur, Ne dissipes illud, quoniam benedictio est: sic faciam propter seruos meos, ut non disperdam totum. Et educam de Iacob semen, & de Iuda possidentem montes meos: & hereditabunt eam electi mei, & serui mei habitabunt ibi. Et erunt campestria in caulas gregum, & uallis Achor in cubile armentorū populo meo qui requisierunt me. Et vos qui dereliquistis Dominum, qui oblitus estis montem sanctum meū, qui ponitis fortunæ mensam, & libatis

libatis super eam. Numerabo vos in gladio, & omnes in cade corruetis: pro eo quod uocaui, & non respondistis: locutus sum, & non audistis, & faciebat malū in oculis meis: & quæ nolui, elegistis. Propter hoc, hæc dicit Dominus Deus, Ecce, serui mei comedent, & vos esurietis: Ecce, serui mei bibent, & vos stietis: Ecce, serui mei letabuntur, & vos confundemini: Ecce, serui mei laudabunt præ exultatione cordis: & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione spiritus ululabitis. Et dimittetis nomen uestrū in iuramentū electis meis: & interficiet te Dominus Deus, & seruos suos uocabit nomine alio. In quo qui benedictus est super terrā, benedicetur in Deo, amē: & qui iurat in terra, iurabit in Deo, amen: quia obliuioni traditæ sunt angustia priores, & quia absconditæ sunt ab oculis nostris. Ecce enim ego creo calos nouos, & terram nouam: & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor. Sed gaudebitis & exultabitis usque in sempiternum in his quæ ego creo: quia ecce ego creo Ierusalem exultationem, & populū eius gaudium. Et exultabo in Ierusalem, & gaudebo in populo meo: & non audietur in eo ultra uox fletus & uox clamoris. Non erit ibi amplius infans dierum, & senex qui non impleat dies suos: quoniam puer centum annorum morietur, & peccator centum annorū maledictus erit. Et edificabunt domos, & habitabunt: & plantabunt uineas, & comedent fructus earū. Non edificabunt, & alius habitabit: non plantabunt, & alius comedet: secundum enim dies ligni, erunt dies populi mei, & opera manuum eorū inueterabunt electi mei. Non laborabunt frustra, neq; generabunt in conturbatione: quia semen benedictorū Domini est, & nepotes eorū cum eis. Eruntq; antequam clament, ego exaudiam: adhuc illis loquentibus, ego audiam. Lupus & agnus pascetur simul, & leo & bos comedent paleas, & serpenti puluis panis eius: non nocent neque occident in omni monte sancto meo, dicit Dominus.

IA M uero qualis futura esset sanctorum hominum uita, quæ consuetudo, qui mores, cuiusmodi etiam erga Deum atque inter ipsos uicissim, atque adeo erga alios homines rationum & communionis ac societatis usus, uariis prædictionibus Vates indicauerunt, rei huius argumenta non obscura, sed manifesta fore asseuerare.

Conuertimini filij reuertentes, dicit Dominus, quia ego uir uester: & af- Ierem. 3, 14.
sumam uos unum de ciuitate, & duos de cognatione, & introducam uos in Sion. Et dabo uobis pastores iuxta cor meum, & pascunt uos scientia & doctrina. Cumq; multiplicati fueritis, & creueritis in terra in diebus illis, ait Dominus: non dicent ultra, Arca testamenti Domini: neque ascendet super cor, neque recordabuntur illius, nec uisitabitur, nec fiet ultra. In tempore illo uocabunt Ierusalem Soliū Domini, & congregabuntur ad eam omnes Gentes in nomine Domini in Ierusalem, & non ambulabunt post prauitatem cordis sui pessimi. In diebus illis ibit domus Iuda ad domum Israel, & uentent simul de terra Aquilonis ad terram quam dedi patribus uestris. Ego autem dixi, Quomodo ponam te in filios, & tribuam tibi terram desiderabilem, &

hereditatem praeclaram exercituum Gentium? Et dixi, Patrem vocabis me,

& post me ingredi non cessabis.

Jerem. 16. 14. Ecce dies venient, dicit Dominus, & non dicetur ultra, Viuit Dominus,

qui eduxit filios Israel de terra Aegypti, sed, Viuit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Aquilonis, & de vniuersis terris ad quas eieci eos: &

reducam eos in terram suam quam dedi patribus eorum [ad naturam humanam primaeuam integritatem, quod ad illam attinet.]

Ibidem 23. 3. Ego congregabo reliquias gregis mei de omnibus terris, ad quas eieci eos

illuc, & conuertam eos ad rura sua, & crescent & multiplicabuntur. Et suscitabo super eos pastores, & pascent eos, & non formidabunt ultra, & non

pauebunt: & nullus queretur ex numero, dicit Dominus. Ecce, dies veniunt, dicit Dominus: & suscitabo Dauid germen iustitiae: & regnabit rex, & sapiens erit: & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis saluabitur

Iuda, & Israel habitabit confidenter: & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. Propter hoc ecce dies veniunt, dicit Dominus, &

non dicent ultra, Viuit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Aegypti: sed, Viuit Dominus, qui eduxit & adduxit semen domus Israel de terra

Aquilonis, & de cunctis terris ad quas eieceram eos illuc, & habitabunt

in terra sua.

Ibid. 24. 7. Dabo eis cor ut sciant me, quia ego sum Dominus, & erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum: quia reuertentur ad me in toto corde suo.

Ibid. 30. 17. Obducam cicatricem tuam tibi, & à vulneribus tuis sanabo te, dicit Dominus. Quia eieci te Sion, haec est quae non habebat requiemem. Haec dicit Dominus, Ecce, ego conuertam conuersionem tabernaculorum Iacob, & tectis eius miserebor, & aedificabitur ciuitas in excelsu suo, & templum iuxta ordinem suum fundabitur. Et egredietur de eis laus, voxque

ludentium: & multiplicabo eos, & non minuentur: & glorificabo eos, & non attenuabuntur. Et erunt filij eius sicut à principio, & cætus eius coram me permanebit: & visitabo aduersus omnes qui tribulant eos. Et erit dux

eius ex eo, & princeps de medio eius producet, & applicabo eum, & accedet ad me. quis enim iste est, qui applicet cor suum, ut appropinquet mihi, ait Dominus? Et eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum. Ecce, turbo

Domini furor egrediens, procella ruens: in capite impiorum conquiescet. Non auertet iram indignationis Dominus: donec faciat & compleat cogitationem cordis sui. in nouissimis dierum intelligetis ea.

Ibid. 31. In tempore illo, dicit Dominus, ero Deus vniuersis cognationibus Israel, & ipsi erunt mihi in populum. Haec dicit Dominus, Inuenit gratiam in deserto populus qui remanserat gladio: vadet ad requiem suam Israel. Longè

Dominus apparuit mihi. Et in charitate perpetua dilexit te, ideo attraxi te, miserans. Rursumque aedificabo te, & aedificaberis virgo Israel: adhuc ornaveris tympanis tuis, & egredieris in choro ludentium. Adhuc plantabis vineas in montibus Samaria: plantabunt plantantes, & donec tempus veniat, non

vindemiabunt: Quia erit dies in quo clamabunt custodes in monte Ephraim: Surgite, & ascendamus in Sion ad Dominum Deum nostrum. Quia haec dicit Dominus, Exultate in laetitia Iacob, & hinnite contra caput Gentium: personate, & canite, & dicite: Salua Domine populum tuum reliquias Israel. Ecce, ego adducam eos de terra Aquilonis, & congregabo eos ab extremis terra: inter quos erunt caecus & claudus, & praegnans & pariens simul, cætus magnus reuertentium huc. In fletu venient: & in misericordia reducarn eos: & adducam eos per torrentes aquarum in via recta, & non impinget in ea: quia factus sum Israeli pater, & Ephraim primogenitus meus est. Audite verbum Domini Gentes, & annunciate in insulis quae procul sunt, & dicite, Qui dispersit Israel, congregabit eum: & custodiet eum sicut pastor gregem suum. Redemit enim Dominus Iacob, & liberabit eum de manu potentioris. Et venient, & laudabunt in monte Sion: & confluent ad bona Domini super frumento, & vino, & oleo, & sætu pecorum & armentorum: eritque anima eorum quasi hortus irriguus, & ultra non esurient. Tunc letabitur virgo in choro iuuenes & senes simul: & conuertat luctum eorum in gaudium, & consolabor eos, & latificabo à dolore suo. Et inebriabo animam Sacerdotum pinguedine: & populus meus bonis meis adimplebitur, ait Dominus. Haec dicit Dominus, Vox in excelsu audita est lamentationis, luctus & fletus Rachel plorantis filios suos, & nolentis consolari super eis, quia non sunt. Haec dicit Dominus, Quiescat vox tua à ploratu, & oculus tui à lachrymis: quia est merces operi tuo, ait Dominus, & reuertentur de terra inimici. Et est spes nouissimis tuis, ait Dominus, & reuertentur filij ad terminos suos. Audiens audiui Israel transmigrantem, Castigasti me, & eruditus sum, quasi iuenculus indomitus. conuerte me, & conuertar: quia tu Dominus Deus meus. Postquam enim conuertisti me, egi penitentiam: & postquam ostendisti mihi, percussisti femur meum. Confusus sum & erubui, quoniam sustinui opprobrium adolescentiae meae. Si filius honorabilis mihi Ephraim, si puer delicatus: quia ex quo locutus sum de eo, adhuc recordabor eius. Idcirco conturbata sunt viscera mea super eum: miserans miserebor eius, ait Dominus. Statue tibi speculam, pone tibi amaritudines: dirige cor tuum in viam rectam, in qua ambulasti. Reuertere virgo Israel, reuertere ad ciuitates tuas istas. Usquequo deliciis dissolueris filia vaga? quia creauit Dominus nouum super terram: Femina circundabit virum. Haec dicit Dominus exercituum Deus Israel, Adhuc dicent verbum istud in terra Iuda, & in urbibus eius, cum conuerto captiuitatem eorum, Benedicat tibi Dominus pulchritudo iustitiae, mons sanctus: & habitabunt in eo Iudas, & omnes ciuitates eius simul: agricola & minantes greges. Quia inebriaui animam lassam, & omnem animam esurientem saturavi. Ideo quasi de somno suscitatus sum: & vidi, & somnus meus dulcis mihi. Ecce, dies veniunt, dicit Dominus, & seminabo domum Israel & domum Iuda semine hominum, & semine iumentorum. Et sicut vigilauit super eos ut euellerem, & demolirer,

non vindemiabunt: Quia erit dies in quo clamabunt custodes in monte Ephraim: Surgite, & ascendamus in Sion ad Dominum Deum nostrum. Quia haec dicit Dominus, Exultate in laetitia Iacob, & hinnite contra caput Gentium: personate, & canite, & dicite: Salua Domine populum tuum reliquias Israel. Ecce, ego adducam eos de terra Aquilonis, & congregabo eos ab extremis terra: inter quos erunt caecus & claudus, & praegnans & pariens simul, cætus magnus reuertentium huc. In fletu venient: & in misericordia reducarn eos: & adducam eos per torrentes aquarum in via recta, & non impinget in ea: quia factus sum Israeli pater, & Ephraim primogenitus meus est. Audite verbum Domini Gentes, & annunciate in insulis quae procul sunt, & dicite, Qui dispersit Israel, congregabit eum: & custodiet eum sicut pastor gregem suum. Redemit enim Dominus Iacob, & liberabit eum de manu potentioris. Et venient, & laudabunt in monte Sion: & confluent ad bona Domini super frumento, & vino, & oleo, & sætu pecorum & armentorum: eritque anima eorum quasi hortus irriguus, & ultra non esurient. Tunc letabitur virgo in choro iuuenes & senes simul: & conuertat luctum eorum in gaudium, & consolabor eos, & latificabo à dolore suo. Et inebriabo animam Sacerdotum pinguedine: & populus meus bonis meis adimplebitur, ait Dominus. Haec dicit Dominus, Vox in excelsu audita est lamentationis, luctus & fletus Rachel plorantis filios suos, & nolentis consolari super eis, quia non sunt. Haec dicit Dominus, Quiescat vox tua à ploratu, & oculus tui à lachrymis: quia est merces operi tuo, ait Dominus, & reuertentur de terra inimici. Et est spes nouissimis tuis, ait Dominus, & reuertentur filij ad terminos suos. Audiens audiui Israel transmigrantem, Castigasti me, & eruditus sum, quasi iuenculus indomitus. conuerte me, & conuertar: quia tu Dominus Deus meus. Postquam enim conuertisti me, egi penitentiam: & postquam ostendisti mihi, percussisti femur meum. Confusus sum & erubui, quoniam sustinui opprobrium adolescentiae meae. Si filius honorabilis mihi Ephraim, si puer delicatus: quia ex quo locutus sum de eo, adhuc recordabor eius. Idcirco conturbata sunt viscera mea super eum: miserans miserebor eius, ait Dominus. Statue tibi speculam, pone tibi amaritudines: dirige cor tuum in viam rectam, in qua ambulasti. Reuertere virgo Israel, reuertere ad ciuitates tuas istas. Usquequo deliciis dissolueris filia vaga? quia creauit Dominus nouum super terram: Femina circundabit virum. Haec dicit Dominus exercituum Deus Israel, Adhuc dicent verbum istud in terra Iuda, & in urbibus eius, cum conuerto captiuitatem eorum, Benedicat tibi Dominus pulchritudo iustitiae, mons sanctus: & habitabunt in eo Iudas, & omnes ciuitates eius simul: agricola & minantes greges. Quia inebriaui animam lassam, & omnem animam esurientem saturavi. Ideo quasi de somno suscitatus sum: & vidi, & somnus meus dulcis mihi. Ecce, dies veniunt, dicit Dominus, & seminabo domum Israel & domum Iuda semine hominum, & semine iumentorum. Et sicut vigilauit super eos ut euellerem, & demolirer,

„ & dissiparem, & disperderem, & affligerem: sic vigilabo super eos ut adifi-
 „ cem, & plantem, ait Dominus. In diebus illis non dicent ultra, Patres com-
 „ ederunt uuam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt. Sed unusquisque
 „ in iniquitate sua morietur: omnis homo qui comederit uuam acerbam, obstu-
 „ pescent dentes eius. Ecce dies venient, dicit Dominus: & feriam domum Is-
 „ rael & domui Iuda fœdus nouum: non secundum pactum quod pepigi cum
 „ patribus uestris in die qua apprehendi manum eorū, ut educerem eos de ter-
 „ ra Aegypti: pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum,
 „ dicit Dominus: sed hoc erit pactū quod feriam cū domo Israel post dies illos,
 „ dicit Dominus. Dabo legem meam in uisceribus eorū, & in corde eorū scri-
 „ bam eam: & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit
 „ ultra uir proximum suū, & uir fratrem suū, dicens: Cognosce Dominum;
 „ omnes enim cognoscent me à minimo eorum usque ad maximum, ait Domi-
 „ nus, quia propitiabor iniquitati eorū, & peccati eorum non memorabor am-
 „ pliūs. Hæc dicit Dominus qui dat solem in lumine diei, ordinē luna & stel-
 „ larum in lumine noctis: qui turbat mare, & sonant fluctus eius, Dominus
 „ exercitū nomen illi. Si defecerint leges ista coram me, dicit Dominus: tūc
 „ & semen Israel deficiet, ut non sit gens coram me cunctis diebus. Hæc dicit
 „ Dominus: Si mensurari potuerint cæli sursum, & inuestigari fundamenta
 „ terra deorsum: & ego abiiciam uniuersum semen Israel, propter omnia que
 „ fecerunt, dicit Dominus. Ecce, dies ueniunt, dicit Dominus: & edificabitur
 „ ciuitas Domino à turre Hananeel usque ad portam anguli. Et exibit ultra
 „ norma mensuræ in conspectu eius super collem Gareb: & circuibit Goatha,
 „ & omnem uallem cadauerum, & cineres, & uniuersam regionem mortis,
 „ usque ad torrentem Cedron, & usque ad angulum portæ equorū Orientalis:
 „ sanctum Domini non euelletur, & non destruetur ultra in perpetuum.

Jerem. 31, 36. Et nunc propter ista, hæc dicit Dominus Deus Israel ad ciuitatem hanc,
 „ de qua uos discitis quod tradatur in manu regis Babylonis in gladio, & in
 „ fame, & in peste. Ecce, ego cōgregabo eos de uniuersis terris ad quas eieci eos
 „ in furore meo, & in ira mea, & in indignatione granai: & reducam eos ad
 „ locum istū, & habitare eos faciam confidenter, & erunt mihi in populū, &
 „ ego ero eis in Deum. Et dabo eis cor unū, & uiam unam, ut timeant me uni-
 „ uersis diebus: & bene sit eis, & filiis eorū post eos. Et feriam eis pactum sem-
 „ piternū, & non desinam eis benefacere, & timorem meum dabo in corde eo-
 „ rum, ut non recedant à me. Et labor super eis cū bene eis fecero, & plan-
 „ tabo eos in terra ista in ueritate in toto corde meo, & in tota anima mea.

Ibid. 33, 6. Ecce ego ueducam eis cicatricem & sanitatem, & curabo eos: & reuela-
 „ bo illis deprecationem pacis & ueritatis. Et conuertam conuersionem Iuda,
 „ & conuersionem Ierusalem: & edificabo eos sicut à principio. Et emunda-
 „ bo illos ab omni iniquitate sua, in qua peccauerunt mihi: & propitius ero
 „ cunctis iniquitatibus eorū in quibus deliquerunt mihi, & spreuerunt me. Et
 „ erit mihi in nomen, & in gaudium, & in laudem, & in exultationem cum-

„ Etis gentibus terra que audierint omnia bona qua ego facturum sum eis: & „
 „ pauebunt, & turbabuntur in uniuersis bonis, & in omni pace quam ego fa- „
 „ ciam eis. Hæc dicit Dominus, Audietur in loco isto (quem uos dicitis esse „
 „ desertum, eo quod non sit homo nec iumentum: in ciuitatibus Iuda, & foris „
 „ Ierusalem, qua desolatae sunt absque homine, & absque habitatore, & absq; „
 „ pecore) uox gaudij & uox letitia, uox sponsi & uox sponsæ, uox dicentium, „
 „ Confitemini Domino exercituum, quoniam bonus Dominus, quoniam in „
 „ aternum misericordia eius: & portantium uota in domū Domini, reducam „
 „ enim conuersionem terra sicut à principio, dicit Dominus. Hæc dicit Domi- „
 „ nus exercituum, Adhuc erit in loco isto deserto absque homine, & absque in- „
 „ mento, & in cunctis ciuitatibus eius, habitaculum pastorū accubantium gre- „
 „ gum. In ciuitatibus montuosis, & in ciuitatibus campestribus, & in ciuita- „
 „ tibus qua ad Austrum sunt, & in terra Benjamin, & in circuitu Ierusa- „
 „ lem, & in ciuitatibus Iuda adhuc transibūt greges ad manum numerantis, „
 „ ait Dominus. Ecce dies ueniunt, dicit Dominus, & suscitabo uerbū bonum „
 „ quod locutus sum ad domū Israel & ad domum Iuda. In diebus illis, & in „
 „ tempore illo germinare faciam Dauid germen iustitiæ, & faciet iudiciū & „
 „ iustitiā in terra. In diebus illis saluabitur Iuda, & Ierusalem habitabit „
 „ confidenter: & hoc est nomen quod uocabunt eum, Dominus iustus nosser, „
 „ Quia hæc dicit Dominus, Nō interibit de Dauid uir, qui sedeat super thro- „
 „ num domus Israel. Et de Sacerdotibus, & de Leuitis non interibit uir à fa- „
 „ cie mea qui offerat holocaustum, & incendat sacrificium, & cadat uicti- „
 „ mas omnibus diebus. Et factum est uerbum Domini ad Ieremiam, dicens: „
 „ Hæc dicit Dominus, Si irritum potest fieri pactum meū cum die, & pactum „
 „ meum cum nocte, ut non sit dies & nox in tempore suo: & pactū meum irri- „
 „ tum esse poterit cum Dauid seruo meo, ut non sit ex eo filius qui regnet in „
 „ throno eius, & Leuitæ & sacerdotes ministri mei. Sicuti enumerari nō pos- „
 „ sunt stella cæli, & metiri arena maris: sic multiplicabo semen Dauid serui „
 „ mei, & Leuitas ministros meos. Et factū est uerbum Domini ad Ieremiam, „
 „ dicens: Nūquid non uidiſti quid populus hic locutus sit, dicens: Dua cognā- „
 „ tiones quas elegerat Dominus, abiecta sunt: & populum meū despexerunt, „
 „ eo quod non sit ultra gens corā eis. Hæc dicit Dominus, Si pactum meū inter „
 „ diem & noctē, & leges cælo & terra non posui: equidē & semen Iacob, & „
 „ Dauid serui mei proiciam, ut non assumā de semine eius principes seminis „
 „ Abraham, Isaac, & Iacob. reducā enim conuersionē eorum, & miserebor eis.

In diebus illis, & in tempore illo, ait Dominus, queretur iniquitas Is- Ierem. 50, 20
 „ rael, & non erit: & peccatum Iuda, & non inuenietur: quoniam propi- „
 „ tius ero eis quos reliquero.

Propterea hæc dicit Dominus Deus: Congregabo uos de populus, & ad- Ezech. 11.
 „ unabo de terris in quibus dispersi estis: daboq; uobis humum Israel. Et ingre- „
 „ dientur illuc, & auferent omnes offensiones, curtasq; abominationes in die „
 „ illa. Et dabo eis cor unum, & spiritū nouum tribuam in uisceribus eorum:

Ezech. 11.
Vanorum
responsum
consultos à
Sanctorum
communio-
n. excipien-
dos.
Ibid. 20.

Et auferam cor lapideum de carne eorum, & dabo eis cor carneum, ut in preceptis meis ambulent, & iudicia mea custodiant, faciantque ea; & sint mihi in populum, egoque sim eis in Deum.

Et erit manus mea super Prophetas qui vident vana, & diuinant mendacium: in concilio populi mei non erunt, & in scriptura domus Israel non scribentur, nec in terram Israel ingredientur, & scietis quia ego Dominus.

Ergo & ego dedi eis precepta non bona, & iudicia in quibus non viuunt: & pollui eos in muneribus suis, cum offerrent omne quod aperit vuluam, propter delicta sua, & scietis quia ego Dominus.

Ibid. 34.

Hac dicit Dominus, Ecce ego ipse requiram oues meas, & visitabo eas. Sicut visitat pastor gregem suum in die quando fuerint in medio ouium suarum dissipatarum: sic visitabo oues meas, & liberabo eas de omnibus locis in quibus disperse fuerint in die nubis & caliginis. Et educam eas de populis, & congregabo eas de terris, & inducam eas in terram suam: & pascam eas in montibus Israel, in riuis, & in cunctis sedibus terrae. In pascuis huberrimis pascam eas, & in montibus excelsis Israel erunt pascua earum: ibi requiescent in herbis virentibus, & in pascuis pinguibus pascentur super montes Israel. Ego pascam oues meas, & ego eas accubare faciam, dicit Dominus Deus. Quod perierat, requiram: & quod abiectum erat, reducam: & quod confractum fuerat, alligabo: & quod infirmum fuerat, consolidabo: & quod pingue & forte, custodiam: & pascam illas in iudicio. Vos autem greges mei, hac dicit Dominus Deus, Ecce ego iudico inter pecus & pecus, arietum & hircorum. Nonne satis vobis erat pascua bona depasci: in super & reliquias pascuarum uestrarum conculcastis pedibus uestris: & cum purissimam aquam biberetis, reliquam pedibus uestris turbabatis. Et oues mea his quae conculcata pedibus uestris fuerant, pascebantur; & quae pedes uestri turbauerant, hac bibebant. Propterea hac dicit Dominus Deus ad vos, Ecce ego ipse iudico inter pecus pingue & macilentum. Pro eo quod lateribus & humeris impingebatis, & cornibus uestris ventulabatis omnia infirma pecora, donec dispergerentur foras: saluabo gregem meum, & non erit ultra in rapinam, & iudicabo inter pecus & pecus. ET SUSCITABO SUPER EAS PASTOREM VNUM, qui pascat eas, seruum meum Dauid: ipse pascat eas, & ipse erit eis in pastorem. Ego autem Dominus ero eis in Deum: & seruus meus Dauid princeps in medio eorum: ego Dominus locutus sum. Et faciam cum eis pactum pacis, & cessare faciam bestias pessimas de terra: & qui habitant in deserto, securi dormient in saltibus. Et ponam eos in circuitu collis mei benedictionem: & deducam imbrem in tempore suo, pluuia benedictionis erunt. Et dabit lignum agri fructum suum, & terra dabit germen suum, & erunt in terra sua absque timore: & scietis quia Dominus cum contriuero catenas iugum eorum, & eruero eos de manu imperatorum sibi. Et non erunt ultra in rapinam in Gentibus, neque bestiae terra deuorabunt eos: sed habitabunt confidenter absque ullo terrore. Et suscitabo eis ger-

men nominatum: & non erunt ultra imminuti fame in terra, neque portabunt ultra opprobrium Gentium. Et scietis quia ego Dominus Deus eorum cum eis, & ipsi populus meus domus Israel, ait Dominus Deus. Vos autem greges mei, greges pascua mea homines estis, & ego Dominus Deus uester, dicit Dominus Deus.

Hac dicit Dominus Deus, Non propter vos ego faciam, domus Israel: sed propter nomen sanctum meum quod polluis in Gentibus ad quas intrastis. Et sanctificabo nomen meum magnum, quod pollutum est inter Gentes, quod polluis in medio earum. ut sciant Gentes quia ego Dominus, ait Dominus exercituum, cum sanctificatus fuero in vobis coram eis: Tollam quippe vos de Gentibus, & congregabo vos de vniuersis terris, & adducam vos in terram uestram. ET EFFUNDAM super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis uestris, & ab vniuersis idolis uestris mundabo vos. Et dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio uestri: & auferam cor lapideum de carne uestra, & dabo vobis cor carneum. Et spiritum meum ponam in medio uestri: & faciam ut in preceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiat & operemini. Et habitabit in terra quam dedi patribus uestris: & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum. Et saluabo vos ex vniuersis inquinamentis uestris: & vocabo frumentum, & multiplicabo illud, & non imponam vobis famem. Et multiplicabo fructum ligni, & genimina agri: ut non portetis ultra opprobrium famis in Gentibus. Et recordabimini viarum uestrarum pessimarum, studiorumque non bonorum: & displicebunt vobis iniquitates uestra & scelera uestra. Non propter vos ego faciam, ait Dominus Deus, notum sit vobis: confundimini & erubescite super viis uestris, domus Israel. Hac dicit Dominus Deus, In die qua mundauero vos ex omnibus iniquitatibus uestris, & inhabitari fecero urbes, & instaurauero ruinosas: & terra deserta fuerit excolta, qua quondam erat desolata in oculis omnis viatoris, dicent, Terra illa inculta, facta est ut hortus voluptatis: & ciuitates deserta, & destituta atque suffossa, munita sederunt. Et scietis Gentes quacumque derelicta fuerint in circuitu uestro, quia ego Dominus aedificauit dissipata, plantauitque inculta, ego Dominus locutus sum & fecerim. Hac dicit Dominus Deus, Adhuc in hoc inuenient me domus Israel, ut faciam eis: Multiplicabo eos sicut gregem hominum, ut gregem sanctum, ut gregem Ierusalem in solennitatibus eius: Sic erunt ciuitates deserta, plena gregibus hominum: & scietis quia ego Dominus.

Interioris hominis resurrectio per Spiritum Dei inhabitantem.

Et scietis quia ego Dominus, cum aperuero sepulchra uestra, & eduxero vos de tumulis uestris, popule meus: & dederam spiritum meum in vobis, & vixeritis, & requiescere vos faciam super humum uestram: & scietis quia

ego Dominus locutus sum, & feci, ait Dominus Deus. Et factus est sermo Domini ad me, dicens: Et tu fili hominis, sume tibi lignum unum: & scribe super illud, Iuda & filiorum Israel sociorum eius, & tolle lignum alterum, & scribe super illud, Ioseph lignum Ephraim, & cuncta domus Israel, sociorumque eius. Et adiunge illa, unum ad alterum tibi in signum unum: & erunt in unionem in manu tua. Cum autem dixerint ad te filij populi tui, loquentes, Nonne indicas nobis quid in his tibi velis? loqueris ad eos: Hæc dicit Dominus Deus, Ecce, ego assumam lignum Ioseph, quod est in manu Ephraim, & tribus Israel quæ sunt ei adiunctæ: & dabo eas pariter cum ligno Iuda, & faciam eas in lignum unum: & erunt unum in manu eius. Erunt autem ligna super quæ scripseris in manu tua, in oculis eorum. Et dices ad eos, Hæc dicit Dominus Deus: Ecce, ego assumam filios Israel de medio nationum ad quas abierunt: & congregabo eos undique, & adducam eos ad humum suam. Et faciam eos in gentem unam in terra in montibus Israel, & rex unus erit omnibus imperans: & non erunt ultra dua gentes, nec diuidentur amplius in duo regna. Neque polluentur ultra in idolis suis & abominationibus suis, & cunctis iniquitatibus suis: & saluos eos faciam de uniuersis sedibus in quibus peccauerunt, & emundabo eos: & erunt mihi populus, & ego ero eis Deus. Et seruus meus Dauid rex super eos, & pastor unus erit omnium eorum: in iudiciis meis ambulabunt, & mandata mea custodient, & facient ea. Et habitabunt super terram quam dedi seruo meo Iacob, in qua habitauerunt patres vestri: & habitabunt super eam ipsi, & filij eorum, & filij filiorum eorum, usque in sempiternum: & Dauid seruus meus princeps eorum in perpetuum. Et percutiam illis fœdus pacis, pactum sempiternum erit eis: & fundabo eos, & multiplicabo, & dabo sanctificationem meam in medio eorum in perpetuum. Et erit tabernaculum meum in eis: & ero eis Deus, & ipsi erunt mihi populus. Et scient Gentes quia ego Dominus sanctificator Israel, cum fuerit sanctificatio mea in medio eorum in perpetuum.

Ezech. 39, 25

Nunc reducam captiuitatem Iacob, & miserebor omnis domus Israel: & assumam zelum pro nomine sancto meo. Et portabunt confusionem suam, & omnem prauaricationem qua prauaricati sunt in me, cum habitauerint in terra sua confidenter, neminem formidantes, & reduxero eos de populis, & congregauero de terris inimicorum suorum, & sanctificatus fuero in eis in oculis gentium plurimarum. Et scient quia ego Dominus Deus eorum, eo quod transulerim eos in nationes, & congregauerim eos super terram suam, & non dereliquerim quemquam ex eis ibi. Et non abscondam ultra faciem meam ab eis, eo quod effuderim Spiritum meum super omnem domum Israel, ait Dominus Deus.

Regnum

Regnum perpetuum & æternum Vati indicatum, ita ut Deus, qui antea indignum censeret regiam aulam domui suæ coniunctam esse, nunc iam deinceps medius inhabitare ipse sponte velit.

Et dixit ad me: Fili hominis, locus solij mei, & locus vestigiorum pedum meorum, ubi habito in medio filiorum Israel in æternum: & non polluentur ultra domus Israel nomen sanctum meum, ipsi, & reges eorum, in fornicationibus suis, & in ruinis regum suorum, & in excelsis. Qui fabricati sunt limen suum iuxta limen meum, & postes suos iuxta postes meos: & murus erat inter me & eos: & polluerunt nomen sanctum meum in abominationibus quas fecerunt: propter quod contempsi eos in ira mea. Nunc ergo repellant procul fornicationem suam, & ruinas regum suorum à me, & habitabo in medio eorum semper.

Præterea templum ex hominibus diuini Verbi efficientia construendum, in quo Deus perpetuo habitaturus coleretur, sacris atque hostiis in spiritu ac veritate peragendis, numquamque desinentibus, in idem verò perfectissimis, atque acceptis prorsus & gratissimis propter summi Sacerdotis Vncti authoritatem & gratiam, idem Vates visum sibi externis imaginibus diligenter describere iussus est; qui inter cetera portam clausam sibi monstratam refert, qua solus princeps ingressurus erat: id videlicet significans, Publicæ salutis sacrum ab vno illo Vncto semel in consummationem seculorum esse faciendum, neminiq; alij illum ad expiationem publicam patefactum iri aditum.

Fili hominis, hæc dicit Dominus Deus, Hi sunt ritus altaris, in quacunque die fuerit fabricatum: ut efferatur super illud holocaustum, & effundatur sanguis. Et dabis Sacerdotibus & Leuitis, qui sunt de semine Sadoc, qui accedunt ad me, ait Dominus Deus, ut offerant mihi vitulum de armento pro peccato. Et assumes de sanguine eius, pones super quatuor cornua eius, & super quatuor angulos crepidinis, & super coronam in circuitu: & munda bis illud, & expiabis. Et tolles vitulum qui oblati fuerit pro peccato: & combures eum in separato loco domus extra sanctuarium. Et in die secunda offeres hircum caprarum immaculatum pro peccato: & expiabunt altare, sicut expiauerunt in vitulo. Cumque compleueris expians illud, offeres vitulum de armento immaculatum, & arietem de grege immaculatum. Et offeres eos in conspectu Domini: & mittent sacerdotes super eos sal, & offerent eos holocaustum Domino. Septem diebus facies hircum pro peccato quotidie: & vitulum de armento, & arietem de pecoribus immaculatos offerent. Septem diebus expiabunt altare, & mundabunt illud: & implebunt manum eius. Expletis autem diebus, in die octaua & ultra, facient Sacerdotes super altare holocausta vestra, & quæ pro pace offerunt: & placatus ero vobis, ait Dominus Deus.

Et conuerit me ad viam portæ sanctuarij exterioris, quæ respiciebat ad

22 Orientem: & erat clausa. Et dixit Dominus ad me, Porta hæc clausa erit,
 23 non aperietur, & vir non transiet per eam: quoniam Dominus Deus Israel
 24 ingressus est per eam, eritq; clausa principi. Princeps ipse sedebit in ea, & c.
 Ezech. 46, 8. Cumq; ingressurus est princeps, per viam vestibuli portæ ingrediatur, &
 25 per eandem viam exeat. Et cum intrabit populus terra in conspectu Domini
 26 in solennitatibus: qui ingreditur per portam Aquilonis, ut adoret, egredietur
 27 per viam portæ Meridiana: porro qui ingreditur per viam portæ Meridia-
 28 na, egredietur per viam portæ Aquilonis: non reuertetur per viam portæ
 29 per quam ingressus est, sed è regione illius egredietur. Princeps autem in me-
 30 dio eorum cum ingredientibus ingreditur, & cū egredientibus egredietur.

Publicam expiationem & lustrationem hominum generi purissimis Christi liquoribus constituram.

16id. 47.

ET conuertit me ad portam domus, & ecce aquæ egrediebantur subter
 31 limen domus ad Orientem: facies enim domus respiciebat ad Orientem: aquæ
 32 autem descendebant in latus templi dextrum ad Meridiem altaris. Et eduxit
 33 me per viam portæ Aquilonis, & conuertit me ad viam foras portam exte-
 34 riorem, viam quæ respiciebat ad Orientem: & ecce aquæ redundantes à la-
 35 tere dextro. Cum egrederetur vir ad Orientem, qui habebat funiculum in
 36 manu sua, & mensus est mille cubitos: & traduxit me per aquam vsque ad
 37 talos. Rursumq; mensus est mille, & traduxit me per aquam vsque ad genua:
 38 & mensus est mille, & traduxit me per aquam vsque ad renes. Et mensus
 39 est mille, torrentem quem non potui transire: quoniam intumuerant aquæ
 40 profundi torrentis qui non potest transuadari. Et dixit ad me, Certè vidisti
 41 fili hominis. Et eduxit me, & conuertit ad ripam torrentis. Cumq; me con-
 42 uertissem, ecce in ripa torrentis ligna multa nimis ex utraque parte. Et ait
 43 ad me, Aquæ istæ quæ egrediuntur ad tumultum sabuli portæ Orientalis, &
 44 descendunt ad plana deserti, intrabunt mare, & exhibunt, & sanabuntur
 45 aquæ. Et omnis anima viuens quæ serpit quocumque venerit torrentis, viuet:
 46 & erunt pisces multi satis postquam venerint illuc aquæ istæ, & sanabun-
 47 tur: & viuent omnia ad quæ venerit torrentis. Et stabunt super illa piscato-
 48 res, ab Engaddi vsque ad Engallim siccatio sagenarum erit: plurimæ species
 49 erunt piscium eius, sicut pisces maris magni, multitudinis nimia: in littori-
 50 bus autem eius, & in palustribus non sanabuntur, quia in salinas dabuntur.
 51 Et super torrentem orietur in ripis eius ex utraque parte omne lignum po-
 52 miserum: non defluet folium ex eo, & non deficiet fructus eius: per singulos
 53 menses afferet primitiua, quia aqua eius de sanctuario egredientur: & erunt
 54 fructus eius in cibum, & folia eius ad medicinam. Hæc dicit Dominus Deus,
 55 Hic est terminus in quo possidebitis terram in duodecim tribubus Israel:
 56 quia Ioseph duplicem funiculum habet. Possidebitis autem eam singuli aquæ
 57 ut frater suus: super quam leuauit manum meam ut darem patribus vestris:
 58 & cadet terra hæc vobis in possessionem. Hic est autem terminus terræ: ad
 plagam

plagam Septentrionalem, à mari magno via Hethalon, venientibus Sedada, "
 Emath, Berotha, Sabarim, quæ est inter terminum Damasci & confinium "
 Emath, domus Tichon quæ est iuxta terminum Auram. Et erit terminus à "
 mari vsque ad atrium Enon terminus Damasci, & ab Aquilone ad Aqui- "
 lonem, terminus Emath: plaga Septentrionalis. Porro plaga Orientalis de "
 medio Auram, & de medio Damasci, & de medio Galaad, & de medio "
 terra Israel, Iordanis disternans ad mare Orientale, mettemini etiã pla- "
 gam Orientalem. Plaga autem Australis meridiana, à Thamar vsque ad "
 aquas contradietionis Cades: & torrens vsque ad mare magnum: & hæc est "
 plaga ad Meridiem australis. Et plaga maris, Mare magnum à confinio per "
 directum, donec venias Emath: hæc est plaga maris. Et diuidetis terrã istam "
 vobis per tribus Israel: & mittetis eam in hereditatem vobis, & aduenis "
 qui accesserint ad vos, qui genuerint filios in medio vestrum: & erunt vobis "
 sicut indigenæ inter filios Israel: vobiscum diuident possessionem in medio "
 tribuum Israel. In tribu autem quacumque fuerit aduena, ibi dabitis posses- "
 sionem illi, ait Dominus Deus.

Ciuitatem sanctam diuina virtute comparandam, cuius imperium Deus præsens perpetuò moderetur, multis rerum ac verborum figuris à Vate prædictam.

ET hæc nomina tribuum à finibus Aquilonis iuxta viam Hethalon Ezech. 48
 pergentibus Emath, atrium Enan terminus Damasci ad Aquilonem iuxta "
 viam Emath. Et erit ei plaga Orientalis Mare, Dan vna. Et ad terminum "
 Dan, à plaga Orientali vsque ad plagam Maris, Affer vna: & super ter- "
 minum Affer, à plaga Orientali vsque ad plagam Maris, Nephthali vna. Et "
 super terminum Nephthali, à plaga Orientali vsque ad plagam Maris, Ma- "
 nasse vna. Et super terminum Manasse, à plaga Orientali vsque ad plagam "
 Maris, Ephraim vna. Et super terminum Ephraim, à plaga Orientali vsq; "
 ad plagam Maris, Ruben vna. Et super terminum Ruben, à plaga Orientali "
 vsque ad plagam Maris, Iuda vna. Et super terminum Iuda, à plaga Orien- "
 tali vsque ad plagam Maris, erunt primitiæ quas separabitis, viginti quinque "
 vsque ad plagam Maris: & erit sanctuarium in medio eius. Primitiæ quas "
 separabitis Domino: longitudo viginti quinque millibus, & latitudo decem "
 millibus. Hæc autem erunt primitiæ sanctuarij Sacerdotum: ad Aquilonem "
 longitudo viginti quinque millia, & ad Mare latitudinis decem millia, "
 sed & ad Orientem latitudinis decem millia, & ad Meridiem longitudo "
 viginti quinque millia: & erit sanctuarium Domini in medio eius. Sacer- "
 dotibus sanctuarium erit de filiis Sadoc, qui custodierunt ceremonias meas, "
 & non errauerunt cū errarent filij Israel, sicut errauerunt & Leuitæ. "
 Et erunt eis primitiæ de primitiis terræ sanctum sanctorum, iuxta termi- "
 num Leuitarum. Sed & Leuitis similiter iuxta fines Sacerdotum viginti- "
 quinque

„ quinque millia longitudinis, & latitudinis decem millia. Omnis longitudo,
 „ viginti & quinque millium, & latitudo decem millium. Et non venunda-
 „ bunt ex eo, neque mutabunt, neque transferentur primitie terra, quia san-
 „ ctificata sunt Domino. Quinque millia autem que supersunt in latitudine
 „ per viginti quinque millia, prophana erunt urbis in habitaculum, & in sub-
 „ urbana: & erit ciuitas in medio eius. Et ha mensura eius: Ad plagam Septen-
 „ trionalem, quingenta & quatuor millia: & ad plagam Meridianam, quin-
 „ genta & quatuor millia: & ad plagam Orientalem, quingenta & quatuor
 „ millia: & ad plagam Occidentalem, quingenta & quatuor millia. Erunt au-
 „ tem suburbana ciuitatis, ad Aquilonem ducenta quinquaginta, & ad Me-
 „ ridiem ducenta quinquaginta, & ad Orientem ducenta quinquaginta mil-
 „ lia, & ad Mare ducenta quinquaginta. Quod autem reliquum fuerit in lon-
 „ gitudine secundum primitias sanctuarij, decem millia in Orientem, & de-
 „ cem millia in Occidentem, erunt sicut primitie sanctuarij: & erunt fruges
 „ eius in panes his qui seruiunt ciuitati. Seruientes autem ciuitati, operabun-
 „ tur, ex omnibus tribubus Israel. Omnes primitie, viginti quinque millium,
 „ per viginti quinque millia in quadrum, separabuntur in primitias sanctua-
 „ rij, & in possessionem ciuitatis. Quod autem reliquum fuerit, principis erit
 „ ex omni parte primitiarum sanctuarij, & possessionis ciuitatis e regione vi-
 „ ginti quinque millium primitiarum vsque ad terminum Orientalem: sed &
 „ ad Mare e regione viginti quinque millium vsque ad terminum Maris, si-
 „ militer in partibus principis erit: & erunt primitie sanctuarij, & sanctua-
 „ rium templi in medio eius. De possessione autem Leuitarum, & de possessio-
 „ ne ciuitatis in medio partium principis erit: in terminum Iuda, & in ter-
 „ minum Benjamin, & ad principem pertinebit. Et reliquis tribubus, a pla-
 „ ga Orientali vsque ad plagam Occidentalem, Benjamin vna. Et contra ter-
 „ minum Benjamin, a plaga Orientali vsque ad plagam Occidentalem, Simeon
 „ vna. Et super terminum Simeonis, a plaga Orientali vsque ad plagam Occi-
 „ dentalem, Issachar vna. Et super terminum Issachar, a plaga Orientali vsq;
 „ ad plagam Occidentalem, Zabulon vna. Et super terminum Zabulon, a pla-
 „ ga Orientali vsque ad plagam Maris, Gad vna. Et super terminum Gad, ad
 „ plagam Austris in Meridiem: & erit finis de Thamar, vsque ad aquas con-
 „ traditionis Cades, hereditas contra mare magnum. Hac est terra quam
 „ mittetis in sortes tribubus Israel: & ha partitiones earum, ait Dominus
 „ Deus. Et hi egressus ciuitatis: A plaga Septentrionali quingentos & qua-
 „ tuor millia mensurabis. Et porta ciuitatis omnibus tribubus Israel, porte
 „ tres a Septentrione, porta Ruben vna, porta Iuda vna, porta Leui vna. Et
 „ ad plagam Orientalem, quingentos & quatuor millia: & porta tres, porta
 „ Ioseph vna, porta Benjamin vna, porta Dan vna. Et ad plagam Meridia-
 „ nam, quingentos & quatuor millia metieris: & porta tres, porta Simeo-
 „ nis vna, porta Issachar vna, porta Zabulon vna. Et ad plagam Occidenta-
 „ lem, quingentos & quatuor millia, & porta eorum tres, porta Gad vna,
 „ porta

„ porta Aser vna, porta Nephthali vna. Per circuitum, decem & octo mil-
 „ lia: & nomen ciuitatis ex illa die, DOMINVS IBIDEM.

„ Salutis publice Ministrum ac Pontificem, certissimis ora-
 „ culis promissum, fide ac poenitentiae serio studio ex-
 „ spectandum Vates commendauerunt.

„ DICITE fratribus vestris, Populus meus: & sorori vestrae, Miseri-
 „ cordiam consecuta.

„ Et erit in illa die, ait Dominus: vocabit me Vir meus, & non vocabit me
 „ ultra Baghalim. Et auferam nomina Baghalim de ore eius, & non recordabi-
 „ tur ultra nominis eorum. Et percutiam cum eis foedus in die illa cum bestia
 „ agri, & cum volucre caeli, & cum reptili terrae: & arcum, & gladium, &
 „ bellum conteram de terra: & dormire eos faciam fiducialiter. Et sponsabo te
 „ mihi in sempiternum: & sponsabo te mihi in iustitia & iudicio, & in mise-
 „ ricordia & miserationibus. Et sponsabo te mihi in fide: & scies quia ego Do-
 „ minus. Et erit in die illa, exaudiam, dicit Dominus, exaudiam caelos, & illi
 „ exaudient terram. Et terra exaudiet triticum, & vinum, & oleum: & hac
 „ exaudiet Iezrahel. Et seminabo eam mihi in terram, & miserebor eius
 „ quae fuit absque misericordia. Et dicam non populo meo, Populus meus es tu:
 „ & ipse dicet, Deus meus es tu.

„ In tribulatione sua manere consurgent ad me, Venite, & reuertamur ad
 „ Dominum: quia ipse cepit, & sanabit nos: percutiet, & curabit nos. Viuis-
 „ cabit nos post duos dies: in die tertia suscitabit nos, & viuemus in conspectu
 „ eius. Sciemus, sequemurque, ut cognoscamus Dominum: quasi diluculum pra-
 „ paratus est egressus eius, & veniet quasi imber nobis temporaneus & sero-
 „ tinus terra.

„ Seminate vobis in iustitia, & metite in ore misericordiae, innouate vo-
 „ bis nouale, tempus autem requirendi Dominum, cum venerit qui docebit
 „ vos iustitiam.

„ Post Dominum ambulabunt, quasi leo rugiet, quia ipse rugiet. Et formi-
 „ dabunt filij maris, & aduolabunt quasi auis ex Aegypto, & quasi columba de
 „ terra Assyriorum, & collocabo eos in domibus suis, dicit Dominus.

„ Nolite timere terra, exulta & letare: quia magnificauit Dominus ut face-
 „ ret. Nolite timere animalia regionis: quia germinauerunt speciosa deserti,
 „ quia lignum attulit fructum suum, ficus & vinea dederunt virtutem suam.
 „ Et filij Sion exultate, & letamini in Domino Deo vestro: quia dedit vobis
 „ doctorem iustitiae, & descendere faciet ad vos imbrem matutinum & sero-
 „ tinum sicut in principio. Et implebuntur areae frumento, & redundabunt
 „ torcularia vino & oleo. Et reddam vobis annos quos comedit locusta, bru-
 „ chus, & rubigo, & eruca: fortitudo mea magna, quam misi in vos. Et com-
 „ edetis vescentes, & saturabimini: & laudabitis nomen Domini Dei ve-
 „ stri qui fecit mirabilia vobiscum: & non confundetur populus meus in sem-
 „ piter-

piternum. Et scietis quia in medio Israel ego sum: & ego Dominus Deus
 vester, & non est amplius: & non confundetur populus meus in aeternum.
 Et erit post hæc: effundam Spiritum meum super omnem carnem: & pro-
 phetabunt filij vestri & filia vestra: senes vestri somnia somniant, & iu-
 uenes vestri visiones videbunt. Sed & super seruos meos & ancillas in die-
 bus illis effundam Spiritum meum. Et dabo prodigia in celo, & in terra,
 sanguinem, & ignem, & vaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras, & lu-
 na in sanguinem: antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Et
 erit: omnis qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit: quia in monte Sion
 & in Ierusalem erit saluatio, sicut dixit Dominus, & in residuis quos Do-
 minus vocauerit.

Isa. 1.

Quia ecce in diebus illis, & in tempore illo cum conuertero captiuitatem
 Iuda & Ierusalem: Congregabo omnes Gentes, & deducam eas in vallem
 Iosaphat: & disceptabo cum eis ibi super populo meo, & hereditate mea Is-
 rael, quos disperferunt in nationibus, & terram meam diuiserunt. Et super
 populum meum miserunt sortem: & posuerunt puerum in prostibulam, &
 puellam vendiderunt pro vino ut biberent. Verum quid mihi & vobis Ty-
 rus & Sidon, & omnis terminus Palaesthinorum? numquid ultionem vos
 reddetis mihi? & si vlciscimini vos contra me, cito velociter reddam vici-
 tudinem vobis super caput vestrum. Argentum enim meum & aurum
 tulistis: & desiderabilia mea, & pulcherrima intulistis in delubra vestra. Et
 filios Iuda, & filios Ierusalem vendidistis filiis Græcorum, ut longè facere-
 tis eos de finibus suis. Ecce ego suscitabo eos de loco in quo vendidistis eos: &
 conuertam retributionem vestram in caput vestrum. Et vendam filios ve-
 stros & filias vestras in manibus filiorum Iuda, & venundabunt eos Sabais,
 genti longinquæ, quia Dominus locutus est. Clamate hoc in Gentibus, sancti-
 ficate bellum, suscite robustos: accedant, ascendant omnes viri bellatores.
 Concidite aratra vestra in gladios, & ligones vestros in lanceas. Infirmus
 dicat, quia fortis ego sum. Erumpite, & venite omnes gentes de circuitu, &
 congregamini: ibi occumbere faciet Dominus robustos tuos. Consurgant, &
 ascendant Gentes in vallem Iosaphat: quia ibi sedebo, ut iudicem omnes gen-
 tes in circuitu. Mittite falces, quoniam maturauit messis: venite, & descen-
 dite, quia plenum est torcular, exuberant torcularia: quia multiplicata est
 malitia eorum. Populi populi in valle concisionis: quia iuxta est dies Domini
 in valle concisionis. Sol & luna obtenebrati sunt: & stella retraxerunt splen-
 dorem suum. Et Dominus de Sion rugiet, & de Ierusalem dabit vocem suam:
 & mouebuntur caeli & terra, & Dominus spes populi sui, & fortitudo fi-
 liorum Israel. Et scietis quia ego Dominus Deus vester habitans in Sion in
 monte sancto meo: & erit Ierusalem sancta, & alieni non transibunt per eam
 amplius. Et erit in die illa: stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent la-
 ctis: & per omnes riuos Iuda ibunt aqua: & fons de domo Domini egredia-
 tur, & irrigabit torrentem spinarum. Aegyptus in desolationem erit, &
 Idu-

Idumæa in desertum perditionis: pro eo quod iniquè egerint in filios Iuda, &
 effuderint sanguinem innocentem in terra sua. Et Iudæa in aeternum ha-
 bitabitur, & Ierusalem in generationem & generationem. Et mundabo san-
 guinem eorum, quem non mundaueram. Et Dominus comorabitur in Sion.
 In die illa suscitabo tabernaculum Dauid, quod cecidit: & reedificabo aper-
 turas murorum eius, & ea quæ corruerant, instaurabo: & reedificabo eum
 sicut in diebus antiquis. Ut possideant reliquias Idumææ, & omnes nationes,
 eo quod inuocatum sit nomen meum super eos: dicit Dominus faciens hæc.
 Ecce dies veniunt, dicit Dominus: & comprehendet arator messorum, &
 calcator vine mittentem semen: & stillabunt montes dulcedinem, & omnes
 colles culti erunt. Et conuertam captiuitatem populi mei Israel: & edificabunt
 ciuitates desertas, & inhabitabunt: & plantabunt vineas, & bibent vinum
 earum: & facient hortos, & comedent fructus eorum. Et plantabo eos super
 humum suam: & non euellim eos ultra de terra sua quam dedi eis, dicit
 Dominus Deus tuus.

Amos 9.

Et in monte Sion erit saluatio, & erit S ANCTVS: & possidebit domus
 Iacob eos qui se possiderant. Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioseph flā-
 ma, & domus Esau stipula: & succendentur in eam, & deuorabunt eos: &
 non erunt reliquie domus Esau, quia Dominus locutus est. Et hereditabunt
 ij qui ad Austrum sunt, montem Esau, & qui in campestribus Philisthim:
 & possidebunt regionem Ephraim, & regionem Samarie: & Benjamin pos-
 sidebit Galaad. Et transmigratio exercitus huius filiorum Israel, omnia Cha-
 nanæorum usque ad Sareptam: & transmigratio Ierusalem, quæ in Bospho-
 ro est, possidebit ciuitates Austri. Et ascendent saluatores in montem Sion iu-
 dicare montem Esau: ET ERIT DOMINO REGNUM.

Abd. 1.

Et erit, in nouissimo dierum erit mons domus Domini preparatus in ver-
 tice montium, & sublimis super colles: & fluent ad eum populi. Et propera-
 bunt gentes multe, & dicent, Venite, ascendamus ad montem Domini, &
 ad domum Dei Iacob: & docebit nos de viis suis, & ibimus in semitis eius:
 quia de Sion egredietur lex, & Verbum Domini de Ierusalem. Et iudicabit
 inter populos multos, & corripiet gentes fortes usque in longinquum: &
 concident gladios suos in vomeres, & hastas suas in ligones: non sumet gēs
 aduersus gentem gladium, & non discent ultra belligerare. Et sedebit vir
 subius vineam suam, & subius ficum suam, & non erit qui deterreat: quia
 os Domini exercituum locutum est. Quia omnes populi ambulabunt vnus-
 quisque in nomine Dei sui: nos autem ambulabimus in nomine Domini Dei
 nostri in aeternum & ultra. In die illa, dicit Dominus, congregabo claudi-
 cantem: & eam quam eieceram, colligam, & quam afflixeram. Et ponam
 claudicantem in reliquias: & eam quæ laborauerat, in gentem robustam. &
 regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex hoc nunc & usque in aeternum.

Mich. 4.

Surge, & tritura filia Sion: quia cornu tuum ponam ferreum, & ungu-
 las tuas ponam areas: & comminues populos multos, & interficies Do-

Is. 4. 1.

394
Mich. 5. *mino rapinas eorum, & fortitudinem eorum Domino uniuersa terra.*

Et tu Bethlehem Ephrata, paruulus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel, & egressus eius ab initio, a diebus aeternitatis. Propter hoc dabit eos usque ad tempus in quo parturiens pariet: reliquiae fratrum eius conuertentur ad filios Israel. Et stabit, & pascet in fortitudine Domini, in sublimitate nominis Domini Dei sui. Et conuertentur: quia nunc magnificabitur usque ad terminos terra: & erit iste pax.

Et erunt reliquiae Iacob in medio populorum multorum quasi ros à Domino, & quasi stilla super herbam, quae non expectat virum, & non profolatur filios hominum.

Ibid. 7.

Ne lateris inimica mea super me, quia cecidi: consurgam cum sedero in tenebris, Dominus lux mea est. Iram Domini portabo, quoniam peccavi ei: donec causam meam iudicet, & faciat iudicium meum: educet me in lucem, videbo iustitiam eius. Et aspiciet inimica mea, & operietur confusione: quia dicit ad me, Ubi est Dominus Deus tuus? Oculi mei videbunt in eam: nunc erit in conculcationem, ut lutum platearum. Dies ut adificentur maceriae tuae: in die illa longè fiet lex. In die illa, & usque ad te ueniet Assur, & usque ad ciuitates munitas: & à ciuitatibus munitis usque ad flumen, & ad mare de mari, & ad montem de monte. Et terra erit in desolationem propter habitatores suos, & propter fructum cogitationum eorum. Pasce populum tuum in uirga tua, gregem hereditatis tuae, habitantes solos in saltu, in medio Carmeli: pascentur Basan & Galaad iuxta dies antiquos. Secundum dies egressus tuae de terra Aegypti ostendam ei mirabilia. Videbunt gentes, & confundentur super omni fortitudine sua: ponent manum super os, aures eorum surda erunt. Lignent puluerem sicut serpens, uelut reptilia terrae proturbantur de adibus suis: Dominum Deum nostrum desiderabunt, & timebunt te. Quis Deus similis tui, qui auferis iniquitatem, & transis peccatum reliquiarum hereditatis tuae? non immittet ultra furorem suum, quoniam uolens misericordiam est. Reuertetur, & miserebitur nostri: deponet iniquitates nostras, & proiciet in profundum maris omnia peccata nostra. Dabis ueritatem Iacob, misericordiam Abraham: quae iurasti patribus nostris à diebus antiquis.

Habac. 1.

Ficus non florebit, & non erit germen in uineis: mentietur opus oliuae, & arua non afferent cibum: ascindetur de ouili pecus, & non erit armentum in praesepibus. Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo. Deus Dominus fortitudo mea, & ponet pedes meos quasi ceruorum: & super excelsa mea deducet me victor in psalmis canentem.

Soph. 3.

Quapropter expecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meae in futurum, quia iudicium meum ut congregem Gentes, & colligam regna: & effundam super eos indignationem meam, omnem iram furoris mei: in igne enim zeli mei deuorabitur omnis terra. Quia tunc reddam populis labium electum, ut inuocent omnes in nomine Domini, & seruiant ei humero uno.

Vltra

Vltra flumina Aethiopia, inde supplices mei filij dispersorum meorum deferent munus mihi. In die illa non confundèris super cunctis adinventionibus tuis, quibus praeuaricata es in me: quia tunc auferam de medio tui magniloquos superbiae tuae, & non adicies ex altari amplius in monte sancto meo. Et derelinquam in medio tui populum pauperem & egenum: & sperabunt in nomine Domini. Reliquiae Israel non facient iniquitatem, nec loquentur mendacium, & non inuenietur in ore eorum lingua dolosa: quoniam ipsi pascentur & accubabunt, & non erit qui exterreat. Lauda filia Sion, iubila Israel: laetari & exulta in omni corde filia Ierusalem. Abstulit Dominus iudicium tuum, auertit inimicos tuos: rex Israel Dominus in medio tui, non timebis malum ultra. In die illa dicitur Ierusalem, Noli timere: Sion, non dissoluentur manus tuae. Dominus Deus tuus in medio tui fortis, ipse saluabit: gaudebit super te in laetitia, silebit in dilectione tua, exultabit super te in laude. Nugas qui a lege recesserant, congregabo, quia ex te erant: ut non ultra habeas super eis opprobrium. Ecce ego interficiam omnes qui affligerunt te in tempore illo, & saluabo claudicantem, & eam quae eiecita fuerat, congregabo: & ponam eos in laudem & in nomen, in omni terra confusionis eorum. In tempore illo quo adducam vos, & in tempore quo congregabo vos: dabo enim vos in nomen, & in laudem omnibus populis terrae, cum conuertero captiuitatem uestram coram oculis uestris, dicit Dominus.

Et factum est uerbum Domini secundo ad Haggaeum, in uicesima & quarta mensis, dicens: Loquere ad Zorobabel ducem Iuda, dicens: Ego mouebo calum pariter & terram. Et subuertam solium regnorum, & conteram fortitudinem regni Gentium: & subuertam quadrigam & ascensorem eius: & descendent equi, & ascensores eorum, uir in gladio fratris sui. In die illa, dicit Dominus exercituum, assumam te Zorobabel fili Salathiel serue meus, dicit Dominus, & ponam te quasi signaculum, quia te elegi, dicit Dominus exercituum.

Hac ait Dominus exercituum, dicens: ECCE VIR ORIENS NOMEN EIVS: & subter eum orietur, & adificabit templum Domino. Et ipse exstruet templum [uerum] Domino, & ipse portabit gloriam [efficientia & regni] & sedebit, & dominabitur super solio suo, & erit Sacerdos super solio suo, & consilium pacis erit inter illos duos [qui uenerunt] Et corona erunt Helem, & Tobia, & Idaia, & Hen filio Sophonia memoriale in templo Domini. Et qui procul sunt, uenient, & adificabunt in templo Domini, & scietis quia Dominus exercituum misit me ad uos. Erit autem hoc si auditu audieritis uocem Domini Dei uestri [fidem & poenitentiam postulantia].

Hac dicit Dñs Deus exercituum, Si uidebitur difficile in oculis reliquiarum populi huius in diebus illis, numquid in oculis meis difficile erit, dicit Dominus exercituum? Hac dicit Dominus exercituum, Ecce ego saluabo populum meum de terra Orientis, & de terra Occasus Solis. Et adducam eos,

& habitabunt in medio Ierusalem: & erunt mihi in populum, & ego ero
 eis in Deum in veritate & in iustitia. Hac dicit Dominus exercituum, Con-
 fortentur manus vestra, qui auditis in his diebus sermones istos per os Pro-
 phetarum in die qua fundata est domus Domini exercituum, ut templum
 edificaretur. Siquidem ante dies illos merces hominum non erat, nec merces
 iumentorum erat, neque introeunti neque exeunti erat pax pro tribulatione:
 & dimisi omnes homines unumquemque contra proximum suum. Nunc au-
 tem non iuxta dies priores ego faciam reliquias populi huius, dicit Dominus
 exercituum, sed semen pacis erit: vinea dabit fructum suum, & terra dabit
 germen suum, & cali dabunt rorem suum: & possidere faciam reliquias po-
 puli huius vniuersa hac. Et erit: sicut eratis maledictio in Gentibus, domus
 Iuda & domus Israel: sic saluabo vos, & eritis benedictio: nolite timere, con-
 fortentur manus vestra. Quia hac dicit Dominus exercituum, Sicut cogi-
 tavi ut affligerem vos, cum ad iracundiam prouocassent patres vestri me,
 dicit Dominus exercituum, & non sum misertus: sic conuersus cogitavi in
 diebus istis ut benefaciam domui Iuda & Ierusalem: nolite timere. Hac
 sunt ergo verba quae facietis: Loquimini veritatem vnusquisque cum proxi-
 mo suo: veritatem & iudicium pacis iudicate in portis vestris. Et vnusquis-
 que malum contra amicum suum ne cogitetis in cordibus vestris, & iura-
 mentum mendax ne diligatis. omnia enim hac sunt quae odi dicit Dominus.
 Et factum est verbum Domini exercituum ad me, dicens, Hac dicit Domi-
 nus exercituum, Ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium septimi,
 & ieiunium decimi erit domui Iuda in gaudium & in letitiam, & in so-
 lennitates praclaras: veritatem tantum & pacem diligite. Hac dicit Do-
 minus exercituum, Usquequo veniant populi, & habitent in ciuitatibus mul-
 tis, & vadant habitatores vnus ad alterum, dicentes: Eamus, & deprece-
 mur faciem Domini, & quaramus Dominum exercituum, vadam etiã ego.
 Et venient populi multi, & gentes robustae ad querendum Dominum exer-
 cituum in Ierusalem, & deprecandam faciem Domini. Hac dicit Dominus
 exercituum, In diebus illis, in quibus apprehendent decem homines ex omni-
 bus linguis Gentium, & apprehendent simbriam viri Iudaei, dicentes: Ibi-
 mus vobiscum: audiuimus enim quoniam Deus vobiscum est.

Zachar. 9.

Exulta satis filia Sion, iubila filia Ierusalem: ECCE REX TVVS ve-
 niet tibi iustus & saluator: ipse pauper & ascendens super asinum, & super
 pullum filium asinae. Et disperdam quadrigam ex Ephraim, & equum de Ie-
 rusalem, & dissipabitur arcus belli: & loquetur pacem Gentibus, & potestas
 eius à mari vsque ad mare, & à fluminibus vsque ad fines terrae. Tu quoque
 in sanguine testamenti tui emisisti vinclos tuos de lacu in quo non est aqua.
 Conuertimini ad munitionem vinciti spei, hodie quoque annuncians dupli-
 cia reddam tibi. Quoniam extendi mihi Iudam quasi arcum, impleni Eph-
 raim: & suscitabo filios tuos Sion super filios tuos Graecia, & ponam te quasi
 gladium fortium. Et Dominus Deus super eos videbitur, & exhibit ut ful-
 gur

gur iaculum eius: & Dominus Deus in tuba canet, & vadet in turbine Au-
 stri. Dominus exercituum proteget eos: & deuorabunt, & subiicient lapidi-
 bus funda: & bibentes inebriabuntur quasi à vino, & replebuntur ut phia-
 lae, & quasi cornua altaris. Et saluabit eos Dominus Deus eorum in die illa,
 ut gregem populi sui: quia lapides sancti eleuabuntur super terram eius. Quid
 enim bonum eius est, & quid pulchrum eius: nisi frumentum electorum, &
 vinum germinans virgines?

Et confortabo domum Iuda, & domum Ioseph saluabo: & conuertam eos, Zachar. 10.
 quia miserebor eorum. & erunt sicut fuerunt quando non proieceram eos:
 ego enim Dominus Deus eorum, & exaudia eos. Et erunt quasi fortes Eph-
 raim, & letabitur cor eorum quasi à vino: & filij eorum videbunt, & leta-
 buntur, & exultabit cor eorum in Domino. Sibilabo eis, & congregabo illos,
 quia redemi eos: & multiplicabo eos sicut antè fuerant multiplicati. Et se-
 minabo eos in populis, & de longè recordabuntur mei: & viuent cum filiis
 suis, & reuertentur. Et reducam eos de terra Aegypti, & de Assyris con-
 gregabo eos: & ad terram Galaad & Libani adducam eos: & non inuenie-
 tur eis locus: & transibit in maris freto, & percutiet in mari fluctus, & con-
 fundentur omnia profunda fluminis: & humiliabitur superbia Assur, &
 sceptrum Aegypti recedet. Confortabo eos in Domino, & in nomine eius am-
 bulabunt, dicit Dominus.

Et saluabit Dominus tabernacula Iuda, sicut in principio: ut non magni- Ibid. 11.
 ficè gloriatur domus Dauid, & gloria habitantium Ierusalem contra Iudam. In die illa proteget Dominus habitatores Ierusalem: & erit qui offenderit
 ex eis in die illa, quasi Dauid: & domus Dauid quasi Dei, sicut Angelus
 Domini in conspectu eorum. Et erit in die illa: quarum conterere omnes
 Gentes quae veniunt contra Ierusalem. Et effundam super domum Dauid,
 & super habitatores Ierusalem Spiritum gratiae & precum: & aspicient
 ad me, quem confixerunt: & plangent eum planctu quasi super unigenitum,
 & dolebunt super eum ut doleri solet in morte primogeniti.

In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ierusalem, in Ibid. 13.
 ablutionem peccatoris & menstruae.

Et erunt in omni terra, dicit Dominus, partes duae in ea disperdentur & Ibidem.
 & deficient: tertia pars relinquetur in ea. Et ducam tertiam partem per
 ignem [separationis & expiationis] & vram eos sicut vritur argentum: &
 probabo eos sicut probatur aurum. Ipse vocabit nomen meum, & ego exau-
 diam eum. Dicam, Populus meus es, & ipse dicet, Dominus meus.

Et erit dies vna quae nota est Domino, non dies neque nox: & in tempore Ibid. 14.
 vesperti erit lux. Et erit in die illa: exhibunt aqua viua de Ierusalem, media
 earum ad mare Orientale, & media earum ad mare nouissimum: in aestate &
 in hieme erunt. Et erit Dñs rex super omnem terram: in die illa erit Dominus
 vnus, & erit nomen eius vnus. Et reuertetur omnis terra vsque ad deser-
 tum, de colle Remmon ad Austrum Ierusalem: & exaltabitur, & habita-

bit in loco suo, à porta Benjamin usque ad locum portæ prioris, usque ad portam angulorum: à turri Hananeel usque ad torcularia regis. Et habitabunt in ea, & anathema non erit amplius, sed sedebit Ierusalem secunda.

Malach. 1. Ecce venit, dicit Dominus exercituum: & quis poterit cogitare diem aduentus eius, & quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum: & sedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & colabit eos quasi aurum & quasi argentum, & erunt Domino offerentes sacrificia in iustitia, & placebit Domino sacrificium Iuda & Ierusalem sicut dies seculi, & sicut anni antiqui.

Ibid. 1. Et erunt mihi, ait Dominus exercituum, in die qua ego facio, in peculium: & parcam eis, sicut parcat vir filio suo seruienti sibi. Et conuertimini, & videtis quid sit inter iustam & impium: & inter seruientem Deo, & non seruientem ei.

Ibid. 4. Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol iustitia, & sanitas in penis eius: & egrediemini, & salietis sicut vituli de armento. Et calcabitis impios, cum fuerint cinis sub planta pedum vestrorum in die qua ego facio, dicit Dominus exercituum.

Atque loci hi ex Vatium responsis excerpti & indicati, ceteris qui plurimi supersunt de hac promissi diuini ratione, constantia, & magnitudine, argumenti aperti ac patenti vice abunde satis fuerint: isdem adiuncta breuis, quam meditamur, commentatio, obscurioris interdum sermonis elucidationem præstabit.

De testimoniis & oraculis in Psalmorum libro frequentissimis.

CAPVT XVI.

LONGISSIMAM profectò telam ordiri ac texere cogemur, si oracula omnia, quæ à Davide Rege ac Vate, alijsq; Psalmorum conditoribus, de diuino dono, atque salutis humana arcano promisso decantata sunt, citare constituissemus, cum nullum ferè ex illis carminibus excipi possit, cuius vel totum, vel præcipuum argumentum in hanc rem omnium, quæ celebrantur, maximam tendere non adnotetur: id quod & alij ante nos, & nostra etiam memoria complures indicarunt, & nos aliàs non otiosè aut negligenter ostendisse nobis videmur. Verùm quoniam hoc etiam sacrorum scriptorum genus ad partes quoque suas à Dei Filio vocatum accepimus, nonnullam ex eodem fonte riuulorum portionem in hunc hortum deriuare opportunū fuerit, illud cum primis animo ac mente recolentibus nobis, quod ante citanda ex alijs Vatibus responsa præfati commune huius rationis argumentum describebamus.

Psal. 18. Cali enarrant gloriam Dei, & opera manu eius annunciat firmamentum. Dies diei eructat verbum: & nox nocti indicat scientiam.

Non

Non sunt loquelæ neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terra verba eorum.

In sole posuit tabernaculum suum: & ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Exultauit ut gigas ad currendam viam, à summo calo egressio eius. Et occursum eius usque ad summum eius: nec est qui se abscondat à calore eius. Lex Domini immaculata, conuertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis. Iustitiæ Domini recta, lætificantes corda: præceptum Domini lucidum, illuminans oculos. Timor Domini sanctus, permanens in seculum seculi: iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa. Desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum, & dulciora super mel & fauam. Etenim seruus tuus custodit ea, in custodiendis illis retributio multa. Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me, & ab alienis parce seruo tuo. Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, & emundabor à delicto maximo. Et erunt ut complacent eloquia oris mei: & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper, Domine adiutor meus, & redemptor meus.

BEATI quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum, nec est in spiritu eius dolus.

EXULTATE iusti in Domino: rectos decet collaudatio. Confitemini Domino in cithara: in psalterio decem choridarum psallite illi. Cantate ei canticum nouum: bene psallite ei in vociferatione. Quia rectum est verbum Domini, & omnia opera eius in fide. Diligit misericordiam & iudicium: misericordia Domini plena est terra.

ECCE oculi Domini super metuentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius. Ut eruat à morte animas eorum, & alat eos in fame. Anima nostra sustinet Dominum, quoniam adiutor & protector noster est. Quia in colatabitur cor nostrum: & in nomine sancto eius sperauimus. Fiat misericordia tua Domine super nos, quemadmodum sperauimus in te.

QUEMADMODVM desiderat ceruus ad fontes aquarum: ita desiderat anima mea ad te Deus. Sittuit anima mea ad Deum fontem viuum: quando veniam & apparebo ante faciem Dei. Fuerunt mihi lachryma mea panis die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, Vbi est Deus tuus? Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam, quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei, in voce exultationis & confessionis, sonus epulantis. Quare tristis es anima mea? & quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi: salutare vultus mei, & Deus meus. Ad me ipsum anima mea conturbata est: propterea memor ero tui de terra Iordanis & Hermonim, à monte modico. Abyssus abyssum inuocat in voce cataractarum tuarum. Omnia excelsa tua, & fluctus tui, super me transierunt. In die mandauit Dominus misericordiam suam,

33 Et nocte canticum eius. Apud me, oratio Deo vita mea, dicam Deo, Sus-
 34 ceptor meus es. Quare oblitus es mei? Et quare contristatus incedo, dum
 35 affligit me inimicus? Dum confringuntur ossa mea, exprobrauerunt mi-
 36 hi qui tribulant me inimici mei: Dum dicunt mihi per singulos dies, Vbi
 37 est Deus tuus? quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in
 38 Deo, quoniam adhuc confitebor illi: salutare vultus mei, & Deus meus.

Psal. 51.

ASPERGES me Domine hyssopo, & mundabor: lauabis me, & super
 39 niuem dealbabor. Auditui meo dabis gaudium & letitiam, & exulta-
 40 bunt ossa humiliata. Auerte faciem tuam a peccatis meis: & omnes ini-
 41 quitates meas dele. Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum in-
 42 noua in visceribus meis. Ne proicias me a facie tua, & spiritum sanctum
 43 tuum ne auferas a me. Docebo iniquos vias tuas: & impij ad te conuertem-
 44 tur. Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meae: & exultabit lin-
 45 gua mea iustitiam tuam. Domine, labia mea aperies: & os meum annun-
 46 ciabit laudem tuam. Quoniam, si voluisses sacrificium, dedissem utique:
 47 holocaustum non deleetaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor
 48 contritum & humiliatum Deus non despicies. Benigne fac in bona vo-
 49 luntate tua Sion: ut aedificentur muri Ierusalem [superna visionis].
 50 Tunc acceptabis sacrificium iustitia, oblationes & holocausta: tunc impo-
 51 nent super altare tuum vitulos.

Ibid. 66.

DEVS misereatur nostri, & benedicat nobis: illuminet vultum suum su-
 52 per nos, & misereatur nostri. Ut cognoscamus in terra viam tuam, in om-
 53 nibus gentibus salutare tuum. Confiteantur tibi populi Deus, confitean-
 54 tur tibi populi omnes. Latentur & exultent gentes, quoniam iudicas po-
 55 pulos in equitate, & gentes in terra dirigis. Confiteantur tibi populi Deus,
 56 confiteantur tibi populi omnes: terra dedit fructum suum. Benedicat nos Deus
 57 Deus noster, benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terra.

Ibid. 79. 11.

DEVS virtutum conuertere: respice de caelo, & vide, & visita vineam
 58 istam. Et perfice eam quam plantauit dextera tua: & super filium homi-
 59 nis quem confirmasti tibi. Incensa igni & suffossa ab increpatione vultus
 60 tui peribunt. Fiat manus tua super virum dextera tua: & super filium
 61 hominis quem confirmasti tibi. Et non discedimus a te: viuificabis nos: &
 62 nomen tuum inuocabimus. Domine Deus virtutum conuerte nos, & osten-
 63 de faciem tuam, & salui erimus.

Ibid. 84.

BENEDIXISTI Domine terram tuam: auertisti captiuitatem Iacob.
 64 Remisisti iniquitatem plebis tuae: operuisti omnia peccata eorum. Mi-
 65 rigasti omnem iram tuam: auertisti ab ira indignationis tuae. Conuerte
 66 nos Deus salutaris noster: & auerte iram tuam a nobis. Nunquid in eter-
 67 num irasceris nobis? aut extēdes iram tuam a generatione in generationem?
 68 Deus tu conuersus viuificabis nos: & plebs tua letabitur in te.
 69 Ostende nobis Domine misericordiam tuam: & salutare tuum da nobis.
 70 Audiam quid loquatur in me Deus: quoniam loquetur pacem in plebem
 suam.

suam. Et super sanctos suos, & in eos qui conuertuntur ad cor.
 Veruntamen prope timentes eum salutare ipsius: ut inhabitet gloria in
 terra nostra. Misericordia & veritas obuauerunt sibi: iustitia & pax
 osculatae sunt. Veritas de terra orta est: & iustitia de caelo prospexit.

Etenim Dominus dabit benignitatem: & terra nostra dabit fructum
 suum. Iustitia ante eum ambulabit: & ponet in via gressus suos.

MISERICORDIAS Domini in aeternum cantabo.

Psal. 88.

In generatione & generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo.

Quoniam dixisti, In aeternum misericordia aedificabitur: in calis prapa-
 rabitur veritas tua in eis. Disposui testamentum electis meis, iuravi Da-
 uid seruo meo, usque in aeternum praparabo semen tuum. Et aedificabo
 in generatione & generationem sedem tuam.

CONVERTERE Domine, usquequo? & deprecabilis esto super ser-
 uos tuos. Repleti sumus manè misericordia tua: & exultauimus, & letati
 sumus omnibus diebus nostris. Letati sumus pro diebus quibus nos humili-
 lasti, annis quibus vidimus mala. Respice in seruos tuos, & in opera tua,
 & dirige filios eorum. Et sit splendor Domini Dei nostri super nos, &
 opera manuum nostrarum dirige super nos, & opus manuum nostrarum dirige.

Psal. 89. 11.

Enthusiasmus Prophetarum in expectatum salutis tempus.

CANTATE Domino canticum nouum: quia mirabilia fecit.

Psal. 96.

Saluauit sibi dextera eius, & brachium sanctum eius. Notum fecit
 Dominus salutare suum: in conspectu Gentium reuelauit iustitiam suam.

Recordatus est misericordia sua, & veritatis suae domui Israel.

Viderunt omnes termini terra salutare Dei nostri. Iubilate Domino
 omnis terra: cantate, & exultate, & psallite. Psallite Domino in cithara,
 in cithara & voce psalmi: in tubis ductilibus, & voce tubae cornea.

Iubilate in conspectu regis Domini: moueatur mare & plenitudo eius:
 orbis terrarum, & qui habitant in eo. Flumina plaudent manu, simul mon-
 tes exultabunt a conspectu Domini: quoniam venit iudicare terram.

Iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in equitate.

Votum pro Ierusalem instauranda.

Tu autem Domine in aeternum permanes: & memoriale tuum in gene-
 ratione & generationem. Tu exurgens misereberis Sion: quia tempus
 miserendi eius, quia venit tempus. Quoniam placuerunt seruis tuis lapi-
 des eius: & terra eius miserebuntur. Et timebunt Gentes nomen tuum
 Domine, & omnes reges terrae gloriam tuam. Quia aedificauit Dominus
 Sion: & videbitur in gloria sua. Respexit in orationem humilium: & non
 spreuit precem eorum. Scribantur haec in generatione altera: & populus qui
 creabitur, laudabit Dominum. Quia prospexit de excelsis sancto suo, Domi-
 nus de caelo in terram aspexit: ut audiret gemitus compeditorum, ut solueret

Psal. 101.

Ee

filios

filios interemptorum: Vt annuncient in Sion nomen Domini, & laudem eius in Ierusalem, In conueniendo populos in unum, & reges ut seruiant Domino. Respondit ei in via virtutis sue, Paucitatem dierum meorum nuncia mihi. Ne reuoces me in dimidio dierum meorum: in generatione & generationem anni tui. Initio tu Domine terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt cali. Ipsi peribunt, tu autem permanes: & omnes sicut vestimentum veterascent. Et sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Filij seruatorum tuorum habitabunt: & semen eorum in seculum dirigitur.

Psal. 105. 44. IPSI autem exacerbauerunt eum in consilio suo: & humiliati sunt in iniquitatibus suis. Et vidit cum tribularentur, & audiuit orationem eorum. Et memor fuit testamenti sui: & pœnituit eum secundum multitudinem misericordie sue. Et dedit eos in misericordias in conspectu omnium qui ceperant eos. Saluos nos fac Domine Deus noster, & congrega nos de Nationibus: Vt confiteamur nomini sancto tuo, & gloriemur in laude tua. Benedictus Dominus Deus Israel à seculo & vsque in seculum: & dicitur omnis populus, Fiat, fiat.

Supplicatio & gratulatio seruatorum.

ibid. 110. CONFITEBOR tibi Domine in toto corde meo: in consilio iustorum & congregatione. Magna opera Domini: exquisita in omnes voluntates eius. Confessio & magnificentia opus eius: & iustitia eius manet in seculum seculi. Memoriam fecit mirabilium suorum, misericors & miserator Dominus: escam dedit timentibus se. Memor erit in seculum testamenti sui, virtutem operum suorum annuntiabit populo suo: Vt det illis hereditatem Gentium: opera manuum eius veritas & iudicium. Fidelia omnia mandata eius: confirmata in seculum seculi, facta in veritate & aequitate. Redemptionem misit populo suo: mandauit in aeternum testamentum suum. Sanctum & terribile nomen eius: initium sapientie timor Domini. Intellectus bonus omnibus facientibus eum: laudatio eius manet in seculum seculi.

Gratulatio.

ibid. 116. LAUDATE Dominum omnes Gentes [ad benedictionis communionem vocata] laudate eum omnes populi. Quoniam confirmata est super nos misericordia eius, & veritas Domini manet in aeternum.

ibid. 117. IMPULSVS euerfus sum ut caderem: & Dominus suscepit me. Fortitudo mea & laus mea Dominus: & factus est mihi in salutem. Vox exultationis & salutis in tabernaculis iustorum. Dexteram Domini fecit virtutem, dexteram Domini exaltauit me, dexteram Domini fecit virtutem. Non moriar, sed viuam: & narrabo opera Domini. Castigans castigauit me Dominus, & morti non tradidit me. Aperite mihi portas iustitie, ingressus in eas confitebor Domino: hæc porta Domini; iusti intrabunt

bunt in eam. Confitebor tibi quoniam exaudisti me: & factus es mihi in salutem. Lapidem quem reprobauerunt adificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud: & est mirabile in oculis nostris.

Hac est dies quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea.

O Domine saluum me fac, o Domine bene prosperare: benedictus qui venit in nomine Domini. Benediximus vobis de domo Domini: Deus Dominus & illuxit nobis. Constituite diem solennem in cōdensis vsque ad cornu altaris. Deus meus es tu, & confitebor tibi: Deus meus es tu, & exultabo te. Confitebor tibi quoniam exaudisti me: & factus es mihi in salutem. Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

IN conuertendo Dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione.

Tunc dicent inter Gentes, Magnificauit Dominus facere cum eis.

Magnificauit Dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes.

Conuerte Domine captiuitatem nostram, sicut torrens in Austro.

Qui seminant in lachrymis, in exultatione mesent. Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua. Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos.

Tranquillitas & felicitas noui seculi.

ECCĒ quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres in unum: Psal. 134.

Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron.

Quod descendit in oram vestimenti eius: sicut ros Hermon qui descendit in montem Sion. Quoniam illic mandauit Dominus benedictionem, & vitam vsque in seculum.

LAUDATE Dominum, quoniam bonus est psalmus Deo nostro: sit iucunda decor & laudatio. Psal. 146.

Aedificans Ierusalem Dominus, dispersiones Israelis congregabit. Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum. Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocans.

Magnus Dominus noster, & magna virtus eius: & sapientia eius non est numerus. Suscipiens mansuetos Dominus: humilians autem peccatores vsque ad terram. Pracinite Domino in confessione: psallite Deo nostro in cithara.

Qui operit calum nubibus, & parat terre pluuiam. Qui producit in montibus fœnum, & herbam seruituti hominum. Qui dat iumentis escam ipsorum: & pullis cornuorum innocantibus eum. Non in fortitudine equi voluntatem habebit: neque in tibiis viri beneplacitum erit ei.

Beneplacitum est Domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius.

Atque huiusmodi felicem aetatem sibi præcognitam, & vnius Dei virtute & efficientia constituram, genti sue maturari & confirmari primus ille bonus rex poposcisse obseruatur. Scio Deus meus quod probes corda, & simpli-

citatem diligas, unde & ego in simplicitate cordis mei letus obtuli vniuersa
 hac: & populum tuum, qui hic repertus est, vidi cum ingenti gaudio tibi of-
 ferre donaria. Domine Deus Abraham, & Isaac, & Israel patrum nostro-
 rum, custodi in aeternum hanc voluntatem cordis eorum, & semper in ve-
 nerationem tuam mens ista permaneat.

LIBER SEPTIMVS.

DE SALVTIS PVBLICÆ
 MATVRATIONE, APPARATV,
 ET NVNCIATIONE.

De salutis publicæ maturatione & oportunitate.

CAPVT I.

PROMISSORVM Dei quamquam hominibus magna
 constiterat vis, purum tamen & equum ac simplex, quale
 oportuerat esse, iudicium demum requisitum est; hoc effi-
 ciente humani animi feminea portione illa, qua cum diuina
 effata omnia ad potiorem partem, id est, interiorem homi-
 nem aestimanda transmittere conferre, debuisset, ipsa sibi suo modo ac mo-
 dulo ingenio, proprio examinanda ac definienda arrogauit, & tractanda,
 atque in vsum proprium conuertenda constituit: neque aliter marito quam
 vis sibi usurpauerat, vel discutienda, vel excipienda concessit. quo in vltimo
 antiquum nimirum illud suum obtinuit, de quo à primis mundi experimen-
 tis scriptum est: *Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum ad vescendum,*
& pulchrum oculis, ad spectumque delectabile, & tulit de fructu illius, &
comedit, deditque viro suo, qui comedit.

Et quidem legis vaticiniorumque doctrina ac disciplina omnis gemino con-
 stabat capite: altero, quo bonorum statueretur finis; altero vero, quo via ac
 ratio ad illum reperiendum finem instrueretur. Prioris capituli summa om-
 nis interioris hominis instaurationem, ornamentum, & amplificationem
 continebat: quam cum nemo homo sibi conficere valeret, Dei vnius virtute
 effectum iri, credere, ac sperare par fuit. Posterioris verò ratio in quadam
 vitæ probitate, legis præceptis & institutis præscripta, quam penitentiam di-
 cimus, constituebatur. Vtrumque autem cum interiore homine præcipue com-
 municatum collatumque, atque ex eiusdem sententia in initum & præstitum
 oportuit, sicut decretum scriptumque fuerat: *Sub potestate viri eris, & ipse*
dominabitur tui. Verum enimvero vtriusque partis res rationesque omnes
non ex viri iudicio, sed suo ipsius consilio atque vsum merita feminea hominis
pars perperam constituit. Quippe bonorum finem beatitudinis quidem nomine

com-

commendatum accepit: quid verò beatitas esset, cum nesciret; cognoscere ac
 describere se posse iactabat: & quamquam frui Deo esse diceret, quisnam
 Deus, quidve esset, quo pacto obtinendus & habendus, planè ignorans, mul-
 tis rebus ac nominibus & imaginibus à Deo diuinæ natura ac virtute
 alienissimis cõfingebat, regnum quoddam sibi somnians terrenum volupta-
 tis, atque ambitiosa abundans gloriæ; quo ubi diutius vsi essent homines,
 postea in deliciarum paradysum vel calum aliumque beatum locum translati,
 requiem obtinerent perpetuam, ac memoriam famamque sui posteris laudan-
 dam commendandamque relinquerent. Atque hæc demum omnia non tam
 diuini beneficii auctoritate, quam sua ipsorum opera & industria, ex legis
 tamen præscripto ponenda, obtentum sese ire sperabant: id quod grauibus as-
 fiduisque disputationibus veritatis diuinæ assertores Apostoli redarguunt.
 Quid ergo dicemus? quòd Gentes qua non sectabantur iustitiam, apprehen-
 derunt iustitiam, iustitiam autem qua ex fide est; Israel autem sectando le-
 gem iustitiæ, in legem iustitiæ non peruenit. Quare? Quia non ex fide, sed
 quasi ex operibus. offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est:
 Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali: & omnis qui cre-
 dit in eum, non confundetur. & Testimoniū enim perhibeo illis quòd amu-
 lationem Dei habent, sed non secundum scientiam. Ignorantes enim iusti-
 tiam Dei, & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Atque
 iustitiam hoc loco breuiter eam animi dignitatem esse dicimus, quam ubi as-
 secutus obtinuerit homo, Deo non modo reconciliatus, verum charus atque
 filij nomine & gratia auctus, & diuini regni hæres euadit. S. S. E. Ipse enim
 Spiritus testimonium reddit spiritui nostro quòd simus filij Dei, si autem filij,
 & hæredes; hæredes quidem Dei, & c. Huiusmodi itaque bonorum umbras
 humana sapientia, feminea, inquam, illa hominum industria, qua pro vero
 bonorum fine appeteret, capesseret, at tamen nunquam obtineret, sibi confir-
 xerat, per suaserat, ac mendose promiserat.

Nec verò melius aut consultius de veri boni quærendi ac inueniendi ra-
 tione & modo statuerat, nec eam instituerat viam, quam unicam, simplicem,
 ac rectam diuina Sapientia demonstratam acceperat, quod arctiorem illam
 quidem, & in arduo, verum tuto loco stratam cognouerat, eam videlicet viam
 quam sibi optandam atque diligenter obseruandam susceperat Vates. Legem
 pone mihi Domine viam iustificationum tuarum: & exquiram eam semper.
 Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam: & custodiam illam in toto
 corde meo. Deduc me in semitam mandatorum tuorum, quia ipsam volui.
 Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiã. Auerte oculos meos
 ne videam vanitatem: in via tua viuifica me. Et ne auferas de ore meo ver-
 bum veritatis vsquequaque: quia in iudiciis tuis super speraui.

Atqui ab huiusmodi seria legis cognitione, meditatione, atque exercitatio-
 ne desciscens humana industria, ipsa sibi sanctitatis quandam formam con-
 cinnauit, specie magis & externo ornatu ac fuce atque habitu & gestu hu-
 manis

manis oculis spectabilem, quam vera & solida pietatis virtute Deo probandam, iis nimirum legis posthabitis preceptis, qua internos animi motus, & honesto aduersos impetus compescere, sedare, & corrigere tenderent, iis vero quae externum cultum ac ritum adornabant, atque interiorum virtutum signa quaedam & rudia simulacra erant, ad fastum, ambitionem, ostentationemque susceptis & procuratis, atque adeo pro summae religionis virtute non modo homini obiectis, verum Deo ipsi venditatis: cuiusmodi ieiunia, sacrificia, vestimenta, cibaria, & magnifica ac sumptuosa aedificia, aliisque omnia illis seculis usurpata, quae cum sola, ac praeter significationis virtutem tractarentur, Deo, cuius praecipuus cultus in animo consistit, fastidiosa magis quam grata euasere. S. S. E. Audite verbum Domini principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei nostri populus Gomorrhae. Quod mihi multitudo vitimarum vestrarum, dicit Dominus? plenus sum. holocausta arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitulorum & agnorum & hircorum nolui. Cum veneritis ante conspectum meum, quis quasiuit hac de manibus vestris, ut ambularetis in atris meis? ne afferatis vltra sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi. Neomentiam, & sabbatum, & festiuitates alias non feram, iniqui sunt cœtus vestri: calendas vestras & solennitates vestras odiuit anima mea: facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens. Et cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis: & cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam. manus enim vestrae sanguine plene sunt. Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis: quiescite peruersè agere, discite benefacere: quarite iudiciū, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. Et venite arguite me, dicit Dominus: si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur: & si fuerint rubra sicut vermiculus, velut lana alba erunt. Si volueritis, & audieritis me, bona terra comedetis. Quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos: quia os Domini locutum est. Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij? iustitia habitauit in ea, nunc autem homicida. Argentum tuum versum est in scoriam: vinum tuum mixtum est aqua. Principes tui infideles, socij furum. omnes diligunt munera, sequuntur retributiones. Papillo non iudicant, causa viduae non ingreditur ad illos.

Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, & annuncia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Me etenim de die in diē querunt, & scire vias meas volunt: quasi gens quae iustitiam fecerit, & iudicium Dei sui non dereliquerit: rogant me iudicia institue, appropinquare Deo volunt. Quare ieiunauimus, & non adspexisti? humiliauimus animas nostras, & nescisti? Ecce, in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce, ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impiè. Nolite ieiunare sicut vsque ad hanc diem, ut audiat in excelsis clamor vester. Numquid tale est ieiunium quod elegi, per diem affli-

affligere hominem animam suam? numquid contorquere quasi circulum caput suum, & saccum & cinerem sternere? numquid istud vocabis ieiunium & diem acceptabilem Domino? Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi? dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, dimitte eos qui contracti sunt liberos, & omne onus dirumpe. Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosque, induc in domum tuam: cum videris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpet quasi mane lumen tuum, & sanctitas tua citius orietur, & anteibit faciem tuam iustitia tua, & gloria Domini colliget te. Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet: clamabis, & dicet, Ecce adsum. si abstuleris de medio tui catenam, & desieris extendere digitum, & loqui quod non prodest. Cum effuderis esurienti animam tuam, & animam afflictam repleueris: orietur in tenebris lux tua, & tenebra tua erit sicut meridies. Et requiem tibi dabit Dominus semper, & implebit splendoribus animam tuam, & ossa tua liberabit, & eris quasi hortus irriguus, & sicut fons aquarum, cuius non deficient aquae. Et aedificabuntur in te deserta seculorum, fundamenta generationis & generationis suscitabis: & vocaberis aedificator sepium, auertens semitas in quietem. Si auerteris à sabbatho pedem tuum, facere voluntatem tuam in die sancto meo, & vocaueris sabbatum delicatum, & sanctum Domini gloriosum, & glorificaueris cum dum non facis vias tuas, & non inuenitur voluntas tua, ut loquaris sermonem: Tunc delectaberis super Domino, & sustollam te super altitudines terrae, & cibabo te hereditate Iacob patris tui. os enim Domini locutum est.

Quamquam itaque Dei veritas humano generi legis atque vatum testimonio ostensa, quamquam etiam voluntas declarata ac denunciata fuisset, tamen vtriusque rei vsus vel dimissus ac turbatus, vel perperam captus, & ad inanem speciem in abusum plerumque translatus est.

Namque ex duabus partibus, in quas hominum genus post latam promulgatamque legem diducebatur, altera in crassis ignorationis occultata & circumfusa tenebris habitare non destitit, à verig. Dei cognitione & religione abalienata, vel pro diis mendacia, & meras sectata nugas, vitæ, officiorum, atque humanitatis formam variam, peruersam, atque barbaram & inconstantem sibi effingebat; altera verò lucis quidem, hoc est, legis doctrinaeque diuinae cognitionem sese habere iactans, vitæ tamen ac virtutis veræ iter vel non rectius quam altera instituit, ut, iisdem nimirum corrupta vitis, & palam impurè ac prophanè agens, vel solidioribus atque maioribus legis preceptis posthabitis, quadam pietatis fucata imagine, ostentationis aut quæstus causa philosophabatur, idque non rationibus modò à se excogitatis, verum doctrinae atque institutionis diuinæ, vel humanæ etiam traditionis à Deo (ut pratexebat) deriuatæ nomine & professione, cum summa notantium aut improbantium pernicie, tuebatur ac propugnabat. Atque vtrarumque huiusmodi partium ac factionum censura cum saepe aliàs repetitur, tum breuiter ac dilucidè apud Apostolum obseruatur: Et sicut non probauerunt Deum habere in Rom. 1. noti-

Rom. 1. notitia, tradidit illos Deus in reprobum sensum: ut faciant ea quae non con-
 ueniunt: repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia,
 Rom. 1. plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, susurrone, detra-
 ctore, Deo odibiles, contumeliosos, superbos, elatos, inuentores malorum,
 Rom. 1. parentibus non obedientes, insipientes, incompósitos, sine affectione, absque
 Rom. 1. fœdere, sine misericordia. Atque hæc quidem alterius hominum partis de-
 Rom. 1. scriptio notatioq; est: Alterius verò illa: Qui, cum iustitiã Dei cognouissent,
 Rom. 1. non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte: nõ solum qui
 Rom. 1. ea faciunt, sed etiã qui consentiunt facientibus. Propter quod inexcusabilis
 Rom. 1. es o homo omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alterũ, te ipsum cõdemnas.
 Rom. 1. ea enim agis quae iudicas. Scimus enim quoniam iudicium Dei est secundum
 Rom. 1. veritatem in eos qui talia agunt. Existimas autem hoc, o homo qui iudicas
 Rom. 1. eos qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies iudicium Dei? An diuitias
 Rom. 1. benignitatis eius, & patientiã, & longanimitatis contemnis, ignorans quo-
 Rom. 1. niam benignitas Dei ad penitentiam te adducit? Secundum autem duri-
 Rom. 1. tiam tuam, & impẽnitens cor, thesaurizas tibi iram in die irae & reuela-
 Rom. 1. tionis iusti iudicij Dei, qui reddet unicuique secundum opera eius. iis qui-
 Rom. 1. dem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam & honorem & incor-
 Rom. 1. ruptionem quarunt, vitam aeternam: iis autem qui sunt ex contentione, &
 Rom. 1. qui non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio.
 Rom. 1. Tribulatio & angustia in omnem animam operantis malũ, Iudaei primum
 Rom. 1. & Graeci: gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudaeo pri-
 Rom. 1. mum & Graeco. non enim est acceptio personarum apud Deum. Quicun-
 Rom. 1. que enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt; & quicumque in lege pec-
 Rom. 1. cauerunt, per legem iudicabuntur. Non enim auditores legis iusti sunt apud
 Rom. 1. Deum, sed factores legis iustificabuntur. Ita demum verissima & explora-
 Rom. 1. tissima illa magni Vatis constitit sententia:

Psal. 13. Dominus de caelo prospexit super filios hominũ: ut videat si est intelligens,
 Rom. 1. aut requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non
 Rom. 1. est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Adeo ut neque ij qui diuinam
 Rom. 1. ex Deoq; acceptam iactabant legem (quod ad veram & solidam pietatem at-
 Rom. 1. tinet) quamquam notitiam præferrent meliorem, tamen sanctiorem & in-
 Rom. 1. culpabilem vitã consuetudinem Deo probarent, tantum autem se legis luce
 Galat. 3. magis notatos & redargutos ostenderent. Ergo aduersus promissa Dei
 Rom. 1. Absit. Si enim data esset lex quae posset viuificare, verè ex lege esset iustitia,
 Rom. 1. sed conclusit Scriptura omnia sub peccato, ut promissio ex fide Iesu Christi
 Rom. 1. daretur credentibus. Sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum
 Rom. 1. intrauit, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertransiit,
 Rom. 1. in quo omnes peccauerunt. Vsque ad legem enim peccatum erat in mundo:
 Rom. 1. peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset. Sed regnauit mors ab
 Galat. 3. Adam vsque ad Moysen, etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem
 Galat. 3. præuagationis Adæ, qui est forma futuri. Quid igitur lex? Propter
 Galat. 3. trans-

transgressiones posita est; donec veniret semen cui promiserat, ordinata per
 Angelos in manu mediatoris. Mediator autem vnus non est, Deus autem
 vnus est.

De instructione, vnctione, & veritate mi- nistri, & expiatoris publici, humanæque salutis Pontif. Max. CAP. II.

VM quem diuinarum legum scriptor ac minister interprèsque
 Moyses publicæ salutis causa à Deo promissum expectandumq;
 hominibus definierat, compluribus argumentis atq; signis descri-
 ptum, attentè ac diligenter spectandum in terris spectatum verò
 demum cognoscendum, & cognitum studiosè suscipiendum ceteri vates de-
 scripsere, & commendauere. Atque horum signorũ summa ratio tribus no-
 minibus complebatur: vno quidem prodigiorum ac miraculorum ad humanæ
 vitæ utilitatem edendorum tum multitudine, tum verò magnitudine, quæ
 diuinam planè virtutem efficacitatemq; probarent, bonitatem quoque & be-
 nignitatem supremam testata declararent: altero verò, summæ veritatis in-
 ducenda atque explicanda Dei voluntate ac doctrina, nec non libertatis &
 constantiæ ad verum sacrorum scriptorum sensum referendæ: tertio autem
 ipsius diuini legati admirandæ, & nullis vnquam aliis exemplis comparabi-
 lis integritatis, modestiæ atque fidei & innocentie, atque adeo stupendæ for-
 titudinis & clementiæ in rependendis pro maledicto benedictionibus, pro
 ingrati animi dolis & calanius beneficentia & gratia reuocanda, ac tandem
 in propria vita pro suorum etiam inimicorũ salute & cõmodis impendendâ.

Confortate manus dissolutas, & genua debilia roborate. Dicitur pusillani-
 mis, Confortamini, & nolite timere. ecce Deus vester vltionem adducet re-
 tributionis: Deus ipse veniet, & saluabit nos. Tunc aperientur oculi ceco-
 rum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet sicut ceruus claudus, & aper-
 ta erit lingua mutorum: quia scissa sunt in deserto aquae, & torrentes in
 solitudine. Et quæ erant arida, erit in stagnum, & sitiens in fontes aquarum.
 In cubilibus in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami &
 iunci. Et erit ibi semita & via, & via sancta vocabitur: non transibit per
 eam pollutus, & hæc erit vobis directã via, ita ut stulti non errent per eam.
 Non erit ibi leo, & mala bestia non ascendet per eam, nec inuenietur ibi,
 ambulabunt qui liberati fuerint.

Ecce seruus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo ani-
 ma mea: dedi spiritum meum super eum, iudicium Gentibus proferet. Non
 clamabit, neque accipiet personam, nec audietur vox eius foris: calami quaf-
 satum non conteret, & linum fumigans non exstinguet: in veritate educet
 iudicium. Non erit tristis, neque turbulētus, donec ponat in terra iudicium:
 & legem eius insula expectabunt.

Ibid. 11.

Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Et re-
 quiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientia & intellectus, spiri-
 tus consilij & fortitudinis, spiritus scientia & pietatis: & replebit eum spi-
 ritus timoris Domini. non secundum visionem oculorum iudicabit, neque
 secundum auditum aurium arguet: sed iudicabit in iustitia pauperes, & ar-
 guet in equitate pro mansuetis terra: & percutiet terram virga oris sui, &
 spiritu laborum suorum interficiet impium. Et erit iustitia cingulum lum-
 borum eius, & fides cinctorium renum eius.

Ibid. 61.

Spiritus Domini super me, eo quod unxerit Dominus me: ad annuncian-
 dum mansuetis misit me, & ut mederer contritis corde, & predicare capti-
 uis indulgentiam, & clausis aptionem: Ut predicarem annum placabilem
 Domino, & diem ultionis Deo nostro: Ut consolarer omnes lugentes: Ut po-
 nerem lugentibus Sion, & darem eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro
 luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris: & vocabuntur in ea Fortes iusti-
 tia, Plantatio Domini ad glorificandum.

His vaticiniis & aliis, quæ plurima in hanc eandem rem sunt, ac sibi con-
 stant, eum, qui à Deo hominum seruator mittendus fuerat, tamquam ponderi-
 bus certissimis examinatum Vates decantauerunt.

Igitur quo temporum humanarumq; rerum articulo diuina prouidentia
 tantam rem expediendam decreuerat, oportunissimè maturauit. Cùm vide-
 licet omni terrarum orbi summa pacis & otij tranquillitas esset, externo re-
 rum imperio ad Romanos, atque adeo ad vnum Casarem Augustum relato;
 ita quidquid ubique gentium rari exempli ederetur, Romanis ipsis principi-
 bus, atque adeo nationibus aliis notum esse potuit, nullis belli tumultibus hu-
 iusmodi notitiam inturbantibus. Quamobrem duo insignes diuini consi-
 lij ministri adornati sunt, duobus nominibus illustres: alter quidè, qui prior
 in terris natus, magnusq; habitus fuit, Iohannes ex diuino oraculo dictus:
 alter verò, qui posterior aliquanto apud homines ortus, naturatamen ac vir-
 tute priori longissimè præstitit, Iesus vocatus, & cognomento appellatus
 Christus. Vtrumque nomen ita concinnatū fuit, ut Iohannis gratiam, Iesu
 verò salutē significaret, eoque pacto diuina misericordia publicè humano ge-
 neri præstans, non ex debito aliquo, non ex hominum dignitate, sed ex me-
 ra Dei liberalitate, iam adesse oportunitatem arcano consilio præsumtam, at-
 que hanc gratiæ denunciationem ipsum salutis veræ donum euestigio conse-
 cuturum. Atque ut eius, qui salutis author promissus fuerat, veritas,
 virtus, & efficientia multis nominibus per Vates complures decantata fue-
 rat: sic etiam aliterius, qui hanc salutem præannunciaturus ut præco, atque adeo
 ut testis indicaturus erat, partes & actiones non ab vno tantum Vate &
 prædicta palam, & literarum monumentis ad temporum adnotationem fide-
 re consignata. Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante fa-
 ciem meam. Et statim veniet ad templum suum dominator quem vos quæri-
 tis, & Angelus testamenti quem vos vultis.

Malach. 3.

Ange-

Angelum testamenti appellatum diuina Sapiencia voluit eum, qui nouū cum
 hominum genere fœdus feriturus, sæpius etiam fuerat prædictus, quemad-
 modum prioris fœderis nuncius ac minister Moyses declaratus fuit. Quan-
 tum verò inter vtrumque fœdus interesset, iam in iis, qui præcessere, libris
 significabamus, pleniùs etiam & plenius oportuno posthac loco, idq; ex Dei,
 à quo hæc omnia nobis contingere, beneficio edisseruri.

Atqui Angelum illum siue nuncium, cuius præconio ac testimonio orbis
 terrarum seruatores publicum hominibus primò contestatum atque indica-
 tum Deus voluit, sacræ & grauissimæ authoritatis atque fidei ornamentis
 ab ipsis vsque hominis nascaturus inuitis obseruandum ac spectandū exhibuit,
 à seniore patre, matre vetula ac sterili genitum, idq; celestis nuncio Spiritus
 patri declaratum, ac matri ipsi insinuatum priùs, deinde etiam admirando
 exemplo præstitum, cum spectantium stupore & expectatione maxima de
 infante ipso edito, quæ tam rara, tanta, totq; miracula præcesserint, & comi-
 tata, ac demum consecuta fuerint: quorum narrationem, ab ipso diuini Spi-
 ritus ministro ex veri cognitione & communionem perceptam, audire operæ
 pretium fuerit.

FUIT in diebus Herodis Regis Iudæa sacerdos quidam nomine Zacha-
 rias, de vice Abia: & uxor illius de filiabus Aaron, & nomen eius Eliza-
 beth. Erant autem iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis
 & iustificationibus Domini sine querela, & non erat illis filius: eo quòd es-
 set Elizabeth sterilis, & ambo processissent in diebus suis. Factū est autem:
 cùm sacerdote fungeretur in ordine vicis sue ante Deum, secundum con-
 suetudinem sacerdotij, sorte exiit ut incensum poneret ingressus in templum
 Dñi: & omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi. Apparuit autē
 illi Angelus Domini, stans à dextris altaris incensi. Et Zacharias turbatus
 est, videns: & timor irruit super eum. Ait autem ad illum Angelus, Ne
 timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua: & uxor tua Eliza-
 beth pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Iohannem: & erit gaudiū tibi
 & exultatio, & multi in natiuitate eius gaudebūt. erit enim magnus coram
 Domino: & vinum & siceram non bibet, & Spiritu sancto replebitur ad-
 huc ex utero matris sue: & multos filiorum Israel conuertet ad Dominum
 Deum ipsorum: & ipse præcedet ante illum in spiritu & virtute Elia: ut
 conuertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iustorum,
 parare Domino plebem perfectam. Et dixit Zacharias ad Angelum, Vnde
 hoc sciam? ego enim sum senex, & uxor mea processit in diebus suis. Et re-
 spondens Angelus dixit ei, Ego sum Gabriel qui sto ante Deum: & missus
 sum loqui ad te, & hæc tibi euangelizare. Et ecce, eris tacens, & non poteris
 loqui vsque in diem quo hæc fiant: pro eo quòd non credidisti verbis meis,
 quæ implebuntur in tempore suo. Et erat plebs expectans Zachariam: &
 mirabantur quòd tardaret in templo. Egressus autem non poterat loqui ad
 illos, & cognouerunt quòd visionem vidisset in templo. Et ipse erat innuens
 illis,

Luc. 1.

illis, & permansit matus. Et factum est: ut impleti sunt dies officij eius, abiit
 in domum suam. post hos autem dies concepit Elizabeth uxor eius: & occul-
 tabat se mensibus quinque, dicens: Quia sic fecit mihi Dominus in diebus
 quibus respexit auferre opprobrium meum inter homines. In mense autem
 sexto, missus est Angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilee, cui nomen
 Nazareth, ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Ioseph, de domo
 David: & nomen virginis Maria. Et ingressus Angelus, ad eam dixit: Aue
 gratia plena, Dominus tecum: benedicta tu in mulieribus. Quae cum audis-
 set, turbata est in sermone eius, & cogitabat qualis esset ista saluatio. Et ait
 Angelus ei, Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiam apud Deum. ecce con-
 cipies in utero, & paries filium: & vocabis nomen eius Iesum. hic erit ma-
 gnus, & Filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem Da-
 uid patris eius, & regnabit in domo Iacob in aeternum, & regni eius non erit
 finis. Dixit autem Maria ad Angelum, Quomodo fiet istud: quoniam virum
 non cognosco. Et respondens Angelus, dixit ei: Spiritus sanctus superueniet
 in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideo & quod nascetur ex te San-
 ctum, vocabitur Filius Dei. Et ecce Elizabeth cognata tua, & ipsa concepit
 filium in senectute sua: & hic mensis sextus est illi quae vocatur sterilis: quia
 non erit impossibile apud Deum omne verbum. Dixit autem Maria, Ecce
 ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Et discessit ab illa An-
 gelus. Exurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festina-
 tione in ciuitatem Iuda: & intrauit in domum Zachariae, & salutauit Eli-
 zabeth. Et factum est: ut audiuit salutationem Mariae Elizabeth, exultauit
 infans in utero eius: & repleta est Spiritu sancto Elizabeth: & exclamauit
 voce magna, & dixit: Benedicta tu inter mulieres, & benedictus fructus
 uteris tui. Et unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me? Ecce enim
 ut facta est vox salutationis tuae in auribus meis, exultauit in gaudio infans
 in utero meo. & beata quae credidit, quoniam perficientur ea quae dicta sunt
 ei à Domino. Et ait Maria: Magnificat anima mea Dominum: & exul-
 tauit spiritus meus in Deo salutari meo. Quia respexit humilitatem an-
 cilla sua. ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.
 Quia fecit mihi magna qui potens est, & sanctum nomen eius.
 Et misericordia eius à progenie in progenies, timentibus eum.
 Fecit potentiam in brachio suo: dispersit superbos mente cordis sui.
 Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. Esurientes impleuit
 bonis: & diuites dimisit inanes. Suscepit Israel puerum suum, recordatus
 misericordiae suae. Sicut locutus est ad patres nostros Abraham, & semini
 eius in secula. Mansit autem Maria cum illa quasi mensibus tribus: & re-
 uersa est in domum suam. Elizabeth autem impletum est tempus pariendi,
 & peperit filium. Et audierunt vicini & cognati eius, quia magnificauit
 Dominus misericordiam suam cum illa, & congratulabantur ei. Et factum
 est: in die octauo venerunt circumcidere puerum, & vocabant eum nomine
 patris.

patris sui, Zachariam. Et respondens mater eius, dixit: Nequaquam, sed vo-
 cabitur Iohannes. Et dixerunt ad illam, Quia nemo est in cognatione tua
 qui vocetur hoc nomine. Innuebant autem patri eius, quae vellet vocari eum.
 Et postulans pugillarem, scripsit, dicens: Iohannes est nomen eius. Et mirati
 sunt uniuersi. Apertum est autem ilico os eius, & lingua eius, & loqueba-
 tur benedicens Deum. Et factus est timor super omnes vicinos eorum: &
 super omnia montana Iudaeae diuulgabantur omnia verba haec: & posuerunt
 omnes qui audierant in corde suo, dicentes: Quis, putas, puer iste erit? Ete-
 nim manus Domini erat cum illo. Et Zacharias patex eius repletus est Spi-
 ritu sancto: & prophetauit, dicens: Benedictus Dominus Deus Israel:
 quia visitauit & fecit redemptionem plebis suae. Et erexit cornu salutis
 nobis, in domo David pueri sui: Sicut locutus est per os sanctorum, qui à
 seculo sunt, Prophetarum eius: Salutem ex inimicis nostris, & de manu
 eorum qui oderunt nos: Ad faciendam misericordiam cum patribus no-
 stris: & memorari testamenti sui sancti: Iusiurandum quod iurauit ad
 Abraham patrem nostrum, daturum se nobis, Ut sine timore de manu
 inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi In sanctitate & iustitia
 coram ipso, omnibus diebus nostris. Et tu puer, Propheta Altissimi vocabe-
 ris: praebis enim ante faciem Domini parare vias eius: Ad dandam scien-
 tiam salutis plebi eius, in remissionem peccatorum eorum, Per viscera mi-
 sericordiae Dei nostri, in quibus visitauit nos Oriens ex alto, Illuminare
 his qui in tenebris, & in umbra mortis sedent: ad dirigendos pedes nostros
 in viam pacis. Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu, & erat
 in desertis usque in diem ostensionis suae ad Israel.

De Seruatoris publici declarata praesentia.

CAPVT III.

PRÆCONIS futuri admirabilitatem ipse salutis author, sexto
 post mense in terris editus, plurimis ac longè admirabilioribus
 exemplis praeruit: cum primis ex matre virgine, sine viri hominis
 operâ, sed diuini Spiritus virtute genitus, illa sa parientis pudici-
 tia natus, Patre Deo verus Deus, matre puella integerrima verus homo,
 constans utroque nomine, & quo Deus, & quo homo, idem vnusq; iure di-
 ctus est, Dei Filius appellatus, noua prorsus, & huic vni constanti duplici
 natura, quae & humanam infirmitudinem, atque adeo mortalitatem, &
 quidquid homini tribui potest (peccato excepto) ferret, idemq; diuinam prorsus
 vim, efficacitatem, & immortalitatem, ut pote propriam & aeternam, te-
 neret. Talem enim ac tantum, tam sublimem & immensum, tam humilem
 & infirmum exstare oportuit eum, qui sese vno auctore, conciliatore, & ef-
 ficace maxima paruis, summa imis, suprema infimis coniuncturus, distan-
 tiamq; ac dissidentiam inter caelestia ac terrestria in vnâ concordiam &

Galat. 4. communicationem compositurus erat. S. S. E. Cùm essemus paruuli, sub ele-
 22 mentis mundi eramus seruientes. At ubi venit plenitudo temporis, misit
 23 Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege
 Hebr. 2. erant, redimeret; ut adoptionem filiorum reciperemus. Decebat enim eum,
 24 propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam addu-
 25 xerat, authorem salutis eorum per passionem consummare. Qui enim san-
 26 ctificat, & qui sanctificantur, ex uno omnes.

Atque hanc nouam, unicam, admirabilemque maximè rem orbi omni ter-
 rarum, atque utriusque partis hominum, tam eorum qui ex diuina doctrina,
 quam eorum qui ex humana sapientia priuatas ac publicas res gerere profi-
 tebantur, statim ab initio indicatam, notam, contestatam, consignatamque esse
 Deus voluit; ita ut nulla hominum conditio esset, quæ sese testimonij exper-
 tem huius, cùm ad veritatis examen deuentum esset, causari posset, non Scri-
 ba, legisque, peritus arcana, non sapiens, & inquisitor huius mundi, qui alio
 nomine Magus vocatur, non senes, non iuuenes, non femina etiam proue-
 ctioris ætatis, nõ denique vel ruri & in siluis agens pastor. Hæc omnia quem-
 admodum cõparata & explicata fuerint, ex sacra historia plenè intelligemus.

Lucæ 1. Factum est autem, in diebus illis exiit edictum à Cesare Augusto, ut de-
 22 scriberetur uniuersus orbis. Hæc descriptio prima, facta est à præside Syria
 23 Cyrino, Et ibant omnes ut profiterentur, singuli in suam ciuitatem. Ascen-
 24 dit autem & Ioseph à Galilæa de ciuitate Nazareth, in Iudæam, ciuitatem
 25 Dauid quæ vocatur Beth-lehem: eo quod esset de domo & familia Dauid, ut
 26 profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore pregnante. Factum est autem,
 27 cùm essent ibi, impleti sunt dies ut pareret. Et peperit filium suum primoge-
 28 nitum, & pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præsepio: quia non erat
 29 eis locus in diuersorio. Et pastores erant in regione eadem vigilantes, & cu-
 30 stodientes vigilias noctis super gregem suum. Et ecce, Angelus Domini ste-
 31 tit iuxta illos, & claritas Dei circumfulsit illos, & timuerunt timore ma-
 32 gno. Et dixit illis Angelus, Nolite timere: ecce enim euangelizo vobis gau-
 33 dium magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie Saluator
 34 qui est Christus Dominus in ciuitate Dauid. Et hoc vobis signum, Inuenie-
 35 tis infantem pannis inuolutum, & positum in præsepio. Et subito facta est
 36 cum Angelo multitudo militia celestis, laudantium Deum, & dicentium,
 37 Gloria in altissimis Deo: & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et fa-
 38 ctum est: ut discesserunt ab eis Angeli in calum, pastores loquebantur ad in-
 39 uicem: Transeamus usque Beth-lehem, & videamus hoc verbum quod fa-
 40 ctum est, quod Dominus ostendit nobis. Et venerunt festinantes: & inue-
 41 nerunt Mariam & Ioseph, & infantem positum in præsepio. Videntes au-
 42 tem, cognouerunt de verbo quod dictum erat illis de puero hoc. Et omnes qui
 43 audierunt, mirati sunt: & de his quæ dicta erant à pastoribus ad ipsos. Maria
 44 autem conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Et reuersi sunt
 45 pastores, glorificantes & laudantes Deum in omnibus quæ audierant, & vi-
 derant,

derant, sicut dictum est ad illos. Et postquam consummati sunt dies octo ut
 circumcideretur puer: vocatum est nomen eius Iesus, quod vocatum est ab
 Angelo prius quam in utero conciperetur. Et postquã impleti sunt dies pur-
 gationis eius secundum legem Moyse, tulerunt illum in Ierusalem, ut siste-
 rent eum Domino, (sicut scriptum est in lege Domini, Quia omne mascu-
 linum adaperiens vuluam, sanctum Domino vocabitur.) & ut darent ho-
 stiam secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos
 pullos columbarum. Et ecce homo erat in Ierusalẽ, cui nomen Simeon, & ho-
 mo iste iustus, & timoratus, expectans consolationem Israel: & Spiritus
 sanctus erat in eo. Et responsum acceperat à Spiritu sancto, non visurum se
 mortem, nisi prius videret Christum Domini. Et venit in spiritu in tem-
 plum. Et cùm inducerent puerum Iesum parentes eius, ut facerent secun-
 dum consuetudinem legis pro eo: & ipse accepit eum in vlnas suas, & bene-
 dixit Deum, & dixit: Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum
 verbum tuum in pace: Quia viderunt oculi mei salutare tuum, Quod
 parasti ante faciem omnium populorum: Lumen ad reuelationem Gentium,
 & gloriam plebis tuæ Israel. Et erat pater eius & mater mirantes super
 his quæ dicebantur de illo. Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam ma-
 trem eius, Ecce positus est hic in ruinam & in resurrectionem multorum in
 Israel, & in signum cui contradicetur, & tuam ipsius animam pertransibit
 gladius, ut reuelentur ex multis cordibus cogitationes. Et erat Anna pro-
 phetissa, filia Phanuel, de tribu Aser: hæc processerat in diebus multis, &
 vixerat cum viro suo annis septem à virginitate sua. Et hæc vidua usque
 ad annos octoginta quatuor: quæ non discedebat de templo, ieiuniis & obse-
 crationibus seruiens nocte ac die. Et hæc, ipsa hora superueniens, confiteba-
 tur Domino: & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem
 Israel. Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reuersi sunt in
 Galilæam, in ciuitatem suam Nazareth. Puer autem crescebat, & conforta-
 batur, plenus sapientia, & gratia Dei erat in illo.

Hominum varia iudicia in salutis authore excipiendo. CAP. IV.

ROMISSVM antea ac diu expectatum ministrum illum Dei,
 qui libertatem ac salutem terrarum orbi pariturus effecturusque
 erat, iam exhibitum, atque adeo præsentem, y, quorum causa in
 mundum venerat, non vno eodem animo ac modo, vti oportue-
 rat, sed pro vario humani ingenij consilio atque studio alij aliter excipiunt.

Atqui, ut ab initio huius operis edocebamur, in ternas potissimum par-
 teis diductum vniuit. Prima ac perexigua eorum, qui, quamquam Adami fi-
 lij sint (ut reapse tum ipsi, tum ceteri sunt omnes, tam qui sub lege degunt,
 quam quibus ignota est lex) tamen ipsi suæ infirmitudinis conscy, ex diuinæ
 clemen-

clementie ac misericordia fide atque spe vitam agunt simpliciter ac modestam, pietatemque, quatenus prestare possunt, colunt, atque salutis propria beneficium à Deo postulant, & morum atque animorum sinceritatem, consuetudinisque innocentiam & integritatem accuratè & studiosè tueri conantur. Atque (ut rei summam exemplo exhibeamus) Abeli personam referunt, qui tertius in orbe terrarum editus homo, simplicitatis & probitatis probatum Deo exemplar fuit.

Secundæ verò partes ab iis aguntur, quos proprii tantum commodi cura & cupiditas ad vim faciendam, iniuriamque aliis palam inferendam, precipites agit. Quo in genere fraudes etiam atque doli ponuntur: namque his ministris potentia sapientem uti solet. Hi verò manifestè sese proceros formidabilesque gerunt. Cuius gregis ac nota priscos illos ante diluuium gigantes vocitatos fuisse, atque horum matres hominum filias appellatas accepimus.

Tertias demum partes illi ferunt, qui à vera simplicitate & modestia descendentem, rem, commoditatem, gloriamque omnem, atque adeò salutis prætexta rationem non ex diuino consilio ac prescripto, sed ex proprii ingenii inuento & calliditate instituunt, actionumque suarum spectatores homines in primis theatri subsellis ponunt, à quibus & plausum, & præmia captant, in postremis verò Deum collocandum curant, in cuius tamen gratiam ludos & spectacula, omnemque agendi apparatus præbere sese profitentur.

Atque utrumque genus istud, cui secundas tertiasque adnotauimus, ab illo secundo mundi cultore & parricida Caino familie, sectæ, disciplinæque sua originem ducere iam animaduertimus. Ille enim fraudem & vim palam factam, in malitia intelligentia simulationem, & vanam virtutis imitationem, pro sui comodi atque usus oportunitate, propriis exemplis primus docuit.

Atqui secundarum partium studiosi facie quidem terribiles ac magis horrendi sunt, utpote qui rusticitatem, feritatem, atque immanitatem vultu præferant, & maiestatis ac potentie fulgore mortales oculos præstringere cupiant: verum eo minus nocentes habentur, quo avertius agunt, maximè dum proprias vires palam iactant & exercent. Alij verò nequiores & infestiores multo, longèque magis importuni, propterea quòd animum non minus quam superiorum superbum & arrogantem seueritate vultus atque habitus & incessus, sermonisque grauitate celant, & simulandi ac dissimulandi calliditate stannum pro argento, orichalcum pro auro, terram pro calce proponere ac venditare valent, ad eamque rem, consilij, curæ, & studij plurimum coniunctis operis conferunt, & tantum etiam adhibent doctrinæ ac dissertationis, quantum ad tutandam communem auctoritatem satis esse ducunt: idque non ex vera ac legitima ratione & scientia, sed ex priuata interpretatione, sententiarum numero potius quam pondere fulta, in medium proferunt: quamquam alijs ipsi in varias sectas & factiones diducti, pro sua quisque & re & gloria secum inuicem occultis dissideant odij, & aperta sapienter oratione actionemque contendunt. Atque isti omnes tantum arte consequi & effi-

cere

cere valent, ut non modò simplices, quos despiciunt, in seruitutem adstringant, sed potentiores illos & ferociores morem sibi gerere, obsequioque adesse, artium suarum calliditate, & ingenij solertia, atque industria dexteritate cogant. Quippe qui se priuatarum ac publicarum rerum omnium peritos, ac totius vitæ duces & instructores esse alijs omnibus persuadeant, rationemque tenere profiteantur, qua bonum malo, malum bono, turpe honesto, curuum re-cto, sine veritatis periculo mutari possit: id verò nullis præterea alijs quam sibi suisque constare gregibus, à quibus cateri postulare & emere possint ac debeant.

Atqui iudicij Dei ponderibus utriusque partis examinata causa nihil solidi, veri, ac diuini, nihil verè humani habere deprehensa est, atque adeò suo vtrauis modo ad mortalis fructum tendere iudicata, auaritiæ atque ambitionis spiritu, seu potius vento impelli, & varijs procellis aestuationibusque obnoxia perpetuò sursum, deorsum, antrorsum, ac retrorsum agi, & propestatum vi identidem verti ac mutari, nec unquam tranquillum ac tutum salutis & quietis inuenire portum. Hunc adeò utriusque factionis rerum statum esse, nominibus quidem splendidum, maiestatis ac potentie alterum, alterum verò sapientiæ & sanctimonie; faciem verò dissimilem utriusque videri, prioris quidem propriam, apertam, & simpliciter feram ac terribilem, ideoque magis ingenuam, utpote minus fallentem; posterioris autem non propriam, sed honestatis ac seueritatis persona indutam, accuratissimeque ornata, sese in suis agendis partibus solertissime exercentem, ob eamque rem hypocritarum nomine à Dei sapientia sæpius vocitatum.

Igitur cum primum diuinum Verbum propter carnis humane salutem caro factum in terris exstitit, ab hominibus, quorum causa venerat, variè exceptum est: nam simplices quidem, cum rudiores, tum verò ij qui sapientiæ studio non ad ambitionem, sed ad suam ipsorum & communem utilitatem vacabant, simpliciter ingenuè, atque pie iam presentem gratulati salutarere, cum magna expectatione salutaris efficacitatis ex diuina misericordia & liberalitate iam iam dono atque usu ipso ostendenda, & pijs omnibus probanda. Cuius officij exempla præbuere pastores primum gens rusticior, simplicis tamen apertæque mentis: Deinde verò cultioris vitæ homines, pietatis verè candore insignes, quos Dei Spiritus veritatis presentis certiores fecit: Tertij demum Magi, hoc est, qui sapientiæ studium ad diuina inquirenda contulerat. De quibus huiusmodi à Spiritu sancto testimonia scripta legimus: Et pastores erant in regione eadem vigilantes, & custodientes vigilias noctis super gregem suum. Et ecce, Angelus Domini stetit iuxta illos, & claritas Dei circumfulsit illos, & timuerunt timore magno. Et dixit illis Angelus, Nolite timere: ecce enim euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie Saluator, qui est Christus Dominus, in ciuitate David. Et hoc vobis signum, Inuenietis infantem pan-

Lucæ 2.

Gg

nis

nis inuolutum, & positum in praesepio. Et subito facta est cum Angelo multitudo militiae caelestis, laudantium Deum, & dicentium, Gloria in altissimis Deo: & in terra pax hominibus bona voluntatis. Et factum est: ut discesserunt ab eis Angeli in caelum, pastores loquebantur ad inuicem: Transeamus usque Beth-lehem, & videamus hoc verbum quod factum est, quod Dominus ostendit nobis. Et venerunt festinantes: & inuenerunt Mariam & Ioseph, & infantem positum in praesepio. Videntes autem, cognouerunt de verbo quod dictum erat illis de puero hoc. Et omnes qui audierunt, mirati sunt: & de his quae dicta erant à pastoribus ad ipsos. Maria autem conseruabat omnia uerba haec, conferens in corde suo. Et reuersi sunt pastores, glorificantes & laudantes Deum in omnibus quae audierant, & uiderant, sicut dictum est ad illos. Et postquam consummati sunt dies octo ut circumcideretur puer: uocatum est nomen eius Iesus, quod uocatum est ab Angelo prius quam in utero conciperetur. Et postquam impleti sunt dies purificationis eius secundum legem Moysi, tulerunt illum in Ierusalem, ut sisterent eum Domino, (sicut scriptum est in lege Domini, Quia omne masculinum adaperiens uuluum, sanctum Domino uocabitur.) & ut darent hostiam secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum. Et ecce homo erat in Ierusalem, cui nomen Simeon, & honeste iustus, & timoratus, expectans consolationem Israel: & Spiritus sanctus erat in eo. Et responsum acceperat à Spiritu sancto, non uisurum se mortem, nisi prius uideret Christum Domini. Et uenit in spiritu in templum. Et cum inducerent puerum Iesum parentes eius, ut facerent secundum consuetudinem legis pro eo: & ipse accepit eum in ulnis suas, & benedixit Deum, & dixit: Nunc dimittis seruum tuum, Domine, secundum uerbum tuum in pace: Quia uiderunt oculi mei salutare tuum, Quod paraasti ante faciem omnium populorum: Lumen ad reuelationem Gentium, & gloriam plebis tuae Israel. Et erat pater eius & mater mirantes super his quae dicebantur de illo. Et benedixit illis Simeon, & dixit ad Mariam matrem eius, Ecce positus est hic in ruinam & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur, & tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut reuelentur ex multis cordibus cogitationes. Et erat Anna propheta, filia Phanuel, de tribu Aser: hac procefferat in diebus multis, & uixerat cum uiro suo annis septem à uirginitate sua. Et hac uidua usque ad annos octoginta quatuor: quae non discedebat de templo, ieiuniis & obsecrationibus seruiciens nocte ac die. Et hac, ipsa hora superueniens, confitebatur Domino: & loquebatur de illo omnibus qui expectabant redemptionem Israel.

Maub. 2.

Cum ergo natus esset Iesus in Bethlehem Iuda, in diebus Herodis Regis: Ecce Magi ab Oriente uenerunt Ierosolymam, dicentes: Ubi est qui natus est Rex Iudaeorum? Vidimus enim stellam eius in Oriente, & uenimus cum muneribus adorare eum.

Atque

Atque simpliciorum magisq; apertorum Abelisq; simillimorum hominum sensus ac mens ita erga diuinam bonitatem & uoluntatem sese exhibuerunt. Verum enim uero duae illae aliae, quas notauimus, uariis quidem itineribus in idem tendentes humani sensus factiones, quamquam pro suo utraque more multo aliter egere. Quippe certiores facti praesentiae eius quem terrarum expectabat orbis, à Deo iam sapius promissum, alteri, qui uel imperio rerum potiebantur, ueriti ne maioris potentiae uel loco pellerentur, periculum ferro prauertendum sibi simpliciter decreuerunt. Idq; quo minore cum incommodo fieret, taciturnitate ac dissimulatione cogitandum primo, deinde etiam aperta manu uiscendum arbitrati sunt.

Ii autem qui astu, industria, & sapientia ac sanctitatis simulatione suas comparabant res, attentione atque obseruatione primum agendum censuerunt, quoad, quidnam maxime sibi expediret, cognoscerent, & cognitum exsequerentur: utrosque enim Regis nomen commouit, sed alteri, id potentiam, maiestatem ac tyrannidem arbitrati, quamprimum auertendum duxere, alteri uero, existimantes regni splendorem sibi ipsis & auctoritate, & utilitati fortasse futurum, partibusq; fauendum suis, in quamnam partem demum uergeret, animaduertendum censuere, & interim pro calliditatis ac solertiae suae ratione sese uel neutrarum esse partium ostendere studuere, uel ab ea quae tunc rerum facies erat, sese minime desiscientes alienatosq; praeferre: interim enim deliberandi sibiq; consulendi non occasionem modo, sed maturum tempus datum iri sperabant.

Audiens autem Herodes Rex, turbatus est, & omnis Ierosolyma cum illo. Et congregans omnes Principes sacerdotum & Scribas populi, sciscitabatur ab eis ubi Christus nasceretur. At illi dixerunt ei, in Bethlehem Iuda. Sic enim scriptum est per Prophetam: Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda: ex te enim exiet dux qui regat populum meum Israel. Tunc Herodes, clam uocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus stelle quae apparuit eis: & mittens illos in Bethlehem dixit: Ite, & interrogate diligenter de puero: & cum inueneritis, renunciate mihi, ut & ego ueniens adorem eum. Qui cum audissent Regem, abierunt. & ecce stella, quam uiderant in Oriente, antecedebat eos, usque dum ueniens staret supra, ubi erat puer. Videntes autem stellam, gauisi sunt gaudio magno ualde. Et intrantes domum, inuenerunt puerum cum Maria matre eius, & procidentes adorauerunt eum: & apertis thesauris suis, obtulerunt illi munera, aurum, & myrrham. Et responso accepto in somnis ne redirent ad Herodem, per aliam uiam reuersi sunt in regionem suam. Qui cum recessissent, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph, dicens: Surge, & accipe puerum & matrem eius, & fuge in Aegyptum: & esto ibi usque dum dicam tibi. Futurum est enim ut Herodes querat puerum ad perdendum eum. Qui consurgens accepit puerum & matrem eius nocte: & secessit in Aegyptum: & erat ibi usque ad obitum Herodis: ut adimpleretur quod dictum est à

Gg 2

Domi-

- » Domino per Prophetam dicentem, Ex Aegypto vocavi filium meum. Tunc
 » Herodes, videns quoniam illusus esset à Magis, iratus est valde, & mittens
 » occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem, & in omnibus finibus eius, à
 » bimatu & infra, secundum tempus quod exquisierat à Magis. Tunc adim-
 » pletum est quod dictum est per Ieremiam Prophetam, dicentem: Vox in Ra-
 » ma audita est, ploratus & ululatus multus, Rachel plorans filios suos, &
 » noluit consolari, quia non sunt.

- Atqui insanire quidem potest carnis humanae potentia, saevitiam quoque
 ac feritatem aliquando exserere & ostendere suam, nimirum in innocentia
 atque mansuetudinis diuinae postrema membra sese immaniter gerendo: ip-
 sam verò innocentiam & mansuetudinem perdere non potest, sed eatenus
 laboribus, fuga, exiliisq; exercere, quatenus & pati & exerceri diuina prou-
 dentia permiserit, & hoc pacto efficitur ut ipsa crescat augeaturq;, & ad
 etatis firmitudinem prouehatur, interim verò feritas consiliis votisq; irri-
 tis quidquid aduersus innocentiam molita fuerit, in suum ipsius exitum eua-
 disse demum sentiat. S. S. E. Ipsum conteret caput tuum, & tu insidiaberis
 calcaneo eius. Namque Herodes quidquid ad perdendum puerum commen-
 tus machinatusq; fuerat, in instruendis tantum arcani corporis calcaneo
 insidiis consumpsit, atque hoc pacto sese morti damnationisq; prodidit. De-
 functo autem Herode, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Ioseph in
 Aegypto, dicens: Surge, & accipe puerum & matrem eius, & vade in terram
 Israel: defuncti sunt enim qui querebant animam pueri. Qui consurgens,
 accepit puerum & matrem eius, & venit in terram Israel. Audiens autem
 quod Archelaus regnaret in Iudaea pro Herode patre suo, timuit illo ire: &
 admonitus in somnis, secessit in partes Galilaeae. Et veniens habitauit in ci-
 uitate qua vocatur Nazareth: ut adimpleretur quod dictum est per Prophe-
 tas: Quoniam Nazareus vocabitur.

- Neque verò Verbum ipsum caro factum villo temporis momento maxima
 & incomparabilis virtutis indole iis, quibus oportuit probanda cessat, sed ul-
 tra etatis usum & exemplum interdum prudentiae, probitatis, ac pietatis
 admirabile specimen apud carnis sapientiam & sanctitatem exhibet: seseq;
 ad maxima & praestantissima planeq; diuina editum docet, nulli interim
 grauis aut molestus, importunus nemini: iis verò apud quos educabatur, ma-
 tri, inquam, ac ceteris secundum carnem propinquis, omni pio atq; honesto
 obsequio & officio libenter morigeratus: quippe qui venerat, non ut faceret
 voluntatem suam, sed eius voluntatem Patris à quo missus, delegatus, in-
 structusq; fuerat. cuius voluntas & pietatem erga Deum summam, & sum-
 mam erga homines benevolentiam, integritatem, & commodam facilitatem
 postulat. Sicut scriptum est: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde
 tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & proximum tuum
 sicut te ipsum. Namque ad huius voluntatis normam sese gerendi, vitamq;
 omnem ad extremum vsque comparandi disciplinam & ipse in se suscepit,

& iis, quos instruendos curabat, oratione atque exemplo plenissimè tradidit.
 Puer autem crescebat, & confortabatur, plenus sapientia, & gratia Dei erat
 in illo. Et ibant parentes eius per omnes annos in Ierusalem, in die solenni
 Pascha. Et cum factus esset annorum duodecim, ascendit illis in Iero-
 solymam secundum consuetudinem diei festi, consummatisq; diebus, cum
 redirent, remansit puer Iesus in Ierusalem: & non cognouerunt parentes
 eius. Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, & re-
 quirebant eum inter cognatos & notos. Et non inuenientes, regressi sunt in
 Ierusalem, requirentes eum. Et factum est, post triduum inuenerunt illum
 in templo sedentem in medio doctorum, audientem illos, & interrogantem
 eos. Stupebant autem omnes qui eum audiebant, super prudentia & responsis
 eius. Et videntes admirati sunt. Et dixit mater eius ad illum, Fili, quid feci-
 sti nobis sic? ecce pater tuus & ego dolentes querebamus te. Et ait ad illos,
 Quid est quod me querebatis? nesciebatis quia in his qua Patris mei sunt,
 oportet me esse? Et ipsi non intellexerunt verbum quod locutus est ad eos. Et
 descendit cum eis, & venit Nazareth: & erat subditus illis. Et mater eius
 conseruabat omnia verba haec in corde suo. Et Iesus proficiebat sapientia &
 atate & gratia apud Deum & homines.

De Indicis Nomenclatorisq; munere & officio. CAP. V.

MAXIMA illa à Deo promissa hominibus dona sapius praedictum
 est iis tantum facienda, qui & pie pureq; crederent, & obsequio,
 hoc est, virtutis verae iamq; definita studiis intenti accipienda ex-
 peterent & curarent: siue hoc idem per omnem antea vitam cursum
 egissent, siue etiam erroris humani vitium prius palantes, diuino monitu re-
 uocati resipiscerent, & à vitiis abhorrentes, animos moresq; ex praescripta
 norma emendatos Deo probarēt. Haec enim diuini pacti lex iam inde à prin-
 cipio stabilita, omnium Vatum responsis per cunctas hominum aetates con-
 firmata fuerat: nam quisquis hanc respueret conditionem, credendi videlicet
 diuinis effatis, atque praecipis obtemperandi pro tempore datis, eum à salu-
 tis publicae communionem exclusum iri, identidem denunciatum fuerat.

Atque diuina misericordia & prouidentia, qua omnes homines saluos
 fieri semper optauit & voluit, ne nulla unquam parte non satis superq; fe-
 cisse, iure existimari posset, perpetuo prospiciens consuluit, assiduis Vatribus
 ac Doctoribus allegandis, interdum frequentibus, nonnunquam etiam raro-
 ribus, ut temporum postulabat usus. In ipsa verò salutis iam missa ac praes-
 entis oportunitate celeberrimum (sicuti Vates futurum praeannuarant) de-
 stinauit ministrum, illum, inquam, Zachariae & Helisabetae seniorum pa-
 rentum filium, ab ipsis nascendi inuitis clarum, & publice spectatum, qui spe-

rato expectatoque multis antea seculis regi, & regno iam iam comparando viam muniret, ediceretque ea semoueri omnia, quacunquē tanto excipiēdo bono moram impedimentūve inferre possent, hoc est, fidem & pœnitentiā hominibus propriæ salutis cupidis indiceret & suaderet; idem etiam testis esset veritatis à Deo iam præstita, ac maximi omnium promissi, vsu ipso propediem exsoluendi.

Hunc autem nuncium sibi Deus comparauit, iis omnibus instructum partibus, quæ legitimū ac verum legatū ornare, & testem veritatis integrum nulla exceptione excludendum probare possent, hoc est, fide, sedulitate, ac diligentia ad peragendum munus, officiumque faciendū; ad hæc etiam sui ipsius rerumque suarum ita negligentem, ut neque ille victum quidem, neque vestimentum ab hominibus, quorū causa missus allegatusque erat, neque quicquam præterea commodi quæreret aut admitteret; rursus verò laboris & incomodi nihil, atque adeo nec vincula, nec mortem horreret aut recusaret, quo minus demandatas sibi parteis summa constantia atque integritate perageret, utpote qui sese non sibi, sed Regis venturi seruituti & obsequio natum, atque publicæ hominum salutis studio addictum, diuinique consilij simplicem & veracem integrumque ministrum intelligeret & profiteretur, denique eam representaret personam, quam grauissimus ac seuerissimus Vates Elias apud principes & populos quondam sustinuerat. S. S. E. Ecce, ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis: & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorū ad patres eorum, ne forte veniam, & percutiam terram anathemate. Id quod ita præstiturum diuinus nuncius patri sacerdoti (vti superius recitauimus) declarauerat: Et ipse præcedet ante illum in Spiritu & virtute Elia, ut conuertat corda patrum in filios, & incredulos ad prudentiam iustorum: parare Domino plebem perfectam. Hic autem quem admodum natus educatusque fuerit, nouimus; qui, vti à Deo ad certam rem certumque tempus delectus, nihil cum hominibus consuetudinis aut societatis coluit, quinimo ab his remotus, priuatam & solitariam agebat ætatem, oportunitatem muneris à se obeundi Deo, cui sese dicatum gerebat, permittens. Puer autem crescebat & confortabatur spiritu, eratque in desertis vsque in diem ostensionis suæ ad Israel. Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Iohannes: hic venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine. Non erat ille lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine [Verbo Dei homine factō] qui erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Atque hic diuinus nuncius præter testimonij fidem, quam sincerissimam præstitit, legationis etiam suæ in terris munus liberè ac diligenter exercuit, nulla hominum conditione excepta, quam suarum non admoneret partium, non principum, non populi, non publicanorum, non militum, maxime verò eos qui sapientiam sanctitatemque profitebantur & iactabant, singularibus ac seuerissimis actionibus interdum redarguens notabat, & ad communem

cum

cum aliis sui ipsorum cognitionem & correctionem hortabatur, utpote quos propter sanctitatis opinionem, & sapientie nomen difficiliōres, & proprij consilij pertinaciores experiretur.

Anno autem quintodecimo imperij Tiberij Caesaris, procurante Pontio Lucæ 3.
Pilato Iudæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius tetrarcha Ituræ & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilina tetrarcha, sub principibus sacerdotum Anna & Caipha: factum est verbum Domini super Iohannem Zachariæ filium, in deserto. Et venit in omnem regionem Iordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum: sicut scriptum est in libro sermonum Isaiæ Prophetæ: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas eius. omnis vallis implebitur: & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt praua in directa: & aspera in vias planas, & videbit omnis caro salutare Dei. Dicebat ergo ad turbas quæ exibant ut baptizarentur ab ipso, Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere à ventura ira? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ. & ne cœperitis dicere, Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis quia potes est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham. Iam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonū, excidetur, & in ignem mittetur. Et interrogabant eum turba, dicentes: Quid ergo faciemus? Respondens autem dicebat illis, Qui habet duas tunicas, det non habenti: & qui habet escas, similiter faciat. Venerunt autem & publicani ut baptizarentur, & dixerunt ad illum, Magister, quid faciemus? At ille dixit ad eos, Nihil amplius, quam quod constitutum est vobis, faciatis. Interrogabant autem eum & milites, dicentes: Quid faciemus & nos? Et ait illis, Neminem conculcatis, neque calumniam faciatis: & contenti estote stipendiis vestris. Existimante autem populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Iohanne, ne forte ipse esset Christus: respondit Iohannes, dicens omnibus, Ego quidem aqua baptizo vos: veniet autem fortior me, cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, & igni, cuius ventilabrum in manu eius, & purgabit aream suam: & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. Multa quidem & alia exhortans, euangelizabat populo.

Iohannes testimonium perhibet de ipso, & clamat, dicens: Hic erat quem Iohann. 3.
dixi, Qui post me venturus est, ante me factus est: quia prior me erat. Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia. quia lex per Moysen data est, gratia & veritas per I. s. m. Christum facta est. Deum nemo vidit unquam: unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. Et hoc est testimonium Iohannis, quando miserunt Iudæi ab Ierosolymis sacerdotes & Leuitas ad eum, ut interrogarent eum, Tu quis es? Et confessus est, & non negauit: & confessus est, Quia non sum ego Christus. Et interrogauerunt eum, Quid ergo? Elias es tu? Et dixit, Non sum. Propheta es tu? Et respondit, Non. Dixernunt ergo ei, Quis es, ut responsum demus his qui

„ qui miserunt nos: quid dicis de te ipso? Ait, Ego vox clamantis in deserto,
 „ Dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias Propheta. Et qui misi fuerant,
 „ erant de Pharisæis. Et interrogauerunt eum, & dixerunt ei: Quid ergo bap-
 „ ptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta? Respondit eis Io-
 „ hannes, dicens: Ego baptizo in aqua: medius autem vestrum stetit quem vos
 „ nescitis. Ipse est qui post me venturus est, qui ante me factus est: cuius ego
 „ non sum dignus ut soluam eius corrigiam calceamenti. Hac in Bethania fa-
 „ cta sunt trans Iordanem, ubi erat Iohannes baptizans. Altera die vidit Io-
 „ hannes Iesum venientem ad se, & ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata
 „ mundi. Hic est de quo dixi, Post me venit vir, qui ante me factus est: quia
 „ prior me erat. & ego nesciebam eum: sed ut manifestetur in Israel, propter
 „ ea veni ego in aqua baptizans. Et testimonium perhibuit Iohannes, dicens:
 „ Quia vidi Spiritum descendantem quasi columbam de celo, & mansit su-
 „ per eum. Et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi
 „ dixit, Super quem videris Spiritum descendantem, & manentem super eum,
 „ hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi: & testimonium perhibui
 „ quia hic est Filius Dei. Altera die iterum stabat Iohannes, & ex discipulis
 „ eius duo. Et respiciens Iesum ambulantem, dicit, Ecce agnus Dei. Et audie-
 „ runt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum.

De manifestatione Iesu Christi, & boni nunciij ministerio. CAP. VI.

UAM QVAM verò maximus ille, omniumq; hominum longè
 præstantissimus vir, quem Iesum ab Angelo primum Dei, de-
 inde à matre nominatum intelleximus, & sua ipsius, qua homo
 erat, natura & virtute inter mortales primas iure teneret; &
 altera, qua Verbum idemq; Deus erat, nullis legibus, nullis obligationibus ob-
 noxius, nullis conditionibus, aut mortalium cæterorum moribus adstrictus
 esset, utpote qui uti Deus immortalis, liber, atque omnium Princeps ac Do-
 minus erat, ut homo verò ab omni peccato & vitio prorsus immunis, vir-
 tutumq; omnium maximè compos: tamen eodem consilio atque studio quo se-
 se iam inde ab initio humanarum rerum instauratorem & amplificatorem,
 probante Patre ac Spiritu sancto, constituerat, modestissimum & obsequen-
 tissimum, atque ad eò humillimum per omne atatis tempus præbuit. quippe
 qui ea quæ tum Luciferi superbia, calliditate, & arrogantia, tum parentis
 primi Adami insolentia perierant bona, hoc est, honoris atque gloriæ verum
 decus hoc modo atque habitu summa cū dignitate sibi atque suis restitutum
 iri cognouerat. Quamobrem non quis ipse erat, sed quam personam acturus
 venerat, perpetuò consideravit, eamq; ad extremum vsque sine vlla conditio-
 nis exceptione plenissimè, aptissimè, ac libentissimè gessit, ita ut nihil ipse de

se vlla in re, vllòve tempore, præter humilitatem, obedientiam, modestiam,
 tolerantiam, mansuetudinem, & abstinentiam, denique meram seruitutem
 profiteretur: dumq; Dei Patris honori, & hominum vtilitati curam ope-
 ramq; impenderet, nullam proprij commodi, nullam suæ dignitatis & asti-
 mationis rationem habuit: atque ab illatarum sibi iniuriarum vluione &
 vindicatione tantum absuit, ut potiùs maledicta & malefacta aduersum se
 hominum, maximis, assidujs, & repetitis beneficijs ac benedictionibus re-
 penderet. Id quod nobis hoc loci significatum, in omni rerum, quæ ab illo ge-
 ste, actæ, & perlata narrantur, exemplo ac genere obseruatum constiterit.
 Hoc sentite in vobis quod & in Christo Iesu: qui cū in forma Dei esset, ^{Philip. 2.}
 non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, ^{cc}
 formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu in- ^{cc}
 uentus ut homo. Humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, ^{cc}
 mortem autem crucis. ^{cc}

Ex hoc autem animo, consilio, ac more effectum est, ut numquam idem de
 se magnificum quicquam iactaret; nec aliud sibi nomen vsurparet nisi homi-
 nis filium; neque nunquam legi, in qua natus homo fuerat, satisfaceret, non
 modo interno ac vero absolutiq; cultu, sed externo quoque ritu ac more.
 Misit, inquit Paulus, Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub ^{Galat. 2.}
 lege. Quamobrem antequam idem à Iohanne Baptista cognitus agnus Dei
 indicaretur, hominis modestissimi atque humillimi specie & habitu, perinde
 ut cæteri homines, aquis intingui lauariq; voluit, ut qui authoritatis dignita-
 tisq; suæ testimonium nec vltro sibi arrogaret, nec palàm postularet, sed ei, à
 quo missus erat, Patri declarandum permitteret, atque ita nihil humanæ sa-
 pientia & contentionis proteruitas, quod sibi obiceret, habere posset. Semper
 enim illud verissimum aduersarijs respondere solitus est: Ego non quero ^{Iohan. 8.}
 gloriam meam: est qui querat, & iudicet. Si ego perhibeo testimonium de ^{cc}
 me ipso, testimonium meum non est verum. alius est qui testimonium perhi- ^{cc}
 bet de me: & scio quia verum est testimonium eius, quod perhibet de me. Vos ^{cc}
 misistis ad Iohannem: & testimonium perhibuit veritati. Ego autem non ^{cc}
 ab homine testimonium accipio: sed hæc dico vobis ut salui sitis. Ille erat lu- ^{cc}
 cerna ardens & lucens, vos autem voluistis ad horam exultare in luce eius. ^{cc}
 Ego autem habeo testimonium maius Iohanne. ^{cc}

Atqui Iohannes ex responso sibi à Deo dato agnitum fuisse Dei Filium
 declarauit, ita, inquam, agnitum, ut publicè testari ac indicare, officij iam sui
 esse intelligeret: cui quemadmodum ratio hæc & cognitio contigerit, sacer-
 narrat historicus: Tunc venit Iesus à Galilæa in Iordanem ad Iohannem, ^{Matth. 3.}
 ut baptizaretur ab eo. Iohannes autem prohibebat eum, dicens: Ego à te de- ^{cc}
 beo baptizari, & tu venis ad me? Respondens autem Iesus, dixit ei, Sine mo- ^{cc}
 dō: sic enim decet nos implere omnem iustitiam. Tunc dimisit eum. Bap- ^{cc}
 tizatus autem Iesus, confestim ascendit de aqua. Et ecce, aperti sunt ei cali, ^{cc}
 & vidit Spiritum Dei descendantem sicut columbā, & venientem super se. ^{cc}

Et ecce vox de calis dicens, Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi cōplacui. Nec verò tanta dignitatis amplitudinisq; præconio ornatus ille Iesus à suscepta modestia humilitatisq; usu & exemplo, atque à serui forma & persona sese unquam subduxit; serui, inquam, Dei, cuius fuerat appellatus Filius, atque etiam serui hominum, quorum salutem curaturus, effecturus, atque denunciaturus iuxta consilium ac voluntatem Dei venerat: adeò ut quamprimum declaratus quis esset, ipsemet audiit quod semper nouerat, & Iohannes aliq; acceperunt, non ad hominum cœtus propriam maiestatem ostentabundus processit: quin potiùs interim dum ministeriorum susceptio- rum oportunitas accederet, in deserto solitarioq; loco secessum sibi diuinitus imperatum libens petiit, in quo laboris, modestiæ, patientiæ, atque perpetuæ obsecrationis spectatores habuit feras, ac demum diabolum, sese vafre callidè- que cum diffidentiam, tum vanam fiduciam, tum verò gloriæ, ambitionis, atque dominationis cupidinè multis modis suadere aggressum & conatum, summa animi constantia ac maxima sapientia redargutum superauit & pepulit. Et statim Spiritus expulit eum in desertum, & erat in deserto qua- draginta diebus, & quadraginta noctibus, & tentabatur à Satana, et atque cum bestiis, & Angeli ministrabant illi.

Marci 1.

Ibid. 9.

Eadem verò tempestate prænunciatus ille Iohannes, officio iam suo perfun- ctus, potentia tyrannide (cui ingenua aperta libertas mirè infensa odio- sâque esse solet) occisus, de medioq; sublatus, ad eum à quo missus fuerat, ea- dem qua ceteri antiquiores Vates, via rediit. S. S. E. Quid ergo dicunt Pha- risæi & Scribæ, quia Eliam oportet venire primùm? Qui respondens, ait illis: Elias cum venerit primò, restituet omnia: & quo modo scriptum est in Filium hominis, ut multa patiatur & contemnatur. Sed dico vobis quia Elias venit (& fecerunt illi quacunque voluerunt) sicut scriptum est de eo.

De duplici Christi ministerio secundum carnem. CAP. VII.

RX legitimis monumentis per Moysen conscriptis, atque ex cate- rorum Vatum responsis ac prædictionibus, promissi Christi mi- nisterium geminum futurum esse constabat: alterum quidem, Nun- cy, Præconis, ac Vatis publica salutis tempus iam adesse decla- rantis: alterum verò Seruatoris communis hominum, cui & humani sceleris expiandi, vitiiq; tollendi, atque gratiam, vitam, & veram felicitatem res- tituendi, conciliandi, & conferendi partes, sapientia, prouidentia, iustitia, ac misericordia diuina dedissent.

Atque prius quidem vaticinandi nunciandiq; publici boni munus apud Israelitas tantum obeundum & exercendum, singulari in illam gentem do- no ac munere, diuinoq; promisso receperat: eamq; legationis partem pluribus etiam

etiam signis & miraculis, quàm quissiam alius Vatum, edocturus ac proba- turus erat. Primus ad Sion dicit, Ecce adsum, & Ierusalem Euangelistam dabo. Eundemq; post Eliæ, hoc est, Iohannis Baptistæ nunciationem quoque expectandum Malachias præmonuerat: Statim veniet ad templum sanctum suum dominator, quem vos queritis; & Angelus testamenti, quem vos vul- tis. Ecce veni, dicit Dominus exercituum.

Atque huiusmodi munere obeundo plus quàm unius & alterius ac tertij quoque annorum tempus impendit Iesus Christus, quantum videlicet satis superq; fore ad veritatem suam præstandam ac publicandam diuina prouidentia definierat. Id quod ille maxima dexteritate, diligentia, autoritate, atque assiduitate peregit, nullus laboribus parcendo, nihil proprij commodi querendo, nihil opis atque auxilij, non solum modestis & sese excipientibus, verum etiam aduersariis, ubicunque opus esset, subtrahendo, nullam ab ingratis atque inimicis & inuidis illatam sibi iniuriam & contumeliã non patienti serè tolerando; quos, vti iam antea exponebamus, modestia, clemen- tia, mansuetudine, atque etiam summa beneficentia ad suam ipsorum utili- tatem & salutem lenire, flectere, atque deducere studuit. Hoc autem hic ex- positum, ut breue quoddam totius historia illius argumentum præfigere ope- rapretium fuerit, idemq; certis sanctorum scriptorũ ad stipulationibus con- firmatum docere. De Iesu Nazareno, qui fuit vir Propheta, potens in opere & sermone coram Deo & omni populo. Verbum misit Deus filiis Israel, nuncians pacem per Iesum Christum (hic est omnium Dominus.) Vos scitis, quod factum est verbum per uniuersam Iudæam; incipiens enim à Galilea, post baptismum quod prædicauit Iohannes. Iesum à Nazareth quomodo vn- xit eum Deus Spiritu sancto & virtute, qui pertransiit benefaciendo, sanando omnes oppressos à diabolo, quoniam Deus erat cum illo. Et nos testes sumus omnium quæ fecit in regione Iudæorum & Ierusalem. Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum.

Lucæ 24.

Agor. 10.

Rom. 15.

Genes. 22.

Ibid. 15.

Iohan. 1.

Rom. 15.

Rom. 15.

Rom. 15.

Rom. 15.

Rom. 15.

Posterius verò munus, cuius nunciandi causa Vates omnes antiqui ad Iohannem vsque missi fuerant, cuius etiam indicandi, docendi, atque appa- randi ipse prius illud, quod diximus, apud Israelitas obierat, post alterum per- actum absoluit quoque, idq; ad omnes orbis terrarum nationes pertinuit, ut- pote à primi hominum parentis tempore omnibus gentibus promissum, & per Vates identidem confirmatum. Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum, & semen illius. Ipsum conteret caput tuum. & In semine tuo benedicentur uniuersa familia terræ. Quam rem postremus ex anti- quis Vatibus, Vates, inquam, idemq; locupletissimus testis declarauit. Alte- ra die vidit Iohannes Iesum venientem ad se, & ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Hic est de quo dixi, Post me venit vir qui ante me factus est, quia prior me erat. & de plenitudine eius omnes accepimus, & gratiam pro gratia: quia lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum, &c.

Prioris ministerij Iesu Christi summa narratio. CAP. VIII.

Match. 4.

MM autem audisset Iesus quod Iohannes traditus esset, secessit in Galileam: & relicta ciuitate Nazareth, venit & habitauit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon & Nephthali, ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam Prophetam; Terra Zabulon & terra Nephthali, via maris trans Iordanem Galilæa gentium: populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam: & sedentibus in regione umbrae mortis, lux orta est eis. Exinde cœpit Iesus prædicare, & dicere: Pœnitentiam agite: appropinquabit enim regnum celorum. Ambulans autem Iesus iuxta mare Galilæe, vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andream fratrem eius, mittentes rete in mare (erant enim piscatores) & ait illis, Venite post me: & faciam vos fieri piscatores hominum. At illi continuo relictis retibus secuti sunt eum. Et procedens inde, vidit alios duos fratres, Iacobum Zebedæi, & Ioannem fratrem eius in nauicula cum Zebedæo patre eorum, rescientes retia sua: & vocauit eos. Illi autem statim, relictis retibus & patre, secuti sunt eum. Et circuibat Iesus totam Galilæam, docens in synagogis eorum, & prædicans Euangelium regni: & sanans omnem languorem & omnem infirmitatem in populo. Et abiit opinio eius in totam Syriam, & obtulerunt ei omnes malè habentes, variis languoribus & tormentis comprehensos, & qui demonia habebant, & lunaticos, & paralyticos, & curauit eos: & secuta sunt eum turba multa de Galilæa, & Decapoli, & de Ierosolymis, & de Iudæa, & de trans Iordanem.

Doctrinæ Christi argumentum.

DISCIPLINÆ à Christo traditæ summa omnis duo præcipua capita habere obseruatur, quorum alterum ea continet arcana admirandaq; rerum genera, quibus regni Dei atque maximi illius diuiniq; beneficij imago itatim delineata & adumbrata, ut est captus hominum, ostenditur. Alterum verò ea præscribit, quæ salutis propria cupidum atque studiosum hominem curare, scire, ac præstare ex diuini consilij conditione ac lege oporteat.

Mat. 64.

Atque priorem illam diuini doni rationem nusquam vel sermone, vel scripto ullo palam & certis ac propriis verbis humano sensu excipiendus deseruam atque expositam obseruauimus. Idq; duabus ex causis natum apparet: altera, quod videlicet res ipsa diuina plane, & ab omni humanarum cogitationum exemplo remotissima, atque ex consequenti sermonis humani vsu & comparatione infinito & immenso interuallo sit excellens. S. S. E. A seculo non audierunt, neque auribus perceperunt, oculus non vidit Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te. Altera verò causa est, quod ea quæ

docenda

docenda proponuntur, ad eorum, qui audituri conueniunt, mentem animumq; temperare, prudentis magisterij officium semper fuerit. Atqui vario ac diuerso studio & animo huiusmodi disciplina adiri petiq; solent, quorundam quidem simpliciorum, qui ad suam utilitatem ingenuè & candidè erudandos instruendosq; sese permittunt; aliorum verò insidiatorum & inuidentium, qui adeò multum ingenio suo, atque humana sapientia & industria propriae tribuunt, ut quidquid suis ipsorum à se definitis & quaesitis commodis aliquatenus aduersari arbitrentur, depugnare omnino parati respuant, explodant, atque collatis consiliis, compositisq; dolis, & comparatis opibus ac viribus, funditus euertere, destruere, ac perdere studeant & moliantur. Inquam factionem duæ illæ, quas antea notabamus, partes coire solent, potentia videlicet, quæ Superbia vitæ dicitur, & prudentia, sapientia, sanctitasq; carnis, quas industria nomen continet.

Atque sapientiæ illius celestis arcanæq; vis, utrorumque hominum, quæ homines, id est, Adamo prognati sunt, ingenium & sensum fugiens, longè post se relinquit, quamquam diuerso interuallo ac modo: quippe simplicioribus fauens, umbram quandam vestigiumq; sui, quæ se ament, expetant, & indagant, sequanturq;, ostendit, & spem bonam proponit copiam sui perseuerantibus faciendæ.

Alteris verò, qui potentia, calliditate, & industria aguntur, prorsus inimica & aduersaria, sese inueniendi viam crassis tenebris occultat & circumfundit; conatis verò & satagentibus contumaciterq; comprehendere molitis stultitiam, amentiam, atq; insaniam ad suum ipsorum exitium accidere permittit. S. S. E. Pedes eorum ad malum currunt, & festinant ut effundant sanguinem innocentem: cogitationes eorum cogitationes inutiles: vastitas & contritio in visceribus eorum. Viam pacis nescierunt, & non est iudicium in gressibus eorum. Semitæ eorum incuruata sunt eis: omnis qui calcatur in eis, ignorat pacem. Propter hoc elongatum est iudicium à nobis, & non apprehendet nos iustitia: expectauimus lucem, & ecce tenebræ, splendorem, & in tenebris ambulauimus. Palpauimus, sicut cæci, parietem, & quasi absque oculis attrectauimus: impegimus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui. Rugiemus quasi vrsi omnes, & quasi columbæ meditantibus gememus. expectauimus iudicium, & non est: salutem, & elongata est à nobis. Multiplicata sunt enim iniquitates nostræ coram te, & peccata nostra responderunt nobis: quia scelera nostræ nobiscum, & iniquitates nostras cognouimus, peccare & mentiri contra Dominum: & auersi sumus ne iremur post tergum Dei nostri, ut loqueremur calumniam & transgressionem: concepimus, & locuti sumus de corde verba mendacij. Et conuersum est retrorsum iudicium, & iustitia longè stetit: quia corruit in platea veritas, & æquitas non potuit ingredi. Et facta est veritas in obliuionem: & qui recessit à malo, præda patuit: & vidit Dominus, & malum apparuit in oculis eius, quia non est iudicium: & vidit quia non est vir: & aporiatum est, quia non est qui

occurrat: & saluauit sibi brachium suum, & iustitia eius ipsa confirmauit eum. Itaque eam actionum suarum partem qua Dei in hominibus efficientiam donumque spectabat, omnibus quidem ordinibus atque gregibus, tam industriosiorum quam simpliciorum, eo modo quo excipi posse intelligebat, Christus proposuit: verum alteris ob studium candidius cognoscere auentibus, plenius & apertius in loco exposuit; alteris vero umbris & imaginibus tectam occultatamque reliquit: neutris tamen, utpote adhuc feminea hominis parti, in cognitionis facultate adductis, rerum ipsarum naturam vel ostendit, vel aptis & congruentibus explicuit verbis. Atque hanc partem huius adnotatam rationem subiunctis exemplis indicare consentaneum fuerit.

Math. 13.

In illo die exiens Iesus de domo, sedebat secus mare. Et congregata sunt ad eum turba multa, ita ut in nauiculam ascendens sederet: & omnis turba stabat in littore, & locutus est eis multa in parabolis, dicens: Ecce exiit qui seminat, seminare. Et dum seminat, quadam ceciderunt secus viam, & uenerunt volucres cali, & comederunt ea. Alia autem ceciderunt in petrosa, ubi non habebant terram multam: & continuo exorta sunt, quia non habebant altitudinem terra. sole autem orto aestuauerunt: & quia non habebant radicem, aruerunt. Alia autem ceciderunt in spinas: & creuerunt spinae, & suffocauerunt ea. Alia autem ceciderunt in terram bonam: & dabant fructum, aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud tricesimum. Qui habet aures audiendi, audiat. Et accedentes discipuli dixerunt ei, Quare in parabolis loqueris eis? Qui respondens, ait illis: Quia uobis datum est nosse mysteria regni caelorum: illis autem non est datum. Qui enim habet, dabitur ei, & abundabit: qui autem non habet, & quod habet auferetur ab eo. Ideo in parabolis loquor eis: quia uidentes non uident, & audientes non audiunt, neque intelligunt. & adimpletur in eis prophetia Isaiae dicens, Auditum audivitis, & non intelligetis: & uidentes uidebitis, & non uidebitis. In crassatum est enim cor populi huius, & auribus grauitate audierunt, & oculos suos clausuerunt: nequando uideant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanem eos. Vestri autem beati oculi quia uident, & aures uestrae quia audiunt. Amen quippe dico uobis, quia multi prophetae & iusti cupierunt uidere quae uideatis, & non uiderunt, & audire quae auditis, & non audierunt. Vos ergo audite parabolam seminantis. Omnis qui audit uerbum regni & non intelligit, uenit malus, & rapit quod seminatum est in corde eius: hic est qui secus viam seminatus est. Qui autem super petrosa seminatus est, hic est, qui uerbum audit, & continuo cum gaudio accipit illud; non habet autem in se radicem, sed est temporalis. facta autem tribulatione & persecutione propter uerbum, continuo scandalizatur. Qui autem seminatus est in spinis, hic est qui uerbum audit, & sollicitudo seculi istius, & fallacia diuitiarum suffocat uerbum, & sine fructu efficitur. Qui uero in terram bonam seminatus est, hic est qui audit uerbum, & intelligit, & fructum affert, & facit aliud quidem centesimum, aliud autem

sexage-

sexagesimum, aliud uero tricesimum. Aliam parabolam proposuit illis, dicens: Simile factum est regnum caelorum homini qui seminauit bonum semen in agro suo. cum autem dormirent homines, uenit inimicus eius, & supereminauit zizania in medio tritici, & abiit. Cum autem creuisset herba, & fructum fecisset: tunc apparuerunt & zizania. Accedentes autem serui patris familias, dixerunt ei, Domine, nonne bonum semen seminasti in agro tuo? unde ergo habet zizania? Et ait illis, Inimicus homo hoc fecit. Serui autem dixerunt ei, Vis imus, & colligimus ea? Et ait, Non: ne forte colligentes zizania, eradicetis simul cum eis & triticum. Sinite utraque crescere usque ad messem, & in tempore messem dicam messoribus, Colligite primum zizania, & alligate ea in fasciculos ad comburendum, triticum autem congregate in horreum meum. Aliam parabolam proposuit eis, dicens: Simile est regnum caelorum grano sinapis, quod accipiens homo seminauit in agro suo: quod minimum quidem est omnibus seminibus: cum autem creuerit, maius est omnibus oleribus, & fit arbor, ita ut volucres cali ueniant, & habitent in ramis eius. Aliam parabolam locutus est eis. Simile est regnum caelorum fermentum, quod acceptum mulier abscondit in farinae satis tribus, donec fermentatum est totum. Haec omnia locutus est Iesus in parabolis ad turbas: & sine parabolis non loquebatur eis: ut impleretur quod dictum erat per Prophetam dicentem, Aperiam in parabolis os meum, eruet abo abscondita à constitutione mundi. Tunc dimissis turbis uenit in domum: & accesserunt ad eum discipuli eius, dicentes, Ediffere nobis parabolam zizaniorum agri. Qui respondens ait illis, Qui seminat bonum semen, est Filius hominis. Ager autem, est mundus. Bonum uero semen, hi sunt filij regni. Zizania autem, filij sunt nequam. Inimicus autem qui seminauit ea, est diabolus. Messis uero, consummatio seculi est. Messores autem, Angeli sunt. Sicut ergo colliguntur zizania, & igni comburuntur: sic erit in consummatione seculi, mittet Filius hominis Angelos suos, & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem: & mittent eos in caminum ignis. Ibi erit fletus, & stridor dentium. Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum. Qui habet aures audiendi, audiat. Simile est regnum caelorum thesauro abscondito in agro: quem qui inuenit homo, abscondit, & praegaudio illius uadit, & uendit uniuersa quae habet, & emit agrum illum. Iterum simile est regnum caelorum homini negotiatori, quarenti bonas margaritas. Inuenta autem una pretiosa margarita, abiit, & uendit omnia quae habuit, & emit eam. Iterum simile est regnum caelorum sagena missa in mare, & ex omni genere piscium congreganti. quam, cum impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in uasa, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione seculi, exhibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis. ibi erit fletus, & stridor dentium. Intellexistis haec omnia? Dicunt ei, Etiam. Ait illis, Ideo, omnis scriba doctus in regno caelorum, similis est homini patri familias, qui profert de thesauro suo

noua

11 noua & vetera. Et factum est: cum consummasset Iesus parabolas istas,
12 transit inde.

Ac simplicioris & candidioris auditoris, suamq; salutem non ex opinione propria, sed ex virtute diuina expetentis & curantis qualis animus, cuiusmodiq; studium, quantaq; discendi cupiditas esse soleat, discipulorum interrogatio & attentio atque observatio indicat. Contra vero, quae mala mentis, & sui ipsius amantis hominis inuidia, & cum veritate pugnantia contentioq; sit, illorum declarat oratio, qui ex ambitione, gloria, & ex ceteris vulgaribus ac popularibus opinionibus & sententiis, doctrina ac vita rationem constituunt; & quae ipsi sibi ex vitiosa carnis disciplina pro maximis ac diuinis praesumpserunt, ea tantum laudant, comprobant, & consuetudine moribusq; praestare student, illis reiectis & contemptis, quae veram sapientiam cum modestia, humanitate, atque humilis animi demissione coniungunt.

Matth. 13.

Huiusmodi auditorum iudicia Christi Iesu communionē nec velle, nec admittere, sed neque experiri posse, illa arguit narratio: Et veniens in patriam suam, docebat eos in synagogis eorum, ita ut mirarentur, & dicerent, Unde huic sapientia haec, & virtutes? Nonne hic est fabri filius? Nonne mater eius dicitur Maria? & fratres eius, Iacobus & Ioseph, & Simon & Iudas? & sorores eius, nonne omnes apud nos sunt? Unde ergo huic omnia ista? Et scandalizabantur in eo. Iesus autem dixit eis, Non est Propheta sine honore nisi in patria sua, & in domo sua. Et non fecit ibi virtutes multas propter incredulitatem illorum.

De arcanæ doctrinae magnitudine.

CAPVT IX.

NVLLAM aciem humani ingenij tantam esse, quae in arcanam diuini doni lucem penetrare possit, duobus testimoniis compertum est, dupliciq; per Iesum Christum facto periculo: altero quidem rudioris ac simplicioris mentis, & nulli priuatae opinioni vel doctrinae additae, cuiusmodi facilius imbuuntur ingenia: altero autem cultioris, & humana sapientia pollentis, atque diuinis etiam mysteriis, quibus homines ab aliis hominibus inuitantur, informatae, prorsusq; à dolo & simulatione inuidentiaq; alienae: siquidem utramque, quamquam cupidam attentionem esse declarauit, propter interioris hominis infirmitudinem, quamquam & hunc femineae partis operà instruere tentasset, rerū, quae sensibus capiuntur, similitudinibus & imaginibus disciplinae causa obiciendis, atque etiam indicandis legis ac Vatum locis & oraculis, ad eius, qui literas profitebatur, instructionem. Atque experimenti utriusque tum in eruditore, tum vero in rudiore ingenio constantis historiam adscribere non pigebit.

Erat

Erat autem homo ex Pharisaeis, Nicodemus nomine, princeps Iudaorum. ^{Ioan. 3.}
Hic venit ad Iesum nocte, & dixit ei: Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister; nemo enim potest haec signa facere quae tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Respondit Iesus, & dixit ei: Amen, amen dico tibi, nisi quis natus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei. Dicit ad eum Nicodemus, Quomodo potest homo nasci, cum sit senex? numquid potest in ventrem matris suae iterum introire & nasci? Respondit Iesus, Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnum Dei. Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Non mireris, quia dixi tibi, oportet vos nasci denuo. Spiritus ubi vult spirat: & vocem eius audis, sed nescis unde veniat, & quò vadat: sic est omnis qui natus est ex Spiritu. Respondit Nicodemus, & dixit ei, Quomodo possunt haec fieri? Respondit Iesus, & dixit ei, Tu es magister in Israel, & haec ignoras? Amen, amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimonium nostrum non accipitis. Si terrena dixi vobis, & non creditis; quomodo si dixerò vobis caelestia, credetis? Et nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, Filius hominis qui est in caelo. Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto; ita exaltari oportet Filium hominis: ut omnis qui credit in ipsum, non pereat; sed habeat vitam aeternam. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret: ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non iudicatur; qui autem non credit, iam iudicatus est: quia non credidit in nomine unigeniti Filij Dei. Hoc est autem iudicium: quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem: erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem, ut non arguantur opera eius, qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta.

Ut ergo cognouit Iesus quia audierunt Pharisaei quòd Iesus plures discipulos facit, & baptizat, quam Iohannes, (quamquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius) reliquit Iudaeam, & abiit iterum in Galileam. oportebat autem eum transire per Samariam. Venit ergo in ciuitatem Samariae quae dicitur Sichar: iuxta pradium quod dedit Iacob Ioseph filio suo. Erat autē ibi fons Iacob. Iesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontē. Hora erat quasi sexta. Venit mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei Iesus, Da mihi bibere. Discipuli enim eius abierant in ciuitatem, ut cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu, Iudaeus cum sis, bibere à me possis, quae sum mulier Samaritana? non enim cōtuntur Iudaei Samaritanis. Respondit Iesus, & dixit ei: Si scires donum Dei, & quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere; tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam. Dicit ei mulier, Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est: unde ergo habes aquam viuam? Numquid tu maior es patre nostro Iacob, ^{Ibid.}

Ii

qui

21 qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius: Re-
 22 spondit Iesus, & dixit ei, Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet aeternum: qui au-
 23 tem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum, sed aqua quae ego
 24 dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in vitam aeternam. Dicit ad eum mulier,
 25 Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam: neque veniam huc haurire.
 26 Dicit ei Iesus, Vade, voca virum tuum, & veni huc. Respondit mulier, &
 27 dixit, Non habeo virum. Dicit ei Iesus, Bene dixisti, quia non habeo virum.
 28 quinque enim viros habuisti: & nunc quem habes, non est tuus vir. hoc verè
 29 dixisti. Dicit ei mulier, Domine, video quia Propheta es tu. Patres nostri in
 30 monte hoc adorauerunt, & vos dicitis, quia Ierosolymis est locus ubi adorare
 31 oportet. Dicit ei Iesus, Mulier, crede mihi, quia venit hora, quando neque in
 32 monte hoc, neque in Ierosolymis adorabitur Pater. Vos adoratis quod nesci-
 33 tis: nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudaeis est. Sed venit hora, &
 34 nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate.
 35 Nam & Pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus est Deus: & eos qui
 36 adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Dicit ei mulier, Scio, quia
 37 Messias venit, (qui dicitur Christus): cum ergo venerit, ille nobis annun-
 38 tiabit omnia. Dicit ei Iesus, Ego sum qui loquor tecum.

De altera doctrinæ Iesu Christi parte.

CAPVT X.

LEGATIONIS Iesu Christi summam duobus omnino capiti-
 bus confici indicabamus: altero boni nuncij veritatis & constan-
 tia promissorum Dei atque doctrina de salute publica humani
 generis, quatenus hominum videlicet capere posset ingenium: al-
 tero verò earum partium, quae à propria salutis expetentibus hominibus cu-
 randa ac præstanda diuinæ sapientiæ decreto exigebantur. Ac de priore qui-
 dem capite, quae in præsentiarum satis fore videbantur, tractauimus; de pos-
 teriore autem nunc porro deinceps agendum.

Atqui diuinum Verbum, cuius sapientia & autoritate antiqua omnis
 doctrina constiterat, ut suapte natura simplex, aeternum, ab omniq; mutatio-
 ne & varietate semotum prorsus est: ita cum in terris sese conspiciendum,
 spectandum, audiendumq; vltro præbuit, nihil omnino de antiquæ disciplina
 veritate mutauit, nisi quantum eadem præcepta & instituta luculentius &
 planius repetita, atque ab arcanis verbis ad familiarem magis deducta ser-
 monem, plenius & exactius obseruanda, & studio ac moribus præstanda
 exegit, & ad rudissimorum quoque ingenium & facultatem attemperata,
 communiter tenenda, & singulariter agenda imperauit.

Huius verò capitis due præcipuae sunt partes: anterior quæ Fides dicitur,
 & posterior quæ Obsequium siue Pœnitentia, nominatur. vtriusque ve-
 rò nos iam pluribus in locis meminimus. Atque fidem effatis ac promissis
 quor-

quondam diuinis postulata, ad boni nuncij à se suisq; sociis & ministris
 allati præsens tempus accommodandam exigebat: quippe qui pollicitationum
 omnium finem iam ipsa veritatis ac iustitiæ Dei constantia & vsura pro-
 pediem perfectum iri prædicens obtestaretur. Pœnitentiam verò cum sem-
 per alias, tum hoc maximè tempore non modò vsui fore, sed necessariam esse
 asseuerabat; quæ videlicet animos hominum ad maxima excipienda Dei mu-
 nera præpararet, à caducarum rerum cupidine & contagione ad aeternarum, spi-
 ritualium, ac planè diuinarum amorem, studium, & fructum traductos. Hoc
 itaque doctrinæ huius initium fuit, quod à Iohanne illo prænuncio, eiusdemq;
 sapientia ministro, fuerat inchoatum. Postquam autem traditus est Io-
 hannes, venit Iesus in Galilaam, prædicans Euangelium regni Dei, & di-
 cens: Quoniam impletum est tempus, & appropinquauit regnum Dei: Pœ-
 nitentini, & credite Euangelio. Et circuebat Iesus totam Galilaam, docens
 in synagogis eorum, & prædicans Euangelium regni, & sanans omnem lax-
 guorem in populo. Et abiit opinio eius in totam Syriam, & obtulerunt ei om-
 nes male habentes, variis languoribus & tormentis comprehensos, & qui
 demonia habebant, & lunaticos, & paralyticos, & curauit eos: & secuta
 sunt eum turba multa de Galilæa, & Decapoli, & de Ierosolymis, & de
 Iudæa, & de trans Iordanem.

Ad magisterij autem doctrinæq; tum auctoritatem, tum communicatio-
 nem, beneficiorum ac miraculorum facultas & copia plurimum illa tempe-
 state faciebat: tum ob alia plurima, tum præcipue quod illius doctrinæ vis,
 quæ externis beneficiis tanquam signis quibusdam sese commendabat, maxi-
 mam ad sanandos animos vim & efficacitatem habere crederetur, atq; hoc
 pacto maximè expetenda & suscipienda prædicaretur. Huiusmodi namque
 rectè animaduertentium & obseruantium sententia crescebat. Et mirati
 sunt omnes, ita ut conquirerent inter se, dicentes: Quidnam est hoc? quæ-
 nam doctrina hæc noua? quia in potestate etiam spiritibus immundis impe-
 rat, & obediunt ei.

Atque doctrina omnis, quam de pœnitentia Iesus Christum tradebat, in
 tres partes distributa est: Ex quibus prima ad cognitionem sui ipsius homi-
 nem aduocat: Secunda bonorum & malorum discrimen tenendum docet:
 Tertia, ad veram ac seriam malorum detestationem & fugam, atque ad dili-
 gens bonorum studium hortatur. In cognitione verò sui ipsius illa consti-
 tutio ponitur, quam hominis natura primùm à Conditore suo acceperat, ad-
 primè rectam & sui compotem, secum & cum sociis rectè agere, benèq; vi-
 uere valentem, modò suum ordinem suumq; locum tueri & seruare delecta-
 ret. Non legis, inquit, quia qui fecit ab initio, masculum & feminam fe-
 cit eos? & dixit: Propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhare-
 bit uxori suæ: & erunt duo in carne vna. itaque iam non sunt duo, sed vna
 caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Quæ sententia tametsi in
 viri & uxoris causa pro tempore dicta fuit à Christo; eadem tamen ad pri-

num humani generis quietum ac tranquillum rectumque statum cognoscendum, contemplantium & obseruantium mentes impellit. Deinde verò ab illa prima sui conditione degenerantem hominem ad durissimam & abiectissimam seruitutem traductum, doctrina Christi notabat, atque ex consequenti, domo, gratia, familiaritateque Dei abdicatum arguebat, neque alio pacto in libertatem posse asserti docebat, quam Filij veri Dei interuentu, procuratore, & operâ: idque ex duorum in Abrahami domo natorum imagine & exemplo ostensum; quorum alter, quod non ex promisso ac fide datus fuisset, liberi ius non obtinuit; alter vero, qui ex fide in Deum parentibus contigerat, & filius & heres dictus, familia nomen ad posteritatem propagauit.

Iohan. 8.

Dicebat ergo Iesus ad eos, qui crediderant ei, Iudeos: Si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis: & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Responderunt ei, Semen Abrahæ sumus, & nemini seruiimus unquam: quomodo tu dicis, Liberi eritis? Respondit eis Iesus, Amen, amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. seruus autem non potest manere in domo in æternum: filius manet in æternum. Si ergo vos Filius liberauerit, verè liberi eritis.

Ex hoc verò fonte secunda Christiana doctrina pars deriuata est, quæ bonorum pariter ac malorum naturas distinguit, solumque ea dicit bona, quæ animorum pietatem & virtutem veram spectant; mala verò contrà ea omnia vel quæ vitiosa ipsa sunt, ab honesto diuersa; vel quæ vitij fouendi causa appetuntur, quamquam hæc non ex natura, sed ex abusu & hominum culpa ad malorum nomen & crimen trahuntur. Prioris generis quæcunque vel singulares hominum mores corruptos produunt, vel ipsorum inter se hominum societatem communionemque lædunt. Omnia verò hæc ad vnam referri formam amoris proprii, siue priuarum studij verum, quod vnicum antiqui Serpentis illius infestissimum atque maximè pestiferum caput est. Ille enim, cum mendax ab initio fuerit, mendacij, fallacia, fraudis, omnisque mala mentis author & suator hominibus permanet. Hæc, inquam, propria atque prima esse mala, quorum veneno vita omnis humana corrumpatur. Posterioris vero generis quædam esse, quæ vitia putantur adiumenta, cum tamen ob humanum vitium impedimenta plerumque magis quam adiumenta esse euincantur, ut diuitiæ, opes, & vulgares ac populares honores, quibus omnibus non tantum pietas ac virtus mera, quam auaritia, & ambitio, luxuriesque promouentur: quæ teterrimi humani animi letalesque morbi sunt: quibus etiã adscribitur nimia & immoderata filiorum & propinquorum cura ad singularem & priuatam causam, cum aliorum quoque contemptione & incommodo pertinens; unde simultates, contentiones, & cetera manifesta mala connectuntur. Cætera verò quæ non propriè ex animo proficiunt, vel animi subeunt, neque, si adsint, in bonorum censu numeranda esse, neque, si desint, malorum aut vitiorum culpeve partibus adscribenda: quamquam ex humana industria documentis vel laudem vel vituperationem existimentur promereri. Gerere hæc

hæc quidem personatam quandam pietatis vel impietatis formam, non tamen à diuina Sapientia, sed ab humana sapientia simulatione impositam, iacòque notatione & auersione dignam. Tunc accesserunt ad eum ab Ierosolymis Scribae & Pharisei, dicentes: Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? non enim lauant manus suas cum panem manducant. Ipse autem respondens, ait illis, Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit, Honora patrem & matrem; & Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis, Qui cunque dixerit patri vel matri, Munus quodcunque est ex me, tibi praderit: & non honorificabit patrem suum aut matrem suam: & irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram. Hypocrita, bene prophetauit de vobis Iſaias, dicens: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum. Et conuocatis ad se turbas, dixit eis: Audite & intelligite. Non quod intrat in os coinquinat hominem: sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem. Tunc accedentes discipuli eius dixerunt ei: Scis quia Pharisei, audito verbo hoc, scandalizati sunt? At ille respondens ait, Omnis plantatio quam non plantauit Pater meus cælestis, eradicabitur. Sinite illos: caci sunt, duces cæcorum. cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt. Respondens autem Petrus dixit ei, Ediffere nobis parabolam istam. At ille dixit, Adhuc & vos sine intellectu estis? Non intelligitis quia omne quod in os intrat, in ventrem vadit, & in secessum emittitur? Quæ autem procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem: de corde enim exeunt cogitationes male, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemia. hæc sunt quæ coinquinant hominem. Non lotus autem manibus manducare, non coinquinat hominem.

Quæ verò ad diuitiarum & opum honorumque estimationem & appetitionem pertinent, ea multis disertis modis & ratione & experimento cuiusmodi eos, qui possideant, reddant, aliis atque aliis in locis in hanc sententiam exponerat Christus. Semen quod seminatum est in spinis, hic est qui verbum audit, & sollicitudo seculi istius, & fallacia diuitiarum suffocat verbum, & sine fructu efficitur. Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos. Et misit seruum suum hora cœnæ dicere inuitatis ut venirent, quia iam parata sunt omnia. Et cœperunt simul omnes excusare. Primus dixit ei, Villam emi, & necesse habeo exire, & videre illam, rogo te habe me excusatum. Et alter dixit, Iuga bouum emi quinque, & eo probare illa, rogo te habe me excusatum. Et alius dixit, Vxorem duxi, & ideo non possum venire. Et reuersus seruus, nunciauit hæc domino suo. Tunc iratus pater familias, dixit seruo suo, Exi cito in plateas & vicos ciuitatis: & pauperes ac debiles & cæcos & claudos introduc huc. Et ait seruus, Domine, factum est ut imperasti: & adhuc locus est. Et ait dominus seruo, Exi in vias & sepes: & compelle intrare, ut impleatur domus mea. Dico autem vobis, quod nemo virorum

Luc 12. illorum qui vocati sunt, gustabit carnem meam. Videte & caute ab omni
 22 avaritia: quia, non in abundantia, cuiusquam vita eius est, ex his qua possi-
 23 det. Dixit autem similitudinem ad illos, dicens: Hominis cuiusdam divitiis
 24 haberes fructus ager attulit. & cogitabat intra se dicēs: Quid faciam, quia
 25 non habeo quod congregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciam, Destruam
 26 horrea mea, & maiora faciam: & illuc congregabo omnia qua nata sunt mi-
 27 hi, & bona mea, & dicam anima mea, Anima, habes multa bona posita
 28 in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus,
 29 Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te: qua autem parasti, cuius eris?
 Ibid. 6. Sic est qui sibi thesaurizat, & non est in Deum dives. Va vobis divitibus,
 30 qui habetis consolationem vestram. Va vobis qui saturati estis, quia esurie-
 31 tis. Va vobis qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis. Va cum benedixerint
 32 vobis omnes homines, secundum enim hæc faciebant pseudoprophetae patres
 Manh. 20. eorum. Scitis, quia principes Gentium dominantur eorum; & qui maio-
 33 res sunt, potestatem exercent inter eos. Non ita erit inter vos: sed quicumque
 34 voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister: & qui voluerit inter vos
 35 primus esse, erit vester servus. Sicut Filius hominis non venit ministrari,
 36 sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis.

Porro quæ ad externam & spectabilem sanctimoniam siue pietatis cul-
 turam & significationem apparantur, eadem bifariam distribuebat: quædam
 ut nudè ac simpliciter antiquis legibus præscripta, quæ ad imaginem vel um-
 bram potius verorum instituta docens, paulo post veritati concessura prædi-
 xit, atque finem habitura luce iam præsentem, umbrasq. omnes antiquas dis-
 cutiente, atque adeo minora obscurante lumina. Alia verò hominum ingenia
 & industria prioribus ad fastum adiuncta, vel vliro excogitata & inuen-
 ta, tradita, atque observata. Neutra autem post veritatis præsentiam vitilia
 fore præmonens, immo quædam ex illis propter gloriolæ studium, quam affe-
 ctare censebantur, vana prorsus & incommoda iudicioq. divino reiicienda
 ac damnanda. Atque de priore genere ille aliq. complures sententiæ præ-
 ceptionesq. dicit. Dicit ei mulier, Domine, video quia Propheta es tu. Pa-
 tres nostri in monte hoc adorauerunt, & vos dicitis, quia Ierosolymis est lo-
 cus ubi adorare oportet. Dicit ei Iesus, Mulier, crede mihi, quia venit hora,
 quando nec in monte hoc, neque in Ierosolymis adorabitis Patrem. Vos ad-
 oratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudeis est. Sed
 venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiri-
 tu & veritate. Nam & Pater tales quarit, qui adorent eum. Spiritus est
 Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. &
 Sabbathum propter hominem factum est, & non homo propter sabbathum.
 Itaque Dominus est Filius hominis, etiam sabbathi.

Posterior verò externa sanctimoniam rerum genus, quod in nuda ac ieiuna
 specie consumitur, ita Christus notare solet: Attendite à fermento Pharisæ-
 rum quod est hypocrisis. Nihil autem opertum est, quod non reuelatur: &
 nihil

Luc 12. nihil secretum, quod non sciatur. Attendite à falsis prophetis, qui ve-
 niunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. à
 fructibus eorum cognoscetis eos. Numquid colligunt de spinis uvas, aut de
 tribulis ficus? Sic omnis arbor bona fructus bonos facit: mala autem arbor
 malos fructus facit. Non potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor
 mala bonos fructus facere. Omnis arbor que non facit fructum bonum, ex-
 cidetur, & in ignem mittetur. Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos.
 Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum celorum:
 sed qui facit voluntatem Patris mei qui in celis est, ipse intrabit in regnum
 celorum. Multi dicent mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in nomi-
 ne tuo prophetauimus, & in nomine tuo demonia eiecimus, & in nomine tuo
 virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos:
 discedite à me qui operamini iniquitatem. Irritum fecistis mandatū Dei
 propter traditionem vestram. Hypocrita, bene prophetauit de vobis Isaias,
 dicens: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. sine
 causa autem colunt me, docentes doctrinas & mandata hominum. Tunc
 accedentes discipuli eius, dixerunt ei: Scis quia Pharisæi, audito hoc verbo,
 scandalizati sunt? At ille respondens, ait: Omnis plantatio quam non plan-
 tauit Pater meus cælestis, eradicabitur. Sinite illos, ceci sunt, & duces cæco-
 rum. cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadunt.

Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini
 ab eis: alioquin mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui in celis
 est. Cum ergo facis eleemosynam, noli tuba canere ante te, sicut hypocrita fa-
 ciunt in synagogis & in vicis, ut honorificentur ab hominibus. amen dico
 vobis, receperunt mercedem suam. Te autem faciente eleemosynam, nesciat
 sinistra tua quid faciat dextera tua, ut sit eleemosyna tua in abscondito: &
 Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Et cum oratis, non eritis sicut
 hypocrita, qui amant in synagogis & in angulis platearum stantes orare, ut
 videantur ab hominibus. amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu
 autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem
 tuum in abscondito: & Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Oran-
 tes autem, nolite multum loqui, sicut ethnici: putant enim quod in multiloquio
 suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis: scit enim Pater vester, &c.

Tunc Iesus locutus est ad turbas & ad discipulos suos, dicens: Super ca-
 thedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. Omnia ergo quæcunque dix-
 erunt vobis, seruate & facite: secundum opera verò eorum nolite facere, di-
 cunt enim, & non faciunt. Alligant enim onera grauias & importabilia,
 & imponunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea mouere. Om-
 nia autem opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus. Dilatant enim phy-
 lacteria sua, & magnificant fimbrias. Amant autem primos recubitus in
 cænis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & vocari
 ab hominibus Rabbi. Vos autem nolite vocari Rabbi, unus est enim magister
 vester,

Super ca-
 thedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. Omnia ergo quæcunque dix-
 erunt vobis, seruate & facite: secundum opera verò eorum nolite facere, di-
 cunt enim, & non faciunt. Alligant enim onera grauias & importabilia,
 & imponunt in humeros hominum: digito autem suo nolunt ea mouere. Om-
 nia autem opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus. Dilatant enim phy-
 lacteria sua, & magnificant fimbrias. Amant autem primos recubitus in
 cænis, & primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & vocari
 ab hominibus Rabbi. Vos autem nolite vocari Rabbi, unus est enim magister
 vester,

21 vester, omnes autem vos fratres estis. Et patrem nolite vocare vobis super
 22 terram: unus est enim Pater vester qui in caelis est. Nec vocemini magistri:
 23 quia magister vester unus est, Christus. Qui maior est vestrum, erit mini-
 24 ster vester. Qui autem se exaltauerit, humiliabitur: & qui se humiliauerit,
 25 exaltabitur. *Va autem vobis Scribae & Pharisei hypocritae: quia clauditis re-*
 26 *gnum calorum ante homines. vos enim non intratis: neque introeuntes fi-*
 27 *nitis intrare. Va vobis Scribae & Pharisei hypocritae: quia comeditis domos*
 28 *viduarum, orationes longas orantes. propter hoc amplius accipietis iudicium.*
 29 *Va vobis Scribae & Pharisei hypocritae: quia circuitis mare & aridam, ut*
 30 *faciatis unum proselytum: & cum fuerit factus, facitis eum filium gehenna*
 31 *duplo quam vos. Va vobis duces caeci, qui dicitis, Quicumque iurauerit*
 32 *per templum, nihil est: qui autem iurauerit in auro templi, debet. Stulti &*
 33 *caeci, quid enim maius est, aurum, an templum quod sanctificat aurum? Et*
 34 *quicumque iurauerit in altari, nihil est: quicumque autem iurauerit in dono*
 35 *quod est super illud, debet. Caeci, quid enim maius est, donum, an altare quod*
 36 *sanctificat donum? Qui ergo iurat in altari, iurat in eo, & in omnibus qua*
 37 *super illud sunt: & quicumque iurauerit in templo, iurat in illo, & in eo qui*
 38 *habitat in ipso: & qui iurat in caelo, iurat in throno Dei, & in eo qui sedet*
 39 *super eum. Va vobis Scribae & Pharisei hypocritae: quia decimatis mentam*
 40 *& anethum, & cyminum, & reliquistis quae grauiora sunt legis, iudicium,*
 41 *& misericordiam, & fidem. haec oportuit facere, & illa non omittere. Duces*
 42 *caeci, excolantes culicem, camelum autem glutientes. Va vobis Scribae & Pha-*
 43 *risei hypocritae: quia mundatus quod de foris est calicis & paropsidis: intus*
 44 *autem pleni estis rapina & immunditia. Phariseae caece, munda prius quod in-*
 45 *tus est calicis & paropsidis, ut fiat id, quod de foris est, mundum. Va vobis*
 46 *Scribae & Pharisei hypocritae: quia similes estis sepulchris dealbatis, quae*
 47 *foris parent hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum,*
 48 *& omni spurcitia. sic & vos. a foris quidem parietis hominibus iusti, intus*
 49 *autem pleni estis hypocrisis & iniquitate.*

Atque tertia doctrina Iesu Christi pars, quae paenitentiam siue vita ac
 morum informationem parabat, distinctionem praecipit cum persona eius
 quam discipulus sustineat, tum vero eorum apud quos persona partes agen-
 da fuerint: qui duo tantum sunt, Deus videlicet atque homo. Deo autem
 pietatem cum primis deberi tanquam supremo auctori, seruatori, ac Domino
 omnium, bonorumque fini ultimo: Pietatem vero interno praecipue cultu pra-
 stari, atque animi simplicissimo, plenissimo, absolutissimoque studio, & perpetua
 mentis & votorum cogitationumque omnium dedicatione, ad haec etiam
 commendatione sui ipsius, confessioneque integra maximorum beneficiorum
 ex diuina providentia ac misericordia benignitate acceptorum, sine ulla de
 se ipsa egregia cuiusquam virtutis opinione aut preceptione. Id vero cum ne-
 mo Adami filius, qua parte patrem illum suum imitatur ac refert, exacte
 agere atque representare possit, ad misericordiam & clementiam diuinam magni-
 tudi-

tudinem confugiendum, & virtutis promissa gratiam precibus assiduus ap-
 pellanda inculcabat. Atque hoc pacto & veram legis praestanda rationem
 docebat, & quod in hac parte cuique deesset, cognoscere, & cognitum sum-
 mis votis postulare monebat. Pharisei autem audientes quod silentium Matth. 23.
 imposuisset Sadducais, conuenerunt in unum, & interrogauit eum unus ex
 eis legis doctor tentans eum, Magister, quod est mandatum magnum in le- Marci 12.
 ge? Ait illi Iesus: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in
 tota anima tua, & in tota mente tua, & ex tota virtute tua. Hoc est primum
 mandatum. Dicebat autem & parabolam ad illos, quoniam oportet sem- Luc 18.
 per orare & non deficere, dicens: Iudex quidam erat in quadam ciuitate qui
 Deum non timebat, & hominem non reuerbatur: Vidua autem quaedam erat
 in ciuitate illa, & veniebat ad eum, dicens: Vindica me de aduersario meo.
 Et nolebat per multum tempus. Post hac autem dixit intra se: Et si Deum
 non timeo, nec hominem reuereor; tamen quia molesta est mihi hac vidua,
 vindicabo illam, ne in nouissima veniens sugillet me. Ait autem Dominus,
 Audite quid iudex iniquitatis dicit. Deus autem non faciet vindictam ele-
 ctorum suorum clamantium ad se die ac nocte; & patientiam habebit in il-
 lis? Dico vobis, quia cito faciet vindictam illorum.

Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media nocte, & dicet illi, Luc 11.
 Amice, commoda mihi tres panes, quoniam amicus meus venit de via ad me,
 & non habeo quod ponam ante illum: & ille deintus respondens dicat, Noli
 mihi molestus esse, iam ostium clausum est, & pueri mei mecum sunt in cu-
 bili: non possum surgere, & dare tibi. Et si ille per seuerauerit pulsans: dico
 vobis, etsi non dabit illi surgens eo quod amicus eius sit, propter improbita-
 tem tamen eius surget, & dabit illi quotquot habet necessarios. Et ego dico
 vobis, Petite, & dabitur vobis: quarete, & inuenietis: pulsate, & aperietur
 vobis. Omnis enim qui petit, accipit: & qui quareit, inuenit: & pulsanti ape-
 rietur. Quis autem ex vobis patrem petit panem, nunquid lapidem dabit illi?
 Aut pisces: nunquid pro pisce serpentem dabit illi? Aut si petierit ouem:
 nunquid porriget illi scorpionem? Si ergo vos, cum sitis mali, non sit bona da-
 ta dare filius vestris: quanto magis pater vester de caelo dabit Spiritum bonum
 petentibus se. Erant autem appropinquantes ei publicani & peccatores Ibidem 19.
 ut audirent illum. Et murmurabant Pharisei & Scribae, dicentes: Quia hic
 peccatores recipit, & manducat cum illis. Et ait ad illos parabolam istam, di-
 cens: Quis ex vobis homo qui habet centum oves: & si perdidit unam ex
 illis, nonne dimittit nonaginta nouem in deserto, & vadit ad illam quae per-
 ierat, donec inueniat eam? Et cum inuenierit eam, imponit in humeros suos
 gaudens: & veniens domum, conuocat amicos & vicinos, dicens illis: Com-
 gratulamini mihi, quia inueni ouem meam quae perierat? Dico vobis quod
 ita gaudium erit in caelo super vno peccatore paenitentiam agente, quam su-
 per nonaginta nouem iustis qui non indigent paenitentia. Aut quae mulier
 habens drachmas decem: si perdidit drachmam unam, nonne accendit lu-
 cernam,

cernam, & euerrit domum, & querit diligenter, donec inueniat? & cum inuenerit, conuocat amicas & uicinas, dicens: Congratulamini mihi, quia inueni drachmam quam perdideram? Ita, dico uobis, gaudium erit coram Angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente. Ait autem, Homo quidam habuit duos filios: & dixit adolescentior ex illis patri, Pater, da mihi portionem substantiæ quæ me contingit. Et diuisit illis substantiam. Et non post multos dies, congregatis omnibus adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam: & ibi dissipauit substantiam suam uiuendo luxuriose. Et postquam omnia consummasset, facta est fames valida in regione illa, & ipse cœpit egere. Et abiit, & adhaesit uni ciuium regionis illius. Et misit illum in uillam suam ut pasceret porcos. Et cupiebat implere uentrem suum de sibus quas porci manducabant: & nemo illi dabat. In se autem reuersus dixit, Quanti mercenarij patris mei abundant panibus: ego autem hic fame pereor! Surgam, & ibo ad patrem meum, & dicam ei: Pater, peccaui in calum & coram te: iam non sum dignus uocari filius tuus: fac me sicut unum de mercenariis tuis. Et surgens uenit ad patrem suum. Cum autem adhuc langè esset, uidit eum pater ipsius, & misericordia motus est, & accurrens cecidit super collum eius, & osculatus est eum. Dixitq; ei filius, Pater, peccaui in calum & coram te, iam non sum dignus uocari filius tuus. Dixit autem pater ad seruos suos, Cito proferse stolam primam, & induite illum, & date annulum in manum eius, & calceamenta in pedes eius: & adducite vitulum saginatum, & occidite, & manducemus, & epulemur: quia hic filius meus mortuus erat, & reuixit, perierat, & inuentus est. Et cœperunt epulari. Erat autem filius eius senior in agro: & cum ueniret & appropinquaret domui, audiuit symphoniam & chorum: & uocauit unum de seruis, & interrogauit quid hæc essent. Isq; dixit illi, Frater tuus uenit, & occidit patrem tuum vitulum saginatum, quia saluum illum recepit. Indignatus est autem, & uolebat introire. Pater ergo illius egressus cœpit rogare illum. At ille respondens, dixit patri suo, Ecce tot annis seruo tibi, & nunquam mandatum tuum præterui, & nunquam dedisti mihi hæc dum ut cum amicis meis epularer: sed postquam filius tuus hic, qui deuorauit substantiam suam cum meretricibus, uenit, occidisti illi vitulum saginatum. At ipse dixit illi, Fili, tu semper mecum es, & omnia mea tua sunt: epulari autem & gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, & reuixit; perierat, & inuentus est.

Atque de cultu pietatis quam erga Deum discipulos Iesu Christi præstare oportet, hæc breuiter exposuisse sat fuerit: ad quæ cetera argumenti huius in nouo Testamento scripta reuocare in promptu est.

De

De officio discipulorum Christi erga hominem. CAP. XI.

T generis origine omnium naturam hominum communem atq; parem esse sacra hystoria apertè declarauit; ita ad eandem uitæ communionem ac societatem proprios discipulos hortari solet Christus. Quam quidem societatem nullo alio vinculo aut alligari, aut contineri aequè posse aiebat, quàm caritatis amorisq; mutui; ita tamen ut unusquisque non de aliorum erga sese, uerum de suo erga alios amore sollicitus esset, neque unquam se in ea resatis facere existimaret, quoad neminem hominem alium minùs quàm se se diligeret. Atque hanc unicà rationem esse constituenda & continenda societatis ueræ & puræ, si nemo suis potiùs quàm alienis consulat ac prospiciat commodis, sed, quantum in se est, aliis aequè atque sibi studeat, si modo priuatam agat uitam; quòd si publicum sustineat munus, minimam suarum, maximam uerò alienarum rerum habendam sibi rationem ducat; neque uerò aut hic, aut ille prior, hoc est, priuatus, quemadmodum alius secum agat, sed quid se erga alios agere, curare, efficereq; oportet ac decet, attendat existimetq;. Siquidem hoc pacto, & officio respondebit suo, & alios ad simile prouocabit exemplum, quos tamen si ingratos aliquando fuerit expertus, aut inuidos & infestos senserit, nunquàm pro inimicis uel excipiat uel habeat, sed amicissimos perpetuò ducat, & benignitatis in eos conferenda pertinacia uel omnino flectat, uincat, & reconciliet, uel superet prorsus nobilissimo ultionis genere usus, id est, patientia, tolerantia, & beneficentia: nunquamq; tantum in hac mente sese profecisse arbitretur, quin ulterius etiam & ampliùs proficere posse & speret & contendat. Atque adeò totius in hac parte Christiana doctrina in summam incoactæ, & doctoris ipsius perpetuis exemplis commonstrata, compendium in duo præcepta breuissimè redigi potest: Neminem minoris quàm sese facere, minùs uel amare: Nulli non pro uiribus prodesse, acceptam ab aliis iniuriam a quo animo ferre. Secundum autem [mandatum] simile est huic, Diliges proximum tuum sicut te ipsum.

Audistis quòd dictum est antiquis, Non periuurabis: reddes autem Domino iuramenta tua. Ego autem dico uobis non iurare omnino; neque per calum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum est pedum eius; neque per Ierosolymam, quia ciuitas est magni Regis; neque per caput tuum iuraueris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum. Sit sermo autem uester, Est, est: Non, non: quod autem his abundantius est, à malo est. Audistis quia dictum est, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Ego autem dico uobis non resistere malo: sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram: & ei qui uult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: & quicumque te

Math. 22.

cc

Ibid. 5.

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

angariauerit mille passus, vade cum illo alia duo. Qui petit à te, da ei: & vobis
lenti mutare à te, ne auertaris. Audi stis quia dictū est, Diliges proximum
tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, Diligite ini-
micos vestros, benefacite his qui oderunt vos: & orate pro persequentibus
& calumniantibus vos: ut sitis filij Patris vestri qui in caelis est, qui solem
suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Si
enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne &
publicani hoc faciunt? Et si salutaueritis fratres vestros tantum, quid am-
plius facitis? nonne & ethnici hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, sicut &
Pater vester caelestis perfectus est.

Luce 10.

[Et legis peritus quidam] volens iustificare seipsum, dixit ad Iesum: Et
quis est meus proximus? Suscipiens autē Iesus, dixit: Homo quidam descen-
debat à Ierusalem in Iericho, & incidit in latrones, qui etiam despoliauerunt
eum: & plagis impositis abierunt semiuiuo relicto. Accidit autem ut Sacer-
dos quidam descenderet eadem via: & viso illo, prateriuit. Similiter & Le-
uita, cum esset secus locum, & videret eum, pertransiit. Samaritanus autem
quidam iter faciens, vēnit secus eum: & videns eum, misericordia motus est.
Et appropians alligauit vulnera eius, infundens oleum & vinum: & impo-
nens illum in iumentum suum, duxit in stabulum, & curam eius egit. Et
altera die protulit duos denarios, & dedit stabulario, & ait: Curam illius
habe: & quodcunque supererogaueris, ego cum rediero reddam tibi. Quis
horum trium videtur tibi proximus fuisse illi qui incidit in latrones? At ille
dixit, Quis fecit misericordiam in illum. Et ait illi Iesus, Vade, & tu fac si-
militer. Tunc abeuntes Pharisei consilium inierunt ut caperent eum in

Matth. 22.

sermone. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis, dicentes: Magister,
scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces, & non est tibi cura de
aliquo. non enim respicis personam hominum: dic ergo nobis quid tibi vide-
tur, licet censum dare Caesari, an non? Cognita autem Iesus nequitia eorum,
ait: Quid me tentatis hypocrita? ostendite mihi numisma census. At illi ob-
tulerunt ei denarium. Et ait illis Iesus, Cuius est imago haec & superscriptio?
Dicunt ei, Caesaris. Tunc ait illis, Reddite ergo quae sunt Caesaris, Caesari:

Ibid. 17.

& quae sunt Dei, Deo. Et cum venissent Capharnaum, accesserunt qui
didrachma accipiebant, ad Petrum, & dixerunt ei, Magister vester non sol-
uit didrachma? Ait, Etiam. Et cum intrasset in domum, praeuenit eum Iesus
dicens, Quid tibi videtur Simon? Reges terra à quibus accipiunt tributum
vel censum? à filiis suis, an ab alienis? Et ille dixit, Ab alienis. Dixit illi Ie-
sus, Ergo liberi sunt filij. Vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare,
& mitte hamum: & eum piscem qui primus ascenderit, tolle: & aperto ore
eius, inuenies staterem: illum sumens, da eis pro me & te.

Et quidem huic tanta proprij commodi negligentia, & aliena potius vti-
litas studio, iis qui humano more de rebus iudicant, comes videretur futu-
ra egestas, & rerū penuria maxima, & solitudo mera, & vita sine amicis,
insidia-

insidiarum & metus ac periculorum plena. Id verò discipulis suis nullo mo-
do timendum, sed ne cogitandum quidem; quippe quorum mens & opera in
querendo praecipue Dei regno poneretur, terrenarum rerum; tanquā ad eam
rem minus oportunarum, contempionem probabat. quae quidem contempio,
animi magnitudinem cum primis ostendit, & propter melioris conditionis
curam & studium diuinam providentiam in minoribus quoque rebus (iis,
inquam, quibus vita indiget) suppeditandis manifestè declaratum, atque as-
siduis exemplis spectatum iri asseuerabat. Id autem tum ex immensitate be-
nescentiae Dei nullum nec malorum, nec bonorum hominū genus excipiente,
tum verò ex legitimo iure eorum qui non otiosi ac desides viuere decreuere,
confirmabat: namq; Deum iustis de mercede exsoluenda legibus à se consti-
tutis non renunciaturum de futurumq; predicare consentaneum erat.

Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra: vbi arugo & tinea demo-
litur, & vbi fures effodiunt & furantur. Thesaurizate autem vobis the-
sauros in caelo: vbi neque arugo neque tinea demolitur, & vbi fures non ef-
fodiunt nec furantur. Vbi enim est thesaurus tuus, ibi est cor tuum. Lucra
na corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus
tuum lucidum erit. Si autem oculus tuus fuerit nequam: totum corpus tuum
tenebrosum erit. Si ergo lumen quod in te est, tenebrae sunt: ipsa tenebrae
quanta erunt? Nemo potest duobus dominis seruire: aut enim vnum odio
habebit, & alterum diliget: aut vnum sustinebit, & alterum contemnet.
Non potestis Deo seruire & mammona. Ideo dico vobis, ne solliciti sitis ani-
ma vestra quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nonne
anima plus est quam esca: & corpus plus quam vestimentum? Respicite vo-
latilia caeli, quoniam non serunt neque metunt, neque congregant in horrea:
& Pater vester caelestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis? Quis
autem vestrum cogitans, potest adycere ad staturam suam cubitum vnum?
Et de vestimento quid solliciti estis? Considerate lilia agri quomodo crescunt:
non laborant, neque nent. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni
gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis. Si autem fenum agri, quod ho-
die est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit: quanto magis vos mi-
nima fidei? Nolite ergo solliciti esse, dicentes: Quid manducabimus, aut quid
bibemus, aut quo operiemur? haec enim omnia Gentes inquirunt. Scit enim
Pater vester quia his omnibus indigetis. Querite ergo primum regnum Dei &
& iustitiam eius: & haec omnia adycientur vobis. Nolite ergo solliciti esse in
crastinū. Crastinus enim dies sollicitus erit sibiipso. sufficit diei malitia sua.

Quod verò ad periculorum, incommodorum, atque adeò mortis etiam
contempionem facit, quam huiusmodi sui negligens, & prodiga, aliorumq;
amans & studiosa vita cum primis postulare videtur, id omne in diuina
tutela praesidio latere affirmabat Iesus, cuius efficacitate & virtute pro dam-
no exiguo lucrum maximum, pro parentum & amicorum defectione fre-
quentissimam meliorum propinquorum societatem, pro luctu consolationem

ac letitiam, pro fuga & exilio regnum, pro mortis tolerantia immortalem vitam, pro ignominia veram aeternamq; gloriam, etiam presenti tempore cognoscenda, & experimento probanda constarent.

Ad hæc autem iniuriarum ulciscendarum insolitam admirandamque rationem præceptor idem primus tradidisse atque monstrasse celebratur; & nouum atque eximium modum superandi inimicos, & victoriæ cõparanda, quem à veteribus nondum innotum dux ipse ac princeps milites edocuit suos, atque factò in se primùm periculo, certos intrepidospq; reddidit, ad eandemq; tenendam militiæ disciplinam instructos animauit. Huius verò argumenti huiusmodi adhuc scripta præceptiones exstant:

Luce 14.

Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem, & uxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam; non potest meus esse discipulus. Et qui non baiulat crucem suam, & venit post me, non potest meus esse discipulus. Quis enim ex vobis volens turrim edificare, non prius sedens computat sumptus qui necessarij sunt, si habeat ad perficiendum: ne postea quàm posuerit fundamentum, & non potuerit perficere, omnes qui vident, incipiant illudere ei, dicentes: Quia hic homo cepit edificare, & non potuit consummare? Aut quis Rex iturus committere bellum aduersus alium Regem, non sedens prius cogitat, si possit cum decem millibus occurrere ei, qui cum viginti millibus venit ad se? alioqui adhuc illo longè agente, legationem mittens, rogat ea quæ pacis sunt. Sic ergo omnis ex vobis qui non renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.

Marci 10.

Amen dico vobis, Nemo est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut filios, aut agros propter me, & propter Evangelium, qui non accipiet centies tantum, nunc, in tempore hoc, domos, & fratres, & sorores, & matres, & filios, & agros, cum persecutionibus, & in seculo futuro vitam aeternam. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potiùs timete eum qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. Nonne duo passeret assidue veniunt: & vnus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro? Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt. Nolite ergo timere: multis passeribus meliores estis vos. Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo qui in calis est: qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo qui in calis est. Nolite arbitrari quia pacem venerim mittere in terram: non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam: & inimici hominis, domestici eius. Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus: & qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus: & qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus. Qui inuenit animam suam, perdet illam: & qui perdidit animam suam propter me, inueniet eam.

Et quidem antiquos aduersus inuidentes & infestos insensospq; homines bello,

bello, nece, aut alioplagarum genere vsos nouimus, ut Moysen, Dauidem, Etiam (quibus etiam nõ dissimile quiddam Petrum Apostolum conatum obseruauimus) utpote nondum diuinam illam clementiæ & aliena salutis exoptandæ atque expetendæ & curandæ suauitatem & comitatem assecutos. At verò Verbum hoc aeternum, cuius nunquam non placida ac mitis mens fuit, propriam & veram, nullaq; ex parte fallentem dimicandi formam, & præceptis exposuit, & vsu ipso firmavit. Id quod Moysi aliquando Dei simplicem & veram faciem intueri auenti, & sibi ut phas esset postulanti, significanti imagine indicatum legimus. Non poteris videre faciem meam: Non enim videbit me homo & viuet. Et iterum, Ecce, inquit, est locus apud me, & stabis supra petram: cumq; transferit gloria mea, ponam te in foramine petra, & protegam dextera mea, donec transeam: tollamq; manum meam, & videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris. Cumq; descendisset Dominus per nubem, stetit Moyses cum Deo inuocans nomen Domini. Quo transeunte coram eo, ait, Dominator Domine Deus misericors & clemens, patiens, & multa miserationis ac verax, qui custodis misericordiam in millia, qui aufers iniquitatem & scelera atque peccata, nullusq; apud te, per se innocens est. Eiusdem quoque significationis illud spectrum & responsum Elia Vati contigit apud montem Horeb: quò cum ille venisset, mansit in spelunca. Et ecce, sermo Domini ad eum, dixitq; illi: Quid hic agis Elia? At ille respondit, Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum Domini filij Israel: altaria tua destruxerunt, & Prophetas tuos occiderunt gladio, & ego relictus sum solus, & querunt animam meam ut auferant eam. Et ait, Egrede, & sta in monte coram Domino: & ecce Dominus transit, & spiritus grandis & fortis, subuertens montes, & conterens petras ante Dominum: non in spiritu Dominus, & post spiritum commotio: non in cõmotione Dominus, & post commotionem ignis: non in igne Dominus, & post ignem sibilus aura tenuis. Quod cum audisset Elias, operuit vultum suum pallio, & egressus stetit in ostio spelunca. Atque hunc diuinæ clementiæ ac lenitatis placidissimum sibilum nõ verbis tantum, sed consuetudine ac moribus Iesus Christus expressit, lenitatisq; suæ exempla maximo victoriæ ac pacis vsui imitatoribus fore pollicitus est. Confiteor tibi Pater Domine cali & terra, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ita Pater, quoniã sic fuit placitum ante te. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo, & nemo nouit Filium nisi Pater, neque Patrem quis nouit nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. Factum est autem, dum completerentur dies assumptionis eius, & ipse faciem suam firmavit ut iret in Ierusalem. Et misit nuncios ante conspectum suum, & euntes intrauerunt in ciuitatem Samaritanorum,

norum, ut pararent illi. Et non receperunt eum, quia facies eius erat enutis in Ierusalem. Cum vidissent autem discipuli eius Iacobus & Iohannes, dixerunt: Domine, vis dicimus ut ignis descendat de celo, & consumat illos? Et conuersus increpauit illos, dicens: Nescitis cuius spiritus estis: Filius hominis non venit animas perdere, sed saluare.

Iohan. 8.

Iesus autem perrexit in montem Oliueti, & diluculo iterum venit in templum, & omnis populus venit ad eum, & sedens docebat eos. Adducunt autem Scriba & Pharisei mulierem in adulterio deprehensam: & statuerunt eam in medio, & dixerunt ei, Magister, hac mulier modo deprehensa est in adulterio. In lege autem Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant tentantes eum: ut possent accusare eum. Iesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terra. Cum ergo perseverarent interrogantes eum: erexit se, & dixit eis, Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat. Et iterum se inclinans, scribebat in terra. Audientes autem, unus post unum exhibant, incipientes à senioribus: & remansit solus Iesus, & mulier in medio stans. Erigens autem Iesus dixit ei: Mulier, ubi sunt qui te accusabant? nemo te condemnauit? Quae dixit, Nemo Domine. Dixit autem Iesus, Nec ego te condemnabo. Vade, & iam amplius noli peccare. Itaque lenitatem, patientiam, modestiam, desipientiam sui ipsius, & studium ac beneficentiam etiam erga inoffensos & inimicos, propria à se, exposita ad pugnam atque ad victoriam documenta & arma, Dux ipse monstrauit.

Luce 6.

Sed vobis dico qui auditis, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. Benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos. Et qui te percutit in maxillam, praebe & alteram. Et ab eo qui aufert tibi vestimentum, etiam tunicam noli prohibere. Omni autem petenti te, tribue: & qui aufert quae tua sunt, ne repetas. Et prout vultus ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter. Et si diligitis eos qui vos diligunt, quae vobis est gratitudo & peccatores diligentes se diligunt. Et si benefeceritis his qui vobis benefaciunt, quae vobis est gratia? si quidem & peccatores hoc faciunt. Et si mutuum dederitis his à quibus speratis recipere, quae gratia est vobis? nam & peccatores peccatoribus saenerantur, ut recipiant equalia. Veruntamen diligite inimicos vestros: benefacite & mutuum date, nihil inde sperantes: & erit merces vestra multa, & eritis filij Altissimi, quia ipse benignus est super ingratos & malos. Estote ergo misericordes, sicut Pater vester misericors est. Nolite iudicare, & non iudicabimini: nolite condemnare, & non condemnabimini. Dimittite, & dimittimini. Date, & dabitur vobis. mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & supereffluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem quippe mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis. Cum aliquando Iesus idem de doctrina discipulorum, suorum ratione & causa rogantem Pontificem vero ac iusto, imò legitimo excepisset responso; vnus assistens ministrorum dedit alapam Iesu, dicens: Sic re-

pondes Pontifici? Respondit ei Iesus, Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cadis?

Et cum comprehenderetur Iesus, Simon Petrus habens gladium, eduxit eum, & percutiens Pontificis seruum, abscidit auriculam eius dexteram. Erat autem nomen seruo Malchus. Dixit ergo Iesus Petro, Mitte gladium tuum in vaginam. Calicem quem dedit mihi Pater, non vis ut bibam illum? Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. An putas quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones Angelorum? Quomodo ergo implebuntur Scriptura, quia sic oportet fieri? Atque Iesus, Sinite vsque huc. & cum tetigisset auriculam eius, sanauit eum.

Atque ad hanc disciplinae partem documenta & exempla referuntur illa. Venit Filius hominis saluare quod perierat. Quid vobis videtur? si fuerint alicui centum oves, & errauerit vna ex eis, nonne relinquit nonaginta nouem in montibus, & vadit querere eam quae errauit? & si contigerit vt inueniat eam, amen dico vobis, quia gaudet super eam magis quam super nonagintanouem quae non errauerunt. Sic non est voluntas ante Patrem vestrum qui in calis est, vt pereat vnus de pusillis istis. Si autem peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipsum solum: si te audierit, lucratus eris fratrem tuum: si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum vel duos, vt in ore duorum vel trium testium stet omne verbum. Quod si non audierit eos, dic Ecclesia: si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethi-nus & publicanus. Amen dico vobis, quaecumque alligaueritis super terram, erunt ligata & in calo: & quaecumque solueritis super terram, erunt soluta & in calo. Iterum dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quamcunque petierint, fiet illis à Patre meo qui in calis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum. Tunc accedens Petrus ad eum, dixit: Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? vsque septies? Dixit illi Iesus, Non dico tibi vsque septies: sed vsque septuagies septies. Ideo assimilatum est regnum calorum homini Regi, qui voluit rationem ponere cum seruis suis. Et cum cepisset rationem ponere, oblatu est ei vnus qui debebat ei decem millia talenta. Cum autem non haberet unde redderet, iussit eum dominus eius venundari, & uxorem eius & filios, & omnia quae habebat, & reddi. Procidens autem seruus ille, orabat eum, dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Miserus autem dominus serui illius, dimisit eum, & debitum dimisit ei. Egredius autem seruus ille, inuenit vnum de conseruis suis qui debebat ei centum denarios: & tenens suffocabat eum, dicens: Redde quod debes. Et procidens conseruus eius, rogabat eum, dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Ille autem noluit: sed abiit, & misit eum in carcerem, donec redderet debitum. Videntes autem conserui eius quae fiebant, contristati sunt valde: & venerunt, & narrauerunt domino suo omnia quae facta fuerant. Tunc vocauit eum dominus suus, & ait illi: Serue nequam, omne debitum dimisi tibi,

» quoniam rogasti me : nōne ergo oportuit & te misereri conserui tui , sicut
 » & ego tui miserus sum ? Et iratus dominus eius , tradidit eum tortoribus ,
 » quoadusque redderet vniuersum debitum . Sic & Pater meus celestis facite
 » vobis , si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris .

Doctrinam Iesu Christi quemadmodum homo excipiat. CAP. XII.

NON vnum idēque apud homines iudicium Iesu Christi do-
 ctina experitur ; sed pro vniuscuiusque ingenio siue potius pro-
 positio multiplex & varium . Quippe in duas partes humana stu-
 dia distracta comperiuntur : Vnam eorum qui nihil sibi arrogan-
 tes vel fidentes , omnem salutis & felicitatis , quam vnicā expetunt & que-
 runt , rationem à Deo sibi comparandam credunt , sperant , poscunt , & attēte
 expectant , tum verò iis modis & conditionibus impetrare curant , quibus se
 diuinitus instructos intellexerint : intelligunt autem labore , exercitatione , ac
 sudore viam illam insisti ac teneri oportere , quæ ad vitā ducens , pro præsentis
 hominum statu difficilior apparet . Alteram verò partem notare ac definire
 proximum est , eorum nimirum , qui sui ipsorum , propriūq. commodi præcipuè
 amantes , omne vitæ studium in hanc vnā rem ponendum duxere , vt sibi in
 primis bene ac suauiter sit ; secundo loco iis , qui se ad eandem rem iuuerint &
 promouerint , commodorum partem aliquam remittant , vt mercenariis ma-
 gis quam sociis ; & præter hos nihil præterea ceteros curent , nisi vt , quoad
 fieri possit , sibi subiciant .

Atque hi suarum rerum curatores in tres diuiduntur greges , quos ea-
 dem ambitionis & auaritia ancilla mens diuersis moribus imbuunt , alit , ac di-
 ducit : Alium quidem aperta via ac superbia , alium verò nō minore quidem
 arrogantia & insolentia , sed sapientia , pietatis , ac sanctimoniam titulo lauda-
 ta , orationis splendore ornata , ac personis tecta decoris : alium autem simpli-
 citatem & probitatem , atque fidem prætexentem , vulpinis tamen moribus
 fallaciam dissimulare doctum . Atque in omnibus istis gregibus ille , quē pri-
 mō recensimus loco , rudium & integrorum discipulorum minimè frequens
 esse solet . Tres verò alij pro locorū ac tempestatū vsu nunc hic , nunc ille fre-
 quentior , aliquando etiam numeratū & recensiu difficillimus comperitur .

Atqui Iesu Christi dicta & facta atque famam cum quatuor isti greges
 cognoscere studeant , vt diuerso proposito & consilio istud agunt ; ita etiā va-
 rio prosequuntur iudicio : nam primi , vt pote simplices , integri , & præter pro-
 pria salutis curam nihil sibi adscribentes , doctrina apertam veritatem &
 probitatem cognitam laudant , & auctoritatem multis confirmatam signis
 venerati admittunt , & candidissimè suscipiunt : adeò vt rogati de asperita-
 te ac difficultate illius , & ad discedendi optionē aliquando , si libeat , reuocati ,
 constan-

constanter se discessuros negent , vt pote quibus nihil ad felicitatem quæren-
 dam adeò iudicetur esse posse aptum atq. opportunum . S. S. E. Ego sum panis ^{Ioan. 6.}
 vita . Patres vestri manducauerunt manna in deserto : & mortui sunt . Hic
 est panis de celo descendens : vt , si quis ex ipso manducauerit , non moriatur .
 Ego sum panis viuus , qui de celo descendi . Si quis manducauerit ex hoc pa-
 ne , viuuet in æternum : & panis quem ego dabo , caro mea est pro mundi vita .
 Litigabant ergo Iudei ad inuicem , dicentes : Quomodo potest hic nobis car-
 nem suam dare ad manducandum ? Dixit ergo eis Iesus : Amen , amen dico
 vobis , Nisi manducaueritis carnem Filij hominis , & biberitis eius sangui-
 nem , non habebitis vitam in vobis . Qui manducat meam carnem , & bibit
 meum sanguinem , habet vitam æternam : & ego resuscitabo eum in nouissi-
 mo die . Caro enim mea verè est cibus , & sanguis meus verè est potus . qui
 manducat meam carnem , & bibit meum sanguinem , in me manet , & ego in
 illo . Sicut misit me viuens Pater , & ego viuo propter Patrem : & qui man-
 ducat me , & ipse viuuet propter me . Hic est panis qui de celo descendit . Non
 sicut manducauerunt patres vestri manna , & mortui sunt . Qui mandu-
 cat hunc panem , viuuet in æternum . Hæc dixit in synagoga docens in Caphar-
 naum . Multi ergo audientes ex discipulis eius , dixerunt : Durus est hic ser-
 mo , & quis potest eum audire ? Sciens autē Iesus apud semetipsum quia mur-
 murarent de hoc discipuli eius , dixit eis , Hoc vos scandalizat ? Si ergo vide-
 ritis Filium hominis ascendentem vbi erat prius ? Spiritus est qui viuificat :
 caro non prodest quicquam . Verba quæ ego locutus sum vobis , spiritus & vita
 sunt . Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt . Sciebat enim ab initio Ie-
 sus qui essent non credentes , & quis traditurus esset eū . Et dicebat , Propter
 ea dixi vobis , quia nemo potest venire ad me , nisi fuerit ei datū à Patre meo .
 Ex hoc multi discipulorum eius abierunt retrò : & iam non cum illo ambu-
 labant . Dixit ergo Iesus ad duodecim , Nunquid & vos vultis abire ? Respon-
 dit ergo ei Simon Petrus , Domine , ad quem ibimus ? verba vitæ æternæ ha-
 bes : & nos credimus , & cognouimus , quia tu es Christus Filius Dei .

Iam verò tres alios greges proprius amor aliquando diducit , diuersosq.
 agit , tunc nimirum cum vnicuique suis commodis frui sine communicatione
 licet : aliquando verò in vnū cogit & congregat , quoties periculi cuiuspiam
 exagitat metus , quod communicatis consiliis coniunctisq. opibus & viribus
 pelli vitariue posse putetur . Atque hi omnes doctrina Iesu Christi auditores ,
 atque factorum spectatores & arbitros sese præbent , nihil minus cogitantes
 quam vt discipulum agant , præsertim si quicquam intellexerint in illa quod
 cum proposito pugnet suo , hoc est , quod vel potentiam & maiestatem atq. adeò
 violentiam non propugnet , vel sanctimoniam speciem non admiretur , vel cal-
 liditatem & auaritiam dissimulationemq. non commendet . Quamobrem
 vnaquæque factio doctrinam Christi non planè probatura , sed obseruatura
 primum audit ; vbi verò à se suisq. rationibus discrepantem comperit , illam
 vnā cum doctore suo vel contemnit ac despicit , pro insaniamq. habens deri-
 det ;

det; vel immani & crudeli odio exceptam detestatur, vel etiam licetur, atque inimicis ipsis ad supplicium necemque prodit.

Verum enimvero ex his omnibus inimicis & aduersariis doctrina Christi importunissimum, infestissimum, & contumacissimum collegium est eorum, qui sapientiam sanctitatemque sibi arrogant, suo ipsorum ingenio atque consilio & studio confisi, & sacrarum chartarum suo modo explicandarum auctoritate & religione interposita comuniti. Namque hi nunquam cessant, nihil non agunt, nullum non mouent lapidem, nec vi abstinent, nec insidiis parcunt, nec calumniis, nec mendaciis, nec falsis doctorum & factorum interpretationibus temperant: nec quicquam aliud potius cogitant, nisi ut viam muniant, qua minimo suo periculo, imò cum auctoritate & opinione sui, Iesu nomen eleuent, infament, atque ipsum praeceptorem de medio tollant, & tamen pie ac legitime se agere vulgo persuadeant. Neque verò voti compotes facti conuiescunt; sed inuidia & malevolentiae rabie perpetuo acti, ad extremum usque vitae suae tempus insanunt, & insanie suae imitatores & haeredes discipulos constituunt, ac testamentis & monumentis ad aeternitatem propagare student. Atque hanc, quam in genere praefati sumus doctrina Iesu auditorum partitionem gregum ipsorum rationibus & nominibus distinctè inpraesentiarum indicandis disertè perceptum iri arbitramur.

Igitur qua tempestate Iesu Christi disciplina de fide in Deum, de qua seria penitentia increbrescere occipit, quatuor hominum ordines siue conditiones in terris auditores offendit. Discipulos primùm certos quosdam familiares & assiduos, quos in ministerij societatem Iesus deligit, Apostolosque nominat, primùm duodecim, deinde pro temporis & locorum usu plures. His autem sui muneris & officij lege instructis, ipse palàm scholam aperiens, Euangelium, hoc est, salutis publicae nuncium promulgat, promulgandumque curat. Hunc verò simplicior ac rudior animus, suaque inopia & infirmitudinis conscius ubi audit, letus gratulabundusque accipit, & officij, quantum pro tempore praestare possit, prosequitur. Tum verò Legis doctores & Scribae, Levitarum & Sacerdotum ordines accedunt, atque eorum collegia, qui, quòd accuratiorum & seueriorum vitae consuetudinem profiteantur, Pharisei, hoc est, secreti & à vulgo remoti audiunt. Postremi omnium Magnates, Reges, Praesides, auleque regia familiares conueniunt: quorum mos & mens eiusmodi est; ut de religionis & pietatis rebus ea vel admittant, vel repudient, quae cum potentia maiestatisque usu & commodo aut colludere aut pugnare videantur; praeter haec verò cetera omnia vel contemnant & negligant, vel ad curiositatem & voluptatem animique gratiam spectanda admittant. Atque apud hos minimum laboris aut negotij doctrina Christi faceffitur. Siquidem illa cum de caelesti & spiritali regno agat, auctoritatem maiestatemque principum terrae minimè ledit, imò populorum communis conseruandae societatis causa & Deo commendat, & discipulis suis purè candidèque obseruandam, & legitime colendam suadet.

Sed

Sed illud tertium est maximè inuidum pertinacissimèque infensum genus hominum, quibus nec sapientia Iesu Christi placet, utpote suae sapientiae & arti dissimilis, nec vera sanctitas animi probatur cum lenitate morum, & sui ipsius negligentia, atque rerum, quae vulgo appetuntur, contemptu, & modesta consuetudine, mitissimèque aduersus inimicos quoque mente, & caritate aduersus omnes, & sermone placido ac benigno: namque omnia haec lumen praerendunt, quo suae ipsorum deteguntur actiones omnes, ac discutiuntur tenebrae & nubes, quibus occupati homines confictas & susceptas ab istis personas, verum & genuinum vultum esse crediderant.

Iam verò huic quadruplicis iudicij argumento praescripto, historiae sacrae locos, ex quibus cognosci singula poterunt, indicare consequens fuerit; lectoris verò partes attenti, singularum personarum officia & partes quemadmodum agantur, spectare & dignoscere.

Præteriens secus mare Galilaeae, vidit Simonem & Andream fratrem ^{Marci 1.} eius mittentes retia in mare (erant enim piscatores) & dixit eis Iesus, Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. Et protinus, relictis retibus, secuti sunt eum. Et progressus inde pusillum, vidit Iacobum Zebedaei, & Iohannem fratrem eius, & ipsos componentes retia in nauis: & statim vocauit illos. Et relicto patre suo Zebedaeo in nauis cum mercenariis, secuti sunt eum. Et ingrediuntur Capharnaum: & statim sabbathis ingressus in synagogam, docebat eos. Et stupebant super doctrina eius: erat enim docens eos quasi potestatem habens, & non sicut Scriba. Et erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo: & exclamauit, dicens: Quid nobis & tibi Iesu Nazarene? venisti perdere nos? scio quis sis, Sanctus Dei. Et comminatus est ei Iesus, dicens: Obmutesce, & exi de homine. Et discerpens eum spiritus immundus, & exclamans voce magna exiit ab eo. Et mirati sunt omnes: ita ut conquirerent inter se, dicentes: Quidnam est hoc? quanam doctrina haec noua? quia in potestate etiam spiritibus immundis imperat, & obediunt ei. Et procedit rumor eius statim in omnem regionem Galilaeae. Et protinus egredientes de synagoga, venerunt in domum Simonis & Andreae cum Iacobo & Iohanne. Decumbebat autem socrus Simonis febricitans: & statim dimisit eam febris, & ministrabat eis. Vespere autem facto, cum occidisset sol, afferebant ad eum omnes male habentes, & demonia habentes: & erat omnis ciuitas congregata ad ianuam. Et curauit multos qui vexabantur variis languoribus: & demonia multa eiciebat, & non sinebat ea loqui, quoniam sciebant eum. Et diluculo valde surgens, egressus abiit in desertum locum: cum inuenissent eum, dixerunt ei, Quia omnes quaerunt te. Et ait illis: Eamus in proximos vicus & ciuitates, ut & ibi praedicem: ad hoc enim veni. Et erat praedicans in synagogis eorum, & in omni Galilaea: & demonia eiciens. Et venit ad eum leprosus deprecans eum: & genu flexo dicit ei, Si vis, potes

Marci 2.

potes me mundare. Iesus autem misertus eius, extendit manum suam: &
 tangens eum, ait illi: Volo, Mundare. Et cum dixisset, statim discessit ab eo
 lepra, & mundatus est. Et comminatus est ei, statimque, eiecit illum: & dicit
 ei, Vide nemini dixeris: sed vade, ostende te principi sacerdotum, & offer pro
 emundatione tua que precepit. Moyses, in testimonium illis. At ille egressus,
 cepit predicare & diffamare sermonem: ita ut iam non posset manifeste in-
 troire in ciuitatem, sed foris in desertis locis esset, & conueniebant ad eum
 undique. Et iterum intrauit Capharnaum post dies, & auditum est quod
 in domo esset. & conuenerunt multi, ita ut non caperet neque ad ianuam, &
 loquebatur eis VERBUM. Et venerunt ad eum ferentes paralyticum, qui a
 quatuor portabatur. Et cum non possent offerre eum illi pro turba, nudauerunt
 tectum ubi erat: & patefacientes submiserunt grabatum in quo paralyticus
 iacebat. Cum autem vidisset Iesus fidem illorum, ait paralytico, Fili, dimit-
 tuntur tibi peccata tua. Erant autem illic quidam de Scribis sedentes & co-
 gitantes in cordibus suis. Quid hic sic loquitur? Blasphematur. Quis potest di-
 mittere peccata, nisi solus Deus? Quo statim cognito Iesus spiritu suo, quia
 sic cogitarent intra se, dicit illis: Quid ista cogitatis in cordibus vestris?
 Quid est facilius, dicere paralytico, Dimittuntur tibi peccata: an dicere, Sur-
 ge, tolle grabatum tuum & ambula? Vt autem sciatis quia Filius hominis
 habet potestatem in terra dimittendi peccata (ait paralytico) tibi dico, Surge,
 tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam. Et statim surrexit ille: &
 sublato grabato, abiit coram omnibus, ita ut mirarentur omnes, & honorifi-
 carent Deum, dicentes: Quia nunquam sic vidimus. Et egressus est rursus
 ad mare: omnisque turba veniebat ad eum, & docebat eos. Et cum prateriret,
 vidit Leui Alphaei sedentem ad telonium, & ait illi, Sequere me. Et sur-
 gens secutus est eum. Et factum est, cum accumberet in domo illius, multi
 publicani & peccatores simul discumbebant cum Iesu & discipulis eius: erant
 enim multi qui & sequebantur eum. Et Scribae & Pharisei videntes quia
 manducaret cum publicanis & peccatoribus, dicebant discipulis eius, Quare
 cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit magister vester? Hoc au-
 dito Iesus ait illis, Non necesse habent sani medico: sed qui male habent, non
 enim veni vocare iustos, sed peccatores: Et erant discipuli Iohannis & Pha-
 risei ieiunantes: & veniunt, & dicunt illi: Quare discipuli Iohannis &
 Phariseorum ieiunant; tui autem discipuli non ieiunant? Et ait illis Iesus,
 Nunquid possunt filij nuptiarum, quam diu sponsus cum illis est, ieiunare?
 Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt ieiunare. Venient au-
 tem dies cum auferetur ab eis sponsum: & tunc ieiunabunt in illis diebus.
 Nemo assumentum panni rudis assuit vestimento veteri: alioquin aufert
 supplementum nouum a veteri, & maior scissura fit. Et nemo mittit vinum
 nouum in vtres veteres: alioquin dirumpit vinum vtres, & vinum effun-
 detur, & vtres peribunt: sed vinum nouum in vtres novos mittere debet. Et
 factum est iterum cum sabbathis ambularet per sata, & discipuli eius cape-
 runt

runt progredi & vellere spicas. Pharisei autem dicebant ei, Ecce, quid fa-
 ciunt sabbathis quod non licet? Et ait illis, Nunquam legistis quid fecerit
 Dauid, quando necessitatem habuit & esurii ipse & qui cum eo erant?
 Quomodo introiit in domum Dei sub Abiathar principe Sacerdotum, &
 panes propositionis manducauit, quos non licebat manducare, nisi sacerdoti-
 bus, & dedit eis qui cum eo erant? Et dicebat eis, Sabbathum propter homi-
 nem factum est: & non homo propter sabbathum. Itaque Dominus est Fi-
 lius hominis, etiam sabbathi.

Et introiit iterum in synagogam: & erat ibi homo habens manum aridam. Marci 3.
 Et obseruabant eum si sabbathis curaret: ut accusarent illum. Et ait ho-
 mini habenti manum aridam, Surge in medium. Et dicit eis, Licet sabbathis
 benefacere, an male? animam saluam facere, an perdere? At illi tacebant.
 Et circumspectus eos cum ira, contristatus super cecitate cordis eorum, dicit
 homini, Extende manum tuam. Et extendit: & restituta est manus illi. Ex-
 euntes autem Pharisei, statim cum Herodianis consilium faciebant aduer-
 sus eum quomodo eum perderent. Iesus autem cum discipulis suis secessit ad
 mare: & multa turba a Galilea & Iudea secuta est eum, & ab Ierosolymis,
 & ab Idumaea, & trans Iordanem, & qui circa Tyrum, & Sidonem, mul-
 tudo magna, audientes que faciebat, venerunt ad eum. Et dixit discipulis
 suis, ut nauicula sibi deseruiret propter turbam, ne comprimerent eum. mul-
 tos enim sanabat, ita ut irruerent in eum ut illum tangerent quotquot habe-
 bant plagas. Et spiritus immundi, cum illum videbant, procidebant ei: &
 clamabant, dicentes: Tu es Filius Dei. Et vehementer comminabatur eis ne
 manifestarent illum. Et ascendens in montem vocauit ad se quos voluit ipse:
 & venerunt ad eum. Et fecit ut essent duodecim cum illo: & ut mitteret
 eos predicare. Et dedit illis potestatem curandi infirmitates, & eiciendi da-
 monia. Et imposuit Simoni nomen Petrus. & Iacobum Zebedai, & Iohan-
 nem fratrem Iacobi: & imposuit eis nomina Boanerges, quod est, filij toni-
 trui. & Andream & Philippum, & Bartholomaeum & Mattheum, &
 Thomam & Iacobum Alphaei, & Thaddaeum & Simonem Cananaeum, &
 Iudam Iscariotem, qui & tradidit illum. Et veniunt ad domum: & conue-
 nit iterum turba, ita ut non possent neque panem manducare. Et cum audis-
 sent sui, exierunt tenere eum. dicebant enim, Quoniam in furorem versus
 est. Et Scribae, qui ab Ierosolymis descenderant, dicebant, Quoniam Beel-
 zebub habet: & quia in principe demoniorum eiecit demonia. Et conuocatis
 eis, in parabolis dicebat illis, Quomodo potest satanas satanam eiecere? Et si
 regnum in se diuidatur, non potest regnum illud stare. Et si domus super se-
 metipsam dispertiat, non potest domus illa stare. Et si satanas consurrexe-
 rit in semetipsum, dispertitus est, & non potest stare, sed finem habet. Nemo
 potest vasa fortis ingressus in domum diripere, nisi prius fortem alliger, &
 tunc domum eius diripiet. Amen dico vobis, quoniam omnia dimittentur fi-
 liis hominum peccata, & blasphemia quibus blasphemauerint. Qui autem
 blasphe-

blasphemauerit in Spiritum sanctum, non habet remissionem in aeternum, sed reus erit aeterni delicti. Quoniam dicebant, spiritum immundum habet.

Marc 6.

Et vocauit duodecim: & cepit eos mittere binos, & dabat illis potestatem spirituum immundorum. Et precepit eis ne quid tollerent in via, nisi virgam tantum: non peram, non panem, neque in zona es, sed calceatos sandaliis, & ne induerentur duabus tunicis. Et dicebat eis, Quocumque introieritis in domum, illic manete donec exeatis inde, & quicumque non receperint vos, nec audierint vos: exeuntes inde, excutite puluerem de pedibus vestris, in testimonium illis. Et exeuntes predicabant ut penitentiam agerent: & demonia multa eiciebant, & ungebant oleo multos agros, & sanabant. Et audiuit Rex Herodes (manifestum enim factum est nomen eius) & dicebat, Quia Iohannes Baptista resurrexit a mortuis: & propterea virtutes operantur in illo. Alij autem dicebant, Quia Elias est. Alij vero dicebant, Quia Propheta est, quasi vnus ex Prophetis. Quo audito, Herodes ait, Quem ego decollauit Iohannem, hic a mortuis resurrexit.

Ibid. 7.

Et conueniunt ad eum Pharisei & quidam de Scribis, venientes ab Ierosolymis. Et cum vidissent quosdam ex discipulis eius communibus manibus, id est, non lotis manducare panes, vituperauerunt. Pharisei enim & omnes Iudaei, nisi crebro lauerint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum: & a foro, nisi baptizentur, non comedunt. & alia multa sunt quae tradita sunt illis seruari, baptisinata calicum & vrceorum, & aramentorum & lectorum. Et interrogabant eum Pharisei & Scriba, Quare discipuli tui non ambulant iuxta traditionem seniorum, sed communibus manibus manducant panem? At ille respondens, dixit eis, Bene prophetauit Isaias de vobis hypocritis, sicut scriptum est, Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. in vanum autem me colunt, docentes doctrinas, precepta hominum. Relinquentes enim mandatum Dei, tenetis traditiones hominum, baptisinata vrceorum & calicum: & alia similia his facitis multa.

Diuinæ legationis mandata à Iesu Christo perlata, opportunè digesta, administrata, & confecta. CAP. XIII.

AM vero latissimo aduentantis regni Dei allato & publicato nuncio, & penitentia lege indicta, tum praconis à se factis, tum per Apostolos delatis, hisq; omnibus partibus magna atque multiplici miraculorum & signorum frequentia ornatis & confirmatis, legationis propria & singularis sibi vni imposta mandata Iesus Christus & apud plebem, & apud populi primores opportuno loco ac tempore liberis actionibus fidelissimè pariter & grauissimè atq; diligentissimè persecutus est. Illius autem legationis huiusmodi fuit argumentum.

Diui-

Diuinum de salute publica hominum idemq; maximum consilium ab ipsa vsque mundi constitutione indicatum, ac deinde saepe sapius per Vates inculcatum, haecenus verborum figuris, & rerum quarundam imaginibus tantum fuisse significatum. Quamquam verò & res illa & verba etià utilitatem aliquam hominibus attulerant, eam ad corporis magis usum, atq; ad vita huius mortalis commoditates, quàm ad animos, & immortale vita munus pertinuisse, quòd illam rerum & temporum seriem diuina sapientia & prouidentia decreuisset. Nunc iam demum idem consilium propediem perfectum tri dono quodam admirabili & omnia humana cogitata atque adeò vota infinito interuallo superante, adoptionis videlicet hominum, & mutationis ex genere illo terrestri, obscuro, caduco, & mortali in libertatem, claritatem, atque amplitudinem filiorum Dei caelestium atque immortaliam, à veterisq; Adami conditione quàm longissimè semotorum. Hanc autem immutationem veram fore sanctitudinem, non humana virtute efficiendi à comparandam, sed per aeternum Verbum, eundemq; Filium Dei praestandam à Patre omnium vnico Deo, Spiritu etiam sancto, qui idem met Deus esset, immissio, perficiendā. Atq; hoc vnum legationis ac felicis nuncij huius caput esse. Alterum verò, Indicare ac declarare eum, qui pacis huius ac diuinae gratiae conciliandae, & filiationis adoptionisq; curandae & conficiendae minister, precator, procurator, atque auctor & interpres, constitutor denique & obses esset. Neque enim tantam rem profiteri vltro posse, nec professum fidem apud homines mereri quempiam alium ab illo quem & Vatum oracula praesinierant, & praesenti auctoritate Deus ornaret. Se verò hunc eundem esse à Patre missum & legatum, mandatis & facultate instructum, virtute planè diuina pollentem, qui Patris faciem & auctoritatem secum afferret; & non vno tantum testimonio, nec eo merè humano, nec leuibus documentis ac signis, sed grauissimis & firmissimis munitus, declaratus haecenus comprobatusq; constaret. Primum Iohannis dicto, indicio, & expositione, quem nemo homo non caelitus destinatum & adornatum atque legatum dicere vel iure vel iudō posset. Deinde tam multis tamq; admirandis nouis & inauditis antea beneficiorum in homines collatorum, atque miraculorum, portentorum, signorumq; omnium argumentis, ab oraculorum obseruatione & adnotatione nihilum discrepantibus: atque etiam doctrina & preceptionum monitionumq; veritate & puritate vnà cum vita totius ac morum perpetuaq; consuetudinis integritate, continentia, innocentia, & bonitate, ac simplicitate summa, multis magnisq; periculis ac rebus spectatissimis.

Atqui omnia haec, quae Iesus Christus verè, rectè, & constanter, atque vni se, hoc est; vni Deo dignum erat, praedicans ac denuncians peregit; non vno modo & populus & populi primores excipiunt: sed ille varè & inconstanti animo partim laudat & probat, partim in dubium reuocat, non nemo etiam nec vera nec admittenda asserit, nulla ratione habita veritatis eorum quae dicerentur, ac virtutis eius qui diceret, sed iudicij argumentis ex habitu ex-

Mm

terno

terno, eę, specie, ordine & loco quę inter homines Iesus teneret, petitis (quę cogitatio vulgares mētes afficere plurimum solet, titulis & imaginibus stupentes) vel spectata primorum & optimatum, quos vocant, sententia, quam turba tremens plerumque sequi, & vel damnatos odisse, vel probatos ad stuporem admirari consuevit.

Verum enimvero ab iis, penes quos doctrina & auctoritatis ac sanctitatis censebatur esse summa, Iesus in vnctionis nomine, titulo, ac munere obeundo non modo repulsam tulit, sed offensionem accepit cum ignominia & infamia atque execratione eorum etiam quibus vel verbo & assensione approbaretur, excogitata & inuenta ad eam rem varia & multiplici calumnia tum religionis violata, tum seditionis & publica pacis tentata, atq; principum etiam & regum quesita & sollicitata inuidia, & omni machinatione, quam animus industria, consilio, & opibus valens, ubi malevolentiam inimicitiasq; conceperit, ad propugnandum proprias, & eorum, quos oderit, labefactandum parteis adhibere solet, nihilq; prorsus, quod pro se faciat, intentatum relinquens. Omnia hæc quemadmodum utrimque agantur, audire & obseruare, disciplina, eruditionis, atque informationis & instructionis nostra causa, operapretium fuerit.

Ioh. 4.

Post hæc erat dies festus Iudeorum, & ascendit Iesus Ierosolymam. Est autē Ierosolymis super Probatica, piscina quę cognominatur Hebraicę Bethsaida, quinque porticus habens. In his iacebat multitudo magna languentium, cacorum, claudorum, aridorum, expectantium aquę motum. Angelus autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam: & mouebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionē aquę, sanus fiebat à quacunque detinebatur infirmitate. Erat autem quidam homo ibi triginta & octo annos habens in infirmitate sua. Hunc cum vidisset Iesus iacentem, & cognouisset quia iam multum tempus haberet, dicit ei, Vis sanus fieri? Respondit ei languidus, Domine, hominem non habeo, ut, cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam. dum venio enim ego, alius ante me descendit. Dicit ei Iesus, Surge, tolle grabatum tuum, & ambula. Et statim sanus factus est ille: & sustulit grabatum suum, & ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo. Dicebant ergo Iudæi, illi qui sanatus fuerat, Sabbatum est, nō licet tibi tollere grabatum tuum. Respondit eis, Qui me sanum fecit, ille mihi dixit, Tolle grabatum tuum, & ambula. Interrogauerunt ergo eum, Quis est ille homo, qui dixit tibi, Tolle grabatum tuum, & ambula? Is autem qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Iesus enim declinauit à turba constituta in loco. Postea inuenit eum Iesus in templo, & dixit illi: Etce sanus factus es: iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Abiit ille homo, & nunciauit Iudæis quia Iesus esset qui fecit eum sanum. Propterea persequabantur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in sabbatho. Iesus autem respondit eis, Pater meus vsque modo operatur: & ego operor. Propterea ergo magis querebant eum Iudæi interficere: quia non solum soluebat sabbatum, sed

& Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Respondit itaque Iesus, & dixit eis: Amen, amen dico vobis, non potest Filius à se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem, quacunque enim ille fecerit, hæc & Filius similiter facit. Pater enim diligit Filium, & omnia demonstrat ei quę ipse facit: & maiora his demonstrabit ei opera, ut vos meminere. Sicut enim Pater suscitatur mortuos & viuificat: sic & Filius quos vult viuificat. Neque enim Pater iudicat quenquam: sed omne iudicium dedit Filio, ut omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum. Amen, amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me, vitam æternam, & in iudicium non venit, sed transiet à morte in vitam. Amen, amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem Filij Dei, & qui audierint, uiuent. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio habere vitam in semetipso: & potestatem dedit ei etiam iudicium facere, quia Filius hominis est. Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem eius, & procedent qui bonæ fecerunt, in resurrectionem vitę: qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij. Non possum ego à meipso facere quicquam. Sicut audio, iudico; & iudicium meum iustum est: quia non quero voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Si ego testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum. Alius est qui testimonium perhibet de me: & scio quia verum est testimonium quod perhibet de me. Vos misistis ad Iohannem: & testimonium perhibuit veritati. Ego autem non ab homine testimonium accipio: sed hæc dico ut vos salui sitis. Ille erat lucerna ardens & lucens. Vos autem voluistis ad horam exultare in luce eius. Ego autem habeo testimonium maius Iohanne. Opera enim quę dedit mihi Pater ut perficiam ea, ipsa opera quę ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me: & qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me. neque vocem eius vnquam audistis, neque speciem eius vidistis, & verbum eius non habetis in vobis manens: quia quem misit ille, huic vos non creditis. Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: & illa sunt quę testimonium perhibent de me: & non vultis venire ad me ut vitam habeatis. Claritatem ab hominibus non accipio. Sed cognoui vos, quia dilectionē Dei non habetis in vobis. Ego veni in nomine Patris mei, & non accipitis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis: & gloriam quę à solo Deo est, nō queritis? Nolite putare quia ego accusaturus sim vos apud Patrem, est qui accusat vos & mihi. de me enim ille scripsit. Si autem illius literis non creditis, quomodo verbis meis creditis?

Eiusdem argumenti denunciatio à Iesu peracta, plebis altercationibus & procerum calliditate & inuidia exagitur.

CAP. XIII.

EXTERNIS vite huius atque corporis commodis potius quam interna animorum instructioni animalis homo mentem, studium, & operam adhibere solitus, quidquid ad hanc rem compendij natius fuerit, id maximopere probat, suscipit, ac sibi pro summo & maximo optat bono; & quemcunque hoc sibi prestare posse ausumat, hunc sibi non tantum principem, sed etiam Deum optat, predicat, proficit, & veneratur. Hinc variorum deorum apud Gentes quondam segetem ortam alicubi in hoc opere commemorabamus. Eiusmodi autem experimentum Iesu Christo quoque vsui venire in exemplum solet, à quo ea quae bona putantur, & vel non sunt, vel minima omnium sunt, cum primis expetuntur, illis quae verè bona dicuntur, & in hoc genere & nomine maxima sunt, vel neglectis, vel postremo loco, & tanquam auctuario postulat:

Ioan. 6.

Post hac abiit Iesus trans mare Galilaeae, quod est Tyberiadis: & sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa quae faciebat super his qui infirmabantur. Subiit ergo in montem Iesus: & ibi sedebat cum discipulis suis. Erat autem proximum Pascha, dies festus Iudeorum. Cum subleuasset ergo oculos Iesus, & vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dicit ad Philippum, Vnde ememus panes, ut manducent hi? Hoc autem dicebat tetans eum, ipse enim sciebat quid esset factururus. Respondit ei Philippus, Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, ut unusquisque modicum quid accipiat. Dicit ei unus ex discipulis eius, Andreas frater Simonis Petri, Est puer vnus hic qui habet quinque panes ordeaceos, & duos pisces: sed haec quid sunt inter tantos? Dicit ergo Iesus, Facite homines discumbere. Erat autem faenum multum in loco. Discubuerunt ergo viri, numero quasi quinque millia. Accepit ergo Iesus panes: & cum gratias egisset, distribuit discumbentibus. Similiter & ex piscibus quantum volebant. Et autem impleti sunt, dixit discipulis suis, Colligite quae superauerunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus ordeaceis quae superauerunt his qui manducauerant. Illi ergo homines cum vidissent quod Iesus fecerat signum, dicebant: Quia hic est verè propheta qui venturus est in mundum. Iesus ergo cum cognouisset quia venturi essent ut raperent eum, & facerent eum Regem, fugit iterum in montem ipse solus. Et autem serò factum est, descenderunt discipuli eius ad mare. Et cum ascendissent nauim, venerunt trans mare in Capharnaum. & tenebrae iam facta erant: & non venerat ad eos Iesus. Mare autem, vento magno flante,

flante, exurgebat. Cum remigassent ergo quasi stadia viginti quinque aut triginta, vident Iesum ambulans super mare, & proximum naui fieri, & timuerunt. Ille autem dicit eis, Ego sum, nolite timere. Voluerunt ergo accipere eum in nauim: & statim nauis fuit ad terram ad quam ibant. Altera die turba quae stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abissent: aliae verò superuenerunt naues à Tyberide iuxta locum ubi manducauerant panem, gratias agente Domino. Cum ergo vidisset turba quia Iesus non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quarentes Iesum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei, Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis Iesus, & dixit, Amen, amen dico vobis, queritis me non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam, quem Filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater signauit Deus. Dixerunt ergo ad eum, Quid faciemus ut operemur opera Dei? Respondit Iesus, & dixit eis, Hoc est opus Dei, ut credatis in eum quem misit ille. Dixerunt ergo ei, Quod ergo tu facis signum, ut videamus, & credamus tibi? quid operaris? Patres nostri manducauerunt manna in deserto: sicut scriptum est, Panem de caelo dedit eis manducare. Dixit ergo eis Iesus, Amen, amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de caelo, sed Pater meus dat vobis panem de caelo verum. Panis enim Dei est qui de caelo descendit, & dat vitam mundo. Dixerunt ergo ad eum, Domine, semper da nobis panem hunc. Dixit autem eis Iesus, Ego sum panis vitae: qui venit ad me, non esuriat: & qui credit in me non sitiet vnquam. Sed dixi vobis quia & vidistis me, & non creditis. Omne quod dat mihi Pater, ad me venit: & eum qui venit ad me, non eiciam foras: quia descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Haec est enim voluntas eius qui misit me, Patris: ut omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die. Haec est autem voluntas Patris mei, qui misit me: ut omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam aeternam: & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Murmurabant ergo Iudaei de illo, quia dixisset, Ego sum panis qui de caelo descendi: & dicebant, Nonne hic est Iesus filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem & matrem? Quomodo ergo dicit hic: Quia de caelo descendi? Respondit ergo Iesus, & dixit eis, Nolite murmurare inuicem: nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum: & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Est scriptum in Prophetis, Ee erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me. Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is qui est à Deo: hic vidit Patrem. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam aeternam. Ego sum panis vitae. Patres vestri manducauerunt manna in deserto: & mortui sunt. Hic est panis de caelo descendens: ut, si quis ex ipso manducauerit, non moriatur. Ego sum panis viuus, qui de caelo descendi. Si quis manducauerit ex hoc

33 pane, viuet in aeternū. & panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.
 34 Litigabant ergo Iudaei ad inuicem, dicentes: Quomodo potest hic nobis car-
 35 nem suam dare ad manducandum? Dixit ergo eis Iesus: Amen, amen dico
 36 vobis, Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sangui-
 37 nem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit
 38 meum sanguinem, habet vitam aeternam: & ego resuscitabo eum in nouissi-
 39 mo die. Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. qui
 40 manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in
 41 illo. Sicut misit me viuens Pater, & ego uiuo propter Patrem: & qui man-
 42 ducat me, & ipse viuet propter me. Hic est panis qui de caelo descendit. Non
 43 sicut manducauerunt patres vestri manna, & mortui sunt. Qui mandu-
 44 cat hunc panem, viuet in aeternum. Hac dixit in synagoga docens, in Caphar-
 45 naum. Multi ergo audientes ex discipulis eius, dixerunt: Durus est hic ser-
 46 mo, & quis potest eum audire? Sciens autè Iesus apud semetipsum quia mur-
 47 murarent de hoc discipuli eius, dixit eis, Hoc vos scandalizat? Si ergo vide-
 48 ritis Filium hominis ascendentem ubi erat prius? Spiritus est qui viuificat:
 49 caro non prodest quicquam. Verba quae ego locutus sum vobis, spiritus & vita
 50 sunt. Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Sciebat enim ab initio Ie-
 51 sus qui essent non credentes, & quis traditurus esset eū. Et dicebat, Propter
 52 ea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datū à Patre meo.
 53 Ex hoc multi discipulorum eius abierunt retrò: & iam non cum illo ambu-
 54 labant. Dixit ergo Iesus ad duodecim, Nunquid & vos vultis abire? Respon-
 55 dit ergo ei Simon Petrus, Domine, ad quem ibimus? verba vitae aeternae ha-
 56 bes: & nos credimus, & cognouimus, quia tu es Christus Filius Dei.
 57 Respondit eis Iesus, Nonne ego vos duodecim elegi: & ex vobis vnus dia-
 58 bolus est? Dicebat autem Iudam Simonis Iscariotem: hic enim erat traditu-
 59 rus eum, cum esses vnus ex duodecim.

Instauratio actionum Iesu de vnctione sua, & hominum partim inconstantia, partim peruicacia. CAP. XV.

Ioan. 7.

POST hac ambulabat Iesus in Galilaam: non enim volebat in Iu-
 33 deam ambulare, quia querebant eum Iudaei interficere. Erat au-
 34 tem in proximo dies festus Iudaorum, Scenopegia. Dixerunt au-
 35 tem ad eum fratres eius, Transi hinc, & vade in Iudaam, ut &
 36 discipuli tui videant opera tua quae facis. Nemo quippe in occulto quid facit,
 37 & quarit ipse in palam esse. si hac facis, manifesta te ipsum mundo. Neque
 38 enim fratres eius credebant in eum. Dicit ergo eis Iesus, Tempus meum non-
 39 dum aduenit: tempus autem vestrum semper est paratum. Non potest mur-
 40 dus odisse vos, me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quod opera
 41 eius

eius mala sunt. Vos ascendite ad diem festum hunc, ego non ascendo ad diem
 festum istum: quia meum tempus nondum impletum est. Hac cum dixisset,
 ipse mansit in Galilaea. Ut autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascen-
 dit ad diem festum, non manifestè, sed quasi in occulto. Iudaei ergo quere-
 bant eum in die festo, & dicebant: Vbi est ille? Et murmur multus erat in tur-
 ba de eo. Quidam enim dicebant, Quia bonus est. Alij autem dicebant, Non,
 sed seducit turbas. Nemo tamen palam loquebatur de illo, propter metum Iu-
 daorum. Iam autem die festo mediante, ascendit Iesus in templum, & doce-
 bat. Et mirabantur Iudaei, dicentes: Quomodo hic literas scit, cum non di-
 dicerit? Respondit eis Iesus, & dixit, Mea doctrina non est mea, sed eius qui
 misit me. Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscat de doctrina,
 utrum ex Deo sit, an ego à meipso loquar. Qui à semetipso loquitur, gloriam
 propriam querit: qui autem querit gloriam eius qui misit eum, hic verax est,
 & iniustitia in illo non est. Nonne Moyses dedit vobis legem? & nemo ex vo-
 bis facit legem? Quid me queritis interficere? Respondit turba, & dixit:
 Daemonium habes: quis te querit interficere? Respondit Iesus, & dixit eis:
 Vnum opus feci: & omnes miramini. Propterea Moyses dedit vobis circun-
 cisionem: (non quia ex Moyse est, sed ex patribus), & in sabbatho circunci-
 ditis hominem. Si circuncisionem accipit homo in sabbatho, ut non soluatur
 lex Moysi: mihi indignamini quia totum hominem sanum feci in sabbatho?
 Nolite iudicare secundum faciem: sed iustum iudicium iudicate. Dicebant
 ergo quidam ex Ierosolymis, Nonne hic est quem quarunt interficere? Et ec-
 ce palam loquitur, & nihil ei dicunt. Nunquid verè cognouerunt principes
 quia hic est Christus? Sed hunc scimus vnde sit: Christus autem cum venerit,
 nemo scit vnde sit. Clamabat ergo Iesus in templo docens, & dicens: Et me
 scitis, & vnde sim scitis: & à meipso non veni, sed est verus qui misit me,
 quem vos nescitis. Ego scio eum: quia ab ipso sum, & ipse me misit. Quere-
 bant ergo eum apprehendere: & nemo misit in illum manus, quia nondū ve-
 nerat hora eius. De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant:
 Christus cum venerit, nunquid plura signa faciet quā quae hic facit? Audie-
 runt Pharisei turbam murmurantem de illo hac: & miserunt Principes &
 Pharisei ministros ut apprehenderet eum. Dixit ergo eis Iesus, Adhuc mo-
 dicum tempus vobiscum sum: & vado ad eum qui me misit. Quaretis me,
 & non inuenietis: & vbi ego sum, vos non potestis venire. Dixerunt ergo
 Iudaei ad semetipsos, Quò hic iturus est, quia non inueniemus eum? nunquid
 in dispersione Gentium iturus est, & docturus Gentes? Quis est hic sermo
 quem dixit, Quaretis me, & non inuenietis: & vbi sum ego, vos non pote-
 stis venire? In nouissimo autem die magno festiuitatis stabat Iesus, & cla-
 mabat, dicens: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut
 dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aqua viva. (Hoc autem dixit
 de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum, nondum enim erat Spiri-
 tus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus.) Ex illa ergo turba cum au-
 dissent

33 dissent hos sermones eius, dicebant: Hic est verè Propheta. Alij dicebant,
 34 Hic est Christus. Quidam autem dicebant, Nunquid à Galilæa venit Chri-
 35 stus? Nonne Scriptura dicit, quia ex semine David, & de Bethlehem castel-
 36 lo ubi erat David, venit Christus? Dissensio itaque facta est in turba pro-
 37 pter eum. Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum: sed nemo mi-
 38 sit super eum manus. Venerunt ergo ministri ad Pontifices & Phariseos.
 39 Et dixerunt eis illi: Quare non adduxistis illum? Responderunt ministri,
 40 Nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo. Responderunt ergo eis Phari-
 41 sai, Nunquid & vos seducti estis? Nunquid ex Principibus aliquis credidit
 42 in eum, aut ex Pharisæis? sed turba hæc quæ non nouit legem, maledicti sunt.
 43 Dixit Nicodemus ad eos, ille qui venit ad eum nocte, qui vnus erat ex ipsis:
 44 Nunquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cogno-
 45 uerit quid faciat? Responderunt, & dixerunt ei: Nunquid & tu Galilæus
 46 es? Scrutare, & vide quia à Galilæa Propheta non surgit. Et reuersi sunt
 47 vnusquisque in domum suam.

Ioan. 8.

Iesus autem perrexit in montem Oliueti, & diluculo iterum venit in
 33 templum, & omnis populus venit ad eum, & sedens docebat eos. Adducunt
 34 autem Scriba & Pharisæi mulierem in adulterio deprehensam: & statue-
 35 runt eam in medio, & dixerunt ei, Magister, hæc mulier modo deprehensa
 36 est in adulterio. In lege autem Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidare.
 37 Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant tentantes eum: ut possent accusare
 38 eum. Iesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terra. Cum ergo
 39 perseverarent interrogantes eum, erexit se, & dixit eis, Qui sine peccato est
 40 vestrum, primus in illam lapidem mittat. Et iterum se inclinans, scribebat
 41 in terra. Audientes autem, vnus post vnum exibant, incipientes à seniori-
 42 bus: & remansit solus Iesus, & mulier in medio stans. Erigens autè se Iesus
 43 dixit ei: Mulier, ubi sunt qui te accusabant? nemo te condemnauit? Qua
 44 dixit, Nemo Domine. Dixit autem Iesus, Nec ego te condemnabo. Vade, &
 45 iam amplius noli peccare. Iterum ergo locutus est eis Iesus, dicens: Ego sum
 46 lux mundi. qui sequitur me, nõ ambulabit in tenebris: sed habebit lucem vitæ.
 47 Dixerunt ergo ei Pharisæi, Tu de te ipso testimoniũ perhibes: testimonium
 48 tuum non est verum. Respondit Iesus, & dixit eis: Et si ego testimonium per-
 49 hibeo de meipso, verum est testimonium meum: quia scio vnde veni, & quò
 50 vado: vos autem nescitis vnde venio, aut quò vado. Vos secundum carnem
 51 iudicatis: ego non iudico quenquam. & si iudico ego, iudicium meum verum
 52 est: quia solus non sum, sed ego & qui misit me, Pater. Et in lege vestra scri-
 53 ptum est, quia duorum hominum testimonium verum est. Ego sum qui testi-
 54 monium perhibeo de meipso: & testimonium perhibet de me, qui misit me,
 55 Pater. Dicebant ergo ei, Vbi est Pater tuus? Respondit Iesus, Neque me sci-
 56 tis, neque Patrem meum. si me sciretis: forsitan & Patrem meum sciretis.
 57 Hæc verba locutus est Iesus in gazophylacio, docens in templo: & nemo ap-
 58 prehendit eum, quia necdum venerat hora eius. Dixit ergo iterum eis Iesus,

Ego

Ego vado, & quæretis me, & in peccato vestro moriemini. Quò ego vado, &
 vos non potestis venire. Dicebant ergo Iudæi, Nunquid interficiet semet-
 ipsum, quia dicit, Quò ego vado, vos non potestis venire? Et dicebat eis, Vos
 de deorsum estis, ego de supernis sum. Vos de mundo hoc estis, ego non sum de
 hoc mundo. Dixi ergo vobis quia moriemini in peccatis vestris. si enim non
 credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro. Dicebant ergo ei, Tu
 quis es? Dixit eis Iesus, Principium qui & loquor vobis. Multa habeo de vo-
 bis loqui & iudicare: sed qui me misit, verax est: & ego quæ audiui ab eo,
 hæc loquor in mundo. Et non cognouerunt quia Patrem eis dicebat Deum.
 Dixit ergo eis Iesus, Cum exaltaueritis Filium hominis, tunc cognoscetis
 quia ego sum, & à meipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, hæc loquor:
 & qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum: quia ego, quæ placita
 sunt ei, facio semper. Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum. Dicebat
 ergo Iesus ad eos, qui crediderunt ei, Iudæos: Si vos manseritis in sermone
 meo, verè discipuli mei eritis: & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit
 vos. Responderunt ei, Semen Abraha sumus, & nemini seruiuimus unquã:
 quomodo tu dicis, Liberi eritis? Respondit eis Iesus, Amen, amen dico vobis,
 quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. seruus autem non manet in
 domo in æternum: filius manet in æternum. si ergo vos Filius liberauerit, ve-
 rè liberi eritis. Scio quia filij Abraha estis: sed quæritis me interficere, quia
 sermo meus non capit in vobis. Ego quod vidi apud Patrem, loquor: & vos
 quæ vidistis apud patrem vestrum, facitis. Responderunt & dixerunt ei,
 Pater noster Abraham est. Dicit eis Iesus, Si filij Abraha estis, opera Abra-
 hæ facite. Nunc autem, quæritis me interficere hominem, qui veritatem vo-
 bis locutus sum, quam audiui à Deo. hoc Abraham non fecit. Vos facitis ope-
 ra patris vestri. Dixerunt itaque ei, Nos ex fornicatione non sumus nati.
 vnum Patrem habemus Deum. Dixit ergo eis Iesus: Si Deus Pater vester
 esset, diligeretis vtique me. ego enim ex Deo processi, & veni: neque enim à
 meipso veni, sed ille me misit. Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia
 non potestis audire sermonem meum. Vos ex patre diabolo estis: & desideria
 patris vestri vultis facere. ille homicida erat ab initio, & in veritate non ste-
 uit: quia non est veritas in eo. cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur,
 quia mendax est, & pater eius. Ego autem quia veritatem dico, non creditis
 mihi. Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico, quare vos non
 creditis mihi? Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea vos non auditis,
 quia ex Deo non estis. Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei: Nonne bene
 dicimus nos quia Samaritanus es tu, & demonium habes? Respondit Iesus,
 Ego demonium non habeo: sed honorifico Patrem meum, & vos inhonora-
 fistis me. Ego autem non quero gloriam meã: est qui quærat, & iudicet. Amen
 amen dico vobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in
 æternum. Dixerunt ergo Iudæi, Nunc cognouimus quia demonium habes.
 Abraham mortuus est, & Propheta: & tu dicis, Si quis sermonem meum

Nn

serua-

seruauerit, non gustabit mortem in aeternum. Nunquid tu maior es patre nostro Abraham, qui mortuus est? & Propheta mortui sunt. Quem te ipsum facis? Respondit Iesus, Si ego glorifico me ipsum, gloria mea nihil est. est Pater meus qui glorificat me, quem vos dicitis quia Deus uester est. & non cognouistis eum, ego autem noui eum. Et si dixerero quia non scio eum: ero similis uobis, mendax. Sed scio eum, & sermonem eius seruo. Abraham pater uester exultauit ut uideret diem meum, & uidit, & gauisus est. Dixerunt ergo Iudaei ad eum, Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham uidisti? Dixit eis Iesus, Amen, amen dico uobis, antequam Abraham fieret, ego sum. Tulerunt ergo lapides ut tacerent in eum. Iesus autem abscondit se, & exiit de templo.

Ioan. 9.

Et praeteriens Iesus uidit hominem caecum à natiuitate: & interrogauerunt eum discipuli eius, Rabbi, quis peccauit, hic, aut parentes eius, ut caecus nasceretur? Respondit Iesus, Neque hic peccauit, neque parentes eius: sed ut manifestetur opera Dei in illo. Me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est: uenit nox, quando nemo potest operari. quam diu sum in mundo, lux sum mundi. Hac cum dixisset, expulit in terram, & fecit lutum ex sputo, & liniuit lutum super oculos eius, & dixit ei: Vade, laua in natatoria Siloe, (quod interpretatur, Missus.) Abiit ergo, & lauit: & uenit uidens. Itaque vicini, & qui uiderant eum prius quia mendicus erat, dicebant: Nonne hic est qui sedebat, & mendicabat? Alij dicebant, Quia hic est. Alij autem, Nequaquam, sed similis est ei. Ille uerò dicebat, Quia ego sum. Dicebant ergo ei, Quomodo aperti sunt tibi oculi? Respondit, Ille homo qui dicitur Iesus, lutum fecit, & unxit oculos meos, & dixit mihi: Vade ad natatorium Siloe, & laua. Et abij, & laui, & uidi. Et dixerunt ei, Vbi est ille? Ait, Nescio. Adducunt eum ad Pharisaeos qui caecus fuerat. Erat autem sabbatum quando lutum fecit Iesus, & aperuit oculos eius. Iterum ergo interrogabant eum Pharisaei quomodo uidisset. Ille autem dixit eis, Lutum mihi posuit super oculos, & laui: & uideo. Dicebant ergo ex Pharisaeis quidam, Non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit. Alij autem dicebant, Quomodo potest homo peccator hac signa facere? Et schisma erat inter eos. Dicunt ergo caeco iterum, Tu, quid dicis de illo qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit, Quia Propheta est. Non crediderunt ergo Iudaei de illo, quia caecus fuisset & uidisset, donec uocauerunt parentes eius qui uiderat: & interrogauerunt eos, dicentes: Hic est filius uester, quem vos dicitis quia caecus natus est? Quomodo ergo nunc uidet? Responderunt eis parentes eius, & dixerunt: Scimus quia hic est filius noster, & quia caecus natus est: quomodo autem nunc uideat, nescimus, aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus: ipsum interrogate: atatem habet, ipse de se loquatur. Hac dixerunt parentes eius, quoniam timebant Iudaeos. iam enim conspirauerant Iudaei, ut, si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret. Propterea parentes eius dixerunt, Quia atatem habet, ipsum interrogate. Vocauerunt ergo rursum hominem qui

qui fuerat caecus, & dixerunt ei: Da gloriam Deo, nos scimus quia hic homo peccator est. Dixit ergo eis ille, Si peccator est, nescio: unum scio, quia caecus cum essem, modo uideo. Dixerunt ergo illi, Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos? Respondit eis, Dixi uobis iam, & audistis: quid iterum uultis audire? nunquid & vos uultis discipuli eius fieri? Maledixerunt ergo ei, & dixerunt: Tu discipulus illius sis: nos autem Moysi discipuli sumus. Nos scimus quia Moysi locutus est Deus: hunc autem nescimus unde sit. Respondit ille homo, & dixit eis, In hoc enim mirabile est quia vos nescitis unde sit, & aperuit meos oculos. scimus autem quia peccatores Deus non audit: sed si quis Dei cultor est, & uoluntatem eius facit, hunc exaudit. A seculo non est auditum quia quis aperuit oculos caeci nati. Nisi esset hic à Deo, non poterat facere quicquam. Responderunt, & dixerunt ei: In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et eiecerunt eum foras. Audiuit Iesus quia eiecerunt eum foras: & cum inuenisset eum, dixit ei: Tu credis in Filium Dei? Respondit ille, & dixit: Quis est Domine, ut credam in eum? Et dixit ei Iesus, Et uidisti eum: & qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait, Credo Domine. Et proiciens adorauit eum. Et dixit ei Iesus, In iudicium ego in hunc mundum ueni: ut qui non uident, uideant; & qui uident, caeci fiant. Et audierunt quidam ex Pharisaeis qui cum ipso erant, & dixerunt ei: Nunquid & nos caeci sumus? Dixit eis Iesus, Si caeci essetis, non haberetis peccatum: nunc uerò dicitis, Quia uidemus. Peccatum uestrum manet.

Amen, amen dico uobis, qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est & latro. Qui autem intrat per ostium, pastor est ouium. Huic ostiarius aperit: & oues uocem eius audiunt: & proprias oues uocat nominatim, & educit eas. Et cum proprias oues emisserit, ante eas uadit: & oues illum sequuntur, quia sciunt uocem eius. Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo: quia non nouerunt uocem alienorum. Hoc uerbum dixit eis Iesus. Illi autem non cognouerunt quid loqueretur eis. Dixit ergo eis iterum Iesus, Amen, amen dico uobis, quia ego sum ostium ouium. Omnes quotquot uenerunt, fures sunt & latrones: sed non audierunt eos. Ego sum ostium. Per me si quis introierit, saluabitur: & ingredietur & egredietur, & pascua inueniet. Fur non uenit nisi ut furetur, & mactet, & perdat. Ego ueni ut uitam habeant, & abundantius habeant. Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Mercenarius autem & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriae, uidet lupum uenientem, & dimittit oues, & fugit: & lupus rapit, & dispergit oues. mercenarius autem fugit, quia mercenarius est: & non pertinet ad eum de ouibus. Ego sum pastor bonus: & cognosco meas, & cognoscunt me meae. Sicut nouit me Pater, & ego agnosco Patrem: & animam meam pono pro ouibus meis. Et alias oues habeo quae non sunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere, & uocem meam audient, & fiet unum ouile & unus pastor. Propterea me diligit Pater, quia ego pono animam meam, ut iterum sumam eam. Nemo tollit eam à

Ioan. 10.

me: sed ego pono eam à meipso, & potestatem habeo ponendi eam: & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi à Patre meo. Dissensio iterum facta est inter Iudaeos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex ipsis, Daemonium habet, & insanit: quid eum auditis? Alij dicebant, Hac verba non sunt demonium habentis. Nunquid demonium potest cacorum oculos aperire? Facta sunt autem Encania in Ierosolymis, & hiems erat. Et ambulabat Iesus in templo, in porticu Salomonis. Circumdede- runt ergo eum Iudaei, & dicebant ei, Quousque animam nostram tollis? si tu es Christus, dic nobis palam. Respondit eis Iesus, Loquor vobis: & non creditis. opera quae ego facio in nomine Patris mei, haec testimonium perhibent de me: sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis. Oves meae vocem meam audiunt: & ego cognosco eas, & sequuntur me: & ego vitam aeternam do eis, & non peribunt in aeternum, & non rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus quod dedit mihi, maius omnibus est: & nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego & Pater unum sumus. Sustulerunt lapides Iudaei, ut lapidarent eum. Respondit eis Iesus, Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis? Responderunt ei Iudaei, De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, & quia tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum. Respondit ei Iesus, Nonne scriptum est in lege vestra, quia Ego dixi, dij estis? Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui Scriptura: quem Pater sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis, Quia blasphemias: quia dixi Filius Dei sum? Si non facio opera Patris mei: nolite credere mihi. Si autem facio: & si mihi non vultis credere, operibus credite: ut cognoscatis & credatis quia Pater in me est, & ego in Patre. Quarebant ergo eum apprehendere: & exiit de manibus eorum. Et abiit iterum trans Iordanem in eum locum ubi erat Iohannes baptizans primum: & mansit illic. & multi venerunt ad eum, & dicebant: Quia Iohannes quidem signum fecit nullum. Omnia autem quaecumque dixit Iohannes de hoc, vera erant. Et multi crediderunt in eum.

De patientia ac iustitia Dei aduersus hominem sermo Iesu. CAP. XVI.

UTER tam multas, tamque graues actiones, in quibus diuinum Verbum caro factum misericordiam fidei, Dei hominum generi denunciabat, hodieque denunciat & obtestatur, mirabilis & maxima cum religione & obseruatione excipiendus exstat sermo opportuno loco atque tempore factus de clementia ac patientia longissima Dei, atque de consecutis demum ex iusto iudicio poenis in illius magnitudine abusum hominem, iis quidem uti meritis ac debitis, ita homini damnato nulla ratione, nulla cauillatione aut excipiendis aut effugiendis.

Et

Et factum est: in una dierum docente illo populum in templo & euan- Luc 20.
gelizante, conuenerunt principes sacerdotum & Scribae cum senioribus, & aiunt dicentes ad illum, Dic nobis, in qua potestate hac facis? aut, Quis est qui dedit tibi hanc potestatem? Respondens autem Iesus, dixit ad illos, Interrogabo vos & ego unum verbum. Respondete mihi, Baptismus Iohannis de celo erat, an ex hominibus? At illi cogitabant intra se, dicentes: Quia si dixerimus, De celo dicit, Quare ergo non credidistis illi? Si autem dixerimus, Ex hominibus, plebs vniuersa lapidabit nos: certi sunt enim Iohannem Prophetam esse. Et responderunt se nescire unde esset. Et Iesus ait illis, Neque ego dico vobis in qua potestate hac facio. Coepit autem dicere ad plebem parabolam hanc, Homo plantauit vineam, & locauit eam colonos: & ipse peregre fuit multus temporibus. Et in tempore misit ad cultores seruorum, ut de fructu vineae darent illi. Qui casum dimiserunt eum inanem. Et addidit aliterum seruorum mittere. Illi autem hunc quoque cadentes & afficientes contumelia, dimiserunt inanem. Et addidit tertium mittere: qui & illum vulerantes eiecerunt. Dixit autem dominus vineae, Quid faciam? mittam filium meum dilectum: forsitan cum hunc viderint, verebuntur. Quem cum vidissent coloni, cogitauerunt intra se, dicentes: Hic est haeres, occidamus illum, ut nostra fiat hereditas. Et eiecunt illum extra vineam, occiderunt. Quid ergo faciet illis dominus vineae? Veniet, & perdet colonos istos, & dabit vineam aliis. Quo audito, dixerunt illi, Absit. Ille autem aspiciens eos ait, Quid est ergo hoc quod scriptum est, Lapidem quem reprobauerunt aedificantes, hic factus est in caput anguli? Omnis qui ceciderit super illum lapidem, conquassabitur: super quem autem ceciderit, comminuet illum. Et quarebant principes sacerdotum & Scribae mittere in illum manus illa hora: & timerunt populum. cognouerunt enim quod ad ipsos dixerit similitudinem hanc. Et obseruantes, miserunt insidiatores qui se iustos simulerent: ut caperent eum in sermone, & traderent illum principatui & potestati praesidis. Et interrogauerunt eum, dicentes: Magister, scimus quia recte dicis & doces: & non accipis personam, sed viam Dei in veritate doces. licet nobis tributum dare Caesari, an non? Considerans autem dolum illorum, dixit ad eos: Quid me tentatis? Ostendite mihi denarium. Cuius habet imaginem & inscriptionem? Respondentes dixerunt, Caesaris. Et ait illis, Reddite ergo quae sunt Caesaris, Caesari: & quae sunt Dei, Deo. Et non potuerunt verbum eius reprehendere coram plebe: & mirati in responso eius, tacerunt.

Nn 3

Iesu

Iesu Euangelistæ postremæ actiones.

CAP. XVII.

LEGATIONIS ac mandatorum partibus iam absoluendis, & peragranda Euangelij causa regionis decurso spatio, muneris, virtutis, atque authoritatis, efficacitatisq. sua breue documentum, atque credentibus & suscipientibus vtilissimum, magnusq. refertum mysteriis, inter postremas actiones datum, admirabili & publico, nullaq. hominum calliditate inficiando signo testatus est. Documenti autem argumentum illud erat, Mortem cum primis humani generis commemorare, cuius expugnanda ac superanda partes vni sibi à Patre suo datas, qui, uti conueniebat, crederent, certissimas demum essent experturi: interim verò obtestationis huius argumento ac signo fore defunctum vita hac mortali hominem, imò corruptum iam cadauer, viuum, integrum, & sanum in presentiarum restituendum cum inuocatione Dei auctoris omnium, obtestationem illam manifesto miraculo, & ad rationem documenti concinnato, probatam confirmantis.

Iohan. 11. Erat autem quidam languens Lazarus à Bethania, de castello Mariae & Marthae sororis eius. (Maria autem erat qua unxit Dominum unguento, & exersit pedes eius capillis suis: cuius frater Lazarus infirmabatur.) Miserunt ergo sorores eius ad eum, dicentes: Domine, ecce quem amas, infirmatur. Audiens autem Iesus, dixit eis, Infirmitas hac non est ad mortem, sed pro gloria Dei: ut glorificetur Filius Dei per eam. Diligebat autem Iesus Martham, & sororem eius Mariam, & Lazarum. Vt ergo audiuit quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus: deinde post hac dicit discipulis suis, Eamus in Iudæam iterum. Dicunt ei discipuli, Rabbi, nunc querebant te Iudaei lapidare, & iterum vadis illuc? Respondit Iesus, Nonne duodecim sunt horæ diei? Si quis ambulauerit in die, non offendet: quia lux huius mundi videt. Si autem ambulauerit in nocte, offendit: quia lux non est in eo. Hac ait: & post hac dicit eis, Lazarus amicus noster dormit: sed vado ut à somno excitem eum. Dixerunt ergo discipuli eius, Domine, si dormit, saluus erit. Dixerat autem Iesus de morte eius: illi autem putauerunt quia de dormitione somni diceret. Tunc ergo Iesus dixit eis manifestè, Lazarus mortuus est: & gaudeo propter vos, ut credatis, quoniam non eram ibi. Sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas qui dicitur Didymus, ad condiscipulos: Eamus & nos, ut moriamur cum eo. Venit itaque Iesus: & inuenit eum quatuor dies iam in monumento habentem. (Erat autem Bethania iuxta Ierosolymam quasi stadiis quindecim.) Multi autem ex Iudaeis venerant ad Martham & Mariam, ut consolarentur eas de fratre suo. Marthae ergo ut audiuit quia Iesus venit, occurrit illi: Maria autem domi sedebat. Dixit ergo Marthae ad Iesum, Domine si fuisses hic, frater meus non fuisset

fuisset mortuus. sed & nunc scio quia quacunq. poposceris à Deo, dabis tibi Deus. Dicit illi Iesus, Resurget frater tuus. Dicit ei Marthae, Scio quia resurget in resurrectione, in nouissimo die. Dixit ei Iesus, Ego sum resurrectio & vita: qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet. & omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in aeternum. Credis hoc? Ait illi, Vtique Domine, ego credidi quia tu es Christus Filius Dei, qui in hunc mundum venisti. Et cum hac dixisset, abiit, & vocauit Mariam sororem suam silentio, dicens: Magister adest, & vocat te. Illa ut audiuit, surgit citò, & venit ad eum. nondum enim venerat Iesus in castellum: sed erat adhuc in illo loco ubi occurrerat ei Marthae. Iudaei ergo qui erant cum ea in domo, & consolabantur eam, cum viderent Mariam quia citò surrexit & exiit, secuti sunt eam, dicentes: Quare vadit ad monumentum, ut ploret ibi. Maria ergo cum venisset ubi erat Iesus, videns eum, cecidit ad pedes eius, & dicit ei: Domine si fuisses hic, non esset mortuus frater meus. Iesus ergo ut vidit eam plorantem, & Iudaeos qui venerant cum ea plorantes, infremuit spiritu, & turbauit seipsum, & dixit: Vbi posuistis eum? Dicunt ei, Domine, veni & vide. Et lacrymatu est Iesus. Dixerunt ergo Iudaei, Ecce quomodo amabat eum. Quidam autem ex ipsis dixerunt, Non poterat hic, qui aperuit oculos caeci, facere, ut hic non moreretur? Iesus ergo rursus fremens in semetipso, venit ad monumentum. erat autem spelunca: & lapis superpositus erat ei. Ait Iesus, Tollite lapidem. Dicit ei Marthae soror eius qui mortuus fuerat, Domine, iam sciet, quatruiduanus est enim. Dicit ei Iesus, Nonne dixi tibi quoniam si credideris, videbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidè. Iesus autem eleuatis sursum oculis, dixit: Pater, gratias ago tibi quoniam audisti me. ego autem sciebam quia semper me audis, sed propter populum qui circumstat, dixi, ut credant quia tu me misisti. Hac cum dixisset, voce magna clamauit, Lazare, veni foras. Et statim prodit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus instructis, & facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Iesus, Soluite eum, & finite abire. Multi ergo ex Iudaeis qui venerant ad Mariam & Martham, & viderant quae fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidam autem ex ipsis abierunt ad Pharisaeos, & dixerunt eis quae fecit Iesus.

Senatusconsultum à sapientia & sanctitate carnis initum decretumque factum.

CAPVT XVIII.

HOMINIS seipsum amantis, atque ad sui amorem consilia & studia omnia dirigentis, ea est peruersitas, ut eum, à quo de veritate dissentit, maledictis insectetur, & cum iam redarguere ac superare sapientia, calliditate, simulatione ac dissimulatione, aliisq. artibus desperet, in manifestam erumpat vim, & quo iure, quâve iniuria de medio tollendum curet, idq. agat minimo quàm fieri possit suo periculo,

riculo, ac potius cum publica utilitatis prae-textu, & postremis industria machinationibus adhibitis, hoc est, potentiae auxilio ad eam rem quaesito, atque adeo de communi re & causa vel persuaso, vel ad summum perterrefacto.

Hactenus diuinum Verbum ita suas egit partem, ut in illis nihil quod excipere, nihil quod requirere vel iure vel specie, vel alio colore possit, humana reperire posset industria: concedere autem ac persuaderi, id est, à se ipsa desciscere, atque à proposito diuelli suo, cum nolit; consequens est, ut in furias insaniamque ruat, & sibi sapere ac valere visa in vitij ac morbi sui curatorem ac medicum sauiat, idque sibi maximè profuturum censeat, si de medio tollat eum, qui nocentissima & perniciem afferentia quoque, incunda tamen pro mentis agrotantis sensu, vetet: quo remoto tranquille ac suauiter actum ire se arbitretur. Interim verò dum de hac munienda via deliberatur, si qua melior ac prudentior cogitatio intercesserit, ea peiorum ac deteriorum nequiorumque numero ac multitudine & metu oppressa vel nihil audeat, vel parum admodum, ut sibi videtur, profutura sileat.

Iohan. 11.

Collegerunt ergo Pontifices & Pharisei concilium, & dicebant, Quid facimus, quia hic homo multa signa facit. Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum: & venient Romani, & tollent nostrum locum & gentem. Vnus autem ex ipsis Caiphas nomine, cum esset Pontifex anni illius, dixit eis, Vos nescitis quicquam, nec cogitatis quia expedit nobis ut vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Hoc autem à semetipso non dixit: sed cum esset Pontifex anni illius, prophetauit quòd Iesus moriturus erat pro gente: & non tantum pro gente, sed ut filios Dei qui erant dispersi, congregaret in vnum. Ab illo ergo die cogitauerunt ut interficerent eum. Iesus ergo iam non in palam ambulabat apud Iudaeos, sed abiit in regionem iuxta desertum in ciuitatem quae dicitur Ephrem, & ibi morabatur cum discipulis suis. Proximum autem erat Pascha Iudaeorum: & ascenderunt multi Ierusalem de regione, ante Pascha, ut sanctificarent seipsum. Quarebant ergo Iesum: & colloquebantur ad inuicem, in templo stantes, Quid putatis, quia non venit ad diem festum? Dederant autem Pontifices & Pharisei mandatum, ut, si quis cognouerit ubi sit, indicet, ut apprehendant eum.

Verbū Dei caro factū, Iesus Rex promissus publicè datus ac declaratus à simplicitate salutatur, ab industria repudiatur.

CAPVT XIX.

Quid verò de salutis humanae promissis, vel temporum, vel actionum, vel obtestationum, ne quid signi non sibi praestiti obicere, aut causari importuna hominis calliditas ac stulta argutatio vnamquam possit; Regis à se constituti, & ad salutem publicam instruiti ac missi praesentiam non tantum priuatis argumentis ac documentis al-

locu-

locutionibus manifestis, non signis & portentis modo, verum etiam publica pompa testatam declaratamque. Deus voluit, pompa, inquam, non auro, argento, & gemmis, qualis humanorum esse regum solet, superba, sed conspicua canentibusque, notabili ostensione personae modestissima, humillima, & ultra omne hominum exemplum placidissima & humanissima, quam non sua ipsius, sed suorum causa natam & exhibitam vel simplicissimus quisque cognosceret, ut & candidior cognouit animus; callidior verò & contumacior mens, quo magis veritate conuicta est, eo magis indurescit, insanit, & saeuit, ac de sui Regis maturanda nece coniurat, idque vnum cum primis diligentissimè agit, ut rationem ineat qua sine suo periculo conficere possit.

Et cum appropinquarent Ierusalem & Bethania ad montem Oliuarum, Marc. 11. mittit duos ex discipulis suis, & ait illis: Ite in castellum quod contra vos est, & statim introeuntes illuc, inuenietis pullum ligatum, super quem nemo adhuc hominum sedit: soluite illum, & adducite. Et si quis vobis dixerit, Quid facitis? dicite quia Domino necessarius est: & continuo illam dimittet huc. Et abeuntes inuenerunt pullum ligatum ante ianuam foris in biuio: & soluerunt eum. Et quidam de illis stantibus dicebant illis, Quid facitis soluentes pullum? Qui dixerunt eis sicut praeceperat illis Iesus: & dimiserunt eis. Et duxerunt pullum ad Iesum: & imponunt illi vestimenta sua, & sedit super eum. Multi autem vestimenta sua strauerunt in via: alij autem frondes cadebant de arboribus, & sternerant in via. Et qui praebant & qui sequebantur clamabant, dicentes: Hosanna, Benedictus qui venit in nomine Domini. benedictum quod venit regnum patris nostri David, Hosanna in excelsis.

Haec non cognouerunt discipuli eius primum: sed quando glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt quia haec erant scripta de eo, & haec fecerunt ei. Testimonium ergo perhibebat turba quae erat cum eo quando Lazarum vocauit de monumento, & suscitauit eum à mortuis. Propterea & obuiam veniit ei turba, quia audierunt eum fecisse hoc signum. Pharisei ergo dixerunt ad semetipsos, Videtis quia nihil proficimus? ecce mundus totus post eum abiit. Erant autem quidam gentiles ex his qui ascenderant ut adorarent in die festo. Hi ergo acceperunt ad Philippum qui erat à Bethsaida Galilae, & rogabant eum, dicentes: Domine, volumus Iesum videre. Venit Philippus, & dicit Andrea. Andreas rursus & Philippus dixerunt Iesu. Iesus autem respondit eis, dicens: Venit hora, ut clarificetur Filius hominis. Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam aeternam custodit eam. Si quis mihi ministrat, me sequatur: & ubi sum ego, illic & minister meus erit. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum Pater meus. Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater, saluifica me ex hac hora. Sed, propterea veni, in horam hanc. Pater, clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de caelo, Et clarificauit, & iterum clarificabo. Turba ergo quae stabat

21 stabat & audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alij dicebant, Angelus
 22 ei locutus est. Respondit Iesus, & dixit: Non propter me hac vox venit, sed
 23 propter vos. Nunc iudicium est mundi: nunc princeps huius mundi eicietur
 24 foras. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. (hoc au-
 25 tem dicebat, significans qua morte esset moriturus.) Respondit ei turba, Nos
 26 audiuimus ex lege, quia Christus manet in aeternum: & quomodo tu dicis,
 27 Oportet exaltari Filium hominis? Quis est iste Filius hominis? Dixit ergo
 28 eis Iesus, Adhuc modicum, lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habe-
 29 tis, ut non vos tenebra comprehendant: & qui ambulat in tenebris, nescit
 30 quò vadat. Dum lucem habetis, credite in lucem, ut filij lucis sitis. Hac locu-
 31 tus est Iesus: & abiit, & abscondit se ab eis. Cum autem tanta signa fecisset
 32 coram eis, non credebant in eum: ut sermo Isaiae Prophetae impleretur, quem
 33 dixit, Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui reue-
 34 latum est? Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaia, Excaca-
 35 uist oculos eorum, & indurauit cor eorum: ut non videant oculis, & non in-
 36 telligant corde, & conuertantur, & sanem eos. Hac dixit Isaia, quòdo vi-
 37 dit gloriam eius, & locutus est de eo. Veruntamen & ex principibus multi
 38 crediderunt in eum; sed propter Phariseos non confitebantur, ut è synagoga
 39 non eicerentur. dilexerunt enim gloriam hominum magis quam gloriam
 40 Dei. Iesus autem clamauit, & dixit: Qui credit in me, non credit in me, sed
 41 in eum qui misit me. Et qui videt me, videt eum qui misit me. Ego lux in mun-
 42 dum veni: ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et si quis au-
 43 dierit verba mea, & non custodierit; ego non iudico eum. non enim veni ut
 44 iudicem mundum, sed ut saluificem mundum. Qui spernit me, & non acci-
 45 pit verba mea; habet qui iudicet eum. sermo quem locutus sum, ille iudicabit
 46 eum in nouissimo die: Quia ego ex meipso non sum locutus, sed qui misit me
 47 Pater, ipse mihi mandatum dedit quid dicam, & quid loquar. Et scio quia
 48 mandatum eius vita aeterna est. Quae ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pa-
 49 ter, sic loquor.

Satanæ per ministros & satellites suos ad
 Regem caelorum interficiendum occa-
 sio quaesita, insidiæ exstructæ.

CAP. XX.

VMANA malitia & peruersitas quamquam in sana consilia &
 studia sua, atque inuidiam & inimicam mentem aduersum sim-
 plicitatem & veritatem diuini Verbi prodat, quamquam omnia
 ad nocendum ac perdendum tempora & momenta opportunitatis
 captanda studio obseruet; nullam tamen adeò tutam atque facilem inuenire
 potest, quam propter periculi cuiuspiam cogitationem non metuat & caueat:
 namque

namque aperta vi ac manu armata agere propterea veretur, quòd huiusmodi
 ratio & potentioribus suspecta est, & nimium odiosa minoribus; atque sa-
 pientia & religionis, quam ipsa praefert, fidem eleuat, ac priuata causa cu-
 ram arguit nimiam; & alieni commodi vel nominis inuidiam prodit.
 Quamobrem dolo atque arte potiùs agendum arbitratur; idq; impetraturam
 sese autumat, dummodo sumptui non parcat, si possit, exiguo; sin verò magno,
 ad eam rem quam studiosè molitur: ita ut pecunia & largitionis dispendio
 quolibet voti sui compendium faciat.

Neque verò huiusmodi facinus peragi commodiùs posse putatur, quam
 corrupto, ad fraudemq; inducò aliquo ex iis qui Iesu societatem & familia-
 ritatem non ex ipsius amore & gratia, sed ex commodi proprij cupiditate &
 spe profitentur & frequentant. Nullam enim praestantiorē presentiorēq;
 nocendi copiam quari & comparari posse manifestum est, quam qua fami-
 liaris cuiuspiam ingenio, mente, & calliditate, atque obseruatione & operà
 fit. Nam quisquis is fuerit, qui, Iesu discipuli siue ministri personā gerens,
 animum cupiditati addictū retineat, is lupi, aut potiùs vulpis more nullum
 ad pradā tēpus pratermittet; modò fallere & latere, modò tutò rapere possit.

Atqui in Apostolorum Iesu collegio, quamquam exiguo, istiusmodi mente
 ac studio, moribusq; pradius aliquis non defuit, qui nomine aliàs honesto
 vocatus, cognomentoq; ambigua significationis, ad partem deteriorem decli-
 nare volens, externam ministrationis operam & speciem simplicibus & pro-
 bis discipulis haud absimilem dissimillimo animo conferebat: cogitantiùs rem,
 cui inhiabat, se facturum arbitrabatur, quòd cum candidis & bonis conuer-
 saretur sociorum ingenis. Nam quamquam ipse unà cum aliis ad Apostoli-
 cum ministerium à Iesu delectus optatusq; fuisset, ac ministrationis acce-
 pisset conditionem; eam tamen non eodem animo parue sedulitate praestabat,
 sed contrario prorsus studio; non pietatis promouenda, sed priuati quaestus,
 eiusdemq; turpissimi, hoc est, fraude, malo dolo, ac furto & subduetione, fa-
 ciendi. Atque ita, ut Apostolus quidem, Euangelium sicut & ceteri denun-
 ciare, & ex communicata sibi per praeceptorem virtute miracula edere sole-
 bat: ex propria verò libidine & auaritia, quae in communem vsum ac victum
 & sumptum faciendum contingerent, fraudare, sibiq; pro oblata copia por-
 tione seponere, communibusq; rationibus turbandis suam priuatè solidare
 atque auerere. Adeò verò per consuetudinem atque morem hoc vitij tenaciter
 acceperat, ut, quidquid ex deliberata ac decreta iam sibi fraudatione detere-
 tur, id tanquam damnatum proprium aegrè ferens, unde quaque quocumque
 modo resarciendum sibi curaret. Ex qua re euenit ut denarios triginta, quos
 ex occasione quadam exspectare potuit, sibiq; ereptos aufugisse dolebat, cum
 non aliunde commodiùs & citius recipere se posse putaret, Domini ac Prae-
 ceptoris Magistrig; sui optimi & innocentissimi, atque adeò beneficentissimi
 venditione ac prodicione vltro sollicitata, & inimicis oblata, recuperare mi-
 nimè dubitaret; nec facinoris immanitatem antea cogitare, nec propositum,

antiquam peregrisset, mutare voluerit, quamquam benignissimè & amantissimè à Magistro nunc monitis, nunc minis & prædictionibus obtestationibusq; reuocatus, atque adeò humanissimo etiam pedum lauandarum beneficio acceptus. Adeò humanos animos auaritia peruertere, transuersosq; agere potest, ut optati & præcepti commodi explendi causa iustitiam pietatemq; proderet, atque humanitatem omnem exuere, & nullum non nefarium facinus aggredi & admittere, imò & sponte obire persuadeat.

Matth. 10.

Duodecim autem Apostolorum nomina hæc sunt: primus Simon qui dicitur Petrus, & Andreas frater eius, Iacobus Zebedæi, & Iohannes frater eius, Philippus & Bartholomæus, Thomas & Matthæus publicanus, & Iacobus Alphaï, & Thaddeus, Simon Cananæus, & Iudas Iscariotes, qui & tradidit eum. Hos duodecim misit Iesus: præcipiens eis dicens: In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis: sed potius

Ioan. 6.

ite ad oues quæ perierunt domus Israel. Euntes autem predicatè, dicentes: Quia appropinquauit regnum caelorum. Infirmos curate, mortuos suscite, leprosos mundate, demones eiicite. Gratis accepistis, gratis date. Nonne ego

Ibid. 12.

vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus est? Dicebat autè Iudæ Simonem Iscariotem: hic enim erat traditurus eum, cum esset vnus ex duodecim. Iesus ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit Iesus. Fecerunt autem ei cœnam ibi: & Martha ministrabat, Lazarus verò vnus erat ex discumbentibus cum eo. Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici pretiosi, & unxit pedes Iesu, & extersit pedes eius capillis suis: & domus impleta est ex odore unguenti. Dixit ergo vnus ex discipulis eius Iudas Iscariotes, qui erat eum traditurus, Quare hoc unguentam non veniit trecentis denariis, & datum est egenis? Dixit autem hoc, non quia cœ egenis pertinebat ad eum; sed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur, portabat. Dixit ergo Iesus, Sine illam, ut in diem sepulturae meae seruet illud. Pauperes enim semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. Appropinquabat autem dies azymorum qui dicitur Pascha: & quærebant Principes Sacerdotum & Scribæ, quomodo eum interficerent: timebant verò plebem. Intrauit autem satanas in Iudam, qui cognominabatur Iscariotes, vnus de duodecim, & abiit, & locutus est cum Principibus Sacerdotum & magistratibus, quemadmodum illum traderet eis, & gauisi sunt, & pacti sunt pecuniam illi dare, & spondidit: & quærebat opportunitatem ut traderet eum sine turbis.

Psal. 1.

Quo verò tempore inuidia, auaritia, ambitio, dolus & fraus, ceteraq; veritati ac bonitati Dei inimicissima vitia vnà cum sapientia & sanctitate industriaq; carnis aduersus Dominum, & aduersus Vnctum illius coniurata cœunt, eodem tempore Verbum Dei, Patris voluntati obsecutū, pro salutis publicæ causa sese deuotum mortiq; destinatum hostiam unicam decoxam & maximam his Luciferi ministris ac satellitibus ferendam permittit, atque Deo omnium parenti ultro immoladā præbet: & quæ isti in perniciem

perniciem ipsius auide, immaniter, atque insanè, imò rabiosè patrabant, eadem ut omnium hominum generi in vitam & immortalitatem, ipsi verò pro cunctis immolata victima in æternum decus, & maximam gloriam, incomparabilemq; triumphum euaderent. Nullum enim aliud sacrificium pro humano debito suffecturum sibi diuina iustitia declarauerat, præterquam eius, cuius virtute & efficientia omnia facta fuerant, cuiusque obedientia integram hominibus gratiam pro sua ipsius infinita gratia pareret, & inobedientia crimen, quo humanū genus obrutum erat, ipse luens, perpetua oblivione sepeliens obliteraret. S. S. E. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbiratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo. Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Si enim vnus delicto mors regnauit per vnum; multo magis abundantiam gratiæ, & iustitiæ, & donationis accipientes in vita regnabunt per vnum Iesum Christum. Igitur sicut per vnus delictum in omnes homines in condemnationem, sic & per vnus iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam vnus hominis peccatores constituti sunt multi; ita & per vnus obediētionem iusti constituentur multi.

Philip. 2.

Rom. 5.

In operis huius prima parte cum de humani status conuersione differeremus, eam mortem quæ animam à corpore soluit, illi priori animæ morti diuinæ sapientiæ consilio additam, eandemq; magnæ misericordiæ adscribendam, commonstrabamus. Namque in tanta causa diuinæ iustitiæ legibus atque auctoritati satisfactum oportuit, & mädatorum violationem, mortis iam prædictæ pœna vindicari consentaneum fuit. id verò uti demum conficeretur, corporis morte inuenta, decreta, ac permissa adornabatur, idemq; arcana illa comminatione ac prædictione antiquo hosti & callido serpenti significatum est: Inimicitias ponam inter te & mulierem, & semen tuum & semē illius: & ipsum conteret caput tuum. Verum enimvero quemadmodū hoc aliquando confici posset, nunquam hosti illi, quamquam astutissimo, in mentem venit, quippe cui diuina sententia certa immutabilisq; haberetur: In quacumq; die comederis ex eo, morte morieris. Nec verò fieri posse villo pacto visum est, ut quod ipse, inducta in homines morte, sibi regni atque iuris pepererat, iusto & aperto iudicio citra manifestam vim detraheretur; vim verò à diuina iustitia prorsus alienam nouerat. Quamobrem perpetuum sibi constitutum suum regnum arbitrabatur: sed neque illa posterius adscita & adiuncta corporis mors de iuris atque imperij sui stabilitate, firmitate, & constātia quicquam vereri, vel minus dederat sperare: imò eandem ipsam ad suas accedere partes arbitratus, non modo libens admisit, verum magno studio, assiduamq; operā promouendam suscepit. Adiuētā quippe mortem, vim potius ac perpetuitatem priori morti allaturam; quàm aliud quippiam aduersum intelligebat: adeoq; gaudebat hominem quem ipse industria operaq; sua perditum vni subdiderat morti, iam alteri quoque morti diuina iustitia euasisse additum.

Genesis 3.

Ibidem.

dictum, ex decreto illo, CINIS ES, ET IN CINEREM REVERTERIS, cuius etiam mortis quoque se non secus atque prioris illius ministrum, satellitem, & sollicitorem præbere constituit, maximè aduersus eos omnes quos pietate, probitate, & virtute à vulgari exemplo semotos, & cateris hominibus præstantes offenderit; id quod ab ipsis vsque primis humani generis natalibus, atque adèò ab Abelis nece inceptum (vt propositi pertinacissimus est) perpetuò agere, suasq; inimicitias omnibus exemplis ostendere nunquam destitit. Nec verò quenuquam hominem pari odio, contentione simili, adèò frequentibus & instructis copiis & opibus persecutus & persecutus est, atque hunc Iesum Dauide Rege prognatum: quem vt Filium Dei esse acceperat, ita omnium hominum innocentissimum, sanctissimum, & optimum nouerat, eundem Christum, & humani generis Magistrum & Procuratorè vnicum intellexerat; tamen, quod ad carnem attinet, infirmum & mortalem explorauerat. Atque ea parte qua minorem nouerat, sibi ad insidias & necem patere posse autumans, omnibus modis & artibus, vel vi, vel dolo ac fallacia perdere curabat, S. S. E. Et tu insidiaberis calcaneo eius. Calcaneum enim illius, qui promissus erat, hominis diuini, inferiorem posterioremq; pars, hoc est, corpus, corporisq; membra externa, appellabat oraculum. Hoc itaque ille instanter ac perinaciter agebat, vt optimum quodq; membrum ex mulieris prognatum semine, id est, egregium sanctumq; virum quemcunque aspiceret, callidi & astuti pectoris odio premere, & malefico ac mortifero dente ledere minimè cessaret. Eamq; rem quamquam iniusto studio & improba contentione sibi factitatum, quemadmodum sibi in perniciem aliquando timeret euasuram, non planè perspiciebat: ideòq; magis indies urgebat, omnibusq; malis commentis & machinationibus promouere conabatur, adèò enim sapientia fidebat sua, adèò innitebatur industria, vt, qui mortis in orbem inducendæ sibi peritissimus videbatur artifex, nihil prius, antiquius, ac magis è re sua duceret, quàm mortem morti additam frequentissimam & creberrimam piis omnibus moliri: namq; posteriorem hanc nihil sibi detraheram, imò profuturam existimauerat, quippe quæ piis omnibus pietatis exercendæ, docendæ, ac monstranda cursum interciperet, impius verò ad penitentiam præcluderet aditum. Ex huiusmodi autem consilio illa satanae ministrorum oratio profecta notatur: Circumueniamus iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & impropere nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplina nostra. Promittit se scientiam Dei habere, & Filium Dei se nominat. Factus est nobis in iraductionem cogitationum nostrarum. Grauis est nobis etiam ad videndū, quoniam desimilis est alius vita illius, & immutata sunt via eius. Tanquam nugaces estimati sumus ab illo, & abstinet se à viis nostris tanquam ab immunditiis, & præfert nouissima iustorum, & gloriatur Patrem se habere Deum. Videamus ergo si sermones eius veri sunt, & tentemus quæ ventura sunt illi, & sciemus quæ erunt nouissima illius. Si enim est verus Filius Dei, susci-

uscipiet illum, & liberabit illum de manibus contrariorum. Contumelia & tormento interrogemus eum, vt sciamus reuerentiam eius, & probemus patientiam illius. Morte turpissima condemnemus eum: erit enim ei respectus ex sermonibus illius. Hæc cogitauerunt, & errauerunt: excacauit enim illos malitia eorum. Et nescierunt sacramenta Dei, neque mercedem sperauerunt iustitia, nec iudicauerunt honorem animarum sanctarum. Quoniam Deus creauit hominem inexterminabilem, & ad imaginem similitudinis suæ fecit illum. Inuidiâ autem diaboli mors introiit in orbem terrarum. imitantur autem illum, qui sunt ex parte illius. Verùm enimvero istam de posteriore morte sententiam, atque tam longam diurnamq; experientiam, quæ quædam quasi suarum firmissima rerum securitas diabolo comparata existimabatur, suæ ipsius ruina ac tyrânidis exitium tandem existisse, tandem compertum est, singulari periculo ultro adito, atque sibi ipsi constato; quippe cui, quamuis multarum artium ac præcipuè mortis peritissimo, tamen quanquam vis, quantaq; vitæ efficacitas esset, prorsus ignorabatur. S. S. E. In ipso vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebra eam non comprehenderunt.

Cælorum Rex ipse pro salute publica vltro deuotus ac donatus, hostiaque constituta.

CAP. XXI.

LONGÆ ac diurna inter verbum Dei & Satanae sapientiam litis demensis ac peractis spatiis, maturati iudicij tempus accessit, quo vtraque litigantium pars postremum sapientia suæ ad causam pertinentis documentū datura & confirmatura erat. Summa verò totius reiratio illa fuit, vt alter mortem morte confirmaret: id quod pronum ac promptum consentaneumq; satanae sapientia & calliditas præceperat: alter verò mortem subiens & ferens atq; deglutiens, mortem ipsam occideret ac perderet; rursum verò restitutam homini vitam victricem sisteret & stabilires: id quod sese demum effecturum diuinum Verbum longè antè receperat. Dolores parturientis venient ei. Ipse filius non sapiens: nunc enim non stabit in contritione filiorū. De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Ero mors tua, o mors, morsus tuus ero inferne.

Præcipitabit Dominus in colle isto faciem vinculi colligati super omnes populos, & telam quam orditus est super omnes nationes. Præcipitabit mortem in sempiternum: & auferet Dominus Deus lachrymam ab omni facie, & opprobrium populi sui auferet de vniuersa terra: quia Dominus locutus est. Et dicet in die illa, Ecce Deus noster iste, expectauimus eum, & saluabit nos: iste Dominus; sustinimus eum, exultabimus & letabimur in salutari eius. Quia requiescet manus Domini in monte isto: & triturbabitur Moab sub

sub eo, sicuti teruntur palea in plastro: & extendet manus suas sub eo, sicuti extendit natans ad natandum: & humiliabit gloriam eius cum allisione manuum eius. & munimenta sublimium murorum tuorum concident, & humiliabuntur, & detrahentur in terram usque ad pulverem.

Humano generi mortem illam teterrimam ex mali ac boni cognitione studiosè affectata, atque in rem suam præter præscriptum & imperium usurpata accidisse, iam compertum exploratumque fuit: ita ut culpa omnis obedientia defectu, & legis detractione definienda sit. Ex quo illud etiam euenit, ut eius etiã vita, qua animale corpus fruebatur, perpetuus adimeretur usus; via per Angelum & flammeum gladium intercepta & occupata, atque omnino negata, qua vita arbor, in amœnissimo horto sita, peti repeririq; posset, qua ad viuendi facultatem instaurandam ab initio concessa fuerat. Huius verò grauißimi communis ac publici mali remedium unicum constitutum ex mera misericordia fuit: Videlicet ut Vita vera & solida, qua humana obedientia defectu amissa fuerat, sese ipsa vltro hominum generi sistens & offerens proponeret, eademq; interclusam ad se viam patefaciens indicaret, ac demum in usum daret eadem lege obtinendam, quam ipsa in terras veniens subiret, hoc est, obedientia & fidelitatis erga Dei iussa. Iussorum verò huiusmodi ratio argumentumq; fuit, ut Vita ipsa sese hominibus in usum cibumq; præberet; eadem rursus humanam mortem degustans & exhauriens occideret, atque viriusque permutatione sortis, vtraque pars & mortem subiret, & vita euaderet compos: altera quidem suam ipsius vitam retinens, & homini communem faciens; altera verò mortem suam in Verbum reiciens, & Verbi vitam sibi communicatam accipiens, & perpetua obseruatione custodiens, exuta iam & relicta veteris hominis conditione, & in exemplum noua creatura mutata, atque in filij Dei adoptionem legitimam conscripta. Huius autem tanti beneficij copia à Dei Verbo huiusmodi sermone proponitur; EGO SVM VIA, ET VERITAS, ET VITA. Nemo venit ad

Iohan. 14.

Patrem nisi per me. Atqui hanc sui communicationem veram, solidam, ac statam reapse constantem, ac planè diuinam, hoc est, singulari sancti Spiritus præsentia & virtute efficiendam, idem ipse declarat. Amen amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam. Ego sum panis vite. Patres vestri manducauerunt manna in deserto: & mortui sunt. Hic est panis de celo descendens: ut, si quis ex ipso manducauerit, non moriatur. Ego sum panis viuus, qui de celo descendi. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternũ: & panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita. Litigabant ergo Iudæi ad inuicem, dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Dixit ergo eis Iesus: Amen, amen dico vobis, Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. qui

man;

manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem: & qui manducat me, & ipse viuet propter me. Hic est panis qui de celo descendit. Non sicut manducauerunt patres vestri manna, & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Hæc dixit in synagoga docens in Capharnaum. Multi ergo audientes ex discipulis eius, dixerunt: Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Sciens autè Iesus apud semetipsum quia murmurarent de hoc discipuli eius, dixit eis, Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filiũ hominis ascendenti vbi erat prius? Spiritus est qui viuificat: caro non prodest quicquã. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt.

Verum enimvero diuinum promissum hoc à Iesu Christo sapius prædictum & repetitum, quemadmodum præstari posset, in reconditis diuinæ sapientia arcanis vni trinoq; Deo cõstitit; aliis verò omnibus naturis, quæ intellectione ac ratione valent, per omnes antea ætates incognitum, nulliq; vel ex sublimioribus & celestibus animis, vel ex sapientissimis hominibus indicatum: atque ita ipsi quoque, quamuis callidissimo, diabolo ignotum fuit, utpote quod sua sapientia atque litis & causæ omnis, atque ad eò iuris dolo malo parti ruinam & exitium contineret. Idem verò postquam expeditum præstitumq; demum fuit, vsu ipso & manifesto constanterq; ac frequentè exemplo patefactum est. Id quod variis in locis qui assecuti sunt, vario sermone testantur. Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore eius, quod est Ecclesia: cuius factus sum ego minister, secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi in vobis, ut impleam verbum Dei, MYSTERIVM quod absconditum fuit à seculis [antiquis] & generationibus [Angelorum & hominũ] nunc autem manifestatum est sanctis eius, quibus voluit Deus notas facere diuitias gloriæ Sacramenti huius in Gentibus, quod est Christus, in vobis spes gloriæ, quem nos annunciamus.

Colo. 1.

Ioan. 6.

Hoc igitur arcanum promissum, multiplicis quondam imaginis obscuritate inuolutum, in postrema Iesu Christi rituali & solenni cœna semel in omnium hominum salutem expeditum & confectum, ac sacrosancto admirandoq; modo atque insigni perpetuo mysterio constitutum fuit. Cuius ut aliqua nobis aperiat notitia, imago quædam ex antiquis monumentis repetenda & breui sermone exponenda est, quæ ad aliarum etiam imaginum vestigandam significationem, opportuna lucis vsu commoditatemq; præbebit.

Plagarum omnium, quæ multas Aegyptiam tyrannidem accepisse legimus, postrema grauißimaq; fuit primogenitorum communis ac publica clades, cuius beneficio atque vi Israelitis captiuis & oppressis libertas demum ac salus cum summa totius populi integritate & incolumitate conciliata est: ita ut in ipso inimicorum communi & grauißimo de amissis primogenitis luctu, nullius neque quadrupedis quidem primus partus apud Israelitas requireretur. Atque hanc in communi totius terra calamitate exceptionem

Pp

Isra-

Israelitis tantum contingere Deus voluit, duabus tamen legibus, altera credendi ac fidendi virtuti ac voluntati diuina, altera occidendi per singulas domus agni puri & certo ritu faciendi ab omnibusq; familiaribus comedendi: cuius arcani ac sacri epuli quisquis pure ac rite particeps fuisset, diuina liberationis & salutis compos etiam fore predicabatur. Atque exceptionis illius obseruanda causa iussus est populus vnusquisque domus ianuarum postes & supercilium eiusdem, qui mactatus ibidem fuerat, agni sanguine tingere: quo conspecto signo, Angelus passim percutiens manum a plaga illis domibus inferenda abstineret. Id vero vti recte atque diligenter factitatum ab illis fuerat; ita etiam exacte ab Angelo obseruatum euentus ipse declarauit.

Exodi 11.

Hac dicit Dominus, Media nocte ingrediar in Aegyptum: & morietur omne primogenitum in terra Aegyptiorum, a primogenito Pharaonis qui sedet in solio eius, vsque ad primogenitum ancille quae est ad molam, & omnia primogenita iumentorum. Eritq; clamor magnus in vniuersa terra Aegypti, qualis nec antea fuit, nec postea futurus est. Apud omnes autem filios Israel non mutiet canis ab homine vsque ad pecus: ut sciat is quanto miraculo diuidat Dñs Aegyptios & Israel. Atq; huiusmodi miraculum publicam Israelitarum libertatem consecuturam Deus pollicitus fuit. Descendentq; omnes seruitui isti ad me, & adorabunt me, dicentes: Egredere in, & omnis populus qui subiectus est tibi: post hac egrediemur. Factum est autem in noctis medio, percussit Dominus omne primogenitum in terra Aegypti, a primogenito Pharaonis qui in solio eius sedebat, vsque ad primogenitum captivae quae erat in carcere, & omne primogenitum iumentorum. Surrexitq; Pharaon nocte, & omnes serui eius, cunctaq; Aegyptus, & factus est clamor magnus in Aegypto, neque enim erat domus in qua non iaceret mortuus. Vocatusq; Pharaon Moysè & Aaron nocte, ait: Surgite, & egredimini a populo meo vos, & filij Israel: ite immolate Domino sicut dicitis, Oves vestras, & armenta vestra sumite, ut petieratis, & abeuntes benedicite mihi. Urgebantq; Aegyptij populum de terra exire velociter, dicentes: Omnes moriemur.

Huius autem diuini tum in Aegyptios iudicij sum in Israelitas beneficij monumentum similis agni eodem ritu quotannis faciendi celebratione instaurandum Deus mandauerat, quo & externa illius libertatis recordatio cum gratulatione repeteretur, & interna animorum salutis arcazo percepta symbolo, fides & expectatio conseruaretur. Quam salutem, cum tempus iam maturum foret explicando mysterij illius inuolucro, re & veritate praestandam & explicandam in sese Verbum Dei receperat. Omnes nos quasi oves errauimus, vniquisque in viam suam declinauit, & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum: sicut ouis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tonante se obtulit, & non aperiet os suum. Atque hic idem agnus est quem totius mundi peccata sublaturum Iohannes Baptista testabatur.

Et antiqua illius externaq; libertatis ratio ita vti commemorauimus, explicata-

plicata fuerat, maxima verò ac publica internaq; salutis negotium, cuius illa fuit imago, ab eodem diuino Verbo susceptum, simili quidem obseruatione, verum longè praestantissimis rebus impensis gestum, tractatum, & confectum fuit. Cuius peragendi formam & seriem, recensita iam imagine, breuius indicabimus; plenam verò & integram cognitionem ex diuino Spiritu, tanti beneficij conciliatore iis, qui nostra opera candidè ac sincerè vti voluerint, petendam, studiosèq; poscendam suadebimus.

Igitur vniuersum hominum genus interim, dum primorum parentum naturam & sortem, qualem post primum peccatum subitam intelleximus, retinet; qua conditione, quibusq; vitis prae ditum fuerit, cum ex primo huius operis libro repetere agnosceret, facile sit, hoc loci referre longior esset labor: satis verò opportunum & commodum fuerit, ad Aegyptiacae tyrannidis faciem & exempli illius descriptione sortis reuocare, ut illud tamen animaduertamus, calamitates & arumnas miseriasq; omnes Israelitarum cum iis, quas humanus animus vitio obnoxius fert, comparatas, umbra & imaginis magis & spectaculi in theatro ante oculos editi, quam rerum & veritatis instar habere: denique tanto illas istis leuiore ducendas, quanto externa internis, fluxa & breuia perpetuis, corporibus nocentia, animas ladentibus & occidentibus, ex ipsarum rerum natura & aestimatione minora sunt; denique quantum animus & spiritus corpori praestat. S. S. E. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. Quo diuino motu nihil peccato & peccati parète appetitu magis perniciosum magisq; formidandum esse docemur. Istius autem misera, obscura, & calamitosa conditionis neminem ex Adami sanguine naturali nascendi ordine prognatum hominem sua sponte ac virtute expertem euasisse, praeterquam quod res ipsa arguit, & peritissimi quique humanarum rerum dolentes confessi sunt, Spiritus ipse etiam sanctus identidem in sacris folijs declarat: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum: & in peccatis concepit me mater mea. Sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. & , Omnes declinauerunt, simul inuiles facti sunt.

Ab ista publica & communi hominum impuritate & nota vnus tantum Iesus ille Nazarenus immunis prorsus & alienus natura propria existit, quippe qua Deus erat, purissimus atque tenebrarum omnium & mortis expertus, aeternus, perfectus, atque infinita virtute & vita singularitatem suam in se continens mansit; qua verò homo; hominibus Adamo deductis cetera similis, praeter peccatum, quod habere non potuit sanctissimo sine patris hominis opera ex purissima virginis conceptio sanguinibus, ii demq; non vulgato & humano modo in carnem concretis; sed admiranda, diuina, & singulari diuini Spiritus efficientia & Altissimi virtute: ita ut ex hac quoque sui parte Dei Filius verè audiret, & ultra omne hominum exemplum Sanctus diceretur Domini, id est, suprema diuinaq; sanctitudine ab omni mortalium

exemplo & comparatione separatus. & ille quidem verè homo idemq; Adami, hoc est, hominis filius vocari poterat, imò & huiusmodi cognomento se ipse plerumq; dictabat; qui tamen Adami naturam non istam posteriorem, vitiosam, & impensè immutatam obtineret; sed illam potius priorem integram representaret, quam primùm creatus Adamus ex diuina auctoritate & efficientia sortitus fuerat. illa enim verus homo utraque hominis parte mascula & femina rectissimè & appositissimè concinnatus perfectusque constiterat, si sui superioris partis dignitatem tueri, quàm inferioris appetitioni & suasioni indulgere, maluisset. Tale itaque integritatis, virtutis, ac dignitatis primi illius & prisci Adami nouum inusitatumq; ante se exemplum à Iesu Christo representatum, & maxima etiam diuina natura cū humana, in unamq; personam coniuncta amplitudine exornatum, sacrosancti Euangelij Scriptores commemorant: *Vi putabatur, filius Ioseph, qui fuit Heli, qui fuit Matthat, & c. qui fuit Seth, qui fuit Adam, qui fuit Dei.*

Lucæ 3.

Atq; diuina & humana natura in unico Iesu vnctō tanta, tam singularis & prestans coniunctio fuit, ut præter omnē sapientiæ & ratiocinationis, disertationis, atq; adeo cogitationis nostræ vsum & facultatē ea quæ nec conferri nec dici posse antea censebantur, iam deinceps de illo collata considerataq; dici nihil obstat, cuiusmodi sunt, Deus homo, Homo Deus; Homo immortalis, Deus mortem subiens; Deus hominis Pater, Dei Filius homo, idemq; hominis filius; idem non creatus, idem genitus; idem æternus, idemq; in tempore natus; moriturus idem, vitam idem conseruaturus & obtenturus; eodem tempore animam vltro positurus, eandem non relicturus, ac rursus, cū velit, recepturus: & plurima in hoc argumentum alia, quæ acutissimis quibusq; ac dexterrimis ingenij admirationem stuporemq; potius faciant, quàm modum ac finem vllum constituant.

Hac, quam modò indicabamus magis quàm describebamus, natura atq; virtute constantem nouum hominē, Agnum illū qui pro cæteris Adami veteris filius diuina iustitiæ suffecturus esset, orbis terrarū à Deo cōcedendum, antiqua oracula arcanis responsis indicabant, & apertis poscebant votis.

Iaiæ 64.

Vitam dirumperes calos, & descenderes: à facie tua montes defluerent; sicut exustio ignis tabescerent, aqua arderent igni, ut notum fieret nomen tuum inimicis tuis: à facie tua Gentes turbarentur. Cū feceris mirabilia, non sustinebimus: descendisti, & à facie tua montes defluerunt. A seculo non audierunt, neque auribus perceperunt, oculus non vidit, Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te. Occurristi letanti, & facienti iustitiæ: in viis tuis recordabuntur tui: ecce tu iratus es, & peccauimus: in ipsis fuimus semper, & saluabimur. Et facti sumus ut immundus omnes nos, & quasi pannus menstruata vniuersa iustitiæ nostræ: & cecidimus quasi foliū vniuersi, & iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos, & c.

Ibid. 45.

Rorate celi desuper, & nubes pluant iustum; aperiat terra, & germinet saluatorem: & iustitia oriatur simul. Ego Dominus creauit eum.

Com-

Communione inter nouum & veterem hominem sacrosanctum arcanum.

CAP. XXII.

N promissa quondam Israelitis libertate ij omnes ex diuino donati sunt, qui dedicati agni carne & succo rite communicauerunt & sanguine etiam postes curauerunt notandos; ita etiam diuina sapientiæ consilio fuerat constitutum, eos, qui Agni illius celestis carne & sanguine pasti essent, à mortis aeternæ seruitute & conditione ad vitam diuinam & immortalis communionem traducere. Hanc verò comunione ipse Agnus Dei, diuinum Verbum, ex quo primùm tanti negotij obiecit & suscepit curationem, hoc est, ab ipso vsque promissionum principio, peragere, conficere, & prestare optauerat: ea demum præstita, cætera omnia, quæ salutem publicam spectabant, constituto ordine ac modo per soluturus.

Exacto igitur iam & ad finem perducto antiquarum imaginū & significationum externo cultu & spectaculo, nouam rerum faciem atque ipsam veritatem editurus & præstiturus Iesus, totius hominum generis personas primùm iis quos discipulos & Apostolos optauerat imponens, ac diuina virtute exactissimè adaptans, carnis & sanguinis, quibus purissimus & sanctissimus suū ipsius constabat corpus, vsum, vim, & veritatem impertitus indulgit: ut quemadmodum ex primo illo vetere homine posteriorum omnium caro sanguisq; deducebatur; ita ex ipsius carne & sanguine in spiritu ac veritate communicatis, ij, quos in membra sua ipse aptabat & concinnabat, admirando ac diuino arcanog; constarent modo, & vitæ aeternæ cōdotes effecti, vnà cum ipso viuere ac regnare perpetuò possent. Quam quidem ad absolvendam rem duo eodem tempore officia auctorem salutis prestare oportuit: Alterum, vitæ & sanctitatis communicationem suam; alterum verò, eorum, quos expiandos ac seruandos suscepit, mortis ac peccati representationem; atque vtriusque rei comparatione totius hominum generis partes peragere. Namque mortis legi nullo alio quàm mortis pacto satis dari, satisve fieri posse, diuina iustitia decretum fuerat: quam mortem cū caput hoc, quod minime debebat, pro debentibus sibi iam in membra coaptatis & concinnatis obiret, propter virtutis atque naturæ suæ infinitudinem abunde expiaturus, & mortem eandem moriendo occisurus fuit. Vt enim diluuiū omne humani generis scelus, vnà cum hominum carne omni qua sub calo erat, extinctum abolitumq; fuisse legimus: ita quoque sanguinis & aquæ ex Agni mēbris inundante effusione omnium veterum hominum vitæ simul cum vitis abolenda erat. Neque verò satis fuerat hominum genus vnà cum propria morte sublatū extinguere, nisi idem in vitam regeneratum emergeret, ac demum transactō diluuij tempore exstaret: aliàs enim mortuum perpetuò mansurū aeterna vastitate mundum damnatū relinqueret. Sed cum vitam propriam hominum

genus nullam haberet, quippe quam iam inde ab initio in morte amiserat, ab ipsa vita liberali dono acceptam obtinuit, cuius munere ac virtute & mortem subire in fide atque spe resurgendi, & viuum demum exstare potuit. Virumque itaque prius factum compositumq; oportuit, ut & vita ipsa sese mortuus prabens indulgeret, & ipsa mortuorum nomen omne exsoluendum, & eorundem mortem susciperet, atque hoc pacto & suas, & suorum sustinens partes, debita ab ipsis mortis perferret supplicium, & propria viuendi & permanendi virtute coniuncta sibi ex hominibus membra in vitam nouam, hoc est, suam à se communicatam reuocaret. S. S. E. Eum qui modica

Hebr. 2.
 22 quam Angeli, minoratus est, videmus Iesum propter passionem mortis, gloria & honore coronatum: ut gratia Dei, pro omnibus gustaret mortem. Decebat enim eum propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum, per passionem consummare. Qui enim sanctificat, & qui sanctificantur, ex uno omnes. Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare, dicens: Nunciaba nomen tuum fratribus meis: in medio Ecclesie laudabo te. Et iterum, Ego ero fidens in eum. Et iterum: Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Deus. Quia ergo pueri communicauerunt carni & sanguini [Agni Dei] & ipse similiter communicauit iisdem [carni & sanguini puerorum] ut per mortem [suam, illorum nomine subitam] destrueret eum qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, & liberaret eos qui timore mortis per totam vitam obnoxii erant seruitutà. Nusquam enim Angelos apprehendit: sed semen Abrahæ apprehendit. Vnde debuit per omnia fratribus similari: ut misericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi. In eo enim in quo passus est ipse & tentatus, potens est & eis, qui tentantur, auxiliari.

Hoc autem publicum & commune in hominum genus comunicanda propria vita, & illorum suscipienda & exstinguenda mortis beneficium, cuius causa Verbum Dei in carne manifestatum est, in postrema, uti paulo antè significabamus, veteris ritus, eademq; prima noui fœderis cœna editum fuit admirando & perpetua obseruantia recolendo panis ac vini Sacramento, in quo arcana spiritali ac diuina veritate carnem propriam & sanguinè prabuit suum, & rursus eorum, quos ita iam affecerat, carnem & sanguinem idem ipse accepit. Hoc verò quemadmodum ab origine prima decretum atq; adornatum reapse tandem expeditum fuerit, à ceteris Euangelij Scripturibus breuiore, à Luca verò explicatiore narratione describitur.

Lucæ 22.

Venit autem dies Azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha. Et misit Petrum & Iohannè, dicens: Euntes parate nobis Pascha, ut manducemus. At illi dixerunt, Vbi vis paremus? Et dixit ad eos, Ecce, introeuntibus vobis in ciuitatè, occurret vobis homo anaphoram aque portans: sequimini eum in domum in quam intrat, & dicetis patrifamilias domus, Dicit tibi Magister, Vbi est diuerforium vbi pascha cum discipulis meis manducem? Et ipse ostendet vobis cœnaculum magnum stratum: & ibi parate. Euntes autem,

inue-

inuenerunt sicut dixit illis, & parauerunt Pascha. Et cum facta esset hora, & discubuit, & duodecim Apostoli cum eo. & ait illis, Desiderio desideraus [à constitutione mundi] hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar. Dico enim vobis, quia ex hoc non manducabo illud, donec impleatur [re & veritate] in regno Dei. Et accepto calice gratias egit, & dixit: Accipite, & diuidite inter vos. dico enim vobis quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat. Et accepto pane, gratias egit, & fregit, & dedit eis, dicens: Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur. hoc facite in meam commemorationem. Similiter & calicem, postquam cœnauit, dicens: Hic est calix nouum Testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.

Itaque in illo arcana cœna Sacramento & corpus & sanguinem suum verum ac viuum hominibus verè ac diuinè prabuit, & hominū omnium vitiosam carnem corruptumq; peccatis ac noxium sanguinem ipse magno mysterio suscepit, atque ita corpus sibi concinnauit, quod sua innocenti ac viua propriaq; natura, & adiuncta etiam modo sibi atque imposita mortalium ac vitiosorū hominum conditione, representatione, ac vice constaret. Atq; hoc pacto viuus immortalisq; idem purus, & insons, immunis prorsus idem, atque adè ipsa vita, rursus verò pro us quos redimendos susceperat, maledictum, reus atque peccatum, mortalis, ac denique mortis perdenda causa mors factus constitutusque fuit. S. S. E. Ero mors tua, o mors: morsus tuus ero inferne. Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit: & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. Oblatus est quia ipse voluit, & non aperuit os suum: sicut ouis ad occisionè ducetur, & quasi agnus coram tondente se, obmutescet, & non aperiet os suū. De angustia & de iudicio sublatu est: generationem eius quis enarrabit? quia abscissus est de terra viuentium: propter scelus populi mei percussus eum. Et dabit impios pro sepultura, & diuitem pro morte sua: eo quod iniquitatem non fecerit, nec dolus fuerit in ore eius. Et Dominus voluit conterere eum in infirmitate. si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longeuum, & voluntas Domini in manu eius dirigetur. Pro eo quod laborauit anima eius, videbit & saturabitur: in scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos, & iniquitates eorū ipse portabit. Ideo dispersiam ei plurimos, & fortis diuidet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est: & ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus rogauit.

Atqui earum omnium rerum quas in hominū usum terra procreat, duo illa panis ac vini genera ad hoc publica redemptionis Sacramento constituendū commoda, opportuna, & maximè habilia aptaq; probantur. Siquidem panis ex multis frumenti granis, iisdemq; cœmolis, & in vnū corpus subactis & compactis ita conficitur, ut nullam sibi granum aliquod partem secretā ac seiunctā vendicet, sed & cum aliis comunicatam granis, & aliorum quoque granorum substantiā & virtutem sibi comunicatam & com-

mixtam

mixtam agnoscat: qua ex mixtione & cōmunicatione panis euadit vnus vna corpore, eodē sapore, colore, pondere, & eiusdem virtutis atque efficacitatis cōmunionem constans: idem verò ciborū omnium, qui hominibus familiares in vsu habentur, ad humanā carnem alendā, nutriendā & fouendā ultra ceteros omnes qui moti sunt, praecipua quadam virtute pollet. S. S. E. Et panis cor hominis confirmat. Ex potionibus autē quae hominibus vsurpantur, nulla ad augendū, fouendū, & spiritu incitandū sanguinē efficientior quā vini est, vini, inquam, ex vuarū succo, qui & idem vna sanguis appellatur, coācti & confecti: cuius etiā (vti de pane iam diximus) natura non ex vno aliquo vna acino, sed ex multis in vnū liquorē expressis vna baccis confectū liquorē vnū, colorem, odorem, & saporem eundē continet & exhibet, idemq; suam vim humano cordi praecipuē communicat, atque ex cordis aduēto & excitato spiritu in venas omnes delatum, & sanguini commixtum, calorem auget, quo se etiā in sanguinis naturam concoqui & immutari patitur. S. S. E. Et vinum latifcet cor hominis.

Psal. 103.

Ibidem.

Psal. 3.

Atqui animantium vita cibo, potione, & spiritu tenetur, iuxta vniuscuiusque generis naturā & facultatem: ex omniq; illa ciborū infinitate panis proprius ac praecipuus homini contingit, cui vini additū poculum, ea quae commemorata sunt, praestat. Quamobrem frumenti ac vini copia ceterarum omnium rerum, quae ad vitam alendam comparantur, maximē expetit & commendatur. S. S. E. A fructu frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt. Igitur vt qui vno eodemq; simul vescuntur & pascuntur pane, cōmuni victu & vita atq; intima & familiarissima sodalitate & societate vti ac frui iure dicuntur; item qui eodem ex poculo idem vinū bibendo hauriunt, non amicitiam tantū, sed necessitudinem praeferre & profiteri iudicantur: ita etiam quibus Iesu Christi corpus veritate ac spiritu donatū & communicatū est, virtus etiā & vis atque vita spiritu & veritate tribuitur, isdemq; pariter ad sanguinis Christi potione verè admissis, puritatis atque innocentiae virtutisq; veritas arrogatur. Id autē quod signo ac Sacramento externo verè ac serio conficiebat Iesus, virtute quoque & efficientia diuina & arcana participibus suis praebat, sui ipsius corporis atque sanguinis cōmunicationem illorū corpori ac sanguini impertitus, rursus verò eodē Sacramento isdemq; panis ac vini cibo atque potione manifestis, eorum, quibus iam sese praebuerat in escam & poculum, carne & sanguine inter ipsos communicatis, ipse quoque vescens & bibens, ac sibi hoc modo conciliatis & susceptis, vt vir atque cōmunicatione partium vnus idemq; agnus mortalis & immortalis, reus & liber, purus ac deuotus, hostia pro omnibus constituta, occisus in carne, spiritu sancto incensus, iustitiae Dei sufficeret, atque eorū, quos mortuos susceperat, extincta & abolita morte, postea, propria vita resumpta, membra sua omnia, quibus propriam cōmunicat virtutem, eodē iure vna secum relata constitueret, & ab omni iam deinceps mortis aeternae lege redempta, & in filiorum Dei libertatem secū gratis asserta sisteret. In his autem mundi huius

Prim-

Princeps nihil damnationis reperturus postea erat, quos non iam Adami illius prioris de terra terrena, sed huius noui de caelo Adami caelestia mēbra euasisse deprehenderet; atque ita dum ille mortem huic innocenti & vitae Principi molitus inferendam tanto studio curauisset, suos eadem operā, hoc est, morti destinatos atque regno suo addictos homines in illo mortis & sanguinis Christi diluuiio extinctos & abolitos deinceps requirens, nullos reperiens, supra peccatus proprium sese reptasse, ac terram comedisse, insidiatumq; seminis mulieris calcaneo, caput proprium contritum retulisse perpetuū sentiens doleret, ac nihil demum in resurgente Christo quod amplius in se fieri retur habens, diuinā Iustitiā sese mortis imperio deiectum, & hominum ac mundi huius dominatione abdicatum, pulsum, atque insipientissima insipientia conuictum damnatumq; agnosceret, inuitusq; confiteretur.

Præterquam verò quod hoc sacrosancto mysterio, cui Eucharistia nomen inditum est, hominū genus ad sacrificium mortis, & ad resurrectionē vitae susceptum, aeternis caritatis & gratulationis legibus ac vinculis summo iure alligauit sibi Iesus, & perpetuae seruituti in spiritu ac veritate addixit, eorundem quoque societatem & cōmunionem ita deuinxit, ita compositā & coniunctam voluit, vt nihil maiori dilectionis necessitudinisq; sorte vinciri posset, quā homines ipsi inter se, vt pote qui ab illius Adami veteris disidente & varia ac multiplici posteritate iam mutati, in vnus Parentis Dei domū Christi fratris operā adoptati, imò eiusdem optimi & sanctissimi capitis membra omnes in vnū corpus concinnata coaluissent. Atque huiusmodi verbi, Eucharistia, significatio est, Gratia videlicet & charitatis Dei erga homines, hominum aduersus Deum grati flagrantisq; amore animi, & ipsorum inter se hominum benevolentia summa ac mutue.

Cuius quidem explicationis atque adeo omnis huius arcana rationis argumentū compluribus diuinorum Scriptorū locis nunc breuiter adstrictum, nunc latius deductum obseruare est. Ego accepi à Domino, quod & tradidi vobis: quoniam Dominus Iesus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens, fregit, & dixit: Accipite & manducate, hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. hoc facite in meam commemorationē. Similiter & calicem postquam cœnauit, dicens: Hic calix nouū Testamentum est in meo sanguine. hoc facite, quotiescunque bibetis, in meā commemorationē. Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat. Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnus corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra. Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne cōmunicatio sanguinis Christi est? Et panis, quē frangimus, nonne participatio corporis Domini est? Quoniam vnus panis, vnū corpus multi sumus, omnes qui de vno pane participamus. Videte Israel secundarum carnē, nonne qui edunt hostias participes sunt altaris? Sicut enim corpus vnū est, & membra habet multa, omnia autem

1 Cor. 11.

Rom. 12.

1 Cor. 10.

Ibid. 12.

Q9

membra

11 membra corporis cum sint multa, unum tamen corpus sunt: ita & Christus.
 12 Etenim in uno Spiritu omnes nos in unum baptizati sumus; siue Iudaei, siue
 13 Gentiles; siue serui, siue liberi, & omnes in uno Spiritu potati sumus. nam
 Eph. 2. & corpus non est unum membrum, sed multa. Ipse enim [Christus] est pax
 14 nostra, qui fecit utraque unum, & medium parietem maceria soluens, inimic-
 15 itias in carne sua, legem mandatorum decretis euacuans, ut duos condat in
 16 semetipso in unum hominem, faciens pacem, & reconciliet ambos in uno cor-
 17 pore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso. Obsecro itaque
 18 vos ego vincetus in Domino, ut dignè ambuletis vocatione qua vocati estis,
 19 cum omni humilitate & mansuetudine, cum patientia, supportantes inuicem
 20 in charitate, solliciti seruare unitatem spiritus in vinculo pacis. Unum corpus
 21 & unus spiritus, sicut vocati estis in una spe vocationis vestrae. Unus Domi-
 22 nus, una fides, unum baptisma. Unus Deus & Pater omnium, qui est super
 23 omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Et vos cum mortui essetis in
 24 delictis & praputio carnis vestrae, conuiuificauit cum illo, donans vobis om-
 25 nia delicta, delens quod aduersus nos erat, chirographum decreti, quod erat
 26 contrarium nobis: & ipsum tulit de medio, affigens illud cruci, & expolians
 27 principatus & potestates, traduxit confidenter palam, triumphans illos in semet-
 28 ipso. Induite vos ergo sicut electi Dei sancti & dilecti viscera misericordiae,
 29 benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, supportantes inuicem, & do-
 30 nantes vobismetipsis si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut & Domi-
 31 nus donauit vobis, ita & vos. Super omnia autem haec charitatem habete, quod
 32 est vinculum perfectionis: & pax Christi exaltet in cordibus vestris, in qua
 33 & vocati estis in uno corpore: & grati estote. Si bene facientes patienter suf-
 34 fertis, haec est gratia apud Deum; in hoc enim vocati estis: quia & Christus
 35 passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum ut sequamini vestigia eius: qui
 36 peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: qui, cum malediceretur,
 37 non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur; tradebat autem iudicanti
 38 se iniuste: qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut pes-
 39 cati mortui, iustitiam viuamus: cuius liuore sanati estis.

Atque ut ceteras huius maximi mysterij antiquas arcanasq; imagines fa-
 cile posthac explicandas omittamus, duas modo cum primis persequi, & ad
 significationis exemplar comparatas praetensum lumine ostendere operapretium
 fuerit: quarum alteram iam indicare cepimus, nempe diluuij illius communis,
 quo vniuersum corruptiorum hominum genus prorsus deletum abolitumq; fuit,
 praeter eos quos verbo fidentes suo, ac suo parentes iussu in apparata ad ge-
 nus instaurandum arca Deus reseruauit, qui tamen si pauci fuere, tamen omni-
 bus aliis, qui suam sibi promeriti mortem legitimè deprecari noluerant, ab-
 unde successerunt, & legitimam Ecclesiam, hoc est, dicatum Deo populum, con-
 stituerunt, atq; adeo totius humanae gentis omniumq; aetatum tenuere partem:
 fidem enim & ante diluuium fuerant, & diluusionis tempore inclusi ac velut
 sepulsi in arca restitutionis, fidem atque spem conseruauerunt, ac demum per-
 acti.

11 Noë & absoluto iudicio, improbisq; supplicio affectis, de medijsq; sublati, in-
 columnes exstiterunt, ab eodemq; soluti ac liberati, cui credentes & pariter in car-
 12 cerem illum obscurum conclusi fuerant, & se saluos gratulati sunt, & salutis
 13 auctori sua unico Deo supplicauerunt. S. S. E. Fecit igitur Noë omnia quae
 14 praeceperat illi Deus. Dixitq; Dominus ad eum: Ingredere tu, & omnis do-
 15 mus tua in arcam: te enim vidi iustum in omni generatione hac, &c. Adhuc
 16 enim & post septem dies ego pluam super terram quadraginta diebus, & qua-
 17 draginta noctibus, & delebo omnem substantiam quam feci de superficie ter-
 18 rae. Fecit ergo Noë omnia quae mandauerat ei Dominus. & paulo post, Et in-
 19 clusit eum Dominus de foris. Atque ita voluntate in sioneq; Dei familia illa
 20 in arcanam arca locum recepta & conclusa, ex eodemq; postea in lucem reuo-
 21 cata est Dei verbo & efficientia, in cuius etiam virtute ac tutela à principio
 22 protecti latuerant. Locutus est autem Deus ad Noë, dicens: Egrede de
 23 arca tu & uxor tua, filij tui, & uxores filiorum tuorum tecum, cuncta animan-
 24 tia quae sunt apud te, ex omni carne, tam in volatilibus quam bestiis & uni-
 25 uersis reptilibus quae reptant super terram, educ tecum, & ingredimini super
 26 terram: crescite, & multiplicamini super eam. Egressus est ergo Noë & filij
 27 eius, uxor illius, & uxores filiorum eius cum eo, sed & omnia animantia, iu-
 28 menta, & reptilia quae reptant super terram secundum genus suum, egressa sunt
 29 de arca. Aedificauit autem Noë altare Domino, & tollens de cunctis pecori-
 30 bus & volucribus mundis obtulit holocausta super altare. Odoratusq; est Do-
 31 minus odorè suauitatis. Atque haec quidem illorum temporum historia fuit,
 32 qua maioris quoque ac potioris imago salutis venturis proponebatur seculis.
 33 Namque arcam diuino consilio ac iussu paratam Iesum Christum retulisse,
 34 diuinus docet Spiritus: in quo omnium aetatum homines qui vocati ac parentes
 35 conclusos unam sese voluere, qua parte fidem ac pietatem colentes nouo huic Dei
 36 artificio commisi & crediti fuerant, quod veterem & peccato obnoxium homi-
 37 nem spectat, obruti, mortui, ablutiq; sunt: peracto vero iudicij illius & casti-
 38 gationis triduo spatio, quo intra Christi pectus inclusi, & communicata vi-
 39 ta participes erant, liberi & incolumes atque sospites, adeoq; noua generatio-
 40 nis & aetatis compotes euaserunt. S. S. E. Christus semel pro peccatis nostris
 41 mortuus est, iustus pro iniustis: ut nos offerret Deo, mortificatos quidem carne,
 42 viuificatos autem spiritu: in quo & his qui in carcere erant spiritibus ve-
 43 niens praedicauit, qui increduli fuerant aliquando, quando expectabant Dei
 44 patientiam in diebus Noë, cum fabricaretur arca, in qua pauci, id est, octo ani-
 45 ma saluae factae sunt per aquam. Quod & vos nunc similis formae saluos fa-
 46 cit baptisma: non carnis depositio sordium, sed conscientiae bonae interrogatio
 47 in Deum per resurrectionem Iesu Christi, qui est in dextera Dei, deglutiens
 48 mortem, ut vita aeterna haeredes efficeremur: profectus in calum, subiectis
 49 sibi Angelis, & potestatibus, & virtutibus. Atque haec huius maximi arca-
 50 niq; beneficij altera nobis indicata imago fuerit.

Altera vero imago de descriptione ac natura penè simili, re verò atque signi-

ficatione simillima, ac prorsus eadem, baptismi videlicet illius quod Israelitarum gens ubi primum subiit atque euasit, instantium sibi à tergo dominorum imperium & metum omnino exutum depositumque, gratulata est: nam quo tempore Erythraei siue Rubri maris aqua discissa, & in certos veluti crystallinos muros compressa, calcado humanis gressibus fundo vias apertas atque idoneas reliquerunt, nubes quoque diuinae prouidentia munere ac dono contigit, columna instar habens, quod ad figuram attinet, varia tamen lucis ac tenebrarum commoditate opportuna & importuna: opportuna quidem Israelitis, quos & lumine suo in ulterius littus deducens fouebat; importuna verò Aegyptiis, quos ea turbabat parte qua densa obscurissimaque erat, nimirum à tergo Israelitarum, densissimis tenebris obsitos: ita ut hoc lucis ac tenebrarum discrimine alteri ab alteris prorsus dirempti incederent. vna igitur eademque nubes utramque partem, piorum atque impiorum complexa, varium sui utrisque praeiuit usum: nempe Aegyptiis inimicis atque infensis aeternū exitium, maris fluctibus atque undis in suum reductis locum; Israelitis verò in Dei fidem ac tutelam deditis, vitam, salutem, incolumitatem, libertatem ac victoriā, ab omni prorsus prioris seruitutis iugo, lege, & metis exemptis. Et ait Moyses ad populū: Nolite timere: state, & videte magnalia Domini quae factururus est hodie: Aegyptios enim, quos nunc videtis, nequaquam ultra videbitis vsque in sempiternum. Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. Tollensque se Angelus Domini, qui precedebat castra Israel, abiit post eos: & cum eo pariter columna nubis, priora dimittens, post tergum stetit, inter castra Aegyptiorum & castra Israel: & erat nubes tenebrosa, & illuminans noctem, ita ut ad se inuicem toto noctis tempore accedere non valerent. Cumque extendisset Moyses manum super mare, abstulit illud Dominus, flante vento vehementi & vrente tota nocte, & vertit in siccum: diuisaque est aqua. Et ingressi sunt filij Israel per medium siccū maris: erat enim aqua quasi murus à dextra eorum & laeva. Persequentesque Aegyptij ingressi sunt post eos, & omnis equitatus Pharaonis, currus eius & equites per medium maris. Iamque aduenerat vigilia matutina, & ecce respiciens Dominus super castra Aegyptiorum per columnā ignis & nubis interfecit exercitum eorum, & subuertit rotas curruum, ferebanturque in profundum. Dixerunt ergo Aegyptij, Fugiamus Israel: Dominus enim pugnat pro eis contra nos. Et ait Dominus ad Moysen, Extende manum tuam super mare, ut reuertantur aqua ad Aegyptios, super currus & equites eorum. Cumque extendisset Moyses manum contra mare, reuersum est primo diluculo ad priorem locū: fugientibusque Aegyptiis occurrerunt aqua, & inuoluit eos Dominus in medijs fluctibus. Reuersaque sunt aqua, & operuerunt currus & equites cuncti exercitus Pharaonis, qui sequentes ingressi fuerant mare: nec vnus quidem superfuit ex eis. Filij autem Israel perrexerunt per mediū siccū maris, & aqua eis erant quasi pro muro à dextris & à sinistris: liberauitque Dominus in die illa Israel de manu Aegyptiorum. Et viderunt Aegyptios:

mortuos;

mortuos super littus maris, & manum magnam quam exercuerat Dominus contra eos: timuitque populus Dominum, & crediderunt Domino, & Moysi seruo eius.

Atqui arcana huius ac hospitalis nubis veritatem à Christo Iesu praestitam, variis in locis diuinarum rerum Scriptores significant, variisque describunt verbis, praecipue ex baptismi translatione deductis, aut aliàs ad historiae huius recollectionem citatis: namque Vnctus ille, nouique Testamenti Angelus, à seculis expectatus omnibus, qui ante id tempus humanū genus ducis ac viae magistri munere praecedebat, dum sese ad homines, quos anteierat, refert, & lucem suā, & illorum tenebras ita apud se composuit, ut qua parte fides pietasque incedebant, clara prorsus, aperta, expedita, & salutaria constarent omnia: qua verò veteris hominis inuidiam atque importunitatē, obscuritatem, tenebrosamque conditionem sibi ultro innoxius adsciuerat, vicem peccati atque debiti inimicique status gereret, nihilo tamen minus à vitio virtus, à veteribus noua ita distinguerentur, ut nulla sese parte confunderent, ac peractō transitus illius & vadationis spatio, quae sordida, vetera, inimica, atque mortalia letaliisque fuerant, obruta manerent, quae verò in vita atque lucis tutelam & communionē admissa receptaque fuerant, salua, incolumia, atque libera prorsus euaderent, & salutis huius praconium gratulationemque, persecuta carminibus laudibusque celebrarent diuinis, ad instar cantici illius, quod à Moysē compositum, Maria soror cum populo omni sospite reddidisse commemoratur: Cantemus Domino: gloriosè enim magnificatus est, equum & ad-

scensorem deiecit in mare. Fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem: iste Deus meus, & glorificabo eum, Deus patris mei, & exaltabo eum. Dominus quasi vir pugnator, Omnipotens nomen eius. Currus Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare: electi principes eius submersi sunt in mari rubro. Abyssus operuerunt eos, descenderunt in profundum quasi lapis. Dextera tua Domine magnificata est in fortitudine: dextera tua Domine percussit inimicum. Et in multitudine gloriae tuae deposuisti aduersarios tuos: misisti iram tuam quae deuorauit eos sicut stipulam. Et in spiritu furoris tui congregatae sunt aquae: stetit unda fluens, congregatae sunt abyssi in medio mari. Dixit inimicus: Persequar & comprehendam, diuidam spolia, implebitur anima mea: euaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea. Flauit spiritus tuus, & operuit eos mare: submersi sunt quasi plumbū in aquis vehementibus. Quis similis tui in fortibus Domine? quis similis tui? magnificus in sanctitate, terribilis atque laudabilis, faciens mirabilia? Extendisti manum tuā, & deuorauit eos terra. Dux fuisti in misericordia tua populo quem redemisti: & portasti cum in fortitudine tua, ad habitaculum sanctum tuum. Atque hanc imaginem omnem breui, sed arcano sermone ad veritatis doctrinam Iohannes retulit: In ipso vita erat, & vita erat lux hominū, & lux in tenebris lucet, & tenebra eam non comprehendunt. Illius verò triumphalis carminis diuinum argumentum Zacharias Sa-

EUCR. 1. cerdos ex tempore Vatis spiritu & munere functus tractauit. Salutem ex
 inimicis nostris, & de manu omnium qui oderunt nos: Ad faciendam mise-
 ricordiam cum patribus nostris, & memorari testamenti sui sancti, Iusu-
 randum quod iurauit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis, Vt si-
 ne timore de manu omnium inimicorum nostrorum liberati, seruiamus illi
1. Cor. 10. In sanctitate & iustitia, corâ ipso, omnibus diebus nostris. & Paulus, Nolo
 vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & om-
 nes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari.
Coloss. 2. Illud verò ad mysterium hoc apertissime alludens in orationis atque rei si-
 militudinem allatum est: Consepulti ei in baptismo, in quo & resurrexistis
 per fidem operationis Dei, qui suscitauit illum a mortuis. Et vos cum mortui
 essetis in delictis & praputio carnis vestrae, conuiuificauit cum illo, donans
 vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat, chirographum decreti,
 quod erat contrarium nobis: & ipsam tulit de medio, affigens illud cruce, &
 exspolians principatus & potestates, traduxit confidenter palam, trium-
 phans illos in semetipso.

Nec verò alienum ab hoc loco fuerit signum illud nobis indicatum citare,
 quod Iudeorum primoribus ac magistris populoq; omni ostensum datumq; iri
 Iesus ipse vnctus prædixit, certissimum, inquam, & præcipuè obseruandum,
 examinandum, atque agnoscendum, & si admitteretur, ad salutem aptissi-
 mum; sin verò repudiaretur, grauissimi iudicij causæ futurum. Id verò hu-
 iusmodi fuit: Niniuitarum principum atque ciuium impietatem, improbita-
 tem, atque publica priuatq; scelera corrigendi, si rite expiarentur, sin minus,
 castigandi consilio Deus per Ionam Vatem reprehendere, ac minarū, iudicij,
 instantisq; supplicij denunciatione damnare constituit. Is verò Vates quòd
 humano sensu inimica ciuitatis res prosequeretur, dum diuinum manda-
 tum, quò iussus fuerat, per ferre morosè recusat, propter obortā grauissimam
 tempestatem in mare coniectus, atque ab immani balena ex Dei auctoritate
 exceptus ac deuoratus, triduo post viuus incolumisq; euomitus ac restitutus
 fuit: atque ita affectus & habitus demandatam sibi legationem non modo fi-
 deliter detulit atque egit, sed correctionis & pœnitentiæ causâ persuasit: at-
 que hoc pacto ciuitatis illius ac reipublicæ salutem ex diuino beneficio consultum
 fuit. Maximo enim diuinæ erga se prouidentia & voluntatis argumēto Ni-
 nivitæ fuit Vates ex ceti ventre viuus incolumisq; redditus triduo postquam
 deuoratus fuerat, idq; ipsorum præcipuè causa, quos petere, adire, & monere
 iterum iussus erat, quibus & spem fecit misericordiæ Dei, qui, cum Vatem
 è presenti periculo propter supplicationem seruauisset, se etiam nō dissimili
 exemplo à proximo atque iam penè imminente exitio liberare posset, atque
 adeò intendere crederetur. Ex qua interpretatione deliberatio, ex delibera-
 tione verò decretum à principibus factum, ratum, ac prolatum fuit: Ho-
 mines, & iumenta, & boues, & pecora non gustent quicquam, nec pascan-
 tur, & aqua non bibant, & operiantur saccis homines, & iumenta clament

ad

ad Dominum in fortitudine, & conuertatur vir à via sua mala, & ab ini-
 quitate qua est in manibus eorū. Quis scit si conuertatur & ignoscat Deus,
 & reuertatur à furore iræ suæ, & non peribimus? Huius Vatis & rei instar
 Ierosolymitanis à se expectandum prædicabat Iesus Christus, quem ex diu-
 no consilio in terra humana corde, hoc est, intra veteris Adami sibi coaptata
 & suscepta membra, intra mortis, inquam, ac tenebrarum septa toto triduo
 hæsurum esse decretum fuerat, ad tertiam vsque salutis, resurrectionis, ac
 vitæ lucem, cuius qui communionem frui exoptarent, doctrinam amplexati,
 sapientiam quoque Niniuitarum ac pœnitentiæ imitari deberent, seuerum
 alioqui Dei in se iudicium experturi. Id quod Christus ipse ita definiendum
 & explicandum obseruandumq; docebat: Generatio praua & adultera si-
 gnum querit, & signum non dabitur ei, nisi signum Iona Prophetae. Sicut
 enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus; sic erit
 Filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Viri Ni-
 niuita surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam: quia
 pœnitentiā egerunt in predicatione Iona, & ecce plus quàm Ionas hic.
 Ab ea autem hora qua primùm Christus illius arcani Sacramenti constituta
 veritate & sese hominibus præbuit, & hominum ipse nomina ac debita, vi-
 cem parteisq; suscepit, hoc est, à cœnæ supremae tempore adusque Sabbathi
 subsequenti primam auroram, tres dies cum totidem integris noctibus flux-
 xere. Neque enim sese ille in sepulchro, sed in corde terræ triduum totum
 fore aiebat.

Christus hostiam ad sacrificium sese præ-
 bet, pro populi salute facit.

CAP. XXIII.

NIMANTES omnes quotquot è terra prodisse accepimus, in
 duo summa genera primùm diducuntur, purorum videlicet &
 impurorum. Priore genere complura, pauciora verò posteriore
 censentur. Atque ex hoc tantùm genere ea sumebantur corpora,
 qua in sacrificiorum & hostiarum præberentur vsus: namque peccatorū ab
 animali homine admissorum expiatio absque sanguine effuso atque peccatore
 incenso procurari & confici non solet. Verum enimvero nulla tanta bruto-
 rum naturæ vis, nulla victimarū copia suppeditari potuit, qua humani vitij
 piaculum pati ac ritè litare posset: nam ceteras animantium formas quas
 communi & equali partu iussu Dei animata terra produxerat, nulla esti-
 matione cum animali hominis natura comparandas continebat. S. S. E. For-
 matis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ, & uni-
 uersis volatilibus celi, adduxit ea ad Adam ut videret, quid vocaret ea. Om-
 ne enim quod vocauit Adam animæ viuientis, ipsum est nomen eius. Appel-
 lauitq; Adam nominibus suis cuncta animantia, & vniuersa volatilia celi,

Genes. 1.

C

& amnes bestias terrae. Adæ verò non inueniebatur adiutor similis eius. Atqui eam partem hominis, quæ peccati & erroris tenebatur crimine, piaculum pati oportuit, hoc est, femineam animalemq; partem: pro qua cum nulla ex animantibus ceteris iustitiæ Dei sufficere posset, Christus vnus ac singularis abunde satis superq; suffecit, ea parte sacrificatus, quæ in hominis natura minor atque infirmior fuit, quæq; omnium nõ brutorum modo, sed hominum quoque inferiorem portionem incomparabili perfectionis, puritatis, & integritatis interuallo antecedebat, quæq; verè & propriè, solidè atque excellenter Filius hominis appellatus est. S. S. E. Christus crucifixus est ex infirmitate. Atqui partem illam inferiorem infirmioremq; Filij hominis natura purissimam exstitisse ac permansisse res ratioq; aperte demonstrat, utpote ex purissimo ac sanctissimo Virginis matris sanguine, diuino Spiritu obumbrante, conceptam, & diuina virtute semper conseruatam, cum idem & homo idemq; Deus esset. Quam partem tum in se ipsa, tum in iis quibus communicari contigit, perpetuo sanctam, puram, ab omniq; peccati morbo & corruptione prorsus alienam immunemq; perseuerare oportuit. Neque enim vllis vel spinis, vel tribulis obnoxiam esse decuit terram illam quæ natura quidem perfectæ communionè cū Adamo primo seruabat, vitij verò, aut culpæ, aut contagis, aut aliàs exceptionis cuiuspiam in illo notata nihil præterea habebat, neque illi sententiæ potuit esse obnoxia, MALEDICTA TERRA IN OPERE TVO, cum istius operis nihil prorsus participaret, quamobrem maledicto subesset. Hanc autem corruptionis immunitatem ex diuino iudicio Christus carnī suæ adrogatam ac tributam, utpote propriam & perpetuam, multo antè predicauerat. Prouidebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commouear. Propter hoc latatum est cor meum, & exultauit lingua mea, in super & caro mea requiescet in spe: quoniam non derelinques animam meam in inferno, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem. Purissimam igitur carnis huius naturam pro impura ceterorum hominum carne suffectam purè sacrificare ac rite litare, eandemq; consumpto & abolito corpore peccati, quod è cæteris mortalibus sibi Christus aptauerat, rursus viuam, valentem, vigentem, sanctamq; euadere oportuit, solutis doloribus inferni, iuxta quod (ut Petrus docet) impossibile erat teneri illum ab eo. Itaque hæc ratio causaq; fuit, quamobrem, quod neque à veteris Adami filiis omnibus aut proprio iure, suapteq; virtute, aut pecudum, armentorum, aliorumq; animantium impendendis præbendisq; hostiis representari potuerat, vnicus ac singularis Christus, aptato & coagmentato sibi ex ceteris hominibus corpore, cumulatisimè præstaret, aptissimè sufficeret, & exactissimè conficeret. S. S. E. Vmbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, per singulos annos iisdem ipsis hostiis, quas offerunt indefinenter, nunquam potest accedentes perfectos facere. Alioquin cessassent offerri, ideo quòd nullam haberent ultra conscientiam peccati cultores semel mundati: sed in ipsis commemoratio peccatorum

2 Cor. 13.

Psal. 15.

2 Cor. 1.

1 Petr. 10.

per

per singulos annos fit. Impossibile enim est, sanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundum dicit: Hostiam & oblationem [antiquæ legis ritum] noluiisti: corpus autem aptasti mihi: holocaustata, & pro peccato, non tibi placuerunt. Tunc dixi, Ecce venio. In capite libri scriptum est de me: Ut faciam Deus voluntatem tuam. Superius dicens, Quia hostias & oblationes, & holocaustata, & pro peccato noluiisti, nec placita sunt tibi, quæ secundum legem offeruntur. Tunc dixi, Ecce venio, ut faciam voluntatem tuam. aufert primum, ut sequens statuat. In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel. hoc est, Agni illius, quem peccata mundi sublatum testis & index Ioannes Baptista prædixerat.

Igitur susceptum sibiq; aptatum totius humani generis corpus Deo Patri commendaturus primum, deinde in sacrificium vnâ secum deuoturus, à cæna illa arcana surgens in sibi notum, & ad preces & supplicationes iam antea sapius petiit hortum rectè tendit cum tribus comitibus, quos ex Apostolorum collegio actorum omnium suorum testes iam pridem secreuerat, ac tum primum non propria, sed aliena atque sibi imposta culpæ experimento, quam difficile, quam graue, quam importunū, quam denique arduosum ac letiferum peccati pondus, quam durum iugum esset quod pro terrarū orbe prog; singulis hominibus sustinebat, sensit; quam porò horrendam iram, quam terribiles pœnas mundus commeritus fuisset, quas ipse iam iam lustrurus expiaturusq; subibat, ut qui non solum sese contumelias, opprobria, flagra, & ignominiosa supplicia ad mortem vsque perlaturum, sed ardorè inimicitarum, iræq; Dei aduersus homines patientia, obsequio, atq; durissimæ castigationis tolerantia restincturū sciret. ac tum demum quanta esset humana infirmitudo, idè ipse cognouit: quippe qui cum viuens & sentiens atque adeò vita ipsa sua sponte in se constans perpetua existeret, hominū mortem, vitæ Dei inimicam & aduersatam, admittens vltro sustineret, mortem, inquam, ceteris hominibus quamuis acerbiissimā, non tamen adeò graue, adeò duram atque horribilem visam, utpote mortuis, & à vera vita iam inde à principio extorribus ac disunctis. Neque enim quicquam vel doloris vel ponderis, vel aliàs acerbi atque duri sentire ac discernere potest, quisquis à vita fuerit alienus. Verum enimvero nonus hic homo Dei Filius, Deo vnctus atque sanctus, cum propria vita, luce, virtuteq; constaret, suscepta mortis atque densissimarum tenebrarum impetum, pondus; & molem humana carne, hoc est, infirmiori sui parte suscipiens, adeò horrenda, adeò laboriosa atque acerba cognouit, ut vel æstimatione ipsa, & agitatione mentis, ad cruentum vsque sudorem actus exercitatusq; fuerit; & qua parte infirmus erat, consolationis adhortationisq; vsus habuerit à Patre per Angelum demandatæ. Atq; hanc rationem sic antea decretam Patres prædixerant, & hoc tempore peractam sacri narranti auctores, ac demum expeditam, exanilatam, & superatam Apostoli gratulati sunt. Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Et nos reputauimus eum quasi leprosum, & percussum

Rr

à Deo,

33, à Deo, & humiliatū. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras,
 33, attritus est propter scelera nostra: disciplina pacis nostrae super eum, & luo-
 33, re eius sanati sumus. Omnes nos quasi oves errauimus, unusquisque in viā
 33, suam declinauit. Et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrū.
 33, Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum. Sicut ovis ad occisionem
 33, ducetur, & quasi agnus corā tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.
 Lucz 21. Et egressus Iesus ibat secundū cōsuetudinem in montem Oliuarum, secuti
 33, sunt autem illum & discipuli: & cūm peruenisset ad locum, dixit illis: Ora-
 33, te, ne intretis in tentationem. Et ipse auulsus est ab eis quantum iactus est
 33, lapidis, & positus genibus orabat, dicens: Pater, si vis, transfer calicem illum
 33, à me: veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat. Apparuit autem illi An-
 33, gelus de caelo confortans eū. Et factus in agonia [vita suae ac mortis peccati]
 33, prolixius orabat. Et factus est sudor eius sicut gutta sanguinis decurrentis
 Hebr. 4. in terram. Non enim habemus Pontificem qui non possit compati infirmi-
 33, tatibus nostris; tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato.
 Ib. dem 5. Qui in diebus carnis suae preces supplicationesq; ad eum qui potuit illum sal-
 33, uum facere à morte, cum clamore valido & lachrymis offerens, exauditus
 33, est pro sua reuerentia. Et quidem cūm esset filius, tamen didicit ex his quae
 33, passus est, obedientiam: & consummatus, factus est omnibus obtemperanti-
 33, bus sibi causa salutis aeternae, appellatus à Deo Pontifex iuxta ordinem Mel-
 33, chisedech. De quo nobis grandis sermo, & non interpretabilis ad dicendum,
 33, quoniam imbecilles facti estis ad audiendum.

Iesu Christi victima.

CAP. XXIIII.

RERACTA iam supplicatione & consolatione ex Patre accepta,
 ac promissis de humana salutis constantia & veritate nuper
 confirmatis; innocentiſſimus atque efficacissimus Agnus mundi
 sapientiae ac sanctitatis insidiis ligandum, condemnandum, atq;
 occidendum sese permittit. Diuina verò virtute & sapientia effectum est,
 ut malitiosum & inuidum nephariumq; hominum facinus in orbis terra-
 rum maximum commodū bonumq; euaderet, Filij sui patienter subita nece,
 qua publica generis humani iam arcanè suscepti mors necanda ac perdenda
 erat. Neque verò quod diuino consilio haec ita concinnarentur, humana ma-
 litia summa iniuria atque infandi sceleris culpa vacat: siquidem ista operam
 diligentiamq; omnem suam inuidiae & inimicitiae explendae causa posuit,
 Deus verò ex sapientia bonitatisq; suae immensa efficacia ad felicissimum
 Rom. 8. omni orbi exitum rem adduxit. Qui etiam proprio Filio non pepercit, sed pro
 33, nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis do-
 Ioan. 3. nabit: Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Fi-
 33, lium hominis: ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam aeter-
 nam.

nam. Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum vnigenitum daret: ut
 ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam aeternam. Ita ad eū
 misericordiam exercuit Deus, ut ne ipsos quidem tanti facinoris auctores
 & ministros, modo facti pœniteret, modo sui ipsorum cura & studium cor-
 rigeret, à salutis euentu & usu ac fructu exclusos voluerit. Non enim misit
 Ioan. 3. Deus Filium suum in mundum ut iudicet mundum, sed ut saluetur mun-
 dus per ipsum. Qui credit in eum, non iudicatur, qui autem non credit, iam
 iudicatus est, quia non credit in nomine Filij Dei. Iesum Nazarenum (in-
 ABor. 5. quit Petrus) virum approbatum à Deo in vobis, virtutibus & prodigiis &
 signis quae fecit Deus per illum in medio vestri, sicut scitis: hūc definito con-
 silio & praescientia Dei traditū per manus iniquorum affigentes interemi-
 stis: Huiusmodi euentus felicitatem antiquo exemplo praemonstratam, qui
 Iesum hunc pro parte sua expresserat, Iosephus fratribus, à quibus proditus
 ac venditus fuerat, declarabat: Nolite pauere, neque vobis durum esse videat-
 Genes. 47. ur quod vendidistis me in his regionibus: pro salute enim vestra misit me
 Deus ante vos in Aegyptum. Biennium est enim quod caepit fames in terra
 esse, & adhuc quinque anni restant, quibus nec arari poterit nec meti: pra-
 misitq; me Deus ut reseruemini super terram, & escas ad viuendum habere
 possitis. Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum: qui fecit me
 quasi patrem Pharaonis, & dominum vniuersae domus eius, ac principem in
 omni terra Aegypti. Omnia quae tametsi de illo Iosepho verè narrantur, ta-
 men virtutem, auctoritatem, efficacitatemq; Iesu Christi verissimè porten-
 debant. Qui nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum,
 Galat. 3. quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno: ut in Gentibus be-
 neditio fieret in Christo Iesu.

Itaque Christus à satanae ministris, hoc est, ab humana industria profes-
 soribus, horumq; satellitibus comprehensus, captus, ac ligatus, deductusq; est;
 idq; proditoris operā, ex ipsorum Apostolorum collegio argenti cupiditate &
 auaritia corrupti, facile enim huiusmodi moribus & ingeniis humana in-
 dustria & calliditas ad consilia commodaq; sua expedienda abutitur; neque
 quispiam commodior & habilior ad magna facinora minimo periculo per-
 agenda administer vel index & adiutor sociusq; quàm familiaris aliquis ac
 domesticus proditor venit: qui tempora, momenta, loca, opportunitatesq; om-
 nes cum calleat, vel nullo, vel exiguo negotio rem confectam dare potest.
 Et cūm surrexisset ab oratione, & venisset ad discipulos suos, inuenit eos
 Lucz 22. dormientes pra tristitia, & ait illis: Quid dormitis? Surgite, Orate, ne in-
 33, tretis in tentationem. Adhuc eo loquente, Ecce turba, & qui vocabatur Iu-
 33, das, vnus de duodecim, antecedebat eos, & appropinquauit Iesu, ut oscula-
 33, retur eum. Iesus autem dixit illi: Iuda, osculo Filium hominis tradis? Viden-
 33, tes autem hi qui circa illum erant, quod futurum erat, dixerunt ei: Domine,
 33, si percutimus in gladio? Et percussit vnus ex illis seruum Principis Sacerdo-
 33, tum, & amputauit auriculam eius dextram. Respondens autem Iesus, ait:

» Simite vsque huc. & cum tetigisset auriculam eius, sanauit eum. Dixit au-
 » tem Iesus ad eos qui venerant ad se Principes Sacerdotum, & magistratus
 » templi, & Seniores: Quasi ad latronem existis cum gladiis & fustibus. cum
 » quotidie fuerim in templo, non extendistis manus in me. Sed hæc est hora ve-
 » stra, & potestas tenebrarum. Comprehendentes autem eum, duxerunt ad do-
 » mum Principis Sacerdotum. Et viri qui tenebant Iesum, illudebant ei, ca-
 » dentes: & velauerunt eum, & percutiebant faciem eius, & interrogauerunt
 » eum, dicentes: Prophetiza, quis est qui te percussit? & alia multa blasphem-
 » mantes dicebant in eum. Et ut factus est dies, conuenerunt Seniores plebis,
 » & Principes Sacerdotum, & Scriba, & duxerunt illum in concilium suum,
 » dicentes: Si tu es Christus, dic nobis. Et ait illis, Si vobis dixerò, non credetis
 » mihi, si autem & interrogauerò, non respondebitis mihi, neque dimittetis. Ex hoc
 » autem erit Filius hominis sedens à dextris virtutis Dei. Dixerunt autem
 » omnes, Tu ergo es Filius Dei? Qui ait, Vos dicitis quia ego sum. At illi dixe-
 » runt, Quid adhuc desideramus testimonium? ipsi enim audiuiimus de ore eius.

Atque ubi humana industria nihil veri criminis, nihil facti facinorisque
 certi, quo innocentiam & integritatem insimulet, vel nancisci, vel fingere
 etiam falsum potest, ad callidum consilium suspicionis maioribus ac principi-
 bus potentibusque excitanda ex more suo descendit, mendaciisque vitur interpre-
 tatione rerum & actionum qua simplicis & immunis doctrina & utilita-
 tis publica causa suscepta & confecta fuerant, ad popularis gratia, atque ad
 ambitionis accusationem trahendarum, quo rudioribus ac tantum de poten-
 tia conseruanda sollicitis principum animis facile imponi ad inuidiam vsque,
 & ad immanitatis & crudelitatis persuasionem, solet: præcipue cum callidi-
 tas ipsa & industria sese numero ac multitudine firmat, & studij in princi-
 pes ac publicæ pacis prætextu velata commendat, & religionis etiam auctori-
 tatem sanctitatemque obicit. Et surgens omnis multitudo eorum, duxerunt

Lucæ 23.
 » illum ad Pilatum. cæperunt autem illum accusare, dicentes: Hunc inueni-
 » mus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Casari,
 » & dicentem se Christum Regem esse. Huiusmodi enim gemina siue cri-
 » minationis, siue calumnia capita, ubi vel re ipsa, vel hominum industria con-
 » iungi sociarique possunt, magnum momentum habere existimantur, & ad po-
 » tentiorum commouendos animos vltionis causa, & ad perterrefaciendam
 » turbam religione obiecta, & vtriusque (vti dici solet) maiestatis læsa cri-
 » minoso & suspicioso nomine imposito. Siquidem religionis partes eatenus
 » potentia curare solet, quatenus auctoritati rebusque suis prodesse posse putat:
 » populus verò potentiam odit & horret magis quam amet; verum eandem
 » ubi religioni fauere atque consulere crediderit, metu ac terrore & fracti ani-
 » mi obedientia consequitur.

Atque hoc in iudicio Pilatus diligentis quidem ac solliciti iudicis, non ta-
 men fortis ac boni viri officio functus, causam capitis aduersus Christum con-
 » tentè ac pertinaciter ab inimicis tractatam eatenus examinauit & cognouit,

vt nullam prorsus vel sibi, vel Herodi, cuius etiam res agi dicebatur, in-
 » uentam apertè pronunciarer, ac publica non solum allocutione, sed lotis etiam
 » palam manibus viri innocentiam & sanctitatem iustitiamque asseueraret.
 » nihilominus tamen superiorum inuidia in se concitanda vili metu, & vul-
 » gi atque primorum clamore & obiectione fractus, innocentissimum Agnum
 » luporum rabiei permisit, eo tantum nomine quod præter omne ius atque fas
 » in potentum prudentiam receptum est, nimirum, Maioris & communis in-
 » commodi timorem singularis etiam iniuriæ compendio esse redimendum.
 » Namque huiusmodi vnum ex peruersis rerum status documentis antiquum
 » iam & vetus inter homines à pietate timoreque Dei alienos vsurpatum no-
 » tauimus. Pilatus autem interrogauit eum, dicens: Tu es Rex Iudæorum? Lucæ 23.
 » At ille respondens ait, Tu dicis. Ait autem Pilatus ad Principes Sacerdo-
 » tum & turbas: Nihil inuenio cause in hoc homine. At illi inualescebant, di-
 » centes: Commouit populum docens per vniuersam Iudæam, incipiens à Ga-
 » lilea vsque huc. Pilatus autem audiens Galileam, interrogauit si homo Ga-
 » lileus esset: & vt cognouit quia de Herodis potestate esset, remisit eum ad
 » Herodem, qui & ipse Ierosolymis erat illis diebus. Herodes autem, viso Iesu,
 » gausus est valde: erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eo quod
 » audierat multa de eo, & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. Interro-
 » gabat autem eum multis sermonibus. At ipse nihil illi respondebat. Stabant
 » autem Principes Sacerdotum & Scriba constanter accusantes eum. Spreuit
 » autem illum Herodes cum exercitu suo: & illudit indutum veste alba, & re-
 » misit ad Pilatum. Et facti sunt amici Herodes & Pilatus in ipsa die: nam
 » antea inimici erant ad inuicem. Pilatus autem conuocatis Principibus Sa-
 » cerdotum, & magistratibus, & plebe, dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc ho-
 » minem, quasi auertentem populum: & ecce ego coram vobis interrogas, nul-
 » lam causam inuenio in homine isto ex his in quibus eum accusatis. sed neque
 » Herodes: nam remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est ei.
 » Emendatum ergo illum dimittam. Necesse autem habebat dimittere eis per
 » diem festum vnum. Exclamauit autem simul vniuersa turba, dicens: Tolle
 » hunc, & dimitte nobis Barabbam, qui erat propter seditionem quandam fa-
 » ctam in ciuitate, & homicidium, missus in carcerem. Iterum autem Pilatus
 » locutus est ad eos, volens dimittere Iesum. At illi succlamabant, dicentes:
 » Crucifige, crucifige eum. Ille autem tertio dixit ad eos, Quid enim mali fe-
 » cit iste? Nullam causam mortis inuenio in eo. corripiam ergo illum, & dimit-
 » tam. At illi instabant vocibus magnis postulantes vt crucifigeretur: & in-
 » ualescebant voces eorum. Et Pilatus adiudicauit fieri petitionem eorum. Di-
 » misit autem illis eum qui propter homicidium & seditionem missus fuerat in
 » carcerem, quem petebant; Iesum verò tradidit voluntati eorum.

Salutis publicæ arcanum à Lucifero tandem cognitum frustra contaminare conato. CAP. XXV.

MANIA ac nepharia consilia & incepta hominibus carnis industria, & sanctitatis opinione imbutis, persuadere quidè communis ille hostis, antiquusq; serpens callidissimus potest & solet; persuasis verò iam & deliberatè agentibus dissuadere rursus non solet, ac neque expertus demum potest. Tanta est humane mentis in agendo libertas & vis, ut decretum semel propositum, nullo inimici molimine aut imperio, si ipsa nolit, patiatur frangi. S. S. E. Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.

Gen. 4.

Ab ipsa usque primæui mundi constitutione diuinum illud responsum, fore videlicet aliquando ut caput suum mulieris seminis virtute fractum sentiret, semel auditum quamquam cogitatione & mente versaret Lucifer, quamquam verum constansq; euasurum sciret, utpote à Deo pronunciatum, tamen quemadmodum iustitia incolumi expediri conficiq; posset, in arcanis obscurissimis ac penitus reconditis perpetuo habuerat, ac semper habendum sperabat: id quod sapientiæ suæ calliditatisq; rationibus & argumentis non assequi modo, sed ne consequi quidem ipse valebat.

Verùm enim vero ubi Iesum Christum Agnum Filiumq; Dei rerum omnium auctorem sapientissimum & efficacissimum personam nominatq; omnia totius hominum generis exsoluturum, atque è tabulis deleturum suscepisse cognouit, mysterium admirabile, consilium, & rei gerendæ ratione sibi seculisq; cunctis antea celata intellexit, Deo ita iam volente, atq; se regnūq; suum funditus euertendum perdendumq; non huiusmodi tantum est, verùm aperiè ac planè sera iam sapientiā accepit, ac dolens nimium, nimiumq; conturbatus expauit: & quamquā se Dei iustitiæ ac prouidentia minimè posse officere sentiret, tamen, quia rei expeditionem per homines agi videbat, experiri molitus est num quo metu, qua fallacia, quæve superstitione aut alia arte inturbare, morari, aut retardare, aliasq; impedire posset: Primumq; Iudam proditorem, quem non tam magistri odio, quàm pecuniæ cupiditate captauerat, iniecta ac sollicitata facinoris conscientia ad rescindendā pro parte sua venditionem, recantandum ac detestandum facinus, quodq; factū fuerat, infectum curandum induxit: quod ubi obtinere non potuit, ad rabiosum ac desperatum de se ipso supplicij sumendi exemplum impulit, quo videlicet accusatoribus inimicisq; Iesu terrorem incuteret. Et cum hac non successisset, iudici quoque metum ac religionem offerre, & hac arte Seruatorē publicum orbis à morte subducere, frustra conatus est. Neque verò id vel iure, vel tempestiuè egit, quando acta ab ipso omnia iam in causam atque litem recepta fuerant: qua cum ipse ultro curasset ac studiosè produxisset, rescindi rursus

& reuocari ius ratioq; minimè ferebat. Quandoquidem iudicando inter se atque diuinum Verbum iudicio litiq; absoluenda postremū iam tempus illud erat quo utraque pars quidquid pro se facere arbitrabatur, produxerat; nec reuocare de integro ille si quid sibi temere aut importunè allatum comperiret, nec Dei iustitiā à sententia ferenda & confirmanda auertere aut retinere poterat. S. S. E. Nunc anima mea turbata est, & quid dicam? Pater Iohan. 12. saluifica me ex hac hora; sed propterea veni in hanc horā. Pater clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de celo, dicens: Clarificaui, & iterum clarificabo. Turba autem quæ stabat & audiebat, dicebat, tonitruū esse factum. Alij autem dicebant, Angelus ei locutus est. Respondit Iesus, & dixit, Non propter me hæc vox venit, sed propter vos. NVNC IVDICIUM EST MVNDI: Nunc Princeps huius mundi euscietur foras. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Hoc autem dicebat significans qua morte esset moriturus. Hanc igitur exaltationem ubi quemadmodum efficiendam Deus decreuisset: stulti & sera prudentia ac damnabili iam sapientiā perciperet satanas, tum Iuda perperam resipiscens, tum etiam uxoris Pilati operā inuertere satagens moliebatur. Tunc videns Iudas qui eum tradidit, quod damnatus esset, penitentia ductus, retulit triginta argenteos Principibus Sacerdotum & Senioribus, dicens: Peccaui, tradens sanguinem iustum. At illi dixerunt, Quid ad nos: tu videris. Ecce proiectis argenteis in templo, recessit, & abiens laqueo se suspendit. Principes autem Sacerdotum, acceptis argenteis, dixerunt: Non licet eos mittere in corbonam, quia pretium sanguinis est. Consilio autem inuito, emerunt ex illis agrum figuli, in sepulturam peregrinorum. Propter hoc vocatus est ager ille Acedemah, hoc est, ager sanguinis, usque in hodiernum diem.

Matth. 27.

Sedente autem [Pilato] pro tribunali, misit ad eum uxor eius, dicens: Nil tibi & iusto illi: multa enim passa sum hodie per visum propter eum. Principes autem Sacerdotum & Seniores persuaserunt populo ut peterent Barabbam, Iesum verò perderent.

Sacrificium Iesu Christi.

CAP. XXVI.

Industria igitur ac sanctitate carnis persuasus populus, innocentissimum ac sanctissimum Agnum Dei produci, & cruci suffigi, quam tumultuosissimè postulauit, etiam turpissima optione, mutatione latronis atque homicidæ hominis, cui ex moris ac religionis constituta antea atque celebri remissione modo prapostero consilio ac voto parci voluit plebs, potius quàm beneficentissimo deq; omni gente benemerentissimo, atque adeò honestissimis titulis Regis & Vncti Iudicis voce appellato. Tantum inuidiosa mundi sapientiā, propriæq; sanctitatis opinio & sibi,

sibi, & aliis persuadere malorū potest, ut pro iure iniuria, pro innocentia & officio contumelia & maleficium, pro integritate corruptio, pro salute mors, pro luce tenebre, pro summo honore maximum dedecus optetur, idq̄, quam pertinacissimè agatur, ut affectate sententiæ promouenda incommoda omnia etiam prædicta & obnunciata, quamuis grauiſſima, tamè presentis propositi causa contemnantur. Quod ut nullo pacto, nulla citata lege, nulla prætenſa auctoritate impediri aut auerti, vel etiam differri, & ad melius & maturius consilium traduci possit, populari postulatione, cui Iudicis potestas intercedere non posse existimaretur, actum est. Verum, ut iam docebamus, insanientis & furentis hominum sapientiæ operam diuina misericordia non ex hominum voto, sed ex usu, in maximum humani generis bonum euadere curabat. Itaque hostia illa uia, vitamq̄ mortuis effectura hominibus, ad supplicium non sibi, sed omni orbi debitum producta rapitur; hostia, inquam, Iesus Christus, multis antea ignominis & probris affectus, innumeris vexatus, irrisus, & excruciatuſ modis, fascibus ac virgis caesus, & flagris penè exustus, ac ligni, quo sacrificandus erat, fascem, hoc est, grauiſſimam crucem propriis humeris portare iussus Isaaci & arietis quondam pro Isaaco suffecti vera efficaceq̄ vice, mortem pertulit omnium, quas humana lex excogitare, inuenireq̄ potuit, acerbissimam, cum ignominia & infamia maxima, qualem uidelicet hominis, cuius expiandum susceperat scelus, imò totius generis humani commissa fuerant commerita. Atque hac humillima humilitate & abiectioſe deliberatè ac spontè subita, admirabilis huiusmodi obedientia singulari & unico exemplo, diuturnum odium in homines ab initio concitatum, continuatisq̄ per omnes ætates criminibus, & nephariis flagitiis magis ac magis indies accensum, mitigare ac sedare, & gratiam ac beneuolentiam idem hostia, idemq̄ sacerdos litando conciliare potuit. Propterea,

Rom. 5.

sicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Usque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem nō imputabatur, cum lex non esset. Sed regnauit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinè præuaricationis Adæ, qui est forma futuri. Sed non sicut delictum, ita & donum. si enim unius delicto multi mortui sunt: multo magis gratia Dei & donum, in gratia unius hominis Iesu Christi in plures abundauit. Et non sicut per unum peccatum, ita & donum. nam iudicium quidem ex uno in condemnationem: gratia autem ex multis delictis in iustificationem. Si enim unius delicto mors regnauit per unum: multo magis abundantiam gratiæ & donationis & iustitiæ accipientes, in uita regnabunt per unum Iesum Christum. Igitur sicut per unius delictum, in omnes homines in condemnationem: sic & per unius iustitiam, in omnes homines in iustificationem uita. Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores constituti sunt multi: ita & per unius obedientiam, iusti constituentur multi. Lex autem subintravit ut abundaret

delicti.

delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia: ut sicut regnauit peccatum in mortem; ita & gratia regnet per iustitiam in uitam æternam, per Iesum Christum Dominum nostrum. Christus nos redemit de maledicto legis factus pro nobis maledictum. Quia scriptum est, Maledictus omnis qui pendet in ligno: ut in Gentibus benedictio fieret in Christo Iesu. Christus passus est pro nobis, uobis relinquens exemplum ut sequamini uestigia eius. Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur: tradebat autem iudicanti se iniuste. Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum; ut peccatis mortui, iustitiæ uiuamus: cuius liuore sanati estis. Si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: & pro omnibus mortuus est Christus; ut qui uiuunt, iam non sibi uiuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexit. Omnia autem ex Deo, qui nos reconciliauit sibi per Christum, & dedit nobis ministerium reconciliationis. Quoniam quidem Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum: & posuit in nobis uerbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit; ut nos efficiamur iustitia Dei in ipso. Atque hanc ueritatem, id est, diuini promissi constantiam obedientia operaq̄ sua præstandam & exhibendam, Iesus ipse à præside, causæq̄ suæ examinatore interrogatus profitebatur. Introiuit ergo iterum in prætorium Pilatus, & uocauit Iesum, & dixit ei, Tu es Rex Iudeorum? Respondit Iesus, A te metipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me? Respondit Pilatus, Numquid ego Iudeus sum? Gens tua, & Pontifices tradiderunt te mihi: quid fecisti? Respondit Iesus, Regnum meum non est de hoc mundo. si ex hoc mundo esset autem regnum meum, ministri utique mei decertarent ut non traderer Iudeis: nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit itaque ei Pilatus, Ergo Rex es tu? Respondit Iesus, Tu dicis, quia Rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc ueni in mundum, ut testimonium perhibeam ueritati: omnis qui est ex ueritate, audit uocem meam. Dixit ei Pilatus, Quid est ueritas? Et cum hoc dixisset, iterum exiit ad Iudeos. Et conuocatis Principibus Sacerdotum & magistratibus, & plebe, dixit ad illos, Obtulistis mihi hunc hominem, quasi auertentem populum, & ecce ego coram uobis interrogas, nullam causam inuenio in homine isto ex his in quibus eum accusatis. Sed neque Herodes. nam remisi uos ad illum, & ecce, nihil dignum morte actum est ei. Emendatum ergo illum dimittam. Necessè enim habebat dimittere eum per diem festum unum. Exclamauit autem simul uniuersa turba, dicens: Tolle hunc, & mitte nobis Barabbam, qui erat propter seditionem quandam factam in ciuitate, & homicidium, missus in carcerem. Iterum autem Pilatus locutus est ad eos, uolens dimittere Iesum. At illi succlamabant, dicentes: Crucifige, crucifige eum. Ille autem tertio dixit ad eos: Quid enim mali fecit iste? nullam

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Gal. 3.

Ss

causam

causam mortis inuenio in eo. corripiam ergo illum, & dimittam. At illi instabant vocibus magnis postulantes. ut crucifigeretur: & inualescebant voces eorum. Et Pilatus adiudicauit fieri petitionem eorum. Dimisit autem illis eum qui propter homicidium & seditonem fuerat missus in carcerem, quem petebant, Iesum verò tradidit voluntati eorum. & cum ducerent eum, apprehenderunt Simonem quendam Cyrenensem venientem de villa, & imposuerunt illi crucem portare post Iesum.

Tandem victima illa vniuersi orbis mactatur, quam factitata hæcenus ab initio mundi cum anniuersaria tum frequentiora sacrificia significauerant & appellauerant, veritatis & absolutæ litationis virtute & efficacia singulariter uniceq; præstantem, omnibusq; de expiatione publica vaticiniis & responsis absolutum finem allaturam; neque verò mortis crudelissima tantum ferenda patientia, sed ignominia, opprobriorum, exprobrationum, aliarumq; iniuriarum quas ingratißimus mundus illi intulit, maxima tolerantia probatam: ac mente, animo, & supplicatione ad publica salutis negotium inienta, non amicorum tantum causa, sed eorum etiam à quibus cruciatu, morte, & contumelia sese vexari & affici victima illa cernebat: tantum absuit ut vel illo tempore ac loco rem suam ageret, qui de celo venerat, non ut faceret voluntatem suam, sed eius potius voluntatem à quo fuerat missus. Hæc verò voluntas Dei erat, hominum videlicet sanctificatio.

Inter cetera verò annua, diurna, publica ac singularia sacra, illud vnum quoque solenni anniuersarioq; ritu celebratum apud veteres ex legis instituto legimus, electi atq; exsecrationibus publicis deuoti capri, qui totius populi noxas subiturus, perlaturus, atque significatione certa expiaturus, à ciuitatis conspectu, atque ab omni hominum vitæ communionem pro omnibus damnabatur; ut quidquid pœnarum ac magni discriminis, immo & opprobriorum maleq; orinationis populo instaret, in optati ac deuoti capri caput abiret, ac totum semel expiaret annu. Cuius caremonia historiam in sacris legitimisq; ritibus legere est. Exemplum verò ipsum vinum & efficacissimum in Iesu Christi corpore statuendum absoluendumq; fuit, debitam omnium hominum peccatis mori cum summo dolore cruciatuq; ferentis, & omnibus omnium ordinum appetiti ignominis, qui pro nobis maledictum factus predicatur.

Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra castra. Propter quod & Iesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Exeamus ergo ad eum extra castra, improprium eius portantes. Id quod etiam antiquus Vates hostiæ huius partibus aliquando in carmen inductis præcinebat:

Pro eo ut me diligerent, detrahebant mihi: ego autem orabam. Et posuerunt aduersum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.

Ego autem sum vermis & non homo, opprobrium hominum & abiectio plebis. Omnes videntes me, deriserunt me: locuti sunt labiis, & mouerunt caput. Sperauit in Domino, eripiat eum: saluum faciat eum, quoniam vult eum.

eum. Quoniam tu es qui extraxisti me de ventre: spes mea ab uberibus matris meae. In te proiectus sum ex utero. De ventre matris meae Deus meus es tu, ne discesseris à me. Quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est qui adiuuet me. Circumdediderunt me vituli multi: tauri pingues obsederunt me. Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens & rugiens. Sicut aqua effusus sum: & dispersa sunt omnia ossa mea. Factum est cor meum tanquam cera liquecens in medio ventris mei. Aruit tanquam testa virtus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis: & in puluerem mortis deduxisti me.

Quoniam circumdediderunt me canes multi: consilium malignantium obsedit me. Foderunt manus meas, & pedes meos: dinumerauerunt omnia ossa mea. Ipsi verò considerauerunt & inspexerunt me: diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.

Et baiulans sibi crucem exiit in eum, qui dicitur Caluaria, locum, Hebraicè autè Golgotha: ubi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos, hinc & hinc, medium autem Iesum. Scripsit autem & titulum Pilatus: & posuit super crucem. Erat autem scriptum, IESVS NAZARENVS, REX IVDÆORVM. Hunc ergo titulum multi Iudeorum legerunt: quia prope ciuitatem erat locus ubi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum Hebraicè, Græcè & Latine. Dicebant ergo Pilato Pontifices Iudeorum, Noli scribere, Rex Iudeorum: sed quia ipse dixit, Rex sum Iudeorum. Respondit Pilatus, Quod scripsi, scripsi. Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, unicuique militi partem. & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, de super contexta per totum. Dixerunt ergo ad inuicem, Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit. Vt Scriptura impleteretur, dicens: Partiti sunt vestimenta mea sibi, & in vestem meam miserunt sortem. Et milites quidem hæc fecerunt. Postea sciens Iesus quia iam omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dicit, Sitio. Vas autem erat positum aceto plenum. Illi verò spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori eius. Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit, Consummatum est. Et inclinato capite tradidit spiritum. Iudei ergo (quoniam Parasæue erat) ut non remaneret in cruce corpora sabbatho (erat enim magnus dies ille sabbathi) rogauerunt Pilatum ut frangerentur eorum crura, & tollerentur. Venerunt ergo milites: & primi quidem frugerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum autem cum venissent, ut viderent eum iam mortuum, non frugerunt eius crura, sed vnus militum lancea latius eius aperuit, & continuo exiit sanguis & aqua. Et qui vidit, testimonium perhibuit: & verum est testimonium eius. Et ille scit quia vera dicit: ut & vos credatis. Facta sunt enim hæc ut Scriptura impleteretur, Os nõ comminuetis ex eo. Et iterum alia Scriptura dicit, Videbunt in quæ transfixerunt.

Atque ita Iesu Christi, hoc est, secundi Adami celestis corpus verum ac proprium, & illud alterum prioris Adami terreni sponte susceptum corpus mortuum simul fuit, verum nõs pariter: namq; posterius hoc absorptum

consumptumque in morte illa fuit, prorsusque cum circumstante se peccato aboliitum & in cinere suum arcano reuersum modo. Illud verò prius, quamquam mortuum, vita tamen vim, facultatem, atque virtutem, repetendaque anima auctoritatem retinuit, iuxta quod impossibile erat teneri illum inferni ac mortis legibus. Atque ita mortuum ac propriis, quorum nomina representanda susceperat, litans, causa officioque suo cumulatisimè satis fecit: id quod ipse dicto illo professus fuit, Consummatum est.

Nemo autem fuerit qui in facias ire dubitareque possit, plurimum sanguinis Iesu corpus effudisse post sudorem illum cruentum in hortu, post innumerabiles acceptas plagas & verbera plurima, post coronam è spinis contextam, sex totis horis viuum pendens, ac manibus pedibusque apertis, & ferro transfixis; quod spacium satis fuit exhauriendo etiam robustissimi hominis cruori: sed illud præterea factum fuit, ut qui circa præcordia reliquus fuerat sanguis, ad aperto iam recens mortui latere ex militis cuiusdam lancea, cum aqua simul efflueret; vim eam & efficientiam viroque præstante liquore, quam hominum expiatio ac salus postulabat: namque sanguis Christi generis totius hominum impurum cruorem correxit, & effusus etiam simul fusus representauit. S. S. E. Qui pro vobis, & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Aqua verò novos ac puros à sordibusque lotos regenerauit homines, diuina virtute atque Spiritus illius efficacitate, qui, cum mundus quondam fieret, super aquas ferèbatur. Ita verò Christi Spiritus, aqua, & sanguis humanum genus non solum instaurarunt & renouarunt, sed præstantius atque gratius reddiderunt, atque calo incolendo aptum effecerunt.

Matth. 16.
Marci 14.
Lucæ 22.

1 Ioan. 3.

1 Ioan. 5.

1 Ioan. 1.
Apoc. 1.

Rom. 5.

Tit. 1.

enim quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnum Dei. Hic est qui venit per aquam & sanguinem Iesus Christus, non in aqua solum, sed in aqua & sanguine. Et Spiritus est qui testificatur quoniam Christus est Veritas. Quoniam tres sunt qui testimonium dant in calo, Pater, Verbum & Spiritus sanctus; & hi tres unum sunt: & tres sunt qui testimonium dant in terra, Spiritus, Aqua, & Sanguis, & hi tres unum sunt. Et sanguis Iesu Christi emundat nos ab omni peccato. Qui est testis fidelis primogenitus mortuorum, & Princeps regum terra, qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo, & fecit nos regnum & Sacerdotes Deo & Patri suo. Commendat autem charitatem suam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est: multo igitur magis iustificati nunc in sanguine ipsius, salui erimus ab ira per ipsum. Cum benignitas & humanitas apparuit Saluatoris nostri Dei, non ex operibus iustitia qua fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum Saluatorem nostrum, ut iustificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vita æterna. Fidelis sermo est. Hanc adeo rem vitæ publicæ salutis expediensimam, & cognita dignissimam, Iohannes, qui de arcanis plenius agebat, enarrandam (ut superius

perius indicauimus) obseruauit. Postea sciens Iesus quia iam omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dicit, Sitio. Vas ergo erat positum aceto plenum, &c.

Iohan. 19.
“

De morte Iesu publica notitia, varius hominum sensus. CAP. XXVII.

IESU Christi mortem, uti omni hominum generi publica salutis causa maximè necessariam, ita notissimam ac testatissimam esse oportuit, non ipsis modo hominibus, pro quibus oblatam summi sacrificij nomine diuina iustitia comprobauerat, verum etiam calo ac terra, horumque præcipuis partibus atque incolis, atque adeo imis quoque inferni sedibus. In primis verò ordo omnis ac status hominum communiter ac palam testatus est, non viuorum tantum, sed mortuorum, qui mortis illius efficacitatem resurrectione sui declarauerunt. Atque inter viuos tum amici, tum inimici, tum etiam qui media inter virosque mente erant, ut prouincia præses, huiusque cohors, atque promiscuū vulgus alieno magis quam proprio affectu mobile, Iesum illum in cruce mortuum aperte & communiter intellexerunt.

Verum enimvero cæterarum mundi partium, hoc est, cali ac terra idem ac sibi similis in excipienda Iesu morte habitus, atque, ut ita loquamur, sensus fuit: nimirum maestus ac lugubris, & idoneus qui tanti Principis auctoritasque rerum omnium ac vitæ Pontificis è vita iniuste & crudeliter sublatis desiderium, & hominibus propriae noxæ immanitatem, ac diuini beneficij magnitudinem indicaret ac declararet, iis editis signis, quæ suapte natura mentes vehementius turbare, & ad cogitationem, curam, metum, & consultationem impellere possint & soleant. Erat autem ferè hora sexta, & tenebra factæ sunt in vniuersam terram vsque in horam nonam, & obscuratus est Sol, & velum templi scissum est medium, & clamans voce magna Iesus ait: Pater, in manus tuas commendo spiritum meum. & hæc dicens exspirauit. & terra mota est, & petra scissa sunt, & monumenta aperta sunt, & multa corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt: & exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, venerunt in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis. Quæ quidem signa ac prodigia omnia, præter communem totius orbis dolorem, rerum quoque humanarum ingentes mutationes ac renouationes portendebant: id quod vel unico argumento cognosci poterat, resurrectionis hominum Sanctorum ita frequenti ac nunquam antea spectato auditore exemplo, quod mortis illius admirandam significabat vel indicabat potius vim. Atque hæc, ut dicebamus, vna fuit totius mundi mens, vna omnium vox, diuersa tamen singularum partium actio, nempe cali ac terra, astrorum, saxorum, ac sepulchrorum, & veli in templo bifariam scissi, & vniuscuiusque ex his naturis proprio ac singulari modo suum testimonium pronunciantis.

Lucæ 23.
“
Matth. 27.
“

Hominum autem, quorum unica causa hac omnia agebantur, quorumque rectum & sibi constans iudicium esse oportuit, varia ac dissimilis prorsus de Iesu morte mens, & pro mentis ac sententiarum dissimilitudine diuersum ac dissimile existit officium, quale, quamquam diuersum hodieque existat inter homines nihil ab antiquorum ingenis, hoc est, ab Adami filii alienos, sed eiusdem prorsus farinae tenuius crassiusue decussa: nam qui amicitiam ac disciplinam Iesu professi sunt, illius mortem tanquam Patris cuiuspiam innocentis ob libertatem agendi ac docendi ex acerbo inuidia odio à populi primoribus occisi interpretabantur, non diuerso nimis exemplo à Patribus aliis, quos multos de hominum genere benemeritos, officioque suo rectè ac fortiter defunctos, qui tamen eos, quibus charissimi & mirabiles esse debuerat, ingratisimos obtretores ad exitium usque experti fuerant. S. S. E. Non capit Prophetam perire extra Ierusalem. Ierusalem, Ierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt. Atque hi in hunc ratiocinati modum, Patris magistrumque sui mortem mæsto ferebant animo, & officii opinionem amicitiamque consequentibus prosequabantur, videlicet cura & opera funeris vinctura ac sepultura, qualia pro tempestate, moribus, ac legibus parari licebat. Iis vero qui non ita familiariter cum Iesu uiuente egerant, nec tamen omnino dissentiebant, sed, uti fit (apud populum) miraculorum spectaculus & exemplis ac beneficiorum memoria & laude atque religionis aliquo sensu ducebantur, quamuis in praesentiarum propter maiorum auctoritatem & metum nonnihil turbatis, tamen & supplicium adeò indignè & crudeliter illatum, & illam innocentis mortem consecuta signa metum quendam ac pauorem non sine dolore, & ultionis expectatione aliqua, iniicere: quippe quibus si qua inuidia ex potentiorum auctoritate ac suasionem facta fuerat, eam iam cruce suffixi mors exstinxerat. Quamobrem hi lachrymis ac lamentis partim, partim verò laudationibus atque innocentiae vel sanctitatis testimonio defuncti vita viri sancti ac Deo chari habitus exitum exceperunt. In quo numero Centurio, Centurionis comites, & nonnulli ex militibus, compluresque de populo. Videns autem Centurio quod factum fuerat, glorificauit Deum, dicens: Verè hic homo iustus erat. Et omnis turba eorum qui simul aderant ad spectaculum istud, & videbant quae fiebant, percutientes per ora sua reuertebantur. Stabant autem omnes notè eius à longè: & mulieres quae secutae eum erant à Galilaea, hac videntes. Et ecce vir nomine Ioseph, qui erat decurio, vir bonus & iustus, hic non consenserat consilio & actibus eorum, ab Arimathaea ciuitate Iudaeae, qui expectabat & ipse regnum Dei. hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu: & depositum inuoluit sindone, & posuit illud in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat. Et dies erat Parasceues, & sabbatum illucebat. Subsecuta autem mulieres quae cum ea uenerant de Galilaea, viderunt monumentum, & quem admodum positum erat corpus eius. Et reuertentes parauerunt aromata & unguenta: & sabbato quidem siluerunt secundum mandatum.

Lucæ 13.

Lucæ 13.
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

Ibid. 33.

Tertia autem hominum factio, quorum animi inuidia, obtreptione, & maleuolentia suffusi & infuscati erant, propter proprium sui suarumque rerum amorem & studium, hoc est, mundana industria, ac sapientia, carnisque sanctitas illa Deo inimica, de Iesu, quamquam è uiuis iam, uti curauerat & putauerat, sublato, non sibi conuiescendum existimauit, nisi etiam de obscuranda prorsus gloria, & virtutis opinione tollenda, atque impostura fama spargenda diligenter ac prudenter, ut sibi videbatur, consulens ageret; atque ita omnibus artibus, modis omnibus, cunctisque adhibitis machinis, dignitatem, auctoritatem, commodaque sua omnia tutaretur, & Iesu Christi doctrinam nomenque prorsus dænareret, vel falsitatis ac vanitatis improbiis rumoribus dissipatis obscuraret; denique ita parteis muniret suas, ut sola in mundo in hominum animis regnaret; sola seipsam sine rivali, quod aiunt, amaret, ac religionis nomen & existimationem ex consilio, arbitratu, usque suo defineret. Altera autem die qua est post Parasceuen, conuenerunt Principes Sacerdotum & Pharisei ad Pilatum, dicentes: Domine recordati sumus quia seductor ille dixit adhuc uiuens, Post tres dies resurgam. Tibe ergo custodiri sepulchrum usque in diem tertium, ne forte veniant discipuli eius, & furentur eum, & dicant plebi, Surrexit à mortuis: & erit nouissimus error peior priore. At illis Pilatus, Habetis custodiam: ite, custodite sicut scitis. Illi autem abeuntes munierunt sepulchrum, signantes lapidem, cum custodibus.

Matth. 27.

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

Atque his opinionibus variisque iudiciis, toto triduo quo Iesu Christi corpus mortuum in sepulchro iacuit, hominum mentes pro priuatorum ratione studiorum conflabantur, de custodiendo sepulchro satagentibus his; illis de honorando tanquam Dei Patre, atque unguentis oblinendo, cogitantibus; aliis, hoc est, plebeis & vulgaribus, de illius vita ac morte varias inconstantesque sententias tum publico tum priuato sermone ac secreto murmure spargentibus, uti in recentibus exemplis euenire solet, nullis tamen ex his illius è mortuis resurrectionem sapienter & apertè expectantibus, exceptis iis quos diuinus Spiritus prudentiores attentioresque singulariter in illam spem effecerat, qui pauci rarique, admodum erant, quales Propheta aliqui, atque unica Iesu mater, quae, diuinis antea edocta responsis, verba omnia ab initio in corde suo conferens conseruabat.

Lucæ 2.

Verum enim uero diuina Iesu Christi sapientia ac virtus, quamquam mortuo ac sepulto corpore, tamen uiuente & efficace spiritu ab officio, munere, opereque proprio non vacabat: quippe dum iustitia Dei pro humanis nominibus debitisque satisfaceret, dumque calicis illius letiferi pro hominum genere sibi propinatus & exhaustus potus efficientiae suae tempus absolueret, inuenerim, quae ad vitam sibi suisque restituendam faceret, expediebat, atque mortis regnum, hoc est, inferioris terrae partes penetrans, & inferni ac locorum, quibus py ac sancti viri detinebantur, claustra reuellebat, & fores effringebat, maximam captiuorum copiam secum liberam deducendam colligens,

ac

ac mortis antiquiq; hostis regna exspoliatis, potestatis atque auctoritatis monumenta omnia rescindebat, principesq; ipsos inferorum in triumphu producidos colligabat. Quidquid verò terreni Adami ad mortis baptismum, crucisq; diluuium susceperat, exstinctum & abolitum, ab illo sanctissimo corpore prorsus aberat: ac veluti aurum, terrenis fecibus ac retrimentis per ignem purgatis & abiectis, proprio splendore purum putumq; nitens atque emicans euadit; ita Christi corpus sola virtute atque puritate sanctitateq; sua omni prorsus vitio immune constabat, eandemq; gloriam membris omnibus, qua in arcanu sibi copularat corpus, communicabat. S. S. E. Vnum corpus, & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestra. Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma. Vnus Deus & Pater omnium, qui est super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Vnicuique autem nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Propter quod dicit, Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. quod autem ascendit, quid est, nisi quia descendit primum in inferiores partes terra?

Atque non modo non corrumpi, sed nec diu mortuum iacere Iesu Christi corpus potuit, tum propter promissum à Deo humana Filij sui natura dictum semper constans ac verum, tum etiam propter singularem & vnicam carnis illius prerogatiuam & virtutem, alienam prorsus & immunem à lege illa, CINIS ES, ET IN CINEREM REVERTERIS, quam vni veteri illi homini peccati damnato latam & pronunciatam initio operis huius citauimus. Illius enim corpus, propter eas quas commemorauimus causas, exstinctum, mortuum, corruptum, & in cineres redactum oportuit, idq; comune & hereditarium fuit omnibus posteris, iis videlicet, quicunque communi propagationis exemplo & modo ab illius corpore deriuati sunt. Huic verò nouo homini, cuius caro ex purissima Virginis purissimo sanguine, diuini Spiritus efficientia & opera, ea conditione constiterat, ut sancta omnino diceretur, nulla debiti illius vel minima adhaesit pars, quippe qua caro caelestis potius ac sancta & spiritualis, quam terrena & communis, iure suo dici merebatur. S. S. E. Ideo quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. & Si est corpus animale, est & spirituale, sicut scriptum est: Factus est primus homo Adam in animam viuentem, nouissimus Adam in Spiritum viuificantem. Sed non prius quod spirituale est, sed quod animale est, deinde quod spirituale. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de calo caelestis.

Hunc ergo caelestem hominem, quem sententia illa, CINIS ES, proprie non attigerat, mortis legibus obnoxium esse, ius, res, ratioq; prorsus negabat. Dauid enim dicit in eum, Prouidebam Dominum in conspectu meo semper: quoniam à dexteris est mihi, ne commouear. Propter hoc latatum est, cor meum, & exultauit lingua mea; in super & caro mea requiescet in spe. Quonia non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitae: replebis me iucunditate cum facie tua.

De

De Resurrectione Iesu Christi.

CAP. XXVIII.

CRITICI granum, quod ut omnium seminum celeberrimum & praestantissimum in nostrarum partium exemplum vsurpamus, ubi ab agricola iactum ac oportuna terra exceptum, occatum, cohibitumq; fuerit, moritur illud quidem quod ad corporis concinnitatem attinet, non tamen corrumpitur aut perit prorsus, quinimo vim naturamq; suam natui spiritus vapore reperfactam terra, cuius in complexu iacet, diffusam comunicat; eiusdemq; sese commiscens succo, mirabile mutationem praestat in sui similem pinguem lacteumq; liquorem attemperato & conformato: qua mixtione vis illa grani qua nunquam perierat, sed viuida sibi constabat, auctior ac diffusior deinceps rursum sese vegetam colligens è terra sulco emicans sistit; & in lucis auram sublata, eam, quam sibi copularat, mutauerat, & concreuerat è terra succo vim in similem sibi fructum, hoc est, in frumenti veram naturam conformatam, ad vitam hominum vsus maturat & perficit: id quod minimè fieri poterat, quàm diu grani illius primi corpus vel satum non esset, vel terra commissum, tamen integrum ac viuum perseueraret. Tanta efficientia vnius grani fuit mors, tantaq; utilitatis demum compos euasit.

Iam verò ut à vulgata agricolarum cognitione, obseruatione, & arte ad hominum auctorem, cultiorem, & parentem argumenti nostri rationem ac similitudinem transferamus: Humanum genus terra naturam patresq; obtinere, sacra doctrina didicimus; quod vel ipsum Adami nomen indicat. Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terra, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitae, & factus est homo in animam viuentem. Et vocauit nomen eorum Adam in die qua creati sunt. Hanc verò humani generis terram, propter admissum ex deliberato peccato vitium, & bonarum frugum sterilem, & importunarum plantarum inutiliumq; feracissimam redditam accepimus. S. S. E. Maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vita tua, spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbis terra. Atque hic, ut iam disseruimus, hominum generis status conditio ista fuit: ad quam corrigendam ac mutandam, labore & arte opus fuit agricolae cuiuspiam, qui subactis inuersisq; terra glebis, emollitisq; partibus, & noxiarum plantarum euulsis ac summois radicibus, optimum sufficeret semen, cuius viuida ac vegeta virtute rectè accommodata & culta terra malas ante herbas & venena producentis succus ad bonam corrigeretur seseq; reciperet frugem. S. S. E. In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Atque hoc semen Iesum Christum esse, à Deo in hominum correctionem, mutationemq; status, & salutis conditionem quondam promissum, Sancti omnes cum Adamo atque Abrahamo à Deo edoctis intellexerunt. Inimicitias ponam inter te

Tt

E

Genes. 12. & mulierem, & semen tuum & semen illius, & ipsum conteret caput tuum.
& rursum, Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedi-
centur in semine tuo omnes gentes terra.

Olca 6. Igitur semen hoc de calo datum, suaq̄, hoc est, diuina ac propria vñctione
amplissimum, quam possidebat immensam & infinitam virtutem, humana
terra communicauit, in cuius corde toto triduo fuit, quod ad perficiendam
noua generationis naturam diuina prouidentia idoneum tempus fore desi-
nerat. S. S. E. Venite, reuertamur ad Dominum, quia ipse cepit, & sanabit
nos; percutiet, & curabit nos: viuificabit nos post duos dies, in die tertia sus-
citabit nos, & viuemus in conspectu eius: sciemus, sequemurq̄, ut cognosca-
mus Dominum. Quasi diluculum prae paratus est egressus eius, & veniet
quasi imber nobis temporaneus & serotinus terra.

Et granum quidem tritici cum certo natura atque efficacitatis sine com-
pescatur, eam tantum terra portionem afficit, ad quam pro sua virtutis mo-
do pertinet, hoc est, moriens ipsum terra vim malis herbis ac plantis produ-
cendis aptam secum interimit, & in sui succi naturam mutat, ad certum
vsque & culmi attollendi finem, & frumenti etiam non infinitum, sed nu-
merabilem modum ac numerum. Herbam, inquit, primum, deinde spicam,
deinde plenum frumentum in spica.

Marci 4. Verum enimvero grani huius noui ac diuini tritici, panisq̄, viui de calo
missi virtus & efficacitas infinita cum sit, atque adeo terra vim longè ma-
iore discrimine vincat, quam quo magnitudinis modo à calo terra superatur;
vniuersam humana terra malitiam auferre, eluere, ac prorsus pellere, atque
virtutis & bonitatis sanctitudinisq̄, sua munere ac dono in meliorem, hoc
est, diuinam, suaq̄, simillimam conditionem mutare efficacissime potuit. Ac
de priori quidem effcientia parte scriptum est: Quoniam secundum altitu-
dinem cali à terra, corroborauit misericordiam suam super timentes se.

Psal. 101. Quantum distat Ortus ab Occidete, longè fecit à nobis iniquitates nostras.
Iohan. 1. Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se:
quoniam ipse cognouit frumentum nostrum. De posteriore verò virtutis atq̄
amplitudinis communicatione & donatione: Iohannes testimonium perhi-
bet de ipso, & clamat, dicens: Hic erat quem dixi, Qui post me venturus est,
ante me factus est, quia prior me erat. Et de plenitudine eius nos omnes ac-
cepimus, & gratiam pro gratia: quia lex per Moysen data est, gratia &
veritas per Iesum Christum facta est.

Psal. 84. Quam quidem ob rem ad publicam, communem, plenam & absolutam
generis hominum salutem ac regenerationem mutationemq̄, ex filiis Adami
veteris in filios Dei, vtrumque diuinâ sapientiâ prouisum & consiliū fue-
rat, ac per Vñctum & efficacissimum Iesum Filium Dei demū fuit vtrum-
que praestitum: quod admirabilis Psalmi. praedictione fuit aliquando per Va-
rem, Spiritu dictante sancto, decantatum. Benedixisti Domine terram
tuam: auertisti captiuitatem Iacob. Remisisti iniquitatem plebis tuae: operuisti
omnia

omnia peccata eorum. Mitigasti omnem iram tuam: auertisti ab ira indi-
gnationis tuae. Conuerte nos Deus salutaris noster: & auerte iram tuam à
nobis. Nunquid in aeternum irascèris nobis? aut extends iram tuam à ge-
neratione in generationem? Deus tu conuersus viuificabis nos: & plebs tua
letabitur in te. Ostende nobis Domine misericordiam tuam: & salutare tuum
da nobis. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus: quoniam loquetur
pacem in plebem suam. Et super sanctos suos, & in eos qui conuertuntur ad
cor. Veruntamen prope timentes eum salutare ipsius: ut inhabitet gloria in
terra nostra. Misericordia & veritas obuauerunt sibi: iustitia & pax of-
culatae sunt. Veritas de terra orta est: & iustitia de calo prospexit. ETENIM
DOMINVS DABIT BENIGNITATEM, ET TERRA NO-
STRA DABIT FRUCTVM SVVM.

Ex his verò, quae hactenus praefati sumus, accuratè obseruatis & exami-
natis conficitur, oportuisse Christum pati, & eundem resurgere tertia die,
atque ita intrare in gloriam suam, hoc est, sese inferiorum atque superiorum
Dominum Regemque sistere, inferioribus cunctis ac terrenis hominibus
susceptendis, ad seseq̄, grani mortui instar, attrahendis, suaq̄, virtute mortis
mortificandis, ac rursum propria vita, quae in ipso erat, efficacitate renouan-
dis, & ad vitam veritatemque regenerandis, demūque vnà secum resur-
gendo resuscitandis. Id quod arcanis verbis ab ipso, & ab Euangeliorum
sacris ministris in loco significatum, in praesentiarum apertam declaratio-
nem sortitur. Dixerat aliquando Iesus ipse, Venit hora ut clarificetur Fi-
lius hominis. Amen, amen dico vobis, Nisi granum frumenti cadens in ter-
ram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, mul-
tum fructum affert. Nunc iudicium est mundi, nunc Princeps huius mundi
eicietur foras. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.
Hoc autem dicebat significans qua morte esset moriturus [ait Euangelista.]
Ego lux veni in mundum, ut omnis qui credit in me, in tenebris non ma-
neat. Namque in ipso vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tene-
bris lucet, & tenebrae eam non comprehenderunt. Erat lux vera, quae illumi-
nat omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo erat, & mun-
dus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. In propria venit, &
sui eum non receperunt: quotquot autem receperunt eum, dedit eis potesta-
tem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius; qui non ex sanguini-
bus, nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Et
Verbum caro factum est, & habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius,
gloriā quasi Vnigeniti à Patre, plenū gratia & veritatis. Huius deniq̄, diuini
adoradiq̄, beneficij mysteriū sacrosancto illo Iesu Christi voto enunciatū tra-
ditur: Pater venit hora, clarifica Filium tuū, ut Filius tuus clarificet te. sicut
dediti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis vitam
aeternam. Haec est autem vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum verum,
& quem misisti Iesum Christum. Ego te clarificaui super terram, opus con-

„ summam quod dedisti mihi ut faciam: & nunc clarifica me tu Pater apud
 „ temetipsum, claritate quam habui prius quam mundus esset, apud te. Ma-
 „ nifestavi nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo. Tui erant,
 „ & mihi eos dedisti: & sermonem tuum seruauerunt. Nunc cognouerunt
 „ quia omnia quae dedisti mihi, abs te sunt: quia verba quae dedisti mihi, dedi-
 „ eis: & ipsi acceperunt, & cognouerunt verè quia à te exiui, & crediderunt
 „ quia tu me misisti. Ego pro eis rogo: non pro mundo rogo, sed pro his quos de-
 „ disti mihi: quia tui sunt: & mea omnia, tua sunt: & tua, mea sunt: & clari-
 „ ficatus sum in eis: Et iam non sum in mundo, & hi in mundo sunt, & ego
 „ ad te venio. Pater sancte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi: ut sint
 „ unum, sicut & nos. Cum essem cum eis, ego seruabam eos in nomine tuo.
 „ Quos dedisti mihi, custodiui: & nemo ex eis periit, nisi filius perditionis, ut
 „ Scriptura impleatur. Nunc autem ad te venio: & haec loquor in mundo, ut
 „ habeant gaudium meum impletum in semetipsis. Ego dedi eis sermonem tuum,
 „ & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum
 „ de mundo. Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serues eos à malo. De
 „ mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo. Sanctifica eos in veritate.
 „ Sermo tuus veritas est. Sicut tu me misisti in mundum, & ego misi eos in
 „ mundum. Et pro eis ego sanctifico meipsum: ut sint & ipsi sanctificati in
 „ veritate. Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt
 „ per verbum eorum in me: ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego
 „ in te, ut & ipsi in nobis unum sint: ut credat mundus quia tu me misisti. Et
 „ ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis: ut sint unum, sicut & nos unum
 „ sumus. Ego in eis, & tu in me: ut sint consummati in unum, & cognoscat
 „ mundus quia tu me misisti, & dilexisti eos, sicut & me dilexisti. Pater, quos
 „ dedisti mihi, volo, ut ubi sum ego, & illi sint mecum: ut videant claritatem
 „ meam quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi. Pa-
 „ ter iuste, mundus te non cognouit: ego autem te cognoui: & hi cognouerunt,
 „ quia tu me misisti. Et notum feci eis nomen tuum, & notum faciam: ut di-
 „ lectio qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.

Neque enim satis fuerat susceptos homines cum Christo moriente cruci
 suffixos commori, & veterem hominem, hoc est, peccati corpus per mortem
 aboleri, nisi eandem quoque cum resurgente in vitam renouatos, ex mortuis
 verè existere diuino consilio definitum, diuinaq; dono praestitum esset. Nam si
 mortuum mansisset humanum genus, diuini iudicij sententia fuisset quidem
 factum satis; verum misericordiae Dei non satis fuisset datum, utriusque autem
 diuinae virtuti cautum esse oportuit, atq; ita benedicenda & amplificanda hu-
 mana terra abunde consulti. S. S. E. Misericordia & veritas obuauerunt
 sibi: iustitia & pax osculate sunt. Veritas de terra orta est: & iustitia de caelo
 prospexit. Etenim Dñs dabit benignitatem: & terra nostra dabit fructum
 suum. Iustitia ante eum ambulabit, & c. Christus (inquit Paulus) traditus
 est propter scelera nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram.

Atqui

Atqui uti Christi mortem caelo ac terra, & hominum conditioni omni
 notissimam; ita rursus resurrectionem non elementis modo, sed cali etiam
 ciuibus, sed hominum sexui & nationi conditioniq; omni quam testati sumus
 mam, atq; adeo inimicis ipsis non testium officio tantum, sed suo etiam dam-
 no & sumptu certam constantemq; esse Deus voluit.

Vespere autem sabbathi qua lucefcit in prima sabbathi, venit Maria Ma-
 gdalene, & altera Maria, videre sepulchrum. Et ecce terra motus factus est
 magnus. Angelus enim Domini descendit de caelo: & accedens, reuoluit la-
 pidem, & sedebat super eum: erat autem aspectus eius sicut fulgur, & vesti-
 mentum eius sicut nix. Prae terrore autem eius exterriti sunt custodes, &
 facti sunt velut mortui. Respondens autem Angelus, dixit mulieribus: No-
 lite timere vos: scio enim quia Iesum, qui crucifixus est, queritis. non est hic:
 surrexit enim, sicut dixit. venite, & videte locum ubi positus erat Dominus.
 Et citò euntes, dicite discipulis eius quia surrexit: & ecce praecedit vos in
 Galileam. ibi eum videbitis. Ecce praedixi vobis. Et exierunt citò de monu-
 mento cum timore & gaudio magno, currentes nunciare discipulis eius. Et
 ecce Iesus occurrit illis, dicens: Auete. Illae autem accesserunt, & tenuerunt
 pedes eius, & adorauerunt eum. Tunc ait illis Iesus, Nolite timere. Ite, nun-
 ciate fratribus meis ut eant in Galileam, ibi me videbunt. Quae cum abissent,
 ecce quidam de custodibus venerunt in ciuitatem, & nunciauerunt Principi-
 bus Sacerdotum omnia quae facta fuerant. Et congregati cum Senioribus, con-
 silio accepto, pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes: Dicite, quia
 discipuli eius nocte venerunt, & furati sunt eum nobis dormientibus. Et si
 hoc auditum fuerit à Praeside, nos suadebimus ei, & securos vos faciemus.
 At illi accepta pecunia, fecerunt sicut erant edocti, & c.

De legitimorum testimoniorum Resurre- ctionis Iesu Christi sancta fide.

CAP. XXIX.

IESU è mortuis rediuiui & exstantis non modò rumores ex illo
 concilij atque custodum negotio per urbem & populum sparsos,
 atq; ex mulierum sermone dissipatos, verum constantem famam ex
 plurimorum testium varia & multiplici ac frequenti confirma-
 tione celebrem, ad omnem orbis regionem, ad omnia posteritatis etiam secula
 manare diuina prouidentia voluit ac iussit. Quamobrem totis quadraginta
 diebus varia veritatis huius exempla commemorantur edita & spectata,
 nulli prorpsus exceptioni obnoxia; quippe quae non solum testium frequentia,
 sed ambiguitatis ac dubitationis examine omni tentata, & vero ac solido
 manifestoque euentu comprobata & laudata euaserint. Quorum capita
 citra ullam interpretationis curam (quippe quae sua sponte aperta & clara
 sunt) recensere & citare tantum opus nobis fuerit. Et exierunt citò de mo-
 numen-

Et 3

numen-

numento cum timore & gaudio magno, currentes nunciare discipulis eius.
Et ecce Iesus occurrit illis, dicens: Aue. Illa autem accesserunt, & tenuerunt
pedes eius, & adorauerunt eum. Tunc ait illis Iesus, Nolite timere. Ite, nunciate
fratribus meis, ut eant in Galilaam, ibi me videbunt. Undecim autem
discipuli abierunt in Galilaam, in montem ubi constituerat illis Iesus,
& videntes eum adorauerunt, quidam autem dubitauerunt.

Matth. 16. Item duobus ex eis ambulanti-
bus ostensus est in alia effigie, euntibus in
villam. & illi euntes nunciauerunt ceteris: nec illis crediderunt.

Luc. 14. Dum autem haec loquuntur, stetit Iesus in medio eorum, & dicit eis: Pax
vobis: ego sum: nolite timere. Conturbati verò & conterriti, existimabant se
spiritum videre. Et dixit eis, Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in
corda vestra? Videte manus meas, & pedes, quia ego ipse sum. palpare, & vi-
dete: quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cum
hoc dixisset, ostendit eis manus & pedes. Adhuc autem illis non credentibus, &
mirantibus pro gaudio, dixit: Habetis hic aliquid quod māducetur? At illi ob-
tulerunt ei partem piscis asii, & fauam mellis. Et cum manducasset coram eis,
sumens reliquias dedit eis. Et dixit ad eos, Haec sunt verba quae locutus sum
ad vos cum adhuc essem vobiscum, quonia necesse est impleri omnia quae scri-
pta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me. Tunc aperuit illis sen-
sum, ut intelligerent Scripturas, & dixit: Quoniam sic scriptum est, & sic
oportebat Christum pati, & resurgere a mortuis tertia die: & predicari in
nomine eius poenitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes, &c.

Iohan. 20. Thomas autem unus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis
quando venit Iesus. Dixerunt ergo ei alij discipuli, Vidimus Dominum. Ille
autem dixit eis, Nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam di-
gitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non
credam. Et post dies octo, iterum erant discipuli eius intus: & Thomas cum eis.
Venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio, & dixit eis, Pax vobis. Dein-
de dicit Thomae, Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer ma-
num tuam, & mitte in latus meum: & noli esse incredulus, sed fidelis. Re-
spondit Thomas, & dixit ei: Dominus meus, & Deus meus. Dicit ei Iesus,
Quia vidisti me, credidisti: beati qui non viderunt, & crediderunt.

2 Cor. 13. Notum autem vobis facio, fratres, Euangelium quod predicavi vobis, quod
& accepistis, in quo & statis, per quod & saluamini, qua ratione predicaue-
rim vobis, si tenetis, nisi frustra credidistis. Tradidi enim vobis in primis
quod & accepi: quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundum
Scripturas: & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die, secundum Scri-
pturas: & quia visus est Cephae, & post hoc undecim. Deinde visus est plus
quam quingentis fratribus simul: ex quibus multi manent usque adhuc, qui-
dam autem dormierunt. Deinde visus est Iacobo, deinde Apostolis omnibus.
Notissimè autem omnium, tanquam abortiuo, visus est & mihi. Ego enim
sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, &c.

Iesu

Iesu Christi ex mortuis exstantis officium ac doctrina prior. CAP. XXX.

VAE Christum facere, quaeq; pati oportuerat ab eo die quo se pri-
mum spectandum audiendumq; praeiit ad mortis atque resur-
rectionis tempus, omnia iam consummata, absoluta, transactaq;
haecenus fuere: nunc verò deinceps, quae agenda restabant, in-
dicabimus: postremo, quae praestanda supererant, laude & admiratione potius
quam explicacione, eodem ipso suggerente, prosequemur.

Igitur Iesus Christus quam primum ex mortuis victor, propositiq; com-
pos exstitit, de iis, quos à seruitute antiqua liberauerat, ad peculiaris ac diuini
populi conditionem ac dignitatem instruendis & adornandis, toto qua-
draginta dierum spacio diligentissimè agit: ac medium tempus illud inter
carnis suae dies, & inter spiritualis regni manifestationem, ad futuri status
amplitudinem optandam, expetendam, & expectandam, interdum arcano,
aperto nonnunquam sermone suos, quos in terra habebat, homines instituit
& adhortatur: eademq; opera ad ministeria eidem preparando populo oppor-
tuna & apta variis muneribus, donis, ac virtutibus eos, quos delegerat, auctos
& illustratos adornat, atque horum minorum vim, efficaciatè, usum,
propagationem, ac stabilitatem docet: regniq; iam sibi hominum causa parti
incomparabilem felicitatem identidem commendat, & sapientiae diuinae, qua
regnum illud gubernandum & conseruandum esset, magnitudinem altitu-
dinemq; nemini veteris Adami filio attingendam, indicando magis quam
explicando cupiendam & postulandam laudat.

Rursus verò docet aduersarij antiqui Satanae, quamquam iudicio iam &
veritate causaq; deuicti, ac proinde regni ac principatus auctoritate & pos-
sessione penitus expulsi, mentem tamen malignam, & inuidiam pristinam
constare ac manere, & calliditatem insidiarumq; machinationes & argu-
menta, truculentamq; hominibus nocendi rabiem & auiditatem, praeteraq;
ad artes, quibus hominum generi imponatur, vel nouè excogitadas, vel mu-
tatis tantum variatisq; exemplis renouandas ingenium superesse. Haec verò
in eos qui iam ad regni caelestis dignitatem & usuram admisissent, interq; ciues
conscripti & confirmati fuerint, nihil virium aut facultatis habitura asse-
rit: iis autem quibus nondum illa felicitas contigerit, promissa tamen opta-
bitur, & expedita studiosè quaeretur & curabitur, quemadmodum artes illae
effugi, vitari, eludi, contemniq; possint, documenta tum ad cognoscendū, tum
ad superandum idonea opportunaq; in posterum statuit, affirmatq;, caput cor-
pusq; suum ab illius antiqui Serpentis morfu liberum prorsus ac tutum esse,
tantumque superesse cognoscendas & vincendas, traditis à se modis, insi-
dias postremae corporis sui parti, hoc est, calcaneo, tenfas & occulatas.
S. S. E. Et ipsum conteret caput tuum, & in insidiaberis calcaneo illius.

Gen. 3.

Atque

Atque priorem quidem huius cura sua partem multis nominibus, elogis, titulis, ac similitudinibus, multis virtutis ac efficientia vsuq; obseruandis argumentis describit, comparationibus etiam adiunctis illustrat. In primis verò ait, se hactenus rudibus & humani sensus facultatem nondum excedentibus magistrum ac praeceptorem egisse, & patronum pariter ac tutorem, denique seruorum dominum, seruorum, inquam, adhuc carnis & Adami conditioni addictorum, ideòq; praecepta dedisse, atque exempla etiam ostendisse, quae capi ac teneri sensibus possent, praesentemq; sese in carne monitorè, exhortatorem, defensorem, & consolatorem praebuisse, & interim certis imaginibus quae illis promissa essent, quaeq; ille comparanda ipsis curaret ac moli-retur, significasse: nunc verò à morte resurrectioneq; sua iam omnia haec sibi esse comparata, & in caelis apud Patrem suum reposita, maxima & praestantissima dona, quae sola beatos facere possent homines, nulliusq; praeterea ad veram felicitatem rei egentes, tanto potiora & praestantiora ius quae hactenus edidicerant & acceperant, quantum spiritualia carnalibus, caelestia terrenis, diuina humanis praestare possint; adeò ut corporis etiam sui praesentiam illam priorem ante mortis tempus, & hanc iam exstantis ex mortuis posthabendam dicat consolationi illi quam à se expectandam pollicetur, & instruit. quippe quae se non corporeis oculis conspiciendum, sed interna animi ac spiritus renouatione tenendum, auctore Patre suo, & efficiente Spiritu sancto, praesitura sit, illosq; in alios viros, Dei filios, suosq; fratres conformatura; effectura porro maxima & incomparabilis doctrinae ac sapientiae peritissimos, omniumq; mortalium, etiam doctissimorum mundi huius immenso intervallo praestantissimos, ac planè caelestes, diuinos, & Sanctorum ciues, Deiq; domesticos, atque adeò veros viuosq; lapides sacrosanctae domus, quam Deus ipse inhabitans adornansq; perpetuo teneat. Huius demum diuini beneficij veritate & constantia suam ipsius gloriam, auctoritatem, & amplitudinem omni orbi, caelestium, terrestrium, & inferorum naturis, ordinibusq; cunctis manifestatum & confirmatum iri praedicat. Quibus verò sermonibus discipulos ille suos allocutus, maximum hoc in hominibus suam operam, & diuini Spiritus efficientiam, à Patre ponendum significauerit, opportunè iam referemus.

Luc 24.

Ecce duo ex illis ibant ipsa die in castellum quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Ierusalem, nomine Emmaus: & ipsi loquebantur ad inuicem de his omnibus quae acciderant. Et factum est: dum fabularentur & secum quaererent, & ipse Iesus appropinquans ibat cum illis. oculi autem illorum tenebantur ne eum agnoscerent. Et ait ad illos: Qui sunt hi sermones quos confertis ad inuicem ambulantes, & estis tristes? Et respondens vnus, cui nomen Cleophas, dixit ei, Tu solus peregrinus es in Ierusalem, & non cognouisti quae facta sunt in illa, his diebus? Quibus ille dixit, Quae? Et dixerunt: De Iesu Nazareno, qui fuit vir Propheta, potens in opere & sermone coram Deo & omni populo: Et quomodo eum tradiderunt summi Sacerdotes & Principes nostri in damnationem mortis, & crucifixerunt eum. nos autem spera-

sperabamus, quia ipse esset redempturus Israel: & nunc super haec omnia, tertia dies est hodie quod haec facta sunt. Sed & mulieres quaedam ex nostris terruerunt nos, quae ante lucem fuerunt ad monumentum, & non inuento corpore eius, venerunt, dicentes se etiam visionem Angelorum vidisse, qui dicunt eum viuere. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum: & ita inuenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum verò non viderunt. Et ipse dixit ad eos: O stulti, & tardi corde ad credendum in omnibus quae locuti sunt Propheta! Nonne haec oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Et incipiens à Moysè & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quae de ipso erant. Et appropinquauerunt castello quod ibant, & ipse finxit se longius ire. Et coegerunt illum, dicentes: Mane nobiscum, quoniam aduersaescit, & inclinata est iam dies. Et intrauit cum illis. Et factum est, dum recumberet cum eis, accepit panem, & benedixit, ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum: & ipse euauit ex oculis eorum. Et dixerunt ad inuicem, Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas? Et surgentes eadem hora regressi sunt in Ierusalem: & inuenerunt congregatos undecim, & eos qui cum illis erant, dicentes, Quid surrexit Dominus verè, & apparuit Simoni. Et ipsi narrabant quae gesta erant in via: & quomodo cognouerunt eum in fractione panis. Dum autem hac loquuntur, stetit Iesus in medio eorum, & dicit eis, Pax vobis: Ego sum: nolite timere. Conturbati verò & conterriti, existimabant se spiritum videre. Et dixit eis, Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda vestra: Videte manus meas, & pedes, quia ego ipse sum. palpate, & videte: quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cum hac dixisset, ostendit eis manus & pedes. Adhuc autè illis non credentibus, & mirantibus praegaudio, dixit: Habetis hic aliquid quod manducetur? At illi obtulerunt ei partem piscis aspi, & fanum mellis. Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis. Et dixit ad eos: Hac sunt verba quae locutus sum ad vos cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia quae scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas. Et dixit eis: Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die: & predicari in nomine eius poenitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Ierusalem. Vos autem testes estis horum. Et ecce ego mittam promissum Patris mei in vos: vos autem sedete in ciuitate, quoad usque induamini virtute ex alto.

Quae verò se locutum illis fuisse ait cum adhuc cum illis esset, huiusmodi sunt. Cum ergo exisset [Iudas] dixit Iesus, Nunc clarificatus est Filius hominis: & Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificauit eum in semetipso: & continuo clarificabit eum. Filii, adhuc modicum vobiscum sum. Quaretis me: & (sicut dixi Iudaeis) quod ego vado, vos non potestis venire: & vobis dico modo. Mandatum nouum do-

Iohan. 13.

10han. 14. vobis, *Vt diligatis inuicem: sicut dilexi vos, ut & vos diligatis inuicem. In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectione habueritis ad inuicem. Dicit ei Simon Petrus, Domine, quò vadis? Respondit Iesus, Quò ego vado, non potes me modo sequi, sequeris autem postea. Dicit ei Petrus, Quare non possum te sequi modo? Animam meam pro te ponam. Respondit ei Iesus, Animam tuam pro me pones? Amen, amen dico tibi, non cantabis gallus donec ter me neges. Et ait discipulis suis, Non turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, & in me credite. In domo Patris mei mansiones multe sunt. si quo minus, dixissem vobis, quia vado parare vobis locum. Et si abiero, & praparauero vobis locum; iterum venio & accipiam vos ad meipsum: ut ubi sum ego, & vos sitis. Et quò ego vado scitis, & viam scitis. Dicit ei Thomas, Domine, nescimus quò vadis: & quomodo possumus viam scire? Dicit ei Iesus, Ego sum via, & veritas, & vita. nemo venit ad Patrem nisi per me. Si cognouissetis me, & Patrem meum utique cognouissetis: & amodo cognoscetis eum, & vidistis eum. Dicit ei Philippus, Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Dicit ei Iesus, Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me? Philippe, qui videt me, videt & Patrem. Quomodo tu dicis, Ostende nobis Patrem? Non credis quia ego in Patre, & Pater in me est? Verba quæ ego loquor vobis, à meipso non loquor. Pater autem in me manens, ipse facit opera. Non creditis quia ego in Patre, & Pater in me est? Alioquin propter opera ipsa credite. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet, & maiora horum faciet: quia ego ad Patrem vado, & quocumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam: ut glorificetur Pater in Filio. Si quid petieritis in nomine meo, hoc faciam. Si diligitis me, mandata mea seruate. Et ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in aeternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum. vos autem cognoscetis eum: quia apud vos manebit, & in vobis erit. Non relinquam vos orphanos: veniam ad vos. Adhuc modicum: & mundus me iam non videt. Vos autem videtis me: quia ego vivo, & vos viuetis. In illo die vos cognoscetis quia ego sum in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis. Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. Qui autem diligit me, diligitur à Patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes, Domine, quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo? Respondit Iesus, & dixit ei, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. qui non diligit me, sermones meos non seruat. Et sermonem quem audistis, non est meus: sed eius qui misit me, Patris. Hac locutus sum vobis apud vos manens. Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quaecumque dixero vobis. Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. non quomodo mundus dat, ego do vobis. Non turbe-*

turbetur cor vestrum, neque formidet. Audistis quia ego dixi vobis, Vado, & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem, quia Pater maior me est. Et nunc dixi vobis priusquam fiat, ut, cum factum fuerit, credatis. Iam non multa loquar vobiscum. Venit enim Princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Sed ut cognoscat mundus quia diligo Patrem; & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio: Surgite, eamus hinc.

Ego sum vitis vera: & Pater meus agricola est. Omnem palmitem in me, non ferentem fructum, tollet eum: & omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat. Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Manete in me: & ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite: sic nec vos nisi in me manseritis. Ego sum vitis: vos palmites. qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere. Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes, & arefcet, & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet. Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint: quodcumque uolueritis petetis, & fiet vobis. In hoc clarificatus est Pater meus: ut fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli. Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos. Manete in dilectione mea. Si precepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea, sicut & ego Patris mei precepta seruauit, & maneo in eius dilectione. Hac locutus sum vobis: ut gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur. Hoc est preceptum meum, *Vt diligatis inuicem*, sicut dilexi vos. Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego precipio vobis. Iam non dico vos seruos: quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos: quia omnia quaecumque audiui à Patre meo, nota feci vobis. Non vos me elegistis: sed ego elegi vos, & posui vos, ut eatis, & fructum afferatis: & fructus vester maneat: ut, quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis. Hac mando vobis, ut diligatis inuicem. Si mundus vos odit: scitote quia me priorem vobis odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret: quia verò de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Mementote sermonis mei quem ego dixi vobis, Non est seruus maior domino suo. Si me persecuti sunt, & vos persequentur. si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt. Sed hæc omnia faciet vobis propter nomen meum: quia nesciunt eum qui misit me. Si non venissem, & locutus fuissetem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Qui me odit, & Patrem meum odit. Si opera non fecissem in eis quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. nunc autem & viderunt, & oderunt & me, & Patrem meum. Sed ut adimpleatur sermo qui in lege eorum scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis. Cum autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre Spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me: & vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

Hac locutus sum vobis, ut non scandalizemini. Absque synagogis facient vos: sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se prestare Deo. & hac facient vobis, quia non nouerunt Patrem neque me. Sed hac locutus sum vobis: ut cum venerit hora, eorum reminiscamini, quia ego dixi vobis. Hac autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram. Et nunc vado ad eum qui misit me, & nemo ex vobis interrogat me. Quò vadis? Sed quia hac locutus sum vobis, tristitia impleuit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis; expedit vobis ut ego vadam. si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. de peccato quidem: quia non credunt in me. de iustitia verò: quia ad Patrem vado: & iam non videbitis me. de iudicio autem: quia Princeps huius mundi iam iudicatus est. Adhuc multa habeo vobis dicere: sed non potestis portare modò. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem, non enim loquetur à semetipso: sed quaecunque audiet, loquetur; & quae ventura sunt, annuntiabit vobis. Ille me clarificabit: quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quaecunque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Modicum, & iam non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me: quia vado ad Patrem. Dixerunt ergo ex discipulis eius ad inuicem, Quid est hoc quod dicit nobis: Modicum, & non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me, & quia vado ad Patrem? Dicebant ergo, Quid est hoc quod dicit, Modicum? nescimus quid loquitur. Cognouit autem Iesus, quia volebant eum interrogare: & dixit eis, De hoc queritis inter vos, quia dixi, Modicum, & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me. Amen, amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit: vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Mulier cum parit, tristitia habet, quia venit hora eius: tùm autem pepererit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Et vos igitur, nunc quidem tristitiam habetis, iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum: & gaudium vestrum nemo tollet à vobis. Et in illo die me non rogabitis quicquam. Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Vsq̄ que modo non petistis quicquam in nomine meo. Petite, & accipietis: ut gaudium vestrum sit plenum. Hac in prouerbis locutus sum vobis. Venit hora cum iam non in prouerbis loquar vobis, sed palàm de Patre annuntiabo vobis. in illo die in nomine meo petetis: & non dico vobis quia ego rogabo Patrem meum de vobis. Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis, & creditis quia ego à Deo exiui. Exiui à Patre, & veni in mundum: iterum relinquò mundum, & vado ad Patrem. Dicunt ei discipuli eius: Ecce, nunc palàm loqueris, & prouerbum nullum dicis. nunc scimus quia scis omnia, & non opus est tibi ut quis te interroget. in hoc credimus quia à Deo existi. Respondit eis Iesus, Modò creditis? Ecce venit hora, & iam venit, ut dispergamini unus-

unusquisque in propria, & me solum relinquatis: & non sum solus, quia Pater mecum est. Hac locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.

Hac locutus est Iesus: & subleuatis oculis in calum, dixit: Pater, venit hora, clarifica Filium tuum, ut Filius tuus clarificet te. sicut dedisti ei potestatem omnis carnis: ut omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Hac est autem vita æterna, Vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Ego te clarificaui super terram: opus consummaui quod dedisti mihi ut faciam: & nunc clarifica me tu Pater apud te metipsum, claritate quam habui prius quàm mundus esset, apud te. Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo. Tui erant, & mihi eos dedisti: & sermonem tuum seruauerunt. Nunc cognouerunt quia omnia quae dedisti mihi, abs te sunt: quia verba quae dedisti mihi, dedi eis: & ipsi acceperunt, & cognouerunt verè quia à te exiui, & crediderunt quia tu me misisti. Ego pro eis rogo: non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi: quia tui sunt: & mea omnia, tua sunt; & tua, mea sunt: & clarificatus sum in eis: Et iam non sum in mundo, & hi in mundo sunt, & ego ad te venio. Pater sancte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi: ut sint vnum, sicut & nos. Cum effem cum eis, ego seruabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi, custodiui: & nemo ex eis perit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur. Nunc autem ad te venio: & hac loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis. Ego dedi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo; sicut & ego non sum de mundo. Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serues eos à malo. De mundo non sunt; sicut & ego non sum de mundo. Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est. Sicut tu me misisti in mundum, & ego misi eos in mundum. Et pro eis ego sanctifico meipsum: ut sint & ipsi sanctificati in veritate. Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me: ut omnes vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis vnum sint: ut credat mundus quia tu me misisti. Et ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis: ut sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Ego in eis, & tu in me: ut sint consummati in vnum, & cognoscat mundus quia tu me misisti, & dilexisti eos, sicut & me dilexisti. Pater, quos dedisti mihi, volo, ut ubi sum ego, & illi sint mecum: ut videant claritatem meam quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi. Pater iuste, mundus te non cognouit: ego autem te cognoui: & hi cognouerunt, quia tu me misisti. Et notum feci eis nomen tuum, & notum faciam: ut dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.

Primum quidem sermonem feci de omnibus, o Theophile, quae cepit Iesus facere & docere, usque in diem qua precipiens Apostolis per Spiritum sanctum, quos elegit, assumptus est. Quibus & praeiuit seipsum viuum post passionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, & loquens

loquens de regno Dei. Et conuersens praecepit eis, à Ierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem Patris, Quam audistis (inquit) per os meum: Quia Iohannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies.

Alteram verò cura actionumq; suarum partem, quae ad instruendos informandosq; Apostolos, ac publicae salutis denunciandae, conciliandae, administrandaeq; causa in totum orbem delegandos pertinebat, duobus capitibus hoc tempore absoluit, auctoritatis potestatisq; ad agendam gerendamq; legationem, cum facultate ligandi ac soluendi, id est, Euangelicae veritatis & efficacitatis exercenda in vitam credentium, & rursus in oppugnantium & explodentium mortem: Instructionis quoque doctrinaq; in actionibus tenenda & obseruanda ultra eam rationem quam à principio acceperant, nunc etiam deinceps non minus accuratè habendam, praeter unicum articulum quo illis antea cautum legimus: In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, sed ite potius ad oues quae perierunt domus Israel. Namque hanc exceptionem illo tempore opportunam, nunc iam deinceps omnino sublatam superuacaneamq; fore pronunciat, quod haecenus Israelitarum Euangelistae egisset, post hac verò salutis publicae hominibus parte omnibus uniuerso terrarum orbi Pontificem, auctorem, & Euangelij sui virtute, suorūque ministerio, conciliatorem praestitorēque agit.

Verum enimvero quamquam haec omnia illis hac tempestate dixerit, mandauerit, ac praestiterit quaecunque ad auctoritatem miraculorum ac signorum facultatem pertinerent; maxima tamen ac diuinae reconditaeq; sapientia donum sapientius iam per Vates promissum, atque suis commendationibus repetitum, non nisi postquam ad Patrem rediit, plenè largitus est. quamquam sacrorum scriptorum notitiam sensumq; abundè suppeditauit, scientiam videlicet rerum omnium quae veram salutis in sacris arcanisq; voluminibus vel indicationem vel significationem continent: quam postea cum sapientiae veritate conuenire & ipsi admirati cognoscerent, & ad hominum doctrinam pro loco ac tempore usurparent.

Atque utramque hanc, quam distinximus, actionum & expeditionum partem ab Euangelij scriptoribus narratam obseruamus. Priorem sic:

Undecim autem discipuli abierunt in Galilaam, in montem ubi conuenerat illis Iesus: & videntes eum adorauerunt, quidam autem dubitauerunt. Et accedens Iesus locutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quaecunque mandauit vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi.

Dum autem hac loquuntur, stetit Iesus in medio eorum, & dicit eis: Pax vobis: ego sum: nolite timere. Conturbati verò & conterriti, existimabant se spiritum videre. Et dicit eis, Quid turbati estis, & cogitationes ascendunt in corda

corda vestra? Videte manus meas, & pedes, quia ego ipse sum. palpat, & videte: quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus & pedes. Adhuc autem illis non creditibus, & mirantibus praegaudio, dixit: Habetis hic aliquid quod manducatur? At illi obtulerunt ei partem piscis asii, & fauam mellis. Et cum manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis. Et dixit ad eos, Haec sunt verba quae locutus sum ad vos cum adhuc essem vobiscum, quoniam necesse est impleri omnia quae scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas, & dixit: Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die: & predicari in nomine eius poenitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Ierosolyma. Vos autem testes estis horum.

Hoc iam tertio manifestatus est Iesus discipulis suis, cum surrexisset à mortuis. Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Iesus, Simon Iohannis, diligis me plus his? Dicit ei, Etiam Domine: tu scis quia amo te. Dicit ei, Pasce agnos meos. Dicit ei iterum, Simon Iohannis, diligis me? At illi, Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei iterum, Pasce agnos meos. Dicit ei tertio, Simon Iohannis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me? & dixit ei, Domine, tu omnia nosti: tu scis quia amo te. Dicit ei Iesus, Pasce oues meas. Amen, amen dico tibi, cum esses iunior, cingebas te, & ambulabas ubi volebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quod tu non vis. Hoc autem dixit, significans quae morte clarificaturus esset Deum. Et cum hoc dixisset, dicit ei, Sequere me.

Nouissimè autem recumbentibus illis undecim apparuit, & exprobrauit incredulitatem illorum, & duritiam cordis, quia his, qui viderant eum resurrexisse, non crediderunt. Et dixit eis, Euntes in mundum uniuersum, & predicate Euangelium omni creaturae. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur. Signa autem eos, qui crediderint, hac sequensur: In nomine meo demonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit; super egros manus imponent, & bene habebunt.

Iesus

Iesus Christus ex mortalium conspectu sublatus ad Patrem rediit.

CAP. XXXI.

GITUR rebus omnibus, quas unctus ille Iesus in diebus carnis sue ad agendum ac gerendum suscepit, post multos exantillatos labores prorsus confectis & absolutis, discipulisq; post hæc suis instructis, & populi sibi comparati ac mox amplificandi constituta forma, illud, quod unicum restabat agendum, expedit: Hoc est, ut iustissimum triumphum sibi ex victoria à Patre decretum à terris in calum deportaret, captiuorum circumducto agmine, eorum videlicet, quos ex peccati vinculis mortis & inferni ergastulo solutos, in libertatem asseruerat, & eorum, quos vicerat, simulachris triumphali pompa representandis, atque maximarum diuitiarum thesauris referendis, non argenti, non auri, non vestium, qualia in hominum spectari consueverunt triumphis, verum celestium ac diuinorum donorum & ornamentorum quæ à se in suorum quos in calum deduceret, quosq; in terris haberet discipulos & cultores, usum & amplificationem, ubi Patri ac celestium aula probasset, eroganda ac distribuenda iure optimo ipse solus sibi parta comparauerat. Cuius quidem triumphum decretum diuino consilio antea factum, & Vatis ad decantandum fuerat dictatum: *Currus Dei decem millibus multiplex, millia latantium: Dominus in eis in Sinai in Sancto. Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus. Transite, transite per portas, preparate viam populo, planum facite iter, & eligite lapides, & eleuate signum ad populos. Ecce Dominus auditum fecit in extremis terræ. Dicite filia Sion, Ecce Saluator tuus venit, ecce merces eius cum eo, & opus eius coram illo. Et vocabunt eos, Populus sanctus, Redempti à Domino. Tu autem vocaberis Quæsitæ ciuitas, & non Derelicta. Quis est iste qui venit de Edom, tinctus vestibus de Bosra? Iste formosus in stola sua gradiens in multitudine fortitudinis sue. Ego qui loquor iustitiam, & propugnator sum ad saluandum. Quare ergo rubrum est indumentum tuum, & vestimenta tua sicut calcantium in torculari? Torcular calcavi solus, & de gentibus non est vir mecum. Calcavi eos in furore meo, & conculcavi eos in ira mea. Et aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea, & omnia indumenta mea inquinavi. Dies enim ultionis in corde meo, annus retributionis meæ venit. Circumspexi, & non erat auxiliator, quæsiui, & non fuit qui adiuuaret. Et saluauit mihi brachium meum, & indignatio mea ipsa auxiliata est mihi. Et conculcavi populos in furore meo, & inebriavi eos in indignatione mea, & detraxi in terram virtutem eorum. Miserationum Domini recordabor, laudem Domini super omnibus quæ reddidit nobis Dominus, & super multitudinē bonorū domus Israel, quæ largitus est eis secundum indulgentiā suam, & secundum multitudinē misericordiarū suarum.*

Atque

Atque triumphum illum quadragesimo, postquam ex mortuis exstitit, die à Christo agendum diuina constituerat prouidentia, Angelorum sublimiumq; Spirituum frequentia celebrem, ac undecim Apostolorum spectantium testimonio plus quàm legitimo declarandum: quibus per celestes spiritus ratio exposita fuit victoriæ & gloriæ eius qui triumphabat, & simul promissio confirmata maximorum donorum quæ secum paulo post in illos distributurus, contulerat: tam certa ac præsens ipsis futura, quàm certus ac exploratus erat illius in calum reditus & ascensus; quo deinceps ad Patris dextram sedere, & regni in suos constituendi, propagandi, & exornandi, diuinisq; muneribus amplificandi, atq; in æternum stabiliendi, Principem Pontificemq; agere. Et Dominus quidem Iesus, postquam locutus est eis, assumptus est in calum, & sedit à dextris Dei. Eduxit autem eos foras in Bethaniam, & eleuatis manibus suis, benedixit eis. Et factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in calum: & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Cumq; intuerentur in calum euntem illum, Ecce duo viri adstiterunt iuxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt: Viri Galilæi, quid admiramini aspicientes in calum? Hic Iesus, qui assumptus est à vobis in calum, sic ueniet, quemadmodum vidistis eum euntem in calum.

Marci 16.

Lucæ 24.

Act. 1.

LIBER OCTAVVS.

De Parasceue.

CAP. I.

MAXIMUM optimumq; datum illud perfectum & arcanum donum, à Deo quondam sæpius per Vates promissum, & per Filium suum nuper identidem significatum ac repetitum, dudumq; iam partum, non omnibus promiscuè, ac sine delectu demum conferendum fuerat, sed iis tantum qui pristina ac paterna conditionis consuetudinibusq; pœnitentes, mutationis ac veteris sui renouationis ardenti desiderio incensi, vota precesq; Deo auctori unico constanter ac fideliter facerent, nihil sibi arrogantes tanquam proprium, sed ex diuina auctoritatis præscripto tanquam serui inutiles, fideles tamen sese in obsequium præbentes, quo essent singuli loco admirabilem ac supernam celestis iustitiæ liberalitatem summa constantia præstolarētur. hos enim ita expetentes, ita propria salutis cupidos, ita mandatorum obedientia, & fide, curationeq; exercitos, quos suis muneribus auget, dignos fore Spiritus designat sanctus: ceteros vero qui Adami veteris naturam & conditionem cum vitis partim à pariete acceptis, partim ratione mala culpaq; propria aduictis, retinere potius quàm exuere mallet, vel verbo tantum atq; oratione

XX

honestæ

Gal. 67.

Ephes. 4.

1. Cor. 62.

Gen. 6.
Mat. 66.

honestā detestati, re tamen fouerent & urgerent, tanquam impurā vasa à diuinæ vntionis illius communicatione & custodia prorsus abiiciendos fore Deus prædixerat. Vtriusque verò partis varia ratio huiusmodi oraculis declarata est: Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est. &, Hæc dicit Dominus, Calum sedes mea, terra autem scabellum pedum meorum: quæ est ista domus quam ædificabitis mihi, & quis est iste locus quietis meæ? Omnia hæc manus mea fecit, & facta sunt vniuersa ista, dicit Dominus. Ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculū & contritum spiritū, & trementem sermones meos? Quam eandem rem Dei ipse Filius antiquis promissis repetendis ac declarandis confirmabat: Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum calorum. Beati mites: quoniam ipsi possidebunt terram. Beati qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur. Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur. Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt. Beati pacifici: quoniam ipsi filij Dei vocabuntur. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam: quoniam ipsorum est regnum calorum. Atque omnia hæc, regnum calorum, terra possessio, consolatio, misericordia, visio Dei, filiorum nomen ac titulus, adumbrationem significationemque obtinent diuini illius ac maximi promissi hominibus propria salutis expetentibus eadem lege expectandi, qua discipulos Christi expectare iussos accepimus.

Math. 5.

Præcepta discipulis data promissi diuini expectandi causa. CAP. II.

Phil. 133.

VM primis charitatem ac pacem colere iussi sunt, tum singularem vniuscuiusque secum, tum mutuam inter se: quam ciuitatis, in qua manere iubebantur, nomine, arcanæque nominis significatione acceperunt. Quippe qui iam sacrorum Scriptorum edocti sensa, quid etiam nomina verbaque significarent, probè tenerent. Nomen autem Ierusalem, & altam, sublimem, conspicuamque pacem, & conspicuam absolutionem, atque adeò perfectionis altæ contemplationem significat. Huic itaque pacis veræ ac probandæ studio, huic sublimitatis conditioni intentos ac deditos maximum Dei promissum expectare iubet Iesus, seruum ac præsens propediem futurum, ut iam à se comparatum atque ipsis paratum, non alia verò huic aduersante lege accipiendum. S. S. E. Ecce quam bonum, & quam iucundum habitare fratres in vnum. Sicut unguentū in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius: sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion. Quoniam illic mandauit Dominus benedictionem, & vitam usque in seculum.

Eosdem præterea à curiosa superuacaneaque scientiæ cognitionis studio, earum præsertim rerum quæ veritatem donorum diuinorum vel impediunt

vel

vel obscurant, animum auocatum ac liberum seruare docuit, eaque relinquere aliis, qui vel mundi sapientiam profitentur, vel carnis sanctitatis ingenio suo ac industriae propria gloria tumentem præferrent ac iactarent, quibuscum nullam illis in ea re communionem esse oportere significabat, utpote sanctitudinem suam non à se, verum à Dei virtute sibi præstandam sperantibus. Neque verò quod ab huiusmodi externis animi occupationibus vacarent, ideo otio, vel inertia, aut negligentia torpere debuerant, sed potius iis occupari & exerceri actionibus, quæ & singulorum prodesse menti, & ad communem publicamque futuri populi utilitatem, administrationem, felicitatemque facerent: id quod non tumultuosè aut vulgariter curandū fuit, sed ordine rerum ac personarum seruato, distinctisque circumstantiis, non tamen ex cuiuspiam priuato sensu, sed potius ex diuinorum Scriptorum norma, quatenus ea apertè cognosci tenerique poterat: si quid verò difficultatis aut ambiguitatis præterea incidisset, ad prouidentiam auctoritatemque Dei referretur, nunquā huiusmodi simplicitate vsis, atque fide ductis, & spe firmatis defutura, quibus ita fuerat promissum, Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi. Hæc itaque discipulorum Iesu Christi diuinum donum expetentium, postulantium, & expectantium singularis & communis ratio, mens, & actio, hic status fuit, ab eo die quo sublatus in calum præceptor, humanæ carnis conspectum ab his subducens, alium efficaciorum ac beatiorum internum & spiritualem pollicitus, attento animo ac studio postulandum, ac voto exoptandū spectandumque persuasit. Et ego mitto promissum Patris mei in vos. Vos autē sedete in ciuitate quoad usque induamini virtute ex alto. Et eduxit eos foras in Bethaniam: & eleuatis manibus suis benedixit illis. Et factum est, dum benediceret illis, recessit ab eis, & ferebatur in calum. Et ipsi adorantes regressi sunt in Ierusalem cum gaudio magno: & erant semper in templo laudantes & benedicentes Deum.

Math. 28.

Lucæ 27.

Huiusmodi perpetuo studio intentos oportuit esse eos, qui ab externo Iesu Præceptoris conspectu ad internum cogitandum & expectandum toto animo traducti erant. quamobrè in iis, quæ Patris æterni esse cognoscebant, versabantur, id est, in templo, iis temporibus & horis quibus sacra & preces factitari solerent, & in proprio ipsorum collegio, quod in verum ac viuum Dei templum adornabatur. S. S. E. Et conuescens præcepit eis, ab Ierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem Patris, Quam audistis (inquit) per os meum: quia Iohannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies. Igitur qui conuenerant, interrogabant eum, dicentes, Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israel? Dixit autem eis, Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate: sed accipietis virtutem superuenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Ierusalem, & in omni Iudæa, & Samsaria, & usque ad ultimum terræ. Et cum hæc dixisset, videntibus illis eleuatus est: & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Cumque intuerentur in calum euntem

Act. 1.

illum, ecce duo viri astiterunt iuxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt,
 Viri Galilaei, quid statis aspicientes in calum? hic Iesus, qui assumptus est à
 vobis in calum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in calum.
 Tunc reuersi sunt Ierosolymam à monte qui vocatur Olineti, qui est iuxta
 Ierusalem, sabbathi habens iter. Et cum introissent in caenaculum, ascende-
 runt ubi manebant Petrus & Iohannes, Iacobus & Andreas, Philippus &
 Thomas, Bartholomaeus & Matthaeus, Iacobus Alphaei & Simon Zelotes,
 & Iudas Iacobi. hi omnes erant perseverantes unanimiter in oratione cum
 mulieribus & Maria matre Iesu, & fratribus eius. In diebus illis exurgens
 Petrus in medio fratrum, dixit (erat autem turba hominum simul, ferè cen-
 tum viginti) Viri fratres, oportet impleri scripturam quam praedixit Spiri-
 tus sanctus per os Dauid de Iuda, (qui fuit dux eorum qui comprehenderunt
 Iesum qui connumeratus erat in nobis, & sortitus est sortem ministerij hu-
 ius. Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis, & suspensus cre-
 puit medius, & diffusa sunt omnia viscera eius. Et notum factum est omni-
 bus habitantibus Ierusalem: ita ut appellaretur ager ille lingua eorum, Ha-
 cel-dema, hoc est, ager sanguinis.) Scriptum est enim in libro Psalmorum:
 Fiat commoratio eorum deserta, & non sit qui inhabitet in ea: Et episco-
 patum eius accipiat alter. Oportet ergo ex his viris qui nobiscum sunt congre-
 gati, in omni tempore quo intravit & exiit inter nos Dominus Iesus, inci-
 piens à baptisate Iohannis usque in diem qua assumptus est à nobis, testem
 resurrectionis eius nobiscum fieri unum ex istis. Et statuerunt duos, Ioseph,
 qui vocatur Barsabas, qui cognominatus est Iustus, & Mathiam. Et orantes
 dixerunt, Tu Domine qui corda nostri omnium, ostende quem elegeris ex his
 duobus unum, accipere locum ministerij huius & apostolatus, de quo praeua-
 ricatus est Iudas ut abiret in locum suum. Et dederunt sortes eis, & ceci-
 dit fors super Mathiam, & annumeratus est cum undecim Apostolis.

Euangelicum sabbathum.

CAP. III.

ANTIQUAS Israelitarum historias figuram imaginemque, reno-
 uandi hominum generis praetulisse asserturi, repetendis testimoniis
 minimè nos egere arbitramur: quippe cum ea iam protulerimus,
 qua satis superque esse ducebamus, & multa praeterea alia passim in
 sacris lectionibus obuia superesse admonuimus. Quare à noua argumenta-
 tionis de eadem re superuacanea mora ad mysteria conferenda & aperien-
 da prouehi consultius arbitramur.

Educto ex Aegyptiaca seruitute populo, tertius mensis in solitudine actus
 est, antequam diuina lex apud Sinam montem daretur: cuius legis beneficio,
 luce, doctrina, & exercitatione, respublica illa, praeceteris totius terrarum
 orbis, sapientissima & felicissima constituenda & gubernanda erat, cum eo

tem-

tempore quo per deserta & solitaria ac sterilia iter faceret loca, tum verò
 omnibus deinde seculis quibus promissa regionis patriam, ex diuinoque dono
 concessam, obtineret & coleret; hoc tamen discrimine, videlicet quòd, quam
 diu in solitudine vagari atque morari iubebatur, cibus non ex terra, vitpote
 nullius frugis aut fructus feraci, sed ex superiori aethere assiduo providentia
 munere suppeditatis pasceretur, quoad inita primùm hereditate ius fructibus
 de cetero usi fuere, quos plurimos, varios, eosdemque, laudatissimos & optimos
 regio ipsa uberrimè producens, ob eam rem lacte ac melle manare dicebatur.

Atque legem illam antiquam ministro Moysè Israelitis allatam, traditam,
 commendatam atque explicatam, nemo est qui nesciat, eumque, ministrum à po-
 pulo totis quinquaginta diebus non fuisse conspectum, vitpote in montis edi-
 tissima parte cum Deo de legis usu & cultu, de Israelitica republica agemem:
 postea verò rursus redditum duas lapideas tabulas attulisse, quibus praepro-
 rum summa ratio atque totius humanae vitae ars continebatur inscripta. Fe-
 rùm Moyses ipse ex illo tempore, quo cum Deo collocutus atque familiari ma-
 gis consuetudine usus fuit, longè maiore gloria & splendore, maiore cum re-
 uerentia & obseruatione, atque adeò latitè & iucunditate spectantium ex-
 ceptus deinceps fuisse dicitur, laudemque, meruisse & auctoritatem excellētis
 atque Deo grati acceptique, serui, hanc adeò dignitatem probante splendore
 quo viri nitebat facies omni humani vultus exemplo maiore & illustriore.

S. S. E. Dixitque Dominus ad Moysen, Scribe tibi verba haec, quibus & te. Exodi 14.
 cum & cum Israel pepigi fœdus. Fuit ergo ibi cum Domino Moyses quadra-
 ginta dies & quadraginta noctes: panem non comedit, & aquam non bibit,
 & scripsit in tabulis verba fœderis decem. Cùmque descenderet Moyses de
 monte Sinai, tenebat duas tabulas lapideas testimonij, & ignorabat quòd
 cornuta esset facies sua ex consortio sermonis Domini. Videntes autè Aaron
 & filij Israel cornutam Moysi faciem, timuerunt propè accedere. Vocatig, ab
 eo, reuersi sunt tam Aaron quam principes synagoga. Et postquam locutus
 est ad eos, venerunt ad eum etiam omnes filij Israel: quibus praecipit cuncta
 quae audierat à Domino in monte Sinai. Impletisque sermonibus, posuit vela-
 men super faciem suam. Qui ingressus ad Dominum, & loquens cum eo,
 auferebat donec exiret, & tunc loquebatur ad filios Israel omnia quae sibi fue-
 rant imperata. Qui videbant faciem egredientis Moysi esse cornutam: sed
 operiebat ille rursus faciem suam, si quando loquebatur ad eos.

Atque huius umbræ corpus & veritas ea fuit, cuius testimonium Iesus
 Christus in mundum veniens coram iudice primùm professus, deinde nego-
 tio omni expedito & peracto reapse certissimum praesentissimumque dedit,
 postquam, accepta à Patre potestate omni, calorū, totius orbis terrarum, ho-
 minumque, omnium Dux, Dominus, Rex & Princeps, Pontifex ac Legislator
 & Index declaratus est. Data est (inquit) mibi omnis potestas in caelo & in
 terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, &
 Filij, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quaecunque mandavi
 vobis.

31 vobis: & ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem
 32 seculi. Atque illis muneribus omnibus in illa sua umbra Moysen functum,
 omnibusq; nominibus fidelem in tota Dei domo laudatum legimus, famulum
 tamen perpetuo, nunquam vero filium appellatum. Hunc vero fœderis noui
 diuinum ministrum, libertatis publicæ auctorem, sanctissimarum legum la-
 torem, verum Dei Filium, omnibus testimoniis, omnibusq; exemplis & ar-
 gumentis comprobatum & ornatum nouimus: Ex quibus vnum maximum
 & grauissimum atque ad eò efficacissimum diuina allocutio fuit, quam ipse à
 Patre suo acceptam, eorum, quos à seruitute liberauerat, mentibus per Spiritum
 sanctum retulit, suggestit, & aeterna virtute efficientiâque inscripsit.
 Maximam namque & perpetuam fidem diuina allocutio Moysi arrogauerat,
 quo tempore primum lex, Angelorû (vti iam indicauimus) ministerio, pro-
 mulgata fuit. S. S. E. Mense tertio egressione Israel de terra Aegypti, in
 Exodi 19. die hac venerunt in solitudinem Sinai. Nam profecti de Raphidim, & per-
 uenientes usque ad desertum Sinai, castrametati sunt in eodem loco, ibiq; Is-
 rael fixit tentoria è regione montis. Moyses autem ascendit in montem ad
 Deum: vocauitq; eum Dominus de monte, & ait: Hac dices domui Iacob,
 & annuntiabis filiis Israel: Vos ipsi vidistis quæ fecerim Aegyptiis, quo-
 modo portauerim vos super alas aquilarum, & assumpserim mihi. Si ergo
 audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in pecu-
 lium de cunctis populis: mea est enim omnis terra. Et vos eritis mihi in re-
 gnum sacerdotale, & gens sancta. hæc sunt verba quæ loqueris ad filios Is-
 rael. Venit Moyses: & conuocatis omnibus maioribus natu populi, exposuit
 omnes sermones quos mandauerat Dominus. Responditq; omnis populus si-
 mul, Cuncta quæ locutus est Dominus, faciemus. Cumq; retulisset Moyses
 verba populi ad Dominum, ait ei Dominus: Tam nunc veniam ad te in cali-
 gine nubis, ut audiat me populus loquentem ad te, ET CREDAT TIBI
 IN PERPETVVM. Nunciauit ergo Moyses verba populi ad Dominum.
 Qui dixit ei: Vade ad populum, & sanctifica illos hodie & cras, lauentq; ve-
 stimenta sua, & sint parati in diem tertium: in die enim tertio descendet
 Dominus coram omni plebe super montem Sinai. Quæ omnia cum iam
 facta & prestita, euentisq; suis firmata illis in seculis nouerimus, quemad-
 modû à sanctissimo fœderis noui ministro Pontificiq; plenius ac melius in
 hominum salutem expressa fuerint, obseruare utilissimum, ignorare verò vel
 negligere prorsus perniciosum fuerit. S. S. E. Prophetam de gente tua, & de
 Deut. 18. fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies: ut
 petisti à Domino Deo tuo in Oreb, quando concio congregata est, atq; dixisti:
 Vltra non audiam vocem Domini Dei mei, & igne hunc maximum amplius
 non videbo, ne moriar. Et ait Dominus mihi: Bene omnia sunt locuti: Pro-
 phetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui, & ponam verba
 mea in ore eius, loqueturq; ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba
 eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam.

Hanc

Hanc allocutionem atq; mandatû hoc sibi à Deo datum sapientibus ac pri-
 moribus populi prædicebat Iesus. Iterû locutus est eis Iesus, dicens: Ego sum
 lux mundi, qui sequitur me, nō ambulabit in tenebris: sed habebit lumen vitæ. Ioan. 8.
 Dixerunt ergo ei Pharisei, Tu de te ipso testimoniû perhibes: testimoniû
 tuum non est verum. Respondit Iesus, & dixit eis: Etsi ego testimoniû per-
 bibeo de meipso, verum est testimoniû meum: quia scio vnde veni, & quò
 vado: vos autem nescitis vnde venio, aut quò vado. Vos secundum carnem
 iudicatis: ego non iudico quenquam. & si iudico ego, iudiciû meum verum
 est: quia solus non sum, sed ego & qui misit me, Pater. Et in lege vestra scri-
 ptum est, quia duorum hominum testimoniû verum est. Ego sum qui testi-
 moniû perhibeo de meipso: & testimoniû perhibet de me, qui misit me,
 Pater. Dicebant ergo ei, Vbi est Pater tuus? Respondit Iesus, Neque me sci-
 tis, neque Patrem meum. si me sciretis, forsitan & Patrem meum sciretis.
 Hæc verba locutus est Iesus in gazophylacio, docens in templo: & nemo ap-
 prehendit eum, quia necdum venerat hora eius. Dixit ergo iterum eis Iesus,
 Ego vado, & quæretis me, & in peccato vestro moriemini. Quò ego vado,
 vos non potestis venire. Dicebant ergo Iudæi, Nunquid interficiet semet-
 ipsum, quia dicit, Quò ego vado, vos non potestis venire? Et dicebat eis, Vos
 de deorsum estis, ego de supernis sum. Vos de mundo hoc estis, ego non sum de
 hoc mundo. Dixi ergo vobis quia moriemini in peccatis vestris. si enim non
 credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro. Dicebant ergo ei, Tu
 quis es? Dixit eis Iesus, Principium qui & loquor vobis. Multa habeo de vo-
 bis loqui & iudicare: sed qui me misit, verax est: & ego quæ audiui ab eo,
 hæc loquor in mundo. Et non cognouerunt quia Patrem eis dicebat Deum.
 Dixit ergo eis Iesus, Cum exaltaueritis Filium hominis, tunc cognoscetis
 quia ego sum, & à meipso facio nihil; sed sicut docuit me Pater, hæc loquor:
 & qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum: quia ego, quæ placita
 sunt ei, facio semper. Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum. Dicebat
 ergo Iesus ad eos, qui crediderunt ei, Iudæos: Si vos manseritis in sermone
 meo, verè discipuli mei eritis: & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit
 vos. Responderunt ei, Semen Abrahae sumus, & nemini seruiuimus unquã:
 quomodo tu dicis, Liberi eritis? Respondit eis Iesus, Amen, amen dico vobis,
 quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. seruus autem non manet in
 domo in æternum: filius manet in æternû. si ergo vos Filius liberauerit, verè
 liberi eritis. Scio quia filij Abrahae estis: sed quæritis me interficere, quia ser-
 mo meus non capit in vobis. Ego quod vidi apud Patrem meû, loquor: & vos
 quæ vidistis apud patrem vestrum, facitis. Responderunt & dixerunt ei,
 Pater noster Abraham est. Dicit eis Iesus, Si filij Abrahae estis, opera Abra-
 hæ facite. Nunc autem, quæritis me interficere, hominem qui veritatem vo-
 bis locutus sum, quam audiui à Deo. hoc Abraham non fecit. Vos facitis ope-
 ra patris vestri. Dixerunt itaque ei, Nos ex fornicatione non sumus nati.
 vnum Patrem habemus Deum. Dixit ergo eis Iesus: Si Deus Pater vester
 esset

esset, diligeretis utique me. ego enim ex Deo processi, & veni: neque enim à meipso veni, sed ille me misit. Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum. Vos ex patre diabolo estis: & desideria patris vestri vultis facere. ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit: quia non est veritas in eo. cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est, & pater eius. Ego autem quia veritatem dico, non creditis mihi. Huius demum veritatis testimonium viuum iis, qui in se crederent, impertiturus, atque horum operà orbi omni in salutem propagaturus Iesus Christus loci ac temporis opportunitatem indicauit, & quo pacto, quibus legibus, qua mente, quo studio & animo expectare & poscere expediret, indixit. Denique peracto à resurrectione sua quinquagesimo die, quo in umbra illa antiqua accepta per Moysen legis festum magna omnium gentium ac nationum celebritate innumerabilique agebatur frequentia, dignitatis, amplitudinis ac maiestatis auctoritatisque sua documenta illustrissima, admiranda, planeque diuina & efficacissima dedit, discipulis per Spiritum sanctum de tenebris & umbra ad lucem, de metu & seruitute in libertatem, de morte in vitam, de ruditate ad sublimem sapientiam, de terrena conditione in caelestem, de famulis in filios, de priuatis in principes, de vulgari consuetudine in regale Sacerdotium traductis, & in nouum atque electum genus mutatis, cum summa spectantium attendentiumque admiratione, & redargutione eorum omnium qui vel ignorantia, vel inuidia, vel contentione illius tanti in homines beneficii diuinitati detrudere studerent.

Act. 1.

Et cum complerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco: & factus est repente de caelo sonus, tanquam aduenientis spiritus vehementis, & repleuit totam domum ubi erant sedentes. Et apparuerunt illis dispersita linguae tanquam ignis, seditque supra singulos eorum: & repleti sunt omnes spiritu sancto, & ceperunt loqui variis linguis, prout spiritus sanctus dabat eloqui illis. Erant autem in Ierusalem habitantes Iudaei, viri religiosi, ex omni natione quae sub caelo est. Facta autem hac voce conuenit multitudo, & mente confusa est, quoniam audiebat unusquisque lingua sua illos loquentes. Stupebant autem omnes, & mirabantur, dicentes: Nonne ecce omnes isti, qui loquuntur, Galilaei sunt, & quomodo nos audiimus unusquisque linguam nostram, in qua nati sumus? Parthi, & Medi, & Aelamita, & qui habitant Mesopotamiam, Iudeam, & Cappadociam, Pontum, & Asiam, Phrygiam, & Pamphyliam, Aegyptum, & partes Libyae quae est circa Cyrenen, & aduenae Romani, Iudaei quoque & Proselyti, Cretes, & Arabes: audiimus eos loquentes nostris linguis magna Dei. Stupebant autem omnes, & mirabantur, ad inuicem dicentes: Quidnam vult hoc esse? Alij autem irridentes dicebant, Quia musto pleni sunt isti. Stans autem Petrus cum undecim, leuauit vocem suam, & locutus est eis, Viri Iudaei, & qui habitatis Ierusalem uniuersi, hoc vobis notum sit, & auribus percipite verba mea. Non enim, sicut vos aestimatis, hi ebrj sunt, cum fit hora dies

tertia:

sed hoc est quod dictum est per Prophetam Iosel: Et erit in novissimis diebus (dicit Dominus) effundam de spiritu meo super omnem carnem: & prophetabunt filij vestri & filiae vestrae, & iuvenes vestri visiones videbunt, & seniores vestri somnia somniabunt. Et quidem super seruos meos, & super ancillas meas in diebus illis effundam de spiritu meo, & prophetabunt: & dabo prodigia in caelo sursum, & signa in terra deorsum, sanguinem, & ignem, & vaporem fumi. Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus & manifestus. Et erit, omnis quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Veri Israelita, audite verba haec, Iesum Nazarenum virum approbatum à Deo in vobis, virtutibus, & prodigijs, & signis quae fecit Deus per illum in medio vestri, sicut vos scitis: hunc definitio consilio & praescientia Dei traditum, per manus iniquorum affigentes, interemistis. quae Deus suscitauit, solus doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. Dauid enim dicit in eu, Prouidebam Dominum in conspectu meo semper: quoniam à dextris est mihi ne commouear. Propter hoc letatum est cor meum, & exultabit lingua mea: in super & caro mea requiescet in spe. Quonia non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Notas mihi fecisti vias vitae: replebis me iucunditate cum facie tua. Viri fratres, liceat audenter dicere ad vos de patriarcha Dauid quoniam defunctus est, & sepultus est: & sepulchrum eius est apud nos, usque in hodiernum diem. Propheta igitur cum esset, & sciret quia iure iurando iurasset illi Deus de fructu lumbi eius sedere super sedem eius: prouidens locusus est de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro eius vidit corruptionem. Hunc Iesum resuscitauit Deus, cuius omnes nos testes sumus. Dexteram igitur Dei exaltatus, & promissione spiritus sancti accepta à Patre, effudit hoc donum quod vos videtis & auditis. Non enim Dauid ascendit in caelum: dicit autem ipse, Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Certissime sciat ergo omnis domus Israel, quia & Dominum eum, & Christum fecit Deus, hunc Iesum, quae vos crucifixistis. His autem auditis copuncti sunt corde, & dixerunt ad Petrum & ad reliquos Apostolos, Quid faciemus viri fratres? Petrus vero ad illos, Paenitentiam (inquit) agite, & baptizetur unusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissione peccatorum vestrorum: & accipietis donum spiritus sancti. Vobis enim est repromissio, & filius vestris, & omnibus qui logè sunt, quoscunque aduocauerit Dominus Deus noster. Aliis etiam verbis plurimis testificatus est, & exhortabatur eos, dicens: Saluamini à generatione ista praua. Qui ergo receperunt sermonem eius, baptizati sunt: & apposita sunt in die illa anima circiter tria millia. Erant autem perseverantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus. Fiebat autem omni anima timor: multa quoque prodigia & signa per Apostolos in Ierusalem fiebant, & metus erat magnus in uniuersis: Omnes etiam qui cre-

Y y

debant,

debant, erant pariter, & habebant omnia communia. Possessiones & substantias vendebant, & dividebant illa omnibus, prout cuique opus erat. Quotidie quoque perdurantes unanimiter in templo, & frangentes circa domos panem, sumebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis, colaudantes Deum, & habentes gratiam ad omnem plebem. Dominus autem agebat qui salui fierent quotidie in idipsum.

Satanas Euangelio regni obsistit.

CAP. IV.

VAMQVAM damnatus iam, victus, & exspoliatus Dei atque humani generis hostis, efficientia atque virtutis Iesu Christi nihil de cetero excipere subducere ve passet (S. S. E. Ille arguet mandum de iudicio, quia princeps huius mundi iam iudicatus est) tamen quod non ideo inuidiam illam rabiemq; in homines conceptam deposuit, (neque enim seipsum unquam abnegare potest) homines ipsos a salutis capiendae & obtinendae optione, facultate, & usu auertere & abdicare iisdem, quibus consuevit artibus, molitus est, ac perpetuo experiendo molitur, hoc est, mendacio & violentia, quas ille sapientia & potentia magnificis nominibus minus formidabiles, imò commendabiles & observabiles redere semper curauit.

Liberatis quondam ab Aegyptiaca tyrannide Israelitis, & per medium mare sicco pede traductis, promissa terra & hereditatis fructum eripere studuit; idq; duplici praecipue commento egit: Altero terroris ac metus incutiendi ab iis, quos ipse suis persuasionibus inimicos & insensos inuidentesq; effecerat: Altero diffidentia virtuti Dei non modo in praecipui promissi fide, sed in minoribus etiam periculis tentati. De priori scriptum legimus: Noluerunt ascendere, sed increduli ad sermonem Domini Dei vestri murmurastis in tabernaculis vestris, atque dixistis, Odit nos Dominus, idcirco eduxit nos de terra Aegypti, ut traderet nos in manu Amorrhai, atque deleteret. quò adscendemus? Nuncy terruerunt cor nostrum, dicentes: Maxima multitudo est, & nobis statura praecipua, vrbes magna, & ad caelum vsque murata. Filios Enachim vidimus ibi. De posteriori vero: Et apposuerunt adhuc peccare ei: in iram concitauerunt excelsum in iniquo. Et tentauerunt Deum in cordibus suis, ut peteret escas animabus suis. Et male locuti sunt de Deo; dixerunt: Nunquid poterit Deus parare mensam in deserto? Quoniam percussit petram, & fluxerunt aqua, & torrentes inundauerunt: Nunquid & panem poterit dare, aut parare mensam populo suo?

Nihilo prorsus dissimilibus, immo iisdem ipsis artibus ad praesentis materiae exemplum traducendis publicus hostis Iesu Christi veritatem ab hominum, quibus afferebatur, mente ac fide, atque etiam spe expectationeq; remouere

remouere & abalienare molitus, inimicos primum eosdem quos antea in terris conuersato Verbo instruxerat, aduersus illius fama, gloria, & amplitudinis ministros, assertores, ac virtutis & efficientia dispensatores, ad nouam redintegrandam coniuratione coniunxit & compulit, id est, vigilantes illos & industrios iustitia ac sanctitatis priuata, quae in carnis actione spectatur, professores, auctoritate & opinione doctrinae tumentes, & populari vel plausu vel metu superbos, atque magistratus nomine & potestate formidabiles, in disciplina Euangelica ministros humiles alias & humanis opibus carentes homines armavit, adiuncta interdum regum, principum, ac potentiorum facultate, cum persuasione commodi compendisque proprii ipsorum. Deinde etiam falsos mendacesq; prophetas, oratores, doctores, & concionatores instruxit, qui veritati praestantiaq; virtutis Iesu detrahere contententes, fidem abrogarent vel imminuerent, & vetera cum nouis promiscue confundentes, verum Christiana veritatis fructum subducerent, vel nunquam maturefcere, & in usum utilitatemq; hominum percipi sinerent; atque ita ingressum & aditum ad caelorum regnum praeciderent, vera Christi Deo virtute vel negata vel obscurata, aliisq; rebus & personis, quae neque Christi neque Christus essent, pro Christo commendatis & venditatis. Id vero nec nouum, nec inopinatum Christi Discipulis Apostolisq; legitimis accidit, ideoq; nec admirationi, nec terrori fuit, utpote Magistri praedicatione & hauriameto antea monitis & edoctis, atque post acceptum Spiritum sanctum Christi plenius ac melius instructis & animatis, diuinamq; sapientiam auctis, & inuicta fortitudinis robore septis. Videte ne quis vos seducat. Multi enim venient in nomine meo, dicentes, quia ego sum, & multos seducent. & rursus: Videte vosmetipsos. Tradent enim vos in conciliis, & in synagogis vapulabitis, & ante Praesides & Reges stabitis propter me in testimonium illis. Et in omnes gentes primum oportet praedicari Euangelium. Et cum duxerint vos tradentes, nolite praecogitare quid loquamini, sed quod datum fuerit vobis in illa hora, id loquimini. Non enim vos estis loquentes, sed Spiritus sanctus. Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium, & consurgent filii in parentes, & morte afficient eos. Et eritis odio omnibus propter nomen meum. Et multi pseudoprophetae surgent, & seducent multas. Et quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum, qui autem perseverauerint vsque in finem, hic saluus erit. Et praedicabitur hoc Euangelium regni in uniuerso orbe, in testimonium omnibus gentibus: & tunc veniet consummatio. & paulo post, Tunc, inquit, si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, aut illic: nolite credere. Surgent enim pseudochristi, & pseudoprophetae, & dabunt signa magna & prodigia: ita ut in errore inducantur (si fieri potest) etiam electi. Ecce praedixi vobis. Si ergo dixerint vobis, Ecce in deserto est, nolite exire: Ecce in penetralibus, nolite credere. Sicut enim fulgur exit ab Oriente, & patet vsque in Occidentem: ita erit aduentus Filij hominis. Vbi conuenque fuerit corpus, illic congregabuntur, & aquae.

Matth. 10.

Non est discipulus super magistrum, neq; seruus super dominum suum. sicut discipulo ut sit sicut magister eius: & seruo, sicut dominus eius. Si patrem familias Beelzebub vocauerunt: quanta magis domesticos eius! Ne ergo timueritis eos. Nihil enim est opertum, quod non reuelabitur: & occultum, quod non sciatur. Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, predicare super terra. Et nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere: sed potius timete eum qui potest & animam & corpus perdere in gehennam. Nonne duo passeret asse veneunt: & unus ex illis non cadet super terram sine Patre vestro? Vestri autem & capilli capitis omnes numerati sunt. Nolite ergo timere: multis passeribus meliores estis vos. Omnis ergo qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo qui in caelis est: qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram Patre meo qui in caelis est. Nolite arbitrari quia pacem venerim mittere in terram: non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, & nurum aduersus socrum suam: & inimici hominis, domestici eius. Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus: & qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus: & qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus. Qui inuenit animam suam, perdet illam: & qui perdidit animam suam propter me, inueniet eam. Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum qui me misit. Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet: & qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigide tantum in nomine discipuli: amen dico vobis, non perdet mercedem suam.

Hæc omnia discipulis Apostolisq; suis Iesus Christus prædicebat, videlicet obeunda & perferenda tempore quo Euangelium regni omnino prædicandum enunciantumq; esset, hoc est, post mortem resurrectionemq; suam, accepto iam diuino dono, cuius ope & auxilio, immo auctoritate potius nihil offerri posset laboris, nihil difficultatis, nihil periculi, quod non constantissime perferretur, & forti superaretur animo, atque ita demum Euangelij virtus & efficientia victrix euaderet. Namque antea in diebus carnis suæ, hoc est, quam diu præsens corpore & consuetudine Iesus discipulis adfuit, nihil prorsus quod metueretur occurrerat, cum omnis aduersariorum contentio & appugnatio ipsum tantummodo caput petere comata est. S. S. E. Et dixit eis:

Lucæ 22.

Quando misi vos sine sacculo & pera & calcamentis, numquid aliquid defuit vobis? At illi dixerunt, Nihil. Dixit ergo eis, Sed nunc qui habet sacculum, tollat similiter & peram: & qui non habet, vendat tunicam suam, & emat gladium. Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc, quod scriptum est, oportet impleri in me: Et cum iniquis deputatus est. Etenim ea quæ sunt de me, finem habent. Ab initio itaque doctrina & schola Iesu ad mortis usque horam summa securitas discipulis contigit propter magistri præsentiam ac proximi-

nam vigilantemq; tutelam: toto verò tenebrarum tempore, hoc est, illis ad mortem ac ignominiam crucemq; & sepulturam Christi permisis horis, metus, pauor, fugæ, euenit, & latibula etiam petita sunt. S. S. E. Omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte. Scriptum est enim, Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis. A resurrectionis verò certa notitia, ad illum diem quo primum illis videntibus & spectantibus Præceptor & Dux in calum sublatus fuit, consolatio ac lætitia contigit, non tamen plena & absoluta, metusve prorsus ab aduersariis libera, sed qualem obiecta corporis conspectio & colloquij consuetudo debilibus adhuc & infirmis animis præstare poterat. De qua scriptum est: Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilaam. Et Maria Magdalene conuersa retrorsum, vidit Iesum stantem: & non sciebat quia Iesus est. Dicit ei Iesus, Mulier, quid ploras? quem quaris? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu tulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum: & ego eum tollam. Dicit ei Iesus, Maria. Conuersa illa dicit ei: Rabboni (quod dicitur Magister) Dicit ei Iesus, Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum: vade autem ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum, Deum meum & Deum vestrum. Venit Maria Magdalene annuncians discipulis, Quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi. Cum ergo serò esset die vna sabbathorum, & fores essent clausæ, ubi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum: venit Iesus, & stetit in medio, & dixit eis, Pax vobis. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus & latus. Gauisi sunt ergo discipuli viso Domino. Dixit ergo eis iterum, Pax vobis. Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Hoc cum dixisset, insufflauit, & dixit eis: Accipite Spiritum sanctum: quorum remisistis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Hic status, & hæc hominum discipulorum Iesu nondum ad Patrem sublatis conditio fuit, longè inferior illa per diuinum Spiritum, ab eodem Iesu Christo & illius Patre missum, allata, oblata, & constituta, omnis prorsus metus, pauoris, atque ignorantia experte, quam ipse antea illis ex comparatione præsentium temporum pollicebatur: Adhuc multa habeo vobis dicere: sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem, non enim loquetur à semetipso: sed quacunque audiet, loquetur: & quæ ventura sunt, annuntiabit vobis. Ille me clarificabit: quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quacunque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Modicum, & iam non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me: quia vado ad Patrem. Dixerunt ergo ex discipulis eius ad inuicem, Quid est hoc quod dicit nobis: Modicum, & non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me: & quia vado ad Patrem? Dicebant ergo, Quid est hoc quod dicit, Modicum? nescimus quid loquitur. Cognouit autem Iesus, quia volebant eum interrogare: & dixit eis, De hoc quaritis inter vos, quia dixi, Modicum, & non videbitis me, & iterum modicum,

Matth. 26.

Matth. 26.

Ioan. 10.

Ioan. 16.

dicum, & videbitis me. Amen, amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis
 vos, mundus autem gaudebit: vos autem contristabimini, sed tristitia vestra
 vertetur in gaudium. Mulier cum parit, tristitia habet, quia venit hora eius
 cum autem pepererit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium,
 quia natus est homo in mundum. Et vos igitur, nunc quidem tristitiam ha-
 betis, iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum: & gaudium ve-
 strum nemo tollet à vobis. Et in illo die me non rogabitis quicquam. Amen,
 amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. V. s.
 que modò non petistis quicquam in nomine meo. Petite, & accipietis: ut gau-
 dium vestrum sit plenum. Hæc in proverbis locutus sum vobis. Venit hora
 cum iam non in proverbis loquar vobis, sed palàm de Patre annuntiabo vo-
 bis. in illo die in nomine meo petetis: & non dico vobis quia ego rogabo Pa-
 trem meum de vobis. Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis, & credi-
 distis quia ego à Deo exiui. Exiui à Patre, & veni in mundum: iterum relin-
 quo mundum, & vado ad Patrem. Dicunt ei discipuli eius: Ecce, nunc palàm
 loqueris, & proverbium nullum dicis. nunc scimus quia scis omnia, & non
 opus est tibi ut quis te interroget. in hoc credimus quia à Deo existi. Respon-
 dit eis Iesus, Modò creditis? Ecce venit hora, & iam venit, ut dispergamini
 unusquisque in propria, & me solum relinquatis: & non sum solus, quia
 Pater mecum est. Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis. In mun-
 do pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.

Virtutis, efficacitatis, & constantiæ à Iesu Christo hominibus per Spiritum sanctum collatæ periculum & experimentum multiplex. CAP. V.

DVO præcipua capita sunt maximorum donorum quæ Spiritu san-
 cto in terras misso discipulis suis præstanda esse Iesus fuerat polli-
 citus: atque his capitibus innumerabilis membrorum & articulo-
 rum tenetur summa. Alterum virtutis ac sanctificationis animorum eorum
 quibus illa felicitas communicaretur in testimonium veritatis eius quam ob-
 rem ipse à Patre profectus in mundum venerat, & iterum, mando relicto,
 ad Patrem reuertebatur. Cuius commendatio ac significatio doni eiusmodi
 fuit: Iohannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini in Spi-
 ritu sancto non post multos hos dies. & rursus, Accipietis virtutem super-
 uenientis Spiritus sancti in vos, & eritis mihi testes in Ierusalè, & in om-
 ni Iudæa & Samaria, & usque ad ultimum terræ. Alterum vero actionis
 & efficacitatis ad ceterorum hominum publicam privatamque in formationem,
 doctrinam, & salutem, atque adeo ad Ecclesiæ Dei edificationem: quod qui-
 dem

dem donam ante ascensionem collatum, postea cum testimonijs dono confirma-
 tum, multisque nominibus amplificatum euasit. De priore, quod posterius,
 hoc est, post ascensionem datum est, nec publicè hominibus ceteris sine postero-
 ris exemplis testatũ & manifestũ, posterius quoque agemus, ac de posteriore,
 quod ad prioris collatum est argumenta & signa, modò differemus.

In huius alterius doni superni summa, sapientiæ diuinæ copiâ primùm po-
 nitur, omni humani ingenij & studij atque etiam documenti exemplo ultra
 comparationem excellens, de qua promissum exstabat illud: Ante hæc omnia
 iniicient vobis manus suas, & persequentur, tradentes in synagogas & cu-
 stodias, trabentes ad Reges & Præsides propter nomen meum: continget au-
 tem vobis in testimonium. Ponite ergo in cordibus vestris non præmeditari
 quid respondeatis: ego enim dabo vobis os & sapientiam, cui non poterunt re-
 sistere & contradicere omnes aduersarij vestri. Proximam hæc sortitur se-
 dem signorum & miraculorum copia & auctoritas pro rerum ac temporum
 usu, & inter cetera signa linguarum & sermonum facultas, diuino magis
 munere accepta, quam humani ingenij dexteritate & studio parta. Deinde
 etiam sanationum atque beneficentiæ, opis, auxiliij, omnis opportunè præ-
 standi, & quod omnibus his ornamentum fulcimentumque addit, fortitudinis ac
 perseverantiæ robur in Iesu Christi amore & charitate firmatum, omnium
 humanarum, terrenarum, atque adeo infernarum virium & potentiarum
 metus expers, & laboris omnis atque arumna, damni & incommodorũ cor-
 poris contemnens, cum summa tamen modestia coniunctum, & charitate,
 atque adeo beneficentiâ aduersus eos à quibus tentatum impugnatumve fue-
 rit. Atque signorum genera hæc in boni nuncij argumentum, atque in humani
 generis auxilium & commodum utilitatemque data, sic à Iesu Christo fuerant
 promissa: In nomine meo demonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpen-
 tes tollent, & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit; super egros ma-
 nus imponent, & bene habebunt. Et rursus, Euntes ergo docete omnes gen-
 tes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes
 eos seruare omnia quaecunque mandauit vobis. Et ecce ego vobiscum sum om-
 nibus diebus, usque ad consummationem seculi.

Primum igitur diuini optimi doni à Patre luminum demissi ac præstiti
 experimentum sapientiæ donum fuerat, cum eloquentia ac linguarum fa-
 cultate coniunctum, indoctis alijs & rudibus atque adeo barbaris existima-
 tis hominibus contingens, quod eos, qui audierunt, in magnam admiratio-
 nem traduxit. Sic superius legebamus: Erant autem in Ierusalem habitan-
 tes Iudæi, viri religiosi, ex omni natione quæ sub calo est. Facta autem hac voce
 conuenit multitudo, & mente confusa est, quoniam audiebat unusquisque
 lingua sua illos loquentes. Stupebant autem omnes, & mirabantur, dicentes:
 Nonne ecce omnes isti, qui loquuntur, Galilæi sunt, & quomodo nos audi-
 uimus unusquisque linguam nostram, in qua nati sumus?

Sapientiam verò satis superque audientibus probauit concio illa à Petro
 pisci-

pisatore antea noto, in eodem frequentissimo omnium ordinum conuentu facta de publica hominum salute per Christum parta, de diuinorum communi-
 catione munerum, de quo maxima eiusdem Iesu auctoritate & gloria, Deo assertore declarata & confirmata, antiquorum Vatum responsis ad eam rem apertissime & sapientissime productis: atque auditoribus ipsis ad eiusdem salutis fidem, & spem, & curam bona ex parte persuasis. S. S. E. Qui ergo
 A. Ro. 1. 21 receperunt sermonem eius, baptizati sunt: & apposita sunt anime in die illa
 22 circiter tria millia. Atque huius generis qua ad sapientiae probationem facerent, argumentorum & exemplorum frequens illis temporibus copia constitit, ex quibus in Apostolorum historiis & scriptis multa adhuc exstant.

Miraculorum vero ac beneficiorum in homines collatorum, quibus diuina illa Euangelij Christi virtus tanquam signis ad sensum & ad tactum productis declarabatur, opportuna & idonea semper edita fuere exempla, quoad cum hominibus agebatur iis qui ad sensum & experimentum, vel ad humanae sapientiae rationes & argumentationes, omnia reuocanda duxerant: utrisque enim abunde satis fuit praestitum, quantum ad eos qui candidiore animo sanaque mente praediti, propria salutis veritate sincerè doceri cuperent. Namque omnibus his, eo quo agi oportebat pacto, diuina Iesu Christi sapientia & efficacia probata fuit. S. S. E. Quoniam Iudaei signa petunt, & Graeci
 23 sapientiam querunt: nos autem predicamus Christum crucifixum, Iudaeis
 24 quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam: ipsis autem vocatis Iudaeis
 25 atque Graecis Christum Dei virtutem & Dei sapientiam.

Celeberrimum vero admirabileque, spectatoribus cunctis primum virtutis & efficientiae exemplum Petro Apostolo ministrante editum fuit, quod admiratione sui simpliciores, & sanae mentis homines, ad fidem Euangelio habendam permouit; inuidos vero & obrectatores Christiani nominis, rei magnitudine & veritate turbauit, adeo ut de se sanctitateque illa sua industria & iactabunda, deique conseruanda apud homines auctoritate & maiestate actum propediem fore putauerint isti, nisi omnibus artibus, viribus, & opibus Christiana doctrina obsisterent, atque iis praecipue quas vulgus hominum maximè horret & vitare studet, paenis videlicet & suppliciiis cum summa ignominia decernendis & exercendis in eos qui Iesu nomen & virtutem vel predicarent, vel probarent, & admitterent, vel sincerè profiteretur.

Petrus autem & Iohannes ascendebant in templum, ad horam orationis
 A. Ro. 1. 26 nonam. Et quidam vir, qui erat claudus ex utero matris suae, baiulabatur:
 27 quem ponebant quotidie ad portam templi, quae dicitur Speciosa, ut peteret
 28 eleemosynam ab introeuntibus in templum. Is cum vidisset Petrum & Iohannem
 29 hanc incipientes introire in templum, rogabat ut eleemosynam acciperet.
 30 Intuens autem in eum Petrus cum Iohanne, dixit, Respice in nos. At ille intendebat
 31 in eos, sperans se aliquid accepturum ab eis. Petrus autem dixit, Argentum & aurum non est mihi: quod autem habeo, hoc tibi do: In nomine Iesu
 32 Christi Nazareni surge, & ambula. Et apprehensa manu eius dextera, alle-

uauit

uauit eum, & protinus consolidata sunt bases eius & planta. Et exiliens stetit, & ambulabat: & intrauit cum illis in templum, ambulans, & exiliens, & laudans Deum. Et vidit omnis populus eum ambulantem, & laudantem Deum. Cognoscebant autem illum, quod ipse erat qui ad eleemosynam sedebat ad Speciosam portam templi: & impleti sunt stupore & extasi in eo quod contigerat illi. Cum teneret autem Petrum & Iohannem, cucurrit omnis populus ad eos ad porticum quae appellatur Salomonis, stupentes. Videns autem Petrus, respondit ad populum, Viri Israelitae quid miramini in hoc, aut nos quid intuemini, quasi nostra virtute aut pietate fecerimus hunc ambulare? Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, Deus patrum nostrorum glorificauit Filium suum Iesum, quem vos quidem tradidistis & negastis ante faciem Pilati, iudicante illo dimitti. Vos autem sanctum & iustum negastis, & petistis virum homicidam donari vobis: auctorem vero vitae interfecistis, quem Deus suscitauit a mortuis, cuius nos testes sumus. Et in fide nominis eius, hunc quem vos videtis & nostis, confirmauit nomen eius: & fides quae per eum est, dedit illi integram sanitatem istam in conspectu omnium vestrum. Et nunc fratres scio quia per ignorantiam fecistis, sicut & principes vestri. Deus autem qui praeuocauit per os omnium Prophetarum, pati Christum suum, sic impleuit. Paenitemini igitur & conuertimini, ut deleantur peccata vestra: ut cum venerint tempora refrigerij a conspectu Domini, & miserit eum qui praedicatus est vobis Iesum Christum, quem oportet quidem calum suscipere usque in tempora restitutionis omnium, quae locutus est Deus per os Sanctorum suorum, a seculo, Prophetarum. Moyses quidem dixit, Quoniam Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris tanquam me: ipsum audietis iuxta omnia quaecumque locutus fuerit vobis. Erit autem, omnis anima quae non audierit Prophetam illum, exterminabitur de plebe. Et omnes Prophetae a Samuel, & deinceps qui locuti sunt, annunciarunt dies istos. Vos estis filij Prophetarum & testamenti quod disposuit Deus ad patres nostros, dicens ad Abraham, Et in semine tuo benedicentur omnes familiae terrae. Vobis primum Deus suscitans Filium suum, misit eum benedicientem vobis: ut conuertat se unusquisque a nequitia sua.

Atque roboris constantiaque, donum ab omni metu, ab omni humana vel inuidia, vel gratia, vel sui ipsius cura & iniusto amore procul remotum, neque popularibus tumultibus, neque principum potentia ac sauitiae concedens, neque minis aut terroribus retinendum, neque paenis, suppliciiis, tormētisue frangendum, nec demum conditionibus muneribusve ullis, quamuis maximis, flectendum: huiusmodi, inquam, inuictum prorsus donum in veritatis Christianae testimonium ac signum multis variisque periculis examinatum, compertum, exploratumque fuit: Ex quibus vnum celeberrimum ab externa & carnalis iustitiae assertoribus & propugnatoribus magno cum consilio consunctis opibus, deliberatis sententiis, ac decretis editis factum est, frustra tamen, quippe quod in maiore & illustriore nominis & gloriae Christi celebratione

Zz

&

& notitiā euasisse tum apud discipulos, tum etiā apud aduersarios cōsisterit.
 Loquentibus autem illis ad populum, superuenerunt sacerdotes & magi-
 stratus templi & Sadducæi, dolentes quod docerent populum, & annuncia-
 rent in Iesum resurrectionem ex mortuis: & iniecerunt in eos manus, &
 posuerunt eos in custodiam, in crastinum; erat enim iam uespera. Multi au-
 tem eorum qui audierant uerbum, crediderunt: & factus est numerus uiro-
 rum quinque millia. Factum est autem in crastinū, ut congregarentur prin-
 cipes eorum, & seniores, & scriba in Ierusalem: & Annas princeps sa-
 cerdotum, & Caiphas, & Iohannes, & Alexander, & quotquot erant de
 genere sacerdotali. Et statuentes eos in medio, interrogabant: In qua uirtute,
 aut in quo nomine fecistis hoc uos? Tunc repletus Spiritu sancto Petrus, di-
 xit ad eos, Principes populi & seniores: Si nos hodie diiudicamur in benefa-
 cto hominis infirmi, in quo iste saluus factus est, notum sit omnibus uobis &
 omni plebi Israel, quia in nomine Iesu Christi Nazareni, quem uos cruci-
 fixistis, quem Deus suscitauit a mortuis, in hoc iste astat coram uobis sanus.
 Hic est lapis qui reprobatus est a uobis adificantibus: qui factus est in caput
 anguli. & non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub celo da-
 tum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Videntes autem Petri con-
 stantiam & Iohannis, comperto quod homines essent sine literis & idiota,
 admirabantur, & cognoscebant eos quoniam cum Iesu fuerant: hominē quo-
 que uidentes stantem cum eis qui curatus fuerat, nihil poterāt contradicere.
 Iusserunt autem eos foras extra concilium secedere: & conferebant ad inus-
 cem, dicētes: Quid faciemus hominibus istis? quoniam quidem notū signum
 factum est per eos, omnibus habitantibus Ierusalem: manifestum est, & non
 possumus negare. Sed ne ampliūs diuulgetur in populum, comminemur eis,
 ne ultra loquantur in nomine hoc ulli hominum. Et uocantes eos, denūcia-
 uerunt ne omnino loquerentur, neque docerent in nomine Iesu. Petrus uerō
 & Iohannes respondentes, dixerunt ad eos, Si iustum est in conspectu Dei,
 uos potius audire quā Deum, iudicate. non enim possumus quæ uidimus &
 audimus non loqui. At illi comminantes, dimiserunt eos: non inuenientes
 quomodo punirent eos, propter populum, quia omnes clarificabant id quod
 factū fuerat, in eo quod acciderat. Annorum enim erat amplius 40. homo in
 quo factum fuerat signum istud sanitatis. Dimissi autem uenerunt ad suos:
 & annunciauerunt eis quanta ad eos principes sacerdotum & seniores di-
 xissent. Qui cum audissent, unanimitē leuauerunt uocem ad Deum, &
 dixerunt: Domine, tu qui fecisti calum & terram, mare, & omnia quæ in
 eis sunt, qui Spiritu sancto per os patris nostri Dauid pueri tui dixisti,
 Quare fremuerunt Gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt re-
 ges terra, & principes conuenerunt in unum, aduersus Dominum, & ad-
 uersus Christum eius? Conuenerūt enim uere in ciuitate ista aduersus san-
 ctum puerum tuum Iesum, quem unxisti, Herodes, & Pontius Pilatus, cum
 Gentibus & populis Israel, facere quæ manus tua & consiliū tuum de-
 creue-

creuerunt fieri. Et nunc Domine respice in minas eorum, & da seruis tuis
 cum omni fiducia loqui uerbum tuum, in eo quod manum tuam extendas ad
 sanitates & signa & prodigia fieri per nomen sancti Filij tui Iesu. Et cum
 orassent, motus est locus in quo erant congregati: & repleti sunt omnes Spi-
 ritu sancto, & loquebantur uerbum Dei cum fiducia. Multitudinis autem
 credentium erat cor unum, & anima una: nec quisquam eorū, quæ posside-
 bat, aliquid suum esse dicebat; sed erant illis omnia communia. Et uirtute
 magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi Do-
 mini nostri: & gratia magna erat in omnibus illis. Neque enim quisquam
 egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agrorum aut domorū erant,
 uendentes afferebant pretia eorum quæ uendebant, & ponebant ante pedes
 Apostolorum. Diuidebatur autem singulis prout cuique opus erat. Ioseph au-
 tem qui cognominatus est Barnabas ab Apostolis, (quod est interpretatum
 filius consolationis) Leutes, Cyprius genere, cum haberet agrum, uendidit
 eum, & attulit pretium, & posuit ante pedes Apostolorum.

Omnibus itaque modis quos cauere aut excipere humana scientia aut ex-
 perientia posset, Iesu Christi uirtutem & ueritatem hominibus cōfirmatam
 totus terrarum orbis ad huiusmodi periculorum examen inquirere & com-
 perire potuit, quod ad propriam hominum salutem hinc propriē ac singulari-
 ter petendam & postulandam, atque certorum documentorum studio, exer-
 citatione, & usu curandam & adornandam abunde satis prouisum fuerat,
 maximē cum ij qui serid ac diligenter id agerent, in eam postmodo conditio-
 nem translati conspicerētur, quam prater eosdem ipsos, qui acceperant, mor-
 talium nemo ne cogitatione quidē assequi posset: ij uerō prorsus in alios mu-
 tati uiros, uerissimam Iesu Christi ac præsantissimam præsentiā & uir-
 tutem non ut homines iam deinceps, imō ut uerum & ueri Dei Filij pro-
 fessi palām publiceq; testarentur. S. S. E. Multitudinis autem credentium
 erat cor unum, & anima una, nec quisquam eorum, quæ possidebat, aliquid
 suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia: ET VIRTUTE MAGNA
 REDDEBANT APOSTOLI TESTIMONIUM RESURRE-
 CTIONIS IESU CHRISTI DOMINI NOSTRI: ET GRA-
 TIA MAGNA ERAT IN OMNIBVS ILLIS.

PRIVS APOSTOLICVM TESTIMONIUM.

QUAE monstrante Deo vidit tetigitque beatus
Grege Christi, promissa olim, delapsaque ab alto
Munera in æternum solio regnantis IESV,
Præstita discipulis cuius testatus & idem est,
Hinc canere aggrediar. Iuuat obscurata referre,

Nec memorata diu, raris quoque cognita nostro
Tempore, non Superum inuidia, sed nempe maligna
Fraude hominum, vitio ac morum, quos protulit orbi
Fouit & ambitio quo perdidit omnia, fastu,
Infera dum superis miscens, mortalia corda
Deliciis & amore sui studiisque parandæ
Ingenio proprio famæ laudisque repleuit,
Inuentoque addicta suo, & contendere docta
Naturam nescire Deique hominumque coëgit,
Metirive modis hominum similesve putare
Cælestes animos corrupti sanguinis Adæ.
Tantum aded sibi confinxit mens læua malorum.
Tu mihi Nazarides magni Patris vnica proles
Atque æterna simul, cumuli que æqualis honorum
Consors ipse Deus, cuius sapientia rebus
Condendis primùm adstiteratque adstaret regendis,
Atque nouando iterum cælo terræque triumphat,
Aduenias, animo & nostro noua suggere præsens
Carmina virtutisque tuæ referentia laudem.
Namque ideo pura semper de Virgine (cui nec
Terra parem vidit, potuit nec habere secundam)
Morte carens quamquam fueras ac tempore quamquam,
Mortalis nasci non dedignatus in æuum es.
Perdere sic mortem statuisti, ac damna prioris
Vitæ amissæ hominum potiore reponere vita,
Consilium cernente Patre, ac decreta volente
Qui vobis amor est vester qui Spiritus vnus.
Tu quoque aded modò quem memini, meminisseque semper
Cuncta iubet natura orbis, quamque vltimus axis
Continet, interior moles, pars nata videri,
Parsque negata oculis nostris concessaque menti,
Spiritus alme Patri ac Nato par & vnus honore,
Vis eadem, vox, consilium, certè ac Deus idem

Principij finisque experts, rebisque creandis
Cum Nato ac Patre principium finisque supreme,
Adsis ô Paraclete sauens dignate pusillo
Insinuari animo vatis tua dona canentis.
Te sine nil rectum nos dicere, te sine toto
Surgere in orbe nihil possit superesse rerum.
Atque idem fastus, hominumque superba perofus
Pectora, terrigenis nimis à sapientibus aufers
Te procul, ac tua sacra negas, eademque modestis
Sponte bonus nouisse auimus ac dicere donas.
Sacra, humiles quibus attolluntur in æthera mentes.
Tum Superis demum similes penitusque renatæ,
In terra procul à terris sublimia lætæ
Curare & sapere, & cælestia viuere discunt.
Cælestes natique Deo, magnoque parenti
Et cari, & grati, & vitam studiumque probantes.
His gentem infidam sacris vulgisque prophanum
Impurosque greges vitio, cœtusque nocentum
Admiscere nephas. Procul hinc, procul este, maligno
Quoscumque infecit liuor, tinxitque veneno,
Et quos semper egens agitat vexatque cupido,
Quosque libidinibus variis cognata voluptas
Opprimat, affiduis morbis languere coactos.
Præsertim nostra haud adeat mysteria quisquis
Ingenio fidens proprio ambitiosa tumentis
Humani studij momenta elementaque iactat,
Et moniti impatiens, nec cuiquam cedere suetus
Inferiora sibi contemnit cuncta, neque vllam
Admittit lucem nisi quam dedit ingenij fax.
Vos verò testes Christo sociisque laborum
Delecti, duodena, prius non docta, caterua,
Moxque data virtute boni depellere ab ægris
Morborum omne genus membris, ac tristia vincla
Rumpere, tartareus quecunque ligauerat hostis,
Temporis & grati aduentum suadere fideles,
Atque elementa sacro dictata referre magistro:
Quæ nuper vate ex magno, certæque salutis
Indice clamante audierat miratus Iarden.
Hæc vobis retulisse datum, præceptaque prima
Mutandæ in melius vitæ morumque docere.
Ast iidem postquam Christi sua sceptrâ tenentis
Muneribus magnis aucti nituistis, & almæ

Flumina doctrinæ paradisi è fonte bibistis,
 Nil iam terrenum sapere, ac cælestia claustra
 Præsenti penetrare animo, superùmque tenere
 Quæq; latent homines arcana recondita priscis
 Vatis ac seclis, vos cognita dicere fortes,
 Concilio mirante omni, cedentéque dictis
 Quæcunque est celebrata virum sapientia mundi:
 Sanctorum mihi collegæ huc descendite ab aula
 Ætherea, iuuenumque chori, teneraque puellæ,
 Ordinibusque senes vestris adfate paranti
 Non mea, sed vobis pridem quæ testibus atque
 Assertore Deo didici memoranda, referre,
 Nil humile aut paruum simile aut vulgaribus Anti-
 Christis quæ fallax mundo spectacula promit,
 Si vos indoctos aliàs, tamen alta locutos
 Et certis firma euentis responsa canentis
 Vincere tentauit frustra fraus callida tetri
 Principis, infernis aut prompta scientia portis,
 Si vos testatos diri obstupuere tyranni
 Vi insueta indomito ferrique ignisque ferendi
 Mille necis formas constanti ac robore victi.
 Quid prius, aut ego quem testem producere primum
 Experiat tanto ex numero? quem sidera cæli
 Non vincunt, neque quam Oceani quoque littore vasto
 Hæsit Abrahamus metiri iussus arenam,
 Chaldæus licet astrorum mundique peritus
 Cessisset nulli numerosque modosque docenti.
 Tot mihi quæ laudem, occurrunt sanctissima testes
 Nomina, femineique chori generisque virorum.
 Vtraque pars verax & odoris conscia Christi,
 Nec sexu aut tenero affectu excipienda neque annis,
 Vtraque par virtute Dei nihil vsque morati
 Tempore quo quisquam genere aut sit gente locove.
 Lux cunctis eadem luxitque eademque recepta est.
 Et, quamquam diuersa sonet, vox omnibus vna,
 NAZARIDEN Christum cælesti in sede supeni
 Sceptra tenere Patris moderantem cuncta benigno
 Imperio, & quæ facta nouo cum surgeret orbis
 Principio, & quæ postremum renouata nitescunt.
 SED placet, ante omnes Romanum ducere ciuem
 Insignem grauitate virum, nullaque notatum
 Suspicionem doli, neque conditione cauendum.

Præci-

Præcipue hunc, durum Christi quem nominis hostem
 Iam pridem, imbellique gregi sociisque magistri
 Nazaridum insidias odia atque inimica struentem
 Laudauere sui proceres populisque frequens, quem
 Vrbs Solyma immeriti inuidia percussit IESV:
 Hunc rursus metuere illi, queis lædere quemquam,
 Seque malo opposuisse nephas, queis dura ferendo
 Vincere, & officus malefacta reponere, pulchrum.
 Hunc inimicitia medio in feruore furentem
 Addentemque minis vireis, magnique senatus
 Iure opibusque auctum, è sæui ravidique leonis
 Moribus atque truci ingenio rediisse repente
 Mite pecus, Christi que & ovis patientis & agni
 Mores & formam, & mollissima corda gerentem,
 Admirante pio cœtu, & tonitruisque suorum
 Plebe ac principibus grauiusque ferentibus, illum
 Infensus qui nuper erat, nunc esse fauentem
 Christicolis, mortemque pati ac tormenta paratum, &
 Per mare, per terras, per plana, per ardua cuncta
 Ferre cruci affixi rursumque extantis IESV
 Virtutem nomenque potens & nuncia læta,
 Asserere & promptum atque obiecta refellere fortem.
 Illum Iudæi quondam, gentisque vocata,
 Illum Roma potens, doctæque audistis Athenæ,
 Quæ chartis commissa manent, sic ore profatum:
 VNDIQUE se authoremque bonum rerumque potentem
 Rectorem Deus ostentat, seu sidera spectes,
 Seu nemora & siluas, variisque nitentia prata
 Floribus atque herbis anni diuisa per horas,
 Seu totis quam multa vides animalia terris
 Ordine quæque suo spatiosum sparsa per orbem
 Atque Deo condente datas præstantia leges:
 Tum quæ præpetibus librant corpora pennis
 Aëra per vacuum & cæli per inane vagantur
 Et siluis glomerantur aues, dulcisque querelæ
 Vocibus & cantu luduntque diemque salutant:
 Vel qui fluminibus pisces, & in æquore plura
 Monstra natant diuersa locis immania cete,
 Parua quoque & similes magnis referentia formas,
 Consilium curamque Dei certasque regentis
 Cuncta probant leges atque altæ prouida mentis
 Commoda, quæ & minimis adsit, quæ & summa gubernet.

Hanc

Hanc vult hancque docet mundi concordia laudem
 Ac nunquam labefacta suis de sedibus vsque à
 Principio, cæli quæ sunt data iura sub axe
 Naturæ formis cunctis, parteisq; viceisque
 Perpetuas laudante Deo officiumque fidele.
 Ast hominum genus infidum, cui cætera quondam
 Paruerant, nutum iussa imperiumque subire,
 Quæ terras decorant, pelagum quæcunque pererrant:
 (Præstiterat namque vnus homo magis omnibus iis quàm
 Aut cælum terræ, nocti aut lux alma diei)
 Artificis regisque sui dominique relictis
 Legibus & iusto obsequio, malè praua monentis
 (Heu!) colubri dictis assensum seque suóique
 Perdidit infelix, ac iustas vindicis iras,
 Quas primo scelere admissio succenderat vltro,
 Vsque nouis culpis cumulandis improbus auxit,
 Mortem obiens animi, æternæ sic munera vitæ
 Supplicio æterno mutans, flammisque gehennæ
 Perpetuò sese addicens, dum principis atri
 Atque onus atque iugum collóque humerisque subiuit,
 Sensit, & expertus didicit, mala plurima multis
 Successisse bonis nimium cumulata repente
 Vnius ob crimen violatæ legis, & amplam
 Numinis atque sacram effigiem, quæ summa tenebat
 Nuper templa animi, propria de sede repulsam
 Inferiore solo in tenebris & nocte iacere.
 Sensibus implicitam terrenæ partis, iniquo ac
 Pondere depressam gemere, ac suspiria semper
 Mœrente ac puido de pectore crebra ciere.
 Iamque piget voti, iamque adspirasse Deorum
 Ad similem sapiendi artem pudet, vnde veneni
 Tantum adèd prauè conceptis suxerit ausis.
 Quid faciat? Non vlla mali medicina putanti
 Commoda succurrit, si quid tentauerit, id mox
 Displicet atque nocet: tum quæ fomenta dolorem
 Credita sedare, hæc rursus damnata maligno
 Pelluntur succo vsque magis durantiã vulnus:
 Inde alia atque alia sensu meditante reperta
 Nulla iuuant, quamquam studio pretioque parentur
 Impenso. Quid enim poterit prodesse, vbi mortis
 Vis mortale animo imperium regina tuerur?
 Vnde & vita abiit morientis prodita culpis?

Quoq;

Quòque malæ, luce expulsa, subiere tenebræ?
 Mortuus ipse sibi vt possit succurrere, nulla
 Ars dedit, & natura negat ratioque medendi.
 Restitit ergo nihil sibi quod mortalis egestas
 Iam præstaret opis, veri auxiliique pararet.
 Atque adèd rerum decus & pulcherrimus ordo
 Exciderat, pereunte homine, atque æterna trophæa
 Lucifero statuente sibi, sapientis & alta
 Præmia: quippe Dei superasset callidus alium
 Consilium, atque apicem mundi sibi ipse tulisset.
 Ast Deus vsque bonus, clemens & sponte benignus,
 Qui mare, qui terras, & maxima mœnia mundi
 Perpetua socians concordia & pace gubernat,
 Consilij rex ipse sui, sapientis & antè
 Propositi memor atque tenax authorque potensque,
 Obliqui & colubri ridens ac ludere certus
 Callida facta suo inuento, atque infana docere
 Quæ per humum obrepente malus mala pectore semper
 Argumenta nouans reperitque vrgeretque reperta,
 Terrenoque vapore fouet (nam pascitur ille
 Virosis terræ succis, furialiãque inde
 Oua parit, nigros mox suffectura chelydros)
 Huic merito tormenta pati, fraudisque nefandæ
 Tartareo perferre iuges in carcere pœnas,
 Post arcana Deum quondam maledicta minatum
 Constans fama fuit patribus, famæque receptæ.
 Res dignam cælo vocem veramque probauit:
 Istud nempe caput mulieri imponere doctum,
 Atque ideo sibi multa placens, instarque coronæ
 Attollens cristas, & ouantia sibila fundens,
 Olim femineo eductum de sanguine semen
 Diuina virtute potens perfringeret, & actum
 Sub pedibus premet: atque iis tu insidiabere frustra.
 Id recolens osor scelerumque dolique latentis
 Vindex captiui atque hominis duroque ligati
 Seruitio, assiduis operas quem reddere cogat
 Criminibus ferus exactor, crudeliãque addens
 Verbera, maiorum crucietque vrãque pauore,
 Ergo iam nimiumque diu mala tanta ferentis
 (Quamuis iure ferat, sese qui addixerat vltro)
 Quæque solet virtute magis se efferre, misertus,
 Sponte probans hominum generis, quo incensus amorem,

A.A.

Séque

Sēque sui similem semper, promittere & vltro
 Maxima dona bonum, facere & promissa fidelem,
 Ipse suum alloquitur VERBUM, cui talia mandat:
 GAVDIA, Nate, mea æterna ac mea lumina, nostri
 Consilij pariter compos, virtutis & altæ
 Dextera certa mihi, cuius nutu omnia constant
 Quæ sunt, quæ fuerint, & quæ renouanda paramus
 Ipse ego, tūque simul, noster simul vnicus almus
 Spiritus ipse etiam pariter sapiensque potensque,
 Tempus adest, quo nostra decet persoluere dicta,
 Quæq; hominum primo quondam promissa parenti &
 Credita, quamquam illo non planè cognita seculo.
 I felix, terras vise, & mortalia corda
 Emolli, ac tenero & facili Deus imbue sensu,
 Luciferi incantata malis quæ vocibus olim
 In silicem, & smiris iam durauere rigorem,
 Ex quo præcipue prætenso lumine nostræ
 Legis, acerba mage & conata obistere sanctis
 Præceptis, magis in sese contracta resultant.
 Hæc tu, namque potes, nec me minùs ipse bonus vis,
 Atque modum sapiens nosti, caro factus homoque
 In terris verè versatus, carnea rursus
 Efficies, meliora parans, & idonea nostri
 Numinis: & sic viua Dei viui effice templa.
 EVENTIT, certè euenit, dictumque Parentis
 Filius effecit: nòsque hoc testamur, Vt antè,
 Irarum fornax fuimus, vitiique perennis
 Et specus, & fouea, & manantia sulphuris antra,
 Iam rursus carique Deo gratique dicata
 Templa sumus, purus thalamus, dilectaque coniux:
 Sponsa prius, nunc æterno iam fœdere Christo
 Iunctaque nobilibus gemmis auròque decora:
 Ex quo consilio arcano nòs induit ille,
 Suscepitque sibi rursus, vitæque prioris,
 Quam mors intulerat mundo, expoliavit ab atro
 Imperio, atque nouæ mutauit in optima vitæ
 Mania: præterita dein conditione repulsa,
 Peccati è seruis natos Patris ille supremi
 Esse cohæredes secum dedit: ille benignam
 Et nosse & laudare manum facit: ille beatis
 Diuitiis cumulans ornat, sublimia quales
 Regna tenent, qualésque palatia lucida cæli.

Sideribus lunæ ac soli præstantia seruant,
 Non vitium tineamve, nihil metuentia fures.
 Has verò vt nobis felici sorte pararet
 Perpetuo iure adscriptas, ditissimus ille
 Qui fuerat, qui semper erit, subiit tamen arctam
 Pauperiem, nostri causa se passus egentem,
 Priuatam, atq; humilem, quo non magis infimus vllus
 In terris visus: sic vnus rite litauit
 Concilians nobis propriumque Patrémque Deumque.
 Hunc etenim æterni Natum nouisse Parentis,
 Decretum fuerat sublimi in sede Tonantis,
 Qui vera virtute potens exstare sepulchro,
 Erutaque è mortis vinclis sua membra, suumque
 Secum vnà exstinctum corpus, rediuiua valeret.
 Sistere, & æternum sibi concinnata tenere,
 Non iterum veteris maledicto obnoxia legis;
 Quod nunquam humana virtute aut arte caueri,
 Aut imis velli potuit radicibus vnquam,
 Visceribus violenta lues tantum hæserat Adæ;
 Vt neque vel legis rectè præcepta tenere
 Omnia, neque eadem qui ritè capefferet, vnum,
 De cælo terras qui despicit, inuenisset:
 Quæ tamen humanis minimè excessere decorem:
 Officiis quondam commissum, qualia cunctis
 Cuique suas dederat parteis animantibus olim
 Ille opifex propriæ indulgens bonitatis honores,
 Singula partitus pro rerum sorte modisque:
 Nèdum iidem possent summi se dicere prolem:
 Essè Dei, summèque bono sua digna probare
 Grataque facta Patri, caròsque decentia natos:
 Hoc neque lex dederat, caro nec inimica ferebat:
 En ego, qui primis iam pridem doctus ab annis,
 Omnia præcepta edidici, magnique magistri
 Exprimere exemplum & dictata peragere notus,
 Vt nihil inuidia exciperet, nihil vsque notaret:
 Ritibus & patriis, lege, & celeberrima secta,
 Ex quo vi iam nunc in me viuientis I E S V
 Mutatus mentem atque animum corpusque renatus:
 Inque nouum emergens hominem de flumine puro,
 Agnoui Christi que bonum super omnia nomen,
 Illius & succos, & pinguia balsama nostros
 Internos penitus sensu penetrata per artus,

Non secus hinc mea facta, prius quæ pulchra putaram
 Vtilia atque mihi, quàm damna ac sterora iactem.
 Ipse quidem noram legem, sanctamque vocaram:
 Horrebam tamen, atque metu dubiisque sequebar
 Perpetuis: quamquam nullius criminis vnquam
 Consciens ipse mihi aut sceleris fraudisve dolive,
 Non ideo tamen, (heu!) vitam securus agebam:
 Nocte dieque pauens fluitabam semper, iniquus
 Atque mihi atque bonæ legi: nam iusserat illa
 NIL CUPERE, at mala mens ideo & vesana cupido
 Nolentem pariter miserè, miserèque volentem,
 In vetitum magis atque magis ruere vsque iubebat.
 Vnde hæc monstra autem, vel quo de fonte? petenti
 Sæpe mihi, Humano atque tuo de pectore, dixit
 Sacra docens verum & recti curiueque magistra
 Lex tabulis incisa: Mea est pars iusta docentis,
 Impia quæque notis ostendere, honesta monere:
 Vtius nihil efficiam: sed cætera ab alto
 Monstro petenda Deo, atque alio expectanda ministro,
 Cui meus & cedat Moses, & lampada tradat.
 Ergo iram, lex, instigas? Ne dixeris: immo
 Et remet sanum, vitio vacuümque putantem,
 Atra per internas perfusa venena medullas
 Sentire admoneo, & spem medicumque salutis
 Et iusti promissa Dei expectare fidei
 Obsequio, officiisque bonis, bene consulo & hortor.
 IAMQUE huius præclara dies & gratia sortis,
 Non hominis iactata manu, sed amore benigni
 Consilioque Patris, mihi contigit: Inde ego viuo,
 Non ego, sed Christus, cui iam quidquid quidem ago & sum,
 Agnosco, acceptumque fero, laudique repono.
 Nam nos non tantis (iubet hic phas vera fateri)
 Officiis sumus vsque pares aut rebus agendis,
 Sed neque consiliis tantis, quæ donat abunde
 Ipsa mouens, ipsa efficiens diuina voluntas.
 Hinc verò quondam saxo durisque tabellis
 Demere lex nihil aut poterit damnare seuera
 His, quibus immisso per membra valentia Christo,
 Nil veteris superest hominis, nil carnis & Adæ:
 Ast animo infusus mutatos spiritus artus
 Informat penitus, sapere & cælestia donat.
 Viuit enim, viuitque Deo, Natumque Patremque,

Vnde

Vnde datus, noscitur gaudens, nec terga locuti,
 Sed videt ætheream faciem, propiusque tuerur,
 Cognitus ipse etiamque & amans etiamque & amatus
 Liber agit, carnisque suos à lege solutos
 Altius à terris animo super æthera ducit,
 Et penetrare polum, & cælesti accumbere mensæ,
 Datque epulum celebrare boni & sponsalia Christi,
 Per festasque dapes mortalibus vsque negatas
 Vtibus, & laudum æternas celebrare choreas:
 Interea corpus, pridem quod regna tenebat,
 Imperioque graui turbauerat omnia viuens,
 Extinctum iacet, ac rursus versa vice rerum
 Lenia iustitiæ ferimus iuga, legis & almæ
 Mentibus inscriptæ semper gaudentibus, vltro
 Dulce aded gestamus onus, vestigalia rege
 Digna Deo grati persoluimus, illicet ipso
 Dante prius quidquidq; damus, quidquid dare semper
 Possumus, haud ideo tamen vllis rebus egentes,
 Sed cumulo crescente magis quo plura libenter
 Pendimus, æternas læti saturique videmus
 Surgere diuitias, donando & crescere dona:
 Sic illi placitum, nos qui in noua secla vocatos
 Omnibus antiquis mirandos sistere iussit.
 Ille heri, ille hodie, ille & cras permanet idem,
 Immotusque manens sapienter tempora mutat,
 Ac semper meliora offert: sed secula fines
 Contigere suos, vbi missus ab æthere Christus
 Effecit quæcunque Pater promiserat, & quæ
 Credere maiores atque expectare probatos
 Audimus seræ ætati cecinisse nepotum.
 Sic deinceps est Christus, erit quoque Christus: at illum
 Vtius negare valet vox nulla, modò si
 Fassis, vera bonus qui dicit, Spiritus adsit.
 Ille in corde suum signat pecus, illius vtique
 Signa pecus tenuit, metuit nihil, infidiisque
 Atque vrsi atque lupi temnit rapidique leonis
 Sæuitiam, furisque malas ante omnia fraudes.
 Quid paueant? bonus ille suo cum pastor ouili
 Prospicit inuigilans, nec somno vincitur vnquam,
 Neu pecoris curam, neu mittere certus amorem.
 Sed neque qui quondam pecori sudorque laborque
 Ægra ex carne fluit, vitiato aut sanguine surgit,

A A 3

Diuini

Diuini potis vsque gregem vexare magistri:
 Nam medicas habet ille manus, præuerrere doctus
 Quidquid erit genus innocuum quod lædere possit.
 Nemo igitur quos tanta vigil custodia seruat,
 Accusare potest, vt nec tentare nocendo,
 Assertore Deo munitos nempe, suum qui
 Nocte dieque gregem lætissima pascua, propter
 Dulcis aquæ sacros fonteis fluuiosque perenneis
 Carpere dat semper præsens, ac viuere tutum.
 Nonne vides quanto vitæ discrimine sancti,
 Quos bonus electos Christus ducitque regitque,
 Ante greges alios hominum & collegia cedant?
 Quamlibet hos virtus mundi aut sapientia laudet,
 Rectius hos illis non quisquam comparet, ac si
 Idem vel stellas lunæ vel dicere soli
 Contendat splendore pares aut viribus æquas.
 Si qua placet verè virtus, & lumina si qua
 Humano fulsere animo meruèrèque laudem,
 Hæc eadem proprio ingenio qui adscripserit, errat,
 Authoremque suum malè gratis deserit ausis.
 Quæ bene dicta sonant, & quæ bene facta feruntur,
 Omnia communem ius est memorare bonorum
 Spirituumque patrem docti ingeniique magistrum.
 Illa at præcipuum est virtus confessa decorem,
 Illa Dei authoris sapientia maximaque index,
 Miratus quondam stupuit quam mundus in illis,
 A lino & cymba, quos tu, bone Christe, vocatos
 Esse facis testésque tuos, veræque salutis.
 Læta iubes populis signatæque nuncia ferre.
 Hæc etiam nos testati, quoque certa fatemur,
 Magnificis non dicta modis excultæque verbis,
 Sed præfente Dei ac veræ virtutis IESV
 Vsque salutari euentu, quem turba fidelis
 Agnosceret porrò viuens, quandoque probabit
 Sese humilem in terris demum super æthera vectam.
 Consortem æternæ lucis regni que beati:
 Impius at contrà, durum cui pectora ferrum
 Occupat, ac mendax exfurdatur spiritus aures,
 Vnde oculos Deus & Iudex præstringit & vltor,
 Sentiet, heu, tandem, neglectæque gaudia cæli
 Proficiente nihil serus tristitque dolore
 Inuidiæ è tenebris alios æterna tenere,

Quando

Quando ipse æternas pœnas luet, vsque videbit.
 Talia clamantes diuersa sorte piisque
 Et prauis casura, nihil maledicta moramur
 Aut nugas hominum, magnos quos censet iniquum
 Quos vulgus laudat: nostri nec pœnitent vnquam
 Muneris, officiiue pudet. nos ipsa rubere
 Omnipotens veri virtus vetat: & fuimus iam
 Nos docti magnique habiti, chartisque librisque
 Felices operas dedimus, dum prisca manebat
 Illa rudis seculi atque umbrosa scientia, honestis
 Frondibus vsque virens, fructus at frugis & expers:
 Quam post terga dare, & potiori incumbere chartæ
 Virtus vera Dei facit & sapientia CHRISTVS.
 Huius nam quid ego monumenta recondita pandam?
 Humanis quæ non oculis non mentibus istis
 Aptæ capi, & quamuis alacrem superantia sensum?
 Hæc nostros ditant animos, & flumina nostris
 Effundunt linguis laudum sermonis & alti,
 Qualia traiciunt soli, quos spiritus idem
 Productis auctos membris, ætate viros iam
 Perfecit, solido & maturos robore cinxit.
 Ast eadem tenero infanti, quem sugere tantum
 Vbera oportet adhuc puro exundantia lacte,
 Nec nos porrigimus, cui nec præuerrere phas est.
 Hæc mihi quæ canerem, Tarfensem pluraque Paulum
 Distantem memini ac tabulis præscripta ferentem,
 Omnia quæ angusto haud valeam concludere versu:
 Nam nostræ citharæque sonus vocisque minoris
 Deficiunt numeri atque modi, vincique fatentur.
 Hic etiam quid & ille grauis responderit author,
 Quem sibi discipulum & comitem delegit IESVS
 Gentili de stirpe, bonum prius in mare missis
 Retibus, inclusos exponere littore pisces,
 Post homines etiam viuos è mortis amaræ
 Fluctibus, æternæ vitæ traducere ad auras
 Diuini captos virtute ac munere Verbi.
 Hic vsu, hic magni, quam nouerat, arte magistri
 Edoctus pariter fidei pariterque decori
 Officij momenta, quibus Deus annuit, olim
 Pollicitus quæcunque fuit, superantia longè
 Eloquium mentemque hominum, sic ore disertò
 Fatus ait: QUAE nos diuina atque optima dona

Imo

Immo sensu animi gerimus miranda, benigni
 Descendunt de sede Patris: nam lumina solus
 Ille salutifera effundit, cæcâsque tenebras
 Diffluit, æternamque iubet secedere noctem.
 Is nebulæ expertem maculosâ ac nubis & umbræ
 Æternamque habitans lucem semperque nitentem,
 Summa tenet nullasque vices metuentia regna.
 Inde volens nil promeritos nos extulit, ille
 Nos genuit, natosque sibi dedit esse, fidelis
 Promissi memor atque tenax, veræque renatos
 Primitias generisque sui sobolisque Deorum,
 Quam sibi pollicitus diuina stirpe nouandam
 Constituit, cæloque fatus, non sanguine cretos
 Humano: namque illud opus iam desit, ex quo
 Ipse breue & magnum demittens æthere Verbum
 Mentibus inseruit nostris, mortemque priorem
 In veram voluit mutare ac vertere vitam.
 Hæc promissa Deus toties prædictaque regna
 Pauperibus dare constituit, voluitque benignè
 Hæredes decorare suos hæc regna petentis;
 Non auro: namque ille auro non vincitur villo,
 Sed fide & obsequiis generosi & pectoris igne.
 His modò diuitiis vbi quisquam pauper abundat,
 Sollicitet cæli regem, quærâtque volentem,
 Atque oret nihil addubitans, quin fortiter inter
 Pulchra petens: nam pulchra decet non quærere lente
 Aut animo aut studio: sed magna negotia magnis
 Mentibus, & iusto contingunt certa labori.
 Mentem viua fides firmet, cor instruat ardens
 Atque manus facilis pietas, quæ fratris egentis
 Consilio atque opibus curet succurrere sorti
 Sedula: nam satis atque super prodesse volenti
 Candida sedulitas fuerit, cui cætera præsens
 Prospiciet quæ cognorit fore commoda Numen.
 Hæc pietas sincera paret, sed viuuda constet
 Nocte fides tota, ad noctem quoque solis ab ortu,
 Semper auens, semperque petens, sperans quoque semper
 Atque premat diuina tenax promissa, neque vnquam
 Brachia firma, licet neruis contracta, remittat,
 Dum superet vincatque Deum maiora parantem
 Præmia, felicitis posthac ornanda decore
 Nominis, atque Deum, atque homines vicisse valentis.

Hoc scire, hoc sapere est, atque hæc sapientia ab alto
 Missa polo superat nubes, & nubila temnit,
 Et cæli spatiosa libens per templa vagatur,
 Omnia perlustrans diuina humanaque rerum.
 Non ideo at leuibus ventis inflata tumensve,
 Sed clemens, patiensque mali, damni que recepti
 Immemor, efficiensque boni, officiosa quietæ
 Pacis amans: non quæ velet fraudemque dolumque
 (Qualem terra solet turpem producere pacem)
 Sed qualem pudor atque fides comitantur honorque.
 Hæc niue candidior, rubro hæc saturata colore,
 Ingenui sensus compos, redimitaque odoris
 Floribus, exhilaransque animos, spiransque salubrem
 Lætitiâ, populos Christi cælique colonos
 Nutrit fruge bona, & maturis fluctibus explet.
 Filius hæc Zebdi dixit Galilæus Iacob,
 Quem primum electi Solymorum de grege fratres
 Pontificem læti multos nouere per annos,
 Omnibus & celebrem terris, quas findit & ambit
 Oceanus vastus, communis epistola quondam
 Fecit, & à Christo testatum, publica fama est.
 Iamque operæpretium fuerit, quid sentiat ille,
 Ille, audire, senex tandem, cui notus I E S V S
 Non oculis tantum, non auribus, appellante
 Voce polis missa natum charumque parenti:
 Nam melior Simone istis fuit arbiter antè
 Nemo modis. ille & natum respondit I E S V M
 Esse Dei viui atque vinctum iam pectore in imo
 Admonitus, Christo hæc dictata referre roganti.
 Sed nos ista alio ponenda in tempore, Petre,
 Mittimus, et si illis solidi te ducere nomen,
 Verax fama canit, lapidis, quem ponere primum
 Nazarides nunquam mirabile fundamentum
 Pollicitus propriis, quæ iam tunc templa fouebat
 Surgere, tartareas nihilum metuentia portas.
 Accepta externis tamen hæc tu fersque refersque
 Sensibus atque notis, faciunt quoque ad altera, Simon,
 Iudicia, & causam possunt firmare priorem,
 Non primam, quam nunc agimus, quæ maxima veri
 Argumenta parat penitus cognoscere Christi.
 Qualia iam coram populis coramque senatu
 Te memorant miranda senem dixisse disertis

Vocibus, & magna fortem virtute, secutis
 Prodigis signisque bonis variisque probasse.
 Hæc nostris aptanda modis citharæque Latinæ,
 Qualicumque tamen valeam contingere cantu,
 Poscimus, haud spectes, tantum da mente fidelem
 Me Vatem posuisse tuas referentia voces
 Carmina viuaces ad Christi condita laudes.
 Si pia Christicolûm tibi, Petre, Ecclesia curæ est,
 Si bonus ille ouium pastor summusque magister
 Ter commendati pecoris tibi charus I E S V S.
 Sic ego, & attentis mihi respondere parantem
 Auribus atque oculis contemplor, at incipit ille:

Accipe nunc, Vates, quæ me scribente probarunt
 Cappadocum populus Galatæ quoque & incola Ponti,
 Atque Asię innumerę gentes, gentesque Bithynæ,
 Quotquot in his quondam regionibus illa piorum
 Spes aluit patrûmque fides, quam vera crearant
 Intra animum dictata Dei responsaque vatium:
 Hos etenim variis dispersos tractibus orbis,
 Ipse vbi rescui, diuinis viuere Christi
 Muneribus, gaudere nouis ac funibus auctos
 Longè aliis quàm queis agros fundosque domosque
 Dux prisca Iosuas proavis diuiserat olim,
 Protinus à nobis volat internuncia velox
 Litera, contestes fratres quæ læta saluter,
 Exhilarétque magis gratos, laudisque vacantes.

Æternas dignatque Deo nos reddere grates,
 O focij, laudisque Patri efficientis I E S V
 Vncti & heri dominique decet, qui tanta paternis
 Munera visceribus nobis largitus abunde est,
 Quique suam nos progeniem dedit esse, nouamque,
 Spes etiam iubet ille ratas viuasque valere,
 Hæredesque datos vltro cælestis adoptat
 Regni: cuius ager, ditissima prædia cuius
 Nec steriles metuunt annos, nec frigora & æstum,
 Non segetum pestes varias, incertave sæpe
 Tempora, non quidquid maturas lædere fruges,
 Vel plantas violare potest, vel frangere culmos,
 Aut oculis animo & gratum maculare nitorem:
 Quippe beata fouet semper clementia cæli,
 Atque salutiferis semper, semperque serenis
 Luminibus Pater ipse fauet: nam sospes I E S V S

Cum

Cum semel è mortis penetralibus exstitit vnctus,
 Et rediuuus ouans mortalia cuncta reliquit
 Mortua, nilque suam dein contingentia vitam,
 Hæc vobis adeunda volens habitandaque cessit
 Regna citò, atq; animo iam nunc meditante gerenda,
 Quamlibet interea (nec longum tempus) acerbo
 Tentatis rerum sensu per inhospita mundi
 Et steriles tractus iter hoc peragentibus, arcta
 Per loca, per salebras, & per scruposa viarum.
 Terribiles formæ sese importunaque monstra
 Ostentent, inimica adeò & malè sana minaces
 Hostes bella gerant: breuis hæc patientia tandem
 Et firmata fides, superis quoque cognita, vincet.
 Indicibus pretij flammis ita purius aurum
 Emicat, ingenuæque refert virtutis honorem:
 Sic etiam quantum præstet, quantum quoque Christus.
 Pectora perficiens, animique & mentis adornet
 Virtutem, solido cor quantum robore firmet,
 Edocet exemplis vestris, propriique decoris
 Efficit ipse sibi laudem, noménque potentis
 Vendicat, inuitis etiámque fatentibus iis, quos
 Inuidia aduersos aut insipientia prodit:
 Sic clarè rutilat Christus dum fulguris instar:
 Antea non oculis visus, sed mente fideli
 Creditus illuxit vobis, & solis ab ortu
 Clarus ad occasum lustrauit vestra beato
 Lumine corda. Ergo vestrum quæ gaudia pectus
 Pertinent, narrare mihi, vobisve referre,
 Nec phas nec promptum est: humanis auribus istam
 Lætitiam audire, aut linguis celebrare negatum.
 Namque salus animi est potiora que munera vitæ,
 Quæ vobis promissa Dei credentibus, vltro
 Contigit. Hanc Vates vobis cecinere futuram,
 Attenti atque auidi quondam cognoscere, quando
 Aurea secla fluent, sibi quæ celebrare canendo
 Dictabat superis illapsus Spiritus oris,
 Quos hominum vel quale genus responsa manerent.
 Atque equidem non illa sibi didicere parata,
 Ast vobis subeunda prius fore dura laborum
 Pondera cum Christo, ac passis mox pulchra ferenda
 Præmia, & æternum nomen famamque decusque.
 Hæc eadem dicenda almus qui Spiritus antè

BB. 2

Priscos

Priscos edocuit Vates, nunc missus ab alto
 Legauit vobis lætissima nuncia, & idem
 Exhibet, en, præsens sanctè ritèque paratis
 Quæ chorus Angelicus animo prospectat auentf.
 Quales vos omnes moneo atque exhortor vt altè
 Succincti ac prompti tanti expectetis honoris
 Munera, quæ gratis ingenti inductus amore
 Ipse suum Pater effundit testantia Christum:
 Quæ sancto similèsq; Deo producere habentis
 Deductoque valent cognomine dicere sanctos.
 Illa prius vobis vulgata obscuraque vitæ
 Seruitia à patribus seruis deducta, neque auri
 Libra neque argenti in dulcis mutauit honestum
 Conditionis onus (vitium metalla subire
 Quæ possunt, pretium nunquam cælestibus æquant:)
 Sed facer ille cruor, nulloque parabilis auro,
 Qui semel occisi fluxit de corpore Christi,
 Agni olim primis qui destinatus ab vsque
 Principijs orbis fuit vnica victima nullis
 Vel morbis vitiosa vnquam maculisve repulsa:
 At nunc postremis seclis iam tempore vestro
 Pro vobis producta litat, mactataque ad aras
 Crimina cuncta vnus damnabilis expiat orbis.
 Hæc vos nempe Deo fidi mysteria testes
 Asseritis Patri, Christum qui sistere rursus
 Viuentem voluit, summæ ac virtutis & alti
 Nominis æterna donatum viuere laude.
 Laude, fides quam vestra sonat, quam concinit alma
 Spes celsis innixa polis, spes viua parente
 Digna Deo, stirpem referens sobolèmq; renatam
 Et vitij experte & generosi seminis ortu,
 Efficiente Dei verbo, quod vt omnia quondam
 Iusserat esse orbis veteris, quæ & iussa fuerunt,
 Sic noua nunc nasci dedit, & noua viuere, nunquam
 Vel moritura, vllos vel dissoluenda per annos,
 Illicet æternum viuumq; imitata parentem.
 Cetera quæ carnem sapiunt, pulcherrima quamuis,
 Quamlibet & vigili studio atque exulta labore
 Hæc videas decorare agros campoque patentes,
 Et mirere aded totis vernantia pratis,
 Vana cadunt subito, atque æstu tentata, repente,
 Fœni instar, cum flore suo moriuntur & arent,

Semine non vllò, non vllòs commoda in vsus.
 Longè alia æterni virtus è semine Verbi
 Æternos fructus æternas ferre per horas
 Fertilis, & nullo sterilis vel degener æuo.
 Hanc vobis audire dabant bona nuncia nuper:
 Quæ simul attentis cepistis auribus, imo
 Pectore diuinas vires penetrare, nouosque
 Formari vos in fœtus, penitusque foueri
 Sensistis, vos infantes in luminis auras
 Eductos, vitij hinc experte & ab vberè mentis
 Viuite demulso, iam puro & crescite lacte.
 Vos rogo vt expertos, Dominus quàm dulcis in altos
 Libatus penetrat sensus reficitque medullas?
 Filius ille Dei est viuus lapis, ille domusque
 Principium, sibi quam princeps componere curat
 Ipse Deus, lapis electus, nitidissimus, atque
 Firmus, & æternum solidus, gratoque decore
 Artificis laude insignis. mortalia quamuis
 Iudicia, & malè sana hominum mens inscia veri,
 Quæ sibi nunc altam turrim, nunc construit vrbe[m]
 Inceptis ruitura suis, molimine multo
 Reicit hunc lapidem, nec partem nec caput vsquam
 Esse operis, quod ipsa parat, dignata repellit,
 Et tamen immensam mole[m] contendit ad vsque
 Supremum cæli se tollere posse cacumen.
 At vos cælicolis postquam lectissimus ille,
 Ille lapis iuuat placidos, tetigitque volentes,
 Contactus virtute sui in pretiosa redegit
 Viuæque faxa. aded Christum contingere mirum est.
 Inde ipsi vt lapides viui consurgitis vnum
 Inq; opus, inq; domum pulchram quam Spiritus intrat
 Incolit atque animat facer, & sacraria sancti
 Esse sacerdotij vos destinat hîc vbi multa
 Mystica grata Deo assiduas defertur ad aras
 Hostia, cui nomen, cui vitam spiritus ipse
 Indidit, & Christi vires suffecit inunctæ.
 Hoc fuerat sanctis foliis quod iam Deus antè in-
 uoluerat arcanum, quod nunc referata reuelant
 Euenta: En summum, electum, pretiisque supremi,
 Qui geminos iungat muros claudatque reuinctos,
 Ipse mea lapidem spectandum pono Sione:
 Quisquis & hunc sanis oculis & mente fideli

Excipiet, verum expertus, non illius ora
 Confusus rubor inficiet, non pectora prauus
 Sollicitare metus poterit, male suadave cura.
 Hic igitur vobis bene creditus auxit honorem
 Egregiumque decus, sed non credentibus idem
 Despectus fabris, opere ac reiectus ab omni,
 Artificique Deo geminis ex arte locatus
 Fit caput in muris, latus & committit vtrumque:
 Ast verbo infidis & contemptoribus, huius
 Quos sibi subtrati lapidis male poenitet, & quos
 Vel huic diuersum iuuat indere fundamentum,
 Hic erit offensæ turpi immanique ruinæ
 Exitioque lapis: Namque hæc Deus omnia fatus.
 Vos verò simul alma fides connexuit illi
 Viuentes viuo lapidi, partemque beatæ
 Esse domus iussit, lateque patere nitentes
 Electum genus agnoscens, cui regia princeps
 Ipse sacra efficienda Deus ferat, ipseque sanctam
 Assimilemque sibi gentem, populumque redemptum
 Secretumque sibi, & victoris iure dicata
 Pignora: perpetuis queis testibus illius alta
 Virtus & toto resonet victoria mundo,
 Principis & claro celebretur fama triumpho,
 Cuius ope è vinculis nuper tenebrisque malignis.
 Erepti in miras venistis luminis auras,
 Ipse salutiferis quod pennis irradiat sol:
 Iustitiæque suæ communicat ipse calorem,
 Frigentesque prius populos (fueratis vt ipsi)
 Inuisosque Deo quondam, valet ille parenti
 Conciliare suo, & gratos carosque reponit.
 Hæc vestris probat exemplis ac firmat I E S V S,
 Qui mea, qui vestra, ac terram confusa per omnem:
 Crimina suscipiens, vnus contra omnia pendens
 Sustulit, ac ligni librato examine vicit,
 Victaque in infernos retulit, liquitque sepulta.
 Vnde valens viuusque suo quos ille cruore &
 Vulnere restituit, sanos facit inde salubri.
 Tutos iustitiæ securæ & viuere paci.
 Efficit in vestris animis hoc cura benigni
 Pastoris præsens, qua dum caruistis egeni
 Atque ouium tristes instar, dubioque timore
 Antè turbatos iuuet admeminisse vagatos,

Vt studio maiore animi celebretis I E S V M
 CHRISTVM pro iniustis, licet is iustissimus, vltro
 Vulnere pro nostris culpis & mortis acerbæ
 Sensum in carne semel maledictaque probraque passum,
 Non se, sed nobis meritis hæc omnia, vt in se
 Inque suis membris nostræ mortalia carnis
 Membra bonus moriens exstingueret, inde supremo
 Viuentique Deo potuit nos sistere viua
 Et noua membra sui viuentis corporis, in queis
 Iam rediuuius agit, iam viuit spiritus, illa,
 Illa Dei, quondam quæ exstincta iacebat, imago,
 Hoc etenim Christi monstrabat Spiritus olim,
 Dulcia dum vitæ ac lætissima verba profatus
 Illis, quos leti effigies retinebat in arcto
 Carcere, per similes mortali à carne solutis
 Spem tamen atque fidem viuam retinentibus vsque
 Spiritibus certis certam sperare salutem.
 Et quisnam tunc mortalis miranda volebat
 Credere, dum longis conurgeret arca diebus
 Verbo iussa Dei, ac docilis constructa Noachi
 Arte, opere & multo, quantum diuina ferebat
 Mutandas hominum exspectans patientia mentis,
 Atque monens & prædicens suadensque maligni
 Communisque fugam scelestis, quod publica culpa
 Verterat in mores atque in solennia penè
 Iura, metu legum procul atque pudore fugato.
 Donec ira Dei vindex, fabrefactaque cista,
 Illa malum è terra scelus expiat, ista piorum
 Octo animas tantum seruat, viuasque reponit,
 Postquam digna malis data sunt sub iudice iusto
 Supplicia erratis: mox nam clementia moris
 Nominis atque sui memor, euocat, & iubet atro
 Carceris ex antro tenebrosa & imagine mortis
 Prodire incolumem numerum, quem spesque, fidesque
 Securos totum medias tenuere per annum
 Inter aquas magnis demissas imbribus, inter
 Stagnaque præruptus fudit, quæ gurges abyssi.
 Atque ita Tellurem, Tellurique aëra summæ in-
 cumbentem, quo cuncta auras animalia spirant,
 Contigit vndarum gemina virtute lauari,
 Quo melior posthac animantium spiritus intra
 Viscera deductus recreet, animasque salubri

Permulcens hauſtu, potiori exerceat vſu.
 Hoc nobis nunc, ſed multo generoſius, inſtar
 Reſtituit Deus, è cælo vitalibus vndis
 Intra animi effuſis penetrabilia: non caro quali
 Depoſuiſſe ſolet ſordeis abluta, lauacro
 Vſque repetendis purgandas ſæpius vndis
 Semper fontis egens, alio ſed, quo pia mentis
 Membra interna lauans, maculas ſordèſque remouit,
 Et penitus renouans idem lotòſque reuiſens
 Ipſe ſuum ſibi terſit opus, terſumque fouebit,
 Vique ſui totum prorsus illinit Inuncti,
 Ne maculæ aut vitij externi per læue morari
 Quicquam aut hærendo penetrare ac rodere poſſit.
 Præſtitit hoc nobis virtute exſtantis I E S V
 Atque vncti atque Deo nati dextròque ſedentis.
 [Qui, quam pro nobis admittit, morte vorata
 Æternæ vitæ ſocios nos reddidit vnà
 Hæredes ſecum] Iam nunc in celſa profectus
 Cæli regna, ſibi nil non ſubiecit: at illi
 Angelici parent cœtus & cuncta poteſtas,
 Quidquid & aut nomen fert aut virtutis honorem.
 Filius hæc Ionæ, memini, mihi certa rogatus
 Reddidit in tenuis dignatus carminis arcta
 Vincula conſtringi, quæ ſcripſerat ille ſolutis
 Diuinæ pennæ calamis, & ad aſtra volantis.
 Idem aliàs dum conteſtes ſociòſque per omnem
 Diſperſos orbem, ſolet appellare monendos
 Et commune bonum officium, & commune, notatque
 Inferni inſidias hoſtis ſtudiùmque nocendi
 Seu vi ſiue dolis occulti ac fraudibus hami,
 Vt pater, vt ſenior, fratèrque vt denique paſtor
 Publicus atque vigil, pecoris quem cura moratur
 Quod ſibi paſtorum Princeps commiſerat vſque
 Antè & mandatum, quàm regna paterna reuiſens
 Cederet è terris, non longè à fine ſupremo
 Mortalis vitæ, ipſe quoque hæc poſtrema canebat
 Albus olor cygnis pariter candentibus, vnà
 Quos fore conteſtes prænorat conſcius ipſe
 Atque Dei atque Deo geniti efficientis I E S V,
 Scribere ſic orſus: Vobis vt gratulor iſtam
 Iuſtitiàmque fidemque Dei fortemque benignam
 Communis mecum quæ vobis contigit almi

Munere

Munere certa Dei noſtri & ſeruantis I E S V,
 Noſcendum qui ſe nobis monſtrauit Inunctum,
 Et promiſſa olim, iam nunc largitus abunde eſt
 Diuina virtute potens, quæcunque beatam
 Dona Dei vitam efficiunt, quæcunque probanda
 Commendat pietas, poſtquam nos ſponte vocatos
 Ipſe ſua bonitate vltro proprioque decore
 Sèque patrèmque ſuum oſtendens cognoſcere iuſſit
 Donis, queis nullum vel par pretiue ſecundi
 Eſſe poteſt, nos efferri ad conſortia diua
 Congenerèſque Patri atq; Patris dehinc viuere Nato,
 Mundi à vulgari longè latèque remotos
 Conditione hominum cupientum turpia, quæ vel
 Concupiſſe nephas, nedum tenuiſſe petita.
 Euehit hæc adeò nos, tantum hæc gratia mutat.

Hæc ſenior nobis priuata hæc publica Simon
 Diſcipulùſque idemque comes, certiffimus idem
 Arbiter à primo ſeſe oſtendentis I E S V
 Tempore, promiſſi doni clariffima aduſque
 Horæ momenta illius, quæ tertia luxit
 Felix diuini dicti exſpectantibus alma
 Euenta, & quæ prima nouo lux conſtitit orbi
 Clara ſalutiferi pennis & lumine ſolis,
 Qui ſimul exortus fulſit mortalibus, antè
 Semoram, è cælo in terras deduxit amicam
 Iuſtitiàm ſuperis, æquantem prima ſupremis,
 Et paria imparibus moderantem examine iuſto,
 Quo teneat vis quæque ſuos laudabilis actus.

Huic nihil inferior ſummæ virtutis & acri
 Iudicij exemplo ſocius, quamuis minor annis,
 Iam venit in parteis atque in monumenta rogatus:
 Teſtis enim primos inter, quæcunque peregit
 Tempora Nazarides nouit, dùmque ille ſubibat
 Munia doctoris vitæ præcepta ferentis
 Atque addentis opem doctrinæ, lumina quando
 Reddidit ille orbis, & ſurdas commodus aures
 Reſtituit, mutòſque loqui, mirabile viſu,
 Iuſſit & edocuit ſubitò, claudis que volucri
 Planta agiles curſuque dedit præuertere ceruos:
 Languentes alios è trifti limine leti
 Ereptos retulit, iuſſòſque repente valere:
 Partem etiam, exſtinctos defunctaque corpora vita

CC

Emor-

E mortis tenebris lucem reuocauit ad almam,
 Membræque feruentis resoluta tepore sepulchri,
 Viuificæ sola vocis virtute refecit
 Continuò, notos vt non magis integra ad vsus
 Vnquam aliàs vitæ subiissent munia primæ.
 Hic aderat quoque & oranti quandoque magistro
 Difficileis inter pugnas carnisque labores
 Intrepidique animi, quo tempore publica nostri
 Pondera peccati excepti, nimis ille molesta
 Senferat expertus primùm : namque antea ab omni
 Immunis prorsus culpa nostræve suæve
 Is fuerat, propria qui æternum immunis in æuam
 Constitit, ast ternis nostrum scelus ille diebus
 Sponte subire bonus luiturus præstitit vnus
 Mortalis intra conclusus viscera terræ:
 Non secus atque olim tenebroso in carcere ceti
 Horrendæ mortis vallatus imagine Ionas
 Immanes fluctus pelagi subiisse profundi
 Fertur, & ad puri reuocatus luminis auras
 Se signum immenso populo Ninæque tyrannis
 Exitij certi aut certæ exhibuisse salutis.
 Sed quamquam ille altis genuit circumdatus vndis
 Vndique, non tamen impositum, qua parte subibat,
 Sustinuit pontum, spatioso piscis in aluo
 Inclusus toto triduo consistere viuus
 Atque auram potuit, licet, adspirare, calentem,
 Ac meditata loqui, & querulum componere carmen,
 Et cantu mulcere Deum, atque in vota benignum
 Reddere, vt hunc sospes tandem celebrare canoris
 Versibus auditus, qui nostra in secula durant.
 Ast alia innduum longæque grauissima moles
 Nazariden oppressit postquam post mystica cœnæ
 Sacra, Pater voluit totius crimina gentis
 Sustentare vnum, iusto quæ examine libræ
 Terræ & onus maris & superant pondusq; modumq;
 Nec spatij quicquam intererat mortalia & ipsum
 Peccata Adami subeuntem cuncta vetusti,
 Nec locus aut corde in terræ spirabilis aura est:
 Vnde tremor, pauor, ac mœstus, totòsque per artus,
 Egelidus mixto manabat sanguine sudor:
 Ac, nisi vis olei sacri natiua fuisset,
 Quæque animum summa imbutum virtute iuberet

Tot constare malis tanto ac superesse labori,
 Obrutus infestis latuisset protinus vndis
 Indomitæ mortis, potuit quam vincere fortis,
 Et penitus victam (postquam lux tertia cælo
 Enituit) propriæque relinquere morte sepultam.
 Omnia quæ à primis hic, quem producimus, almus
 Principiis vidit iuuenis, propiùsque notata
 Percripsit: quippe ille etiam morientis Iesu
 Adstitit intrepidus ligno, matrêmque dolentem
 Indignos nati cruciatus, ipse fidelis
 Et comes & socius, nati quoque nomine posthac
 Clarus, postremis commendatam bene verbis,
 Excoluit pietate valens, propriamque suique
 Obseruans Domini duxit sanctique magistri.
 Atque hæc, magna licet fuerant, tamen ipse minora
 Æstimat iis rebus, quas nos audire paratos
 Condidicisse cupit simul atque oprasse tenendas,
 Naturæ melioris opus causamque prioris
 Ortusque & vitæ, quam cæli missus ab arce
 Filius exegit summi Patris. Ergo libenteis
 Narrantem iuuet audire ac sublimia fassum.

PRINCIPIO viuens Verbum vitæque perennis
 Author qui fuerat, vita idem semper & atræ
 Expers mortis ERAT. Propriis vidisse fatemur
 Hoc oculis, ante auditum narrante Deo, sed
 Nuper idem certum ac proprium sentire sine vllò
 Ambigui sensus dubio, testamur, vbi vltro
 Exstitit hoc, nos & viuenteis noscere iussit
 Non oculis tantùm obiectum, sed robore densò
 Ac solidum virtute sui, quod ritè probatum
 Nunc nostræ tetigere manus tenueréque Verum.
 Hæc Patris æterni consors æternæque iuxta
 Vita erat, ac sese nobis dedit ipsa benignè
 Insinuans, illapsa vsque in penetralia nostræ
 Mentis: & illa sibi (quod vos vnà ipse peroptem
 Nobiscum) esse facit socios Natóque Patrique,
 Atque Deo atque Patri natos, quos Vnctus I E S V S
 Participes fratresque vocet, perfundat & alma
 Lætitia nullos vnquam metuente dolores.
 Hoc iterúmque iterúmque monet lux ipsa canenteis
 Afferere ac laudare: Etenim non passa latere
 Sese hominum præbet generi, tenebræque perosa

Protinus hæc nobis vitæ se tradit in vsum.
 Lucis enim fons est Deus, ac lux est Deus idem
 Obscuri nihil admittens. Permixta tenebris
 Lumina quisquis ait viuentem cernere sese
 Hisque Deo charum ac socium præbere, laborat
 Vana ferens mendax, mendacem sistere & hunc vult,
 Quem vanum natura negat, quem falsa loquutum.
 Iste sua sibi fraude miser nocet, iste procul se
 Dimouet à veri rationibus, ac mala prauis
 Auget, peccando socium qui se putat esse
 Luminis æternique Dei; nos qui sibi notos
 Adscribit socios, vbi puri in luce diei
 Versari videt, agnoscens, qualem Pater atque
 Filius ille Patris lucem colit Vnctus I E S V S.
 Ille vnus scelere immuneis nos sistit ab omni.
 Quo sese verax nemo vixisse carentem
 Dicere iure queat: sed quisquis fassus egere
 Iustitia veniæque Dei, petat ille patrono
 Iustitiam veniamque Dei suasoreque Christo:
 Qui proprij nos viuifici virtute cruoris
 Expiat, immunes ac sistit crimine ab omni
 Præteriti moris, dum ritè errata fatentis
 Sponte sua semper iustus propriique fidelis
 Atque tenax dicti, peccata remittere prorsus
 Eluerique valens, puros nitidósque redire
 Efficit. Ille etenim solus placare Parentem
 Nouit, & errantum, vitæ quos pœnitet antè
 Non bene decursæ, clementem reddit iniquis
 Criminibus, iamque oblitum facit esse malarum,
 Vindice iudicio quas pœnas ille parabat.
 Tantum adèd Christus nobis confecit I E S V S,
 Siue omni potius mundo: namque vnica solus
 Hostia pro toto Christus semel orbe litauit
 Suffecitque Patri atque satis dedit vnica abunde;
 Legitimi cuius testes sumus, illicit & nos
 Nouimus experti quantum ille effecerit, vt qui
 Quod iubet is prompti atq. hilares seruamus & æqua
 Exequimur: nam diuino qui flagrat amore,
 Hic Patris ac Nati obseruat præcepta libens, hic
 Agnoscitque Deum, atq. Deo simul agnitus idem est,
 Ac similes versat curas, exemplaque Diuis
 Digna edit noctu atque diu vitamque per omnem.

Fallitur ac fallit mendax, qui agnoscere Inunctum
 Sese ait, à cuius dicto mandantis aberrat.
 Lumina vera hodie lucent, pulsisque tenebris
 Omnia clara nitent, odiis locus haut manet vllus
 Heic, vbi lux amor atque vigent. quin fratris amantem
 Hunc pede inoffenso versari in lumine constar.
 Hoc pater, hoc nostis pueri, iuuenésque virique
 Testantur, quicumque Patrem nouere fauentem,
 Instructique Deo vireis vicere Maligni.
 His mala mundani luxus procul atra libido,
 Abscessit procul his & amor sceleratus habendi,
 Et quæ mortaleis agit inflans gloria cæcos.
 Hæc pereunt, perit ac mundus, nec permanet vlla
 Gloria, non caro quod suadet quæritque cupido.
 Vna æterna Dei manet obseruata voluntas,
 Quam Pater & Natus firmant ducuntque benigno
 Consensu, felixque sibi parentibus ambo
 Pollicitum præstant æternæ & munera vitæ.
 Nónne intra mentem vobis hæc suggerit alma
 Vnctio? quam quisquis verè ebibit, ille & inunctus
 Omnia scit seruâtque Dei documenta, manetque
 Firmior, officia atque facit dignissima iusto
 Vsq̄ue Deo, quippe & natus referensque parentem.
 Cernitis, en, quantum est nobis largitus amorem,
 Quos natos Pater esse Dei dicique probauit,
 Ignotos mundo; nam mundo ignotus & ipse est.
 Nondum etiam quid nunc sumus vltériusque futuri
 Constitit; huic similes certè ostendemur & ipsi,
 Ille vbi se ostendet nobis referetque videndum
 Integer integris. Hæc quem firmissima alit spes,
 Sanctè agit, & sancti mores imitatur agendo.
 Dissimile huic quisquis peccat: nam praua sequutus
 Incedit, rectisque procul declinat iniquus:
 Quippe æquo ac rectis peccatum distat & error.
 Sustulit hoc ille adueniens, quo nempe carebat,
 Nósque carere potens effecit: quisquis in illo
 Rite manet, sceleris expers purusque facessit
 Iussa Dei: quisquis peccat, nec vidit eum nec
 Agnoscit. Nemo contra persuadeat author
 Vobis, queis cordi est verum: nam iustus habendus.
 Iustitiam quicumque valens exercet, honesti ac
 Incumbit semper studio, similisque potenti

Iustitiæ authori Christo spectatur, at iste
 Quisquis erit peccans, tetrum cacodæmona ab vsque
 Principio prauum damnandis exprimit actis.
 Finxerat hæc Dæmon malefacta inuentor, & arteis
 Peccandi intulerat mundo: dissoluere at ista
 Filius ille Dei veniens potuitque volendo,
 Atque vltro voluit: quare & caro factus in orbe
 Exstitit, atque Dei natos, quos iustus adoptat,
 Peccato immunes reddit, letalis eosdem
 Criminis ofores penitus, quos semine pingui
 Diuini generis natos renouauit, & instar
 Annuit esse Dei, natorum actisque docere.
 Ergo peccandi exemplum certumque periculum
 Vnum interque Deo atque inter Cacodæmone natos
 Diuidit, atque hominum parteis manifestat vtrasque.

Iustitiam quisquis non præstat, iustus haberi
 Censeri que valet minime, nec semine ab alti,
 Esse Dei natum dicam, cui è fratribus vnus
 Aut carus minus est, aut semet vilior ipso.
 Hæc veri summa est, hoc certum examen, vt almi
 Pectora nostra Patrisque oculis mentique probemus.
 Nemo nostra Deum, quamuis occlusa putet (si
 Consciis ipse sibi est) cordis secreta latere:
 Namque latere solet maior quandoque minorem
 Magna ex parte sui, minor est, quem circulus ambit
 Et superat magnæ virtutis, fallere non quit
 Maiorem. Deus, ille Deus, cor, viscera, pectus
 Et renes, & quodcunque sumus, & cuncta sub axe
 Quæ fuerint, quæ aut esse queunt, non edita quamquam
 Ambit mole sui immensa bene prouidus orbis,
 Nouit & antiqua & quæ sunt præsentia, quæque
 Proxima nascendi vel sunt sub limine, vel quæ
 Exspectat promenda dies, licet vsque remotus.

Quod si nostra adeo sibi conscia pectora nil iam
 Arguerint facti aut studij, fiducia soli
 Nixa Deo constabit, age, & iam poscere phas est.
 Dona vel excelsas hominum superantia mentes.
 Horum nam nil subducet, nihil ille negabit
 Huic, sua qui fidus peragit præcepta, nec vllis
 Displicet æqua Deo mandanti partibus. Atqui
 Hoc breuemandatum est, OPERA EFFICIENTIS IESV
 CREDERE, ET ALTERVTRVM FRATRES CONTENDE-
 RE AMANDO.

Præcipit hoc vnum ille suis, hoc suggerit ipse,
 Suggestum conseruat item æternumque tuetur
 Iis, quibus insinuat sese, quosque ipse receptos
 Confouet vsque sibi caros. Cognoscere at illum
 Felicem penitus nobis verèque fauentem
 Spiritus ille docet, quem munere cepimus almi
 Et Patris & Nati superantem cetera cuncta.

Nam genus est varium, neque eodem congener ortu
 Spirituum, mala pars quorum mendacia iactans
 Plurima, diuinos seque & sua dona volentum
 Vendere pro diuis. Horum fuge credere nugis
 Quisquis eris qui vera cupis, qui certa tenere.
 Spiritus ille Dei vireis ac dona fidelis
 Præstat, qui in carne aduenisse fatetur I E S V M
 Munere præsentis certæ ac virtutis inunctum
 Promissa asseruisse Patris magni vngere fortem.
 Hanc veræ quisquis formam speciemque salutis
 Atque fidem Seruatoris dissoluerit, illum
 Non Deus agnoscit, sed Inuncti iudicat hostem
 Partibus adscribens mundi sibi commoda doctum
 Verba loqui, ac mundo suadentem talia, mundum
 Diligit, his demens audit plauditque libenter.
 Hunc vos, queis nostrum sermonem agnoscere phasesse,
 Vicistis, notique Deo carique supremo,
 Edocti quis vera ferat, quis spiritus erret
 Vana docens miseros mortaleis seque vicissim
 Ambitione mala inuidiaque odiisque prementeis.
 At nos nata Deo proles, quem dicere Amorem
 Carmina sacra docent, nos illum protinus ac nos
 Pectore diligimus penitusque experte veneni
 Liuorisque mali, fraternaque commoda nostris
 Præferimus, cui noscendum verèque tenendum
 Se Deus insinuat, nos huic & sistere notos
 Consequitur. Tali est sensus discrimine vterque
 Spiritus, alter enim verax, mendacibus alter
 Proloquiis parit errorem mortalibus ægris.
 Mutuus at nos semper amor deuinciat: est nam,
 Est amor hic authore Deo, sed & auspice ductus.
 Quisquis amat verè, ille Deo quoque notus amanti est,
 Ille Deum noscit, notumque appellat Amorem,
 Quem prorsus nescit quicumque haud diligit: Est nam
 Ipse Deus amor, ac nostri monstrauit amantem.

Sese dum proprium natum, quem nulla secundum
 Anteierat proles, mundo edens misit. in hoc dat
 Vitam: quodque illi, & quod nobis viuimus inde est.
 Illum noster amor non impulit, at mage nostri
 Primus amor fuit; atque ille vt nos primus amauit,
 Ipse suum misit natum, qui crimina mundi,
 Nostra, inquam, pure maectatus diluit vnus.
 Nec Deus his oculis potuit mortalibus vnquam
 Inspicier, sed amor verè intra viscera fufus
 Dat nouisse Deum verum interiùsque manentem,
 Ac non visa homini priùs aut audita creantem
 Pectoribus nostris, iubeat quæ noscere certo
 Pignore, quo potuit nihil vsquam certius esse.
 Efficit hoc suus ille, dedit quem, Spiritus almus
 Nobis. hoc nos testamur nam pignore, in orbis
 Auxilium solidum missum, diuamque salutem,
 A Patre promissum Natum, mittique volentem.
 Esse Dei natum qui ritè fatetur I E S V M,
 Hunc Deus agnoscens, templum sibi comparat, in quo
 Permaneat cultus, Deus atque hunc sustinet idem.
 Nouimus hoc etiam nos & qui credimus ipsi,
 Quem Deus & qualem nobis impendit amorem.
 Tum nostri perfectus amor dignoscitur ergo
 Iudicij adueniente die, cum iudice summo
 Nempe Deo, similes illi fiducia constans
 Intrepidusque etiam valet hoc insistere mundo:
 Nam perfectus amor procul hinc iubet ire timorem,
 Horribilisque metus, & quidquid denique poenæ
 Affine est. Viget vnus amor solusque gubernat
 Mentem, animum & nostrum, impensè fratresque. Deumque.
 Semper amare iubens, hunc dilexisse priorem
 Miratus: namque ille prior dignatus amare est.
 Ast homines, quos ille Pater tollitque fouetque,
 Quosque sibi sobolem natosque benignus adoptat,
 Fraternalis quoque nos animis & amore secundo
 Addecet excipere, aut potius dicemus, oportet.
 Nemo (testor enim) verax se dicet amantem
 Esse Dei, atque hominem fratrem simul oderit idem.
 Nam si præsentem fratrem, quem conspicit, odit,
 Vel ducit minus hunc animo quam se sibi carum,
 Qui potis iste Deum, quem nondum adspexit, amare?
 Quippe amor est Deus, hunc & quisquis diligit, idem

Quos

Quos amat ille etiam, simili quoque amore sequutus
 Diliget. Hoc iubet vsque Deus, quod præstat & ipse.
 IAM repetam mea sensa iterum: nam vera profatum
 Testem nec decies etiam repetisse pigebit,
 Vos & adeste animis, quibus hæc sapientia cordi est.
 Mira quidem, sed vera loquor, certissima, nobis
 Testibus, auditu dignissima: quippe eadem sunt
 Quæ valeant homines facere & seruare beatos.
 Vnctum quisquis erit præfens qui credit I E S V M,
 Ille & rite Deo natus dicetur, & omnis
 Cui Genitoris amor constat, constabit eidem
 Et Nati quoque viuus amor: namque hoc bene pacto
 Nobis esse Dei natos certissima amoris
 Pignora firmamus quo iure Deumque Patremque
 Diligimus, quo & dilecti præcepta fidei
 Obsequio exequimur. præstantis quippe & amoris
 Non verba, at benefacta magis probat ille lubens qui
 Iussa Dei iam nil grauia, at dulcissima seruat.
 Hunc diuinus amor ducitque animatque supremo
 Munere, & à vulgi exemplis procul vsque remotum
 Eximit, ac superare facit vel maxima mundi.
 Quidquid namque Deo natum est, mundana superstat
 Omnia. Nostra fides vera est victoria. Vincit
 Hæc eadem mundum & mundi fortissima quæque.
 Nam quis regna potest mundi peruincere, quis nam
 Mundi elementa valet quæcunque & summa putantur
 Mundanis, superare, nisi qui credit I E S V M
 Flumine purgantem fordeis? nec flumine tantum,
 Sanguine sed puro tetrum scelus expiat orbis.
 Hunc verum quoque & hunc Vnctum testatur & almus
 Spiritus, ac fidei documentum legitimum dat
 Cælicolis testis trinus qui & vnus & idem
 Testatur, natum esse Dei atque Vnctum quoque Iesum.
 Sunt Pater & Verbum atque his sanctus Spiritus vnum.
 Ac totidem in terris testes quoque terrigenis sunt,
 Spiritus in menteis illapsus, sanguis, & vnda.
 Hi tres efficiunt vnum, testantur & vnum.
 Atqui certa fides mortalibus vsque duobus
 Legitimè inductisve tribus sit testibus: ergo
 Credendum magis esse Deo, phas iuræque cuncta
 Et ratio vincit. Superat mortalia nullo
 Componenda modo secum, quodcunque Dei vox
 D D

Menti-

Mentibus in nostris testabitur. Ille suo sic
De Nato testatus agit. Iam quisquis in illum
Crediderit testante Deo natum quoque fassus
Esse Dei, interno documentum pectore seruat
Efficiente Deo quæcunque receperat olim.
Hoc si quis pacto non credidit, iste procul stat
A veri ratione, Deum vult ponere vanum &
Mendacem, quem mentiri, quem fingere quicquam
Sancta negat pietas, negat & natura bonorum.
Atqui non verbis sua iam testata referre,
Sed voluit virtute Deus præstare fidelis,
Remque ipsam exhibuit nobis, vitam dedit, inquam,
Æternam, expertem mortis, quam Filius in se
Obtinet æternus: nam vita est ille salusque
Filius: hunc secum si quis tenet, hic tenet idem
Vitam, qua procul est quisquis procul est & ab illo.
Hæc nostris distincta notis me scribere vobis
Par fuit: ipsi etenim testes agnoscere nostra
Asserere & vos arcanum testantia verum.
Scripta boni, quibus æterna est data vita benigno
A Patre iam Nati in nomen credentibus. Vnde est
Hæc precibus, constans firma ac fiducia nostris,
Dum petimus quæ grata illi ac dignissima voto
Nouimus, & monstrante ipso & donare volente
Omnia quæ ad veræ conducunt munera vitæ.

Hoc etiam certum est ac nobis dicere promptum,
Non peccare Deinos: namque ipsa parentis
A scelere immuneis vis & natura tuetur,
Dum genitos facit esse sibi, quos praua maligni
Invidia & mala fraus conatur tangere frustra.
Hæc tamen (heu!) mundum penitus contaminat omnem.
Nos verò gens sacra Deo, gens cara parenti,
Filius adueniens altis quam sensibus auxit,
Et iussit nouisse Deum, voluitque teneri
Fulciri ac virtute sua & bene nota fateri.
Nos, inquam, verum esse Deum hunc solumque valemus
Dicere, & æternam vitam dignoscere vanis
Et fictis rerum & sermonum. hæc ipse vitare
Vos gens cara mihi falsique inimica monebo.
Hoc igitur, quod principio monstrante magistro
Ac dictante animis meministis sæpe referri,
Vt prosequimur constanti pectore, non ut

Fortè

Fortè nouum dicas præceptum: quamlibet illud
Atque nouum atque vetus pariter dixisse vetat nil:
Nam phas, antiquum censei quod Deus ipse est,
Cui non principium fuerit non vltima finis.
At nobis dictum esse Deum meministis amorem.
Iamque nouum laudari etiam dicique licebit
Præceptum, quod nunc plene (mortalibus antè
Ignotum) sese insinuauit mentibus alto
Pectore perscriptum verèque indixit agendum.
Hic amor est, qualem nobis Deus ipse probando
Exhibuit, qualemque iubet præstare vicissim.
Multi ad eò propriis instructi fraudibus Vnctum
In carnem venisse mali inficiantur I E S V M:
Quippe hunc, quem norunt minimè, piget vsq. fateri,
Dum sibi, non Christo, laudes & commoda avari
Ambitione mala venantur. Hic tibi quisquis
Et quantus fuit, hic author fraudisque dolique
Exitique tui veniat molitor habendus:
Ille idem est Christi prædictus sæpius hostis,
Qui præsens mundo, tamen expectatur vt absens,
Mundo nunc hoc, nunc aliudque aliudque petenti
Nomine doctrinæ veræ, & nihil vsque paranti
Mercedis magnæ dignum. Doctrina sed Vncti
Cui certa, cui scripta animo, cui pectore constat,
Hunc Pater agnoscit verax, hunc Natus adoptat
Commendatq. Patri, atq. idem bene noscit vtrumque.
Siste procul quicunque aliter sentisve docesve.

Hæc ego quæ canerem nostris caueremque recepi
Discipulo referente illo, cui gratia nomen
Fecerat: huic magnum Christus partitus amorem.
Maxima donauit mysteria condere Verbi
Virtutisque sacræ, postquam Roma exul ad vdos
Confedit scopulos patiens, arctumque recessum
Quem pelago insinuat medio breuis insula Pathmus.
Non nostri coepti nec nostri arcana laboris
Illa referre rear. Paucis narrabile tantum
Est opus, atque aliud tempus sibi postulat, imo
Vocem aliamque aliasque aures, discretaque vulgi
Vt sibus atque Deo penitus data pectora poscit.

Tu quoque carminibus nostris, dignissime sancti
Fratres Iacobi, partem permittite tuorum
Sermonum, bone confessor, monitusque referri,

DD 2

Assi.

Assiduus quibus ipse pios hortaris vt almi
 Doctrinam Christi constanti pectore seruent,
 Rursus at instabileis animos indoctaque veri
 Corda hominum atq. huius quærenteis commoda vite
 Fucata fictæ specie pietatis & umbra,
 Obiurgans iusto atque graui sermone magistros,
 Sedulus absterres, studio dictisque seueris
 Exagitas, meliora monens, & recta secundus
 Indice demonstras digito, tum deuia damnas
 Cetera, queis non apparent vestigia I E S V,
 Cuius & humani generis te cura fatigat.
 En ego dum voces istas exemplaque rerum
 Contemplor, quibus exponis vel munera Christi,
 Vel commenta hominum atque ausus mendacia prauis,
 Interno partim congaudeo pectore, partimque
 Horreo commotis tremefactus artibus. Et quis
 Non timeat? dum luxuriæ turpissima damna
 Audit, iudicium & magni aduentumque diei,
 Æternaque malis innexa caligine vincla?
 Quis Sodomas & Ghamoras, finitima & illis
 Oppida perpetuæ pœnæ testantia flammis
 Intrepidus spectare oculis animisve queat te
 Omnia de viui exempli pingente figuris?
 Tum minus audentem Satanam colligis istis,
 Queis leue, queis facile est diuina & maxima CHRISTI
 Numina, quæ ignorent ipsi, contemnere, iudem
 Ad sensum sibi quæ placeant, brutique ferarumque
 Instar, in his toto demersi corpore gaudent
 Corrupti: atque animis, homicidæ sæua Caini,
 Bilghamique & auara, Chore ambitiosa sequuti
 Exempla, impuri obsequio gens dedita ventris,
 Vento actæ obscuræ nubes, tamen imbrum inanem
 Qualis & autumnis tantum quæ planta virefcit,
 Et sterilem subeunte gelu deperdit honorem,
 Funditus auulsam cultor quam destinat igni.
 Hi velut instabiles fluctus maris ad scopulūque
 Allisi, confusa nimis spumosaque iactant
 Doctrinæ ac placiti commenta, vrgentque vicissim,
 Opposita atque ipsis etiam pugnantia secum.
 Hos densæ tenebræ, in tenebrisque æterna seueris
 Iudicio subeunda Dei manet vsque procella.
 Sic Vates cecinere, tulit quos proxima mundi

Principiis ætas. Gregi isti nil satis vnquam
 Ad votum fuerit, neque auaræ plurima menti
 Commoda sufficiunt; alienum nil placet illis
 Detrahere alterius famæ iustoque labori
 Assuetis, minus ille modo labor utilis extet:
 Namque vbi lucris spes præfulserit, illicet artem
 Nouit adulandi gens prudentissima, laudis
 Prodigia, personam non res mirata, superbo
 Corde tumens, contraq. æquum contendere prompta.
 Discipulos Domini atque vncti meministis I E S V
 Pridem istud vobis pecus indixisse cauendum.
 Simplicibus animis dicendo imponere cautum,
 Quos nulla inducit pietas, quos dura cupido
 Transuersos agit. hos animæ sensusque animantum
 Vltro seiunctos non mens informat, & ille
 Spiritus, illa Dei summi cælestis imago.
 Vos verò, gens cara mihi, lætissima plebes,
 Quos Deus in sacrum templum sibi regnæque diua
 Infruit ædificans, properate ac reddite summo
 Artifici facileis, age, vos habileisque dicando
 Ornandoque operi. Assiduus hoc poscite votis
 Et precibus: fidei nostræ sanctissima vobis
 Perpetua & constet ratio. vos spiritus almus
 Quæque & agenda bonus, quæ sint poscenda docebit,
 Dummodo feruenti studio idem, dummodo amanteis
 Discipulisque Dei inueniat, Christi que benignum
 Ac domini atque hominum casus miserantis I E S V
 Aduentum expectare probet, donare volet qui
 Æternam vobis vitam, tunicaque molesta
 Carnalis vitij exutos, lustralibus vndis
 Fontibus atque suis pueros præstare parenti
 Atque sibi: namque ille potest, potuitque neque vltro
 Temporis aut spatij (quamuis longissimus abster)
 Fine potestatem propriam determinat, vltro
 Integer efficere, atque vltro seruare paratus.

TESTIMONIUM ALTERUM,
ID EST, IGNIS.

HACTENVS vt renouare hominum, & quo fonte lauare
Corda IESVS valeat, quæ pura & idonea cæli
Reddere promisit regno, iam testibus illis,
Carmine vel tenui, exposui, quos ille ministros

Læti ac polliciti comites delegerat, & quos
Euenti donique sacri dedit esse fideles
Arbitrio viua exempla & certissima in omnem;
Qua regitur, qua & præfulget sol aureus; orbem.
Quantum agat, & mutans quantum nouerit ille beandis
Mentibus, è folio delapsus Spiritus alto.

Altera nunc superest tua vis mihi, Christe, canenda,
Quam terræ proles genus & miserabilis Adæ
Difficilem duramque putat, nimumque cauere
Dum studet exhorrens, mollem turpemque timorem
Non dubitat mendax confundere nomine honesti
Constantisque viri: mundi hoc sapientia quippe
Comprobat & sequitur dubiis inimica periculis
Atque sibi nimis indulgens, dum commoda vitæ
Mortalis, veram viuendi dicere causam
Arguitur, non tam verbis, quam munere & visu.
Cælestes contra ciues & pectora Christo
Plena, nihil simile huic mundo sentire probantur:
Namque incensa tuo penitusque calentia amore,
Christe, metum superant vilem, furiasque minaceis
Contemnuntque; cruceis, tormenta ac vincula & enseis,
Tum quæcunque fauens sibi mundus mollia credit,
Despiciunt animi dociles, & fortia summo
Corda renata Deo, atque aspera cuncta subire
Pro Christo, veram vitam regnumque perenne
Esse docent: has delicias & candida semper
Gaudia mirantur, nullum quæ terminet æuam.
Efficit hoc flammis ardens vitalibus ignis,
Quemque fouet sibi natium propriumque tuetur
Viuidus ille lapis, cæli qui sustinet axem,
Qui terram solidans fulcit, penetratque calore.
Virtus ipse etiam semper, sed non tamen vltus
Deperit, aut partem propriæ virtutis in auras
Vel tenuem soluit fumum, quin integer ardet,
Et viuit, vitamque suam communicat author.

Iis, sibi quos pecus in proprium determinat ornans,
Et notos sibi seponit noscendus & illis.
Non ita balantem consueta noscere matrem
Voce, tener solet exultans, herbæ inscius agnus,
Vt grex ille pius pastoris dulcia IESV
Sibila, cælestis nouit vocemque magistri.
Hanc ubi purgatis hauserunt auribus, omni
Sollicitudine mordaci curisque soluti
Nil cupiunt, nihil aut metuunt, quod turba profana
Aut cupit, aut metuit, sperat, gaudetque ubi forte
Oblatum sibi contingit, lugetve negatum.
Vmbrosas ergo valles saltusque frequenteis
Vrsis atque lupis rabidis, vicina leonum
Et loca, terribilem quamquam ostentantia mortem,
Haud metuunt pastore suo præeunte subire,
Vinculæque & fusteis & mille pericula fortes
Euadunt, iterumque iterumque obiecta refringunt:
Siue opus est, atque hoc summi prudentia Regis
Consultit experiens, ac paruis magna domare
Constituit, vitamque breui vult morte redemptam
Præstare, intrepidi atque alactes vultuque sereno
Vincere certi adeunt hosteis, mirabile dictu,
Vincunt occisi, & victorem: in vincula sæpe
Captum coniciunt viuam dominumque lucrantur.
Tantum aded se mutatum tantumque valere
Noscitur intinctus, viuentis quisquis IESV
Hauit amoriferos venis flagrantibus igneis.
His probat electam gentem vulgoque remotam,
Et puri facit incensa fornace nitenteis
Auri instar prodire pios, queis regia cæli
Ornatur, nullis offendens sordibus vnquam.
Hoc præsci censere patres proauumque secuti,
Armeniis quondam primus qui ductus ab oris
Immemor & cognatorum fundique domusque
Hospes in externos populos ignotaque regna
Secessit, nihil hic propriæ telluris agruæ
Agnosens, tamen hæc olim promissa recepit,
Credidit ac feris tradenda nepotibus arua.
Idem tentatus carum plus se sibi & vnâ
Spem sobolis natum, pedibus manibusque reuinctis,
Nil dubitans, nil diffidens mactare parabat
Aris impositum sacris & structa prementem.

Ligna, quibus flammæ Pater incendisset edacis,
 Ni magnum satis exemplum obsequiôque fidêque
 Spectatum Deus exciperet, clemensque probaret
 Cælestem per præconem, qui parcere nato
 Et ferrum collo iuuenis remouere iubebat.

Hæc ego dum meditor stupefactus imagine tanti
 Obsequij atque sui oblitum contemplor Abramum,
 Quem neque iam senio sterilem, nec sine supremo
 Fortè minus longè absentem, tamen vnica proles
 (Qua melius nihil orbi inerat speciêque pudorêque
 Et pietate Patris monitum exemplumque secuta)
 Non tenet, id mandante Deo, quin imbuat aras,
 Vlla neque, obsequium præter modò, cura moratur.
 Pluraque communi dum sensu cogito, tantum
 Queis facinus digno trutinare examine conor,
 Sentio clauigeri ætherei vellentis & aurem
 Retibus affueram bene dextram ac piscibus antè
 Flumine Nazariôque lacu stagnôque trahendis,
 Pòst homines doctam viuos cepisse, & in alti
 Stagna salutifera ac viuaria mittere cæli.
 Is mihi, quidnam agitas animo, & quid còsulis, aut quid
 Humano sermone paras tenuare supernis
 De rebus? quas diuinus terris que remotus
 Versat amor solus sapiens solusque beatus?
 Dura quidem hæc rudibus, nimis & peregrina videntur
 Hospitibus terrarum ac mundi ciuibus, hi nos
 Mirati spectant variis persæpe periculis
 Obiectos, at nos nostri ducis ardua Iesu ad-
 Vsq̄que polum à terris vestigia trita tenere
 Et iuuat, & comites decet, ingenuamque professos
 Militiam. Sudor, puluis, vulnusque cruor que
 Certantem laude exornant, dignumque triumpho
 Legibus instituunt nostris spolia ampla manentem,
 Hunc fortisque viri titulis donant que corona.
 Hanc veteres tenuere viam, quos clara tonanti
 Fama canit placuisse Deo profundere vitam
 Propietate sacra promptos, fusosque cruore
 Testatos numen verum, & testata paratos
 Sanguine ponendis que animis firmare, Deus cum
 Sic statuit: quem nec pedicis laqueoque retenta
 Aut auceps frustratur aue, aut cecidisse latens hunc
 Vel poterit densò tenuis de vertice crinis.

Nil

Nil nos ergo noui patimur mirive ferentes
 Vincula, probra, necem, & mundo quæ dura putantur.
 Cetera, sint quamuis iniusta indignaque nostris
 Moribus & studiis: nulli quos prima nocere,
 Omnibus & prodesse etiam, vel & hostibus atris,
 Cura secunda subit: referendis denique Christo
 Cælestis vita exemplis & imagine viua
 Intenti atque alacres agimus: tum qualia mundi
 Iudicia atque hominum experiamur præmia tantis
 Grata vel ingrata officiis ac partibus, vsque
 Securi: namque hoc cælum nos antè docebat
 Vnde mali, vnde boni radiantia lumina solis
 Temporaque accipiunt & lætos frugibus imbreis:
 Tum verò veniens, quod condidit omnia, VERBUM
 Plenius ac melius docuit nos: ille salubri
 Præsentique manu languentia membra fouebat,
 Ille oculos cæci nati plus cernere iussit
 Quàm aquilæ, atque ipsum sapientiùs vsque profari
 Quàm quos ingenij atque artis laus prima canebat:
 Ille fame oppressam turbam saturabat, & idem
 Doctrinæ veræ sitientia pectora plenis
 Fontibus explebat, vitalia denique cunctis
 Munera & æternas sedes requiemque parabat:
 Interea tamen insidias & probra, malamque
 Inuidiam, maledicta hominum, malefactaque passus,
 Pro quibus ipse venit, quorum de sanguine solus
 Peccato immunis natus, sine crimine solus
 Vixit, & hos sibi consimiles, magnoque parabat
 Reddere legitimos natorum iure Parenti,
 Reddidit ac plureis, animo qui & mente fideli
 Dedere se miti obsequio voluere vocantis:
 Et faceret cunctos, nullumque excluderet Adæ
 Progenitum, nisi mens læua & sapientia carnis,
 Natiuæ ac mala nequitia vis fraude maligna
 A vero sensu auersos retineret inani
 Seruitio, atque iugo duro imperiôque subactos
 Principis æternæ mortis prisci que tyranni,
 Obsequiosa igitur tantum patientia CHRISTO
 Nominis ac tituli imperiique adscribit, vt inde
 Et superis animis cultus sempérque colendus
 Exster & infernis animis metuendus & vmbri
 Atque tenebrarum ducibus, terrasque iacentes,

E E

Et

Et mortale genus pro numine temperet. Ergo
 Nos eadem secum expertos pro viribus istis,
 Quas fouet ille potens & ad omnia dura valentis
 Sufficit, æternæ laudis fortisque beatæ
 Participes reddet secum: sic vera probabit
 Dona, quibus pro se patientis spiritus auget.

Sic inquit senior, primum quem Christus amatas
 Pascere iussit oueis, ac vincula sæua manere
 Præmonuit, quæ is, dura licet, persæpe subiuit,
 Atque crucem, præceps inuerso & passus acerbum
 Stipite supplicium, sensit nil dulcius vnquam
 Quàm cari posuisse animam pro numine I E S V,
 Atq. vnum extinctum arcano de corpore membrum
 Sponte pati, sibi quo totum rediuius & extans
 Conciliet Christi corpus: namque omnia Christus
 Omnibus est, quoscunque auctor sibi vendicat artus.
 Ipse caput populi, sibi quem concinnat, & vnum
 Conficiens corpus magnis virtutibus ornat:
 Atque Patri capitique suo templumque domumque
 Dedicat: at Pater adueniens de sede superna
 Nati opus ac sibi sacratam bonus approbat ædem,
 Dignatusque suo possessam numine complens
 Æterni statuit solium inuiolabile regni,
 Cuius & hic senior, quem laudo, clauiger audit.

Post hunc & Solymis quem consuluisse priorem
 Pontificem decuit: facile at cessisse vicissim
 Discipulis Christi serièque locòque paratis,
 Quando vnum cunctos studium, cura vna moratur
 Diuini obsequij, atque hominum communis agendum
 Vtilitatis opus tenet, exercetque frequenteis:
 Vnde simul dicenda agitant, ac dicta faceffunt
 Liberi ab inuidia, coniunctis partibus atque
 Diuisis pro re nata capiuntque feruntque.
 Qualis apum, concessa quibus prudentia, regis
 Imperium curare labor partitus, & idem
 Coniunctis animis, opibus: certumque loquaci
 Omnibus vnus inest obseruaturque susurro
 In commune bonum, & generi opportuna libenter
 Subsidia: has nulla vt priuatæ gloria laudis
 Nulla rei propriæ stimulet vesana cupido.
 Ergo hunc Pontificem pulchra & præclara monentem,
 Fortia spēque boni firmantem pectora finis,

Audire

Audire est operæpretium dum talia fatur:
 O fratres, non parua modò, sed & integra vobis
 Gaudia præcipimus, diuersa ferentibus, & quæ
 Magna rudis vulgus putat ac fugienda, pericla
 Pro pietate: Deus comitum sic sæpe suorum
 Pertentare solet menteis ac fortia bello
 Pectora & obiecto discrimine nescia tergunt
 Vertere, at vsque pati, atque fidem patiente probare
 Corde animoque duci summo. Patientia ad vsque
 Extremum constans perfectum reddit amatæ
 Artis opus: vanum est artem didicisse professos
 Cum pigeat conari & opus, vel cœpta supremum ad
 Firmo animo, assiduæque manu deducere finem:
 Præcipue cum pignantur dux ipse magister
 Suggestat auxilium præsens vireisque petenti
 Discipulo & comiti: cuius sapientia votis
 Sufficit exuberans, nec vllis inuidet horis.
 Tantum adeò Christum propter mala damnâq. amanti
 Exiliūque ac probra pati & conuitia dulce est.
 Concilio quondam pleno densisq. cathedris
 Iurgia dura ferunt, rigidi quoque verbera flagri
 Iudicibus, passos gaudere, stupentibus, illos,
 Imbellis quos terruerant verba antè puellæ,
 Vel strepitus tantum trepidantum vincula Christo
 Tendere, tunc qui nulla ipsis ex parte nocerent.
 Namque vbi Christi ardens imas penetrare medullas
 Cœpit amor, vel acerba pati pro nomine amati
 In votis iubet esse nouis, ac ponere vitam
 Pro cari laude atque fide redamantis I E S V,
 Hoc lucrum æternumque decus docet esse, nec vllam
 Inuidiam, prauæ aut metuens mala nomina famæ.
 Quippe polo hæc monumenta locat Deus, vndique & amplis
 Exornata dicat titulis, astrisque decorat,
 Altè conspicua attollens longèque videnda.
 Ac veluti incensis per mollia viscera flammis.
 Æger agit longas horas, ac tempora noctis
 Vt meliora cupit, rursus quoque lumina solis
 Auroramque vocat, sperans reperire quietem,
 Quam neque clara dies affert, nec densa tenebris:
 Sufficit obscuro incedens nox humida gressu:
 Interea occulto quæ incendia sulphure cepit,
 Exuperans artus depascitur arida febris,

E E 2

Tum

Tum verò flammata fitis fonteisque lacusque,
 Flumina, prægelidos riuos meditatur & optat,
 Et quodcunque valens iam fastidiebat aquarum,
 Nunc fluxisse cupit calida in præcordia, nilque
 Præter aquam fluuiosque agitat curatve petirve,
 Quamquam aded certus fore non innoxia lymphæ
 Pocula, letiferum membris paritura soporem,
 Vel lentum longos morbum ductura per annos,
 Crebra & plena tamen sitiens repetitaque poscit:
 Nam bibulas fauces vrit fitis ignea, venis
 Dum superat feruor, dum membra calentia siccant.
 Sic & flagranti Christi qui tactus amore,
 Internos igneis ac viua incendia sentit,
 Nil prius in terris optat, quam nomina I E S V
 Et Patris & sacri Afflatus defendere fuso
 Sanguine, vel multis aliquam de partibus, olim
 Quas hominum studio ardenti vigilique subiuit
 Filius ille Dei, se etiam retulisse minorem,
 Terrenam licet hæc consumere idonea vitam
 Usque breueis minuantque dies reddant & acerbos:
 Sed tamen his exultat amor, dulceisque frequenter
 Exposcit Christi calices, quos vulgus amarus
 Iudicat, & ridens miseros vocat usque bibentis
 Talia, nec tamen inuitos nec acerba gementis,
 Hos fuso tandem miratur sanguine mortem
 Victores superare, nouamque acquirere vitam,
 Et patriam & regna haud vnquam peritura, triumphos
 Ducere perpetuis redimitos tempora fertis.

Hæc primum iustum Solymum sermone severo
 Pontificem dixisse satis, factoque probasse
 Gaudentem rubro intingi baptismate Christi,
 Ac præceptoris calicemque merumque bibisse.

IAM nunc quem primò Christo cognouimus hostem,
 Post assertorem gentes videre, stupensque
 Audiuit Iudæa, crucique non ita pridem
 Membra salutiferasque manus & crura pedesque
 Afferre assuetos pulcherrima nuncia mundo,
 Affixisse satis non duxerat, hunc nisi sæuis
 Ingrata exigeret verbis, inimicaque dicta
 Nazaridæ atque cruci ingereret, gentemque perosa
 Christocolum, detestandas censeret habendam
 Inter oueis ac supplicio mortique dicatas:

Hunc

Hunc etiam iuuat ad partes reuocare secundas
 Legitimè primis defunctum & largiter antè.
 Ergo ad sis ô Tarsensis mihi Saule canenti,
 Seu tu Paule modò Romane libentius audis,
 (Namque vtrumque alio atque alio tibi tempore rite
 Conuenit) edoceas Christi quæ infirma vocare
 Sæpe soles, quæ sint? an ne aspera duraque credam?
 Mundus enim fugienda atque hæc ingloria cenfer,
 Ac mundi proceres prudenti & prædita sensu
 Orbis rectorum vulgo quæ corda putantur.
 Sic mihi consultus respondit Paulus: Ego iam
 Posthabui, præclara olim quæ credita mundo,
 Amplexus, quæ inhonesti idem, quæ vilia falsus
 Autumat, atque horrens magno molimine vitat.
 Ille cruci velut affixum me spernit & odit,
 Ipse cruci affixum mundum verè autumo: namque
 Mors homines agitat, mundi mors versat habenas.
 Non sumus ergo pares trutinato examine rerum:
 Quæ asportanda domo ac turpia stercora duco,
 Mundus pulchra tenet, votoque frequentat auaro:
 Mortalis quærenda putat nam commoda vitæ,
 Mortalemque vltra vitam nil altius esse
 Non sermone tamen cura studioque locutus,
 Hoc agit, hoc frustra exercens meditatur & optat:
 Namque eadem, vitam quam prædicat hæc misera est mors,
 Atque die ac nocte hæc moritur fallitque colentis
 Plus nimio sese, in mortemque impellit amaram.
 Sic mors culta refert mortis sæcunda nocentis
 Fructus, pro cunctis culturae partibus auctos.
 Mors est iste aded, quem mundus dicit honorem
 Ambitione mala partum per phasque nephasque,
 Quæsitum perque infidias violataque iura.
 Diuitiarumque & opes & magno inuenta labore
 Interdumque malis ac dignis vindice culpis
 Prædia lata, pecus, vestes, & pondera plura
 Argenti atque auri, ac lapides Erythraaque gemma,
 Quid nisi curarum morbi? atq. hæc quid nisi sunt mors?
 Quippe & desidiam pariunt, luxumque superbum,
 Et, bene parta licet fuerint, (rarissima pingo
 Nunc exempla: malis quoniam plerunque feruntur
 Fraudibus atque accepta dolis) iustissima ab ortu
 Sint quamuis, seruata tamen penitusque retenta,

EE 3

Aut

Aut vni possessori famulantia in vsum
 Priuatum, ac sæpe indignum, sine crimine sanis
 Libera iudiciis certè mittenda negantur.
 Scilicet in tantis gregibus numeris & egentum,
 Fortasse & meliorum hominum, quòs nulla vt inerteis
 Oria praua notent, sibi diues vt vnus abundet
 Mortifero exundans vitio, fragilique solutus
 Vsq̄ue voluptate: Hæc etiam pereuntibus affert
 Letum: nam mortem pariens nocet atra voluptas.
 Ergo vesano tria sunt pulcherrima mundo
 Gaudia, Maiestas tumida, & Furiosa libido,
 Et nunquam expletura animum mala diuitiarum
 Esuries: Quibus hæc adsunt, dictante beatis
 Solis esse licet mundo, quo & iudice solis
 Et gaudere datum est, & semper viuere lætis.
 Contrà autem censet, necum qui sentit. Honestum
 Et pulchrum, magnum, & felix, plenèque decorum
 Pauperis atque humilis Domini vestigia Christi
 Vsq̄ue sequi, quaque ille Patri placuisse supremo
 Inuentus, regni æterni foliumque decusque
 Obtinet, atque Patri dexter, metuendus, & imis
 Principibus barathri, ac celo terrisque colendus,
 Hac iter æternam in patriam sedesque beatas
 Tendere, nil vsquam dextra læuaque vagari.
 Ergo humilis cui crux Christi vitamque bonumque
 Attulit optandum solum hoc, solumque petendum,
 Nulla crucem præter Christi iam gloria constar,
 Nulla nisi Christi exemplo laudanda voluptas,
 In morte, exilio, in vinculis probrisque ferendis.
 Infanorum hominum maledicta iniusta, piis qui
 Officiis & consiliis studiisque rependunt,
 Et quæ languenti carni huic inimica videntur
 Et graua, infirmis onerosaque viribus, hæc mens
 Iam melius edocta probans, oblata capeffit:
 Non temere adeunda, tamen cum causa magistri
 Vera agitur, subeunda, animo & certanda fideli,
 Intrepido ac semper sensu Sic maxima tandem
 Vincimus exigui quamuis: nam fortia corda
 Sufficit ipse suis Christus spectator & author,
 Vt sibi, non nobis, vincendi gloria constet:
 Vincit enim, nostrisque suam demonstrat ouantem
 Vulneribus causam, veram solidamque reponit

Virtutem, quam humana modò natura negabit
 Esse hominum cuiquam, præsens Deus hunc nisi dexter
 Afferat, inuictum & iubeat contemnerè dura.
 Sic adeò me compedibus manicisque reuincto
 Currit Euangelium Christi, volatque per altum
 Æthera, & ad cælum surgit terrisque vagatur
 Cuncta per ora hominum de se de meque loquentum,
 Mirantum & quæ discipulis patientia Christi
 Quantaque sit, neque eam certo sine numine posse
 Poenarum aut tantum durare aut vincere tantum.
 Sic spectata meo non firmo corpore, Christi
 Virtus vna mihi est atque vnica gloria semper
 Et repetenda animo læto & celebranda libenti
 Atque optanda adeò, nec me tantum ardua terrent
 Quæque caro vitare cupit sibi conscia paruis
 Viribus, atque bonis atque mali non inscia, quantum
 Ardua delectat subeuntem duraque Christus
 Virtute assistens oportunoque fauore:
 Nam tum etiam ipse suo sese bene munere prædit
 Noscendum, quibus est diuina potentia cordi,
 Ergo alacris gaudensque feram, seu turba nocentum
 Me premat innocuum, siue infestetur amarè
 Inuida gens, vireisque & opes infestaque iungat
 Arma simul: nam (vera loquar) tum fortior exsto
 Mente animi internoque valens tum robore, quando
 Languida durato exercentur membra labore
 Nomine pro Christi. nam Christus me sibi quondam
 Infestum, docuit, causas pugnæque suorum
 Esse suas, seque has ferre, se & vincere in illis,
 Arcanum quibus ipse sui est partitus amorem
 Atque Patris, veniente illo, quem spirat vterque
 Perpetuò, sancto afflatu. namque vt tribus vnum
 Numen erat, semperque fuit, semperque manebit,
 Sic etiam mundi in causas est vna voluntas,
 Vna tribus vis, æterna & sapientia, & vnum,
 Vnum opus Adami in vitam sobolisque salutem.
 Nemo autem quos ille sibi deuinxit amando,
 Secreuitque pecus proprium, pastorque colore
 Ipse suo pinxit, diuinoque igne notauit,
 Nemo hominum separare potest, nec tollere ab illo,
 Horum imbuta semel fuerint quo pectora, amore:
 Nam quæ tanta hominum iurata potentia iunctis

Confiliis opibúsq; simul, virtute dolóve, aut
 Artibus iis, quibus ima valet confundere summis
 Gens hominum, sibi contendens nocuisse vicissim,
 Vt nos, quamquam humiles, tenues, & corpore inermi,
 Offendar, tamen à claro diducere Christo
 Aut stabili remouere fide turbaréque possit?
 Hinc premat angustis spatiis nos vexet & hostis
 Ingenti clamore vrgens & voce minaci,
 Inde fames malefúada ferat maciémque metúmque,
 Deliquiúmque animæ, mordentia frigora nudis
 Vel æstu nimio noceat canis ignea membris,
 Adde pericla etiam varia, atque incommoda, nos &
 Inuadant plureis insectentúrque cohorteis,
 Et captos ferrum laceret, gladiúsque trucidet
 Vile pecus veluti, discerpéndæque macello
 Instar ouis: cunctis tamen his supereminet ardens
 Christi amor, inuictúsque suum sic propositum vrget,
 Deditus huic prorsus, nos qui iam primus amauit.
 Sancta fides, certa hæc demum sententia constar,
 A sacro Christi nusquam discedere amore,
 Immineat licet atra super mors, vitæ dulci
 Illiciat vultu, longos promittat & annos,
 Arguto aut sermone paret suadere supernam
 Angelus in speciem visus, qua fallere certet:
 Vel maiore gradu princeps, vel crebra potestas,
 Non præsens quicumque dolor, durique futuri
 Temporis euentus; tristi qui obscura timore
 Pectora sollicitat. Fortissima quæque recense,
 Adde alta è cælis, aut quæ promentur Auernis
 Sedibus, aut imo ex barathro, pelagique profundo.
 Denique nulla omnem fuerit natura per orbem,
 Nos ab amore Dei & Christi quæ separet vnquam.
OMNIA vincit amor Christi: huic concedat amori
 Quidquid erit, fueritve vsquam. Super omnia Christus.
 Ille ego cum quondam insanis inflatus agebar
 Pro patrio ritu stúdiis, quem nempe putabam,
 Stultus ego, æternum, immotum, nostris que futurum
 Assertum curis atque animis, seruilia sæpe
 Supplicia & pœnas crudeles ferre notabam
 Discipulos animo constanti Nazaridis, qui
 Nomen adorantes, Sanctúmque Vnctúmque vocarent,
 Iurati hunc vnum magni promissa Parentis

Expediisse bonum facere ac præstare valentem;
 Atque eadem constare sibi possessa suisque
 Partibus atque modis, quís lex, quís carmina Vatum
 Exspectanda olim & nunc obseruanda monebant.
 Tunc mentis illis constantia quanta, sereni
 Quantus honos vultus, dicto & sententia concors
 Vique sibi, atque aliis, eadem quos causa seuerò
 Iudicio patrum siltit; licet antè remotis
 Carceribus clausos, mirabar consona sacris
 Cum Vatum foliis sanctóque volumine Moysis
 Promere verba senes, iuuenes, tenerasque puellas,
 Quos nemo antè pedes sapientum viderat vnquam
 Versatos, vt ipse fui versatior omni
 Gentili æqualique meo, tamen ipse stupebam,
 Hunc terræ populum de magnis dicere tantum
 Tamque aptè arcanis: Animo tamen vsque superbo
 Et laudis propriæ studio, perdenda fateri
 Non poteram, dictata meis quæ sæpe magistris
 Tempore condiscens longo variata tenebam,
 Partibus hæc multis sibi non hærentia. Namque
 Quisque gregem proprium formam & priuata docebat
 Vitæ præcepta, & sensus habitúsque precandi.
 Attamen illi omnes ore vno ac pectore, ad vnum
 Dum noua Nazaridem referunt antiquaq; Christum,
 Doctorum nec Scribarum potuere cathedris
 Vinci; nec longis sermonibus, atque minarum
 Pleno interdicto gens est deterrita, **IESVM**
 Ne diceret Christum cælo terræque potentem.

Complures memorem, nam sæpe recordor in horas,
 Constantes animis, alto sapientia cælo
 Quos illapsa Dei dono miranda monebat
 Dicere vera, neque aut nostris sapientibus antè
 Audita, aut Scribis lecta, & quæ posse refelli
 Qui bene doctus erat prudenti & corde, negaret.
 Cum primis verò (pro multis sit satis vnus)
 Felicem memini iuuenem, cui sacra corona
 Romanum dederat celebrandum nomen in astris,
 Hunc puerum proprii Stephanum dixere parentes:
 Cui tunc prima genas decorarat flore iuuenta,
 Cum grege de sancto electum præfecit alendis
 Pauperibus Christi populus prudensque senatus.
 Hunc quoque densa suis spectauit turba ministrum

Partibus assiduas nauantem non sine magna
 Sedulitate operas multum officioque fideli,
 Interdumque, vbi res peteret, vel publica Christi,
 Vel priuata hominis miserandi vita salusque,
 Vulnera, languores, plagas, Satanis & arcta
 Vincula sanantem verbo, imperio & soluentem:
 Nec Solymi tantum ciues videre frequentes,
 Sed peregrina suis habitu diuersaque linguis
 Hospitibus, quibus vrbs colitur, varioque receptis
 Ordine, sic speciem peragrati continet orbis.
 Hunc Nazareno de Christo digna locutum
 Interdum sermone, magis tamen officii &
 Multa ope seruandis agris, circumsteterit arcta
 Turba, Cyrenenses docti, Cilicisque feroces,
 Urbis Alexandri & ciueis, quam Nilus amatam
 Et pariter patriis & Graijs artibus ornat,
 Tum Libertini adfuerunt, quos nulla tyrannis
 Auocat à studiis, patriis ac ritibus, & quos
 Magna Asia in Solymos ac sanctam legat in urbem.
 Cunctorum cum dicta simul collataque magno
 Consensu interdum & magno clamore citata
 Argumenta IESVM temere impugnantia Christum,
 Huic nullus superare labor, Vatum sed apertis
 Responsis magis atque magis victoria firmum
 Fulciret Stephanum, verè & monstraret IESVM
 Nazaridem esse Dei Natum, monstraret & Vnctum,
 Vnctum illum, variis quondam, queis Spiritus almus
 Partibus ornatum ac magnis virtutibus antè
 Dixerat expectare iubens hominemque Deumque,
 Terrigenum in vitam certam diuamque salutem
 Venturum; nihil vt possent contendere contra
 Clara Dei iuuenem certa ac dictata ferentem,
 Priscorum & responsa patrum distincta modis ac
 Temporibus causisque suis depromere doctum.
 Interea, si dicentis spectare liberet
 Os habitumque viri & speciem, demissa sereno
 Numina de cælo in terras animamque putares.
 Angelicam humano vestitam corpore, nostros
 Exstare ante oculos, hos & præstringere claro
 Lumine, tantus honor vultus decorarat & ora,
 Tantaque maiestas dicenti: sed malè nostris
 Turbati studiis, priuata ac laudis amore,

Omnia pulchra graui inuidia temerare parati,
 Inscitæ morbum miseri erroremque fouemus,
 Et cupimus prorsus lucentia extinguere natis
 Ingenio ex nostro vel conturbare tenebris:
 Hinc fraus, hinc dolus, insidiæ, atq. hinc nata dolo vis,
 Et culpæ rabies, atque artes mille nocendi.
 Protinus in iuuenem falsò conficta mouentur
 Crimina, iam testes inuenti sacrilegi, quos
 Gratia vel metus infamis vel munera cæca
 Suppeditant, tunc præcipuè cum dira libido
 Principibus nata est miscendi fasque nefasque,
 Quos viles animi ac fracti plerunque secuti
 Ad facinus quodcunque iuuant, laudantque peracto.
 Causa igitur Stephano, culpam formante maligno
 Teste vno atque alio, subito dicenda notatur:
 Concilioque patrum populi plenoque fenatu
 Siftitur ante graues proceres, templique supremum
 Pontificem, cui non virtus, serièsvè vocati
 Sanguinis Aronij sacrum adscribebat honorem,
 Sed praua ambitio atque impensa pecunia magno,
 Pondere: in hanc fuerat ducta (heu!) res publica labem.
 Siftitur ergo reus, quo nunquam integrior alter
 Visus homo in terris mortali sanguine cretus,
 Et voce & referens facie cælestia pulcher
 Numina, miratis patribus cum iudice crudo.
 Noscere crimen erat iussus certumque fateri,
 Diluere aut, quamuis iuratis testibus. Atqui
 Culpa erat, in Moyse legem atque in sancta locutum
 Antiqua, in niueum templum, ritusque sacrorum:
 Omnia quæ peritura citò, efficiente ruinam
 Nazaride, in cælis qui iam regnabat I E S V.
 Hoc caput efficti testati & criminis, hoc vel
 Rumpere vel firmare suo discrimine iussus,
 Luminibus cælum primum intendentibus, vnde
 Et sibi res & verba, Deo dictante, ferenda
 Credidit, attentas aures & comoda poscit
 Tempora dicendi vera, astantique coronæ
 Vtilia & patribus, quos ille appellat amicè.
 Mox alto sermone orsus sacra ora resoluit,
 Promptaque de cæli arcanis mysteria prisca
 Et noua coniungens, causam perorauit I E S V:
 Quam Pater ipse hominumque fator, seclique futuri

Princeps cumq̄ue choro superum plaudente, probauit.
 NAM referebat vti, caelestia iussa secutus
 Abramus quondam, patriâque domoq̄ue relictis,
 Longum iter in Chami sedes alienâque regna
 Cultoribus conferta suis, fecisset, vbi hospes
 Nil opis & propriâ agnoscens, tamen omnia demum
 Crederet atque sibi atque suis donanda benigno
 Esse Deo, post exhaustos per secla labores:
 Vtq̄ue heic arcano celebrat dum sanguine foedus
 Se, populôsq̄ue suos diuinis legibus atque
 Ritibus assertum statuit: Tum dulcia subdit
 Pignora Ridentem natum sobolisq̄ue futurâ
 Spem certam & sanctâ, Luctatorémque nepotem,
 Quem duodena senem natorum turba decoret,
 Felicem, nisi fraternum turbaret amorem
 Inuidia, Ægyptum sapiens qua pulsus Ioseph,
 Venditus in seruum descenderet, heic vbi vinculis
 Eductus tandem ac duro de carcere, genti
 Attrulit Ægypti atque suâ, prudente salutem
 Consilio, intérpretsq̄ue Dei Seruator & idem
 Audiit, è seruo princeps regiq̄ue secundus.
 Hunc pater, hunc fratresq̄. virum, numerosâq̄ fratrum
 Hunc soboles, tantum imperium mirari vt adorent,
 Prospiciente Deo sibi & hunc authore benignum
 Per casus tantos, tot per discrimina, credunt
 Deductum, laudântque animis incommoda tandem
 Tempora seruatam populi generisq̄ue fouendi.
 Addit & æquatum fusâ per littus arenâ
 Sideribusq̄ue parem populum, quem surgere videt
 Nilus, & immitis metuit quoque sæua tyranni
 Aula, immane nefas, conata euertere sanctum
 Semen, cui diuina tamen promissa fauerent:
 Nam Seruatorem vicino flumine Moysem
 Interea expositum, puerum penetralibus altis
 Educat instituens præclaris regia virgo
 Artibus, & proprij nati cognomine adoptat:
 Vt iam præstantem credas ad maxima natum
 Munia, iam rebus bellique domique gerendis
 Prudentem. Genus hunc proprium sperare salutis
 Debuit, optandæ libertatisq̄ue ministrum.
 Præcipuè postquam vidit defendere fortem
 Conciues, quos Camefis vexabat iniqua

Progenies, postquam Sabulo sepelire nocentem
 Niliacum, nimium fuerat qui iniurius vni ex
 Gente sua; quam pacificis componere dictis
 Dum studet, & placido fratres deuincere amore,
 Accusatus, & iniusto sermone repulsus
 Incidit in regis ravidam implacabilis iram, ac
 Penè subit durum capitis discrimen amaro
 Supplicio, nisi tum fugiens procul exulet, oris
 Et Madianitis ignotus viuere discat,
 Conductas & optet oueis deducere pastor,
 Hospes lustra decem patiens, Orientis & vsque
 Principibus gratus: tantum nam viuida virtus
 Commendare virum non nota in gente valebat.
 Donec sacra animo meditantem & credita semper
 Inter oueis promissa Dei & responsa parenti
 Chaldæo mandata olim, de sede superna
 Nuncius hunc per non solitæ vestigia flammæ
 Erigit alloquio arcano, populôque suorum
 Atque ducem atque assertorem legumque magistrum
 Esse docet, superum arbitrio iussuque creatum:
 Quem paueat cuncta Ægyptus, Nilique tyrannus
 Quem metuens nullis valeat deuincere sæuis
 Consiliis, opibus, magicis aut artibus: vnde
 Liberum & erectum tandem celebrémque triumpho
 Multis ornatum spoliis inuitus abire
 Dum videt, & retinere parat, mala plurima regno
 Vsque suo atque sibi molitus sentiat: vnde
 Ipse & cum populo sospes victorq̄ue resurgens
 Sacra Deo laudésq̄ue ferat, quis ritè peractis
 In regni speciem populum per tesqua, per oras
 Desertôsque Arabum tractus deducat in illas,
 Quas Deus Abramo conuentu ac foedere quondam
 Pollicitus fuerat, sedes, nunc præstet habendas.
 O quoties & quæ multa indignissima Moysem
 Pertulit à patribus, duro quos compede fortis
 Et prudens grauibûsq̄ue operis eduxerat. an non
 Sæpe hic reiectus votis aliûsq̄ue petitis
 Et dux & rector? quin & Deus alter ab illo,
 Vnius auxilio cuius contigerat alma
 Libertas, male quam ponens temeraria plebes
 Luxuriæ & potu atque cibo ludisque dicabat
 (Turpe nefas) vitulo inuitus quem fuderat Aron.

Cum populo patribus poscentibus. Atra libido
 A vero diuersa Deo mortalia corda
 Sollicitat: Proanos nostros hæc praua fefellit,
 Hæc stellas cæli iussit, signumque Molochi
 Remphani ac sidus colere, impurissima monstra,
 Permittente Deo. **POSTREMA** hæc numinis ira est,
 Linqere in augendis homines erroribus, atque
 Consilio ridere suo ingenio & pereunteis,
 Diuinis postquam iussis parere, piisq̄
 Vatibus audire obsequio piget. Ergo monentum
 Certa pericla docent, veræ virtutis honorem
 Nullum esse in terris, sed ritus omnia vanos,
 Relligionis item & veræ pietatis inanes
 Concelebrata, malo sensu studioque retentis
 Moribus, atque errore magis per crimina adaucto.
 Nonne & qui dictante Deo exemplarque ferente
 Erexere olim communi mobile sumptu
 Arte tabernaculum diuina, operisq̄ dicatum,
 Et gemmis, auro, varia & spectabile veste?
 Cuius honos quoque concessis regionibus istis
 Constitit ad primos sapientis principis annos:
 Quem firmam posuisse ædem stabilemque putatum
 Toto orbe excelssæ celebrarat gloria famæ.
 Sed domus è niueo quamuis pulcherrima saxo,
 Auratis muro ac trabibus, cui cedrina tecti
 Credita materies longum durare per æuum,
 Excelsò damnata Deo sæuisque relicta
 Hostibus, & ferro & flammis Babylone furente
 Corruit, atque suos cultores, reddere quos nec
 Forteis nec poterat sanctos, parere superbis
 Regibus Euphratis permisit. Non Deus æde,
 Quam manus instruxit mortalis, consider: ipse,
 Ipse sibi templum æternum sedesq̄ parauit,
 Magnum opus artificis cælestis, quem Pater almus
 Exemplarq̄ operis posuit, posuitque magistrum.
 Non noua, non nostro nata hæc sententia corde,
 Præceptor sed quam antiquus, cælóque probatus
 Legifer arcano scripsisse volumine Moyses
 Creditur, atque sacris legitur ferturque diebus:
 Ille salutiferum populo legisque ministrum
 Diuinæ Vatem expectandum præcinit, atque
 Hunc iubet audiri cunctis, sua queis modò constet

Cara salus, queis perpetua fit cura beatæ
 Ciuibus esse vrbis, queis regni sine carentis.
 Sed fera gens proavi vestri, neque credere **Vatum**
 Responsis didicit, nec veris Vatibus vllis
 Parcere sueta, per insidias, per crimina ficta,
 Per vim, perq̄. dolum, & fraudem, populiq̄. **tumultum,**
 Dictanteis mandata Dei, iustique canenteis
 Optandum aduentum, exiliis letoque dedere:
 Vosque patrum similis soboles suffigere ligno
 Non puduit **Ivstrum**, aut piguit, qui nempe daturus
 Et legis potiora orbi præcepta ferebat,
 Et mentem, quæ mandatis parere valeret.
 Prodidit hunc sed vestra ferox infania **Iustum,**
 Non minùs ac prisca leges, quas Angelus olim
 Tradiderat vestris proavis. Hæc dixerat ille:
 Quæ prauis dum nostri animis, dum mente proterua
 Excipiunt, oculos penetratum in æthera figens,
 Cerno patefactum cælum, inquit, sede **suprema**
 Atque Dei à dextris hominem contemplor **Iesvm**
 Regnantem. Hoc prudens ac verax assero testis.
 Hæc vbi dicta chorus seniorum percipit atque,
 Cætera turba, graui fremitu & clamore trahentes
 Corruptum Stephanum portas & mœnia propter
 Vrbis in expositæ vallis duxere recessum,
 Supplicioque dedere graui, saxisque petitem
 Exstinxere virum constanti pectore mortem
 Inuidioque animo lapides ac dura ferentem
 Pondera, letiferosque ictus, quos vertice, tergo,
 Pectoréque excipiens, tamen haud oblitus **I E S V**
 Exempli & cura & feruenti cordis amore
 Sequæ animumque suum cum vita tradit **I E S V,**
 Commendatque Deo iam iam moribundus, & hostes
 Excusat, satagitque pius veniamque precatur
 Testibus, accusatori, & spectantibus illas
 Immeritus duras pœnas quas ipse ferebat.
 His tunc Saulus ego intereram, lachrymasque tenere
 Vix possum, quoties memini. me turba videbat
 Seruantem vestem, quam mos est ponere testes
 Dum tollunt in damnatum lapidesque molestos
 Coniciunt: ipse occisique iacentia membra
 Migrantemque animam è terris ad sidera vidi.

INDEX CAPITVM.

LIB. I.

D e Veritate Dei.	Pag. 1
De Natura Dei.	5
Deum natura unicum, personis esse trinum.	10
De Nominibus Dei.	13
De Prophetis.	18
De Angelis.	23
De Proposito Dei.	24
De hominis natura.	29
De viri ac mulieris communione & societate.	33
De Lege natura.	36
De Angelorum electione, ac Lege.	37
De Angelorum quorundam improbitate, defectione, & abdicatione.	39
De hominis electione, ac Lege.	42
De preceptis homini in principio datis.	45
De defectione & casu hominis.	48
De conuersione humani status.	53
De antiqua Luciferi lito & causa.	58

LIB. II.

De reuocatione Hominis.	62
De hominis ingenio, facultate, labore, cura & inconstantia, à constitutione mundi.	70
De experimento hominis vario.	73
De hominis Arbitrio.	89
De propagatione humani generis, & morum atque doctrina corruptela.	97

LIB. III.

De hominum instauratione, & salutis publicae curatione.	113
De diuinis institutionibus post diluuium, ac maximi promissi instauratione.	116
De gentium propagatione, atque diuersorum morum causa.	120
De diuisione prima gentium, familiarumq; & studiorum varietate.	127
De variis gentium studiis & moribus.	134
De posteritate Semi.	139
De Abrami euocatione.	141
De circumcisionis foedere.	151
De tentatione Abrahami.	157
De promotione diuini propositi à patre Isaac.	166
De Iacobi indole.	168
De promisso promissi q; conditionibus ad Isaacum repetitis & instaurationis, deq; perpetua & certa providentia diuina erga pios tutela & cura.	170
De primario hereditatis iure, Iacobi causa firmato.	172
De Iacobi felici fuga, exsilio, ac labore.	178
Israëlis historia.	190
De statu hominum ad Moysen vsque atate.	193

LIB. IIII.

De Legis beneficiis & causa.	199
De altero principali Legum munere & beneficio.	206
De gente in regnum optata, deque Legum opportunitate.	211
De Lege manifestè publicata, ac Legumlatoris Dei haud ambigua fide.	215
Ad locutionis forma.	218
De partitione ac diuisione Legum, earumq; exercitatione & usu.	220
De officiorum siue actionum generibus diuina Lege definitis.	222
Imperiorum siue iussorum enumeratio & catalogus.	225
Vetitorum tabula.	250

LIB. V.

De Legis promulgatione, exceptione. foedere: de duplici promissorum ratione: tum de minis & maledictio.	273
De seueritate, concinnitate, ac sanctionum legis externa.	276
De foederis pactionibus & conditionibus.	282
De legis promissis & veritate.	285
De instauratione foedere.	290
De fide promissorum Dei.	293
De expugnatione ac possessione regnorum in terris, ac de eiusdem stabilenda lege, pacto, & ordine.	298

LIB. VI.

De humanarum rerum varietate, inconstantia, & crebra in peius mutatione, ex hominis culpa ac vitio.	304
De animorum & consuetudinum impotente deprauatione.	305
Clementia & benignitatis Dei exemplum illustre.	311
De nouo & indigno propositoreq; hominum consilio.	313
De Rege homine, & regni vario usu.	315
De populi ac principum insolentia.	318
De maturata regis abdicatione propter nouum peccatum.	320
Deum salutis publicae gratia hominum rebus quantum praesens ferre valeat conditio, rectè & oportune consulere.	323
De varia & instabili rerum facie, ex principum populiq; inconstantia, & mutabilitate mentis atque morum.	326
De hominum bello cum diuina lege.	334
De partibus, munere, officioq; Vatum.	341
De quarto prophetici muneris officio.	345
Diuina legis doctrina de hominum salute ex Dei beneficio ac liberali dono expectanda.	352

Idem

INDEX CAPITVM.

Idem de publica salute promissum responsis diuini Vatum operà celebratum & firmatum.	356
Salutis humana à Vatribus praeuocata summa ac breuis descriptio.	358
De testimonio & oraculis in Psalmorum libro frequentissimis.	398

LIB. VII.

De salutis publicae maturacione & oportunitate.	404
De instauratione, vocatione, & veritate ministrorum, & expiatoris publici, humanaq; salutis Pont. Max.	409
De Seruatoris publici declarata praesentia.	413
Hominum varia iudicia in salutis auctore excipiend.	415
De Indicis Nomenclatorisq; munere & officio.	421
De manifestatione Iesu Christi, & boni nunciij ministerio.	424
De duplici Christi ministerio secundam carnem.	426
Prioris ministrorum Iesu Christi summa narratio.	428
De arcana doctrina magnitudine.	432
De altera doctrina Iesu Christi parte.	434
De officio discipulorum Christi erga hominem.	443
Doctrinam Iesu Christi quemadmodum homo excipiat.	450
Diuina legationis mandata à Iesu Christo perlatata, opportune digesta, administrata, & confecta.	456
Eiusdem argumenti denunciatio à Iesu peracta, plebis altercationibus & procerum calliditate & inuidia exagitur.	460
Instaurationis actionum Iesu de vocatione sua, & hominum partim inconstantia, partim peruicacia.	462

De patientia ac iustitia Dei aduersus hominem sermo Iesu.	468
Iesu Euangelisti postrema actiones.	470
Senatusconsultum à sapientia & sanctitate carnis initum decretumq; factum.	471
Verbum Dei caro factum, Iesus Rex promissus publicè datus ac declaratus à simplicitate salutarum, ab industria repudiatur.	472
Satana per ministros & satellites suos ad Regem calorum interficiendum occasio quasita, infidia exstructa.	474
Calorum Rex ipse pro salute publica vltro deuotus ac donatus, hostiaq; constituta.	479
Communione inter nouum & veterem hominem sacrosanctum arcanum.	485
Christus hostiam ad sacrificium sese praebeat, pro populi salute facit.	495
Iesu Christi victima.	498
Salutis publicae arcanum à Lucifero tandem cognitum frustra contaminare conato.	502
Sacrificium Iesu Christi.	503
De morte Iesu publica notitia, variis hominum sensus.	509
De Resurrectione Iesu Christi.	513
De legitimorum testimoniorum Resurrectionis Iesu Christi sancta fide.	517
Iesu Christi ex mortuis exstantis officium ac doctrina prior.	519
Iesus Christus ex mortuorum conspectu sublatus ad Patrem rediit.	528

LIB. VIII.

De Parasceue.	529
Præcepta discipulis data promissi diuini expectandi causa.	530
Euangelicum sabbatum.	532
Satanas Euangelio regni obstitit.	538
Virtutis efficacitas, & constantia à Iesu Christo hominibus per Spiritum sanctum collata, periculum & experimentum multiplex.	542

FINIS.

APPROBATIO.

PROPTER dignitatem auctoris libri huius, D. Benedicti Ariæ Montani, cuius pietatem, doctrinam, fidem, atque eloquentiam optimè nouimus, non possumus non, uti & alios eius labores atque opera, sic & præfens scriptum Lectori beneuolo ac Catholico plurimum commendare.

L. Torrentius, Episcopus Antuerpiensis.

IN hoc doctissimo & exquisitissimo ipsius Adam generationis & regenerationis volumine, quod S. Rom. Ecclesiæ Catholicæ, vel bonis moribus, vel Regiæ Maiestati contrarium sit, inueni nihil: & propter utilissimam harum rerum cognitionem hoc insigne opus & imprimi, & ab omnibus legi posse iudico. Datum Antuerpiæ, anno 1592. calend. Aprilis.

D. Henricus Sibertus Dunghæus, Sacræ Theologiæ Doctor, Cathedralis Ecclesiæ B. Mariæ Virg. Canonicus, lib. Cenfor.

SUMMA PRIVILEGII.

REGIS priuilegio cautum est, ne quis citra voluntatem Ioannis Moreti, Typographi Antuerpiensis, librum cui titulus est, *Liber Generationis & Regenerationis Adam, &c. Bened. Aria Montano Hispalen. descriptore*, intra sex annos post impressionem vlllo modo imprimat, aut alibi impressum in suas ditiones importet, venalemve habeat. Qui secus faxit, præter librorum omnium aliter quàm ex dicti Moreti voluntate impressorum confiscationem, poena aurei nummi pro vnoquoque exemplari multabitur: vt latius patet in ipso diplomate dato Bruxellæ, xviii. Iunij, M. D. xci.

Signat.

A. Prats.

A D
SANCTISSIMAM
ECCLESIAM ROMANAM
EIVSDEMQUE PONTIFICEM MAX.
ET LEGITIMOS PRÆSVLES AC
MINISTROS OMNES

Bened. Arias Montanus.

ROMISSI à me sæpius magni operis animam, id est meorum summum argumentum scriptorum, tibi mater sanctissima inscribo, cui consilia, otia, & negotia mea omnia, atque adeò me etiam ipsum à primo studiorum meorum initio dicaui, & quantum prætereà per id quod superest vivendi tempus in hoc genere agere contigerit, consecratum iri profiteor, eo vnico tantum animo ac voto, vt quidquid per omnem vitę rationem, & partem seriò egerim, id omne ad Iesu Christi sponsi tui laudes, ad tuam gratiam, & ad filiorum tuorum referatur utilitatem.

HISPALI, XVIII. Kal. Iul. cIo. Io. xciii.

B E N E D.
A R I A E M O N T A N I
D E S C R I P T I S S V I S,
S V M M A E T P E R P E T V A
P R O F E S S I O.

*Membra hominis diuersa vides, quae corpore in uno
Juncta, tibi ad proprium sunt referenda caput.
Omnia sunt unum, quae scripsimus: hoc tibi dictum
Tolle memor, quisquis nostra tenere cupis.
Seu laudes, siue hac culpes, torquebere frustra,
Unicus haud notus si tibi CHRISTVS erit.*

